

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРЕДСТАВНИЦТВО НАТО В УКРАЇНІ
ВГО «АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ»
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ**

**МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ**

*Матеріали ІХ Міжнародної
науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 21 березня 2025 року)*

**У двох частинах
ЧАСТИНА І**

**INTERNATIONAL AND NATIONAL
SECURITY: THEORETICAL AND APPLIED
ASPECTS**

*Theses of the IX International
scientific-practical conference
(Dnipro, March 21, 2025)*

**In two parts
PART I**

Дніпро
2025

УДК 34+35
М 58

*Рекомендовано до друку та до поширення
мережею Інтернет Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 7 від 19 березня 2025 р.)*

**М 58 Міжнародна та національна безпека: теоретичні і
прикладні аспекти : матеріали ІХ Міжнар.
наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч.
Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І.
820 с.**

ISBN 978-617-560-056-6

Збірник містить матеріали однойменної дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції. У заході взяли участь науковці, викладачі та здобувачі закладів вищої освіти та наукових установ, а також фахівці-практики різноманітних державних установ та неурядових організацій. Тематика публікацій охоплює актуальні теоретико-прикладні проблеми міжнародної та національної безпеки.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та освітньому процесі закладів вищої освіти, а також у законотворчості та правозастосовній діяльності.

The collection contains theses of the eponymous ninth international scientific-practical conference. The event was attended by scholars, lecturers and post-graduates of higher schools and scientific institutions, and also practitioners of various public institutions and NGOs. The topics of publications cover urgent theoretical and applied problems of international and national security.

The conference theses can be used in research work and educational process of universities, as well as in law-making and law-enforcement activities.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

д.ю.н., проф. **О. А. Моргунов** (голова); д.ю.н., проф. **О. С. Юнін** (заст. гол.); д.ю.н., с.н.с. **В. С. Березняк**; д.ю.н., проф. **В. О. Боняк**; д.ю.н., проф. **В. В. Дараган**; д.ю.н., проф. **А. О. Собакарь**; д.ю.н., проф. **В. В. Шаблистий**; к.і.н., доц. **Д. В. Прошин**; к.ю.н., доц. **А. В. Самотуга**; к.і.н. **С. М. Цигульський**.

*Факти, судження й висновки, викладені авторами публікацій,
не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією.*

ISBN 978-617-560-056-6

© ДДУВС, 2025
© Автори, 2025

З М І С Т

ПРАВОТВОРЧІСТЬ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ АКТУАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Моргунов О. А.

Соціалізація військових ветеранів у форматі ветеранських хабів
як чинник зміцнення національної безпеки 28

Малюк В. В.

Фактори впливу на оперативно значущу поведінку
учасників транснаціональних організованих злочинних
об'єднань, що загрожують державній безпеці України 30

Іонушас С. К.

До дискусії про встановлення кримінальної відповідальності за провадження
господарської або іншої діяльності на територіях, які віднесені
до категорії небезпечних або потенційно небезпечних 31

Вигівський І. М.

Національна поліція України у забезпеченні безпеки
в умовах збройного конфлікту 33

Цуцкірідзе М. С.

Кримінальна процесуальна діяльність слідчого:
теоретичні та практичні аспекти 35

Сербин Р. А.

Участь інститутів громадянського суспільства у забезпеченні
публічної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану 37

Сокуренко В. В.

Сучасний стан реалізації окремих правоохоронних проєктів МВС України
у контексті покращення стану безпекового середовища держави 39

Швець Д. В.

Ефективність протидії корупції у структурі органів державної влади
як інструмент забезпечення національної безпеки 42

Дніпров О. С.

Особливості підготовки юридичних кадрів на сучасному етапі 44

Ганжа О. О.

Окремі питання кримінально-правової протидії корупції
в секторі безпеки і оборони під час воєнного стану 46

Кисько А. І.

Особливості адміністративно-правових відносин щодо формування та реалізації
державної політики у сфері підтримання публічної безпеки і порядку 48

Журавльов Д. В.

Про службу в Збройних Силах України колишніх засуджених 50

Тарасенко О. С.

До дискусії про концептуальні засади кримінально-правового забезпечення
правоохоронної діяльності держави в особливий період 51

Юнін О. С., Бобрішова Л. В. Інформаційна безпека як складова забезпечення національної безпеки України	53
Тарасенко О. С. Шляхи розв'язання системних проблем у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави як складової національної безпеки України	55
Червяков О. І. Проблемні аспекти системи підготовки кадрів для сил сектору безпеки і оборони як складової національної безпеки України	58
Buciunas G. New challenges for National Police of Ukraine	59
Клімова С. М. Деякі питання правового забезпечення національної безпеки в Україні	61
Кобко Є. В. Правозахисна функція поліції на деокупованих територіях: виклики та рішення	63
Катеринчук К. В. Проблемні питання в діяльності координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими щодо зниклих безвісти за особливих обставин	66
Миронюк Р. В. Критерії оцінки ефективності діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану	68
Наливайко Л. Р. Правова держава в умовах війни: виклики та перспективи забезпечення верховенства права	70
Новицький Г. В. Щодо об'єктів національної безпеки України	73
Собакарь А. О. Значення фінансового моніторингу у забезпеченні національної безпеки держави	76
Шаблистий В. В., Шаповалова О. І. Міжнародно-правовий вимір проблеми кримінально-правової кваліфікації дій неповнолітніх осіб, що були залучені до участі у воєнному конфлікті	79
Федченко В. М. Окремі питання забезпечення національної безпеки в сучасних умовах	81
Балабан С. М. Діяльність міжрегіональних територіальних органів у складі кримінальної поліції з протидії організованій злочинності	83
Богуславський В. В. Сучасні підходи до управління національною безпекою в умовах глобальних загроз	85

Готін О. М.

Запобіжні заходи у системі протидії корупції
як необхідна складова забезпечення національної безпеки
та оборони України в умовах воєнного стану 86

Грохольський В. П.

До питання реформування вищої юридичної освіти 88

Кальчук О. М.

Зарубіжний досвід та перспективи створення
спеціалізованої військової прокуратури в Україні 90

Полуніна Л. В., Пермяков Д. С.

Роль воєнної безпеки як складової національної безпеки країни 92

Полякова С. В., Хамініч С. Ю.

Судова експертиза як інструмент забезпечення національної безпеки 94

Романов М. Ю.

Цифровізація правоохоронної діяльності: до питання поняття та сутності 96

Ярош В. В.

Національна безпека України:
законодавче врегулювання, сучасні реалії та тенденції 97

Тимошко П. В.

Проблеми проведення спеціального слідчого експерименту у процесі
досудового розслідування корупційних злочинів та шляхи їх вирішення 100

Рудавін А. Є.

Корисливі злочини, що вчинюються військові службовими особами,
як корупційна складова загроз національної безпеки
та оборони України в умовах воєнного стану 102

Мартинюк О. В., Гуденець Д. О.

Міжнародна та національна безпека:
міждисциплінарний вимір сучасних викликів 104

Турчанікова Г. О.

Деякі проблеми забезпечення національної безпеки
та оборони України в умовах воєнного стану 105

Базаров Д. С.

Роль правоохоронних органів у забезпеченні національної безпеки 108

Калашник А. С.

Інноваційні підходи до моніторингу загроз національній
безпеці України в умовах сучасних викликів 109

Кінаш Я. А.

Взаємодія прокуратури та правоохоронних органів
у контексті міжнародної та національної безпеки 111

Кучерявий П. Й.

Правові основи та напрями взаємодії органів прокуратури,
Національної поліції та Державної прикордонної служби 113

Сірко А. Г.

Нормативно-правове регулювання діяльності поліції під час дії воєнного стану 115

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ, КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ,
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Боняк В. О.

Конституційна засада верховенства права
у контексті забезпечення національної безпеки України 118

Висоцький О. Ю.

Питання міжнародної та національної безпеки в публічній дипломатії
Президента України під час повномасштабної російсько-української війни 120

Дмитренко Е. С., Дмитренко Ю. П.

Проблеми фінансово-правового захисту
військовослужбовців в умовах воєнного стану в Україні 124

Кобзар О. Ф.

Теоретико-правовий аналіз сутності та ознак правопорядку 127

Кучук А. М.

Міжнародна та національна безпека в умовах
епохи постмодерну: контекст людських прав 129

Корнієвський С. В.

Формування державної політики в умовах
глобальних трансформаційних змін 131

Курінний Є. В.

Нова парадигма військової юстиції України і забезпечення
правосуб'єктності військовослужбовців в умовах воєнного стану 134

Максакова Р. М.

Сталий розвиток України в системі забезпечення національної безпеки 137

Медяник В. А.

Адміністративно-правові засади реалізації соціальної політики в Україні 139

Мельник Р. С.

Становлення українського поліцейського права
у межах окремих історичних періодів 141

М'ячин В. Г., Шаповалова Ю. М.

Конституційно-правові механізми забезпечення
державного суверенітету України в умовах воєнного стану 143

Руденко Ю. Ю.

Реінтеграція українського суспільства як національний інтерес
у контексті забезпечення національної безпеки 145

Ніколайчук С. В., Артоуз О. О.

Правова регламентація соціальних гарантій військовослужбовців 146

Баско А. В.

Особливості адміністративно-правового регулювання
забезпечення збереження органами місцевого самоврядування
культурної спадщини України в умовах війни 149

Голик Ю. Ю.

Компетенція органів місцевого самоврядування
в умовах воєнного стану: виклики, обмеження та перспективи 151

Ісаєва Н. С.

On the issue of ensuring the social rights
of internally displaced persons under martial law in Ukraine 153

Капітан О. І.

Обмеження прав і свобод людини у період дії воєнного стану 155

Кулініч О. О.

Конституційне право на мирні зібрання під час воєнного стану:
баланс між свободою та національною безпекою 158

Левін О. Л.

Російсько-українська війна: історичний експурс 161

Михайленко Р. В.

Сучасні особливості правотворчості в Україні 162

Пицида В. М.

Види публічного майна та його адміністративно-правовий
захист в умовах воєнного стану 163

Ровинська К. І.

Концепція управлінської безпеки в контексті національної безпеки 166

Сагайдак Ю. В.

Евакуація цивільного населення із районів бойових дій
як обов'язок держави в контексті захисту права
на життя та здоров'я людини та громадянина 168

Самбор М. А.

Право як об'єкт впливу в особливих правових умовах 170

Сердюк І. А.

Конституційна засада законності в контексті
забезпечення національної безпеки України 172

Чепік-Трегубенко О. С.

До питання правової безпеки в сучасній Україні 175

Войтюк М. П.

Функції держави у співвідношенні категорії функцій державного органу 177

Гребененко І. О.

Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права 179

Жеглінська Т. О.

Стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи
щодо забезпечення громадян України медичною допомогою
в умовах сучасних викликів 181

Лавренко Д. О.

Конституційно-правове регулювання національної безпеки України 183

Лебедєва Ю. В.

Баланс між правом на репродуктивний вибір і державним контролем 184

Олійник Ю. В. Надання ветеранам та учасникам бойових дій права на безоплатну правову допомогу	186
Чалик В. Р. Механізм забезпечення та реалізації прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану	187
Alakbarov T. T. Defensive state strategies in political legitimacy crisis	190
Балтакса І. В. Правові механізми забезпечення прав дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: міжнародний та національний вимір	191
Бизов С. С. Державна політика формування національно-патріотичної свідомості як складова забезпечення національної безпеки	193
Волох Д. О. Адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України	195
Гетьман К. С. Технології формування політичного консенсусу та їх вплив на національну безпеку	196
Кордиш Д. Є. Поняття та сутність безпеки	199
Мадалиць В. В. Соціальна функція української держави в умовах воєнного стану: правові засади та механізми реалізації	201
Паталаха І. О. Більш про права 1791 року як вияв відданості американського народу англосаксонській правовій традиції у сфері здійснення правосуддя	202
Сидоров М. С. Технології політичної комунікації та їхня роль у забезпеченні національної безпеки	204
Шевченко О. С. Взаємодія держави і суспільства у сфері забезпечення національної безпеки в умовах сучасних викликів	207
Яндульський Ю. О. Щодо характеристики окремих повноважень начальника військової адміністрації	209
Бандурін В. В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері національної безпеки	211
Головко А. В. Забезпечення державної політики України у сфері громадської безпеки та цивільного захисту: сучасність та перспективи	212
Громико О. Є. Щодо розвитку військового права в Україні як комплексної галузі права	214

Губа Н. О.

Сучасні виклики національній безпеці
в умовах правового режиму воєнного стану 216

Данилюк Д. Г.

Підвищення ефективності правового регулювання
у звичайний період та в умовах воєнного стану в Україні 218

Ігнатченко Є. С.

Правове регулювання національної безпеки
України під час дії режиму воєнного стану 220

Калинчук А. В.

Правові проблеми формування і реалізації
внутрішньої та зовнішньої політики держави 221

Колобов В. О.

Конституційне право як основа правового забезпечення
національної безпеки: теоретичні проблеми 224

Красюк Р. П., Кузь Ю. М.

Керівництво та організація системи національної безпеки 227

Сердюк Є. В.

Особливості обмеження конституційних прав і свобод людини
і громадянина в Україні в інтересах національної безпеки 229

Самофалова А. І.

Особливості забезпечення прав людини у діяльності
Національної поліції України в умовах воєнного стану 231

Семенець К. В.

Право на життя в умовах війни 233

Сердюк Є. В.

Новітні виклики та проблеми захисту прав і свобод
людини в умовах сучасних загроз 235

Сидоренко М. Д.

Критична недоукомплектованість суддівського корпусу як виклик
національній безпеці в умовах воєнного стану 236

Сіліна С. А.

Система органів публічної влади в механізмі
забезпечення прав людини в Україні 238

Стукало А. Ю.

Роль міжнародно-правових актів під час правового режиму воєнного стану 241

Супронюк В. В.

Неправосудні рішення як загроза національній безпеці України 242

Тяжкун В. В.

Надання безоплатної правничої допомоги внутрішньо переміщеним особам 244

Хижняк І. О.

Правові аспекти забезпечення національної безпеки в Україні 246

Чернишева С. В.

Структурно-суб'єктна характеристика публічного права
та його взаємовплив із національною безпекою України 248

Чирва В. Е.

Legal issues of formulation and implementation
of domestic and foreign policy of the state 250

Щур Р. І.

Теоретичні, загальноправові та конституційно-правові аспекти
забезпечення міжнародної та національної безпеки 251

Юрченко А. О.

Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: виклики та шляхи розв'язання 252

**МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В АКсіОЛОгіЧНОМУ
ТА НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНОМУ ВИМІРАХ**

Žalimas D.

What would a Trump-Putin conspiracy look like under international law? 254

Березняк В. С., Рукіна Д. О.

Міжнародно-правові стандарти захисту критичної інфраструктури
та їх імплементація у кримінальне право України 257

Біла В. Р., Бондарчук В. В.

AMLA: новий орган ЄС з протидії фінансуванню тероризму
та легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом 259

Горбалінський В. В.

Адміністративно-правові аспекти забезпечення права
на доступ до правосуддя в контексті міжнародних стандартів 261

Дімітров І., Хамініч С. Ю.

Міжнародне співробітництво в освіті
як чинник зміцнення національної безпеки 263

Македон В. В.

Стратегії модернізації міжнародного
миробудування у контексті безпекових загроз 264

Mihejevs A.

International police cooperation during war time 267

Резворович К. Р.

Міжнародні стандарти з публічної безпеки та їх вплив
на реалізацію захисту прав дітей в умовах воєнного стану в Україні 268

Чехович Т. В.

Захист культурних цінностей під час збройних конфліктів 270

Акімов М. О.

Деякі аспекти взаємодії України з Європолем у сучасних умовах 272

Давиденко В. Л.

Міжнародна відповідальність агресора 275

Єремєєва І. А. Функціональні характеристики міжнародних економічних санкцій у сучасних геополітичних умовах	276
Ковальчук О. І., Саміло А. В. Уніфікація безпекових логістичних процесів у рамках приєднання України до механізму цивільного захисту ЄС	279
Кувакін С. В. Принципи та норми міжнародного гуманітарного права в діяльності Національної гвардії України в умовах воєнного стану: проблеми впровадження	281
Мамедова Е. А., Войтушенко І. О. Вплив міжнародних організацій на мирне врегулювання конфліктів: аналіз сучасних підходів з огляду на військові дії в Україні	284
Маруховський О. О. Зміни зовнішньополітичної стратегії національної безпеки Грузії в умовах «відкату» від демократії до авторитаризму	286
Панов І. О. Деякі питання ефективності міжнародного співробітництва в митній сфері	288
Пашков В. О. Євроатлантична інтеграція України: до першоджерел ухвалення стратегічного рішення	291
Перетятко Л. А. Економічні санкції як інструмент міжнародної безпеки та їх вплив на Україну	293
Самогуга А. В. Інституційна протидія російським інформаційним кампаніям у ЄС і питання дієвості санкцій	294
Сліпенюк В. В. Міжнародна підтримка як фактор забезпечення національної безпеки України	298
Фролов М. М. Застосування норм міжнародного гуманітарного права для реалізації державної політики національної безпеки України	300
Ходанович О. Л. Витоки військового співробітництва України з НАТО: правовий аспект	302
Чередниченко О. Ю. Стамбульська конвенція як джерело заходів, спрямованих на захист осіб постраждалих від гендерно зумовленого насильства в Україні	305
Галенко Ю. The role of the OSCE in security and stability in Europe	308
Гула В. В., Бачинська Д. О. Політична та військова підтримка прикордонників з боку НАТО	309
Чернобук В. В. Роль НАТО у врегулюванні воєнних конфліктів	311

Ворона О. В. Сучасні виклики глобальній безпеці	312
Гіда О. С. Міжнародна безпека – фактор формування національної безпеки України: Роль міжнародних організацій і міжнародних об'єднань у розбудові миру та мирному врегулюванню воєнних конфліктів	314
Доценко М. І. Механізми взаємодії та розподіл компетенцій компонентами міжнародного руху відповідно до Севільської угоди 2.0	316
Дунайний Д. В. Тероризм як глобальна загроза національній безпеці	318
Зацарний А. І. Вплив ратифікації Стамбульської конвенції на ефективність розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з систематичним домашнім насильством	320
Куньо Р. В. Роль міжнародних організацій в контексті забезпечення миру: теоретико-прикладні аспекти	323
Міхєєв М. В. Актуальні шляхи адаптації до стандартів ЄС адміністративних проваджень України як засіб гарантування прав, свобод і законних інтересів громадян	324
Осадчий М. Л. Роль морських портів у забезпеченні міжнародної безпеки: співпраця України з союзниками	326
Рибенко А. А. Роль міжнародних організацій у підтриманні миру: ефективність у запобіганні та вирішенні військових конфліктів	329
Степанченко О. М. Зброя масового знищення як виклик національній безпеці	330
Торохтіло Є. О. Координація міжнародного співробітництва в управлінні національною безпекою	333
Василенко М. М. Роль міжнародних організацій і міжнародних об'єднань у розбудові миру та мирному врегулюванні військових конфліктів	334
Владикін Д. В. Використання міжнародних санкцій як правового інструменту мирного врегулювання конфліктів	336
Галуза А. О. The role of international organizations and international associations in peacebuilding and the peaceful regulation of military conflicts	337
Гуденець Д. О., Березюк В. П. Порівняльний аналіз національних та міжнародних стандартів безпеки	339
Захожа К. О. Європейський суд з прав людини у механізмі міжнародної системи захисту прав людини: український досвід	340

Кубасова О. А. Поняття і основні принципи правонаступництва в міжнародному праві	342
Лисенко Б. О., Сатиров А. М. Сучасні виклики для міжнародних миротворчих місій	344
Магла М. Г. Відповідальність держав у міжнародному праві	346
Мінченко Є. В. Main areas of Interpol's work in Ukraine	347
Омельчук І. С. Право збройних конфліктів	349
Петриченко Б. І. Теоретико-практичні аспекти превентивної дипломатії: ефективність інструментів попередження конфліктів в сучасному світі	350
Різванова К. Є. Поняття та юридична природа міжнародних договорів	352
Свистун І. Г. Поняття та юридична природа міжнародних договорів	354
Силка Є. В., Сойко О. В. Роль міжнародних організацій і міжнародних об'єднань у розбудові миру та мирному врегулюванні військових конфліктів	355
Солодуха І. П., Дзяворук А. Д. Інтеграція України в європейський простір безпеки: адаптація стандартів прикордонного контролю	357
Телятнікова А. Р. Вплив Китаю на безпекову архітектуру Азійсько-Тихоокеанського регіону: військові ініціативи та стратегічні виклики	359
Шишкіна А. Д. Вплив міжнародних організацій на процес мирного врегулювання військових конфліктів	362
Яровий О. Ю. Відповідальність у міжнародному праві	364

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Грицай І. О. Суспільні трансформації в умовах воєнного стану: гендерний вимір	365
Добробог Л. М. Право, гендер та національні традиції в умовах воєнного стану	367
Кравець В. П., Кікінежді О. М. Strategies of gender education in contemporary conditions	369
Логвиненко Б. О., Гришко І. О. Досягнення гендерного паритету в діяльності поліції: італійський досвід та вітчизняні реалії	372

М'ячин В. Г., Рудь І. Г.

Стамбульська конвенція як інструмент боротьби
з гендерно зумовленим насильством в умовах війни 374

Трубавіна І. М.

Про проект курсу «Гендерно чутливе і недискримінаційне спілкування»
(в системі Міністерства оборони України) 376

Ярошевська Т. В.

Гендерна рівність під час повномасштабного вторгнення росії в Україну 378

Мердова О. М.

Комплексне інтегрування гендерних перспектив у діяльність
закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання 381

Попов М. П.

Аналіз гендерної політики у сфері національної безпеки України 384

Солдатенко О. А.

Проблеми забезпечення гендерної рівності в умовах війни 387

Бачинська Н. В. В.

Стратегія гендерної інклюзії в освіті та науці:
як створити рівні можливості для всіх 388

Мислива О. О.

Гендерна рівність і діджиталізація: сучасні інструменти національної безпеки 390

Оганісян Ц. В.

Роль гендерної політики у протидії насильству
в силах безпеки і оборони: виклики та можливості 393

Петрушин Д. В.

Гендерний підхід у фізичній підготовці майбутніх поліцейських:
виклики, можливості та перспективи 395

Содома Р. І., Ільчишин І.

Інституціональні бар'єри та можливості гендерної інтеграції
в ризик-орієнтоване управління регіональними проєктами 396

Харченко Т. М.

Національна безпека та гендерна рівність: теоретичні аспекти 399

Шинкаренко І. О.

Трансформація гендерних стереотипів за часів
повномасштабного вторгнення на територію України 401

Ядловська О.С.

Гендерна складова в сучасних закладах вищої освіти України 403

Біліченко В. В.

Гендерна рівність у контексті освіти та доступу до знань без дискримінації 406

Гіденко Є. С.

Стамбульська конвенція як ефективний механізм
забезпечення гендерного паритету в Україні 407

Декусар Г. Г.

The influence of the ratification of the Istanbul Convention on the mechanism
of gender equality ensuring under marital law in Ukraine 409

Завістовський О. Д., Тінін Д. Г., Поливанюк В. Д.

Гендерна складова соціального забезпечення
батька-військовослужбовця/правоохоронця, як захисника Батьківщини
в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи 411

Іщенко Т. В.

Gender parity in European Union authorities 413

Мітченко К. В.

Гендерний аспект психологічної зрілості поліцейського:
проблеми та перспективи в умовах війни 415

Нікітіна І. П.

Gender equality in education: global trends and Ukrainian context 417

Пожидаєв М. Ю.

Особливості гендерної рівності на заняттях з фізичної культури 419

Порохнявий А. В.

Перспектива гендерно-орієнтованих тренувальних програм
для підвищення фізичної витривалості 421

Чоботько І. І.

Роль жінок-ветеранок у захисті України
та їхній внесок у постконфліктне відновлення 423

Каспрук О. В.

Соціальна відповідальність компаній з виробництва
цементу у забезпеченні гендерної рівності 424

Микуленко М. В.

Інтеграція гендерної складової в міграційну політику ЄС:
пошук науково обґрунтованих підходів 426

Стахура А. П.

Гендерний паритет у діяльності Національної поліції України
та перспективи його досягнення 429

Байбарза Д. В.

Вплив ратифікації Стамбульської конвенції на законодавство
та політику України у сфері гендерної рівності під час воєнного стану 431

Ведмеденко М. П.

Gender problems and prospects in various areas of public life 433

Голобородько Д. В.

Забезпечення гендерної рівності в умовах діючого
правового режиму воєнного стану 434

Дерев'яга Д. Ю., Сичевський Ю. О.

Вплив ратифікації Стамбульської конвенції на механізм
забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні 436

Куліш А. В.

Гендерні особливості переживання стресу в умовах війни 438

Лобода А. С.

Гендерні аспекти в службово-бойовій діяльності: виклики
та перспективи інтеграції жінок у силові структури 440

Немонова Л. Х. Врахування гендерних особливостей у процесі професійного самовизначення молоді	441
Орел Ю. О. Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану: сучасність та перспективи	443
Піскова О. С. Особистісні передумови професійної самореалізації жінок в період війни в контексті національної безпеки	444
Хмель М. В. Вплив ратифікації Стамбульської конвенції на механізм забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні	446
Чорний А. А., Тінін Д. Г. Стамбульська конвенція в дії: як війна змінює підхід до гендерної рівності в Україні	449
 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	
Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Стратегічні напрямки забезпечення громадської безпеки та цивільного захисту в Україні	451
Coşkun T. Coercive measures of influence applied to persons who have committed domestic violence for the legislation of Turkey	453
Богуславський М. Г. Участь підрозділів Національної поліції України у проведенні окремих заходів в умовах воєнного стану	455
Meershoek G. Preserving police integrity: some Dutch experiences	457
Валєєв Р. Г. Злісна непокоря законним розпорядженням поліцейського під час комендантської години: аналіз судової практики	459
Вітюк О. О. Виконання органами міграційної служби України «Програми боротьби з незаконною міграцією на 2001-2004 роки» у 2001-2002 рр.	462
Дрок І. С. Реінтеграція ветеранів як невід'ємна складова безпеки громади	464
Дуліна О. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції у сфері безпеки об'єктів критичної інфраструктури	467
Іняхін В. С. Особливості діяльності підрозділів Національної поліції у зв'язку із внесенням змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України в результаті ратифікації Стамбульської конвенції	469

Коба М. М.

Превенція та профілактика правопорушень у Збройних Силах України:
теоретичні підходи та практичні аспекти в умовах воєнного стану 471

Коба О. В.

Застосування фото- та відеозйомки під час несення служби
військовослужбовцями Національної гвардії України в умовах воєнного стану 473

Казначєєв Д. Г.

Актуальні питання взаємодії Національної поліції України
та засобів масової інформації 475

Миронюк С. А.

Використання безпілотних літальних апаратів
Національною поліцією України в умовах воєнного стану
та після закінчення повномасштабного вторгнення 476

Молчанов Р. Ю.

Відповідальність за невиконання законних вимог
посадових осіб податкових органів у сфері адміністративного права:
поняття та ключові характеристики 478

Пісоцька К. О.

Аналіз практики судових рішень щодо притягнення осіб до адміністративної
відповідальності за ст. 173⁷ КУпАП – сексуальне домагання 480

Рагімов Ф. В.

Перспективи залучення іноземних фахівців для поліпшення ефективності
роботи Національної поліції України у повоєнний період 481

Ульянов О. І.

Нормативно-правове регулювання діяльності поліції
щодо забезпечення публічного порядку під час дії воєнного стану 483

Чорна М. В., Меликов Р. Г.

Адміністративний захист прав мігрантів та біженців 486

Чудновський О. В.

Окремі питання формування теоретичних засад
державного управління у сфері охорони громадського порядку 488

Плахотний А. П.

Зловживання владою: неправомірне застосування спеціальних засобів поліцією 490

Каліман М. Р.

Реалізація поліцейського піклування
в умовах дії правового режиму воєнного стану 493

Плахотний А. П.

Перевірка документів як превентивний
поліцейський захід в умовах воєнного стану 494

Плісак С. І.

Застосування службових собак
у Національній гвардії України: сучасний стан та виклики 496

Тимофєєв В. П.

Проблемні питання озброєння Національної поліції України 499

Тінін Д. Г. Деякі аспекти залучення курсантів ЗВО системи МВС до забезпечення публічної безпеки і порядку в контрольованих прикордонних районах України	501
Чорна А. Г. Особливості діяльності поліції на деокупованих територіях	503
Шишкарьова О. Г. Забезпечення публічної безпеки і порядку в Україні в сучасних умовах	505
Ададуров А. В. Адміністровано-правові проблеми притягнення осіб до адміністративної відповідальності за ст. ст. 210, 210 ¹ КУпАП в умовах воєнного стану в Україні	506
Блохіна О. А. Взаємодія органів Національної поліції з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки під час розшуку, затримання та доставлення осіб, які вчинили правопорушення, передбачене ст. 210 КУпАП	509
Богоніс В. Г. Щодо окремих аспектів реагування поліції на заяви та скарги громадян під час правового режиму воєнного стану	511
Ващільні Р. В. Стратегічні орієнтири вдосконалення системи правового забезпечення громадського контролю за діяльністю Національної поліції України	513
Горбульов Д. В. Безпечні простори в громадах як складова національної безпеки	515
Гусєва І. М. Адміністративна діяльність Національної поліції України як основа забезпечення внутрішньої безпеки держави	517
Звагольський А. Закордонний досвід громадського контролю за діяльністю поліції	519
Лікаренко О. О. До питання приведення норм національного законодавства у відповідність до положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цим явищем: проблеми та перспективи	521
Манічев А. В. До питання про реалізацію права на пільги ветеранами Національної поліції України	524
Масюк Л. Я. Шляхи розв'язання основних системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану на підставі застосування етичних норм в діяльності поліції	527
Семенюк А. Л. Розвиток інформаційних технологій та дотримання прав людини в діяльності Національної поліції	529
Телевна В. А. Організація взаємодії підрозділів ювенальної превенції Національної поліції із закладами освіти в Україні під час дії правового режиму воєнного стану	531

Фаст Д. Є. Правоохоронна служба в США як елемент системи національної безпеки	533
Цуркан М. В. Аспекти публічного управління у сфері національної безпеки	535
Шатохін В. П. Транспортна система України в умовах сучасних викликів та загроз: стан правового регулювання та шляхи підвищення ефективності	537
Шипіло Д. О. Особливості діяльності митних органів в застосуванні адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів	539
Юрченко Д. С. Інтеграція публічного управління та адміністрування в системі національної безпеки під час воєнного стану	541
Брага Я. В., Самарський Д. С., Плахотний А. П. Правові аспекти захисту прав людини під час адміністративного затримання працівниками національної поліції України	542
Буякова І. О. Необхідність вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства України в умовах сьогодення	544
Верхогляд О. В. Адміністративно-правовий статус Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей	546
Гайванюк І. І. Щодо застосування фізичної сили в процесі забезпечення публічного безпеки та порядку	547
Глівінська Л. О., Ніколаєнко К. Р., Гула В. В. Організація прикордонного контролю на державному кордоні України з Республікою Молдова в контексті євроінтеграційних процесів	548
Горланов Д. В. Превентивна діяльність і безпекові ініціативи поліції у національному та міжнародному вимірах	550
Іванюк В. В., Гула В. В. Сучасні виклики та загрози на державному кордоні	551
Кожухова О. Т. Правові аспекти використання вогнепальної зброї в роботі поліцейського	553
Куліш В. О. Міжнародні стандарти забезпечення національної безпеки в адміністративній діяльності поліції	554
Машир Д. В. Адміністративні процедури щодо осіб, які співпрацювали з окупаційними силами: межі відповідальності та механізми правового захисту	556
Москаленко Я. Роль кримінальної поліції Національної поліції в запобіганні та протидії домашньому насильству	558

Нестерова М.

Особливості превентивної діяльності Національної поліції
в умовах дії правового режиму воєнного стану 560

Парчевська О. О.

Взаємодія поліції з громадськістю у контексті забезпечення громадського
порядку: адміністративно-правові аспекти та міжнародні практики 562

Плахтій П. А.

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки
та порядку в умовах воєнного стану 563

Рубан В. В.

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку 565

Фадєєва М. О., Юнацький М. О.

Підвищення готовності правоохоронних органів в умовах війни в Україні 566

Філіпчук О.

Превентивна діяльність поліції та адміністративно-правове
забезпечення функціонування блокувань у період воєнного стану 568

Яременко М., Чиж А., Плахотний А.

Необхідність дотримання поліцейським нормативно-правових актів,
що регламентують його діяльність під час виконання службових обов'язків 571

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Березняк В. С.

Кримінально-правові механізми протидії
колабораційній діяльності: перспективи вдосконалення 573

Гритенко О. А.

Кримінально-правова охорона національної безпеки в період воєнного стану 575

Сидорова Е. О., Сидоров О. А.

Щодо підготовки як елементу способу вчинення залишення
в небезпеці матір'ю новонародженої дитини (ч. 2-3 ст. 135 КК України) 577

Харченко В. Б.

Спонування до позитивної поведінки при вчиненні кримінального
правопорушення як механізм захисту національних інтересів України 580

Мрочко Р. М.

До питання про військову адміністрацію як суб'єкта
протидії кримінальним правопорушенням 583

Бабанін С. В.

Анатомічні матеріали людини як предмет
кримінального правопорушення 585

Дзюба І. В., Рукіна Д. О.

Запобігання та протидія насильству: сучасні виклики та шляхи їх подолання 586

Драгоненко А. О.

Актуальні проблеми національної безпеки
в контексті доктрини кримінального права 589

Каторкін Р. А.

Криміналізація порушення встановлених законодавством вимог
щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд
цивільного захисту: проблеми сьогодення 591

Коломієць В. Ю.

Психічна недоторканість як об'єкт кримінально-правового захисту 594

Коломойцев М. М.

Проблеми реалізації права на захист особи
у період правового режиму воєнного стану 595

Людвік В. Д.

Публічні заклики до тероризму
через інформаційні ресурси: проблеми визначення об'єкта 597

Марієнко А. О.

Кримінологічний портрет особи злочинця та його значення
при проведенні розслідувань кримінальних правопорушень 599

Матюшенко О. І., Кравчук Т. І.

Порушення встановлених законодавством вимог
щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду
захисних споруд цивільного захисту (ст. 270-2 КК): аналіз складу 601

Межевська Л. В.

Відмінність між поняттями військові та воєнні злочини
в міжнародному гуманітарному праві 603

Орлова Т. А., Волобуєв І. Р.

Про сутність педофілії та типові ознаки
поведінки осіб з такими розладами 605

Петров В. І., Шевченко С. І.

Результати дослідження протидії привласненню, розтраті
або заволодінню чужим майном шляхом зловживання
службовою особою своїм службовим становищем 608

Хашев В. Г.

Питання регламентації відповідальності за злочини
на ґрунті ненависті у вітчизняному кримінальному законодавстві 610

Христова Ю. В.

Актуальні питання організаційного забезпечення протидії кримінальним
правопорушенням проти правосуддя в Україні в умовах воєнного стану 612

Царенко О. М., Савчук А. О.

Інститут міжнародної кримінальної відповідальності: становлення та розвиток 614

Черниш М. О.

До питання про типологію осіб, які вчиняють
кримінальні правопорушення проти довкілля 616

Шевченко Т. В.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення як ознака об'єктивної сторони 618

Єласв Ю. Л.

Формально-юридичне дослідження кримінально-виконавчих
інституцій (органів і установ виконання покарань) 620

Фурманов М. В. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за вчинення делікту, передбаченого ст. 136 КК України	623
Хаустов В. Е. Воєнний стан як фактор зміни динаміки кримінальних правопорушень, проти основ національної безпеки України	626
Амельченко А. С. Вплив воєнного стану на законодавчі ініціативи у сфері відповідальності за правопорушення проти власності корисливої спрямованості	628
Аніщенко І. Г. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у контексті забезпечення національної безпеки України	630
Бідков В. О. Організована злочинність як виклик національній безпеці	633
Борисенко Т. В. Продаж товарів гуманітарної допомоги: вплив на національні інтереси України	635
Гаркуша Ю. С. Окремі аспекти кримінально-правової політики України у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану	636
Голобородько В. В. Історично-правові аспекти забезпечення рівноправності громадян в контексті національної та регіональної належності	638
Журко Д. О. Спричинення смерті потерпілого як обтяжуюча ознака умисного тяжкого тілесного ушкодження	640
Кучеровський О. О. Деякі аспекти регламентації кримінальної відповідальності за воєнні злочини	641
Лось Б. Ю. Деякі міркування щодо потерпілого у складі злочину «притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності»	643
Ткаченко П. І., Яцюк Т. С. Кримінально-правова характеристика форм вчинення перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України	646
Ткачук Ю. О. Санкції в проекті нового Кримінального кодексу України	648
Харченко А. В. Примушування особи до вступу у шлюб: постановка проблеми	650
Штефан К. В. Деякі питання співвідношення понять зброя, озброєння, озброєність, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої у КК України	652
Береда М. В. Колабораційна діяльність як злочин проти національної безпеки: сучасні тенденції в правозастосуванні	653

Бровченко Р. Є.

Актуальні проблеми міжнародної та національної
безпеки в контексті правничої сфери 656

Буякова І. О.

Значення змішаної форми вини для диференціації
кримінальної відповідальності: теорія та практика 657

Гайванюк І. І.

Актуальні питання законодавчої регламентації віку, з якого може наставати
кримінальна відповідальність: порівняльно-правове дослідження 659

Гармаш С. П.

Підпал автомобілів військовослужбовців задля перешкоджання
законній діяльності Збройних Сил України та інших
військових формувань в особливий період 661

Клименко А. А.

Юридична кваліфікація злочинів проти
національної безпеки України: проблеми та перспективи 663

Кравчук В. С.

Домашнє насильство в Україні: кримінально-правовий вимір,
виклики правозастосування та напрями вдосконалення законодавства 665

Кузьмич В. М.

Юридична природа кримінальної відповідальності
за військові злочини: проблеми та перспективи розвитку 667

Лоцкін Т. І.

Доктринальні підходи до визначення загроз
національній безпеці у кримінальному праві 669

Лук'яненко О.

Legal consequences of the integration of criminal offences 671

Палій І. К.

Психологія злочинця в умовах воєнного стану 673

Пантюшенко А. А.

Система покарань у кримінальному праві України:
сучасний стан і перспективи вдосконалення 675

Срібна А. С.

Проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень
проти довілля в умовах викликів національної безпеки 677

Страшко В. О.

Crime in the economic sphere 678

Тяжкун В. В.

Пробаційний нагляд як кримінальне покарання:
порівняльно-правове дослідження 680

Яровий О.

Criminal liability for organizers of criminal gangs or organizations 682

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ
БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Волобуєв А. Ф. Формування криміналістичних методик в умовах воєнного стану	684
Дрозд В. Г. Аксіологічна характеристика початку досудового розслідування кримінальних правопорушень	687
Єфімов М. М. Судові експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнних конфліктів: значення та особливості призначення	689
Пиріг І. В. Використання техніко-криміналістичних засобів під час розслідування воєнних злочинів	691
Плетенець В. М. Можливості отримання криміналістично вагомої інформації в умовах воєнного стану	693
Чаплинська Ю. А. Ревізія як засіб виявлення та документування шахрайства у сфері нерухомості	694
Чаплинский К. О. Окремі аспекти відшкодування шкоди, спричиненої шахрайством у сфері нерухомості	696
Воліков Т. А. використання криміналістичних обліків при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності	698
Гаркуша А. Г. Колабораційна діяльність за спеціальною процедурою «in absentia»: аналіз судової практики	700
Жеребцов Д. Є. Державне бюро розслідувань як один із провідних правоохоронних органів України	702
Захарко А. В. Особливості доказування при розслідуванні колабораційної діяльності	704
Коротасв В. М. Роль державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України у забезпеченні міжнародної та національної безпеки	706
Кривокурс О. Г. Щодо впливу режиму воєнного стану на формування способів учинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною	709
Купріянова А. О., Бідняк Г. С. Some issues of missiles and rocket weapons research in modern conditions	711
Павлова Н. В. Щодо підстав проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування	713

Лазарєв В. О.

Деякі особливості протидії втягненню неповнолітніх
у надання сексуальних послуг в Україні 715

Павлова Н. В., Солдатенко А. В.

Проблемні питання огляду місця події на деокупованих територіях 717

Попов В. Ю.

Криміналістична характеристика особи, яка втручається
в діяльність представників органів державної влади 718

Слюсар Л. П., Рогальська В. В.

Дискусійні питання щодо закриття кримінальних проваджень,
пов'язаних з гендерно зумовленим насильством 719

Тищенко Є. Ф.

Розробка можливих нових напрямів
експертного забезпечення розслідування кримінальних
правопорушень проти основ національної безпеки 721

Жеглінська Т. О., Лукомська А. А.

Сучасні можливості та перспективи завантаження свідомості 724

Ісланкін С. М., Срібна А. С.

Особливості проведення допиту в умовах воєнного стану 726

Шендрик Ю. В.

Деякі аспекти застосування заходів забезпечення
кримінального провадження в умовах воєнного стану 727

Шиян А. Г.

Деякі питання обмеження прав підозрюваного при застосуванні
запобіжного заходу в умовах воєнного стану 729

Шумська Н. С.

Забезпечення права на захист у кримінальному провадженні 731

Кривик А. В.

Окремі аспекти вдосконалення функціонування
автоматизованої дактилоскопічної інформаційної системи 733

Бабенко В. В.

Про деякі особливості участі захисника у кримінальному провадженні
в умовах змін, пов'язаних з воєнним станом в Україні 735

Бородін О. І.

The circumstances of permitting human trafficking
in conditions of armed conflict as an element of forensic characteristics 737

Дишльова А. О.

Документи як джерело інформації про факти незаконного набуття
права на землю державної або комунальної власності 739

Дрига Є. В.

«Тактична операція» як категорія криміналістичної науки 740

Ігнат'єв Д. П.

Захист судами України національної безпеки
шляхом забезпечення права на справедливий суд 741

Карпова О. С.

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики крадіжок зі складів та баз зберігання товарів 745

Козубська А. В.

Значення криміналістичної характеристики особи правопорушника для розслідування кримінальних правопорушень щодо залишення в небезпеці малолітньої особи 747

Колесниченко О. В.

Постанова прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину: окремі питання щодо змісту у контексті практики ККС ВС 750

Покраса К. В.

Слідова картина умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу 751

Саламаха В. О.

Проблеми доказування суб'єктивної сторони у злочинах проти життя та здоров'я особи 754

Ювшин В. В.

Деякі аспекти реалізації права підозрюваного на захист у кримінальному провадженні 756

Астаф'єва І. П.

Докази у кримінальному процесі: історико-правовий нарис та їх значення в контексті міжнародної та національної безпеки 758

Болгаренко В. М.

Особливості проведення окремих процесуальних дій на деокупованих територіях в умовах воєнного стану 760

Головко А. В.

Мета та завдання кримінального процесу, їх значення для забезпечення правосуддя та національної безпеки 762

Денисенко О. Ю.

Національне співробітництво у протидії терористичній діяльності як правопорушенню проти громадської безпеки 764

Довиденко А. Г.

Актуальні питання процесуальних строків під час кримінального провадження в умовах воєнного стану 766

Дуняшенко О. О.

Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування грабежів і розбійних нападів в умовах воєнного стану 767

Каменецька К. В.

Співвідношення процесуальних статусів потерпілого та цивільного позивача у кримінальному судочинстві, їх значення для безпеки України 769

Кириченко В. М.

Сучасний стан та розвиток криміналістичної науки в забезпеченні безпеки держави 771

Коваль А. С. Поняття кримінального процесу та його історичні форми	773
Миргородська К. М., Єфімов М. М. Окремі аспекти проведення огляду під час розслідування торгівлі людьми	774
Новак О. Є. Місце презумпції невинуватості щодо гарантій прав людини в умовах викликів міжнародної та національної безпеки	776
Петриченко І. В. Взаємодія військової поліції та правоохоронних органів у розслідуванні та запобіганні випадків насильства за ознакою статі в умовах воєнного стану	778
Потапенко Я. М. Фіксування кримінального провадження	779
Светловська Д. В. Features of interrogation during the investigation of human trafficking committed under armed conflict	781
Сендік І. Е., Федорчак І. В. Кримінально-процесуальні гарантії в умовах воєнного стану	783
Смоляр В. В. Допит неповнолітніх осіб, які постраждали від збройної агресії	785
Соломаха С. О. Основні засади кримінальної процесуальної протидії шахрайству	787
Степаненко В. В. Вплив віку та статі на формування почерку і його використання в судово-почеркознавчій експертизі	790
Степанюк К. О. Форми досудового розслідування: сучасні підходи, класифікація та проблеми правозастосування для забезпечення національної безпеки	792
Терещенко К. О. Проблеми забезпечення національної безпеки засобами кримінального процесу	793
Тисовський І. The legal status of the investigator in criminal proceedings	795
Тіщенко В. В. Правові засади проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи	797
Хлівна М. А. Особливості проведення допиту за методикою процесуального інтерв'ю р з використанням моделі «Р.Е.А.С.Е»	799
Шевченко Б. В. Актуальні питання процедури оцінки доказів під час кримінального провадження	801
<i>Довідка про авторів (частина І)</i>	<i>803</i>

ПРАВОТВОРЧИСТЬ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ АКТУАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Олександр МОРГУНОВ

ректор Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор юридичних наук, професор

<https://orcid.org/0000-0003-2259-3620>

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ВЕТЕРАНІВ У ФОРМАТІ ВЕТЕРАНСЬКИХ ХАБІВ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Соціальна адаптація (соціалізація) учасників бойових дій – це один із найважливіших напрямів діяльності органів державної влади щодо створення та реалізації програм соціального захисту бійців, збереження або відновлення фізичного та психологічного здоров'я учасників бойових дій, досягнення ними соціально-психологічного благополуччя та життєвих заходів адаптації до діяльності в мирних умовах звичайного життя.

Створення сучасної системи соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні є невід'ємною складовою державної політики в умовах збройного конфлікту та з урахуванням післявоєнного періоду.

Нормативно-правовими актами, що тією чи іншою мірою визначають загальні засади здійснення соціальної реабілітації військовослужбовців, є: закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [1], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; постанови Кабінету Міністрів України № 432 від 21 червня 2017 р. «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» [3], № 1175 від 27 грудня 2018 р. «Деякі питання Міністерства у справах ветеранів» [4] та ін.

Водночас слід засвідчити, що жодних спеціальних норм щодо соціальної реабілітаційної діяльності з цією категорією військовослужбовців чинним законодавством не передбачено, нерозробленими та незатвердженими на рівні інструктивних документів (норм) залишаються методики соціальної реабілітації військовослужбовців. Наразі цю нішу займають методичні розробки, випущені фахівцями у галузі психології переважно в межах грантових проєктів та впроваджені як експериментальні моделі реабілітації військовослужбовців в окремих реабілітаційних центрах, знову ж таки створених за підтримки громадських організаторів – донорів. Таким чином, слід констатувати, що єдиного правового та організаційно-методичного державного механізму впровадження методик реабілітації військовослужбовців не вироблено, що потребує однозначного концептуального рішення та втілення в Державній програмі реабілітації військовослужбовців.

Наразі однією з ефективних організаційних форм комплексної програми соціальної реабілітації (адаптації) ветеранів війни є створення та діяльність ветеранських хабів.

Ветеранські хаби є центрами, що об'єднують різноманітні соціальні, психологічні та правові послуги для ветеранів та їхніх родин. Вони стають майданчиками для комунікації, обміну досвідом, розвитку особистих і професійних навичок. Ветеранські хаби надають широкий спектр послуг, зокрема психологічну підтримку, юридичні консультації, допомогу у працевлаштуванні, сприяють розвитку підприємницької діяльності серед ветеранів, впроваджують програми спортивної реабілітації та займаються національно-патріотичним вихованням.

Міжнародний досвід свідчить, що ветеранські хаби є ефективним інструментом соціальної адаптації. Зокрема, в таких країнах, як США, Великобританія та Австралія, такі

центри працюють за принципом інтегрованих послуг, що охоплюють медичну допомогу, психологічну реабілітацію та професійну адаптацію. Наприклад, в США існує мережа «Veterans Affairs», що забезпечує ветеранів комплексними послугами в межах спеціалізованих центрів, а також створює можливості для соціальної реабілітації та інтеграції шляхом взаємодії бізнесу, профільних громадських організацій та Міністерства у справах ветеранів США шляхом відкриття і підтримки центрів соціальної реабілітації військових [5].

Варто погодитись із дослідниками цього питання, які визначають основну мету, завдання та напрями діяльності ветеранських хабів, як-от: «1) психологічна підтримка, яка важлива, оскільки після повернення з фронту багато ветеранів стикаються з травмами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), і проведення психологічних консультацій, терапій та груп підтримки, які часто проводяться в рамках хабів, допомагають ветеранам впоратися з емоційними травмами та соціальними бар'єрами, що виникають через відсутність адекватної підтримки; 2) соціалізація та взаємопідтримка, адже ветеранські хаби є місцем зустрічей для тих, хто має спільний досвід участі в бойових діях, відповідно обмін досвідом, спільні заходи та проекти сприяють розвитку мережі підтримки, що дозволяє ветеранам не відчувати себе ізольованими. Це важливий елемент соціальної безпеки, оскільки сильна спільнота дозволяє знизити ризик депресії, самотності та інших негативних емоційних переживань; 3) трудова реінтеграція та професійне навчання. Однією з головних проблем ветеранів є повернення до цивільного життя, особливо в аспекті працевлаштування. Ветеранські хаби надають можливості для підвищення кваліфікації, навчання нових професій або адаптації до змін на ринку праці, що дозволяє ветеранам знайти нові джерела доходу, що сприяє їхній фінансовій безпеці та незалежності, завдяки цим ініціативам вони можуть не тільки відновити фінансове становище, але й відчути себе корисними членами суспільства; 4) юридична та правова допомога. Ветерани часто стикаються з правовими труднощами, такими як питання отримання статусу ветерана, компенсацій, соціальних виплат та пенсій. Ветеранські хаби мають у своєму штаті юристів, які допомагають ветеранам вирішувати правові питання, що значно підвищує їхню правову захищеність. Вони можуть отримати кваліфіковану допомогу в оформленні необхідних документів, що, безумовно, є частиною соціальної безпеки ветеранів; 5) фізичне здоров'я та реабілітація. Багато ветеранів потребують медичної допомоги для лікування фізичних травм, отриманих під час бойових дій. Ветеранські хаби часто співпрацюють з медичними установами, організовують медичні огляди, фізіотерапію та інші види медичних послуг, що допомагає ветеранам швидше відновлювати фізичне здоров'я та знижує їхню залежність від державних медичних установ, що може бути особливо важливим в умовах обмежених ресурсів» [6].

Розвиток системи ветеранських хабів в Україні почався ще у 2018 р. Перший Veteran Hub був відкритий у м. Києві у 2018 р. як адміністративний центр соціально-психологічної та правової підтримки з освітньою платформою для проведення заходів для ветеранів, їхніх родин та суспільства загалом. І до сьогодні Veteran Hub надає централізовані послуги ветеранам, працівникам силових структур (поліції та рятувальникам), їхнім рідним та близьким, членам сімей військових та сімей зниклих безвісти, заручників та жертв війни. Veteran Hub об'єднує низку громадських організацій, які надають психосоціальні послуги, зберігаючи власну організаційну та комунікаційну ідентичність [7].

Наразі ветеранські хаби активно створюються та ефективно діють майже в усіх регіонах України, однак слід зауважити, що і досі їхня діяльність підтримується переважно волонтерами, відповідно, вона потребує більшої державної підтримки, яка має проявлятися у:

- 1) вивченні роботи таких центрів за кордоном, а саме у країнах, що мають досвід участі військових у воєнних діях, узагальненні цих практик та адаптації в Україні;
- 2) розробці дієвих програм організації діяльності зазначених центрів в Україні;
- 3) забезпеченні ефективної взаємодії держави, бізнесу і профільних громадських організацій в їх створенні та діяльності;
- 4) забезпеченні просвітницької роботи щодо необхідності їхньої діяльності та відповідно реклаमाції їхньої діяльності;
- 5) узгодженні програм державно-приватного партнерства щодо фінансового та матеріально-технічного забезпечення їхньої діяльності;
- 6) залученні ветеранських хабів до реалізації програм соціальної підтримки, надання психологічної допомоги, сприяння працевлаштуванню, організації спортивних заходів, підтримки підприємництва, національно-патріотичного виховання, розвитку громадянського суспільства тощо.

У підсумку підкреслимо, що проблема соціальної реабілітації (адаптації) ветеранів

стане ще більш актуальною після завершення бойових дій, і коли ветерани повернуться до своїх родин, в свої міста та інші населені пункти, тобто до мирного життя, постане нагальне питання їхньої соціалізації, а саме за такими напрямками, як: психологічна адаптація, працевлаштування, забезпечення житлом, відбудова відносин в сім'ї та визначення подальшого соціального становища. І саме волонтерські хаби можуть стати тією організаційною структурою, з якої і розпочнеться системна робота щодо соціальної реабілітації (адаптації) військових, які повернулися з війни. У зв'язку з цим державі, уряду та профільному міністерству спільно з правоохоронними органами, волонтерами та міжнародними гуманітарними організаціями слід уже сьогодні розвивати систему ветеранських хабів, вибудовувати організацію їхньої роботи.

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
3. Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 р. № 432. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-п#Text>.
4. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1175. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-п#Text>.
5. Veteran Hub. Victor Pinchuk Foundation. URL : <https://pinchukfund.org/en/projects/18978/>.
6. Горбата Л. П. Ветеранські хаби (простори) як інструмент соціальної безпеки ветеранів та членів їх сімей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 11. С. 1-19.
7. Соціальна адаптація ветеранів війни та членів їхніх сімей. *Національна соціальна сервісна служба України*. URL : <https://nssu.gov.ua/news/sotsialna-adaptatsiia-veteraniv-viiny-ta-chleniv-ikhnikh-simej>.

Василь МАЛЮК

Голова Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0002-0383-8557>

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ОПЕРАТИВНО ЗНАЧУЩУ ПОВЕДІНКУ УЧАСНИКІВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Оскільки кримінальні правопорушення, вчинювані злочинними об'єднаннями, є латентними, можна дійти висновку про значний вплив на ефективність протидії їм низки об'єктивних та суб'єктивних факторів (відсутність інформації щодо їх розвитку та реалізації впливає на відсутність ґрунтовних знань щодо способів вчинення злочинів, змін в тактиці дій осіб, які створюють та керують злочинними об'єднаннями, причин та умов, що обумовлюють можливість вчинення ними кримінальних правопорушень).

До об'єктивних чинників слід віднести: складність та низьку ефективність правової процедури доведення наявності складу кримінальних правопорушень (особливо стосовно суб'єктів, які здійснюють злочинний вплив); невизначеність правових ознак злочинних об'єднань, окрім закріплення у ст. 255 КК України; незначну кількість злочинних спільнот, що відповідають ознакам, вказаним у ст. 255 КК України (наявність серед ознак двох і більше ЗО, які об'єднуються, на практиці означає, що необхідно окремо доводити факт існування кожної ЗО, а потім довести факт їх об'єднання, тому, зважаючи на статистику виявлення ЗО, можна спрогнозувати мінімальну кількість виявлених злочинних спільнот); збереження з часів СРСР ієрархічно побудованих систем організованої злочинності, керованих «ворами у законі», специфіку діяльності злочинних об'єднань (конспіративність, протидія правоохоронним органам, кримінальний професіоналізм), що утруднює боротьбу з ними; те, що структура управління діяльністю злочинних об'єднань організована у такий спосіб, що звільняє керівне ядро від необхідності безпосередньої організації і проведення більшості злочинних акцій, і тому в умовах неузгодженості правових норм їхні лідери уникають кримінальної

відповідальності; напівлегальну діяльність окремих зі складових частин злочинного об'єднання, що використовуються як «ширма» для саме злочинної діяльності (використання легально діючих суб'єктів господарювання, проведення легальних фінансово-господарських операцій створення ФПГ із корумпованими зв'язками тощо); транснаціональний характер діяльності злочинних об'єднань, що дозволяє використовувати недоліки правової системи держав-сусідів для ухилення від відповідальності; орієнтацію «ворів у законі» на осідання в Україні (у зв'язку з криміналізацією в рф та Грузії відповідальності за належність до цієї категорії); задіяння злочинних об'єднань як п'ятої колони під час збройної агресії; окупацію та поглинання частини території України, створення зони замороженого конфлікту; підкуп/фінансування іноземних політиків/політичних сил, які займають приховану проросійську позицію; маніпулятивні інформаційно-пропагандистські компанії; створення країн-сателітів рф; приховане втручання у політику України з боку сусідніх держав; використання злочинними об'єднаннями інститутів громадянського суспільства та створення лобістських позицій в органах влади для просування власних інтересів та виконання поставлених спецслужбами рф завдань.

До суб'єктивних факторів належать: відсутність у оперативних підрозділів правоохоронних органів відповідного правового інструментарію, матеріальних та технічних засобів для ефективного реагування на цей вид кримінальних правопорушень; ліквідація СПБОЗ МВС України; позбавлення СБУ компетенції щодо протидії корупції та економічній злочинності та позбавлення статусу спеціальних підрозділів із боротьби з організованою злочинністю; незавершеність реформи правоохоронної системи, слабкість механізмів взаємодії та координації в ній; активізація кримінальних елементів на тимчасово окупованих територіях; застарілість та негнучкість підходів, що застосовуються для нейтралізації загроз; відсутність єдиного стратегічного бачення щодо їх усунення; неефективність роботи агентурної мережі оперативних підрозділів у зазначеному напрямі; використання злочинних об'єднань спецслужбами рф для дестабілізації обстановки у тилкових та прифронтових районах України; співпраця злочинних об'єднань із окупаційними адміністраціями; можливість використання особливого статусу адвокатів для створення спецслужбами рф каналів зв'язку з учасниками злочинних об'єднань, залученими до розвідувально-підривної діяльності; низький рівень доброчесності публічної служби, що полегшує корумпування та подальше використання посадовців учасниками злочинних об'єднань.

Сергій ІОНУШАС

народний депутат України,
Голова Комітету
Верховної Ради України з питань
правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0002-0217-0682>

ДО ДИСКУСІЇ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ АБО ІНШОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ВІДНЕСЕНІ ДО КАТЕГОРІЇ НЕБЕЗПЕЧНИХ АБО ПОТЕНЦІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ

Операційним планом заходів з реалізації у 2024–2025 роках Національної стратегії протиміної діяльності на період до 2033 року передбачено питання щодо встановлення кримінальної відповідальності за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які віднесені до категорії небезпечних або потенційно небезпечних.

Враховуючи той факт, що це питання знаходиться в межах компетенції очолюваного мною Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, пропоную для обговорення такі питання.

1. Підготувати нормативно-правовий акт, в якому буде визначено особливості правового режиму на територіях, які віднесені до категорії небезпечних або потенційно небезпечних.

2. За можливості конкретизувати, які саме види господарської діяльності мають на увазі (торгівля товарами першої необхідності, ліками та медикаментами, продуктами харчування,

надання послуг з перевезення вантажів чи пасажирів або видобуток корисних копалин тощо), а також про яку діяльність ідеться при використанні словосполучення «інша діяльність».

3. Розглянути питання про можливість заміни кримінальної відповідальності за «провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які віднесені до категорії небезпечних або потенційно небезпечних» (особливо стосовно потенційно небезпечних), на адміністративну або господарську (адміністративно-господарські санкції) у разі, якщо «провадження господарської або іншої діяльності» на цих територіях не створює реальної або потенційної загрози життю та здоров'ю людей.

Вбачається за необхідне конкретизувати в Кримінальному кодексі України види господарської діяльності, здійснення якої заборонено на територіях, які внесені до категорії небезпечних або потенційно небезпечних, що передбачено Операційним планом заходів з реалізації у 2024-2026 роках Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року, а саме:

- видобуток природних ресурсів (включаючи незаконний демонтаж промислових об'єктів, копалини тощо);
- будівництво та капітальне зведення споруд;
- використання земельних ділянок для сільськогосподарського виробництва;
- виконання комерційних операцій, пов'язаних із використанням нерухомого майна;
- перевезення або транспортування вантажів, якщо це не узгоджено з військовою адміністрацією;
- туристична, екскурсійна, розважальна діяльність.

Не є злочином здійснення діяльності, пов'язаної з гуманітарним розмінуванням, проведенням рятувальних або аварійно-відновлювальних робіт, виконанням військових або спеціальних завдань органами державної влади, військовими адміністраціями, організаціями, що діють за дозволом уповноважених органів.

Щодо пропозиції Міністерства оборони України внести зміни до Кримінального кодексу України стосовно встановлення кримінальної відповідальності за проведення господарської чи іншої діяльності на територіях, віднесених до категорії небезпечних чи потенційно небезпечних, хочу зазначити таке.

1. Вказана ініціатива порушує права народу на землю, гарантоване Конституцією України, оскільки обмежує права користуватися нею. Земля є об'єктом абсолютного права власності Українського народу. Державні органи і установи не можуть встановлювати обмеження чи заборони щодо реалізації цього права, особливо права оброблювати землі сільськогосподарського призначення.

2. Вказана ініціатива фактично створить поле для корупційних дій, оскільки наділить повноваженнями посадовців приймати рішення щодо визначення статусу земель як «небезпечних чи потенційно небезпечних», а фермерів змусить «погоджувати» будь-які свої дії на землі з чиновниками.

3. Очевидним є те, що більшість земель України сільськогосподарського призначення зараз потенційно небезпечні, оскільки на них зберігались боєприпаси, військова техніка, точилися воєнні дії або вони піддавались обстрілам, окупації тощо. Відповідно на цих землях можуть знаходитись вибухонебезпечні пристрої та предмети. Для захисту громад, які користуються землями, потрібно розробити і профінансувати державну програму гуманітарного розмінування територій, запросити сертифіковані міжнародні організації з демінування на комерційній або волонтерській основі, запропонувати фермерам взяти участь у фінансуванні таких послуг. Необхідно організувати постійну просвітницьку діяльність у громадах щодо мінної небезпеки, правил поведінки з небезпечними предметами, правил користування природними об'єктами на потенційно небезпечних територіях.

Іван ВИГІВСЬКИЙ

Голова Національної поліції України,
кандидат юридичних наук
<https://orcid.org/0009-0007-6942-9429>

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Сучасний світ вступив у складний і суперечливий етап свого розвитку. Глобалізація, яка нещодавно була домінуючим трендом, зіткнулася з обмеженнями, викликаними її власною експансією. Суперечності між глобалізацією та локалізацією, які завжди існували і розвивалися, тепер виявляються у формі гострих конфліктів. Відбуваються суттєві геополітичні, економічні, соціальні та інші зміни, що створюють нові, раніше невідомі ризики та загрози. Сучасне бачення світового порядку та характеру міжнародних відносин впливає з того, що світовий геополітичний простір поділений не стільки між великими державами зі сферами їхнього впливу, скільки між внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право, пріоритетними є права людини, і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами, гіпертрофією сил кримінального гатунку тощо – усім тим, що несе загрозу безпеці, стабільності і розвитку людської цивілізації. На сході Європи лінія цього поділу пройшла територією пострадянських держав, які після холодної війни опинилися в ролі «буферних зон» між рф та ЄС. На жаль, збройна агресія рф проти України (з 14 квітня 2014 р.) стала тривалим фактором, що вплинув на національну безпеку нашої країни. Анексія Криму та тимчасова окупація окремих районів Донецької та Луганської областей за підтримки та безпосередньої участі рф у 2014 р. не лише порушила територіальну цілісність нашої держави, але й суттєво деформувала систему глобальної та регіональної безпеки, поставивши під сумнів міжнародне право, при цьому всі міжнародні гарантії безпеки України в рамках Будапештського меморандуму виявилися безрезультатними.

Такі негативні геополітичні зміни з 2014 р. й розпочата повномасштабна війна з 24 лютого 2022 р. призвели не тільки до тимчасової анексії й окупації окремих територій і регіонів країни, руйнувань, значних економічних, екологічних і людських втрат, але й суттєвого ускладнення криміногенної ситуації та, як наслідок, стрімкого зростання рівня окремих видів злочинності. У зв'язку з цим на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] введено в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні [3].

У Законі України «Про національну безпеку» 2018 р. чітко зазначено: «...Забезпечення державної політики у сферах національної безпеки і оборони є основною формою захисту прав і свобод людини і громадянина, що набуває особливого значення під час дії особливого правового режиму воєнного стану. Захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз є пріоритетним напрямом діяльності сектору безпеки і оборони. Реалізація функцій із забезпечення національної безпеки України покладається саме на сили безпеки, до яких відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» віднесено правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту» [4]. Отже, на органи і підрозділи Національної поліції України, у тісній співпраці зі Збройними Силами України, покладено надзвичайно важливий обов'язок забезпечення верховенства права, людяності, поваги до гідності, відновлення правопорядку, а також захисту права українського народу на самовизначення та збереження його історичної та національної ідентичності в рамках європейської цивілізаційної спільноти. Надзвичайно важливим є забезпечення комплексної, повної та адекватної правової реакції на воєнні злочини та кримінальні правопорушення, пов'язані з війною, їх якісне розслідування, а також гарантування ефективного захисту прав і свобод людини, інтересів держави, українського суспільства, людства та міжнародного правопорядку [5].

Варто наголосити, що у контексті міжнародного збройного конфлікту та військової агресії з боку рф правоохоронні органи зіткнулися з безпрецедентними викликами, пов'язаними з порушенням державою-агресором низки норм міжнародного гуманітарного

права. Найбільш небезпечними із цих порушень стали використання видів звичайної зброї, які завдають надмірних ушкоджень та/або мають невибіркову дію (Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію [6]), умисне здійснення нападів на цивільне населення або на окремих осіб, які не беруть участі у військових діях, що є серйозним злочином. Це включає посягання на життя та фізичну недоторканність, зокрема вбивства в будь-якій формі, каліцтва, жорстоке поводження та катування. Також до цього належать розпорядження про переміщення цивільних осіб з причин, пов'язаних із конфліктом, якщо такі дії не обумовлені міркуваннями безпеки цивільного населення або нагальною військовою необхідністю, а також інші грубі порушення Женевських конвенцій 1949 р. [7].

Крім того, одним зі стратегічних пріоритетів для країни залишається боротьба зі злочинністю; криміногенні реалії вимагають дієвого механізму реагування з боку держави, зокрема забезпечення злагоджених, цілеспрямованих, спільних дій законодавчих та правоохоронних органів, позаяк окупанти вчиняють на території України масові вбивства мирних людей, знищення об'єктів інфраструктури і помешкань громадян, гвалтування жінок і дітей, мародерство. Впровадження державної політики в галузі національної безпеки та оборони на деокупованих територіях вимагає від поліцейських ефективно вирішувати організаційно-правові питання, спрямовані на максимальну оперативність, достатню для захисту національних інтересів громадян і відновлення безпечного середовища в регіонах. Виконуючи правоохоронні функції, органи і підрозділи Національної поліції України в умовах особливого правового режиму воєнного стану використовують увесь операційно-стратегічний потенціал, здатний забезпечити стабільний розвиток держави та суспільства шляхом підвищення рівня державної і громадської безпеки на деокупованих територіях як під час збройного конфлікту, так і після його завершення.

Отже, на сьогодні необхідно забезпечити професійну підготовку поліцейських та інших працівників сектора безпеки і оборони країни з урахуванням сучасних вимог (характеру, структури злочинності, її динаміки та тенденцій у контексті війни), а також удосконалити правозастосовну практику, надаючи наукову підтримку оперативним працівникам, слідчим, прокурорам і суддям для якісного виконання ними службових обов'язків щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень в умовах збройного конфлікту і пов'язаних з війною злочинів, а також для забезпечення якісного судового розгляду відповідних кримінальних проваджень.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : «Право», 2024. 432 с.

6. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10.10.1980 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text.

7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

перший заступник Голови
Національної поліції України –
начальник Головного слідчого управління,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0002-5880-8542>

**КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Проблематика кримінальної процесуальної діяльності слідчого Національної поліції України останнім часом в умовах реформування системи вищої освіти, загалом, і відомчої вищої освіти, зокрема, набуває все більшого значення. В цьому ракурсі варто з'ясувати декілька нагальних питань: для прикладу, які функції повинна виконувати визначена уповноважена особа, а також яку освіту вона повинна мати для ефективної реалізації своїх посадових обов'язків.

Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності слідчого була предметом досліджень у науці кримінального процесу та криміналістики протягом не одного сторіччя. Водночас функції уповноваженої особи розглядалися або як основні напрями її діяльності, що призводило до виокремлення незначної кількості функцій (розслідування, обвинувачення, вирішення кримінального провадження), або як функції розглядалися усі напрями діяльності слідчого, зокрема ті, що не мають процесуального, а то й, взагалі, правового характеру (кримінологічна функція, виховна функція тощо). Між тим діяльність слідчого «розпадається» на значну кількість напрямів, одні з яких мають основний, а інші – допоміжний чи побічний характер. Існування окремих напрямів діяльності іноді навіть не усвідомлюється слідчим. Особливо актуальним постає розгляд питання щодо функцій слідчого у зв'язку з кардинальним реформуванням у 2012 р. кримінального процесуального законодавства і напрацюванням за п'ять років практики його застосування слідчими [6, с. 102-103]. Наведене вказує на наявність проблемних питань, які містяться у відсутності наукових досліджень, що б відображали теперішню ситуацію функціональної структури діяльності слідчого.

У цьому ракурсі досить вдалою вважаємо думку І. Басистої, яка зауважила, що шляхами вирішення проблемних питань в розрізі функціонування слідчих підрозділів є спільна діяльність науковців, практичних слідчих та законодавця, що була б спрямована на встановлення наявних прогалин та колізій у чинному КПК, їх обговорення та вироблення спільних кроків, спрямованих на негайне внесення змін та доповнень до КПК України, а також прийняття інших законодавчих актів, що не суперечать положенням зазначеного Кодексу [1, с. 120-121]. Отже, авторка наголосила на обов'язковому поєднанні трьох груп поглядів: наукових, практичних та законодавчих, що, на нашу думку, є беззаперечною необхідністю для вдосконалення засобів та методів професійної діяльності слідчих.

А вже окрема група науковців (П. Воробей, С. Ковальчук, С. Мірошниченко) зауважила, що у структурі процесуального статусу слідчого, з огляду на формальне визначення правової категорії, необхідно вирізнити такі складові: «...1) виконувати ним кримінальну процесуальну функцію як напрям його діяльності, що відображає її функціональне спрямування на здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень шляхом всебічного, повного та неупередженого дослідження обставини кримінального провадження; 2) процесуальну компетенцію слідчого, що складається з: а) предмета його відання як об'єкта, на який ним здійснюється вплив у ході здійснення процесуальної діяльності з досудового розслідування кримінальних правопорушень та який підлягає визначенню з урахуванням підслідності кримінальних проваджень; б) процесуальних повноважень як системи передбачених нормами кримінального процесуального закону прав та обов'язків, покладених на відповідних службових осіб органів досудового розслідування, уповноважених у межах їх компетенції здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, мають владний характер, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження та здійснюються в передбаченому КПК України порядку; 3) процесуальні гарантії діяльності слідчого як систему засобів забезпечення реалізації покладеної на нього кримінальної процесуальної функції та виконання наданих йому процесуальних повноважень; 4) відповідальність слідчого як його обов'язок зазнати обмежень прав і можливостей внаслідок вчинення певного правопорушення» [3, с. 429-430]. Тобто вчені-процесуалісти в процесуальному статусі досліджуваної уповноваженої особи виокремили, крім

кримінальної процесуальної функції і процесуальної компетенції, такі складові як процесуальні гарантії його діяльності та відповідальність слідчого.

Зі свого боку, М. Городецька зазначала, що кримінально-процесуальна функція слідчого може бути функцією кримінального переслідування (обвинувачення), або юстиційною функцією розслідування. Крім того, дослідниця наголосила, що кримінально-процесуальна функція розслідування може реалізовуватись уповноваженою особою через низку дій, серед яких було виокремлено такі: порушення провадження у кримінальній справі, яке свідчить не про обвинувальний ухил, а про те що судовий слідчий визнав достатніми матеріали, надані прокурором, для початку процесу; легалізація доказів, наданих сторонами; надання дозволу стороні обвинувачення на застосування заходів, що обмежують конституційні права обвинуваченого; розгляд клопотань сторін та спірних ситуацій [4, с. 189].

Водночас О. Волошина акцентує увагу на тому, що організаційно-управлінська компетентність слідчого як інтегративна характеристика особистості свідчить про його здатність та готовність виконувати організаційні та управлінські функції в межах власної професійної діяльності. Також авторка зауважила, що зазначена компетентність розглядається в таких аспектах: організаційно-управлінська обізнаність у предметі своєї професійної діяльності та коло окремих повноважень, функцій і технологій у сфері організації досудового розслідування, сукупність особистих якостей слідчого, що забезпечують ефективне здійснення організаційно-управлінської діяльності [2, с. 46-47]. Аналізуючи наведену позицію, вважаємо доречним стверджувати, що ця компетентність може дозволити визначити професійне становлення уповноваженої особи, починаючи з її найперших кроків під час отримання вищої юридичної освіти.

Крім того, дослідження теоретичних, правових та праксеологічних засад кримінальної процесуальної діяльності слідчого, дозволило нам зробити висновок, що її сутність полягає у здійсненні професійної процесуальної діяльності, передбаченої відповідними нормативно-правовими актами, та взаємодії з іншими суб'єктами сторони обвинувачення у пізнанні обставин кримінального провадження [5, с. 12].

Підсумовуючи викладене, необхідно констатувати, що визначення кримінальної процесуальної діяльності слідчого на разі набуває все більшого значення. Це пояснюється багатьма чинниками, зокрема, і фактом отримання вищої юридичної освіти у відповідному навчальному закладі. Водночас, загалом, її сутність зводиться до реалізації професійної процесуальної діяльності, передбаченої відповідними нормативно-правовими актами, а також до взаємодії з іншими суб'єктами сторони обвинувачення під час дослідження різноманітних обставин кримінального правопорушення.

1. Басиста І. В. Окремі проблеми слідчої практики та шляхи їх усунення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2. С. 111–121.

2. Волошина О. Компетенції як критерії формування організаційно-управлінської компетентності слідчого. *Humanitarium*. 2019. Vol. 42. Iss. 1. С. 41–48.

3. Воробей П. А., Ковальчук С. О., Мірошніченко С. С. Структура процесуального статусу слідчого. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 425–431.

4. Городецька М. В. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2010. 219 с.

5. Цуцкірідзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого : теорія та практика : монографія; вступне слово проф. М. А. Погорельського. Київ : Алерта, 2020. 562 с.

6. Цуцкірідзе М. С. Поліфункціональність кримінальної процесуальної діяльності слідчого. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 102–109.

Руслан СЕРБИН

ректор Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0001-5386-5233>

**УЧАСТЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Проблематика участі громадянського суспільства в управлінні державними справами загалом є актуальною, оскільки в Україні завдяки обраному цивілізаційному шляху ліберальної демократії та правової держави тільки формується і розвивається громадянське суспільство, яке виступає важливим запобіжником деградації політичного життя до авторитарних недемократичних режимів. Разом із тим саме громадянське суспільство допомагає державі, органам державної влади у відсічі збройній агресії росіян. Без участі інститутів громадянського суспільства неможливо, на нашу думку, забезпечити повноцінний стан правопорядку, який передбачає і забезпечення публічної безпеки. В сучасних умовах на стан суспільних відносин суттєво впливає війна (збройний конфлікт з погляду міжнародного права) та правовий режим воєнного стану.

Відповідно до чинного законодавства, а саме ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: «Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [5]. Наводимо це визначення задля того, щоб підкреслити чи не одну з найбільших особливостей впливу воєнного стану на діяльність інститутів громадянського суспільства, а саме обмеження деяких конституційних прав і свобод громадян. Так, на громадян України розповсюджуються правила комендантської години; як приклад, у діяльності Національної поліції України за умов дії правового режиму воєнного стану суттєво обмежуються можливості застосування різних форм громадського контролю за діяльністю поліції, що тимчасово звужує можливості із впливу інститутів громадянського суспільства на діяльність Національної поліції України [3].

Зауважимо, що від ефективної співпраці між правоохоронними органами, зокрема Національною поліцією України, та громадянським суспільством залежить якість виконання поставлених перед поліцейськими завдань. Така взаємодія може відбуватися у межах концепції (деякі дослідники називають «стратегія» або «філософія») «Community Policing». Відповідно до концепції вважається, що існує певна залежність здатності поліції виконувати свої повноваження від схвалення інститутами громадянського суспільства, громадськістю її діяльності, тобто залежність від рівня довіри до поліції з боку громадян, водночас поліція має діяти у такий спосіб, щоб викликати у громадян повагу до себе, а громадяни добровільно дотримувалися законів; рівень застосування сили примусу з боку поліції змінюється у бік зменшення у разі високого рівня довіри з боку громадян [6].

В. Бондар зазначає, що проблема залучення представників громади у межах концепції «Community Policing» в умовах дії правового режиму воєнного стану до спільної боротьби зі злочинністю постає ключовою, оскільки залучення представників громадськості до взаємодії з поліцією, об'єднання зусиль у профілактиці та розслідуванні кримінальних правопорушень допомагають ефективно боротися зі злочинністю в умовах триваючого збройного конфлікту. Поміж форм участі громадян у боротьбі зі злочинністю під час дії правового режиму воєнного стану дослідник виділяє профілактику злочинності (повідомлення про підозрілих осіб тощо); участь у волонтерських програмах із охорони публічної безпеки і порядку; розслідування правопорушень, допомогу у пошуку правопорушників; допомогу вразливим групам населення (які опинилися у складних життєвих обставинах), що є важливим завданням поліцейських, а в

умовах збройного конфлікту і повномасштабної агресії росіян, на жаль, таких осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, може бути сотні тисяч. У прифронтових громадах мали місце випадки створення «сусідської варти» для допомоги поліцейським у патрулюванні вулиць та боротьбі з мародерством. Однією з форм взаємодії може бути участь в інформаційних кампаніях із підвищення обізнаності громадян про воєнні злочини, а також про модель поведінки людини під час обстрілів тощо, що може допомогти врятувати життя [1, с. 66–67].

Важливою особливістю взаємодії громадян та поліції у питанні забезпечення публічної безпеки і порядку за умов воєнного стану є активна участь представників територіальної оборони у допомозі поліції в деяких питаннях виконання поліцією завдань. Наприклад, відповідно до 9 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про основи національного спротиву» завданням територіальної оборони є участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах [4]. Існує Положення про добровільні формування територіальних громад, які згідно з п. 8 та 9 ч. 2 беруть участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій разом з Національною поліцією; беруть участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах разом з Національною поліцією [2]. Якщо звернутися до визначення, наведеного у п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основи національного спротиву», «добровільне формування територіальної громади – воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони» [4]. Тобто такі формування можна вважати інститутом громадянського суспільства (оскільки усе ж це не є регулярним військом), що складається із громадян, які добровільно із зброєю в руках допомагають органам державної влади у забезпеченні публічної безпеки і порядку.

Отже, за умов дії правового режиму воєнного стану участь громадянського суспільства загалом у управлінні державними справами обмежується, як і можливості з контролю за діяльністю поліції. Водночас інститути громадянського суспільства у різних формах можуть брати участь у профілактиці правопорушень, підтриманні публічної безпеки і порядку, у тому числі й у межах добровільних формувань територіальних громад.

1. Бондар В. В. Співпраця Національної поліції України з громадянським суспільством на засадах партнерства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Т. 2. № 81. С. 63–68.

2. Про затвердження Положення про добровільні формування територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1449. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text>.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

4. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Community Policing, Sir Robert Peel's Principles of Law Enforcement. WCPA – Wisconsin Crime Prevention Practitioners Association. URL : <https://www.wicrimeprevention.com/wp-content/uploads/2016/07/Peelian-Principles-WCPA.pdf>.

Валерій СОКУРЕНКО

ректор Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

**СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ПРАВООХОРОННИХ
ПРОЄКТІВ МВС УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ
БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВИ**

Незважаючи на повномасштабну агресію країни-окупанта, система Міністерства внутрішніх справ України продовжує зберігати належний контроль за станом оперативної та криміногенної обстановки в державі. Так, протягом 2022-2024 років Міністерством внутрішніх справ України було започатковано цілу низку безпекових проєктів як відповідь на сучасні виклики для держави в умовах дії правового режиму воєнного стану, зокрема щодо: гуманітарного розмінування, реінтеграції ветеранів, протидії домашньому насильству, покращення системи моніторингу безпеки, контролю за обігом зброї, створення безпечного освітнього середовища тощо. Варто звернути увагу на дві останні ініціативи, оскільки в сучасних умовах саме вони набувають стрімкого подальшого розвитку. Розглянемо їх більш детально.

Перший ініціативний проєкт. Із червня 2023 р. в Україні розпочав роботу Єдиний реєстр зброї (далі – ЄРЗ) як функціональна підсистема єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України. Основними завданнями ЄРЗ є автоматизація ділових процесів користувачів до рівня стандартів операційних процедур та автоматизованого робочого місця користувача, забезпечення формування, зберігання, спільного використання і верифікації користувачами інформації.

Метою обробки інформації в ЄРЗ є:

- ідентифікація предметів або вибухових матеріалів;
- автоматизація процесів інформаційного, довідкового, організаційного та технологічного забезпечення у сфері обігу предметів і вибухових матеріалів, фіксації фактів викрадень та втрат предметів і вибухових матеріалів;
- забезпечення державою ефективного контролю у сфері обігу предметів та вибухових матеріалів, запобігання викраденням і втратам предметів та вибухових матеріалів;
- сприяння своєчасності прийняття управлінських рішень у сфері обігу предметів і вибухових матеріалів та за фактами викрадень і втрат предметів та вибухових матеріалів [1].

Станом на кінець 2024 р. до органів поліції вже подано понад 450 тис. заяв на отримання різних видів дозвільних документів на зброю.

Додатково у серпні 2024 р. за ініціативи МВС України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю». Відповідно до цього документа цивільна особа, яка знайшла вогнепальну зброю, її основні частини або боєприпаси до неї, зобов'язана негайно повідомити Національну поліцію України про такий факт за телефонним номером екстреної служби 102 або єдиним телефонним номером 112 та протягом 24 годин передати їх до органів Національної поліції України в будь-який зручний спосіб для подальшої здачі чи декларування або вказати на їх місцезнаходження для подальшого вилучення.

Вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, що були знайдені цивільними особами та задекларовані відповідно до положень цього закону, можуть застосовуватися цивільними особами для відсічі та стримування збройної агресії російської федерації або інших держав. Цивільні особи не пізніше 90 днів після припинення або скасування воєнного стану в Україні зобов'язані здати отриману ними вогнепальну зброю і невикористані боєприпаси до неї до органів Національної поліції України.

Також не пізніше 90 днів після припинення або скасування воєнного стану в Україні громадяни зобов'язані здати знайдену та задекларовану ними вогнепальну зброю і

невикористані боєприпаси до неї до органів Національної поліції України. Цивільна особа одночасно зі здачею знайденої та задекларованої вогнепальної зброї і боєприпасів до неї письмово повідомляє орган Національної поліції України про свій намір набути таку зброю у власність у порядку, передбаченому цим законом. У такому разі здана вогнепальна зброя підлягає перевірці на предмет наявності підстав, що унеможливають набуття такою цивільною особою права власності на неї [2].

На початку 2025 р. відбулося перше установче засідання Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї.

Центр є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою узгодження дій державних органів, установ і організацій у сфері протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї.

Основними його завданнями визначено:

1) сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади та інших державних органів, установ та організацій з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, запобігання їх надходженню з-за кордону та переміщенню за межі України;

2) організацію обміну інформацією між органами виконавчої влади та іншими державними органами, установами й організаціями з метою підвищення ефективності протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї та підготовку відповідних пропозицій;

3) визначення механізмів та способів вирішення проблемних питань у сфері протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї;

4) удосконалення нормативно-правової бази з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї [3].

Другий ініціативний проект. Наступним вельми важливим проектом стало створення Служби освітньої безпеки Національної поліції України. Ще у 2023 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена Концепція безпеки закладів освіти, основними напрямками якої визначено:

– посилення поліцейської присутності у закладах освіти з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них;

– запровадження системи раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу, ризику нападу на заклад освіти або іншої небезпеки;

– впровадження алгоритму дій у разі виникнення небезпечних ситуацій, виявлення вибухонебезпечних та інших підозрілих предметів у закладі освіти;

– удосконалення нормативно-правової бази у сфері громадської безпеки в частині підвищення ефективності попередження та недопущення вчинення правопорушень у закладах освіти [4].

На виконання відповідного акта та зважаючи на наявні тенденції у сфері забезпечення безпеки учасників освітнього процесу під час дії воєнного стану, Національною поліцією України було проведено опитування батьківських та педагогічних колективів шкіл. Із понад 350 тис. опитаних респондентів 70 % підтримали впровадження в закладах освіти офіцера безпеки. Більш ніж половина батьків висловилися за те, що безпека в освітньому закладі має забезпечуватися саме фізичною присутністю працівника поліції.

Наказом Національної поліції України від 01 квітня 2024 р. № 333 у структурі центрального органу управління поліції було утворено Управління організації служби освітньої безпеки, а також вжито заходів щодо відповідних організаційно-штатних змін у ГУНП в областях.

З метою нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів Служби освітньої безпеки Управлінням організації служби освітньої безпеки розроблено Інструкцію з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти, яку затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01 жовтня 2024 року № 663.

Під час забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти інспектори Служби освітньої безпеки в межах компетенції:

– здійснюють превентивну та профілактичну діяльність із забезпечення безпечного

освітнього середовища і вживають заходів, спрямованих на попередження та усунення загроз життю і здоров'ю учасників освітнього процесу;

- уживають заходів щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) учасників освітнього процесу;

- уживають заходів із запобігання вживанню дітьми наркотичних засобів та психотропних речовин, алкогольних напоїв (у тому числі слабоалкогольних напоїв, пива), а також тютюнових виробів (у тому числі рідин, що використовуються в електронних сигаретах, використанню пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння);

- уживають заходів із запобігання вчиненню дітьми самогубств та їх спроб, навмисних самоушкоджень, ризикованої поведінки і вчинків, які призводять до травматизму та загибелі, проводять інформаційні заходи серед батьків або інших законних представників учнів стосовно основних причин самогубств дітей, механізму виявлення суїцидальних настроїв серед дітей;

- інформують учасників освітнього процесу про безпеку в кіберпросторі;

- здійснюють реагування на надзвичайні події [5].

З початку 2024/2025 навчального року до виконання службових обов'язків у закладах середньої освіти України приступили понад 700 інспекторів Служби освітньої безпеки. Станом на 1 грудня 2024 р. кількість інспекторів зросла вже до 1050 осіб. За словами керівництва служби, протягом поточного року до проєкту планується залучити понад 2000 шкіл.

Крім того, Верховною Радою України у першому читанні був схвалений проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти» від 02 вересня 2024 р. № 11543. За змістом цього законопроєкту керівники закладів загальної середньої освіти з метою створення безпечного освітнього середовища повинні: визначити правила перебування осіб на території та в приміщеннях закладу загальної середньої освіти, вирішити питання щодо огороження території закладу та його облаштування технічними засобами охорони, термінового виклику поліції тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що керівництво держави та Міністерства внутрішніх справ України вживає належних заходів щодо забезпечення стабільності безпекового середовища. Правоохоронні проєкти стосовно цифровізації процесів реєстрації зброї та боєприпасів, протидії злочинності у сфері їх незаконного обігу, а також зміцнення безпеки закладів загальної середньої освіти є важливими інструментами підвищення рівня громадської безпеки, стійкості суспільства до негативного впливу криміногенних чинників, які пов'язані з особливостями правового режиму воєнного стану, що введений у країні.

1. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ: наказ МВС України від 10.01.2022 р. № 2. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-22>.

2. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю: Закон України від 20.08.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3899-IX>.

3. Про утворення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2024 р. № 790. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-2024-p>.

4. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 р. № 301-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p>.

5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти: наказ МВС України від 01.10.2024 р. № 663. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-24>.

Дмитро ШВЕЦЬ

ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України
<https://orcid.org/0000-0002-1999-9956>

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СТРУКТУРІ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію незалежної та суверенної України обумовило необхідність запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в країні та створило низку дестабілізуючих чинників розвитку держави і суспільства, одним із яких є корупція. В умовах суспільно-політичної невизначеності та соціально-економічної нестабільності посилюються ризики корупції та інтенсифікуються процеси її поширення в органах державної влади, що, своєю чергою, призводить до зниження рівня захисту національних інтересів держави і, відповідно, національної безпеки України.

Корупція вважається небезпечним явищем; відслідкувати її масштаби надзвичайно складно через відсутність комплексних механізмів її оцінювання та через прихованість її характеру. Параметри корупції визначаються на підставі оцінювання ступеня її сприйняття суспільством та розглядаються як прояви зловживання владою з метою отримання особистої неправомірної вигоди і власного збагачення. Очевидно, що методичний інструментарій проведення оцінювань не охоплює кількісних і вартісних показників корупції та свідчить про значний рівень суб'єктивізму таких розрахунків.

Відповідно до законодавства України [1] корупція проявляється у використанні владних повноважень посадовими особами і службовцями органів державної влади в межах наданих їм можливостей з метою особистого збагачення та отримання власної грошової або матеріальної вигоди шляхом надання чи прийняття пропозиції такого збагачення й отримання вигоди. Безумовно, корупція становить неабияку загрозу національним інтересам держави та обумовлює необхідність розроблення комплексу заходів протидії цьому деструктивному явищу, адже оцінювання рівня корупції в Україні, які проводяться шляхом розрахунку індексу сприйняття корупції, доводять нестабільність значення його параметрів протягом останніх років (рис. 1) та демонструють його вкрай низькі показники. Методичні аспекти розрахунку індексу сприйняття корупції передбачають оцінювання рівня корупції за стобальною шкалою, в якій максимальним значенням є 100, що свідчить про абсолютну відсутність корупції в державі. Як бачимо, значення показника в Україні є достатньо низьким і протягом 2020–2023 рр. фіксується на рівні 32–36, що відображає високий рівень корупції попри незначне зростання аналізованого показника у 2023 р. до 36.

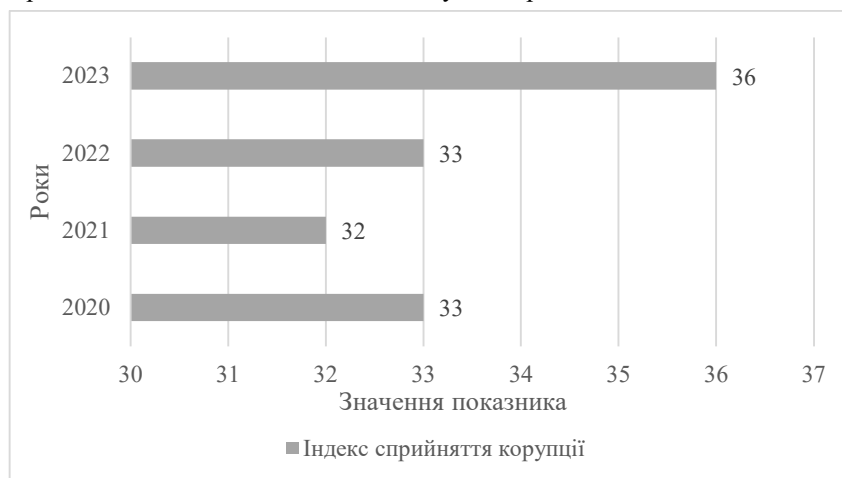

Рис. 1. Динаміка зміни індексу сприйняття корупції в Україні у 2020–2023 рр.
Розраховано за: [7–10]

Зазначені тенденції щодо рівня корупції в Україні беззаперечно вказують на низьку ефективність антикорупційних заходів та на відсутність дієвих механізмів протидії корупції. Проведені оцінювання рівня ефективності протидії корупції правоохоронними органами та органами державної влади (рис. 2) дають підстави стверджувати, що в Україні протягом 2020–2023 рр. жоден із антикорупційних органів не характеризувався абсолютними показниками протидії корупції (5 балів), а значення параметрів рівня ефективності протидії корупції свідчать про те, що вони наближені до показників повної неефективності протидії антикорупційної боротьби (1 бал). Найвищий рівень ефективності протидії корупції в Україні позиціонують такі державні інституції, як Президент України й Офіс Президента України, Служба безпеки України та Національне антикорупційне бюро України. Натомість найнижчий рівень протидії корупції зафіксований щодо таких органів державної влади, як Кабінет Міністрів України та Вищий антикорупційний суд.

З огляду на високі показники рівня корупції в Україні та її стрімке поширення в органах державної влади на тлі загального зниження ефективності протидії корупції можна стверджувати, що вона становить дедалі більшу загрозу національній безпеці, і це зумовлює потребу розроблення дієвих заходів антикорупційної боротьби. Доречно зазначити, що прийняття Антикорупційної стратегії на 2021–2025 рр. [2] певною мірою позитивно вплинуло на стримування темпів поширення корупції, однак констатувати істотне зниження її рівня в державі і суспільстві на сьогодні підстав немає.

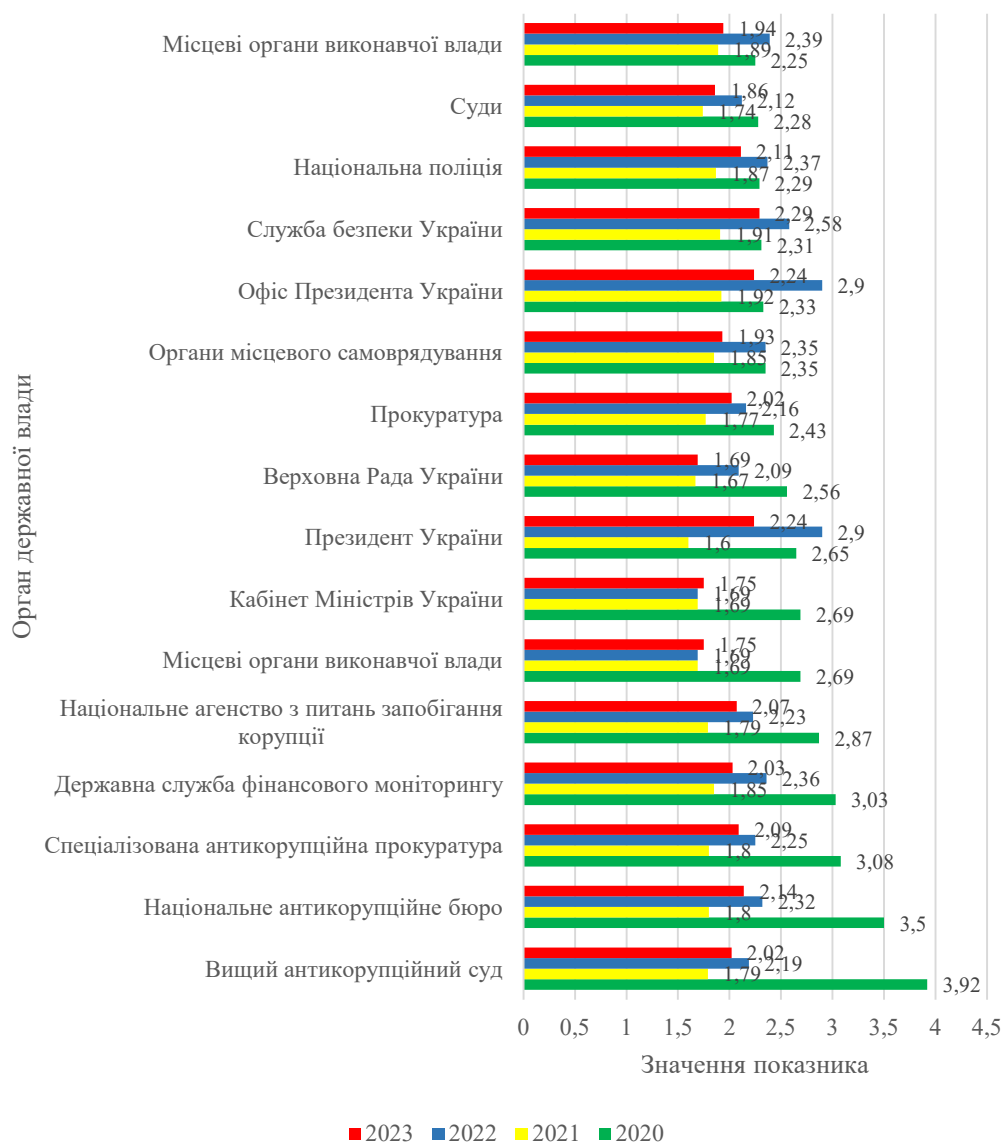

Рис. 2. Стан і динаміка зміни рівня ефективності протидії корупції в Україні у 2020–2023 рр.
Розраховано за: [3–6]

З-поміж основних заходів протидії корупції в системі забезпечення національної безпеки слід відзначити потребу у розробленні й реалізації антикорупційної реформи, в межах якої необхідно посилити законодавство в частині відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних із корупцією. Не менш важливою та обґрунтованою видається потреба у розробленні Методики оцінювання рівня корупції як комплексного нормативно-правового акта, що міститиме визначений перелік показників оцінювання корупції та матиме законодавче закріплення.

Отже, проведені дослідження ефективності протидії корупції в структурі органів державної влади як інструменту забезпечення національної безпеки дають підстави констатувати наявність вагомих проблем у сфері боротьби з корупцією та вказують на низький рівень ефективності діяльності правоохоронних органів та органів державної влади у зазначеній сфері в Україні. Також доведено, що корупція є однією зі серйозних загроз національній безпеці, а зростання її рівня призводить до істотного зниження національної безпеки.

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
3. Волосевич І. Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність. *НАЗК*. URL : https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Corruption_Survey_2020_Presentation_Info-Sapiens.pdf.
4. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. 86 с. *НАЗК*. URL : https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf.
5. Волосевич І. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2023. 172 с. *НАЗК*. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/1f23b766-e031-4c3f-81a4-0167b4f93116.pdf>.
6. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. *НАЗК*. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/Pages/70/f5/70f5b2f90b754dc70de685d9bba25223e3e717f15583322324126276f8ff51ec6849901.pdf>.
7. Corruption Perceptions Index. 2020. *Transparency International*. URL : <https://www.transparency.org/en/cpi/2020>.
8. Corruption Perceptions Index. 2021. *Transparency International*. URL : <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>.
9. Corruption Perceptions Index. 2022. *Transparency International*. URL : <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.
10. Corruption Perceptions Index. 2023. *Transparency International*. URL : <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>.

Олексій ДНІПРОВ

ректор Київського національного
університету будівництва
та архітектури (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук,
старший дослідник

<https://orcid.org/0000-0002-7157-9748>

**ПІДГОТОВКА ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

У різних медіа вкотре оприлюднено інформацію, що Комітетом з питань правової політики Верховної Ради України схвалено концепцію законопроекту про вищу правничу (юридичну) освіту та первинний доступ до правничої професії, в якій передбачено заборону підготовки правників у закладах освіти МВС, СБУ, військових закладах вищої освіти, а також запропоновано ліквідувати заочну форму юридичної освіти. Метою реформи є скорочення кількості правничих шкіл, зменшення витрат з бюджету та відтік кадрів з органів правопорядку.

Як зазначено, над концепцією працювала робоча група, утворена на базі комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань освіти. Даною робочою групою пропонується заборонити підготовку правників у закладах вищої освіти МВС, СБУ,

інших відомчих, військових закладах вищої освіти, а також де-факто ліквідувати заочну форму юридичної освіти тощо.

Це не перша спроба такої реформи, яка викликає обурення серед наукової спільноти і, відповідно, профільних ЗВО (в тому числі зі специфічними умовами навчання), які здійснюють свою діяльність за освітніми програмами спеціальності 081 Право на підставі акредитацій Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

У зв'язку із викладеним дозволю собі декілька зауважень із приводу підготовки правників в непрофільних закладах вищої освіти, один із яких я очолюю.

Так, у Київському національному університеті будівництва та архітектури наразі реалізуються дві освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальністю 081 Право. Бакалаврська програма «Будівельне та містобудівне право» має ліцензійний обсяг 60 осіб, вона містить безумовний акцент на вивченні проблемних питань галузей матеріального та процесуального права, основ міжнародного та європейського законодавства у сфері будівельної та містобудівної діяльності. Програма базується на загальновизнаних наукових результатах із урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку правозастосовної практики України у сфері будівельного і містобудівного права.

Магістерська програма «Захист прав людини у сфері будівництва та містобудування» має ліцензійний обсяг 46 осіб; її мета полягає у забезпеченні підготовки висококваліфікованих кадрів для правозастосовної практики, самостійної науково-дослідної діяльності у сфері права, виконання професійних завдань щодо підготовки проєктів нормативно-правових актів та юридичного забезпечення діяльності підприємств, установ і організацій, а щодо студентів, які виявляють здібності до науково-дослідної сфери, – для подальшого навчання за освітньо-науковим рівнем «Доктор філософії»; набуття додаткових кваліфікацій в системі освіти. Одним із додаткових програмних результатів цієї освітньої програми є «знати існуючі та пропонувати заходи щодо вдосконалення механізмів розробки та реалізації рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері будівельної та містобудівної діяльності, отримання дозвільної документації, стадій спорудження і здачі у експлуатацію об'єктів».

Отже, в очолюваному мною університеті відбувається підготовка юристів для містобудівної галузі, що в умовах післявоєнної відбудови України потребуватиме, мабуть, тільки збільшення ліцензійного обсягу. Крім того, більшість посад юристів в органах державної влади та місцевого самоврядування передбачає мінімальну вимогу до освіти – бакалавр права, що робить пропозицію до наскрізної шестирічної магістратури, м'яко кажучи, штучною перепорою для реалізації конституційного права на освіту.

Таким чином, пропонуємо до обговорення питання щодо підготовки правників на сучасному етапі:

Не має бути жодних штучних заборон – у закладах вищої освіти МВС, СБУ, військових закладах вищої освіти за відсутності державного замовлення має відбуватися підготовка юристів за кошти фізичних та/або юридичних осіб на основі конкуренції з іншими закладами вищої освіти;

Непрофільні заклади вищої освіти мають конкурувати з іншими ЗВО на ринку освітніх послуг шляхом створення унікальних освітніх програм відповідно до місії та візії закладу вищої освіти, як це є наразі у Київському національному університеті будівництва та архітектури.

Олександр ГАНЖА

начальник Головного управління
Національної поліції
в Дніпропетровській області,
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук
<https://orcid.org/0009-0006-8922-1732>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальним питанням не тільки для України, але й для всієї цивілізованої спільноти залишається особливості запобігання корупції в секторі безпеки та оборони. Це тривалий час є предметом уваги науковців і практиків у різних галузях права, таких як адміністративне, військове та кримінальне. Національна безпека завжди була й залишається пріоритетним напрямком діяльності для будь-якої держави, особливо в умовах збройного конфлікту. Оборонний сектор, що охоплює військову галузь, оборонні закупівлі та пов'язані з ними сфери, відіграє ключову роль у забезпеченні суверенітету країни та захисту її громадян, особливо в період воєнного стану. Проте корупція, яка проникає в цю стратегічно важливу сферу, може мати катастрофічні наслідки як для обороноздатності держави, так і для суспільства загалом.

Під час війни будь-які корупційні схеми або спроби нажитися на державних ресурсах чи коштах, призначених для потреб фронту, є особливо аморальними та цинічними діями. На жаль, на сьогоднішній день кримінально-правова характеристика корупційних правопорушень не зазнала істотних законодавчих змін у контексті посилення відповідальності за такі дії, що є особливо актуальним у період воєнного стану.

На відміну від інших кримінальних правопорушень, таких як державна зрада, диверсія, крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, невиконання наказу, опір начальнику або примушування його до порушення службових обов'язків тощо, статті КК України щодо корупційних правопорушень не були доповнені кваліфікуючими чи особливо кваліфікуючими ознаками, які б враховували їх вчинення в умовах воєнного стану. Ця ситуація викликає занепокоєння, оскільки, з огляду на триваючу війну, корупційні скандали, пов'язані з оборонним сектором, продовжують спалахувати, завдаючи суттєвої шкоди національній безпеці та обороноздатності країни.

Відсутність посилення кримінальної відповідальності за корупцію в умовах воєнного стану свідчить про необхідність системних змін у законодавстві та підходах до боротьби з корупцією. Важливо не лише посилити санкції за корупційні правопорушення, а й розробити ефективні механізми контролю та прозорості у сфері оборонних закупівель і фінансування. Запровадження більш жорстких покарань, адаптованих до реалій воєнного часу, а також належне забезпечення роботи антикорупційних органів у сфері безпеки та оборони є нагальним завданням для держави. Лише таким чином можна забезпечити ефективний захист національних інтересів та зберегти довіру громадян до державних інституцій у найскладніший період в історії країни.

Корупція в оборонному секторі є серйозною загрозою, оскільки підриває довіру суспільства до державних інституцій і послаблює демократичне управління. Коли посадові особи, відповідальні за безпеку країни, беруть участь у корупційній діяльності, це руйнує фундаментальні принципи прозорості, підзвітності та законності. Внаслідок цього формується культура безкарності, яка нівелює верховенство права й підриває здатність держави ефективно захищати національні інтереси та забезпечувати громадянську довіру.

Проблема корупції в оборонному секторі впливає не лише на військову безпеку, але й на інші аспекти державної безпеки, включаючи демографічні ризики. Зокрема, корупційні скандали можуть деморалізувати суспільство, викликаючи небажання громадян повертатися до України з-за кордону. Це створює додаткові виклики для держави, яка втрачає цінний людський ресурс. Н. Христинченко, М. Зайцев та інші автори простежують взаємозв'язок між вихованням нетерпимості до корупції серед військових і рівнем корупційних ризиків у секторі оборони. Вони наголошують на необхідності підготовки військових кадрів, які мають високу етичну стійкість до корупції [1].

Не можна забувати і про важливу роль громадянського суспільства як активного

учасника у моніторингу корупційних ризиків. Проблема запобігання корупції у військових структурах є соціальним питанням, що зачіпає інтереси всього суспільства. Для її вирішення необхідно знайти відповіді на ключові питання, пов'язані зі зниженням корупційних ризиків та підвищенням ефективності механізмів контролю.

Аналізуючи безпекові ризики через призму сучасних тенденцій, можна виокремити кілька особливо чутливих сфер. Насамперед, це ризики, пов'язані з мобілізацією, які особливо помітно проявляються на місцевому рівні. Поширення інформації про випадки корупції під час мобілізаційних заходів серед родичів, колег, однокласників чи друзів часто має значно більший вплив, ніж будь-які державні патріотичні ініціативи. У таких ситуаціях діє так званий «закон прискореного поширення негативної інформації», що підриває довіру до влади.

Корупційні ризики у сфері мобілізації можуть призводити до масового ухиляння від військового обліку, уникнення проходження військово-лікарської комісії та, власне, мобілізації. Військовозобов'язані часто шукають як законні, так і незаконні способи уникнути виконання своїх обов'язків. Таким чином, проблема корупції в оборонному секторі не лише послаблює боєздатність країни, а й створює значний соціальний резонанс, який підриває довіру громадян до державних інституцій [2].

За роки війни питання притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення так і не було належним чином врегульоване на законодавчому рівні. Відсутній ефективний механізм притягнення до відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів, що часто призводить до закриття справ через відсутність складу злочину. Першою спробою вирішити це питання став проект Закону № 7348 від 4 травня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану», який був поданий до Верховної Ради 5 травня 2022 року [3].

Цей законопроект передбачав внесення змін до статті 111 Кримінального кодексу України, яка стосується державної зради. Пропонувалося додати новий пункт, згідно з яким незаконне збагачення у період воєнного стану або протягом року після його завершення прирівнювалося б до державної зради. У законопроекті зазначалося, що набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких перевищує її законні доходи на суму понад шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у такий період є державною зрадою. За це пропонувалося запровадити покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічного ув'язнення з конфіскацією майна та позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Таким чином, проблема корупції в оборонному секторі залишається невирішеною, і для забезпечення національної безпеки необхідно здійснити системні зміни у законодавстві, посиливши відповідальність за корупційні злочини в умовах воєнного стану. Законопроект, на жаль, не пройшов далі першого читання у Верховній Раді України.

Запобігання корупції серед військових посадових осіб у період правового режиму воєнного стану має базуватися на систематичному аналізі динаміки корупційних ризиків. Широкомасштабна збройна агресія росії призвела до зміни цих ризиків, тому необхідно проводити постійний моніторинг законодавства, яке регулює дискреційні повноваження посадових осіб. Важливо, щоб повноваження, пов'язані з прийняттям рішень на власний розсуд, були виправдані виключно їх участю в бойових діях. У повсякденній діяльності, особливо у сфері обігу військового майна, діяльність посадових осіб має бути чітко регламентована нормативно-правовими актами. Запобігання корупції як процес вимагає узгодженої роботи всіх ланок: вищих органів державної влади, органів військового управління, антикорупційних та правоохоронних структур, громадськості та ЗМІ. Основними цілями цієї роботи є мінімізація корупційних ризиків, підвищення рівня доброчесності військовослужбовців та посадових осіб сектору оборони.

1. Khrystynchenko, N., Koropatnik, I., Khomiakov, D., Shopina, I., & Zaitsev, M. (2022). Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*, 3(11), 112-120.

2. Юнін О. С., Шевченко С. І. Кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 824.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану: проект Закону України від 04.05.2022 № 7348. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JI073731>.

Артем КИСЬКО

начальник Головного управління
Національної поліції в Запорізькій
області (м. Запоріжжя, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0009-0008-0758-1641>

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ

У сучасному суспільстві підтримання публічної безпеки і порядку є одним із пріоритетних завдань держави. Адміністративно-правові відносини становлять важливу складову механізму реалізації державної політики, зокрема у сфері підтримання публічної безпеки та порядку. Вони визначають правові межі взаємодії державних органів, громадян і юридичних осіб у процесі забезпечення громадського порядку та безпеки. Особливо актуальними ці відносини стають в умовах воєнного стану, коли держава повинна оперативно реагувати на загрози, що виникають внаслідок зовнішньої агресії або інших кризових ситуацій. Це вимагає від держави чіткого і ефективного правового регулювання та координації дій державних органів у цій сфері. Як наслідок, у сучасному суспільстві важливо забезпечити чітку і ефективну взаємодію державних органів, громадян та юридичних осіб з метою охорони суспільного ладу, дотримання прав і свобод, а також попередження правопорушень.

Адміністративно-правові механізми регулювання виступають основним інструментом забезпечення цієї взаємодії, що дозволяє організувати процес управління суспільною безпекою на всіх рівнях державної влади. У цьому контексті адміністративно-правові відносини охоплюють широкий спектр дій та рішень, спрямованих на розробку, координацію та впровадження ефективних заходів, які сприяють стабільності та безпеці в державі. Однак питання чіткого визначення сутності та змісту таких відносин у контексті формування і реалізації державної політики залишається недостатньо дослідженим і потребує подальшого аналізу та уточнення.

Основою розуміння правовідносин є їхня приналежність до форми реалізації суспільних відносин. Вони завжди здатні до розвитку, оскільки виникають на основі відповідей правових норм. Ці норми встановлюються та забезпечуються державою і перебувають у постійній динаміці. Як соціальний елемент, тобто соціальний ефект об'єктивного права, з одного боку, правовідносини виступають інструментом правового впливу на суспільні відносини та є його результатом. Водночас з іншого – вони являють собою суспільний зв'язок між особами, що характеризується наявністю юридичних прав і обов'язків. Тому природно, що вирішальну роль у процесі виникнення, розвитку та функціонування будь-яких правовідносин, незалежно від сфери їхньої дії, відіграє саме право як регуляторний механізм, що допомагає учасникам орієнтуватися у певних моделях поведінки.

Останнім часом у наукових колах активізувалася дискусія щодо переосмислення права в суспільстві, особливо тієї його частини, що регулює відносини між державою, представленою її органами, і громадянами, тобто у межах адміністративного права. Адміністративне право традиційно сприймалося як право управлінське, метою якого є імперативне регулювання державних відносин. Однак під впливом соціальних змін почали формуватися нові підходи, що змінюють не тільки сприйняття адміністративного права, але й його роль у регулюванні суспільних відносин. Виникнувши внаслідок необхідності соціального управління, адміністративне право створює основу для нормального й ефективного функціонування розвинених суспільних систем.

Таким чином, адміністративне право справедливо можна вважати не лише головним регулятором суспільних відносин у нашій державі, але й базою, що формує основи суспільного життя в країні. У цілому унікальність та важливість адміністративно-правових відносин полягає в тому, що саме через них виявляється вся складність і комплексність адміністративного права.

Наразі чинне законодавство не надає офіційного тлумачення поняття «публічна безпека і порядок». Ці категорії згадуються лише в Законі України «Про Національну

поліцію» [1], де в п. 1 ч. 1 ст. 2 поміж основних завдань поліції зазначено надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку. Публічний порядок підтримується завдяки відкритій і прозорій діяльності поліцейських та органів виконавчої влади, зокрема Міністерства внутрішніх справ України, з урахуванням формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку.

Зауважимо, що у теорії адміністративного права існують два основні підходи до визначення специфіки цих відносин. Згідно з першим підходом адміністративні правовідносини виникають у процесі державного управління, їхнім обов'язковим суб'єктом є орган державного управління (орган виконавчої влади), і такі відносини мають характер влади та підкорення, де сторони не є юридично рівними. Відповідно до другого підходу стверджується, що адміністративні правовідносини виникають у сфері державного управління та можуть відбуватися між будь-якими суб'єктами адміністративного права, поділяючись на дві категорії: відносини влади-підкорення та рівноправні відносини, залежно від співвідношення прав і обов'язків суб'єктів.

Адміністративно-правові відносини, що стосуються формування та реалізації державної політики у сфері підтримання публічної безпеки та порядку, є важливою складовою правової системи держави, оскільки вони забезпечують організацію ефективного управління безпекою, захистом громадського порядку та прав громадян. Ці відносини формуються на основі правових норм, що регулюють діяльність органів виконавчої влади та правоохоронних органів у контексті забезпечення безпеки та правопорядку, а також визначають механізми їхньої взаємодії з громадянами та іншими суб'єктами права.

На сьогодні необхідно визначити основні риси адміністративно-правових відносин у контексті людиноцентристської ідеології. Доречно зауважити, що в умовах воєнного стану адміністративно-правові відносини набувають особливого характеру:

1. Для забезпечення безпеки держава може обмежувати певні права і свободи (наприклад, свободу слова, зібрань, пересування), що є виправданим в умовах надзвичайних загроз;

2. Відрізняються підвищеною відповідальністю громадян і органів влади. Громадяни зобов'язані виконувати накази органів державної влади, а ті, своєю чергою, мають забезпечувати дотримання законності та правопорядку, щоб уникнути зловживань владою.

3. В умовах воєнного стану виконавча влада отримує розширені повноваження щодо прийняття оперативних рішень, необхідних для захисту безпеки та порядку.

У цьому контексті адміністративно-правові норми мають підтримувати баланс між необхідністю забезпечення безпеки та захистом прав громадян у адміністративно-правових відносинах у сфері підтримання публічної безпеки і порядку. Навіть в умовах надзвичайної ситуації, коли можуть застосовуватися обмеження певних прав і свобод (свободи пересування, права на зібрання тощо), адміністративні норми повинні гарантувати, що ці заходи є тимчасовими, пропорційними та законними.

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що в сфері забезпечення публічної безпеки може виникати велика кількість різних правовідносин, проте провідну роль серед них відіграють саме адміністративно-правові відносини. Такі відносини виступають основним механізмом, що забезпечує регулювання діяльності органів публічної влади та взаємодії з громадянами, спрямованої на захист суспільних інтересів, прав і свобод людини. Вони ґрунтуються на правових нормах, які визначають повноваження державних органів, їхні завдання та відповідальність у сфері забезпечення громадського порядку.

В умовах воєнного стану адміністративно-правові відносини набувають особливої значущості, оскільки передбачають необхідність посилення контролю, координації дій органів виконавчої влади, правоохоронних структур і військових підрозділів для оперативного реагування на загрози національній безпеці. Особлива увага приділяється балансу між забезпеченням безпеки та захистом прав і свобод громадян.

Таким чином, адміністративно-правові відносини у сфері публічної безпеки та порядку є невід'ємною складовою сучасної державної політики, забезпечуючи правове підґрунтя для функціонування системи захисту суспільних інтересів і стабільності в умовах як мирного часу, так і надзвичайних ситуацій або воєнного стану.

1. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 95–100.

2. Березняк В. С., Людік В. Д. «Громадський порядок» чи «публічний порядок»? *Perspectives of science and education : Proceedings of the 13th International youth conference* (New York, USA, November 22, 2019). New York : SLOVO\WORD, 2019. Р. 94–100.

Дмитро ЖУРАВЛІОВ

заступник Керівника Департаменту
з питань громадянства, помилування,
державних нагород – керівник
управління з питань помилування
Офісу Президента України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0009-0003-6065-4487>

ПРО СЛУЖБУ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ КОЛИШНІХ ЗАСУДЖЕНИХ

8 травня 2024 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності» [1]. Цим законом Кримінальний кодекс (далі – КК) України доповнено статтею 81-1 «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби»:

«1. Під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, судом може бути застосовано умовно-дострокове звільнення для проходження ними військової служби за контрактом.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, передбачене цією статтею, не застосовується до осіб, засуджених за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, засуджених за вчинення умисного вбивства двох або більше осіб, або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень чи засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152–156-1, 258–258-6, частиною четвертою статті 286-1, статтею 348 цього Кодексу, а також до засуджених службових осіб, які згідно з підпунктом 1 пункту 3 примітки до статті 368 цього Кодексу займали особливо відповідальне становище» [2].

Згідно з офіційними даними Генерального штабу Збройних Сил України на кінець 2024 р. на службі в Збройних Силах України перебувало понад 6 тис. громадян України, які проходять службу за контрактом.

З цього приводу дозволю собі декілька застережень.

Перше стосується обмежень, визначених у ч. 1 ст. 81-1 КК України. Так, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання не застосовується до осіб, засуджених за вчинення умисного вбивства двох або більше осіб, або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством.

Частина 2 ст. 115 КК України передбачає 14 випадків особливо кваліфікованого умисного вбивства, коли винуватому можливе призначення довічного позбавлення волі. Чомусь із усього переліку таких вбивств виділено лише три, тоді як, наприклад, п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивством малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Виходить, суто у теоретичній площині, що вбивця дитини, який виявив бажання служити за контрактом в Збройних Силах України, успішно пройшов усі процедури, може бути умовно-достроково звільнений від відбування покарання навіть у вигляді довічного позбавлення волі (формально ч. 1 ст. 81-1 КК України цього не дозволяє) або позбавлення волі на строк до 15 років.

Друге стосується інших злочинів, за вчинення яких засуджений не може бути умовно-достроково звільнений від відбування покарання, а саме особливо тяжких корупційних злочинів, керування транспортним засобом у стані сп'яніння, що спричинило смерть, фінансування тероризму, примушування до вступу у статевий зв'язок. Очевидно, що суспільна небезпечність цих злочинів явно менша за кваліфіковані види умисних вбивств. Більш того, злочин, передбачений ст. 286-1 КК України, належить до необережних злочинів, за його вчинення можливе застосування амністії.

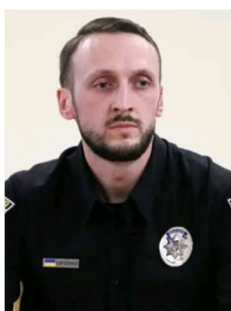
На нашу думку, довічно засуджений за будь-який вид умисного вбивства не має

права претендувати на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Він повинен спочатку звернутися до Президента України з клопотанням про помилування для подальшої служби за контрактом в Збройних Силах України. Це саме має поширюватися і на осіб, яким за вчинення таких злочинів призначено покарання до 15 років позбавлення волі.

Сам перелік винятків, передбачений у ч. 1 ст. 81-1 КК України, потребує обговорення та змін із тим, щоб умотивовані засуджені дійсно мали можливість спокутувати вину, захищаючи державу від ворога.

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності: Закон України від 8 травня 2024 року № 3687-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-20#n6> (дата звернення: 01.03.2024).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.03.2024).

Олександр ТАРАСЕНКО

директор Департаменту освіти,
науки та спорту Міністерства
внутрішніх справ України,
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0003-0369-520X>

ДО ДИСКУСІЇ ПРО КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Правоохоронна діяльність держави в умовах особливого періоду потребує чіткого й ефективного кримінально-правового забезпечення, яке враховувало б специфіку кризових ситуацій, зокрема військового або надзвичайного стану. Відсутність належної концептуальної бази для регулювання таких умов може призводити до загострення криміногенної ситуації, зниження довіри громадян до державних інституцій, а також до зловживань з боку правоохоронних органів. Особливий період вимагає адаптації кримінально-правових норм до реалій, які зумовлені потребами забезпечення національної безпеки, захисту прав і свобод громадян, а також охорони державного суверенітету.

Водночас кримінальне право має зберігати баланс між захистом громадських інтересів та дотриманням фундаментальних прав людини. Сучасна теоретична база кримінального права, на жаль, недостатньо враховує специфіку правоохоронної діяльності під час особливих періодів, що створює прогалини в законодавстві та ускладнює практичне виконання завдань правоохоронними органами. Виникає необхідність у розробці концептуальних підходів, які б дозволяли ефективно реагувати на виклики сучасних кризових умов, зокрема у сфері боротьби зі злочинністю, забезпечення публічного порядку та протидії корупції.

Особливої актуальності набувають питання регулювання дій правоохоронців в умовах обмеження громадянських свобод, підвищеного ризику зловживань владою та необхідності прийняття швидких рішень. Існує потреба у врахуванні міжнародного досвіду, де в умовах криз держави забезпечують дотримання прав людини та належне функціонування правоохоронної системи, залишаючись в межах правового поля.

Отже, проблема концептуальних засад кримінально-правового забезпечення правоохоронної діяльності держави в особливий період залишається актуальною як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Її вирішення сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної системи, забезпеченню правопорядку та стабільності в державі навіть в умовах кризових ситуацій.

В умовах особливого періоду, до яких належать воєнний, надзвичайний стан або інші кризові ситуації, державна система потребує якісного кримінально-правового забезпечення правоохоронної діяльності. Одним із ключових завдань у цьому контексті є формування концептуальних засад, які б забезпечили ефективність функціонування правоохоронних

органів, збереження правопорядку та захист основних прав і свобод громадян.

На наше переконання правоохоронна діяльність є соціально необхідною, визначеною нормами права та спрямованою на забезпечення правопорядку, функціонування правоохоронних органів, попередження та запобігання правопорушенням. У сучасних умовах діяльність цих органів стає важливим інструментом захисту та забезпечення прав і свобод, як у правозастосовній, так і в нормотворчій сферах.

Слід наголосити, що особливий період характеризується зростанням криміногенної ситуації, ризиками дестабілізації суспільства та підвищеними загрозами національній безпеці. Ситуація в Україні в умовах особливого періоду, зокрема повномасштабної війни, розпочатої російською федерацією, висвітлює гостру потребу в ефективному кримінально-правовому забезпеченні правоохоронної діяльності. Втручання росії створило безпрецедентні виклики для держави, включаючи загрозу національній безпеці, зростання злочинності в умовах військових дій, переміщення великої кількості громадян, а також ризики дестабілізації суспільства [1, с. 31-33]. Разом із тим, особливий період створив нові виклики в забезпеченні правопорядку. Однією з таких проблем є зростання рівня мародерства, яке виникає у звільнених або евакуйованих районах. Правоохоронні органи стикаються з необхідністю оперативного реагування на подібні випадки, адже вони підривають довіру до держави та ускладнюють соціальну стабільність. В таких умовах кримінальне право виконує кілька важливих функцій: превентивну, каральну та захисну. Зокрема, воно повинно гарантувати безпеку громадян і держави, водночас не допускаючи порушення прав людини з боку правоохоронних органів.

Тому одним із основних принципів концептуальних засад є адаптація кримінального законодавства до реалій кризового часу. Це передбачає введення спеціальних норм або уточнення чинних, які б регулювали діяльність правоохоронних органів у ситуаціях, що виходять за межі звичайного правового режиму [2, с. 40]. Зокрема, мова йде про запровадження спеціальних заходів кримінальної відповідальності за порушення, що загрожують національній безпеці, включаючи тероризм, державну зраду та шпигунство.

У цьому контексті важливо враховувати міжнародний досвід у сфері забезпечення правопорядку в кризових умовах, що дозволяє застосовувати найкращі практики з адаптацією до національних реалій. Саме, міжнародний досвід у сфері забезпечення правопорядку в кризових умовах надає Україні можливість запозичити ефективні підходи для зміцнення безпеки та стабільності. У багатьох країнах, які стикалися з воєнними конфліктами, тероризмом чи надзвичайними ситуаціями, були розроблені та застосовані сучасні механізми, що можуть бути адаптовані до українських реалій. Наприклад, Ізраїль має потужну систему боротьби з терористичними загрозами, яка базується на тісній співпраці між правоохоронними органами, армією та громадськістю. Ця система включає превентивні заходи, ефективну розвідку, а також швидке реагування на загрози.

Водночас після ратифікації Римського статуту постала потреба внести відповідні зміни до національного законодавства України, що сприятиме реформуванню судової системи, підвищенню її прозорості та ефективності.

Цей крок також зміцнить позиції України у прагненні домогтися справедливості за діяння, скоєні під час війни, і сприятиме інтеграції країни до міжнародних правових інституцій. Ратифікація є важливим кроком на шляху до утвердження верховенства права та забезпечення міжнародної справедливості.

1. Юнін О. С., Березняк В. С., Шаблюстий В. В. та ін. Запобігання колабораційній діяльності: метод. реком. Дніпро : ДДУВС, 2024. 72 с.

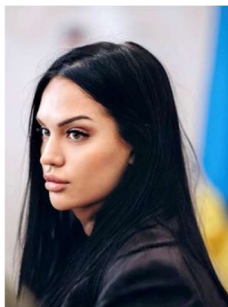
2. Рукіна Д. О., Жадяєв Д. В. Права людини: необхідність критичної складової при виведенні нових формальних визначень. *Міждисциплінарні дослідження науки XXI століття*: матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молод. учених та студ. (м. Київ, 1 грудня 2021 р.). К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2021. С. 39-42.

**Олександр
ЮШИН**

проректор,
доктор юридичних
наук, професор,
Заслужений діяч
науки і техніки
України

<https://orcid.org/0000-0003-4846-2573>

**Лілія
БОБРІШОВА**

т.в.о. начальника
відділу забезпечення
якості освіти,
доктор філософії
в галузі права

<https://orcid.org/0000-0003-1022-4027>

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інформаційна безпека є однією з ключових складових сучасної системи національної безпеки, особливо з огляду на постійні гібридні загрози, що стали реальністю для багатьох країн світу. Для України це питання має надзвичайну актуальність, оскільки наша держава вже протягом тривалого часу протистоїть як зовнішнім агресорам, так і внутрішнім викликам, пов'язаним з інформаційною війною, кіберзагрозами та дезінформацією. Забезпечення інформаційної безпеки – це не лише захист критичної інформаційної інфраструктури, а й охорона суспільства від маніпуляцій, фейків та інформаційного терору.

Інформаційна безпека охоплює широкий спектр аспектів: захист інформаційних систем і даних, забезпечення кібербезпеки, протидію дезінформації, розвиток інформаційної культури суспільства та підтримку незалежних медіа. Ці напрями є фундаментальними для створення стійкого інформаційного простору, який не лише витримує зовнішній тиск, а й сприяє розвитку демократичних процесів, соціальній згуртованості та економічній стабільності [1].

В умовах спочатку гібридної війни, а потім і повномасштабного збройного вторгнення російська федерація використовує інформаційну зброю як інструмент впливу на внутрішню і зовнішню політику України.

До основних методів належать: кібератаки на державні установи, інфраструктурні об'єкти та бізнес, поширення фейкових новин і маніпулятивної інформації, спрямованої на дестабілізацію політичної ситуації, провокування суспільного розколу та зниження довіри до влади. Таким чином, інформаційна агресія стає частиною стратегії ворога, спрямованої на підірив національного суверенітету та територіальної цілісності України [2].

Так, згідно зі ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [3].

Законодавчу основу сфери забезпечення інформаційної безпеки в Україні становлять закони України: «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю», «Про національну безпеку України» (окреслює основні принципи та механізми забезпечення національної безпеки, зокрема й інформаційної безпеки, передбачає заходи щодо протидії інформаційним загрозам із боку держави-агресора), «Про медіа» (регулює діяльність засобів масової інформації та їхню відповідальність під час воєнного стану, передбачає боротьбу з російською пропагандою), Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Закон України «Про електронні комунікації» та ін. Так, Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [4]. Він визначає основні принципи інформаційних відносин, право на інформацію та її гарантії, встановлює суб'єктів і об'єкт інформаційних відносин, поділяє інформацію на види, окреслює загальні положення відповідальності за порушення законодавства про інформацію. Також положення закону встановлюють обмеження на поширення неправдивої інформації та дезінформації [5].

Наступним блоком нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки є саме спеціалізовані акти. Зокрема, заслуговують на увагу укази Президента України:

№ 449/2014 від 01.05.2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» [6], № 133/2017 від 15.05.2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» (щодо застосування санкцій до російських інформаційних ресурсів) та ін.

В сучасних умовах війни 18 березня 2022 р. прийнято рішення РНБО України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки [7]. Загалом підзаконні нормативно-правові акти щодо інформаційної безпеки відіграють вирішальну роль у системі правового регулювання окресленої сфери.

Інформаційна безпека країни забезпечується також постановами Кабінету Міністрів України: № 518 від 19 червня 2019 р. «Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури», № 263 від 12 березня 2022 р. «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» та ін.

Для ефективного забезпечення інформаційної безпеки України необхідно реалізувати комплексний підхід, який передбачає інтеграцію правових, технологічних, освітніх та міжнародних заходів [8].

По-перше, важливим завданням є вдосконалення законодавчої бази у сфері інформаційної безпеки. Україна має запровадити чіткі норми для захисту критичної інформаційної інфраструктури, а також визначити механізми відповідальності за поширення деструктивної інформації. Законодавство повинно враховувати сучасні виклики та бути адаптованим до швидко змінюваних умов цифрового світу.

По-друге, критично важливим є зміцнення кібербезпеки. Кібератаки стають все більш поширеним і руйнівним інструментом у руках агресора. Для їх нейтралізації необхідно інвестувати в розвиток технологій, створювати національні центри кіберзахисту, навчати кваліфікованих спеціалістів і впроваджувати сучасні системи моніторингу та реагування на кіберзагрози.

По-третє, не менш важливим є забезпечення інформаційної грамотності населення. У світі, де соціальні мережі та інтернет-ресурси стали основними джерелами інформації для більшості громадян, критичне мислення та здатність аналізувати інформацію є ключовими навичками. Освітні програми, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності, мають стати невід'ємною частиною шкільної та університетської освіти, а також програм професійного розвитку [9].

Окрему увагу слід приділити захисту незалежних ЗМІ та підтримці прозорості інформаційного середовища. Незалежна журналістика є потужним інструментом у боротьбі з дезінформацією, оскільки забезпечує доступ громадян до об'єктивної та перевіреної інформації. Водночас важливо, щоб держава забезпечувала безпеку журналістів і створювала умови для їхньої роботи без тиску чи маніпуляцій.

Міжнародна співпраця також відіграє важливу роль у забезпеченні інформаційної безпеки. Україна повинна активно взаємодіяти з міжнародними організаціями, такими як НАТО, Європейський Союз, ООН, а також із країнами-партнерами для обміну досвідом, впровадження спільних технологічних рішень і координації зусиль у протидії інформаційним загрозам. Глобальний характер сучасних викликів вимагає спільної відповіді на міжнародному рівні.

Водночас інформаційна безпека тісно пов'язана з довірою громадян до державних інституцій. Лише прозора політика, ефективне управління і постійна комунікація між владою та суспільством можуть забезпечити стійкість інформаційного простору. Держава має оперативно реагувати на інформаційні загрози, спростовувати фейки та надавати громадянам доступ до достовірної інформації.

Інший важливий аспект інформаційної безпеки – це протидія дезінформації та маніпуляціям у медіапросторі. Інформаційні атаки спрямовані на маніпулювання громадською думкою, підрив довіри до державних інституцій, провокування суспільних конфліктів та дестабілізацію внутрішньої ситуації. Задля ефективної протидії дезінформації держава повинна розробляти та впроваджувати системи моніторингу інформаційного простору, оперативного реагування на інформаційні загрози, а також поширювати достовірну інформацію через офіційні канали.

Важливим компонентом забезпечення інформаційної безпеки є підвищення медіаграмотності населення. В сучасних умовах громадяни мають бути здатними розпізнавати маніпулятивну інформацію, критично оцінювати джерела та перевіряти достовірність фактів. Це є запорукою стійкості суспільства до інформаційних атак.

Медіаграмотність повинна стати частиною освітніх програм, професійної підготовки журналістів і представників державного апарату [10].

Таким чином, інформаційна безпека є фундаментальною складовою національної безпеки України. Вона охоплює не лише технічні заходи, але й формування культури критичного мислення, підтримку незалежних медіа, ефективне законодавче регулювання та активну міжнародну співпрацю. У сучасних умовах інформаційна безпека стає ключовою передумовою збереження незалежності, суверенітету та стабільного розвитку держави. Її забезпечення потребує системного підходу, інтеграції зусиль державних інституцій, громадянського суспільства, бізнесу та міжнародної спільноти.

1. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2021. № 32 (71). С. 102-107.
2. Звоздецька О. Дезінформація як загроза національній безпеці Європейського Союзу: проблеми та підходи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2021. № 43. С. 30-39.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
5. Крупнова А. О. Правове регулювання сфери забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 348-354. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/64.pdf>.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2014 р. «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 01.05.2014 р. № 449/2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449/2014#Text>.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18.03.2022 р. «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19.03.2022 р. № 152/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022>.
8. Шевчук М. Особливості правового забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням сучасних загроз національній безпеці. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1 (86). С. 45-50.
9. Литвин Н. А., Ярош А. О. Вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 288-290. URL: http://lsej.org.ua/2_2024/71.pdf.
10. Медіаграмотність як ключ до боротьби з російською пропагандою: виклики та рішення для України. *1+1 MEDIA*. URL : <https://media.1plus1.ua/news/mediagramotnist-iak-kliuc-do-borotbi-z-rossiiskoju-propagandoiu-vikliki-ta-risennia-dlia-ukrayini>.

Олег ТАРАСЕНКО

проректор Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0002-3179-0143>

ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Процеси глобалізації, характерні для сучасного етапу розвитку суспільства, тісно пов'язані з удосконаленням інформаційних технологій і багато в чому підтримуються впровадженням світових комунікаційних систем, що функціонують на основі комп'ютерних мереж. Вони значною мірою змінюють не тільки структуру економіки, а й механізми функціонування багатьох інститутів державної влади та громадянського суспільства, є вагомим складовою розвитку країни. Однією з особливостей сучасного суспільства є використання комунікаційних систем, що базуються на комп'ютерних технологіях, майже в усіх сферах суспільного життя, постійне вдосконалення збирання, обробки, зберігання та передачі інформації за допомогою комп'ютерних мереж.

Значний сектор інформаційної безпеки України (яка є складовою національної безпеки) становить сфера електронних комунікацій, до якої належать традиційні засоби масової інформації, серед яких можуть бути телерадіокомпанії, офіційні вебсайти, різноманітні бази даних, автоматизовані інформаційно-пошукові системи та всесвітня мережа Інтернет з її соціальними мережами.

Набуття мережею Інтернет широкого використання з метою створення інформаційних загроз національній безпеці України зумовлює й можливість відстеження таких дій, тобто чим більше представники спецслужб РФ використовують таку технологію, тим більш доступною стає інформація для успішної протидії. Соціальні мережі, особисті сторінки користувачів тощо є унікальною базою, де можна знайти необхідну інформацію про конкретну особу, а за потреби – використати означені мережі як засіб отримання потрібних відомостей [1, с. 208–210].

Разом з тим в умовах збройного протистояння з РФ активізувалася низка факторів, що обумовлюють загрози для національної безпеки України: можливість неконтрольованого та безкарного поширення матеріалів, що містять той чи інший протиправний контент, спрямований на створення інформаційної загрози для національної безпеки, керівництва до дії для колабораціоністів, зрадників, агентури спецслужб РФ тощо, внаслідок масового використання мережі Інтернет; використання соціальних мереж, месенджерів, електронних ЗМІ, власниками, розробниками та адміністраторами яких є громадяни країни-агресора (або іншим чином афілійовані з РФ особи) [2, с. 106–109]. Запобігти діяльності зазначених суб'єктів практично неможливо без використання інструментарію оперативно-розшукової діяльності, а також кримінального процесуального та позапроцесуального впливу на зазначених осіб. Але слід зазначити, що цей інструментарій призначений (та використовувався) в умовах «мирного» часу. Зокрема, КПК України дозволяє проведення більшості НСРД, які пов'язані із застосуванням спеціальних технічних засобів отримання інформації [3], але вони не передбачають можливостей здійснювати ефективні НСРД, спрямовані на:

- встановлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в інформаційному просторі, з використанням в мережі Інтернет, за допомогою анонімних чи зареєстрованих на інших користувачів облікових записів, вебсторінок тощо;
- блокування протиправного контенту, який розповсюджується мережею Інтернет;
- здійснення безпосереднього втручання у діяльність комп'ютерних та інформаційних систем з метою припинення кримінального правопорушення.

В умовах загрози національній безпеці виникла необхідність у закріпленні в чинному законодавстві нашої держави, зокрема Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] та КПК України [3], нового заходу оперативно-розшукової діяльності та НСРД, що дозволив би правоохоронним органам на законних підставах створювати і використовувати анонімні акаунти, облікові записи, інтернет-сторінки, вебресурси тощо, належність яких, а також їхніх користувачів до правоохоронного органу було б неможливо встановити, з метою запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

У зв'язку з викладеним пропонується запровадити такий оперативно-розшуковий захід, як комп'ютерне втручання, що має знайти свою законодавчу регламентацію шляхом внесення у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] нового пункту 7-2, який має бути викладений у такій редакції: *«здійснювати комп'ютерне втручання з метою негласного виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі припинення, поширення та блокування забороненого та обмеженого до обігу контенту, а також фіксувати сліди у разі вчинення кримінального правопорушення»*.

Комп'ютерне втручання, пов'язане із втручанням у діяльність комп'ютерних та інформаційних систем, облікових записів осіб без відома їх власників та користувачів, проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 Кримінального процесуального кодексу України».

Надаючи визначення комп'ютерного втручання, пропонується такий захід поділити на дві складові частини, а саме відповідно до правових підстав для його застосування:

а) проводиться без ухвали слідчого судді на підставі рішення керівника оперативного підрозділу:

- створення акаунту (облікового запису) в чаті, на вебресурсі, інтернет-сторінці чи облікового запису на сторінці соціальної мережі, що не дозволяють встановити належність їх, а також їхніх користувачів до правоохоронного органу;

– використання створеного облікового запису з метою: виявлення в мережі Інтернет осіб, які мають намір вчинити кримінальні правопорушення в інформаційному просторі; виявлення облікових записів, інтернет-сторінок, які планується використовувати для вчинення кримінальних правопорушень в інформаційному просторі; блокування протиправного контенту, що розповсюджується мережею Інтернет; аналізу (моніторингу) облікових записів, інтернет-сторінок, користувачі яких виявили намір вчинити або вже вчиняють кримінальні правопорушення;

– проведення профілактичних агітаційних заходів щодо осіб та користувачів облікових записів, які мають намір або вже вчиняють кримінальне правопорушення в інформаційному просторі, зокрема розповсюджують протиправний контент;

б) проводиться на підставі ухвали слідчого судді:

– здійснення негласного контролю за користувачем облікового запису, який вчиняє кримінальне правопорушення, з метою прихованої фіксації відомостей та/чи припинення протиправних діянь;

– здійснення безпосереднього втручання у діяльність комп'ютерних та інформаційних систем з метою прихованої фіксації відомостей і припинення кримінального правопорушення;

– здійснення безпосереднього втручання в обліковий запис із метою прихованої фіксації відомостей, його блокування чи припинення кримінального правопорушення.

Зважаючи на вищевикладене, пропонується доповнити КПК України такою статтею:

«Стаття 271-1. Комп'ютерне втручання.

1. Комп'ютерне втручання може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою втручання у діяльність комп'ютерних та інформаційних систем, облікові записи осіб без відома їх власників та користувачів за наявності відомостей про те, що відомості, які знаходяться у цих місцях, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження.

2. Комп'ютерне втручання згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу.

3. Під час комп'ютерного втручання забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення кримінального правопорушення з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити кримінальне правопорушення, яке вона б не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

4. Про результати комп'ютерного втручання складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

5. Порядок і тактика проведення комп'ютерного втручання визначається законодавством.».

1. Бантишев О. Ф., Гавдьо Ю. Р., Малюк В. В. та ін. Кваліфікація та розслідування окремих видів злочинів проти основ національної безпеки та воєнних злочинів : навч. Посібник / за заг. ред. В. А. Колесника. Київ : НА СБУ, 2022. 356 с.

2. Резнік Е. О. Причини розвитку екстремізму як руйнівного явища. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С.106–109.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

Олександр ЧЕРВЯКОВ
начальник Інституту
Служби безпеки України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0008-9482-1593>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Понад три роки повномасштабної агресії російської федерації проти України показали, що українці здатні протистояти, апріорі, сильнішому ворогу, який переважає у кількості озброєння та живої сили, насамперед завдяки незламності духу та професійній підготовці представників Сил безпеки і оборони. Проте, було виявлено і слабкі сторони, які стосуються підготовки кадрів у вищих військових навчальних закладах, закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі всі (авт.) – підрозділи військової освіти).

По-перше – нормативне регулювання здобуття освіти для потреб воєнізованих формувань регулюється тими самими нормами, що і для «цивільного» сектору, хоча як вимоги до вступу здобувачів освіти, так і вимоги до випускників підрозділів військової освіти кардинально відрізняються. Так, хоча і передбачено, що державні органи, до сфери управління яких належать підрозділи військової освіти, мають право нормативно регулювати майже всі сфери їх життєдіяльності, вони де-факто мають дотримуватись вимог нормативних актів, що регламентують діяльність всієї системи освіти. Зокрема щодо атестації наукових та науково-педагогічних кадрів, відповідності державним стандартам освіти та ін. Зазначений підхід не враховує специфіку правового статусу учасників освітнього процесу професійної підготовки воєнізованих формувань.

По-друге, нівелювання специфіки професії викладача підрозділів військової освіти. Як зазначають Замрозович-Шадріна, С. Р. та ін.: «важливим є той факт, що професійна діяльність викладачів-початківців (офіцерів різних рангів інституцій СБОУ) блоку дисциплін «бойової підготовки» у порівнянні з іншими видами професійної діяльності має свої відмінності [2]. Так, відповідно до вимог, які висуваються до викладачів, відповідно до постанови КМУ 1187 [3], викладання, в тому числі, спеціальних дисциплін має здійснюватися особами, які мають наукові статті в міжнародних фахових виданнях. Абсурдно, коли маємо справу з дисциплінами, матеріали яких містять інформацію з обмеженим доступом. Іншою проблемою є той факт, що до посад науково-педагогічного складу підрозділів військової освіти існують лише підвищені вимоги при відсутності відчутних преференцій, як то розмір грошового чи соціального забезпечення. Нажаль, маємо констатувати факт дефіциту кадрів, які мають практичний досвід, наукові здобутки та педагогічну майстерність.

По-третє, прагнення до якнайшвидшої трансформації військової освіти для повної відповідності стандартам НАТО має бути переосмислене з урахуванням досвіду, який Україна, нажаль, отримує з 2014 року. Так, впровадження стандартів НАТО в сферу відомчої освіти повинно ґрунтуватись на використанні саме методів та технологій освіти, забезпечення її якості та, в першу чергу, побудові на цих стандартах нових професійних програм підготовки [3].

По-четверте, велика кількість підрозділів військової освіти були вимушені змінити локацію, що безумовно відобразилось на якості освіти у зв'язку із втратою матеріальної бази, яка існувала до повномасштабного вторгнення.

Всі означені, а також багато інших викликів постають зараз перед системою відомчої освіти, завдання якої – підготовка кваліфікованих кадрів для сектору безпеки і оборони України на всіх рівнях та у всіх доступних формах для сталого забезпечення її потреб. Лише виважений підхід та інвестування в майбутні кадри даватиме результат прогресії та сталого розвитку.

1. Замрозевич-Шадріна, С. Р., Бугрій, С. В., Гіренко, С. П., Титович, А. О., Торяник, Д. О., & Самсонова, Г. С. (2025). Сутнісні характеристики організації системи особистісного розвитку викладачів-початківців ВВНЗ у реаліях сьогодення. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (2(187)), 86-93. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02\(187\).16](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02(187).16)

2. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти Постанова КМУ № 1187 від 30.12.15 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1278-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.02.2025)

3. Мельник С. М., Червяков О. І. Імплементація стандартів НАТО у систему підготовки фахівців для Служби безпеки України. Проблеми законності. 2021. Вип. 153. С. 8–17. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.153.231555>

Gediminas BUCIUNAS,

PhD, in position of associate professor
of the Law Faculty of Vytautas Magnus
University (Kaunas, Lithuania),

PhD, Lecturer, in position of professor
of the Academy of Public Security
at Mykolas Romeris University,
(Vilnius, Lithuania)

<https://orcid.org/0000-0002-1826-0527>

NEW CHALLENGES FOR NATIONAL POLICE OF UKRAINE

“Wars are not paid for in wartime, the bill comes later.” – Benjamin Franklin [1]

The article presents the author's thoughts on the new challenges for the National Police of Ukraine due to the Russian Federation's aggressive war launched against the territorial integrity and sovereignty of Ukraine in 2014. The full-scale invasion launched by the Russian Federation on 24 February 2022 has brought an immense impact on the mental health of Ukrainians. It also brings new challenges for the police, other state institutions and for all society. Police officials are part of society, they live and work in the same society, they are also reflecting desires, wishes of society.

The author of this paper will draw attention to challenges for the National Police of Ukraine through the mental status of a human being and the need for safety in the in the post-war period.

Wars, civil unrest, military conflicts between non-state players different in nature and essence crisis are significant public health concerns with immense mental health implications and the driving force of changes in human beings' behaviour. According to Murthy RS and Lakshminarayana R., academic findings, anxiety, depression and Post-Traumatic Stress Disorder (hereinafter referred to as “PTSD”) are the most prevalent mental health challenges reported among populations affected by war [2]. The impact on human beings' mental health from the war in Ukraine was proven by the results of research studies done by scientists A. Kurapov, A. Kalaitzaki, V. Keller, I. Danyliuk and T. Kowatsch.

The study aimed to investigate the impact of the ongoing war in Ukraine on the mental health of Ukrainians, focusing on war-induced trauma, disturbances in self-organization, post-traumatic stress disorder, complex post-traumatic stress disorder, anxiety, stress, and depression. Data was collected from 703 participants 6 months after the full-scale invasion using a structured questionnaire. The results of study state that Ukrainians reported that the war itself became a major traumatic event for most of the population. In addition, researchers have identified the prevailing trauma types: (i) experience of war (war exposure), (ii) death of a close person/relative, (iii) accident, and (iv) military actions, which comply with the reported trauma events that include another stressful event. Experience of multiple types of victimization over time leads to increased mental health problems and overall situation with mental health may worsen. However, it is also possible that the low levels of stress, depression, and PTSD among Ukrainians could be due to a lack of awareness acknowledgment of these issues. Many people may not realize that they are experiencing stress or mental health problems, or they may not seek out help for these issues due to stigma or other barriers. It is possible that the prevalence of stress, depression, and PTSD in Ukraine is higher than reported,

but that these issues are not being adequately addressed [3].

According to Carreras, M. several studies have shown that crimes that contain a property component tend to increase in times of economic hardship and unemployment [4]. Based on the official data from the Office of General Prosecutor in 2023 we saw an increase in fraud (2.5 times more), drug-related crimes (+ 13%), theft (+ 18%), criminal offenses against life and health of a person (+ 47 %) compare with in 2022. Ukrainian statistics keeps records of persons who have been officially reported for suspicion. In 2022, the number of persons amounted to 85,285, which was a 20% increase compared to the previous year. In 2023, law enforcement agencies notified 108,271 persons of suspicion, which was a 26% increase compared to 2022, but only a 1% higher than in 2021. Considering the number of Ukrainians who left the country and received protection as refugees in other countries, as well as the territories currently occupied by Russia, for which there is no information on crimes committed, it can be concluded that objectively crime has increased during the full-scale war [5].

Another painful outcome of the war for the community is a higher suicide rate among military personnel who take part in military operations compared to civilians. The study conducted in the USA by Thomas Howard “Ben” Suit from Boston university finds that at least four times as many active-duty personnel and war veterans of post-9/11 conflicts have died of suicide than in combat, as an estimated 30,177 have died by suicide as compared with the 7,057 killed in post-9/11 war operations [6]. It leads to conclude that special social programs must be designed for demobilized military personnel to ease their transition from military to civil life. Does such program exist in Ukraine? It might be a topic for another research.

Real risk exists that highly skilled demobilized military personnel might be attractive targets for organized crime groups. For example, a sniper, an operator of a drone, might be involved for conducting crimes. How to cope with it? It might be a separate topic for analysis.

The civilian security sector players, state institutions, community are going to face human beings affected by PTSD, thought to commit a suicide act, or even attempted to do it. One of the civilian security sector players is the police in Ukraine. It leads to conclude that educational programs for police cadets, basic and advanced training programs for police officials should be revised and more topics related to the psychology of communication, in recognition of main types of mental health disorders such as PTSD must be introduced [7].

Other factors both external and internal, for example, the geopolitical situation in the region, lifted martial law, the political climate inside the country after martial law is lifted and new massive movements of people into, from, and within the country will bring new challenges for the civilian security sector actors in Ukraine. Above mentioned just several factors might be separate topics for comprehensive academic research.

According to Maslow’s hierarchy of needs safety is an essential need for each human being on the Earth. After demobilization, hundreds of thousands of military personnel are going to return to civil life. Safety need consists of the following elements: personal security, employment and free access to various social services. According to the Law on National Police of Ukraine Article 2. Tasks of the Police part 1. The tasks of the Police are to provide police services in the following areas: 1) ensuring public safety and order; 2) protection of human rights and freedoms, as well as interests of society and the state [8].

So, the National Police of Ukraine is the main player in charge of ensuring security within the country among civilian security sector institutions. There are four questions that are going to be rise by the author. 1. How many police officials do we have in Ukraine? 2. How many police officials do the National Police of Ukraine lack? 3. How many police officials do we need per 100 000 inhabitants in Ukraine in post-war period? 4. Do we know how many police officials are going to leave the police after the war?

According to Eurostat, as a three-year average (2018-2020), there was one police officer per 300 inhabitants in the Europe, with noticeable differences between the European countries. Montenegro had the highest density of law enforcement personnel in 2020 with 731 per 100,000 inhabitants. Finland was at the opposite end of the scale with 136 police officers per 100,000 inhabitants. Elsewhere, Italy had 398, Spain had 370 and Germany had 301 per 100,000 people. Turkey has seen the greatest bolstering of forces in recent years, rising from 464 police officers per 100,000 in 2015 to 561 personnel in 2020 – an increase of 21 percent [9].

Ukraine should get clear answers to the four questions raised above in this article and decide on the number of police officials. The author of this paper would like to propose an idea for employment of demobilized military personnel in the National Police of Ukraine. It might be part of a social program for the smooth transition of military personnel from military to civilian life.

Conclusions

1. Russian aggression hugely impacts on human beings' mental health in Ukraine and brings new challenges for the National Police of Ukraine.
2. Post-Traumatic Stress Disorder is the most prevalent mental health challenge reported among populations affected by war.
3. Academic studies have shown that crimes that contain a property component tend to increase in times of economic hardship and unemployment.
4. The suicide rate is higher amongst military veterans who take part in military operations compared to civilians.
5. Special social programs must be designed for demobilized military personnel to ease their transition from military to civil life.

References

1. 90 War Quotes from Writers, Politicians, and More. URL: <https://everydaypower.com/war-quotes/>.
2. Murthy RS, Lakshminarayana R. (2006). Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World Psychiatry*. 5:25–30. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1472271/>.
3. Kurapov, A., Kalaitzaki, A., Keller, V., Danyliuk, I., Kowatsch, T., (2023). The mental health impact of the ongoing Russian-Ukrainian war 6 months after the Russian invasion of Ukraine. *Front Psychiatry*. 2023 Jul 27;14:1134780. DOI: 10.3389/fpsy.2023.1134780. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37575573/>.
4. Carreras, M., (2012). Civil wars and criminality: the spillover of violence. *International journal of criminology and sociological theory*. Vol. 5, No 1., p. 837-852.
5. Shostko, O., (2024). Crime statistics. Brief review of changes in the crime rate during Russia's war against Ukraine. URL: <https://www.ukrcls.com/studies-eng-5>.
6. Suit, H., (2021). High Suicide Rates among United States Service Members and Veterans of the Post9/11 Wars. URL: https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2021/Suitt_Suicides_Costs%20of%20War_June%2021%202021.pdf.
7. Buciuinas, G., (2025). Police soft power instruments. New challenges. p. 93-95. Materials of the International Scientific and Practical Conference. Kyiv, Lviv, Kharkiv, Ukraine.
8. Закон України Про Національну поліцію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?lang=en#Text>.
9. Law enforcement. Europe's Most Heavily Policed Countries. URL: <https://www.statista.com/chart/16515/police-officers-per-100000-inhabitants-in-the-eu/>.
10. Maslow, A. H., (1943). A Theory of Human Motivation. URL: <https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

Світлана КЛІМОВА

доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-5106-6873>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Проблема національної безпеки існує стільки ж, скільки й держава та суспільство, знаходячи відображення в політичних, правових та управлінських концепціях. Перші згадки про безпеку походять із часів Стародавньої Греції та Риму, зокрема з праць Платона і Сократа. За сучасних умов безпека є суспільним благом, що гарантує права і свободи людини.

У різних тлумачних словниках термін «безпека» визначається як відсутність загроз для людини, довкілля чи суспільства. Також існують конкретні дефініції:

1) національної безпеки як «захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [6];

2) державної безпеки у прикордонних районах України, що є важливою складовою національної безпеки держави [4, с. 250];

3) економічної безпеки як стану, у якому економіка країни чи регіону забезпечена стійкістю, стабільністю та здатністю протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, які можуть негативно вплинути на її функціонування, розвиток та добробут [5];

4) правової (юридичної) безпеки як похідної від інформаційної безпеки, або є її невід'ємною складовою, яка також є надбудовою щодо територіальної, екологічної, економічної, політичної, інформаційної та інших видів безпеки у суспільстві [3, с. 71] тощо.

У сучасних умовах питання забезпечення національної безпеки постали перед Україною особливо гостро. За три роки російсько-української війни Україна стикнулася з серйозними фінансовими втратами, які виникали через руйнування інфраструктури, збитки виробництва, зменшення обсягів зовнішньої торгівлі.

Універсальність розуміння національної безпеки сприяла побудові відповідних систем, форм та моделей. Форми забезпечення національної безпеки держави Є. Кобко запропонував тлумачити як «...закріплені нормами чинного законодавства зовнішні шляхи реалізації завдань та функцій уповноважених владних суб'єктів щодо забезпечення захищеності національних інтересів держави» [2, с. 4].

Забезпечення національної безпеки України потребує створення ефективної системи публічного управління в цій сфері. Її побудова має ґрунтуватися на чітко визначеній меті: досягненні такого рівня задоволеності національних інтересів, який забезпечує стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, високий рівень конкурентоспроможності у світовому економічному просторі та здатність до стабільного й збалансованого економічного розвитку, належного врядування та гарантування прав і свобод людини і громадянина.

Доходимо проміжного висновку, що ефективно публічне управління є підґрунтям забезпечення національної безпеки. Ключовими елементами управлінської системи є її функціональна структура, кадровий потенціал, інформаційні ресурси, технологічні інструменти, методи та засоби управління. Усі перераховані компоненти мають поєднуватися в системі забезпечення національної безпеки (далі – СЗНБ).

М. Єжеєв провів комплексний аналіз цієї системи забезпечення і виявив її чотири ключові завдання.

Першим завданням є об'єднання окремих організацій та установ в єдину комплексну систему забезпечення національної безпеки.

Друге завдання полягає у взаємодії та інтеграції СЗНБ з іншими державними та громадськими інституціями, органами управління та структурами.

Третє – передбачає гармонізацію процесів усередині кожної установи та структурного підрозділу СЗНБ для покращення координації та ефективності їхньої діяльності.

Четвертим, завершальним завданням є включення СЗНБ до євроатлантичного та європейського безпекового простору, що сприятиме зміцненню міжнародного співробітництва та посиленню національної безпеки [1, с. 49].

У цілому підтримуючи цю тезу, наголосимо, що проблема СЗНБ полягає не лише і навіть не стільки в управлінських системах, скільки у світоглядній складовій управлінської діяльності, змістом якої є реалізація універсальних управлінських функцій (планування, прогнозування, мотивації, контролю та ін.). Ці функції управління наша держава має глибоко проаналізувати з метою виявлення недоліків, які було допущено Україною у 2014-2022 рр. Такі недоліки на майбутнє потрібно попереджувати, створюючи новітні технології, методи і способи управління. Кадрове забезпечення відіграє архіважливе значення саме сьогодні, тому вважаємо за можливе узгоджувати ключові кадрові призначення з громадським сектором, який через громадські ради має донести думку громадян стосовно векторів політики, яку провадить той чи інший політик або державний службовець.

Технології, що розвиваються, супроводжуватимуть процеси нормотворення, оскільки СЗНБ існує лише в правовому полі. Прикладом розвитку нових технологій є проект Закону України «Про внесення змін до статті 8 Закону України «Про критичну інфраструктуру» щодо мінімізації масштабних негативних наслідків для держави». Передбачені зміни в законодавстві обумовлені необхідністю забезпечення безперебійним мобільним зв'язком населення та державних органів України, визначення постачальників мобільного зв'язку критичною інфраструктурою національного рівня найвищої категорії критичності (I категорія критичності), окреслення особливо важливих об'єктів, які мають загальнодержавне значення, інших об'єктів критичної інфраструктури, значний вплив на які та порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації державного значення [7].

Важливо, щоб удосконалення законодавства, яке стосується СЗНБ, мало б системний характер, координувалося єдиним центром і мало наукові обґрунтування.

Удосконалюючи СЗНБ, наша держава має комплексно впорядковувати організаційні, правові, інституційні, функціональні, фінансові та інформаційні механізми, спрямовані на захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (військові конфлікти, зовнішній тиск, терористичні загрози, економічна експансія, кібератаки та інші ризики), що можуть негативно впливати на розвиток держави.

1. Єжесв М. Система забезпечення національної безпеки як складова публічного управління країни. *Публічно-управлінські та цифрові практики*. 2024. № 1. С. 45-54.

2. Кобко Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2023. 400 с.

3. Лемак О. В. Значення і роль Конституції в забезпеченні національної безпеки: аспекти сутнісних характеристик. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 69-76.

4. Нікітенко О. І., Журавель В. В. Правові засади діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення безпеки у прикордонних районах держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 248-251. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2024/56.pdf.

5. Односталко Д. В. Система публічного управління у сфері економічної безпеки України : автореферат дис. ... д-ра філос. : 281 / Національний університет «Одеська політехніка», 2024. 20 с.

6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

7. Проект Закону про внесення змін до статті 8 Закону України «Про критичну інфраструктуру» щодо мінімізації масштабних негативних наслідків для держави № 12420 від 17.01.2025 р. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/55614>.

Євген КОБКО

професор кафедри
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

<https://orcid.org/0000-0002-3121-0823>

**ПРАВОЗАХИСНА ФУНКЦІЯ ПОЛІЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ: ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ**

Деокупація українських територій є складним процесом, що включає відновлення правопорядку, розмінування, забезпечення гуманітарної допомоги та розслідування воєнних злочинів.

Деокупація тимчасово окупованих територій України – це складний і багатогранний процес, який передбачає не лише відновлення територіальної цілісності держави, але й забезпечення безпеки, стабільності та правопорядку для місцевого населення. Національна поліція України відіграє ключову роль у стабілізації деокупованих територій, адже саме вона відповідає за оперативне відновлення громадського порядку, захист прав і свобод громадян, а також створення умов для функціонування місцевої влади та відновлення нормального життя.

Після звільнення населених пунктів поліція стикається з низкою критичних завдань, які є невід’ємними для забезпечення громадського порядку та безпеки.

Попри стратегічне значення роботи поліції на деокупованих територіях, існує низка серйозних викликів, що ускладнюють правоохоронну діяльність, серед яких:

- висока щільність замінованих територій, зокрема поліцейські ризикують життям, патрулюючи міста, де ще не завершено повне розмінування;
- проблеми з довірою населення, оскільки після перебування територій під окупацією частина громадян може мати недовіру до державних органів, зокрема поліції;
- вимушеність поліції працювати в умовах зруйнованої інфраструктури, що ускладнює організацію ефективного правопорядку;
- інформаційно-пропагандистський вплив росії, адже на звільнених територіях часто зберігається російська інформаційна присутність, що формує негативне ставлення до

українських правоохоронних органів.

Після звільнення територій від окупаційних військ першочерговим завданням поліції є відновлення базового рівня безпеки. Це включає патрулювання населених пунктів, запобігання мародерству, забезпечення правопорядку на вулицях, а також оперативну реакцію на злочини, які часто виникають у хаотичних умовах перехідного періоду. На деокупованих територіях нерідко фіксуються наслідки воєнних злочинів, таких як згвалтування, катування, вбивства, грабежі та мінування об'єктів цивільної інфраструктури. У цьому контексті поліція виконує важливу роль у документуванні таких злочинів, зборі доказів, допомозі постраждалим та координації з іншими правоохоронними органами і міжнародними партнерами [1].

Важливою складовою стабілізаційних заходів є робота із забезпечення безпеки громадян у мінному середовищі. Національна поліція України разом із Державною службою України з надзвичайних ситуацій проводить заходи щодо виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, які залишаються після бойових дій. Це вимагає високого рівня технічної підготовки та взаємодії з міжнародними організаціями, що спеціалізуються на гуманітарному розмінуванні.

Окрему увагу Національна поліція України приділяє налагодженню комунікації з місцевим населенням. Довіра громадян до правоохоронців є критично важливою для ефективного функціонування поліції. У цьому контексті проводяться зустрічі з громадами, здійснюється пояснювальна робота, а також організовуються заходи, спрямовані на підтримку психологічного та соціального стану мешканців. На деокупованих територіях часто залишається значна частина людей, які пережили окупацію, втрату близьких, руйнування домівок та інші травматичні події. Поліція активно співпрацює з психологами, соціальними службами та волонтерами, щоб забезпечити підтримку таким громадянам.

Ще одним викликом для поліції є питання ідентифікації осіб, які співпрацювали з окупаційними адміністраціями або брали участь у злочинах проти України. Це вимагає ретельної перевірки місцевих жителів, збору інформації та проведення слідчих дій. При цьому важливо дотримуватися норм законності та уникати необґрунтованих звинувачень, щоб не поглиблювати напругу в суспільстві.

Крім того, стабілізаційні заходи охоплюють боротьбу з організованою злочинністю, яка може активізуватися в умовах післявоєнної нестабільності. На деокупованих територіях часто діють злочинні угруповання, що займаються контрабандою, незаконним обігом зброї, наркотиків або викрадених автомобілів. Поліція працює над виявленням таких угруповань, їхньою ліквідацією та попередженням подібних злочинів у майбутньому.

Важливим аспектом стабілізаційної діяльності є відновлення роботи місцевих відділень поліції. У багатьох випадках інфраструктура правоохоронних органів зруйнована або пошкоджена. Тому поліція разом із місцевими органами влади працює над ремонтом приміщень, забезпеченням технічними засобами та кадрами. Одним із пріоритетів є залучення до роботи місцевих жителів, які користуються довірою громади, що сприяє відновленню ефективної взаємодії між поліцією та населенням [2].

Суттєвою складовою стабілізаційних заходів є міжнародна підтримка. Поліція активно співпрацює з партнерами з Європейського Союзу, ОБСЄ, ООН та інших організацій. Це дозволяє отримувати необхідну технічну, фінансову та експертну допомогу для виконання завдань на звільнених територіях [3].

Успіх стабілізаційних заходів значною мірою залежить від ефективної координації між різними державними органами, міжнародними партнерами та громадськими організаціями. Національна поліція України співпрацює з місцевою владою, СБУ, ДСНС України, прокуратурою, а також із міжнародними організаціями, які надають технічну і фінансову підтримку. Така синергія дозволяє швидше і ефективніше вирішувати проблеми, з якими стикаються деокуповані території.

Зрештою, стабілізаційні заходи Національної поліції України на деокупованих територіях є важливим елементом відновлення нормального життя та забезпечення державної стабільності. Завдяки поєднанню оперативної роботи, співпраці з місцевими громадами, боротьби зі злочинністю, підтримки громадян та залучення міжнародних ресурсів поліція сприяє створенню умов для поступового переходу цих територій до повноцінного функціонування в межах української держави. Ця діяльність має довгострокове значення для збереження суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки України.

Для підвищення ефективності правоохоронної діяльності на деокупованих територіях необхідно впроваджувати комплексні заходи, що включають як організаційні

зміни, так і технологічні новації.

Поліцейські на звільнених територіях працюють в умовах підвищених ризиків. Створення спеціалізованих підрозділів із підготовленими фахівцями (воєнними юристами, експертами-криміналістами, психологами) допоможе швидше та ефективніше виконувати поставлені завдання.

Наступними кроками є впровадження БПЛА для моніторингу звільнених територій та виявлення потенційних загроз, застосування блокчейн-технологій для збереження доказів воєнних злочинів та запобігання їх знищенню, розширення функціоналу електронного правосуддя, що дозволить швидше ухвалювати рішення щодо воєнних злочинців, посилення співпраці з міжнародними партнерами, зокрема, мова йде про спільну роботу з ЄС, НАТО, ООН, Інтерполом та іншими міжнародними організаціями, що сприятиме розбудові ефективної системи правопорядку. Особливо важливо залучати міжнародних експертів у сфері криміналістики для розслідування воєнних злочинів.

Поліцейські, які працюють у зоні бойових дій та на деокупованих територіях, стикаються з важкими психологічними навантаженнями. Тому необхідно розширити програму психологічної реабілітації, щоб запобігти професійному вигоранню та підвищити мотивацію кадрів.

Необхідно також створити навчальні програми для поліцейських, що будуть працювати на деокупованих територіях. Ці програми мають передбачати підготовку до роботи з жертвами воєнних злочинів, навчання методів ефективного розслідування та способів протидії пропаганді.

Таким чином, робота поліції на деокупованих територіях є критично важливим елементом відновлення державного суверенітету та стабільності України. Поліцейські виконують низку складних завдань: від розслідування воєнних злочинів до забезпечення громадського порядку та безпеки громадян. Проте їхня діяльність стикається з численними викликами, як-от: загроза мінування, кадровий дефіцит та складна інформаційна ситуація.

Для покращення роботи правоохоронних органів необхідно впроваджувати новітні технології, посилювати міжнародне співробітництво, розширювати навчальні програми для поліцейських і забезпечувати соціальну підтримку співробітників. Тільки завдяки комплексному підходу можна забезпечити ефективну діяльність поліції на звільнених територіях та створити умови для відновлення безпеки і правопорядку.

Підсумовуючи, зазначимо, що стабілізаційні заходи Національної поліції України на деокупованих територіях є ключовим елементом відновлення нормального життя і зміцнення державного суверенітету. Ці заходи мають на меті створення безпечного середовища для громадян, забезпечення правопорядку, відновлення довіри до влади та сприяння подальшій реінтеграції звільнених територій. Успіх таких заходів визначатиме не лише безпеку і стабільність регіонів, а й загальну стійкість держави перед майбутніми викликами.

1. Гусаров, С. М. Робота органів поліції України на деокупованих територіях. *Проблеми сучасної поліцейстики : матер. III наук.-практ. конф.* (м. Вінниця, 11 травня 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 25-30.

2. Камінська Н. В., Демиденко В. О. Механізм деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території України: проблеми комплексного забезпечення. *Невідкладні заходи з протидії російській агресії в Криму: політичні, юридичні, економічні, управлінські та соціальні аспекти : матер. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 4 вересня 2018 р.). Київ ; Одеса : Фенікс, 2018. С. 65-69.

3. Логвиненко Б. О. Адміністративно-правове забезпечення деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2023. № 2. С. 126-130.

Катерина КАТЕРИНЧУК

професор кафедри права
та правоохоронної діяльності
Державного університету
«Житомирська політехніка»
(м. Житомир, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ КООРДИНАЦІЙНОГО ШТАБУ З ПИТАНЬ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ, ЩОДО ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

На сьогодні великий відсоток військовослужбовців перебуває у статусі «зниклий безвісти за особливих обставин». Масштаби даної ситуації, а саме кількість безвісти зниклих осіб, є значними, і все це ускладнюється тим, що «статистика» щодо цієї категорії справ невинно зростає [1]. Так, «... станом на 18 вересня 2024 року загалом 65956 військовослужбовців і цивільних осіб були зареєстровані як зниклі безвісти або полонені, серед яких 50916 зареєстровані як зниклі безвісти на основі перевірених даних. Насправді жертв набагато більше» [2]. За неофіційною інформацією, статистичні дані, що оприлюднюються представниками органів державної влади (понад 63 тис. осіб) є недостовірними. Фактичною (реальною) можна вважати «цифру», що офіційно оприлюднена та помножена на два.

Правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, визначається Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» та іншими законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 2 цього закону). Адже у Конституції України проголошено найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я (ст. 3) та закріплено обов'язок держави забезпечувати їх охорону (ст. 49) всіма правовими засобами [3, с. 9].

В Україні діє велика кількість інституцій, які займаються пошуком, розшуком та збором інформації щодо зниклих безвісти за особливих обставин. Однією з таких організацій є Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими (далі – КШ). КШ був утворений відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 257 від 11 березня 2022 р. «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими». Цією ж постановою було затверджено Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими (далі – Положення про КШ) [4]. Постанова визначає основні завдання, права, посадовий склад, організаційну діяльність КШ та ін. Однак щодо діяльності КШ виникає безліч запитань, зокрема що стосуються пошуку зниклих безвісти за особливих обставин та близьких родичів і членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Отже, до основних завдань КШ належить «організація інформаційного та правового супроводу членів сімей оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії, та осіб, зниклих безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, з питань, що стосуються дотримання їх прав і законних інтересів» (п. 3 Положення про КШ). Відповідно до покладених на КШ завдань він «інформує щотижня громадськість та представників або членів сімей оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії, осіб, зниклих безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, про результати діяльності групи ведення переговорного процесу шляхом розміщення узагальненої інформації (крім інформації з обмеженим доступом) на вебсайті Координаційного штабу, а також в інший спосіб, визначений Головою Координаційного штабу» (п. 6 Положення про КШ). Втім, офіційний вебсайт КШ не містить узагальненої інформації щодо діяльності та проведеної роботи даної організації у вкладках «Зустрічі з родинами» та «Інтерв'ю зі звільненими» – лише мізерну інформацію, викладену загальними фразами. Крім того, з моменту утворення КШ залишаються

невстановленими випадки інформування громадськості, що здійснювалося в інші способи, визначені Головою Координаційного штабу [4].

На зустрічах, що проходять в КШ з близькими родичами та членами сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, представниками даної організації не надаються відповіді на запитання, що їх цікавлять, а саме:

- яким чином звільнених військовополонених ознайомлюють з фото-базою зниклих безвісти за особливих обставин, що надають близькі родичі та члени сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин?

- на яких ресурсах можна ознайомитися з проведеною роботою КШ щодо пошуку зниклих безвісти за особливих обставин та інші питання, що будуть розкриті нижче.

На вебсайті КШ міститься інформація щодо електронного кабінету користувача інформаційної системи (далі – Особистий кабінет): «Новий функціонал Особистого кабінету дає можливість родичам полонених та зниклих безвісти самостійно завантажувати відомості про близьку Вам людину у вигляді витягу. Також можна переглянути номери досудових розслідувань стосовно рідних у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (ЄРДР) та інформацію про підрозділ Національної поліції, який веде розслідування. Наявні також контакти спеціалізованих центрів ГУНП з розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [5]. Механізм функціонування та використання інформаційної системи з питань поведінки з військовополоненими визначає Положення про інформаційну систему з питань поведінки з військовополоненими (далі – Положення), затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 208 від 27 лютого 2024 р. [6]. Однак при роботі (внесенні даних зниклого безвісти за особливих обставин) в Особистому кабінеті близьких родичів та членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, виникає ряд питань, які потребують доопрацювання. По-перше, реєстрація в Особистому кабінеті здійснюється заявником, який «отримує доступ до інформаційної системи після проходження авторизації шляхом автентифікації з використанням інтегрованої системи електронної ідентифікації, електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, чи іншого засобу електронної ідентифікації із середнім або високим рівнем довіри» (п. 10 Положення), подальше інформування здійснюється «засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія)» (п. 6 Положення). Таким чином, якщо близькі родичі та члени сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, не мають доступу до мережі Інтернет (люди можуть перебувати на території, що знаходиться під постійними обстрілами; у випадку відключення електропостачання тощо), не мають можливості користуватися девайсами (є певна кількість людей, які користуються бюджетними девайсами – кнопковими телефонами, за допомогою яких зробити зазначені вище дії неможливо), вони автоматично не можуть зареєструватися та отримувати інформацію. По-друге, «можливості подання заявки заявником про перебування у полоні або зникнення осіб, які перебувають у полоні держави-агресора, цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії, та осіб, зниклих безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, яка містить такі дані: прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) та інші необхідні дані щодо заявника та оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії, та осіб, зниклих безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України». До «інших необхідних даних щодо заявника та оборонців України» відносять наступні дані: реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта громадянина України. У випадку відсутності документів (деяким родинам зниклих безвісти військова частина не повернула особисті документи) програма не дає змоги продовжити реєстрацію в Особистому кабінеті. Крім того, потребують заповнення й інші поля Особистого кабінету, а саме: військове (спеціальне) звання, номер військової частини, посада (п. 12 Положення), проте ця інформація може бути відсутньою у заявника; до прикладу, більшість близьких родичів та членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, із-поміж військових 150-ї ОМБр військової частини А4935 не знали даної інформації.

Вкладка «Документ, що підтверджує спорідненість» вміщує інші вкладки, які є не зрозумілими:

- 1) «Документ про спільну покупку майна»;
- 2) «Свідоцтво про народження ПОЛОНЕНОГО»;
- 3) поряд з вкладкою «Свідоцтво про народження доньки/сина» міститься вкладка «СВІДОЦТВО ПРО СПІЛЬНИХ ДІТЕЙ»;

4) «По деклараціям полоненого».

По-третє, у Положенні не врегульовані питання, а тому і не проводяться відповідні дії, щодо внесення інформації спеціальними користувачами в Особистий кабінет та строків, щоб кожен заявник зміг слідкувати за проведеною роботою. Проблемним питанням також є надання доступу до Особистого кабінету, якщо різні родичів між собою не контактують.

Отже, ці та інші проблемні моменти в чинному законодавстві, в діяльності державних інституцій, зокрема Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, потребують аналізу та доопрацювання.

1. Катеринчук К. Права близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: проблемні питання та перспективи вирішення. *Слово національної школи суддів*. 2024. № 4 (49). С. 6-15.

2. Missing persons, prisoners of war and civilians in captivity as a result of the war of aggression of the Russian Federation against Ukraine. Resolution 2573 (2024). *Parliamentary Assembly*. URL : <https://pace.coe.int/en/files/33890/html>.

3. Катеринчук К. В. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики: монографія. К. : ФОП Маслаков, 2018. 408 с.

4. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#Text>.

5. Економте час та кошти: Особистий кабінет та юристи Коордштабу допомагають рідним полонених та зниклих безвісти Оборонців. *Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими*. URL : <https://koordshtab.gov.ua/posts/ekonomte-chas-ta-koshty-osobystyy-kabinet-ta-yurysty-koordshtabu-dopomahayut-ridnym-polonenykh-ta-znyklykh-bezvisty-oborontsiv-1918>.

6. Деякі питання поводження з військовополоненими: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2024 р. № 208. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2024-%D0%BF#Text>.

Роман МИРОНЮК

професор кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

<https://orcid.org/0000-0002-9620-5451>

**КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Незважаючи на значний прогрес у розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення, проблеми оцінки діяльності правоохоронних органів все ще залишаються актуальними. Однією з головних причин цього є складність і множинність факторів, що впливають на ефективність діяльності правоохоронних органів, які не завжди можуть бути точними та об'єктивно оціненими. Окрім цього, збір та аналіз інформації про діяльність правоохоронних органів можуть бути ускладнені через недостатню доступність та якість даних. Також важливим чинником є необхідність розробки та впровадження спеціалізованих методик та підходів до оцінки ефективності діяльності всіх правоохоронних органів і Національної поліції України, зокрема.

Існує безліч методик опитування громадян щодо оцінки якості діяльності правоохоронних органів, та більшість із них стосуються діяльності найбільшого за чисельністю та найскладнішого за ступенем виконання завдань правоохоронного органу – Національної поліції України. Багато було здійснено соціологічних опитувань громадської думки щодо оцінки ефективності діяльності поліції, але найбільш сучасне та найбільш повне опитування було проведено ще до повномасштабного вторгнення росії на територію України, у 2018 р. Харківським інститутом соціальних досліджень та Харківською правозахисною групою [1, с. 23]. Цей звіт повною мірою висвітлює основні показники задоволеності (невдоволення) громадськістю діяльністю Національної поліції України на той період розвитку нашої країни. Наразі, в період дії воєнного стану, така діяльність не здійснюється, але сподіваємось, що показники довіри громадян до діяльності поліції, особливо що стосується участі у забезпеченні

безпекового середовища, надання допомоги постраждалим, долучення до розмінування та участі спецпідрозділів Національної поліції в бойових діях тощо, тільки покращились.

Цікавими є підходи щодо вироблення критеріїв оцінки ефективності діяльності поліції в зарубіжних країнах, на які орієнтована Україна з урахуванням передових стандартів діяльності поліції і, що є не менш важливим, з урахуванням підтримки України у відбитті збройної агресії росії.

Так, в США стандарти такої оцінки визначаються з огляду на показники дев'яти основних напрямів правоохоронної діяльності:

- 1) основні завдання підрозділу, взаємодія з іншими правоохоронними органами;
- 2) організація діяльності підрозділу, управління й адміністрування;
- 3) структура особового складу;
- 4) організація безпосередньої роботи з кадрами;
- 5) оперативна діяльність;
- 6) супровід і підтримка;
- 7) діяльність із забезпечення безпеки дорожнього руху;
- 8) діяльність з утримання арештованих та їх конвоювання;
- 9) допоміжні і технічні служби [2].

Оцінка діяльності департаменту поліції конкретного міста США (аналог нашого Головного управління Національної поліції України в області) здійснюється всередині самого департаменту, хоча її результати надаються на розгляд органам місцевого самоврядування або спеціально створеним наглядовим радам. Як приклад дослідники наводять досвід департаменту поліції міста Чикаго, де оцінка діяльності поліції здійснюється поліцейською комісією, що складається з 9 мешканців міста, які призначаються мером за погодженням із міською радою. До її основних завдань належать:

- вирішення дисциплінарних справ щодо скарг на неправомірні дії поліції;
- проведення щомісячних громадських зустрічей з метою надання можливості членам громади поставити запитання та висловити зауваження і побажання комісії, керівнику поліції та керівнику незалежного органу із перевірки поліції;
- визначення кандидатури на посаду керівника поліції для призначення мером;
- затвердження правил діяльності поліцейського департаменту.

При оцінці роботи поліцейських підрозділів у США увага звертається передусім на чотири показники:

- зниження рівня злочинності;
- кількість арештів та затримань;
- рівень розкриття (співвідношення між зафіксованими та розкритими злочинами);
- час реагування на виклики [3, с. 2].

Найбільш поширеними альтернативними джерелами інформації для оцінки діяльності поліції в США є:

1) дослідження громадської думки. Їхні дані використовує приблизно третина місцевих департаментів поліції, проводячи їх щороку, зокрема для оцінки рівня латентної злочинності та оцінки громадою роботи поліції;

2) анкетування осіб, що мали контакти з поліцією. Інформація, отримана цим способом, як правило, більш точно відображає якість роботи поліції та дозволяє більш детально оцінити окремі напрями діяльності поліції (наприклад, анкетування водіїв щодо роботи дорожньої поліції, анкетування потерпілих, зокрема від окремих категорій злочинів тощо);

3) анкетування працівників поліції. Ця методика дозволяє оцінити моральний стан у підрозділі, виявити проблеми з управлінням тощо;

4) пряме спостереження. Передбачає дослідження спеціально підготовленими спостерігачами окремих аспектів роботи поліції або її наслідків (наприклад, спостереження за контактами поліцейських із громадянами у повсякденних ситуаціях, станом законності у проблемних районах міста тощо). Такий метод вважається ефективним для незалежної оцінки роботи поліції, однак, зважаючи на необхідність спеціальної підготовки персоналу, є достатньо затратним;

5) метод симуляцій. На відміну від попереднього методу, дослідники не є пасивними спостерігачами, а симулюють певні типові ситуації (наприклад, звернення до поліції із повідомленням про злочин). Разом з цим цей метод залишається суперечливим, особливо щодо симуляцій, котрі схиляють поліцейських до незаконних дій [4, с. 30].

Існують і інші критерії оцінки діяльності поліції, що розроблені наукою поліцейстики в інших країнах, які варто досліджувати окремо. В межах же висновку слід зауважити, що на

сьогодні в умовах воєнного стану в основу критеріїв оцінки діяльності поліції слід покласти такі оціночні категорії:

1) стан забезпечення правопорядку та безпеки (кількість адміністративних та кримінальних правопорушень правопорушень зменшується – вищою є ефективність діяльності правоохоронного органу);

2) стан запобігання злочинності (краща превентивна діяльність – вищим є рівень роботи поліції);

3) ефективність розкриття та розслідування злочинів (оперативне розкриття злочинів, невідворотне покарання – запорука зменшення кількості принаймні аналогічних кримінальних правопорушень);

4) співвідношення сил правопорядку та криміногенної ситуації (краще кадрове забезпечення – вищою є ефективність роботи);

5) якість надання поліцейських послуг населенню (більше задоволених звернень – вищим є рівень довіри до поліції);

6) відзиви про правоохоронний орган в медіа та соцмережах (чим більше позитивних відзивів, тим кращою є робота поліції і вищим – рівень довіри громадян) [5, с. 625].

1. Кобзін Д., Щербань С., Коренева К., Черноусов А. Оцінка діяльності Національної поліції України за допомогою опитування громадської думки (національний звіт). Харків : Харківський інститут соціальних досліджень, 2019. 52 с.

2. Осика І. М. Критерії оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів: досвід США і Великобританії. *Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність»*. URL : <http://police-reform.org/articles/index.php?do=print&id=1433232742>.

3. Sparrow, M. K. (2015). Measuring Performance in a Modern Police Organization. *New Perspectives in Policing*, 1-37. URL : <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/248476.pdf>.

4. Юнін О. Громадський контроль за діяльністю поліції: міжнародна практика та досвід окремих зарубіжних держав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 25-30.

5. Миронюк Р. В., Кобко Є. В. Оцінка громадськістю ефективності діяльності правоохоронного органу як форма громадського контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 618-625.

Лариса НАЛИВАЙКО

помічник ректора Дніпровського державного університету внутрішніх справ з гендерних питань (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0002-7696-4223>

ПРАВОВА ДЕРЖАВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Верховенство права є основоположним принципом демократичної правової держави, що передбачає обов'язковість права для всіх суб'єктів правовідносин, включно з органами державної влади, громадянами та юридичними особами. Воно містить такі ключові елементи, як верховенство Конституції та законів над усіма іншими нормативно-правовими актами, поділ влади та стримування і протидія між органами державної влади, рівність усіх перед законом, гарантії дотримання прав і свобод людини, наявність незалежної судової системи, що здійснює правосуддя, а також правова визначеність, що забезпечує прогнозованість державної політики та її відповідність чинному законодавству. В умовах воєнного стану, коли держава змушена запроваджувати обмежувальні заходи для забезпечення обороноздатності та громадського порядку, дотримання цих принципів стає особливо складним завданням.

Одним із ключових викликів є тимчасові обмеження прав і свобод громадян, які можуть бути запроваджені відповідно до Конституції та міжнародного права, зокрема відповідно до ст. 64 Конституції України, що передбачає можливість обмеження окремих

прав людини в умовах воєнного або надзвичайного стану [1, с. 70-75]. Важливо, щоб такі обмеження відповідали критеріям необхідності, пропорційності та законності, не виходили за межі передбачених міжнародними договорами стандартів і мали тимчасовий характер. Особливої уваги потребують питання дотримання права на свободу слова, мирні зібрання, свободу пересування, справедливого суду, адже обмеження цих прав можуть призвести до порушень принципу правової визначеності, зловживань із боку державних органів і зростання суспільної напруги.

Другим важливим викликом є ефективність правосуддя в умовах війни. Судова система стикається з численними труднощами, такими як знищення або тимчасова окупація судових установ, евакуація суддів та персоналу, неможливість оперативного розгляду справ, зокрема кримінальних і адміністративних, що стосуються воєнних злочинів та порушень воєнного стану [2]. У таких умовах особливого значення набуває розвиток дистанційного правосуддя, що забезпечує доступ до суду навіть за умов фізичних обмежень. Водночас забезпечення незалежності суддів залишається ключовим завданням, оскільки в умовах воєнного стану зростають ризики політичного тиску, зловживання повноваженнями та використання судової влади для вирішення питань, не пов'язаних із правосуддям.

Ще одним викликом є баланс між забезпеченням громадської безпеки та дотриманням прав людини. В умовах війни силові органи отримують розширені повноваження, що можуть спричинити ризики свавільного застосування сили, порушення права на особисту недоторканність, незаконного затримання та переслідування [3, с. 45-50]. Законодавчі акти, що регулюють діяльність військових адміністрацій, правоохоронних органів і спецслужб, мають бути чіткими, передбачуваними та відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини. Важливим аспектом залишається забезпечення механізмів парламентського, судового та громадського контролю за діяльністю цих органів, зокрема через інститут парламентських слідчих комісій, національні правозахисні органи та незалежні міжнародні місії.

Окремо постає проблема захисту прав цивільного населення в умовах активних бойових дій, зокрема права власності, житлових прав та права на соціальний захист. Військові дії спричиняють масове руйнування житла, інфраструктури, втрату майна, що вимагає ефективних правових механізмів для компенсації збитків, відновлення майнових прав та правових гарантій для внутрішньо переміщених осіб. Верховенство права у цьому контексті означає не лише фіксацію шкоди та зобов'язання держави щодо компенсації, а й створення дієвих процедур, що забезпечать швидке та справедливе відшкодування відповідно до міжнародних норм.

Ще одним викликом є необхідність належного реагування на воєнні злочини та злочини проти людяності, що вчиняються в ході війни. Україна має забезпечити ефективне розслідування таких злочинів, притягнення винних до відповідальності та співпрацю з міжнародними судами, зокрема Міжнародним кримінальним судом. Для цього необхідно удосконалювати національне законодавство, розвивати спеціалізовані слідчі органи та підвищувати кваліфікацію суддів і прокурорів у сфері міжнародного гуманітарного права.

Не менш важливим аспектом є питання адаптації законодавства до потреб воєнного часу [4, с. 141-145]. Українська правова система перебуває в процесі трансформації з огляду на необхідність швидкого реагування на виклики війни, що вимагає прийняття оперативних законодавчих рішень. Водночас ризики поспішного ухвалення законів без належного юридичного аналізу можуть призвести до правової невизначеності, конфліктів норм та порушення конституційних принципів. Тому важливо забезпечити належний баланс між швидкістю ухвалення рішень і їхньою правовою якістю.

В умовах війни зростає роль міжнародного співробітництва у сфері захисту прав людини, правосуддя та правової допомоги. Верховенство права неможливе без ефективної взаємодії з міжнародними судами, організаціями та правозахисними інституціями, що надають підтримку Україні у питаннях правосуддя, гуманітарного захисту та санкційної політики. У цьому контексті важливим є активне використання механізмів Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду, Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй для забезпечення юридичної відповідальності агресора та захисту прав українських громадян [5, с. 69-73].

Отже, забезпечення верховенства права в умовах воєнного стану є складним завданням, що потребує ефективного балансу між збереженням демократичних інститутів, правами людини та потребами безпеки. Незважаючи на виклики, правова система України повинна дотримуватися фундаментальних принципів правової держави, адаптувати

законодавство до реалій війни та забезпечувати ефективний захист прав громадян як у внутрішньому, так і в міжнародному вимірах.

Посилення верховенства права в умовах воєнного стану є одним із ключових завдань державної політики, оскільки саме цей принцип забезпечує стабільність правової системи, збереження демократичних інститутів та захист прав і свобод громадян. У кризових умовах правові механізми мають бути адаптовані до нових викликів, при цьому важливо зберегти баланс між необхідними обмеженнями, що диктуються безпековими інтересами, та дотриманням основоположних прав людини. Посилення верховенства права можливе шляхом здійснення комплексу заходів, що охоплюють удосконалення судової системи, правове регулювання діяльності органів влади, міжнародне співробітництво та розширення механізмів громадського контролю.

Одним із першочергових напрямів є забезпечення безперебійного функціонування судової системи [6, с. 162-167]. В умовах війни судова влада стикається з низкою проблем, як-от: фізичне знищення або тимчасова окупація судів, нестача суддів, труднощі у доступі до правосуддя для населення. Для подолання цих викликів необхідно розширити практику використання дистанційного судочинства, розвивати електронні сервіси, що дозволять подавати документи онлайн та отримувати правову допомогу. Також важливо забезпечити належний захист суддів і працівників судової системи, зокрема можливість тимчасової ротації кадрів та створення мобільних судових підрозділів у прифронтових та на деокупованих територіях.

Другим важливим напрямом є посилення парламентського та громадського контролю за діяльністю органів державної влади. В умовах воєнного стану урядові структури отримують додаткові повноваження, що може призвести до зловживань або прийняття рішень, які виходять за межі демократичних стандартів. Для запобігання цим ризикам необхідно забезпечити ефективний механізм підзвітності, зокрема шляхом регулярного оприлюднення звітів про діяльність військових адміністрацій, правоохоронних органів та спеціальних служб. Крім того, важливим є активне залучення громадянського суспільства та правозахисних організацій до процесу контролю за дотриманням прав людини.

Третім ключовим напрямом є адаптація законодавства до реалій воєнного часу із забезпеченням його відповідності міжнародним стандартам. Необхідно розробляти правові акти, що враховуватимуть сучасні виклики, проте водночас не порушуватимуть основоположних правових принципів. Зокрема, слід удосконалювати нормативно-правові акти щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, відновлення майнових прав громадян, запровадження механізмів компенсації завданої шкоди та судового переслідування осіб, причетних до воєнних злочинів. При цьому важливо забезпечити публічне обговорення законодавчих змін із залученням правознавців, громадських організацій та міжнародних експертів.

Окремо слід відзначити необхідність посилення боротьби з корупцією, що може загострюватися в умовах воєнного стану через збільшення обсягів державних закупівель та міжнародної фінансової допомоги [7, с. 186-188]. Для запобігання корупційним ризикам слід розвивати цифрові платформи прозорості, посилювати діяльність антикорупційних органів та забезпечувати незалежність правоохоронних структур, що здійснюють розслідування корупційних злочинів.

Важливим інструментом посилення верховенства права є міжнародне співробітництво, зокрема активна взаємодія з Європейським судом з прав людини, Міжнародним кримінальним судом та іншими міжнародними правозахисними інституціями. Україна має використовувати механізми міжнародного правосуддя для притягнення до відповідальності винних у порушеннях прав людини, а також для одержання юридичної підтримки у сфері правового врегулювання наслідків війни.

На особливу увагу заслуговує реформування системи правозастосування в умовах війни, зокрема посилення ефективності діяльності правоохоронних органів, що здійснюють розслідування воєнних злочинів. Має бути створено спеціалізовані підрозділи для документування злочинів, вчинених під час війни, а також запроваджено механізми ефективного переслідування осіб, відповідальних за їх вчинення, як на національному, так і міжнародному рівнях.

Не менш важливим є забезпечення правової підтримки громадян, які постраждали від війни. Держава повинна гарантувати доступність юридичних консультацій, допомагати громадянам у процесі відновлення їхніх прав, зокрема через програми безкоштовної правової допомоги.

Верховенство права залишається критично важливим навіть в умовах воєнного стану, оскільки саме воно гарантує збереження демократичних принципів, захист прав людини та

стабільність правової системи. Попри об'єктивні труднощі, пов'язані з війною, Україна має забезпечити функціонування судової влади, запобігати свавільному застосуванню сили, здійснювати ефективний парламентський та громадський контроль за діяльністю державних органів. Також необхідно адаптувати законодавство до реалій війни, посилювати боротьбу з корупцією, розвивати механізми правового захисту громадян та співпрацювати з міжнародними інституціями. Війна не повинна стати виправданням для правового свавілля чи відходу від демократичних стандартів, а навпаки, має бути каталізатором для реформування правової системи у такий спосіб, щоб остання могла ефективно функціонувати у кризових умовах та забезпечувати довготривалу правову стабільність.

1. Смородинський В. С. Принцип верховенства права у правовому режимі воєнного стану. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: матер. Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 травня 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 70-75.
2. Кот О. О., Гриняк А. Б., Міловська Н. В. Правова система України в умовах воєнного стану: зб. наук. праць. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. 540 с.
3. Гриньо Д. Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 45-50.
4. Петечел Н. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *International Journal «Law & Society»*. 2024. № 9. С. 141-146.
5. Стаднік І., Буравська А. Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 69-73. URL : http://lsej.org.ua/9_2022/15.pdf.
6. Пивовар М., Кіра С. Особливості реалізації принципу верховенства права в контексті сучасних викликів демократії в умовах війни в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 162-167. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294407/287192>.
7. Цельєв О. В. Місцеве самоврядування та верховенство права в умовах воєнного стану. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості*: матер. IX щорічної всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 вересня 2024 р.). К. : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2024. С. 186-188.

Григорій НОВИЦЬКИЙ

головний науковий співробітник
Науково-організаційного центру
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-3543-308X>

ЩОДО ОБ'ЄКТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Війна в Україні актуалізувала складні багатопланові проблеми забезпечення національної безпеки, що потребують нетрадиційних рішень, перегляду багатьох усталених підходів і стереотипів. Особливої актуальності з-поміж цих проблем набуло законодавче забезпечення національної безпеки України.

Слід відзначити, що наявність суттєвих проблем з законодавчим забезпеченням національної безпеки України виявилась вже у першому нормативно-правовому акті воєнного стану – Указі Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Так, п. 2 зазначеного Указу на визначені державні інституції покладено обов'язки щодо запровадження та здійснення заходів і повноважень, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану», які необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави.

Тут, звертає на себе увагу вперше застосована у нормативно-правовому регулюванні проблем забезпечення національної безпеки України тріада – оборона України, захист безпеки населення та інтересів держави.

У цьому контексті цікаво, що Президент США Трамп у своїй промові від 18 грудня 2017 р. «Про Стратегію національної безпеки адміністрації США» вказав: «наша стратегія просуває чотири життєво важливі сфери національних інтересів. По-перше, ми повинні захищати населення Америки, територію США і наш чудовий американський спосіб життя. Стратегія враховує, що ми не зможемо забезпечити безпеку нашої країни, якщо ми не

забезпечимо охорону наших кордонів...».

З того самого часу, коли у США вперше було застосовано термін «національна безпека», тріада «населення, територія, спосіб життя» є визначальною для всього, що стосується національної безпеки США. Правда, Трамп, в контексті будівництва стіни на кордоні з Мексикою, доповнив до цієї тріади четвертий елемент – безпеку кордонів. Не зовсім вдале доповнення, оскільки мексиканська стіна захищатиме від неконтрольованої міграції насамперед американське населення.

В основі вказаного підходу знаходиться принцип, відповідно до якого передусім необхідно визначитися з тим, що захищати, а вже потім – від чого. Від відповіді на стратегічне запитання «які національні цінності треба захищати?» залежить і те, якою саме має бути система забезпечення національної безпеки в Україні та якою мірою можна визначити рівень її достатності [1, с. 101; 2, с. 14]. Йдеться насамперед про те, щоб визначити ту суму цінностей, заради яких ми готові будемо мобілізувати всі сили держави та суспільства на їх захист. Інакше кажучи, це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності українського народу, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток. Саме такий шлях дозволяє чітко окреслити основні напрями забезпечення національної безпеки.

Щодо практичного значення піднятого питання, звернемося до ст. 7 Бюджетного кодексу України, де серед інших принципів бюджетної системи України визначено принцип ефективності та результативності, який полягає у тому, що при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

Все логічно. Якщо ми плануємо витратити гроші, особливо в умовах війни, то повинні ставити перед собою якісь цілі. Цілі не існують самі собою, вони будуються на основі наших цінностей.

Таким чином, процес бюджетного планування, якщо ми бажаємо досягти його ефективності та результативності, має ґрунтуватися на національній системі цінностей. Під згадані цінності учасники бюджетного процесу формують свої цілі, які потребують бюджетного фінансування.

Далі, постають два запитання:

1. Де у законодавстві України визначено національну систему цінностей? Інакше чим мають керуватись учасники бюджетного процесу, формулюючи власні цілі?
2. Хто оцінює відповідність визначених учасниками бюджетного процесу цілей національній системі цінностей?

Відповідь може бути такою: у нашій найдемократичнішій Конституції визначено систему національних цінностей:

- права і свободи людини і громадянина;
- державний суверенітет і незалежність;
- різного роду свободи та ін.

У цьому контексті виникає наступне просте запитання: ми ж намагаємось створити керовану і прогнозовану систему забезпечення національної безпеки? Якщо так, то встановлення дієвого контролю за згаданою системою та її діагностика є одним із головних питань безпосередньо національної безпеки та управління державою в цілому.

Контролюючи зміни у системі забезпечення національної безпеки, ми повинні мати можливість робити своєчасні висновки щодо реалізації національної системи цінностей. Вирішення цього завдання знаходиться в площині вимог до критеріїв ефективності діяльності великих систем.

На думку фахівців, критерії ефективності при їх виборі для подібних систем повинні відповідати наступним вимогам:

- реально вимірювати ефективність системи управління;
- кількісно відображати ефективність системи управління числом чи сукупністю чисел;
- охоплювати найбільшу кількість результатів створюваної системи управління;
- відрізнятися простотою, але враховувати всю повноту результатів та витрат, пов'язаних із функціонуванням системи управління [1, с. 80].

Дійсно, основною проблемою визначення цілей є можливість їхнього вимірювання.

Чим ясніша ціль, тим легше її досягти.

Звідси постає питання щодо придатності для реалізації поставленого завдання та відповідності наведеним умовам положень Конституції України. За якими конкретними параметрами можна оцінити діяльність держави щодо захисту національної системи цінностей? Тим більше, що вказана система викладена у нашій Конституції досить умовно і широко.

Повернемося до запитання про те, хто оцінює відповідність визначених учасниками бюджетного процесу цілей національній системі цінностей.

Нам удалося знайти лише одну нормативно-правову відповідь на це запитання. Так, Міністерством фінансів України 19.05.2020 було видано «заюстований» наказ № 223 «Про оцінку ефективності бюджетних програм державного бюджету».

У згаданому наказі зазначено, що основними завданнями оцінки ефективності бюджетних програм під час формування пропозицій до Бюджетної декларації та бюджетного запиту є забезпечення принципів бюджетної системи, першим з яких вказано вже відомий нам принцип ефективності та результативності. А цей принцип, як вже відзначалося, базується на національній системі цінностей, що дослівно повторено у наказі Мініфіну.

Безумовно, вказаний наказ не міг обійти запитання про те, а відповідно до чого здійснювати оцінку?

Відповідь є такою. Оцінка ефективності бюджетних програм під час формування пропозицій до Бюджетної декларації та бюджетного запиту здійснюється шляхом аналізу відповідності бюджетної програми цілям та пріоритетам, визначеним у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного і соціального розвитку. Є ще декілька пунктів, які у цілому не мають принципового значення для нашого дослідження.

Як бачимо, наказ не відсилає нас до Конституції України. Найбільш концептуальним посиленням є Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України.

Правильно це чи ні, дорівнюють цілі та пріоритети з послання Президента України національній системі цінностей чи ні – це інші, хоча і досить важливі, питання.

Тут головне полягає у наступному. Автори наказу не стали застосовувати банальний прийом посилення на Конституцію України з усіма оголошеними в ній цінностями. І це правильно. Адже застосуй вони такий прийом, будь-яка оцінка втратить сенс з однієї простої причини – будь-які витрати учасник бюджетного процесу завжди може обґрунтувати положеннями Конституції України. А як же тоді принцип ефективності та результативності?

Крім цього, відповідно до п. 1 ст. 106 Конституції України Президент України забезпечує національну безпеку. Так само він керує і системою забезпечення національної безпеки України.

Слід зазначити, що керувати – це задавати керованій системі певні цілі, параметри, а також оцінювати її ефективність. Такими параметрами мають характеризуватися саме життєво важливі цінності народу (об'єкти національної безпеки), адже безпосередньо вони підлягають захисту і, відповідно, оцінюючи їх стан, можна говорити про ефективність чи неефективність системи забезпечення національної безпеки.

Отже, зміна кількісних і якісних характеристик об'єктів національної безпеки (життєво важливих цінностей) має відображати ефективність керованої системи забезпечення національної безпеки. Тільки контролюючи згадані зміни, Президент України матиме можливість робити своєчасні висновки і коригувати систему. Інакше місія Президента України, в розумінні п. 1 ст. 106 Конституції України, перетворюється на «бутафорію», а система забезпечення національної безпеки «розчиняється» в системі управління державою і втрачає своє значення. До речі, саме цим пояснюється, м'яко кажучи, скромна роль РНБО України, навіть в умовах війни.

Між тим, відповідно до п. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист:

- людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності;
- суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку;
- держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності;

– території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій.

Наведена норма свідчить, що особа, суспільство та держава визнаються самостійними об'єктами захисту, – об'єктами національної безпеки України. Крім того, затверджується ідея взаємозв'язку і взаємозалежності безпеки особи, суспільства, держави і, відповідно, передбачається взаємодія держави, суспільства та особи у сфері національної безпеки.

Хотілося б звернути увагу на те, що ця тріада для науки не є новою. Вона зустрічається ще в роботах, які були опубліковані наприкінці XIX століття. Але така тріада ніколи не використовувалась стосовно дослідження об'єктів національної безпеки. Йшлося про те, що як для окремого громадянина, так і для держави та суспільства в цілому можуть існувати загрози, протидія яким є обов'язком держави. При цьому акценти робилися не на суб'єктах чи об'єктах, а на спільних життєво важливих цінностях особи, суспільства, держави. У цьому, безсумнівно, виявляється вплив західних наукових підходів до проблем національної безпеки.

Згаданий підхід до визначення об'єктів національної безпеки критикується в сучасній науці. Ще Г. Гегель відзначав, що громадянське суспільство і держава є самостійними, але взаємодіючими інститутами суспільства. Суспільство – це сукупність держави та громадянського суспільства. Громадянське суспільство передбачає наявність численних незалежних союзів, інституцій та організацій, які є бар'єром на шляху до монополізму та узурпації влади державою. Під громадянським суспільством розуміється не тільки певний ступінь політичної свободи, а й економічна незалежність особи, можливість отримувати доходи не від держави. Громадянське суспільство існує та функціонує в суперечливій єдності з державою. При демократичному режимі перше взаємодіє з державою, при тоталітарному – знаходиться в пасивній чи активній опозиції.

Отже, можна погодитися з твердженням, що за умови демократичного розвитку суспільства держава та громадянське суспільство знаходяться у взаємній залежності та являють собою дві складові одного процесу – забезпечення національної безпеки, виступаючи одночасно і як об'єкт, і як суб'єкт. Критерієм збалансованості суб'єктивного та об'єктивного в кожному конкретному проміжку часу має бути стан національної безпеки [3, с. 11].

1. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: монографія. К. : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.
2. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства. *Стратегічна панорама*. 2005. № 2. С. 13-26.
3. Мельник М. І., Копка П. М. Розвиток людського ресурсу – основа національної безпеки України. К. : Інститут проблем національної безпеки РНБО України, 2007.

Андрій СОБАКАРЬ

завідувач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-7618-0031>

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Фінансовий моніторинг є однією з ключових складових механізму забезпечення національної безпеки держави. Він дозволяє виявляти та блокувати незаконні фінансові операції, протидіяти відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та корупції. З огляду на сучасні глобальні виклики, зокрема кіберзагрози, гібридні війни та економічні санкції, значення фінансового моніторингу зростає, особливо для країн, що стикаються з геополітичними загрозами, таких як Україна.

В умовах сучасного світу фінансова безпека є невід'ємною складовою національної безпеки, оскільки забезпечує економічну стійкість країни та її захищеність від злочинних схем. Фінансовий моніторинг включає контроль за фінансовими потоками, ідентифікацію

підозрілих операцій та запровадження превентивних заходів щодо їх недопущення.

Фінансовий моніторинг відіграє стратегічну роль у забезпеченні економічної та фінансової стабільності держави. Його основні функції включають:

- запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, є серйозною загрозою для економічної стабільності країни. Це явище сприяє зростанню тіньового сектора економіки, знижує рівень довіри до банківської системи та перешкоджає залученню інвестицій у реальні сектори економіки країни. Ключовим суб'єктом протидії цьому явищу є Державна служба фінансового моніторингу України як підрозділ фінансової розвідки України, якою в умовах воєнного часу вживаються посилені заходи практичного та організаційного характеру щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, які базуються на реалізації: Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», актів Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України; Плану заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1207-р; Програми стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу на період до 2024 року; Пріоритетів діяльності Державної служби фінансового моніторингу на період воєнного стану, погоджених Міністерством фінансів України. Слід додати, що протягом 9 місяців 2024 р. від суб'єктів первинного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом взято на облік 1 302 053 повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, з них: 254 548 повідомлень – про підозрілі фінансові операції (діяльність); 1 039 644 – про порогові операції; 265 – про порогові та підозрілі операції; 1 430 повідомлень, отриманих на запит на відстеження [1];

- протидію фінансуванню тероризму, зокрема за 9 місяців 2024 р. Держфінмоніторингом до правоохоронних органів направлено 109 матеріалів, пов'язаних з фінансуванням тероризму/сепаратизму та військовою агресією з боку рф проти України [1];

- контроль за кіберзлочинністю та нелегальними трансакціями. У сучасному світі кіберзлочинність та фінансові шахрайства стали загрозою національній безпеці. Як зазначає Є. Кобко, необхідність фінансового моніторингу загроз у кіберпросторі стала критично важливою, оскільки через цифрові платформи можуть здійснюватися нелегальні фінансові операції, що підривають економічну стабільність країни [2, с. 122-124];

- виявлення економічних злочинів та корупційних схем. Фінансовий моніторинг дозволяє ідентифікувати фінансові потоки, які можуть бути пов'язані з ухиленням від податків, корупцією у державному секторі та використанням офшорних схем;

- захист критично важливих об'єктів інфраструктури. Об'єкти критичної інфраструктури відіграють вирішальну роль у забезпеченні життєдіяльності держави, а їхня фінансова безпека є необхідною умовою стабільного функціонування. Основними загрозами для фінансової стабільності критичної інфраструктури є:

- 1) фінансування терористичних атак на стратегічні об'єкти. Як зазначається у Стратегії національної безпеки України, одним із головних викликів залишається забезпечення фінансового контролю над операціями, що можуть використовуватися для фінансування атак на критичну інфраструктуру [3];

- 2) кібератаки на фінансові установи. Кіберзлочинність є однією з найбільш небезпечних загроз для фінансової безпеки. Моніторинг трансакцій та аналіз цифрових слідів можуть допомогти запобігти таким атакам;

- 3) недостатнє фінансування безпеки інфраструктури, адже недостатні інвестиції у фінансовий моніторинг призводять до високих ризиків для критичної інфраструктури. У 2023 році загальні витрати на безпеку об'єктів критичної інфраструктури зросли на 30 %, проте це все ще недостатній рівень для запобігання сучасним загрозам [4].

Названий моніторинг є одним із ключових інструментів забезпечення безпеки критично важливих об'єктів інфраструктури та національної безпеки держави в цілому. Він дозволяє на ранніх етапах виявляти потенційні загрози та запобігати несанкціонованим втручанням, а також оперативно усувати ризики, що можуть вплинути на стабільну роботу таких об'єктів.

Важливість створення ефективної системи моніторингу визнається науковою спільнотою, оскільки вона спрямована на надання державним установам і правоохоронним органам достовірної та всебічної інформації про ситуацію на об'єктах критичної інфраструктури та можливі загрози їх функціонуванню. Така система має базуватися на наступних принципах:

- гармонізації нормативно-правової та організаційно-методичної бази, а також узгодженості технічного, інформаційного та програмного забезпечення;
- систематичного моніторингу стану національної безпеки, економічної ситуації, транспортної інфраструктури та потенційно небезпечних об'єктів;
- оперативності збору, аналізу та обробки інформації, що зберігається в системі моніторингу, для прийняття своєчасних управлінських рішень [2, с. 128-129].

Моніторинг загроз національній безпеці держави необхідно розглядати як важливий механізм забезпечення державних органів актуальною та достовірною інформацією про функціонування стратегічних об'єктів. Це дозволяє ефективно реагувати на загрози та підтримувати їхню відповідність національним стандартам безпеки.

Для підвищення ефективності фінансового моніторингу використовуються такі інструменти:

- автоматизовані системи аналізу транзакцій, що дозволяють виявляти аномальні транзакції та блокувати підозрілі фінансові операції;
- фінансовий контроль PEP (Politically Exposed Persons). Оскільки політично значущі особи часто є фігурантами корупційних схем, фінансовий моніторинг їхніх транзакцій є одним із ключових інструментів боротьби з корупцією;
- моніторинг криптовалютних операцій, використання яких для незаконних операцій дедалі зростає. За даними FATF, 14 % транзакцій у криптовалюті у 2023 р. були пов'язані з незаконною діяльністю;
- міжнародний обмін фінансовою інформацією. Україна приєдналася до глобального механізму автоматичного обміну фінансовою інформацією CRS, що дозволяє контролювати рахунки українських резидентів за кордоном.

З огляду на прийняття у 2019 р. Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», в якому розширено перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу, збільшено порогову суму фінансового моніторингу, запроваджено відстеження операцій, що мають ознаки аномальних або підозрілих транзакцій, розширено визначення політично значущих осіб (PEP), визначено обов'язковість моніторингу їхніх фінансових операцій, посилено відповідальність для фінансових установ, компаній та фізичних осіб за порушення норм закону, врегульовано операції з віртуальними активами (криптовалютою), підсилено співпрацю України з FATF, MONEYVAL, Європейською комісією та іншими міжнародними фінансовими структурами, а також передбачено інші новації, посилення ефективності фінансового моніторингу вбачається у таких діях:

- запровадити штучний інтелект для аналізу фінансових операцій, адже автоматизовані системи на базі AI можуть швидко виявляти підозрілі транзакції, та підвищити ефективність моніторингу;
- розширити контроль за міжнародними фінансовими потоками. Зокрема, використання блокчейн-аналітики допоможе краще відстежувати рух коштів через криптовалютні біржі;
- зміцнити антикорупційні механізми в державному секторі шляхом запровадження більш суворих норм щодо фінансового моніторингу в держсекторі, що сприятиме боротьбі з корупцією;
- посилити міжнародну співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями (FATF, OECD) для підвищення рівня фінансової безпеки країни.

Таким чином, фінансовий моніторинг є невід'ємною частиною системи забезпечення національної безпеки України. Його значення зростає на тлі глобальних викликів, включаючи зростання фінансових злочинів, тероризму та кіберзагроз. Ефективна система фінансового моніторингу дозволяє запобігати нелегальним фінансовим операціям, мінімізувати корупційні ризики та зміцнювати фінансову стабільність держави.

Реалізація сучасних технологій, посилення міжнародного співробітництва та вдосконалення нормативно-правового забезпечення є необхідними кроками для подальшого розвитку фінансового моніторингу в Україні.

1. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 9 місяців 2024 року. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL : <https://fmu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Infarmuvannz9misatciv.html>.

2. Кобко Є. В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 122-134.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

4. Abubakar, Z., Omotayo, L. W., & Usoro, M. U. (2024). Expenditure in Critical Sectors of the Economy: Security and Infrastructure. *Journal of Arid Zone Economy*, 133-147.

**Володимир
ШАБЛИЙ**
директор
ННІ права та
інноваційної освіти,
доктор юридичних
наук, професор

**Ольга
ШАПОВАЛОВА**
здобувач вищої
освіти ННІ права
та інноваційної освіти

<https://orcid.org/0000-0003-0210-1772>

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ, ЩО БУЛИ ЗАЛУЧЕНІ ДО УЧАСТІ У ВОЄННОМУ КОНФЛІКТІ

Стаття 3 Конституції України серед категорій осіб, чиї права і свободи зобов'язується утверджувати і забезпечувати держава, окремо визначає неповнолітніх осіб, яким органи законодавчої та виконавчої влади повинні приділяти особливу увагу.

Така законодавча регламентація на рівні Основного закону не є випадковою, адже неповнолітні особи мають вікові та психологічні особливості, часто зумовлені як значним впливом на них оточуючого середовища (родина, школа, вулиця тощо), у якому вони перебувають, так і впливом багатьох інформаційних джерел, у тому числі комп'ютерних мереж; ці особливості суттєво позначаються на світогляді неповнолітнього, формуванні його характеру, здійсненні вчинків.

На міжнародному рівні неповнолітні особи визнаються особливою групою в системі ювенальної юстиції. Їхній специфічний статус вимагає широкого застосування заходів громадського та суспільного впливу, виховання, реабілітації, а також відмови від найсуворіших видів покарань неповнолітніх. Проте загальна тенденція залучення дітей до збройних конфліктів існує і є серйозною проблемою в усьому світі.

І хоча орієнтири на забезпечення гарантій, які запроваджені в сфері кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, закріплені в положеннях глави 38 КПК України (передбачають відповідні додаткові процесуальні гарантії щодо захисту прав неповнолітніх і особливі правила провадження у таких справах), слід зазначити, що існують певні труднощі у визначенні того, чи є дії неповнолітньої особи злочином або вони є результатом маніпуляції або примусу стосовно неповнолітнього, особливо коли йдеться про вчинення злочину, пов'язаного зі збройним конфліктом.

Безпосередньо в дисертаціях та монографіях окремі питання особливостей проваджень у справах щодо неповнолітніх були предметом дослідження таких науковців, як О. Левендаренко («Особливості процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх»); М. Карпенко («Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх»); А. Романюка («Проблеми захисту неповнолітніх у кримінальному судочинстві»); Є.

Гідулянової («Кримінальне провадження у справах малолітніх»); О. Вакуленко («Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх») та ін.

Проблематика участі та захисту неповнолітніх осіб як учасників бойових дій у форматі міжнародного гуманітарного права з позицій захисту прав людини досліджувалась у роботах М. Грушка («Співвідношення міжнародно-правових механізмів захисту дітей як учасників бойових дій в міжнародному праві захисту прав людини та міжнародному гуманітарному праві»); М. Манька («Діти-солдати – учасники бойових дій?»); а окремі аспекти втягнення неповнолітніх до бойових дій та збройних конфліктів саме на сході України розглядалися у наукових статтях Н. Опольської («Права дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в Україні»); О. Кочеміровської («Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах») тощо.

У міжнародних нормативно-правових актах у питаннях притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб, що залучені до воєнного конфлікту, використовується поняття «дитина».

В Паризьких принципах та керівних вказівках щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами або збройними групами 2007 р. зазначено, що дитина, пов'язана зі збройними силами чи збройними групами, – це будь-яка особа віком до 18 років, яка є або була завербована чи використана збройними силами, збройними групами в будь-якій якості, включаючи, зокрема, дітей, хлопчиків і дівчаток, які використовуються як бійці, кухарі, носії, посилені, шпигуни або в сексуальних цілях. Це стосується не лише дитини, яка бере або брала безпосередню участь у воєнних діях [1].

Паризькі принципи також заохочують програми реінтеграції незалежно від того, чи має місце офіційний процес роззброєння, демобілізації та реінтеграції.

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах конкретно вимагає від урядів вживати заходів для демобілізації та реабілітації колишніх дітей, пов'язаних зі збройними силами або озброєними групами, і реінтеграції їх у суспільство [2].

Дітей, які були незаконно завербовані і яких звинувачують у скоєнні національних або міжнародних злочинів під час збройних конфліктів, слід розглядати насамперед як жертв, а не тільки як правопорушників, і поводитися з ними відповідно. Поводження з ними має відповідати міжнародному праву та стандартам ювенальної юстиції. Держави повинні встановити мінімальний вік кримінальної відповідальності, який не повинен бути нижчим за 12 років, як абсолютний мінімум. Жодна дитина, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, не може бути притягнута до такої відповідальності. Кримінальне законодавство, процедури та установи повинні бути адаптовані до особливих потреб дітей [3].

Коли дітей переслідують за злочини, передбачені міжнародним або національним правом, які вони скоїли, перебуваючи у складі збройних сил або озброєних груп, їхні справи мають розглядатися незалежними та неупередженими судовими органами та забезпечуватися всіма судовими гарантіями, які є загальновизнаними та обов'язковими.

Метою будь-якого вироку, ухваленого щодо такої особи, має бути їхня реабілітація та полегшення їхньої реінтеграції у свої громади. У випадках, коли розглядається питання про покарання, не слід призначати довічне ув'язнення без можливості звільнення. Ухвалення смертного вироку дітям, які не досягли 18 років, заборонено.

Це має вирішальне значення для відновлення суспільств, розірваних насильством. У мирних угодах необхідно приділяти особливу увагу потребам дітей.

Вразливість дітей до вербування до збройних сил чи озброєних груп має бути зменшена шляхом покращення умов їхнього життя. Це означає реалізацію програм для вразливих дітей, забезпечення для них стабільного сімейного оточення і, якщо вони були розлучені зі своїми сім'ями, возз'єднання їх з родичами.

Всі діти, які були завербовані всупереч закону, повинні бути демобілізовані, і їм повинна бути надана допомога в пошуку сім'ї. Дітям, які раніше були пов'язані зі збройними силами або озброєними групами, необхідно допомогти зібрати уламки їхнього зруйнованого дитинства і рухатися до світлого майбутнього, вільного від страху, погроз і насильства.

Якщо систематизувати положення міжнародно-правових актів, можна визначити, що першочерговими є не пенітенціарні заходи щодо неповнолітніх осіб, що були залучені до участі у воєнному конфлікті, а заходи, пов'язані із запобіганням вербування дітей до збройних сил або збройних угруповань, наданням освіти під час збройного конфлікту, реабілітацією дітей, які постраждали від збройного конфлікту, тощо [4, с. 213–222].

Отже, підсумовуючи, зазначимо:

1. Міжнародні та національні нормативні акти визначають різні вікові обмеження щодо залучення дітей до участі у збройному конфлікті. Проте переважна більшість з них встановлює 18-річний вік, а як мінімальний – 12-річний;

2. Міжнародні закони, які регулюють можливість участі неповнолітніх у війні, вимагають швидкого звільнення з військової служби, а також надання державної допомоги для відновлення фізичного та психологічного здоров'я та соціальної реінтеграції;

3. Неповнолітніх, які беруть участь у воєнному конфлікті, слід розглядати і як жертв, і як правопорушників.

1. The Paris Principles. The principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups. 2007. 48 p. URL : https://childrenandarmedconflict.un.org/publications/ParisPrinciples_EN.pdf.

2. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25 травня 2000 р. Ратифіковано із заявою Законом України від 23.06.2004. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_795.

3. The Paris commitments to protect children from unlawful recruitment or use by armed forces or armed groups. ICRC. URL : https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/pariscommitments_en.pdf.

4. Operational Guide to the Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards. UN, 2010. 285 p. URL : <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/operational-guide-rev-2010-web.pdf>.

Володимир ФЕДЧЕНКО

професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0003-4006-3535>

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Національна безпека є фундаментальним поняттям для кожної держави, адже вона охоплює сукупність умов, за яких забезпечується захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. У сучасному світі, який характеризується глобалізацією, мінливістю геополітичної ситуації та появою нових видів загроз, питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності. Війна в Україні вплинула на глобальну безпекову ситуацію та призвела до серйозних змін у міжнародних відносинах. Україна опинилася в центрі цього протистояння, і її національна безпека перш за все залежить від підтримки міжнародних партнерів та ефективної дипломатії. Водночас, економічна криза, соціальна напруга, корупція та інші негативні явища створюють серйозні внутрішні виклики для нашої держави.

В умовах постійних загроз та викликів, що постають перед Україною у зв'язку з військовою агресією російської федерації, забезпечення національної безпеки, суверенітету, територіальної цілісності та добробуту громадян є ключовим пріоритетом для влади. Після анексії Криму, починаючи з 2014 року, російські окупанти перетворили його на потужну військову базу, з якої здійснюються атаки на Чорноморський регіон та південні області України. Того ж року розпочалася гібридна війна на сході країни, де Росія підтримувала сепаратистів та терористів. У лютому 2022 року Росія, відкрито заявивши про свої імперські амбіції, розпочала повномасштабне військове вторгнення в Україну. Це призвело до численних жертв серед мирного населення, масштабних руйнувань та гуманітарної катастрофи, змусивши мільйони українців стати біженцями.

Нажаль, терор проти мирного населення України з боку російських окупантів триває. Суми, Херсон, Кривий Ріг, Харків та інші міста щодня зазнають обстрілів, і кількість жертв серед цивільного населення невинно зростає. Російська армія, ведучи активні бойові дії та маневри на території України, завдає ракетно-бомбових ударів по всій країні, використовуючи різні види озброєнь, заборонених міжнародними конвенціями. Вони нещадно знищують житлові будинки, лікарні, школи, дитячі садки, об'єкти критичної

інфраструктури, нехтуючи життям мирних людей. Окрім військового терору, росія також використовує економічні інструменти як зброю. Блокування транзиту українських товарів, кібератаки на державні установи, інфраструктурні об'єкти та приватні компанії мають на меті завдати максимальної шкоди економіці України, дестабілізувати ситуацію в країні та посягти паніку серед населення. Цілеспрямоване знищення цивільної інфраструктури, вбивства мирних жителів, тортури, зґвалтування, депортації, мародерство, використання заборонених видів зброї - все це є воєнними злочинами, які скоюють російські окупанти на території України. У своїй постійній боротьбі за вплив та контроль, росія активно використовує пропаганду як зброю для дестабілізації ситуації в Україні. Її метою є підірвати довіру до української влади, посягти сумнів та розбрат серед населення, а також завдати шкоди національній безпеці країни [1, с. 145].

А останнім часом, спецслужби росії використовуючи агентурну мережу здійснюють терористичні акти щодо територіальних центрів укомплектування, намагаючись тим самим посягти зневіру в суспільстві, впливаючи на психоемоційний стан не тільки військовослужбовців, а й пересічних громадян, поширюючи негативні наративи щодо військовослужбовців, і тим самим намагаються зашкодити можливості доукомплектування збройних сил України [2]. Для ефективного протистояння збройній агресії росії та забезпечення національної безпеки України необхідний комплексний підхід, який враховує як традиційні, так і новітні виклики. Шляхи вирішення цих завдань повинні включати: продовження вдосконалення армії та правоохоронних органів для забезпечення їхньої сучасності та ефективності; створення та впровадження інноваційних стратегій та технологій для забезпечення безпеки громадян та військових; створення сучасної зброї, яка відповідає сучасним вимогам та загрозам; забезпечення надійного захисту від кібератак на всіх рівнях, від державних установ до приватних компаній; посилення протистояння корупції у всіх її проявах, що підриває національну безпеку та ефективність держави; відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури за підтримки європейських партнерів, як і проведення ефективного розмінування деокупованих територій; забезпечення стабільного фінансування для потреб національної безпеки шляхом пошуку нових джерел та оптимізації використання існуючих ресурсів; створення ефективної та справедливої правової системи, а також зміцнення державних інституцій для забезпечення їхньої ефективності та незалежності; розвиток співпраці не тільки з європейськими країнами та міжнародними організаціями, але й з державами Африканського континенту для розширення підтримки та забезпечення національних інтересів; впровадження реформ, спрямованих на підтримку економічного розвитку, створення нових робочих місць та підвищення рівня життя населення; розвиток власних енергетичних ресурсів та впровадження інноваційних технологій для забезпечення енергетичної незалежності країни; створення умов для соціального розвитку та зменшення рівня бідності та безробіття, що сприятиме зміцненню соціальної стабільності та національної безпеки.

Дуже важливо приділяти належну увагу молоді, оскільки російські спецслужби, прагнучі дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в Україні та перешкодити мобілізації, вербують людей, які хочуть швидко заробити гроші. Особливо вразливими є малозабезпечені верстви населення та молодь, яка перебуває під прицілом спецслужб країни-агресора. Тому, не менш важливим є напрямок щодо підтримки малозабезпечених громадян. Патріотичне виховання дітей та молоді є критично важливим для формування їхньої національної самосвідомості та розуміння значення української мови й культури для національної безпеки. Адже система національних інтересів базується на сукупності інтересів особистості, суспільства та держави в цілому [3, с. 64].

Діяльність із забезпечення національної безпеки є безперервним процесом, який потребує об'єднання зусиль влади, суспільства та кожного громадянина. Оскільки Національна безпека – це не лише відповідальність влади, а й спільна справа кожного. Тільки разом можливо подолати сучасні виклики та загрози, спричинені російською агресією, та забезпечити мирне й щасливе майбутнє для наступних поколінь. Важливо усвідомлювати, що російська агресія проти України – це не лише внутрішня проблема, а й загроза для світового порядку, безпеки та миру в цілому.

1. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*, 2023 Вип. 3. С. 143-150.

2. Кузіна О. Вбивство військових в тилу – ганьба. Суспільне Дніпро. URL: <https://suspilne.media/dnipro/791711-ti-nibi-v-tilu-ale-vseodno-v-nebezpeci-v-tck-ta-sp-dnipropetrovsini-vidreaguvali-na-vibuh-v-pavlogradi/>.

3. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії Російської Федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 61–67.

Сергій БАЛАБАН

декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-5098-0770>

**ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ
У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ
ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

У структурі Міністерства внутрішніх справ України до 2015 року функції з протидії організований злочинності здійснювало Головне управління боротьби з організованою злочинністю, яке виконувало такі завдання:

- 1) виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй;
- 2) запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі;
- 3) запобігання виникненню організованих злочинних угруповань;
- 4) виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності;
- 5) забезпечення відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, державі;
- 6) запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність;
- 7) протидія використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і медіа тощо [1].

Відразу після створення Національної поліції України в її структурі не існувало окремого органу, який би протидіяв організований злочинності, але стало зрозуміло, що неможливо своєчасна та ефективно протидіяти такому складному та багатогранному явищу окремими підрозділами поліції. Тоді було прийняте рішення про створення міжрегіонального територіального органу Національної поліції України – Департаменту стратегічних розслідувань, який сьогодні діє у складі кримінальної поліції [2]. Основні права та обов'язки, компетенцію Департаменту стратегічних розслідувань закріплено такими нормативно правовими актами – Конституцією України, Законом України «Про Національну поліцію України», законами України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про запобігання корупції», Кримінальним кодексом України та Кримінально-процесуальним кодексом України тощо.

Департамент стратегічних розслідувань виконує такі притаманні лише йому завдання та функції з протидії організований злочинності:

- здійснення аналізу оперативної обстановки, соціально-економічних та інших факторів, що впливають на неї, прогнозування криміногенної ситуації, тенденції та рівня розвитку корупції, організованої злочинності, у тому числі в органах державної влади, органах управління і органах місцевого самоврядування;
- інформування керівництва Національної поліції України про стан і динаміку організованої злочинності та корупції, причини та умови їх проявів, ступені впливу на криміногенну, соціально-економічну та політичну ситуацію;
- здійснення відповідно до законодавства заходів, спрямованих на виявлення,

попередження і припинення діяльності ОГ та ЗО, викриття злочинної діяльності їхніх лідерів, ліквідацію економічного та фінансового підґрунтя їхньої діяльності;

- здійснення заходів щодо захисту бюджетних коштів від злочинних посягань ОГ та ЗО, забезпечення правомірності процедур закупівлі товарів, робіт і послуг та цільового використання бюджетних коштів;

- організація та здійснення у межах компетенції заходів, спрямованих на забезпечення відшкодування збитків державі, а також фізичним та юридичним особам, завданих протиправною діяльністю ОГ і ЗО;

- забезпечення взаємодії і координації діяльності органів (підрозділів) Національної поліції України з питань протидії організованій злочинності;

- здійснення збору доказів про вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією;

- установлення причин і умов, що сприяють учиненню правопорушень, та вжиття в межах компетенції заходів щодо їх усунення;

- здійснення взаємного обміну необхідною для виконання покладених на департамент завдань та функцій інформацією з іншими підрозділами Національної поліції України;

- участь у наукових дослідженнях та розробленні за їх результатами державних програм боротьби зі злочинністю, а також підготовці інформаційно-аналітичних, методичних матеріалів щодо стану та підвищення ефективності протидії корупції та злочинам, що вчинюються ОГ та ЗО, та інші функції відповідно до чинного законодавства України [4].

Начальник Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України виконує функції організації діяльності Департаменту та управлінь в областях, що входять до його складу, здійснює контроль за його діяльністю. Його права та обов'язки, функції врегульовані Положенням про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, відповідно до якого він здійснює видання наказів та розпоряджень, приймає рішення розпорядчого та контролюючого характеру, здійснює організацію та контроль за їх виконанням.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України, який бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність, тобто є основним підрозділом Національної поліції України із протидії організованій злочинності.

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

2. Про утворення територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2019 р. № 867. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2019-%D0%BF#Text>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

4. Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 23.10.2019 р. № 1077. URL : <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/files/Наказ%20НП%201077%20-%202023102019%20положення%20ДСР.pdf>.

Віктор БОГУСЛАВСЬКИЙ

завідувач кафедри спеціальної
фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0003-2688-4505>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

Сучасні глобальні небезпеки, такі як тероризм, кіберзагрози, екологічні катастрофи та геополітичні конфлікти, ставлять перед державами серйозні виклики у сфері забезпечення національної безпеки [1, с. 45; 3, с. 34]. В умовах постійних змін у світовій політиці та технологіях важливо розглядати нові підходи до управління національною безпекою, що дозволяють ефективно реагувати на різноманітні загрози [2, с. 12]. Україна, як і інші країни, зіштовхується з необхідністю адаптувати свої стратегії безпеки до умов сучасних глобальних викликів, що потребує постійного вдосконалення механізмів управління національною безпекою.

Аналіз сучасних підходів до управління національною безпекою в умовах глобальних загроз, вивчення основних принципів та методів, що застосовуються для забезпечення безпеки, а також оцінка ефективності цих підходів в контексті глобалізації та швидкого розвитку технологій є метою роботи.

Як відомо, національна безпека визначається як стан захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стабільний розвиток і благополуччя населення [4, с. 58]. Управління національною безпекою включає організацію, координацію та контроль за різними аспектами безпеки, такими як оборона, економіка, правоохоронна діяльність та екологія. Важливими складовими є:

- 1) розвиток національних стратегій безпеки;
- 2) взаємодія з міжнародними організаціями та союзниками;
- 3) створення міжвідомчих механізмів для оперативного реагування на загрози.

Глобалізація створює нові типи загроз, серед яких варто виділити насамперед тероризм, а саме зміну тактики терористичних груп, що використовують нові технології та мережі для реалізації своїх цілей. По-друге, це кіберзагрози: акти кібершпиунства, кібератак на критичні інфраструктури держав, маніпуляції з інформацією [5, с. 82].

Екологічні загрози посідають не останнє місце серед загроз, а саме: зміни клімату, екологічні катастрофи мають вплив на національну безпеку через погіршення життя населення і створення умов для гуманітарних криз. Геополітичні зміни входять в низку різновидів загроз – у вигляді впливу конфліктів між державами, посилення рольових держав і нових силових центрів.

У відповідь на глобальні загрози розвиваються нові підходи до управління національною безпекою. Серед них можна виділити, по-перше, інтеграцію інформаційних технологій у систему безпеки, як приклад – використання штучного інтелекту та аналізу великих даних для прогнозування та попередження загроз.

Другим аспектом є забезпечення колективної безпеки за допомогою міжнародних структур (наприклад, ООН). Колективна безпека через міжнародні структури – це система, яка передбачає об'єднання зусиль різних країн та міжнародних організацій для запобігання конфліктам, вирішення кризових ситуацій та забезпечення стабільності на глобальному рівні. Основною ідеєю колективної безпеки є те, що всі учасники цієї системи зобов'язуються допомагати одне одному у разі агресії чи загрози, що спричиняє порушення миру.

Важливі міжнародні структури, що працюють над забезпеченням колективної безпеки, включають також НАТО (Північноатлантичний альянс), ЄС (Європейський Союз) та різні регіональні організації. Наприклад, НАТО здійснює колективний захист своїх членів у разі зовнішньої агресії, що закріплено в ст. 5 Північноатлантичного договору.

Такий підхід до безпеки базується на принципах взаємодії, де жодна країна не може залишитися осторонь глобальних викликів, таких як тероризм, військові конфлікти, кліматичні катастрофи або економічні кризи. Важливим аспектом колективної безпеки є також ефективна комунікація та діалог між країнами, що допомагає своєчасно виявляти та

усувати потенційні загрози.

Окрім того, існує міжвідомча співпраця у вигляді створення єдиної платформи для обміну інформацією між різними відомствами та організаціями для оперативного реагування на загрози. Наступний пункт, на якому хочеться акцентувати, це попередження через освіту та інформування громадян. В цьому напрямі є важливим виховання культури безпеки та обізнаності населення щодо сучасних загроз.

Таким чином, управління національною безпекою в умовах глобальних загроз є складним і багатоаспектним процесом, який потребує постійного удосконалення підходів, адаптації до нових реалій і загроз. Важливою складовою успішного управління безпекою є інтеграція сучасних технологій, міжвідомча співпраця та розвиток міжнародних відносин.

Україна повинна активно працювати над розвитком ефективних стратегій у цій сфері, спираючись на досвід інших держав і постійно оцінюючи можливі ризики, щоб забезпечити стабільний розвиток та безпеку національної спільноти.

1. Коваль В. В. Сучасні підходи до управління національною безпекою в умовах глобальних загроз. *Актуальні проблеми політики, економіки та безпеки*. 2021. № 7 (2). С. 45-60.
2. Задорожний М. П. Інформаційні технології в управлінні національною безпекою в умовах сучасних глобальних загроз. *Журнал сучасних проблем безпеки*. 2020. № 8 (3). С. 12-22.
3. Левченко О. А. Геополітичні аспекти управління національною безпекою в умовах глобалізації. *Політика та безпека в глобалізованому світі*. 2019. № 15 (4). С. 34-47.
4. Тимошенко І. І. Міжнародне співробітництво у забезпеченні національної безпеки в умовах глобальних загроз. *Збірник наукових праць з безпеки*. 2022. № 11 (1). С. 58-69.
5. Шевченко Ю. М. Кіберзагрози та новітні підходи до управління національною безпекою. *Журнал інформаційної безпеки*. 2023. № 9 (2). С. 82-95.

Олександр ГОТІН
кандидат юридичних наук
(м. Київ)

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для України проблема протидії корупції вийшла на новий рівень із початком повномасштабного військового вторгнення РФ, яке стало найбільшою загрозою для національної безпеки України за весь період її незалежності. Необхідність посилення захисту держави від корупційної діяльності, яка вчинюється у різних формах, обумовило розширення на законодавчому рівні різновидів обставин, що обумовлюють злочинність діяння. Актуальна потреба протидії небезпечним руйнівним явищам і корупційним процесам вимагає комплексного та системного підходу до вибору заходів запобіжного впливу. Було прийнято низку нормативних актів та запроваджено значну кількість антикорупційних заходів, які мають певну результативність, але здійснюються безсистемно, залежно від вимог міжнародних організацій. Функції цивілізованої держави за сферами (об'єктами) її діяльності поділяють на зовнішні та внутрішні, а їхній зміст на різних етапах розвитку держави постійно змінюється. Перший вид функцій забезпечує зовнішню політику держави, а другий – внутрішню. Внутрішні функції держави можна поділити на дві основні групи: регулятивні та правоохоронні. Тобто, приєднання країни до міжнародних конвенцій, які мають рекомендаційний характер, – це зовнішня функція держави, а реалізація законів, які прийняті на підставі зазначених конвенцій, – це внутрішня функція. Змістом тієї чи іншої функції держави виступає процес впливу держави через практичну діяльність її відповідних структур на певні суспільні відносини або на групу однорідних суспільних відносин. Кожна конкретна функція держави поєднує в собі зміст, форму та методи здійснення відповідної гілки державної влади – законодавчої, виконавчої чи судової, застосування якої пов'язане з особливостями конкретного об'єкта державного впливу. Протидія корупції, з одного боку, належить до регулятивної функції (з погляду створення відповідної нормативної бази для виокремлення суб'єктів, які забезпечують здійснення запобіжних заходів, упереджувальний

вплив), а з іншого – до правоохоронної, що реалізується правоохоронними органами.

Держава докладає певних зусиль щодо протидії корупції, проте реалізація та ефективне застосування нормативних актів викликає необхідність не тільки виявлення та розслідування таких правопорушень (оскільки це прерогатива правоохоронних органів), але й здійснення заходів запобіжного впливу.

Аналіз нормативно-правових актів та практичної діяльності суб'єктів протидії корупції дозволив класифікувати запобіжні заходи залежно від етапу їх реалізації.

До першого блоку належать заходи, що реалізуються під час прийняття особи на державну службу: розробка та впровадження внутрішніх планів щодо запобігання і протидії корупції; проведення аналізу діяльності окремих підрозділів і служб державних органів, службових повноважень посадових осіб з метою виявлення потенційних можливостей для зловживання працівниками своїм посадовим становищем; запровадження сучасних психотехнологій для проведення професійно-психологічного добору кадрів з урахуванням специфіки служби з метою запобігання випадкам зарахування на службу осіб, які пов'язані з антигромадськими елементами, кримінальними структурами; визначення переліку посад працівників управлінських ланок, кандидати на заміщення яких підлягають обов'язковій спеціальній перевірці, умов її проведення, у тому числі щодо тих, хто вже працює на цих посадах, переліку обов'язкових документів для особової (кадрової) справи зазначених категорій працівників та умов її ведення, порядку періодичної ротації цих осіб та їх однорівневого переміщення; проведення спеціальної перевірки.

Другий блок охоплює заходи, що реалізуються в процесі проходження державної служби: розроблення нормативно-правових актів і організаційних засад та запровадження на постійній основі профілактичної ротації керівного складу через кожні п'ять років; розроблення спеціальних програм навчання та підвищення кваліфікації працівників з питань запобігання та протидії корупції у професійній та службовій діяльності; виявлення корупційних ризиків в діяльності органу, їх повне усунення або мінімізація; усунення конфлікту інтересів; заохочення етичної поведінки; визначення переліку посад з підвищеним корупційним ризиком, тобто тих, характер повноважень яких створює вищу порівняно з іншими загрозу вчинення корупційних правопорушень; встановлення обмежень щодо використання службового становища (законодавство не лише встановлює загальну заборону неправомірного використання службового становища, але й визначає перелік форм (різновидів) неналежної поведінки, хоча такий перелік не є вичерпним, він фактично охоплює всі основні типи ситуацій, з якими можна зіткнутись на практиці); встановлення обмежень щодо суміщення та сумісництва (заборона на іншу оплачувану діяльність); встановлення заборони зайняття підприємницькою діяльністю; встановлення обмежень щодо одержання дарунків (як завуальованої неправомірної вигоди).

До третього блоку належать заходи, що застосовуються до особи в результаті вчинення дисциплінарного, адміністративного або кримінального правопорушення: зміна поширених в українському суспільстві негативних уявлень про осіб, що надають керівництву чи правоохоронним органам інформацію про прояви корупції у своєму колективі; запровадження практики оперативного інформування про виявлені факти корупції працівників державних органів; всі матеріали стосовно корупційних правопорушень в обов'язковому порядку є доступними для громадськості через засоби масової інформації (запровадження постійної практики радіо- та телевізійних виступів (звітів) перед населенням керівників територіальних органів та підрозділів державних органів з оприлюдненням як позитивних, так і негативних фактів); використання анонімних телефонів довіри, за допомогою яких будь-який громадянин може повідомити правоохоронні органи про неправомірні дії службових осіб; забезпечення участі громадських організацій і населення у протидії корупції та залучення до антикорупційного руху об'єднань громадськості в центрі і в регіонах; обмеження щодо відмови надання інформації (вимоги щодо прозорості інформації); організація і проведення загальнонаціональних акцій, спрямованих на сприйняття населенням України протидії корупції як базового пріоритету держави; публічне звітування правоохоронних органів про антикорупційні заходи і дії, а також матеріальне й інше стимулювання працівників та громадян, які при цьому проявили себе.

Четвертий блок заходів реалізується як в результаті добровільного звільнення службової особи, так і у випадку звільнення у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а саме: обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; проведення службових розслідувань (перевірок) за кожним фактом притягнення службових осіб до

відповідальності за корупційні правопорушення (у тому числі і у випадку притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину у сфері службової діяльності).

Наведені заходи можна розглядати як заходи стратегічного напрямку, що повинні сприяти реалізації загальнодержавної політики щодо попередження і протидії корупції. Комплексне й паралельне впровадження їх на державному і відомчому рівнях матиме своїм наслідком формування позитивного іміджу службової особи і в цілому позитивного ставлення населення до роботи державних органів, удосконалення механізму добору кандидатів на службу і навчання, а також створення необхідних умов для нейтралізації ризиків корупційних проявів, конкретизацію форм і методів виявлення та фіксації вчинених корупційних правопорушень.

Вадим ГРОХОЛЬСЬКИЙ

провідний науковий співробітник
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-4731-6489>

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

12 вересня 2024 р. на сайті Верховної Ради України Комітетом з питань правової політики Верховної Ради України було опубліковано Проект Концепції проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії (далі – Проект). Вказаний Проект був створений Комітетом з питань правової політики 14 грудня 2023 р. в межах діяльності робочої групи з питань реформування юридичної освіти. Співголовами робочої групи визначено голову підкомітету з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЕС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції Комітету з питань правової політики М. Стефанчука та голову підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Ю. Гришину. Відповідно до рішення цієї робочої групи на вебсторінці Комітету з питань правової політики було розміщено Проект Концепції проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії [1].

Однією з основних цілей ініціативи, викладених у Проекті, є оптимізація витрат на підготовку фахівців у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. Відмова від підготовки правників у таких установах дозволить значно зменшити бюджетні видатки.

Однак вказаний Проект суттєво впливає на процес підготовки персоналу для військових формувань та правоохоронних органів, що виконуватиме завдання із забезпечення державної безпеки, оскільки багато фахівців сектора безпеки та оборони мають вищу юридичну освіту з огляду на те, що є учасниками кримінального та адміністративного процесу, а також виконують завдання, які потребують відповідного фаху.

Дуже цікавим є аналіз, викладений у статі О. Іщенко «Ліквідація правничих програм: приховані наслідки реформи у вищих силових структурах», у якій було зазначено, що концепція реформування юридичної освіти викликає неоднозначну реакцію, оскільки зачіпає не тільки безпосередньо сферу освіти, а і кадрову політику правоохоронних та інших силових структур. Офіційною мотивацією такої реформи є необхідність підвищення якості юридичної освіти та забезпечення цільової підготовки кадрів для силових структур. Це рішення має свої переваги, проте слід зважити на можливі наслідки такого нововведення. По-перше, скорочення навчальних закладів, які готують правників, може призвести до дефіциту кадрів у майбутньому. Відомчі навчальні заклади традиційно забезпечували правоохоронні органи та інші силові структури кваліфікованими юристами, які отримували знання з урахуванням специфіки їхньої майбутньої служби. Усунення багатьох навчальних програм ставить під сумнів можливість якісної підготовки силовиків. По-друге, концепція передбачає ліквідацію

заочної форми навчання з правничих спеціальностей. Це обмежує доступ до юридичної освіти для багатьох громадян, зокрема тих, хто вже працює у сфері права і прагне підвищити кваліфікацію. Третім важливим аспектом є питання кадрової політики силових структур. Автори реформи стверджують, що усунення підготовки правників у закладах МВС та інших відомчих установах зменшить відтік кадрів. Це твердження виглядає суперечливим, адже багато випускників таких закладів і без того залишаються працювати у відповідних структурах. Натомість обмеження можливостей для отримання класичної юридичної освіти в рамках силових відомств може негативно вплинути на рівень професіоналізму майбутніх працівників правоохоронної системи, а також кількість бажаючих навчатися в таких закладах. Крім того, більш звужена юридична підготовка призведе до того, що будь-який адвокат зможе з легкістю «розвалити» кримінальне провадження, відкрите менш кваліфікованими слідчими силових структур [2].

Викладена точка зору в цілому достатньо реалістично відображає можливі наслідки впровадження вказаного Проекту. Реформа, яка може призвести до руйнації правничих юридичних шкіл, які сформувались за більш як 30 років незалежності нашої країни у системі відомчої освіти сектора безпеки і оборони, в країні, що знаходиться у стані протидії збройній агресії, виглядає дуже сумнівною.

Система підготовки у вищих відомчої освіти має відповідну специфіку та диференціює процес підготовки здобувача вищої юридичної освіти під конкретні завдання держави, що відповідає європейським вимогам освіти, яка уникає створення уніфікованого фахівця, віддаючи перевагу диференціації у підготовці. Процес підготовки юристів у вищих відомчої освіти є виваженою системою повного циклу, в якій наявні наступні елементи: навчальні заклади фахової передвищої освіти з посиленою підготовкою; вищі відомчої освіти, які готують бакалаврів, магістрів та докторів філософії відповідного фаху; система безперервної освіти на базі вищих відомчої освіти, що забезпечує постійне підвищення кваліфікації фахівців.

Питання чисельності набору здобувачів вищої юридичної освіти для забезпечення потреб сектора безпеки та оборони регулюється державним замовленням, обґрунтованим відповідними державними потребами.

Також слід зауважити, що Проект дещо йде усупереч зі змістом завдань, які були покладені на сектор безпеки і оборони України Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленим Указом Президента України № 273/2023 від 11 травня 2023 р. [3]. Виконання майже 80 % визначених у ньому заходів фактично розраховано на фахівців, які повинні мати саме юридичну освіту для виконання відповідних специфічних завдань.

У цілому Проект Концепції проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії потребує ретельного вивчення, оскільки певні положення мають дуже суперечливий вигляд, а деякі є недостатньо обґрунтованими. Також слід зауважити, що в умовах протидії повномасштабній військовій агресії, в якій сектор безпеки і оборони займає основне місце, реформування сфери вищої юридичної освіти та первинного доступу до правничої професії вбачається принаймні безвідповідальним кроком.

1. Проект Концепції проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії. *Комітет з питань правової політики. Верховна Рада України*. URL : <https://kompravpol.rada.gov.ua/news/notice/75193.html>.

2. Ліквідація правничих програм: приховані наслідки реформи у вищих силових структурах. *ФАКТ*. URL : <https://fact-news.com.ua/likvidatsiya-pravnichih-program-prihovani-naslidki-reformi-u-vishah-silovih-struktur>.

3. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

Олексій КАЛЬЧУК

докторант Київського інституту
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0002-0582-8168>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

Аналіз зарубіжного досвіду розпочнемо з Португалії. Так, діяльність військової прокуратури цієї країни регулюється спеціальним законом, який характеризує цю установу як орган військової юстиції. Португальська військова прокуратура здійснює кримінальне переслідування, визначає придатність або непридатність до військової служби, організовує досудове розслідування, що проводиться військовою поліцією, координує їхню діяльність і допомагає в судовому переслідуванні [1]. Військово-юридичний корпус Іспанії виконує функції відправлення правосуддя у Збройних силах Іспанії [2]. Його функції є такими самими, що й у прокуратури. Військова юстиція має офіс у постійній армії і є частиною судової системи. Її юрисдикція охоплює кримінальні справи, захист прав у дисциплінарних провадженнях та інші питання, передбачені законом [3].

У Болгарії є п'ять військових окружних прокуратур, відповідальних за розслідування злочинів, скоєних військовослужбовцями та співробітниками Міністерства внутрішніх справ, які беруть участь у міжнародних військових і поліцейських місіях за кордоном [3].

Структура польської прокуратури включає, окрім підрозділу, відповідального за військові справи, окружну прокуратуру та районну прокуратуру, які підпорядковуються заступнику Генерального прокурора з військових питань, який відповідає, серед іншого, за розгляд військових справ військовими судами.

Румунська військова прокуратура має структуру, подібну до структури військових судів у країні [1]. Прокуратура Румунії має у складі військову прокуратуру, яка належить до всіх румунських військових судів і підпорядковується безпосередньо міністру оборони, Генеральному управлінню військових судів – одному з центральних органів Міністерства оборони Румунії [2]. Система військової прокуратури Румунії складається з Військової прокуратури Верховного суду, Військової прокуратури Бухарестського військового апеляційного суду та Військової прокуратури військових судів. До Військової прокуратури входять Кримінальна та судова служба, Служба мобілізації та персоналу, Секція економіки, фінансів, бухгалтерського обліку та адміністрування і Секція реєстрації документів з обмеженим доступом [1].

Військовий прокурор Нідерландів відповідає за роботу жандармерії і допомагає в судовому переслідуванні. Португальська військова прокуратура входить до складу Федеральної прокуратури і є органом, відповідальним за військові злочини в межах військової юстиції [3].

Військові прокуратури Ірландії та Данії є незалежними органами Міністерства оборони, які розслідують військові кримінальні справи та здійснюють судове переслідування. Військові прокурори не залежать від системи оборони і військового командування [3].

Аналогічною є структура Військової прокуратури Збройних сил Канади, яка є спеціалізованим підрозділом у складі Збройних сил Канади. Мандат Канадської військової прокуратури полягає у справедливому, швидкому та доступному розгляді справ, скоєних військовослужбовцями [1]. Що стосується функціонування військової прокуратури в державах-членах НАТО в континентальній Європі, то передусім слід звернути увагу на досвід Республіки Польща, яка відновила військову прокуратуру під час подій на сході України, спираючись на позитивний досвід України [2].

Система військового прокурорського нагляду у Збройних Силах США базується на принципах військової архітектури цієї країни. Військові прокуратури в окремих родах військ є незалежними слідчими органами, а основна відмінність між ними полягає в тому, що військова прокуратура в окремому роді військ не є федеральною прокуратурою, а входить до

складу одного з видів Збройних Сил США [3].

Італійська військова прокуратура підпорядкована судам. Військові суди першої інстанції – це три військові прокуратури та три суди в Римі, Вероні та Неаполі. Військові суди другої інстанції – це Касаційний суд і Генеральна прокуратура Італійського військового апеляційного суду та сам Апеляційний суд. Кожне відділення Військового апеляційного суду має військову прокуратуру, очолювану Генеральним військовим прокурором [4-5].

Кодекс військового судочинства Греції та Військово-кримінально-процесуальний кодекс регулюють обов'язки військової прокуратури, яка відповідає за переслідування воєнних злочинів та сприяння судовому переслідуванню.

Наказ Генеральної прокуратури України від 21.12.2019 «Про затвердження структури Офісу Генерального прокурора» [1] передбачає створення спеціалізованої прокуратури, яка здійснює нагляд за кримінальними провадженнями, пов'язаними з воєнними злочинами та оборонною галуззю (на правах департаментів). Згодом вийшов наказ Офісу Генерального прокурора № 130 від 17 травня 2023 р. «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони» [2].

Таким чином, в межах вищевикладеного слід зазначити, що прокурори Спеціальної прокуратури з розслідування військових злочинів та нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні у сфері оборонної промисловості та прокурори Спеціальної прокуратури у сфері оборони є цивільними особами, які позбавлені гарантій соціального захисту, передбачених для військовослужбовців, не є комбатантами за міжнародним правом, а отже, не користуються правами військовополонених.

У контексті становлення системи військових судових установ в Україні слід ще раз наголосити, що з погляду взаємосумісності складових сектора безпеки і оборони та відповідних структур Північноатлантичного альянсу створення спеціалізованої військової прокуратури в умовах правового режиму воєнного стану та військової агресії російської федерації проти України в межах партнерства з НАТО спрямоване на зміцнення Організації Північноатлантичного договору та досягнення мети набуття Україною повноправного членства в цьому альянсі.

1. Про затвердження структури Офісу Генерального прокурора : наказ Генеральної прокуратури України від 21.12.2019 р. № 99-шц. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0099900-19#Text>.

2. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони : наказ Офісу Генерального прокурора від 17.05.2023 р. № 130. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text>.

3. Легеца Є. О. Адміністративні процедури у сфері нерухомого майна: державна реєстрація речових прав та особливості реалізації через електронні торги : монографія. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. 246 с.

4. Leheza, Ye., Len, V., Shkuta, O., & etc. (2022). Foreign experience and international legal standards of applying artificial intelligence in criminal proceedings. *Revista de la universidad del zulia*, 36(13), 276-287.

5. Leheza, Ye., Odyntsova, I., & Dmytrenko, N. (2021). Teoría y regulación legal del apoyo informativo de los procedimientos administrativos en Ucrania. *Ratio Juris Unaula*, 32(16), 291-306.

Лілія ПОЛУНІНА

професор кафедри
правового забезпечення
та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-8898-2162>

Дмитро ПЕРМЯКОВ

здобувач вищої освіти
(Київський інститут Національної
гвардії України, м. Київ, Україна)

РОЛЬ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Військова агресія російської федерації проти України вкотре довела фундаментальну істину: становлення та розвиток України як суверенної держави нерозривно пов'язані з її здатністю забезпечити власну воєнну безпеку [1, с. 196]. Досвід останніх років переконливо демонструє, що без потужної системи військового захисту неможливо гарантувати стабільний розвиток держави та захист її національних інтересів.

Воєнна безпека є комплексним явищем, що охоплює численні аспекти суспільного життя та державного функціонування. Вона виступає основоположним елементом національної безпеки та фундаментом державної незалежності [2, с. 37]. У сучасному геополітичному контексті воєнна безпека набуває особливого значення, оскільки виступає гарантом збереження територіальної цілісності та суверенітету держави в умовах зростаючих регіональних та глобальних загроз.

Наголошуємо, що нездатність держави гарантувати цю фундаментальну соціальну цінність неминуче призводить до деградації та розпаду суспільства. Хоча економічне процвітання та верховенство права є важливими складовими комфортного соціального життя, саме захищеність від базових загроз робить існування держави осмисленим. Історія демонструє численні приклади того, як заможні та справедливі суспільства зникали через неспроможність протистояти зовнішній агресії [3, с. 15]. Саме тому розвиток оборонного потенціалу та військової могутності держави є критично важливим для забезпечення її довгострокового існування.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. воєнна безпека трактується як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз [4]. Це визначення підкреслює комплексний характер воєнної безпеки та її безпосередній зв'язок із захистом фундаментальних основ державності.

Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, визначає воєнну безпеку України як фундаментальну умову реалізації права українського народу на самовизначення та забезпечення сталого розвитку держави на засадах демократії, верховенства права, свободи та гідності всіх громадян [5]. В умовах сучасних викликів ця стратегія набуває особливого значення, визначаючи пріоритетні напрями розвитку оборонного сектора та механізми протидії воєнним загрозам.

Правове регулювання сфери воєнної безпеки й оборони забезпечується низкою ключових законодавчих актів, включаючи закони України «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Збройні Сили України». Наведені нормативно-правові акти формують чітку юридичну базу для діяльності всіх складових Воєнної організації держави [6]. Важливо відзначити, що ця законодавча база постійно вдосконалюється відповідно до нових викликів та загроз, які постають перед державою.

Воєнна безпека виступає ключовим фактором суспільної стабільності та прогресивного розвитку в усіх сферах життєдіяльності держави [7, с. 126]. Вона забезпечує необхідні умови для економічного зростання, соціального розвитку та реалізації національних інтересів України на міжнародній арені.

Науковці визначають систему забезпечення воєнної безпеки як інтегровану сукупність взаємопов'язаних механізмів та суб'єктів, які на законодавчій основі здійснюють трансформацію політики воєнної безпеки у цілеспрямовану діяльність щодо захисту

національних інтересів [8, с. 80]. Ця система включає не лише військові формування, але й комплекс економічних, політичних, дипломатичних та інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави.

Важливо розуміти, що воєнні загрози не завжди пов'язані з очевидними військовими приготуваннями потенційного противника. Джерела таких загроз часто мають прихований характер і можуть включати різноманітні суспільні процеси: від політичних та економічних протиріч до етнічних конфліктів та нарощування військового потенціалу [9]. У сучасному світі ці загрози набувають нових форм, включаючи гібридні війни, кібератаки та інформаційні операції, що вимагає постійної адаптації системи воєнної безпеки.

З позиції безпекових досліджень, стратегічний вектор України характеризується спрямованістю на імплементацію в європейську архітектуру безпеки, політичну та економічну системи з перспективою набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. В умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації детермінанта воєнної безпеки набуває пріоритетного значення, а інтеграція до євроатлантичних безпекових структур постає як ключовий механізм забезпечення зовнішніх гарантій безпеки. Істотними компонентами цього процесу визначаються: системна модернізація оборонно-промислового комплексу, якісна трансформація збройних сил та інтенсифікація військово-технічної кооперації з державами-партнерами.

Сучасні виклики вимагають постійного вдосконалення системи воєнної безпеки України, включаючи розвиток кібербезпеки, посилення територіальної оборони та впровадження новітніх технологій у військовій сфері. Важливим аспектом є також підготовка висококваліфікованих військових кадрів та розвиток військової науки, що дозволить підвищити ефективність оборонного сектора та забезпечити адекватну відповідь на сучасні загрози національній безпеці.

1. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. К. : Талком, 2017. 576 с.
2. Луценко Ю. В. Поняття та зміст воєнної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2018. № 137. С. 33-47.
3. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. К. : НІСД, 2016. 528 с.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.
6. Лагодіна В. Національна безпека як зміст та мета державної політики України. *Правова інформатика*. 2007. № 2 (14). С. 69-76.
7. Ковалів М. В., Іваха В. О. Воєнна безпека як чинник стабільності суспільства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. № 3. С. 124-132.
8. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
9. Луценко Ю. В. Теоретико-правові аспекти воєнної сфери в системі державної безпеки України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 3 (32). С. 49-53.

Світлана ПОЛЯКОВА
учений секретар
Дніпропетровського
науково-дослідного
інституту судових
експертиз Міністерства
юстиції України
(м. Дніпро, Україна),
кандидат філологічних
наук, доцент

<https://orcid.org/0009-0000-1088-7782>

Світлана ХАМІНІЧ
професор кафедри
соціально-економічних
дисциплін
Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор економічних
наук, професор

<https://orcid.org/0000-0002-2221-5550>

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Судова експертиза відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки, оскільки сприяє об'єктивному розслідуванню злочинів, виявленню загроз та прийняттю обґрунтованих судових рішень. Роль судової експертизи в правовій системі, її значення для боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю та корупцією, безперечно, суттєва. Дослідження основних методів експертизи та їхнього впливу на систему національної безпеки, а також перспективи розвитку цієї галузі в умовах сучасних викликів є вкрай актуальними для сьогодення.

Національна безпека – ключовий елемент стабільності держави. Вона охоплює економічні, політичні, інформаційні та інші аспекти, які можуть бути під загрозою з боку внутрішніх та зовнішніх чинників. Одним із важливих механізмів забезпечення правопорядку та безпеки є судова експертиза, яка дозволяє встановлювати факти, що мають значення для розслідування злочинів та прийняття правових рішень. З огляду на зростаючі ризики, пов'язані з кібератаками, фінансовими злочинами та терористичними загрозами, роль судової експертизи у забезпеченні національної безпеки стає дедалі більш значущою [1].

Судова експертиза є важливим компонентом правозахисної діяльності держави. Вона застосовується в різних сферах, таких як кримінальне, адміністративне та цивільне судочинство.

Експертні дослідження сприяють виявленню загроз національній безпеці, зокрема під час:

- розслідування корупційних злочинів;
- виявлення та аналізу кіберзлочинів;
- дослідження терористичних актів;
- встановлення фактів незаконного обігу зброї та наркотиків;
- розслідування фінансових махінацій та відмивання коштів;
- оцінки автентичності документів та електронних доказів тощо.

Різноманітні види судової експертизи у сфері національної безпеки застосовуються для зміцнення безпеки держави. Найважливішими серед них є такі:

- криміналістична експертиза (ідентифікація осіб, аналіз доказів, дослідження місця події);
- економічна експертиза (виявлення фінансових махінацій, корупційних схем, аналіз грошових потоків);
- кіберекспертиза (аналіз кіберзлочинів, виявлення атак на критичну інфраструктуру, відстеження цифрових слідів);
- психологічна експертиза (дослідження поведінки підозрюваних та потерпілих, аналіз загрозливих психологічних станів);
- ДНК-експертиза (ідентифікація осіб, аналіз біологічних слідів на місці злочину);
- фоноскопична експертиза (аналіз записів голосу для ідентифікації підозрюваних).

Розвиток цифрових технологій сприяє вдосконаленню методів експертного аналізу. Використання штучного інтелекту, великих даних та блокчейну дозволяє підвищити ефективність експертних досліджень, зменшити вплив людського фактора та підвищити точність висновків.

Штучний інтелект застосовується для аналізу великих масивів інформації, пошуку закономірностей у фінансових злочинах, розпізнавання облич та голосів.

Блокчейн використовується для забезпечення автентичності цифрових доказів,

захисту інформації від фальсифікації.

Біометричні системи допомагають у встановленні особистості злочинців та контролі за перетином кордонів.

Криптографія дозволяє захистити дані від несанкціонованого доступу та підробок.

Війна суттєво змінює процеси судової експертизи, ускладнюючи її проведення та вимагаючи адаптації методів дослідження. Основними викликами для експертної діяльності під час військового конфлікту є:

- збільшення кількості кримінальних проваджень: воєнні злочини, терористичні акти, порушення прав людини та мародерство потребують детального дослідження доказів та експертних висновків;

- руйнування інфраструктури: багато судово-експертних установ можуть зазнати пошкоджень або бути знищеними, що обмежує їхню можливість виконувати дослідження на місці;

- проблеми з доступом до доказів: воєнні дії можуть ускладнювати збір матеріалів для експертизи, зокрема біологічних зразків, цифрових даних або речових доказів;

- потреба у нових методах і технологіях: війна спричиняє розвиток методів дистанційного аналізу, використання супутникових знімків та цифрових технологій для документування воєнних злочинів;

- необхідність у міжнародній співпраці: в умовах війни важливим стає обмін експертними висновками між різними країнами та залучення міжнародних організацій для аналізу доказів.

Загалом війна суттєво впливає на сферу судової експертизи, що робить останню одним із ключових інструментів у процесі встановлення справедливості та притягнення до відповідальності за скоєні злочини.

Перспективи розвитку судової експертизи в контексті національної безпеки в повоєнний період полягають в модернізації експертних установ; впровадженні цифрових технологій; розширенні міжнародної співпраці, підготовці і підвищенні кваліфікації експертів; створенні нових методик досліджень; розвитку судової експертизи у сфері кібербезпеки [2].

Повоєнний період ставить перед судовою експертизою нові виклики та можливості.

Відновлення та осучаснення матеріально-технічної бази експертних центрів сприятиме підвищенню ефективності досліджень.

Використання штучного інтелекту, великих даних, блокчейну та автоматизованих систем аналізу дозволить значно прискорити обробку доказів та зменшити ймовірність помилок.

Обмін досвідом із закордонними експертними установами, залучення міжнародних організацій та участь у спільних проєктах допоможе вдосконалити методологію досліджень.

Зміни у характері злочинності після війни вимагають нових підходів до навчання та підвищення кваліфікації експертів.

Визначення особливостей розслідування воєнних злочинів, аналізу наслідків екологічних катастроф та відновлення правопорядку потребуватиме розробки спеціалізованих методик.

Щодо розвитку судової експертизи у сфері кібербезпеки зазначимо, що збільшення кількості кібератак та цифрових злочинів вимагає посилення експертизи в цій сфері для захисту критичної інфраструктури держави.

Таким чином, судова експертиза є важливим інструментом забезпечення національної безпеки. Вона сприяє ефективному розслідуванню злочинів, запобіганню загрозам та захисту інтересів держави. Використання сучасних методів експертизи дозволяє підвищити її точність та ефективність, що робить її незамінним елементом системи правосуддя та безпеки країни. Перспективи розвитку судової експертизи пов'язані з впровадженням новітніх технологій, підвищенням рівня підготовки експертів та розширенням міжнародного співробітництва у сфері правосуддя та безпеки.

1. Хамініч С. Ю. Імперативи економічної безпеки у сучасному світі: стратегії і загрози. *Вісник Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. Економічні науки*. 2024. № 1 (09). С. 46-55.

2. Хамініч С. Ю., Сокол П. М., Гордійчук С. М. Сучасні тенденції розвитку судової експертизи на основі впровадження економічних інновацій. *Вісник Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. Економічні науки*. 2024. № 2 (10). С. 45-55.

Максим РОМАНОВ

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
превентивної діяльності
та соціологічних досліджень
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

<https://orcid.org/0000-0003-2443-7744>

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ**

Важливість оптимізації діяльності всіх без винятку органів державної влади зумовлюється не лише безпековими викликами, а й потребами часу та розвитку технологій, що пронизують суспільно-правові відносини. Держава поступово втрачатиме можливість ефективно забезпечувати права і свободи людини і громадянина за обставин, у яких не буде належно реалізовано цифровізаційні процеси.

Використання цифровізації у розвинутих країнах є нормою сьогодення. В Україні також проводиться активна законодавча робота у цьому напрямі. Так, у березні 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію на період до 2030 року, у якій визначаються орієнтири, принципи та цінності в економічній політиці, і серед них вказується на необхідність подальшого розвитку ефективної цифрової сервісної держави та компактних державних інститутів [1-2].

Цифровізація (з англ. digitalization) – це впровадження цифрових технологій у сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [3]. Тож впровадження цифрових технологій у сферу правоохорони є, безперечно, важливим напрямом трансформації загальнодержавної політики. Імплементация в сучасні соціально-правові відносини кібербіологічних і кіберфізичних компонентів взаємодії та управління насамперед сприятиме підвищенню якості надання державних послуг у сфері правоохорони, а також оптимізації механізмів забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Фактично правоохоронна діяльність є одним із напрямів державної політики, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими інституціями сектора безпеки шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності із законом та при неухильному дотриманні встановленого ним порядку з метою забезпечення прав і свобод людини, національної безпеки, боротьби зі злочинністю [4]. Правоохорона – це врегульована правом діяльність уповноважених державних органів щодо забезпечення правового порядку, прав і свобод особистості, інтересів держави. До правоохорони можна віднести різні види діяльності державних органів: судочинство (конституційне, адміністративне, кримінальне), прокурорський нагляд, попередження правопорушень, розслідування злочинів, оперативно-розшукову діяльність, виконання судових рішень та ін. [5]. Доповнюючи зазначений перелік процедурами досудового розслідування, належить підкреслити, що реалізація більшості цих завдань покладається на Національну поліцію України, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки України, Бюро економічної безпеки України та Національне антикорупційне бюро України.

Тому цифровізація діяльності вказаних органів державної влади правоохоронного спрямування може бути ототожнена з державною цифровізаційною політикою, основною метою якої є досягнення цифрової трансформації існуючих та створення нових галузей економіки, а також трансформація сфер життєдіяльності у нові, більш ефективні та сучасні [6], проте, на нашу думку, ці питання не є тотожними, оскільки вони співвідносяться як зміст і форма виразу. Відповідно, цифровізація є комплексом конкретних дій, що фактично трансформують фізіологічні процеси в кіберсферу, значно пришвидшуючи їх та відкриваючи нові аналітичні можливості.

Ураховуючи, що державною політикою незалежно від сфери її реалізації та

формування є «дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності» [7], політика цифровізації є комплексом дій органів державної влади у межах їх компетенції щодо визначення цілей, завдань та індикаторів трансформації фізіологічних процесів у кіберсферу.

Таким чином, поняття та сутність цифровізації правоохоронної діяльності полягає в двох аспектах: прояві цифровізації як комплексу напрямів політики щодо трансформації фізіологічних процесів у цифровий (інформаційний) простір (кіберпростір), а також як фактично здійснюваних дій щодо втілення в життя цього переходу, що в подальшому дозволить пришвидшити процеси у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та сприятиме якомога більш ефективному та комплексному їх відновленню.

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p#Text>.

2. Хаустова М. Державна політика в сфері цифровізації: теоретичний аспект. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність: матер. II Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 26 серпня 2022 р.)*. Чернівці, 2022. С. 76-81. URL : <https://archive.mcn.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/217>.

3. Адаменко М. Цифровізація. Термінологія. *Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. Публічна бібліотека територіальної громади*. URL : <https://oth.nlu.org.ua/?p=5614>.

4. Тичина Д. М., Грицюк І. В. Концептуалізація державної політики у сфері правоохоронної діяльності: теоретико-правовий підхід. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 41-47.

5. Василенко М. Правоохорона в системі юридичних засобів забезпечення прав людини. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листопада 2018 р.)*. Харків, 2018. С. 35-37. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/13.pdf.

6. Хаустова М. Г. Поняття цифровізації: національні та міжнародні підходи. *Право та інновації*. 2022. № 2 (38). С. 7-18. URL : <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/2cf09751-22a8-4b1e-b4ad-05ac036d49f3/content>.

7. Сурмін Ю. П., Бакуменко В. Д., Михненко А. М. та ін. Енциклопедичний словник з державного управління. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

Віктор ЯРОШ

доцент кафедри кримінального
права та кримінології
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0000-0133-2937>

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ, СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Вже одинадцятий рік Україна перебуває в умовах війни з російською федерацією, три з яких триває повномасштабне вторгнення. За таких умов питання міжнародної та національної безпеки стають на перший план, адже фактично, як це було за часів Першої та Другої світових війн, світ поділився на два табори. З одного боку, це Україна та її міжнародні партнери з усіх континентів – країни Європейського Союзу, США, Канада, Великобританія, Австралія, Японія тощо, а з іншого – російська федерація та її адепти: Іран, Північна Корея, Білорусь, а також інші, які хоча й не беруть прямої участі в конфлікті, але або не долучаються до міжнародних санкцій проти вказаних держав, або навіть активно допомагають їх обходити.

Окрім цього, навіть серед країн Євросоюзу є ті, які відмовляються визнавати агресію росії, хочуть активно співпрацювати з агресором, блокуючи при цьому різними методами міжнародну допомогу Україні.

За таких умов міжнародні організації, створені після Другої світової війни, такі як ООН, показали свою вкрай низьку ефективність. Аналогічно, не стали ефективними для

забезпечення як глобальної міжнародної, так і національної безпеки України і ситуативні домовленості та коаліції.

Зокрема, більш ніж 30 років тому, 05 грудня 1994 року, був підписаний сумнозвісний Будапештський меморандум або Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Цей документ підписали глави України, росії, Великої Британії і Сполучених Штатів Америки. Окремі заяви з цього приводу зробили Китай і Франція.

Україна підписувала зазначений документ як без'ядерна держава, хоча на той момент володіла третім за потужністю ядерним потенціалом. Інші підписанти зобов'язувалися поважати незалежність, суверенітет і кордони України, утриматися від погроз силою, зокрема не погрожувати ядерною зброєю. Але на двадцятому році після цієї події росія, абсолютно проігнорувавши факт підписання Будапештського меморандуму, окупувала український Крим. Інші підписанти висловили занепокоєння і підтримку Україні, але дієвих заходів щодо реалізації гарантії безпеки не було жодних [1].

Врешті-решт така бездіяльність, безсилість та безхарактерність міжнародної спільноти, зокрема «гарантів безпеки» України за Будапештським меморандумом, призвела до повномасштабної агресії одного з «гарантів», що мала наслідками окупацію п'ятої частини території України, загибель сотень тисяч людей, знищення цілих міст, сіл та навіть регіонів.

На жаль, не спрацювали належним чином і внутрішні механізми нашої держави. Перебуваючи під багаторічним гнітом російської імперії, у тому чи іншому вигляді, Україна «отримала в спадок» велику частину проросійськи налаштованих громадян та політикуму на чолі з колишнім президентом, прем'єр-міністром, міністрами оборони, внутрішніх справ, генеральним прокурором та іншими високопосадовцями, що, в свою чергу, значно підірвало нашу обороноздатність та національну безпеку та спричинило рішучість росії у здійсненні агресії та окупації значної частини території України.

Саме тому побудова принципово нової системи безпеки є завданням не лише України, а й усієї міжнародної спільноти, і основу цієї системи, як це має бути у цивілізованих демократичних країнах, мають складати відповідні як внутрішні закони, так і міжнародні договори, у тому числі двосторонні.

Напередодні повномасштабного вторгнення Україна зробила перші кроки у цьому напрямі, а саме 16 липня 2021 р. було прийнято Закон України «Про основи національного спротиву», яким визначено правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву [2].

Радою національної безпеки і оборони України 20 серпня 2021 р. прийнято рішення «Про запровадження національної системи стійкості», яке введено в дію Указом Президента України № 479/2021 від 27 вересня 2021 р. та яким схвалено Концепцію забезпечення національної системи стійкості [3].

На основі цієї концепції зараз триває розробка проекту Закону України «Про основи національної стійкості України», яким вже будуть передбачені конкретні механізми забезпечення національної стійкості, зокрема створення Державної комісії з питань забезпечення національної стійкості як постійно діючого допоміжного колегіального органу.

Також Указом Президента України № 273/2023 від 11 травня 2023 р. схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [4].

У цьому плані серед іншого вказано, що органи правопорядку в ході збройної агресії російської федерації проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед безпековими, на які довелося оперативно реагувати. Серед них – організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній, після перемоги України.

Окрім цього, протягом 2022–2025 років до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України внесено значну кількість змін та доповнень (наприклад в Кримінальному кодексі з'явилася ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», введено в дію інститут пробаційного нагляду, внесено зміни до ст. ст. 69, 75 КК України тощо).

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 було надано юридичне визначення поняття колабораціонізму та передбачено за це

кримінальну відповідальність [5].

Таким чином, правоохоронні органи намагаються адаптуватися до сучасних реалій та винаходять нові можливості для попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, суди активно напрацьовують відповідну судову практику.

Так, вже у 2022 р. Верховним Судом було проведено юридичний аналіз розмежування статті 111-1 «Колабораційна діяльність» та суміжних складів кримінальних правопорушень.

Зокрема, судді Верховного Суду зазначили, що розмежувати ці склади кримінальних правопорушень можна за допомогою об'єкта посягання. Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) – це злочин проти основ національної безпеки України, тобто посягання здійснюється на національну безпеку. А об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 436-2 КК України, є мир, безпека людства і міжнародний правопорядок. Водночас поняття «безпека людства» є ширшим та містить і «національну безпеку» [6].

На жаль, злочинці так само адаптуються до відповідних умов та знаходять щоразу нові можливості як вчинення кримінальних правопорушень, так і уникнення відповідальності за їх вчинення.

Трохи раніше, у 2018 р., було прийнято Закон України «Про національну безпеку України», який визначає національну безпеку України як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [7].

Національна безпека є досить складним соціальним явищем та водночас комплексною характеристикою життєдіяльності людини (індивіда), суспільства та інститутів держави. Однією з найважливіших особливостей щодо її забезпечення в сучасних умовах державотворення є стрімке зростання переліку та інтенсивності загроз міжнародній та національній безпеці, які набули системного характеру.

Взаємозумовлені фактори, які є причинами вказаного процесу, мають внутрішню та зовнішню природу. Серед них, зокрема, – сукупність внутрішніх проблем національного державотворення, досить неоднозначний вплив процесів глобалізації на розвиток різних країн, загострення боротьби між державами за ті чи інші ресурси, в якій все частіше надається пріоритет силовим методам у розв'язанні конфліктів [8, с. 7].

Таким чином, констатуємо, що порушене питання є надзвичайно актуальним, воно потребує як подальшої наукової розробки, так і практичних напрацювань, використання зарубіжного позитивного досвіду та комплексного підходу до його вирішення, адже лише спільними зусиллями можна подолати такого сильного та підступного ворога, як росія, не лише повною мірою відновивши свою територіальну цілісність та суверенітет, а й відкинувши агресивного сусіда та його поплічників на десятиліття назад у економічному розвитку, повернувши її в найгірші часи радянського «застою» та ізоляції від цивілізованого світу.

1. 30-річчя Будапештського меморандуму. Чому Україна обміняла ядерні боєголовки на ілюзорні гарантії безпеки? *Radio Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/budapeshtskyy-memorandum-yaderna-zbroya/33230589.html>.

2. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

3. Про запровадження національної системи стійкості: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20.08.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0065525-21#Text>.

4. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

6. Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень. *Судова влада України*. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/navch_suddiv_parativ_aparativ_2021/1300163/.

7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

8. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України: підручник. К. : МАУП, 2021. 372 с.

Павло ТИМОШКО

аспірант Науково-дослідного інституту
публічного права (м. Київ, Україна)

**ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ У ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Розслідування латентних злочинів обумовлює необхідність попереднього отримання інформації про їх підготовку або вчинення. Для реєстрації результатів пошукових заходів оперативних підрозділів у ЄРДР та початку досудового розслідування необхідно зафіксувати та документально підтвердити дії особи, що містять всі елементи конкретного складу злочину. Низку дій осіб можна кваліфікувати як злочин виключно у випадку його вчинення, оскільки до цього моменту тільки задум особи не є злочином або підготовкою до вчинення злочину. Тобто, у випадку необхідності розслідування деяких латентних злочинів виникає замкнене правове коло: щоб провести слідчі розшукові дії або НСРД з метою фіксації факту вчинення злочину, необхідна реєстрація у ЄРДР, а щоб зареєструвати матеріали у ЄРДР та отримати дозвіл, наприклад, слідчого судді на проведення НСРД, необхідно спочатку зареєструвати факт вчинення злочину, який і буде підставою для початку досудового розслідування. При розслідуванні низки злочинів в окремих випадках проводиться НСРД – контроль за вчиненням злочину, з метою створення спеціальних умов проведення операції, максимально наближених до реальних, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину. Спеціальний слідчий експеримент – це специфічна форма контролю за вчиненням злочину. Але ж для проведення такої НСРД теж необхідними є реєстрація у ЄРДР та отримання дозволу від прокурора. Тобто фактично виникає та сама парадоксальна правова колізія. Розуміючи наявність такої проблеми, законодавець передбачив аналогічні оперативно-розшукові заходи, правова основа проведення яких визначена безпосередньо у законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], а порядок проведення – у відомчих нормативних актах. Проте якщо оперативна закупка та контрольована поставка порівняно з НСРД (як форми контролю за вчиненням злочину) мають аналоги в ОРД у вигляді ОРЗ, то спеціальний слідчий експеримент їх не має. Разом з тим спеціальний слідчий експеримент є найбільш «ризикованою» (з погляду додержання прав людини та межування з провокацією) формою контролю за вчиненням злочину, оскільки ризики щодо результативності, ефективності проведення зазначеної НСРД є більшими порівняно з іншими формами контролю за вчиненням злочину та іншими НСРД. Це пов'язане з порядком, умовами й організацією його проведення [2, с. 386–387].

Зокрема, отримуючи дозвіл на проведення спеціального слідчого експерименту, оперативні працівники не можуть заздалегідь знати, коли саме особа вчинить протиправні дії, і тому виникає підозра, що у цей період працівниками правоохоронних органів здійснюються певні дії щодо провокування особи. Але розрив у часі між внесенням відомостей до ЄРДР та безпосереднім вчиненням контрольованих протиправних дій (у процесі спеціального слідчого експерименту) не може сам собою свідчити про те, що йдеться про провокацію злочину, оскільки орган досудового розслідування не може чітко спрогнозувати конкретну дату вчинення злочину. Його завдання – лише фіксація такої протиправної діяльності, яка інколи відбувається тривалий проміжок часу через специфіку вчинюваного злочину [3]. Для встановлення наявності чи відсутності провокації злочину важливе значення має проведення НСРД – зняття інформації з електронних комунікаційних мереж. Необхідно дослідити дії особи, яка була залучена правоохоронними органами до співпраці, зміст розмов, які зафіксовані в результаті проведення цієї НСРД, що здійснювалося до проведення спеціального слідчого експерименту [4]. Але відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК України спеціальний слідчий експеримент проводиться на підставі постанови прокурора, а відповідно до ч. 8 ст. 271 КПК України [5], якщо при проведенні такого виду контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи (зокрема, втручання у приватне спілкування у процесі зняття інформації з електронних комунікаційних мереж), він має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді. Хоча наведене відповідає міжнародним правилам дотримання прав і свобод людини та унеможлиблює їх

порушення, проте суттєво знижує дієвість механізму оперативності здійснення спеціального слідчого експерименту, оскільки у такому випадку дозвіл надає вже не прокурор, а слідчий суддя.

Також проблема виникає, коли особа вже вчинила протиправні дії (наприклад, виголосила вимогу надання їй неправомірної вигоди) або їх частину (наприклад, отримала частину неправомірної вигоди), але на той період була відсутня реєстрація у ЄРДР (тобто досудове розслідування ще не було почате), і оперативні працівники здійснювали контроль виключно шляхом проведення оперативно-розшукових заходів. Хоча ці заходи і не полягали у втручанні у приватне спілкування та не обмежували в інший спосіб конституційні права громадян, але наразі у законодавстві не регламентовано проведення аналога спеціального слідчого експерименту (у межах оперативно-розшукової діяльності), і тому використання отриманих у результаті матеріалів як доказів неможливо. Ці матеріали можуть бути використані лише для підтвердження наявності підстав для початку досудового розслідування та/або отримання дозволу на проведення НСРД – контролю за вчиненням злочину (матеріали якого вже будуть використовуватися як докази). Якщо ці дії розірвані у часі, то практично вони становлять окремі злочини. Контроль за вчиненням злочину щодо двох окремих злочинів (за відсутності в органу досудового розслідування відомостей про наявність ознак продовжуваного або триваючого злочину та єдиного умислу щодо вчинюваних діянь), кожен із яких, на переконання слідчого, прокурора, містить ознаки самостійного одиничного злочину, які лише за правилами їх юридичної оцінки кваліфікуються, наприклад, за відповідною частиною ст. 368 КК («розірвана» повторність тотожних злочинів), повинен здійснюватися на підставі окремої постанови прокурора щодо кожного злочину. Здійснення в цьому випадку контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту щодо фіксування двох самостійних тотожних злочинів, кожен із яких кваліфікується за відповідною частиною ст. 368 КК, на підставі однієї постанови прокурора є здійсненням негласної слідчої (розшукової) дії щодо виявлення і фіксації другого злочину без належної процесуальної підстави, що згідно з приписами ч. 2 ст. 86 КПК є безумовною підставою визнання доказів недопустимими [5]. Проведення контролю за вчиненням повторного злочину без внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо розслідування кожного одиничного злочину за наявності «розірваної» повторності тотожних злочинів у кримінальному провадженні, де до цього реєстру внесено відомості лише про перший із послідовно вчинених злочинів, є здійсненням досудового розслідування другого і наступних злочинів до внесення відомостей до ЄРДР, що тягне за собою правові наслідки, передбачені ч. 2 ст. 86, ч. 3 ст. 214 КПК [6].

Практично проблема проведення спеціального слідчого експерименту, а також межа між провокацією і експериментом виникають з огляду на відсутність чіткого закріпленого порядку організації та тактики його проведення як на законодавчому, так і на міжвідомчому, відомчому рівнях. Ця правова проблема має вирішуватися на двох рівнях: у законодавчих актах необхідно закріпити підстави, умови, мету спеціального слідчого експерименту, у тому числі і як оперативно-розшукового заходу (право оперативних підрозділів) – під умовною назвою «оперативний експеримент»; на рівні підзаконного нормативного акта слід визначити та регламентувати порядок проведення спеціального слідчого експерименту, його організацію і тактику.

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

2. Багрій М. В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 74. С. 386–387.

3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 712/5194/20 від 02.02.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930806>.

4. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 607/20877/19 від 17.05.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111036691>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

6. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 161/1921/20 від 22.03.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109810013>.

Андрій РУДАВІН

аспірант кафедри

оперативно-розшукової діяльності

Національної академії внутрішніх

справ (м. Київ, Україна)

**КОРИСЛИВІ ЗЛОЧИНИ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ ВІЙСЬКОВИМИ
СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ, ЯК КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА
ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ОБОРОНІ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Збройна агресія РФ проти України змусила нашу державу протистояти чималій кількості нових викликів та загроз. Важлива роль в цьому належить системі сектора безпеки і оборони, на який випала чи не найбільша відповідальність за організацію відсічі ворогу, збереження територіальної цілісності та суверенітету країни [1, с. 493].

На період дії воєнного стану підвищується значущість належного забезпечення ЗСУ необхідною кількістю засобів, необхідних для стримування збройної агресії та ведення бойових дій. Державні витрати на оборону є пріоритетними і нині зросли до 50 % від усіх бюджетних видатків [1, с. 493]. Дійсно, сучасна війна – це дуже коштовна справа. Збройні Сили України з моменту розвалу СРСР та отримання Україною незалежності протягом 25 років фінансувалися практично за залишковим принципом і використовували для власного забезпечення кошти, отримані від продажу військового майна. Зокрема, при Міністерстві оборони України був створений Державний Департамент надлишкового майна та земель, який здійснював відчуження військового майна, у тому числі озброєння та військової техніки, що було придатне для подальшого використання, але не знаходило застосування у повсякденній діяльності військ. Проте зрозуміло: те військове майно (особливо озброєння та військова техніка), що не знаходило застосування у повсякденній діяльності військ, дуже знадобилося б у ситуації повномасштабної війни. Значна частина майна була офіційно розпродана (у тому числі і за закордонними контрактами), ще більша частина була вкрадена різними способами, у тому числі і під виглядом знищення. З початком гібридної війни, а значною мірою у період загрози та під час збройного вторгнення, військові отримали у користування вартісне майно, яким вони мали можливість розпоряджатися на свій розсуд, але у рамках, встановлених нормами права. Разом з тим зазначені норми права створювалися ще за часів СРСР або для умов мирного часу, тому були неефективними для контролю військового майна та озброєнь в умовах бойових дій.

Збільшення кількості облікованих військових злочинів в 2014 р. спричинене анексією Криму та окупацією Донбасу, початком антитерористичної операції на сході України [2, с. 55]. Логічно, що наступний сплеск облікованих військових злочинів припадає на 2022 р. – рік початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, коли їхня кількість зросла з 3037 до 13 766. Що показово, з усього загалу виявлених військових злочинів третім за поширеністю військовим злочином є викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцями зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України), четвертим – недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України), п'ятим – перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК України), шостим – бездіяльність військової влади (ст. 426 КК України) [3, с. 6–8]. Зазначене вказує на те, що суттєва частка злочинів у сфері оборонних закупівель має корупційний характер і пов'язана із злочинними діями посадових осіб органів влади й керівників державних установ, до повноважень яких входить організація проведення закупівель та контроль за виконанням умов контрактів. Значні фінансові ресурси, що спрямовані державою на задоволення потреб в сфері оборонних закупівель, роблять цю сферу економічних відносин такою, що зазнає кримінальних посягань [1, с. 493]. Злочини проти порядку несення військової служби, що мають корисливу та корупційну спрямованість, впливають на обороноздатність держави, підривають авторитет держави на міжнародній арені та ставлять під загрозу підтримку міжнародних інституцій та інших партнерів України. Що

показово, йдеться не про одиничні правопорушення, а про цілі схеми злочинного збагачення службових військових осіб, що руйнують або ставлять під загрозу обороноздатність держави.

Нині наявним є запит органів державної влади, військового управління, суспільства щодо більш дієвого захисту суспільних відносин, що становлять основу як військового правопорядку, так і воєнної безпеки України [4, с. 342]. В умовах воєнного стану вчинення корисливих та корупційних злочинів, де предметом злочинного зазіхання виступає військове майно, техніка, озброєння, навіть продукти харчування військовослужбовців тощо (зокрема, йдеться про службові розкрадання посадовцями підрозділів логістики Збройних Сил України), становить підвищену суспільну небезпеку. У ситуації, коли на обороноздатність держави й забезпечення ЗСУ та інших військових формувань витрачаються значні кошти (у тому числі залучені від іноземних партнерів), нагальними є питання, які постають перед правоохоронними органами щодо збереження військового майна, предметів озброєння тощо. Вочевидь, що невжиття заходів кримінально-правового характеру, здатних суттєво вплинути на прояви військових злочинів, для стабілізації ситуації у сфері фінансово-матеріального забезпечення ЗСУ може створити серйозну загрозу для національної безпеки України [5, с. 7].

Корисливі злочини, вчинені військовими службовими особами під час воєнного стану, – це передбачені кримінальним законодавством винні кримінально карані суспільно небезпечні діяння, вчинені навмисно у сфері відповідальності певного військового підрозділу військовослужбовцем, який має відповідні службові повноваження і використовує їх всупереч інтересів військової служби, маючи на меті одержати вигоду матеріального характеру для себе чи третіх осіб в обстановці та способами, зумовленими сферою проходження та несення військової служби в умовах воєнного стану.

Форми злочинної поведінки охоплюють такі дії: створення умов для вилучення військового майна або коштів, призначених на військові потреби, з використанням службового становища; безпосереднє вилучення військового майна або коштів, призначених на військові потреби, з використанням владних повноважень; реалізацію вилученого військового майна та/або легалізацію вилучених коштів, що були призначені на військові потреби; приховування факту вилучення військового майна або коштів, призначених на військові потреби, у тому числі і з використанням корупційних зв'язків.

Злочинна поведінка позиціонується як така з урахуванням її параметрів, що притаманні саме певним злочинам. Одним із її параметрів є наявність та характеристика об'єктивної сторони норм кримінального права, що визначають певні дії як злочини. Але враховуючи, що на кожному з етапів вчинення військових корисливих злочинів службові особи та їхні співники вчинюють низку дій, які кваліфікуються за різними статтями КК України, хоча і спрямовані на досягнення однієї мети – вилучення та повернення на свою користь (власність) військового майна або коштів, призначених для військових потреб, конкретні норми, за якими кваліфікуються злочинні дії, визначаються у процесі аналізу форм оперативної значущої поведінки на кожному з етапів вчинення злочинів: дії, які вчинюються злочинцями під час створення умов для вилучення військового майна або коштів, призначених на військові потреби, кваліфікуються за ст. ст. 364, 366, 426, 426-1 КК України; дії, які вчинюються злочинцями на етапі безпосереднього вилучення військового майна або коштів, призначених на військові потреби, кваліфікуються за ст. ст. 410, 426, 426-1, 425, 409, 462, 191, 364, 366, 368 КК України; дії, які вчинюються злочинцями на етапі реалізації вилученого військового майна та/або легалізації вилучених коштів, що були призначені на військові потреби, кваліфікуються за ст. ст. 366-1, 209, 367 КК України; дії, які вчинюються злочинцями на етапі приховування факту вилучення військового майна або коштів, призначених на військові потреби, кваліфікуються за ст. ст. 425, 426, 426-1 КК України [6].

1. Голубокий Т. С. Окремі питання протидії злочинам у сфері оборонних закупівель. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 3 лип. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 439–443.

2. Бершов Г. Є. Теоретико-правові та праксеологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук :12.00.09. Харків, 2024. 410 с.

3. Арманов М., Котенко Є. Військові злочини: кримінологічний аспект. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 1–11.

4. Карпенко М. І. Актуальні питання кримінальної відповідальності за військові

кримінальні правопорушення та їх запобігання потребують невідкладного позитивного вирішення // Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p. P. 316–338. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-14>.

5. Харитонов С. О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 437 с.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Олександр МАРТИНЮК

старший викладач кафедри
прикордонної служби

<https://orcid.org/0000-0002-0216-1356>

Дар'я ГУДЕНЕЦЬ

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасному світі ми стикаємось із багатьма викликами у сфері міжнародної та національної безпеки, що охоплює багато чинників, які впливають на економіку, соціальну та лінгвістичну сферу держави. Ефективне управління національною безпекою охоплює комплексний підхід, який враховується в традиційні загрози країни. В теперішній час цей чинник є для нас важливим аспектом, адже ми зіткнулися із дуже важким впливом з боку сусідньої держави, а саме повномасштабним вторгненням. Війна як один із найвищих проявів кризи безпеки не тільки для нашої країни, а й загалом для усього світу. Вона пов'язана із фінансово-економічною стабільністю, адже важливо утримувати армію, забезпечувати тил, відновлювати пошкоджену інфраструктуру, протистояти санкціям чи економічним тискам з боку агресора. Інформаційна безпека в свою чергу під час війни охоплює безпеку щодо правдивої інформації, адже під час війни досить багато людей впливають на пропаганду, фейкову інформацію та ін. Лінгвістичний аспект відіграє одну із найважливіших ролей у війні не тільки на полі бою, а й у інших містах країни. Маніпуляція країни агресора може використовуватись для розпалювання внутрішніх конфліктів.

Цілком слушною є думка, що інформаційна безпека передбачає: належний рівень інформаційної культури, тобто теоретичної та практичної підготовки особистості, за якою досягається захищеність і реалізація життєво важливих інтересів та гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства незалежно від наявності інформаційних загроз, здатність держави створити умови для гармонійного розвитку й задоволення потреб особи в інформації незалежно від наявності інформаційних загроз; гарантування, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особистості, захищеність від різного роду інформаційних загроз [1].

В даному контексті важливо відзначити важливість освітнього процесу, яка полягає в систематичному навчанні інформаційній безпеці та інформаційній культурі у закладах середньої та вищої освіти, підвищенні кваліфікації для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, які працюють з інформацією. Адже, важливо щоб персонал, який працює в сфері національної безпеки мав навички критичного мислення та комунікації.

Згідно Закону України «Про національну безпеку України» загрозами національній безпеці України є явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [2].

У теперішньому часі питання національної безпеки стає одним із ключових аспектів розцвітання держави, адже воно охоплює не лише воєнні дії на території України, але й економічну, соціальну, інформаційну та лінгвістичну складові. В умовах війни розв'язаної росією

проти України, ці аспекти набули ще більшого значення, оскільки країна агресор користується комплексним підходом для ведення бойових дій, гібридної війни та фейкової маніпуляції.

Фінансова та економічна стабільність є досить важливою складовою обороноздатності країни, оскільки без сильної економіки неможливо підтримувати армію, відновлювати зруйновану інфраструктуру та забезпечувати потреби громадян України.

Інформаційна безпека в умовах війни є важливим фронтом боротьби, адже пропаганда, фейкові інформації та психологічні операції ворога спрямовані на знищення суспільства, підірив довіри до державних інституцій та міжнародних партнерів, а також розпалювання внутрішніх конфліктів. Тому формування інформаційної культури серед громадян, медіаграмотність та критичне мислення є важливими складовими державної політики.

Лінгвістична безпека є ще одним значущим чинником у протидії агресору, оскільки мова є потужним засобом впливу та ідентичності. Використання мови ворожою стороною для маніпуляцій та поширення пропаганди є прямою загрозою для єдності нації. Важливим завданням держави є захист і розвиток української мови як одного з основних елементів національної безпеки.

Особливу роль у зміцненні національної безпеки відіграє освіта. Запровадження систематичного навчання з питань інформаційної безпеки, критичного мислення та стратегічних комунікацій у закладах середньої, вищої освіти та державних структурах допоможе формувати професійні кадри, здатні ефективно реагувати на сучасні виклики. Підготовка спеціалістів у сфері безпеки, розширення програм підвищення кваліфікації для посадовців та державних службовців сприятиме формуванню загальної стійкості суспільства перед загрозами.

Таким чином, ми визначили, що забезпечення національної безпеки України в умовах війни є багатогранним завданням, яке вимагає не лише військової стійкості, а й розвитку економіки, інформаційної стійкості та освітньої грамотності громадян, які проживають в своїй країні. Інтегрований підхід до цих питань допоможе Україні не лише вистояти в сучасних реаліях, а й закласти основи для майбутнього розвитку та безпеки держави.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469 VIII. *Відомості Верховної Ради (ЗВР)*, 2013, № 31. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>.

2. Остроухов В. В., Петрик В. М., Присяжнюк М. М. та ін. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник. К. : КНТ, 2010. 776 с.

Ганна ТУРЧАНІКОВА

викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0005-0818-948X>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання національної безпеки стало одним з найважливіших у багатьох країнах світу у зв'язку зі змінами глобального середовища, яке нині має численні загрози та виклики різного характеру. Зважаючи на такий контекст та участь України в євроінтеграційних та міжнародних процесах, питання національної безпеки має бути пріоритетним [4].

Категорія «національна безпека» є комплексною, оскільки охоплює два взаємопов'язані поняття: «збереження» (стабільність) і «розвиток» (мінливість), які перебувають у діалектичному взаємозв'язку. Безпека по суті є консервативною, тоді як розвиток передбачає зміни, які прямо суперечать стабільності.

У першому підході, який фокусується на захисті, соціальна система сприймає своє оточення як вороже, де навіть незначні помилки чи виявлені недоліки можуть спровокувати агресивні дії зовнішнього середовища. У результаті, щоб зберегти своє існування, система зосереджується виключно на забезпеченні оборони, витрачаючи на цю сферу всі наявні ресурси, часто нехтуючи питаннями розвитку. Такі способи захисту можуть бути як

активними, так і пасивними.

До активних методів належать:

- стримування противника шляхом демонстрації здатності завдати йому неприємної шкоди;
- профілактичні дії, спрямовані на недопущення реалізації агресивних намірів противника;
- активні протидії, що знижують ефективність шкоди від ворожих дій;
- деструктивні заходи, що усувають потенційні джерела загрози.

До пасивних методів відносяться:

- уникнення контакту з агресивним середовищем;
- бути терплячим до труднощів і одужати від пошкоджень.

Однак пасивні методи можуть мати негативний вплив на національну безпеку, особливо в умовах військової агресії. Тому необхідно ретельно обирати оборонні стратегії, актуальні та виправдані в конкретних умовах.

Забезпечення сталого зростання і розвитку соціальної системи полягає в розгляді її середовища як нейтрального або сприятливого. Ця система шукає загрози національній безпеці у власних внутрішніх проявах, вважаючи, що будь-яка загроза виникає внаслідок непродуманих, поспішних або надмірно ризикованих рішень. Варто зазначити, що навіть самі ці рішення можуть випадково викликати агресивну реакцію оточення, яке, як правило, нейтральне або дружнє до системи. Головним завданням такої системи є уникнення ризиків, які можуть перешкодити її розвитку або створити умови для ланцюгової реакції, яка призведе до ще серйозніших негативних наслідків [8].

Система національної безпеки включає різні аспекти: військовий, економічний, інформаційний, екологічний, продовольчий, соціальний, політичний, духовно-моральний та ін. Кожна з цих сфер має свої механізми, методи та форми забезпечення безпеки.

Безпеку слід розглядати не лише як абстрактне поняття чи набір вимог, які не завжди виконуються, а як реальний стан, який безпосередньо впливає на людину, суспільство та державу, забезпечуючи відчуття стабільності та безпеки.

Взаємодія між освітою та національною безпекою є складним процесом, який включає багато причинно-наслідкових зв'язків. Ці зв'язки не завжди можна виразити у кількісних термінах, тому питання ролі освіти в забезпеченні комплексної безпеки держави, як з боку внутрішніх, так і зовнішніх загроз, є дуже актуальним. Особливо це стало очевидним на фоні кризи в освіті, спричиненої пандемією COVID-19 та повномасштабною агресією росії на території України. Оцінка ролі освітньої системи у забезпеченні національної безпеки дозволяє чітко визначити державні пріоритети щодо освіти як важливого чинника безпеки.

Таким чином, одними з актуальних проблем є необхідність зміни концепції освітньої системи, оновлення підходів до формування освітніх стандартів і створення цифрового простору в освіті.

У США політика держави щодо впливу освіти на національну безпеку включає кілька основних напрямів. Пріоритетними напрямками в освіті для забезпечення національної безпеки є природничі, математичні, технічні та комп'ютерні науки (STEM), а також іноземні мови. Зокрема, важливими є галузі, що стосуються штучного інтелекту, кібербезпеки, квантової інформатики та передових технологій [11].

Основними загрозами для національної безпеки є: падіння рівня володіння STEM-навичками серед американських школярів та студентів, зростання рівня освіти у цих галузях в інших країнах, зокрема серед геополітичних суперників, скорочення кількості студентів, які вивчають STEM-дисципліни, зниження якості викладання та розрив у досягненнях між демографічними групами [11].

Наслідки таких ризиків включають дефіцит кваліфікованих кадрів у важливих для національної безпеки галузях, що заповнюється іммігрантами, у тому числі з країн-супротивників, та загрозу цифрової безграмотності серед американців.

Для зменшення цих ризиків пропонується: покращення викладання в STEM-галузях, збільшення чисельності учнів, що вивчають ці дисципліни, підвищення кількості випускників, які спеціалізуються в STEM-науках, а також доступність STEM-освіти на всіх рівнях [12].

В умовах війни проблеми національної безпеки стають ще більш гострими, зокрема через військову агресію та окупацію частини України. Важливими аспектами забезпечення безпеки є створення ефективних оборонних засобів, перерозподіл фінансування для розвитку оборонно-промислового комплексу, а також підтримка науково-дослідних лабораторій, що

займаються розробкою нових методів захисту та інноваційної зброї.

Законодавча гілка влади розробила й ухвалила ряд нормативно-правових актів, спрямованих на захист суверенітету та демократії України від реальних загроз. Однак низька ефективність державних органів ускладнювала втілення цих політик. Публічне управління національною безпекою також наголошує на зростаючому дефіциті фінансів, що ускладнює забезпечення виробництва та закупівлі необхідних військових технологій [2, с. 296].

Однією з ключових проблем є інформаційна безпека, адже фейки та маніпуляції можуть призводити до паніки серед населення, підривати довіру до органів влади та мати серйозні наслідки в умовах війни. Соціальні трансформації, спричинені інформаційно-комунікаційними та технологічними змінами, створюють нові ризики для функціонування соціальних інститутів. Суверенітет держави обмежений в інформаційній та інтелектуальній сферах, тому захист інформаційного простору стає важливою частиною національної безпеки. Ефективний захист потребує комплексних заходів і взаємодії різних сфер для сталого розвитку країни.

Зростання інформаційно-технічного впливу на інфраструктуру, особливо у військових цілях, є серйозною загрозою. Крім того, активізується діяльність розвідувальних організацій, що намагаються отримати інформацію про оборонно-промисловий комплекс [1].

Ментальна безпека, зокрема в умовах війни та глобалізаційних процесів, є важливим фактором для виживання суспільства та держави. Глобалізація і інформатизація мають як позитивні, так і негативні аспекти, тому необхідно враховувати їх вплив для забезпечення національної безпеки. Проте найбільше шкодять ментальності інформаційні викривлення та фейки, які стають ефективними інструментами «м'якої сили».

Фінансова безпека є основою економічного розвитку і забезпечує суверенітет і цілісність країни. У воєнний час стабільне фінансування оборони та економіки стає критично важливим для забезпечення захисту та стабільності [7].

Ще однією проблемою є необхідність формування патріотичної свідомості у молоді для зміцнення національної ідентичності та єдності. Проблема корупції, що зачіпає всі сфери, зокрема оборону, руйнує ефективність розвитку військово-промислового комплексу і негативно впливає на репутацію країни на міжнародній арені, що може обмежити зовнішню допомогу. Тому боротьба з корупцією є пріоритетом у забезпеченні національної безпеки України.

1. Богданович В. Ю., Вороч Б. О., Марко С. І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. URL : <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/download/168924/168736/372345>.

2. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. № 4(32). С. 289-297.

3. Вовк В. Фейки як загроза національній безпеці в умовах гібридної війни. *Право і політика*. 2022. № 2(24). URL : <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1517.148>.

4. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1-2. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/vonsonovych_stan.pdf.

5. Залєвська І. І., Удренас Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/6.pdf>.

6. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану в аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. URL : http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/25.pdf.

7. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188>.

8. Бліхар В. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.

9. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. № 34. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/600/551>.

10. Шевченко М. М., Зозуля О. С., Храпач Г. С., Лепіхов А. В. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ ім. І. Черняхівського*. 2022. № 2(75). URL : <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/266598/262571>.

11. Herman, A. (2019). America's STEM Crisis Threatens Our National Security. *American Affairs*, 3(1). URL : <https://americanaffairsjournal.org/2019/02/americasstem-crisis-threatens-our-national-security>.

12. Cotton, Blackburn, Kustoff unveil bill to restrict Chinese STEM graduate student visas & thousand talents participants. *Tom Cotton – Senator for Arkansas*, 2020. URL : https://www.cotton.senate.gov/?p=press_relea.

Дмитро БАЗАРОВ

аспірант Класичного приватного
університету (м. Запоріжжя, Україна)

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека є багатогранним поняттям, яке охоплює захист держави, її громадян, економіки та інфраструктури від зовнішніх і внутрішніх загроз. У сучасних умовах, коли традиційні виклики, такі як військова агресія, доповнюються гібридними загрозами – кібератаками, тероризмом, дезінформацією та організованою злочинністю, – роль правоохоронних органів у забезпеченні стабільності та безпеки набуває особливого значення. Правоохоронні структури, до яких належать поліція, служби безпеки, прикордонні війська та інші спеціалізовані органи, виступають не лише як інструмент підтримання правопорядку, а й як ключовий елемент системи національної безпеки. Їхня діяльність спрямована на превенцію, виявлення та нейтралізацію загроз, що можуть підірвати суверенітет і суспільну стабільність. Метою цієї доповіді є аналіз функцій правоохоронних органів у контексті національної безпеки, визначення перспектив їхньої діяльності та оцінка сучасних викликів.

Поняття національної безпеки, за визначенням, наведеним у Стратегії національної безпеки України (2020), включає захист державності, суспільного порядку та життєво важливих інтересів громадян від широкого спектра загроз. Правоохоронні органи відіграють у цьому процесі інтегративну роль, поєднуючи функції превентивного захисту, реагування на інциденти та координації з іншими державними структурами. Теоретично їхня діяльність базується на принципах законності, координації та адаптивності до нових викликів. Згідно з дослідженнями Говарда (2019), ефективність правоохоронних органів у забезпеченні безпеки залежить від їхньої здатності оперативно реагувати на загрози, співпрацювати з міжнародними партнерами та впроваджувати сучасні технології.

Правоохоронні органи виконують низку завдань, що безпосередньо впливають на стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх загроз. З-поміж них:

1. Превенція та боротьба з організованою злочинністю. Організована злочинність, включаючи наркоторгівлю, торгівлю людьми та контрабанду, становить серйозну загрозу національній безпеці, оскільки її діяльність може фінансувати тероризм і дестабілізувати економіку. У 2022 р. Національна поліція України ліквідувала 47 злочинних угруповань, що займалися незаконним обігом зброї, вилучивши понад 1,5 тис. одиниць вогнепальної зброї;

2. Протидія тероризму та екстремізму. Правоохоронні органи відіграють ключову роль у запобіганні терористичним актам через розвідку, моніторинг радикальних груп і координацію з антитерористичними підрозділами. Служба безпеки України у 2023 році нейтралізувала 12 спроб диверсій на об'єктах критичної інфраструктури, що свідчить про активізацію гібридних загроз у воєнний час;

3. Забезпечення кібербезпеки. У контексті зростання кіберзагроз правоохоронні органи співпрацюють із кіберполіцією та міжнародними структурами для боротьби з хакерськими атаками та кібершпигунством. У звіті Європолу за 2022 р. зазначається, що 60 % кібератак на європейські країни мають державну підтримку, що вимагає від правоохоронних органів посилення компетенцій у цифровій сфері;

4. Охорона державних кордонів і контроль міграції. Прикордонні служби запобігають незаконному перетину кордонів, контрабанді та проникненню потенційних загроз на територію держави. У 2021 р. Державна прикордонна служба України виявила 3,2 тис. випадків нелегального перетину кордону, що на 15 % більше, ніж у попередньому році;

5. Підтримання громадського порядку в кризових ситуаціях. Під час воєнних конфліктів, стихійних лих чи масових протестів правоохоронні органи забезпечують стабільність і захист населення. Аналіз діяльності поліції під час воєнного стану в Україні (2022–2023) показує, що вона стала основним інструментом евакуації цивільних і протидії мародерству в зонах бойових дій.

Діяльність правоохоронних органів у сфері національної безпеки ускладнена низкою сучасних викликів:

1. Гібридні загрози: поєднання кібератак, дезінформації та диверсій потребує від правоохоронців нових навичок і технологій. Наприклад, атаки на урядові сайти України в січні 2022 р. супроводжувалися інформаційними кампаніями, спрямованими на паніку серед населення;

2. Недостатнє фінансування та ресурси: за оцінками експертів, бюджет правоохоронних органів у багатьох країнах, включно з Україною, покриває лише 60–70 % потреб у модернізації техніки та підготовці кадрів;

3. Транснаціональний характер злочинності: глобалізація злочинних мереж ускладнює боротьбу з ними на національному рівні без міжнародної координації;

4. Технологічна відсталість: брак сучасного обладнання та програмного забезпечення знижує ефективність боротьби з кіберзлочинністю та тероризмом;

5. Довіра суспільства: низький рівень довіри до правоохоронних органів, спричинений корупцією чи неефективністю, послаблює їхню здатність мобілізувати громаду для спільного захисту безпеки. Згідно з опитуванням Центру Разумкова, проведеним у 2023 р., лише 38 % українців довіряють поліції, що є нижчим показником порівняно з країнами ЄС.

Для підвищення ефективності правоохоронних органів у забезпеченні національної безпеки пропонується низка управлінських і технологічних рішень:

1. Модернізація технічної бази: впровадження дронів, систем відеоспостереження та аналітичного програмного забезпечення для моніторингу загроз у реальному часі;

2. Підготовка кадрів: розширення програм професійного навчання з акцентом на кібербезпеку, антитерористичні операції та міжнародне співробітництво;

3. Міжнародна співпраця: активізація участі в операціях Інтерполу, Європолу та програмах НАТО для обміну досвідом і розвідданими. Наприклад, Україна з 2016 р. бере участь у програмі NATO Building Integrity, що сприяє реформуванню правоохоронного сектора;

4. Прозорість і підзвітність: впровадження механізмів громадського контролю та антикорупційних заходів для підвищення довіри до правоохоронців;

5. Інтеграція з іншими структурами: посилення координації між поліцією, СБУ, Збройними Силами України та місцевими органами влади для комплексного реагування на загрози.

Правоохоронні органи відіграють незамінну роль у забезпеченні національної безпеки, виступаючи першим рубежем захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Їхня діяльність охоплює широкий спектр завдань – від боротьби з організованою злочинністю та тероризмом до забезпечення кібербезпеки та громадського порядку в кризових ситуаціях. Проте сучасні виклики, такі як гібридні загрози, транснаціональна злочинність і технологічна відсталість, вимагають від правоохоронних структур адаптації та реформування. Ефективність їхньої роботи залежить від рівня фінансування, професійної підготовки, технологічного забезпечення та співпраці з міжнародними партнерами. У довгостроковій перспективі вдосконалення діяльності правоохоронних органів сприятиме не лише підвищенню безпеки держави, а й зміцненню соціальної згуртованості та довіри громадян до влади. Подальші дослідження мають зосередитися на оцінці впливу реформ правоохоронного сектора на національну безпеку та розробці моделей прогнозування гібридних загроз.

Андрій КАЛАШНИК

аспірант кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО МОНІТОРИНГУ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Забезпечення національної безпеки є однією з головних функцій держави, яка гарантує стабільність свого існування, суверенітет та територіальну цілісність. У сучасних умовах геополітичної нестабільності, зростання гібридних загроз і внутрішніх викликів ефективний моніторинг загроз стає критично важливим елементом національної безпеки. Такий моніторинг дозволяє своєчасно виявляти, оцінювати та нейтралізувати ризики, що можуть впливати на безпеку держави, суспільства та її громадян.

Актуальність проблеми посилюється недостатньою ефективністю чинних адміністративно-правових механізмів, які не забезпечують належної координації та взаємодії між органами влади, а також не враховують сучасних викликів, пов'язаних зі швидкою

динамікою змін у сфері безпеки. Відсутність чітких алгоритмів і стандартів моніторингу загроз у законодавчому полі України призводить до формалізації підходів, що ставить під загрозу своєчасне реагування на нові виклики. Тому дослідження адміністративно-правового забезпечення моніторингу загроз є вкрай важливим як для усунення існуючих прогалин, так і для впровадження інноваційних підходів, які враховують кращий міжнародний досвід.

Оцінка стану національної безпеки України з моменту її незалежності довгий час залишалася неупорядкованою, а ключовий механізм цієї системи – апарат моніторингу – не був сформований. У Концепції національної безпеки України 1997 р. взагалі не було передбачено інструментів для оцінювання загроз, здійснення моніторингу виконання такої концепції, розробки плану її реалізації.

Значним проривом у вирішенні такої проблеми стало підписання Указу Президента України № 390/2012 від 08 червня 2012 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України», в якому державним органам було доручено створити систему моніторингу. Це передбачало запровадження показників стану національної безпеки, організацію збору, обробки та аналізу даних щодо змін ситуації у різних сферах відповідно до визначених критеріїв [1]. На тому етапі це були лише шляхи до розробки механізму моніторингу, який поки не висвітлював конкретні результати, але саме тоді було покладено початок для формування розуміння того, що процес моніторингу є важливим для боротьби як із внутрішніми, так і зовнішніми загрозами.

Для того щоб процес моніторингу мав дієвість, варто виокремити його структуру, наприклад, вся система моніторингу повинна мати такі складові, як елементи дослідження, система суб'єктів та об'єктів. Так, об'єктами моніторингу будуть певні обставини, фактори, які негативно впливають на національну безпеку, а суб'єктами – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, що наділені державновладними повноваженнями в питаннях забезпечення національної безпеки.

А. Качинський у своєму дослідженні зауважив, що система моніторингу має спиратись та існувати на конкретних принципах, як-от:

- достовірність;
- системність;
- своєчасність;
- комплексність [2].

В Україні на заходах моніторингу потенційних загроз національній безпеці акцентується увага у значній кількості нормативно-правових документів, серед яких: Закон України «Про національну безпеку України», який визначає основні засади державної політики в сфері безпеки та оборони, включаючи прогнозування, аналіз та виявлення потенційних загроз; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки», яким значно розширено перелік суб'єктів адміністративно-правового реагування щодо виявлення загроз національній безпеці та їх повноваження саме щодо здійснення моніторингу наявних або потенційних загроз національній безпеці України з метою їх виявлення та вжиття заходів для нейтралізації їхнього впливу на діяльність банку, Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» [3], який регулює моніторинг зовнішніх та внутрішніх загроз саме у секторі воєнної безпеки України, та ін.

Адміністративно-правове забезпечення моніторингу загроз національній безпеці України є ключовим елементом ефективної державної політики у сфері безпеки. Сучасна система моніторингу потребує вдосконалення через запровадження чітких нормативних стандартів, підвищення координації між органами державної влади та адаптації кращих міжнародних практик. Визначальними аспектами вдосконалення є забезпечення прозорості процедур, використання сучасних інформаційно-аналітичних технологій та формування системи оперативного реагування на динамічні виклики і загрози.

Необхідним є формування комплексного підходу до моніторингу загроз, який поєднуватиме правові, організаційні та технологічні засади. Підвищенню ефективності моніторингу загроз національній безпеці країни, посиленню безпекового потенціалу держави та збереженню її суверенітету і стабільності в умовах сучасних глобальних викликів сприятиме:

- ухвалення спеціального закону про моніторинг загроз національній безпеці, який би визначав єдині стандарти збору, аналізу та реагування на такі загрози;
- доповнення Закону України «Про національну безпеку України» положеннями про обов'язкову інтеграцію сучасних інформаційних технологій у процес моніторингу загроз

національній безпеці;

- впровадження на рівні підзаконних актів чітких процедур обміну інформацією між суб'єктами забезпечення національної безпеки для підвищення ефективності міжвідомчої координації та взаємодії;
- розширення функціональних можливостей органів, відповідальних за моніторинг загроз національній безпеці, шляхом надання їм додаткових повноважень у сфері прогнозування та оцінки ризиків;
- впровадження навчальних програм для співробітників відповідних органів, спрямованих на підвищення їхньої компетенції в управлінні загрозами;
- забезпечення регулярного аудиту системи моніторингу загроз національній безпеці для виявлення прогалин та їх оперативного усунення;
- створення єдиної цифрової платформи для обміну даними між державними органами, що дозволить зменшити дублювання інформації та прискорити процеси реагування на виклики та загрози національній безпеці країни.

1. Романов І. В. Державне управління сектором безпеки і оборони: теорія, практика, стратегія: монографія. К. : ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. 218 с.

2. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень. К. : НІСД, 2013. 104 с.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

Ярослав КІНАШ

аспірант кафедри теорії держави і права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ПРОКУРАТУРИ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ще декілька років тому питання безпеки у переважній більшості розвинутих країн світу відійшло на другий план, а в основному фокусі уваги опинилися більш актуальні проблеми сьогодення. Видатний філософ та історик нашого часу Ю. Харрі зазначив: «більша частина людства стала сприймати війну як щось просто неможливе. Уперше в історії уряди, корпорації і приватні особи, зазираючи у своє найближче майбутнє, не вважають війну ймовірною подією» [1, с. 18]. Проте через сім років після написання вказаних слів сучасний світ зіштовхнувся з безпрецедентними викликами у сфері безпеки. Нові реалії міжнародних відносин у безпековій сфері вимагають більш тісної взаємодії між правоохоронними органами. Одну з ключових ролей у підтримці дієвого механізму у забезпеченні верховенства права та ефективної координації між правоохоронними структурами, в контексті міжнародної та національної безпеки, відіграють органи прокуратури.

Конституцією України визначено: «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [2]. У свою чергу, взаємодія прокуратури та правоохоронних органів базується на чітких законодавчих нормах, які визначають повноваження та механізми співпраці. Важливу роль відіграють міжнародно-правові документи, такі як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, угоди з Інтерполом та Європолем.

Серед правоохоронних органів забезпечення національної безпеки в Україні здійснюється, зокрема, спільними зусиллями Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Державної прикордонної служби України та Національного антикорупційного бюро України, при цьому органи прокуратури в міру своїх повноважень здійснюють координацію усіх правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Так, керівництво органів прокуратури відповідно до розподілу обов'язків координує діяльність правоохоронних органів відповідного рівня, у тому числі міжрегіональних, повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць, у сфері протидії злочинності. Завданнями такої координації є:

- розробка та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних підходів до протидії злочинності;
- визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури, динаміки та прогнозування тенденцій, підготовка пропозицій щодо шляхів вирішення відповідних проблем із метою сприяння у виконанні завдань кримінального провадження;
- розробка, узгодження і реалізація спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню;
- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії злочинності [3].

Ключовими аспектами в забезпеченні національної та міжнародної безпеки є ефективна протидія транснаціональній організованій злочинності, корупції та тероризму. Сучасні виклики вимагають від правоохоронних органів та прокуратури імплементації у їхню діяльність новітніх підходів у роботі, зокрема щодо швидкого обміну оперативною інформацією, використання міжнародних баз даних, застосування цифрових технологій та аналітичних інструментів, які суттєво покращують процес розслідування та сприяють викриттю злочинної діяльності. Законодавство України дає змогу органам прокуратури не тільки ефективно виконувати запити про правову допомогу, а й брати активну участь у міжнародних заходах протидії міжнародній організованій злочинності. А звідси – оцінка міжнародною спільнотою ефективності діяльності правоохоронних органів України у протидії міжнародній організованій злочинності [4].

Положеннями ч. 1 ст. 92 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що органи прокуратури, згідно з міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та кримінальним процесуальним законодавством України, здійснюють співробітництво з компетентними органами інших держав з питань проведення процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейнятті кримінального провадження та з інших питань, передбачених такими договорами. У разі відсутності міжнародного договору України співробітництво у цій сфері здійснюється органами прокуратури України на підставі взаємних письмових гарантій [5]. Ключову роль у міжнародному розшуку злочинців, боротьбі з транснаціональною злочинністю та тероризмом відіграє Інтерпол. На сьогодні Україна є активним членом Інтерполу, що дозволяє прокуратурі та правоохоронним органам здійснювати обмін інформацією, ініціювати міжнародний розшук осіб та брати участь у координаційних заходах щодо запобігання міжнародній злочинності. Крім того, співпраця з Інтерполом дає можливість ефективного контролю за незаконними фінансовими потоками, запобігання фінансуванню тероризму та боротьби з торгівлею людьми, що, у свою чергу, сприяє зміцненню міжнародної безпеки та забезпеченню ефективного міжнародного правопорядку.

Також важливою складовою у забезпеченні національної та міжнародної, зокрема економічної, безпеки є міжнародна співпраця щодо розшуку та повернення активів в Україні, що покладається на Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) та на Офіс Генерального прокурора [6]. Взаємодія з міжнародними партнерами та використання механізмів Інтерполу дозволяють виявляти, арештовувати та повертати активи, що були незаконно виведені за межі країни. Це забезпечує ефективну боротьбу з корупційними схемами, відмиванням коштів і економічними злочинами, що мають міжнародний характер.

Г. Буяджи зазначає, що сьогодні органи країн світу, які опікуються питаннями повернення та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, співпрацюють між собою в рамках універсальних та регіональних ініціатив, зокрема таких, як:

- 1) Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів (CARIN – Camden Assets Recovery Interagency Network) – неформальна мережа, яка включає експертів у сфері розшуку незаконних активів;
- 2) Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR – Stolen Asset Recovery Initiative) – партнерська ініціатива Групи Світового банку та Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності, яка підтримує міжнародні зусилля, спрямовані на припинення практики приховування активів, отриманих від корупційних злочинів;
- 3) Глобальна ініціатива контактних пунктів Інтерполу (Interpol Global Focal Point Initiative) – формує платформу для обміну інформацією в частині розшуку та повернення

незаконних активів [7 с. 146].

Отже, ефективна взаємодія прокуратури та правоохоронних органів є архіважливою для забезпечення національної та міжнародної безпеки. Попри напрацьовані механізми співпраці існують багато проблемних аспектів, серед яких можна виділити, зокрема, формальні ускладнення, дефіцит кадрів та технічного забезпечення, а також складнощі у міжнародному правовому регулюванні таких інститутів, як екстрадиція та боротьба з транснаціональною злочинністю. Вирішення цих питань потребує подальшого вдосконалення нормативно-правової бази, впровадження сучасних цифрових технологій, розширення міжнародної співпраці та створення єдиних інформаційних систем. Тільки комплексний підхід та посиленна координація зусиль на національному та міжнародному рівнях дозволять ефективно протидіяти сучасним викликам безпеки та забезпечити верховенство права.

1. Харпі Ю. Н. Homo Deus. За лаштунками майбутнього. 2015. 357 с. URL : https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/HararI_2018_Homo%20Deus.pdf.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: наказ Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 р. № 28. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#Text>.
4. Грицюк І. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері оподаткування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2012. 19 с.
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
6. Домбровська О. В., Ховпун О. С., Часова Т. О. Міжнародна співпраця щодо розшуку та повернення активів. *Право і суспільство*. 2023. С. 297-301.
7. Буяджи Г. Історія формування та передумови виникнення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 143-147.

Петро КУЧЕРЯВИЙ

аспірант

Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

<https://orcid.org/0009-0002-4247-9649>

ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Взаємодія органів прокуратури, Національної поліції України та Державної прикордонної служби України є фундаментальною складовою забезпечення національної безпеки та ефективної протидії злочинності. В умовах збройної агресії російської федерації проти України, значного зростання рівня злочинності, активізації організованих злочинних угруповань та зростаючих загроз національній безпеці координація між правоохоронними органами набуває особливої актуальності. Незаконний обіг зброї, наркотиків, контрабанда та міграційні виклики вимагають чіткої та ефективної взаємодії між різними відомствами. Діяльність правоохоронних органів повинна бути спрямована на забезпечення правопорядку, недопущення терористичних загроз, ефективну боротьбу з корупцією та організованою злочинністю.

Ця співпраця регулюється системою нормативно-правових актів, які визначають процедури та механізми спільних дій, спрямованих на підтримання правопорядку та захист державного суверенітету. Основою для координації дій між зазначеними органами є низка законів та підзаконних актів. Зокрема, Закон України «Про прокуратуру», серед іншого, визначає функції та повноваження прокуратури у сфері нагляду за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування та підтримання публічного обвинувачення в суді. Цей закон встановлює, що прокуратура координує діяльність правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю, забезпечуючи узгодженість їхніх дій [1]. Закон України «Про Національну поліцію» регламентує діяльність поліції у сфері охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку. У цьому законі підкреслюється необхідність співпраці поліції з іншими

правоохоронними органами, зокрема Державною прикордонною службою України, для досягнення спільних цілей у сфері безпеки, як приклад, у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та ліквідації таких каналів [2]. Діяльність Державної прикордонної служби України регулюється, зокрема, Законом України «Про Державну прикордонну службу України», який визначає її завдання щодо охорони державного кордону та боротьби з правопорушеннями на кордоні. Закон передбачає тісну взаємодію прикордонної служби з іншими правоохоронними органами, зокрема з поліцією, для забезпечення ефективного контролю та захисту кордону [3].

На підзаконному рівні важливим документом є Порядок організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення до тримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України № 740 від 15 листопада 2022 р. Цей документ деталізує механізми співпраці між поліцією та прикордонною службою, визначаючи процедури обміну інформацією, проведення спільних операцій та розслідувань [5].

До основних напрямів взаємодії належать:

- обмін оперативною інформацією: ефективна боротьба з організованою злочинністю вимагає своєчасного обміну інформацією між правоохоронними органами. Прокуратура, поліція та прикордонна служба зобов'язані оперативно передавати одне одному дані про виявлені правопорушення, осіб, причетних до організованої злочинної діяльності, та інші відомості, що можуть сприяти розкриттю злочинів, зокрема, діючи у складі міжвідомчої робочої групи [6];

- координація спільних операцій: проведення спільних спеціальних операцій є важливим елементом взаємодії. Це стосується, наприклад, боротьби з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків, торгівлею людьми та іншими правопорушеннями. Спільні дії дозволяють об'єднати ресурси та компетенції різних органів для досягнення максимального ефекту. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» у центральних апаратах прокуратури, Національної поліції України та Служби безпеки України передбачено посади осіб, відповідальних за координацію дій у цій сфері [4];

- контроль на державному кордоні: Державна прикордонна служба України спільно з Національною поліцією України здійснює заходи щодо запобігання та виявлення правопорушень на кордоні. Це включає перевірку осіб та транспортних засобів, виявлення контрабанди, незаконної міграції та інших правопорушень. Порядок дій посадових осіб цих органів у разі виявлення правопорушень у пунктах пропуску через державний кордон визначений відповідними нормативними актами, що сприяє ефективному реагуванню на правопорушення та забезпеченню правопорядку на кордоні [7].

Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, на практиці взаємодія між органами прокуратури, поліції та прикордонної служби стикається з низкою проблем. Зокрема, часто обмін інформацією між органами відбувається із затримками, що може негативно впливати на ефективність розслідувань та проведення оперативних заходів. Для вирішення цієї проблеми, вважаємо, необхідно створити єдину інтегровану базу даних, до якої матимуть доступ усі відповідні органи. Впровадження цифрових рішень для автоматизованого обміну інформацією дозволить значно скоротити час на отримання та обробку даних. Відповідний механізм може бути закріплений у змінах до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідних підзаконних актах. Однією з проблем є також складність координації між відомствами через відмінності у процедурах та відсутність чітко визначеного механізму взаємодії у деяких випадках, що призводить до дублювання повноважень або, навпаки, прогалин у реагуванні на певні загрози. З метою вирішення цієї проблеми варто внести зміни до Порядку координації діяльності правоохоронних органів, визначивши чіткі процедури взаємодії під час проведення слідчих дій та спільних операцій. Потребує вдосконалення співпраця з міжнародними партнерами, такими як Європол, Інтерпол та прикордонні відомства сусідніх держав. Важливо забезпечити ефективний механізм спільного обміну інформацією щодо транскордонної злочинності, а також участь України у спільних операціях із запобігання тероризму, торгівлі людьми та незаконного обігу наркотиків. Відповідні зміни можуть бути внесені до міжурядових угод та меморандумів про співпрацю.

Ефективна взаємодія органів прокуратури, Національної поліції України та Державної прикордонної служби України є запорукою успішної боротьби зі злочинністю, забезпечення правопорядку та національної безпеки. Важливими напрямками співпраці є обмін оперативною інформацією, координація спільних операцій та забезпечення контролю

на державному кордоні. Водночас існують певні проблеми у цій сфері. Для їх подолання необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, впровадити сучасні інформаційні технології та забезпечити належне фінансування правоохоронних органів. Лише комплексний підхід дозволить створити ефективну систему міжвідомчої взаємодії, що відповідатиме сучасним викликам та загрозам.

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
3. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.
5. Про затвердження Порядку організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму: наказ МВС України від 15.11.2022 р. № 740. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-22#Text>.
6. Координація прокурором діяльності правоохоронних органів у сфері протидії організованим злочинностям шляхом створення міжвідомчої робочої групи: метод. реком. К. : Офіс Генерального прокурора, 2021. 55 с. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=229420.
7. Про затвердження Порядку дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та органів Національної поліції України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України осіб, автомобільних транспортних засобів і паспортних документів, які перебувають у банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу: наказ МВС України від 14.06.2016 р. № 505. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/RE29182>.

Андрій СІРКО

ад'юнкт кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0006-5839-1034>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні війна спричинила зміни не лише в політичній системі, але і в діяльності різних органів державної влади України. Внаслідок повномасштабного вторгнення країни-агресора Президентом України було введено правовий режим воєнного стану, який є важливим інструментом для забезпечення національної безпеки, державності та незалежності. Проте не меншого значення має діяльність органів та інституцій, на які покладено функції та повноваження щодо забезпечення дії правового режиму воєнного стану.

З початком повномасштабного вторгнення чимало змін було внесено до законодавчих актів, що регулюють діяльність органів виконавчої влади. Зокрема, законодавець розширив та поглибив функції та повноваження поліцейських на період дії правового режиму воєнного стану. Саме тому в умовах сьогодення діяльність Національної поліції України є не сталою, а навпаки, змінною залежно від тих процесів, які відбуваються в суспільстві, в межах окремих областей чи країни в цілому.

Правове регулювання діяльності Національної поліції України під час воєнного стану ґрунтується на низці законів, що визначають її функції, повноваження та взаємодію з громадянами та іншими суб'єктами. Ефективність роботи поліції є критично важливою для забезпечення внутрішньої безпеки країни в умовах війни. При цьому слід зазначити, що деякі норми, які стосуються діяльності поліції під час дії воєнного стану, існували ще до його введення. Проте спершу розглянемо особливості правового регулювання правового режиму воєнного стану, що введений у зв'язку із повномасштабним вторгненням країни-агресора.

Аналізуючи дослідження науковців з даної тематики [1-3], можемо зазначити, що правовий режим воєнного стану характеризується такими загальними рисами:

1. Воєнний стан вводиться указом Президента України, який розглядається для затвердження у дводенний строк Верховною Радою України. Тобто даний етап характеризується формальним оголошенням та може бути обмежений за тривалістю;

2. Воєнний стан супроводжується законодавчим обмеженням деяких прав і свобод громадян з метою забезпечення безпеки та збереження порядку. Наприклад, обмеженням свободи зібрань;

3. Під час дії воєнного стану влада має розширені повноваження щодо управління важливими інфраструктурними об'єктами та здійснення контролю. Зокрема, згідно з чинним законодавством на територіях, на яких введено воєнний стан, утворено тимчасові державні органи – військові адміністрації;

4. На час дії воєнного стану діють зміни у судочинстві та правопорядку. Прикладом цієї особливості в умовах сьогодення є введення комендантської години, віднесення до обтяжуючої обставини вчинення кримінального злочину з використанням умов воєнного стану тощо;

5. У разі дії воєнного стану держава може звертатися до міжнародного співтовариства за допомогою або щодо співпраці, зокрема у вирішенні гуманітарних питань тощо.

Щодо особливостей правового регулювання воєнного стану, який був введений з початку повномасштабного вторгнення, можемо охарактеризувати його як визначений законодавцем перелік правових актів. Причому одні правові акти підписуються безпосередньо після обставин, що вимагають введення правового режиму воєнного стану (наприклад, Указ Президента «Про введення воєнного стану в Україні»), інші ж були прийняті в мирний час та в разі необхідності вступають в дію для регулювання суспільних процесів у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності тощо.

Отже, згідно з чинним законодавством основними нормативними актами, що регулюють дію правового режиму воєнного стану, що введений 24 лютого 2022 р., є: Конституція України від 28.06.1996, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015, Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991, Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022, розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 181-р, Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 № 65/2022 та інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти [4-10]. Коротко охарактеризуємо деякі із зазначених документів.

Щодо положень Конституції України, які стосуються правового режиму воєнного стану, то крім положень щодо повноважень Верховної Ради України та Президента України важливою є також ст. 64, яка регулює конституційні права і свободи людини в умовах воєнного стану, зокрема окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Преамбула Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [5]. Статтею 16 цього ж закону визначено, що правоохоронні органи залучаються до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану згідно з їх призначенням та специфікою діяльності.

Правовий режим воєнного стану характеризується певними повноваженнями органів державної влади, а також заходами, які діють протягом дії воєнного стану.

Так ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає, що на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Статтею 8 цього ж закону передбачено, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, заходи правового режиму воєнного стану можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених Указом Президента України про введення воєнного стану [5]. Крім того, на початку повномасштабного вторгнення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р. було затверджено План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в

Україні, який містить 28 пунктів із визначенням різних заходів.

Щодо особливостей правового регулювання діяльності Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану, то починаючи з 24 лютого 2022 р. станом на сьогодні прийняті такі нормативно-правові акти:

– Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» [11];

– Закон України від 21.03.2023 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану» [12];

– Закон України від 20.08.2024 «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» щодо деяких питань, пов'язаних із розшуком осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зокрема під час дії в Україні воєнного стану» [13];

– Закон України від 24.03.2022 «Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану» [14];

– наказ МВС України від 29.08.2022 № 535 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [15].

Зазначені нормативно-правові акти є важливими для забезпечення поліцейськими безпеки в державі. Зміни, що наступили внаслідок їх прийняття, регулюють як зовнішню (правову), так і внутрішню (організаційну) діяльність поліції.

Отже, вищенаведені нормативно-правові акти, що регулюють діяльність поліції під час дії воєнного стану, не містять безпосереднього згадування про необхідність обов'язкової реалізації чи виконання повноважень під час дії воєнного стану, водночас такі правові документи є важливими елементом для забезпечення національної безпеки.

1. Синявська, О. Ю., Повалена М. В., Носевич Н. Р. Правовий режим воєнного стану: аналіз законодавства України. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL : <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/4b5d4543-423d-47d2-92e6-ea87b8971f14/content>.

2. Басс В. О., Корж-Ікаєва Т. Г. Правовий режим воєнного стану та його адміністративно-правове забезпечення в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 489-492. URL : http://lsej.org.ua/5_2023/122.pdf.

3. Комзюк А. Т., Комзюк М. А., Липій Є. А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 3. С. 100-106.

4. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

7. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022. № 65/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>.

8. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

9. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

10. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022. № 181-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-r#Text>.

11. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

12. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану: Закон України від 21.03.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3000-20#Text>.

13. Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» щодо деяких питань, пов'язаних із розшуком осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зокрема під час дії в Україні воєнного стану: Закон України від 20.08.2024 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3901-20#Text>.

14. Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2151-20#Text>.

15. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Наказ МВС України від 29.08.2022 № 535. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-22#Text>.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИКО-ПРАВОВІ, КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Валентина БОНЯК

завідувач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0001-5128-7994>

КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Під час підготовки тез цієї доповіді автор визначила за мету з'ясувати роль конституційної засади верховенства права у забезпеченні національної безпеки України.

Принагідно відзначити, що своє закріплення в Основному Законі Української держави засада верховенства права отримала в ч. 1 ст. 8, згідно з якою в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1].

Її логічним продовженням є припис ч. 2 цієї ж статті, за яким: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [1].

В умовах дії на всій території України правового режиму воєнного стану, обумовленого збройною агресією російської федерації проти нашої держави, суттєво зростає роль конституційної засади верховенства права в контексті забезпечення національної безпеки України.

Конституційна засада верховенства права розглядається як важлива складова сучасного концепту правової держави, в якій:

- 1) як найвищою соціальною цінністю визнано людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку (ч. 1 ст. 3);
- 2) права і свободи людини та їх гарантії складають зміст і спрямованість держави;
- 3) держава несе відповідальність за свою діяльність перед людиною;
- 4) головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3) [1].

Тому обґрунтованим вважаємо умовивід про необхідність пізнання феномену верховенства права «крізь призму» прав людини як вияву самообмеження державної влади.

Під правовими засадами в правничій науці розуміють вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо) [2, с. 107].

Як обґрунтовано наголошується в науковій літературі конституційна засада верховенства права в національному законодавстві розглядається саме через гетерогенні принципи (гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, поваги до прав і гідності особи та ін.) [2, с. 142].

Своє відображення досліджуваний феномен знайшов і в Законі України «Про національну безпеку України». Серед основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, суб'єкт законотворчості першою визначив саме основоположну ідею верховенства права (п. 1 ч. 2 ст. 3) [3], хоча й не розкрив її змісту.

Згідно з п. 9 ст. 1 вищевказаного законодавчого акта національна безпека України інтерпретується як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз», а термін «національні інтереси України» тлумачиться як «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» (п. 10 ст. 1) [3].)

Аналіз вищезгаданих приписів, закріплених в стст. 3 та 8 Основного Закону Української держави та наведених положень Закону України «Про національну безпеку України» свідчить про певну їх неузгодженість. Зміст п. 10 указанного Закону свідчить про те, що забезпечення національної безпеки має полягати в реалізації життєво важливих інтересів, насамперед, людини, безпечних умовах її життєдіяльності і добробуту, що, в свою чергу й сприятиме забезпеченню державного суверенітету держави та її прогресивному розвитку. Натомість національна безпека визначається законодавцем як належний рівень захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України як від реально-існуючих, так і потенційних загроз (п. 9). Таким чином, суб'єкт законотворчості своїми діями створив умови для своєрідної конкуренції норм у питанні пріоритетності інтересів держави та інтересів людини.

У зв'язку з цим актуальним є пошук механізму забезпечення балансу інтересів держави у сфері національної безпеки та інтересів людини, що відповідав би вимогам ст. 3 Основного Закону Української держави.

У контексті питання, що складає предмет розгляду важливими є і такі приписи Конституції України, що є спеціальними гарантіями прав і свобод людини:

1) при ухваленні нових законів або при внесенні змін до чинних не може допускатися звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини (ч. 3 ст. 22 Конституції України); у разі ухвалення рішення (-нь) щодо обмеження прав і свобод, вони не мають бути свавільними:

а) такі рішення повинні відповідати приписам, уміченим у ч. 1 ст. 64: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України»;

б) узгоджуватися з вимогами ч. 2 ст. 19 Основного Закону (органи публічної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах та у спосіб, які визначені Конституцією та законами України);

в) термін таких обмежень має бути законодавчо визначеним (ч. 2 ст. 64 Конституції України);

2) не можуть обмежуватися права і свободи людини і громадянина, що закріплені у статтях 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Основного Закону (ч. 2 ст. 64) [1].

Прикладом розбалансування інтересів людини й інтересів держави в умовах дії правового режиму воєнного стану є Постанова Кабінету Міністрів України від 3 січня 2025 р. № 1 під назвою «Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану» [4], якою суттєво обмежено права пенсіонерів з числа осіб, звільнених з військової служби та інших категорій осіб.

Цим нормативно-правовим актом Уряду передбачено, що «у період дії правового режиму воєнного стану у 2025 році пенсії (пенсійні виплати), призначені (перераховані) відповідно до Митного кодексу України, Законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про статус народного депутата України», «Про Національний банк України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про дипломатичну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про судову експертизу», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», Постанови Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р. № 379/95-ВР «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України» (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством), розмір яких перевищує десять розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачуються із застосуванням коефіцієнтів (від 0,5 до 0,1) до відповідних сум перевищення» [4].

Вважаємо, що таке рішення Кабінету Міністрів України не узгоджується з приписами, закріпленими у чч. 1-2 ст. 24 Основного Закону України, якими гарантована рівність громадян перед законом та рівність конституційних прав і свобод для всіх громадян України, а також заборонена дискримінація за будь-якими ознаками.

Вищезгадана постанова Уряду не узгоджується і з вимогами п. 1 ст. 92 Конституції нашої держави, згідно з яким: «Виключно законами України визначаються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина» [1]. Таким чином, постає питання не лише про відповідність цього рішення Кабінету Міністрів України Основному Закону держави і суспільства, але й нагальність його в умовах війни.

Узагальнення всього вищевикладеного дає підстави для таких висновків:

1) національна безпека України, незалежно від умов, що склалися (введення чи не введення правового режиму воєнного стану), має забезпечуватися на основі дотримання всіма органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами конституційної засади верховенства права;

2) рішення уповноважених органів державної влади, якими обмежуються конституційні права і свободи людини мають бути законними і такими, що забезпечують необхідний баланс інтересів людини та інтересів держави у сфері національної безпеки.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, Ліра, 2015. 372 с.

3.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2025 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1-2025-%D0%BF#Text>.

Олександр ВИСОЦЬКИЙ

професор кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна),
доктор політичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0003-0712-8499>

**ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
В ПУБЛІЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПІД ЧАС
ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Виступи Володимира Зеленського перед іноземними аудиторіями, виголошені під час триваючого російського вторгнення в Україну, є яскравим прикладом публічної дипломатії, спрямованої на здобуття міжнародної підтримки, формування глобального сприйняття та вирішення критичних питань міжнародної та національної безпеки. Публічна дипломатія Президента України просуває концепцію безпеки як багатовимірного явища, що виходить за межі військової оборони та поєднує політичну єдність, економічну стабільність, правову відповідальність та моральну ясність. Публічна дипломатія В. Зеленського базується на тому, що боротьба України є поворотним моментом для глобальної безпеки, що вимагає від міжнародних партнерів рішучих та об'єднаних дій. Промови українського лідера під час повномасштабної російсько-української війни – це не просто мобілізація глобальної підтримки на захист Української держави, це заклики до переосмислення того, як світ забезпечує мир, стабільність і справедливість. У публічній дипломатії Президента України під час повномасштабної війни можна виділити цілу низку аспектів, які охоплюють питання міжнародної та національної безпеки.

Глобальна загроза, спричинена російською агресією. В. Зеленський послідовно

розглядає вторгнення росії в Україну не просто як регіональний конфлікт, а як глобальну загрозу безпеці. Він підкреслює, що дії росії підривають міжнародне право, дестабілізують світові ринки і загрожують безпеці всіх країн, особливо в Європі. За його словами, «війна росії проти України – це далеко не тільки про Європу. Це про глобально важливі речі. Російське керівництво хоче відкинути всі здобутки історичного розвитку людства, зокрема систему міжнародного права, яка в нас є сьогодні, і повернутися до життя, як у XIX столітті чи навіть раніше. Коли було неможливим усе те, що дало мільярдам людей шанс на гармонійний розвиток, на добробут» [9].

Важливість міжнародної єдності та колективної безпеки. Під час здійснення публічної дипломатії, В. Зеленський неодноразово закликав до єдності між демократичними країнами, наголошуючи, що безпека України невіддільна від безпеки Європи та світу. Він у різних виразах наголошував, що роз'єднана відповідь на російську агресію лише підбадьорює агресора. «Тільки завдяки більшій єдності можна знайти ефективні відповіді на все, що робить росія проти нас і проти вас. Якщо хтось торпедує корабель, не може одна чи декілька кают сподіватися, що залишаться на плаву, коли інші потонуть. Ви бачите, що наслідки агресії росії вийшли за межі нашого континенту. І обов'язково повернуться звідти ще більшими проблемами для всієї Європи. Наприклад, масштабний голод в Африці, в країнах Азії означатиме, що Південній і Південно-Східній Європі загрожує нова масштабна міграційна криза» [3], – зазначав Президент. У зверненні до представників країн Західних Балкан, він закликав: «Потрібно зробити всю Європу нарешті єдиною. Це те, в чому зацікавлені однаково і Україна, і ваші держави Західних Балкан. Повноправна європейська інтеграція України, як і повноправна європейська інтеграція ваших держав, – це історичне посилення Європи та повний демонтаж російської можливості бити нас поодиноці» [4].

Роль санкцій та економічних заходів у контексті міжнародної та національної безпеки. В. Зеленський під час публічної дипломатії завжди акцентує на всеосяжних та негайних санкціях проти рф, стверджуючи, що економічний тиск є критично важливим інструментом для послаблення агресора та запобігання подальшій ескалації. «Ембарго на російську нафту. Повне блокування всіх банків без винятку. Усіх. Повна відмова від російського IT-сектору. Повне припинення торгівлі з агресором. Це має бути такий прецедент санкційного тиску, який ще десятиліттями переконливо працюватиме на підтримання миру», зазначав керівник Української держави [6].

Національна оборонна та військова безпека. Найбільш важливою частиною публічної дипломатії Президента України зазначеного періоду стали звернення до світової громадськості з метою забезпечення оборонної та військової безпеки Української держави в умовах повномасштабної російської агресії. З початку війни В. Зеленський послідовно закликав союзників України надати сучасну військову техніку, зокрема зброю та оборонні системи. «Допомагайте нам прискорити постачання зброї для України, щоб ми могли звільнити окуповані райони. Нам потрібна потужна наступальна зброя, без якої війна лише затягується. Затягується, і кількість жертв збільшується» [2]. З забезпеченням достатньої військової підтримки України з боку союзників В. Зеленський у здійсненні публічної дипломатії пов'язував результативність дій українських збройних сил на полі бою та швидке закінчення російської агресії. «Ми потребуємо більше реактивної артилерії й більш далекобійних ракет. Що результативнішими будемо ми з такою зброєю, то коротшою буде російська агресія» [15].

Важливість міжнародного права та відповідальності. У процесі здійснення публічної дипломатії В. Зеленський закликав до створення міжнародно-правових механізмів для притягнення росії до відповідальності за її дії, включаючи воєнні злочини та акти тероризму. Він справедливо зазначав, що без відповідальності міжнародний правопорядок продовжуватиме руйнуватися. «Потрібно діяти негайно і зробити все, щоб росія припинила вбивати дітей, дорослих людей – усіх. Треба притягти її до відповідальності за тероризм, інакше вона може перенести терористичну активність і на територію інших держав Європи, Азії. Країни Балтії, Польща, Молдова, Казахстан...», – наголошував український лідер [10]. «Статут ООН дає всі важелі, щоб вплинути на будь-якого порушника правил Організації, на будь-якого агресора, на будь-яку державу-терориста. І я закликаю вас скористатися цими важелями» [10].

Роль України в європейській та глобальній безпеці. В. Зеленський позиціонує Україну як передову державу в захисті європейської та глобальної безпеки. Він стверджує, що боротьба України за свободу і суверенітет – це боротьба за цінності демократії та міжнародного права. «Україна проявила надзвичайну сміливість. Ми не здалися росії. Ми

зупинили й поступово витискаємо з нашої території армію загарбників, яка нещодавно вважалася другою за силою у світі», – заявляв Президент України вже на четвертий місяць повномасштабної війни [11].

Глобальна безпека та роль міжнародних інституцій. Президент України в своїх виступах перед світовою громадськістю послідовно відстоював реформування архітектури міжнародної безпеки. Він критикував неефективність існуючих глобальних інституцій, таких як ООН та ОБСЄ, у запобіганні агресії та виступав за нові механізми безпеки, що забезпечать сильнішу реакцію на порушення міжнародного права. «Ми маємо напрацювати нові гарантії безпеки. Щоб можна було діяти превентивно і сильно кожного разу, коли виникає загроза для миру» [13]. «Оновлюючи глобальну систему безпеки, маємо створити можливості, щоб превентивно або принаймні за 24 години зупинити будь-яку агресію. Або за 24 години надати таку допомогу жертві агресії, яка відновить мир» [12].

Правова відповідальність та міжнародна безпека. Публічна дипломатія В. Зеленського спрямована також на переконання глобальної публіки в необхідності притягнути російських порушників міжнародного права до відповідальності за воєнні злочини, щоб унеможливити їх у майбутньому. «Чи зможе світ притягнути до реальної відповідальності воєнних злочинців? Якщо так – це буде міцною опорою для миру на землі в майбутньому. Якщо ж ні, якщо сотні порушених росією договорів, конвенцій залишаться просто папірцями, то людству доведеться розбиратися ще із сотнями інших агресій» [8]. «Нам потрібен міжнародний трибунал, який дасть змогу притягнути до відповідальності тих, чий злий розум породив цей злочин, цю війну» [1].

Гуманітарний вимір безпеки. В. Зеленський в своїх виступах перед глобальною громадськістю наголошував на гуманітарній кризі, спричиненій війною, включаючи переміщення мільйонів українців, обстріли цивільного населення та руйнування критично важливої інфраструктури. Він розглядав ці питання не лише як українські проблеми, але й як глобальні гуманітарні виклики. «Понад 12 мільйонів українців стали переселенцями. Вони залишили свої міста, громади й шукали порятунку на безпечній території. Там, куди не досягає принаймні російська артилерія» [5], – зазначав Президент України.

Національна економічна та енергетична безпека. У виступах В. Зеленського наголошувалося на економічній стійкості та нагальній потребі пом'якшення російського енергетичного шантажу. «Пакети макрофінансової підтримки для України – це також зброя в захисті свободи» [7], – заявляв Президент України (Промова Європейської Ради, 15 грудня 2022 року).

Морально-етичний вимір безпеки. В. Зеленський під час публічної дипломатії апелює до моральної свідомості світу, представляючи конфлікт як битву між добром і злом, свободою і тиранією. Він завжди закликає нації діяти не лише зі стратегічних інтересів, але й з почуття справедливості та людяності. «Тиранія повинна програти. Тиранія завжди повинна програвати. А щоб це сталося, свобода має отримати всю необхідну зброю для перемоги, для захисту» [14], – зазначав Президент.

Стрижень багатогранної публічної дипломатії Президента України Володимира Зеленського під час широкомасштабної російсько-української війни складають різноманітні питання міжнародної та національної безпеки, що стосуються як нагальних військових, оборонних, економічних, гуманітарних потреб, так і довгострокового бачення ролі України у глобальній безпеці. Квінтесенція безпекової проблематики публічної дипломатії українського лідера полягає в тому, що Україна бореться не лише за власне виживання, але й за збереження міжнародного права, демократичних цінностей та глобальної стабільності. Формулюючи сутність конфлікту у цих термінах, В. Зеленський ефективно мобілізує міжнародну підтримку і підкреслює взаємопов'язаність національної та глобальної безпеки.

1. Виступ Президента України під час урочистого засідання Сеймасу Литви з нагоди відзначення Дня захисників свободи та церемонії вручення премії Свободи Литовської Республіки. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistogo-zasidannya-s-80361>.

2. Звернення Президента Володимира Зеленського до учасників American Jewish Committee Global Forum. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-do-uchasnikov-am-75797>.

3. Звернення Президента України Володимира Зеленського до Європейської ради. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-yevr-75465>.

4. І Україна, і держави Західних Балкан однаково зацікавлені у єдиній Європі – звернення

Президента Володимира Зеленського до учасників Діалогу Преспанського форуму. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/i-ukrayina-i-derzhavi-zahidnih-balkan-odnakovo-zacikavleni-u-75857>.

5. Маємо зробити ще більше для того, щоб Україна перемогла – виступ Президента Володимира Зеленського на відкритті Форуму глобальної політики Інституту міжнародних політичних досліджень. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mayemo-zrobiti-she-bilshe-dlya-togo-shob-ukrayina-peremogla-75925>.

6. Маємо не боятися створювати нові прецеденти – виступ Президента України на Всесвітньому економічному форумі в Давосі. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mayemo-ne-boyatisya-stvoryuvati-novi-precedenti-vistup-prezi-75293>.

7. Макрофінансова підтримка України та посилення санкцій ЄС проти Росії – це також зброя в захисті свободи – виступ Президента на засіданні Європейської Ради. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/makrofinansova-pidtrimka-ukrayini-ta-posilennya-sankcij-yes-79889>.

8. Ми зобов'язані перемогти у розпочатій Росією війні, щоб змогли здійснитися надії всіх народів на мирне майбутнє – звернення Президента України до учасників фестивалю 4GameChangers у Відні. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-zobovyazani-peremogti-u-rozpochatij-rosiyeu-vijni-shob-z-76153>.

9. На полі бою в Україні вирішується, за якими правилами житиме світ – виступ Президента Володимира Зеленського на Азійському саміті з безпеки «Діалог Шангрі-Ла». *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/na-poli-boyu-v-ukrayini-virishuyetsya-za-yakimi-pravilami-zh-75761>.

10. Потрібно, щоб Росія припинила вбивати людей, потрібно притягти її до відповідальності за тероризм – виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/potribno-shob-rosiya-pripinila-vbivati-lyudej-potribno-prityagti-76109>.

11. Промова Президента України в Палаті депутатів Люксембургу. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-v-palati-deputativ-lyuksemburgu-75533>.

12. Промова Президента України Володимира Зеленського в Chatham House. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-chatham-74849>.

13. Промова Президента України Володимира Зеленського в парламенті Японії. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-parlamente-73769>.

14. Промова Президента України Володимира Зеленського у Генеральних штатах, парламенті Нідерландів. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-u-generaln-74001>.

15. Пропоную скликати Global Peace Formula Summit, щоб визначитись, як ми зможемо реалізувати українську формулу миру – звернення Президента до лідерів країн – учасниць G7. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/proponuyu-sklikati-global-peace-formula-summit-shob-viznachi-79813>.

Емілія ДМИТРЕНКО

професор кафедри публічного
та міжнародного права
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-1469-052X>

Юрій ДМИТРЕНКО

професор кафедри управління
та інформаційно-аналітичного
забезпечення Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-5432-6098>

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Ця конституційна норма визначає спрямованість соціальної політики держави, змістом якої є забезпечення, реалізація та захист прав і свобод людини, в тому числі й права військовослужбовців на соціальний захист. Це право передбачає забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом (ст. 46 Конституції України) [1].

Військовослужбовці – громадяни України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, правоохоронних та розвідувальних органах, – а також члени їх сімей потребують особливого соціального захисту. Це обумовлено як специфікою службової діяльності військовослужбовців, їхнім статусом у суспільстві, так і метою – підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Також потреба у соціальному захисті військовослужбовців ґрунтується на їхній участі у реалізації таких важливих функцій держави, як захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної, інформаційної та інших видів національної безпеки тощо.

А тому держава спрямовує свою діяльність на встановлення системи правових і соціальних гарантій для військовослужбовців з метою реалізації ними конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб. Відповідно до норми ст. 1-2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ (далі – Закон № 2011-ХІІ) військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, що закріплені в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом № 2011-ХІІ та іншими законами [2].

Зазначена діяльність держави відповідно до ст. 1 Закону № 2011-ХІІ охоплюється поняттям «соціальний захист військовослужбовців» та передбачає реалізацію права на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [2]. Аналізуючи це визначення, зауважимо, що реалізація заходів із соціального захисту військовослужбовців потребує відповідного фінансового забезпечення. Для цих цілей держава, органи місцевого самоврядування формують публічні фонди коштів (Державний бюджет України, місцеві бюджети, Пенсійний фонд України, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю та ін.) і здійснюють видатки із них. А тому аналізовану норму Закону № 2011-ХІІ доцільно деталізувати, додавши в кінці статті 1 таке речення: «Реалізація військовослужбовцями права на соціальний захист здійснюється через

видатки із публічних фондів коштів».

Водночас варто зазначити, що видатки із публічних фондів коштів не повною мірою спроможні забезпечити реалізацію та захист військовослужбовцями своїх прав. Причинами цього є насамперед недостатні обсяги фінансування таких видатків через обмежені фінансові можливості держави, органів місцевого самоврядування, особливо в умовах дії режиму воєнного стану.

Важливим аспектом питання, що розглядається, є визначення категорій військовослужбовців та членів їх сімей, яким надаються пільги, компенсації і гарантії за рахунок коштів Державного бюджету України. Відповідно до ст. 3 Закону № 2011-XII це насамперед дві групи військовослужбовців, які проходять військову службу:

- 1) на території України;
- 2) за її межами (у тому числі на території держави-агресора, під час їхньої безпосередньої участі у здійсненні та (або) забезпеченні здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку із збройною агресією проти України).

Відповідно до законодавства зазначені військовослужбовці мають належати до (ст. 3 Закону № 2011-XII):

- Збройних Сил України;
- інших утворених відповідно до законів України військових формувань;
- правоохоронних органів спеціального призначення;
- державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями;
- Служби зовнішньої розвідки України;
- розвідувального органу Міністерства оборони України;
- розвідувального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;
- Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України [2].

Оскільки (як нами зазначено вище) фінансування надання пільг, компенсацій і гарантій категоріям військовослужбовців та членам їх сімей здійснюється насамперед за рахунок коштів Державного бюджету України, то норма аналізованої ст. 2 Закону № 2011-XII також потребує удосконалення. Це обумовлено тим, що окремі із зазначених суб'єктів можуть виступати водночас і розпорядниками бюджетних коштів. На нашу думку, потрібно деталізувати такі положення цієї статті: «інші військові формування», «правоохоронні органи спеціального призначення», «державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями».

У результаті аналізу норм Закону № 2011-XII нами встановлено, що вони поширюються на соціальний захист й інших категорій військовослужбовців та членів їх сімей, а саме на:

- військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей;
- членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти;
- військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і членів їх сімей;
- членів добровольчих формувань територіальних громад під час їхньої участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони України.

Варто зазначити, що останню категорію осіб було включено лише у 2022 р. на підставі Закону України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 р., який було введено в дію з 01 січня 2022 року (п. 1 Прикінцевих і Перехідних положень) [3].

Водночас слід звернути увагу на те, що дія Закону № 2011-XII не поширюється на деяких військовослужбовців та членів їх сімей, а, отже, вони не підлягають соціальному захисту відповідно до цього закону. Йдеться про:

- 1) членів сімей військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які загинули чи померли під час проходження військової служби (зборів), проходження служби у резерві внаслідок:
 - а) вчинення ними кримінального чи адміністративного правопорушення;
 - б) вчинення дій у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння;
 - в) навмисного заподіяння собі тілесного ушкодження;
- 2) іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у Збройних

Силах України (крім положень, що стосуються грошового забезпечення та надання відпусток військовослужбовцям).

Останнє положення (з огляду на проблеми комплектування та мобілізації під час дії правового режиму воєнного стану) вбачається таким, що потребує змін у контексті розширення напрямів соціального захисту цієї категорії осіб.

Іншим аспектом фінансово-правового захисту військовослужбовців є те, що на них поширюється важлива гарантія ст. 22 Конституції України про недопущення скасування чи звуження змісту й обсягу прав і свобод людини і громадянина при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних. Проблема є її порушення, зокрема, щорічними законами про Державний бюджет України. Водночас у рішеннях Конституційного Суду України (наприклад, від 9 липня 2007 р. № 6-рп/2007, від 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008, від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011, від 20 грудня 2016 р. № 7-рп/2016 та ін.) було акцентовано увагу на тому, що закон про Державний бюджет України не може:

- скасовувати (змінювати) обсяг прав і обов'язків, пільг, компенсацій і гарантій, передбачених іншими законами України;
- зупиняти дії інших законів України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій;
- вносити зміни до інших законів України;
- встановлювати інше (додаткове) правове регулювання відносин, ніж передбачено законами України [4].

Варто зазначити, що ця проблема матиме місце і у 2025 р. у зв'язку із зупиненням Законом України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19 листопада 2024 р. дії окремих норм щодо безоплатного забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Зокрема, це стосується учасників бойових дій та осіб, прирівняних до них, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України, яким надання такої пільги передбачено Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. [5].

У результаті аналізу правового регулювання фінансування грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців також можна констатувати, що це питання потребує удосконалення з огляду на такі проблеми, як:

- дисбаланс між задекларованими в законодавстві зобов'язаннями держави щодо надання пільг і виплат та її фінансовими можливостями;
- часткова ратифікація Україною Європейської соціальної хартії;
- невідповідність норм законодавства України про розмір пенсій та інших соціальних виплат і пільг загальноєвропейським соціальним стандартам [6, с. 239];
- низький рівень забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей;
- різні підходи до перерахунку пенсій військовослужбовцям.

Щодо останньої проблеми, то доцільно удосконалити окремі норми постанови Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 168 та встановити єдині підходи перерахунку пенсій військовослужбовцям у ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09 квітня 1992 р.

Отже, зважаючи на проаналізоване вище, вітчизняна система фінансово-правового захисту військовослужбовців потребує подальшого оновлення за такими напрямками:

- внесення змін до Закону № 2011-XII;
- удосконалення фінансування грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- встановлення єдиних підходів перерахунку пенсій військовослужбовцям у Законі України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;
- розроблення нормативного акта щодо сучасних механізмів фінансування забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей тощо.

Маємо надію, що реалізація зазначених та інших заходів із удосконалення фінансового забезпечення та правового регулювання соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей сприятиме належному наданню їм пільг, компенсацій і гарантій, особливо в умовах воєнного стану. А це, у свою чергу, забезпечить захист суверенітету і територіальної цілісності України.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
3. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n318>.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян) від 09.07.2007. № 6-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07#Text>.
5. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.
6. Дмитренко Е. С., Дмитренко Ю. П. Особливості фінансового, правового та організаційного забезпечення соціального захисту громадян в умовах євроінтеграції України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 3 (44). С. 234-242.

Олександр КОБЗАР
начальник факультету
забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної
гвардії України (м. Київ, Україна)
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-5422-235X>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ТА ОЗНАК ПРАВОПОРЯДКУ

В умовах стабільного правопорядку ефективно функціонує економіка, досягається гармонія в діях законодавчої, виконавчої та судової влади, активно здійснюється діяльність різних громадських і приватних організацій, гарантується вільний розвиток людини, задоволення її духовних і матеріальних потреб. Тому громадянське суспільство об'єктивно відчуває потребу в упорядкованості його функціонування за допомогою соціальних (у тому числі правових) норм, оскільки протистойть безладності, безсистемності, формує соціальні норми, спрямовані на зміцнення соціального і правового порядку.

Правопорядок має яскраво виражену соціально-правову природу, яка визначається свідомою вольовою діяльністю людини, що набуває за допомогою регулюючого впливу юридичних норм, актів застосування права, інших спеціально-юридичних засобів рис впорядкованості та характеризується правомірною поведінкою учасників суспільних відносин. Важливо, що юридичні норми та інші регулятори поведінки особи самі собою не забезпечують наявності правопорядку у суспільстві. Виключно належне використання особами своїх суб'єктивних прав, виконання юридичних обов'язків, а також свідоме дотримання заборон, що передбачені нормативними приписами, будуть ефективно впливати на стан правопорядку в суспільстві.

Аналіз правопорядку зумовлює необхідність його визначення як системного утворення, що характеризується наявністю взаємодіючих елементів, які мають своєрідні властивості, співвідносяться між собою на основі статичної та динамічної упорядкованості. Елементи правопорядку характеризуються відносною залежністю, автономністю, підсистемністю. Наявність структури визначає правопорядок як якісно цілісну категорію, що має зовнішні зв'язки, що забезпечують взаємодію з оточуючим середовищем, та внутрішні зв'язки, що забезпечують взаємодію структурних елементів правопорядку. Їхня упорядкованість має юридичні характеристики, засновується на нормативності та притаманна всім елементам правопорядку. Елементами структури правопорядку є: 1) правова структура суспільства; 2) правові відносини та зв'язки; 3) атрибутивні елементи правопорядку тощо [3, с.39; 4, с. 77].

Проте найважливішим елементом структури правопорядку, що визначає його зміст, є правомірна поведінка суб'єктів суспільних відносин. Зміст правопорядку – це система ознак, властивостей, процесів, інших елементів (правових і неправових), що спрямовані на встановлення і підтримку правомірної поведінки суб'єктів суспільних відносин. Виокремлюють формальний та матеріальний зміст правопорядку. Під матеріальним змістом правопорядку розуміють систему юридичних (правових), політичних, економічних, соціальних, морально-духовних суспільних відносин у громадянському суспільстві, які підтримуються правомірною поведінкою суб'єктів цих відносин. Юридичним змістом правопорядку є система реалізованої правосуб'єктності (реалізація прав, виконання обов'язків і можливість нести юридичну відповідальність) громадян, що є результатом утвердження законності, регулювання суспільних відносин, правомірної поведінки суб'єктів правовідносин, котрого було досягнуто за допомогою правових засобів, затверджених державою.

Основними ознаками правопорядку можна визначити такі: закладається в правових нормах в процесі правотворчості; спирається на принцип верховенства права і панування закону в сфері правовідносин; встановлюється в результаті реалізації правових норм; створює сприятливі умови для використання суб'єктивних прав; передбачає своєчасне і повне виконання всіма суб'єктами юридичних обов'язків; вимагає невідворотності юридичної відповідальності тих, хто вчинив правопорушення; встановлює сувору суспільну дисципліну; передбачає чітку та ефективну роботу всіх державних і приватних юридичних органів і служб, передусім правосуддя; створює умови для організованості громадянського суспільства і режим сприяння для індивідуальної свободи; забезпечується всіма державними засобами, включно з примусом.

Таким чином, правопорядок слід розглядати як урегульований стан публічних суспільних відносин, що забезпечують належне функціонування держави, її структур, громадських формувань і громадян. При цьому розмежування понять «правопорядок», «громадський порядок», «громадська безпека» має важливе теоретичне та правозастосовне значення. Таке саме значення має й розмежування визначення терміна «правопорядок» з огляду на його широке і вузьке розуміння: по-перше, визнання тієї обставини, що правопорядок у вузькому розумінні – це система зв'язків і відносин, урегульованих нормами права, що забезпечують життя, здоров'я, гідність, майнові права громадян, належне функціонування громадянського суспільства і державних інституцій, а по-друге, таке розмежування дозволить законодавцю повною мірою використовувати силу правових норм (заборон і дозволів) для чіткого визначення прав громадян, реалізація яких залежить від стану правопорядку.

Зважаючи на це, окремо слід розглядати питання забезпечення правопорядку в районі проведення бойових дій, а також сутність та зміст двох важливих понять. А саме: «військовий правопорядок» та «район проведення бойових дій».

Військовий правопорядок виділяється в структурі правопорядку передусім завдяки суб'єктному складнику. Однак схожість суспільного і військового правопорядку підкреслюється наявністю у цих понять спільних сутнісних ознак. Основними ж функціями військового правопорядку найчастіше називають: а) зміцнення, стабілізацію і упорядкування системи правових відносин у військовій сфері; б) забезпечення дієвості взаємозв'язків між суб'єктами правовідносин, пов'язаних із реалізацією відносин військової служби; в) зміцнення військової дисципліни та законності; г) протиставлення правовому нігілізму, свавілля і беззаконню [9, с. 263].

Таким чином, правопорядок слід розглядати як урегульований стан публічних суспільних відносин, що забезпечують належне функціонування держави, її структур, громадських формувань і громадян. При цьому розмежування понять «правопорядок», «громадський порядок», «громадська безпека» має важливе теоретичне та правозастосовне значення, так само як і розмежування на широке і вузьке розуміння терміна «правопорядок»: по-перше, визнання тієї обставини, що правопорядок у вузькому його розумінні – це система зв'язків і відносин, урегульованих нормами права, що забезпечують життя, здоров'я, гідність, майнові права громадян, належне функціонування громадянського суспільства і державних інституцій, а по-друге, таке розмежування дозволить законодавцю повною мірою використовувати силу правових норм (заборон і дозволів) для чіткого визначення прав громадян, реалізація яких залежить від стану правопорядку.

На підставі аналізу наукових позицій дослідників, нормативно-правового підґрунтя та інших емпіричних елементів, вивчених у межах предмета та об'єкта дослідження,

доводиться позиція про необхідність ґрунтовного аналізу особливостей забезпечення правопорядку в районах проведення бойових дій та на деокупованих територіях України. Особливого значення набуває визначення сутності, змісту та ознак військового правопорядку. Однак окреслена проблема потребує більш детального дослідження, зокрема в контексті встановлення і забезпечення правопорядку на зазначених територіях, у формуваннях, які входять до складу сил безпеки і оборони України.

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол. вид. : В. Я. Тацій та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. Харків : Право, 2017. 951 с.
2. Попович К. Б. Теоретико-правовий аспект сучасного значення правопорядку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2012. № 18. С. 20–22.
3. Кирилюк Т. Ю. Правопорядок у суспільстві як результат правомірної поведінки. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 39–44.
4. Крижановська О. В. Співвідношення функцій та елементів інфраструктури правопорядку за сучасних умов формування правового суспільства. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 75–83.
5. Безпалова О. І. Особливості та проблеми забезпечення правопорядку в сучасних демократичних країнах. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 1. С. 232–239.
6. Назаренко О., Харченко Н. Правопорядок як мета і результат правового регулювання в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 130–140.
7. Хавронюк М. І., Дячук С. І., Мельник М. І. Військові злочини: коментар законодавства / відп. ред. : М. Д. Дрига, В. І. Кравченко. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 272 с.
8. Богущкий П. П., Скуріхін С. М. Основи військового права України: курс лекцій. 2-е вид., перероб. та доп. Одеса : Фенікс, 2011. 343 с.
9. Дручек О. В., Волуйко О. М. Військова дисципліна та військовий правопорядок: кореляція понять. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2023. С. 261–265. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/60.pdf.

Андрій КУЧУК

професор кафедри права
та публічного управління Сумського
державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(м. Суми, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-5918-2035>

**МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ
ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНУ: КОНТЕКСТ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ**

Сучасний світ перебуває у стані глибоких трансформацій, що зумовлюють зміну підходів до забезпечення міжнародної та національної безпеки. В епоху постмодерну класичні концепції суверенітету, державного пріоритету та військової могутності більше не є єдиними чинниками стабільності. Тому акцент зміщується на багатовимірність безпеки, включно з її гуманітарним та правовим аспектами.

У цьому контексті людські права стають не лише об'єктом загроз, а й визначальним критерієм легітимності заходів із забезпечення безпеки. Держави дедалі частіше стикаються з дилемою: як балансувати між гарантуванням безпеки та дотриманням фундаментальних прав? Особливої важливості означене питання набуває в умовах гібридних загроз, тероризму, інформаційних війн і технологічних викликів, що можуть слугувати підставою для звуження прав і свобод під приводом забезпечення національної безпеки.

Дослідження цієї теми є важливим і з огляду на міжнародно-правові тенденції, зокрема діяльність Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та інших організацій, що намагаються виробити стандарти реагування на загрози без шкоди для людських прав. Водночас окремі держави демонструють тенденцію до використання безпекового дискурсу як інструменту для обмеження демократичних інституцій, що суперечить концепції

правовладдя.

Окрім того, в медіа періодично висловлюється теза про необхідність зміни міжнародного механізму забезпечення колективної безпеки (зокрема, в аспекті діяльності Організації Об'єднаних Націй; атрактором виявлення проблем ефективного функціонування якої стала російська збройна агресія: «Щорічно 24 жовтня відзначають День Організації Об'єднаних Націй. На жаль, агресія РФ проти України та низка інших конфліктів показали, що ООН зі своєю роллю запобігання війнам або їхньому швидкому припиненню явно не справляється» [1]).

Тож актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу взаємозв'язку між міжнародною та національною безпекою в умовах постмодерну, їхнім впливом на людські права та розробкою доктринальних підходів до формування безпекової політики, яка узгоджується з фундаментальними правами і принципом правовладдя.

У межах цієї проблематики виокремимо два важливих аспекти, які потребують комплексного дослідження.

По-перше, це ризики інструменталізації безпеки для обмеження людських прав. Однією з фундаментальних проблем, що постає у дослідженні міжнародної та національної безпеки в умовах постмодерну, є зростаюча тенденція до використання безпекової риторики як засобу легітимації порушень людських прав. У сучасному глобалізованому світі держави все частіше послуговуються концепцією «виняткових обставин» або «надзвичайної ситуації» як виправдання для розширення владних повноважень, посилення державного контролю та згортання правових гарантій.

Особливо це простежується у зв'язку з поширенням технологій масового спостереження, антитерористичних заходів та правових режимів надзвичайного стану, які, замість бути тимчасовими та пропорційними, набувають характеру перманентних обмежень. Наприклад, протикарантинні обмеження, які згодом були визнані органами конституційного контролю в багатьох державах неконституційними через порушення принципу пропорційності.

Безпека використовується як аргумент для встановлення систем контролю, що суперечать базовим вимогам правовладдя. При цьому постмодерністська фрагментація правових дискурсів і деконструкція класичних концепцій демократії сприяють розмиттю меж між правомірним захистом держави та узурпацією влади.

Ця проблема потребує доктринального осмислення, оскільки загрози безпеці не можуть слугувати універсальним обґрунтуванням для обмеження людських прав без чітких конституційних і міжнародних запобіжників. Тому актуальним є розроблення теоретичних підходів, які дозволять визначити баланс між легітимною необхідністю забезпечення безпеки та неприпустимістю її інструменталізації для зміцнення авторитарних практик.

По-друге, це дилема універсалізму та суверенітету у сфері безпеки. Другою головною проблемою є напруженість між універсальним характером людських прав та державним суверенітетом як основою національної безпеки. Постмодерна доба знаменується кризою традиційного розуміння суверенітету: з одного боку, глобалізація та міжнародні зобов'язання держав щодо захисту людських прав дедалі більше обмежують внутрішньодержавну автономію; з іншого – суверенні суб'єкти продовжують вдаватися до концепції невтручання для виправдання порушень прав під приводом забезпечення національної безпеки.

Цей конфлікт проявляється, зокрема, у тому, що міжнародні інституції, покликані гарантувати дотримання людських прав, часто стикаються з опором держав, які розглядають зовнішній контроль за їхніми безпековими заходами як посягання на їхній суверенітет. Водночас самі міжнародні механізми часто демонструють політичну вибірковість, що підриває їхню легітимність у забезпеченні універсальних стандартів безпеки та правозахисту.

У постмодерному контексті, де множинність наративів і правових систем ускладнює вироблення єдиного нормативного порядку, вказана проблема набуває особливої гостроти. Необхідним є перегляд класичних концепцій суверенітету через призму транснаціональної взаємозалежності, що дозволить виробити ефективні механізми контролю за безпековими політиками держав без порушення їхньої самостійності, але й без допустимості зловживань суверенітетом як ширмою для системних порушень людських прав.

Отже, в сучасних умовах безпекова політика держав дедалі частіше перетинається з проблемою дотримання людських прав, що зумовлює необхідність розроблення доктринальних підходів до визначення меж допустимих обмежень під приводом забезпечення безпеки. Постмодерна епоха виявляє суперечності між універсальністю

людських прав та державним суверенітетом, що потребує переосмислення концепції суверенітету з урахуванням глобальних викликів та транснаціональної взаємозалежності. Для уникнення ризиків інструменталізації безпеки для згортання правових гарантій необхідно виробити ефективні механізми міжнародного та конституційного контролю, які забезпечать баланс між вимогами безпеки та принципом правовладдя.

1. Чому ООН неефективна: як покращити її діяльність та що може змінити ситуацію. URL: <https://antiraid.com.ua/news/chomu-oon-neeefektyvna-iak-pokrashchyty-ii-diialnist-ta-shcho-mozhe-zminyty-sytuatsiiu/>.

Сергій КОРНІЄВСЬКИЙ

доцент кафедри публічного правління та права ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро, Україна), доктор наук з державного управління, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-5089-1006>

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Сучасний світ характеризується динамічними глобальними трансформаціями, що охоплюють економічну, соціальну, політичну та технологічну сфери. Глобалізаційні процеси, розвиток цифрових технологій, зміни в міжнародних відносинах та екологічні виклики формують нові умови для розробки та реалізації державної політики. У цих умовах держави змушені адаптувати свої управлінські стратегії, впроваджувати інноваційні підходи до прийняття рішень і знаходити баланс між національними інтересами та глобальними тенденціями.

Формування ефективної державної політики в умовах трансформаційних змін вимагає комплексного підходу, що включає аналіз сучасних викликів, прогнозування майбутніх сценаріїв розвитку та впровадження механізмів гнучкого реагування.

Глобалізація призвела до нової ери багаторівневого формування політики, що включає як державних, так і приватних суб'єктів та перевизначення концепції державної політики у межах міжнародних політичних режимів. Ці зростаючі економічні та соціально-політичні міжнародні взаємодії створюють проблеми для теорії та практики державної політики. Глобальна політика постає як динамічна комбінація практик управління та ціннісних вимог. Держава еволюціонує від політичного суб'єкта до менеджера інтернаціоналізованої економіки.

Декілька факторів керують трансформацією глобального управління:

- національні, регіональні та глобальні системи управління взаємодіють;
- зміцнюються багатосторонні процеси, оновлюються міжнародні організації;
- посилена підзвітність перед урядами та зацікавленими сторонами [1].

Трансформації часто є результатом численних змін політики з часом, соціальних рухів, які переосмислюють проблеми, і змін політики в секторах і рівнях суспільства. Громадські організації стають більш адаптивними, інноваційними та ефективними у досягненні позитивних суспільних результатів. У відповідь на глобальні зміни дослідження повинні зосереджуватися на мінливих функціях держави та інтегрувати внутрішні та міжнародні взаємодії в теорії політики [2].

Дослідження динаміки державотворення, зокрема те, як європейські моделі вплинули на розвиток держав, дозволяє стверджувати, що розуміння цих історичних траєкторій має важливе значення для аналізу зміни режимів і реакції держави на зовнішній тиск, особливо в контексті глобалізації та зміни міжнародних відносин [3].

Підхід до трансформації держави відрізняється від традиційного управління безпекою тим, що наголошується на трансформації та інтеграції внутрішніх державних

апаратів із міжнародними правилами для протидії транскордонним загрозам безпеці. Цей підхід визнає, що вирішення нетрадиційних питань безпеки вимагає нових способів управління.

Ключові відмінності:

- замість розширення повноважень наднаціональних організацій підхід до трансформації держави зосереджується на зміні національного державного апарату та його інтеграції з міжнародними чи регіональними правилами;

- політика державної трансформації розглядається як невід'ємна частина управління транснаціональними проблемами, що вимагає глобального управління [4].

Результати управління нетрадиційними питаннями безпеки залежать від політико-економічного контексту та відносин між державою та суспільством.

Підхід до трансформації держави розуміє, що конфлікти щодо значення безпеки пов'язані з боротьбою за те, як керувати проблемами безпеки, і що твердження про те, що окремі держави не можуть самостійно впоратися з проблемами безпеки, є політичною вимогою змінити конфігурацію влади. Державні інституції систематично віддають перевагу певним інтересам, і будь-яка спроба їх реконфігурації зустрине опір тих, хто може програти. Успіх ремасштабування управління безпекою через державну трансформацію залежить від балансу сил, що виступають проти таких проєктів.

Отже, підхід до трансформації держави забезпечує основу для розуміння того, як режими управління безпекою виникають і діють через трансформацію державного апарату під впливом соціально-політичної боротьби та економіки [5].

Вже тривалий час відбувається геополітичне структурування світу, що є фундаментальною основою планетарного розвитку, основою зміни геоісторичних фаз планетарного дуалізму, що виявляються у змінах планетарного масштабу розкладу сил конкретних геополітичних епох, які відповідають таким історичним типам сучасної світової системи:

- Вестфальська (1648–1814);
- Віденська (1815–1877);
- Берлінська (1878–1918);
- Версальсько-Вашингтонська (1919–1945);
- Ялтинсько-Потсдамська (1945–1991);
- Біловезька (1991–2001);
- Нью-Йоркська (2001–...).

Нью-Йоркська геополітична епоха – це період світового розвитку, що характеризується домінуванням США як провідного геополітичного актора після завершення Холодної війни. Вона отримала свою назву через статус Нью-Йорка як фінансового, економічного та дипломатичного центру світу, де розташована штаб-квартира ООН та провідні міжнародні корпорації.

Основні риси Нью-Йоркської геополітичної епохи:

- Однополярність і гегемонія США. Після розпаду СРСР (1991) США стали єдиною глобальною наддержавою, визначаючи ключові політичні, економічні та безпекові процеси у світі. Американська військова та економічна міць забезпечувала вплив у всіх регіонах планети.

- Глобалізація та економічна лібералізація. Поширення неоліберальної економічної моделі, вільного ринку та відкритих кордонів для капіталу. Провідна роль міжнародних організацій (МВФ, Світового банку, СОТ) у формуванні глобальної економічної політики.

- Розвиток міжнародних інституцій. Активна роль ООН, НАТО та інших міжнародних структур у підтримці глобального порядку. Посилення впливу транснаціональних корпорацій та неурядових організацій на світову політику.

Сьогодні ми спостерігаємо формування так званого нового американського світового порядку через трансформацію зовнішньополітичної стратегії США. Нове політичне керівництво США зазначає, що Сполучені Штати Америки були змушені відігравати роль глобального гаранта безпеки, підтримуючи ліберальний світовий порядок, заснований на нормативних принципах. Проте сучасна геополітична ситуація засвідчує, що цей порядок почав діяти всупереч стратегічним інтересам США, що перетворило його на обтяжливий фактор для американської зовнішньої політики. У зв'язку з цим у США формується концепція необхідності відмови від його підтримки та переходу до більш традиційної моделі міжнародних відносин.

Згідно з позицією нової адміністрації, така модель ґрунтується на конкуренції великих держав у межах багатополлярної системи, поширенні економічного націоналізму та домінуванні принципу «права сили» над «силою права». Подібний підхід відображає повернення до парадигми міжнародної політики, що була характерною для першої половини XX століття. З економічної точки зору така трансформація відповідає національним інтересам США та може сприяти зміцненню їхньої глобальної конкурентоспроможності.

З політичної та ідеологічної перспективи ця зміна передбачає руйнування традиційних принципів, на яких базувалося американське глобальне лідерство, без пропозиції альтернативного концептуального бачення нової міжнародної архітектури.

Фактично адміністрація президента Д. Трампа реалізувала те, чого намагалися уникнути за президентства Дж. Байдена, – прийняла концептуальні позиції інших політичних акторів, які протягом останніх десятиліть просувають ідею багатополярного світового порядку. До таких держав належать Індія, Туреччина, Росія, Китай, Індонезія, ПАР, Бразилія, Мексика, Іран, Саудівська Аравія, ОАЕ, Алжир та інші.

В умовах цієї трансформації політичної системи найбільші виклики постають перед країнами Європейського Союзу, що здебільшого не готові адаптуватися до нових умов і продовжують розглядати багатополярність як загрозу для власного морального авторитету, ідеологічної моделі та політичного лідерства.

Зокрема, у складному становищі опиняються малі та середні держави, що не володіють достатніми ресурсами для самостійної зовнішньополітичної гри, зокрема Україна, Молдова, Вірменія, Грузія, Білорусь тощо. Виходячи з нової геополітичної реальності, такі країни можуть обрати один із трьох можливих стратегічних підходів:

1. **Інтеграція до сфери впливу великої держави** як молодшого партнера з метою забезпечення стабільності та збереження власного суверенітету в умовах нестабільності.

2. **Формування субрегіональних або регіональних альянсів малих держав** для колективного забезпечення безпеки та економічної стійкості, що вимагатиме вироблення спільних інтересів і механізмів компромісу.

3. **Дотримання політики нейтралітету**, що передбачає створення ефективної стратегії ресурсного забезпечення такої позиції та обґрунтування її корисності для ключових глобальних гравців.

Таким чином, сучасні трансформації міжнародних відносин свідчать про перехід від уніполярного порядку до нового формату, що характеризується конкуренцією центрів сили, переглядом механізмів регулювання міжнародних процесів і зростанням ролі прагматичного підходу в зовнішній політиці держав.

Мужня боротьба України за власну незалежність і свободу, яку підтримали всі демократичні країни світу, по-новому висвітила місце України у світовій спільноті, довела щирість і справедливість цивілізаційного вибору країни на користь європейських цінностей, стала вагомим чинником геополітичних і геоekonomічних трансформацій сучасності [6].

Таким чином, успішне формування державної політики в сучасних умовах вимагає комплексного підходу, що поєднує стратегічне планування, адаптивне управління та міжнародне співробітництво. Від здатності державних інституцій швидко реагувати на зміни, прогнозувати ризики та використовувати можливості залежить не лише стабільність і розвиток України, а й глобальна безпека та процвітання.

1. Lodhi, I. (2021). Globalisation and public policy: bridging the disciplinary and epistemological boundaries. *Policy and Society*, 40(4), 522-544.

2. Berglund, O., Dunlop, C. A., Koebele, E., & Weible, C. M. (2022). Transformational Change through Public Policy. *Policy & Politics*, 50(3).

3. Hendrik, S. (2007). War, trade and state formation. *The Oxford Handbook of Comparative Politics*, 211-235.

4. Sinaga, L. C. (2016). Book review: «Think Globally, Act Locally»: The State Transformation Approach in Governing.

5. Hameiri, S., Jones, L., & Sandor, A. (2018). Security Governance and the Politics of State Transformation: Moving From Description to Explanation. *Journal of Global Security Studies*.

6. Юрчишин В. Геополітичні та геоekonomічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. К. : Центр Разумкова, 2022.

Свєген КУРІННИЙ

професор кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-3069-3405>

НОВА ПАРАДИГМА ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни можна спостерігати численні та систематичні порушення засадничих прав людини, а саме: на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, на повагу людської гідності, право на життя і особисту недоторканність та ін. Громадяни (особливо країни, яка є жертвою агресії) з моменту початку воєнних дій стають у рази більш вразливими та незахищеними від різноманітних засобів ураження сучасної війни. Це стосується як цивільних осіб, так й військовослужбовців, незважаючи на наявність у них певних засобів особистого захисту, амуніції та більшу навченість виживання під час бойових дій.

Дія таких елементів правосуб'єктності, як правоздатність та дієздатність осіб, за вказаних обставин об'єктивно обмежується оточуючою їх небезпечною реальністю. І навпаки, враховуючи виняткову ненормальність воєнного буття, така ненормальність набагато частіше сприяє скоєнню різноманітних правопорушень, а значить, зростанню необхідності звернення до такої складової правосуб'єктності, як деліктоздатність.

Незважаючи на той важкокерований хаос, що характеризує як бойові дії минулих війн, так і боєзйткнення триваючої російсько-української війни – найбільшої війни на європейських теренах з часів Другої світової війни, у межах міжнародного гуманітарного права вироблені, схвалені та мають діяти норми, що визначають правила ведення війни, які містять перелік заборонених засобів та методів війни. Прикладом подібних правил є відповідні зобов'язуючі міжнародні-правові документи, наприклад IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (набрала чинності для України 24.08.1991) або Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими (набрала чинності для України 03.01.1955) та ін.

За скоєння воєнних злочинів ст. 438 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність. Окрім цього, найбільш поширеними кримінальними правопорушеннями, що вчинюються військовослужбовцями під час триваючої війни, є злочини, передбачені статтями Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України», Розділу XIX «Військові кримінальні правопорушення», Розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку» КК України.

Серед злочинів, вчинених в умовах дії режиму воєнного стану, значну кількість складають правопорушення, які були скоєні військовослужбовцями. Зокрема, за весь 2024 р. ними було вчинено майже 30 % облікованих кримінальних правопорушень у загальній структурі злочинності в Україні [4].

Також не слід забувати про те, що понад 140 тис. російських воєнних злочинів Офіс Генерального прокурора зафіксував за першу тисячу днів повномасштабної війни рф проти України. В середньому кожного дня українські правоохоронні органи фіксують 150 злочинів. Кількість справ зростає щодня, а на досягнення справедливості, як відзначають експерти, можуть піти роки чи навіть десятиліття [2].

За такої негативної тенденції все більше актуалізується питання відновлення військової юстиції в Україні.

Згідно з напрацюваннями співробітників Женевського центра з питань урядування у секторі безпеки (DCAF) під військовою юстицією слід розуміти окрему правову підсистему у межах національної правової системи. Вона стосується військовослужбовців та інших осіб, які виконують обов'язки військової служби, в окремих випадках – цивільних осіб. Система військової юстиції діє з метою здійснення правосуддя, забезпечення військового правопорядку, дисципліни та зміцнення бойової (операційної) спроможності збройних сил у

спосіб та відповідно до процедур, які можуть відрізнятися від загальних, що діють у національній правовій системі [1, с. 3].

Основу органів системи військової юстиції складають: військові суди; військова прокуратура; військова поліція (жандармерія). Крім того, в окремих країнах можна зустріти такі інституції, як військова адвокатура та військовий омбудсмен.

На жаль, окремі недалекоглядні організаційно-правові заходи, що характеризувалися ліквідацією системи військових судів у 2010 р. та органів військової прокуратури у 2019 р., фактично обнулили вітчизняну систему органів військової юстиції. Найприкрішим є те, що ці необачливі кроки відбулися: перший – за неповні чотири роки до початку агресії РФ, а другий – за 2,5 роки до широкомасштабного нападу цієї країни на Україну.

Слід погодитися з представниками лабораторії законодавчих ініціатив, які зазначають, що у січні 2025 р. в українському медіапросторі почали активно обговорювати питання судів над українськими офіцерами та фронтових невдач, спричинених, зокрема, самовільним залишенням частини. Обидві проблеми актуалізують дискусію про військову юстицію.

Прихильники військової юстиції наголошують, що військовими справами мають займатися органи слідства, прокурори та судді, які мають чітке розуміння специфіки військової служби, статутних взаємовідносин, а також обізнані у технічному боці військової справи.

Серед аргументів «проти» негайного відновлення цієї сфери юстиції у повному обсязі небезпідставно наводяться:

- відсутність підготовлених військових правників;
- відсутність значного фінансового забезпечення в умовах критичного браку ресурсів;
- перспектива зловживань у закритій системі при слабкому демократичному

цивільному контролю [2].

У якості додаткових доводів «за» можуть виступати особливості військової служби (передусім у воєнний час), значні показники латентності, яка сприяє подальшому поширенню правопорушень в переважно обмеженому та закритому військовому середовищі на рівні конкретного підрозділу (насамперед взводу, роти, батальйону).

Крім того, для забезпечення якісного розслідування злочинів, фігурантами яких виступають військовослужбовці, суттєвою мірою зростають потреби у фахівцях, обізнаних в особливостях несення служби, виконання бойових завдань, специфіці нормативно-правового забезпечення регулювання відносин у Збройних Силах України та Силах оборони України (насамперед це декілька військових статутів), належне опанування сутності змісту яких потребує не тільки певного часу, а й, бажано, наявності досвіду військової служби у слідчого, прокурора чи судді.

Результати ознайомлення з процесами становлення, розвитку та фактичної ліквідації основних структур військової юстиції в Україні на початок широкомасштабного вторгнення РФ в лютому 2022 р. дозволяють стверджувати, що:

- після розпаду СРСР Україна успадкувала не тільки майже мільйонні збройні сили, а й розвинуту систему органів військової юстиції з багаторічною практикою функціонування своїх основних складових та цілком кваліфікованим персоналом;
- незважаючи на певні організаційно-правові кроки (поновлення функціонування системи військових прокуратур у 1993 р. або перейменування у тому самому році військових трибуналів у військові суди), цілеспрямованих та комплексних трансформацій органів військової юстиції в нашій державі не здійснювалося;
- відповідне реформування відбувалося у межах неодноразових загальних змін насамперед системи правосуддя та органів прокуратури;
- невміння або небажання визначати та реалізовувати групи нагальних суспільних потреб у зазначеній сфері спочатку призвело до повної ліквідації військових судів у 2010 р., а через 9 років в умовах 5-річної агресії РФ – до ліквідації військових прокуратур;
- необачні та поспішні заходи у зазначеній сфері спричинили виникнення чергової проблеми, пов'язаної із правовим забезпеченням належного режиму законності та невідкладного реагування на факти скоєння правопорушень у ЗСУ та інших оборонних структурах України.

За останні три роки накопичилась достатньо численна і не тільки позитивна практика виконання функцій військової юстиції. За ініціативи окремих народних депутатів України протягом вказаного періоду вживалися кроки, спрямовані насамперед на створення військової поліції, поновлення функціонування військової прокуратури та запровадження

спеціалізації суддів з розгляду військових кримінальних правопорушень.

Так, 01.04.2022 Верховною Радою України був прийнятий законодавчий акт «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності органів прокуратури в умовах збройної агресії проти України», норми якого фактично поновлювали діяльність військових прокуратур, однак Президентом України він був відхилений як такий, що не відповідає Конституції України.

Окрім того, спробою нормативно-правового адаптування діяльності органів прокуратури до реалій воєнного часу можна вважати затверджене наказом Генерального прокурора № 144 від 30.05.2023 Положення про Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора.

Також наразі в українському парламенті перебуває на розгляді законопроект № 6569-д від 31.05.2024 «Про Військову поліцію», що готується до другого читання, у ст. 1 якого зафіксовано, що Військова поліція є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до складу сектору безпеки і оборони, призначенням якого є забезпечення правопорядку і військової дисципліни у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту. Діяльність Військової поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра оборони України. Під час дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану загальне керівництво та координацію діяльності Військової поліції здійснює Головнокомандувач Збройних Сил України.

Крім того, в українському парламенті включено до порядку денного проект Закону України № 4229-IX від 11.02.2025, положення якого передбачають викласти частину третьої статті 18 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у такій редакції: «У місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх та спеціалізація суддів зі здійснення кримінального провадження у справах про військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

З огляду на викладене можна припустити, що головною організаційною особливістю моделі військової юстиції в теперішніх умовах дії режиму воєнного стану в Україні є її фактична відсутність та покладання здійснення відповідних захисних функцій на цивільні суди та далекі від військової справи окремі правоохоронні інституції.

Такий стан речей цілком не виключає, що у перспективі (яка насамперед пов'язана із завершенням агресії РФ та збереженням української державності і суверенітету), враховуючи накопичену відповідну юридичну практику, збережеться актуальність питання про подальше реформування військової юстиції, яке де-факто можливе у двох організаційних форматах – автономному та змішаному.

Зважаючи на набутий за часи війни досвід, тенденції щодо намірів українських законодавців запровадити правові новачки, які безпосередньо пов'язані з поновленням діяльності військових судів та прокуратур, а також створенням Військової поліції, найбільш оптимальним для нашої держави вбачається варіант поступового запровадження змішаної моделі військової юстиції.

Така парадигма буде сприяти помітно меншій витраті часу для її запровадження, матеріальній заощадливості цього процесу, гнучкості та більшій адаптованості до можливих організаційно-правових коригувань, поступовому досягненню гармонійного балансу між військовими та цивільними складовими нової моделі, а також більш якісній реалізації цілей та завдань військової юстиції як в сучасних умовах, так і у повоєнний час. Крім того, відповідна змішана організаційна конструкція слугуватиме не тільки забезпеченню деліктоздатності, а й поновленню повноцінної правосуб'єктності для окремих підсудних військовослужбовців (наприклад, при ухваленні судом виправдувального вироку).

1. Вашакмадзе М. Особливості військової юстиції: практичне керівництво. Женева : DCAF, 2018. 52 с.

2. Військова юстиція: як створити, щоб не треба було ліквідовувати? *ЛІЛІ*. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/vijskova-yustyciya/>.

3. Коваленко О. Розслідування воєнних злочинів 1000 днів війни. Як США допомагали Україні та як змінювалась політика Вашингтона. *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/rozsliduvannya-voiennoy-zlochyniv-1000-dniv/7868423.html>.

4. Сфера оборони потребує відновлення військових прокуратур. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3949675-pavlo-boguckij-vijskovij-prokuror-zahidnogo-regionu-ukraini-2011-r-pivdenno-regionu-ukraini-20142015-rr.html>.

Руслана МАКСАКОВА

в. о. завідувача кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-1755-1234>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Одним із фундаментальних національних інтересів України відповідно до положень ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» [1] проголошено сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення. Згідно з визначенням Всесвітнього комітету з питань довкілля і розвитку при ООН «сталий розвиток» можна розглядати як зобов'язання суспільства діяти у спосіб, що підтримуватиме життя і дозволить нашим нащадкам жити комфортно у дружньому, чистому і здоровому світі.

Основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки, зокрема і реалізація одного з її напрямів – сталого розвитку, є Стратегія національної безпеки України [3], яка передбачає реалізацію фундаментальних національних інтересів через забезпечення поміж інших такого напрямку, як сталий розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір. При цьому серед загроз національній безпеці та національним інтересам України в п. 20 згаданої Стратегії визначено деструктивну пропаганду як ззовні, так і всередині України, котра, використовуючи суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність. Відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози. І дійсно, ми є свідками того, як наше суспільство розшаровується на прибічників і противників виборів Президента України в умовах воєнного стану, і, відповідно, в суспільстві думка з приводу легітимності глави держави є кардинально суперечливою. Суспільні настрої частини громадян України щодо розподілу громадян за мовною ознакою також не сприяють єднанню та перспективам проживання в дружньому світі. Поділ суспільства на тих, хто залишився в Україні, та тих, хто «біжав від війни», не є об'єднуючим фактором, а стає підґрунтям для розпалювання ворожнечі серед громадян. Інтеграція України в європейський простір через приведення норм Конституції до європейських стандартів в частині здійснення реформи правосуддя також видається досить суперечливою та неоднозначною – мається на увазі віднесення до розділу VIII «Правосуддя» норм щодо конституційного статусу прокуратури і адвокатури. Відсутня послідовність у діях влади щодо конституційного розширення функцій прокуратури стосовно підтримання публічного обвинувачення в суді, тоді як працівники прокуратури, виконуючи свої повноваження, перевагу віддають нормам Закону України «Про прокуратуру», в якому ця функція залишилась незмінною і передбачає підтримання не публічного обвинувачення в суді (як визначено нормами Основного закону зі змінами внаслідок проведеної реформи правосуддя), а державного обвинувачення. При цьому в тексті тієї самої статті Закону України «Про прокуратуру» (ст. 2), в якій функції прокуратури не відповідають положенням Конституції України, визначено, що на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України. Таких конфліктних норм чимало в нашому законодавстві, що також спричиняє нерозуміння доцільності зміни Основного закону за умови невнесення водночас відповідних змін у поточне законодавство. Невідповідність державної політики нормам Основного закону, а також невідповідність низки норм поточного законодавства нормам Конституції України є викликами і загрозами для реалізації цілей сталого розвитку в Україні і, відповідно, становлять загрозу національній безпеці держави.

Місія стратегії, яка потрібна Україні на наступне десятиліття, за баченням

Національного інституту стратегічних досліджень, – досягти позитивної зміни у баченні громадянами свого майбутнього та майбутнього країни, відновити довіру та стратегічну орієнтованість бізнесу, сприяти формуванню в Україні такої економічної моделі, яка забезпечить реалізацію людського, підприємницького та природно-ресурсного потенціалу, додасть кожному українцеві впевненості у гідному та забезпеченому майбутньому [4].

На підтримку проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 р. № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2] було проголошено 17 основних цілей сталого розвитку на найближчі п'ять років. Саме ці 17 цілей мають бути орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України. Відповідно до зазначеного указу однією з цілей визначено сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку. В умовах розширеного на різні табори суспільства, що є прибічниками кардинально протилежних поглядів на легітимність дій чинної влади в Україні, досягти цієї цілі неможливо без вирішення зазначеного конфлікту в суспільстві.

Абсолютно точно в п. 22 Стратегії національної безпеки України констатовано, що джерелом загроз незалежності України, її суверенітету і демократії залишається недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики. І вирішення цих проблем, і, відповідно, ліквідація загроз національній безпеці через підлив суспільної єдності можливі лише за умови приведення дій представників державних органів та відповідної державної політики у відповідність до норм Конституції України або, навпаки, внесення відповідних змін до Конституції України, які б відповідали реально існуючій державній політиці. Політика держави має бути направлена на об'єднання всіх прошарків населення України і бути максимально ліберальною, що передбачає базування на визнанні лише мирних методів управління суспільством та реальне впровадження суспільних реформ, метою яких є свобода особистості незалежно від введення того або іншого правового режиму в державі.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

4. Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/ukraine-2030-1.pdf>.

В'ячеслав МЕДЯНИК

доцент кафедри адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук
<https://orcid.org/0000-0001-8094-8990>

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Соціальна політика є ключовим напрямом державного регулювання економіки та невід'ємною складовою внутрішньої політики країни, спрямованої на забезпечення добробуту громадян і всебічний розвиток суспільства. Саме остання охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод громадян, а також їхнім соціальним добробутом. Водночас вона впливає на процеси відтворення робочої сили, підвищення продуктивності праці, розвиток освітнього й кваліфікаційного рівня трудових ресурсів, а також на рівень науково-технічного прогресу.

Крім того, соціальна політика визначає культурний і духовний розвиток суспільства, формуючи систему взаємовідносин між основними елементами його соціальної структури, регулюючи збереження та трансформацію соціальної поведінки населення в цілому, а також його окремих категорій [1, с. 55-58].

З вищезазначеного вбачається, що соціальна політика є невід'ємною складовою соціальної сфери; її особливістю є необхідність забезпечення реального впливу на добробут кожного громадянина. У зв'язку з цим ключова роль у реалізації соціальної політики належить місцевому самоврядуванню, яке виступає головною ланкою її впровадження.

У соціальній державі вирішення цих питань значною мірою покладається на органи місцевого самоврядування. Водночас економічна політика залишається фундаментальним механізмом функціонування соціальної держави. Для її ефективності необхідне поєднання державного регулювання, ринкової конкуренції та стимулювання громадян до активної участі у формуванні власного добробуту.

Принагідно зауважити, що соціальна політика як адміністративно-правова категорія відображає системну та цілеспрямовану діяльність органів публічної влади, спрямовану на забезпечення суспільного добробуту та соціальної безпеки. Як наслідок, вона базується на сукупності правових, економічних, фінансових, політичних та організаційних заходів, що формують основу державного управління у сфері соціального захисту [2].

Відповідно, реалізація соціальної політики здійснюється через стратегічні та програмні документи, які визначають ключові напрями розвитку соціальної сфери, забезпечення соціальної стабільності та підтримку вразливих верств населення. Адміністративно-правовий аспект цієї політики включає нормативно-правове регулювання, контрольні та координаційні механізми, що забезпечують ефективне функціонування соціальних інститутів та реалізацію державних гарантій у сфері соціального захисту [3, с. 69].

Основою ж таких державних соціальних гарантій в Україні є Конституція, яка закріплює ключові принципи соціальної політики та визначає напрями її реалізації. Хоча законодавчого визначення поняття «державна соціальна політика» наразі немає, Основний закон чітко встановлює відповідальність держави за соціальний захист громадян та створення умов для їхнього добробуту.

Так, ст. 13 Конституції України гарантує соціальну спрямованість економіки, що передбачає баланс між ринковими відносинами та державною підтримкою усіх суб'єктів права власності і господарювання [4]. У ст. 17 Конституції України закріплено обов'язок держави щодо соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [4]. Ст. 36 Конституції України визнає право громадян на об'єднання у політичні партії та громадські організації для реалізації своїх політичних, соціальних, економічних та культурних інтересів [3].

Одним із фундаментальних соціальних прав є право на соціальний захист (ст. 46 Конституції України), що охоплює допомогу у випадках втрати працездатності, безробіття,

старості та інших обставин, передбачених законом [4]. Держава також повинна створити умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду, або надати його громадянам, які потребують соціального захисту (ст. 47 Конституції України), та фінансувати програми охорони здоров'я (ст. 49 Конституції України), що гарантує доступність медичних послуг для всіх [4].

Таким чином, Конституція України не лише окреслює основні напрями соціальної політики, а й визначає загальні засади правового регулювання соціальної сфери. Вона слугує орієнтиром для ухвалення управлінських рішень і є правовою основою діяльності органів публічної влади у сфері соціального забезпечення. Однак ефективність цього процесу залежить від чітко визначених адміністративно-правових механізмів, які нині стикаються з низкою викликів.

Однією з основних проблем залишається відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «державна соціальна політика». В українському правовому полі немає єдиного нормативно-правового акта, який би системно регулював соціальну сферу та встановлював загальні принципи, цілі та механізми її реалізації. Це призводить до правової невизначеності, дублювання функцій різних органів влади та зниження ефективності соціальних програм.

Не менш актуальною є проблема фінансування соціальних програм. Конституція України гарантує соціальний захист громадян, проте державний бюджет не завжди забезпечує необхідний рівень фінансування для реалізації цих гарантій. Економічні кризи, нестабільність національної валюти та інші макроекономічні фактори негативно впливають на спроможність держави фінансувати соціальні виплати, що призводить до їх несвоєчасності або недостатнього розміру.

При цьому воєнний стан безпосередньо впливає на реалізацію соціальної політики, оскільки держава змушена перерозподіляти ресурси на оборону та підтримку військових. У цей період можуть запроваджуватися обмеження на окремі соціальні виплати, водночас держава посилює підтримку військовослужбовців, їхніх сімей та внутрішньо переміщених осіб. Адміністративно-правові механізми соціального захисту адаптуються до умов воєнного стану шляхом прийняття спеціальних нормативно-правових актів [5].

Одним із ключових аспектів ефективного соціального захисту є якісний адміністративний контроль за виконанням державних програм. Проте в Україні цей контроль часто є формальним або неефективним через корупційні ризики та відсутність прозорих механізмів моніторингу результатів. Відсутність чітких критеріїв оцінки ефективності соціальних ініціатив призводить до нераціонального використання бюджетних ресурсів. Як наслідок, потрібно розвивати системи моніторингу та оцінки результативності соціальних програм і послуг з метою забезпечення постійного контролю за їх впровадженням та ефективним використанням наявних ресурсів [3, с. 71].

Ще одним викликом є невідповідність соціальних стандартів реальним умовам життя. Прожитковий мінімум, мінімальна пенсія та інші соціальні виплати нерідко не відображають фактичних потреб населення, що знижує рівень соціального захисту та породжує соціальну напругу.

Отже, враховуючи ці проблеми, Україна потребує комплексного підходу до вдосконалення адміністративно-правових засад соціальної політики. Це включає розробку єдиного нормативно-правового акта, що систематизував би підходи до державного соціального забезпечення, зміцнення координації між органами влади, запровадження ефективного фінансового моніторингу та розширення можливостей цифрових сервісів. Крім того, важливо розвивати механізми громадського контролю, що дозволить громадянам брати активну участь у формуванні та реалізації соціальної політики. Лише за умов комплексного реформування адміністративно-правових механізмів реалізації соціальної політики можна досягти її ефективності, прозорості та відповідності сучасним суспільним викликам.

1. Медяник В. Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 424 с.

2. Медяник В. Організаційно-правові засади адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики в Україні: монографія. К. : ВД «Гельветика», 2021. 406 с.

3. Медяник В. А. Державна соціальна політика як адміністративно-правова категорія. *Правові новели*. 2021. № 13(2). С. 67-73.

4. Конституція України: з офіц. тлум. Конституційного Суду України. К. : Ліра, 2006. 96 с.

5. Дрок І. С., Самбор М. А. Міграційні наслідки для України від військового вторгнення російської федерації в Україну в довгостроковій перспективі: наук.-практ. реком. Дніпро : ДДУВС, 2024. 24 с.

Роман МЕЛЬНИК

директор Наукової школи
адміністративного та німецького права
Maqсут Narikbayev University (Казахстан),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-3375-6117>

**СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРАВА
У МЕЖАХ ОКРЕМИХ ІСТОРИЧНИХ ПЕРІОДІВ**

Неодмінним елементом будь-якої правової держави виступає поліція. Це пов'язане насамперед із тим, що саме поліція виконує переважну кількість функцій, спрямованих на захист прав, свобод та законних інтересів приватних осіб. Без належно організованої поліцейської діяльності людина залишиться беззахисною від різноманітних загроз. Відповідно, правова держава, вищими цінностями якої є людина, за посередництва поліції втілює у життя названі стандарти.

Разом з тим, відповідно до ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України [3], діяльність поліції має отримати необхідне правове регулювання, яке на сьогодні складається з нормативно-правових актів різної юридичної сили. Сукупність цих юридичних регуляторів утворює поліцейське право – галузь особливого адміністративного права [7, с. 23; 8, с. 22].

Поліцейське право як галузь українського права лише формується, що робить актуальним аналіз різноманітних чинників, які впливають як на формування змісту даного правового утворення, так і ставлення до нього. Щодо останнього аспекту відзначимо, що доволі часто лунає думка про те, що поліцейського права на існує і не може існувати. З такою постановкою питання категорично не можна погодитися. І для того цього існує чимало причин. Для того щоб переконатися у праві на існування поліцейського права, можна, зокрема, розглянути поліцію та поліцейське право під історичним кутом. Історія завжди допомагає не тільки краще зрозуміти минуле, але і подивитися на майбутнє скрізь призму результатів, які знайшли прояв на попередніх історичних етапах.

У межах свого виступу хотів би презентувати особливості формування поліцейського права у період національно-визвольної боротьби українського народу 1917-1921 років.

Протягом 1917-1921 років Україна пережила різні форми національної державності: Українську Народну Республіку за Української Центральної Ради, Українську Державу – Гетьманат П. Скоропадського, Українську Народну Республіку та Директорію і Західноукраїнську Народну Республіку [1, с. 88], кожна з яких супроводжувалася трансформаційними змінами і бажанням керівників держави розбудувати як національне законодавство, так і освіту.

Забігаючи наперед, варто зазначити, що ті зміни і досягнення, про які у частині поліції та поліцейського права будемо говорити згодом, переважно не стосувалися питань науки. Це було пов'язане з тим, що наукою адміністративного права загалом та поліцейського права зокрема у ті часи просто не було кому займатися. Професори, які працювали в українських університетах до 1917 року, або вже вийшли на пенсію, або були усунуті з посад, або фізично знищені. Їхні фах і напрям діяльності, який у їхніх революційно налаштованих сучасників викликав негативні емоції та спогади про поліцейську державу, майже не залишили їм шансів на подальшу наукову та викладацьку діяльність.

Крім того, очевидно, молода українська держава хотіла позбутися й усього російського, що глибоко проникло і до юридичної освіти [2, с. 223]. Однак для заповнення вивільнених від «російських» елементів українських університетів новими знаннями і кадрами був потрібен доволі тривалий час, якого, на жаль, не було.

З огляду на викладене проблематика поліцейського права та поліцейської діяльності у названі часи існувала лише на рівні нормативних актів та проявлялася у тих або інших організаційних рішеннях. При цьому необхідно підкреслити, що у перші революційні роки українська влада у своїй діяльності часто спиралася на рішення, які були прийняті у межах попередніх історичних етапів.

Так, наприклад, правову основу організації міліції за доби Української Центральної Ради складають здебільшого нормативні акти Тимчасового уряду. Передусім, із незначними змінами і доповненнями, постанова «Про заснування міліції» (14 березня 1917 р.) й циркуляри МВС Тимчасового уряду щодо комплектування органів міліції («Про прийняття колишніх чинів на службу в міліцію» від 15 березня 1917 р. та «Про осіб, які можуть увійти

до складу міліції» від 22 березня 1917 р.). Ці документи визначали статус і принципи організації міліції. Зокрема, зазначалося, що міліція охороняє громадську безпеку і порядок, захищає від усілякого насилля, образ і самоуправства. На її органи покладалися також обов'язки у справах судового відомства (здійснення дізнання, участь у попередньому слідстві) та у справах військового відомства (облік і призов на дійсну військову службу) [4, с. 182-183]. Звичайно, що у цей період МВС готувало, так би мовити, і власні нормативні акти, проте, як наголошують дослідники за результатами їхнього аналізу, міністерство не мало довготривалої програми діяльності. Його робота організовувалася відповідно до проблем, що поставали на порядку денному та потребували невідкладного вирішення.

Прихід до влади Павла Скоропадського супроводжувався (у частині організації поліцейської діяльності), з одного боку, скасуванням правових актів Тимчасового уряду та Центральної Ради та, з іншого – використанням тих, які були розроблені ще за часів російської імперії, бо інакше оперативно налагодити роботу МВС було неможливо. Поряд із тим, звичайно, реалізовувалися і нові рішення. Так, наприклад, було запропоновано змінити існуючу назву «міліція» на «державна варта». Усі міліцейські посади перейменовувалися. Інспекторів міліції, як зазначалося у постанові «Про зміну існуючих законів про міліцію і утворення Державної варті» (18 травня 1918 р.), слід було йменувати інспекторами державної варті. Пріоритетними завданнями МВС у цей період було визнано підтримку всіма засобами і силами «національного руху української самостійності – Гетьманства»; енергійну боротьбу зі злочинними елементами, які виступають проти української державності; упорядкування місцевого життя [5, с. 20-21].

Після падіння Української Держави гетьмана Павла Скоропадського одним із перших актів Директорії УНР став наказ № 411 від 10 грудня 1918 р., згідно з яким для тимчасового керування справами адміністративного управління на території УНР при Директорії засновувався Відділ внутрішніх справ. Згодом цей відділ було трансформовано у Комісаріат по внутрішніх справах, а потім – у Адміністративно-політичний департамент, до відома якого було віднесено всі справи колишнього Департаменту державної варті. Адміністративно-політичний департамент, у свою чергу, було поділено на два окремі, а саме: Адміністративний департамент, який повинен був розпочати роботу з формування народної міліції, та Департамент політичної інформації, що займався усіма справами політико-інформаційного характеру. На початку 1919 р., крім згаданих департаментів, до складу МВС УНР входили: департамент загальних справ, місцевого самоврядування, з питань біженців, Головна управа військової повинності, а також Департамент страхування і протипожежних заходів. У переважній більшості випадків для врегулювання діяльності народної міліції (принаймні на початкових етапах) використовувалися акти, які існували за доби Гетьманату.

На території Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР, а з січня 1919 р. – ЗОУНР), створеної у другій половині жовтня 1918 р. на території західних областей України, що входили до складу Австро-Угорщини, було утворено Державний секретаріат внутрішніх справ [4, с. 18-19].

Підсумовуючи викладене, варто підкреслити, що постійна зміна форм національної державності, військове протистояння Української Держави зовнішнім силам, внутрішні державні суперечності не дозволили ані розбудувати ефективно функціонуючі органи охорони правопорядку, ані забезпечити їхнє функціонування необхідними науковими розробками, зокрема, з поліцейського права.

1. Бойко І. Історичне значення відродження української державності у період визвольних змагань 1917-1921 рр. *Право України*. 2017. № 3. С. 87-95.
2. Бондар Н. Юридична (правнича) освіта у період визвольних змагань (1917-1921 рр.): історико-правове дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 223-227.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Лепісевич П. М. Правові основи організації та діяльності міліції як правоохоронного органу в УНР доби Української Центральної Ради. *Взаємодія громадян та правоохоронних органів в контексті формування правової держави: правові, історичні, філософські та психологічні аспекти* : матер. Всеукр. конф. (м. Львів, 15 травня 2008 р.). Львів, 2008. С. 182-183.
5. Михайленко П., Довбня В. МВС Української держави за часів гетьманства Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.). *Міліція України*. 2005. № 1 (91). С. 20-21.
6. Михайленко П., Довбня В., Шинкарук Я. Міністерство внутрішніх справ Української Народної Республіки доби Директорії. *Міліція України*. 2005. № 2 (92). С. 18-21.
7. Візер Б., Лазур Я., Карабін Т., Білаш О. Особливе адміністративне право: підручник. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. 464 с.
8. Шлоер Б., Мельник Р., Проневич О. Поліцейське право України: підручник. К. : Юрінком Інтер, 2025. 628 с.

Валентин М'ЯЧИН

професор кафедри
соціально-економічних дисциплін,
доктор економічних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-1491-5100>

Юлія ШАПОВАЛОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державний суверенітет є фундаментальною політико-правовою категорією, що визначає незалежність, цілісність і самостійність держави у прийнятті рішень як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. В умовах сучасного світу питання суверенітету набуває особливої актуальності, зважаючи на глобальні виклики, зростаючу роль міжнародних організацій та інтеграційних процесів. Для України, яка перебуває в умовах війни та одночасно прагне до повноцінної європейської інтеграції, питання захисту суверенітету є пріоритетним і безпосередньо пов'язаним із її майбутнім розвитком.

Суверенітет держави не є статичною категорією – він еволюціонує залежно від історичних умов, політичного устрою та міжнародного контексту. Його забезпечення потребує чіткої правової основи, що закріплюється в конституційних положеннях, міжнародних угодах та механізмах гарантування безпеки. Водночас процес осмислення державного суверенітету в українській правовій доктрині залишається дискусійним, оскільки включає різні підходи до його трактування та реалізації.

Слід зазначити, що в сучасному національному державному розвитку України в аспекті європейського інтеграційного процесу особливе значення має таке політико-правове явище, як державний суверенітет.

Незважаючи на достатньо велику увагу науковців і вчених щодо проблем демократії, теорія державного суверенітету України є досі незавершеною. Це відбувається у зв'язку з різними думками і діяльністю суспільства. Пояснення даного процесу є відстоювання власних прав і свобод у навколишньому середовищі, що нерідко призводить до суперечностей та проблем з співвідношенням «держава – народ». Перешкода, що впливає на остаточне формування теорії державного суверенітету. Саме через цю проблему сучасний світ приділяє більшу увагу практиці [1].

Поняття «суверенітет», прийшовши із середньовіччя і будучи нерозривно пов'язаним з поняттям «держава», набуло поширення в XIX ст. Походження слова «суверенітет» пов'язують із словами «суверен», «владар» (від французького «souverainete» – «верховна влада», латинського «super» – «над»), тобто верховенство, незалежне від будь-яких обставин та осіб. У XIX ст. поняття «суверенітет» увійшло в уявлення про незалежність, самостійність країни та її народу (нації) [2].

Влада держави постійна та абсолютна; це – вища та незалежна влада як усередині країни, так і у відносинах із зарубіжними державами. Вище носія суверенної влади – лише бог та закони природи. Суверенітет, за Боденом, означає передусім незалежність держави від папи римського, від церкви, від німецького імператора, від станів, іншого. Суверенітет як верховна влада включає права видавати та скасовувати закони, оголошувати війну та укладати мир, призначати вищих посадових осіб, здійснювати верховний суд, право помилування, права карбувати монету, встановлювати заходи та ваги, стягувати податі».

Суверенітет передбачає здатність держави гарантувати забезпечення своєї зовнішньої та внутрішньої безпеки.

Національні конституційні положення Основного Закону України окреслюють, що Україна є суверенною державою (ст. 1) та відповідно вказують на те, що суверенітет України поширюється на всю її територію (ст. 2) [3].

Відповідно до Конституції України, основи забезпечення суверенітету під час воєнного стану закріплені в низці її положень. Ст. 17 визначає, що захист суверенітету та територіальної цілісності є найвищим пріоритетом держави, а оборона України, захист її незалежності є справою всього народу. Водночас ст. 64 допускає можливість обмеження окремих прав і свобод громадян у період воєнного стану, що зумовлено необхідністю ефективного реагування на зовнішню загрозу [3].

Міжнародно-правові механізми також відіграють важливу роль у забезпеченні суверенітету України. В умовах воєнного стану країна активно використовує механізми міжнародної дипломатії, звертаючись до ООН, Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій для отримання підтримки та введення санкцій проти агресора.

Міжнародне право передбачає право держави на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН. Крім того, участь у міжнародних військових союзах, таких як НАТО, сприяє зміцненню обороноздатності та захисту територіальної цілісності України.

Відтак державний суверенітет України як політико-правова категорія виражає зміст і обсяг функцій та, відповідно, компетенції держави у сферах внутрішньої та зовнішньої національної політики, зокрема в аспекті європейського інтеграційного процесу [4].

Державний суверенітет України є ключовим елементом її політичного та правового розвитку, що визначає незалежність і самостійність держави у внутрішній та зовнішній політиці. Попри тривалий історичний процес формування цього поняття, його теоретичне осмислення залишається незавершеним, що обумовлено динамічними змінами в суспільстві, викликами міжнародного середовища та потребою в ефективних механізмах реалізації суверенітету.

Конституційні положення України чітко закріплюють принцип суверенітету, наголошуючи на його поширенні на всю територію держави та визначаючи його захист як першочергове завдання. Водночас міжнародне право надає Україні інструменти для забезпечення суверенітету, включаючи право на самооборону, дипломатичні механізми та співпрацю з міжнародними організаціями.

В умовах сучасних викликів, зокрема збройної агресії, державний суверенітет України не лише набуває особливого значення, а й потребує комплексного підходу до його забезпечення. Це включає як правові засоби, так і міжнародну підтримку, зміцнення обороноздатності та інтеграцію до європейських і світових структур безпеки.

Отже, державний суверенітет України є головним елементом її національного розвитку та міжнародної правосуб'єктності. Він забезпечує незалежність держави у внутрішній та зовнішній політиці, гарантує територіальну цілісність та є основою конституційного ладу. В умовах сучасних викликів, включаючи воєнний стан, важливим є не лише правове закріплення суверенітету, а й його реальне забезпечення через міжнародну підтримку, військову оборону та ефективне управління.

1. Джаним А. С., Наливайко Л. Р. Державний суверенітет України: проблеми теорії та практики. *International scientific innovations in human life: The 6th International scientific and practical conference* (December 15-17, 2021). Manchester, United Kingdom : Cognum Publishing House, 2021. 998 p.

2. Мельник Н. В. Поняття, зміст та аспекти державного суверенітету. 2018. С. 8.

3. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

4. Парадна О. А., Славна О. В. Суверенітет держави «Україна» в аспекті європейського інтеграційного процесу. *Молодий вчений*. 2024.

Юлія РУДЕНКО

провідний науковий співробітник

науково-організаційного центру

Національної академії

Служби безпеки України

(м. Київ, Україна),

доктор політичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-5292-5334>

РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Поняття національних інтересів є доволі складним і таким, навколо якого зламано багато наукових списів дослідників.

Згідно з чинним законодавством України під її національними інтересами розуміються «життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробуту її громадян» [1].

В. Ліпкан стверджує, що, становлячи першооснову національної безпеки, національні інтереси можуть розглядатися як усвідомлені особою і суспільством, гарантовані державою цільові настанови щодо необхідності існування та розвитку людини, нації і держави як єдиного організму [2].

Поняття національного інтересу тісно пов'язане з феноменом і поняттям «нація».

«Нація представляє собою єдність громадянського суспільства і держави, тому національний інтерес стає узагальнюючим інтересом, який знімає суперечність між інтересами держави і громадянського суспільства. Національний інтерес у демократичних країнах – це передусім узагальнений відповідно до існуючих процедур інтерес людей, що формують політичну націю. Формування національного інтересу передбачає узгодження інтересів усіх громадян країни, хоча іноді це зводиться до врахування думки найбільш численних соціальних груп», – відмічає Н. Москальова [5, с. 29].

На нашу думку, подібне розуміння національного інтересу також цілком задовольняє і український соціум, включаючи як елітарні прошарки, так і «пересічне» громадянство. Оскільки українська нація є комплексним поняттям і, ґрунтуючись на політичному проєкті, включає етносоціальні ознаки.

Своєю чергою, Ф. Медвідь та Р. Буга зазначають, що категорія «національні інтереси», її тлумачення тісно пов'язані, на їхній погляд, з розумінням процесів етногенезу і націогенезу, базової категорії «нація», яка, віддзеркалюючи багатство етнопсихологічних, культурно-історичних і соціально-побутових форм людства, уособлює його горизонтальну диференціацію [4, с. 112].

Оскільки «структура національного інтересу змінюється залежно від завдань нації, ступеня (етапів) її консолідованості [3, с. 213], то сьогодні на порядку денному стоїть одне із найважливіших завдань – реінтеграція та реконсолідація українського соціуму. На чому наголошують українські вчені та практики.

«На даний момент в Україні є потужний запит на запровадження послідовної, комплексної політики реінтеграції як невід'ємної складової державної етнонаціональної політики. Реінтеграція повинна стати консолідаційною ідеєю, що об'єднає поліетнічну українську націю, незалежно від етнічного походження та місця проживання», – наголошує українська дослідниця В. Явір [6, с. 65]. Про такий запит вона писала ще у 2017 році, а сьогодні він не тільки не втратив своєї актуальності, але й став «рельєфнішим».

Про необхідність реінтеграції українського соціуму в сучасних умовах пишуть філософи ті соціологи, демографи, психологи та, безумовно, політологи. Серед українських вчених, що опікуються цією проблемою сьогодні, – В. Горбатенко, Е. Лібанова, І. Кресіна, В. Перевезій, В. Явір та ін.

Важливо, що дослідники акцентують увагу на тому, що «відтермінування процесу реінтеграції може призвести до непоправних етнополітичних наслідків... На цьому наголошують як науковці, так і чиновники» [7, с. 348].

Останні у своїй більшості підкреслюють факт важливості не тільки «механічного»

повернення територій, а й реінтеграції та реконсолідації українських громадян, налагодження з ними діалогу, захисту їхніх прав та з'ясування потреб тощо.

Отже, проблема формування національних інтересів завжди була у центрі уваги дослідників. Проблема пріоритетності тих чи інших національних інтересів змінюється залежно від того, на якому етапі розвитку та функціонування знаходиться українська нація і які завдання стоять перед нею. Сьогодні одним із важливих завдань української нації є її реінтеграція та реконсолідація у єдиний національний простір. Від того, які механізми будуть задіяні у цьому процесі та на основі якої моделі національної ідентичності буде відбуватися зазначений процес, багато в чому залежить успішність результату.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. К.: Текст, 2006. 600 с.
3. Медвідь Ф. М. Історія та теорія становлення системи національних інтересів: правові колізії. *Наукові записки ІПіЕнД імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. № 42. С. 210-221.
4. Медвідь Ф. М., Буга Р. І. Національні інтереси України та їх пріоритети в умовах глобалізованого світу: небезпеки та загрози. *Наукові праці МАУП*. 2010. № 3 (26). С. 113-117.
5. Москальова Н. Концепції національного інтересу в науковій літературі. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Політичні науки»*. 2016. № 1. С. 29-32.
6. Явір В.А. Реінтеграція: до проблеми визначення, суті та позиціонування у політиці України. *S.P.A.C.E (Society, Politics, Administration in Central Europe)*. 2017. № 6. С. 64-67.
7. Явір В. А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт: монографія. К.: Логос, 2018. 468 с.

**Світлана
НІКОЛАЙЧУК**
суддя
Дніпропетровського
окружного
адміністративного
суду, доцент кафедри
адміністративно-
правових дисциплін
та публічного
управління
Дніпровського
державного
університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних
наук, доцент

**Олеся
АРТОУЗ**
суддя
Запорізького
окружного
адміністративного
суду

<https://orcid.org/0000-0003-0894-720X>

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В умовах збройної агресії російської федерації проти України тема отримання грошової допомоги військовослужбовцям є однією з найважливіших у контексті правового забезпечення соціальних гарантій для осіб, які виконують обов'язки служби в Збройних силах України (далі – ЗСУ). Військова служба традиційно супроводжується значними фізичними та психологічними навантаженнями, що визначає необхідність забезпечення належного рівня соціальної підтримки для військовослужбовців, зокрема через систему грошових виплат.

Правова регламентація питань надання грошової допомоги військовослужбовцям України відображає не лише соціальну відповідальність держави, але й прагнення забезпечити стабільність і ефективність функціонування ЗСУ, а також підтримувати моральний дух військових. Водночас питання про те, яку суму необхідно виплачувати

військовослужбовцю, який, наприклад, помер у шпиталі внаслідок отриманих поранень або загинув у дорожньо-транспортній пригоді, виконуючи поїздку для доставки важливих компонентів, необхідних для бойових завдань підрозділу, є надзвичайно делікатним.

Так, у межах рішення Запорізького окружного адміністративного суду викладено чітке розмежування понять «смерть» і «загибель», а також пояснення, як ці терміни впливають на визначення розміру одноразової грошової допомоги (далі – ОГД). Відповідно у розглянутій справі суд наголосив, що терміни «загибель» і «смерть» тлумачиться по різному, хоча їхнім спільним результатом є припинення існування людини [1].

Відповідно «загибель» означає завершення життя через раптовий вплив зовнішніх факторів (вибух, постріл, удар, дія хімічних речовин), які є несумісними з життям і не залишають людині шансів на виживання. Натомість «смерть» характеризується припиненням життя внаслідок хвороб, що спричиняють порушення у функціонуванні внутрішніх органів, які підтримують життєдіяльність людини. Якщо такі порушення стали наслідком поранення (контузії, травми, каліцтва), отриманого під час захисту Батьківщини, розмір допомоги встановлено на рівні 15 000 000 гривень.

Принагідно зауважити, що ст. 1-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ (далі – Закон № 2011-ХІІ) встановлює, що правова основа соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей базується на Конституції України та складається з цього Закону й інших нормативно-правових актів [2]. Відповідно до пп. 2 п. 1 ст. 3 Закону № 2011-ХІІ, сфера його дії охоплює, зокрема, членів сімей військовослужбовців, які загинули [2].

При цьому п. 1 ст. 16 Закону № 2011-ХІІ визначає, що одноразова грошова допомога (далі – ОГД) у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності надається військовослужбовцям, військовозобов'язаним і резервістам, які були призвані на навчальні (або перевірочні) чи спеціальні збори або проходили службу у військовому резерві. Ця виплата є гарантованою державою і призначається особам, які мають на неї право відповідно до положень цього Закону [2]. Згідно з пп. 1 п. 2 ст. 16 Закону № 2011-ХІІ, ОГД виплачується у разі загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання ним обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з такими обов'язками, а також у разі смерті особи, звільненої з військової служби, протягом року після звільнення, якщо смерть настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання, пов'язаних із виконанням обов'язків військової служби [2].

Також слід зауважити, що частини 1, 6 і 9 ст. 16-3 Закону № 2011-ХІІ регламентують, що ОГД у випадках, передбачених пп. 1–3 п. 2 ст. 16 цього Закону, розподіляється рівними частками між усіма особами, які мають право на її отримання, на підставі їхньої особистої заяви або заяви їхніх законних представників. У разі відмови однієї з осіб, зазначених у ст. 16-1, від отримання ОГД або якщо особа не реалізувала своє право у встановлений п. 8 цієї статті строк, її частка розподіляється між іншими особами, які мають право на цю виплату. Виплата ОГД здійснюється незалежно від того, чи скористалася цим правом будь-яка інша особа, визначена ст. 16-1 Закону № 2011-ХІІ [2].

У п. 3 Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 року № 975 (далі – Порядок № 975), встановлено, що право на отримання ОГД виникає з дати смерті, зазначеної у свідоцтві про смерть військовослужбовця, військовозобов'язаного чи резервіста [3].

Відповідно до п. 4 Порядку № 975, ОГД призначається у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного чи резервіста, якщо смерть настала, зокрема, під час виконання обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з такими обов'язками [3]. Абз. 2 п. 5 Порядку № 975, аналогічно до положень Закону № 2011-ХІІ, зазначає, що у разі загибелі (смерті) військовослужбовця розмір ОГД становить 750-кратний прожитковий мінімум, встановлений законом для працездатних осіб на 1 січня календарного року, в якому настала загибель (смерть) [2, 3].

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» від 29 липня 2022 року № 2489-IX (далі – Закон № 2489-IX) ст. 16-2 Закону № 2011-ХІІ доповнено частиною 3, яка встановлює, що розмір ОГД у разі загибелі

(смерті) військовослужбовця в період дії воєнного стану визначається Кабінетом Міністрів України. П. 1 розд. II «Прикінцеві положення» Закону № 2489-IX зазначає, що цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, за винятком п. 3 розд. I, який набирає чинності з дня, наступного за днем опублікування, та застосовується з 24 лютого 2022 року [4].

У контексті військової агресії РФ проти України, 28 лютого 2022 року, на виконання Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» та Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 69/2022 «Про загальну мобілізацію», Кабінет Міністрів України ухвалив постанову від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їхнім сім'ям під час дії воєнного стану» (далі – Постанова № 168) [5, 6, 7]. Абз. 1 п. 2 Постанови № 168 (у редакції, чинній на момент звернення позивача із заявою про виплату допомоги) передбачає, що сім'ям загиблих осіб, зазначених у п. 1-1-2 цієї постанови, виплачується ОGD у розмірі 15 000 000 гривень, яка розподіляється рівними частками між усіма отримувачами, визначеними статтею 16-1 Закону № 2011-XII, за винятком громадян російської федерації чи республіки білорусь, осіб, які постійно проживають на їхніх територіях, а також осіб, засуджених за державну зраду, колабораційну діяльність чи пособництво державі-агресору [7].

Особи, які мають право на ОGD відповідно до Постанови № 168, можуть реалізувати це право з дня його виникнення, яким вважається дата загибелі особи, зазначеної у п. 1-1-2 цієї постанови, у період дії воєнного стану, вказана у свідоцтві про смерть. Виплата ОGD також поширюється на сім'ї осіб, зазначених у п. 1-1-2 Постанови № 168, які померли внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва), отриманого під час дії воєнного стану в процесі захисту Батьківщини, участі у бойових діях чи забезпечення заходів із національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах їх проведення, зокрема на тимчасово окупованій російською федерацією території України чи між позиціями сил оборони та військ держави-агресора, не пізніше ніж через один рік після отримання поранення (контузії, травми, каліцтва). Ця норма доповнена абз. 6 п. 2 Постанови № 168 згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 року № 400 і застосовується з 24 лютого 2022 року [7].

Аналіз норм Постанови № 168 свідчить, що виплата ОGD у розмірі 15 000 000 гривень застосовується до сімей військовослужбовців у двох випадках: 1) у разі загибелі військовослужбовця; 2) у разі смерті військовослужбовця внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва), отриманого під час воєнного стану під час захисту Батьківщини, не пізніше ніж через один рік після такого поранення [7].

Отже, питання надання грошової допомоги військовослужбовцям є важливою складовою соціального захисту, особливо в умовах збройної агресії Росії проти України. У нормативно-правових актах, зокрема Законах України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII, «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII та Законі № 2011-XII, застосовується термінологія «загибель (смерть)». Однак суд зазначає, що ці поняття не є тотожними у контексті визначення розміру ОGD під час дії воєнного стану. Розмір виплати у 15 000 000 гривень, передбачений Постановою № 168, застосовується виключно у період воєнного стану та лише у чітко визначених випадках – для сімей загиблих військовослужбовців і тих, хто помер внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва).

1. Рішення Запорізького окружного адміністративного суду від 13.08.2024 у справі № 280/3845/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» №1702-IX (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

3. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві : постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 р. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text>.

4. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» від 29 липня 2022 р. № 2489-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 68. Ст. 283.

5. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-ukaz-prozaprovadzhennya-voynenogo-stanu-73109>.

6. Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» №65/2022 від 24.02.2022.URL: <https://www.president.gov.ua/documents/652022-41653>.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>.

Андрій БАСКО

докторант Запорізького
національного університету
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор філософії в галузі права
<https://orcid.org/0009-0007-9858-257X>

**ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ
ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Культурна сфера являє собою певну інституційну структуру, що складається з ряду важливих суспільних інститутів, в яких реалізуються культурні потреби, здійснюється культурна діяльність, відбувається виробництво і споживання культурних благ. Основним завданням України з моменту повномасштабного військового вторгнення росії 24 лютого 2022 р. і до сьогодні є акумулювання людських, матеріальних, в тому числі військових, ресурсів для звільнення території нашої держави. Водночас ще одним стратегічним напрямом публічного адміністрування є охорона культурної спадщини від руйнування та належне адміністративно-правове регулювання форм, засобів та способів забезпечення її збереження та відновлення.

У зв'язку з цим питання ефективного адміністративно-правового регулювання форм, засобів та способів забезпечення органами місцевого самоврядування збереження культурної спадщини в умовах воєнного стану обрано предметом представленого дослідження.

Органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) є одними з основних суб'єктів державної політики у сфері охорони культурної спадщини. Цей напрям діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічного адміністрування у сфері охорони культурної спадщини передбачений Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1]. Однак слід констатувати, що основною проблемою правового регулювання чіткого розподілення повноважень органів публічної влади в цілому і ОМС зокрема щодо реалізації державної політики в сфері охорони культурної спадщини та й взагалі функціонування сфери культури є відсутність розмежування повноважень органів державної влади та ОМС в цій сфері в галузевих законах, як-от: «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про народні художні промисли», «Про театри і театральну справу», які регулюють відносини у певних галузях сфери культури [2-7].

Водночас слід визнати, що законодавство в сфері культури невинно розвивається, так, на сьогодні прийнято низку законів, які регламентують окремі напрями цієї сфери в цілому і повноваження ОМС. Зокрема, значного оновлення у 2023 р. набув Закон України «Про охорону культурної спадщини» стосовно процедур обрання на конкурсних засадах керівників комунальних закладів культури та формування базової мережі закладів культури [8].

Здійснивши аналіз законодавчих актів, можна констатувати, що до повноважень органів місцевого самоврядування у сфері культури та охорони культурної спадщини належать:

- 1) створення і підтримка культурних закладів – місцеві ради відповідають за утримання бібліотек, музеїв, театрів, культурних центрів та інших закладів культури;
- 2) фінансування культурних заходів – органи місцевого самоврядування можуть виділяти кошти з місцевих бюджетів на проведення свят, фестивалів, виставок, концертів та інші культурні події;
- 3) збереження культурної спадщини – вони займаються охороною та збереженням місцевих пам'яток історії та культури, а також організацією реставраційних робіт;
- 4) підтримка творчих ініціатив – місцеві органи влади можуть надавати гранти та

інші форми підтримки місцевим митцям, творчим колективам і культурним організаціям;

5) освіта і просвіта – органи місцевого самоврядування можуть організовувати культурно-освітні проекти, програми для дітей та молоді, а також популяризувати місцеві традиції та звичаї;

6) міжнародна співпраця – вони можуть брати участь у міжнародних культурних обмінах та співпраці з іншими містами і регіонами.

В підсумку слід зазначити, що державна політика у сфері забезпечення органами місцевого самоврядування належного функціонування системи охорони культури – це система організаційних, нормативно-правових, наукових, ресурсних, інформаційно-аналітичних та методологічних заходів, спрямованих на забезпечення надання населенню України якісних культурних послуг шляхом створення ефективної мережі культурних закладів, належного їх фінансування та надання якісних культурних послуг за рахунок коштів та ресурсів місцевих бюджетів, належним чином закумульованих та розподілених органами місцевого самоврядування, а також злагоджена робота з центральними органами виконавчої влади у сфері культури та неурядовими профільними громадськими організаціями та фондами щодо охорони культурної спадщини.

До напрямів удосконалення реалізації органами місцевого самоврядування державної політики у сфері культури слід віднести:

1) створення загальнодоступної цілісної інформаційної бази закладів культури, що призначена для отримання, обробки та зберігання інформації (відкритих даних у сфері культури), отриманої від суб'єктів у сфері культури. Система дозволить консолідувати, моніторити, аналізувати фінансову й нефінансову інформацію, формувати аналітичні звіти щодо кожного із процесів. Мова йде про запровадження електронних реєстрів та сервісів у сфері культури (баз даних закладів культури; баз даних керівників закладів культури та культурних діячів), запуску єдиного порталу Мінкульту, на якому б висвітлювались анонси всіх культурних заходів, спрямованих на розвиток культури в Україні, адже наразі такі анонси здійснюють тільки комерційні структури, які організовують концертні заходи в Україні на своїх сайтах;

2) проведення інвентаризації матеріально-технічної бази закладів культури комунальної власності (визначення закладів культури, які потребують скорочення або об'єднання з більш потужними профільними закладами, при цьому потрібно зберегти спеціалізацію даного закладу культури, покращити стан матеріально-технічного забезпечення роботи його працівників, однак оптимізувати шляхом скорочення адміністративного персоналу таких закладів);

3) розробка прозорої та відкритої процедури розрахунку та розподілу культурних субвенцій від Мінкульту України до закладів культури й навпаки;

4) оновлення класифікаційних категорій персоналу у сфері культури, відповідно до яких буде формуватись сітка оплати праці (адже сьогодні спостерігається значний перебік в оплаті праці співробітників деяких закладів культури, які фінансуються з державного бюджету, та тих, які стоять на балансі ОМС);

5) сприяння розвитку приватних закладів культури (музеїв, галерей, експозиційних центрів, театрів, хореографічних та музичних студій) та отриманню ними субвенцій в частині надання такими закладами культурних послуг вузького спрямування;

6) сприяння отриманню закладами культури комунальної власності фінансової автономії;

7) запровадження дієвого механізму фінансування порядку підвищення кваліфікації працівників закладів культури.

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

2. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168.

3. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.

4. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 25. Ст. 191.

5. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. Ст. 45.

6. Про народні художні промисли: Закон України від 21.06.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 199.

7. Про театри і театральну справу: Закон України від 31.05.2005 р. *Відомості Верховної Ради*

України. 2005. № 26. Ст. 350.

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо унормування конкурсної процедури призначення керівників комунальних закладів культури та формування базової мережі закладів культури: Закон України від 29.05.2023 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 76. Ст. 265.

9. Баско А. В. Особливості адміністративно-правового регулювання забезпечення збереження органами місцевого самоврядування культурної спадщини України в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 294-300. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/08/48.pdf>.

Юрій ГОЛИК

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

<https://orcid.org/0000-0002-2367-7204>

КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ОБМЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Умови воєнного стану кардинально змінюють функціонування органів місцевого самоврядування (далі – ОМС), змушуючи їх адаптуватися до нових викликів, таких як забезпечення громадської безпеки, мобілізаційні заходи та координація гуманітарної допомоги. Актуальність теми полягає в тому, що в умовах воєнного стану суттєво трансформуються управлінські функції місцевих органів влади, що потребує глибокого дослідження їхньої компетенції. ОМС є ключовою ланкою у забезпеченні безперервності державного управління, реалізації заходів цивільного захисту та підтримки населення. Однак існують обмеження їхньої діяльності, пов'язані з передачею повноважень військовим адміністраціям, що може впливати на ефективність місцевого самоврядування. Вивчення цих питань дозволить окреслити шляхи оптимізації функціонування ОМС у кризових умовах та після відновлення нормального режиму роботи.

Зазначимо, що компетенція місцевого самоврядування охоплює сфери діяльності та функції місцевих органів влади. Актуальність цього питання зумовлена необхідністю ефективного управління на місцях, яке враховує специфіку кожної громади та забезпечує її сталий розвиток. Тому важливо дослідити, які саме повноваження мають органи місцевого самоврядування. Відповідно до законодавства України, зокрема Конституції України, ці повноваження включають права та обов'язки територіальних громад і органів місцевого самоврядування щодо реалізації завдань, спрямованих на розвиток та благоустрій місцевих територій [1].

Згідно із Європейською хартією місцевого самоврядування основні повноваження місцевого самоврядування встановлюються конституцією або законом [2]. В Україні вони закріплені в загальному вигляді у ст. 143 Основного закону, а деталізуються в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». В свою чергу, згаданий закон надзвичайно широко трактує повноваження органів місцевого самоврядування, а тому виникає необхідність в їх структуруванні [3].

Так, за структурою повноваження місцевого самоврядування включають:

а) власні (самоврядні) повноваження, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню;

б) делеговані повноваження (окремі повноваження органів виконавчої влади, надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях.

Ознайомившись із нормативно-правовою базою регулювання компетенції ОМС у воєнний період, можемо зазначити, які ж існують основні виклики для органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, а саме:

– перерозподіл ресурсів на потреби оборони та безпеки;

- взаємодія з військовими адміністраціями та координація дій з центральною владою;
- зміна процедур ухвалення рішень, зокрема обмеження колегіальності та перехід до оперативного управління;
- вимушене переміщення населення, організація притулків та соціального захисту;
- забезпечення функціонування критичної інфраструктури в умовах руйнувань.

Місцеве самоврядування в Україні є важливим аспектом управління країною і має значення для розвитку демократії та забезпечення ефективного функціонування громад. При цьому саме місцеве самоврядування відіграє ключову роль у розвитку демократії та громадянського суспільства. Це дає можливість громадам брати активну участь у прийнятті рішень, які стосуються їхнього регіону [4].

Варто зауважити, що обмеження компетенції місцевого самоврядування в умовах воєнного стану прослідковується в таких аспектах, як:

- передача частини повноважень військовим адміністраціям;
- тимчасове зупинення проведення місцевих виборів та референдумів;
- посилений контроль з боку державних органів, зокрема обмеження у розпорядженні бюджетними коштами.

Якщо говорити про скасування режиму воєнного стану, слід зазначити, які існують перспективи розвитку місцевого самоврядування:

1. Підсилення інституційної спроможності ОМС, зокрема розширення кризового менеджменту;
2. Законодавчі ініціативи щодо чіткого визначення ролі місцевої влади у воєнний період;
3. Розширення механізмів громадської участі у процесах ухвалення рішень у надзвичайних умовах;
4. Впровадження міжнародного досвіду відновлення громад після воєнних конфліктів.

Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні життєдіяльності громад під час дії воєнного стану. Незважаючи на значні обмеження їхньої компетенції, саме ОМС є основним комунікатором між державою, військовими структурами та населенням. У воєнний період ОМС стикаються з викликами, пов'язаними з обмеженням фінансових ресурсів, адміністративними труднощами та необхідністю координації дій із військовими адміністраціями. Важливо не лише підтримувати їхню ефективну діяльність, але й адаптувати законодавчу базу для оперативного реагування у надзвичайних ситуаціях. Після завершення війни необхідно реформувати систему місцевого самоврядування з урахуванням отриманого досвіду. Зокрема, слід розширити механізми кризового управління, зміцнити фінансову автономію громад, розвинути цифрові рішення для швидкого прийняття управлінських рішень та забезпечити ефективну координацію між рівнями влади. Вивчення міжнародного досвіду допоможе створити більш стійку та адаптивну модель місцевого самоврядування, здатну реагувати на майбутні виклики.

1. Голик Ю. Ю. Підзвітність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: теоретико-правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 17-22. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/4.pdf>.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

4. Серьогін С. М. Концептуальні засади реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 5-6. С. 71-80.

Nataliya ISAYEVA
practical attorney,
Ph.D. candidate of Faculty of Law,
Charles University (*Czech Republic*),
co-founder of Czech-Ukrainian
Scientific Society (*Czech Republic*),
Doctor of Philosophy in Law
<https://orcid.org/0000-0001-6939-2223>

ON THE ISSUE OF ENSURING THE SOCIAL RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

Due to the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, the number of internally displaced persons (currently nearly 5 million people) has significantly increased, complicating the fulfillment of their socio-economic interests. Internally displaced persons do not have actual access to the full range of socio-economic rights, including housing provision, access to quality medical services, and more. The challenges of ensuring the social rights of internally displaced persons are further exacerbated by a lack of financial resources and the need to strengthen the institutional capacity of public authorities. Therefore, considering both national and international trends, it is necessary to examine the issue of ensuring the social rights of internally displaced persons under martial law in Ukraine from both theoretical and practical perspectives.

The issue of ensuring the social rights of internally displaced persons has been studied by I. Basova, I. Hrytsai, N. Kaminska, L. Nalyvaiko, O. Novikova, V. Pishta, O. Rohach, M. Savchyn, D. Selikhov, K. Stepanenko, H. Khrystova, N. Shelever, and others.

The state, in fulfilling its primary duty of affirming and ensuring human rights and freedoms, must not only refrain from violations or disproportionate restrictions but also take appropriate measures to ensure realization of these rights in full by everyone under its jurisdiction. Thus, the legislature and other public authorities must ensure effective legal regulation that complies with constitutional norms and principles, as well as create mechanisms necessary to meet human needs and interests [5]. Internally displaced persons are under the protection of the Ukrainian state and have the right to fully exercise their rights, including social rights.

Since internally displaced persons remain within the country, they are entitled to protection and assistance from the state in accordance with the universally recognized principles of international law. Fundamental human rights apply universally to internally displaced persons, as the scope of their rights should be determined based on general norms—specifically, the norms of international human rights law. Measures to ensure the effective observance of these norms fall within the domain of human rights protection [1, p. 13]. This thesis has been widely acknowledged and substantiated in the decisions of the Constitutional Court of Ukraine and various human rights institutions.

Support for the realization of the socio-economic interests of internally displaced persons in Ukraine is provided at the international level. Thus, continuous monitoring of the socio-economic rights of internally displaced persons ensuring is carried out by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the World Health Organization (WHO), the United Nations Development Program (UNDP), the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), the International Committee of the Red Cross (ICRC), the International Organization for Migration (IOM), and the United Nations Children's Fund (UNICEF), among others. This list of international partners and donors is not exhaustive [4, p. 133]. The United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) actively supports women in business. Training sessions for women entrepreneurs on business start-ups, financial and legal literacy, help address employment challenges, enabling women to provide for themselves and their families at their new places of residence.

D. Selikhov emphasizes that «internally displaced persons remain one of the most vulnerable categories of the population, requiring comprehensive support and protection. The effectiveness of the social protection system depends on multiple factors, including adequate funding, simplification of assistance procedures, coordination between various agencies and

organizations, and the active participation of local communities. The main challenges remain insufficient funding, complex bureaucratic procedures, and limited access to social services. Enhancing the efficiency and accessibility of the social protection system for all internally displaced persons requires a reform. A key aspect remains the integration of internally displaced persons into new communities. To achieve this, it is essential to develop and implement comprehensive social integration programs that include educational and informational campaigns aimed at overcoming prejudices and discrimination» [6, p. 107].

During the roundtable discussion on «*Issues of Legislation and Practice Concerning the Rights of Internally Displaced Persons*», held at the Higher School of Advocacy of the Ukrainian National Bar Association (UNBA), lawyer O. Dryshlyuk highlighted the absence of a professional requalification platform that would match the qualification level already possessed by internally displaced persons (IDPs).

A significant barrier to employment for women with children is the inability to enroll their child in a kindergarten, particularly due to the lack of bomb shelters. Another concerning issue is the reported cases of inappropriate behavior towards IDPs by employees of relevant centers, delays in processing and transferring documents, and the creation of additional obstacles in the realization of their legal rights and interests [2].

These issues represent only a fraction of the challenges faced by internally displaced persons. One of the most critical problems, which also constitutes a fundamental human need, is access to housing.

In this regard, it is important to highlight that, as of January 29, 2025, a new support mechanism for internally displaced persons (IDPs) became available in Ukraine – a housing rental subsidy. However, this is still a newly introduced mechanism that requires time for testing and evaluation of its effectiveness.

Under martial law, the protection of IDPs' social rights by administrative courts has become particularly significant. The number of such disputes is increasing, making their fair and effective resolution is crucial for safeguarding human rights [7, p. 73]. For example, Supreme Court judge A. Yezerov emphasized that «social disputes fall under the category of minor cases and, therefore, are not subject to cassation appeal. However, in some instances, a case may reach the Supreme Court if it passes through cassation filters. A legal issue of fundamental importance for the formation of a unified legal practice may be substantiated either by the absence of a Supreme Court ruling on the matter, by the need to deviate from an existing ruling on the application of a legal norm in similar legal relations, as set out in a Supreme Court decision and applied by the appellate court in the contested ruling, or even by the failure of lower courts to consider existing Supreme Court conclusions. Under martial law, disputes in this area of legal relations have not changed in nature but have only become more complex, with their volume increasing». According to him, both before and after the full-scale invasion, cases have been reviewed concerning: the obligation to register an internally displaced person; the restoration, calculation, and payment of pensions for IDPs; the assignment of monthly targeted assistance; and other payments to IDPs [3].

Thus, improving the standard of living of the population is possible only under conditions of stable economic development, which is particularly challenging in the context of a large-scale armed conflict. The quality of life of internally displaced persons (IDPs) is determined by the country's economic and social policies, which remain largely ineffective amid economic and political crises. Ensuring equal opportunities for IDPs and the provision of high-quality administrative and social services remains a pressing issue. Addressing this requires tackling a complex systemic problem – counteracting and overcoming corruption. Since Ukraine aspires to become a full-fledged member of the European Union, a particularly important priority is ensuring the rule of law, which will have a direct impact on the protection and fulfillment of human rights in the country, including those of internally displaced persons.

1. Buletsa, S. B., Lazur, Ya. V., Lendiel, M. O., Rogach, O. Ya., & Savchyn, M. V. (2017). *Mechanism for Ensuring the Rights of Internally Displaced Persons: National and International Aspects*: monograph. Uzhhorod : RIK-U, 348 p.

2. Dryshlyuk, O. (2023). Housing, Social, and Labor Rights of IDPs: Social Guarantees and Practical Opportunities. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/drisliuk-olena/articles/zitlovi-socialni-ta-trudovi-prava-vpo-socialni-garantiyi-i-prakticni-mozlivosti>.

3. Protection of the Rights of Internally Displaced Persons: Supreme Court Judges Highlight Key Issues (2023). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1526694/>.

4. Isayeva, N. S. (2021). Socio-Economic and Cultural Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons and Guarantees of Their Implementation: Theoretical and Legal Characteristics: dissertation ... Doctor

of Philosophy (081 Law). Dnipro, 218 p.

5. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the Case of the Constitutional Submission of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights Regarding the Compliance of the Third Sentence of Part One of Article 13 of the Law of Ukraine «On Psychiatric Care» with the Constitution of Ukraine (Case on Judicial Control Over the Hospitalization of Incapacitated Persons to a Psychiatric Institution), June 1, 2016, № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>.

6. Selikhov, D. A. (2024). Legal Foundations of Social Protection for Internally Displaced Persons. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 84(1), 103-108.

7. Shelever, N. V., & Pishta, V. I. (2024). Protection of the Social Rights of Internally Displaced Persons During the War in Ukraine. *Legal Scientific Electronic Journal*, 7, 72-74.

Ольга КАПТАН

доцент кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна),
доктор філософії в галузі права, доцент
<https://orcid.org/0000-0003-1298-1945>

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі права і свободи людини становлять фундамент справедливого суспільства, забезпечуючи рівність усіх громадян перед законом, захист гідності та можливість кожного вільно реалізовувати свої потреби й інтереси. Зокрема, Конституція України, як Основний закон нашої держави, закріплює широкий спектр таких прав. Проте під час введення в країні воєнного стану держава може запроваджувати певні обмеження прав і свобод. Це здійснюється для кращого забезпечення національної безпеки, громадського порядку та ефективного функціонування державних інституцій.

У ст. 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначається, що правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України [8].

Під час воєнного стану в Україні допускається обмеження певних прав і свобод громадян відповідно до Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та міжнародних норм, зокрема Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Загальної декларації прав людини тощо.

У п. 3 Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні» зазначається, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Слід зазначати, що мова йде про обмеження таких прав і свобод людини, що передбачені Конституцією України, як-от: недоторканність житла, таємниця листування та телефонних розмов, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, право на свободу думки і слова, право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю та право на підприємницьку діяльність, право на працю, право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів, а також право на освіту.

Такі обмеження є тимчасовими та запроваджуються в межах, визначених законодавством, з метою мінімізації загроз, які можуть виникнути через військову агресію,

терористичні акти, внутрішні заворушення тощо. Проте важливо розуміти, що обмеження зазначених прав і свобод не означає їх повного скасування. Держава зобов'язана діяти відповідно до міжнародних норм та принципів прав людини, дотримуючись пропорційності в обмеженнях і не допускаючи зловживань. Крім того, механізми судового та адміністративного контролю дають можливість громадянам оскаржувати неправомірні дії влади, якщо вони виходять за межі законних підстав.

Тепер детальніше розглянемо деякі із цих прав.

Свобода пересування є одним із ключових прав людини, яке гарантує можливість вільно переміщатися територією країни, обирати місце проживання, а також залишати її межі та повертатися назад. Це право закріплене у ст. 33 Конституції України, а також у міжнародних актах, зокрема Загальній декларації прав людини.

Стаття 13 цієї декларації визначає, що кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави, а також має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну [1].

У даному випадку можуть бути запроваджені такі обмеження, як введення комендантської години.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскуванню [8].

Такі заходи запроваджуються насамперед для забезпечення безпеки, запобігання диверсіям та захисту і зменшення ризиків для цивільного населення.

В умовах воєнного стану діють і обмеження щодо виїзду військовозобов'язаних чоловіків віком від 18 до 60 років, які визнані придатними до військової служби за станом здоров'я, за кордон. Проте є перелік осіб, стосовно яких ці обмеження не діють.

Зокрема, у п. 2-1 постанови Кабінету Міністрів України № 57 від 27.01.1995 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України» зазначено, що у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану перетинати державний кордон мають право, наприклад:

- особи з інвалідністю за наявності посвідчення, яке підтверджує відповідний статус, або пенсійного посвідчення чи посвідчення, що підтверджує призначення соціальної допомоги;
- батьки, на утриманні яких перебуває повнолітня дитина, яка є особою з інвалідністю I чи II групи, за наявності свідоцтва про її народження та документів, що підтверджують інвалідність (їх нотаріально засвідчених копій) тощо [6].

Це одним із обмежень стосується права збиратися мирно, без зброї і проводити збори. Головна мета таких заборон – забезпечення громадського порядку та безпеки громадян. У воєнний час будь-яке скупчення людей може стати мішенню для ракетних або диверсійних атак, а також використовуватися ворогом для дестабілізації ситуації. Крім того, на масових заходах є ризик поширення дезінформації та антидержавних закликів, що може послабити обороноздатність країни.

Це закріплено п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де зазначається, що військове командування разом із військовими адміністраціями має право забороняти проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій та інших масових заходів у місцевостях, де запроваджено воєнний стан [8].

Це право закріплене і у міжнародних актах, зокрема, ст. 21 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визначає право на мирні збори. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших осіб [3].

В умовах воєнного стану держава має право примусово відчужувати або вилучати майно, що перебуває у приватній, комунальній чи державній власності, якщо це необхідно для задоволення оборонних потреб.

Це питання врегульовано ст. 41 Конституції України, яка визначає, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з

мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [2].

Більш детальний порядок та механізм таких дій зазначений у Законі України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Стаття 4 цього закону закріплює органи, що приймають рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану. У ній вказується, що таке відчуження чи вилучення здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з органом військового управління, визначеним Міністерством оборони України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради [7].

Примусове відчуження майна є вимушеним заходом, який дозволяє державі забезпечити армію, рятувальні служби, військові та стратегічні об'єкти необхідними ресурсами. Це сприяє швидкому реагуванню на виклики війни, зміцненню обороноздатності країни та підтриманню життєдіяльності критично важливих галузей.

Примусове відчуження може здійснюватися лише за умови оформлення відповідного документа – акта про вилучення майна, який містить опис останнього, інформацію про його вартість та про власника. Якщо після закінчення воєнного стану відчужене майно збереглося у придатному стані, власник має право вимагати його повернення. Якщо повернення неможливе, надається грошова компенсація.

В умовах воєнного стану держава може запроваджувати трудову повинність і залучати громадян до суспільно корисних робіт для забезпечення обороноздатності країни та підтримання функціонування критично важливих об'єктів. Це передбачено п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що надає військовому командуванню спільно з іншими органами влади право організовувати такі заходи.

Порядок щодо залучення осіб до трудової повинності, види та строки таких робіт передбачені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану».

У цій постанові під терміном «трудова повинність» розуміється короткостроковий трудовий обов'язок у період воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, які виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов'язок [5].

Запровадження обмежень прав і свобод людини у період дії воєнного стану є вимушеним, але необхідним заходом, спрямованим на забезпечення національної безпеки, обороноздатності країни та захисту громадян. Держава має право тимчасово обмежувати певні конституційні права, зокрема на свободу пересування, мирні зібрання, таємницю листування, підприємницьку діяльність, недоторканність житла та ін., якщо це потрібно для ефективної протидії загрозам війни.

Запроваджуючи ці обмеження, держава зобов'язана також дотримуватися міжнародних стандартів захисту прав людини та забезпечувати пропорційність і законність усіх запроваджених заходів. Важливо, що навіть у воєнний час залишаються непорушними такі основні права і свободи, як право на життя, заборона катування, право на громадянство та рівність перед законом тощо.

Після завершення воєнного стану всі тимчасові обмеження мають бути скасовані, а права і свободи громадян – повністю відновлені відповідно до демократичних принципів.

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

5. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text>.

6. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р. № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text>.

7. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Ольга КУЛНІЧ

завідувач кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-0603-0513>

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ**

Досліджуючи питання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, варто зазначити, що такі обмеження здійснюються в межах правового режиму воєнного стану, що закріплено у статті 8 закону «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Враховуючи процедуру таких обмежень, доцільно звернутися до класифікації прав людини за їхнім змістом та сферою реалізації, що включає особисті, політичні, громадянські, економічні, соціальні та культурні права. Ця класифікація ґрунтується на положеннях Загальної декларації прав людини 1948 року, Міжнародних пактів 1966 року, Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод, а також Європейської соціальної хартії 1961 року.

Також наголошуємо, що відсутність спеціального (галузевого) закону, що регулює реалізацію права на мирні зібрання, є серйозною прогалиною у вітчизняному законодавстві. Така правова невизначеність спричиняє численні труднощі в правозастосовній практиці, наділяючи органи державної влади дискреційними повноваженнями. Це, наразі призводить до неоднозначного тлумачення норм, необґрунтованих обмежень права на зібрання та системних порушень прав людини.

Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах воєнного стану, коли з міркувань національної безпеки держава може запроваджувати певні обмеження мирних зібрань. Проте відсутність чітких законодавчих механізмів регулювання цих процесів створює ризики надмірного втручання у свободу зібрань, що може спричинити зловживання владою та порушення демократичних принципів. Така ситуація не лише підриває правові засади захисту прав людини, але й посилює соціальну напругу, провокуючи конфлікти між громадянами та державою.

Питання дотримання прав та свобод людини, а також їх можливих обмежень частково були предметом розгляду в працях таких вітчизняних вчених, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Д. Бахрах, В. Бевзенко, І. Голосніченко, В. Доненко, С. Ківалов, Є. Кобрусєва, Т. Коломєєць, Д. Приймаченко, Є. Легеза, П. Лютіков, Р. Мельник, Р. МIRONЮК, А. Собакарь, О. Соколенко, С. Стеценко, В. Тертишник, О. Харитонова, Х. Ярмакі та інші. Проте, повномасштабна війна та продовження дії режиму воєнного стану зумовлюють актуальність подальших наукових пошуків в напрямку знаходження балансу між конституційними правами людини, зокрема, правом на мирні зібрання та забезпеченням національної безпеки.

Метою цієї роботи є аналіз конституційного права на мирні зібрання в умовах воєнного стану, визначення правових меж його обмеження з огляду на національну безпеку, а також пошук забезпечення балансу між правами людини та державними інтересами.

Реалізація права на мирні зібрання охоплює комплекс політичних, соціально-психологічних та організаційних умов, а також правових механізмів, методів і способів, що

забезпечують можливість публічного вираження колективної позиції з різних питань суспільного життя [1].

В умовах правового режиму воєнного стану право на мирні зібрання набуває особливого значення, оскільки воно може слугувати не лише інструментом громадянської активності, а й засобом боротьби за національну незалежність та територіальну цілісність. Попри загрози безпеці, такі зібрання є важливим механізмом впливу як на міжнародну спільноту, так і на країну-агресора. Яскравим прикладом цього стали масові мирні протести у Херсонській області під час тимчасової окупації регіону. Зокрема, 13 березня 2022 року о 14:15 херсонці вийшли на вулиці, протестуючи проти російської окупації. В акції взяли участь близько 10 тисяч осіб, які демонстрували підтримку суверенітету України, тримаючи національні прапори та плакати. Незважаючи на присутність значної кількості озброєних російських військових та техніки, мирні протестувальники продовжували висловлювати свою позицію. Однак, окупаційні сили вдалися до жорстких заходів придушення: було відкрито вогонь по мирним громадянам, зафіксовано випадки викрадення активістів та організаторів протестів. Такі дії грубо порушують норми міжнародного гуманітарного права, зокрема Конвенцію про захист цивільного населення під час війни (Женевські конвенції, 1949 р.), а також основоположні міжнародні акти у сфері прав людини. Цей випадок засвідчує, що навіть в умовах воєнного стану реалізація конституційного права на мирні зібрання є можливою та необхідною, однак вона потребує особливих механізмів захисту, які забезпечували б баланс між свободою громадян і вимогами національної безпеки [2, с. 241].

Водночас, на відміну від ситуацій на тимчасово окупованих територіях, де мирні зібрання розглядаються як форма опору агресору, на підконтрольних Україні територіях їх проведення регулюється у межах правового режиму воєнного стану. Зважаючи на загрози національній безпеці, військові адміністрації отримали розширені повноваження щодо обмеження цього права, що зумовлено необхідністю запобігання провокаціям, диверсіям та масовим безпорядкам. У таких умовах виникає складне завдання: з одного боку, забезпечити право громадян на свободу мирних зібрань, гарантоване Конституцією України та міжнародними зобов'язаннями держави, а з іншого – мінімізувати ризики для безпеки країни в умовах збройного конфлікту. Це вимагає ретельного аналізу правових меж таких обмежень та пошуку механізмів, що дозволяли б зберегти баланс між демократичними цінностями та оборонними потребами держави.

До обмежувальних заходів у сфері політичних і громадянських прав належать заборона проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, походів та інших масових заходів. Відповідно до статті 11 Європейської конвенції з прав людини, кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання, включаючи створення та членство в профспілках для захисту власних інтересів. Реалізацію цих прав може бути обмежено виключно законом та лише в інтересах національної або громадської безпеки, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я, моралі, а також прав і свобод інших осіб [3].

Важливо зазначити, що положення цієї статті не перешкоджають встановленню законних обмежень щодо реалізації зазначених прав для осіб, які проходять службу у збройних силах, поліції чи адміністративних органах держави. В Україні право на мирні зібрання закріплене у статті 39 Конституції, яка гарантує громадянам можливість мирно, без зброї збиратися та проводити зібрання, мітинги, походи й демонстрації за умови завчасного повідомлення органів виконавчої влади або місцевого самоврядування [4].

Обставини повномасштабної війни та відповідні нормативно-правові акти наділяють місцеві військові адміністрації повноваженнями щодо заборони проведення мирних зібрань, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів. Це безпосередньо впливає на реалізацію гарантій свободи мирних зібрань, змінюючи їхній правовий режим. Показовим прикладом є діяльність Київської обласної військової адміністрації, яка стала однією з небагатьох, що дозволила проведення мирних зібрань навіть в умовах повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Згідно з офіційним повідомленням Київської ОВА, організація мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, а також спортивних, освітніх, культурно-просвітницьких, релігійних та розважальних заходів можлива лише за виняткових обставин і виключно за умови їх письмового погодження. Для цього організатори повинні подати відповідний запит до виконавчих органів міських, селищних або сільських рад не пізніше ніж за п'ять робочих днів до запланованої дати заходу. У разі оголошення повітряної тривоги проведення заходу має бути негайно припинене, а його учасники – поінформовані про небезпеку та

евакуйовані у безпечне місце [5].

Практика проведення мирних зібрань в умовах війни залишається значно обмеженою, навіть у відносно безпечних регіонах країни. У більшості випадків місцеві військові адміністрації відмовляють у проведенні масових заходів, посиляючись на вимоги техніки безпеки. Однак такі заборони нерідко є непропорційними до обмежень свободи мирних зібрань. Для запобігання зловживанням цим критерієм під час обмеження права на мирне зібрання слід виходити з того, що загрози національній безпеці повинні мати явний і конкретний характер, тобто проявлятися у діях, які можна кваліфікувати як заворушення або злочин [6; 7].

Таким чином, доцільним є сприяння проведенню мирних зібрань, мітингів, демонстрацій та інших масових заходів у регіонах, де не ведуться бойові дії та які не перебувають під окупацією рф. Перелік таких територій визначений у Постанові Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 року № 1364. Водночас організація подібних заходів має здійснюватися з обов'язковим дотриманням правил безпеки, зокрема щодо реагування на повітряні тривоги.

Таким чином, у процесі дослідження встановлено, що конституційне право на мирні зібрання під час воєнного стану зазнає суттєвих обмежень, зумовлених необхідністю забезпечення національної безпеки. Виявлено основні проблеми, що ускладнюють реалізацію цього права, зокрема:

а) необґрунтовані обмеження прав і свобод через невизначеність та суб'єктивність критеріїв для введення обмежень на мирні зібрання; органи влади часами застосовують надмірні або непропорційні обмеження на право громадян на мирні зібрання, навіть коли загроза національній безпеці не є очевидною чи конкретною.

б) недосконалість механізмів погодження та організації заходів у період воєнного стану, коли існує значне обмеження можливості для організаторів мирних зібрань отримати дозволу або погодження, оскільки органи місцевої влади можуть ухвалювати рішення без належного правового контролю та визначених строків.

в) ризик зловживань із боку органів влади – військові адміністрації, що мають розширені повноваження під час воєнного стану, використовують свою владу для безпідставної заборони мирних зібрань, що суперечить принципам демократичного управління та верховенства права.

г) підвищена соціальна напруга та політичний контекст, коли в умовах воєнного стану посилюється контроль за суспільними рухами, що може призводити до обмеження свободи вираження думок та протестів, особливо якщо вони стосуються політичних або соціальних питань, що не пов'язані безпосередньо з національною безпекою.

Отже, ефективний баланс між свободою мирних зібрань і національною безпекою вимагає вдосконалення нормативно-правового регулювання. Необхідно чітко визначити підстави для обмеження цього права, встановити єдині процедури погодження та судового контролю, що дозволить мінімізувати ризики зловживань і забезпечити належний рівень демократичних свобод навіть в умовах воєнного стану.

1. Мельник Р. С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. Київ, 2015. 168 с.

2. Ярмол Л., Грицишин В. Реалізація права на мирні зібрання в Україні в період війни. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 травня 2022 р.). Львів : Галицька видавнича спілка, 2022. С. 240-242.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. У Київській ОВА пояснили умови проведення масових заходів під час воєнного стану. URL: <https://brovary-rda.gov.ua/news/1658212589>.

6. Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О. Фінансово-економічна безпека теоретико-правові аспекти: навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 195 с.

7. Drozd, O., Romanov, M., Moroz, V., Stremenovskiy, S., & Zelenyi, V. (2022). The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*, 11(51), 257-266.

Олег ЛЕВІН

доцент кафедри
соціально-економічних дисциплін,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0003-3501-3509>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Протистояння України з росією триває не одне століття. Почалося воно з появи слов'янських племен на нашій території – полян та в'ятичів. Київські поляни домінували над іншими східнослов'янськими племенами з деяких причин:

7. Київ знаходився на важливому торговельному шляху «з варяг у греки», що з'єднував Балтійське та Чорне моря, а це сприяло зміцненню економіки.
8. Поляни першими зі східних слов'ян почали формувати централізовану владу.
9. Київські князі у постійних військових походах підкоряли сусідні племена.
10. Центр християнства на Русі знаходився у Києві.

Таким чином поєднання вигідного становища, економічної сили, воєнних перемог та ранньої державності сприяло домінуванню київських полян.

Відтак, в'ятичі, які також є батьками сьогоденних росіян не досягли такого рівня розвитку, як поляни з кількох причин:

1. В'ятичі жили в лісистих районах між Окою і верхньою Волгою, де було менше родючих земель і зручних торговельних шляхів і це обмежувало економічний розвиток.
2. Відсутність сильної політичної влади.
3. Вплив Хазарського каганату, а це затримало розвиток власних державних структур.

Таким чином природні умови, слабка політична організація та зовнішній вплив хозар стримувало розвиток в'ятичів порівняно з полянами.

Київська Русь була ближчою до європейської політичної моделі середньовічних королівств, а Московське царство сформувало систему влади, схожу на східні деспотії. Це суттєво вплинуло на майбутні історичні шляхи України та росії.

І перша російсько-українська війна пов'язана з такою історичною особою як Андрій Боголюбський. Він був сином князя Юрія Долгорукого та доньки половецького хана Аєпи – онук не просто войовничого народу – половців, але й носія певної системи влади і світогляду. Половці постійно грабували українські землі, що ми спостерігаємо наразі з боку росіян. Але повинні бути причини нелюбові князя до Києва, чому у нього було таке негативне ставлення? На мою думку це:

1. Політичні амбіції (був першим князем, який свідомо відмовився сісти на київський престол після перемоги, що суперечило традиції).
2. Неприязнь до київської знаті (у себе вдома, у Володимирі він усунув бояр від влади, в Києві це зробити було неможливо).
3. Помста за батька – Юрія Долгорукого, якого у 1157 році отруїли.
4. Бажання ослабити Київ.

Через ці причини Андрій Боголюбський не просто завоював Київ, а наказав його жорсткого розграбувати, що було безпрецедентним для того часу.

9 березня 1169 року війська А. Боголюбського у першу неділю Великого посту взяли в облогу Київ «обступили увесь город Києв» – повідомляє місцевий літописець. «І була битва завзята повсюди, і знемагав Мстислав [Ізяславич] у городі». [1, с. 100] 12 березня 1169 р. військо Боголюбського увійшло у Київ, який піддало небаченому доти спустошенню: «І грабували вони два дні увесь город – Подолля, і Гору, і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю. І не було помилювання анікому і нізвідки: церкви горіли, християн убивали, а других в'язали, жінок вели в полон, силоміць розлучаючи із мужами їхніми, діти ридали, дивлячись на матерів своїх. І взяли вони майна безліч, і церкви оголили од ікон, і книг, і риз, і дзвони познімали всі [ці] смолянни, і суздальці, і чернігівці, і Олегова дружина – і всі святині було забрано. Запалений був навіть монастир Печерський святої Богородиці поганими, але бог молитвами святої Богородиці оберіг його од такої біди». [2, с. 296] «Такого

не було ніколи» – підтверджує слова київського суздальський літописець. – «І була на всіх людях в Києві туга і скорбота невтішна». [2, с. 297] Вперше в історії кияни відстоювали своє місто зі зброєю в руках, обороняючись від коаліції з 11 князів, зібраних володимиро-суздальським князем Андрієм Боголюбським. Під час облоги не було явної зради з боку київських оборонців, але існують кілька важливих факторів, які могли сприяти падінню міста: брак єдності серед князів, наявність союзників у ворога, швидке падіння міста. Хоча немає прямих свідчень про зраду, політична ситуація була такою, що Київ фактично залишився без серйозної підтримки від інших князівств, а деякі з них навіть допомагали нападникам.

Взяти місто штурмом не вдалося, але після недовгої облоги і за відсутності підмоги частина війська Мстислава і він сам втекли, і 8 березня 1169 року захисники міста здалися, вважаючи, що за тогочасною традицією новий князь прийшов правити. Однак Київ був підданий небаченому спустошенню – за п'ять днів було спалене й розграбоване, тисячі жителів – вбиті, з церков і монастирів викрадені книги, ризи, дзвони та ікони, зокрема Свята ікона Божої Матері, яку згодом було названо Володимирською іконою Пресвятої Богородиці і яка стала найбільшою святиною російської імперії.

Густинський літопис пише прямо та відверто: «Отселе впаде княженіє Києвське, а Володимирське в москві вознеся, оттолі бо Московські князі над Київські начаша владити» [3, с. 91].

Уся історія Московії ґрунтується не на власному розвитку, а на розоренні сусідніх держав та їх підкорені. Яскравий приклад сьогоднішня війна, що йде на теренах України. Росіяни, як і їх пращури, не залишають каменю на камені від наших міст, як це робили війська Андрія Боголюбського у першій московсько-українській війні.

1. Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх АН України.. К. : Наукова думка, 1992. 332 с.
2. Літопис руський (пер. з давньорус. Л. Є. Махновця). К. : Дніпро. 1989, 326 с.
3. Савченко С. В. Густинський літопис: документальна пам'ятка української історичної думки XVII. *Український журнал будівництва та архітектури*. 2021. № 5. С. 90-94.

Роман МИХАЙЛЕНКО

доцент кафедри теорії,
історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат філософських наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-1689-4382>

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ

З тих пір як людина навчилася розмірковувати, її зацікавленості та допитливості немає меж. Будь-яке питання прикладного чи наукового характеру не залишається поза увагою, як тільки потрапляє у поле зору людського духу. Як наслідок, маємо величезний обшар, арсенал знань, про що свідчить і колосальний творчий доробок усіх часів та епох. Сьогодні науковець, котрий займається тим чи іншим спектром проблемних питань, по суті неспроможний обійтися без врахування та аналізу попередніх здобутків на відповідній дослідницькій ниві. Дослідник поєднує традицію та сучасність. А сучасне суспільство знаходиться у тотальному пануванні техніки та технологій. Соціальна філософія приходить до ситуації, де розвиток технічної реальності випереджає розвиток теоретичного осягнення сутності техніки загалом. У такій ситуації доцільніше спиратися на форми здорового глузду в тлумаченні проблемних ситуацій. Маємо ситуацію, де суспільний розвиток йде значно попереду правових форм організації суспільства.

Західні дослідники намагаються розкривати певні аспекти техніки та її впливу на сучасне суспільство та його розвиток. Цікаві думки висловлює П. Козловський в роботі «Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку». Він вказує, що технократичне мислення та технічні поняття значною мірою визначають порядок життя та самоусвідомлення сучасного суспільства. Це суспільство дедалі більше схиляється до того,

щоб вбачати у техніці вирішальний фактор суспільного та культурного розвитку. Як слушно зауважує Н. Харченко: «Дійсно інститут правотворчості не є сталим, а його концепти незмінними. Не менш значущими чинниками змін у правотворчості є входження до європейського та міжнародного правового простору, а також перманентний розвиток різних суспільних відносин, пов'язаний з науково-технічним прогресом. Наприклад, вони зумовлюють появу, становлення, розвиток нових галузей права, новації в правових процесах, зміни основ розуміння, тлумачення юридичних феноменів чи юридичних категорій» [2, с. 113].

Наразі можна стверджувати, що правотворчість є важливою діяльністю, що забезпечує належне функціонування усієї правової системи, тому вкрай важливим є продовження наукових розвідок у цій сфері. На наш погляд, існують чималі перспективи розвитку правотворчості саме в контексті осягнення феномена техніки загалом.

1. Козловський П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія*: навч. посібник. К. : Ваклер, 1996. 428 с.

2. Харченко Н. П. Правотворчість в Україні: стан та тенденції розвитку. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 112-115.

Володимир ПИЩИДА

докторант кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук
<https://orcid.org/0009-0001-2189-5910>

**ВИДИ ПУБЛІЧНОГО МАЙНА ТА ЙОГО
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В Україні з моменту повномасштабного військового вторгнення росії на територію України починаючи з 24 лютого 2022 р. і до сьогодні основним завданням є акумулювання людських, матеріальних, в тому числі військових, ресурсів для звільнення території України. Водночас ще одним стратегічним напрямом публічного адміністрування є охорона публічного майна від руйнування та належне адміністративно-правове регулювання форм, засобів та способів забезпечення збереження публічного майна та його відновлення.

У зв'язку з цим питання ефективного адміністративно-правового регулювання форм, засобів та способів забезпечення збереження публічного майна в умовах воєнного стану актуалізує предмет представленого в цій доповіді дослідження.

Щодо правової природи поняття «публічне майно» слід зазначити наступне. Законодавство України не містить визначення поняття «публічне майно», і тому при розгляді цього поняття необхідно, по-перше, визначити, як трактує вітчизняне законодавство поняття «майно»; по-друге його співвідношення з поняттями власності та публічної власності. Так, відповідно до ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [1]. Стаття 136 ГК України визначає майно як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їхньому балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [2]. У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності під поняттям «майно» розуміються будь-які активи, матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, виражені в речах чи у правах, а також юридичні документи або акти, які підтверджують право на такі активи чи інтерес [3].

Поняття «публічна власність» теж не знайшла нормативного закріплення в законодавстві. В нормах Конституції України виокремлюються власність українського народу (ст. 13), державна власність (ст. ст. 13, 41), комунальна власність (ст. ст. 41, 142, 143),

приватна власність (ст. 41) [4].

Оскільки тлумачення поняття «публічний» в законодавстві відсутнє, необхідно звернути увагу та аутентичне його розуміння, що надане в Великому тлумачному словнику сучасної української мови, де під ним розуміють такий, який відбувається в присутності публіки, людей, прилюдний, призначений для широкого відвідування, користування, загальнодоступний [5]. Виходячи з цього та сутності вищевказаних форм власності, слід резюмувати, що публічна власність включає три форми власності: власність українського народу, держави та комунальну власність як власність територіальних громад.

Кожна з форм публічної власності має певне нормативне закріплення. Так, ст. 13 Конституції України визначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією [4]. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 р. [6] визначає перелік об'єктів державної власності та покладає обов'язок на здійснення управління ними від імені держави на Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади (далі – ОВВ). Зокрема, ст. 3 цього закону визначено перелік такого майна, до якого віднесено:

- майно, передане казенним підприємствам в оперативне управління;
- майно, передане державним комерційним підприємствам, установам та організаціям;
- майно, передане державним господарським об'єднанням;
- корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій;
- державне майно, що забезпечує діяльність ОВВ;
- державне майно, передане в оренду, лізинг, концесію;
- державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їхніх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій;
- державне майно, передане в безстрокове безоплатне користування НАН України, галузевим академіям наук;
- безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду.

Об'єкти власності територіальних громад частково визначені в: ст. 142 Конституції України – до них віднесено: рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад; Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. [7], в якому в ст. 16 фактично продубльовано зміст норми ст. 142 Конституції України без зазначення чіткого переліку видів майна територіальних громад.

Таким чином, слід констатувати, що в національному законодавстві неврегульованими залишаються поняття, ознаки публічного майна, перелік публічного майна та публічної власності. Виправлення цієї прогалини нами вбачається в двох альтернативних шляхах:

- 1) прийнятті комплексного Закону України «Про публічну власність», в якому має бути визначено поняття публічної власності та майна, їхні ознаки та види такої власності і майна;
- 2) визначенні чітких ознак, видів публічного майна за його формами у законах України «Про управління об'єктами державної власності» та «Про місцеве самоврядування в Україні».

При розробці відповідних змін до вказаних законів необхідно врахувати, що до ознак публічного майна слід віднести:

- 1) таке майно є об'єктом власності народу України, державної власності та власності територіальних громад;
- 2) ним може користуватися на власний розсуд необмежену кількість раз необмежена кількість учасників суспільних відносин або принаймні на законних підставах розраховувати на таке використання;
- 3) воно є засобом виконання суб'єктами публічної адміністрації їхніх завдань і функцій, створення умов здійснення фізичними особами їхніх прав, свобод, інтересів, а також засобом задоволення суспільних потреб та інтересів;
- 4) його охорона забезпечується нормами публічного та приватного права;

5) об'єкти публічного майна охороняються законом, за посягання на них передбачено відповідальність за законами України;

6) загальний порядок вчинення правочинів з таким майном регулюється галузями приватного права, зокрема цивільного права;

7) особливий порядок (режим) володіння, користування та розпорядження ним встановлюється нормами публічного права, зокрема адміністративного;

8) види об'єктів публічного майна, суб'єкти оперативного управління та процедури реалізації права власності на нього встановлюються законом;

9) рішення про відчуження такого майна приймається винятково суб'єктом публічної адміністрації за встановленою законом процедурою та передбачає винесення адміністративного акта;

10) подібно до відчуження утворення, перетворення або припинення існування публічного майна здійснюється за винятковими правилами визначеними нормами адміністративного права суб'єктами владних повноважень;

11) рішення, дії щодо володіння, використання та розпорядження даним майном приймають суб'єкти владних повноважень на підставі та у порядку, визначеному законами, та можуть бути оскаржені в судовому та позасудовому порядку.

За цільовим призначенням можна визначити такі види публічного майна:

1) майно, яке забезпечує функціонування суб'єктів публічної адміністрації, – автотранспорт, засоби зв'язку;

2) майно державних та комунальних установ і фондів – грошові кошти, будівлі, обладнання;

3) публічне майно загального користування – вулиці, проїзди, автошляхи, площі, парки, сквери;

4) публічні грошові кошти як вид публічного майна – державний та місцеві бюджети, за рахунок яких здійснюється фінансування цих суб'єктів;

5) природні ресурси, корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах суб'єктів господарювання [8, с. 200].

Залежно від способу утворення публічне майно буває:

– штучного походження – вогнепальна зброя та спецзасоби, які знаходяться на обліку Національної поліції України, ЗСУ, СБУ та інших правоохоронних органів;

– природного походження – заповідники, природно-архітектурні комплекси.

Залежно від режиму використання публічне майно може бути:

1) закритого режиму використання – озброєння, військова техніка, боєприпаси;

2) обмеженого режиму використання – трубопровідний транспорт, газотранспортна система, засоби спецзв'язку;

3) загального режиму використання – дороги, під'їзди, площі, парки, сквери, тротуари [8, с. 200].

У підсумку зазначимо, що в умовах воєнного стану недоцільним є внесення системних змін до нормативних актів стосовно визначення повного переліку публічного майна, виходячи з його великої різноманітності. Наразі більш актуальним є питання вжиття заходів щодо збереження публічного майна, особливо того, що має історичну, культурну цінність або яке становлять об'єкти критичної інфраструктури, від пошкоджень, документування фактів зруйнування або пошкодження такого майна (введення загальнодержавного реєстру пошкодження публічного майна) з метою подальшого залучення інвестицій щодо його відновлення (в тому числі за рахунок арештованих активів в умовах війни), а після завершення воєнного стану нагальним стане прийняття Закону України «Про публічну власність».

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

4. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (7-е вид.). К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

6. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006. *Відомості*

Верховної Ради України. 2006. № 46. Ст. 456.

7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

8. Пищида В. М. Види публічного майна та їх адміністративно-правовий захист. *Київський часопис права*. 2024. № 2. С. 196-202.

Катерина РОВИНСЬКА

доцент кафедри державознавства,
права та європейської інтеграції
Національного університету
«Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
кандидат наук з державного
управління, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-1334-3112>

**КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ БЕЗПЕКИ
В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Концепція управлінської безпеки в контексті національної безпеки стала предметом досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. На міжнародному рівні класичні праці Пітера Друкера [1] та інших представників сучасного менеджменту підкреслили потреби адаптивних та інноваційних підходів в управлінні, що невід'ємно впливає на забезпечення національної безпеки. Загалом, ці дослідження вказують на те, що ефективне управління в системі національної безпеки вимагає комплексного підходу, який поєднує організаційні, кадрові, технологічні та правові аспекти для своєчасного виявлення та мінімізації ризиків, а також забезпечення стійкості державних інституцій в динамічних умовах сучасного світу.

Концепція управлінської безпеки є важливою складовою національної безпеки України, особливо в умовах війни. Вона охоплює заходи, спрямовані на забезпечення стійкості та ефективності державного управління, захист управлінських структур від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також підтримку безперервності процесів прийняття рішень.

Під час війни управлінська безпека набуває особливого значення, оскільки ефективне функціонування державних інституцій безпосередньо впливає на здатність країни протистояти агресії та забезпечувати життєдіяльність суспільства. Забезпечення безперервності управлінських процесів дозволяє оперативно реагувати на виклики, координувати дії сил безпеки та оборони, а також підтримувати громадський порядок і надавати необхідні послуги населенню.

Важливим аспектом є також захист управлінських структур від інформаційних атак, кібератак та інших форм гібридних загроз, що можуть бути спрямовані на дестабілізацію державного управління. Забезпечення інформаційної безпеки та стійкості комунікаційних систем є критично важливим для підтримки ефективного управління в умовах конфлікту.

Таким чином, концепція управлінської безпеки в контексті національної безпеки України під час війни передбачає комплексний підхід до захисту та підтримки функціонування державних управлінських структур, що є ключовим фактором у забезпеченні стійкості та безпеки держави.

Стратегічним документом, що вміщує основні засади управлінської безпеки в Україні, є Стратегія національної безпеки України [2]. Цей документ визначає загальні принципи та напрямки забезпечення безпеки держави, серед яких – захист управлінських структур і механізмів державного управління, що є критично важливим для стійкості держави в умовах сучасних викликів, зокрема під час війни.

Під час збройного конфлікту Стратегія національної безпеки України набуває особливого значення, оскільки вона формує основу для розробки заходів щодо захисту державних інституцій, забезпечення безперервності управлінських процесів і протидії як традиційним, так і гібридним загрозам (наприклад, інформаційним атакам чи кібератакам). Вона спрямована на зміцнення управлінської безпеки, що дозволяє оперативно приймати рішення та координувати дії сил безпеки і оборони, забезпечуючи таким чином життєдіяльність суспільства навіть у критичних умовах.

Отже, Стратегія національної безпеки України виступає ключовим стратегічним документом, що окреслює основні засади управлінської безпеки як невід'ємної частини загальної системи національної безпеки.

Реалізувати Стратегію національної безпеки України має низка ключових державних інституцій, де головну роль відіграє Президент України як гарант національної безпеки. За Конституцією України та відповідними законами (зокрема, Законом «Про національну безпеку України»), Президент координує роботу Національної ради безпеки і оборони (НРБО), що є основним координаційним органом у сфері безпеки. Це забезпечує інтеграцію зусиль між різними державними структурами, зокрема Кабінетом Міністрів, міністерствами (Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство закордонних справ тощо) та спеціалізованими службами, як Служба безпеки України та інші правоохоронні органи.

Цей комплексний підхід дозволяє не лише формувати, а й оперативно впроваджувати заходи щодо управлінської безпеки, що є невід'ємною частиною загальної системи національної безпеки, особливо в умовах сучасних викликів і війни. Реалізація стратегії вимагає тісної взаємодії як на центральному рівні, так і між центральними та регіональними органами влади, що сприяє забезпеченню безперервності управлінських процесів навіть у кризових ситуаціях.

На нашу думку, концепція управлінської безпеки – це комплексний підхід до забезпечення стабільності, ефективності та надійності управлінських процесів як в організаціях, так і в державному секторі. Основною метою цієї концепції є створення інтегрованої системи заходів, спрямованих на аналіз, прогнозування та мінімізацію ризиків, що можуть виникнути як внаслідок внутрішніх, так і зовнішніх впливів. Концепція охоплює організаційні, технологічні, кадрові, правові та інформаційні аспекти, що дозволяють забезпечити безперервність прийняття рішень і стабільне функціонування управлінських структур.

До ключових характеристик концепції управлінської безпеки слід віднести:

- системний підхід – інтеграція різних напрямків управління для створення єдиної, взаємопов'язаної системи безпеки, що враховує особливості внутрішнього середовища та зовнішніх викликів;
- контроль та зворотний зв'язок – розробка ефективних механізмів внутрішнього та зовнішнього контролю, що забезпечують своєчасне виявлення порушень і відхилень від встановлених норм, а також можливість корекції управлінських рішень;
- адаптивність до змін – упровадження сучасних технологій, інноваційних рішень і методів управління, що дозволяють оперативно реагувати на динамічні зміни у зовнішньому середовищі, зокрема, в умовах глобалізації та технологічних трансформацій;
- прозорість та підзвітність – забезпечення відкритості управлінських процесів, що сприяє підвищенню довіри громадськості до державних та організаційних інституцій, а також стимулює ефективне використання ресурсів.

Таким чином, концепція управлінської безпеки спрямована на побудову такої системи, що забезпечує не лише захист організаційних ресурсів та підтримку стійкості управлінських процесів, а й створює умови для стратегічного розвитку, оптимального розподілу ресурсів і максимізації ефективності управлінських рішень. Це дозволяє організаціям і державі залишатися конкурентоспроможними у змінних умовах сучасного світу.

1. Drucker, P. (2012). Management challenges for the 21st century. London : Routledge.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

Юлія САГАЙДАК

професор кафедри конституційного права
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-7056-7721>

ЕВАКУАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ІЗ РАЙОНІВ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯК ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

У статті 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Проте на практиці варто розмежовувати декларативність положень Закону та їх реалізацію. Особливу роль у процесі реалізації прав людини грає механізм їх забезпечення.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Зміст Конституції підтверджує це та деталізує, проголошуючи, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Російське вторгнення розділило глобальний світ на до та після та поставило багато викликів як для міжнародної спільноти так і для України. Питання забезпечення права людей на життя та здоров'я, особливо тих, що проживають у зонах ведення активних боїв чи на територіях, прилеглих до зони бойових дій, постало дуже гостро. Цивільні люди на таких територіях гинуть як від наслідків війни так і від неможливості забезпечити своє нормальне існування в умовах війни. І ця неможливість напряду пов'язана із формальною приналежністю до громадянства України, а, значить, саме українська держава має потурбуватися про невід'ємні права своїх громадян та людей, які проживають на таких територіях.

Опираючись на стандарти Європейського Союзу щодо захисту прав людини, Україна має сформувати дієву політику відносно забезпечення базових прав людини, особливо під час війни. Наразі як ніколи гостро постало питання забезпечення права на життя та здоров'я громадян України, які проживають у небезпечних з точки зору районах, а також мають статус внутрішньо-переміщених осіб. Цей процес передбачає ухвалення нових нормативно-правових актів та внесення змін до чинних, що дозволяє більш ефективно захищати природні права людини в Україні під час війни відповідно до норм міжнародного права [5]. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4] став першим комплексним нормативним актом в Україні, що регламентує права ВПО на житло, медичну допомогу, освіту, соціальний захист і забезпечення, а також працевлаштування. Проте, з урахуванням того, що військово-політична ситуація значно погіршилась після повномасштабного вторгнення, нормативна база потребує нових рішень та більш серйозного підходу до забезпечення конституційних прав українців, зокрема ВПО. Особливо незахищеними в цих умовах залишаються люди, які ще не набули статусу ВПО, але вимушені проживати у районах бойових дій або близьких до них.

Офіційна статистика, зібрана від початку воєнних дій, демонструє колосальні втрати серед цивільного населення, а також неможливість людей у небезпечних регіонах самотужки забезпечити свої природні права або виїхати в безпечну зону. Жертви серед цивільних жителів України від початку повномасштабного російського вторгнення, перевищують 16,7 тисячі людей убитими й пораненими [2].

Майже 2000 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації. Про це повідомили в Офісі Генпрокурора. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів мінімум 503 дитини загинуло, інші отримали поранення чи каліцтва. Ці дані не остаточні, оскільки продовжують встановлювати кількість жертв серед дітей в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях [2].

24.02.2022 р. Указом Президента України № 68/2022 були утворені військові адміністрації, що мають забезпечувати виконання Конституції на місцях під час дії правового режиму воєнного стану.

Наразі від початку російської агресії, як мінімум 18 тисяч багатоповерхівок зруйновано, через що, не знаходячи житла в Україні, громадяни вимушені їхати за кордон [3], що заважає людям реалізувати свої базові права та вижити в рідній країні. Проте, через

брак системної державної політики щодо ВПО та неналежні заходи з евакуації громадян із небезпечних регіонів – люди не можуть виїхати і продовжують жити в зруйнованому житлі, що непридатне для існування.

Тому першочерговим завданням держави, на сьогодні має бути забезпечення механізму реалізації прав громадян, які проживають у регіонах ведення активних дій або прилеглих до них. Єдиним розумним та адекватним заходом безпеки в таких важких воєнно-політичних умовах, є організація централізованої евакуації населення, створення спеціальних хабів для переселенців так, як це вже зробили наші закордонні партнери від початку воєнного вторгнення [6], облаштування вузлових залізничних станцій під потреби евакуйованих, забезпечення низки гуманітарних задач, які спрямованні, перш за все на те, щоби зберегти життя та здоров'я людей. Попередньо мають бути організовані тимчасові розселення таких осіб із забезпеченням всіх умов проживання та дотриманням необхідних санітарно-гігієнічних умов, доступом до навчання та лікування. Тобто має бути прийнятий або окремий нормативно-правовий акт «Про обов'язкову евакуацію населення із небезпечних районів під час дії правового режиму воєнного стану» або доповнено текст Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Для цього можна було би започаткувати створення альтернативного (резервного) житлового фонду для потреб ВПО та системи справедливого його розподілу. Не варто також відкидати ідею націоналізації житла тих громадян, які виїхали за кордон або мають житло у відносно безпечних районах та не сплачують тривалий термін комунальні платежі.

Ключові аспекти обов'язкової евакуації населення передбачають:

- безкоштовність такої евакуації та розселення, насамперед, для соціально незахищених категорій осіб і дітей;
- переважне розселення в більш безпечних районах, де наявна працююча соціальна інфраструктура, як мінімум на рік, із правом продовження в умовах воєнного стану;
- переобладнання комунальних закладів (хостелів, готелів, гуртожитків, санаторіїв, профілакторіїв) під потреби ВПО. За відсутності об'єктів комунальної власності, що можуть бути використані для потреб евакуйованого населення; такими об'єктами можуть стати об'єкти приватної форми власності, але із попереднім погодженням про використання таких об'єктів із власником таких об'єктів у межах тарифів, що затверджені щодо об'єктів комунальної власності;
- визначення оперативної, які райони входять до категорії найбільш небезпечних і таких, що потребують першочергової обов'язкової евакуації;
- запустити програми надання безкоштовного житла та/або програми державного кредитування для осіб, житло яких постраждало від наслідків війни за рахунок власних коштів і залучених фондів коштів;
- забезпечення безперебійної роботи пунктів-приймників на вузлових залізничних станціях, де евакуйовані особи зможуть безкоштовно перепочити, дістати гарячу їжу та першочергові засоби гігієни;
- можливість реєстрації таких осіб як в електронній, так і в паперовій формах у будь-яких органах місцевої влади, без прив'язки до проживання для забезпечення умов реалізації положень цього Закону.

У підсумку варто зазначити, що на третій рік війни, зазначені заходи мають сформувати системний підхід і глобальну державну політику у сфері захисту прав на життя та здоров'я ВПО та людей із прифронтових районів або районів ведення бойових дій, імплементуючи міжнародний досвід у сфері гуманітарного права.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Офіційний сайт Міністерства реінтеграції України. URL: <https://minre.gov.ua>.

3. Гамалій І. Понад 9 мільйонів українців виїхало за кордон. *Інтернет-видання*. URL: https://lb.ua/society/2022/07/14/523112_ponad_9 mln_ukraintsiv_viihali_z_kraini.html.

4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <http://surl.li/twjzu>.

5. Наливайко Л. Р. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя – Львів – Одеса – Ужгород – Харків – Чернівці, 27 жовтня 2023 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 22-26.

6. Бербок запропонувала створити гуманітарні хаби по розподілу українських біженців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3436115-berbok-zaproponovala-stvoriti-gumanitarni-habi-dla-rozpodilu-ukrainskih-bizenciv.html>.

Микола САМБОР

начальник сектора моніторингу
Прилуцького районного відділу поліції
ГУНП в Чернігівській області,
депутат Прилуцької районної ради
(м. Прилуки Чернігівської обл., Україна),
член-кореспондент Національної
академії наук вищої освіти України,
кандидат юридичних наук,
викладач вищої категорії

<https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>

**ПРАВО ЯК ОБ'ЄКТ ВПЛИВУ
В ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ УМОВАХ**

Актуальність питань права безпосередньо залежить як від інтелектуального розвитку суспільства, наявності прогресивних ідей розвитку суспільства та суспільних відносин, так і від волі суб'єктів, передусім навіть не джерела влади – народу, а тих, хто здобув і утримує політичну (державну) владу.

Практика правореалізації та правозастосування найбільш відкрито і прозоро демонструє дію ключових принципів, вихідних засад права: свободи, рівності та справедливості – у сучасному українському та світовому порядку.

Право часто залежить від волі тих, хто наділений владою і повноваженнями формувати позитивне право. Адже, незважаючи на наростаючі наративи про невід'ємність та неминучість усвідомлення та утілення природного права, більшість учасників суспільних відносин незалежно від форми реалізації права схиляється до позитивістсько-статистського розуміння права як продукту діяльності держави, зокрема, зазначене стосується посадових осіб публічного права, які захищають інтереси радше інститутів влади, ніж народу та окремих осіб, які наділили їх представників владою, відповідними повноваженнями.

Водночас поза увагою та розумінням залишається те, що низка правових норм забезпечується засобами морального впливу, тобто встановлені у нормах позитивного права обмеження щодо використання та здійснення прав, свобод та інтересів у своєму підґрунті не містять охоронюваних норм, що встановлюють вид та міру юридичної відповідальності, а отже, і заходів примусу за їх невиконання. Прикладом цього можуть слугувати заборони, що є наслідком запровадження комендантської години, порушення яких не мають наслідком відповідне реагування з боку держави. Хоча таке враження може бути поверховим, коли суб'єкти правореалізації не заглиблюються у сутнісні процеси, зокрема ті, що розкриваються у нормах законодавства про цивільний захист та пов'язані із охороною та захистом життя і здоров'я людей від впливу негативних антропогенних факторів війни. Поверховість зазначеного праворозуміння не сприяє утвердженню верховенства права та захисту прав і свобод людини.

Разом із цим слід наголосити на тому, що таке реагування має бути логічним проявом загальносоціального інтересу, оскільки носієм такого інтересу та можливості його владної реалізації є саме народ, а держава, як особливий інститут, державні органи є похідними та виступають виключно у ролі інструменту з реалізації влади народу.

На нашу думку, сила держави полягає у тому, наскільки сильною є її правова система та стабільним – ядро вказаної правової системи у вигляді відповідних прав, свобод та інтересів людини, презумпцій свободи, розуміння (соціального і правового) справедливості, дотримання рівності (насамперед не ідеально-ілюзорної, а фактичної), виконання та дотримання верховенства права суб'єктами публічної адміністрації (органами державної влади та місцевого самоврядування).

Правотворчість в умовах особливого правового режиму – воєнного стану – вкрай потрібна для усунення прогалин та колізій законодавства, однак, на наше переконання, така правотворчість повинна зберігати тимчасовий характер – на період дії правового режиму воєнного стану. Вважаємо, ухвалення законодавчих норм, які можуть впливати на використання і здійснення людиною її прав, свобод та інтересів, не повинно відбуватися в умовах централізації влади та її концентрації, суттєвого збільшення впливу однієї гілки влади на інші. Історико-правові дослідження довели, що такі потурання призводять не інакше як до авторитаризації влади, зародження антидемократичних процесів та

формування імперативів для антидемократичних проявів влади.

На наше глибоке переконання, здобутий досвід правового регулювання в умовах правового режиму воєнного стану та збереження демократичних засад правотворення, державотворення та існування громадянського суспільства має використовуватися для формування майбутньої правової світової і національної доктрин демократії та прогресивного розвитку суспільств. Наприклад, запроваджені зміни до законодавства про мобілізацію мають досконало вивчатися не лише суб'єктами, які прямо зацікавлені у його реалізації, а і представниками громадянського суспільства, з метою формування у народу, який довіряє свою владу обраним, цілісної національної культурно-правової філософії та недопущення деструктивних процесів у соціальному середовищі.

Поміж іншого саме власний досвід та національні інтереси правового, соціального, незалежного громадянського суспільства мають виступати векторами для розвитку державності, а не навпаки. Власне, інтерес перспективний, стратегічного розвитку суспільства і держави має визначати вектор розвитку правової системи.

Інтерес в праві слід розглядати як усвідомлену спрямованість суб'єкта, обумовлену його внутрішнім переконанням в оволодінні певним благом матеріального чи нематеріального характеру, що являє собою задоволення потреби, здійснення та реалізація якого відбувається в межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, що відповідає відсутності прямої заборони у досягненні такого блага, та бажаним для нього способом, а також спирається на забезпечення компетентними органами у разі наявності перешкоди на шляху можливості його задоволення [1, с. 7]. Безперечно, подібний теоретичний підхід до розуміння та використання інтересу у правотворчій діяльності в умовах правового режиму воєнного стану потребує декілька корективів, пов'язаних із визначенням мотивів, мети, та усвідомлення ідеальних шаблонів суспільних відносин, до яких слід привести у відповідність реальні відносини.

Водночас сучасне правове бачення правотворчості, її мети, правової визначеності та доцільності регулювання суспільних відносин саме в інтересах українського народу спонукає до наступних пропозицій та висновків:

1) законодавчі зміни, ухвалені у період особливого правового режиму (воєнного стану), пов'язані із регулюванням суспільних відносин, повинні мати тимчасовий характер. Вважаємо, що така особливість зумовлена тим, що зміни приймаються поспіхом, без їх належної апробації, перевірки на відповідність запитам суспільства, а у переважній більшості – відповідно до інтересів держави, які не завжди співпадають та є адекватними і раціональними, справедливими щодо загальносуспільних інтересів і прав, свобод та інтересів людини. Крім того, окреслений підхід дозволить в обов'язковому порядку повернутися до вивчення та унормування відповідних суспільних відносин за допомогою права у режимі повсякденного функціонування, коли погляди, інтереси і пріоритети істотно змінюються;

2) будь-які зміни у законодавстві у період правового режиму воєнного стану повинні або підпорядковуватися державно-політичній необхідності, або виходити з демократичних засад правової, соціальної держави, де людина є найвищою соціальною цінністю, а правовий порядок заснований на спеціально-дозволеному принципі діяльності органів публічної влади та загальнодозволеному принципі регулювання поведінки особистості. У контексті сказаного переконані, що діяльність держави повинна спрямовуватися на виживання і збереження народу, з огляду на забезпечення загальносоціальних інтересів, сформованих та утверджених державою, а не навпаки;

3) формування правових норм має відбуватися за найбільш сприятливих умов для існування людини, забезпечення свободи, рівності та справедливості використання та, головне, здійснення прав, свобод та інтересів людини як змістовних елементів правовідносин. Правові норми не повинні підпорядковуватися доцільності або недоцільності, яку озвучує держава;

4) лише несприятливі умови вказують на необхідність формування якісної національної правової системи, здатної витримувати як зовнішні, так і внутрішні виклики та утиски. У тому числі особливі правові режими, щодо розвитку правового регулювання яких тривалий час було байдуже, потребують ефективного урегулювання з огляду не лише самих умов, що є наслідком запровадження таких режимів, а й умов повсякденного функціонування. Разом із цим такі несприятливі умови не повинні впливати на справедливість рішень, верховенство права у діяльності державного апарату, утвердження прав, свобод та інтересів людини або торувати шлях до їх обмеження чи звуження;

5) країна, що за жодних умов не ставить інтереси влади у пріоритет перед правами,

свободами та інтересами людини і суспільства, здатна отримати заслужений авторитет і довіру від свого джерела влади – народу, а отже, і досягти якісного виконання обов'язків особистістю, для якої створені умови правової упевненості в охороні та захисті її прав, свобод та інтересів незалежно від правлячої еліти, суб'єктів, які здобули та утримують державну владу. Тож громадянин за різних мотивів та причин матиме інтерес відстоювання держави, яка піклується про нього та його майбутнє.

Поміркованість та виваженість під час ухвалення змін до законодавства вказує не на консерватизм, а на вмотивованість, обґрунтованість та дотримання фундаментальних засад правової системи, демократичного вектору її розвитку, дотримання прав, свобод та інтересів людини. Переконані, що здобутий досвід правового регулювання в умовах правового режиму воєнного стану має втілюватися у законодавстві, разом із цим формування якісних норм права, які ефективно регулюватимуть у майбутньому подібні суспільні відносини, можливе, коли суб'єкти правотворчості і джерело влади переглянуть, а подекуди переоцінять подібні норми, внесуть до них необхідні виправлення і доповнення, що свідчитиме про демократичний вектор розвитку державності, сталий шлях утвердження прав, свобод та інтересів людини, виконання принципу верховенства права.

1. Самбор М. А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. 20 с.

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-3655-721X>

**КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ЗАКОННОСТІ В КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Під час підготовки тез цієї доповіді автор визначив за мету розкрити зміст конституційної засади законності в контексті забезпечення національної безпеки України.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

1) діалектичного методологічного підходу, пізнавальний потенціал якого складають принципи взаємозв'язку та розвитку явищ державно-правової дійсності, а також закони і категорії діалектики. У межах цієї наукової розвідки конституційна засада законності досліджувались автором у системному взаємозв'язку з іншими елементами механізму забезпечення національної безпеки України;

2) герменевтичного методологічного підходу та спеціально-юридичного методу пізнання, що дозволяють розкрити зміст закріплених в Конституції України та Законі України «Про національну безпеку України» (далі – Закон) приписів нормативного і ненормативного характеру;

3) формально-логічних методів аналізу та синтезу, що уможливили визначення сутнісного аспекту конституційного принципу законності, а також формулювання узагальнюючих висновків.

У методологічному плані важливе значення також має контекст дослідження – забезпечення національної безпеки України, тобто захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [3].

Оскільки у вищенаведеній легальній дефініції вживаний займенник «інших» у логіко-граматичному зв'язку з усталеним у національному законодавстві словосполученням «національних інтересів України», важливо з'ясувати і його смислове навантаження, що

зрештою забезпечить достатньо повне і, головне, правильне розуміння терміно-поняття «національна безпека України».

В інтерпретації суб'єкта законотворчості термін «інші національні інтереси України» має таке значення: «це важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [3].

Таким чином, національна безпека України означає захищеність від реальних і потенційних загроз не лише державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу, але й важливих інтересів людини, безпечних умов життєдіяльності і добробуту її громадян.

Цей умовивід у частині об'єктів захищеності підтверджується і приписом, уміщеним у ч. 1 ст. 3 вищезгаданого Закону, згідно з яким державну політику у сферах національної безпеки і оборони спрямовано передусім на захист людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності ... від надзвичайних ситуацій [3].

З'ясувавши контекст дослідження, перейдемо до характеристики конституційної засади законності. Її зміст доволі лаконічно і, водночас, ємко визначений у ч. 2 ст. 19 Основного Закону Української держави і суспільства, згідно з якою «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України» [1].

Принагідно потрібно уточнити, що законність суб'єкт законотворчості відніс до основних принципів, які визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони (ч. 2 ст. 3 Закону) [3].

Аналіз юридичних норм Розділу IV СЕКТОР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ Закону свідчить про те, що важлива роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері безпеки і оборони відводиться тим державним органам, які наділяються правотворчими та правозастосовними повноваженнями. Зокрема, Президент України, здійснюючи керівництво у сферах національної безпеки і оборони, відповідно до Конституції України:

1) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, що є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони (п. 4 ч. 1 ст. 13);

2) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони (п. 6 ч. 1 ст. 13);

3) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України (п. 13 ч. 1 ст. 13);

4) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України (п. 14 ч. 1 ст. 13);

5) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України (п. 7 ч. 1 ст. 13);

6) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України (п. 8 ч. 1 ст. 13);

7) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників (п. 9 ч. 1 ст. 13);

8) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування (п. 10 ч. 1 ст. 13) [3].

Згідно з ч.ч. 1-2 ст. 15 Закону Міністерство оборони України є основним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. До повноважень цього органу належать організація в силах оборони заходів оборонного планування, визначення засад

воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони [3].

Міністерство внутрішніх справ України, як центральний орган виконавчої влади, відповідно до п. п. 1-4 ч. 1 ст. 18 Закону забезпечує формування та реалізує державну політику у таких сферах:

1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг;

2) захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [3].

У зв'язку з вищевикладеним виникає питання про змістовне наповнення принципу законності в аспекті правотворчої та правозастосовної діяльності цих органів.

Як стверджує Д. Слинко, у правотворчому процесі цей принцип означає вимогу дотримання процедури прийняття нормативно-правового акта, дотримання компетенції органу або посадової особи, що ухвалює акт [4, с. 137].

Схожий погляд на питання, що розглядається нами, має і С. Тищенко. На думку вченої, принцип законності передбачає:

а) прийняття нормативно-правових актів чи інших джерел об'єктивного права лише тими суб'єктами, котрі уповноважені на це чинним законодавством, і лише у чітко визначених межах;

б) дотримання суб'єктами правотворчості встановленої процедури підготовки та прийняття нормативно-правового акта чи іншого джерела права;

в) відповідність юридичної форми нормативно-правового акта його змісту;

г) несуперечність нового нормативно-правового акта Конституції та законам України, а також загальноновизнаним нормам і принципам міжнародного права [5, с. 196].

Відносно суб'єктів правозастосовної діяльності, які здійснюють правоохоронні функції, цей принцип означає, що правозастосовне рішення повинно прийматися уповноваженим на це суб'єктом у межах його компетенції; правозастосування має здійснюватися в порядку і формах, передбачених процесуальними нормами права; правозастосовні органи зобов'язані правильно обирати норми матеріального права, належним чином їх тлумачити і приймати рішення відповідно до норм та принципів права [2, с. 239].

Іще один важливий аспект законності в контексті забезпечення національної безпеки України пов'язаний із здійсненням демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони України. Про це свідчить припис ч. 2 ст. 4 Закону, згідно з яким цивільний контроль здійснюється в тому числі і за принципом законності [3]. Особливо важливою складовою предмету цивільного контролю відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 4. Закону є дотримання вимог Конституції і законів України у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина [3].

Отже, в аспекті питання, що складає предмет дослідження, принцип законності вимагає від суб'єктів правотворчої діяльності з числа органів державної влади (передусім, Президента України, Міністерства оборони України та Міністерства внутрішніх справ України), що формують державну політику у сферах національної безпеки і оборони, а також суб'єктів правозастосовної діяльності, зокрема правоохоронної, з числа органів, реалізуючих державну політику у сфері національної безпеки і оборони (Президента України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Служби безпеки України), а також їх посадових і службових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України і законами України, неухильно дотримуючись наразі прав і свобод людини. Конституційна засада законності втілюється також і в тому, що ці органи мають бути відкриті для демократичного цивільного контролю, предметом якого є, передусім,

дотримання вимог Конституції і законів України у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина.

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Козюбра І. І. Загальна теорія права: підручник. К. : Ваіте, 2016. 392 с.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Слинко Д. В. Юридичний процес: історія, теорія, практика: монографія. Харків : Вид-во «НТМТ», 2017. 415 с.
5. Тищенко С. О. Поняття, види та принципи правотворчості. *Теорія держави та права*: підручник (3-є вид., перероб. і доп.). Дніпро : ДДУВС, Ліра ЛТД, 2017. С. 192-197.

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0001-5499-5793>

**ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Повоєнна відбудова України, зокрема, трансформація її економічної системи, що виступає фундаментом для ефективного функціонування інших систем держави та суспільства, є взаємозалежною із розвитком такої складової держави, як правова безпека. Цілісність та ефективність правової безпеки своєю чергою зумовлюється якісною правотворчою діяльністю у державі.

Правова безпека в Україні як комплексне явище виступала предметом дослідження науковців, серед яких: П. Богущий, О. Корецький, І. Корж, А. Лобода, С. Петков, В. Пилипчук, О. Явний та ін. [1; 3; 5; 7]. У 2024 р. І. Коржем підготовлено фундаментальне монографічне дослідження на тему «Правова безпека як критерій стану правового життя» [2], присвячене концептуальним теоретичним та практичним підходам до розуміння змісту й особливостей правового інституту, яким є правова безпека. У монографії вченим розкрито зміст правового життя, що зумовлене феноменом чинного права, обґрунтовано значення правових актів тощо. Такі праці сьогодні є практично необхідними для розвитку України як демократичної, правової, суверенної держави, а дослідження правової безпеки як правового інституту має посісти належне місце серед наукових здобутків українських дослідників.

І. Корж наголосив, що «виразником належного стану функціонування правових актів та їх застосування у державі є відповідний критерій, що можна назвати як «правова небезпека» для держави, суспільства чи людини і громадянина, оскільки він є протилежним, своєрідним антонімом іншому критерію – «правова безпека», який є станом належного забезпечення громадянами за допомоги правових норм своїх життєво важливих прав та інтересів» [2, с. 9]. Правова безпека передбачає впровадження принципу верховенства права до соціальних комунікацій і правової реальності. Власне йдеться про реалізацію ідеї права у національній правовій системі, що організаційно й інституційно має забезпечити належний стан правової безпеки. Верховенство права є метою для всіх соціальних акторів – людини, суспільства й держави, навіть за умов, коли держава повільно та непослідовно ставиться до впровадження правовладдя [6; 9]. Забезпечення правової безпеки повністю корелюється з проблематикою прийнятності та захисту загальнолюдських цінностей, забезпечення прав і свободи людини громадянина. Зазначені напрями можливо забезпечити через якісну та взаємоузгоджену систему нормативно-правових актів.

І. Корж, П. Богущий, В. Пилипчук стверджують, що «правова безпека є феноменом, який поєднує ідеальні ознаки права у правовій реальності з діяльністю щодо забезпечення захисту цілісності національної правової системи від реальних і потенційних викликів та загроз, що суттєво загострюються в умовах глобальних трансформацій, зміни світового правопорядку та

набувають особливої актуальності для України, правова система якої перебуває у перехідному стані». Також вчені вважають, що «сутність правової безпеки виявляється у взаємодії ідеального й реального вимірів права – правової певності, як невід'ємного елемента ідеї права, утверджуючи стабільність, надійність і визначеність права, принципи справедливості, свободи та рівності, які не можуть реалізуватись у правовій реальності без забезпечення правопевності, що є основою правової безпеки» [3, с. 30].

Основним елементом правових якісних модернізацій на сучасному етапі є забезпечення функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування на засадах принципу верховенства права. Високий рівень його інтеграції у діяльність держави впливає на забезпечення справедливого правосуддя, попередження та подолання корупції тощо, що у цілому в результаті має прямий вплив на якість гарантування прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина [8, с. 121]. Перераховані вище та інші чинники свідчать про стан визнання та впровадження загальноцивілізаційних ідеалів, дотримання у державі демократичних стандартів. Однак забезпечення вказаних напрямів суттєво ускладнено в умовах правового режиму воєнного стану.

Зокрема, С. Петков, О. Явний, О. Корецький вважають, що «практика забезпечення правової безпеки залишається малоефективною, оскільки діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері значною мірою є неорганізованою, створення нових систем відбувається вкрай повільно та суперечливо. Зокрема, на відміну від державоцентричної правової парадигми, яка панувала у минулому, право все більше набуває людиноцентричного змісту і, відповідно, не враховує того факту, що проблема забезпечення правової безпеки перетворюється на реальність» [7, с. 8002]. Унаслідок порушень і деформацій ідеологічної, організаційної й інституційної складових національної правової системи, що піддаються постійному впливу нормативних та інституційних чинників у процесі правової конвергенції й акультурації, система правової безпеки України потребує ефективної діяльності щодо протидії достатньо високому рівню правового нігілізму, реальним і потенційним, зовнішнім і внутрішнім загрозам національним інтересам, національній та правовій безпеці [3, с. 30].

В. Косович справедливо наголошує, що «розвиток сучасної української правової системи за складних політичних і соціально-економічних обставин загострює необхідність забезпечити досконалість її джерельної бази. У цій системі серед джерел права за значущістю для правового регулювання суспільних відносин перше місце посідає нормативно-правовий акт» [4, с. 1]. Починаючи з 1991 р., в Україні завжди актуальним було питання про прийняття закону, який би комплексно регулював правотворчу діяльність. Було запропоновано низку законопроектів у відповідній сфері, частина з яких розглядалася парламентом.

Важливим кроком законодавчої влади в Україні стало прийняття 24 серпня 2023 р. Закону України «Про правотворчу діяльність» (далі – Закон), адже зазначеним нормативно-правовим актом врегульовано питання щодо єдиних правил планування, розробки проекту нормативно-правового акта, прийняття та проведення правового моніторингу та інші важливі аспекти правотворчої діяльності. Наразі зауважимо, що як у період розгляду парламентом законопроекту, так і після прийняття Закону серед широкої правничої спільноти неодноразово висловлювалися зауваження щодо його положень, зокрема, відносно доцільності включення до Закону принципу ресурсної забезпеченості (ст. 3 п. 8 Закону) та ін. Незважаючи на критику, державою у взаємодії із громадянським суспільством все ж утворено основу у вищезгаданому напрямі, однак подальше формування правової безпеки, особливо у повоєнний період буде неможливим без внесення відповідних змін та доповнень до чинного законодавства.

Таким чином, одним із пріоритетних загальнонаціональних завдань для сучасного українського суспільства є комплексне забезпечення правової безпеки Української держави як в умовах воєнного стану, так і в повоєнний період. Вагомою складовою становлення сучасної правової безпеки України є першочергово якісна правотворча діяльність, що вимагає розвитку національної правничої спільноти, підвищення рівня правової освіти та правової культури усього суспільства та окремих виокремлених груп, а також низка інших заходів, кожен з яких потребує окремої уваги науковців.

1. Корж І. Ф. Концептуальні засади правової безпеки. *Інформація і право*. 2020. № 1. С. 55-65.

2. Корж І. Ф. Правова безпека як критерій стану правового життя: монографія. К. : Вид-во Політія, 2024. 408 с.

3. Корж І. Ф., Богущкий П. П., Пилипчук В. Г. Правова безпека України: поняття і зміст. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 4(30). С. 15-35.

4. Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 38 с.
5. Лобода А. М. Правова безпека особи в сучасній українській державі (теоретико-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 198 с.
6. Венгер В., Засць А., Зверев Є. та ін. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України. Київ, 2020. 144 с.
7. Петков С., Явний О., Корецький О. Право і правова безпека в сучасних українських реаліях. *Path of Science*. 2024. № 1(10). С. 8001-8007.
8. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3(118). С. 121-127.
9. Leheza, Ye., Nalyvaiko, L., Sachko, O., Shcherbyna, V., & Chepik-Trehubenko, O. (2022). Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani. Law Journal*, 11(2), 55-79.

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0000-5244-2909>

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У СПІВВІДНОШЕННІ КАТЕГОРІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ

Під час підготовки тез доповіді авторка визначила за мету з'ясувати співвідношення функцій держави із категорією функцій державного органу.

З огляду на значну кількість наукових праць, у яких розкривається зміст та класифікація вищезгаданих категорій, проблема з'ясування співвідношення функцій держави та функцій державного органу, функцій органів місцевого самоврядування в науковій юридичній літературі не має однозначного вирішення.

Категорію функцій держави авторка пропонує розглядати як напрями діяльності держави, що виражають сутність та соціальне призначення держави, через які формуються її цілі, її завдання, трансформація яких на конкретному історичному етапі розвитку держави відбувається під впливом соціально-економічних, політичних, культурних та інших чинників [1, с. 69]. Реалізація функцій держави покладається на відповідні органи у системі органів державної влади.

Зокрема, під категорію функцій державного органу розуміємо основні напрями діяльності конкретного органу з вирішення завдань, покладених на нього чинним законодавством.

Водночас такий підхід не дає достатньо повної відповіді на питання, що складає предмет розгляду. Відмінність між цими категоріями вбачаємо у такому: функції держави відображено в Конституції України та поточному законодавстві, проте немає єдиного законодавчого акту, що надає визначення функцій держави. Водночас, визначення функцій державного органу відображено в конкретних законах.

Зокрема, у Законі України «Про Збройні Сили України» в статті 1 визначено що Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [2].

Законом «Про Службу безпеки України» цей державний орган охарактеризовано як орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку України [3].

Визначення функцій державного органу зустрічаємо в Законі України «Про Національну гвардію України». Згідно даного закону Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями..., призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і

порядку та забезпечення громадської безпеки... [4].

У наукових юридичних джерелах простежуємо плюралізм думок щодо співвідношення категорії «функцій держави» та «функцій державного органу». Одні науковці досліджують згадані функції як різні категорії, інші ж характеризують функції державного органу як похідні від функцій держави.

Дослідник В. Копейчиков пропонує розуміти терміно-поняття «функції держави» як: «...основні напрями діяльності держави, якими зумовлена робота всього державного апарату і кожного з його окремих органів». На його думку, функції окремого органу держави, – «це соціальне призначення кожного конкретного органу як особливої частини механізму держави, що знаходить своє вираження і конкретизацію в компетенції державних органів, закріплених за кожним органом правах і обов'язках» [5, с. 71]. В. Погорілко у схожому контексті зазначив: «функції держави та функції державного органу співвідносяться як загальне і особливе в діяльності держави» [6, с. 320].

Тобто, функції держави визначають основні напрями діяльності для системи державних органів. Натомість функції державних органів завдяки своїй специфіці та наданим повноваженням реалізують державну політику за конкретними напрямками. Наприклад, в Основному Законі нашої держави у статті 53 закріплено: «Кожен має право на освіту» [7], відповідно за даний напрям діяльності держави відповідає виконавча гілка влади, зокрема Кабінет Міністрів України, що координує та спрямовує діяльність через Міністерство освіти і науки України (далі – МОН), що є уповноваженим органом у системі центральних органів виконавчої влади та в подальшому реалізує державну політику у сфері освіти та науки [8]. На місцевому рівні втілюють в життя закони та виконують загальнодержавні програми відповідні департаменти, відділи освіти і науки, а з питань виконання функцій державної виконавчої влади взаємодіють із МОН України.

Підтверджуючи цю тезу, дослідники Л. Наливайко, Д. Басс вважають, що «функції органів держави» є похідними від «функцій держави». Наразі Д. Басс розглядає як безпосереднє продовження функцій держави, «просекцію назовні» функцій і завдань держави, за допомогою яких виявляється об'єктивне існування держави [9, с. 7].

Науковиця Л. Наливайко, стверджує: «...функції державних органів» за своїм змістом підпорядковані «функціям держави», їх меті та вимогам, а відповідно повинні узгоджуватись із функціями держави». Окрім того, дослідниця пропонує розмежовувати дані категорії за різними ознаками: формами, територіальним критерієм, обсягом та змістом [10, с. 226].

Своєрідний підхід до розуміння співвідношення зустрічаємо у В. Мурзи, який запевняє: «...між державним апаратом і функціями держави існує тісний зв'язок, адже останні здійснюються через діяльність системи органів влади, однак вони не є структурним елементом функцій». Тобто, функції держави є основними напрямками діяльності держави, що мають постійний і комплексний характер [11, с. 44].

Таким чином, функції держави перебувають у тісному взаємозв'язку із категорією функцій державного органу. Розділяємо підхід науковців, що функції державного органу є похідними від функцій держави, які діють у межах повноважень, визначених законами України.

1. Войтюк М. П. Плюралізм наукових підходів до визначення поняття функції держави. *Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід* : матер. Регіон. наук.-практ. семінару, присвяч. 27-й річниці прийняття Конституції України (м. Дніпро, 20 червня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 67-69.

2. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.

3. Про Службу безпеки України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-12>.

4. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

5. Копейчиков В. В. Загальна теорія держави і права. Київ : Юрінком, 1997. 320 с.

6. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник. Київ : Прецедент, 2009. 344 с.

7. Конституція України: від 28.06.1996 р.: станом на 02.02.2019 р. Київ : ВД «Професіонал», 2022. 66 с.

8. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-p#Text>.

9. Басс Д. Я. Про функції сучасної держави. *Наукові записки Інституту законодавства*

Верховної Ради України. 2015. № 1. С. 5-8.

10. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків : Право, 2009. 597 с.

11. Мурза В. В. Поняття та види функцій сучасної держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4 (55). С. 42-50.

Ірина ГРЕБЕНЕНКО

викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0006-2987-6729>

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ПРАВА**

Сучасний розвиток адміністративно-деліктного права України, постійна зміна законодавства про адміністративні правопорушення та активне формування його в суб'єктах актуалізують проблему ефективності норм адміністративно-правового захисту.

Необхідність розробки наукової концепції ефективності норм адміністративно-деліктного права обумовлена проведеними перетвореннями в українській правовій системі, викликаними модернізацією публічно-правових відносин у сфері державного управління, реформуванням органів виконавчої влади.

Удосконалення законодавства про адміністративні правопорушення та адміністративно-деліктного процесу, уточнення поняття та юридичного значення норм адміністративно-деліктного права, перегляд усталених в науці деяких догм призводять дослідників до необхідності уточнення конкретних понять, що становлять сутність правового регулювання відносин у сфері адміністративної відповідальності «адміністративно-деліктне право», «норма адміністративно-деліктного права», «адміністративно-деліктні відносини», «адміністративно-деліктний процес», і вибору методів вивчення ефективності норм з метою подальшого системного регулювання правових відносин у сфері адміністративної відповідальності [1].

Модернізація законодавства про адміністративні правопорушення являє собою вдосконалення і подальший розвиток наукової доктрини сучасного адміністративно-деліктного права в частині дослідження матеріально-правового та процесуально-правового складу - інституту адміністративної відповідальності, понятійного апарату законодавства про адміністративні правопорушення, адміністративну деліктологію та адміністративно-деліктний процес.

Дана проблематика має пріоритетне значення для розвитку теорії і практики застосування адміністративної відповідальності.

Перспектива удосконалення бачиться, в першу чергу, в зміні конституційної моделі розмежування компетенції, а в подальшому і самого адміністративно-деліктного законодавства. Підвищення ефективності механізму адміністративної відповідальності передбачає концептуальні зміни інституту адміністративних покарань. Наприклад, крім принципу відповідності покарання вчинено порушення вимагає свого затвердження і реалізації в законодавчій і правозастосовчій практиці принцип співвідносності (адекватності) один одному різних альтернативних видів санкцій та їх розмірів (термінів) стосовно до конкретних складів адміністративних правопорушень. Гострою і актуальною для правозастосовників залишається проблема конкуренції адміністративно-деліктних норм, як внутрішньогалузевої, так і міжгалузевої, і способів її подолання, особливо у зв'язку зі збільшенням в нині діючому кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), кількості суміжних складів правопорушень [4]. Ця проблема має і прихований корупційний сегмент.

Важливим напрямком вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства з точки зору реалізації його завдань є розвиток в рамках державного і особливо регіонального

адміністративно-деліктного законодавства такого головного (і значною мірою визначає специфіку адміністративної відповідальності) профілактичного виду адміністративного покарання, як попередження [2]. Перспективним видається вирішення проблеми "винятків із загальних правил" стосовно до обчислення строків давності притягнення до адміністративної відповідальності за конкретними категоріями справ про адміністративні правопорушення Загальної частини чинної редакції Кодексу. Видається, що з точки зору гуманістичного підходу назріла необхідність закріплення в КУпАП норми про право всіх суб'єктів адміністративної юрисдикції, які розглядають справи про адміністративні правопорушення по суті (зараз прерогатива тільки у суддів), призначати покарання нижче нижчої межі. Видається, що розробка позначених та інших актуальних проблем законодавства про адміністративні правопорушення особливо важлива на нинішньому етапі роботи з подальшої оптимальної кодифікації адміністративно-деліктних норм.

Проблеми, які сьогодні асоціюються з адміністративно-деліктним правом, можна поділити на декілька груп.

До першої групи відносяться питання щодо визначення місця адміністративно-деліктного права в системі права України.

До другої групи проблем адміністративно-деліктного права можна віднести – відсутність у законодавця чітких критеріїв систематизації норм права взагалі та норм адміністративно-деліктного права, зокрема.

До третьої групи проблем адміністративно-деліктного права можна віднести – необґрунтоване використання юридичної термінології при формулюванні статей КУпАП [4].

За останні роки в Україні реалізовані найбільші нормативно-правові заходи з модернізації адміністративно-деліктного законодавства, проте говорити про його оптимальності зарано. Зайвий раз змушує задуматися про відставання законотворчого процесу від реальних потреб суспільства нестримне зростання кількості реєстрованих адміністративних правопорушень.

Поліпшення законодавства про адміністративні правопорушення та адміністративно-деліктного процесу, конкретизування поняття і юридичного значення норми про адміністративну відповідальність, переосмислення деяких наукових догм, призводять вчених до необхідності уточнення понять, що становлять суть правового регулювання відносин у сфері адміністративної відповідальності: адміністративно-деліктні відносини, адміністративно-деліктне право, норма адміністративно-деліктного права, і вибору методів дослідження ефективності норм для подальшого регулювання правових відносин у сфері адміністративної відповідальності [1].

Перша спроба реформування КУпАП була зроблена в 2014 р. У той час вона залишилася непоміченою і не була підтримана ні вченими, ні політиками, ні законодавцями. Набагато пізніше (навесні 2019 року) юридичній спільноті була запропонована ідея модернізації. Стрімке обговорення розробленої концепції реформування законодавства про адміністративні правопорушення завершилося оприлюдненням концепції нового Кодексу про адміністративні правопорушення. Однак включені в концепцію положення не містять переконливих обґрунтувань і аргументів, що дозволяють говорити про глобальну необхідність реформування в даній сфері законодавства в даний період часу [2].

Сформульовані в концепції пропозиції про реформування виглядають не підготовленими: фрагментарними і несистемними, що дозволяють припустити, що після їх безпосереднього оприлюднення, проблем у сфері адміністративної деліктології додасться. У нинішній час цю ідею можна назвати передчасною реформою адміністративно-деліктного права. Хитка стабільність в цій вельми важливій сфері правозастосування здатна залучити в практику великі нікому не потрібні проблеми, протиріччя і неясності. До розробки нового КУпАП слід підходити з фундаментальними аргументами на користь необхідності подібних реформ, висуваючи при цьому вагомі причини сучасного реформування законодавства в цій сфері.

Багато наукових діячів відзначають, що КУпАП в нинішньому його стані багато в чому застарів і вимагає кардинального коригування на новій концептуальній і доктринальній основі. Як підкреслює Задорожна Я. В., для більш результативного регулювання суспільних відносин норми адміністративно-деліктного права повинні моделюватися з урахуванням функціональної специфіки державної правової політики протидії адміністративній деліктності. Україна потребує науково-обґрунтованої методики визначення оптимальних моделей здійснення пеналізації та деліктації у сфері адміністративної відповідальності [3].

На превеликий жаль, при прийнятті Кодексу про адміністративні правопорушення

законодавець не захотів прислухатися до думки тих людей, які підтримували ідею розмежування норм єдиного кодифікованого закону і створення двох юридично самостійних кодексів – Кодексу про адміністративні правопорушення та адміністративно-деліктного процесуального кодексу.

Перший повинен був містити принципи і завдання адміністративно-деліктного законодавства, види адміністративних покарань і загальні правила їх призначення, поняття адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення, а також значний перелік протиправних діянь, які є на державному рівні адміністративними правопорушеннями. Другий кодекс - докладно описувати процедуру провадження у справах про адміністративні правопорушення.

У зв'язку з перерахованим вище комплексом проблем, стає все більш актуальною і очевидною необхідність серйозного аналізу і продуктивної ревізії діючої концепції і змісту законодавства про адміністративні правопорушення, враховуючи нові тенденції і закономірності розвитку нормотворчої і правозастосовчої практики в адміністративно-деліктній сфері.

Виявлено проблеми організації провадження у справах про адміністративні правопорушення, здійснюваного мировими суддями, комісіями у справах неповнолітніх та захисту їх прав, органами виконавчої влади, та подано шляхи їх вирішення.

Таким чином, незважаючи на встановлені прогресивні юридичні положення, які відображають нові конституційно-правові реалії, КУпАП містить певні концептуальні вади.

1. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / авт.-упоряд. О. Банчук. К.: Книги для бізнесу, 2007. 912 с.
2. Гуржій Т.О. Перспективи розвитку адміністративно-деліктного законодавства України. Адміністративне право і процес. № 3(9). 2014. С. 156-167.
3. Задорожна Я. В. Спосіб вчинення протиправного діяння як ознака об'єктивної сторони адміністративного проступку: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 18 с.
4. Миколенко О. М. Адміністративно-деліктне право України: проблеми сьогодення та перспективи розвитку. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233825/232479>.

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-7707-2561>

СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА НЕВІДКЛАДНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ МЕДИЧНОЮ ДОПОМОГОЮ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Охорона здоров'я є одним із фундаментальних компонентів державної політики будь-якої країни, оскільки її ефективність безпосередньо корелює з рівнем життя населення, соціально-економічною стабільністю та національною безпекою. В Україні ця сфера перебуває під значним впливом глобальних та внутрішніх викликів, серед яких збройна агресія, макроекономічна нестабільність, наслідки пандемії COVID-19, демографічні зміни та системні проблеми функціонування медичних установ. Сукупність цих факторів актуалізує необхідність комплексного аналізу сучасного стану національної системи охорони здоров'я, виявлення її слабких місць та розробки ефективних стратегій, спрямованих на забезпечення громадян доступною та якісною медичною допомогою.

Реформування системи охорони здоров'я України в останні роки відзначалося суттєвими змінами, зокрема впровадженням Програми медичних гарантій, електронного

документообігу, розвитком сімейної медицини та модернізацією інфраструктури. Проте, незважаючи на позитивні зрушення, масштабні соціально-економічні виклики та військові дії спричинили загострення низки критичних проблем. Серед них варто виділити дефіцит кваліфікованих кадрів, хронічне недофінансування медичної галузі, порушення логістичних ланцюгів постачання лікарських засобів, а також руйнування та часткову втрату матеріально-технічної бази медичних закладів у регіонах, що постраждали від бойових дій [1, с. 125].

Національна система охорони здоров'я України є багатокомпонентною структурою, що включає як державні, так і приватні медичні заклади та функціонує у межах змішаної моделі фінансування. Важливою складовою стало створення Національної служби здоров'я України (НСЗУ), що реалізує принцип «гроші йдуть за пацієнтом». Однак, попри зусилля держави щодо модернізації медичної системи, низка ключових проблем залишається невирішеною [4].

Одним із найбільш критичних аспектів є недостатній рівень фінансування медичної галузі. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), загальні витрати на охорону здоров'я в Україні не перевищують 7 % ВВП, що значно поступається середнім показникам країн Європейського Союзу. Недостатнє бюджетне забезпечення особливо гостро відчувається у віддалених регіонах, де спостерігається дефіцит матеріально-технічних ресурсів, відсутність сучасного обладнання та критично низький рівень заробітної плати медичних працівників [5].

Війна завдала колосальних втрат системі охорони здоров'я України. За офіційними даними, значна кількість медичних закладів зазнала руйнувань або серйозних пошкоджень, що значно ускладнило надання медичної допомоги населенню в прифронтових зонах та тимчасово окупованих територіях. Додатковим ускладненням є вимушена міграція медичних працівників, що призвела до дефіциту кваліфікованих фахівців, зокрема лікарів вузької спеціалізації. Високий рівень фізичного та емоційного навантаження, ризики для життя та відносно низькі соціальні гарантії призводять до відтоку кадрів з державної системи охорони здоров'я, що ще більше ускладнює ситуацію.

Окрім кадрової кризи, ще одним гострим викликом залишається забезпечення населення лікарськими засобами. Порушення логістичних ланцюгів через військові дії ускладнило доставку медикаментів до зон активних бойових дій та регіони, що перебувають в умовах гуманітарної кризи. Економічні труднощі, девальвація національної валюти та інфляційні процеси спричинили зростання вартості лікарських препаратів, що обмежує доступ соціально незахищених верств населення до необхідних медикаментів [3, с. 50].

Не менш значущим аспектом є проблема психічного здоров'я населення, що стала особливо актуальною внаслідок бойових дій та соціальної нестабільності. Хронічний стрес, втрата близьких, внутрішнє переміщення та інші соціальні потрясіння призвели до різкого зростання рівня тривожних розладів, депресії та посттравматичних стресових розладів. Водночас, система психологічної допомоги в Україні ще перебуває на етапі формування, а кількість кваліфікованих спеціалістів залишається недостатньою.

З метою стабілізації ситуації у сфері охорони здоров'я необхідно реалізувати комплексний набір заходів, спрямованих на підвищення ефективності медичної допомоги. Насамперед, критично важливим є збільшення фінансування галузі шляхом раціонального перерозподілу державного бюджету, залучення іноземних інвестицій, грантових програм та механізмів приватно-державного партнерства.

Вирішення кадрової кризи потребує розробки державних програм підтримки медичних працівників, що включатимуть підвищення рівня заробітної плати, покращення умов праці, надання соціальних гарантій, включаючи забезпечення житлом. Важливим кроком є також створення спрощених процедур для повернення медичних фахівців, які виїхали за кордон, та впровадження програм підготовки молодих спеціалістів.

Відновлення зруйнованої інфраструктури медичних закладів має здійснюватися за рахунок державних інвестицій, міжнародної гуманітарної допомоги та залучення фондів від неурядових організацій. У короткостроковій перспективі необхідно активізувати роботу мобільних медичних бригад та розгорнути тимчасові медичні центри в регіонах, що потребують невідкладної допомоги.

Розвиток цифрових технологій у медичній сфері, зокрема телемедицини, є ще одним ключовим напрямом реформ. Використання дистанційних консультацій, електронного документообігу та інтеграція цифрових медичних платформ дозволить оптимізувати процес надання медичних послуг, знизити навантаження на лікарні та підвищити оперативність у наданні діагностичних і консультативних послуг [2, с. 143].

Забезпечення лікарськими засобами потребує розвитку національного фармацевтичного

виробництва, створення стратегічних запасів життєво необхідних препаратів та оптимізації механізмів міжнародних поставок медикаментів.

Отже, національна система охорони здоров'я України перебуває у стані глибокої трансформації, спричиненої війною, економічною кризою та структурними проблемами. Однак упровадження стратегічних реформ, спрямованих на фінансову стабілізацію галузі, підтримку кадрового потенціалу, модернізацію інфраструктури та цифровізацію медичних послуг, дозволить забезпечити громадян якісною та доступною медичною допомогою навіть у складних умовах сучасних викликів.

1. Літвак А. Г., Пономаренко В. М. Медична реформа в Україні: досвід, проблеми та перспективи. Харків : Вид-во ХНМУ, 2022. 312 с.
2. Грушина Н. В. Економічні аспекти функціонування системи охорони здоров'я в Україні. К. : Наукова думка, 2021. 256 с.
3. Петренко І. О. Воєнні виклики для системи охорони здоров'я України: шляхи подолання. *Економіка та управління охороною здоров'я*. 2023. № 2. С. 47-58.
4. Фінансування охорони здоров'я у країнах з перехідною економікою: виклики та перспективи. *Світовий банк*. 2022. URL: <https://www.worldbank.org>.
5. Глобальний звіт про фінансування охорони здоров'я. *ВООЗ*. 2023. URL: <https://www.who.int>.

Дар'я ЛАВРЕНКО

викладач кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-2162-7593>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна безпека є ключовим пріоритетним напрямом державної політики кожної країни, адже саме вона забезпечує стабільність суспільного розвитку, територіальну цілісність, суверенітет, захист прав і свобод громадян. Під час військової ескалації, гібридних загроз, інформаційних війн та кіберзлочинності, питання конституційно-правового регулювання національної безпеки набуває особливої уваги.

Конституція України як основний закон держави закріплює фундаментальні принципи національної безпеки, визначаючи її пріоритети та механізми реалізації в подальшому. Можемо зазначити, що основні принципи національної безпеки включають в себе:

- верховенство права – діяльність держави повинна відповідати Конституції та міжнародним правовим нормам;
- демократичний цивільний контроль – запобігання зловживанням з боку силових структур і забезпечення їх підзвітності перед суспільством;
- прозорість та підзвітність – діяльність органів безпеки має бути зрозумілою для громадян;
- співпраця з міжнародними партнерами – зокрема, у межах європейської та євроатлантичної інтеграції [1].

Законодавче регулювання у цій сфері спрямоване на створення ефективної та досконалої системи забезпечення національної безпеки, що поєднує діяльність органів державної влади, механізми правового захисту громадян та міжнародну співпрацю з партнерами.

Сучасні реалії, а саме правовий режим воєнного стану вимагають не лише вдосконалення правових норм, а й розробки цілої та комплексної концепції національної безпеки. Така система має враховувати військові, політичні, економічні, екологічні, інформаційні та інші аспекти. У зв'язку з цим важливо алізувати сучасний стан конституційно-правового регулювання національної безпеки в Україні, визначити його основні принципи, інституційні механізми та перспективи розвитку в подальшому [2].

Можемо зазначити Конституційні основи національної безпеки. Конституція України визначає людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність (ст. 3). Держава відповідає перед людиною за свою діяльність і зобов'язана забезпечувати права і свободи громадян та гарантувати безпеку. У статті 17

Конституції констатується, що захист суверенітету, територіальної цілісності та демократичного ладу є найважливішими напрямками держави. Основою законодавчого закріплення національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України», що встановлює правові засади, механізми реалізації державної політики безпеки, принципи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони [3]. Правове регулювання здійснюється також за допомогою таких законів:

- «Про оборону України»;
- «Про основи національної безпеки України»;
- «Про Службу безпеки України»;
- «Про правовий режим воєнного стану»;
- інші акти, що регламентують діяльність правоохоронних органів, військових формувань і спеціальних служб.

Національна безпека є невід'ємним інститутом конституційного права, оскільки, до останнього входять і інші сфери формування та правового регулювання суспільних відносин у державі. Пропонуємо такі напрями вдосконалення конституційно-правового регулювання національної безпеки:

- Потреба адаптації законодавства до сучасних загроз, зокрема військових, інформаційних, кіберзагроз;
- Посилення правового регулювання у сфері боротьби з тероризмом, гібридними загрозами та внутрішньою дестабілізацією;
- Покращення механізмів цивільного контролю над сектором безпеки та оборони;
- Інтеграція до європейської системи безпеки через співпрацю з НАТО та ЄС.

Отже, конституційно-правове регулювання національної безпеки України відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності, територіальної цілісності та захисту прав громадян. Нормативно-правова база у цій сфері є достатньо розвинутою, однак потребує постійного вдосконалення з урахуванням нових викликів та загроз. Важливими напрямками розвитку залишаються зміцнення інституційної спроможності органів безпеки, адаптація законодавства до міжнародних стандартів, а також посилення демократичного контролю над безпековими структурами. Особливе значення має євроатлантична інтеграція, що сприятиме розбудові ефективної системи національної безпеки відповідно до найкращих практик розвинутих демократичних країн.

1. Лавренко Д. О. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини громадянина в Україні в умовах євроінтеграції. *Академічні візії*. 2023. № 18. С. 77-83.

2. Лемак О. В. Значення і роль Конституції в забезпеченні національної безпеки: аспекти сутнісних характеристик. *Академічні візії*. 2024. № 3. С. 69-75.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2023, № 61, ст. 199.

Юлія ЛЕБЕДЄВА

старший викладач кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-9745-2796>

БАЛАНС МІЖ ПРАВОМ НА РЕПРОДУКТИВНИЙ ВИБІР І ДЕРЖАВНИМ КОНТРОЛЕМ

Репродуктивні права є складовою основоположних прав людини, що гарантують свободу вибору щодо народження дітей, доступ до медичних послуг у сфері репродукції та допоміжних репродуктивних технологій. Держава здійснює контроль у цій сфері, обмежуючи або регулюючи окремі аспекти репродуктивного вибору з міркувань суспільної безпеки, моральності, демографічної політики та охорони здоров'я. Визначення меж між

індивідуальною автономією та державним втручанням є одним із ключових викликів сучасного правового регулювання.

Право на репродуктивний вибір регламентовано низкою міжнародно-правових актів, зокрема, Загальною декларацією прав людини (1948) [1], Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966) [2], Конвенцією ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) [3]. Європейський суд з прав людини неодноразово визнав, що репродуктивні права є частиною права на приватне життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), що підтверджують справи *A, B і C проти Ірландії* (2010) [4], *P. and S. проти Польщі* (2012) [5] та ін.

Законодавче регулювання абортів демонструє різні підходи: від суттєвих обмежень (Мальта, Польща) до вільного доступу в рамках медичних стандартів (Франція, Нідерланди). Криміналізація абортів часто призводить до порушення прав жінок, зокрема, посилення нелегальних практик, що загрожують життю та здоров'ю осіб. У США скасування рішення *Roe v. Wade* Верховним судом у 2022 році [6], призвело до суттєвого обмеження державою доступу до переривання вагітності, що викликало значний суспільний резонанс по всій країні.

Сурогатне материнство є ще одним прикладом для полеміки в контексті співвідношення репродуктивної автономії індивіда та державним регулюванням. Уряди різних країн використовують різні моделі правової регламентації сурогатного (замінного) материнства: повна заборона (Франція, Німеччина), комерційна модель (Україна, США, Грузія), альтруїстична модель (Канада, Велика Британія). У цьому контексті, важливо звернути увагу на відсутність відповідних міжнародних стандартів у цій сфері, що призводить до складнощів у встановленні батьківства щодо дітей, народжених сурогатними матеріями за кордоном, що зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства.

Ще одним важливим аспектом державного контролю є регулювання допоміжних репродуктивних технологій, зокрема, екстракорпорального запліднення та редагування гена ембріонів. Біотичні та правові дилеми, пов'язані з такими технологіями, включають питання статусу ембріона, відповідальності лікарів та ризиків евгенічних практик. Низка країн обмежує експериментальні технології на рівні національного законодавства, проте міжнародна спільнота ще не виробила єдиних підходів щодо цього питання.

Окремої уваги потребує державна політика у сфері репродуктивного здоров'я у кризових ситуаціях, зокрема під час воєнних конфліктів. Жінки, які стають жертвами сексуального насильства, стикаються з обмеженим доступом до медичної допомоги, а проблема забезпечення контрацептивів, екстреної медичної допомоги та юридичного захисту залишається актуальною для міжнародних гуманітарних організацій.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що майбутній розвиток репродуктивного права має йти шляхом гармонізації національного та міжнародного законодавства з урахуванням біоетичних стандартів і принципів прав людини. Оптимальна модель передбачає забезпечення свободи репродуктивного вибору в межах розумних правових обмежень, що гарантують як особисту автономію, так і суспільний порядок.

Потрібно також запроваджувати освітні та інформаційні програми для підвищення правової обізнаності населення щодо репродуктивних прав та доступних медичних послуг. Це сприятиме формуванню відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я та зменшенню соціальних ризиків, пов'язаних із недостатньою поінформованістю.

Отже, питання балансу між репродуктивним вибором і державним контролем має вирішуватися шляхом комплексного підходу, що включає правові, медичні, соціальні та етичні аспекти. Лише така модель дозволить ефективно захищати права людини та водночас забезпечувати стабільність і безпеку суспільства.

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт ООН від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція ООН від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

4. European Court of Human Rights. № 25579/05, 16.12.2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22itemid%22%3A%22001-118527%22%7D>.

5. European Court of Human Rights. № 57375/08, 30.10.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus/%7B%22itemid%22%3A%22001-114098%22%7D>.

6. *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973). *Justia Law*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/113/>.

Юлія ОЛІЙНИК

викладач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-4787-3303>

НАДАННЯ ВЕТЕРАНАМ ТА УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Метою теми про надання ветеранам та учасникам бойових дій права на безоплатну правничу допомогу є забезпечення ветеранів та учасників бойових дій і можливість звернення за правовою допомогою у випадках, коли це необхідно. Це може включати отримання правової консультації, представництво в суді, або допомогу у вирішенні питань, пов'язаних із отриманням соціальних виплат чи отриманням медичної допомоги.

Надання ветеранам та учасникам бойових дій права на безоплатну правову допомогу є важливим аспектом соціальної політики будь-якої країни. В Україні це право закріплене на законодавчому рівні і передбачає широкий спектр послуг.

Першочергово, стаття 4 визначає, що ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав.

До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. Також в статті 5, визначається поняття учасника бойових дій: Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час [1]. З приводу учасників бойових дій, варто зауважити, що перелік підрозділів, котрі входили до складу діючої армії та інших формувань визначається Кабінетом Міністрів України. В статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» міститься змістовний перелік осіб, котрі визнаються учасниками бойових дій.

Ветерани війни, мають право на всі види правничих послуг від системи безоплатної правничої допомоги. Також потрібно зауважити, що учасники бойових дій мають право на усі види правничих послуг від системи безоплатної правничої допомоги: від консультацій до представництва інтересів у суді.

Під час реалізації передбачених законодавством прав і гарантій ветерани часто стикаються зі складними бюрократичними механізмами або ж із порушенням їх прав. Але, не зважаючи на те, чи є нинішня система державної підтримки такою, що відповідає потребам ветеранів, вона все ж включає низку важливих прав і гарантій, що мають виконуватись, а ветеран має знати, куди він може звернутися у разі виникнення проблем. Як вбачається з п. 1 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» Мінветеранів, а також його територіальні органи є надавачами безоплатної первинної правової допомоги [2, с. 34].

Варто зазначити, що відповідно з п. 14 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» учасникам бойових дій також передбачається право на першочергове відведення земельних ділянок для:

- індивідуального житлового будівництва (до 0,10 га);
- садівництва і городництва (до 0,12 га). Земельні ділянки інших видів цільового призначення надаються учасникам бойових дій так, як і решті громадянам України. Особа може безкоштовно отримати виключно одну земельну ділянку певного цільового призначення. Реалізація цього права не обмежується лише районом чи областю, у якій проживає ветеран, оскільки розташування обраної землі не залежить від місця реєстрації особи, яка має право на пільгу. Можна скористатися гарантією у будь-якій області України, незалежно від місця проживання чи реєстрації [3].

Також згідно ст. 12 цього ж закону, учасники бойових дій мають право на знижку плати за користування житлово-комунальними послугами.

Наразі законодавство передбачає покарання за надання таких послуг, котрі не передбачені законом. Наприклад це відповідальність перевізника/водія за безпідставну

відмову в перевезенні.

Потрібно звернути увагу на Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року. Він визначає, що від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються:

- військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на навчальні (або перевірні) та спеціальні збори, – у справах, пов'язаних з виконанням військового обов'язку, а також під час виконання службових обов'язків;
- учасники бойових дій, постраждалі учасники Революції Гідності, Герої України – у справах, пов'язаних з порушенням їхніх прав;
- а також позивачі – за подання позовів щодо спорів, пов'язаних із наданням статусу учасника бойових дій відповідно до пунктів 19-21 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту»;
- особи з інвалідністю першої та другої групи [4].

Але попри це учасники бойових дій звільняються від сплати судового збору не у всіх випадках, бо є уточнення «у справах, пов'язаних з порушенням їхніх прав».

Отож, із викладеного вище зазначимо, що є відповідна категорія правової допомоги, що надається ветеранам та учасникам бойових дій, але попри це процедура надання таких послуг не є бездоганною, основною метою якої є забезпечення ветеранів та учасників бойових дій можливості отримати необхідну правову допомогу для захисту їхніх прав, соціальної підтримки та полегшення їхнього повернення до цивільного життя. Зокрема, як у фізичному так і психологічному аспекті.

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

2. Міністерство у справах ветеранів: метод. посібник. Київ, 2020. С. 92. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/posibnik-teritorialni-organia5040820v6.pdf>.

3. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.

4. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

Вадим ЧАЛИК

викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-4728-0930>

**МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У сучасному світі ступінь захищеності прав і свобод особи є ціннісним критерієм рівня демократичності держави та розвитку суспільства. Держава повинна визнавати людину найвищою соціальною цінністю, встановлювати, легітимізувати і захищати її права і свободи та гарантувати їх реальне здійснення. Очевидно, що сьогодні перед усіма сучасними державами стоїть проблема формування нового світового порядку, що гарантує безпеку всіх громадян і підтримується міжнародним співтовариством в цілому. З огляду на проблеми сьогодення, питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні набуло ще більшої актуальності. Адже сьогодні наша країна перебуває в умовах воєнного стану, одного з найскладніших етапів періоду незалежного соціально-економічного розвитку. Наразі нашим громадянам життєво необхідна надійна підтримка влади, національних і міжнародних організацій у сфері національної консолідації та захисту прав людини. Враховуючи нестабільність національної безпеки України на сучасному етапі і

ведення рф бойових дій на території нашої країни, питання, що стосуються особливостей забезпечення та реалізації прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану є надважливим.

Отже, 24.02.2022 р. Президентом України підписано Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Відповідно до нього воєнний стан запроваджується з 05:30 24.02.2022 строком на 30 діб [1, с. 83]. 15 березня цей строк був продовжений, та на даний момент режим воєнного стану залишається чинним. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під режимом воєнного стану розуміється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Згідно положень ст. 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії відповідного режиму можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що є необхідними для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Уживані заходи щодо обмеження прав і свобод осіб повинні мати правовий характер і бути такими, що не перевищують меж, встановлених законом [2, с. 50]. Саме законом повинні бути визначені мета, базис та суб'єкти, які можуть встановлювати обмеження. Вихід за межі встановленої компетенції свідчить про пряме порушення прав, а не їх обмеження.

Під час встановлення обмежень прав законодавець та суб'єкт правозастосування повинні ефективно і коректно оцінювати обставини та враховувати вищезазначені фактори при виборі типу обмеження та кола суб'єктів цивільного права, яких воно стосується [3, с. 20].

У контексті цієї проблематики варто зауважити, що кожна держава зобов'язана добросовісно виконувати свої зобов'язання, відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, а про будь-яке відступлення має звітувати за певною формою. Першим за історію незалежної України глобальним документом про це стала Заява «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», схвалена Постановою Верховної Ради України від 21 травня 2015 р. № 462-VIII. У зв'язку із початком збройної агресії Російської Федерації було ухвалено низку змін до законів, у яких довелося відступити від зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Очевидно, тривале перебування України у стані війни, спричиненою збройним нападом російської держави на територію України, ускладнює забезпечення державою повноцінного захисту прав людини відповідно до прийнятих нею міжнародних стандартів, особливо на тих територіях, що є тимчасово окупованими або перебувають у зоні бойових дій. Введення правового режиму воєнного стану в Україні покладає на державу великий масив питань щодо удосконалення діяльності у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. Приймаючи рішення, держава повинна дотримуватись принципу верховенства права як пріоритетного принципу демократичної держави, а також правового балансу при обмеженні конституційних справ і свобод людини, задля унеможливлення звуження прав та законних інтересів громадян [4, с. 106].

Нова фаза військових дій, що розпочалася 24.02.2022 року в Україні, продовжила з новим масштабом збройну агресію російської федерації (далі – рф) на теренах нашої незалежної та суверенної держави, та була визнана Верховною Радою України як геноцид Українського народу. Ці події вплинули, без винятку, на всі соціально-культурні, політико-

економічні та правові реалії нашої держави. Наразі відбувається активний процес адаптації правової сфери до вимог воєнної реальності з метою максимально ефективного врегулювання суспільних відносин. Налагоджений процес здійснення правосуддя в Україні не може бути зупинений навіть за умови введення воєнного стану, адже деструктивні зміни та порушення прав і законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб і держави, що відбуваються під час ведення бойових дій, потребують відповідної реакції з боку держави, порушені права мають бути відновлені, зокрема і в межах цивільного права. Процес забезпечення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану має характерні теоретико-правові та організаційно-процесуальні особливості, що потребують наукового дослідження [5, с. 54].

В умовах світової глобалізації важливого значення набуває створення та функціонування механізмів співробітництва держав у різних сферах. Особлива актуальність належить проблематиці зовнішньої і внутрішньої політики, що давно вже вийшла за межі національних інтересів і стала одним із пріоритетних напрямків розвитку міжнародних відносин та міжнародного права.

Імплементация положень, пропонувані зміни національного законодавства дозволять налагодити ефективний обмін інформацією та найкращими практиками з країнами-членами ЄС. Така співпраця також значно підвищить міжнародне становище України, її демократизацію [6, с. 210].

Укладення Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі покладає на нашу державу зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з нормами права Європейського Союзу. Євроінтеграційні прагнення України зумовлюють необхідність проведення реформаторських та інтеграційних заходів у правовій сфері з метою забезпечення ефективних механізмів соціального розвитку та удосконалення правового регулювання суспільних відносин.

Утвердження в Україні цінностей громадянського суспільства та правової держави зумовлює необхідність наукової оцінки процесів, що відбуваються, визначення тенденцій удосконалення національної правової системи за умов її розвитку під впливом умов воєнного стану, пошуку нових підходів до підвищення ефективності та якості правового регулювання суспільних відносин [7, с. 8].

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права всі сторони конфлікту мають обов'язок захистити цивільне населення. Зокрема, не встановлювати військові об'єкти в населеній місцевості, не використовувати населення як живий щит, не наражати цивільне населення на небезпеку [8, с. 45].

Міжнародні договори у сфері захисту прав людини залишаються надзвичайно важливими навіть під час внутрішніх збройних конфліктів [9, с. 48]. Кожна країна, що підписала конвенції, бере на себе зобов'язання ввести в своєму законодавстві в дію норми, що забезпечуватимуть ефективне кримінальне переслідування осіб, які вчинили або наказали вчинити ті чи інші серйозні порушення, що передбачені конвенціями. Кожна держава також зобов'язується розшукувати осіб, що звинувачуються в тому, що вони вчинили або наказали вчинити вищенаведені серйозні порушення [10, с. 119]. Отже, захист прав людини під час збройних конфліктів виходить за межі відповідальності окремої держави, перетворюючись на справу світового співтовариства та регіональних інтеграційних об'єднань, які нормативно визначають ті універсальні міжнародні правові стандарти, нижче яких держава не має права опуститися, і недотримання яких може призвести до застосування міжнародно-правових санкцій. Врегулювання цих питань на міжнародній арені у випадку порушень із боку держави відносно громадян є ефективним захистом жертв війни.

Таким чином, сьогодні в Україні, зокрема на тимчасово окупованих територіях, масово порушуються основоположні права і свободи людини. Розпочалася повномасштабна агресія проти суверенної та незалежної території України, і держава-агресор продовжує цілеспрямовано порушувати права людини стосовно українських громадян. Наразі Україна стоїть перед проблемою пошуку моделі правозахисної діяльності.

Проблеми, створені окупацією української території, є багатогранними. У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз особливостей функціонування правової системи в умовах воєнного стану, стану війни та правового регулювання в особливий період, зокрема військовослужбовців. Подальшого аналізу потребують питання, пов'язані з врегулюванням та запобіганням збройним конфліктам, з метою визначення основних шляхів та способів вирішення військових проблем.

1. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Некіт К. Г. та ін. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія. Одеса : Фенікс, 2023. 336 с
2. Мерник А. М., Радченко Я. М. Принцип законності обмеження прав і свобод людини і громадянина. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 50-53.
3. Омелчук О. С. Перешкоди в реалізації цивільних прав в умовах воєнного стану та шляхи пошуку компромісу публічних та приватних інтересів. *Часопис цивілістики*. 2022. № 45. С. 18-22.
4. Мельниченко Б. Б. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 106-109.
5. Привиденцев О. Г. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 1 (42). С. 54-57.
6. Стасюк С. В. Особливості регулювання сучасних збройних конфліктів: проблеми та перспективи. *Юридична наука*. 2011. № 1. С. 206-210.
7. Кот О. О., Гриняк А. Б., Міловська Н. В., Хоменко А. А. Правова система України в умовах воєнного стану: зб. наук. праць. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. 540 с.
8. Гнатівський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів (2-ге вид., доп.). Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.
9. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 47-51.
10. Ляковський В. І. Правова регламентація збройних конфліктів на сучасному етапі та особливості застосування в них міжнародного гуманітарного права. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 111-124.

Tural Tahir ALAKBAROV

PhD student,
Ganja State University
(Ganja, Azerbaijan)

DEFENSIVE STATE STRATEGIES IN POLITICAL LEGITIMACY CRISIS

The political legitimacy of states is the basis of their governance capacity and citizen support. However, from time to time, under the influence of various social, economic and political factors, states can face a legitimacy crisis. Coercive measures include the mobilization of police and military forces, repressive legal mechanisms and control over information. Although these measures provide short-term stability, they can further strengthen public protests if they are considered unjust. On the other hand, integrative strategies are aimed at restoring long-term legitimacy through institutional reforms, increasing economic welfare, combating corruption and co-optation. This thesis will analyze the defense systems that states apply against legitimacy crises based on international experiences, and examine their effectiveness and results. The aim is to determine the extent to which these systems are successful and to identify optimal approaches to maintaining political stability.

The given section may be summarized as concerned with state defense systems in the context of the crisis of political legitimacy. It shows that states in the context of the crisis of political legitimacy use a variety of defence systems to hold their stability and power through enforcement and integration. Repressive measures such as the deployment of police and military forces may restore order fast but can aggravate public discontent if perceived as unjust. That is the role propaganda and information control play in shaping public opinion in favor of government messages, using government media and censorship for the suppression of any oppositional note [1, p. 292].

Institutional reforms, including anti-corruption initiatives and judicial reforms, seek to address core grievances and restore trust. Economic policies that promote inclusion through job creation and social welfare demonstrate the state's commitment to improving the lives of citizens and quelling sources of unrest. Co-optation integrates influential individuals and groups into the power structure, reducing opposition by making key stakeholders part of the governing apparatus. Legitimizing messages justify government actions by appealing to national security and shared values, reinforcing legitimate authority. Threats of legal repression and control are preventive measures, preemptively neutralizing threats, but can provoke a backlash if perceived by society as excessive intervention [3, p. 146].

International support through alliances and diplomatic recognition demonstrates external validation by reinforcing internal legitimacy. Public engagement and symbolic acts build trust through direct interaction with citizens and executive commitments to the public good. Crisis management, which includes effective emergency response, demonstrates the state's ability to protect and provide for its citizens. Ultimately, the success of these defense systems depends on the ability to balance effective reforms and persuasion with coercion, eliminating the root causes of discontent while maintaining order, as seen in various international experiences and historical precedents [2, p. 368].

Civil society and grassroots movements are just as crucial as state-driven strategies in orchestrating legitimacy crises. These independent actors involve social organizations, activist groups, and most often political opposition; they challenge legitimacy through protests, strikes, and calls for reforms. However, these movements also sometimes work with the government in bridging the gap between disillusioned citizens and the government. By advocating democratic process, transparency, and human rights, they provide a useful counterbalance to state power. When incorporated into a solution, these movements add to legitimacy restoration by pushing for reforms more aligned to citizen needs and aspirations. We saw how social movements brought about much political change in countries, like South Africa in the age of apartheid or Eastern Europe after the disintegration of the Soviet Union, with respect to the fight against oppressive regimes. For this reason, states should not only rely on their internal defense systems, but learn to appreciate the importance of public mobilization and participation in ensuring stable political behavior in long terms.

Thus, international experience highlights that states employ both coercive and integrative strategies during the revolting moments of legitimacy crises. Although repulsive measures would bring short-lived peace, the long-term peace derivative could be traced from reform in institutions, economic prosperity, and inclusive policies. Efficient defence systems would rely on a successful combination of coercion with persuasion, preserving stability and restoring the trust of the public. The success of such defence mechanisms rests upon the state achieving an optimum balance between coercive and persuasive techniques. As documented from history, countries most likely to have met dire changes in crises were those that depended only on repression to handle their internal conflicts. Therefore, well-balanced and comprehensive approaches to maintaining political stability are perceived as the most effective.

1. De Angelis, G. (2017). Political legitimacy and the European crisis: analysis of a faltering project. *European Politics and Society*, 18(3), 291-300.
2. Drori, I., & Benson, H. (2013). A process model of internal and external legitimacy. *Organization studies*, 34(3), 345-376.
3. Hicken, A. D. (2007). How effective are institutional reforms? Elections for Sale: The Causes and Consequences of Vote Buying. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 145-159.

Ірина БАЛТАКСА

аспірант кафедри теорії держави і права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Міжнародні стандарти захисту прав дітей у збройних конфліктах формуються на основі низки ключових міжнародно-правових актів, що встановлюють спеціальні гарантії для дітей, які опинилися в умовах війни. Одним із фундаментальних документів є Конвенція ООН про права дитини 1989 року, що закріплює право дітей на особливий захист і піклування, особливо під час збройних конфліктів. Стаття 38 цієї Конвенції зобов'язує держави-учасниці поважати норми міжнародного гуманітарного права, що стосуються дітей, та утримуватися від залучення осіб, які не досягли 15-річного віку, до участі у воєнних діях [1]. Для посилення захисту дітей у контексті збройних конфліктів було прийнято Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей

у збройних конфліктах 2000 року [2]. Цей протокол підвищує мінімальний вік для обов'язкового призову на військову службу до 18 років та закликає держави вживати всіх можливих заходів для запобігання вербуванню дітей молодше 18 років у збройні формування.

Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи 1977 року також містять положення, спрямовані на захист дітей під час збройних конфліктів [3]. Зокрема, Протокол I передбачає, що діти повинні бути об'єктом особливої поваги та захисту від будь-яких форм непристойного посягання. Протокол II, який стосується неміжнародних збройних конфліктів, забороняє вербування дітей молодше 15 років у збройні сили або групи та їхню участь у бойових діях [4]. Конвенція Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці 1999 року визначає використання дітей у збройних конфліктах як одну з найгірших форм дитячої праці та закликає до її негайної ліквідації [5].

Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року кваліфікує як воєнний злочин призов або вербування дітей віком до 15 років до національних збройних сил або їхнє використання для активної участі у воєнних діях [6]. Зокрема, міжнародна спільнота прийняла низку декларацій та принципів, спрямованих на посилення захисту дітей у збройних конфліктах. Зокрема, Паризькі принципи та керівні вказівки щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами або озброєними групами 2007 року, надають рекомендації щодо запобігання вербуванню дітей, їхньої демобілізації та реінтеграції в суспільство [7]. Виходячи з вище переліченого, міжнародні стандарти захисту прав дітей у збройних конфліктах базуються на комплексі договорів, конвенцій та принципів, що встановлюють обов'язки держав щодо забезпечення особливого захисту дітей від наслідків війни, заборони їхнього залучення до бойових дій та надання необхідної допомоги постраждалим дітям.

Національні механізми реалізації правового захисту дітей, які постраждали від війни, базуються на комплексі нормативно-правових актів та практичних заходів, спрямованих на забезпечення їхніх прав та надання необхідної допомоги. Основним законодавчим актом у цій сфері є Закон України «Про охорону дитинства», що визначає правовий статус дітей, постраждалих внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів [8]. Згідно з цим законом, до таких дітей відносяться ті, хто отримав поранення, контузії, каліцтва, зазнав фізичного, сексуального чи психологічного насильства, був викрадений або незаконно вивезений за межі України, залучався до військових формувань або незаконно утримувався, зокрема в полоні.

Для забезпечення правового захисту та підтримки таких дітей держава впроваджує низку заходів, серед яких ідентифікація постраждалих дітей, що передбачає їх виявлення та реєстрацію для надання відповідного статусу й допомоги; надання гуманітарної допомоги, що включає забезпечення дітей потрібними речами, такими як одяг, засоби гігієни та інші предмети першої необхідності, особливо у випадках, коли вони втратили особисті речі або не мають одягу за сезоном; медичне обстеження та психологічна підтримка, що полягає у проведенні комплексного медичного огляду для виявлення можливих травм чи захворювань, а також у наданні психологічної допомоги для подолання наслідків пережитого стресу та травм; тимчасове розміщення дітей та їх родин у випадках, коли повернення до місця постійного проживання неможливе або небезпечне; правова підтримка, що включає надання юридичної допомоги для відновлення документів, захисту прав та інтересів дітей, а також сприяння у вирішенні питань, пов'язаних із їх правовим статусом [9].

Ці заходи реалізуються у співпраці з органами державної влади, місцевого самоврядування, міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до захисту прав дітей, постраждалих від війни. Захист прав дітей, які постраждали внаслідок збройних конфліктів, залишається одним із найважливіших завдань як на міжнародному, так і на національному рівні. Діти є однією з найбільш вразливих категорій населення, і забезпечення їх безпеки, доступу до медичної, психологічної та соціальної допомоги вимагає комплексного підходу.

Міжнародні правові стандарти формують загальні принципи та зобов'язання держав щодо захисту дітей у кризових ситуаціях, тоді як національні механізми визначають конкретні шляхи їх реалізації. Попри наявність міжнародних зобов'язань і розвиненої нормативно-правової бази на національному рівні, існує низка викликів у забезпеченні ефективного правового захисту дітей, які постраждали від війни. Основними проблемами залишаються належна імплементація міжнародних стандартів, усунення правових колізій, забезпечення дієвого механізму відшкодування завданої шкоди і створення умов для реабілітації та соціальної інтеграції таких дітей.

Держава, міжнародні організації та громадянське суспільство мають посилювати співпрацю задля підвищення ефективності правового захисту дітей, які стали жертвами воєнних дій. Важливими є розширення доступу до безоплатної правової допомоги, розвиток спеціальних програм реабілітації та психологічної підтримки, а також впровадження механізмів моніторингу дотримання прав дітей під час збройних конфліктів. Забезпечення комплексного підходу до вирішення цих питань є необхідною умовою для захисту найкращих інтересів дитини та гарантування її права на безпечне дитинство, навіть в умовах війни.

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. *Офіційний вісник України*. 1991. № 13. Ст. 145.
2. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25.05.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 29. Ст. 1940.
3. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12.08.1949. *Офіційний вісник України*. 1954. № 12. Ст. 28.
4. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 08.06.1977. *Офіційний вісник України*. 1979. № 6. Ст. 12.
6. Конвенція МОП № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 45. Ст. 1916.
7. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. *Офіційний вісник України*. 2002. № 13. Ст. 573.
8. Паризькі принципи та керівні вказівки щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами або озброєними групами від лютого 2007 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 12. Ст. 482.
9. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
10. Nalyvayko, L., & Chepik-Tregubenko, O. Ensuring the electoral rights of internally displaced persons in local elections: problems of theory and practice. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 2. С. 59-64.

Сергій БИЗОВ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ
ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Повномасштабна війна росії проти України загострила актуальність дослідження державної політики формування національно-патріотичної свідомості та викрила прогалини у цій сфері, починаючи від поширення ухилинства та закінчуючи участю підлітків і молоді у підривній діяльності, як-от: підпали автовок військових, диверсії на залізницях, вибухи в ТЦК тощо. Проте мають місце і численні прояви високого рівня національно-патріотичної свідомості – достатньо згадати черги в військкомати у перші дні війни у 2022 р. та щоденний героїзм мужніх захисників та захисниць на фронті.

В цій ситуації постає нагальна проблема реконструкції державної політики формування національно-патріотичної свідомості як основи укріплення національної стійкості та захисту національних інтересів в умовах екзистенційного протистояння з державою-терористом та її поплічниками. Формування національно-патріотичної свідомості молоді сьогодні є одним із найголовніших пріоритетів державної політики в Україні, важливою складовою забезпечення національної безпеки України [1].

Основні елементи, що складають державу як таку, включають чотири основні фактори: народ, уряд, земля і суверенітет. У сучасному суспільстві поняття «держави» містить в собі такі множинні значення, як політика, суспільство і природнича фізика. По суті, вона стає єдністю, яка охоплює політичні, соціальні та природні фізичні властивості. Національна свідомість – це ідентичність і визнання, яке люди на конкретній землі мають для держави, втілюючи свій когнітивний статус і психічний стан для ціннісного консенсусу

політичної спільноти.

З часу формування сучасної західної національної держави акцент на необхідності формування національно-патріотичної свідомості став основною передумовою дискурсу.

Вихідним принциповим положенням, на яке спирається дискурс державної політики формування національно-патріотичної свідомості, є інтерпретація патріотизму як ресурсу зміцнення національної безпеки та демократичної спроможності суспільства. Відомо, що рівень сформованості національної свідомості свідчить про стан зрілого і середнього рівня розвитку суспільства. Тому важливо мати більш глибоке розуміння соціально-історичного характеру національно-патріотичної свідомості, пов'язаного з демократичними цінностями. Саме з точки зору розвитку бачимо, що історичний розвиток знаходить об'єктивне відображення дійсності в національно-патріотичній свідомості, і навпаки, відображає в собі національно-патріотичну свідомість.

Не можна сказати, що форми національно-патріотичної свідомості завжди формуються стихійно, тому що вона не розвивається без волі особистості, або іншими словами, форми національно-патріотичної свідомості визначаються певними правилами і критеріями. Національні цінності посідають важливе місце в національно-патріотичній свідомості.

Форми національно-патріотичної свідомості, суспільної свідомості з огляду на свою відносну самостійність можуть активно впливати на принципову зміну характеру бази і структури, що становить основу суспільства в тих чи інших країнах. Як приклад можна навести процес кардинальних змін, що відбулися на території пострадянського простору. Якими б критичними не були соціально-політичні, економічні та правові зміни, що стрімко відбуваються в житті людства, вони набувають позитивного тону для нового формування свідомості народу, особливо національно-патріотичної свідомості. Закономірно, що національно-патріотична свідомість та її формування передусім починаються в самому серці національного пробудження. Сучасне відродження стає об'єктивною соціальною реальністю розвитку, що відповідає вимогам часу. Тому що воно формується і розвивається під впливом світогляду людей, життєвих висновків, взаємних відносин, волі і бажань, національного способу життя, національних звичаїв і традицій. Тому національний спосіб життя і культура є закономірним вираженням соціальної дійсності. Національна самоідентифікація означає визнання соціально-етнічної стабільності людей, що належать до тієї чи іншої національності. З огляду на національність людська і загальнолюдська цінності набули певної форми і вигляду. У національності присутній дух національної приналежності. Наш національний дух, сукупність наших національних почуттів, наша національна уява виражається як проста свідомість у наших настроях.

Важливість і святість розвитку національно-патріотичної свідомості для нації полягає в тому, що вона слугує забезпеченню і зміцненню незалежності нації, зміцненню морального духу, підвищенню відповідальності кожного представника нації за її майбутнє.

Наш народ пережив цей процес. Національно-патріотична свідомість послужила духовним ресурсом у позбавленні залежності від інших і об'єднанні нашого народу. У цьому сенсі слід зазначити, що українці проявили самопожертву для розвитку свідомості нашої нації і тим самим здобуття незалежності. Наші пращури бачили в народності не тільки розвиток нації, а й гарантію виживання і навіть її збереження. Фортецею цієї національності є національно-патріотична свідомість. Велику роль у згуртованості нації відіграють національні почуття і настрої. Спільні національні інтереси проявляються у вигляді історичних подій, любові до культури минулого, почуття національної гордості.

Термін «національно-патріотична свідомість» означає, що особа пізнала свій народ, свої права, свою честь і гідність. Тому повна самореалізація нації не може бути здійснена без правової держави. Нація може відчувати себе вільною тільки в лоні сучасної правової держави.

Структура національної ідентичності дуже складна і має різні рівні. Її первинним і головним елементом є етнічна приналежність. Складові елементи повсякденної свідомості, такі як етнічні погляди, звичаї, навички, норми поведінки, у вузькому сенсі означають усвідомлення національної ідентичності. На нашу думку, усвідомлення національної ідентичності включає:

- 1) свідомість етнічної одиниці та її ставлення до того чи іншого етносу;
- 2) вірність національним цінностям (мова, територія, демократична культура);
- 3) усвідомлення єдності соціальної держави;
- 4) патріотизм;
- 5) національно-визвольний рух, усвідомлення свободи на політичному рівні.

Усвідомлення національно-патріотичної свідомості та національної ідентичності, відчуття приналежності до тієї чи іншої нації не обмежується всебічним знанням її історичної культури та звичаїв. Можливо, це розширить можливість побачити нинішній стан нації та її подальші перспективи. Здатність бачити і розуміти майбутнє є необхідною складовою національно-патріотичної свідомості. Саме цим пояснюється справжній ренесанс української культури після початку повномасштабного вторгнення.

1. Бизов С. С., Лядер А. С. Механізм державної політики щодо формування кадрового потенціалу у сфері нацбезпеки та національно-патріотичної свідомості в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2022. № 2 (17). С. 338-343.

Данило ВОЛОХ

аспірант кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 107 Основного Закону України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України. Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України. У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України. Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом [1].

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» функціями Ради національної безпеки і оборони України є:

- 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

Відповідно до функцій, визначених Конституцією України, Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» та іншими законами, РНБО України:

1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо:

- визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах;
- проєктів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони;
- удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері;
- матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки і оборони тощо;

2) координує виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України, і здійснює поточний контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, подає Президентові України відповідні висновки та пропозиції;

3) залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності;

4) ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання;

5) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану;

6) координує і контролює діяльність органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану;

7) координує та контролює діяльність органів виконавчої влади по відбиттю збройної агресії, організації захисту населення та забезпеченню його життєдіяльності, охороні життя, здоров'я, конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, підтриманню громадського порядку в умовах воєнного та надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України;

8) координує і контролює діяльність органів виконавчої влади з протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби із злочинністю з питань національної безпеки і оборони;

9) здійснює інші повноваження, визначені законом [2].

Однією з найважливіших сфер життєдіяльності держави і суспільства сьогодні є сфера інформаційної безпеки.

Серед суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки насамперед слід назвати: Президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Верховну Раду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінет Міністрів України.

Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету і територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України та Голова Ради національної безпеки і оборони України, здійснює загальну координацію з питань забезпечення інформаційної безпеки України.

Відповідно до вимог Стратегії інформаційної безпеки Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України та у встановленому законом порядку здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері, зокрема з використанням спроможностей Центру протидії дезінформації.

У зв'язку із вищезазначеним необхідно визначити, яким Законом встановлено порядок такої координації.

Так, згідно зі ст. 5 Закону України «Про національну безпеку України» Рада національної безпеки і оборони України здійснює контроль за сектором безпеки і оборони на підставі статті 107 Конституції України у порядку і в межах компетенції, визначених Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України». Контроль за виконанням рішень Ради національної безпеки і оборони України здійснює Секретар Ради національної безпеки і оборони України. Рада національної безпеки і оборони України інформує громадськість про свою діяльність через офіційний веб-сайт Ради національної безпеки і оборони України та через медіа [3].

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (в редакції від 01.01.2020.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998. № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

Костянтин ГЕТЬМАН

аспірант кафедри політології,
соціології та публічного управління
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНСЕНСУСУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Забезпечення національної безпеки в сучасному світі тісно пов'язане із здатністю держави досягати політичного консенсусу. Політичний консенсус є не лише інструментом стабілізації влади, але й ключовим чинником стратегічної безпеки, що знижує ризики внутрішньополітичної нестабільності, соціальних конфліктів та зовнішнього втручання. Відсутність політичного консенсусу може призводити до політичної нестабільності, зростання соціального напруження, а також стати фактором, що використовується зовнішніми акторами для дестабілізації ситуації в країні. Тому дослідження механізмів досягнення консенсусу, їх методів і технологій є необхідним для формування стратегії національної безпеки. Використання технологій політичного консенсусу, включно з цифровими механізмами, пропагандистськими стратегіями та алгоритмічним управлінням громадською думкою, створює як можливості для зміцнення державної єдності, так і виклики, пов'язані з маніпуляцією суспільною свідомістю.

Політичний консенсус є ключовим фактором забезпечення легітимності влади та ефективності політичного процесу. Його досягнення дозволяє уникнути гострих конфліктів, що можуть загрожувати державному суверенітету. Технології політичного консенсусу можна розглядати як стратегічний ресурс, що сприяє запобіганню внутрішнім конфліктам, підвищенню довіри громадян до державних інституцій, формуванню стійкої ідентичності та національної єдності.

Політичний консенсус виконує роль своєрідного механізму соціальної координації, що забезпечує узгодженість дій різних політичних та соціальних груп. Він формує основу для прийняття довгострокових стратегічних рішень, що мінімізують соціальну напругу та підвищують рівень довіри до влади. Стабільність держави безпосередньо залежить від ефективності механізмів політичного узгодження, оскільки вони визначають міру легітимності прийнятих політичних рішень та рівень суспільного прийняття цих рішень.

Значущим аспектом є взаємозв'язок між політичним консенсусом та економічною стабільністю. Узгоджена політична лінія сприяє стабільності економічних процесів, зменшуючи ризики політичної нестабільності, що можуть негативно впливати на інвестиційний клімат та економічний розвиток. Таким чином, політичний консенсус не лише формує сприятливі умови для функціонування державних інституцій, але й забезпечує необхідну основу для соціально-економічного зростання.

Зокрема, політичний консенсус має вирішальне значення у протидії зовнішнім загрозам. Коли політична еліта та суспільство демонструють єдність у визначенні національних пріоритетів, знижується ймовірність успішної реалізації зовнішніх впливів, спрямованих на розкол держави. Узгодженість політичних рішень дозволяє ефективно адаптувати стратегії національної безпеки до сучасних викликів, зокрема інформаційних атак, гібридних загроз та економічного тиску з боку інших держав.

Таким чином, політичний консенсус є не лише основою стабільності державних інституцій, а й ключовим чинником національної безпеки, що формує внутрішню та зовнішню стійкість держави в умовах сучасних викликів.

У сучасному світі три моделі демократії – деліберативна, агоністична та віртуальна – виступають як технології формування політичного консенсусу, кожна з яких має свій вплив на національну безпеку. Що стосується делебративної технології формування політичного консенсусу, то слід зазначити, що Юрген Габермас свого часу вказав на делебративну демократію як механізм досягнення консенсусу шляхом раціональних дебатів та вільного обговорення соціально значущих питань [1]. Основна перевага цієї моделі, що є основою відповідної технології формування політичного консенсусу, – створення умов для ухвалення рішень, які відображають загальний інтерес. Це особливо важливо для національної безпеки, оскільки ефективний публічний діалог сприяє зміцненню суспільної довіри до державних інституцій та зменшенню рівня соціальної напруги.

Проте деліберативна демократія має і слабкі сторони. Її орієнтація на раціональність обговорень і недооцінка емоційної складової політики можуть робити її вразливою до зовнішніх інформаційних загроз. Дезінформаційні кампанії та маніпулятивні стратегії можуть підривати комунікативний процес, що ставить під загрозу формування справжнього політичного консенсусу та підриває національну безпеку.

Агоністична демократія як технологія формування політичного консенсусу пов'язана з ім'ям Шанталь Муф. Вона запропонувала підхід, у якому політичний консенсус розглядається як динамічний процес конфліктного узгодження між різними групами суспільства [2]. Ця модель визнає неминучість політичних протиріч, проте структурує їх у форматі агоністичного змагання, що запобігає радикалізації та ескалації конфліктів.

З погляду національної безпеки, агоністична демократія забезпечує механізм мирного врегулювання політичних протистоянь, перетворюючи їх на продуктивні дискусії, а не на руйнівні конфронтації. Це особливо важливо в багатонаціональних державах або суспільствах із високим рівнем поляризації, де невдоволення політичними процесами може перерости у кризові явища або навіть спричинити загрозу державній цілісності.

Разом із тим, агоністична демократія потребує чітких інституційних механізмів контролю, щоб політична боротьба не переросла у відкриту дестабілізацію. Відсутність ефективних правових інструментів може дозволити зовнішнім силам використовувати внутрішні протиріччя для послаблення держави.

З розвитком цифрових технологій потужним інструментом формування політичного консенсусу стає віртуальна демократія. Вона базується на використанні онлайн-платформ, алгоритмів аналізу громадської думки, блокчейн-технологій для забезпечення прозорості голосувань та інших цифрових механізмів. Ця модель має потенціал значно розширити участь громадян у процесах ухвалення рішень і швидко адаптувати політичний курс до змін у суспільних настроях.

Водночас віртуальна демократія несе значні ризики для національної безпеки. Цифрове середовище є вразливим до кібератак, маніпуляцій через фальшиві акаунти та інформаційних впливів із боку зовнішніх акторів. Використання big data та нейромереж для мікротаргетингу громадської думки може стати не лише інструментом демократизації, а й засобом політичного маніпулювання.

Тому ефективне впровадження технологій віртуальної демократії має супроводжуватися розробкою комплексних заходів кібербезпеки, включаючи захист інформаційних систем, алгоритмічну прозорість та механізми протидії цифровим загрозам.

Технології формування політичного консенсусу є важливим фактором забезпечення національної безпеки. В умовах глобалізованого інформаційного простору держави мають усвідомлювати як переваги, так і ризики, пов'язані із цифровими механізмами формування політичної згоди. Ефективне управління процесами консенсусу дозволяє забезпечити стабільність державних інституцій, зміцнити легітимність влади та мінімізувати загрози внутрішньополітичної дестабілізації. Деліберативна, агоністична та віртуальна демократії, будучи технологіями формування політичного консенсусу, безпосередньо впливають на національну безпеку. Деліберативна демократія забезпечує легітимність ухвалених рішень, але є вразливою до інформаційних загроз. Агоністична технологічна модель запобігає соціальним вибухам через структурування конфліктів, проте потребує чітких механізмів контролю. Віртуальна демократія надає нові можливості для громадської участі, але водночас створює значні кіберзагрози. Таким чином, для зміцнення національної безпеки необхідно комбінувати ці моделі, створюючи баланс між відкритістю політичного процесу, здатністю до ефективного управління конфліктами та захистом від зовнішніх впливів у цифровому середовищі.

1. Habermas, J. (1989). The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society. Cambridge, Mass. : MIT Press, 301 p.

2. Mouffe, Ch. (2013). Agonistics: thinking the world politically. London; New York : Verso, 149 p.

Дмитро КОРДИШ
аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ БЕЗПЕКИ

Поняття безпеки можна розуміти як:

- стан свободи від небезпеки, стан спокою, впевненості;
- стан, що дає відчуття впевненості, гарантію її збереження і шанс на поліпшення;
- впевненість і відсутність фізичної небезпеки або наявність захисту від неї;
- прийнятний рівень життя;
- первинну потребу людини і соціальних груп;
- базову потребу держав і міжнародних систем;
- безперервний соціальний процес, за допомогою якого актори прагнуть адаптувати механізми, що забезпечують їм відчуття безпеки;
- і стан, і процес, але такий, що не характеризується незмінністю протягом тривалих періодів часу, оскільки залежить від рухливості балансу сил.

Деякі автори так визначають безпеку: це первинна, екзистенційна і вища цінність і потреба кожної людини, що обумовлює виживання і розвиток індивідів і соціальних груп. Для того, щоб зміцнити почуття безпеки, люди об'єднуються і утверджують державу як найважливішу організаційну форму, що гарантує безпеку [1, с. 25].

Водночас під безпекою розуміють процес, в якому стан безпеки і її організація піддаються динамічним змінам відповідно до природних змін умов безпеки. Тому не існує такого поняття, як постійна, гарантована безпека. Іншими словами, безпека як процес означає безперервну діяльність окремих осіб, місцевих громад, держав і міжнародних організацій у створенні бажаного стану безпеки. Забезпечення безпеки держави та її громадян є життєво важливим національним інтересом [2, с. 9].

Розумно розрізняти два аспекти безпеки: внутрішній і зовнішній. Внутрішня безпека означає стабільність і гармонію організму або системи, тоді як зовнішня – відсутність загрози з боку інших суб'єктів. У сукупності ці два аспекти складають загальну безпеку суб'єкта господарювання.

Теоретичний аналіз безпеки виділяє кілька основних концепцій (вимірів) безпеки:

- суб'єктивна – коли ми запитуємо про чийось впевненість у існуванні та виживанні, тобто про безпеку учасників міжнародних відносин;
- об'єктивна – коли ми запитуємо про зміст безпеки, засоби та способи формування впевненості у володінні (у тому числі ідентичності) учасників міжнародних відносин та їхній можливості розвитку (свободи);
- функціональна (процесна) – дозволяє спостерігати змінність у часі, а отже, динаміку та еволюцію суб'єктивних та об'єктивних аспектів безпеки учасників міжнародних відносин, тобто визначеність їхнього існування (виживання), стан їхнього володіння та можливості (свободи розвитку) [3, с. 16].

К. Гловінський і С. Крисінський представляють схожі підходи до безпеки. Вони зазначають, що на основі предметного критерію можна виділити:

- національну безпеку, яка є індивідуальною категорією і належить до окремих держав та їхніх суспільств і націй;
- міжнародну безпеку, що є терміном, який зазвичай використовується для характеристики безпеки певної групи держав.

За предметним критерієм розрізняють різні види безпеки, такі як [4, с. 33]:

- політична безпека;
- воєнна безпека;
- економічна безпека (поділяється на: сировинну, енергетичну, продовольчу, соціальну, фінансову, технологічну та ін.);
- гуманітарна безпека;
- екологічна безпека;
- ідеологічна безпека.

Предметний підхід доповнюється аналізом міжнародної безпеки на основі просторового критерію. За такою ознакою можна виділити:

- місцеву безпеку;
- субрегіональну безпеку;
- регіональну безпеку;
- трансрегіональну (зональну) безпеку;
- глобальну (всесвітню, універсальну) безпеку [4, с. 33].

К. Гловінський зазначає, що поняття безпеки підлягає багатьом класифікаціям, але найбільш поширеним є поділ на: державну безпеку, національну безпеку, внутрішню безпеку та громадську безпеку. У поліцейському лексиконі наведені терміни визначаються так: державна безпека – це «фактичний стан внутрішньої стабільності та суверенітету держави, що відображає відсутність або наявність будь-яких загроз у сенсі задоволення основних екзистенційних та поведінкових потреб суспільства та ставлення до держави як до суверенного утворення у міжнародних відносинах». У свою чергу, національна безпека – це «оцінка ступеня задоволення базових потреб людини, таких як потреби в існуванні, ідентичності, процвітання – це здатність нації захищати свої внутрішні цінності від зовнішніх загроз» [5, с. 220–221].

Внутрішня безпека визначається як «фактичний стан внутрішньої стійкості, який відображає відсутність або наявність будь-яких загроз нормальному функціонуванню державних органів і способу життя громадян, що охороняються державою». К. Гловінський розуміє під внутрішньою безпекою всі питання, пов'язані зі стабільністю внутрішніх структур. Стосовно внутрішньої безпеки держави важливу роль відіграють суб'єкти, що виконують завдання в цій сфері. Цих суб'єктів часто називають «спеціальними службами», а їхня діяльність відрізняється від діяльності інших суб'єктів, які виконують завдання у сфері безпеки та охорони громадського порядку [6, с. 109].

Далі Гловінський пояснює останній термін, пов'язаний з безпекою, який є громадською безпекою. Під ним розуміють «сукупність умов і інститутів, що охороняють життя, здоров'я і майно громадян і національне майно, лад і суверенітет держави від явищ, що загрожують правопорядку». Під громадською безпекою розуміють також стан відсутності небезпеки для функціонування державної організації та реалізації її інтересів, і цей стан забезпечує нормальний, вільний розвиток. Відповідні правові норми та інституційні органи дають гарантії збереження такої держави. Поняття громадської безпеки охоплює безпеку всіх громадян в широкому сенсі цього терміна і рівною мірою включає безпеку кожного індивіда, наприклад життя, здоров'я, власності, а також безпеку всіх форм колективного життя і державної організації, тобто соціальних і приватних організацій та всіх державних установ [7, с. 59].

1. Skrabacz A. Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne. Warszawa, 2012. 316 s.
2. Elak L. Potencjał wojsk lądowych wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej polskiej. Warszawa : Akademia Sztuki Wojennej, 2020. 313 s.
3. Zięba R. Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie. Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008. 608 s.
4. Głowiński K., Krysiński S. Uwarunkowania bezpieczeństwa globalnego i regionalnego // Bąk T., Ciekanowski Z., Szot L. (red.). Dylematy bezpieczeństwa człowieka. Jarosław, 2013. s. 33.
5. Głowiński K. Bezpieczeństwo społeczności regionalnych i lokalnych // Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny / red. : T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot. Jarosław, 2013, s. 220–221.
6. Misiuk A. Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe. Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008, 260 s.
7. Pływaczewski W., Kędzierska G. Leksykon policyjny. Szczepno : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, 2001. 444 s.

Вікторія МАДАЛИЦЬ

аспірант кафедри теорії держави і права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0009-0792-3370>

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Соціальна функція держави є фундаментальною складовою її діяльності, спрямованою на забезпечення добробуту громадян, соціального захисту та реалізацію соціально-економічних прав. В умовах воєнного стану ця функція набуває особливого значення, оскільки від її ефективності залежить соціальна стабільність, підтримка вразливих верств населення та загальна стійкість суспільства. Під час війни соціальна функція держави зазнає трансформацій, зумовлених необхідністю оперативного реагування на нові виклики. Зокрема, зростає потреба в підтримці внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, сімей загиблих та постраждалих від бойових дій. Держава повинна забезпечити не лише матеріальну допомогу, але й доступ до медичних, освітніх та інших соціальних послуг, адаптованих до умов воєнного часу.

Методологічний підхід до дослідження соціальної функції держави в умовах війни передбачає комплексний аналіз правових, економічних та соціальних аспектів. Використання системного підходу дозволяє розглядати соціальну функцію як інтегровану частину державного управління, що взаємодіє з іншими функціями та реагує на зовнішні та внутрішні виклики. Порівняльно-правовий метод дає змогу вивчити міжнародний досвід реалізації соціальних функцій у кризових ситуаціях та адаптувати найкращі практики до національних умов.

Важливим аспектом є правове забезпечення соціальної функції держави під час війни. Необхідно розробити та впровадити нормативно-правові акти, що регулювали б надання соціальних послуг в умовах правового режиму воєнного стану, забезпечували захист прав вразливих категорій населення та встановлювали механізми контролю за виконанням соціальних програм. Зокрема, сучасні дослідження у сфері соціальної політики вказують на необхідність правової адаптації соціального захисту в кризових умовах, що дозволяє забезпечити ефективний механізм державного реагування на виклики війни [1, с. 39-41].

Фінансово-економічний аспект реалізації соціальної функції в умовах війни передбачає ефективний розподіл обмежених ресурсів. Держава повинна забезпечити фінансування пріоритетних соціальних програм, залучати міжнародну допомогу та оптимізувати витрати. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні фінансові інституції, які надають підтримку соціальним програмам держави під час війни. Важливим є забезпечення ефективного контролю за використанням бюджетних коштів, спрямованих на соціальний захист [2, с. 80-84].

Теоретико-методологічний підхід до соціальної функції держави в умовах війни базується на комплексному аналізі правових, економічних та соціальних чинників [3, с. 46-47]. Ефективна реалізація цієї функції сприяє підтримці соціальної стабільності, захисту вразливих верств населення та забезпеченню стійкості держави перед обличчям воєнних викликів. Механізм реалізації соціальної функції Української держави в умовах воєнного стану є комплексом правових, організаційних та фінансових заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту населення та підтримку суспільної стабільності. Цей механізм адаптується до специфічних викликів, що виникають під час війни, забезпечуючи ефективне виконання державою своїх соціальних обов'язків [4, с. 146-153].

В умовах воєнного стану держава впроваджує нормативно-правові акти, що регулюють надання соціальних послуг та гарантій. Зокрема, приймаються закони та постанови, що визначають порядок надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, ветеранам, сім'ям загиблих та іншим вразливим категоріям населення [5, с. 23-35]. Ці акти встановлюють процедури отримання соціальних виплат, пільг та інших форм підтримки, забезпечуючи правову основу для їх реалізації.

Реалізація соціальної функції покладається на систему державних органів та установ, що відповідають за надання соціальних послуг [6, с. 183]. До них належать Міністерство

соціальної політики, місцеві органи соціального захисту, центри надання адміністративних послуг та інші установи, що забезпечують оперативне реагування на потреби населення. В умовах війни важливу роль відіграють мобільні бригади соціальної допомоги та гарячі лінії для оперативного інформування громадян.

Фінансування соціальних програм здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також за підтримки міжнародних організацій та донорів. Держава перерозподіляє бюджетні кошти з урахуванням пріоритетних потреб, забезпечуючи фінансування програм підтримки найбільш вразливих верств населення. Зокрема, залучаються ресурси благодійних фондів та громадських організацій для додаткової підтримки постраждалих [7].

Для забезпечення ефективності реалізації соціальної функції впроваджуються механізми моніторингу та контролю за наданням соціальних послуг. Це включає аудит використання бюджетних коштів, оцінку якості наданих послуг та зворотний зв'язок від отримувачів допомоги. Такі заходи дозволяють виявляти недоліки та оперативно вносити корективи в процес надання соціальної підтримки [8]. Держава активно взаємодіє з громадськими та волонтерськими організаціями, які надають допомогу постраждалим від війни. Це партнерство дозволяє розширити обсяг та підвищити якість соціальних послуг, забезпечуючи більш повне задоволення потреб населення.

Отже, механізм реалізації соціальної функції Української держави в умовах воєнного стану є багатокомпонентною системою, що забезпечує адаптацію соціальної політики до викликів воєнного часу. Ефективне правове регулювання, чітка інституційна структура, належне фінансове забезпечення, дієвий моніторинг та тісна співпраця з громадянським суспільством є ключовими елементами цього механізму. Їх злагоджена робота сприяє підтримці соціальної стабільності та забезпеченню добробуту громадян навіть у найскладніших умовах.

1. Куліченко А. В. Соціальна функція держави під час воєнного стану. *Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку*: матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 6 червня 2022 р.). Одеса : Фенікс, 2022. С. 39-41.

2. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6 (72). С. 80-84.

3. Наливайко І. О. Еволюція соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 46-47.

4. Nalyvaiko, I. (2023). The influence of social standards and social guarantees on improving the quality of life of citizens: legal analysis and socio-economic consequences. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(2), 146-153.

5. Мельничук С. М. Функції сучасної держави в умовах воєнного стану. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 1 (101). С. 23-35.

6. Наливайко Л. Р. Поняття та основні ознаки функцій держави. *Правова держава*. 2005. № 16. С. 177-191.

7. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 2022.

8. Соціальні права в Україні під час війни. *Рада Європи*. 2022.

Іван ПАТАЛАХА

аспірант кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

БІЛІЙ ПРО ПРАВА 1791 РОКУ ЯК ВИЯВ ВІДДАНОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ АНГЛОСАКСОНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ ТРАДИЦІЇ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Під час підготовки тез цієї доповіді автор визначив за мету на основі аналізу Біллія про права 1791 року, що складається з перших десяти поправок до Конституції США, аргументувати тезу про відданість американського народу англосаксонській правовій традиції у сфері здійснення правосуддя.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання діалектичного методологічного підходу, а також спеціально-юридичного та логічного методів дослідження.

Звернемося до представлених у 1789 році Конгресу США перших десяти поправок до Конституції Сполучених Штатів Америки, які мали назву «Білля про права» й безпосередньо торкалися прав і свобод людини. У контексті питання, що складає предмет розгляду, ми розглянемо лише ті із них, які мають відношення до діяльності судів.

Зазначимо, що в юридичній літературі обґрунтовано наголошується, що американський Білля про права вельми своєрідно гарантує права і свободи, бо ж зокрема використовується негативний спосіб їх формулювання (заборона будь-якому суб'єкту обмежувати/порушувати відповідне право або свободу). Послугувавшись вищевказаним способом, творці аналізованого юридичного документу тим самим підтвердили відданість ідеям природного права. До того ж, основний наголос у такому способі текстуального вираження прав і свобод людини (тобто, їх конституційному закріпленні) зроблений не на їх проголошенні, а на механізмі гарантування, прагненні не допустити свавілля державної влади, встановити межі відносно людини [1, с. 330-331].

Аналіз змісту перших десяти поправок до Конституції США свідчить про те, що з погляду сучасної правничої науки значна частина гарантій прав і свобод людини може бути віднесена до тих, що торкаються організації і діяльності суду, так званих «судових гарантій». Підтвердженням цьому умовиводу є зміст першоджерела – Білля про права 1791 року, що став невід'ємною частиною Конституції Сполучених Штатів Америки.

Насамперед, поправка під номером чотири гарантує право американських громадян на охорону особи, її житла, особистих паперів і майна від необґрунтованих арештів та обшуків. Указаною поправкою передбачено імперативний припис, відповідно до якого ордери на арешт чи обшук не можуть видаватися без достатніх підстав, підтверджених запевненням або присягою, з докладною вказівкою осіб, які підлягають арешту, місця обшуку, або ж речей, що мають бути вилучені [2].

Наступна, п'ята поправка до Конституції Сполучених Штатів Америки небезпідставно вважається досить вагомою складовою Білля про права, бо ж саме в ній містяться гарантії дотримання прав людини під час судового провадження. Зокрема, ця поправка:

1) дозволяє притягати до відповідальності за тяжкий злочин лише за поданням Великого журі присяжних (розширеної колегії присяжних, яка вирішує питання віддання під суд осіб, підозрюваних у вчиненні злочину) [3];

2) забороняє двічі притягувати особу до одного виду юридичної відповідальності (кримінальної) за вчинення одного й того ж самого злочину;

3) забороняє будь-який вплив (фізичний, психологічний чи матеріальний вплив (примус)) на фізичну особу з метою спонукання її свідчити проти себе за обвинуваченням у будь-якому кримінальному злочині;

4) не допускає можливості позбавлення життя, свободи чи власності без законної процедури (таку процедуру ще називають належною правовою процедурою) й пов'язують її з англосаксонською правовою традицією у сфері здійснення правосуддя. Зазначена процедура передбачає можливість особи використовувати сукупність процесуальних прав, що мають на меті досягнення процедурної справедливості правосуддя [4]. Належна судова процедура розглядається як більш широке за обсягом поняття порівняно з належною правовою процедурою та включає як процесуальні гарантії захисту особистих прав, так і правові механізми обмеження свавілля держави в особі її органів і посадових осіб (насамперед, шляхом оскарження їх дій до суду) [5];

5) забороняє вилучення для громадських потреб об'єктів, що перебувають у приватній власності, без справедливої компенсації [6, с. 102].

Не менш вагоме значення має і шоста поправка до Конституції Сполучених Штатів Америки, яка також стосується/відноситься до належної судової процедури, насамперед, процедури розгляду кримінальних справ. Аналізована шоста поправка кожному обвинуваченому гарантує право:

1) на швидкий і публічний суд за участю неупереджених присяжних зі штату чи округу, де вчинено злочин, причому ці округи «закон має визначати законом наперед» [2];

2) бути поінформованим про причину та зміст обвинувачень;

3) мати очну ставку зі свідками, які свідчитимуть проти нього;

4) вимагати примусового виклику своїх свідків і для свого захисту вдаватися до допомоги адвоката [2].

Наступна, сьома поправка фактично підтверджує відданість американської системи

судочинства англійській судовій системі. Свідченням цьому є припис, згідно з яким «судові справи на підставі загального права, ... належать суду присяжних, і жодна справа, розглянута судом присяжних, не повинна розглядатися вдруге у будь-якому суді Сполучених Штатів, інакше ніж згідно з нормами загального права» [1, с. 340].

На окрему увагу заслуговує і восьма поправка до Конституції Сполучених Штатів Америки. Зокрема, аналіз змісту положення, що міститься у цій поправці, переконує в тому, що автори цієї поправки мали на меті забезпечити особу, яка вчинила кримінальний злочин, від надмірних застав, накладення надмірних штрафів або призначення жорстоких і незвичайних покарань, що також є виявом належної судової процедури у її завершальній стадії [2].

Таким чином, аналіз поправок, що складають зміст перших десяти поправок до Конституції Сполучених Штатів Америки (Білля про права) свідчить про відданість американського народу англосаксонській правовій традиції у сфері здійснення правосуддя. Наразі згадка про правосуддя міститься й у самій преамбулі досліджуваної Конституції.

1. Варунц Л. Д. Сполучені Штати Америки. Вступна стаття. *Конституції зарубіжних країн*: навч. посібник. Харків : Вид-во «ФІНН», 2009. 664 с.
2. Конституція Сполучених Штатів Америки. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/usa_const.htm.
3. Зінченко В. В. «Право народу» в конституційному законодавстві США та його міжнародне значення для ціннісної системи прав людини і демократії. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2013. № 1. С. 183-194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduetr_2013_1_31.
4. Михайленко В. В. Застосування належної правової процедури як завдання кримінального провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 1(21). С. 1-17. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20mvvzqp.pdf>.
5. Городовенко В. В. Належна правова процедура як загальноновизнаний стандарт функціонування судової влади. *Адвокат*. 2012. № 5. С. 12-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_5_2.
6. Гутів Б. І. П'ята поправка до Конституції США – як одна з основоположних норм захисту прав людини і громадянина. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. 2023. № 76(1). С. 97-102.

Микита СИДОРОВ

аспірант кафедри політології,
соціології та публічного управління
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)

ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Політична комунікація є невід'ємною складовою національної безпеки, оскільки визначає інформаційний простір держави, формує суспільні наративи та впливає на рівень соціальної стабільності. У сучасному світі, де інформаційні технології стали ключовим засобом взаємодії, контроль за інформаційними потоками набуває стратегічного значення. Використання технологій політичної комунікації може як зміцнювати, так і підірвати стійкість держави, сприяючи формуванню єдиної ідентичності або, навпаки, посилюючи соціальні конфлікти.

У цифрову епоху політична комунікація стає основним механізмом впливу на масову свідомість. Вона не лише забезпечує передачу інформації, а й активно конструює соціальну реальність, визначаючи ключові орієнтири суспільства. Через інформаційні технології здійснюється маніпуляція суспільною думкою, формуються політичні міфи, а також відбувається легітимація влади. У цьому контексті стратегічна комунікація відіграє вирішальну роль у забезпеченні національної безпеки, адже дозволяє контролювати інформаційні загрози, нейтралізувати дестабілізаційні впливи та формувати єдиний суспільний дискурс.

Проте політична комунікація також створює нові виклики, зокрема поширення дезінформації, маніпулятивних технологій та інформаційних атак, що можуть сприяти

дестабілізації суспільства. Використання гібридних методів ведення інформаційної війни, спрямованих на руйнування довіри до державних інституцій, потребує розробки ефективних стратегій протидії. Важливими елементами цієї протидії є застосування технологій комунікації, спрямованих на забезпечення національної безпеки в усіх соціальних, політичних, інформаційних вимірах, особливо у цифровому просторі.

Політична комунікація є ключовим інструментом забезпечення національної безпеки, оскільки визначає інформаційну стійкість держави. Вона може як консолідувати суспільство перед загрозами, так і слугувати інструментом дестабілізації, якщо використовується без належного контролю. В умовах глобальної інформаційної війни критично важливо розробляти ефективні механізми захисту інформаційного простору, формувати єдиний національний дискурс і підвищувати рівень стійкості суспільства до зовнішніх та внутрішніх інформаційних загроз.

Технології політичної комунікації відіграють ключову роль у формуванні суспільного дискурсу, визначаючи сприйняття соціально-політичної реальності та спрямовуючи масові настрої. Вони функціонують як інструменти впливу на громадську думку з метою зміцнення чи зміни владних позицій політичних акторів. Проте їх використання має безпосередній зв'язок із національною безпекою. У сучасному світі інформаційні потоки визначають характер політичних процесів, формують суспільні настрої та впливають на легітимність владних інституцій. Контроль над цими потоками є критичним елементом забезпечення стабільності держави, її суверенітету та здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Політична комунікація здійснюється через організацію комунікативних процесів, спрямованих на формування та підтримку певних світоглядних орієнтирів, що впливають на довіру громадян до державних інституцій. У цьому контексті інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки, оскільки маніпулятивні технології, дезінформація та психологічні операції можуть послаблювати соціальну згуртованість, підривати довіру до влади та сприяти політичній дестабілізації.

Застосування технологій політичної комунікації зумовлене необхідністю управління громадською свідомістю та реагуванням на виклики, пов'язані з когнітивними та ціннісними конфліктами. У цьому контексті важливо розглядати інформаційні операції як потенційний інструмент захисту або загрози для держави. З одного боку, стратегічне використання політичної комунікації може зміцнювати національну ідентичність, формувати консолідоване сприйняття державної політики та підвищувати рівень громадянської відповідальності. З іншого боку, ворожі інформаційні атаки можуть підривати демократичні інститути, створювати штучні кризи та поляризувати суспільство.

Ключовим аспектом ефективного застосування політичних комунікаційних технологій є їх здатність до адаптації та протидії загрозам інформаційного характеру. Уряди та політичні лідери повинні усвідомлювати, що інформаційний простір є полем боротьби за свідомість громадян, де успішне управління наративами може сприяти стабільності, а їх втрата – створювати передумови для соціальних і політичних потрясінь. Тому системна комунікаційна політика, що інтегрує стратегічні інформаційні кампанії, боротьбу з фейковими новинами та просування національних інтересів, є невід'ємним елементом державної безпеки.

З одного боку, контрольований розвиток політичної комунікації дозволяє державним інституціям запобігати дестабілізації, забезпечуючи підтримку стратегічного курсу країни та посилюючи єдність суспільства перед загрозами, такими як інформаційні війни, гібридні конфлікти чи спроби деструктивного впливу на внутрішню ситуацію. Використовуючи ефективні комунікаційні технології, державні структури можуть формувати довіру громадян до легітимних владних інститутів, запобігати поширенню панічних настроїв та дезінформації, а також сприяти зміцненню національної ідентичності.

З іншого боку, маніпулятивне використання політичної комунікації може стати інструментом внутрішньої дестабілізації, якщо інформаційні технології застосовуються для розколу суспільства, посилення радикалізації або делегітимізації державних інституцій. Політичні сили, що прагнуть отримати владу або зберегти її за будь-яку ціну, можуть використовувати інформаційні кампанії для створення хаосу, підриву громадської довіри та ескалації конфліктів, що, у свою чергу, підриває національну безпеку.

Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють емоційні механізми впливу. Як свідчить практика, громадські інтерпретації рідко ґрунтуються виключно на раціональному аналізі; натомість вони формуються через емоційні тригери, такі як страх, надія, ненависть

чи віра. Використання цих факторів у політичних комунікаціях може бути як засобом згуртування суспільства в умовах кризи, так і інструментом для маніпуляцій та послаблення внутрішньої стабільності.

Технології політичної комунікації виступають не лише як механізми політичної боротьби, а й як стратегічні елементи забезпечення національної безпеки. Їх ефективне та відповідальне застосування може сприяти стійкості держави перед інформаційними загрозами, тоді як хаотичне чи маніпулятивне використання здатне створити додаткові ризики та посилити вразливість суспільства перед зовнішнім і внутрішнім впливом. Саме тому контроль, регулювання та стратегічне планування політичних комунікацій є критично важливими завданнями в контексті загальної безпекової політики держави.

Перехід від традиційних моделей ЗМІ до мережевих, децентралізованих медіа-систем за допомогою цифрових технологій мав невідворотні наслідки для формування нової модифікації політичної комунікації, що напряду впливає на національну безпеку. Генеза політичної комунікації проходить три стадії виходячи з медіа-ефектів – підшкірної комунікації (медіа-ефекти потужні та прямі), обмеженої комунікації (медіа-ефекти рідкісні і випадкові) та тонкої чи поміркованої комунікації (де непрямі медіа-ефекти, такі як формування порядку денного, праймінг і фреймінг, можуть мати стійкий вплив, особливо за певних умов і для певних категорій людей).

Політична комунікація має стратегічне значення для формування громадської думки та визначення політичних пріоритетів, що впливає на рівень суспільної стабільності та безпеки держави. Від початкових моделей масової комунікації, таких як газети, радіо та телебачення, до сучасних цифрових платформ, комунікативні технології використовувалися для впливу на суспільну свідомість, що могло мати як конструктивні, так і деструктивні наслідки для національної безпеки.

Уолтер Ліппманн зробив значний внесок у розуміння політичної комунікації та її технологій, що мають безпосередній вплив на забезпечення національної безпеки. У своїй праці «Громадська думка» [2] він наголошував, що суспільна свідомість формується не безпосередньо на основі об'єктивної реальності, а через стереотипи, що конструюються засобами масової інформації. Останні виступають не лише каналами передачі інформації, а й механізмами впливу на суспільне сприйняття, створюючи політичне псевдосередовище. Це середовище може як сприяти стабільності держави, так і становити загрозу, якщо комунікаційні технології використовуються для маніпуляції громадською думкою та підриву довіри до інституцій національної безпеки.

Дослідження Г. Джоветта та В. О'Доннелл щодо механізмів політичної пропаганди [1] демонструє, що сучасні технології політичної комунікації є ключовими інструментами впливу на суспільну свідомість. Ці вчені визначають пропаганду як систематичний і цілеспрямований процес формування сприйняття, маніпулювання свідомістю та спрямування поведінки для досягнення визначених політичних цілей. У контексті національної безпеки це означає, що контроль над інформаційними потоками, виявлення дезінформаційних кампаній та розвиток механізмів інформаційної протидії є критично важливими завданнями для держави.

Зокрема, ефективне використання технологій політичної комунікації може сприяти зміцненню довіри між політичними акторами та суспільством, що є необхідною умовою для стійкості держави перед внутрішніми та зовнішніми загрозами. Водночас, маніпулятивні комунікаційні технології можуть дестабілізувати суспільство, підриваючи його здатність до критичного аналізу інформації та прийняття самостійних рішень.

У сучасному інформаційному просторі, де домінують соціальні мережі, політичні комунікаційні технології набули нових форм, зокрема через використання алгоритмічних маніпуляцій, ехо-камер та політичних ботів. Це створює ризики для демократичних процесів, сприяє поляризації суспільства та може використовуватися як інструмент гібридної війни. Дезінформаційні кампанії, що поширюються через цифрові канали, не лише змінюють громадську думку, а й підривають довіру до державних інституцій, що є критичним викликом для національної безпеки.

Комунікація є ключовим інструментом впливу на політичні процеси через створення, передачу, сприйняття та інтерпретацію повідомлень, що формують суспільну думку та поведінку громадян. У сучасних умовах технології політичної комунікації відіграють визначальну роль у зміцненні національної безпеки, оскільки вони дозволяють ефективно реагувати на інформаційні загрози, протидіяти дезінформації та забезпечувати стійкість суспільства перед зовнішніми маніпулятивними впливами. Завдяки організації

комунікативних процесів у суспільно-політичному просторі, ці технології сприяють консолідації національного світогляду, запобігаючи деструктивним впливам, що можуть підірвати легітимність державних інституцій або загрожувати суспільній стабільності. Вони формують стратегічні інформаційні межі, що визначають сприйняття та інтерпретацію подій, забезпечуючи контрольоване формування суспільного дискурсу на користь державної безпеки. Таким чином, технології політичної комунікації не лише виступають інструментами здобуття та утримання влади, а й виконують функцію інформаційного захисту держави, зміцнюючи національну єдність та стійкість політичної системи в умовах сучасних глобальних викликів.

1. Jowett, G.S. & O'Donnell, V. (2019). Propaganda & persuasion. Los Angeles : SAGE, 400 p.
2. Lippmann, W. (1997). Public opinion. New Brunswick, N.J., U.S.A. : Transaction Publishers, 272 p.

Олександр ШЕВЧЕНКО

здобувач

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Каталог загроз, які існують на сьогодні в середовищі національної безпеки і можуть виникнути в майбутньому, постійно поповнюється. Ці явища характеризуються різноманітністю, інтенсивністю, а також непередбачуваністю масштабів і наслідків їх виникнення. Різноманітність загроз зумовлена тим, що вони є наслідком взаємодіючих політичних, військових, економічних, соціальних, демографічних та екологічних процесів і явищ. Їхній характер обумовлює те, що вони все частіше призводять до виникнення кризової ситуації, а значить, і до порушення нормального функціонування держави.

Процеси, що відбуваються в Європі та світі, особливо в останні роки, призводять до ситуації, в якій відбуваються соціально-політичні, економічні та військові трансформації з важко передбачуваними наслідками [1, с. 9]. Безпека є одним з найбільш широко використовуваних понять в повсякденному житті, організації і функціонуванні суспільного і державного життя, в науці. Ця універсальність породжує його неоднозначність [2, с. 58–59]. Етимологію слова «безпека» можна зустріти в латинській мові, де безпека – *securitas* – складається з двох елементів: *sine* (без) і *cura* (турбота, страх, занепокоєння) – і трактується як відсутність занепокоєння. У давньоримські часи це означало політичну стабільність. Сучасні лексичні визначення трактують безпеку як стан впевненості, миру, безпеки, відсутності загрози, а також захисту від останньої.

Безпека також визначається як стан (тобто досягнуте відчуття безпеки даного суб'єкта), а також як процес (забезпечення відчуття безпеки суб'єкта). С. Козей вважає, що другий підхід є більш практичним, оскільки відображає динамічний і природний характер безпекового явища. У цьому сенсі безпека даного суб'єкта – це така сфера його діяльності, зміст якої полягає в забезпеченні можливості виживання (існування) і свободи переслідування власних інтересів в небезпечному середовищі. Зокрема, використовуючи можливості (сприятливі обставини), стикаючись із викликами, знижуючи ризики та протидіючи (запобігаючи та реагуючи) загрозам усіх видів суб'єктам та їхнім інтересам [3, с. 20].

Р. Зеба визначає безпеку як впевненість у існуванні та виживанні, стан володіння та функціонування та розвитку суб'єкта. Безпека виникає не тільки внаслідок відсутності або усунення загроз, а і в результаті творчої діяльності даного суб'єкта і є мінливою в часі, тобто має характер соціального процесу [4, с. 10].

Професор Р. Зеба також стверджує, що безпека в загальносоціальному сенсі включає безпеку потреб: існування, виживання, стабільності, впевненості, тотожності або ідентичності, захисту рівня і якості життя, незалежності. Відсутність безпеки може викликати занепокоєння та відчуття загрози.

Безпека стосується і емоційної зони. Її характер може бути особистим або соціальним, якщо вона стосується колективного відчуття безпеки. Хоча суб'єктивні чинники

не визначають реальний стан безпеки, вони відіграють важливу роль у її формуванні [5, с. 159].

У той же час під безпекою розуміють процес, в якому стан безпеки і її організація піддаються динамічним змінам відповідно до природних змін умов безпеки. Тому не існує такого поняття, як постійна, гарантована безпека. Іншими словами, безпека як процес означає безперервну діяльність окремих осіб, місцевих громад, держав і міжнародних організацій у створенні бажаного стану безпеки. Забезпечення безпеки держави та її громадян є життєво важливим національним інтересом [6, с. 9].

Розумно розрізняти два аспекти безпеки: внутрішній і зовнішній. Внутрішня безпека означає стабільність і гармонію організму або системи, тоді як зовнішня означає відсутність загрози з боку інших суб'єктів. У сукупності ці два аспекти складають загальну безпеку суб'єкта господарювання.

Можна сказати, що національна безпека є найвищим благом, особливо в наш час, сповнений терористичних дій, технічних збоїв і перманентних стихійних лих. Головні особи, які приймають рішення, не повинні забувати про основну функцію держави, яка полягає в забезпеченні безпеки громадян. Уряди, що змінювали один одного, будуть і надалі змінюватися, але ми ніколи не зможемо уникнути криз, проте можемо ефективно з ними боротися. Маємо правильні інструменти у вигляді, наприклад, законів та нормативних актів, і можемо правильно виконувати свої завдання у сфері реагування на надзвичайні ситуації.

Факторами, що породжують нові загрози іншого характеру, є зміни в міжнародних відносинах, а також цивілізаційні зміни, такі як збільшення населення і темпи урбанізації, або зміни в природному середовищі. Однак слід зазначити, що невійськові загрози становлять найбільший виклик глобальній безпеці. На користь цієї тези свідчить насамперед кількість, частота виникнення та масштаб впливу таких загроз. Це, однак, не означає, що військові загрози слід ігнорувати, оскільки вони повинні постійно перебувати в зоні інтересів держав і безпекових організацій. Тому система глобальної, регіональної чи національної безпеки у XXI ст. має сприйматися комплексно. Ось чому вона повинна бути інтегрованою, а отже, об'єднувати і консолідувати різних суб'єктів безпеки і сфери діяльності в єдине ціле. Завдяки досягнутому в такий спосіб ефекту синергізму буде забезпечена більша ефективність протидії різним загрозам, як військовим, так і невійськовим [7, с. 45–46].

Сьогодні в середовищі безпеки зростає кількість загроз невійськового характеру, а їхнє значення та вплив є набагато більшими, ніж у минулому. Тому, крім політико-військового рівня безпекових загроз, сьогодні маємо враховувати також питання, пов'язані із загрозами економічного, політичного, науково-технічного, ідеологічного, культурного, гуманітарного, екологічного чи соціального характеру. Оцінка сучасного безпекового середовища та проведений аналіз сприяли створенню трьох можливих сценаріїв формування стратегічних умов безпеки на наступні двадцять років.

Перший сценарій, так званий інтеграційний, передбачає переважання позитивних і бажаних явищ і тенденцій, які впливатимуть на послідовне зміцнення нинішньої системи міжнародної безпеки.

Другий має дезінтеграційний характер, оскільки передбачає переважання несприятливих і небезпечних зовнішніх і внутрішніх процесів, що сприятиме поступовій деградації або навіть розпаду чинної системи безпеки. Однак найбільш імовірним вважається еволюційний сценарій.

Згідно з ним у майбутньому буде спостерігатися тенденція до відносного балансу позитивних і негативних явищ. Прогноз передбачає, що відносна нестабільність міжнародної безпеки, яка зберігається і сьогодні, триватиме протягом довгого періоду часу, при цьому відбуватимуться нерегулярні спалахи криз, а також спроби їх стримування на ситуативній основі.

1. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H. Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń. Siedlce 2017.
2. Jakubczyk R. Obrona Narodowa w tworzeniu III RP. Warszawa 2003.
3. Koziej S. Polityczno-strategiczne aspekty bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo Narodowe. II-2011/18. Warszawa, 2011.
4. Zięba R. Bezpieczeństw o w polityce zagranicznej RP rządu koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego. *Stosunki Międzynarodowe*. 2013. Nr 1. S. 9–33.
5. Nowicka J., Elak H., Ciekanowski Z. Bezpieczeństwo jako kategoria funkcjonowania państwa // *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa* / red. nauk. Z. Ciekanowski. Cz. II. Biała Podlaska : Wydawnictwo Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II, 2021. 355 s. S. 159.

6. Elak L. Potencjał wojsk lądowych wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej polskiej. Warszawa : Akademia Sztuki Wojennej, 2020. 313 s.

7. Polcikiewicz Z., Siemiątkowskiego P., Tomaszewskiego P. Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państwa. Toruń : Towarzystwo Organizacji i Kierownictwa «Dom Organizatora», 2019. 216 s.

Юрій ЯНДУЛЬСЬКИЙ

здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
(Київ, Україна)

ЩОДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ОКРЕМИХ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЧАЛЬНИКА ВОЄННОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

В умовах воєнного стану особливого значення набуває забезпечення ефективного публічного управління, спрямованого на захист населення. В Україні для цього створюються тимчасові державні органи – військові адміністрації, наділені широкими повноваженнями в період дії особливого правового режиму воєнного стану. Зокрема, Указом Президента України від 24.02.2022 № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» (далі – Указ № 68/2022) було утворено 24 обласні та Київську міську, а також районні військові адміністрації для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку [1].

Як випливає із положень статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (далі – Закон № 389-VIII), військові адміністрації можуть утворюватися на територіях, де введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [2].

Отже, інститут військових адміністрацій, як особливий вид тимчасових органів державної влади, передбачений Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Унікальність таких органів полягає не лише у тимчасовому періоді функціонування, а й у поєднанні повноважень державної влади та місцевого самоврядування на відповідній території.

Наступним кроком після утворення військової адміністрації населених пунктів є призначення Президентом України начальника відповідної адміністрації. Пропозиції щодо кандидатури начальника військової адміністрації населених пунктів подає Генеральний штаб Збройних Сил України або відповідна обласна державна адміністрація (абз. 2 ч. 3 статті 4 Закону № 389-VIII) [2]. На практиці начальниками військових адміністрацій населених пунктів призначаються фахівці з різних сфер. Це обумовлено безпековими, господарськими та іншими аспектами. Те, з якої позиції особа призначається на посаду начальника військової адміністрації населеного пункту визначає, як оформлюються трудові відносини. Найбільш поширеними є випадки призначення начальником військової адміністрації населеного пункту посадових осіб місцевого самоврядування, у тому числі виборних, державних службовців або призначення на цю посаду осіб з числа військовослужбовців [3, с. 4].

Виходячи з положень статті 4 Закону України № 389-VIII, військову адміністрацію населеного пункту (населених пунктів) очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації. Також, начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова [2].

Отже, розглянемо ключові повноваження начальника військової адміністрації, їх особливості та значення для забезпечення ефективного публічного управління в умовах воєнного стану.

Слід розпочати з того, що відповідні повноваження знайшли закріплення у ч. 7 статті 15 Закону № 389-VIII, згідно з якою начальник військової адміністрації: 1) забезпечує на відповідній території додержання Конституції і законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади; 2) організовує роботу відповідної

військової адміністрації та здійснює керівництво її діяльністю, несе персональну відповідальність за виконання військовою адміністрацією покладених на неї повноважень; 3) призначає на посади та звільняє з посад посадових і службових осіб, інших працівників відповідної військової адміністрації; 4) є розпорядником бюджетних коштів; 5) представляє відповідну військову адміністрацію та територіальну громаду у відносинах із державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадянами; 6) звертається до суду щодо визнання незаконними актів органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси територіальної громади; 7) укладає від імені територіальної громади, відповідної військової адміністрації договори згідно із законодавством; 8) видає накази та розпорядження у межах своїх повноважень, які мають таку ж юридичну силу, що і рішення відповідної ради (рад). Накази, видані в межах повноважень місцевих рад, мають бути оприлюднені, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом; 9) веде особистий прийом громадян та забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та громадських об'єднань [2].

У цілому ж начальник військової адміністрації є одноосібним керівником, який наділений широким спектром повноважень, спрямованих на забезпечення безпеки, правопорядку, життєдіяльності населення та стабільного функціонування інфраструктури. При цьому повноваження начальника військової адміністрації чітко регламентовані законодавством та здійснюються у тісній взаємодії з іншими органами державної влади, військовими формуваннями та правоохоронними органами.

Підводячи підсумок варто наголосити на тому, що головна особливість повноважень начальника військової адміністрації полягає у тому, що він поєднує у собі функції як представника центральної влади, так і очільника місцевої громади. Така дуальність повноважень утворює додаткові корупційні ризики з одного боку, а з іншого – порушує баланс між державою та громадою.

Таким чином, держава може контролювати діяльність органів місцевого самоврядування чи протидіяти агресії в умовах воєнного стану шляхом утворення військових адміністрацій, однак будь-які рішення про дострокове припинення або «передачу» їхніх повноважень до іншого органу повинні бути обґрунтованими та відповідати принципу верховенства права. Натомість необґрунтована і вибіркова передача повноважень органів місцевого самоврядування до військових адміністрацій або їх начальників може сприйматися суспільством як порушення права на місцеве самоврядування або інструмент політичної боротьби [4].

Підводячи підсумок, потрібно наголосити на тому, що повноваження начальника військової адміністрації можуть різнитися залежно від рівня адміністративно-територіальної одиниці (область, місто, район). Окремі повноваження можуть здійснюватися начальником спільно з іншими органами влади або за погодженням з ними. Умови та порядок здійснення повноважень визначаються Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-правовими актами.

При цьому наведений вище перелік повноважень не є вичерпним та може змінюватися залежно від поточної ситуації та особливостей нормативно-правового регулювання.

1. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Федченко Л., Козіна В. Методичні рекомендації щодо організації трудових відносин у військових адміністраціях населених пунктів, що тимчасово здійснюють повноваження місцевого самоврядування. Під заг. рец. О. Павлюк. Рада Європи. 2022. 31 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/829/Metodychni_rekomendatsii_organizatsiya_trudovykh_vidnosyn_vyskovomy_administratsiiamy.pdf.

4. Юридичний аналіз підстав утворення військової адміністрації в Чернігові, а також можливого “передання” її начальнику повноважень ОМС. Опора від 24.02.2023. URL: <https://surl.li/ckcmhq>.

Владислав БАНДУРІН
курсант 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:
Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері національної безпеки є важливим інструментом для захисту інтересів держави, суверенітету та національної безпеки. Національна безпека охоплює широкий спектр питань, таких як забезпечення обороноздатності, захист територіальної цілісності, інформаційної безпеки, а також безпеку в економічній, екологічній та соціальній сферах. У зв'язку з цим правопорушення в цій галузі є особливо небезпечними для стабільності та розвитку держави, тому державне регулювання та застосування відповідних санкцій у вигляді адміністративної відповідальності має велике значення для мінімізації ризиків.

Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП), адміністративна відповідальність у сфері національної безпеки передбачає покарання за порушення, що загрожують безпеці держави, її стратегічним інтересам та загальному добробуту громадян. Такі правопорушення можуть бути пов'язані як із безпосереднім порушенням законодавчих норм, так і з недотриманням процедур, що стосуються мобілізації, обігу державних таємниць, національної економічної безпеки та захисту інформації.

Одним із найбільш поширених типів порушень є порушення в галузі державної таємниці та її захисту. Згідно зі статтею 58 КУпАП, особи, які здійснюють розголошення, передачу чи поширення інформації, що має державну таємницю, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності. Таке порушення може включати як випадки недбалості у поводженні з секретними матеріалами, так і умисне поширення інформації, що може завдати шкоди національній безпеці [1].

Ще однією важливою сферою є порушення в галузі інформаційної безпеки. Згідно зі статтею 212-3 КУпАП, порушення порядку використання інформаційних технологій, здійснення незаконного доступу до державних реєстрів або баз даних може стати підставою для накладення адміністративного штрафу. Це особливо актуально в умовах сучасних загроз, пов'язаних із кібербезпекою. Кіберзлочини, зокрема, незаконне втручання в роботу критичних інфраструктур або порушення безпеки комунікацій, мають пряме відношення до національної безпеки [2].

Адміністративна відповідальність також поширюється на порушення, пов'язані з мобілізаційною підготовкою та мобілізацією. Згідно зі статтею 285-1 КУпАП, особи, які ухиляються від виконання обов'язків, визначених під час мобілізації, або порушують порядок мобілізаційної підготовки, можуть бути піддані адміністративному покаранню у вигляді штрафу або адміністративного арешту. Це порушення має особливе значення, оскільки в умовах війни або воєнних загроз національна безпека залежить від здатності держави ефективно мобілізувати свої ресурси та підтримувати обороноздатність.

У контексті законодавства про національну безпеку також важливим є захист стратегічних об'єктів і критичної інфраструктури. Згідно зі статтею 171 КУпАП, особи, які порушують правила охорони стратегічно важливих об'єктів, можуть бути піддані адміністративному покаранню. Це охоплює не тільки фізичну охорону таких об'єктів, але й захист від кіберзагроз, а також забезпечення безпеки в разі виникнення надзвичайних ситуацій [3].

Порушення законодавства щодо використання військової техніки також є важливим аспектом адміністративної відповідальності в цій сфері. Згідно з статтею 119 КУпАП, особи,

які порушують порядок обігу або використання військової техніки, зброї чи інших засобів у сфері національної безпеки, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності. Це, наприклад, може включати порушення правил технічної експлуатації техніки, її збереження та застосування під час проведення мобілізації.

Адміністративна відповідальність за порушення у сфері національної безпеки має важливу профілактичну функцію. Вона сприяє формуванню правослукняної поведінки серед осіб, які займаються діяльністю в критичних сферах національної безпеки. Крім того, така відповідальність також має за мету попередження більш серйозних правопорушень, зокрема, злочинів, що можуть загрожувати національній безпеці, економічній стабільності та громадському порядку [4].

Незважаючи на важливість адміністративної відповідальності, чільною проблемою в цій сфері є забезпечення ефективного контролю та швидкої реакції на порушення. У зв'язку з цим важливою є координація між правоохоронними органами, органами державної влади та іншими суб'єктами, які забезпечують виконання заходів у сфері національної безпеки. Це дозволяє оперативно реагувати на нові виклики і зменшити загрози, які виникають у результаті порушення норм законодавства.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері національної безпеки є важливою складовою частиною правової системи, спрямованою на збереження стабільності держави. Вона визначає санкції для порушників, сприяє підтриманню державного суверенітету та забезпеченню належного функціонування ключових інститутів і механізмів національної безпеки.

1. Кодекс України про адміністративні право-порушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

2. Стосцький О. В. Адміністративна відповідальність за порушення у сфері інформаційної безпеки України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.

3. Михайлов Р. І. Забезпечення адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері національної безпеки в сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.03.07. Академія праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Київ. 2011. 21 с.

4. Зима О. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків. 2001. 164 с.

Альона ГОЛОВКО
студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПК-ТРЕГУБЕНКО
доцент кафедри теорії держави та права,
кандидат юридичних наук

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Враховуючи загальну політичну, соціально-економічну та суспільну нестабільність, а також природні, екологічні, інформаційні виклики та загрози, можливість терористичних актів, і головне та найстрашніше – збройний конфлікт на території України, важливо розглядати співвідношення між категоріями «національна безпека» та «цивільна безпека» у контексті забезпечення системи національної безпеки. Це вимагає стратегічного підходу до розуміння кількісних та якісних показників небезпеки та ризиків, а потребує напрацювання та впровадження наукових підходів до вирішення відповідних завдань.

Вчені приділяли увагу у межах різних наукових досліджень на напрямів проблематиці громадської безпеки та цивільного захисту як складових національної безпеки – С. Андреев, А. Войтенко, П. Волянський, Н. Григоренко, Б. Данилишин, С. Майстро, О. Лещенко, О. Мельниченко, Н. Пугачова, О. Шроль, В. Якобчук та ін. Однак в умовах

воєнного стану цей напрям набув нового виміру та потребує сучасних поглядів на вирішення низки проблем.

Набуття Україною повноцінного членства в Європейському Союзі є складним процесом. Це потребує якісних трансформацій всіх сфер життя нашої країни, зокрема розбудови концептуально нової системи безпеки населення і територій в умовах викликів і загроз кризових ситуацій. Для реалізації зазначеного важливим є вивчення кращих світових практик і визначення можливості та доцільності їх запровадження під час перетворення сучасної України у процвітаючу потужну країну з належним рівнем цивільного захисту [3, с. 311]. Науковці В. Якобчук, А. Войтенко, Н. Пугачова, О. Шроль наголошують, що «вирішення питань забезпечення цивільної безпеки вимагає систематичних зусиль органів влади для аналізу механізмів управління причин виникнення цивільних небезпек, воєнних руйнацій та катастроф, пошуку шляхів зменшення впливу небезпек, напрямів розумного управління людськими ресурсами, територіями та навколишнім середовищем, формування потужних систем процес потребує залучення різних зацікавлених суб'єктів, починаючи від громадських організацій до національних урядових установ, регіональних і міжнародних організацій» [4].

Підвищення управлінських здібностей сил громадської безпеки та цивільного захисту полягає у виконанні таких оперативних завдань і цілей:

- покращення структури та функціональності поліції, забезпечення максимальної доступності поліцейських послуг для громадян та підвищення ефективності виконання службових обов'язків;
- спрощення процедур управління та прискорення процесу ухвалення управлінських рішень;
- перегляд завдань та повноважень суб'єктів цивільного захисту з урахуванням сучасної безпекової ситуації, вдосконалення існуючої та розробка нових підходів до оповіщення про загрози;
- удосконалення процесів евакуації населення та цінностей з потенційно небезпечних зон;
- адаптація структури Національної гвардії України та Державної прикордонної служби до міжнародних стандартів [1].

Вказані напрями мають високу цінність та актуальність як у звичайний період, так і під час дії правового режиму воєнного стану.

Аналіз Закону України «Про національну безпеку України» підтверджує наявність положень, що стосуються цивільного захисту та контролю, зокрема:

- Закон визначає повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створює основу для інтеграції політики та процедур органів влади, інших органів, функцій яких стосуються національної безпеки і оборони, та визначає систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки і оборони, що забезпечує демократичний цивільний контроль;
- Міністр внутрішніх справ несе відповідальність за розробку програм забезпечення реалізації державної політики у сферах громадської безпеки та цивільного захисту;
- МВС готує щорічний звіт про стан виконання Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту;
- проводиться комплексний огляд сектору безпеки і оборони;
- Державна служба з надзвичайних ситуацій реалізує державну політику у сферах цивільного захисту і рятувальних робіт тощо [2].

Цивільна безпека, як складова національної безпеки, забезпечує захист на різних рівнях, включаючи національний, регіональний та локальний. Цивільна безпека означає захист інтересів суспільства, груп і окремих осіб від зовнішніх і внутрішніх загроз, який потребує заходів у попередженні, запобіганні, врятуванні та наданні допомоги населенню, зниженні рівня міграції, зменшенні залежності від енергоносіїв, забезпеченні критичної інфраструктури тощо. Системний підхід до підвищення громадської безпеки та вдосконалення цивільного захисту спрямований на створення відчуття захищеності населення від криміногенних загроз, надзвичайних ситуацій, пожеж та інших небезпечних подій. Такий підхід має на меті формування безпечного середовища на території України з метою підвищення якості життя в умовах воєнного стану та повоєнного періоду.

Отже, в сучасних умовах для забезпечення національної безпеки України необхідно створити ефективну систему взаємодії організаційно-правових, соціально-економічних механізмів та концептуальних засад у сфері національної та цивільної безпеки на всіх рівнях

державного управління. Щодо визначення правового забезпечення державної політики в цій сфері, слід зауважити, що його напрями повинні спрямовуватися на впровадження принципів, закріплених на законодавчих рівнях на засадах соціальної орієнтованості, тобто цивільної безпеки. Цивільна безпека є станом захищеності інтересів суспільства, його груп та окремих особистостей від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що вимагають заходів у попередженні, запобіганні, врятуванні та допомозі населенню, зниженні рівня міграційних потоків, залежності населення від енергоносіїв, забезпеченні критичної інфраструктури тощо.

1. Нормативно-правове забезпечення заходів цивільного захисту. URL: <https://idundcz.dsns.gov.ua/uk/korisni-posilannya/normativno-pravove-zabezpecennya-zahodiv-civilnogo-zaxistu>.
2. Порока С. Г. Співвідношення та законодавче визначення понять «національна безпека» і «цивільний захист». *Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Харків, 10-11 травня 2019 р.). Харків : НУЦЗУ, 2019. С. 431.
3. Терент'єва А. В. Досвід держави Ізраїль щодо управління безпекою цивільного населення в умовах кризових ситуацій. *Науковий вісник: державне управління*. 2023. № 2. С. 310-333.
4. Якобчук В. П., Войтенко А. Б., Пугачова Н. С., Шроль О. В. Підвищення ефективності управління цивільною безпекою держави з використанням європейського досвіду. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_2_15.

Олександра ГРОМИКО

здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЩОДО РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ГАЛУЗІ ПРАВА

У сучасних реаліях актуальність розвитку військового права в Україні є очевидною як науковцям, так і практикам, адже зумовлена необхідністю якісного та справедливого правового регулювання мобілізації, військової служби та соціального захисту військовослужбовців, адаптації законодавства до стандартів НАТО. Окрім того, реформування військової юстиції та потреба вдосконалення механізми відповідальності за воєнні злочини, забезпечення правової основи для ефективної оборони та захисту прав військових є ще одним блоком для посилення позиції щодо формування військового права в Україні як комплексної галузі права.

Розвиток військового права в Україні є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає постійної адаптації до нових умов безпеки, міжнародних стандартів і внутрішніх потреб країни. Врахування змін у технологіях, організаційних структурах і вимогах міжнародної спільноти є необхідним для забезпечення ефективного правового регулювання діяльності Збройних Сил України та національної оборони в цілому [8, с. 317]. Вказані напрями мають цілком практичне значення, однак важливим є заповнення прогалин на теоретичному рівні.

Сутнісні характеристики військового права передусім проглядаються в інституційному комплексі правових норм, які регулюють складні відносини, що виникають у військовій сфері. Правове регулювання військової та суміжної із нею діяльності є одним із основних елементів конститутивної функції держави – захисту суверенітету, недоторканності та територіальної цілісності. Водночас правоустановлення у військовій сфері публічних відносин залежить від концепції національної безпеки, а тому є проблемою не лише держави загалом, але й кожного громадянина зокрема [4, с. 36]. Військове право є

системою визначених і санкціонованих державою норм, які встановлюють правила поведінки та здійснюють правове регулювання суспільних відносин у воєнній сфері, у сферах оборони і військового будівництва з метою забезпечення воєнної безпеки [1, с. 13]. Зауважимо, що серед українських дослідників військового права треба відміти

ити напрацювання Ю. Битяка, П. Богущкий, В. Василенка, Т. Гарасимів, В. Городовенка, О. Петришина, О. Скрипнюка, М. Тихомирова, В. Шаблистого та інших вчених, які досліджували правові аспекти діяльності Збройних Сил України та інших силових структур, правовий статус військовослужбовців, питання національної безпеки та правові режими воєнного стану. Дослідження цих вчених стали основою для вдосконалення законодавства України у сфері військової служби, забезпечення прав військовослужбовців і регулювання діяльності силових структур як у мирний, так і у воєнний час, і відповідно подальше формування військового права в Україні як комплексної галузі права.

Військове право України засновується на положеннях Конституції України, де передбачено обов'язки громадян України щодо захисту держави, функції Збройних Сил та інших військових формувань України, компетенцію органів державної влади в галузі військового будівництва та керівництва сектором безпеки і оборони. Найважливішою у згаданому контексті є ст. 17 Конституції, відповідно до якої «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [3; 5].

В умовах воєнного стану можуть бути обмежені конституційні права громадян, а військові адміністрації отримують додаткові повноваження відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7]. Зокрема, можуть вводитися комендантська година, особливий режим в'їзду та виїзду, обмеження на проведення мирних зібрань та інформаційну діяльність та багато іншого. Такі заходи спрямовані на забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни, проте потребують дотримання норм міжнародного права для запобігання зловживанням та порушенням прав людини.

Військове право є комплексною галуззю, що регулює правовідносини у сфері оборони, військової служби та національної безпеки [2, с. 23]. Тому воно поєднує норми конституційного, адміністративного, кримінального та міжнародного гуманітарного права, забезпечуючи правову основу для функціонування Збройних Сил та інших військових формувань.

Дотримання військового права важливо для забезпечення захисту прав і свобод військовослужбовців, цивільних осіб і забезпечення міжнародного миру і безпеки. Українська система військового права є частиною загальної системи права країни і визначає норми та стандарти, які регулюють військову справу в Україні. Розвиток військового права сприятиме відновленню в Україні системи військової юстиції, захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей, а також захисту прав, свобод та безпеки людини і громадянина у воєнній сфері, під час воєнних конфліктів, проведення антитерористичних, воєнних та миротворчих операцій [6, с. 71]. Одна з головних тенденцій розвитку військового права в Україні – це його адаптація до нових реалій гібридних війн та сучасних загроз. Військове право повинно враховувати нові форми і методи ведення бойових дій, зокрема інформаційні війни, кібербезпеку та використання новітніх технологій у військовій сфері [8, с. 310]. Це дозволяє гармонізувати національне законодавство з міжнародними зобов'язаннями та забезпечувати правову регламентацію діяльності військових підрозділів під час бойових дій.

Отже, військове право – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері оборони, військової служби, проходження військової служби, прав та обов'язків військовослужбовців, мобілізації та демобілізації, а також відповідальності за порушення військового законодавства, тому сподіваємося, що швидкий розвиток військово-правових наукових досліджень продовжиться, а їх результати знайдуть своє відображення у законотворчій діяльності. Подальша модернізація військової юстиції та вдосконалення механізмів відповідальності за воєнні злочини, забезпечення правової основи для ефективної оборони та захисту прав військових є важливим напрямом для подальших досліджень та відповідно формування військового права в Україні як комплексної галузі права.

1. Богущкий П. П. Право Національної безпеки та військове право: єдність і взаємодія у системі правового забезпечення воєнної безпеки. *Місце військового права в системі підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України* : Перша науково-практична конференція Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого : тези доп. (м. Харків, 21 берез. 2024 р.). Харків : Право, 2024. С. 13–15.

2. Богуцький П. П. Військове право України: джерела, структура та розвиток : монографія. Одеса : Фенікс, 2008. 188 с.
3. Військове право. URL: <https://smp.law.sumdu.edu.ua/vijskove-pravo/>
4. Гарасимів Т., Білик П. Концептуальні виміри військового права як комплексної галузі права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2022. Т. 9. № 1. С. 34–40.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
6. Пилипчук В. Г., Доронін В. Г. Право національної безпеки та військового права: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 2. С. 62–72.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
8. Хряпченко В. П. Від критеріїв поділу системи права на галузі до комплексних галузей права. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 307–317.

Назарій ГУБА

курсант 1 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах сучасних геополітичних викликів та правовим режимом воєнного стану питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності. Воєнний стан, що триває на території нашої держави, актуалізує питання ефективності існуючих механізмів захисту політичної системи від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться у разі збройної агресії або загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності [1].

Він кардинально змінює умови забезпечення національної системи безпеки, актуалізує існуючі загрози та створює нові, масштаби яких потребують глибокого наукового осмислення та відповідного реагування.

Поняття національної безпеки законодавець визначає в Законі України «Про національну безпеку України». Ним встановлено, що вона являє собою стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Цей закон являє собою основоположний документ, який визначає систему національної безпеки держави, її цілі, принципи та суб'єкти, якими регулюються відносини у сфері забезпечення національної безпеки. Саме за допомогою нього визначаються засади державної політики у цій сфері, а також встановлюються повноваження органів та інших суб'єктів у сфері національної безпеки.

На думку вітчизняних вчених, національна безпека являє собою найважливішу складову державного суверенітету, виступаючи своєрідною гарантією захисту національних інтересів [3].

О. Дзюбань визначає основними складовими національної безпеки:

- безпеку особистості, безпеку держави та безпеку суспільства, зазначає, що їх місце та роль є динамічними;
- вони визначаються характером суспільних відносин, ступенем внутрішніх та зовнішніх загроз та викликів [4].

Поняття національної безпеки охоплює широкий спектр життєдіяльності суспільства та держави, має спільні характеристики з іншими видами безпеки, такими як: економічна безпека, інформаційна безпека, міжнародна безпека, безпека культурного розвитку нації, воєнна безпека, екологічна безпека та інші.

В умовах сьогодення воєнний стан створює численні виклики для національної безпеки.

Безпосереднє військове вторгнення ставить під загрозу не тільки державний суверенітет та територіальну цілісність держави. Окрім цього, бойові дії в умовах воєнного стану спричиняють загрозу для життя та здоров'я громадян, а це призводить до гуманітарних катастроф та численних порушень прав людини.

Війна в Україні стала одним з найбільших викликів для національної безпеки та оборони України, що стосується не тільки бойових дій, але й гуманітарних наслідків [5].

Військова агресія російської федерації проти України спричинила масштабні руйнування та гуманітарну катастрофу, що включає в себе загибель тисяч мирних жителів, мільйони людей стали біженцями. Збройна агресія завдала критичних збитків інфраструктурі [6].

Президент України Володимир Зеленський заявив, що збройна агресія Російської Федерації спрямована на дестабілізацію політичної системи в Україні, підлив демократичних та національних цінностей, конституційного ладу [7]. Воєнний стан може також сприяти загостренню внутрішніх конфліктів, навіть зниженню довіри до державних інститутів. З огляду на ці фактори воєнний стан може мати катастрофічні наслідки, що першочергово вимагає усвідомлення серйозності ситуації, оцінки ризиків, мобілізації всіх ресурсів держави та суспільства для відбиття збройної агресії, подолання та боротьби з її наслідками. По-друге, ці виклики потребують ефективного управління та координації дій різних державних органів та служб, а також залучення до цього процесу громадського суспільства. По-третє, важливим аспектом є міжнародна співпраця та підтримка з боку країн-партнерів, міжнародних організацій.

Конституція України визначає найбільшою соціальною цінністю права та свободи людини. Тож захист цих прав є головним завданням держави, основою національної безпеки – особливо в умовах викликів сьогодення.

Насамкінець можна додати, що діючий правовий режим воєнного стану вимагає від кожного громадянина свідомого ставлення до своїх обов'язків, готовності боронити державу та долати наслідки викликів, що постають перед нею. Тому що саме усвідомлення цих вимог, їх виконання є запорукою успіху у захисті національної безпеки та забезпеченні сталого розвитку держави в умовах воєнного стану.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

2. Про національну безпеку України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/.246919>.

3. Турченко О. Г., Груценко Ю. І. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення та співвідношення. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. № 2. С. 66-74.

4. Дзьобань О. П. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія. Харків : Право, 2021. 776 с.

5. Гіденко Є. С. Проблематика службово-бойової діяльності сил безпеки і оборони України. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13864/1/7.pdf>.

6. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні у зв'язку з російським вторгненням. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.

7. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua>.

Дар'я ДАНИЛЮК

здобувач вищої освіти

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ЗВИЧАЙНИЙ ПЕРІОД ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Проблематика забезпечення ефективності правового регулювання в Україні як у звичайний період, так і в умовах воєнного стану має високу теоретичну та прикладну значимість для розвитку правової системи України та національної безпеки. Актуальність цього дослідницького напрямку зумовлена необхідністю адаптації правової системи до нових реалій та потенційних загроз, викликаних як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками.

Ті чи інші аспекти підвищення ефективності правового регулювання у звичайний період та в умовах воєнного стану в Україні розглядалися у роботах вчених, зокрема, С. Бобровник, Л. Добробог, М. Козюбри, А. Колодія, В. Костицького, В. Лемака, Є. Мінакової, Н. Оніщенко, М. Орзіха, О. Петришина, П. Рабіновича, М. Савчина, О. Талдикіна, О. Чепік-Трегубенко та інших.

Удосконалення законодавства спрямоване на забезпечення стабільності, передбачуваності та справедливості правового регулювання суспільних відносин. Це досягається шляхом удосконалення нормативно-правових актів, усунення суперечностей та двозначності, створення єдиних кодифікаційних актів тощо. Для прийняття якісних законодавчих актів проводяться експертизи, враховується суспільна думка, а також акцентується увага на позитивному міжнародному досвіді.

Законодавство постійно адаптується до нових викликів та потреб суспільства, розвитку технологій та економіки. Підвищення правової освіченості населення здійснюється шляхом публікації офіційних роз'яснень норм права та створення простих і зрозумілих текстів законів.

Дослідження можливостей удосконалення державного регулювання в умовах нестабільності підтверджують, що інноваційний підхід до законодавства може суттєво поліпшити ефективність державного управління і правової системи у цілому [5, с. 234; 8]. Зокрема, рекомендації щодо децентралізації управлінських процесів та підвищення рівня прозорості у прийнятті рішень можуть суттєво вплинути на усунення бюрократичних бар'єрів і покращення обслуговування громадян [6]. В умовах воєнного стану існує висока потреба в оновленні норм публічного регулювання для оптимізації роботи центральних органів виконавчої влади. Розробка стратегічних пріоритетів, як це описано у роботі З. Гбур, включає вдосконалення організаційних структур з метою підвищення ефективності їхньої діяльності [1]. Це є основою для забезпечення більш високої якості публічних послуг, що є невід'ємною частиною правового регулювання, та особливо відчутна для громадян в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану особливості та пріоритети удосконалення норм права значно змінюються. Правове регулювання спрямовується на оборону країни, захист населення та мінімізацію негативних наслідків війни. Необхідне швидке прийняття та внесення змін до законодавства для оперативного реагування на виклики воєнного часу.

Дослідження О. Дручек та співавторів засвідчують, що зміни у правозастосуванні повинні відповідати специфічним викликам воєнного часу, які включають підвищення рівня безпеки і правопорядку. Дослідження показують необхідність адаптації правових норм для протидії новим загрозам, таким як тероризм та злочини, спрямовані проти національної безпеки [2]. Ці зміни повинні включати процедури, які забезпечують охорону прав і свобод громадян, навіть в умовах обмеження деяких з них.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та ст. 64 Конституції України у зв'язку з введенням воєнного стану можуть обмежуватися певні права і свободи людини [3; 7]. Важливо чітко окреслити рамки таких обмежень та забезпечити їх мінімально необхідний обсяг. Посилення потребує соціальний захист населення, та, відповідно, зміни до законодавства щодо, наприклад, виплат та допомоги внутрішньо переміщеним особам та постраждалим від війни.

Важливу роль у процесі інтерпретації норм права відіграє Верховний Суд. Інтерпретація норм повинні відображати актуальні виклики, з якими стикається суспільство в умовах війни [4]. Вищі судові інстанції повинні активно взаємодіяти з нормотворцями для забезпечення того, щоб нові правові норми відображали потреби суспільства та публічного управління.

Особливої гостроти в умовах воєнного стану набуває питання прав та обов'язків військовослужбовців. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» є основоположним нормативно-правовим актом, що регулює ці відносини, однак реалії сьогодення вимагають його ретельного аналізу та можливого удосконалення. Так, існують проблеми з недотриманням прав на виплати, обмеження права на відпустку, порушення основних прав військовослужбовців. Часто виникають затримки або неповні виплати грошового забезпечення, компенсацій та інших належних виплат тощо. Важливо забезпечити не лише матеріальний, але й психологічний захист військовослужбовців, які перебувають у стані постійного стресу та ризику.

Отже підвищення ефективності правового регулювання є критично важливим не лише для забезпечення належного управління державою у звичайний період, але й для адаптації правової системи до умов воєнного стану та повоєнного періоду. Цей процес передбачає інтеграцію сучасних дослідницьких та практично орієнтованих підходів до вказаного процесу. Зокрема, важливим є забезпечення відповідності національного законодавства нормам міжнародного гуманітарного права, що регулює ведення війни та захист цивільного населення. Виникає потреба регулювання особливих відносин, пов'язаних з війною, таких як мобілізація, евакуація населення, захист об'єктів критичної інфраструктури, боротьба з мародерством та іншими злочинами. Необхідно посилити відповідальність за правопорушення під час воєнного стану та вести боротьбу з диверсійною і колабораційною діяльністю та іншими загрозами національній безпеці.

1. Гбур З. В. Стратегічні пріоритети і завдання щодо підвищення ефективності публічного регулювання в Україні. *ECONOMIC SYNERGY*. 2023. № 3. С. 55-64.

2. Дручек О. В., Волуйко О. М., Вакаров В. В. Правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: особливості реалізації. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 44-48.

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

4. Линник О. Публічне адміністрування інвестицій в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 67-73.

5. Мочерад А. М. Верховний Суд як суб'єкт правоінтерпретаційної діяльності: проблеми тлумачення права. *Часопис Київського університету права*. 2023. С. 233-238.

6. Поліщук О. В. Концептуальні засади формування і реалізації державної політики у сфері соціально-правового захисту дітей та молоді в Україні. 2024. № 8. С. 468-479.

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

8. Чепік-Трегубенко О. С. Верховенство права у формуванні державної політики у сферах національної безпеки і оборони: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). Держава і право України в умовах воєнного стану. С. 183-188.

Єлизавета ІГНАТЧЕНКО
курсант 2 курсу ННІ підготовки
фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Національної поліції України

Науковий керівник:
Олександр НЕКЛЕСА
старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні основною і найактуальнішою загрозою національній безпеці України є російське збройне вторгнення, іншими словами – повномасштабне вторгнення ворожих сил на територію України та окупація частин країни. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», під воєнним станом розуміється – особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Правове регулювання воєнного стану в Україні є однією з ключових складових національної безпеки та оборони країни. З огляду на сучасні загрози, з якими стикається Україна, питання правового забезпечення воєнного стану набуває особливої актуальності.

Зазвичай актуальність проблем національної безпеки визначається перш за все такими факторами:

- воєнними конфліктами;
- техногенними та природними катастрофами;
- матеріальними витратами та збереженням людського потенціалу [1, с. 3].

Національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, визначено ст. 1 Законом України «Про національну безпеку України» [3].

Нормативно-правова база національної безпеки складається із законів та підзаконних актів, які створюють правову основу для функціонування цієї системи. Перший рівень – це загальне законодавство яке є обов'язковим для всіх (конституція, укази, закони та розпорядження), а другий рівень – відомчі нормативні акти, які визначають функції та обов'язки різних суб'єктів у секторі національної безпеки. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України відображається у нормативно-правових актах різної юридичної сили, а саме: Конституції України, Указі Президента України № 392/2020 «Про рішення ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», Рішенні Ради Національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» (введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Указі Президента України № 56/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про стратегію забезпечення державної безпеки», Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» № 121/2022, Указі Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 (та інших Указів про продовження воєнного стану), Законах України: «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про державний кордон України» та «Про правовий

режим надзвичайного стану» [1, с. 5].

В умовах дії воєнного стану практично для всіх державних інституцій, зміни компетенцій та повноважень, впливають на їхню діяльність. Однак хочу зазначити, що правове мислення проблематизує забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану та часткової окупації країни, роблячи лише перші кроки. Таке мислення має ґрунтуватися, на високому науково-правовому аналізі змісту нормативно-правових актів, доктрин і концепцій, що становлять реальні засади політики національної безпеки України.

Вище сказаного хочу зазначити те, що правову основу національної безпеки в Україні складають Конституція України, закони, укази та інші нормативно-правові акти. Вони встановлюють правові умови функціонування системи безпеки. На сьогоднішній день, безпекова загроза – це найсерйозніший виклик не лише безпеці держави, а й насамперед виживанню самої нації, територіальним цілісностям, правам і свободам людини та суверенітету держави. Під час війни повноваження державних інституцій значно розширюються, але це також супроводжується обмеженням конституційних прав і свобод людини. Правове мислення залишається важливим етапом і має ґрунтуватися на глибокому аналізі законів, концепцій і доктрин для забезпечення ефективних механізмів держави.

1. Алієв Р. В., Джус О. А., Копотун І. М. та ін. Національна безпека України в умовах воєнного стану: загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика. Київ : ВД «Професіонал», 2024. 480 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/natsionalna-bezpeka-ukraini-v-umovakh-voennogo-stanu.pdf?srsId=AfmBOorgPhnsKXTzM0m9nEFISVYYu20dEVFH7M85Guxqewi4ZgeEusWS>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

Андрій КАЛИНЧУК

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Олександр ЧЕРЕДНИЧЕНКО

професор спеціальної кафедри № 1

«Досудове розслідування та правове забезпечення оперативно-розшукової діяльності Служби безпеки України»,
кандидат економічних наук, доцент

*(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна)*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Внутрішня та зовнішня політика держави – це дві нерозривно пов'язані, взаємозалежні та взаємопроникні сфери діяльності, що формують єдиний, цілісний механізм державного управління. Вони відображають, з одного боку, потреби та інтереси суспільства всередині країни, а з іншого – позицію держави на міжнародній арені, її взаємодію з іншими державами та міжнародними організаціями. Ефективність цього механізму, його здатність адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, забезпечувати стабільний розвиток суспільства та захист національних інтересів критично залежить від якості нормативно-правового забезпечення.

Проблема правового регулювання формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики є багатогранною та комплексною. Вона охоплює різні рівні правової системи – від конституційних засад до підзаконних актів, включає питання розмежування повноважень органів державної влади, якості законотворчого процесу, ефективності механізмів імплементації прийнятих рішень, а також узгодженості національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями держави.

В Україні ця проблема є особливо гострою. Тривалий трансформаційний період,

незавершеність реформ, політична нестабільність, а також зовнішні фактори, такі як європейська інтеграція та, особливо, збройна агресія РФ, призвели до накопичення значної кількості системних проблем у сфері правового регулювання політики. Ці проблеми не лише ускладнюють процес державного управління, але й створюють загрози для національної безпеки, стабільності та сталого розвитку країни.

Недостатня чіткість конституційних положень, суперечливість та нестабільність законодавства, декларативний характер багатьох законів, що визначають «засади» політики, неефективні механізми імплементації та контролю, а також брак стратегічного бачення, особливо у сфері зовнішньої політики, – все це створює значні перешкоди для ефективного формування та реалізації як внутрішньої, так і зовнішньої політики України та нівелює зусилля, спрямовані на подолання сучасних викликів.

Внутрішня та зовнішня політика перебувають у складних взаємовідносинах: вони є відносно самостійними сферами, проте водночас здійснюють значний взаємовплив та навіть взаємопроникнення. Внутрішньополітичні рішення можуть мати далекосяжні зовнішньополітичні наслідки, і навпаки, зовнішньополітичні фактори можуть суттєво впливати на внутрішню ситуацію в країні. Класичним прикладом такого взаємозв'язку є санкційна політика, яка, будучи інструментом зовнішнього впливу, має безпосередній вплив на економіку, соціальну сферу та політичні процеси всередині держави.

Актуальність дослідження цих проблем зумовлена не лише теоретичним інтересом, але й нагальною практичною потребою. В умовах повномасштабної війни, коли держава змушена одночасно вирішувати безпрецедентні внутрішні та зовнішні завдання, необхідність у якісному правовому забезпеченні політики стає критично важливою. Від того, наскільки ефективно будуть вирішені існуючі правові проблеми, залежить не лише здатність держави протистояти зовнішній агресії, але й її майбутнє, її спроможність забезпечити стабільний розвиток, демократичні цінності, права і свободи громадян та гідне місце у світовому співтоваристві.

Метою даної роботи є дослідження основних правових проблем, що виникають у процесі формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики України, з'ясування їх причин, характеристичних ознак, а також аналіз шляхів їх подолання в контексті сучасних викликів та євроінтеграційного курсу держави.

Проблеми, що порушуються у роботі, певною мірою досліджувались у працях вітчизняних науковців. Питання, що стосуються формування та реалізації державної політики в цілому або окремих її аспектів, розглядалися у роботах таких учених, як: І. Берназюк, О. Дурман, В. Горбулін, А. Грубінко, В. Андріяш, Ю. Барабаш та ін.

Фундаментальною проблемою, що пронизує всю систему правового регулювання політики, є недосконалість конституційних засад розмежування повноважень органів державної влади. Конституція України, хоч і декларує принцип поділу влади (ст. 6), проте містить нечіткі та суперечливі формулювання щодо компетенції Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України у сфері формування та реалізації як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Стаття 85, наприклад, відносить до повноважень парламенту «визначення засад» політики, але не розкриває змісту цього поняття, що породжує на практиці конфлікти між законодавчою та виконавчою гілками влади [1].

Стаття 106, що визначає повноваження Президента України у сфері зовнішньої політики, також є джерелом невизначеності. Формулювання «здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю» залишає простір для різного тлумачення та потенційних конфліктів з Кабінетом Міністрів України, який, згідно зі ст. 116, «забезпечує здійснення» зовнішньої політики. Ця конституційна невизначеність створює підґрунтя для політичної боротьби та знижує ефективність державного управління [1].

Окремо слід згадати про Раду національної безпеки і оборони України (далі – РНБО України). Її конституційний статус (ст. 107) та повноваження, визначені законом, дозволяють їй відігравати значну роль у формуванні та реалізації політики, особливо в умовах війни. Проте рішення РНБО України, які вводяться в дію указами Президента України, потребують чіткішого правового обґрунтування, щоб уникнути ризику надмірної концентрації влади та порушення принципу поділу влади. Розширення впливу РНБО України має супроводжуватися посиленням парламентського та громадського контролю за її діяльністю [2-3].

Проблеми конституційного рівня знаходять своє продовження та поглиблення на рівні законодавства, що регулює внутрішню та зовнішню політику, – воно характеризується системною нестабільністю, суперечливістю, відсутністю чіткої ієрархії нормативно-правових актів та численними прогалинами. Закони часто змінюються, містять внутрішні

колізії та не узгоджуються між собою, що створює хаос у правозастосуванні [3].

Верховна Рада України, приймаючи закони, що містять «засади» політики, здійснює стратегічну правотворчість. Однак ці закони нерідко мають декларативний характер, не містять дієвих механізмів реалізації, чітких індикаторів досягнення цілей та не передбачають відповідальності за їх невиконання. Вони радше є політичними гаслами, ніж реальними інструментами управління. Це стосується, наприклад, Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», який, попри свою назву, містить переважно загальні положення, а не конкретні приписи [2].

Проблема якості законотворчого процесу є не менш важливою. Велика кількість законопроектів, що розглядаються Верховною Радою України, не проходить належної експертизи, не піддається оцінці їхнього регуляторного впливу, не враховує думки експертного середовища та громадськості. Такий підхід призводить до прийняття «сирих», недопрацьованих законів, що потребують постійних змін та доповнень, і це ще більше посилює нестабільність законодавства. НАЗК неодноразово звертало увагу на цю проблему, пропонуючи запровадити обов'язкову оцінку впливу законопроектів («evaluate first»), як це практикується в ЄС [4].

Навіть найкращі закони залишаються лише словами на папері, якщо відсутні ефективні механізми їх імплементації. В Україні ця проблема є системною. Нечіткий розподіл повноважень між органами виконавчої влади, недостатня координація їхньої діяльності, брак фінансових та кадрових ресурсів, а головне – відсутність дієвого контролю за виконанням прийнятих рішень призводять до того, що багато законів та програм існують лише формально.

Не менш гострою є проблема відповідальності посадових осіб за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків. Механізми притягнення до відповідальності, передбачені законодавством, часто не працюють на практиці, що породжує безкарність та підриває довіру до влади.

Ефективна зовнішня політика України неможлива без опори на міжнародне право та чіткого стратегічного планування. Держава є учасником численних міжнародних договорів, які накладають на неї зобов'язання у різних сферах – від прав людини до економічного співробітництва. Проте сама собою імплементація норм міжнародного права в національне законодавство стикається з труднощами, зумовленими як недосконалою законодавчою технікою, так і відсутністю єдиного підходу до тлумачення та застосування міжнародних норм. Це створює правову невизначеність та ускладнює реалізацію міжнародних зобов'язань України [3].

Прийняття Стратегії зовнішньополітичної діяльності України стало важливим кроком, але, на жаль, не вирішило всіх проблем. Стратегія декларує мету, стратегічний курс на членство в ЄС і НАТО, пріоритетні напрями, але не містить детальних механізмів їх реалізації [5].

Хоча розділ VI стратегії і наголошує на координуючій ролі МЗС України, для ефективної імплементації необхідні узгоджені дії всіх гілок влади, чіткий розподіл відповідальності, фінансове забезпечення та постійний моніторинг. Натомість стратегія залишається рамковим документом, який потребує розробки конкретних планів дій.

Наприклад, розділ V про протидію російській агресії перелічує завдання, але не деталізує інструменти їх виконання. Це створює ризик, що стратегія залишиться декларацією, набором благих побажань, без реального впливу на зовнішньополітичну практику.

Стратегія також має бути адаптивною, здатною реагувати на зміни у світі. Хоча принцип «адаптивності» і згадано (розділ I, п. 15), конкретний механізм перегляду та оновлення стратегії не прописаний. Тим більше що з моменту її прийняття у 2021 р. й до сьогодні минуло чимало часу, відбулися кардинальні зміни у світі, насамперед пов'язані з повномасштабною збройною агресією РФ проти України, що вимагає суттєвого перегляду та оновлення стратегічних пріоритетів [5].

Отже, Стратегія зовнішньополітичної діяльності України – це необхідний, але недостатній крок. Її положення потребують конкретизації, розробки дієвих механізмів імплементації, забезпечення адаптивності та, що не менш важливо, політичної волі для її реалізації. Без цього згадана стратегія ризикує залишитися формальним документом, що не матиме суттєвого впливу на зовнішньополітичну практику України.

Повномасштабна збройна агресія Росії проти України стала не лише екзистенційною загрозою для української державності, але й каталізатором, який висвітлив та загострив існуючі правові проблеми у сфері формування та реалізації як внутрішньої, так і зовнішньої

політики. Введення воєнного стану, будучи необхідним заходом для забезпечення обороноздатності країни, неминуче призвело до розширення повноважень органів державної влади та, відповідно, обмеження певних прав і свобод громадян. Це створило складну дилему: як забезпечити ефективний захист національної безпеки, не порушуючи при цьому основоположних принципів демократії та верховенства права?

Війна також актуалізувала питання санкційної політики. Україна має ефективно використовувати цей інструмент як для тиску на державу-агресора, так і для захисту власних економічних інтересів. Це потребує постійного моніторингу ефективності запроваджених санкцій, їх адаптації до мінливих умов, а також тісної координації з міжнародними партнерами.

Окрім зазначеного, варто виділити необхідність розбудови механізмів протидії інформаційній війні та кіберзагрозам, що становлять невід'ємну складову російської агресії і яким приділено значну увагу у Стратегії зовнішньополітичної діяльності України.

Отже, аналіз правових проблем формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики України виявив системні недоліки, що перешкоджають ефективному державному управлінню, особливо в умовах війни. Ці проблеми охоплюють різні рівні правового регулювання – від конституційних засад до імплементації конкретних рішень.

Вирішення окреслених проблем потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення конституційних засад, систематизацію законодавства, підвищення якості законотворчого процесу, розробку дієвих механізмів імплементації та адаптацію Стратегії зовнішньополітичної діяльності України до сучасних реалій. Ключовим є забезпечення верховенства права, посилення відповідальності посадових осіб та розширення участі громадянського суспільства у процесах формування та реалізації політики. Лише за цих умов можна створити правовий фундамент, який забезпечить ефективне функціонування держави, захист її інтересів та прав громадян в умовах війни та повоєнного відновлення.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Берназюк І. Визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики як напрям стратегічної правотворчості Верховної Ради України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 178-182.
3. Дурман О. Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації зовнішньої політики України. *Літопис Волині*. 2021. № 24. С. 212-218.
4. Сорочан О. В. Антикорупційна політика в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: кваліф. роб. на здоб. освітн. ступ. «магістр»: спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. 75 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jsrui/handle/123456789/2856>.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.07.2021. «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>.

Владислав КОЛОБОВ

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Юлія ЯКОВЕНКО

викладач спеціальної кафедри № 1

Інституту підготовки юридичних кадрів

для Служби безпеки України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

(м. Харків, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ОСНОВА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Національна безпека є основною категорією правової науки, яка охоплює систему заходів, спрямованих на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного устрою, а також прав і свобод громадян. Конституційне право є базовою правовою платформою, яка закріплює основи державної політики у сфері безпеки, визначає

засоби, межі та гарантії її забезпечення. У контексті сучасних загроз, включаючи воєнну агресію, гібридні загрози, політичну дестабілізацію та інформаційні атаки, особливої актуальності набуває проблема ефективного функціонування механізмів конституційного регулювання національної безпеки. Конституція України визначає національну безпеку як один із пріоритетів державної політики, що підтверджується ст. 17, яка встановлює, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу» [1].

Сучасна юридична наука приділяє значну увагу питанню конституційно-правового забезпечення національної безпеки. Зокрема, у працях О. Лемака акцентовано увагу на тому, що Конституція України не лише встановлює правові механізми гарантування безпеки, а й визначає її межі, запобігаючи узурпації влади та зловживанню державними повноваженнями [7]. Аналіз останніх досліджень виявив, що, наприклад, В. Лобко пропонує створення систематизованої правової бази, яка включає Конституцію як фундаментальний рівень, закони про національну безпеку як базові акти, а також галузеві нормативні акти, що конкретизують правові механізми реалізації державної політики у цій сфері [5]. У свою чергу, В. Крикун звертає увагу на зв'язок між правовим забезпеченням національної безпеки та ефективністю захисту національних інтересів у сучасних умовах [6].

Одним із ключових теоретичних аспектів є визначення поняття конституційної безпеки як складової національної безпеки. Конституційна безпека передбачає гарантування стабільності конституційного ладу, що включає захист основоположних норм Конституції від нелегітимних змін, спроб маніпулювання конституційними положеннями в інтересах політичних груп та зовнішніх впливів. Проблема правової незахищеності Основного закону є надзвичайно актуальною, оскільки відсутність дієвих механізмів конституційного контролю може призвести до підміни національних інтересів вузькопартійними або навіть зовнішніми імперативами.

Аналіз чинного законодавства України свідчить, що правове забезпечення національної безпеки базується не лише на Конституції України, а й на спеціальних законах, зокрема Законі України «Про національну безпеку України» [2]. Водночас існує низка теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із відсутністю чіткої ієрархії між конституційними нормами та нормами спеціального законодавства у сфері безпеки, що ускладнює їх імплементацію та правозастосування. Наприклад, питання інформаційної безпеки залишаються недостатньо врегульованими, що створює правові прогалини для гібридних загроз та маніпуляцій у медіапросторі.

Деталізація гібридних загроз та інформаційної безпеки є важливим аспектом забезпечення національної безпеки в умовах сучасних викликів. Гібридні загрози охоплюють широкий спектр загрозливих факторів, зокрема інформаційні атаки, кіберзагрози, економічний тиск та використання політичних і правових інструментів для дестабілізації держави. Однією з найбільш небезпечних складових є інформаційні атаки, спрямовані на підірив легітимності державних інститутів, маніпулювання суспільною думкою та створення внутрішньої політичної нестабільності. Стаття 17 Конституції України наголошує на необхідності захисту суверенітету держави, що передбачає ефективні механізми протидії інформаційним загрозам [1].

В. Лобко зазначає, що одним із ключових напрямів у боротьбі з гібридними загрозами є правове забезпечення інформаційного суверенітету, що включає захист державного інформаційного простору, протидію дезінформації та розвиток стратегічних комунікацій [5]. Українське законодавство передбачає певні механізми захисту інформаційного простору, зокрема закони України «Про національну безпеку України» та «Про інформацію» [2-3]. Однак, як свідчить практика, наявні норми не завжди ефективні через слабку правозастосовну практику та недостатність ресурсів для контролю над поширенням фейкової інформації. Крім того, відсутність чіткої правової бази щодо регулювання діяльності соціальних мереж та іноземних медіаресурсів створює значні загрози інформаційній безпеці держави.

Іншим аспектом є питання кібербезпеки. Правова (юридична) безпека є невід'ємною складовою інформаційної безпеки, адже в умовах цифрової трансформації основні загрози набувають саме кібернетичного характеру [7]. Наприклад, атаки на державні електронні ресурси можуть призводити до витоку конфіденційної інформації, знищення критично важливих баз даних та порушення роботи державних органів. Одним із правових механізмів протидії кіберзагрозам є імплементація норм ЄС щодо кібербезпеки, що передбачено Стратегією кібербезпеки України. Водночас чинне законодавство вимагає вдосконалення, зокрема щодо питання кримінальної відповідальності за кібератаки, а також механізмів

міжнародної співпраці у сфері кібербезпеки.

На окрему увагу заслуговують правові режими воєнного стану та надзвичайних ситуацій, що регулюються ст. 64 Конституції України та спеціальними законами, зокрема Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1; 4]. У періоди загострення військових конфліктів або інших кризових ситуацій держава може тимчасово обмежувати права і свободи громадян, однак такі заходи мають відповідати принципу пропорційності та міжнародним стандартам у сфері прав людини. Конституційний Суд України неодноразово наголошував на необхідності дотримання балансу між безпекою та правами людини навіть у кризові періоди. У світовій практиці, зокрема в законодавстві США та Великої Британії, існують спеціальні механізми парламентського та судового контролю за діями виконавчої влади в умовах надзвичайного стану, що дозволяє мінімізувати ризики зловживань владними повноваженнями. В Україні ж така система ще не до кінця сформована, що створює ризики надмірного обмеження прав громадян у періоди надзвичайних ситуацій.

Актуальним питанням залишається прозорість та підзвітність органів державної влади в умовах обмеження конституційних прав. Відсутність чітких механізмів контролю з боку громадянського суспільства та незалежних інституцій ускладнює оцінку законності рішень, прийнятих у період воєнного стану. Як зазначає В. Крикун, недосконалість системи державного контролю може призвести до використання надзвичайних заходів у власних інтересах політичних еліт, що ставить під загрозу демократичні засади державного управління [6]. Зокрема, питання цензури в медіа, блокування інформаційних ресурсів та обмеження діяльності політичних партій під час дії надзвичайного стану мають бути чітко врегульовані для запобігання зловживанням.

Практика конституційного регулювання національної безпеки також виявляє проблему ефективності інституту конституційного контролю. Конституційний Суд України, відповідно до ст. 147 Конституції, має повноваження щодо офіційного тлумачення Основного закону та контролю за відповідністю актів конституційним нормам [1]. Проте в умовах політичної нестабільності та тиску на судову владу його рішення можуть мати упереджений характер, що послаблює конституційні гарантії національної безпеки. Відсутність інституту конституційної превенції, який би запобігав прийняттю антиконституційних рішень ще на стадії їх розробки, є ще одним системним недоліком чинного механізму правового забезпечення безпеки.

На основі проведеного дослідження доходимо висновку, що конституційне право відіграє ключову роль у правовому забезпеченні національної безпеки, оскільки саме Конституція закріплює базові принципи державної політики у цій сфері. Аналіз сучасних загроз, зокрема гібридних атак, інформаційних маніпуляцій, кіберзлочинності та правових прогалин у забезпеченні безпеки свідчить про необхідність удосконалення чинного законодавства. Проблемаю залишається недостатня чіткість правового регулювання інформаційної безпеки, відсутність ефективних механізмів захисту від кібератак, а також слабка правозастосовна практика щодо дезінформації та втручання у виборчий процес. Крім того, інститут конституційного контролю, представлений Конституційним Судом України, потребує реформування для забезпечення його незалежності та ефективності, особливо в умовах надзвичайних станів і загроз для конституційного ладу.

Для подолання цих проблем необхідно впровадити комплексні заходи, що включають удосконалення законодавства у сфері інформаційної та кібербезпеки, посилення конституційного контролю за актами органів влади, запровадження дієвих механізмів громадського моніторингу за діяльністю держави у сфері безпеки. Також слід удосконалити правовий режим надзвичайного стану, забезпечивши баланс між захистом держави та дотриманням прав і свобод громадян відповідно до міжнародних стандартів. Важливою є також інтеграція України до міжнародних систем колективної безпеки, що передбачає імплементацію норм ЄС і НАТО у сфері національної безпеки та захисту інформаційного суверенітету. Конституційне право має адаптуватися до сучасних викликів та стати надійним інструментом забезпечення стабільності, суверенітету та демократичного розвитку держави.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Лобко В. Удосконалення та підвищення ефективності правового забезпечення національної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 13-19.
6. Крикун В. Правові засади захисту національних інтересів як основа забезпечення національної безпеки держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 16-22.
7. Лемак О. Значення і роль Конституції в забезпеченні національної безпеки: аспекти сутнісних характеристик. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 69-76. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308101/299592>.

Родіон КРАСЮК

курсант факультету безпеки
державного кордону

Юрій КУЗЬ

професор кафедри
прикордонного контролю,
кандидат педагогічних наук

*(Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)*

КЕРІВНИЦТВО ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека є одним із пріоритетів будь-якої держави, бо це гарантує збереження суверенітету, територіальної цілісності, стабільного розвитку суспільства та захисту прав громадян. В Україні система національної безпеки функціонує відповідно до Закону «Про національну безпеку України», що визначає основні принципи, організацію та керівництво в цій сфері.

Керівництво системою національної безпеки здійснюється на найвищому рівні Президентом України, який є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України та головою Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО України). До компетенції Президента України входить прийняття стратегічних рішень щодо оборонної політики, підписання військових доктрин, координація роботи силових відомств та ініціювання надзвичайних заходів у разі загроз державному суверенітету [2].

РНБО України є колегіальним органом, який координує і контролює діяльність органів виконавчої влади в галузі національної безпеки та оборони. До її складу входять ключові посадові особи, такі як Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України та ін. РНБО України розробляє стратегічні документи, серед яких Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина та Доктрина інформаційної безпеки.

Крім Президента України та РНБО України, важливу роль у забезпеченні національної безпеки виконує Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Верховна Рада України затверджує нормативно-правові акти, що визначають правові засади функціонування сектора безпеки, зокрема бюджетні витрати на оборонну сферу, а також здійснює парламентський контроль за діяльністю силових структур. Кабінет Міністрів України, своєю чергою, забезпечує виконання політики національної безпеки через відповідні міністерства та агентства [4].

Основу системи національної безпеки України становлять силові структури: Збройні Сили України, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національна поліція України та інші органи. Кожна з цих структур має свою специфічну компетенцію. Наприклад, Збройні Сили України відповідають за оборону держави, Служба безпеки України – за контррозвідувальну діяльність і боротьбу з тероризмом, а Державна прикордонна служба України – за охорону державного кордону [3].

Сучасна ситуація з національною безпекою України зумовлена війною з РФ, що розпочалася у 2014 році з анексії Криму, а в 2022 році перейшла у повномасштабне вторгнення. Відповідно до цього стратегія національної безпеки зазнала кардинальних змін:

було запроваджено воєнний стан, проведено мобілізацію, активізовано міжнародну співпрацю з НАТО та іншими західними партнерами.

Фінансування системи національної безпеки є критично важливим аспектом її ефективності. Державним бюджетом України на 2024 р. передбачено витрати на сектор безпеки і оборони у сумі понад 1,5 трлн грн., що є рекордним показником в історії незалежної України. Основна частина цих коштів спрямована на забезпечення Збройних Сил України, закупівлю озброєння та військової техніки, підготовку особового складу та модернізацію інфраструктури [1].

Інформаційна безпека є ще одним важливим компонентом національної безпеки. В умовах війни з боку РФ Україна зіштовхується з масштабними кіберзагрозами, дезінформацією та пропагандою. Для протидії цьому було створено Центр протидії дезінформації при РНБО України, який аналізує інформаційні атаки та координує заходи з інформаційної безпеки.

Міжнародна співпраця є ключовим елементом стратегії національної безпеки України. За останні роки країна значно поглибила відносини з НАТО та ЄС, отримавши статус кандидата на вступ до ЄС у 2022 р. Важливим етапом стало підписання Декларації про підтримку України з боку країн G7, яка передбачає довгострокову військову та економічну допомогу.

Зараз перед Україною стоять нові загрози, а саме енергетична безпека, екологічні ризики та економічна нестабільність, можливе припинення фінансової підтримки нової адміністрацією США. В умовах руйнування енергетичної інфраструктури через ракетні атаки ворога важливим є питання диверсифікації джерел енергопостачання та розвитку альтернативної енергетики [5].

Ефективна організація системи національної безпеки передбачає наявність дієвого механізму стратегічного планування. В Україні діють такі документи, як Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України та Стратегічний оборонний бюлетень України. Вони визначають довгострокові цілі та заходи щодо зміцнення обороноздатності держави [1].

Реформування сектора безпеки та оборони є однією з ключових умов інтеграції України в НАТО. Основними напрямками реформ є перехід на стандарти НАТО, створення професійної армії, удосконалення логістики та забезпечення високого рівня соціального захисту військовослужбовців. Одним із досягнень останніх років стало запровадження системи автоматизованого управління військами та розвиток технологій ведення бойових дій на основі сучасних цифрових рішень.

1. Романов О. Національна безпека: сучасний стан та перспективи. *Юридичний журнал*. 2005. № 4. С. 15-20.

2. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*. 2011. № 143(155). С. 42-46.

3. Співак В. М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: монографія. К. : Логос, 2011. 416 с.

4. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. № 1. С. 18-24.

5. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2002. 17 с.

6. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підручник. К. : КНТ, 2009. 631 с.

7. Сиволап Л. А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2014. № 27. С. 55-62.

Єва СЕРДЮК

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри
теорії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина є надзвичайно актуальним, особливо в умовах воєнного стану, гібридних загроз і необхідності забезпечення національної безпеки. В Україні, що перебуває у стані збройної агресії з боку російської федерації, постає необхідність балансування між захистом держави та дотриманням основоположних прав людини. Забезпечення національної безпеки є пріоритетним завданням будь-якої держави, однак досягнення цього завдання часто передбачає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав і свобод громадян. В Україні цей процес регулюється Конституцією, законами та міжнародними зобов'язаннями, що встановлюють допустимі межі таких обмежень, визначають їх пропорційність та відповідність принципу верховенства права.

Конституція України передбачає, що права і свободи людини можуть бути обмежені лише на підставі закону і виключно у випадках, коли це необхідно для захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення. Відповідно до статті 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть бути встановлені окремі обмеження прав і свобод, за винятком таких фундаментальних прав, як право на життя, заборона катувань, право на свободу думки і релігії [1].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає, що під час воєнного стану можливе запровадження додаткових обмежень, таких як обмеження свободи пересування, встановлення комендантської години, регулювання інформаційного простору, примусова евакуація тощо [2, с. 89]. Разом із тим, правові механізми запровадження цих обмежень мають відповідати принципу пропорційності, тобто мінімізувати втручання у права громадян, наскільки це можливо.

Після початку широкомасштабної військової агресії проти України у 2022 році Україна вдалася до обмежень низки прав, зокрема:

- Свободи пересування – запроваджено воєнний стан та комендантську годину;
- Свободи слова – вжито заходи щодо боротьби з проросійською пропагандою та дезінформацією;
- Економічних прав – обмеження на проведення валютних операцій, контроль за цінами на соціально значущі товари;
- Трудових прав – зміни в законодавстві щодо трудових відносин в умовах воєнного стану [3].

Наразі міжнародні організації, такі як ООН і Рада Європи, закликають Україну до дотримання балансу між безпековими заходами та захистом прав людини. Особливу увагу вони звертають на необхідність забезпечення судового контролю за діями держави, що обмежують права громадян, а також на гарантування можливості оскарження таких обмежень.

Обмеження прав і свобод у демократичній правовій державі повинно відповідати міжнародним стандартам, закріпленим у таких документах, як Загальна декларація прав людини (1948), Європейська конвенція з прав людини (1950) та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966). Зокрема, стаття 4 Міжнародного пакту визначає, що під час надзвичайного стану держави можуть тимчасово відступати від певних зобов'язань,

але лише в межах суворої необхідності та за умови дотримання принципу недискримінації [4].

Європейська конвенція з прав людини встановлює критерії, за якими оцінюється правомірність обмежень. Вони повинні відповідати таким вимогам:

- Законність – обмеження можуть запроваджуватися лише на підставі законів, ухвалених у встановленому порядку;
- Необхідність у демократичному суспільстві – держава повинна довести, що без обмеження певного права неможливо забезпечити національну безпеку або громадський порядок;
- Пропорційність – втручання не може бути надмірним і повинно відповідати переслідуючій меті [5].

Україна, як держава-учасниця цих міжнародних угод, зобов'язана дотримуватися зазначених стандартів. Утім, практика застосування обмежень в умовах війни та надзвичайних ситуацій викликає критику з боку міжнародних правозахисних організацій, що наголошують на необхідності посилення контролю за діяльністю державних органів у цій сфері.

З практичної точки зору, основні проблеми, пов'язані з обмеженням прав людини в Україні в умовах безпекових загроз, включають:

1. Недостатня правова визначеність обмежень. Деякі законодавчі акти, що регламентують обмеження прав у період воєнного стану, сформульовані занадто загально, що дає можливість для їх широкого тлумачення. Наприклад, обмеження свободи слова у межах боротьби з дезінформацією нерідко застосовуються вибірково та без належної правової аргументації.

2. Проблеми судового контролю. Незважаючи на те, що українське законодавство гарантує право на судовий захист, на практиці суди часто ухвалюють рішення на користь державних органів, не проводячи глибокого аналізу пропорційності запроваджених обмежень.

3. Відсутність ефективних механізмів компенсації. Громадяни, права яких були неправомірно обмежені, часто стикаються з труднощами у відновленні своїх прав та отриманні компенсації. Це стосується, зокрема, порушень у сфері трудових прав, незаконних обмежень підприємницької діяльності та порушень права власності.

Для забезпечення більш ефективного захисту прав і свобод громадян навіть в умовах безпекових загроз необхідно здійснити такі заходи:

- Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами. Внесення змін до законів, що регламентують запровадження обмежень, із чітким визначенням їх меж та умов застосування.
- Посилення контролю з боку судової влади. Розробка спеціальних процедур судового розгляду справ, пов'язаних із обмеженням прав, що дозволить уникати формального підходу при оцінці правомірності таких дій.
- Запровадження механізмів адміністративного перегляду. Створення незалежних комісій або спеціальних органів, що розглядатимуть скарги громадян на дії державних органів, що обмежують їхні права.

Отже, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина в інтересах національної безпеки є необхідним, але складним правовим процесом, що вимагає чіткої правової регламентації, пропорційності та дотримання міжнародних стандартів. Україна, зважаючи на виклики воєнного часу, має забезпечувати баланс між захистом держави та дотриманням демократичних цінностей. Важливим є запровадження механізмів правового контролю, щоб запобігти надмірним чи необґрунтованим обмеженням, що можуть порушувати права людини та підривати довіру до державних інституцій. Дослідження цієї теми сприяє розумінню меж допустимих обмежень, забезпеченню правопорядку та розбудові правової держави в умовах сучасних загроз.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-. *Відомості Верховної Ради України*. ВВР, 2019, № 38, ст. 160.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. ВВР, 2024, № 19, ст. 78.

3. Савчин М. В. Обмеження прав людини під час воєнного стану. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. С. 99-123.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. *ООН*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

5. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Аліна САМОФАЛОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри теорії держави та права,
кандидат юридичних наук

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обов'язок охороняти і захищати права людини незалежно від її походження, майнового статусу, расової або національної приналежності, громадянства, віку, статі, мови, освіти, а також ставлення до релігії, політичних та інших переконань покладається на працівників правоохоронних органів [2, с. 19]. Такий обов'язок регламентований в Основному Законі України та інших нормативно-правових актах. Національна поліція України у своїй діяльності зобов'язана діяти відповідно до принципів верховенства права, законності, відкритості, прозорості, політичної нейтральності та взаємодії з населенням на засадах партнерства і безперервності у своїй діяльності.

Забезпечення Національною поліцією прав і свобод громадян є основою виконання ними своїх функціональних обов'язків, від діяльності яких залежить думка громадян про роботу правоохоронної роботи в цілому. Взаємодія з населенням з контролю за дотриманням прав і свобод громадян, впровадження в поліцейську діяльність найкращих світових практик щодо дотримання прав і свобод громадян значно підвищить ефективність роботи всієї системи [1, с. 147-148].

У процесі трансформації правоохоронної системи в Україні, міжнародні правозахисні організації наполягають на тому, щоб держава гарантувала захист прав, свобод і законних інтересів своїх громадян, а також сприяла їх відновленню у випадку порушення. Взаємини між особою і державою визначаються обмеженням прав людини лише винятково уповноваженими державними органами та тільки відповідно до закону [4, с. 106]. Особливо цей напрям є актуальним у період дії правового режиму воєнного стану.

Однією з ключових особливостей є визнання поліцією важливості індивідуальних прав та свобод кожного громадянина. Принципи верховенства права, законності та поваги до гідності особи повинні пронизувати всі сфери поліцейської діяльності. Стандарти ведення слідства, затримання та використання силових засобів повинні відповідати вимогам правових актів і бути спрямованими на запобігання порушенням прав людини [8]. У контексті розгляду правоохоронної функції держави слід акцентувати на тому, що ця функція спрямована на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів громадян, сприяючи при цьому запобіганню колективних та масових порушень і загалом забезпеченню миру в країні. Права людини, закріплені в основних правових актах, таких як Конституція України, Загальна декларація прав людини [3; 5; 6], є фундаментальним підґрунтям, що має виступати основою функціонування Національної поліції та інших правоохоронних органів. Поліція, як суб'єкт здійснення правоохоронної функції, зобов'язана взаємодіяти з громадянами у межах цих прав, розглядаючи їх як невід'ємний елемент правової системи та правової безпеки держави.

Надання пріоритету захисту прав і свобод людини та громадянина, а також інтересів суспільства та держави є головною метою цього правоохоронного органу. Забезпечення та захист прав, свобод та законних інтересів людини має переважати у відносинах між державою і громадянином. Усі функції країни повинні бути спрямовані на охорону інтересів людини, забезпечення та захист її прав та свобод. При застосуванні поліцейських заходів важливо розуміти, що права людини мають імперативний характер, оскільки вони є правилом, формально визначеним та обов'язковим для всіх, яке гарантується відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту [7, с. 49]. У цьому зв'язку слід навести положення Загальної декларації прав людини – згідно з ч. 2 ст. 29 «при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, що встановлені законом

виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві». Це положення відіграє особливе значення для захисту прав людини Національною поліцією та іншими правоохоронними органами в умовах воєнного стану. Кожен правоохоронець зобов'язаний дотримуватися законодавчої вимоги про те, що «обмеження прав і свобод людини в Україні допускається лише в надзвичайних ситуаціях і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції у межах застосування поліцейських заходів».

Таким чином, Національна поліція відіграє ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини в Україні. Згідно зі ст. 3 Конституції України, гарантовані права і свободи людини та громадянина є важливою складовою правового порядку. Загальна декларація прав людини та інші міжнародні договори у сфері забезпечення прав та свобод людини і громадянина містять принципи та положення, що забезпечують пріоритет прав і свобод громадянина як важливий аспект правоохоронної функції держави. Незважаючи на існуючі в Україні правові гарантії, взаємодіючи з іншими аспектами прав і свобод особи, реалізація цих прав на практиці ще не досягає високого рівня – не лише в юридичному, але й у загальнокультурному та світоглядному розрізах, що посилюється у період дії воєнного стану. Ефективне забезпечення прав людини в діяльності поліції передбачає активну взаємодію з громадськістю. Розбудова діалогу та взаєморозуміння сприяють створенню довіри до правоохоронних органів. Важливо, щоб громада відчувала свою активну роль у контролі за діяльністю поліції та мала засоби для вираження своїх поглядів.

1. Барба В. Є. Забезпечення національною поліцією прав і свобод громадян. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 145-148.
2. Гладкова Є. О., Малиновська Т. М. Дотримання працівниками Національної поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини. *Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25-26 листопада 2016 р.). С. 48-52.
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Стор. 89. Ст. 3103.
4. Комзюк М. А. Обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України*: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квітня 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 106-112.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. *Голос України*. 2001. № 3.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесених Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
7. Моргунов О. А. Верховенство права в діяльності органів Національної поліції як основа забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Проблеми сучасної поліцейстики*: матер. III наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 травня 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 30-33.
8. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Карина СЕМЕНЕЦЬ

студентка юридичного факультету

Науковий керівник:

Руслана МАКСАКОВА

в.о. завідувача кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права,
доктор юридичних наук, професор

(Національний університет

«Запорізька політехніка»,

м. Запоріжжя Україна)

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні ми більш всього потребуємо право на захист, не тільки фізично від «сусіда-терориста», а й безпосередньо юридично від ряду інституцій нашої держави. Після початку повномасштабного нападу на нашу країну життя України та українців кардинально змінилося. Серед масових порушень прав людини найбільш незахищеним виявилось право на життя.

Після завершення Другої світової війни не пройшло навіть століття, а наша держава, наш народ з 2022 року виборює своє право на існування, право на захист своєї ідентичності, продовження свого роду. Саме тому захист права на життя в умовах війни – це про нас сьогоднішніх!

Загалом право на життя людини з філософського боку не залежить від бажання лиховісного агресора, який може забрати в людини життя, але не право на нього. Саме тому людина мусить вимагати захисту своїх прав на життя чи гідного ставлення, і саме тому неприпустимо позбавляти життя – як сторонню людину, так і себе, що виявлено в категоріях «людське достоїнство», «рівність усіх у правах» і передбачено в різних етнічних культурах і світових релігіях. Тобто воєнна ситуація є ненормальною в усіх площинах, адже вседозволеність щодо агресії на чуже життя – це втрата здорового глузду, що ще більше ускладнюється в умовах міжнародного конфлікту, коли активуються ще й історичний, релігійний, економічний, політичний аспекти, які загострюють протистояння навіть між народами, що були довгий час у складі однієї держави чи у складі однієї етнічної групи.

Навіть сьогодні у світі не існує жодної країни, яка б мала бездоганну репутацію щодо дотримання прав людини. Випадки порушень можуть відбуватися в одній країні частіше, ніж в іншій, або вони мають негативний вплив на більшу кількість населення, але навіть єдине незначне порушення – це проблема, якої не має бути і яку необхідно вирішити. Індивідуум, чий права порушуються в одній із встановлених демократій, навряд чи почуває себе комфортніше від того, що його країна має «кращу» репутацію щодо ситуації з правами людини, ніж інші країни світу. Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права.

Які тоді ми маємо гарантії захисту, спираючись на міжнародні нормативні акти? Сьогоднішні реалії нашого буття вказують на те, що міжнародне право не містить обов'язкової норми щодо паралельного застосування під час збройних конфліктів норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) та міжнародного права прав людини. Слід зазначити таку особливість: норми МГП в зоні бойових дій більше за все поширюються на охорону підзахисних верст осіб: поранених, хворих, військовополонених, цивільне населення та осіб, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях. Зокрема, найбільш важливими нормативними актами цієї галузі є: Женевські конвенції 1949 р. та два Додаткових протоколи до них, Гаазькі конвенції 1907 р., звичаєві норми та інші.

Під час воєнного стану права людини на нормальне статистичне життя значно обмежується. І це дуже впливає на психоемоційний стан не тільки дорослої людини, а й дітей. Значно збільшилась кількість тривожних та депресивних розладів, панічні атаки, посттравматичний стресовий синдром.

У свої книзі «На Західному фронті без змін» Еріх Марія Ремарк писав: «Це лише спроба розповісти про покоління, яке занапастила війна, про тих, хто став її жертвою, навіть

якщо врятувався від снарядів». Проблема психологічної травми є найважливішою, адже досвід пережитої війни впливає на людину на багатьох рівнях, включаючи мозок, думки, дух, взаємини із рідними та друзями. Із цих психологічних наслідків можна сказати, що право на життя, яке ми заслуговуємо, значно обмежено. Перебуваючи в постійній турбулентності власних емоцій, почуттів, ми втрачаємо можливість бути повноцінною особистістю, відчувати себе людиною, котра має право обирати як саме їй прожити це життя.

Вже майже третій рік громадяни України мають обмеження на право на вільне пересування, вибору місця проживання. В особливих випадках держава відчужує майно, і це не завжди покривається компенсацією, як зазначено в законодавстві. Відсутній вільний вибір праці, громадяни під час війни можуть залучатися до суспільно-корисних робіт. Заборона проведення виборів, референдумів, людина не має змоги обирати, хто буде біля керма держави. Проведення масових зборів, акцій, крім пам'ятних маршів полонених, на честь полеглих захисників – якщо це попередньо узгоджено з місцевими органами влади. Такі приклади вже вказують на напруження суспільства, права яких обмежуються з кожним днем. Відштовхуючись від всього зазначеного, можна зазначити, що механізми захисту права на життя потребують удосконалення. Багато питань залишаються відкритими, попри існування таких важливих пактів ООН про громадські і політичні права. Важливі дії залишаються красиво написаними на папері.

Можна зазначити, скільки позитивних змін відбулося в світі за останні роки, проте багато чого ще потребує вирішення.

Звичайно, Європейська конвенція продовжує діяти під час війни, і тому права людини зберігають своє значення, як вони в ній зазначені. Також кожний громадянин своєї держави має можливість звертатися до Європейського суду з прав людини із заявою про можливе порушення державою її зобов'язань у контексті війни. В активний стан війни, коли є велика кількість справ, все це має певні обмеження – йдеться про не спроможність розглянути кожний випадок індивідуально та вирішити комплексно існуючу проблему. Європейський суд з прав людини підлягає змінам після вторгнення росії в Україну, як і власне змінюється Рада Європи, всі міжнародні організації, всі держави загалом, безпосередньо європейське суспільство.

Вважаю, що потрібно внести значні зміни в нормативно-правові акти та установчі документи нашої держави, європейське законодавство задля виправлення та недопущення помилок, котрі пишуться кров'ю наших захисників і кожної мирної людини, що перебуває в Україні. Тому що, на превеликий жаль, право на життя в умовах війни залишається майже беззахисним.

Права людини в наш нестабільний час постійно потребують змін. Це не наука, незастигла «ідеологія», а область етичної та правової думки, яка розвивається. Ми не завжди маємо очікувати чорно-білі відповіді. Ці питання є складними, і вони можуть бути відповідним чином збалансовані тільки при індивідуальному підході до кожного випадку. Можна включитися в дискусію і винести власне судження щодо спірних питань, нагадавши про дві основні цінності: рівність і людську гідність. Якщо якоюсь дією стосовно будь-якої людини принижується її людська гідність, значить, це суперечить духу прав людини. І тільки тоді, коли ці права порушуються, особа починає розуміти, що права і справедливість не тільки однокореневі слова, а ще й дуже близькі за суттю. Людина починає розуміти, що іноді за свої права потрібно боротися.

Як би не хотілося, але у світі не буває досконалої, ідеальної влади. Проте у всякому разі ми повинні її покращувати. Мало одних лише прав, необхідне виховання та розум, щоб із вигодою ними скористатися. Це виклик нам, молодому поколінню. Сучасники б'ють на сполох. Залишати все без змін або рухати країну вперед? Вибір за нами. Потрібно сприяти тому, щоб держава мала змогу забезпечувати спокій і впевненість у власній державі, щоб не залишити своїх людей на поталу ворогам, а сприяти загальній перемозі України в цій війні. Маючи жагу до життя та право прожити це життя, ми виборюємо попри все століттями, доказуючи національну гідність та міць. Про це влучно пише українська поетеса Ліна Костенко: «А ви думали, що Україна так просто. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі котки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гарту. В умовах сучасного світу їй немає ціни».

Єва СЕРДЮК

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри
теорії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

НОВІТНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

У сучасному світі права і свободи людини опинилися під загрозою через зростання глобальних і локальних безпекових викликів. Війни, терористичні акти, кіберзагрози, інформаційні маніпуляції, пандемії, міграційні кризи та інші чинники суттєво впливають на реалізацію основоположних прав людини. Новітні виклики та проблеми захисту прав і свобод людини в умовах сучасних безпекових загроз є одними з найактуальніших питань сучасної правової науки та практики, оскільки сучасні глобальні процеси, збройні конфлікти, терористичні акти, екологічні катастрофи, пандемії та кіберзлочинність значно впливають на реалізацію та захист основних прав і свобод людини.

Особливої уваги потребує ситуація в Україні, де у зв'язку з війною відбуваються суттєві зміни у правовому регулюванні забезпечення прав людини, що зумовлено необхідністю балансування між національною безпекою та дотриманням прав людини. В умовах правового режиму воєнного стану, коли держава змушена впроваджувати обмеження певних прав і свобод, надзвичайно важливим є дотримання міжнародних стандартів та забезпечення ефективних механізмів правового захисту. Основними викликами у цій сфері є порушення прав цивільного населення під час збройних конфліктів, проблеми внутрішньо переміщених осіб, обмеження свободи слова, порушення права на приватність у контексті цифрової безпеки та масовий збір персональних даних, що може використовуватися як державними органами, так і злочинними угрупованнями [1, с. 32].

Воєнні дії на території України спричинили значне погіршення ситуації з дотриманням прав людини, зокрема щодо права на життя, свободу та особисту недоторканність. Окупація частини територій, руйнування цивільної інфраструктури, насильницькі зникнення, тортури, воєнні злочини та примусова депортація населення стали поширеними явищами, що викликали широкий міжнародний резонанс. Важливу роль у фіксації порушень прав людини відіграють як міжнародні організації, так і національні правозахисні структури, такі як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Українська Гельсінська спілка з прав людини та інші. Міжнародні судові інституції, зокрема Європейський суд з прав людини та Міжнародний кримінальний суд, активно розглядають справи щодо воєнних злочинів, що відбуваються в Україні, однак процес притягнення винних до відповідальності потребує значного часу та відповідних юридичних механізмів [2, с. 44].

Окремою проблемою в умовах сучасних безпекових загроз є питання цифрових прав і захисту персональних даних. У період активної фази війни відбувається посилений контроль держави над інформаційним простором, що включає обмеження певних інформаційних ресурсів, блокування сайтів, моніторинг соціальних мереж і впровадження жорсткіших заходів регулювання цифрового контенту. З одного боку, такі заходи виправдані необхідністю боротьби з ворожою пропагандою та дезінформацією, однак, з іншого боку, вони можуть порушувати свободу слова та право на доступ до інформації. Також зростає загроза з боку хакерських атак, які можуть бути спрямовані як на державні установи, так і на приватні компанії, що працюють з персональними даними громадян. Зокрема, виникає ризик використання зібраних даних для незаконного стеження або дискримінації громадян, що є серйозним викликом у сфері прав людини в цифрову епоху [3, с. 88].

Важливим аспектом є захист соціальних та економічних прав громадян, особливо в умовах війни та економічної нестабільності. Значна кількість людей втратила житло, роботу

та стабільний дохід, що створює серйозні виклики для держави в частині забезпечення соціального захисту. Уряд України запровадив низку програм підтримки внутрішньо переміщених осіб, однак цих заходів недостатньо для повного задоволення потреб населення. Особливо вразливими залишаються люди похилого віку, особи з інвалідністю, багатодітні родини та особи, які проживають у зонах активних бойових дій. Міжнародна допомога відіграє ключову роль у забезпеченні базових потреб населення, проте важливою є розробка довгострокових механізмів відновлення економіки та створення нових можливостей для працевлаштування громадян [4, с. 104].

Отже, новітні виклики вимагають перегляду традиційних підходів до захисту прав людини. У світі, де безпекові загрози стають все більш складними, держава повинна знаходити ефективні механізми, що забезпечать як захист громадян, так і дотримання їхніх прав і свобод.

Основними напрямками вирішення проблем мають бути:

- удосконалення законодавства щодо захисту прав людини в умовах кризових ситуацій;
- розвиток міжнародних правозахисних інституцій та підвищення їх ефективності;
- запровадження новітніх технологій для захисту персональних даних та інформаційної безпеки;
- балансування між державним контролем і правами громадян, щоб уникнути авторитарних тенденцій;
- посилення медіаграмотності для протидії дезінформації та пропаганді.

Таким чином, ключовим викликом сучасності є не лише захист від безпекових загроз, а й збереження демократичних цінностей та прав людини в умовах цих загроз. Лише комплексний підхід та міжнародна співпраця дозволять ефективно реагувати на нові виклики та забезпечити реальний захист прав і свобод людини.

1. Бортник В. І. Захист прав людини в умовах надзвичайного стану: проблеми теорії та практики. К. : Юрінком Інтер, 2022. 312 с.
2. Гончаренко С. А. Воєнні злочини та порушення прав людини: міжнародні стандарти відповідальності. Харків : Право, 2023. 285 с.
3. Ковальчук О. П. Цифрові права людини в умовах воєнного стану: новітні виклики. Львів : Астропринт, 2023. 198 с.
4. Національна доповідь про стан дотримання прав і свобод людини в Україні у 2023 році. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2023. 164 с.
5. Шевченко Т. М. Екологічна безпека як складова прав людини: проблеми в умовах воєнного конфлікту. Одеса : Юридична література, 2024. 223 с.

Марія СИДОРЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри
теорії держави та права,
кандидат юридичних наук

*(Дніпровський державний університетт
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

КРИТИЧНА НЕДОУКОМПЛЕКТОВАНІСТЬ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики, що постали перед Українською державою, суттєво трансформували всі сфери публічного управління, зокрема й функціонування судової системи. На сьогодні однією з найгостріших проблем у діяльності судової влади є критична недоукомплектованість суддівського корпусу, яка не лише ускладнює доступ громадян до правосуддя, а й створює загрози для правопорядку, правової визначеності, безпеки суспільства та державної

стабільності.

Проте наразі судова система України зіштовхується з низкою критичних викликів, серед яких кадровий дефіцит суддівського корпусу займає провідне місце. Причини цього мають комплексний характер: затримки у процедурах добору та призначення суддів, вихід суддів у відставку, звільнення через особисті або професійні обставини, а також зменшення кількості кваліфікованих кандидатів на суддівські посади. Це, у свою чергу, призводить до надмірного навантаження на працюючих суддів, затягування строків розгляду справ, порушення принципу розумних строків судочинства та підвищення ризиків судових помилок.

У період воєнного стану наслідки кадрової кризи набувають особливо загрозливого характеру. Недостатня кількість суддів безпосередньо впливає не лише на функціонування правосуддя, а й на національну безпеку, оскільки породжує правову невизначеність, сприяє зростанню соціальної напруги, знижує рівень довіри громадян до державних інституцій і може створити передумови для дестабілізації суспільства. Затягування розгляду кримінальних, господарських та адміністративних справ може перешкоджати належному захисту прав власності, економічної безпеки, боротьбі з воєнними злочинами та зловживаннями, а у підсумку – послабити правові позиції держави в умовах збройного конфлікту.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання реформування процедур добору, призначення та кадрового забезпечення суддівського корпусу. Необхідним є запровадження дієвих механізмів оперативного поповнення суддівських вакансій, підвищення ефективності кадрової політики у сфері правосуддя, забезпечення додаткових гарантій для суддів та усунення адміністративних перешкод, що уповільнюють суддівські призначення. Без своєчасного вирішення цієї проблеми існує ризик подальшого ослаблення судової системи, що може мати довгострокові негативні наслідки як для правової, так і безпекової сфер держави.

Судова система України є ключовим елементом механізму державної влади, що забезпечує верховенство права, захист прав і свобод громадян, а також ефективне правосуддя. Її розвиток та реформування мають стратегічне значення для демократичного поступу країни, адаптації до європейських стандартів та забезпечення належного рівня правової визначеності. У процесі трансформації судової системи було здійснено низку реформ, спрямованих на забезпечення незалежності суддів, підвищення ефективності правосуддя, боротьбу з корупцією та оптимізацію судочинства.

Одним із головних аспектів реформування судової системи стала зміна порядку формування суддівського корпусу, що передбачає жорсткіші критерії відбору, перевірку доброчесності та професійної компетентності суддів. Важливим кроком є створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККС України), яка є державним колегіальним органом суддівського врядування, що на постійній основі діє у системі правосуддя України [2] та Вищої ради правосуддя, що є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції України і законів України, а також професійної етики у діяльності суддів [1]. Ці органи відіграють центральну роль у призначенні, переведенні та дисциплінарній відповідальності суддів.

ВККС України, незважаючи на декларовані цілі щодо формування якісного та професійного суддівського корпусу, може створювати перешкоди на шляху до укомплектування суддівських вакансій, парадоксальним чином сприяючи поглибленню кадрового дефіциту. Насамперед це стосується складної та тривалої процедури конкурсного відбору.

Як свідчать нещодавні події довкола конкурсу до Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС), навіть після оголошення конкурсу та допуску значної кількості кандидатів реальне заповнення вакансій є проблематичним, зокрема й для тих, хто має багаторічний досвід роботи в юридичній сфері.

Як приклад, що ілюструє окреслену проблему, варто розглянути наступну ситуацію, що склалася під час конкурсу до Вищого антикорупційного суду, оголошеного ВККС України 23 листопада 2023 р. [3]. Зі 100 кандидатів, допущених до конкурсу на 15 посад суддів ВАКС, та 61 кандидата на 10 посад суддів Апеляційної палати значна частина була відсіяна вже на етапі визначення когнітивних здібностей (IQ-тест). За словами члена комісії В. Гацелюка, «дві третини кандидатів ми втратили на етапі визначення когнітивних здібностей (IQ-тест). Із 145 балів, необхідних для проходження, кандидати мали набрати щонайменше 75 %, що виявилось непосильним для багатьох» [3].

Зрештою до практичного завдання дійшли лише 25 кандидатів на 15 посад суддів ВАКС та 19 кандидатів на 10 посад суддів Апеляційної палати. Ситуація стала критичною через особливості практичних завдань, коли жоден із 19 кандидатів на посади суддів Апеляційної палати ВАКС не зміг набрати прохідний бал [3]. Цей приклад ілюструє, що занадто жорсткі вимоги та складні процедури можуть відсіяти значну кількість гідних кандидатів, що призводить до того, що вакансії залишаються незаповненими.

Особливо гостро стоїть питання щодо використання IQ-тестів як основного критерію оцінювання професійної придатності суддів. Нерідко трапляються випадки, коли судді з 15-20-річним стажем отримують відмову у призначенні на посаду через результати IQ-тесту. Формально, метою тесту є оцінка когнітивних здібностей, однак на практиці він може стати нездоланною перешкодою для досвідчених юристів, які мають ґрунтовні знання законодавства та багаторічний досвід практичної роботи, але не мають навичок швидкого вирішення логічних задач, що властиві для IQ-тестів.

Така ситуація викликає обґрунтоване питання щодо доцільності використання IQ-тестів як основного критерію оцінювання професійної придатності суддів. Адже досвід та знання законодавства є критично важливими для здійснення правосуддя, тоді як швидкість вирішення логічних задач може відігравати другорядну роль. В результаті судова система втрачає цінних фахівців, які могли б ефективно здійснювати правосуддя, але не відповідають формальним вимогам, що ставить під сумнів ефективність роботи ВКС України та її здатність забезпечити укомплектування суддівського корпусу.

1. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

2. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 13.10.2016 р. № 81/зп-16. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/reglament_komisiyi_kontrolnyy_stan_zi_zminamy_stanom_na_13.01.2025.pdf.

3. Хрипун В. «Сутінки ВАКС» – суддям Вищого антикорупційного суду останнім часом не щастить під час різноманітних конкурсів. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/322317-sumerki-vaks-sudyam-vysshego-antikoruptsiynogo-suda-v-poslednee-vremya-ne-vezet-vo-vremya-razlichnykh-konkursov#:~:text=Жоден%20з%20суддів%20ВАКС%20не,з%20членами%20ВКС%20та%20ГРМЕ.&text=При%20цьому%20вказані%20суддів%20ВАКС,який%20ВКС%20оголосила%2023%20січня>.

Софія СЛІНА

здобувач вищої освіти

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Валентина ЧЕРНОБУК

старший викладач кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

СИСТЕМА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Сучасна система органів публічної влади в механізмі забезпечення прав людини в Україні є надзвичайно актуальною темою, особливо з урахуванням складної політичної ситуації, реформ, що здійснюються, та геополітичних викликів, з якими стикається країна. Україна продовжує проводити реформи у сфері державного управління з метою підвищення ефективності, прозорості та відповідності європейським стандартам. Аналіз та обговорення сучасної системи органів влади важливі для розуміння перспектив розвитку державного управління.

Згідно зі ст. 6 Конституції України «державна влада в Україні здійснюється на засадах її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову» [2].

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження відповідно до Конституції України і законів України. Конституція України закріплює таку

систему державних органів:

- органи законодавчої влади (Верховна Рада України);
- Президент України – глава держави;
- органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, міністерства, державні служби, агентства, інспекції, комісії, місцеві державні адміністрації);
- суди;
- контрольно-наглядові органи (різні інспекції);
- органи місцевого самоврядування.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. «Кожен із цих видів (незважаючи на спільні риси: статутно-правову природу, участь у виконанні завдань і функцій держави, державно-службовий характер повноважень, загальні принципи організації та діяльності тощо, які обумовлюють єдність юридичного органу, є основоположним принципом юридичної особи, юридичною особою тощо). Система державних органів України характеризується специфічними ознаками (сферою дії, порядком складу, організаційно-правовими формами діяльності тощо) і являє собою відповідну їй підсистему (систему нижчого рівня). Окремі підсистеми системи державних органів (особливо органи виконавчої та судової) можуть мати окремі зв'язки, які визначаються різними критеріями – функціями, характером сфери діяльності, сферою діяльності тощо [1].

Органами законодавчої влади в демократичних державах є «представницькі законодавчі органи – народні (національні) представництва або законодавчі збори, які формуються шляхом вільних і загальних виборів. Вони виражають волю всього народу і їх головну функцію відповідно до принципу поділу повноважень. Відповідно до ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є Парламент – Верховна Рада України. Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади не означає, що тільки цей орган може ухвалювати закони в Україні. Народ України може здійснювати законодавчу владу не лише через своїх представників у Верховній Раді, а й безпосередньо – через всеукраїнський референдум, хоча практики проведення не існує, законодавчого референдуму в Україні ще немає» [1].

Органи виконавчої влади відповідно до принципу поділу влади створюються для здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності з управління економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферами суспільства. До системи органів виконавчої влади Конституція України відносить насамперед Кабінет Міністрів України – вищий орган у цій системі. Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу інших органів виконавчої влади:

- а) центральні – міністерства, державні служби, агентства, інспекції та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;
- б) місцеві – місцеві державні адміністрації, місцеві органи міністерств, державних служб, агентств, інспекцій, комісій та інших центральних органів виконавчої влади» [3].

Особливістю органів виконавчої влади є те, що:

- створюються з певною метою;
- здійснюють особливий вид діяльності – виконавчо-розпорядчу діяльність, спрямовану на виконання Конституції та законів України, актів Президента України безпосередньо та через адміністративну правотворчість;
- здійснювати діяльність на основі поєднання єдності керівництва та колегіальності [1].

Органи судової влади – суди, відповідно до принципу поділу влади, здійснюють судову владу через конституційне, цивільне, кримінальне та адміністративне судочинство. Специфіка судових органів полягає в тому, що: по-перше, вони здійснюють особливу юрисдикційну діяльність – правосуддя. Ця діяльність має репресивний характер, вона спрямована на захист від будь-якого втручання в закріплені Конституцією України принципи конституційного ладу, права і свободи людини і громадянина, права інститутів громадянського суспільства; по-друге, суди завжди є колегіальними органами; по-третє, суди здійснюють свою діяльність в особливих процесуальних формах відповідно до специфічних принципів – гласності в розгляді справ, економічної конкуренції та рівності сторін тощо [2].

Президент України посідає особливе місце в системі державних органів України. Конституція України не відносить Президента України безпосередньо до якоїсь конкретної гілки влади (законодавчої, виконавчої чи судової) і закріплює його посаду як глави держави, що дозволяє дійти висновку про особливий характер президентської влади, як специфічну самостійну гілку влади [2].

Прокуратура є особливою групою органів державної влади, які також безпосередньо не належать до законодавчої, виконавчої чи судової влади. Той факт, що прокуратура не віднесена безпосередньо до однієї з трьох гілок влади, дає підстави трактувати її як органи державної влади, що не належать до органів державної влади. Такий підхід, на нашу думку, є недоцільним з огляду як на досить проблематичну відмінність понять «орган державної влади» і «державний орган», так і з урахуванням того факту, що органи прокуратури наділені державно-владними повноваженнями та беруть певну участь у функціонуванні судової гілки влади.

Органи місцевого самоврядування є складовою частиною системи органів публічної влади, проте їх функції та компетенції відрізняються від центральних та регіональних владних органів. Основна різниця полягає в тому, що органи місцевого самоврядування виконують свої повноваження на рівні територіальних громад, таких як селища, села, міста, райони тощо. Органи місцевого самоврядування мають важливе значення для забезпечення ефективного функціонування держави на рівні територіальних громад, враховуючи специфічні потреби та інтереси місцевого населення. Вони сприяють децентралізації влади та підвищенню участі громадян у прийнятті рішень, що є важливими аспектами будь-якої демократичної системи [3].

Отже, можемо зробити висновок, що сучасна система органів публічної влади в механізмі забезпечення прав людини в Україні – це комплексна структура, яка забезпечує функціонування держави, виконання законів та прийняття стратегічних рішень для розвитку країни. Вона базується на принципах конституційної демократії, розділення влади, правової держави та захисту прав і свобод громадян. До сучасної системи органів публічної влади входять: 1) органи законодавчої влади (Верховна Рада України); 2) Президент України – глава держави; 3) органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, міністерства, державні служби, агентства, інспекції, комісії, місцеві державні адміністрації); 4) суди; 5) контрольно-наглядові органи (різні інспекції); 6) органи місцевого самоврядування. Ця система органів публічної влади сприяє забезпеченню рівноваги та контролю між різними гілками влади, а також забезпечує демократичний процес ухвалення рішень та реалізації законів для досягнення соціально-економічного розвитку країни. Вважаємо, що на сьогодні система органів публічної влади в механізмі забезпечення прав людини в Україні є оптимальною та змін не потребує.

1. Практикум з Конституційного права : навч. посіб. / кол. авторів; ред. Л. Р. Наливайко. – 2-е вид., допов. та оновлено. Дніпро : ДДУВС, 2022. 704 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11436>

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).

3. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 121–127.

Анастасія СТУКАЛО

здобувач вищої освіти

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Валентина ЧЕРНОБУК

старший викладач кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі міжнародне право відіграє ключову роль у регулюванні конфліктів і забезпеченні гуманітарних стандартів під час воєнного стану. Збройні конфлікти супроводжуються численними порушеннями прав людини, руйнуванням інфраструктури та стражданнями цивільного населення. Відповідно, міжнародне право прагне встановити чіткі межі для ведення війни, щоб мінімізувати негативні наслідки та забезпечити захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях.

Важливість міжнародного гуманітарного права особливо зросла у XX столітті після двох світових воєн, коли світова спільнота усвідомила необхідність регулювання військових дій. Унаслідок цього було прийнято низку міжнародно-правових актів, що регламентують поведінку з військовополоненими, захист цивільного населення та обмеження застосування певних видів озброєнь.

Основними джерелами міжнародного гуманітарного права є Женевські конвенції 1949 року та їх додаткові протоколи. Ці документи встановлюють правила ведення бойових дій, захисту цивільного населення, поведінку з військовополоненими та обмеження щодо застосування певних видів озброєнь. Зокрема, значну роль відіграють Гаазькі конвенції, що встановлюють принципи ведення війни, а також численні резолюції ООН, які регламентують діяльність держав під час збройних конфліктів.

Відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів, міжнародні договори визначаються як письмові угоди, укладені між державами та регульовані міжнародним правом. Вони можуть бути оформлені як один документ або складатися з кількох пов'язаних документів, незалежно від їх назви [1].

Згідно із Законом України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV (ст. 2), міжнародний договір України є письмовою угодою, укладеною з іноземною державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, що регулюється нормами міжнародного права. Він може існувати як окремий документ або як сукупність взаємопов'язаних документів, незалежно від офіційного найменування [2].

У цьому контексті професор М. Буроменський визначає міжнародний договір як одну з найпоширеніших форм закріплення взаємних міжнародних прав і обов'язків, що набуває особливого значення під час збройних конфліктів [3].

Особливістю міжнародних договорів є те, що їх сторонами можуть виступати виключно суб'єкти міжнародного права. До них належать насамперед держави, а також міжнародні організації, що мають відповідну правоздатність. Фізичні та юридичні особи не можуть бути безпосередніми учасниками таких договорів, проте вони можуть набувати прав та обов'язків, що ґрунтуються на них, опосередковано – через своє членство у державі чи міжнародній організації.

Ще однією характерною рисою міжнародних договорів є їх письмова форма. Вони можуть бути оформлені як один документ або складатися з кількох взаємопов'язаних документів. Договори складаються мовами всіх учасників або на одній чи кількох узгоджених між ними мовах.

До того ж, міжнародні договори регулюють співробітництво між суб'єктами міжнародного права з різних питань, що становлять спільний інтерес. Їх зміст не має суперечити ключовим принципам міжнародного права, таким як державний суверенітет, рівноправність держав, невтручання у внутрішні справи, а також мирне врегулювання спорів.

Міжнародні договори мають юридично обов'язковий характер для всіх сторін, що їх

підписали. Вони повинні сумлінно виконувати взяті на себе зобов'язання відповідно до принципу *pacta sunt servanda* (договори мають виконуватися).

В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України питання укладення міжнародних договорів набуває особливого значення. З одного боку, воєнні дії значно ускладнюють можливості для дипломатичних переговорів і ведення повноцінного діалогу між державами. З іншого боку, саме міжнародні угоди стають ключовим інструментом у відстоюванні національних інтересів України, зміцненні її суверенітету та забезпеченні територіальної цілісності.

Попри складнощі, пов'язані з переговорним процесом, укладанням та ратифікацією міжнародних договорів у період воєнного стану, особливу увагу слід звернути на специфіку таких угод. Вони безпосередньо відображають як поточні виклики, що постають перед Україною на міжнародній арені, так і стратегічні перспективи її зовнішньої політики.

Водночас ці договори визначають формат співпраці з іншими державами та міжнародними організаціями, що є важливим фактором у процесі зміцнення безпеки та відновлення країни.

Під час воєнного стану Україна активно застосовує механізми міжнародної співпраці та міжнародних угод для захисту своїх національних інтересів, зміцнення державної стійкості та просування європейської інтеграції. Зазначимо, що окремі міжнародні договори, укладені до початку повномасштабної війни, потребують перегляду або коригування відповідно до сучасних викликів і зміненої геополітичної ситуації.

Відтак, у воєнний період виникають певні труднощі щодо виконання деяких категорій міжнародних угод, що вимагає додаткового правового врегулювання. Загалом, укладання нових міжнародних договорів є важливим інструментом для України, оскільки вони дозволяють зміцнювати міжнародну підтримку, ефективно відстоювати національні інтереси та продовжувати курс на європейську інтеграцію.

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906- IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

3. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та ін.]; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.

Віктор СУПРОНЮК

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

НЕПРАВОСУДНІ РІШЕННЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Під час підготовки тез цієї доповіді, автор поставив за мету визначити прояви негативного впливу неправосудних рішень на національну безпеку України в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

1) діалектичного методологічного підходу, що ґрунтується на принципах взаємозв'язку та розвитку явищ державно-правової дійсності. У межах цієї наукової розвідки

неправосудні рішення, як негативне явище правової дійсності, розглядалися в контексті національної безпеки України;

2) спеціально-юридичного методу пізнання, гносеологічний потенціал якого був використаний під час тлумачення юридичного терміна «неправосудне рішення»;

3) формально-логічного методу пізнання, що дозволив сформулювати висновки, що відображають результати проведеного дослідження.

Неправосудні рішення є однією з найбільших проблем, що становлять реальну загрозу національній безпеці України. Такі рішення, порушують найбільш значущий для правової держави принцип верховенства права, сприяють поширенню корупції, породжують соціальну напругу, послаблюють міжнародний авторитет держави та створюють можливості для зовнішнього втручання у процес ухвалення різних управлінських рішень. В Україні, де судова система перебуває у процесі реформування, такі рішення негативно впливають на стабільність держави, функціонування різних її інституцій. Особливу загрозу конституційному правопорядку ці рішення становлять в умовах війни.

Національне законодавство України не містить дефініції терміно-поняття «неправосудне рішення». Однак, аналіз норм процесуального законодавства держави, що визначають задачі юридичного процесу (чи судочинства) (кримінального, цивільного, адміністративного) [1; 2; 6], дає підстави неправосудним уважати таке рішення суду, яке є несправедливим, виявляє упередженість відносно однією зі сторін процесу, ухвалене несвоєчасно та всупереч меті ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Зокрема, неправосудними Європейським судом з прав людини визнані ухвалені національними судами України рішення у справах про вчинення кримінальних правопорушень Ю. Тимошенко [5] та Ю. Луценком [4]. У 2011 році экс-прем'єр-міністерку Юлію Тимошенко було засуджено до 7 років позбавлення волі за перевищення повноважень під час підписання газових контрактів із росією. Цей вирок, як і аналогічне переслідування Юрія Луценка, було визнано політично вмотивованими, що негативно вплинуло на міжнародний авторитет України та призвело до поглиблення внутрішньополітичної нестабільності, що стала однією з передумов подій Євромайдану.

Подібні загрози залишаються актуальними і після подій 2014 року. Чимало «суддів Майдану» не тільки не понесли покарання за винесення неправосудних вироків активістам Революції Гідності, але й дотепер зберігають посади суддів різних інстанцій.

Відомі з початку повномасштабної збройної агресії росії проти України численні випадки переходу суддів та працівників судів на бік агресора та співпраці з окупантами у питаннях ухвалення неправосудних вироків та здійснення репресій відносно громадян України. Наразі, платформа «Реєстр зрадників» нарахує 319 суддів, які підозрюються у колабораційній та антиконституційній діяльності проти України [3].

Однак, не можна стверджувати про всеохоплюючу корумпованість та відсутність патріотизму у працівників української Феміди, адже в судовій системі працює багато відданих українському народові суддів, для яких функції здійснення правосуддя та відновлення справедливості не порожні слова, а сенс життя.

Отже, неправосудні рішення становлять реальну та безпосередню загрозу національній безпеці України, сприяють корупції, провокують політичну дестабілізацію, знижують рівень довіри до влади та її інститутів, а в деяких випадках – створюють загрози державному суверенітету. Для мінімізації цих ризиків необхідно продовжувати реформування судової системи на засадах верховенства права, забезпечити прозорість правосуддя, запроваджувати дієві механізми громадського контролю за діяльністю судової влади, своєчасно реагувати на факти вчинення суддями кримінальних правопорушень та притягувати винних у їх вчиненні до юридичної відповідальності.

Підсумовуючи, зауважимо, що забезпечення справедливості в судових процесах є важливим чинником стабільності та поступального прогресивного розвитку України як демократичної правової держави. Ухвалення правосудних рішень дозволить не лише посилити довіру громадян до держави, але й зміцнити позиції України на міжнародній арені.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

3. Платформа «Реєстр зрадників». URL: <https://www.chesno.org/traitors/?categories=3&page=4>.

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі: «Луценко проти України» (заява

№ 6492/11 від 03.07.2012 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text.

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тимошенко проти України» (заява № 49872/11 від 30.04.2013 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_924#Text.

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Вікторія ТЯЖКУН

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ОЛІЙНИК

викладач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Метою представленого дослідження є аналіз сучасного стану надання безоплатної правничої допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану, визначення проблемних аспектів та окреслення шляхів удосконалення відповідного механізму.

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та масової вимушеної внутрішньої міграції населення, а також правового регулювання відповідно до правового режиму воєнного стану, питання забезпечення правничою допомогою внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) набуває особливої актуальності [7].

За даними Міністерства соціальної політики України, станом на лютий 2025 року в Україні зареєстровано 4 622 761 ВПО, які потребують правової підтримки для вирішення численних проблем, що виникають у процесі переміщення та адаптації на нових місцях проживання [1].

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб визначено у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6]. Відповідно до ч. 1 ст. 1 цього Закону, внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».

Право громадян на професійну правничу допомогу закріплено в ст. 59 Конституції України, де вказано, що «кожен має право на професійну правничу допомогу [2]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Для реалізації цього права, з урахуванням особливої вразливості ВПО, законодавством передбачено низку гарантій щодо надання їм безоплатної правничої допомоги.

Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» встановлює, що безоплатна первинна правнича допомога включає такі види правових послуг:

- надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації [4].

Суб'єктами надання безоплатної первинної правничої допомоги є:

- органи виконавчої влади;

- органи місцевого самоврядування;
- центри з надання безоплатної правничої допомоги;
- спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги, утворені органами місцевого самоврядування;
- юридичні особи приватного права, залучені органами місцевого самоврядування;
- адвокати та інші фахівці у відповідній галузі права.

Особливу роль у наданні правничої допомоги ВПО відіграють центри з надання безоплатної правничої допомоги. За статистичними даними Координаційного центру з надання правової допомоги, до центрів безоплатної правової допомоги звернулося близько 10 000 тисяч внутрішньо переміщених осіб. Основні питання, з якими зверталися ВПО, стосувалися:

- отримання соціальних виплат та допомог;
- житлових питань (розміщення, компенсація за зруйноване житло);
- оформлення та відновлення документів;
- працевлаштування;
- доступу до медичних та освітніх послуг;
- питань оподаткування та підприємницької діяльності [8].

Що стосується безоплатної вторинної правничої допомоги, то згідно зі ст. 13 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», вона включає такі правничі послуги: захист; здійснення представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб у судах, інших органах публічної влади та перед іншими особами; складення документів процесуального характеру [4].

Відповідно до п. 2-1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», внутрішньо переміщені особи мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу. Окрім того, п. 15 цієї ж статті встановлює, що особи, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб, також мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу з питань, пов'язаних з отриманням довідки про взяття на облік ВПО.

Важливим кроком у забезпеченні прав ВПО стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» від 17.03.2022 року, який запровадив додаткові гарантії прав ВПО в умовах воєнного стану, включаючи спрощений механізм отримання безоплатної правничої допомоги [5].

Попри позитивні зміни, існує низка проблемних аспектів надання безоплатної правничої допомоги ВПО в сучасних умовах. Недостатній рівень обізнаності ВПО щодо їхніх прав та можливостей отримання безоплатної правничої допомоги, нерівномірний доступ до центрів надання безоплатної правничої допомоги в різних регіонах України, перевантаженість системи безоплатної правничої допомоги внаслідок значного збільшення кількості звернень ВПО, складність документального підтвердження статусу ВПО в окремих випадках та невідповідність нормативної бази викликам воєнного стану – все це створює перешкоди для належного забезпечення прав ВПО.

Для вдосконалення механізму надання безоплатної правничої допомоги внутрішньо переміщеним особам необхідно розширити мережу дистанційних пунктів доступу до безоплатної правничої допомоги, запровадити спеціалізовані програми правової освіти для ВПО з використанням онлайн-платформ, посилити координацію між суб'єктами надання безоплатної правничої допомоги для ефективного розподілу ресурсів, вдосконалити законодавство щодо спрощення процедур отримання безоплатної правничої допомоги ВПО в умовах воєнного стану та залучити міжнародну допомогу для посилення спроможності системи безоплатної правничої допомоги.

Таким чином, система надання безоплатної правничої допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні має належне законодавче підґрунтя та механізми реалізації. Проте особливості функціонування цієї системи в умовах воєнного стану виявили низку проблемних аспектів, що потребують вирішення. Подальше вдосконалення нормативно-правової бази та посилення інституційної спроможності суб'єктів надання безоплатної правничої допомоги сприятиме ефективному захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Варто розглянути думку Ю.В. Олійник, яка вважає, що вищевказані нормативно-правові акти та механізми для надання безоплатної правничої допомоги ВПО відповідають міжнародним стандартам. Водночас, на думку автора, особливо вразливе становище досліджуваної категорії осіб вимагає подальшого покращення законодавчих приписів, які

стосуються забезпечення їхніх конституційних прав та включно і права на безоплатну правничу допомогу, з урахуванням тих ризиків, з якими вони можуть зіткнутися уже в найближчому майбутньому [3, с. 181].

1. Аналітична інформація щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Олійник Ю. Законодавче регулювання надання безоплатної правничої допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.): у 2-х част. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. 1. С. 180-181.
4. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 17.03.2022 № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>.
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
8. Система безоплатної правової допомоги в Україні: результати діяльності у 2023 році: аналіт. звіт. Координаційний центр з надання правової допомоги, 2023. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/zvit-systemy-bpd-2023-2.pdf>.

Ігор ХИЖНЯК

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Дмитро ПЕТРУШИН

доцент кафедри спеціальної
фізичної підготовки,
кандидат наук з фізичного
виховання та спорту

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

Незалежність України та її суверенітет безпосередньо пов'язані з ефективним забезпеченням національної безпеки. З початком агресії РФ та вторгнення на територію України, економічний та соціальний порядок у світі зазнав значних змін, що супроводжуються переглядом політичних сил та міжнародних реалій. Це спричинило серйозні загрози для національної безпеки нашої держави, що вимагають не лише захисту від військових атак, а й відповіді на нові виклики, як-то: міжнародний тероризм, нелегальна міграція, транснаціональна організована злочинність та поширення зброї масового ураження.

На тлі цих загроз, необхідність посилення міжнародної безпеки стає все більш очевидною. Сучасні міжнародні конфлікти, включаючи агресію Росії, вже не обмежуються лише військовими зіткненнями, а й охоплюють економічні, соціальні та політичні аспекти, що призводять до підвищення нестабільності у глобальному масштабі. Це вимагає перегляду стратегій національної безпеки та встановлення більш жорстких механізмів її захисту на міжнародному рівні. Збройна агресія Росії проти України є одним із прикладів порушення суверенітету та територіальної цілісності держави [1, с. 17].

У цей складний період для країни, агресія Росії має на меті не лише виснаження економіки України, а й підірвати стабільності з метою дестабілізації внутрішньої ситуації та знищення держави. Ці дії породжують нові виклики для національної безпеки,

зокрема через зниження фінансових ресурсів, послаблення інфраструктури і, як наслідок, погіршення якості життя громадян, що створює кризу довіри до держави.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», держава визначає основи національної безпеки і оборони, принципи та методи забезпечення захисту країни від численних загроз. Цей закон регулює взаємодію державних органів, установлює систему контролю за силами оборони та безпеки, забезпечуючи цивільний контроль за функціонуванням цього сектору. Закон створює юридичну основу для інтеграції політики, процедур та діяльності органів, що відповідають за національну безпеку. Основними принципами національної безпеки є верховенство права, законність і прозорість. Законодавство також підкреслює необхідність участі України в міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, зокрема через участь у міжнародних організаціях, що займаються безпекою і колективною обороною [2-3].

Державна політика у сфері національної безпеки спрямована на захист громадян та суспільства, їх прав і свобод, забезпечення територіальної цілісності та сталого розвитку держави. Основними національними інтересами України є: забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, захист конституційного ладу, розвиток національної економіки, інтеграція в європейський політичний, економічний та правовий простір. Стратегія національної безпеки України визначає основні напрями державної політики в галузі національної безпеки, зокрема з акцентом на забезпечення безпеки людини, її прав і свобод. Ці норми закріплені в Конституції України, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, і реалізація цих принципів є основою національної політики безпеки.

Таким чином, національна безпека України у сучасних умовах вимагає комплексного підходу, що включає не лише захист від зовнішніх загроз, але й зміцнення внутрішніх інститутів держави, розвитку міжнародного співробітництва, а також забезпечення сталого розвитку країни та її громадян [4, с. 16].

Перспективи дослідження національної безпеки України є надзвичайно актуальними в умовах сучасних геополітичних викликів, особливо після початку агресії РФ. Поглиблений аналіз цього питання потрібний для розробки ефективних стратегій захисту національних інтересів і забезпечення стабільності країни на всіх рівнях – від оборонної здатності до економічного розвитку та соціальної згуртованості. Дослідження національної безпеки охоплює широкий спектр аспектів, від військових загроз до технологічних, економічних і екологічних факторів, що можуть вплинути на здатність держави забезпечувати свою безпеку. Одна з ключових перспектив у цій сфері полягає в аналізі ефективності національної системи безпеки та оборони в умовах змінюваного світового порядку. В умовах гібридних загроз, що включають не лише військові дії, але й інформаційні війни, економічні санкції та інші неформальні методи впливу, потребує детального дослідження питання інтеграції всіх аспектів національної безпеки в єдину систему. Це дозволяє забезпечити стійкість держави до різноманітних загроз і посилити її позиції на міжнародній арені.

Зважаючи на глобальну ситуацію, перспективи дослідження національної безпеки України також включають необхідність адаптації національних стратегій до нових умов. Це передбачає не лише аналіз традиційних загроз, але й постійне вдосконалення механізмів реагування на непередбачувані виклики. Зміцнення національної безпеки є важливим завданням для забезпечення стабільності і процвітання України, тому дослідження в цій сфері має критичне значення для майбутнього розвитку країни.

1. Петрушевська В. К. Повноваження та функції старости: конституційно-правові аспекти. Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 18.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради*. № 31. 241 с.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

4. Терещенко О. О. Правові аспекти забезпечення національної безпеки в Україні. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 16.

Софія ЧЕРНИШЕВА

здобувач вищої освіти

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

СТРУКТУРНО-СУБ'ЄКТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ТА ЙОГО ВЗАЄМОВПЛИВ ІЗ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

Важливість пізнання проблематики розвитку публічного права викликана його ключовою роллю у регулюванні відносин між державою та суспільством, забезпеченні національної безпеки особливо в умовах воєнного стану в Україні. У період розвитку правової держави та громадянського суспільства важливим є розуміння ретроспективи публічного права, його відмінностей від приватного права, а також чіткого визначення його властивостей та складових. Науковий аналіз цього питання уможливило розкрити сутність та зміст механізмів правового регулювання у сфері конституційного, кримінального, адміністративного та інших галузей права, що мають публічний характер.

Тож дослідження публічного права має важливе теоретичне та прикладне значення для розвитку правової системи України, особливо крізь призму гармонізації національного законодавства з європейськими та міжнародними правовими стандартами, а також в умовах воєнного стану та повоєнного періоду в Україні. Ті чи інші питання досліджуваної проблеми розглядалися у працях науковців, зокрема, С. Бобровник, Л. Добробог, М. Козюбри, В. Лемака, Є. Мінакової, О. Петришина, П. Рабіновича, М. Савчина, О. Талдикіна, Е. Тоффлера, Н. Федорук, О. Чепік-Трегубенко, В. Чернобук, О. Ярмиша та багатьох інших.

Взаємовідносини особи і держави завжди були одним із основних питань як теорії права, так і галузевих юридичних наук. Необхідність дослідження змін у характері відносин особи і держави пострадянської України є надзвичайно актуальною проблемою насамперед для публічно-правових наук. Це зумовлено особливістю публічно-правових відносин, яка полягає в обов'язковій участі в них суб'єкта владних повноважень шляхом реалізації цих владних повноважень [8, с. 51].

Метою і приватного права, і публічного права є забезпечення прав і свобод громадян, однак не менш важливим для публічного права є гарантування функціонування суспільства як цілісної, гармонічної та стабільної системи. У межах публічного права основоположним є принцип пріоритету публічних інтересів перед приватними інтересами.

Ознаки публічного права допомагають чітко виокремити його серед інших галузей права і визначити його провідні характеристики, які полягають у такому: публічне право є частиною правової системи будь-якої держави, в межах якої регулюються найважливіші аспекти взаємовідносин між державою та її громадянами, а також між державними органами. Це особлива група норм, яка має на меті підтримку та зміцнення правопорядку в суспільстві. Публічне право безпосередньо пов'язане із забезпеченням інтересів суспільства в цілому, зокрема в питаннях безпеки, стабільності, економічного розвитку та захисту прав громадян [3, с. 81-90]. Норми публічного права регулюють відносини між державою, її органами, посадовими особами та громадянами, спрямовуючи їх на досягнення законності та правопорядку. Імперативний характер є первинною особливістю публічного права, що передбачає встановлення обов'язкових норм, які не можуть змінюватися за бажанням сторін, а підпорядковуються державним вимогам і принципам. Це є однією із ключових характеристик періоду дії правового режиму воєнного стану.

Структура сучасного публічного права є складною та багатогранною сукупністю правових норм, що об'єднані в різноманітні інститути, підгалузі та галузі права. Вона охоплює широкий спектр публічних відносин, які регулюють взаємодію державних органів, міждержавні відносини, а також питання, що стосуються суспільного інтересу. Публічне

право включає такі галузі, як конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове, податкове, митне, міжнародне публічне та міжнародне гуманітарне право, які використовують імперативний метод правового регулювання. Ці галузі об'єднані публічним інтересом, що орієнтується на забезпечення стабільності та порядку в суспільстві [1, с. 19-20; 6]. Загалом, публічне право спрямоване на забезпечення функціонування держави та суспільства, підтримку правопорядку та забезпечення добробуту через систему імперативних норм і регулювання відносин між державою та її громадянами.

Держава є основним суб'єктом публічного права, оскільки саме вона визначає і реалізує публічні інтереси через систему правових норм і механізмів. У публічному праві держава виступає як суб'єкт, який має право на прийняття нормативно-правових актів, а також на регулювання різних суспільних процесів, таких як забезпечення безпеки, правопорядку, економічного розвитку та міжнародних відносин [4, с. 23-24; 7]. У межах публічного права суб'єктами є державні органи, інші публічні установи, а також громадяни, організації та об'єднання, які взаємодіють з державою у встановлених правових формах. Важливою особливістю є те, що держава виступає не лише в ролі захисника прав, але й як носій владних повноважень. Публічне право відрізняється від інших галузей тим, що органи держави значно впливають на нього, оскільки вони виконують функції з регулювання і контролю суспільних відносин, використовуючи публічні повноваження для досягнення державних цілей [2, с. 31-33]. Публічне право є основоположним елементом правової системи, адже визначає порядок організації та діяльності органів публічної влади, механізми реалізації влади, а також забезпечення суспільних інтересів. Вказане сприяє забезпеченню національної безпеки України, зокрема такому її напрямку, як правова безпека держави.

Окрім держави як первинного суб'єкта, все ж не менш важливим суб'єктом є громадянин. Громадяни є важливими суб'єктами публічного права, оскільки вони активно взаємодіють із державою та її органами в рамках правовідносин, що виникають на основі публічно-правових норм. Їх роль полягає у тому, щоб здійснювати свої права та виконувати обов'язки, визначені державою, зокрема, через участь у виборах, дотримання законів, виконання податкових зобов'язань і виконання обов'язків перед суспільством, таких як захист державної безпеки або участь у військових службах [5, с. 68-70].

Таким чином, дослідження розвитку публічного права в умовах воєнного стану та повоєнного періоду в Україні, його структурно-суб'єктної характеристики має важливе теоретичне та прикладне значення для забезпечення національної безпеки. Публічне право є сукупністю норм, що регулюють відносини між державою та іншими суб'єктами публічного права, зокрема, громадянами, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями. Метою і приватного права, і публічного права є забезпечення прав і свобод громадян, однак не менш важливим для публічного права є гарантування функціонування суспільства як цілісної, гармонічної та стабільної системи. Первинним суб'єктом публічного права є держава, оскільки визначає та реалізує публічні інтереси через відповідні механізми. Проте все ж не менш важливим його суб'єктом є громадяни, адже вони активно взаємодіють із органами державної влади у межах правовідносин, які виникають на основі публічно-правових норм.

1. Вовк П. Правова держава: вітчизняні наукові підходи до змісту поняття. Юридичний вісник. 2020. № 1. С. 19-23.

2. Клещенко Н. О. Роль правової доктрини на формування національного законодавства: реалії сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 31-33. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/5.pdf.

3. Кудін А. Правова система України на перехідному етапі розвитку держави. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Вип. 6. Т. 3. С. 81-90. https://www.ssaals.com.ua/?page_id=8884

4. Машков А. Д. Теорія держави і права : підручник. Київ : Алерта, 2024. 452 с.

5. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій. Київ : 7БЦ, 2023. 468 с.

6. Практикум із публічного права: практика тлумачення і застосування: навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. 3-є вид. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 260 с.

7. Теорія держави і права в схемах та таблицях : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ : Хай-Тек Прес, 2020. 296 с.

8. Федорук Н. С. Публічне право України в умовах постіндустріальної держави. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 51-54.

Vladyslava CHYRVA

2nd-year Cadet of the Faculty
of Training Specialists for Pre-trial
Investigation Bodies
of the National Police of Ukraine

Scientific supervisor:

Olena SERAFYMOVA

Lecturer at the Language Studies
Department of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

LEGAL ISSUES OF FORMULATION AND IMPLEMENTATION OF DOMESTIC AND FOREIGN POLICY OF THE STATE

Formation and implementation of the state's domestic and foreign policy are the processes of defining, developing and implementing strategies and measures aimed at regulating various spheres of public life and ensuring national interests. Domestic policy covers measures aimed at socio-economic development, law and order, protection of citizens' rights and freedoms, and maintaining stability within the country. Foreign policy is aimed at interacting with other states and international organisations, concluding treaties and agreements, ensuring national security and economic cooperation at the international level. Both of these processes require coordination between different branches of government, state institutions and civil society to achieve the set goals and use resources efficiently.

One of the key issues that arise in the formulation and implementation of domestic and foreign policy is compliance with the rule of law and constitutionality. The state authorities must act within their competence and in accordance with the law, respecting the rights and freedoms of citizens. In case of violation of these rights, they can be protected by applying to the court or other competent authorities [1].

To ensure the legality and constitutionality of policy formulation and implementation, it is necessary to have a clear legal framework that regulates the activities of public authorities. This includes the adoption of legislation that is consistent with the Constitution and the state's international obligations. It is also important to ensure that these acts are accessible to citizens so that they can familiarise themselves with their rights and obligations.

State bodies should act in a transparent and accountable manner, allowing citizens to monitor their activities. This includes public reports, open meetings, and opportunities for citizens to participate in decision-making processes. Civil society also plays an important role in this process by providing feedback and promoting respect for the rule of law and constitutionality.

In case of violations of citizens' rights, it is important to have effective remedies. This includes the possibility of recourse to the courts or other competent authorities that have the authority to consider such cases. Such bodies should be independent and have sufficient resources to ensure justice and legal protection of citizens.

State policy-making faces many challenges that can affect its effectiveness and sustainability. One of the main challenges is the lack of coordination between different branches of government. The lack of coherence between the legislative, executive and judicial branches of government leads to inefficient use of resources, duplication of functions and delays in making important decisions. This complicates the process of policy implementation and can lead to inconsistency in its implementation [2].

Another important problem is corruption and abuse of power. Despite numerous efforts to fight corruption, this problem remains relevant and significantly affects policy making and implementation. Corrupt practices undermine public confidence in state institutions, contribute to poor governance and make it difficult to achieve the set goals. To overcome this problem, it is necessary to introduce modern control mechanisms and ensure transparency of government agencies.

It is also worth noting that government policy-making often faces problems associated with insufficient consideration of socio-economic realities and the needs of society. Legislation that does not take into account the real conditions and needs of citizens can lead to ineffective decisions and their unsatisfactory implementation.

The formation and implementation of the state's domestic and foreign policy faces numerous legal challenges that affect the efficiency of governance and the achievement of national goals. The main ones are insufficient coordination between the branches of power, widespread corruption practices and lack of transparency in the activities of state bodies. These problems make

it difficult to implement consistent and coherent policies that meet the needs of society and international obligations.

To overcome these challenges, it is necessary to ensure that the rule of law and constitutionality are upheld in all aspects of public administration. This includes the adoption of clear and effective legislation, the establishment of control and accountability mechanisms, and the involvement of citizens in the decision-making process. An important component is the development of legal awareness among the population and support for independent institutions that can ensure justice and protect the rights of citizens.

Thus, solving legal problems in the formulation and implementation of domestic and foreign policy is key to ensuring stability, development and public trust in state institutions. Only through effective governance and compliance with legal norms can a high level of national security, economic development and social justice be achieved.

1. Shevchenko, I. S. (2020). General theory of state and law. Kyiv : Yurinkom Inter.
2. Korchynskyi, V. I., & Sidak, E. I. (2020). International Law. Kyiv : In Yure Publishing House.
3. Legal problems of formation and implementation of domestic and foreign policy of the state. 2023.

Ростислав ЩУР

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ТЕОРЕТИЧНІ, ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Проблема забезпечення міжнародної та національної безпеки є однією з ключових у сучасному правознавстві, оскільки безпека держави та її громадян визначає стабільність суспільного розвитку, економічний добробут і функціонування правових інститутів. Теоретичні аспекти безпеки базуються на концепціях правової держави, верховенства права та балансу між державними інтересами і правами особи. Безпека розглядається як багаторівнева категорія, що включає військовий, політичний, економічний, інформаційний та правовий виміри. Сучасні теорії безпеки наголошують на необхідності комплексного підходу, який передбачає як силові, так і превентивні механізми захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Загальноправові аспекти забезпечення безпеки охоплюють правові норми, що регулюють діяльність державних органів у сфері захисту суверенітету, територіальної цілісності, громадського порядку та прав громадян. Особливу роль відіграють міжнародні правові механізми, такі як система колективної безпеки ООН, міжнародні угоди з протидії тероризму, кіберзлочинності, незаконному обігу зброї та наркотиків. Національні правові системи адаптують міжнародні стандарти безпеки до внутрішнього законодавства, що дозволяє ефективно реагувати на виклики глобалізації та сучасних загроз [1].

Конституційно-правові аспекти безпеки закріплюються в основних законах держав і визначають її основні засади. У більшості країн конституції містять положення про національну безпеку, захист прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану, функції правоохоронних органів та збройних сил. Важливим є забезпечення балансу між державним контролем та правами громадян, особливо в умовах кризових ситуацій. У демократичних державах діє принцип верховенства права, який обмежує повноваження влади у сфері безпеки та забезпечує ефективні механізми судового та громадського контролю [2, с. 37].

На міжнародному рівні безпека забезпечується правовими інститутами, такими як Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини, Інтерпол та інші

організації, які займаються питаннями боротьби зі злочинністю та захисту прав людини. Водночас існує проблема неузгодженості між міжнародними та національними правовими нормами, що створює правові колізії у сфері боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та іншими загрозами. Це вимагає розвитку гармонізованих правових механізмів, які дозволять ефективніше взаємодіяти державам у забезпеченні глобальної безпеки [3, с. 60].

Особливу увагу слід приділити правовому регулюванню використання новітніх технологій у сфері безпеки. Наприклад, питання кібербезпеки та захисту інформаційних систем стають критично важливими, оскільки сучасні загрози все частіше мають цифровий характер. У цьому контексті необхідно удосконалювати національні та міжнародні правові норми, що регулюють діяльність спецслужб, правоохоронних органів та приватних компаній у сфері кіберзахисту, оскільки безконтрольне використання технологій може порушувати основоположні права людини [4, с. 16].

Окреме місце у забезпеченні безпеки займають питання правового режиму надзвичайного стану. Конституції більшості держав містять положення про запровадження особливих правових режимів у разі виникнення загрози національній безпеці. Однак важливим залишається питання пропорційності обмежень прав громадян у кризових ситуаціях. Надмірне використання владних повноважень у сфері безпеки може призвести до порушень демократичних стандартів та прав людини, що, у свою чергу, підриває легітимність правового режиму держави [3, с. 8].

Отже, забезпечення міжнародної та національної безпеки є складним і багаторівневим процесом, що потребує узгоджених дій на законодавчому, інституційному та практичному рівнях. Важливо розробляти ефективні правові механізми, що дозволять реагувати на сучасні загрози, зберігаючи при цьому демократичні принципи та верховенство права. Право відіграє ключову роль у формуванні системи безпеки, яка має базуватися на дотриманні міжнародних стандартів, конституційних принципів та загальноправових норм.

1. Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні: Заява Верховної Ради України від 14.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>.
2. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. 2022. С. 25.
3. Обушко В. В. Обмеження прав людини і громадянина в умовах введення воєнного стану в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 59-60.
4. Татаренко Г., Арсентьева О. Окремі аспекти реалізації конституційного права на освіту в умовах збройного конфлікту. *Людська гідність та забезпечення прав людини в умовах суспільних трансформацій*: матер. I Маріупольського конституційного форуму. К. : Ваїте, 2021. С. 118-126.

Артем ЮРЧЕНКО

здобувач вищої освіти ступеня
магістр навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту

Науковий керівник:

Юрій ПРИХОДЬКО

доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

З початком повномасштабного вторгнення мільйони українців змушені були покинути свої домівки в пошуках безпеки. Станом на 2025 р. в Україні налічується майже 2 млн внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), що створює значне навантаження на соціальні та економічні інституції країни [1].

Дуже важливою і однією з основних проблем є недостатнє правове забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Багато людей цієї категорії не можуть

отримати підтвердження свого статусу, що ускладнює доступ до соціальних пільг та допомоги. Дуже великі черги у центрах надання адміністративних послуг та мала кількість співробітників в їхніх офісах впливають на те, що люди можуть не отримувати допомогу протягом декількох місяців. Це пов'язане з тим, що документи, які підтверджують особу, інформація про зареєстроване місце проживання та майно можуть бути втрачені, а з цього випливає, що людина, яка відповідно до чинного законодавства має право на реалізацію своїх прямих норм, не може їх підтвердити [3].

Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами у пошуку роботи. Причини є різними, починаючи з відсутності військово-облікових документів і закінчуючи дискримінацією на ринку праці, а обмежений доступ до навчальних програм ускладнює їхнє працевлаштування. За даними Міжнародної організації праці, лише майже 30 % ВПО отримали стабільну роботу. Проте за допомогою міжнародних організацій ця проблема починає вирішуватися. В Україні діє проєкт USAID – це проєкт Агентства США з міжнародного розвитку, провідної установи Уряду Сполучених Штатів Америки з виконання програм міжнародної економічної та гуманітарної допомоги. За його підтримки було розроблено мобільний додаток, який допомагає ВПО знайти роботу. Він надає можливість створення резюме, пошуку вакансій та налагодження зв'язку з роботодавцями. За рік функціонування додатку понад 10 тис. ВПО знайшли роботу [3].

Більшість ВПО зосереджені у великих містах, а вартість орендованого житла у таких містах, як Київ, Львів, Одеса значно вище за середню заробітну платню в Україні, це вилилось ще в одну проблему, таку як нестача доступного житла. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб живе у тимчасових притулках або у рідних чи друзів, що створює додаткове навантаження на сім'ї та громади. За даними UNHCR, понад 50 % ВПО мають проблеми з постійним житлом. Житло, яке вони можуть знайти, часто має низьку якість, що ставить під загрозу їхнє здоров'я та комфорт [5].

Незважаючи на триваючі воєнні дії, Україна ініціює та впроваджує проєкти із забезпечення переселенців житлом. Так, у Харкові діє проєкт «Місто без бар'єрів». Він був започаткований за підтримки ЄС і спрямований на інтеграцію ВПО у місцеві громади. Проєкт включає будівництво соціального житла, створення центрів підтримки та проведення навчальних програм. Результати показали зменшення рівня безробіття серед ВПО на 15 %.

Ще однією проблемою є соціальна ізоляція. Після переміщення ВПО часто опиняються в новому середовищі, де їм важко налагодити соціальні зв'язки, а відсутність підтримки з боку громади призводить до почуття ізоляції і самотності. Саме тому в Україні за підтримки Міністерства охорони здоров'я України діють різні безоплатні курси та тренінги з психологічної підтримки. Так, Служба турботи про психічне здоров'я БФ «Право на захист» надає допомогу з таких питань: втрата дому чи вимушена евакуація, втрата рідної людини, тривога за близьких, які на фронті та ін. [6].

У багатьох містах країни за підтримки UNICEF діє програма, яка забезпечила адаптацію шкільних програм для дітей ВПО та навчання вчителів методів роботи з такими дітьми. Це привело до підвищення рівня академічних досягнень серед дітей ВПО та їхньої успішної інтеграції в навчальні заклади [4].

Внутрішньо переміщені особи в Україні стикаються з багатьма проблемами, які потребують термінового вирішення. Соціально-економічні, психологічні труднощі, питання житла та освіти вимагають комплексного підходу з боку уряду, громадських організацій і міжнародних структур. Лише за умови співпраці усіх сторін можна створити умови для гідного життя ВПО та їхньої інтеграції в суспільство. Допомога західних партнерів є життєво важливою для підтримки ВПО в Україні. Завдяки міжнародним зусиллям було започатковано численні програми, які допомагають ВПО адаптуватися до нових умов життя, отримати освіту, роботу та медичну допомогу. Але цього виявилось замало, і для подальшого покращення ситуації необхідно: розширити програми з будівництва соціального житла; підтримувати професійне навчання та працевлаштування ВПО; забезпечити доступ до якісної освіти та медичної допомоги; розвивати психосоціальну підтримку для подолання травм.

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

4. Посольство США в Україні. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/embassy-uk/kyiv-uk/sections-offices-uk/usaid-uk/>.

5. NRC. URL: <https://needaid-ua.nrc.no/uk>.

6. БФ «Право на захист». URL: <https://r2p.org.ua/>.

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В АКСІОЛОГІЧНОМУ ТА НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНОМУ ВИМІРАХ

prof. Dainius ŽALIMAS

Member of the European Parliament,
Chairman of the Constitutional Court of
the Republic of Lithuania (2014-2021),
Retired judge of the Constitutional Court
of the Republic of Lithuania,
Doctor of Social Sciences (Law)

WHAT WOULD A TRUMP-PUTIN CONSPIRACY LOOK LIKE UNDER INTERNATIONAL LAW?

In Munich in 1938, the most powerful nations of that time – Britain and France – gave Czechoslovakia to the Nazis in an attempt to avoid war. As Winston Churchill put it, when they chose shame over war, they ended up with both – shame first and war second.

Today, the new US administration has brought back the atmosphere of the Munich talks, with direct negotiations between Donald Trump and Vladimir Putin on the fate of Ukraine, without the participation of either the Ukrainians or the Europeans, who would be Moscow's next target if Ukraine fell.

Under the guise of realism, US administration officials are putting forward some of the strangest ideas – a colonial-style deal for the US to take control of half of Ukraine's rare minerals without providing any effective security guarantees, the suspension or even cancellation of Ukraine's perspective to become a NATO member, the deployment of European and non-European (?) peacekeepers that would not be covered by Article 5 of the North Atlantic Treaty, and even the hint of taking the Kremlin's interests into account by withdrawing US forces from the Baltic States.

If the Trump administration were serious about a peace deal, it would likely increase pressure on Russia and provide greater support to Ukraine, while maintaining as much uncertainty as possible, without ruling out neither Ukraine's NATO membership nor the involvement of American troops. However, none of this is happening. Instead, there are conflicts with key Allies and a constant emphasis on the urgency of reaching an agreement – essentially the worst possible negotiating strategy. More precisely, on the US side, there is the behaviour of idiots useful for the Kremlin, with officials effectively announcing their acceptance of Russia's terms in advance, amounting to Ukraine's capitulation. Meanwhile, there are no demands for concessions to Russia, nor even an acknowledgment of Russia as the aggressor.

Capitulation of a victim of aggression is null and void under international law

What does all this look like under international law? Very badly, as it is totally incompatible with fundamental principles and values of international law.

Firstly, international law also contains the basic principle, known since Roman law, that **a third party is not bound by agreements reached between two other parties without its consent**. Thus, without Ukraine, nothing can be agreed on Ukraine, and Ukraine is not automatically bound by the Trump-Putin agreements. In the same way, European countries cannot be bound by these agreements. In other words, anything that has just been agreed, be it elections in Ukraine, territories, security "guarantees" or a peacekeeping contingent, does not bind either Ukraine or EU, and I would even go so far as to say that it violates the principle of the sovereign equality of states.

Second, **international law does not allow for any international treaty that recognises any acquisition of territory by force, including annexation**. Such a treaty would be null and void, as it would be contrary to the *jus cogens* norm of international law, which prohibits aggression. Even if such a treaty were imposed on Ukraine, the consent of the victim of aggression is not valid under international law.

The duty of non-recognition of aggression has been known since 1928-1932, when (ironically, on the initiative of the US and France) the Briand-Kellogg Pact (the General Treaty on the Renunciation of War as an Instrument of National Policy) was concluded, and which gave rise

to the doctrine of the US (!) Secretary of State Stimson, which states that no acquisitions of territory by force and no treaties on the partition of territory by force may be recognised.

You can judge for yourself how far the current US President and his administration have strayed from these principles. The mere suggestion that Ukraine should cede part of its territory to an aggressor or that negotiations should take place behind Ukraine's back – is itself illegal by content. Such proposals violate the prohibition of force, a principle that the US and the international community as a whole have upheld as a fundamental pillar of international law for nearly a century.

Thirdly, the entire international community, including the US, **has a legal duty not to aid or abet aggression**. On the contrary, it must cooperate to end the aggression and restore the lawful situation. These international obligations are blatantly contradicted by claims that restoring Ukraine's territorial integrity within its internationally recognized 1991 borders is unrealistic.

In fact, the further this situation unfolds, the more US behaviour amounts to aiding and abetting the aggressor. It is not just the initial concessions that seem idiotic, but also the expectation that Ukraine should accept such humiliating terms, along with the attempt to extract from Ukraine a tribute surpassing even historical examples of war reparations in scale. Yet it should be the exact opposite. International law obliges us to take a clear stance in favor of the victim of aggression - Ukraine – by demanding the complete withdrawal of the Russian armed forces from all occupied territories and reparations for all the damage caused to Ukraine.

Fourth, under international law, **each state has the sovereign right to choose its own security guarantees**. I wonder whether the US commitment to prevent Ukraine's membership in NATO would be consistent with this principle. It would also be incompatible with the commitment of all NATO countries to admit Ukraine to the Alliance, expressed at the 2008 NATO Bucharest Summit and reiterated at the 2023 NATO Vilnius Summit.

The fulfilment of US obligations under the North Atlantic Treaty is, in itself, a separate issue. The US is also bound by the decisions of all the Allies, including the US, on NATO's open-door policy, according to which no third country, including Russia, can veto the admission of any new member of the Alliance. Additionally, the US is obliged to adhere to the NATO Strategic Concept, adopted jointly by the Allies, which identifies Russia as the greatest threat to the Allied security. In addition, the principles and provisions of the North Atlantic Treaty, which the US is violating by pressuring Denmark over Greenland, by starting tariff wars with Canada and European countries, by interfering in German elections and by collectively supporting pro-Russian, neo-Nazi forces in Europe, could go on at length.

Fifthly, **the only effective and lasting legal guarantee of Ukraine's security is the collective defence commitments made by its Allies**. In other words, a clear pledge to defend Ukraine by armed force in the event of an armed attack. Anything short of this is pure nonsense, not even worth considering. For example, so-called special Russian commitments not to attack Ukraine are meaningless, as if such obligations did not already exist under the United Nations Charter and the 1994 Budapest Memorandum. The latter, which remains formally in force and is still registered in the UN Register of International Treaties, explicitly provides for such guarantees – yet Russia violated them with impunity. There is no point in proposing yet another empty document with commitments that lack real force. Similarly, offering Ukraine "automatic" NATO membership only in the event of another Russian attack is equally senseless. This kind of "automatic" membership is simply impossible. In any case, even in case of armed attack, Ukraine would still have to go through NATO's standard admission process, requiring consensus among all members expressed by ratification of a special protocol – meaning there would be no automatic guarantee of membership.

I cannot imagine any effective collective defence commitment other than under the North Atlantic Treaty, because it is unlikely that the European states could make any separate collective defence commitment to Ukraine that would at the same time be compatible with the North Atlantic Treaty. If, as a member of NATO, you are already making collective defence commitments to Ukraine, then, in the event of an attack on Ukraine, it is necessary to engage in a common war of self-defence, and that inevitably involves the whole of NATO. Therefore, either it is simply incompatible with the North Atlantic Treaty or it no longer makes sense as a separate commitment, because virtually the whole of NATO has to be involved in the defence of Ukraine.

Sixth, the withdrawal of the US from the system of security assurances to Ukraine would mean **a definitive renunciation of the special commitments under the Budapest Memorandum, which is still in force**.

Seventhly, the US declaration that European peacekeeping forces deployed in Ukraine would not be subject to collective defence obligations **could mean a renunciation of the obligations to Allies under Article 5 of the North Atlantic Treaty**, if not by the letter of the Treaty,

then certainly by the spirit of it. An attack on Allied armed forces stationed in Europe should also be considered an armed attack under Article 5.

Eighth, **Ukraine owes nothing a priori to the US for the aid it provides**, unless it acknowledges and accepts such a debt. Ukraine has not committed any violation of international law that would give rise to an obligation to make reparations.

The saddest thing is that the draconian demands of the US for the extraction, management and profit share of Ukraine's natural resources bring to mind the anti-colonial principle of the free self-determination of peoples, which also belongs to the highest category of *jus cogens*, the imperative norms of international law. According to this principle, all peoples have permanent sovereignty over their natural resources, and it is forbidden to seize them by depriving them of the basis of their existence and survival.

Ninth, the announced **US initiatives are silent on Russian disarmament, reparations and responsibility for aggression**. Peace cannot be made at the expense of the victim of aggression and for the benefit of the aggressor. Are we going to be naive and believe that hundreds of thousands of Russian forces will be demobilized and not used against the same Ukraine and Europe? So far, all we have heard is about various possible restrictions on the Ukrainian armed forces and their cooperation with foreign partners.

In this context, it is no longer surprising that the US is not proposing to use frozen Russian public funds for the reconstruction of Ukraine. And what is almost certain is that the US will destroy the idea of a special international tribunal for the aggression against Ukraine: you cannot negotiate with a war criminal and put him on trial at the same time.

Tenth, **the US pressure to hold elections in Ukraine as soon as possible contradicts the principle of non-interference, as well as the universally recognized democratic principles of elections**, which cannot be guaranteed during a war and for a good six months afterwards. Nowhere in the world does a country at war hold elections during war. In general, there is a complete surrender to the Putin narrative of a supposedly illegitimate President of Ukraine, as if Putin himself were legitimately elected. One could even say the opposite: the results of the presidential and parliamentary elections that are currently being held in Ukraine could be called into question, because in practice they would probably not only exclude the inhabitants of the newly occupied territories, but also the millions of refugees who have fled Ukraine. In such a situation, the elected President of Ukraine could not be considered to have a strong mandate to represent Ukrainians, as the majority of people would find it difficult to participate in the elections.

It would be naive to expect that Trump, rather than demanding elections in Ukraine, would instead call for free and fair elections in Russia. After more than 20 years of dictatorship, a reset of the Russian government would undoubtedly be far more appropriate.

Is international law dead?

Many might hastily and superficially say "yes", shocked by the actions of the US President and his administration. It is understandable that the arguments based on international law may seem irrelevant in the current context. And yet, they have the potential to render many of the US initiatives currently being discussed practically unworkable. Regardless, history has shown that international law has often laid the foundation for the long-term restoration of international peace, security, legitimacy, and justice in global affairs.

The situation we find ourselves in today is neither new nor unique. In Munich in 1938, it may have seemed that international law was dead, as agreements like the one signed there were already prohibited at the time. A similar perception arose in 1939 with the Molotov-Ribbentrop Pact between the Nazis and the Soviets, followed by the outbreak of World War II. The same sense was natural for parts of Europe after Yalta and Potsdam, and for us, Baltics, throughout the Soviet occupation.

And yet, international law did not die. If it survived then, why should it die now? Its core principles remain unchanged: just as aggression has been forbidden in 1928, it is still prohibited today. It was through legal arguments rooted in international law that the independence of European nations, destroyed during World War II, was ultimately restored – though for some, like us, it took five decades. It was international law, and nothing else, that led to proclamation of nullity of the disgraceful Munich Agreement of 1938 and the Molotov-Ribbentrop Pact of 1939, and that ensured that Western powers have never recognized the annexation of the Baltic States.

Even now, only international law provides a true formula for peace: the restoration of Ukraine's territorial integrity within its internationally recognized borders through the withdrawal of Russian armed forces, full reparations to Ukraine for the damage caused by the aggression, and the prosecution of the Russian leadership for its crime of aggression.

Anything else that Trump proposes will never be sustainable, as it will lack both legality and justice. Eventually, the world will have to return to the principles of international law – but the question is how many more lives will be lost before that happens. Ideally, as few as possible, because international law offers a way to prevent another disgrace like that of 1938 and the failed policy of appeasement before it escalates into a continental war costing tens of millions of lives.

Of course, Ukraine will have the final say – something that Trump's logic probably did not understand and calculate. Unilaterally imposing cynical deals will not be so easy for him. I hope that Europe will stand firmly with Ukraine on the side of law and justice.

Василь БЕРЕЗНЯК
завідувач кафедри
кримінального права
та кримінології,
доктор юридичних
наук, старший
науковий
співробітник

Діана РУКІНА
студентка
ННІ права
та інноваційної
освіти

<https://orcid.org/0000-0001-5690-4736>

*(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Захист об'єктів критичної інфраструктури є одним із ключових викликів сучасної міжнародної безпеки, оскільки вразливість таких об'єктів може мати катастрофічні наслідки для країн, населення та економіки. Як наслідок, у зв'язку із сучасними викликами створення універсальних міжнародно-правових стандартів, які забезпечували б ефективну координацію зусиль держав і міжнародних організацій у разі порушення функціонування об'єктів критичної інфраструктури, є невідкладним завданням. Водночас постає питання адаптації цих стандартів до національних правових систем, зокрема у сфері кримінального права, яке є важливим інструментом протидії злочинності.

У зв'язку з актуальністю досліджуваного питання значна кількість праць науковців у цій сфері зосереджувалась на формуванні міжнародних стандартів захисту критичної інфраструктури, зокрема у межах Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), Європейського Союзу (далі – ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО). Водночас увага приділяється порівняльно-правовому аналізу досвіду різних країн, що дозволяє виділити найефективніші підходи до адаптації міжнародних норм на національному рівні. Зокрема, серед найбільш ґрунтовних досліджень треба виокремити імена таких авторів: О. М. Герасименко, Гора І. В., Гуцалюк М. В., Захаров В. П., Колесник В. А., В. Д. Лювік, І. Р. Шинкаренко, О. О. Юріков та інші.

Для України, що перебуває у воєнному стані та зазнає кібернетичних і терористичних атак, проблема захисту критичної інфраструктури є дуже актуальною. Національне кримінальне законодавство потребує оновлення з урахуванням міжнародного досвіду для підвищення його ефективності. Часто імплементація міжнародно-правових норм стикається з проблемами, пов'язаними з їх адаптацією до національних реалій та забезпеченням належного механізму реалізації.

Законодавцем було внесено низку змін у кримінальному законодавстві з метою імплементації міжнародно-правових стандартів захисту критичної інфраструктури, враховуючи сучасні загрози та міжнародний досвід. Особлива увага приділяється боротьбі з кіберзлочинністю, тероризмом та диверсіями, які становлять найбільшу небезпеку для функціонування стратегічно важливих об'єктів.

Зокрема, ст. 361 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних

машин, мереж та автоматизованих систем, що відповідає положенням Конвенції про кіберзлочинність [1; 2]. Посилення відповідальності за створення шкідливого програмного забезпечення закріплено в ст. 361-1 КК України, що спрямовано на попередження атак на критичну інфраструктуру [1]. У контексті протидії тероризму ст. 258 КК України визначає відповідальність за терористичні акти, включаючи дії, спрямовані на підірив критичної інфраструктури [1], що відповідає міжнародним стандартам, таким як Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [3]. Водночас ст. 113 КК України, що регулює відповідальність за диверсію, охоплює діяння, які загрожують економічній чи оборонній спроможності держави, зокрема пошкодження об'єктів транспорту чи енергетики.

Значну увагу також приділено захисту енергетичної інфраструктури: ст. 194-1 КК України встановлює кримінальну відповідальність за умисне пошкодження об'єктів електроенергетики, що є вирішальними для національної безпеки [1]. Крім того, у статтях 363 та 363-1 КК України регулюються питання відповідальності за порушення правил експлуатації автоматизованих систем, які використовуються в критичних об'єктах, а ст. 360 КК України спрямована на захист засобів зв'язку, які є невід'ємною частиною критичної інфраструктури, де умисне руйнування або пошкодження телекомунікаційних мереж може призвести до масштабних збоїв у функціонуванні державних органів, транспортних систем, медичних закладів та інших важливих об'єктів. Особливо це актуально в умовах гібридних загроз, коли атаки на інфраструктуру зв'язку використовуються як частина загальної стратегії дестабілізації держави [1; 4, с. 45].

У контексті захисту критичної інфраструктури КК України також передбачає норми, спрямовані на протидію кримінальним правопорушенням, які можуть створювати загрозу для об'єктів стратегічного значення, зокрема ст. 259 КК України встановлює кримінальну відповідальність за умисне поширення неправдивої інформації про мінування чи інші загрози, що можуть викликати масові евакуації або інші надзвичайні заходи [5, с. 788]. Ця норма є важливою в контексті захисту критичної інфраструктури, оскільки фальшиві загрози щодо стратегічних об'єктів, таких як електростанції, аеропорти або лікарні, не лише відволікають ресурси, але й можуть спричинити значні економічні втрати та посилювати суспільну паніку.

У контексті зростання кількості загроз для критичної інфраструктури в Україні видається доцільним розглянути можливість формування окремої статті в КК України, яка б встановлювала відповідальність за посягання на об'єкти критичної інфраструктури, зокрема її виклад може бути таким: «Ч. 1. Умисне вчинення дій, спрямованих на пошкодження, знищення, блокування роботи або інше втручання в діяльність об'єктів критичної інфраструктури, якщо це створило загрозу життю чи здоров'ю людей, заподіяло значну матеріальну шкоду або призвело до зупинення їх функціонування. Ч. 2. Ті самі дії, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту». Це дозволить:

1. Адаптувати закон про кримінальну відповідальність до змін у законодавстві та міжнародних стандартах. Оскільки перелік об'єктів критичної інфраструктури може змінюватися, норма не вимагатиме постійного оновлення тексту статті КК України.

2. Чітко визначити відповідальність за різні види посягань. У межах такої статті можна передбачити окремі кваліфікуючі ознаки (наприклад, вчинене у період воєнного або надзвичайного стану тощо).

3. Посилити інтеграцію міжнародно-правових стандартів. Норма дозволить враховувати рекомендації ООН, ЄС, НАТО та інших організацій, які приділяють значну увагу захисту критичних об'єктів.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що захист об'єктів критичної інфраструктури є одним із пріоритетів у забезпеченні національної безпеки України, особливо в умовах сучасних гібридних загроз. У чинному КК України передбачено низку статей, які регулюють відповідальність за посягання на об'єкти критичної інфраструктури, але питання систематизації цих норм залишається актуальним. Створення окремої бланкетної статті дозволить не лише узгодити кримінально-правові положення із міжнародними стандартами, але й забезпечити ефективнішу протидію кримінально-протиправним посяганням, враховуючи специфіку національної правової системи. Така стаття сприятиме точному визначенню відповідальності за дії, спрямовані на дестабілізацію функціонування об'єктів критичної інфраструктури, а також адаптації до змін у загрозах та законодавчому регулюванні.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 07.03.2022 № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>.

2. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 р.: станом на 7 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.
3. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text.
4. Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти критично важливих об'єктів інфраструктури (ст. ст. 259, 360 КК України) : метод. рекомендації / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2024. 132 с.
5. Рукіна Д. О., Березняк В. С. Поняття «об'єкти критичної інфраструктури». The 4th International scientific and practical conference «Current trends in scientific research development» (November 14–16, 2024) BoScience Publisher, Boston, USA. 2024. S. 784–790.

Вікторія БІЛА

доктор юридичних наук, доцент
(Український науково-дослідний
інститут спеціальної техніки
та судових експертиз СБУ,
м. Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-8201-219X>

Віталій БОНДАРЧУК

професор кафедри
фінансово-економічної безпеки
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-5145-8631>

**AMLA: НОВИЙ ОРГАН ЄС З ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ
ТЕРОРИЗМУ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ**

Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/1620 від 31 травня 2024 року було утворено новий орган із протидії фінансуванню тероризму та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом з наднаціональною юрисдикцією – AMLA (Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism) [1].

В обґрунтування такого рішення було покладено те, що країни-члени ЄС застосовують різні підходи до компетенції підрозділів фінансової розвідки (далі – ПФР) та процедур фінансового моніторингу, що не лише ускладнює координацію між національними ПФР, а й створює загрози для ефективності функціонування механізмів протидії транскордонним злочинам, що пов'язані з фінансуванням тероризму та легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом (далі – AML/CFT). Недоліки в організації фінансового моніторингу однієї країни можуть створювати ризики для функціонування всієї системи протидії легалізації доходів фінансуванню тероризму (далі – ML/FT) ЄС [2]. Крім того, були висловлені серйозні занепокоєння, що використання нових фінансових інструментів (криптовалюти, онлайн-платформи) дозволить терористичним організаціям збільшити рівень «маскування» транзакцій, що не лише підвищить рівень загроз у сфері фінансування тероризму, а й значно збільшить транскордонний елемент цієї протиправної діяльності.

Саме тому виникла необхідність в утворенні єдиного органу, що об'єднує зусилля ПФР держав-членів ЄС. Варто вказати, що утворення AMLA є частиною пакету реформ, спрямованого на реалізацію Плану дій щодо комплексної політики Союзу щодо запобігання відмиванню грошей і фінансуванню тероризму [3], яким, серед іншого, передбачено уніфікацію низки норм щодо фінансового моніторингу.

Саме тому одним із основних завдань AMLA стане забезпечення єдності практики застосування правил фінансового моніторингу та забезпечення високих стандартів його здійснення. Крім того, до сфери відповідальності AMLA буде віднесено створення можливостей для спільного аналізу даних фінансового моніторингу різними національними

ПФР країн-членів ЄС (як за ініціативою AMLA, так і за запитом ПФР країни-члена ЄС), забезпечення ПФР країн-членів ЄС сучасними ІТ-рішеннями, зокрема на основі штучного інтелекту задля посилення спроможностей аналізу даних фінансового моніторингу; забезпечення функціонування захищених платформ обміну даними фінансового моніторингу між ПФР країн-членів ЄС, а також ПФР країн-партнерів, або іншими організаціями.

Для подолання вищевказаних ризиків AMLA наділено такими функціями: прямий нагляд за визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу, зокрема постачальниками послуг у сфері криптовалютних активів; моніторинг, аналіз та обмін інформацією щодо ризиків відмивання коштів/фінансування тероризму в ЄС; координація та нагляд за діяльністю суб'єктів фінансового моніторингу, а також координація та сприяння діяльності національним ПФР.

Повноваження AMLA спрямовані на забезпечення дотримання суб'єктами фінансового моніторингу правил фінансового моніторингу, зокрема через періодичні перевірки суб'єктів фінансового моніторингу, розслідування фактів системних порушень правил фінансового моніторингу, внаслідок неправильного застосування чи незастосування вимог законодавства ЄС у цій сфері, видання рекомендацій щодо усунення виявлених порушень, а у випадку невиконання наданих рекомендацій – видавати попередження контрагентами суб'єктів фінансового моніторингу щодо недотримання останніми правил фінансового моніторингу.

Крім того, саме на AMLA покладено обов'язок із підготовки проєктів регламентів та технічних стандартів ЄС, а також схвалення керівництв та рекомендацій для забезпечення однакових підходів до фінансового моніторингу суб'єктів господарювання однієї групи у всіх країнах-членах ЄС. Саме AMLA буде відповідальним органом за розробку, розгортання та впровадження єдиної методології, а у подальшому і системи фінансового моніторингу в ЄС.

AMLA уповноважене на вирішення спорів між суб'єктами фінансового моніторингу та особами, чії дії з активами мають ознаки об'єктів фінансового моніторингу. Обсяг такого врегулювання стосується виключно характеру застосованих заходів фінансового моніторингу. Передбачається, що таке врегулювання розпочнеться з фази «примирення», під час якої учасникам спору надається певний час для самостійного врегулювання. У разі недосагнення згоди учасниками спору AMLA має право прийняти обов'язкове для виконання суб'єктом фінансового моніторингу рішення щодо вчинення / утримання від вчинення ним певних дій. При цьому рішення AMLA буде спрямоване перш за все на забезпечення дотримання законодавства ЄС у сфері фінансового моніторингу.

Значну увагу Регламент також приділяє співпраці різних юрисдикцій, зокрема спільного дослідження ПФР підозрілих транзакцій та операцій, інших видів діяльності, що є об'єктами фінансового моніторингу. Так, AMLA має право вимагати від ПФР ініціювати спільний аналіз за певних обставин, у тому числі, коли інформація була доведена до відома AMLA викривачами чи журналістами-розслідувачами, або коли спільний аналіз складних і транскордонних справ визнано AMLA доцільним та необхідним. ПФР, які отримали запит на участь у спільному аналізі, повинні негайно відповісти AMLA й засвідчити свою згоду на участь у спільному дослідженні, а у разі відмови – надати обґрунтоване пояснення. Під час проведення спільного дослідження саме AMLA є відповідальним за співставлення інформації, наявної у ПФР із інформацією, що перебуває у розпорядженні інших інституцій ЄС або відповідних третіх сторін.

Якщо в результаті спільного дослідження виявлено ознаки правопорушення, то AMLA зобов'язаний повідомити про це Європейську прокуратуру (EPPO) або Європейський офіс по боротьбі з шахрайством (OLAF). Що ж стосується передачі матеріалів до Європолу та Євроюсту, то для таких дій необхідна згода всіх ПФР, що брали участь у спільному дослідженні.

Регламент достатньо детально описує повноваження AMLA та процедури їх реалізації (так, наприклад, зазначено, яким чином визначатиметься робоча мова взаємодії AMLA з ПФР конкретної держави-члена ЄС), що потребує їх детального розгляду, зважаючи на необхідність інтеграції національної системи фінансового моніторингу до AML/CFT ЄС. Незважаючи на те, що виконання повного обсягу функціоналу AMLA заплановано з 1 січня 2028 року, вже у 2025 році заплановано запуск діяльності AMLA та розробка політик і процедур його діяльності, початок виконання функцій зі створення єдиного європейського простору фінансового моніторингу, що повинно стати предметом уваги українських фахівців та вчених.

1. Regulation (EU) 2024/1620 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) No 1094/2010 and (EU) No 1095/2010. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1620>.

2. Anti-money-laundering authority (AMLA): Countering money laundering and the financing of terrorism : briefing of Thin Tank of European Parliament. URL : [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)733645](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733645).

3. Action Plan for a comprehensive Union policy on preventing money laundering and terrorist financing (2020/C 164/06). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2020_164_R_0006.

Володимир ГОРБАЛІНСЬКИЙ

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0002-6203-6151>

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В КОНТЕКСТІ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ**

Міжнародно-правові стандарти забезпечення права на доступ до правосуддя відіграють ключову роль у формуванні та функціонуванні адміністративного судочинства, оскільки вони закладають правові засади для ефективного судового захисту прав і свобод людини. Вони містяться у міжнародних конвенціях, рекомендаціях та судових рішеннях, що встановлюють ключові принципи для правових систем держав-учасниць. Одним із головних нормативних актів у цій сфері є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка гарантує кожній особі право на справедливий та неупереджений судовий розгляд. У статті 6 цієї Конвенції закріплено, що кожен має право на об'єктивний розгляд справи незалежним судом упродовж розумного строку, що є основоположним принципом доступу до правосуддя в адміністративних справах [1]. Важливим аспектом цього міжнародного стандарту є забезпечення рівності сторін у судовому процесі, що є гарантією неупередженості судового розгляду.

Додатково, питання судового захисту розглядається у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року, який у статті 14 підтверджує право кожного на розгляд справи у незалежному та безсторонньому суді, що встановлений законом. Це положення передбачає, що кожен має рівні процесуальні можливості для захисту своїх прав у судовому процесі та зобов'язує держави-учасниці забезпечити такі умови. Зазначені норми формують міжнародні зобов'язання для держав щодо дотримання стандартів доступу до правосуддя та забезпечення ефективного механізму оскарження дій органів державної влади в адміністративному судочинстві [2].

Важливу роль у вдосконаленні механізмів доступу до судового захисту відіграють рекомендації Ради Європи, які орієнтовані на підвищення ефективності судочинства та зменшення фінансових та процедурних бар'єрів для громадян. Наприклад, Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи містить положення про необхідність спрощення судових процедур, впровадження ефективних електронних систем подання документів та зниження судових витрат, що сприяє кращій доступності правосуддя. У цій рекомендації також зазначається важливість створення системи альтернативного вирішення спорів, яка може стати дієвим інструментом для розвантаження судової системи та підвищення оперативності захисту прав [3].

Одним із ключових міжнародних інституційних механізмів у сфері забезпечення доступу до правосуддя є Європейський суд з прав людини, який відіграє важливу роль у формуванні судової практики та встановленні мінімальних гарантій для ефективного судового захисту. Його рішення мають прецедентний характер і є обов'язковими для виконання державами-учасницями Ради Європи. У рішенні у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» 1975 року Суд зазначив, що право на звернення до суду є невід'ємною частиною права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6

Європейської конвенції з прав людини. Це рішення стало основоположним у тлумаченні поняття доступу до правосуддя та визначило стандарт, якого мають дотримуватись національні судові системи [4].

В Україні реалізація міжнародних стандартів доступу до правосуддя здійснюється через положення Кодексу адміністративного судочинства України, який закріплює право кожної особи на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Відповідно до статті 5 КАСУ, кожен має право звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що його права були порушені органами влади. Це положення гарантує можливість судового оскарження дій або бездіяльності органів влади, забезпечуючи тим самим реалізацію права на судовий захист [5]. Кодекс також передбачає право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, що є важливим елементом забезпечення доступу до правосуддя та правової визначеності.

Крім того, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 1 березня 2023 року № 2-р(П)/2023 наголосив, що призначення національної системи адміністративного судочинства полягає в забезпеченні судового контролю щодо рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади відповідно до процедури, узгодженої з вимогами справедливого судового розгляду. Це рішення акцентує на важливості судового контролю як механізму захисту прав громадян у публічно-правових відносинах [6].

Важливим аспектом забезпечення доступу до правосуддя є надання безоплатної правової допомоги. Відповідно до статті 16 КАСУ, учасники справи мають право користуватися правничою допомогою, а представництво в суді здійснюється виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом. Це положення сприяє реалізації права на захист та забезпечує професійний підхід до вирішення адміністративних спорів. Однак, попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, у сфері доступу до правосуддя існують певні проблеми.

Одним із ключових викликів залишається надмірна тривалість судових розглядів, що створює ситуацію, коли особа, чиї права були порушені, не може вчасно отримати належний судовий захист. Також викликом є відсутність належного забезпечення виконання судових рішень, що негативно впливає на рівень довіри громадян до судової системи. Важливою проблемою залишається необхідність більш ефективної імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство, особливо з урахуванням правозастосовної практики.

Отже, інтеграція міжнародних стандартів у національне законодавство та їх ефективна реалізація через адміністративно-правові механізми є необхідними для забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного правосуддя в Україні. Постійне вдосконалення цих механізмів сприятиме зміцненню верховенства права та підвищенню довіри громадян до судової системи. Важливими напрямками удосконалення є впровадження електронного судочинства, розширення можливостей альтернативного вирішення адміністративних спорів та підвищення ефективності виконання судових рішень. Вирішення цих питань дозволить наблизити систему адміністративного судочинства України до кращих європейських стандартів та створити умови для належного судового захисту прав громадян.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р.: станом на 19.10.1973 р.

3. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи щодо заходів, спрямованих на полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2371.

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» від 21.02.1975 р. Серія А. № 18.

5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–37. Ст. 446.

6. Рішення Конституційного Суду України від 01.03.2023 р. № 2-р(П)/2023 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення). *Офіційний вісник України*. 2023. № 20. Ст. 12.

Іван ДІМІТРОВ

декан університету «Проф.д-р Асен
Златаров» (м. Бургас, Болгарія),
доктор економічних наук, професор

Світлана ХАМІНІЧ

професор кафедри
соціально-економічних дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор економічних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-2221-5550>

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОСВІТІ ЯК ЧИННИК
ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

У сучасному світі освіта відіграє ключову роль у формуванні майбутнього кожної нації. В умовах глобалізації та технологічного розвитку міжнародне співробітництво в освітній сфері набуває особливого значення. Воно не лише сприяє підвищенню якості освіти, а й стає важливим фактором зміцнення національної безпеки.

По-перше, міжнародне освітнє співробітництво сприяє обміну знаннями та досвідом між країнами. Спільні наукові дослідження, студентські обміни та участь у міжнародних освітніх програмах допомагають формувати висококваліфіковані кадри. Це, у свою чергу, підвищує конкурентоспроможність країни та забезпечує її сталий розвиток. Освічене суспільство здатне ефективніше реагувати на виклики сучасності, включно з кіберзагрозами, інформаційними атаками та економічними кризами [1].

По-друге, освітні ініціативи сприяють розвитку міжкультурного діалогу та взаєморозуміння між народами. Вивчення мов, історії та культури інших країн допомагає зменшити рівень конфліктності, сприяє толерантності та укріплює міжнародні відносини. Це особливо важливо для запобігання потенційним конфліктам і зміцнення довіри між державами.

По-третє, міжнародне співробітництво в освіті сприяє інноваціям у сфері безпеки. Спільні дослідження у сфері штучного інтелекту, кібербезпеки та військових технологій дозволяють державам спільно протидіяти новим загрозам. Вклад у науково-дослідницьку діяльність та розвиток технологічних галузей створює можливості для покращення захисту держави.

Крім того, міжнародні освітні програми сприяють формуванню національної еліти, яка володіє глобальним баченням, сучасними знаннями та навичками. Такі фахівці можуть ефективно впроваджувати міжнародний досвід у сфері управління, економіки та безпеки, що зміцнює позиції держави на світовій арені.

Сучасні глобальні виклики, такі як пандемії, зміни клімату, технологічні прориви та геополітичні конфлікти, значною мірою впливають на освіту. Вони вимагають адаптації навчальних процесів, розширення цифрових платформ та впровадження нових методів навчання. Наприклад, пандемія COVID-19 прискорила перехід до дистанційної освіти, що показало необхідність розвитку інфраструктури та цифрової грамотності.

Крім того, зміни клімату диктують необхідність включення екологічної освіти в навчальні програми, що допоможе формувати свідоме ставлення до природних ресурсів. Технологічний розвиток і вплив штучного інтелекту змінюють підхід до професійної підготовки, здійснюючи акцент на міждисциплінарності та гнучкості навичок.

Міжнародне освітнє співробітництво допомагає країнам спільно долати ці виклики, обмінюватися досвідом та розробляти інноваційні рішення для стійкого розвитку як освітньої сфери, так і економіки в цілому, що сприяє забезпеченню економічної безпеки [2].

Болгарія та Україна мають довгу історію освітнього співробітництва, яке охоплює академічні обміни, спільні наукові дослідження та культурні ініціативи. Українські студенти традиційно обирають болгарські університети для навчання завдяки високій якості освіти, схожості мов і культурних зв'язків.

Одним із ключових аспектів співпраці є програми академічного обміну, що дозволяють студентам і викладачам обох країн брати участь у міжнародних навчальних

програмах, розширювати свої знання та здобувати досвід у різних галузях науки й технологій.

Болгарія надає стипендії українським студентам, особливо тим, хто постраждав від війни, сприяючи їхній інтеграції в освітню систему та забезпечуючи доступ до якісної освіти.

У перспективі подальший розвиток співпраці між Болгарією та Україною може включати розширення спільних освітніх проєктів, впровадження програм подвійних дипломів та створення спільних наукових інститутів, що сприятиме інтеграції обох країн у європейський освітній простір.

У повоєнний період міжнародне співробітництво в освіті набуває особливого значення, оскільки воно відіграє головну роль у відновленні національних систем освіти, інтеграції переселенців та створенні нових можливостей для молодого покоління.

Однією з головних перспектив є залучення міжнародної допомоги для відбудови освітньої інфраструктури, включаючи школи, університети та дослідницькі центри. Фінансова та технічна підтримка від партнерських країн і міжнародних організацій сприятиме швидкому відновленню та модернізації навчальних закладів.

Ще одним важливим напрямом стане розширення програм міжнародного академічного обміну. Це дозволить студентам і викладачам здобувати знання та навички за кордоном, а також обмінюватися передовим досвідом у сферах управління, технологій та безпеки. Залучення іноземних викладачів і спеціалістів допоможе вдосконалити освітні програми та підвищити якість навчання.

Також особливу увагу буде приділено цифровій освіті та дистанційному навчанню. Інтеграція сучасних технологій у навчальний процес сприятиме доступності освіти для всіх верств населення, зокрема для тих, хто втратив можливість відвідувати традиційні навчальні заклади через війну.

Окрім того, міжнародна співпраця сприятиме інтеграції України у світовий освітній простір, зокрема через участь в міжнародних дослідницьких проєктах та розвиток двосторонніх угод з провідними освітніми установами світу. Це допоможе не лише відновити систему освіти, а й зробити її більш стійкою та конкурентоспроможною в майбутньому.

Загалом міжнародне співробітництво в освіті після війни стане основним фактором відновлення та розвитку, сприятиме підготовці нових поколінь фахівців і формуванню стійкої освітньої системи, що відповідатиме викликам сучасного світу.

Таким чином, міжнародне співробітництво в освіті є важливим чинником зміцнення національної безпеки. Воно сприяє розвитку науки, технологій, міжкультурного діалогу та підготовці висококваліфікованих фахівців. Інвестиції у міжнародну освітню співпрацю – це внесок у стабільність, економічний розвиток та безпеку країни в майбутньому.

1. Khaminich S., Heti K. The knowledge economy as a factor for enterprise development in management system. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, no. 1, 2023, P.103-115.

2. Хамініч С.Ю. Основні тренди освіти в системі економіки знань. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. № 5. URL : <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-5-8886>.

Вячеслав МАКЕДОН

професор кафедри міжнародної економіки та світових фінансів
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна),
доктор економічних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-8131-0235>

**СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО МИРОБУДУВАННЯ
У КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ**

У сучасних умовах глобальної взаємозалежності та нестабільності, що обумовлена багатьма політичними, економічними, військовими та соціальними факторами, геополітична ситуація залишається одним із ключових чинників, які визначають ефективність міжнародного миробудування, оскільки безперервні конфлікти, регіональні кризи, зростаюча

напруга між світовими державами, а також порушення основоположних принципів міжнародного права суттєво ускладнюють можливості для досягнення стійкого миру, що є необхідним компонентом стабільного розвитку світового співтовариства. Важливо зазначити, що в сучасному світі геополітична нестабільність не лише загрожує безпеці окремих держав чи регіонів, але й має здатність провокувати масштабні політичні та економічні потрясіння, які впливають на весь міжнародний порядок, сприяючи зростанню рівня недовіри між суб'єктами міжнародних відносин, що, у свою чергу, ускладнює розробку та реалізацію ефективних стратегій миротворчої діяльності та перешкоджає формуванню багатосторонніх механізмів урегулювання конфліктів.

Слід також підкреслити, що геополітичні процеси останніх десятиліть, включаючи загострення суперництва між провідними світовими центрами сили, порушення територіальної цілісності суверенних держав, зростання сепаратистських рухів, а також активізацію недержавних акторів, зокрема терористичних угруповань і приватних військових компаній, створюють суттєві перешкоди для ефективного міжнародного співробітництва у сфері миротворчості, адже існуючі механізми забезпечення міжнародної безпеки дедалі частіше виявляються неефективними перед новими викликами, що вимагає перегляду підходів до стратегічного планування миробудівних процесів у контексті глобальної безпеки [2].

Одним із найсуттєвіших викликів сучасної системи міжнародних відносин є трансформація традиційних форм збройних конфліктів та активізація гібридних загроз, які поєднують у собі як класичні військові дії, так і економічний тиск, політичні маніпуляції, використання дезінформації, кібератак та інших нетрадиційних методів ведення війни, що суттєво ускладнює процеси мирного врегулювання конфліктів та посилює рівень нестабільності у світі. Сучасні конфлікти все частіше набувають характеру довготривалих і асиметричних протистоянь, де традиційні військові операції поступаються місцем стратегіям інформаційного впливу, кібердиверсій, економічного шантажу та соціальної дестабілізації, що унеможлиблює застосування стандартних миротворчих механізмів і вимагає впровадження адаптивних підходів до управління конфліктами та забезпечення міжнародної безпеки.

Значну роль у поширенні гібридних загроз відіграє технологічний прогрес, який відкриває нові можливості для впливу на політичні процеси всередині держав та міжнародні відносини загалом, адже сучасні інформаційні технології дозволяють здійснювати маніпулятивний вплив на суспільну думку, поширювати пропаганду та створювати умови для внутрішньої дестабілізації цілих регіонів без необхідності прямого військового втручання, що особливо характерно для тактики, яку використовують авторитарні режими, терористичні організації та інші суб'єкти, зацікавлені у послабленні стабільності міжнародного порядку. Така ситуація створює серйозні виклики для існуючих інституцій миробудування, оскільки традиційні методи конфліктного врегулювання не завжди здатні ефективно реагувати на новітні загрози, що вимагає перегляду концептуальних основ міжнародної безпеки та розробки інноваційних стратегій миротворчої діяльності, спрямованих на попередження та нейтралізацію гібридних загроз у сучасному світі [1].

У сучасному світі, де глобалізаційні процеси та технологічний прогрес невідносно змінюють способи взаємодії між державами, ключовою передумовою ефективного миробудування стає впровадження цифрових технологій, які не лише підвищують рівень комунікації між миротворчими силами та місцевим населенням, але й дозволяють здійснювати глибший аналіз ситуації в кризових регіонах, що є критично важливим для запобігання ескалації конфліктів та розробки ефективних механізмів їх врегулювання. Особливо актуальним є використання штучного інтелекту та значних даних для прогнозування розвитку конфліктних ситуацій, що дозволяє не лише швидше реагувати на загрози, але й запобігати їх виникненню шляхом застосування превентивних заходів, спрямованих на нейтралізацію деструктивних тенденцій, які можуть призвести до масових заворушень чи збройних зіткнень.

Окрім того, сучасні цифрові технології відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості миротворчих операцій, адже використання блокчейн-технологій у сфері фінансування миротворчих місій та гуманітарної допомоги значно зменшує ризики корупції, що сприяє підвищенню рівня довіри до міжнародних структур, відповідальних за підтримку миру. Дрони та супутниковий моніторинг дозволяють здійснювати оперативне спостереження за ситуацією в зонах конфліктів, що суттєво підвищує рівень безпеки як для миротворчих контингентів, так і для цивільного населення, яке потерпає від наслідків збройного протистояння. Таким чином, технологічна модернізація миротворчих місій не

лише сприяє підвищенню їх ефективності, але й відкриває нові можливості для забезпечення довготривалого миру у кризових регіонах, що є надзвичайно важливим для формування стабільного міжнародного порядку [5].

Сучасні виклики, пов'язані з миробудуванням, вимагають не лише негайного реагування на конфлікти та їх наслідки, але й розробки довгострокових стратегій, спрямованих на створення умов для сталого розвитку постконфліктних суспільств, що є одним із основних елементів ефективного врегулювання кризових ситуацій. Інтеграція концепції сталого розвитку в миротворчі місії передбачає не лише забезпечення базових потреб населення у сфері безпеки, охорони здоров'я та освіти, але й створення умов для соціально-економічної стабільності, що є запорукою зменшення рівня напруженості в суспільстві та попередження можливих рецидивів насильства [3].

Зокрема, важливу роль відіграє розвиток інклюзивних економічних ініціатив, спрямованих на створення нових робочих місць, підтримку малого та середнього бізнесу, а також залучення інвестицій у регіони, що постраждали від конфліктів, що є необхідною умовою для відновлення економічної активності та підвищення рівня життя місцевого населення. Крім того, екологічний аспект сталого розвитку також має бути врахований у програмах миробудування, адже деградація природного середовища, спричинена збройними конфліктами та неконтрольованим використанням природних ресурсів, може стати додатковим фактором нестабільності, що ускладнює процеси мирного врегулювання та відновлення регіонів. Таким чином, стратегія інтеграції сталого розвитку у миротворчу діяльність є необхідною умовою для забезпечення довготривалої стабільності та попередження нових хвиль насильства, що робить її одним із ключових напрямів модернізації міжнародного миробудування.

З огляду на те, що міжнародні конфлікти стають дедалі складнішими за своєю природою, а традиційні методи мирного врегулювання часто виявляються недостатньо ефективними для забезпечення довготривалого миру, актуальним постає питання реформування механізмів міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй, яка традиційно відіграє провідну роль у підтримці миру та безпеки у світі. Основним недоліком існуючої системи міжнародного миробудування є бюрократичність процесів ухвалення рішень, що значно уповільнює реакцію на кризові ситуації та обмежує ефективність міжнародного втручання у конфліктні зони. Це вимагає перегляду структури прийняття рішень та створення більш оперативних механізмів реагування на загрози міжнародній безпеці. Зокрема, одним із напрямів модернізації системи ООН має стати розширення повноважень миротворчих контингентів, що дозволить їм діяти більш гнучко в умовах кризових ситуацій, а також запровадження нових підходів до фінансування миротворчих операцій, які забезпечать більшу прозорість та ефективність використання міжнародних ресурсів. Крім того, важливим аспектом реформування є посилення співпраці між міжнародними структурами та регіональними організаціями, що дозволить забезпечити більш цілеспрямовану підтримку конкретних регіонів, враховуючи їхні соціально-економічні та культурні особливості [4].

В умовах зростання регіональних конфліктів, що часто мають специфічні політичні, етнічні чи релігійні особливості, значно зростає значення регіональної співпраці у сфері безпеки, адже місцеві організації та держави, що мають безпосередній інтерес у стабільності регіону, можуть відігравати значно активнішу роль у підтримці миру, аніж традиційні міжнародні структури, які часто діють за узагальненими алгоритмами, не враховуючи місцевої специфіки.

Одним із напрямів посилення регіональної співпраці має стати створення ефективних коаліцій між країнами, які безпосередньо зацікавлені у стабільності власного регіону. Це дозволить швидше та ефективніше реагувати на конфліктні ситуації, залучаючи при цьому як військові, так і дипломатичні та економічні інструменти впливу. Крім того, варто зазначити, що взаємодія між регіональними організаціями та міжнародними структурами має бути посилена, що дозволить забезпечити більш ефективний розподіл обов'язків у сфері миротворчості, використовуючи при цьому як глобальні, так і локальні ресурси для стабілізації ситуації у кризових регіонах.

Модернізація міжнародного миробудування є необхідною умовою для забезпечення стабільності у сучасному світі, адже зростаюча складність конфліктів вимагає нових підходів, які базуються на використанні цифрових технологій, інтеграції концепції сталого розвитку,

реформуванні міжнародних організацій та посиленні регіональної співпраці. Це дозволить ефективніше реагувати на сучасні виклики безпеки та забезпечити довготривалий мир.

1. Македон В. В., Чабаненко А. В. Факторні складові цифровізації глобальної економіки та макроекономічних систем країн світу. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9875>. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.11.
2. Петько С. М. Технології індустрії 4:0 у цифровій парадигмі розвитку глобальної економіки. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 24. С. 51-62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-5651.24.2022.8>.
3. Global aspects of national economy development in the conditions of transformational changes: collective monograph / L. O. Aleschenko, O. V. Averchev, V.O. Boiko, S. Yu. Bolila, L. V. Borovik, O. V. Cheremisin etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2021. 248 p.
4. World economic outlook 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/07/16/world-economic-outlook-update-july-2024>.
5. Zhyvko Maksym, Vivchar Stepan. Strategies for Navigating in the Fragmentation Conditions of Global Finance and Economic Digitalization: Contemporary Trends in TNC Management. The problems of economy. 2023. №3. С. 15-24. DOI: 10.1016/j.tre.2023.103147.

Arsenijs MIHEJEVS
Senior Adviser on General Policing
(EUAM Ukraine)

INTERNATIONAL POLICE COOPERATION DURING WAR TIME

International police cooperation has been crucial during the war in Ukraine for a variety of reasons. Here are some key points highlighting its importance:

Combating Organized Crime: The outbreak of war is frequently associated with a surge in organized crime, manifesting in forms such as human trafficking, arms smuggling, cybercrime, and drug trafficking. The facilitation of international police cooperation enables law enforcement agencies across various nations to collaborate effectively in the identification and dismantling of criminal networks that exploit the societal instability engendered by conflict.

Preventing War Crimes and Human Rights Violations: The ongoing conflict in Ukraine has precipitated numerous human rights abuses and war crimes. International police collaboration, facilitated by organizations such as Interpol and Europol, plays a crucial role in monitoring these infractions, compiling evidence, and seeking justice against perpetrators. This cooperative framework is also instrumental in identifying and apprehending war criminals attempting to evade capture by fleeing the region.

Border Security and Control: The displacement of millions of individuals due to the Ukrainian conflict has necessitated the collaboration of international police forces to implement rigorous border checks. These measures are essential for preventing the illicit movement of combatants, criminals, and terrorists while ensuring the safe processing and resettlement of refugees.

Cybersecurity Threats: The warfare has corresponded with a rise in cyberattacks, perpetrated by both state and non-state actors targeting critical infrastructure, financial systems, and military capabilities. Agencies such as Europol's European Cybercrime Centre (EC3) engage in intelligence-sharing efforts to thwart and investigate these threats, thereby enhancing global cybersecurity measures.

Sharing Intelligence: A pivotal aspect of international police collaboration is the exchange of intelligence. Countries and organizations possess varying degrees of access to information; cooperative efforts to consolidate these resources and data facilitate more effective investigations, improve coordination, and enable timely interception of emerging threats.

Support for Ukrainian Law Enforcement: Amidst the complexities of the conflict, Ukrainian law enforcement agencies are often significantly overstretched. International police cooperation offers critical training, resources, and expertise necessary for maintaining order, particularly in liberated or contested areas.

Fighting Corruption: Conflict zones are frequently fertile grounds for corruption, and Ukraine has encountered substantial challenges with this issue both prior to and during the war. International cooperation can provide essential contributions to the investigation and mitigation of corruption, which is vital for effective post-war reconstruction and governance.

Strengthening the Rule of Law and Stability: The reinforcement of police cooperation is crucial to upholding the rule of law within a nation ravaged by war, ensuring that stability is gradually reinstated even amidst ongoing conflict. Global law enforcement resources can offer the necessary expertise to aid Ukraine in reconstructing its justice system and addressing the persistent issues exacerbated by the warfare.

1. URL: europol.europa.eu/publications.

2. URL: commission.europa.eu/aid-development-cooperation-fundamental-rights.

3. URL: euam-ukraine.eu/news/euam-ukraine-a-decade-of-building-capacity-and-supporting-reforms/.

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0003-1183-613X>

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сучасний світ стикається з багатьма викликами й загрозами, серед яких особливе місце посідають воєнні конфлікти, що супроводжуються численними порушеннями прав людини. Особлива увага приділяється захисту цивільного населення, особливо жінок і дітей, які є найбільш вразливими. Окрім загальних прав, з якими кожна людина народжується, жінки та діти мають специфічні права, які потребують особливого захисту не лише в мирний час, але й у надзвичайних ситуаціях, таких як воєнний стан.

Незважаючи на численні дослідження й публікації, ситуація з воєнними злочинами проти дітей в Україні потребує більш ґрунтовного й конкретного аналізу. Під час збройних конфліктів діти та їхні права захищені міжнародним гуманітарним правом і національним законодавством, але на практиці це не завжди реалізується. З огляду на те, що наша країна перебуває в стані війни, питання захисту прав дітей у цей період є не тільки актуальним, але й набуває все більшого значення і потребує ґрунтовного опрацювання. Розуміння цієї проблеми вимагає постійного оновлення знань та адаптації підходів з метою ефективного захисту прав і гідності постраждалих та запобігання повторенню подібних інцидентів у майбутньому.

Діти є найбільш вразливою категорією населення, що потребує особливої турботи й підтримки з боку держави. Яскравим свідченням цього є події, пов'язані з вторгненням російської федерації на територію України. За даними національного порталу «Діти війни», з початку повномасштабної війни росії проти України загинуло 482 дитини, 981 дитина отримала поранення, 398 – вважаються зниклими безвісти та 19 392 – були депортовані.

Для забезпечення захисту прав дітей, зокрема й під час війни, у міжнародному праві існують окремі правові норми, положення яких покликані визначити статус дітей та умови їх виживання у воєнний час. Загальна декларація прав людини, ухвалена 10 грудня 1948 року, є одним з основних документів, який діє в мирний час. Це універсальний міжнародний документ у сфері прав людини, положення якого регулюють права, що безпосередньо стосуються дітей. Ухвалення Декларації стало поштовхом для підписання інших документів, спрямованих на забезпечення рівних прав усіх дітей. Пізніше, у 1974 році, була ухвалена Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних ситуаціях і збройних конфліктах. Усі ці

акти є частиною механізмів, які забезпечують захист та дотримання прав дитини в міжнародному й національному праві.

Проте, незважаючи на встановлені правила, росія цинічно їх порушує, зокрема й норми Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Стаття 17 цього міжнародного закону передбачає право на евакуацію з оточених районів, що особливо стосується жінок і дітей. Однак росія неодноразово порушувала Угоду про «зелені коридори». Найбільш показовим прикладом недотримання міжнародних норм є ракетний обстріл залізничного вокзалу в Краматорську 8 квітня 2022 року, який призвів до поранення й загибелі цивільних осіб, зокрема й дітей.

Міжнародна система захисту прав і свобод дитини містить сукупність міжнародно-правових принципів та норм, що регулюють права і свободи дитини. Міжнародна співпраця досягла значних успіхів у сфері забезпечення повної реалізації прав дитини. Конвенція про права дитини 1989 року є одним з найважливіших документів в історії прав дитини. Цінність її полягає в тому, що вона була створена для захисту прав усіх дітей від будь-якої форми ізоляції або дискримінації. Конвенція є важливим інструментом у боротьбі з порушеннями прав дітей і сприяє створенню світу, в якому діти можуть розвиватися й жити в повній гармонії.

Потреба в захисті прав дітей виникає не лише в дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а й у всіх дітей, які перебувають у вразливому становищі. Збройні конфлікти створюють додаткові виклики для дотримання й захисту прав дітей, незалежно від їхнього статусу. Діти, батьки яких не потребують особливого захисту в мирний час, потребують підтримки й захисту в період війни. На окупованих територіях діти віком до 15 років, вагітні жінки й матері дітей віком до семи років мають право продовжувати користуватися такою допомогою, як харчування, медичне обслуговування та захист від наслідків

Вирішення проблеми дітей в умовах збройного конфлікту є одним із пріоритетів стратегії Європейського Союзу в галузі прав людини. Ратифікуючи Факультативний протокол до Конвенції про участь дітей у збройних конфліктах, Україна підтверджує свою готовність протистояти шкідливому та широкомасштабному впливу на дітей, засуджує незаконні напади на дітей в умовах конфлікту та установи, де часто перебувають діти, зокрема школи та лікарні, а також засуджує втягнення дітей у збройні конфлікти, визнаючи необхідність посилення їх захисту.

Згідно з міжнародним правом діти, які зростають під час війни, визнані такими, що потребують особливого захисту. Це пов'язано з тим, що під час війни порушуються всі права дитини. Зокрема, право на життя, право бути з родиною та громадою, право на здоров'я, право на особистий розвиток та право на піклування й захист перебувають під загрозою.

Отже, в сучасних умовах, особливо в ситуації збройного конфлікту, питання захисту прав та інтересів дітей набуває особливого значення.

Дуже важливо активно боротися з безкарністю, надаючи правову допомогу й послуги підтримки жертвам, застосовуючи підхід, орієнтований на потерпілих, протягом усього процесу правосуддя та забезпечуючи притягнення винних до відповідальності за їхні дії. Важливо створювати та фінансувати притулки, консультаційні центри та гарячі лінії, які надають екстрену допомогу, психологічну підтримку й програми реабілітації. Ці життєво важливі послуги мають бути легкодоступними для всіх постраждалих, незалежно від їхнього географічного розташування чи соціально-економічного статусу, з особливою увагою до маргіналізованих спільнот, що перебувають у зоні ризику.

За підтримки міжнародних партнерів і вдосконалення міжнародно-правових механізмів притягнення винних до відповідальності можна домогтися позитивних змін у застосуванні міжнародного гуманітарного права. Міжнародна підтримка України – це не бажання, а обов'язок держав, які прагнуть глобального процвітання й безпеки. Це безпека не тільки для України, а й для територій інших держав, оскільки імперські наміри російської федерації можуть поширитися і на інші країни. Збереження записів і доказів злочинів, особливо місіями ООН і Ради Європи з моніторингу, має важливе значення.

Співпрацюючи з міжнародними організаціями, групами громадянського суспільства та регіональними ініціативами, Україна може отримати доступ до цінної підтримки, ресурсів і досвіду в боротьбі з гендерно зумовленим насильством та просуванням гендерної нерівності, досягнути значного прогресу у розв'язанні соціальних проблем, з якими стикаються жінки та діти в постконфліктних ситуаціях.

На сьогодні законодавство України щодо захисту прав дітей в умовах воєнного стану перебуває в стадії динамічного розвитку. Однак ефективність цього розвитку залежить від

низки факторів. Першим з них є існування тимчасово окупованих територій. Проблема полягає в тому, що на ці території неможливо здійснювати правовий вплив, отримувати достовірну інформацію про потреби дітей, які там проживають, відстежувати їхнє місцеперебування та умови проживання. Інакше кажучи, можна розробити плани правових дій щодо дітей, які проживають на окупованих територіях, але реалізувати їх на практиці наразі неможливо. Другий фактор – відсутність фінансування. Реалізація програм захисту прав дитини у воєнний час потребує належного фінансування, яке зараз важко отримати з державного бюджету.

1. Батраченко Т., Розгон О., Єфімова І. Сексуальне насильство в контексті воєнних злочинів: аналіз міжнародних та європейських стандартів та відповідальності. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 1(29). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-13-21](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-13-21).
2. Білянський Ю. О., Лінник Н. В., Руснак Л. В. Особливості нормативно-правового регулювання захисту прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вдосконалення. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : матеріали VI міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 9 червня 2023 р. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. URL : <https://doi.org/10.36059/978-966-397-314-2-4>.
3. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів : Декларація ООН від 14.12.1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317#Text.
4. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Резворович К. Р. Нормативно-правові акти України як засіб забезпечення ефективного функціонування механізму реалізації гендерної рівності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 125–129. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/21_2_ua/%D0%9D%D0%92_2-2021_23.10.21-125-130.pdf.
6. Ястремська Н. Міжнародне право та воєнний стан: обмеження та обов'язки держав. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2024. № 2(44). URL : [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-1252-1262](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-1252-1262).
7. Yunin A., Yunina M., Rezvorovych K. Violence against children in educational institutions (bullying): causes, consequences, prevention measures and responsibility. Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs). Riga : Baltija Publishin, 2023. S. 528–549. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-23>.

Тетяна ЧЕХОВИЧ

науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення
прав осіб, які постраждали від війни,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-9821-4127>

**ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ
ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**

Гіппократу належать відомі усім слова: «Vita brevis, Ars longa» («Життя коротке, мистецтво вічне»). Ця думка підкреслює цінність мистецтва та культури, пояснює необхідність збереження культурних цінностей для прийдешніх поколінь. Саме тому так важливо берегти культурну спадщину, особливо в часи збройних конфліктів, коли вона опиняється під загрозою знищення.

Культурні цінності виконують різні та однаково важливі функції. Завдяки ним люди отримують інформацію про навколишній світ, про своє минуле та особливості його формування. Пізнаючи культурні цінності, ми пізнаємо себе, краще розуміємо свої традиції та звичаї. У певному розумінні можна навіть сказати, що культурні цінності закладають соціокультурний код відповідного народу, який визначає його унікальність і відрізняє від інших.

У контексті російсько-української війни ці висновки набувають особливого

значення, бо російський диктатор путін постійно намагається перекручувати історію та заперечувати культурну ідентичність українського народу. На заваді таким безглуздим твердженням якраз і стоять наші українські культурні цінності, спираючись на які ми можемо переконливо довести, що українська нація займає самостійне та значиме місце у межах людської (світової) цивілізації.

Таке важливе значення культурних цінностей пояснює намагання ворога завдати максимальних руйнувань національним історичним цінностям. Це спосіб завдати шкоди самосвідомості противника і навіть самому його існуванню. Це відбувається особливо у випадках, коли сторона конфлікту прагне знизити ймовірність культурного виживання свого противника [3, с. 16].

Культурні цінності несуть у собі сильний символізм і можуть виконувати функцію формування ідентичності населення. Тож не дивно, що Рафаель Лемкін свого часу пропонував до концепції геноциду включити й культурний елемент. Адже свідоме знищення об'єктів культурної спадщини зазвичай спричинене неприйняттям чужих поглядів, ідей та цінностей.

Таким чином, якщо крім знищення людей під час збройних конфліктів відбувається і цілеспрямоване руйнування культурних цінностей, то це свідчить про суттєве збільшення рівня провини воєнних злочинців, які подібними діями демонструють цілковите неприйняття загальнолюдських стандартів.

Базовим міжнародно-правовим документом, що закладає необхідні підвалини для захисту культурних цінностей під час збройних конфліктів, виступає Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, яку підписали 14 травня 1954 року 37 з 56 держав-учасниць конференції, скликаної ЮНЕСКО в Гаазі (Нідерланди) [2].

Значними нововведеннями і доповненнями порівняно з попередніми конвенціями 1899, 1907 і 1935 рр. стали всеосяжне визначення культурних цінностей, що підлягають охороні, у статті 1 Конвенції, введення синьо-білого захисного знака для культурних цінностей. Серед базових принципів захисту було визнано принцип підготовки до охорони цінностей ще в мирний час і повагу до них.

Однак збройні конфлікти наприкінці XX ст. призвели до значних руйнувань, пошкоджень і втрат культурних цінностей у різних країнах світу. Особливо руйнівними були воєнні дії на Близькому Сході, у Перській затоці, на Балканах, в Афганістані та Іраку, що призвели до втрати або пошкодження численних об'єктів культурної спадщини світового рівня.

Щоб запобігти подібному, було проведено цілу серію експертних зустрічей, які згодом стали проводитися і на урядовому рівні. Мета полягала в тому, щоб посилити захист культурних цінностей, передбачений Гаазькою конвенцією 1954 року, і забезпечити виконання зобов'язань, що випливають з неї. Було швидко досягнуто згоди в тому, що Гаазьку конвенцію необхідно адаптувати до нових змін у міжнародному гуманітарному праві, проте думки експертів суттєво розходилися щодо відповідного підходу. У підсумку було вирішено розробити і підписати додатковий протокол до Гаазької конвенції 1954 року [1, с. 26].

У березні 1999 року в Гаазі було знову скликано конференцію держав, які підписали Гаазьку конвенцію. У конференції взяли участь понад 80 держав, які підписали Конвенцію, і багато держав, які не підписали її, включно зі США. На конференції також були присутні Міжнародний комітет Червоного Хреста і Міжнародний комітет Блакитного щита, асоціація неурядових організацій у сфері захисту культурних цінностей.

26 березня 1999 року після тривалих консультацій було досягнуто консенсусу за проектом Другого протоколу до Гаазької конвенції, який було підготовлено кількома робочими групами і ухвалено учасниками конференції.

Ключовими елементами Другого протоколу є:

- більш чітко визначено раніше неясні або невизначені (юридичні) терміни та інститути;

- уточнення умов, за яких цивільні об'єкти можуть стати військовими цілями в контексті «нагальної військової необхідності»;

- запровадження нової категорії захисту, а саме «культурні цінності, що перебувають під посиленням захистом», з одночасним включенням до спеціального списку. Йдеться про культурну спадщину, що має величезне значення для людства, яка ніколи не може бути використана у військових цілях або для захисту військових об'єктів і підрозділів;

- створення комітету, що складається з 12 представників договірних сторін, для контролю за дотриманням Другого протоколу та сприяння заходам із захисту культурних цінностей уже в мирний час із використанням фінансових коштів із фонду Співтовариства;

– додатковий комплекс заходів щодо захисту культурних цінностей у мирний час, таких як створення реєстрів, складання списку культурних цінностей тощо.

Міжнародне право охорони культурних цінностей у разі збройного конфлікту має вже понад столітню історію. Проте чіткого оформлення воно набуло лише після підписання Конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року. Також згідно з висновками більшості дослідників, Другий протокол значно якісніше та прогресивніше регулює питання захисту культурних цінностей. Водночас порівняно низький рівень його підписання та ратифікації демонструє неготовність деяких держав підтримувати положення нового договору [1, с. 5].

1. Зі щитом чи на щиті? : захист культурних цінностей в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, Д. О. Коваль, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А. П. Буценка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, КИТ, 2016.

2. Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, яку було підписано 14 травня 1954 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU54K01U>.

3. Культурна спадщина і масові злодіяння. За редакцією Джеймса Куно і Томаса Дж. Вейса. URL: https://www.getty.edu/publications/cultural-heritage-mass-atrocities/downloads/pages/CunoWeiss_CHMA_contents-ru.pdf.

Михайло АКИМОВ

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-7715-0259>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПОЛОМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 24 лютого 2025 року зареєстровано 157 331 воєнний злочин і злочин агресії, а також 20 944 злочини проти національної безпеки [1]. Однак незалежно від ступеня масовості та тяжкості цих кримінально протиправних діянь закон – стаття 6 Кримінального кодексу (далі – КК) України вимагає, аби кожна винна у їх вчиненні особа була притягнута до відповідальності та (у разі доведення її вини у встановленому порядку) адекватно і справедливо покарана [2].

Відомі численні випадки, коли особи, які обґрунтовано підозрюються у вчиненні воєнних злочинів, злочинів агресії, злочинів проти людяності та злочинів проти національної безпеки, перебувають на території інших держав та взагалі вільно пересуваються світом. Постає цілком логічне запитання: чому таких осіб (навіть якщо їх оголосили в розшук правоохоронні органи України, а іноді й заочно взяли під варту вітчизняні суди) не затримують у державах перебування та не екстрадують до України для подальшого кримінального переслідування?

Забезпечення взаємодії усіх органів кримінальної поліції в межах чинного законодавства та у дусі Загальної Декларації прав людини, а також створення та розвитку установ, що зможуть успішно сприяти запобіганню загальнокримінальної злочинності та боротьбі з нею, є завданнями Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу згідно із статтею 2 його Статуту [5]. Саме Інтерпол мав би забезпечити координацію співпраці правоохоронних органів України та інших держав під час розшуку, затримання та екстрадиції осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів. Однак подібне співробітництво обмежене у зв'язку з положеннями статті 3 Статуту Інтерполу, що суворо цій організації забороняє будь-яке втручання чи діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру. Проте незважаючи на численні намагання України використати інструменти Інтерполу (передусім Червоні оповіщення) з метою арешту та подальшої екстрадиції осіб, підозрюваних у вчиненні вказаних вище діянь, Генеральний секретаріат Інтерполу протягом більше ніж двох років формулював власну позицію щодо зазначеного питання і навесні 2024 року відмовив у співробітництві, посилаючись на положення підпункту с пункту 2 статті 77 Правил обробки даних Інтерполу, відповідно до якого

оповіщення не публікуються, якщо їх публікація може зашкодити інтересам організації або її держав-учасниць [6]. Про яку саме шкоду йдеться та в який спосіб прагнення до справедливості може її спричинити, чиновники у Ліоні так і не пояснили.

За таких умов Україна не має іншого вибору, крім як вдатись до інших, більш дієвих інструментів міжнародного правоохоронного співробітництва. Чільне місце серед наших закордонних партнерів посідає Європейський поліцейський офіс (Європол), створений ще у 1994 році як регіональний координаційний підрозділ по боротьбі з незаконним обігом наркотиків та перетворений у 2010 році у багатопрофільне поліцейське агентство Європейського Союзу, що має своїм завданням підвищення ефективності роботи та рівня взаємодії компетентних органів держав-учасниць у протидії тероризму, незаконному обігу наркотиків та іншим серйозним формам міжнародної злочинності у разі наявності ознак причетності організованих злочинних структур (а так само заподіяння такими злочинами шкоди двом або більше державам-учасницям) у спосіб, що вимагає спільних зусиль держав-учасниць з огляду на масштаб, значення та наслідки зазначених злочинів (стаття 2 Конвенції про Європол [7]).

Співпраця України з Європолем наразі здійснюється на підставі Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 грудня 2016 року, що була укладена замість Угоди про стратегічне співробітництво від 04 грудня 2009 року, і передбачає взаємну підтримку в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності, у тому числі шляхом обміну інформацією [3; 4]. Діяльність Європолу не обмежена подібно до того, як це робить Статут Інтерполу, тому можливості цієї міжнародної правоохоронної організації наша держава має (і повинна) використовувати набагато ширше. Більше того, європейські колеги після початку агресії проти України самі висловили зацікавленість у поліпшенні взаємодії з вітчизняними компетентними органами. Йдеться, зокрема, про:

- мобілізацію ресурсів (людських, технічних тощо) держав-учасниць ЄС та спроможностей їх правоохоронних структур з метою зменшення ризиків від злочинності та інших пов'язаних з війною негативних явищ (як-от передислокація лідерів та активних учасників російськомовних організованих злочинних груп (організацій) до Європи, зростання кіберзлочинності, торгівлі людьми, незаконного обігу зброї, наркотиків, вірогідне розповсюдження зброї масового знищення);
- підтримку як України, так і держав, що межують із нею, шляхом переорієнтації (зміни) чинних програм (проектів) співпраці у сфері протидії злочинності;
- розробку та впровадження нових ініціатив для подолання викликів, що їх актуалізувала широкомасштабна агресія проти України (передусім обмін інформацією, підтримка розслідування воєнних злочинів, запобігання та протидія ухиленню від санкцій, поширенню дезінформації, пересуванню терористів-одинаків тощо).

Прикладами успішної взаємодії правоохоронних органів України та держав ЄС за посередництва Європолу (а так само і самого Європолу) є:

1. Реалізація аналітичних проектів «Основні міжнародні злочини», «Кримінальні структури високого ризику», «Зброя та вибухівка», «Повернення активів».

Із середини березня 2022 року у Європолі започатковано єдину платформу для збирання, зберігання та аналітичної обробки інформації про воєнні злочини, вчинені російськими військовими в Україні, для її подальшого використання у досудовому розслідуванні. У жовтні 2023 року Європол офіційно доєднався до спільної слідчої групи з розслідування воєнних злочинів в Україні, діяльність якої координується Євроюстом, а в листопаді того ж року розпочала роботу оперативна група зі збирання та аналізу інформації з відкритих джерел, до складу якої увійшли аналітики з 14 держав-учасниць Європолу.

Крім того, Україна із травня 2023 щоквартально надсилає до Європолу інформацію про вогнепальну зброю (нарізну, гладкоствольну та комбіновану), що була вилучена, знайдена чи добровільно здана, з метою перевірки за відповідними базами даних. Загалом станом на теперішній час вже передано інформацію щодо понад 860 тис. одиниць зброї.

Внаслідок діяльності спільної слідчої групи Європолу, трьох європейських держав та України у 2023–2024 роках на території Франції було припинено діяльність злочинної організації, що спеціалізувалась на незаконному заволодінні транспортними засобами та вимаганні, учасники якої після початку агресії проти України перемістили свою діяльність до ЄС.

Також у квітні 2022 року Європол спільно з державами-учасницями ЄС, Євроюстом та FRONTEX розпочав обміну інформацією та надання оперативної підтримки у фінансових

розслідуваннях, спрямованих проти злочинних активів та обходу економічних санкцій ЄС, накладених у зв'язку з агресією проти України. Зокрема, у Нідерландах було задокументовано протиправну діяльність російського підприємця, який упродовж шести років займався реалізацією мікрочипів та дронів на території ЄС (в обхід санкцій та обмежень ця особа переправляла мікрочипи до держави-агресора і здійснювала підозрілі транзакції з підприємствами її військово-промислового комплексу через зареєстровані на Мальдівських островах фіктивні компанії). Вироком суду м. Роттердам фігуранта визнано винним та засуджено до позбавлення волі на строк 1,5 року та штрафу в розмірі 200 тисяч євро.

2. Співпраця з профільними підрозділами Європолу (Європейським центром боротьби з кіберзлочинністю, Європейським центром боротьби з нелегальною міграцією, Європейським контр терористичним центром).

Під час координованої Європолем операції «Амазон» задокументовано та припинено діяльність одного із учасників міжнародної хакерської групи, який несанкціоновано отримав доступ до 1,5 тис. акаунтів користувачів цього сервісу і розгорнув на них роботу 1 млн. віртуальних машин для майнінгу криптовалют.

У межах розслідування торгівлі людьми у взаємодії з колегами з Греції, Грузії, Італії, Франції, Швеції та Чехії, українські правоохоронці виявляють та припиняють схеми використання наших громадян у контрабанді мігрантів до ЄС, втягнення їх у проституцію та сурогатне материнство. Перебіг цієї роботи із 2022 року щомісячно обговорюється на засіданнях відповідної оперативної групи в Європолі.

Із червня 2024 року Служба безпеки України отримала доступ до захищеної системи обміну інформацією Європолу SIENA Counter Terrorism, що уможливило обмін інформацією у сфері протидії тероризму з представниками інших держав-учасниць ЄС.

3. Участь у роботі спеціалізованих правоохоронних мереж, діяльність яких адмініструється Європолем – Оперативній мережі по боротьбі з відмиванням грошей (Anti-Money Laundering Operational Network, AMON), Камденській міжвідомчій мережі з повернення активів (Camden Asset Recovery Inter-Agency Network, CARIN), Міжнародній мережі спеціальних тактичних підрозділів (ATLAS), Європейській мережі вибухотехнічних підрозділів (European EOD Network, EEODN). При цьому варто наголосити, що до такої взаємодії залучена не лише Національна поліція України, а й інші зацікавлені вітчизняні правоохоронні органи.

4. Трансформація поточної діяльності Європолу та його держав-учасниць з огляду на виклики, що їх актуалізувала агресія проти України.

Ще у 2021 році Європейська Комісія офіційно представила нову стратегію ЄС щодо боротьби з організованою злочинністю – Європейську міждисциплінарну платформу проти кримінальних загроз (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats, або EMPACT), що повинна активізувати оперативне співробітництво у протидії організованим злочинним формуванням. Вже з наступного року Україна долучилась до реалізації Оперативних планів заходів в рамках циклу EMPACT на 2022–2025 роки.

У 2023 році Національною поліцією України забезпечено участь у 122 заходах усіх 15 Оперативних планів заходів у межах EMPACT, а при реалізації заходу 2.8 (організовані злочинні формування з України, Молдови та інших російськомовних регіонів) Оперативного плану заходів «Кримінальні структури високого ризику» (High-risk criminal networks) Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України залучено як співлідера. Правоохоронні органи України також активно долучились до Днів спільних дій у межах Оперативного плану заходів «Незаконний обіг зброї» (Firearms trafficking). У період з 13 по 18 листопада було розгорнуто Оперативний командний пункт в місті Скоп'є (Північна Македонія); за цей період часу Національною поліцією України розпочато 148 кримінальних проваджень за ст. 263 та 263-1 КК України (з них в 54 кримінальних провадженнях особам повідомлено про підозру), проведено 6 оперативних закупівель, вилучено 144 одиниці зброї, 163 гранати та 20 286 набоїв.

У 2024 році співробітництво Національної поліції України з іноземними колегами у межах EMPACT істотно поширилось – взято участь у 223 заходах усіх 15 Оперативних планів заходів.

Підсумовуючи, треба зауважити, що співробітництво з Європолем не лише дозволяє використовувати його можливості, але й знайомити представників держав Європи з безцінним досвідом, що його українські правоохоронці наразі добувають власними зусиллями (а часто-густо кров'ю та життям) і який, будучи належно імplementованим, відіграє важливу роль у зміцненні внутрішньої безпеки на континенті.

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 24.02.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.02.2025).
3. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 грудня 2016 року : ратифікована Законом України від 12 липня 2017 року № 2129-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 24.02.2025).
4. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 04 грудня 2009 року : ратифікована Законом України від 05 жовтня 2010 року № 2576-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_954#Text (дата звернення: 24.02.2025).
5. Constitution of the ICPO-INTERPOL. URL : <https://www.interpol.int/Who-we-are/Legal-framework/Legal-documents> (дата звернення: 24.02.2025).
6. INTERPOL's Rules on the Processing of Data. URL: https://www.interpol.int/en/content/download/5694/file/27%20E%20RulesProcessingData_RPD_2024.pdf (дата звернення: 24.02.2025).
7. The Europol Convention : concluded in Brussels on July 18th, 1995. URL: <https://web.archive.org/web/20050209004829/http://www.europol.eu.int/index.asp?page=legalconv&language=en#ARTICLE%202> (дата звернення: 24.02.2025).

Вікторія ДАВИДЕНКО

професор кафедри
кримінального права та кримінології
Навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-8175-7026>

МІЖНАРОДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРЕСОРА

Російська агресія проти України супроводжується систематичними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. Ворог веде війну не лише проти Збройних Сил України, але й проти цивільного населення, використовуючи терористичні методи ведення бойових дій. Масові обстріли, мінування територій, насильницькі викрадення та катування людей є частиною залякування та деморалізації українського народу.

Навмисні, постійні, невибіркові та непропорційні обстріли цивільного населення і цивільних об'єктів, більшість з яких знаходиться далеко від зони бойових дій, мінування полів і викрадення сільськогосподарської техніки під час посівної, створення окупантами гуманітарної катастрофи – нестачі продуктів харчування, медикаментів, палива, проведення російською розвідкою виявлення та нейтралізації патріотично налаштованих осіб, удари ракетами і дронами по електростанціях та об'єктах водопостачання тощо, здійснюються з єдиною метою – тероризувати мирних жителів; сіяти паралізуючий масовий страх, відчай; заподіювати спустошення, тривалі психологічні травми; змусити припинити боротьбу. Неможливо не згадати, що за даними офісу Генерального прокурора України, з місця масового захоронення у лісі біля м. Ізюм ексгумували 447 тіл загиблих, з яких 425 цивільних осіб, серед яких 5 дітей, та 22 військовослужбовці ЗСУ. Через невибірковий та непропорційний характер атак населення постійно перебуває під загрозою смерті і незахищеності [1].

Російський агресор вдається до бомбардування цивільних об'єктів, включаючи житлові будинки, лікарні, школи та критичну інфраструктуру. Використання заборонених методів війни, зокрема, вжиття касетних боеприпасів та фосфорних бомб, спричинює масові жертви серед мирного населення.

Знищення електростанцій, підстанцій, об'єктів водопостачання та медичних установ призводить до дефіциту життєвоважливих ресурсів. А навмисне блокування гуманітарної допомоги на окупованих територіях та викрадення продовольства, знищення врожаю, вивезення сільськогосподарської техніки призводить до гуманітарної катастрофи.

Наша держава робить усе можливе для протидії агресору та притягнення російських воєнних злочинців до відповідальності.

Україна 21 серпня 2024 року ухвалила Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» та стала 125-ю повноправною державою-учасницею цього Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) [2].

Ратифікація Римського статуту МКС має важливе значення, оскільки Міжнародний кримінальний суд є основним міжнародно-правовим механізмом для переслідування російських воєнних злочинців. Як постійний міжнародний суд, він створений для розслідування, кримінального переслідування та покарання осіб, відповідальних за найтяжчі злочини, зокрема геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та агресію.

На підставі зібраних доказів Україна та міжнародні партнери активно працюють над притягненням Росії до відповідальності в рамках міжнародного права.

Так, на базі Євроюсту утворений Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії (ІСРА). Це координаційна платформа, що спрямована на підтримку національних розслідувань злочину агресії проти України.

ІСРА складається з учасників із України, Естонії, Латвії, Литви, Польщі та Румунії. Крім того, Сполучені Штати призначили спеціального прокурора зі злочину агресії для підтримки діяльності центру, а Офіс прокурора МКС призначив представників для участі в ІСРА.

Збір, збереження та аналіз доказів є головним пріоритетом для ІСРА. Незважаючи на проблеми у виявленні та зборі доказів, значна частина яких знаходиться в Російській Федерації, кількість доказів, що подається до Баз даних доказів основних міжнародних злочинів (CICED), зростає. Щоб довести масштаби та системність злочинів Росії в Україні, дуже важливо щоб стратегія обвинувачення спиралась на велику кількість доказів [3].

Отже, дії російських військових в Україні є системним порушенням норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, а також загальних прав людини. Злочини, такі як навмисні атаки на цивільне населення, масові вбивства, депортації, є атаками терору, спрямовані на знищення та залякування українців. Україна продовжує боротьбу проти агресії, а також збирає докази воєнних злочинів для їх подальшого розгляду в міжнародних судах та трибуналах. Важливо забезпечити міжнародний тиск і правосуддя, аби винні понесли відповідальність за скоєні злочини.

1. Терор чи тероризм: чому важливо визначити, що саме вчиняє Росія в Україні? Українська Гельсінська Спілка з прав людини. URL : <https://www.helsinki.org.ua/articles/terror-chy-teroryzm-chomu-vazhlyvo-vyznachyty-shcho-same-vchyniaie-rosiia-v-ukraini/>.

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: ратифікація від 21 серпня 2024 року № 995_588. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

3. Пік з моменту запуску Міжнародного центру з переслідування за злочин агресії (ІСРА). URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/rik-z-momentu-zapusku-miznarodnogo-centru-z-peresliduvannya-za-zlocin-agresiyi-proti-ukrayini-icpa>.

Ірина СЕМЕСОВА

завідувач кафедри міжнародних відносин Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-9056-6512>

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ У СУЧАСНИХ ГЕОПІЛІТИЧНИХ УМОВАХ

Постбіполярний світовий порядок характеризується зростанням кількості та частоти міжнародних конфліктів, посиленням протиріч між провідними державами, що спричиняє зміни у структурі міжнародного політичного простору. Ускладнення зовнішньоекономічних процесів та динаміка світової економіки зумовили необхідність застосування складніших національних та міжнародно-правових механізмів для підтримки стабільності. Одним із важливих інструментів впливу на держави з метою повернення їх у правове поле міжнародних відносин є економічні санкції. У XX столітті цей метод «м'якої сили» став

звичною практикою міжнародної політики. Уряди та міжнародні організації розробили багатосторонні санкційні механізми, які застосовуються у різних країнах з різних причин.

Економічні санкції є одним із ключових інструментів міжнародного впливу, що дозволяє державам чи міжнародним організаціям змінювати поведінку інших країн без застосування військової сили. Вони можуть бути спрямовані як на покарання за порушення міжнародного права, так і на стимулювання дотримання певних норм і стандартів. Як правило, економічні санкції запроваджуються країною з більшим економічним потенціалом проти країни з меншою економічною потужністю, що робить відповідні заходи у відповідь вкрай ускладненими, а інколи й неможливими.

Наукове визначення санкцій охоплює їхню суть як інструменту обмеження доступу до ресурсів, що змушує країну-адресата коригувати свою політику. Так, Йоган Галтунг [2] розглядає санкції як інструмент тиску, покликаний повернути державу в рамки загальноприйнятого світового порядку. Однак у сучасній політиці санкції все частіше використовуються не лише як реакція на порушення норм міжнародного права, а й як спосіб досягнення стратегічних геополітичних інтересів.

Сучасна санкційна політика є багаторівневою, оскільки поєднує юридичні, економічні та політичні механізми. Вона не лише впливає на окремі держави, а й змінює конфігурацію міжнародних відносин, створюючи нові завдання для світової економіки та безпеки.

У світовій політиці роль економічних санкцій зазнала суттєвих змін. Раніше вони застосовувалися як загальні заходи тиску, проте сьогодні стали більш цілеспрямованими, комбінованими та адаптованими до конкретних ситуацій. Все ширше використовуються так звані «точкові» або «розумні» санкції [1], основна мета яких – вплив не на всю державу, а на конкретних фізичних чи юридичних осіб, політичні або фінансові групи, відповідальні за порушення міжнародного права.

Найважливіша особливість цільових санкцій полягає в тому, що вони розробляються таким чином, щоб мінімізувати негативні наслідки для цивільного населення, зокрема у гуманітарній сфері. Найбільш поширеними формами таких санкцій є заморозення фінансових активів та ембарго на постачання товарів або послуг.

Яскравим прикладом адресних санкцій є обмеження, введені Радою Безпеки ООН щодо повстанського угруповання УНІТА в Анголі, а також бойовиків у Сьєрра-Леоне та Ліберії. Вони були спрямовані на перекриття основних каналів фінансування цих угруповань, насамперед через нелегальну торгівлю алмазами та прибутками від контрабанди.

При аналізі економічних санкцій у сучасних міжнародних відносинах важливо враховувати обставину, що, незважаючи на те що санкції спрямовані проти конкретної держави або групи країн, які порушили міжнародні норми, їхній вплив часто виходить за ці межі. Через глобальну економічну взаємозалежність санкційні обмеження можуть опосередковано зачіпати й треті країни. Наприклад, обмеження імпорту до країни, що перебуває під санкціями, може негативно вплинути на економічні інтереси інших держав, компанії яких постачають товари або сировину для виробництва цих імпортованих товарів. Таким чином, санкції можуть створювати ефект ланцюгової реакції, змінюючи умови міжнародної торгівлі та перерозподіляючи ринкові можливості.

Двоїтий характер економічних санкцій у міжнародних відносинах, який часто має протилежний або навіть взаємовиключний ефект, вимагає чіткої формалізації принципів їхнього застосування та визначення меж впливу. Однак ООН, Європейський Союз та інші міжнародні об'єднання досі не встановили чітких універсальних правил для їх запровадження.

Сучасна система міжнародних економічних санкцій базується на таких принципах:

- відповідність міжнародному праву – санкції мають бути юридично обґрунтованими та не порушувати фундаментальні міжнародні норми;
- наявність чітких підстав для запровадження санкцій – економічний тиск має застосовуватися лише у випадках, коли для цього існують вагомі причини;
- прозорість санкційного механізму – ухвалення санкцій повинно бути відкритим та підзвітним, а їхні критерії чітко визначеними;
- одноразовість та цільове застосування – санкції не повинні використовуватися як інструмент політичного чи економічного тиску в інтересах окремих країн або організацій. Це важливо для запобігання їх використанню у протекціоністських цілях чи як засобу недобросовісної конкуренції;
- відсутність подвійних стандартів – критерії накладання санкцій мають бути універсальними, а не вибірковими, щоб уникнути політичної упередженості;

– заборона використання санкцій як інструменту усунення конкурентів – санкційна політика не повинна ставати засобом економічного домінування або впливу на ринкові процеси шляхом обмеження діяльності конкурентів.

У сучасній світовій політиці особливої актуальності набуває проблема ефективного застосування економічних санкцій як інструменту зовнішньої політики та засобу підтримання міжнародного миру і безпеки.

Визначення ефективності санкцій є складним завданням, оскільки вимагає чіткого формулювання цілей, завдань та стратегічних орієнтирів санкційної політики. Для цього необхідно встановити ієрархію пріоритетів, провести всебічний аналіз поточного стану та потенціалу як країн, що ініціюють санкції, так і держав-об'єктів обмежень. Важливо також розуміти, що застосування будь-якого зовнішньополітичного інструменту залежить від широкого спектра факторів, які можуть бути неоднозначними, складними для формалізації та важко прогнозованими. Ключовими параметрами ефективності міжнародних економічних санкцій є:

- наявність нормативно-правової бази, що визначає принципи та регламентує механізм впровадження санкцій;
- інституційне забезпечення санкційних заходів, яке гарантує їхню реалізацію та контроль;
- політичний консенсус у країні-ініціаторі санкцій щодо їхньої доцільності, основних принципів і методів застосування;
- помірність політичних цілей, тобто санкції мають бути спрямовані на коригування зовнішньої політики держави-об'єкта, а не на пряму зміну її політичного режиму;
- залучення міжнародних партнерів та геополітичного оточення цільової країни до реалізації санкційної політики.

Ефективність санкцій значною мірою залежить від чітко визначених цілей, міжнародної координації та спроможності механізмів їхнього впровадження, що дозволяє підвищити їх вплив та зменшити можливості для обходу.

Міжнародні економічні санкції часто використовуються для тиску на країни, які порушують міжнародне право, права людини або здійснюють агресивну політику. Проте ефективність санкцій не завжди є однозначною, адже країни можуть знаходити способи їх обходу. Так, уникнення негативних наслідків санкцій здійснюється через треті країни – держави під санкціями можуть використовувати дружні країни або нейтральні держави для здійснення торгівлі. Так, російські товари можуть потрапляти на світові ринки, а заборонені до імпорту в РФ товари на російські ринки через країни ОДКБ. Санкційні обмеження можуть обходитися за допомогою використання криптовалют і фінансових технологій. У відповідь на санкції країни можуть переходити до бартерних угод або до контрабандної торгівлі через "сірі" ринки. Країни, що досить довгий час перебувають під санкційним тиском, адаптують національну економіку до обмежень, створюючи внутрішні виробничі ланцюги, що зменшують залежність від зовнішньої торгівлі.

Оскільки санкції не завжди дають очікуваний результат, міжнародна спільнота шукає альтернативні методи впливу:

- дипломатичний тиск і переговори. Використання політичних переговорів, міжнародних посередників та умовного зняття санкцій для стимулювання змін;
- точкові санкції проти еліт. Замість широких обмежень на всю економіку ефективнішими можуть бути персональні санкції проти олігархів, чиновників та державних підприємств;
- підтримка опозиційних рухів і громадянського суспільства. Західні країни можуть фінансово або дипломатично допомагати політичним рухам у санкційних державах, які виступають за реформи;
- економічна ізоляція через ринкові механізми. Відмова міжнародних компаній від співпраці з режимами під санкціями через репутаційні ризики;
- кібератаки та технологічний тиск. Обмеження доступу до ключових технологій, програмного забезпечення та цифрової інфраструктури.

Санкції можуть бути ефективним інструментом тиску, але їх обхід можливий через численні механізми. Тому міжнародна спільнота комбінує економічний тиск із дипломатичними, технологічними та політичними методами для досягнення бажаних змін у поведінці держав.

1. Clifton Morgan, Constantinos Syropoulos, Yoto V. Yotov Economic Sanctions: Evolution, Consequences, and Challenges. *Journal of Economic Perspectives*. 2023. vol. 37, no. 1. URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.37.1.3> (дата звернення – 27.02.2025).

2. Johan Galtung The European Community: a superpower in the making. London: Routledge, 2021. 326 p.

**Олег
КОВАЛЬЧУК**
викладач
кафедри права
та менеджменту
у сфері цивільного
захисту,
доктор філософії

<https://orcid.org/0000-0001-6584-0746>

**Андрій
САМІЛО**
начальник
кафедри права
та менеджменту
у сфері цивільного
захисту,
кандидат
юридичних наук,
доцент

<https://orcid.org/0000-0003-3199-8451>

(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна)

УНІФІКАЦІЯ БЕЗПЕКОВИХ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У РАМКАХ ПРИСДІННЯ УКРАЇНИ ДО МЕХАНІЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС

Актуальність міжнародної підтримки на фоні постійних збройних атак із боку росії невинно зростає. Попри підтримку міжнародних партнерів підрозділи ДСНС України потребуватимуть й надалі гуманітарної допомоги та оснащення спецтехнікою. Логістика є важливим елементом Механізму цивільного захисту ЄС. Вона забезпечує ефективне планування, організацію та координацію доставки гуманітарної допомоги у постраждалі регіони. Матеріально-технічне забезпечення сектора безпеки – це запорука і основа стійкості в умовах воєнного стану.

Угода про приєднання України до Цивільного захисту ЄС була підписана 20 квітня 2023 р. в Києві Міністром внутрішніх справ України І. Клименком та Єврокомісаром з питань кризового менеджменту Я. Ленарчічем. 08 листопада 2023 р. Верховна Рада України офіційно ратифікувала Угоду щодо участі України в Механізмі цивільного захисту ЄС, ухваливши відповідний закон (законопроект № 0226). З ратифікацією цієї угоди Україна стала повноправним учасником Механізму цивільного захисту ЄС і тепер має такі самі права та обов'язки, що й інші країни ЄС.

Очікується, що угода сприятиме мобілізації допомоги Україні в рамках Механізму цивільного захисту ЄС. Україна також може отримувати інші інструменти завдяки більш структурованій співпраці у запобіганні катастрофам і готовності до них, наприклад через навчання та тренінги в рамках Механізму цивільного захисту ЄС; також інші міжнародні організації регулярно проводять тренінги та курси для фахівців з логістики. Цей процес значно посилює потребу в висококваліфікованих фахівцях з логістики у секторі безпеки для координації гуманітарної допомоги від країн-партнерів, управління закупівлями та іншими покладеними на них функціональними обов'язками.

Підготовка фахівців з логістики та тилового забезпечення у секторі цивільного захисту є важливим аспектом, який сприяє безпеці держави. Завдяки розвитку міжнародного співробітництва та нових технологій ця галузь постійно розвивається, пропонуючи нові можливості для професійного зростання та підвищення кваліфікації на базі закладів вищої освіти.

Між Львівським державним університетом безпеки життєдіяльності та міжнародними партнерами відбуваються регулярні спільні навчання, відбувається обмін досвідом з урахуванням міжнародних стандартів та протоколів, що забезпечує сумісність з системами інших країн, які, в свою чергу, адаптуються в освітній процес для підготовки здобувачів вищої освіти та підвищення професійної кваліфікації на курсах та тренінгах. Також кафедрою права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету

безпеки життєдіяльності були організовані обговорення щодо актуальних питань розвитку та удосконалення логістичного забезпечення на конференціях з представниками факультету логістики Національної академії Національної гвардії України, що здійснює підготовку згідно з професійною кваліфікацією «Організація логістичного забезпечення формувань Національної гвардії України». Також активно обговорювалася тема впровадження інформаційних технологій в секторі безпеки, наприклад доцільності впровадження інформаційної системи логістичного забезпечення НАТО LOGFAS у діяльність Державної прикордонної служби України.

Ключовим компонентом функціонування Механізму цивільного захисту Європейського Союзу є сприяння розвитку мережі співпраці, зосередженої на обміні знаннями, розбудові потенціалу та проведенні навчань з реагування на катастрофи. Країни-члени отримують логістичну підтримку та платформу для обміну досвідом та інноваційними підходами до зниження ризиків, що дає їм можливість вчитися одне у одного та впроваджувати успішні стратегії. Приєднання України до Механізму цивільного захисту ЄС відкриває нові горизонти для співпраці з європейськими університетами та академіями в галузі підготовки фахівців з гуманітарної логістики, логістики в умовах надзвичайних ситуацій та логістичних ланцюгів у секторі безпеки. Таке партнерство може значно підвищити якість освіти в Україні, забезпечити доступ до сучасних знань та технологій, а також сприяти розвитку матеріально-технічної бази.

З метою розробки нових логістичних рішень ДСНС України розпочало застосування новітніх підходів у процесах логістики, і першим етапом є старт проекту впровадження Логістичної інформаційної системи компанії AURA S.R.O. (Чеська Республіка), яка є постачальником провідних рішень у сфері інформаційних систем для логістики з головним орієнтуванням на галузь оборони та безпеки, а також кодифікацію техніки та майна за стандартами НАТО. В процесі постачання програмної продукції Цифрової логістичної системи ДСНС України «Управлінські послуги, пов'язані з комп'ютерними технологіями» постає потреба у навчанні та підготовці фахівців-логістів. Ця програма стане одним із головних інструментів цифровізації логістики у ДСНС і забезпечить логістичне планування не тільки міжнародної допомоги, а й повного переліку наявних в ДСНС ресурсів. Призначення логістичного планування є визначенням (ідентифікацією) цивільних спроможностей, що необхідні для розгортання підтримки сил цивільного захисту.

НАТО визначає логістику як науку про планування та здійснення переміщення та обслуговування сил. Вона має життєво важливе значення для будь-якої військової операції, і без неї операції не можуть бути проведені та підтримані. Одним із ключових принципів матеріально-технічного забезпечення НАТО є принцип колективної відповідальності, який заохочує країни та НАТО спільно ділитися наданням і використанням матеріально-технічного потенціалу та ресурсів. Сервіс підтримки логістичних операцій LOGFAS (Logistic Functional Area Services) – інтегрований набір програмних систем, що розроблений для підтримки логістичного забезпечення НАТО. Інформаційна система LOGFAS використовується НАТО з 1995 р. Зараз LOGFAS успішно використовується для підтримки логістичного забезпечення НАТО під час операцій та навчань. Система логістичного забезпечення LOGFAS забезпечує процеси планування та здійснення перевезень та транспортного забезпечення, планування підтримки та звітування про логістичне забезпечення.

Структурувати щонайменше складський облік має ІТ-система німецької SAP – S/4HANA. Це лише одна з функцій. У SAP може вестися облік і планування загалом усіх матеріальних ресурсів. Потім дані передаватимуться в бази LOGFAS, де плануватимуть логістичні операції.

В умовах воєнного стану вкрай важливо здійснювати підготовку здобувачів вищої освіти за державним замовленням спеціальності «Ресурсний менеджмент та логістика в сфері безпеки», які після завершення закладів вищої освіти будуть призначатись на посади згідно зі штатним розкладом сектора гуманітарної допомоги та логістики та використовувати набуті знання, теоретичні та практичні навички для методичного керівництва діяльністю в частині гуманітарної допомоги та логістики апарату головних управлінь, здійснювати та координувати заходи з розміщення, зберігання, використання, відпуску та оперативного обліку гуманітарної допомоги ДСНС України. Програми підготовки фахівців з логістики та тилового забезпечення у секторі цивільного захисту країн ЄС включають такі питання: основи безпеки, методи управлінської діяльності щодо організації логістичного (тилового) забезпечення та управління ним у мирний та воєнний час, планування, фінансове й продовольче забезпечення, контроль за проведенням закупівель, кризовий та операційний

менеджмент, спеціально-технічне й автомобільне забезпечення, міжнародне гуманітарне право, а також впровадження в освітній процес стандартів та процедур прийняття рішення за стандартами НАТО.

Отже, повноцінне відновлення української економіки неможливе без відбудови та модернізації логістичної інфраструктури та навчання кадрів. Підготовка фахівців-логістів у секторі безпеки є стратегічним кроком та інвестицією в майбутнє України. Партнерство між закладами вищої освіти та підрозділами ДСНС України у підготовці логістів є взаємовигідним і сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців та забезпеченню ефективного функціонування системи цивільного захисту. Це дозволить забезпечити ефективну координацію гуманітарної допомоги та посилити співпрацю з міжнародними партнерами завдяки уніфікації логістичних процесів до Механізму цивільного захисту ЄС.

1. Клименко Н. Г. Сутність Механізму цивільного захисту ЄС та перспективи набуття Україною повноправного членства в ньому. *Публічне урядування*. 2022. № 5 (33). С. 23–33.

2. Мельник В. І. Роль цивільного захисту в забезпеченні національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 224–229.

3. Бойко О. Державне управління в контексті набуття повноправного членства України в механізмі цивільного захисту Європейського Союзу. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № 2 (14). С. 334–352.

4. Pecina M., Dufek R. Use of LOGFAS tools in logistics planning in NATO. *Revista academiei forțelor terestre*. 2016. Vol. 2. Issue 82. P. 120–126.

5. Ковальчук О., Саміло А., Демчина В. Підготовка логістів в закладах вищої освіти ДСНС України. *Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення : тези Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 28 бер. 2024 р.). Харків : Вид-во НАНГУ, 2024. С. 487–488.

6. Kovalchuk O., Fedyshyn N. R., Byalik M. T. Resource management of the security of life activities under the conditions of the state of martial. *Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності : матеріали ХІХ Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, курсантів та студентів* (м. Львів, 28-29 бер. 2024 р.). Львів : ЛДУБЖД, 2024. С. 318–320.

7. Kovalchuk O., Kobylkin D., Pavuk I., etc. Decision-making support system in the risk management of logistics infrastructure projects. *IEEE 19th International Conference on Computer Science and Information Technologies. International Workshop on Project Management*. 2024. URL : <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15027/1/251%20%281%29.pdf>.

Сергій КУВАКІН

доцент кафедри
публічного та приватного права
Університету митної справи
та фінансів (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0003-1032-6736>

ПРИНЦИПИ ТА НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Наразі Україна перебуває вже третій рік в активній фазі війни з однією із потужніших армій світу, все українське суспільство, державні інститути у взаємодії намагаються протистояти збройній агресії рф. В таких складних умовах важливою необхідністю для України, для її майбутнього, є побудова та вдосконалення ефективної системи управління сектором безпеки і оборони, суб'єкти якого будуть у змозі протистояти усім загрозам зі сторони рф. В Україні протягом останніх років у зв'язку із військовою агресією відбувається реформування та фундаментальні зміни у функціонуванні усього сектору безпеки і оборони, процес якого триває й зараз, відповідно суттєві зміни торкаються й у нормативно-правовій базі, яка врегульовує зазначені питання.

Україна з 2014 року стала державою, для якої норми міжнародного гуманітарного права перетворилися з теоретичних на життєво необхідні. Будучи суто абстрактними у мирний час, вони перетворюються на механізм виживання та забезпечення життєдіяльності

в період збройного конфлікту. Тому розповсюдження знань з міжнародного гуманітарного права – це не тільки обов'язок держави, це – об'єктивна необхідність і сфера відповідальності усього суспільства та країни в цілому [1, с.5].

Поняття міжнародного гуманітарного права ми розглядаємо як сукупність загальнообов'язкових правових норм, які спрямовані на захист жертв збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру та обмеження способів і засобів ведення війни. Міжнародне гуманітарне право полягає, з одного боку, у так званому Женевському праві (праві Женеви), що містить норми із захисту жертв конфліктів, а з іншого – у Гаазькому праві (праві Гааги), що містить правила ведення бойових дій, які належать до засобів і способів ведення бойових дій. У своїй основі норми міжнародного гуманітарного права покликані забезпечити рівновагу між військовою необхідністю та гуманністю. Зважаючи на це, міжнародне гуманітарне право накладає заборону на деякі дії, наприклад на даремні у військовому плані дії, вчинені з особливою жорстокістю [8, с.179].

Беззаперечним є той факт, що норми міжнародного гуманітарного права можуть бути застосовані тільки під час збройних конфліктів, які можуть мати статус як міжнародного (залучені дві або більше держави), так й неміжнародного (збройні зіткнення на території однієї держави між збройними силами і організованими збройними формуваннями).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України» Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій. Частина 2 цієї статті визначає, що Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [2].

Серед обов'язків Національної гвардії України відповідно до п. 21 ст.12 Закону України «Про Національну гвардію України» визначено виконувати заходи правового режиму воєнного стану. Одним із заходів, що використовується під час збройних конфліктів, зокрема й підрозділами Національної гвардії України є неухильне дотримання та правильне застосування принципів та норм міжнародного гуманітарного права, які вступають у дію з початком збройного конфлікту або операції з підтримання безпеки.

З 24.02.2022 р. сили і засоби НГУ передано в оперативне підпорядкування (оперативний контроль) відповідним командувачам угруповань (об'єднаних угруповань) військ (сил) Збройних Сил України та виконують бойові завдання в операції сил оборони і територіальної оборони держави під їх керівництвом. Сили і засоби НГУ у ході участі в операції сил оборони держави здійснюють ведення бойових дій в складі визначених угруповань військ (сил) угруповання сил оборони (об'єднаних сил), беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони на території України (поза смугами (зонами, районами) ведення бойових дій) в зонах відповідальності органів військового управління в складі угруповання військ (сил) [4]. Крім того, в період дії правового режиму воєнного стану на Національну гвардію України покладаються такі обов'язки: 1) участь у бойових діях; 2) охорона військових об'єктів; 3) боротьба з диверсійними групами; 4) евакуація населення із зони бойових дій [5, с.60].

Враховуючи вищенаведене, ми цілком погоджуємося з позицією О.І. Крячко, О.О. Тітаренко, які стверджують, що унікальність підрозділів оперативного призначення НГУ в умовах правового режиму воєнного стану полягає в тому, що вони згідно із своїм функціоналом спроможні виконувати покладені на них завдання не тільки в сфері оборони, а й у сфері безпеки (у мирний час). Детальніше ці завдання викладено у пп. 10-12 п. 2.2 Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.06.2014 № 566 [6]. У сфері оборони на ці підрозділи покладаються такі завдання: 1) вести воєнні (бойові) дії в разі збройного конфлікту чи загрози нападу на Україну; 2) виконувати завдання територіальної оборони; 3) виконувати заходи правового режиму воєнного та надзвичайного стану; 4) здійснювати заходи щодо готовності до переходу з мирного на воєнний стан, вивчення мобілізаційних ресурсів, їх якісного відбору за призначенням та заходи щодо матеріально-

технічного забезпечення приведення військової частини у вищі ступені бойової готовності під час мобілізації; 5) у разі виконання покладених на військові частини завдань підтримувати взаємодію із ЗСУ, іншими військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами [3, с.17].

На наш погляд, в діяльності Національної гвардії України існує ряд прогалин у реалізації норм та принципів міжнародного гуманітарного права, через те, що якщо взяти до уваги аналогічний напрям роботи у Збройних Силах України, то під час реалізації принципів та норм міжнародного гуманітарного права вони керуються, зокрема Інструкцією про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 №164 із відповідними змінами внесеними згідно з Наказами Міністерства оборони № 514 від 10.10.2018, № 119 від 16.05.2022 [7]. Зміни, які внесені Наказом Міністерства оборони № 514 від 10.10.2018 стосуються й військовослужбовців Національної гвардії України та Державної спеціальної служби транспорту, а саме пункт 5. В оновленій редакції щодо змін до наказу визначено, що «дія цієї Інструкції поширюється на Збройні Сили України, Державну спеціальну службу транспорту та Національну гвардію України під час виконання ними завдань із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії», тобто зазначена Інструкція, поширюється й на військовослужбовців Національної гвардії України, проте має ряд недоліків, пов'язаних із її застосуванням саме військовослужбовцями Національної гвардії України.

Зазначена Інструкція охоплює різні аспекти впровадження принципів та норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів, зокрема основні положення міжнародного гуманітарного права, що застосовуються у збройних конфліктах, врахування норм МГП у ході підготовки та ведення воєнних дій, врахування норм МГП під час організації бойового забезпечення, особливості ведення воєнних дій з'єднаннями, військовими частинами та підрозділами Повітряних і Військово-Морських Сил Збройних Сил України з урахуванням норм МГП, вивчення норм міжнародного гуманітарного права у системі оперативної (бойової) підготовки та у вищих військових навчальних закладах й військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів, порядок застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо розпізнавання осіб і об'єктів, основні питання, що стосуються заборони або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатись такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, проте лише п. 1.4 визначає особливості застосування норм МГП у неміжнародних (внутрішніх) збройних конфліктах (збройних конфліктах неміжнародного характеру) та норм права прав людини, що застосовується у ситуаціях порушення внутрішнього порядку та виникнення обстановки внутрішньої напруженості, таких як заворушення, окремі й спорадичні акти насильства [7].

Враховуючи вищевикладене, акцентуємо увагу на тому, що переважна більшість положень вищевказаної Інструкції пов'язана із застосуванням норм та реалізацією принципів міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів міжнародного рівня, що засвідчує адаптивність цього нормативно-правового акту як для Збройних сил України згідно покладених на них обов'язків, так й для НГУ як сил оборони. В той же час провадження міжнародного гуманітарного права в діяльність НГУ як для сил безпеки має опосередковану роль та значення, що надає підстави для подальшого ретельного опрацювання цього напрямку на нормативному рівні.

Крім того, ще одним моментом щодо реалізації цієї інструкції є виключна поширеність норм вищевказаної Інструкції на ЗСУ, зокрема, п. 5.1 встановлює, що вивчення норм МГП у системі оперативної (бойової) підготовки передбачає організацію вивчення норм МГП у *Збройних Силах України* є важливим завданням державного рівня, обумовленим зобов'язанням України перед міжнародною спільнотою, метою теоретичної підготовки є надання базових знань з МГП, що необхідні для виконання функціональних обов'язків відповідно до займаних військовослужбовцями та працівниками *Збройних Сил України* посад, найбільш характерними питаннями, що розглядаються на таких заняттях, можуть бути: відповідальність військовослужбовців та працівників *Збройних Сил України* за порушення норм МГП [7]. Таким чином, оперуючи змістом п 5.1 вищевказаної Інструкції як одним з прикладів, стверджуємо, що за змістом основні положення зазначеного нормативного акту поширюються на військовослужбовців та працівників ЗСУ та адаптовані саме до цієї категорії військовослужбовців.

Враховуючи вищевикладене, можемо дійти таких висновків:

- 1) на даний момент необхідно посилити необхідність здійснення у межах

реалізації щодо неухильного впровадження в систему підготовки та перепідготовки військовослужбовців НГУ поглибленого вивчення норм МГП та нормативно більш детально його регламентувати;

2) поширення дії цього наказу та його адаптивність до всіх підрозділів, що забезпечують діяльність сил оборони та безпеки повинно відбуватися не тільки на ЗСУ, ДССТУ та НГУ, але й на інші військові формування, які створені відповідно до законодавства, зокрема підрозділів Національної поліції, Державної прикордонної служби тощо, які приймають безпосередню участь в бойових діях для відсічі збройної агресії проти України;

3) Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена Наказом МО №164 від 23.03.2017, а відповідні зміни відбувалися 10.10.2018р. та 16.05.2022р., тобто до початку повномасштабної війни, тому пропонуємо переглянути положення цієї Інструкції з врахуванням практики його реального застосування під час дії воєнного стану.

1. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник. руге видання / О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель; за заг. ред. радника президента товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса: Фенікс, 2021. 268с.

2. Закон України «Про Національну гвардію України». Відомості Верховної Ради (ВВР).2014.№ 17. ст.594.

3. Крячко О.І., Тітаренко О.О. Роль і місце частин та підрозділів оперативного призначення НГУ в структурі сил оборони в умовах правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник КІ НГУ*. №1. 2024. С.12-21.

4. Ктіторов М.О. Розвиток спроможностей Національної гвардії України в умовах правового режиму воєнного стану / М.О. Ктіторов. *Науковий вісник КІ НГУ*. №1.2022.С24-31.

5. Мальцев В.В. Місце Національної гвардії України в системі сил безпеки в умовах правового режиму надзвичайного стану / В.В. Мальцев. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2024/14.pdf

6. Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.06.2014 № 566. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-14#Text>.

7. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України №164 від 23.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

8. Салієнко О.О. Співвідношення прав людини та міжнародного гуманітарного права / О.О. Салієнко. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v23/23.pdf>.

Ельміра МАМЕДОВА

інспектор служби освітньої безпеки
Управління патрульної поліції
в Дніпропетровській області
Департаменту патрульної поліції
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права
<https://orcid.org/0000-0001-9199-4431>

Ігор ВОЙТУШЕНКО

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
<https://orcid.org/0009-0006-2431-7258>

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА МИРНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ З ОГЛЯДУ НА ВІЙСЬКОВІ ДІЇ В УКРАЇНІ

Війна в Україні, що розпочалася в 2014 році та перейшла у повномасштабний етап 24 лютого 2022 року, стала серйозним викликом для міжнародної спільноти. Воєнні дії торкнулися не тільки територіальної цілісності України, але й поставили під загрозу

стабільність у всій Європі. Протягом цієї війни міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз (ЄС) та інші, намагалися сприяти мирному врегулюванню конфлікту, надаючи гуманітарну допомогу, підтримуючи миротворчі ініціативи та закликаючи до припинення бойових дій. Однак роль і ефективність деяких з цих організацій можуть викликати сумніви, оскільки на практиці їхній вплив часто виявляється обмеженим або недостатньо швидким. Дослідження ролі міжнародних організацій у мирному врегулюванні конфліктів є важливим для розуміння їхніх сильних і слабких сторін, а також для визначення можливих шляхів вдосконалення міжнародної співпраці у сфері підтримки миру.

Організація Об'єднаних Націй є однією з основних міжнародних інституцій, що займаються миротворчими ініціативами. Завдання ООН включають підтримку міжнародного миру та безпеки, сприяння гуманітарній допомозі, захисту прав людини та стимулювання дипломатичних переговорів. Проте війна в Україні продемонструвала численні обмеження в діяльності ООН, зокрема через структуру та політичні інтереси держав-членів.

ООН залишається основним глобальним майданчиком для діалогу між сторонами конфлікту, але її роль значно обмежена через геополітичні інтереси великих держав та обмежену ефективність санкційних механізмів. Це стосується насамперед Ради Безпеки ООН, де росія, як постійний член, має право вето. Саме це право вето заблокувало ухвалення резолюцій, що засуджують агресію росії та вимагають припинення військових дій в Україні. Програми ООН у сфері гуманітарної допомоги, надання тимчасового житла для біженців, допомога в ліквідації наслідків війни – є важливою частиною діяльності, що підтримує українське населення в умовах війни. Проте війна в Україні виявила серйозні обмеження у її діяльності, що знизило ефективність її впливу на ситуацію. Рада Безпеки ООН не змогла прийняти необхідні санкції проти агресора, що підриває авторитет організації.

Після початку повномасштабного вторгнення росія, як постійний член Ради Безпеки, заблокувала будь-які спроби ухвалення резолюцій, що засуджують її дії, що зробило діяльність ООН в цьому напрямі практично неможливою. Це яскраво продемонструвало недосконалість структури організації, яка не має механізму, що дозволяє ефективно реагувати на агресію великих держав. ООН надає гуманітарну допомогу Україні, але багато експертів відмічають, що її діяльність часто є надто повільною та недостатньо ефективною [1]. Ці зауваження стосуються як затримок у доставці допомоги, так і бюрократичних перепон, які обмежують швидкість реакції на кризові ситуації.

Європейський Союз активно підтримує Україну на різних етапах війни, надаючи економічну, політичну та гуманітарну допомогу, а також здійснюючи санкційний тиск на росію. ЄС став важливим гравцем у наданні підтримки Україні, зокрема у забезпеченні безпеки, у співпраці з альянсом НАТО, а також у сприянні дипломатичним зусиллям для мирного вирішення конфлікту. Європейський Союз продовжує активно працювати над створенням стабільного мирного процесу в Україні, однак досягнення результатів значною мірою залежить від спільних зусиль у контексті європейської інтеграції та консенсусу серед держав-членів. Це виділяє важливість забезпечення політичної та економічної підтримки з боку ЄС для створення реальних умов для мирного врегулювання, але також вказує на складнощі у досягненні єдиного підходу серед різних держав-членів. Однак тимчасом як ЄС активно надає підтримку Україні у військовому та економічному аспекті, певні обмеження є в його дипломатичних зусиллях. Це особливо помітно в контексті російської агресії, де міжнародні санкції, навіть якщо вони є потужним інструментом тиску, не здатні вирішити конфлікт самостійно.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) відіграє важливу роль у моніторингу виконання угод про припинення вогню, а також у проведенні дипломатичних зусиль для сприяння мирним переговорам. ОБСЄ діє в Україні з 2014 року, зокрема в Донецькій області, надаючи технічну допомогу та сприяючи моніторингу порушень перемир'я. Проте в умовах агресії росії і нездатності деяких учасників конфлікту дотримуватися домовленостей діяльність ОБСЄ зіткнулася з численними перешкодами. ОБСЄ намагається створити платформу для переговорів і спостереження за виконанням умов перемир'я, але її можливості обмежуються через недостатню підтримку з боку держав-членів, а також через блокування росією ключових ініціатив [2]. Це наголошує на важливості забезпечення політичної підтримки з боку міжнародних партнерів для забезпечення ефективної діяльності ОБСЄ.

Висновки. Міжнародні організації, такі як ООН, ЄС та ОБСЄ, відіграють важливу роль у мирному врегулюванні конфліктів, зокрема в Україні. Однак їхня роль обмежена через

структурні недоліки, політичні інтереси великих держав, а також недостатню ефективність миротворчих та гуманітарних механізмів. Для досягнення реального миру необхідно посилити підтримку міжнародної спільноти, вдосконалити механізми взаємодії між міжнародними інститутами та гарантувати їхню незалежність від політичних впливів.

1. Підтримати місцеві ініціативи: Нові гуманітарні пріоритети в Україні. *Humanitarian Outcomes*. 30.05.2022. URL: https://humanitarianoutcomes.org/sites/default/files/publications/ukraine_review_june_ukr.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.02.2025).

2. ОБСЄ поновлює проєктну діяльність в Україні. *Ukrinform*. 01.07.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3582007-obse-ponovlue-proektну-dialnist-v-ukraini.html> (дата звернення: 07.02.2025).

Олег МАРУХОВСЬКИЙ

науковий співробітник відділу проблем
світового політичного розвитку
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса
НАН України (м. Київ, Україна),
кандидат політичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-0708-1603>

**ЗМІНИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ГРУЗІЇ В УМОВАХ «ВІДКАТУ»
ВІД ДЕМОКРАТІЇ ДО АВТОРИТАРИЗМУ**

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в умовах «відкату» від демократії до авторитаризму в Грузії відбулися значні зміни зовнішньополітичної стратегії національної безпеки. Ця тема є надзвичайно актуальною та досить важливою для всебічного розуміння сучасних геополітичних процесів та їх впливу на регіональну безпеку на Південному Кавказі. Варто відзначити та проаналізувати ключові зміни у забезпеченні національної безпеки в часи президентства різних політичних лідерів незалежної Грузії.

Відомо, що зовнішньополітична стратегія Грузії зазнала значних змін впродовж останніх двох-трьох десятиліть, що суттєво відобразилося на трансформації політичних сил країни. Так, наприкінці 1990-х – початку 2000-х років незалежна Грузія під керівництвом президента Едуарда Шеварднадзе намагалася проводити багатовекторну зовнішню політику, балансує між співпрацею з Росією, Заходом та сусідніми країнами стратегічно важливого регіону. Цей період характеризувався заявою щодо прагнення Грузії до демократичної інтеграції в європейські структури, але без різкого розриву російського впливу; було започатковано співпрацю з НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру».

Від демократичного піднесення «Революції троянд» до авторитарного домінування правлячої партії «Грузинська мрія» зовнішньополітична стратегія Грузії пройшла складний шлях еволюції, відображаючи зміни в геополітичній ситуації та внутрішньополітичних процесах в країні. Важливо зазначити, що «Революція троянд» 2003 року стала поворотним моментом в історії Грузії, ознаменувавши початок нового демократичного етапу розвитку країни та посилення західного вектору в її зовнішній політиці.

Прихід до влади Міхеїла Саакашвілі та його команди означав рішучий поворот у бік західних цінностей та інтеграції в євроатлантичні структури. Будучи президентом (2004-2013 рр.), М. Саакашвілі зробив вступ до НАТО та Європейського Союзу ключовими пріоритетами зовнішньополітичної стратегії національної безпеки Грузії. При цьому були проведені значні реформи, спрямовані на досягнення стандартів НАТО в секторі безпеки, зокрема в армії та правоохоронних органах країни. Однак запропонований західний вектор демократичного розвитку Грузії викликав різке невдоволення та протистояння з Росією, яка вважала розширення НАТО на схід та бажання вступу Грузії в НАТО як загрозу своїм інтересам. До речі, в Декларації Бухарестського Саміту НАТО від 3 квітня 2008 року в пункті 23 записано, що «НАТО вітає євроатлантичні прагнення щодо членства в НАТО України та Грузії. Сьогодні ми дійшли згоди, що ці держави стануть членами НАТО. Обидві країни зробили цінні внески

в операції Альянсу. Ми вітаємо демократичні реформи в Україні та Грузії та з нетерпінням очікуємо на проведення вільних та чесних парламентських виборів в Грузії в травні. ПДЧ буде наступним кроком для України та Грузії на їх шляху до членства. Сьогодні ми чітко заявляємо, що ми підтримуємо заявки цих країн щодо ПДЧ...» [3].

Окрім цього, як слушно підкреслюють вітчизняні дослідниці, М. Саакашвілі, ставши президентом, «відразу визначив пріоритетом повернення всіх відколотих регіонів, включаючи Абхазію, Південну Осетію та Аджарію» [1, с. 131]. Доречним також буде погодитись з твердженням М. Кофмана про те, що «для Москви обидва ці рішення перетнули червоні лінії і до 2008 року РФ розробила плани військової операції з нав'язування своєї волі Грузії... Москва активно шукала війни і сподівалася, що вона зможе призвести до зміни режиму в Тбілісі» [8]. Таким чином, російсько-грузинська війна 2008 року стала кульмінацією цього протистояння, що призвело до окупації Росією Абхазії та Південної Осетії, після чого Грузія розірвала дипломатичні відносини з Росією та посилила курс на євроатлантичну інтеграцію в західні структури.

Як свідчать дані, парламент Грузії 23 грудня 2011 року розглядав нову або оновлену Концепцію національної безпеки, яка замінила стару концепцію, прийняту ще в липні 2005 року. У новій Концепції національної безпеки були відображені ті «змінені реалії», які з'явилися після російсько-грузинської війни 2008 року. Відомо, що серед «головних загроз і викликів Грузії» названо «окупація територій Грузії» Росією та «ризик нової військової агресії з боку Російської Федерації». У цій новій Концепції національної безпеки Грузії зазначається, що «головною метою» Росії є «перетворення Грузії в державу, яка не відбулася», постійне створення значних перешкод у реалізації її європейського та євроатлантичного вибору і найскоріше «повернення Грузії на російську орбіту примусовим шляхом» [6].

У 2012 році у результаті парламентських виборів після перемоги та приходу до влади коаліції домінуючої партії «Грузинська мрія», Грузія почала проводити прагматичну зовнішню політику, яка спрямована на нормалізацію відносин з Росією, але без зміни своєї позиції щодо територіальної цілісності Грузії як ключового пріоритету. Прагматизм нової зовнішньополітичної стратегії Грузії став «більш стриманим та примирливим», нове політичне керівництво на чолі з Б. Іванішвілі «відмовилося від конфронтаційної риторики» щодо Росії, щоб налагодити відносини з нею і «суттєво знизити ймовірність військової конфронтації» [2, с. 8].

«Відкат» від демократії та посилення авторитарних тенденцій в Грузії у зв'язку з концентрацією значної влади в руках правлячої партії «Грузинська мрія» обмежило можливості для опозиції та громадянського суспільства, посилило тиск на незалежні ЗМІ та свободу слова. Прийняття закону «Про іноагентів» викликало хвилю протестів та міжнародне засудження з боку демократичних країн через його схожість з російським аналогом.

Все вищеперераховане у зовнішньополітичній стратегії Грузії відбувалося під час президентства Георгія Маргвелашвілі (2013-2018) та Саломе Зурабішвілі (2018-2024), начебто продовжувався курс на євроатлантичну інтеграцію, але з більш прагматичним підходом, з поступовим віддаленням від цього курсу. Так, вже наприкінці 2024 року прем'єр-міністр Грузії І. Кобахідзе офіційно заявив, що влада «відмовляється від переговорів щодо вступу до Європейського Союзу до 2028 року», що грузинський народ – «горда та поважаюча себе нація» з довгою історією й «тому для нас категорично неприйнятно розглядати інтеграцію до ЄС як «милостиню», яку цей блок надає Грузії» [4].

Головним напрямом зовнішньополітичної стратегії Грузії під час широкомасштабної російської агресії проти України можна назвати балансування між підтримкою України та уникненням ескалації з Росією. Ця політична стратегія балансування передбачає надання Україні гуманітарної допомоги, підтримку і солідарність з українським народом та умовне засудження російської агресії, але без різких кроків, які могли б спровокувати ескалацію з боку Росії. Разом з тим, як стверджується, «Грузія не збирається приєднуватися до західних санкцій проти РФ, а підтримка України обмежується... «політичною підтримкою» та наданням гуманітарної допомоги. Усе, що виходить за ці межі, у грузинській владі називають «спробами втягнення Грузії у війну» [7].

Отже, «відкат» від демократії та посилення авторитарних тенденцій в Грузії негативно впливають на розробку ефективної зовнішньополітичної стратегії забезпечення національної безпеки країни, створюючи перед нею низку зовнішніх та внутрішніх викликів та загроз. При цьому особливої уваги заслуговує запропонована вітчизняним експертом В.О. Паливодою з Центру зовнішньополітичних досліджень Національного інституту

стратегічних досліджень (НІСД) аналітична записка, яка була написана в середині 2023 року в умовах розпаду російсько-української війни, під назвою «Оцінка Службою державної безпеки Грузії викликів і загроз національній безпеці країни» [8]. Важливо зазначити, що тут головною «екзистенційною загрозою» для Грузії вказується «російська окупація частини території країни та розташування на ній військового контингенту РФ», які здійснюють «дискримінацію етнічних грузинів та русифікацію і асиміляцію населення» [5, с. 1-2].

Таким чином, можна зробити висновок, що тенденції «відкатів» від демократичного до авторитарного шляху розвитку країни вже стали циклічними в політичній історії Грузії, що суттєво та кардинально впливає на значні зміни зовнішньополітичної стратегії національної безпеки.

1. Габро І., Куріленко А. Історичні передумови та причини російсько-грузинської війни 2008 року. *Старожитності Лукомор'я*, 2021. № 3(6), С. 128-134. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.3.83> URL: <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/83/75>.

2. Гайдай Д. Аудит зовнішньої політики: Україна – Грузія. Дискусійна записка. Київ: Інститут світової політики, 2016. 46 с. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Gruzyya_ukr_inet.pdf.

3. Декларація Бухарестського Саміту погоджена на рівні Глав держав та урядів держав-членів Північноатлантичної Ради у Бухаресті 3 квітня 2008 року. (03.04.2018). Press Release (2008)049. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/pr/2008/p08-049u.html>.

4. Михайлов Д. (28.11.2024). Грузія відмовляється від переговорів щодо вступу в ЄС – прем'єр країни Кобахідзе. Суспільні новини. URL: <https://susplne.media/890595-gruzia-vidmovlaetsa-vid-peregovoriv-sodo-vstupu-v-es-premer-kraini-kobahidze/>.

5. Паливода В. (09.08.2023). Оцінка Службою державної безпеки Грузії викликів і загроз національній безпеці країни. Експертна аналітика. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-08/az_nsb_gruzii_09082023.pdf.

6. У Грузії нова Концепція безпеки. (24.12.2011). Інформаційне агентство УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/politics/587233-u-gruziji-nova-kontseptsiya-bezpeki.html>.

7. Як Грузія стала важливим елементом у війні РФ проти України та Заходу. (26.02.2024). Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/02/26/7180481/>.

8. Kofman M. (17.08.2018). The August War, Ten Years on: a Retrospective on the Russo-Georgian War. War on the Rock. URL: <https://warontherocks.com/2018/08/the-august-war-ten-years-on-a-retrospective-on-the-russo-georgian-war/>.

Ігор ПАНОВ

доцент кафедри
правоохоронної діяльності
Харківського національного
Університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-0704-6605>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В МИТНІЙ СФЕРІ

Міжнародні угоди з питань митного регулювання істотно впливають на кореляцію функціоналу національних митних органів, сприяють новачіним процесам в організації їх діяльності і філософії реалізації митної справи. Митна система кожної країни формувалась здебільшого окремо під впливом різноманітних, і дуже часто, специфічних економічних, історичних та соціальних чинників, характерних для конкретної країни. Відсутність гармонізації у підходах в питаннях митної політики і безпеки створила ситуації, при якій виникла об'єктивна необхідність розробки світових митних стандартів, спрощення і гармонізації митних процедур, які б забезпечували комплексну безпеку та зручність світової мережі торгівлі та сприяли побудові міжнародної митної системи.

З розвитком митного співробітництва між країнами виникла необхідність створення організацій, які б займалися регулюванням цих відносин на міжнародному рівні та надавали практичні рекомендації щодо їх здійснення, встановлювали відповідний баланс між

національними, регіональними та міжнародними потребами в галузі митної діяльності.

Проблематика адаптації міжнародних та, безпосередньо, Європейських стандартів ведення митної справи, регулювання суспільних відносин у митній сфері до митного законодавства України, а також розробка заходів щодо вдосконалення діяльності уповноважених органів та самого митного законодавства України з огляду на інтеграцію в Європейський та міжнародний економічний та соціальний простір, є темою наукових досліджень видатних українських вчених в галузі адміністративного права, серед яких О.М. Бандурка, І.Г. Бережнюк, О.О. Бригінець, Є.В. Додін, Ю.М. Дьомін, А.А. Дубініна, О.Б. Єгоров, О.Д. Єршов, Ф. Л. Жорін, С.В. Ківалов, А.В. Мазур, В.Я. Настюк, П.В. Пашко, С.М. Перепьолкін, К.К. Сандровський, В.В. Ченцов, М.Г. Шульга та інші.

На сьогодні не існує альтернативи всесвітній міжнародній міжурядовій організації, у компетенцію якої входить вирішення питань здійснення митної справи – Раді митного співробітництва (Customs Cooperation Council), або Всесвітній митній організації (World Customs Organization), яка представляє 183 митних адміністрації у всьому світі, які сукупно охоплюють близько 98% світової торгівлі. Україна входить до складу Раді митного співробітництва з 1992 р. [5].

Результати управлінського впливу Ради митного співробітництва на національні митні установи і організації, проблематику у сфері адаптації митної служби України до світових вимог потребують уважного аналізу та осмислення.

Всебічна оцінка цілей створення, завдань діяльності Ради митного співробітництва, її впливу на митну політику України, формування рекомендацій та пропозицій щодо адаптації національної митної системи представляється одним з основних напрямків дослідження комплексу взаємодій України з світовими організаціями в митній сфері та імплементації до міжнародних стандартів ведення митної справи.

В умовах глобалізації кожна країна прагне як краще вбудувати свої інтереси в глобальну економіку, розширити свої впливи на зовнішньо економічні процеси.

На сьогодні українське митне законодавство є достатньо сучасним і збалансованим. Його адмініструюча роль набула сучасної принципово нової якості, а основні регуляторні акценти поступово зміщуються від суто контрольних і фіскальних до сервісних та правозахисних.

Мова йде про трансформацію базових ідеологічних засад митних відносин між державою та суспільством. Такі зміни є важливою і, навіть, основною передумовою впровадження прогресивних досягнень світової науки і практики у вітчизняний митний простір і рух України до європейських цінностей.

Адаптація митного національного законодавства, як і будь-якого іншого галузевого національного законодавства є процесом досить тривалим і планомірним, який включає певну кількість основних етапів, кожен з яких передбачає обов'язкове досягнення конкретного критерія відповідності національних правових норм регулювання митних правовідносин, що, безумовно, повинні відповідати «*Acquis communautaire*», тобто принципам правової концепції «надбання спільноти» в системі правових норм Європейського Союзу [2].

Співпраця між Україною та державами Європейської Співдружності здійснюється в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, в тому числі Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ).

Перелік актів ЄС, які Україна має імплементувати до національного правового поля, визначений Додатком XV «Наближення митного законодавства» до Глави 5 «Митні питання та сприяння торгівлі» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію.

У рамках Угоди про асоціацію діє Підкомітет з питань митного співробітництва, який є платформою для активізації діалогу з ЄС з питань митної справи. Підкомітет відповідає за контроль наближення законодавства і процедур відповідно до зобов'язань сторін в рамках Угоди. Останнє засідання Підкомітету відбулось 23 вересня 2020 року у форматі відео конференції. На ньому сторони підвели підсумки співпраці з митних питань, домовилися про оновлення Додатку XV з урахуванням змін у митному законодавстві ЄС та підтвердили визначені раніше пріоритетні напрями досконалення митної сфери в Україні, що стосуються створення Національної комп'ютеризованої транзитної системи, приєднання до Конвенції про процедуру загального транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами, запровадження інституту авторизованих економічних операторів і їх взаємне визнання зі стороною ЄС, приведення норм стосовно захисту прав інтелектуальної

власності при переміщенні товарів через митний кордон і звільнення від мит у відповідність зі стандартами ЄС та впровадження сучасних технологій митного контролю для спрощення руху товарів між Україною та Європейським Союзом [3].

З 1 січня 2019 року між Україною та ЄС у питаннях двосторонньої торгівлі розпочато застосування положень Регіональної Конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження (Конвенція Пан-євро-мед). Конвенція стала інструментом запровадження ідентичних правил походження товарів, що застосовуються в рамках угод про вільну торгівлю між її договірними сторонами і розширить експортні можливості для українських виробників [4].

Однією з першочергових умов для здійснення Україною активної митної політики на міжнародній арені є наявність єдиного нормативно-правового забезпечення зовнішньої економічної діяльності. Насьогодні діяльність митних органів регулюється не тільки Митним кодексом України, а багато в чому постановами Уряду, наказами і розпорядженнями Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, що обумовлює потребу у більш чіткій координації дій європейських держав та України по адаптації та вдосконаленню митного законодавства [1, с. 75].

Разом з тим необхідно зауважити, що адаптація митного законодавства України до законодавства ЄС вимагає вкрай зваженого підходу, в основі якого повинні стояти національні інтереси, інтереси національного товаровиробника. Важливо те, що Україні потрібне розуміння користі від вступу в будь-які міжнародні організації, інакше це призведе до збільшення вразливості української економіки. У процесі адаптації законодавства необхідне відпрацювання прогнозу наслідків впровадження актів «Acquis communautaire» у національне законодавство з визначенням форми їх гармонічної вбудови у правову систему України.

Звичайно, що для України, в умовах інтеграції, відкриється доступ до понад п'ятсот мільйонного європейського ринку, який сьогодні виробляє п'яту частину світової продукції, можливість тісної взаємодії з групою держав, які мають найбільший вплив на регулювання економічної та фінансової діяльності в світі, до технологій і фінансових інструментів, до прямих іноземних інвестицій в національну економіку. Але пріоритетом зовнішньоекономічної політики завжди мають бути інтереси українських товаровиробників з огляду на те, що саме вони є найбільшими платниками податків, а значить, гарантами економічного суверенітету і сталого розвитку, джерелом стабільності і зайнятості в ринковій економіці.

Гармонізація нормативної бази діяльності митних органів України з відповідними актами адміністрування митної сфери економічних партнерів є пріоритетним напрямом міжнародного співробітництва, критичною в безпековій сфері, яка визначена у ст. 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року і положеннями Загальнодержавної програми адаптації митного законодавства України до законодавства ЄС від 18 березня 2004 року. Впорядкування та удосконалення нормотворчої діяльності митних органів, інших центральних органів виконавчої влади, що приймають участь у формуванні митної політики є однією з головних цілей у забезпеченні подальшої плідної взаємодії митної служби України з Радою митного співробітництва відповідно до вимог Європейського Союзу, Світової організації торгівлі та ратифікованих Верховною Радою України міжнародних угод.

1. Митний кодекс України: Науково-практичний коментар / А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний, Р.А. Калужний та ін. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 757с.;

2. Киян Ф. Г. Актуальні питання гармонізації українського митного законодавства із законодавством ЄС / Ф. Г. Киян // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 1. – С. 46 – 50;

3. Державна митна служба України. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/mizhnarodna-sprivprazia>;

4. Представництво України при Європейському Союзі – Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo>;

5. Рада митного співробітництва. <https://www.wcoomd.org/en/about-us/what-is-the-wco/annual-reports.aspx>.

Віктор ПАШКОВ

доцент кафедри міжнародних відносин
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна),
кандидат політичних наук

<https://orcid.org/0000-0003-4273-2181>

**ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ДО ПЕРШОДЖЕРЕЛ УХВАЛЕННЯ
СТРАТЕГІЧНОГО РІШЕННЯ**

Україна офіційно проголосила курс на вступ до НАТО у 2002 р., тим самим започаткувавши свій тривалий і суперечливий шлях до інтеграції в архітектуру євроатлантичної безпеки. Зокрема, 23 травня 2002 р. РНБО схвалила «Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору», в якій зазначалося, що «Україна розглядає НАТО як основу майбутньої загальноєвропейської системи безпеки і підтримує процес її розширення, а також виходить з того, що кінцевою метою її євроінтеграційної політики є вступ до цієї організації» [3, с. 43], а 9 липня президент Л. Кучма своїм указом увів у дію це рішення. З позиції сьогодення це рішення виглядає цілком логічним і далекоглядним.

Однак аналіз міжнародно-політичного контексту та умов ухвалення цього рішення на початку 2000-х рр. дозволяють говорити, що оголошений Україною курс на вступ до НАТО в тодішніх реаліях мав не стратегічний, а насамперед кон'юнктурний характер.

Ще в Постанові Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. підтверджувався «намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою», який не мав бути перешкодою для активної участі Києва у створенні загальноєвропейської структури безпеки на основі поєднання ОБСЄ, НАТО та інших міжнародних структур [2].

Концепція багатоплановості в зовнішній політиці президента Л. Кучми спиралася на стратегію геополітичного балансування. З одного боку, українські керівники від початку відмовилися від вступу до ОДКБ на чолі з росією, воліючи зберегти зовнішньополітичну самостійність від Москви. Напружені відносини з росією в 1990-х рр. зумовили ставку як Л. Кравчука, так і Л. Кучми на політичне зближення з НАТО та ЄС. З іншого боку, в тодішніх умовах це не означало прагнення до повноцінної інтеграції в західні структури. Встановлення відносин партнерства з НАТО, США та провідними європейськими країнами, за задумом української влади, мало слугувати формуванню нових можливостей отримання західної допомоги та врівноваженню російського тиску.

Зі свого боку, в адміністрації Б. Клінтона питання приєднання України до НАТО серйозно ніколи не розглядалося. Географічною межею розширення альянсу на Схід вважалися країни Балтії та Польща як історична частина Заходу. Щодо України США прагнули інтенсифікувати відносини Києва та НАТО за допомогою програми «ПЗМ» [5, с. 27]. У Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО (1997) сторони заявили про бажання розширити та посилити двостороннє співробітництво, яке сприятиме забезпеченню стабільності в регіоні ЦСЄ [1, с. 382]. Загалом, за винятком сфери військових навчань, Україна в цей період не виявляла бажання тіснішої інтеграції та підвищення оперативної сумісності зі збройними силами країн-членів НАТО.

У реальності українські політичні еліти у 1990-х – на початку 2000-х рр. не прагнули до євроатлантичної інтеграції, вважаючи позаблоковий статус і багатоплановість більш вигідними з погляду зовнішньополітичного маневру та економічних вигід. Натомість Україна активно позиціонувала себе як надійний міст між країнами ЦСЄ та росією. Ні Державна програма співробітництва України з НАТО на 1998–2001 рр. (1998), ні ухвалена в січні 2001 р. аналогічна програма на 2001–2004 рр. не містили положень про євроатлантичну інтеграцію, тим більше про вступ до Альянсу, а оперували більш нейтральними термінами «розширення», «поглиблення».

Тому історичне рішення Ради національної безпеки і оборони України у травні 2002 р. щодо членства в НАТО виглядало тоді сумбурним і дивним. Більш того, такий хід Києва виявився неочікуваним для США та НАТО, яких на той момент повністю влаштовував формат особливих відносин між Україною та Альянсом. На їх думку, посилення військово-

політичної співпраці з Україною могло негативно вплинути на відносини з росією, які почали налагоджуватися на фоні Антитерористичної операції в Афганістані.

Однак якщо подивитися на більш широкий міжнародний контекст навколо України в цей період, то окреслюється більш чітка логіка дій Києва. У березні 2002 р. західні ЗМІ почали публікувати інформацію про можливу причетність уряду України до поставок Іраку станцій радіотехнічної розвідки «Кольчуга» в 2001 р. в обхід санкцій ООН. Тоді американські урядовці уникали коментарів щодо ситуації. 13 липня 2002 р. Київ відвідав міністр фінансів США П. О'Ніл. Посадовець на зустрічі з президентом Л. Кучмою висловив сильну стурбованість інформацією про торгівлю зброєю з Іраком [4, с. 438].

На початку вересня 2002 р. після підтвердження автентичності тієї частини «плівок Мельниченка», на яких український президент неформально схвалив продаж «Кольчуг» Іраку, уряд США висунув звинувачення проти Л. Кучми та його оточення. Це призвело до фактичної міжнародної ізоляції українського керівництва та суттєвого погіршення міжнародного становища країни.

Проголошення Україною наміру вступити до НАТО незадовго до висунення США звинувачень у продажі режиму С. Хусейна РЛС «Кольчуга» наштовхує на думку, що це рішення було зумовлено кон'юнктурними міркуваннями. У такий спосіб президент Л. Кучма намагався послабити напругу у відносинах із Вашингтоном та можливі санкції.

Незважаючи на недоведеність вини України в «Іракгейті», адміністрація Дж. Буша-молодшого була впевнена у причетності Києва до поставок радарних установок. На пражському саміті НАТО 21–22 листопада 2002 р. лідери США та Британії відмовилися сидіти поруч із Л. Кучмою. Щоб уникнути цієї ситуації, розсадку лідерів країн-учасників на саміті здійснили за французькою абеткою замість традиційної англійської.

Подібні дипломатичні маневри української влади навколо питання членства в НАТО сприймалися у Вашингтоні не як союзницькі прагнення, а як тактичні кроки Л. Кучми для виходу з міжнародної ізоляції на Заході. США бачили, що Київ займається імітацією щодо євроатлантичної інтеграції, де-факто продовжує дотримуватися позаблокової орієнтації, політики багатоплановості.

Водночас цей тактичний крок української влади сприяв появі в порядку денному теми євроатлантичної інтеграції, а вже після «Помаранчевої революції» 2004 р. і приходу до влади в Україні прозахідних сил ця тема почала отримувати практичні обриси та актуалізувалася в прагненні нової української влади на чолі з президентом В. Ющенком отримати План дій щодо членства в НАТО.

1. Магомедов А. Становлення відносин Україна-НАТО в умовах зовнішньополітичних викликів безпеці України: 1990-ті рр. Соціум. Документ. Комунікація. Серія : Історичні науки. 2020. № 10. С. 360–392.

2. Постанова Верховної Ради України «Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.

3. Прийдун С. Відносини Україна-НАТО в контексті Реалізації багатовекторної моделі зовнішньої політики України (1994–2004). *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2023. № 1. С. 36–47.

4. Kapitonenko M. Between NATO & Russia: Ukraine's foreign policy crossroads revisited. *The Caucasian Review of International Affairs*. 2009. Vol. 3. S. 435–444.

5. Sarotte M. E. How to Enlarge NATO: The Debate inside the Clinton Administration, 1993-95. *International Security*. 2019. Vol. 44. No1. S. 7–41.

Любов ПЕРЕТЯТКО

доцент кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту Львівського
державного університету безпеки
життєдіяльності (м. Львів, Україна),
кандидат економічних наук

<https://orcid.org/0000-0002-7383-8045>

**ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ
МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ**

В умовах сучасних міжнародних конфліктів економічні санкції стали важливим інструментом міжнародної безпеки. Вони використовуються для впливу на агресора без застосування військової сили, а також для підтримки національної безпеки країн, які перебувають під загрозою або в стані конфлікту. Економічні санкції – це заходи економічного, фінансового або торгового характеру, що застосовуються державами чи міжнародними організаціями проти держав або груп осіб з метою впливу на їхню поведінку, зокрема з метою припинення агресії або порушення міжнародних норм.

Економічні санкції включають різноманітні заходи, що застосовуються з метою обмеження економічних можливостей країни, яка порушує міжнародні правила або загрожує міжнародній безпеці. Вони можуть бути універсальними, таргетованими або змішаними. Важливість цих санкцій для міжнародної безпеки полягає в тому, що вони дають змогу змусити країни змінювати свою зовнішню політику, не вдаючись до військових дій.

Універсальні санкції включають загальні економічні обмеження, які накладаються на весь сектор або країну.

Таргетовані санкції обмежують економічні можливості конкретних осіб, компаній або установ, які є відповідальними за порушення міжнародного порядку чи безпеки. Це можуть бути заборони на візити, замороження активів, обмеження на ведення бізнесу тощо.

Змішаний підхід дозволяє зберігати широкий економічний тиск на країну, при цьому уникаючи надмірного впливу на її загальну економіку та цивільне населення. Це дозволяє більш точно спрямовувати санкції на найбільш чутливі точки економіки, одночасно не припиняючи загальний економічний потік і даючи можливість більш гнучко реагувати на зміну ситуації.

Такі міжнародні організації, як ООН, ЄС та США є основними організаціями, що здійснюють санкції. ООН вводить санкції, коли розглядається загроза міжнародному миру, а ЄС і США можуть застосовувати санкції на основі порушень міжнародних угод або загрози безпеці.

Після анексії Криму в 2014 році та початку війни на сході України міжнародне співтовариство значно посилило санкції проти росії. Зокрема:

США: обмежили доступ росії до міжнародних фінансових ринків та наклали санкції на російські енергетичні компанії (Газпром, Роснефть);

ЄС: запровадив обмеження на імпорт деяких товарів з росії, заборонивши експорт певних технологій для російського нафтового сектора. Після введення санкцій в росії почалася висока інфляція. У ЄС було заморожено активи понад 150 російських чиновників та бізнесменів. Це обмежило їх можливості фінансувати агресивні кампанії. Банки росії відключили від міжнародної платіжної системи SWIFT, що значно ускладнило фінансові операції.

Економічні санкції як фактор безпеки України з боку міжнародних партнерів спрацювали ефективно, дозволивши Україні зміцнити позиції на міжнародній арені, отримати підтримку в ООН та інших міжнародних організаціях.

Вплив санкцій допоміг Україні зміцнити свою економіку шляхом реформування фінансового сектору, а також сприяв диверсифікації економічних зв'язків. Введення санкцій сприяло скороченню українського експорту до росії (наприклад, експорт до росії скоротився на 50 %). Через обмеження з росією Україна почала активніше співпрацювати з ЄС, США, Туреччиною та Китаєм.

Україна залежала від росії як основного постачальника енергоносіїв, але санкції

допомогли стимулювати енергетичну незалежність, наприклад, через:

Пошук альтернативних джерел енергії: розвиток альтернативної енергетики та постачання газу через реверсні потоки з Європи.

Заміщення російського газу: завдяки співпраці з європейськими партнерами Україна зменшила свою залежність від російського газу.

Санкції показали свою ефективність у короткостроковій перспективі, призвівши до зниження економічного потенціалу росії та обмеження її можливостей вести агресивну політику.

Проте санкції не змогли змусити росію змінити свою політику щодо України, а також мали негативні наслідки для економік країн, які їх вводять. Україна виграє від введених міжнародних санкцій проти росії, оскільки вони знижують агресивні можливості росії, обмежуючи її економічні ресурси. Вони є частиною широкого пакету заходів, спрямованих на стримування військових амбіцій росії.

Санкції проти росії стали одним із важливих чинників, що підтвердили підтримку України з боку Заходу. Україна отримала більшу допомогу в політичній, економічній та військовій сферах.

Економічні санкції можуть мати обмежений ефект, якщо країна-агресор має достатні внутрішні резерви або якщо інші держави не приєднуються до санкцій. Однак для росії санкції стали значним фактором економічної та політичної ізоляції. Оскільки санкції самі собою не є універсальним рішенням, важливо поєднувати їх з іншими дипломатичними, військовими та політичними заходами для забезпечення глобальної безпеки та стабільності в Україні. Для України економічні санкції проти росії стали важливим елементом міжнародної підтримки та допомогли зміцнити національну безпеку, хоча їх економічні наслідки для країни вимагають подальших зусиль щодо диверсифікації економічних партнерів.

1. Артеменко Ю. І. Міжнародні економічні санкції: теорія і практика. Київ : Наукова думка. 2020.
2. Левченко І. С. Економічні санкції та їх роль у міжнародних відносинах. Львів : Вид-во Львівської політехніки. 2019.
3. Фесенко А. І. Економічні санкції як інструмент міжнародного тиску. *Журнал міжнародної політики*. 2021. 24(2). С. 65–80.
4. Білодід І. М. Актуальні аспекти економічних санкцій в контексті безпеки України. Україна та міжнародна безпека: між теорією та практикою. 2018. С. 132–148.

Андрій САМОТУГА

старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-9802-0226>

**ІНСТИТУЦІЙНА ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ
КАМΠΑНИЯМ У ЄС І ПИТАННЯ ДІЄВОСТІ САНКЦІЙ**

Європейський Союз, прагнення України до членства у якому офіційно підтримуються самими інституціями ЄС, засновано на цінностях свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини. Одним із елементів свободи, як зазначено в установчих актах ЄС, є свобода вираження поглядів та свобода отримувати і поширювати інформацію без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів, що полягає, серед іншого, у вимозі поважати свободу та плюралізм медіа [1]. Поряд зі свободою однією з опор євроспільноти визнано безпеку, без якої неможливе вільне й неупереджене функціонування інформаційного простору. В останні десятиліття він, через почастищення зловживання свободою слова, зазнає зовнішнього деструктивного впливу, переважно з боку Російської Федерації, яка цілеспрямовано здійснює гібридну агресію, складовою якої є інформаційна війна у її класичних формах – пропаганди й дезінформації, націлених на підірив європейської

єдності та послаблення підтримки України.

Росія проводить зовнішні дезінформаційні кампанії через різні засоби медіа: донедавна – масово доступним телебаченням, нині – переходить у соціальні мережі за допомогою мемів, фейкових акаунтів та фальсифікованого контенту. Бути мішенню російської дезінформаційної кампанії не є чимось новим для Євросоюзу. Ще з 2015 р. офіційні особи ЄС та експерти з дезінформації відстежили понад 17 тис. випадків створеної Росією антиєвропейської пропаганди. Лише перше півріччя 2024 р. відзначилося 1,5 тис. такими випадками. У 2014 р. спрямована проти ЄС дезінформація різко зросла після анексії Росією Криму та поширення насильства на Донбасі. Після початку повномасштабної агресії проти України у 2022 р. використання Росією дезінформації проти ЄС та окремих держав-членів різко зросло, а сама Україна посідає центральне місце в російських дезінформаційних наративах, що переосмислюють війну в Україні як конфлікт, розпочатий інтересами та упередженнями Заходу. Росія також стверджує, що її війна проти України фактично мала оборонний характер, а «спеціальну військову операцію» розпочато лише тому, що «США, ЄС та НАТО планували напасти на Росію з території України» [2].

Поряд з Україною основним об'єктом російської дезінформації продовжує залишатися Німеччина – найпотужніша економіка ЄС і країна з найбільшою зараз у Європі кількістю (понад 1 млн) українських біженців. Як стверджується в одному з досліджень, мережа на базі «X», що складається із щонайменше 50 тис. фальшивих акаунтів, створила понад 1 млн. твітів, спеціально націлених на послаблення підтримки німцями України, з метою дискредитації німецького уряду, який, за твердженням російської пропаганди, «завдає шкоди власним громадянам у період економічних труднощів, жертвуючи їхнім добробутом заради підтримки України» [3]. Отже, знадобився здавна випробовуваний тоталітарними практиками один із інструментів упокорення та згуртованості мас – «призначати» «винуватих» у соціально-економічних негараздах та неспроможності влади їх подолати: для більшовиків – це старорежимні контрреволюційні елементи; для нацистів – євреї; для сучасних, на жаль, західних популістів – спочатку мігранти, а згодом Україна та її біженці – переважно діти й жінки, яких російська пропаганда таврує як жебраків, соціальних утриманців, повій тощо, чоловіки та брати яких вбивають російських солдатів, що воюють із «київським нацистським режимом, який прийшов до влади через державний переворот 2014 р.». Як наслідок, українські біженці в Європі часто потерпають від насильства і погроз: сексуальні домагання, підпали будинків та авто, побиття і навіть убивства.

У зв'язку з цим перед інституціями ЄС постала необхідність певного відходу від норм і принципів свого первинного права через «позитивне», з обмежувальною метою втручання в інформаційну сферу. Окремі держави-члени ЄС почали застосовувати обмеження на діяльність російських телерадіоресурсів «Russia Today» (далі – RT), «Sputnik» тощо переважно шляхом призупинення чи позбавлення ліцензій на мовлення, що здійснювалося найпоширенішими європейськими мовами, причому їхніми ж носіями. Вже через кілька місяців після початку повномасштабного вторгнення діяльність російських медіаресурсів було повністю заборонено в країнах Балтії, у Польщі, Молдові та Греції, тоді як у більшості країн ЄС російські канали лише частково вимкнули. Втім продовжується їхнє мовлення в європейських країнах – не членах ЄС [5]. Приміром, функціонуючі в Сербії (з 2008 р. країна-кандидат на членство у ЄС) російські медіа через спорідненість мов легко споживаються аудиторіями сусідніх держав-членів ЄС – Хорватії та Болгарії, не говорячи вже про решту балканських країн, для населення яких сербська є майже другою рідною мовою. І це попри навіть те, що з початку російської війни проти України у 2022 р. ЄС ухвалив 13 санкційних пакетів проти Росії. П'ять із них включають обмеження діяльності медіа, які перебувають під прямим або опосередкованим контролем РФ та ведуть прокремлівську пропаганду – серед них також RT і Sputnik. Це стосується всіх засобів передачі та розповсюдження – кабельного, супутникового, IPTV1 (інтернет-телебачення), платформ, веб-сайтів і програм. Крім того, обмеження поширюються на всі країни ЄС і мають пряму дію [6].

Базовими санкційними антиросійськими актами Євросоюзу є Рішення Ради (ЄС) 2014/145/CFSP та Регламент Ради (ЄС) № 269/2014 від 17 березня 2014 р. про обмежувальні заходи щодо дій, які підривають або загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України. Ці акти стосуються осіб, організацій та органів РФ, пов'язаних, зокрема, зі здійсненням інформаційної політики та створенням і просуванням інформаційних, комунікаційних та цифрових технологій [7].

На основі цих документів упродовж подальших років було прийнято кількасот актів вторинного права ЄС (резолюції, імплементаційні регламенти та ін.), націлені на підтримку

України, зокрема фінансову й гуманітарну, та протидію російській антиукраїнській, антиєвропейській інформаційній кампанії. Серед актів останнього часу найбільш значущими, на наше переконання, є, принаймні, такі:

1) Рішення Загального суду (Великої палати) від 27.07.2022 «RT France проти Ради Європейського Союзу». Його суть у тому, що «RT France» подав позов проти актів Ради. Телевізійна служба посилалася на чотири аргументи, стверджуючи про порушення прав на захист, свободу слова та інформації, права на ведення бізнесу та принципу недискримінації за національною ознакою, що ставить під сумнів компетенцію Ради приймати оскаржувані акти. Заяву «RT France» про скасування актів Ради було відхилено в повному обсязі. Це було перше рішення, винесене Великою палатою за прискореною процедурою [8];

2) Резолюція Європарламенту від 08.02.2024 щодо «Russiagate»: звинувачення у втручанні Росії в демократичні процеси ЄС (2024/2548(RSP)). Прийняття цього документа було зумовлено ситуацією, коли 2024 рік мав стати вирішальним виборчим роком і кілька президентських, національних, місцевих і регіональних виборів мали відбутися в державах-членах на додаток до виборів до ЄС, оскільки європейські вибори 2024 року, ймовірно, були особливою мішенню для кампаній з дезінформації на місцевому, регіональному та на рівні ЄС, включаючи навіть підкуп Росією депутатів Європарламенту [9];

3) Резолюція Європарламенту від 23.01.2025 щодо дезінформації та історичних фальсифікацій Росії для виправдання її агресивної війни проти України (2024/2988(RSP)). У ній, серед іншого, наголошено, що Росія розгорнула дезінформаційну кампанію історичного ревізйонізму з метою заперечення України та її національної ідентичності, державності та самого існування, а також з метою виправдання своїх претензій на особливі сфери впливу, що нагадує те, як Радянський Союз домовився був із нацистською Німеччиною про вторгнення й окупацію частин Польщі та Румунії, а також країн Балтії та України за пактом Молотова-Ріббентропа; сьогодні Росія становить особливу загрозу для Польщі та країн Балтії через цей тип історичного ревізйонізму; День Перемоги, який відзначається щорічно 9 травня, був перетворений нинішнім російським режимом на інструмент пропаганди війни, використовуючи наратив про «визволення Європи від нацизму» і, таким чином, ігноруючи наступну радянську окупацію країн Балтії та підкорення Центральної Європи [10];

4) Регламент Ради (ЄС) 2025/395 від 24.02.2025 про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 833/2014 щодо обмежувальних заходів у зв'язку з діями Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні. Згідно з цим актом, прийнятим у день третьої річниці початку повномасштабної війни Росії проти України, інституції ЄС продовжуватимуть заходи з призупинення дії ліцензій на мовлення в ЄС російських медіа, що перебувають під постійним контролем російського керівництва, і заборони на трансляцію їх контенту. З огляду на серйозність ситуації та у відповідь на дії Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні, необхідно, відповідно до Хартії основних прав ЄС, зокрема права на свободу вираження поглядів та інформації (ст. 11), запровадити подальші обмежувальні заходи для призупинення діяльності певних медіа в ЄС. Ці заходи мають зберігатися доти, доки не буде покладено край загарбницькій війні проти України й поки Росія та її медіа не припинять пропагандистські дії проти ЄС та його держав-членів [11].

У руслі відповідних законодавчих заходів Рада ЄС 17 травня 2024 р. вирішила призупинити мовлення на території Євросоюзу ще чотирьох медіа, які поширюють та підтримують російську пропаганду та загарбницьку війну проти України: «Voice of Europe», «РИА Новости», «Известия» та «Российская газета».

Втім, реакція ЄС на російські інформаційні атаки виявилася надто запізнілою – *post factum*, а дієвість оголошених санкцій – не надто переконливою. Результати виборів до Європарламенту 2024 р., незважаючи на збереження більшості місць за проукраїнською Європейською народною партією, свідчать про зростання антиукраїнських настроїв, коли в Угорщині, Франції, Чехії, Австрії та Бельгії першість на виборах здобули праві та ультраправі партії, прихильники яких виступають за скасування допомоги Україні й антиросійських санкцій та за депортацію українських біженців. Ще більш приголомшливими виявилися результати парламентських виборів у Німеччині, де, незважаючи на перемогу партії проукраїнського політика Ф. Мерца, друге місце здобула в Бундестазі проросійська «Альтернатива для Німеччини», зібравши майже всі голоси у східних (постсоціалістичних) землях. А найбільш промовистою ситуація склалася з президентськими виборами в Румунії навколо лідера першого туру – кандидата, який швидко здобув популярність виключно через соціальні мережі за втручання Росії. Отже, вступ до ЄС не може відразу цілком гарантувати країні та її громадянам інформаційну безпеку, бо для цього потрібні роки чи навіть

десятиліття формування інформаційної культури суспільства та його контрпропагандистської і навіть антикорупційної стійкості, рівень якої достатньо різниться в Європі за географічною ознакою: вищий, звісно, на півночі.

Зважаючи на викладене, можна зробити такі висновки, обґрунтовуючи слабкість контрпропагандистських санкцій ЄС: 1) декларативний характер більшості актів ЄС, як і міжнародного права, загалом, у яких перевага надається принципам над нормами, а також перенасиченість різного роду констатаціями; 2) відсутність в актах не лише механізму, а й навіть санкцій, зокрема за порушення проголошених принципів; 3) відсутність у керівних структурах ЄС інституційних гарантій реалізації прийнятих актів; 4) перетікання інформаційних ресурсів із традиційних засобів медіа (преса, радіо, телебачення) в Інтернет та соціальні мережі, які існують на американських (Google, Meta, «X», Bing.), європейські представництва яких розташовані переважно в Ірландії, китайських (TikTok, Baidu) і навіть російських (Rambler, Yandex) платформах і пошукових системах. Попри прийняте ЄС у 2022 р. інформаційне антимонопольне законодавство (DMA – Digital Markets Act та DSA – Digital Services Act), Євросоюз, особливо після зміни на початку 2025 р. президанської влади у США, безпековими гарантіями яких він користується, не наважується поки що на його активну імплементацію. Так само і щодо Китаю, який у 2024 р. став найбільшим торговим партнером ЄС з імпорту та третім за величиною партнером з експорту [12], та Росії, імпорт скрапленого газу із якої до ЄС за перші 15 днів 2025 р. зріс на 14 % порівняно з аналогічним періодом минулого року, перевищуючи, взагалі, всі показники від 2018 р., що надає російській владі додаткові кошти для ведення війни в Україні [13].

У зв'язку з цим для ефективного стримування російської дезінформації потрібні різні методи. По-перше, Польща запропонувала створити трансатлантичний альянс для боротьби з російською дезінформацією. По-друге, ЄС повинен бути впевнений, що надасть Україні необхідну допомогу для перемоги у війні, адже війна триває і підтримка населення ЄС зменшується, європейці будуть більш сприйнятливими до дезінформації через втому від конфлікту. По-третє, офіційні особи повинні вирішити деякі проблеми ЄС, які російська дезінформація перебільшила. Без вимірних дій і структурних реформ, включаючи різке покращення інновацій, пошук нових ринків, досягнення енергетичної та сировинної безпеки й вирішення європейської демографічної кризи, боротися з російською пропагандою та дезінформацією буде безглуздо. Пересічні громадяни побачать проблеми в європейському суспільстві, і Росії знадобиться легкий поштовх, аби спровокувати невдоволення серед вразливих верств населення.

Зі свого боку, Україна має, нарешті, прийняти законодавство щодо регулювання соціальних мереж, адже окрім суто констатацій у програмних документах справа кардинально не зрушилася. Наприклад, у прийнятій менш як за два місяці до повномасштабного російського вторгнення Стратегії інформаційної безпеки йдеться про загрозу з боку соцмереж лише праві особи на приватність [14]. У зв'язку з цим необхідні законодавчі заборони чи, принаймні, обмеження на користування ними неповнолітніми, які часто стають об'єктами не лише інформаційно-світоглядних антиукраїнських маніпуляцій, а й згодом залучаються до виконання розвідувально-диверсійних завдань ворога як у прифронтових регіонах, так і в глибокому тилу.

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

2. Sukhankin S. Russian Disinformation Targets the European Union (02.10.2024). URL: <https://jamestown.org/program/russian-disinformation-targets-the-european-union>.

3. Rosenbach M., Schult Ch. Baerbocks Digitaldetektive decken russische Lügenkampagne auf 26.01.2024. URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/desinformation-aus-russland-auswaertiges-amt-deckt-pro-russische-kampagne-auf-a-765bb30e-8f76-4606-b7ab-8fb9287a6948>.

4. Nabozhniak O., Tsekhanovska O., Castagna A. et al. Revealing Russian influence in Europe: Insights from Germany, France, Italy and Ukraine. Kyiv: Institute of Innovative Governance, 2023. 89 p.

5. 30 країн Європи вимкнули зі свого етеру російські пропагандистські канали (29.03.2025). URL: <https://chytomo.com/30-krain-ievropy-vymknuly-zi-svooho-eteru-rosijski-propahandystski-kanaly/>.

6. Stoycheva R. Two years later: Why are Sputnik and RT still accessible within the EU? (March 2024). URL: <https://www.kas.de/documents/281902/281951/Two+years+later+-+Sputnik+u.+RT+in+EU.pdf/2b0cf772-080a-9d35-f174-66cddef72f61?version=1.0&t=1711438244444>.

7. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. URL: [http://data.europa.eu/eli/dec/2014/145\(1\)/oj](http://data.europa.eu/eli/dec/2014/145(1)/oj).

8. CJEU Case T-125/22 | RT France v Council (2022). URL: <https://www.europeansources.info/record/cjeu-case-t-125-22-rt-france-v-council/>.
9. European Parliament resolution of 8 February 2024 on Russiagate: allegations of Russian interference in the democratic processes of the European Union (2024/2548(RSP)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52024IP0079&qid=1737923509287>.
10. European Parliament resolution of 23 January 2025 on Russia's disinformation and historical falsification to justify its war of aggression against Ukraine (2024/2988(RSP)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0006_EN.html.
11. Council Regulation (EU) 2025/395 of 24 February 2025 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32025R0395&qid=1741734560584>.
12. Касіян В. Імпорт із Китаю до Євросоюзу зріс удвічі за 10 років (04.03.2025). URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/import-iz-kytaiu-do-yevrosoiuzu-zris-udvichi-za-desiat-rokiv>.
13. EU devours Russian gas at record speed despite cutoff / by G. Gavin & G. Coi (16.01.2025). URL: <https://www.politico.eu/article/eu-devouring-russian-gas-at-record-speed-despite-cut-off-sanctions-war-ukraine/>.
14. Стратегія інформаційної безпеки : затв. Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

Василь СЛІПЕНЮК

доцент кафедри державознавства,
права та європейської інтеграції
Інституту публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії в галузі права
<https://orcid.org/0000-0003-1879-5596>

**МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА ЯК ФАКТОР
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Одним із елементів міжнародної співпраці, що має значний вплив на розвиток країн, особливо в умовах кризових ситуацій, є міжнародна підтримка. Саме з одноголосного визнання України як держави на міжнародній арені в 1991 році розпочався новий етап нашої державності – етап незалежності, за який сьогодні українці самовіддано борються в протистоянні з росією. Для України, яка понад десять років протистоїть збройній агресії російській федерації, міжнародна підтримка є не лише свідченням ментального прийняття її позиції світовою спільнотою, а й є вагомим фактором забезпечення національної безпеки, що й актуалізує потребу у відповідних наукових дослідженнях.

Міжнародна підтримка держави являє собою комплекс заходів, які здійснюються іншими країнами, міжнародними організаціями або неурядовими організаціями з метою допомоги певній державі у вирішенні її соціально-економічних, політичних або гуманітарних проблем.

Різноманітність міжнародної підтримки знаходить своє відображення у різних формах. В контексті національної безпеки України з початком повномасштабного вторгнення це, насамперед, виразилось у дипломатичній підтримці, що включає заяви, резолюції, переговори союзників нашої держави, спрямовані на вираження солідарності з нашою державою та посилення її позицій на міжнародній арені.

Окрім публічних заяв очільників різних держав, підтримка України щодо її незалежності, цілісності та суверенності проявляється в резолюціях ООН, які стали важливим інструментом для формування міжнародної реакції на агресію. Так, 2 березня 2022 року Генеральною асамблеєю ООН ухвалено резолюцію «Агресія проти України», в якій засуджено вторгнення Росії в Україну й закликано РФ негайно вивести війська з української території [2]. Подібна дипломатична підтримка триває й нині та є закликом до дотримання міжнародного права, що підкреслює важливість колективної безпеки та стабільності в світі.

Крім дипломатичної підтримки, міжнародна спільнота також активно надає Україні військову допомогу. Це включає постачання озброєнь, техніки, а також навчання українських військових. За інформацію видання Business Insider, починаючи «з 2022 року Україна

отримала понад чотири мільйони снарядів, 400 млн набоїв до стрілецької зброї і гранат, а також сотні сучасних ракетних систем, танки, бронемашини, артилерійські установки, річкові патрульні катери і технології радіоелектронної боротьби» [1]. За підрахунками Кільського інституту світової економіки, від початку війни Європа та США спільно спрямували військової допомоги для нашої держави на понад 130 млрд євро [3]. Крім того, від початку повномасштабного вторгнення РФ «підготовку на території країн-партнерів пройшли понад 100 тисяч військовослужбовців Збройних Сил України за різними напрямками підготовки, починаючи від базової, фахівці різних видів/родів військ, підготовка лідерів, злагодження штабів тощо» [4].

Завдяки цим зусиллям Україна отримує можливість модернізувати свої збройні сили, впроваджувати новітні технології та тактики, що суттєво підвищує її обороноздатність. Міжнародна підтримка також сприяє зміцненню бойового духу українських військових, адже вони відчують, що мають надійних партнерів у боротьбі за свою незалежність.

Економічна допомога є ще одним важливим аспектом міжнародної підтримки. Країни-партнери надають фінансові ресурси, кредити та гранти, що дозволяє Україні стабілізувати економічну ситуацію, відновити інфраструктуру та забезпечити соціальні потреби населення. За три роки повномасштабної війни наша держава отримала 118 млрд євро фінансової підтримки [3], яка є надто важливою в умовах війни, коли економіка зазнає значних втрат через бойові дії, руйнування підприємств та інфраструктури, а також через зменшення інвестиційної активності.

Не менш важливою є гуманітарна допомога, яка зараз становить понад 19 млрд євро [3]. Підступний та жорстокий напад РФ на українські землі змусив чимало наших громадян залишити свої домівки в пошуках безпеки та кращих умов життя. Гуманітарна допомога стала надзвичайно важливою складовою підтримки тих, хто постраждав від війни, та охоплює широкий спектр потреб, включаючи надання продуктів харчування, одягу, психологічної підтримки, а також житла, медичних послуг, безпосередніх фінансових дотацій для постраждалих осіб. Міжнародні організації, благодійні фонди та держави об'єднують зусилля для надання допомоги тим, хто постраждав від конфлікту, що підкреслює солідарність світової спільноти з українським народом.

Ще одним не менш важливим аспектом міжнародної підтримки України як фактору забезпечення національної безпеки є колективне накладення міжнародних санкцій на країну-агресора. Вони включають обмеження на торгівлю, фінансові операції, а також заборону на в'їзд для окремих осіб, причетних до агресивних дій. Такі заходи не лише ускладнюють економічну діяльність агресора, але й підривають його міжнародний авторитет, сигналізуючи про єдність у підтримці України, що є важливим для зміцнення позицій України на світовій арені.

Підсумовуючи, відмітимо, що кожна із вказаних форм міжнародної підтримки відіграє важливе значення для забезпечення національної безпеки. У цей складний період Україна отримує фінансову, гуманітарну та військову допомогу від різних держав і міжнародних організацій, що дозволяє зміцнити обороноздатність, підтримувати економіку та забезпечувати соціальні потреби населення. Саме тому українські дипломати щодня зосереджують чимало зусиль над її посиленням, протидіючи при цьому поширенню кремлівських антиукраїнських наративів.

У той же час основну увагу при спрямуванні міжнародної підтримки варто акцентувати на інвестиціях іноземних держав в оборону та промисловість України. Для посилення національної безпеки важливо конвертувати єдність світової спільноти у побудову економічної міцності та військової інфраструктури нашої держави, що в подальшому надасть їй змогу не залежати від зміни політичних поглядів в тій чи іншій державі.

1. Від ракет до вертольотів і Patriot: яке озброєння США передали Україні за час війни, – ВІ. URL: <https://www.unian.ua/weapons/dopomoga-ukrajini-vid-ssha-yaku-zbroyu-peredavav-vashington-vid-pochatku-viyni-12667614.html>.

2. Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/2/7327544/>.

3. Скільки фінансової допомоги дали Україні з початку великої війни. URL: <https://novyny.live/vijskova-ekonomika/silki-finansovoyi-dopomogi-dali-ukrayini-z-pochatku-velikoyi-viyni-235469.html>.

4. У Генштабі ЗСУ повідомили, скільки військових пройшло підготовку за кордоном. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-henshtab-zsu-navchannya-kordon-viyskovi/33164941.html>.

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0001-8513-6844>

**ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА
ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Конфлікт між росією та Україною триває з 2014 року, але в 2022 році він увійшов у критичну фазу з початком повномасштабного вторгнення. Ця ескалація порушила питання про ефективність міжнародного гуманітарного права (далі –МГП) в сучасних збройних конфліктах. Історично МГП було розроблено для регулювання ведення війни та захисту цивільного населення. Однак останніми роками, особливо з початком повномасштабної війни в Україні, були з'ясовані складнощі або обмеження у застосуванні класичних конструкцій МГП, що викликає міжнародні дебати щодо адекватності засобів правового регулювання, що їх пропонує МГП для вирішення складних проблем сучасної війни у контексті забезпечення реалізації державної політики національної безпеки України (тези розкрито у науковій статті автора) [1].

Безпосередня актуальність цього дослідження полягає в необхідності зрозуміти, наскільки добре МГП відповідає реаліям сучасної гібридної війни, що не визнається війною нападником, а від так формально не включає в себе як традиційні військові тактики, так і нетрадиційні стратегії

Актуальність цього дослідження ще більше виявляється глобальним впливом конфлікту в Україні та його наслідками для міжнародного права. МГП відіграє важливу роль у захисті цивільного населення та забезпеченні відповідальності під час війни. Найбільша війна на європейському континенті виявила прогалини в застосуванні та імплементації цих законів. Науковцями зазначалося, що сам факт вторгнення в Україну є значним порушенням принципів *jus in Bello*, що вимагає негайних реформ у правовій регламентації оголошення стану війни та відповідальності агресора вже саме за цей факт порушення норм МГП з метою посилити механізми реагування на вже вчинений акт та убезпечити на майбутнє можливості порушення зазначених норм МГП. Отже, ми маємо на меті оцінити поточну ефективність МГП в умовах гібридної війни, коли воно не здатне забезпечити належний захист цивільного населення та, відповідно, сприяти реалізації політики Національної безпеки України.

Аналіз практики застосування норм МГП під час війни в Україні є надзвичайно важливим з огляду на безпрецедентний характер конфлікту. Є нагальна потреба оцінити, як МГП може адаптуватися до нових форм ведення війни, що охоплюють цілу низку впливових інструментів, включно з кібератаками, економічними санкціями та нерегулярними силами. Вивчення викликів, пов'язаних з війною, дасть цінне розуміння того, як можна вдосконалити міжнародне право для кращого захисту населення в майбутніх подібних конфліктах.

Підлягають також висвітленню наслідки конфлікту в Україні для міжнародних норм в інших гібридних конфліктах. Порівняння обставин ведення агресором неоголошеної війни в Україні з історіями інших війн сучасності надає емпіричний матеріал для висновку про можливість адаптування норм МГП для кращого реагування на нетипові складнощі сучасної війни. Основні міркування щодо цього напряду стосуються правових аспектів визначення комбатантів і некомбатантів, регулювання кібервійни та забезпечення захисту цивільного населення на окупованих територіях.

Обговорення проблематики застосування норм МГП у реаліях сучасного етапу війни необхідно зосереджувати на таких важливих елементах: наскільки ефективно міжнародне гуманітарне право захищає цивільне населення під час війни в Україні; які правові механізми наявні для забезпечення відповідальності за порушення МГП під час гібридних конфліктів і чи є вони достатніми; які реформи МГП необхідні для посилення його правозастосовної та захисної спроможності в майбутніх гібридних конфліктах?

Визначення можливих рекомендацій щодо зазначених вище елементів має на меті поліпшити розуміння ролі МГП у сучасних збройних конфліктах і запропонувати практичні рішення для зміцнення міжнародно-правової бази для потенційних майбутніх глобальних конфліктів, що є одним із варіантів чи складових частин забезпечення Національної безпеки України в умовах відсутності озброєння стримування та недостатності інших видів засобів ураження супротивника, що за часів порівняного мирного співіснування не було само собою проблемою державного та міжнародного характеру, але з початком саме фази неоголошеної, протиправної та безпідставної війни в Україні наочно продемонструвало нагальну необхідність переосмислення завдань МГП.

Також МГП та наявні приклади його застосування в сучасних збройних конфліктах демонструє значні тенденції, які матимуть глибокий вплив на майбутні дослідження. Наукова література на сьогодні акцентує на захисті цивільного населення та критично важливої інфраструктури під час конфліктів. За останні декілька років дослідники все частіше обговорюють необхідність модернізації МГП для подолання викликів, які ставить перед міжнародною спільнотою гібридна війна. Згідно з невмотивовано агресивними актами військових сил агресора, захист ядерних об'єктів останнім часом став центральним питанням, що привертає значну увагу міжнародної спільноти після початку війни в Україні.

Наголошується на необхідності посилення правової бази для захисту таких об'єктів. Стверджується, зокрема, що МГП повинно захищати об'єкти підвищеного ризику, такі як енергетичні об'єкти, атомні електростанції та промислові об'єкти, особливо під час активних бойових дій. Інші дослідження вказують на неадекватність наявних правових інструментів для захисту довкілля під час збройних конфліктів. Інші пропозиції полягають у твердженнях, що міжнародне право потребує додаткових положень, які спеціально регулюють захист довкілля під час воєнного часу, що стало особливо актуальним через значний вплив війни в Україні на навколишнє середовище.

Наступним предметним критерієм правовідносин МГП, що вимагає додаткового врегулювання, є захист культурної спадщини. Аналіз війни з погляду захисту культурних цінностей вказує на те, що традиційні норми МГП потребують доопрацювання.

Військові дії в Україні виявили суттєві прогалини в захисті культурної спадщини, а міжнародні інституції часто не в змозі адекватно реагувати на порушення. Вони закликають до реформування правових механізмів, що регулюють захист культурних цінностей, включно із запровадженням суворіших санкцій за їхнє знищення.

Ще одна важлива сфера досліджень зосереджена на впливі війни на громадське здоров'я. У науковій літературі висвітлюються негативні наслідки збройного конфлікту для здоров'я, зокрема екологічні ризики від бойових дій в Україні. Також вимагає окремої оцінки вплив воєнних дій на здоров'я громадян та визначення шкоди, завданої відповідній інфраструктурі. Можливо, в МГП наявні засоби для більш детального та глибоко регулювати наслідки екологічних аспектів війни, оскільки це залишається значною законодавчою прогалиною.

Трудові права громадян під час збройного конфлікту є ще однією важливою сферою удосконалення правового впливу МГП на досвіді захисту права робітників різних галузей господарства під час війни в Україні, з метою визначення переліку суттєвих викликів у захисті працівників через неадекватність механізмів забезпечення прав людини на окупованих територіях. Крім того, дослідженню підлягають принципи нейтралітету та зобов'язання держави запобігати порушенням правових норм на прикладі військової допомоги країн коаліційної допомоги Україні в реаліях повномасштабного, невмотивованого та неоголошеного вторгнення. Вони виділяють складність дотримання цього принципу, оскільки межі між підтримкою і прямою участю у військових діях стають все більш розмитими.

Принцип нейтралітету держав у конфліктах та зобов'язання запобігати порушенням МГП залишаються нагальною проблемою.

Зазначені вище практичні та наукові проблеми реалізації норм МГП під час повномасштабного, безпідставного, неоголошеного вторгнення та ведення агресивної війни тільки наголошують на необхідності посилення механізмів відповідальності організаторів та співучасників численних актів порушення норм МГП. У цьому контексті заслуговує на увагу проблематика діяльності Міжнародного кримінального суду, а саме щодо санкціонування його діяльності та осіб, що пов'язані з ним [2].

Стислий виклад основних аспектів застосування норм МГП під час повномасштабної, неоголошеної війни в Україні переконливо свідчить, що методи ведення

війни прямо суперечать міжнародним нормативним документам, зокрема МГП, що вимагають максимального захисту цивільного населення і забороняють використання зброї, що завдає невибіркових ударів.

Невибіркові атаки на цивільні об'єкти, такі як житлові будинки, лікарні, школи та інші об'єкти критичної інфраструктури, є грубим порушенням міжнародного права. Незважаючи на численні міжнародні договори, що вимагають захисту цивільного населення від насильства під час війни, війна в Україні демонструє, що ці норми ігноруються.

Загалом, необхідним є усунення зазначених недоліків та прогалин у правовому регулюванні застосування норм МГП як через оновлення законодавства, так і внаслідок реалізації принципу невідворотності відповідальності за вирішення агресивної війни.

1. Orzhynska E. International Humanitarian Law and the waging of war in Ukraine: integrative review. *Futurity Economics & Law*. 2024. Vol. 4. No. 4. S. 259–276. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2024.12.25.15> (date of access: 12.02.2025).

2. Imposing sanctions on the international criminal court. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/02/imposing-sanctions-on-the-international-criminal-court/> (date of access: 12.02.2025).

Олексій ХОДАНОВИЧ

старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Національної академії СБ України
(м. Київ, Україна),
кандидат історичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-4829-0997>

ВИТОКИ ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НАТО: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності є розвиток та подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Міжнародне військове співробітництво є важливою складовою частиною зовнішньополітичної діяльності сучасної Української держави і має особливе значення для зміцнення національної безпеки і оборони, основою реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію. Зростання ролі міжнародного співробітництва України зумовлено поступовим формуванням нової системи міжнародної та європейської безпеки. Відносини України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) з часів відновлення державної незалежності посідали одне з провідних місць в реалізації зовнішньополітичного курсу.

Слід зазначити, що на початковому періоді можна виділити декілька етапів, що визначали витоки у формуванні правової бази міжнародного військового співробітництва України з НАТО.

З розширенням НАТО на схід питання взаємовідносин України з Альянсом набули нового значення для нових членів НАТО – Польщі, Чехії та Угорщини. Найбільший інтерес до стосунків України з Північноатлантичним Альянсом виявляє Польща. Так, колишній Надзвичайний і Повноважний Посол Польщі в Україні Є. Козакевич присвячує цьому питанню спеціальну статтю під назвою «Розширення НАТО і європейська політика України» [5, с. 87–102]. У статті наголошується на особливому значенні України в підтримці регіональної безпеки.

У 1991 – червні 1997 рр. відбулося становлення відносин Україна–НАТО та з'являлись перші правові документи щодо напрямів співпраці з Альянсом у військовій сфері.

Вже у січні 1992 р. представник України вперше взяв участь у Робочій групі Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС), а 22 – 23 лютого 1992 р. відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до Києва, в ході якого Україна була запрошена до участі в РПАС і у тому ж році Президент України Леонід Кравчук відвідав штаб-квартиру НАТО у Брюсселі. З того часу і почалися активні контакти і співробітництво з НАТО. 8 лютого 1994 р. Україна першою з країн СНД підписала Рамковий документ – «Партнерство заради миру» (програма ПЗМ) і стала першою учасницею програми НАТО

ПЗМ серед країн Співдружності Незалежних Держав [7].

Рамковий документ програми ПЗМ передбачав зобов'язання Альянсу проводити консультації з країнами-партнерами у випадку безпосередньої загрози територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якій з них. У тому ж році 25 травня Україна передала керівництву НАТО свій Презентаційний документ, в якому були визначені політичні цілі участі України в програмі ПЗМ, заходи, які планується здійснити для досягнення цих цілей, а також сили і засоби, що виділяються Україною для участі у ПЗМ [2, с. 53–64.].

13 березня 1995 р. між Україною і НАТО була укладена Угода з безпеки, на основі якої відкрито офіси зв'язку у штаб-квартирі НАТО та Координаційному центрі партнерства (КЦП).

14 вересня 1995 р. міністр закордонних справ України Г. Удовенко з офіційним візитом відвідав штаб-квартиру НАТО, де було офіційно затверджено Індивідуальну програму партнерства України з НАТО у межах програми ПЗМ і провів зустріч з питань європейської безпеки з членами Північноатлантичної ради [7].

Важливим результатом перших підписаних на цьому етапі між Україною і НАТО документів стало започаткування військового співробітництва між військовими відомствами сторін. У 1994 р. розпочалося проведення спільних багатонаціональних навчань – «Щит миру», в яких брали участь підрозділи США. З 1995 р. підрозділи Збройних Сил України брали участь у миротворчій операції під егідою НАТО у Боснії та Герцеговині [4].

9 липня 1997 року на саміті НАТО в м. Мадрид було підписано Хартію про Особливе партнерство між Україною та НАТО, яка була парафована кількома тижнями раніше в португальському місті Сінтра. Положення Хартії фіксують політичні зобов'язання сторін на найвищому рівні і регламентують зміст партнерства між Україною та НАТО [7].

Підписання Хартії дало можливість Україні і НАТО значно розширити межі й інтенсивність військового співробітництва, започаткувати механізм консультацій з усіх важливих питань євроатлантичної безпеки, оборонної реформи і оперативної сумісності сил, їх скорочення і конверсії, перепідготовки службовців та багатьох інших. Україна і Альянс співпрацювали в миротворчій діяльності, плануванні врегулювання надзвичайних ситуацій цивільного характеру, науково-технічній сфері. У 2001 році було проведено понад 600 спільних заходів [2, с.18].

Із середини 2000 р. розпочався поступовий відхід України від курсу на євроатлантичну інтеграцію. Починаючи з жовтня 2001 р., в офіційних документах України термін «євроатлантична інтеграція» був замінений на нейтральний термін «євроатлантичне співробітництво» або «європейська інтеграція». Співробітництво з НАТО зводилося до вибіркового виконання положень Хартії про особливе партнерство переважно у сфері миротворчої діяльності. А тому Україна на шляху зближення з НАТО на цьому етапі відносин опинилася позаду більшості східноєвропейських країн-кандидатів на участь у так званій другій хвилі розширення НАТО [1, с. 9–13].

Наступний етап формування правової бази військового співробітництва між Україною і НАТО розпочався після терористичних акцій 11 вересня 2001 р. у Вашингтоні, коли змінилися глобальні підходи щодо гарантування безпеки у світі. Україна повернулася до курсу на євроатлантичну інтеграцію, що було закріплено низкою офіційних рішень.

23 травня 2002 р. на засіданні Ради національної безпеки та оборони України було прийнято рішення про підготовку нової стратегії відносин України з НАТО, кінцевою метою якої має стати вступ України до НАТО. 8 липня 2002 р. Президент України своїм Указом увів у дію це рішення РНБО України. У цьому ж місяці підписано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та НАТО з питань проведення багатонаціональних навчань та операцій з підтримання миру [7].

Наприкінці листопада 2002 р. у м. Прага відбувся саміт глав держав та урядів країн НАТО за участю делегації України на чолі з Президентом України Л. Кучмою. Схвалені в Празі документи можна вважати певним успіхом для України. По-перше, це План дій, для зразка для якого послужив План дій з набуття членства, і по-друге, це Цільовий план заходів на 2003 рік. Ці документи являють собою по суті програму українських перетворень у багатьох сферах внутрішнього життя країни і, в першу чергу, у сфері діяльності Збройних Сил: оборонна реформа, реструктуризація Збройних Сил, оборонний аналіз, поступове впровадження цивільного контролю над Збройними Силами [2]. Однак залишилася неухваленою політична декларація, яка б проголошувала початок так званого «інтенсифікованого діалогу» між Україною і НАТО, який мав би своєю метою підключення

України до Плану дій з набуття членства (Membership Action Plan) [7].

5 грудня 2003 року відбулося засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Розглядаючи програму діяльності на 2004 р., міністри закордонних справ домовилися надавати пріоритетне значення підтримці оборонної реформи і трансформації структури безпеки в Україні, зміцненню цивільного та демократичного контролю над структурами безпеки та пом'якшенню наслідків оборонної реформи. Було також підкреслено необхідність формування нормативно-правової бази співпраці між Україною і НАТО, відзначивши той факт, що українське керівництво має на меті завершити внутрішній процес ратифікації Угоди про підтримку сторони, що приймає, та Меморандуму про взаєморозуміння у галузі стратегічних авіап перевезень без подальших зволікань [8, с. 24].

2 вересня 2003 р. Директивою Начальника Генерального штабу Збройних Сил України було визначено Цілі партнерства в рамках етапу (2000 – 2006 рр.) процесу планування та оцінки сил. Пакет Цілей партнерства для України налічує цільові напрями для Сухопутних військ ЗС України; для ВПС та ППО ЗС України; для ВМС ЗС України [8].

У період президентської кампанії, що відбувалася в кінці 2004 – на початку 2005 р. відбулося деяке призупинення військового співробітництва України з НАТО. І це незважаючи на те, що пріоритети євроатлантичної інтеграції були визначені прийнятим у 2004 р. Стратегічним оборонним бюлетенем (Білою книгою) України на період до 2015 р. [9]. По завершенні виборів Президента України відбулося значне поживлення контактів між військовими відомствами України і НАТО, що дало значний поштовх подальшому розвитку правової бази військового співробітництва.

Указом Президента України № 702 від 21 квітня 2005 р. було повернено до тексту Воєнної доктрини України положення про вступ до НАТО як головної мети курсу України на євроатлантичну інтеграцію, а Закон України «Про схвалення рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2005 р. для участі у багатонаціональних військових навчаннях» від 2 червня 2005 р. надав правове підґрунтя міжнародних навчань за участю військових підрозділів країн-членів НАТО на території нашої держави, проти проведення яких виступали окремі політичні сили в Україні [10].

Нормативно-правова база військового співробітництва України з НАТО у 2006 – 2008 рр. продовжувала розвиватися завдяки Указу Президента України № 139 від 19 квітня 2006 р., згідно з яким у складі Місії України при НАТО створена оборонна секція, що розширювало можливості Міністерства оборони України в реалізації завдань державної політики євроатлантичної інтеграції [11]. Впродовж 2006 – 2008 рр. основою для проведення спільних заходів військового співробітництва Україна – НАТО слугували Цільові плани Україна – НАТО на 2006 р., 2007 р. і 2008 р. відповідно.

Можна зробити висновок, що перші кроки у розвитку військового співробітництва між Україною і НАТО створили основу розгортання, утвердження і продовження цього шляху в складних умовах сьогодення для України вже в конституційному полі. Указом Президента України від 24.09.2014 р. № 744/2014 уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності», яким визначено, що пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності у 2014-му та наступних роках є подальший розвиток відносин стратегічного партнерства України з США, ЄС та НАТО. У контексті відносин України з НАТО ухвалені рішення про відмову України від здійснення політики позаблоковості, визначення нової Стратегії національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 5 травня 2015 року №287/2015.). У червні 2020 року Україна отримала статус партнера НАТО з розширеними можливостями НАТО. Після повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року НАТО кардинальним чином переглянуло свою стратегію безпеки. У новій Стратегічній концепції Альянсу, затвердженій на саміті в Мадриді в червні 2022 року, Росію було названо «головною безпековою загрозою для регіону Євроатлантики».

1. Горбулін В. Внесок України у безпеку і стабільність в Європі. *НАТО-рев'ю*. № 2, 1998.

2. Белашов В. Розширення НАТО: за і проти.. *Політика і час*. – № 3. 1998.

3. Богданович В., Маначинський О. Розширення НАТО на Схід. *Міжнародна науково-практична конференція. Геополітичне майбутнє України. (19–20 березня 1998 р.)*. К., 1998. С. 79–91.

4. Lepesant J. Security of Central and Eastern Europe after the Expansion of NATO. Paris: CERI Study, 1997. – № 29.

5. Козакевич Є. Розширення НАТО та європейська політика України. *Політична думка*. №1–2, 1999.

6. Украина: вектор перемен. Под ред. Е. Кожокина. – М.: РИСИ, 1994. – 202 с.
7. Довідник з питань міжнародного військового співробітництва / Упоряд. Шило В.Д. К.: МП Леся, 2003. 192 с.
8. Майстренко І. Правові механізми військової діяльності НАТО та нормативно-правова база співробітництва Україна-НАТО у військовій сфері. Народна Армія. 2004, 27 січня.
9. Стратегічний оборонний бюлетень (Біла книга України) на період до 2015 року. К., 2004. – 102 с.
10. Біла книга 2005: оборонна політика України. К.: Вид-во «Заповіт», 2006. 134 с.
11. Біла книга 2008: оборонна політика України. К.: МО України, 2009. 95 с.

Олександр ЧЕРЕДНИЧЕНКО

професор спеціальної кафедри № 1
«Досудове розслідування та правове
забезпечення оперативно-службової
діяльності Служби безпеки України»
Інституту СБУ Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна),
кандидат економічних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-5304-5662>

**СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАХОДІВ,
СПРЯМОВАНИХ НА ЗАХИСТ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ
ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Цивілізований світ протягом багатьох років системно вдосконалює демократичну політику держав, спрямовану на забезпечення прав та свобод громадян. У сучасному демократичному світі свобода особистості та гендерна рівність є визнаними цінностями на шляху до розбудови справедливого та рівноправного суспільства. Міжнародні акти в галузі прав людини та прав жінок відіграють важливу роль у протидії та запобіганні гендерно зумовленому насильству. Оновлення міжнародної системи права неможливе без удосконалення нормативно-правових актів з проблем вирішення гендерної нерівності та гендерно зумовленого насильства. Процес становлення сучасної парадигми протидії гендерно зумовленому насильству у сфері міжнародного права розпочався в середині минулого століття і триває досі, поповнюючись новим правовим інструментарієм. Міжнародне право визнає необхідність універсального застосування принципів рівності та справедливості в усіх країнах світу.

11 травня 2011 року було ухвалено Конвенцію Ради Європи (CETS № 210) про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, більш відому як Стамбульська конвенція [1]. Конвенція Ради Європи (Стамбульська конвенція) про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству – це перший юридично обов'язковий інструмент у цьому питанні на європейському рівні, а також, за оцінкою фахівців, один із найперспективніших міжнародних договорів у цій галузі. По суті, це перший юридичний документ у Європі та комплексний міжнародний акт щодо правового регулювання у сфері профілактики та боротьби з насильством, особливо щодо прав жінок [2, с. 463].

Стамбульська Конвенція на сьогодні є основним джерелом, в якому систематизовано та узагальнено найповніший перелік заходів, спрямованих на захист осіб, постраждалих від гендерно зумовленого насильства та надання їм відповідних послуг.

Важливим аспектом Стамбульської конвенції є визначення гендерно зумовленого насильства як комплексної проблеми, що закріплено у вигляді «Принципу 4Р» (див. рис.): Prevention, Protection, Prosecution, Integrated Policies.

Проаналізуємо ці принципи. У розділі «Сфера застосування Конвенції» наголошується на тому, що сторони заохочуються застосовувати цю Конвенцію до всіх жертв домашнього насильства. У виконанні положень Конвенції звертається особлива увага на жінок – жертв насильства за гендерною ознакою. Конвенція визнає абсолютну неприпустимість насильства щодо жінок і домашнього насильства, постулює його гендерний

характер і зв'язок із гендерною нерівністю. Застосування Конвенції здійснюється і в мирний час, і в ситуаціях збройного конфлікту [3].

Цей принцип є невід'ємною основою стратегії боротьби з гендерно зумовленим насильством і його профілактики та визначає чотири ключові напрями дій: попередження нових випадків; забезпечення захисту й підтримки постраждалих, надання їм послуг; притягнення кривдників до відповідальності; скоординовані політики, які забезпечують комплексний інтегрований підхід.

Статті 12–16 Стамбульської конвенції умовно можна визначити як такі, що стосуються переважно заходів профілактики гендерно зумовленого насильства, тимчасом як статті 18–28 містять заходи підтримки жертв насильства, а статті 29–56 – присвячені заходам правового захисту жертв насильства.

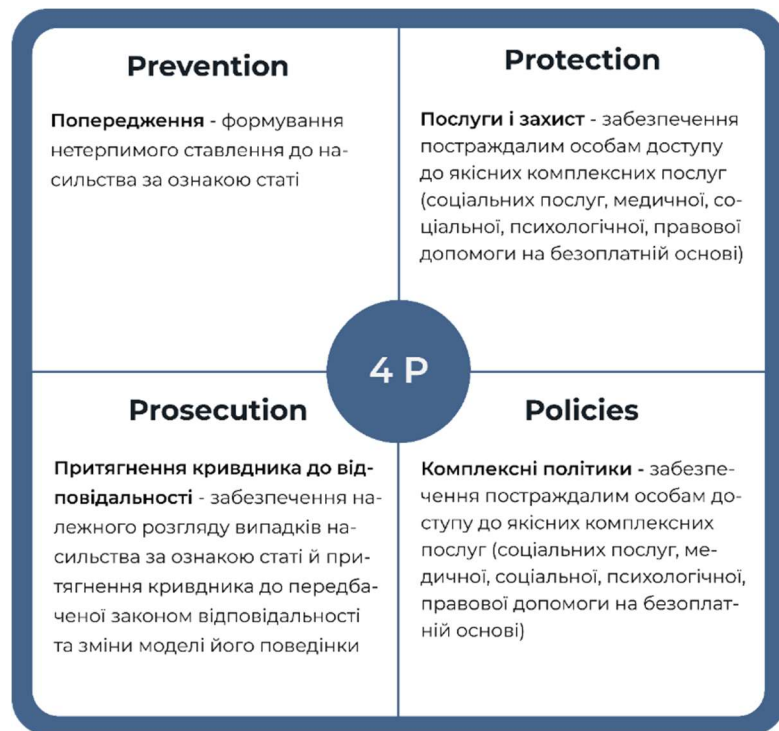

Рис. Принцип 4 Р (згідно із Стамбульською конвенцією)

Важливим є той факт, що в Стамбульській конвенції не тільки закріплюються стандарти щодо захисту постраждалих осіб від усіх форм насильства, а йдеться про попередження, кримінальне переслідування і необхідність викорінювання домашнього насильства та насильства стосовно жінок.

Ключові принципи та цінності політики гендерної рівності Європейського Союзу закріплені в низці його правових актів, рекомендацій та законодавчих ініціатив, але Стамбульська конвенція має особливе місце в правовій сфері ЄС, хоча і впроваджується країнами союзу з різним ступенем ефективності.

У контексті боротьби з гендерно зумовленим насильством та його профілактики Стамбульська конвенція є своєрідною «дорожньою картою» для країн, що ратифікували цей документ. Забезпечення відповідного впровадження та виконання принципів конвенції є необхідною складовою стратегії країн у вирішенні питань гендерної рівності та захисту прав осіб від насильства. Ретельне спостереження за виконанням визначених стандартів міжнародними інституціями є ключовим для забезпечення консистентності та ефективності гендерно орієнтованих ініціатив.

Ухвалення Стамбульської конвенції є важливим кроком у сучасному суспільстві. Незважаючи на значні позитивні зміни в державних політиках й практиках, різні форми насильства щодо жінок продовжують залишатися актуальною проблемою на всіх рівнях суспільства в різних країнах світу [4, с. 18]. Показовим є і те, що 37 держав – членів Ради Європи вже ратифікували Стамбульську конвенцію (Україна в тому числі, 2022 р.), завдяки чому вона набула чинності в цих країнах [5, с. 39].

Україна, яка активно включена до демократичних процесів, розуміє важливість протидії всім формам насильства на шляху євроінтеграції. Тому в 2011 році Україною було підписано Стамбульську конвенцією – Конвенцію Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Незважаючи на те, що в Україні конвенція тривалий час залишалася нератифікованою, наполеглива робота щодо вирішення нагальних питань, пов'язаних з визначеною проблематикою, в державі не припинялася. Після анексії Криму та окупації частини території України в 2014 році, що супроводжувалося масовими та системними порушеннями прав і свобод людини, розпочалися процеси з більш активної адаптації національного законодавства до положень Стамбульської конвенції розпочалося у 2017 році. [5].

Особливої актуальності ця проблема набула в умовах повномасштабної війни та зіткнення населення з діями агресора. Треба відмітити, що саме в умовах активної фази війни відбулася важлива подія – ратифікація Верховною Радою Стамбульської конвенції, яка набула чинності для України 1 листопада 2022 року [6]. Наслідком ратифікації є обов'язкове узгодження чинного національного законодавства з вимогами цього правового акта.

На нашу думку, процес підписання та ратифікації Стамбульської Конвенції в Україні умовно можна поділити на три етапи.

На першому етапі, який охоплює період з 2001 по 2017 роки, відбулися перші спроби законодавчого закріплення необхідності боротьби з домашнім насильством, первинна адаптація вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів з питань гендерної рівності та протидії гендерно зумовленого насильства та підписання Україною Стамбульської конвенції.

Другий етап в період з 2017 по 2022 роки визначається новою фазою імплементації базових принципів Стамбульської конвенції та її ратифікації 20 червня 2022 року.

Третій етап з 20 червня 2022 по цей час характеризується продовженням процесу імплементації базових принципів Стамбульської конвенції в умовах російської агресії, яка вплинула на наявну систему безпеки у світі та змінює світовий порядок, в тому числі систему міжнародних відносин та міжнародну правову систему.

Усвідомлюючи складність ситуації та необхідність забезпечення високого рівня захисту прав громадян, особливо тих, хто став жертвою гендерно зумовленого насильства або належить до груп ризику, державні інституції активно напрацьовують та впроваджують правовий інструментарій для ефективної протидії гендерно зумовленому насильству в Україні, узгоджуючи його з міжнародними стандартами та нормами.

Ефективна реалізація положень Стамбульської конвенції можлива лише за умови скоординованої діяльності всіх державних інституцій, зосередженні на максимальному переведенні набутих напрацювань в практичну площину.

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція від 11 травня 2011 року. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.

2. Кириченко Т. С. До питання «проблеми гендерного насильства в Україні» в рамках підписання Стамбульської конвенції. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір : матеріали XIII міжнародної науково-практ. конфер. 24 лютого 2023 р., м. Київ, Національний авіаційний університет. С. 462–465. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59038>.

3. Грідіна Н. Ю. Протидія гендерно обумовленому насильству як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 152–160. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-105-3.1.

4. Банніков В. І., Велигодський С. В. Організація та надання медичних послуг у випадку гендерного насильства : посіб. для медичних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». Київ, 2021. 83 с.

5. Політова А. С. Протидія гендерно зумовленому насильству як європейська цінність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. Ч. 3. № 4. С. 35–41. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.7>.

6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222319?an=1>.

Yuliia HALENKO

senior lecturer at the Department
of Language Studies of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-5670-4774>

THE ROLE OF THE OSCE IN SECURITY AND STABILITY IN EUROPE

The Organization for Security and Defense in Europe (OSCE) plays a key role in maintaining peace and stability in the European region. Founded in course of the Cold War, it has become an important platform for the establishment of dialogue and cooperation between state powers. Today the OSCE is the largest regional international security organization, comprising 57 member states from the United States of America, European countries and Central Asia with populations across billion of individuals. The organization contributes in ensuring dialogue between countries from various security sectors, including the prevention of conflicts and their regulation [2].

The OSCE advocates a holistic approach to security that promotes military-political, economic and humanitarian aspects. Its specialized institutions and expert groups aim to provide security in the region, dealing with control over the armed forces, combatting terrorism, energy security, democratization and the protection of human rights.

The organization operates without a statutory agreement and is based on the voluntary participation of member states, which provides equal status for every member. Throughout its existence, the OSCE has evolved from a forum for dialogue between military blocs to an important element of the daily security system in Europe and the world [3].

The priorities of the OSCE reflect a comprehensive approach to increasing the importance of security, stability and human rights [1]. The organization emphasizes legal reform, promoting the development of democratic institutions, the rule of law and the independence of the judiciary.

The OSCE is also involved in human rights awareness, providing educational programs and training to increase awareness of human rights and freedoms. An important direct focus is the fight against organized crime, terrorism and human trafficking, which provides international coordination and support to law enforcement agencies.

Control over military forces and reform of the military sector is another key aspect of the organization's operation, directly aimed at ensuring visibility, transparency and efficiency of the defense sector functioning. Moreover, the OSCE implements environmental initiatives for the exploitation of natural resources.

In the security sector, the organization supports the development of fair law enforcement systems and border management. It protects the freedom of the world and promotes holding free and fair elections as well that uphold democratic standards.

The expanded role of the OSCE in the context of security allows us to better understand the importance of international cooperation and dialogue for the stability and peace in Europe.

1. «EU Statement on the russian federation's Ongoing Aggression against Ukraine». OSCE Permanent Council No. 1507 Vienna, 6 February 2025: the EEAS official website. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/vienna-international-organisations/osce-permanent-council-no-1507-vienna-6-february-2025-0_en (date of access: 06.02.2025).

2. Organization for Safety and Security in Europe (OSCE): the official website of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi> (date of access: 07.02.2025).

3. OSCE External Cooperation: United Nations. Organization for Security and Cooperation in Europe: the official website. URL: <https://www.osce.org/partnerships/111477> (date of access: 05.02.2025).

Віталій ГУЛА

старший викладач кафедри
прикордонного контролю

<https://orcid.org/0000-0001-5090-6095>

Дар'я БАЧИНСЬКА

курсант 3 курсу Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ПОЛІТИЧНА ТА ВІЙСЬКОВА ПІДТРИМКА ПРИКОРДОННИКІВ З БОКУ НАТО

Міжнародна безпека є гарантом світового самозбереження і розвитку. Суб'єктами міжнародної безпеки виступають міжнародні організації, покликані забезпечити дотримання безпеки. Саме міжнародні організації займаються широким колом питань безпеки, включаючи контроль над озброєнням, врегулювання, попередження конфліктів та запобігання їм, забезпечення прав та свобод людини та громадянина.

Для України підтримка партнерських країн відіграє ключову роль в умовах збройної агресії Російської Федерації, активної розвідувально-диверсійної діяльності на державних кордонах, а також масштабних інформаційно-пропагандистських кампаній, спрямованих на підрив суверенітету та територіальної цілісності країни.

Державна прикордонна служба України (ДПСУ) налагодила співпрацю та підтримує зв'язки з понад 100 спеціальними службами та правоохоронними органами з 60 країн світу, а також із 63 профільними структурами міжнародних організацій, керуючись нормами міжнародного права, відповідними угодами та договорами.

У межах цього співробітництва здійснюється обмін важливою оперативною інформацією щодо прикордонної безпеки, що становить спільний інтерес. Також визначаються напрями поглиблення взаємодії з партнерськими спецслужбами, правоохоронними органами та міжнародними організаціями, зокрема НАТО, ЄС, ОБСЄ, ООН та Радою Європи. Першочергове місце в порядку врегулювання збройного конфлікту в Україні належить тим міжурядовим міжнародним організаціям, що опікуються миром і безпекою в світі, в тому числі й Організацією Північноатлантичного договору або НАТО (North Atlantic Treaty Organization).

Міжнародним організаціям належить важлива роль у вирішенні конфліктів. Дедалі більше місця в їх діяльності займає запобігання виникненню конфліктних ситуацій [1, с. 43]. Механізм вирішення конфліктів організаціями носить, як правило, політичний характер, але при цьому він, зрозуміло, спирається на міжнародне право. Відповідно до Статуту ООН, вирішення конфліктів слід проводити «у згоді з принципами справедливості і міжнародного права» [2, с. 311]. Політична процедура носить значною мірою погоджувальний характер. Вона в основному спрямована на досягнення рішення, прийнятого для всіх сторін. Крім того, більшість організацій має органи, спеціально призначені для вирішення конфліктів.

Державна прикордонна служба України є активним учасником всіх євроатлантичних процесів, які нині відбуваються у секторі безпеки та оборони й успішно впроваджує реформи, що спрямовані на досягнення стандартів НАТО.

Це стосується не лише підготовки військовослужбовців та обміну досвідом між Україною та іноземними партнерами, а й посилення матеріально-технічного забезпечення військ за допомогою країн НАТО. Наприклад, тільки за перше півріччя 2024 року прикордонники отримали міжнародну технічну допомогу на суму понад 72 млн грн, що дозволило значно посилити спроможності прикордонних підрозділів. Окрім цього, прикордонники не припиняли нарощувати інженерно-технічне облаштування кордону та систему висвітлення надводної обстановки [3].

Одним з першочергових аспектів підтримки НАТО України є надання військової допомоги. Це включає два найголовніших напрями, як постачання військової техніки та озброєння, а також підготовку українських військових. НАТО та окремі країни-члени Альянсу надають Україні сучасні оборонні системи, включаючи системи ППО та літаки, бронетехніку й інше озброєння. Завдяки цій підтримці був облаштований перший в Україні

навчальний комплекс підготовки операторів БПЛА, що контролюють ділянки державного кордону.

Варто зазначити, що Державна прикордонна служба України працює над імплементацією нового проекту в рамках співпраці з програмою «Наука для миру та безпеки», спрямованою на підвищення потенціалу прикордонного відомства України щодо захисту державних кордонів, протидії загрозам безпеки шляхом підтримки інституційного розвитку підрозділу внутрішньої безпеки відповідно до стандартів НАТО та боротьби з корупцією [4].

Також ДПСУ залучена до реалізації шести трастових фондів НАТО з питань:

- Логістики та стандартизації.
- Переходу з військової кар'єри на цивільну.
- Управління, контролю, зв'язку та комп'ютерів.
- Медичної реабілітації.
- Кібербезпеки.
- Протидії саморобним вибуховим пристроям [3].

НАТО також підтримує прикордонників через спеціальні фонди та програми, спрямовані на модернізацію інфраструктури, кібербезпеку та боротьбу із загрозами. Інструктори з країн НАТО з 2014 року інтенсивно та постійно тренують і навчають українських військових. Такі навчання спрямовані не лише на підвищення професійного рівня, вивчення новітніх тактик та стратегій, а також на покращення взаємодії та взаємосумісності з союзниками.

Також у рамках стратегічної підтримки допомога НАТО є важливою у створенні мобільних підрозділів швидкого реагування, здатних діяти в умовах кризових ситуацій.

Політична підтримка з боку НАТО є важливим фактором у міжнародній дипломатії. Країни-члени НАТО підтримують економічні санкції проти Росії, які мають на меті послабити її здатність вести агресивну політику.

Наступний важливий напрям – це дипломатичні зусилля, які докладають країни Альянсу. НАТО активно підтримує та розвиває дипломатичні зусилля з метою мирного врегулювання конфлікту та забезпечення територіальної цілісності України [5].

Тож роль міжнародних організацій, в тому числі ООН, є сьогодні важливою. Більшість із міжнародних організацій є основою міжнародного миру і безпеки. Вони забезпечують дотримання загальновизнаних норм міжнародного права не тільки державами-членами цих організацій, а й іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Хочемо зазначити, що важливою складовою співпраці з Північноатлантичним альянсом залишається імплементація стандартів та штабних процедур НАТО у процеси планування та управління.

Успішна діяльність Державної прикордонної служби України у галузі міжнародного співробітництва підвищує ефективності роботи прикордонного відомства, дозволяє здійснювати управління українськими кордонами відповідно до кращих європейських практик, сприяє транскордонній і міжвідомчій координації, ефективному управлінню міграційними процесами, реагуванню на потенційні загрози, протидії транскордонній злочинності, забезпеченню внутрішньої безпеки країни [6].

1. Лікарчук Д.С. Європейський Союз та Україна: перспективи та проблеми адаптації. *Міжнародні відносини: теоретично-практичні аспекти* (2019). С. 41–49.

2. Galbraith J. K. (2004). The New Industrial State.

3. Шлях України до альянсу: партнерство з НАТО щодо захисту держкордону. URL : <https://ukrainetonato.com.ua/spetsproekty/shlyakh-ukrayiny-do-alyansu-partnerstvo-z-nato-shchodo-zakhystu-derzhkordonu-2/>.

4. Українські прикордонники долучилися до пошуку невійськових засобів протидії гібридним загрозам у форматі «Україна–НАТО». URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/249742938>.

5. Підтримка НАТО України під час російсько-української війни. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/pidtrymka-nato-ukrainy-pid-chas-rosiysko-ukrainskoi-viyny>.

6. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua>.

Валентина ЧЕРНОБУК

старший викладач
кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0003-0249-5051>

РОЛЬ НАТО У ВРЕГУЛЮВАННІ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародна система безпеки на початку XXI століття зазнає нових викликів і загроз, серед яких особливе значення мають зростання кількості міжнародних конфліктів, діяльність терористичних організацій, гібридні війни, кібератаки тощо. Ефективність міжнародних організацій значною мірою визначається їхньою здатністю адаптуватися до цих змін та розробляти стратегічні підходи для забезпечення миру.

Повномасштабне вторгнення російської федерації висвітлює критичну потребу у пошуку нових форматів співпраці України з міжнародними організаціями, які мають необхідні ресурси та можливості для ефективного реагування на сучасні загрози. У цьому контексті особливу роль відіграє Організація Північноатлантичного договору (НАТО, Північноатлантичний альянс), яка забезпечує безпеку значної частини населення від Північної Америки до Європи [4].

Незважаючи на певну критику діяльності НАТО під час російсько-української війни, саме цей союз продемонстрував здатність до координації зусиль. Країни-члени альянсу ухвалили рішення щодо постачання Україні необхідного озброєння та іншої допомоги, що сприяло посиленню її обороноздатності та протидії агресії РФ.

НАТО (Організація Північноатлантичного договору) є ключовим міжнародним альянсом, що забезпечує колективну безпеку та сприяє стабільності в глобальному масштабі. З моменту свого заснування у 1949 році організація відіграє важливу роль у запобіганні, врегулюванні та вирішенні військових конфліктів [2].

НАТО було створено як оборонний союз для протидії загрозам з боку СРСР під час холодної війни. Основною метою організації стало гарантування безпеки її членів через систему колективної оборони. Після завершення холодної війни НАТО зазнало значної трансформації, а саме: розширення його завдань, включення нових членів та участь у врегулюванні конфліктів за межами своїх традиційних зон впливу. Наприкінці XX століття НАТО вперше застосувало військову силу в Югославії для припинення етнічних чисток, що стало прецедентом для подальших операцій у XXI столітті [1].

Основними механізмами НАТО у врегулюванні конфліктів є колективна оборона (стаття 5 Північноатлантичного договору), що передбачає спільну відповідь усіх членів альянсу на агресію проти однієї з країн-членів. НАТО також активно застосовує миротворчі місії та гуманітарну допомогу, спрямовані на підтримання миру в регіонах конфліктів шляхом розміщення контингентів НАТО, надання матеріальної допомоги постраждалим та сприяння політичному врегулюванню конфліктів. Важливим інструментом є стратегічні партнерства, зокрема «Партнерство заради миру», що сприяють стабільності через дипломатичний діалог, військову підтримку союзників та розширення співпраці з країнами-партнерами [3].

НАТО проводило низку ключових операцій з врегулювання конфліктів. Серед них можна виділити Балкани, де у 1990-х роках НАТО здійснило операції IFOR та SFOR у Боснії та Герцеговині, а також місію KFOR у Косово, які стали першими великими втручаннями альянсу з метою стабілізації постконфліктного регіону. Операція ISAF в Афганістані (2001–2021) стала найдовшою військовою місією НАТО, спрямованою на боротьбу з тероризмом та зміцнення безпеки в країні. У 2011 році НАТО здійснило операцію «Об'єднаний захисник» у Лівії, яка проводилася на основі резолюції ООН та була спрямована на захист цивільного населення від насильства під час громадянської війни. НАТО також здійснює постійну підтримку України після початку війни у 2014 році, надаючи військову допомогу, проводячи навчання українських військових та зміцнюючи оборонні спроможності країни [5].

НАТО стикається з низкою сучасних викликів:

Геополітична нестабільність – конфлікти в Україні, Сирії, Африці та інших регіонах

вимагають нових підходів до врегулювання та реагування.

Гібридні загрози – сучасні війни включають не лише традиційні бойові дії, а й кібератаки, інформаційні війни, економічний тиск та використання найманців.

Критика міжнародної спільноти – деякі країни вважають, що НАТО виходить за межі своєї первинної ролі оборонного альянсу та втручається у внутрішні справи інших держав.

Посилення військових конфліктів – зростання напруги з Китаєм та Росією змушує НАТО переглядати свою стратегію безпеки.

Розбіжності між членами Альянсу – деякі держави-члени висловлюють незгоду щодо фінансування, стратегічних рішень та рівня військової присутності у різних регіонах [6].

Для збереження своєї ефективності НАТО має адаптуватися до нових реалій. Це включає:

- Розвиток кібербезпеки та протидії інформаційним атакам.
- Розширення співпраці з країнами-партнерами, особливо в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.
- Впровадження новітніх технологій у військову стратегію, зокрема безпілотні системи, штучний інтелект та засоби швидкого реагування.
- Розробку механізмів реагування на кризові ситуації без необхідності довготривалих військових інтервенцій [3].

НАТО залишається важливим гравцем у сфері міжнародної безпеки, відіграючи ключову роль у врегулюванні конфліктів та підтримці стабільності. Хоча організація стикається з новими викликами, її стратегічне значення зростає в умовах сучасних глобальних загроз. Подальша ефективність НАТО залежатиме від здатності адаптуватися до змінюваного середовища, співпраці з міжнародними партнерами та розробки нових методів реагування на сучасні виклики безпеки.

1. Волкович О. Європейські засади взаємовідносин України та НАТО та вивчення досвіду нейтралітету у зовнішніх відносинах окремих держав. *Геопросторова підтримка* 2020. № 2. С. 15–38.
2. Основоположна концепція ведення бойових дій НАТО: передбачення змін у характері війни. *NATO Review*. 2021. URL: <https://cutt.ly/fHJFfcj>.
3. Сергієнко Т. І., Бабарикіна Н. А. Міжнародні організації та їх роль у вирішенні глобальних проблем щодо врегулювання політичних конфліктів. *Humanities Studies*. 2021. Вип. 9 (86). С. 101–108.
4. Стратегічна концепція оборони і забезпечення безпеки членів Організації Північноатлантичного Договору, затверджена главами держав та очільниками урядів у Лісабоні. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_68580.htm.
5. NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 2020. S. 5–45.
6. Trump Warns NATO Allies to Spend More on Defense, or Else. *New York Times*. 2018. URL: <https://www.nytimes.com/2018/07/02/world/europe/trump-nato.html>.

Олександр ВОРОНА

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-6035-7720>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

На початку нового тисячоліття маємо сферу безпеки, яка радикально змінилася після закінчення холодної війни і кінця біполярного поділу світу. Поглиблення глобалізації приносить не лише багато позитиву, а й негативу, проявляючись переважно у вигляді нових асиметричних загроз безпеці чи ризиків, тому розуміємо, що тепер потрібні реальні зусилля для переоцінки в умовах XXI ст. Водночас очевидно, що якщо ми хочемо стабілізувати безпекове середовище, то повинні вийти за межі нашої традиційної військової філософії і дуже серйозно підійти до вирішення нових глобальних викликів безпеки [1].

Поточні безпекові виклики та ризики у глобальному безпековому середовищі мають

військовий та невійськовий характер; однак більшість з них – невійськові. Ці виклики та ризики безпеки тісно взаємопов'язані. Отже, ситуація в одній сфері може серйозно вплинути на інші напрями. Водночас більшість поточних викликів та ризиків в одному регіоні світу є спільними для сусідніх регіонів, навіть багатьох віддалених регіонів. Це лише підкреслює складність сучасного міжнародного безпекового середовища. Тому на чільне місце виходить поняття «всеосяжна безпека», яке враховує повний спектр прямих і непрямих викликів і загроз безпеці суспільств, націй і міжнародної системи в цілому. До найбільш значущих викликів глобальній безпеці сьогодення належать: тероризм, організована злочинність, зброя масового знищення і розповсюдження та контроль над озброєннями.

Можна констатувати, що останні роки дуже наочно продемонстрували, що характер безпекових загроз і ризиків для міжнародної безпеки суттєво змінився.

Виклики глобальній безпеці, такі як тероризм, організована злочинність, зброя масового знищення або розповсюдження зброї масового знищення, разом з іншими викликами і ризиками створили абсолютно нове середовище безпеки. Монополія національних держав на застосування сили розмивається, державні кордони втрачають значну частину своєї важливості, а приватні суб'єкти стають дедалі впливовішими у сфері міжнародної безпеки.

Історія доводить, що багато загроз безпеці ніколи б не переросли в повноцінну проблему, якби їх виявили і вирішили на більш ранньому етапі. Тому Північноатлантичний альянс як найпотужніша політична і військова організація разом з партнерами, іншими міжнародними організаціями і суспільствами має діяти якомога раніше для зниження ймовірності того, що ризики переростуть у серйозні загрози для регіональної або глобальної безпеки.

Життєво важливим є визначити потенційні сценарії, за яких тероризм, повстання, організована злочинність, розповсюдження зброї масового знищення або кібератаки можуть перетворитися з абстрактних і гіпотетичних загроз на створення реальні та серйозні проблеми, і шукати реальні рішення для запобігання їм.

У сучасному світі глобальна безпека перебуває під впливом багатьох викликів, що є наслідком політичних, економічних, екологічних та технологічних змін. Основні загрози, які формують безпековий ландшафт XXI ст., можна згрупувати в такі категорії:

1. Геополітичні конфлікти та війни:

- ескалація військових конфліктів у різних регіонах, зокрема війна в Україні, нестабільність на Близькому Сході та напруженість у Східній Азії;
- зростання ролі гібридних загроз, що поєднують традиційні військові дії з інформаційною війною, кібератаками та економічним тиском;
- проблема нерозповсюдження ядерної зброї, особливо в контексті Ірану та Північної Кореї;

2. Тероризм та екстремізм:

- радикалізація населення та діяльність терористичних угруповань, таких як ІДІЛ та «Аль-Каїда»;
- використання сучасних технологій, зокрема криптовалют та соціальних мереж, для фінансування і координації терористичних атак;
- посилення загрози внутрішнього тероризму та екстремістських рухів у демократичних країнах;

3. Кібербезпека та інформаційна війна:

- збільшення кількості кібератак на критичну інфраструктуру, державні установи та корпорації;
- використання дезінформації та фейкових новин для маніпуляції громадською думкою та підриву демократичних процесів;
- виклики, пов'язані зі штучним інтелектом і автономними кіберсистемами;

4. Економічні кризи та нерівність:

- глобальні фінансові потрясіння, викликані пандеміями, санкціями та нестабільністю ринків;
- посилення економічної нерівності між країнами та соціальними групами, що може провокувати соціальні заворушення;
- дестабілізація енергетичних ринків через конфлікти та екологічні зміни;

5. Екологічні загрози та зміна клімату:

- глобальне потепління, природні катастрофи та їхній вплив на міграцію та продовольчу безпеку;

- виснаження природних ресурсів та екологічні катастрофи через техногенні аварії;
- проблеми доступу до чистої води та продовольства як фактори можливих конфліктів;

6. Пандемії та біологічні загрози:

- можливість виникнення нових пандемій, подібних до COVID-19, та необхідність підготовки до них;

- використання біотехнологій для створення біологічної зброї;

- недостатня готовність світових систем охорони здоров'я до глобальних криз.

Отже, сучасні виклики глобальній безпеці є багатовимірними та взаємопов'язаними.

Для їх подолання потрібні міжнародна співпраця, ефективна дипломатія, технологічні інновації та дотримання принципів міжнародного права.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*. 2014. Vol. 6. Issue 1. P. 99–107.

Ольга ГІДА

аспірант кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА – ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: РІЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І МІЖНАРОДНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОЗБУДОВІ МИРУ ТА МИРНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Станом на початок 2024 року у світі велось 59 воєн – це найбільший показник за останні майже півстоліття. Такі дані оприлюднили у своїх звітах PRIO і Uppsala Conflict Data Program – проект Уппсальського університету у Швеції, де аналізують збройні конфлікти (сучасна міжнародна термінологія використовує термін «конфлікт» для позначення воєн), що забирають понад тисячу життів на рік.

Зважаючи на викладене вище, побудова миру стала одним із головних пріоритетів та інструментів міжнародної політики, спрямованих на врегулювання конфліктів та стабілізацію регіонів, що вже постраждали від збройних конфліктів.

У сучасному світі міжнародні організації відіграють ключову роль у мирному врегулюванні конфліктів, запобіганні ескалації збройного протистояння, що вже ведеться, та забезпеченні сталого миру. Серед міжнародних організацій, покликаних сприяти забезпеченню миру та захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту, слід назвати Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ) є однією з найстаріших і найвпливовіших гуманітарних організацій, що веде роботу в зонах збройних конфліктів та інших ситуаціях насильства в усьому світі.

Водночас Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (далі – Рух) – це найбільший гуманітарний рух у світі. Керуючись Основними принципами, Рух надає допомогу постраждалим від надзвичайних ситуацій і збройних конфліктів. Рух має в своїх лавах до 100 млн волонтерів та співробітників із 191 країн світу.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста був заснований у 1863 р. та є основним виконавцем Женевських конвенцій, які складають невід'ємну частину міжнародного гуманітарного права та регламентують правила ведення війни та захисту цивільного населення.

З самого початку діяльності Міжнародний Комітет Червоного Хреста мав подвійну мету: надавати гуманітарну допомогу жертвам збройних конфліктів як нейтральна та незалежна гуманітарна організація, а також сприяти зусиллям з утвердження та розвитку законів і звичаїв війни з метою посилення захисту осіб, які не беруть участі або більше не беруть участі у бойових діях. МКЧХ спочатку зосереджувався на захисті медичного персоналу та поранених, хворих комбатантів та осіб, які зазнали травм у корабельних аваріях, під час міжнародних збройних конфліктів; проте, оскільки засоби та методи ведення війни

розвивалися, організація поступово розширювала свою діяльність до інших категорій осіб, таких як військовополонені, цивільне населення та, після Другої світової війни, жертви міжнародних збройних конфліктів.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста активно працював у багатьох воєнних конфліктах, зокрема в Сирії, Афганістані, Іраку, Україні.

Сьогодні сам МКЧХ описує свою місію так: Міжнародний Комітет Червоного Хреста є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, винятковою гуманітарною місією якої є захист життя та гідності жертв збройних конфліктів та інших ситуацій насильства, а також надання їм допомоги. Міжнародний Комітет Червоного Хреста також намагається запобігти стражданню через заохочення та зміцнення гуманітарного права та принципів гуманності. Заснований у 1863 р., МКЧХ був біля витоків Женевських конвенцій та Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. Він спрямовує та координує міжнародну діяльність, що здійснюється Рухом у збройних конфліктах та інших ситуаціях насильства.

Правову основу діяльності МКЧХ складають норми міжнародного гуманітарного права, Женевські конвенції тощо.

Крім того, слід зазначити, що в 2002 р. було прийнято Закон України «Про Товариство Червоного Хреста України». Згідно з нормами цього закону Товариство Червоного Хреста України є всеукраїнською добровільною громадською гуманітарною організацією, яка допомагає державі у наданні медичної і гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та в мирний час, бере участь у наданні міжнародної допомоги у разі катастроф і надзвичайних ситуацій, забезпечує медико-соціальну допомогу найменш соціально захищеним верствам населення.

Таким чином, Україна, як учасник Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів, підтримує гуманітарну та доброчинну спрямованість діяльності МКЧХ і Руху.

На сьогодні Україна здійснила потужний крок для притягнення до відповідальності воєнних злочинців російської федерації – ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду.

Водночас не можна залишити поза увагою той факт, що сучасні воєнні конфлікти мають «гібридний» характер, що поряд із наявною політичною кризою у світі значно ускладнює діяльність миротворчих міжнародних організацій, в тому числі і Міжнародного Комітету Червоного Хреста. На сьогодні змінився характер конфліктів від традиційно збройних до гібридних, як-от: кібератаки, інформаційні кампанії та економічний тиск.

З початку російського вторгнення на територію України Міжнародний Комітет Червоного Хреста продовжив свою діяльність: здійснює великий обсяг робіт щодо захисту передусім цивільного населення. А саме в період 2014–2021 років Міжнародним Комітетом Червоного Хреста велася активна робота з обміну полоненими між Україною та проросійськими силами на сході, надання гуманітарної допомоги у прифронтових районах Донецької та Луганської областей, розслідування фактів порушень прав людини. Слід зазначити, що МКЧХ не виконує функції слідчої комісії – як правило, ні організація, ні її персонал не беруть участі у процедурах дізнання. Однак МКЧХ може заохочувати сторони, що воюють, звернутися до Міжнародної комісії із встановлення фактів порушення законів та звичаїв війни. На прохання всіх зацікавлених сторін, що воюють, МКЧХ також може запропонувати своє сприяння, щоб допомогти встановити неупереджену слідчу комісію, котра б забезпечувала необхідні процесуальні гарантії. Проте МКЧХ пропонує свої обмежені послуги лише за умови, що це в жодному разі не послабить його звичайну діяльність, а також його репутацію неупередженості та нейтралітету.

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України Міжнародний Комітет Червоного Хреста розширив свою діяльність на території України. Однак наразі маємо на шпальтах різноманітних інтернет-видань, в соціальних мережах багато нарікань щодо діяльності МКЧХ в Україні, а саме зазначається про неефективність вказаної організації. Однак, піддаючи критиці діяльність МКЧХ, треба насамперед звернути увагу на нові виклики сучасної війни, а саме: обмежений доступ (а інколи і відсутність доступу) до окупованих територій, зокрема Донецької, Луганської областей та Криму. Відсутність реального впливу на росію у питанні дотримання Женевських конвенцій, політичний тиск і бюрократію ускладнюють швидке реагування на кризові ситуації.

Як вже зазначалося, одним із основних напрямів діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста є моніторинг дотримання прав військовополонених, забезпечення надання останнім медичної допомоги. Однак тут існує низка проблем, і однією з головних є те, що

російська федерація обмежує доступ представників МКЧХ до військовополонених.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста є важливим органом у сфері гуманітарної допомоги та захисту жертв воєнних конфліктів, який допомагає захистити людей, що постраждали від наслідків міжнародного збройного конфлікту між російською федерацією та Україною.

1. Про Товариство Червоного Хреста України : Закон України від 28 листопада 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-15#top>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement. URL : <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400060903a.pdf>.
4. Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2019. 350 с.

Максим ДОЦЕНКО

аспірант кафедри політології

та державного управління

Донецького національного

університету імені Василя Стуса

(м. Вінниця, Україна)

<https://orcid.org/0009-0007-3914-0077>

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ТА РОЗПОДІЛ КОМПЕТЕНЦІЙ МІЖ КОМПОНЕНТАМИ МІЖНАРОДНОГО РУХУ ВІДПОВІДНО ДО СЕВІЛЬСЬКОЇ УГОДИ 2.0

Повномасштабне вторгнення рф в Україну актуалізувало питання політико-правових засад діяльності гуманітарних організацій, що надають гуманітарну допомогу. Серед неурядових організацій особливе місце посідають компоненти Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (далі – Міжнародний Рух), що вирізняються масштабами надання допомоги, стабільністю роботи та значним досвідом. Це зумовлено унікальним статусом і механізмом взаємодії компонентів, які регулюються внутрішнім правом Міжнародного Руху. Практика його реалізації в умовах міжнародного збройного конфлікту високої інтенсивності є цінним прикладом діяльності та координації компонентів Міжнародного Руху і потребує ґрунтовного дослідження та аналізу з урахуванням кількості залучених структур, особливостей організації їхньої співпраці та масштабів діяльності.

Розподіл функцій серед складових частин Міжнародного Руху відбувається, по-перше, на основі Статуту Руху [6] та Конституції МФЧХ [2]; по-друге, відповідно до Севільської угоди 2.0 [4], документа внутрішнього права Руху; та, по-третє, відповідно до операційних угод між Національними товариствами та іншими складовими частинами Руху [1, с. 94].

У цьому контексті Севільська угода 2.0 [4], укладена в 2022 році, є найбільш практичним, актуальним і дієвим документом, який визначає принципи координації між складовими Міжнародного Руху та розподіл функцій у міжнародній гуманітарній діяльності, що здійснюється в двосторонньому або багатосторонньому співробітництві між: Національними товариствами та Федерацією; Національними товариствами та Міжнародним комітетом Червоного Хреста; Національними товариствами між собою; Міжнародним комітетом Червоного Хреста та Федерацією; Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Федерацією та Національними товариствами (п. 1.3 Угоди). Також унікальним є досвід реалізації Угоди в Україні та роль ТЧХУ як приймаючого Національного товариства в забезпеченні координації діяльності компонентів Національного руху в Україні.

У Преамбулі Угоди визначається, що сторони Угоди зобов'язуються забезпечити, щоб наші міжнародні зусилля визнавали та зміцнювали центральну роль Національних товариств у їхніх країнах. Далі вказано, що «ми цінуємо внесок один одного як партнерів у спільній гуманітарній місії, нагадуючи, що в будь-якому місці і в будь-який час ми несемо спільну відповідальність за те, щоб робити все можливе для людей, яким ми служимо, щоб доповнювати один одного» (Преамбула Угоди).

Севільська угода 2.0 визначає оновлену систему координації між компонентами Міжнародного Руху. Вона замінює попередню модель *lead agency* на механізм *convener* (Національне товариство як головний координатор) і *co-convener* (спільна відповідальність МФЧХ та МКЧХ) [3]. Раніше центральну роль відігравали МКЧХ і МФЧХ, але зараз їхня роль замінена на допоміжну при наявності спроможного Національного товариства. Ці зобов'язання щодо діяльності компонентів Міжнародного Руху в Україні були підтверджені в Спільній заяві ТЧХУ, МКЧХ та МФЧХ щодо контекстуалізації імплементації Севільської угоди 2.0 [3].

Для України цей підхід має особливе значення через міжнародний збройний конфлікт високої інтенсивності, який потребує ефективного управління гуманітарною допомогою та координації діяльності всіх компонентів Міжнародного Руху, що діють в Україні. І якраз реалізація нової моделі в Україні на основі Севільської угоди 2.0 засвідчила високу ефективність.

Важливо, що ця Угода також поширюється на Національні товариства, що діють у своїх країнах у співпраці з іншими компонентами Міжнародного Руху, які здійснюють міжнародну діяльність (п. 1.5 Угоди). Коли різні компоненти Міжнародного Руху наявні та беруть участь у роботі в певній країні, в обов'язковому порядку створюються механізми координації Міжнародного Руху з компонентами Руху, які наявні та діють у конкретному контексті. Вони створюються на основі інструментів та керівних принципів, розроблених у межах політики Міжнародного Руху для зміцнення співпраці та координації відповідно до «угод про координацію руху» (п. 4.2 Угода).

До ситуацій, «що вимагають колективної відповіді Руху», відповідно до п. 5.4.1 Угоди належать ситуації, в яких необхідна швидка, узгоджена і стійка допомога у відповідь на широкомасштабні або тривалі потреби постраждалих людей, зокрема: «а) збройний конфлікт існує, коли збройні дії відбуваються між двома або більше сторонами і відображають мінімум організації; у значенні Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них, а також цієї Угоди, термін «ситуація збройного конфлікту» охоплює всю територію сторін конфлікту в тому, що стосується захисту та допомоги особам, які постраждали від цього конфлікту; б) термін «прямі наслідки конфлікту» у розумінні Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них застосовується після припинення активних бойових дій і поширюється на ситуації, коли особи, які постраждали від конфлікту, продовжують потребувати захисту та допомоги до загального відновлення миру; с) термін «прямі наслідки конфлікту» також застосовується до ситуацій, коли загальне відновлення миру було досягнуто, але постраждалі особи все ще потребують допомоги в постконфліктний період, особливо в контексті програм реконструкції та реабілітації; d) термін «прямі наслідки конфлікту» також застосовується до ситуацій, коли особи, які постраждали від конфлікту, перебувають на території держави, яка не є стороною конфлікту і не охоплена внутрішніми конфліктами, особливо після масштабного переміщення населення» [4].

Отже, міжнародний збройний конфлікт, спричинений агресією РФ проти України, який підпадає під визначення спільної ст. 2 Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., з урахуванням ступеня його інтенсивності та кількості жертв війни, належить до «ситуацій, що вимагають колективної відповіді Руху» (п. 5.4.1 Угоди), із застосуванням Севільської угоди 2.0 для забезпечення координації та взаємодії між міжнародними компонентами Міжнародного Руху.

Взаємодія та співпраця компонентів Міжнародного Руху в умовах міжнародного збройного конфлікту високого ступеня інтенсивності, спричиненого агресією РФ проти України, є сучасним прикладом найбільш масштабного та потужного колективного реагування Руху з 2014 року на основі Севільської угоди 1997 року і Додаткових заходів для посилення виконання Севільської угоди 2005 року та після повномасштабного вторгнення Росії в Україну на основі Севільської угоди 2.0 в липні 2022 року. Досвід реалізації цього процесу до 2022 року виявив певні недоліки у діяльності, зумовлені положеннями попередньої угоди. Севільська угода 2.0 надає оновлену нормативну основу для координації в Руху, ставлячи приймаюче Національне товариство в центр координації [3].

Колективне реагування включає діяльність усіх трьох компонентів Міжнародного Руху в Україні, і також стосується осіб, які постраждали від міжнародного збройного конфлікту, перебувають на території третіх держав. МФЧХ і МКЧХ переглянули всі існуючі інструменти, розроблені в межах програми «Посилення координації та співробітництва Руху», щоб забезпечити узгодженість із Севільською угодою 2.0, а також переглянули шаблон для угод про координацію руху (Movement

Coordination Agreements) в 2023 році [5].

Отож згідно з внутрішнім правом Міжнародного Руху, ТЧХУ має статус «Національного товариства приймаючої країни» з відповідними правами та обов'язками відповідно до Севільської угоди 2.0. При цьому згідно із пунктом 6.5 Угоди підтримка розвитку Національного товариства приймаючої країни зміцнює стійкість її інституцій, особливо в умовах затяжних кризових ситуацій. Застосування Севільської угоди 2.0 в Україні стало ключовим викликом через відмінності в підходах до координації ТЧХУ, МКЧХ і МФЧХ. МФЧХ і МКЧХ переглянули всі існуючі інструменти, щоб забезпечити їх узгодженість із Севільською угодою 2.0. Зокрема, в 2023 році було переглянуто шаблон для угод про координацію руху (Movement Coordination Agreements), що дозволило посилити механізм координації в кризових умовах. В Україні ці відмінності стали особливо помітними в перші місяці повномасштабного вторгнення рф, коли ТЧХУ, МКЧХ і МФЧХ координували свої зусилля з надання гуманітарної допомоги, що дозволило зменшити дублювання діяльності та значно посилити взаємодію між компонентами Міжнародного Руху.

1. Доценко М. І. Товариство Червоного Хреста України як допоміжна гуманітарна організація для держави. *Політичне життя*. 2024. № 2. С. 92–105. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.13>.

2. Constitution of the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Statutory texts of the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Constitution Rules of Procedure Financial Regulations Staff Rules Rules for Travel Assistance. IFRC. 2019. URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2021-08/Statutory_Texts_2019_EN_web2.pdf.

3. Implementation of the Movement Coordination for Collective Impact Agreement (Seville Agreement 2.0) : progress report, September 2024. URL: https://rcrcconference.org/app/uploads/2024/09/CoD24_13-Progress-report-SA2.0-EN-1.pdf.

4. Movement Coordination for Collective Impact Agreement. Seville Agreement 2.0. IFRC. URL: https://www.ifrc.org/sites/default/files/2022-10/Seville_Agreement_2.0_EN.pdf.

5. Movement Operational Checklist. URL: <https://smcctoolkit.org/tool-kit/>.

6. Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement. ICRC. URL: <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/statutes-en-a5.pdf>.

Дмитро ДУНАЙНИЙ

аспірант кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ТЕРОРИЗМ ЯК ГЛОБАЛЬНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Тероризм є одним із найсерйозніших викликів сучасній світовій спільноті, оскільки становить безпосередню загрозу життю людей, дестабілізує держави та підриває міжнародну безпеку. Він охоплює різноманітні форми насильства, спрямовані на досягнення політичних, релігійних або ідеологічних цілей. До подій 11 вересня 2001 р. тероризм був лише однією з численних і зростаючих проблем міжнародної безпеки. З тих пір вона перемістилася в центр турбот міжнародного співтовариства. Тероризм розглядається як стримуюча сила для розвитку ліберальних, відкритих та демократичних суспільств, що керуються верховенством права. Це глобальна загроза, яка зачіпає практично кожен країну.

Не існує загальноприйнятого визначення тероризму. У період з 1930-х років до кінця холодної війни було опубліковано понад 100 визначень. Загальна кількість на сьогодні, без сумніву, є значно більшою. Будь-яке визначення має бути прийнятним для всіх, але глибока суб'єктивність цього слова пояснює, що досі жодне визначення не отримало універсального схвалення. Однак для визначення тероризму прийняті деякі універсальні норми і характеристики:

- застосування незаконного насильства або сили (сьогодні це включає і використання ЗМЗ-пристроїв);
- це недержавний феномен;

— насильство застосовується проти цивільних осіб, які за визначенням є невинними [1, с. 100].

На жаль, наразі ці ознаки можна розширити: вже є визнаними державами-терористами Іран, росія. Якщо б попередня адміністрація США підтримала в Конгресі резолюцію про визнання росії державою-терористом, нинішній адміністрації було б важче здійснити радикальний розворот в бік покращення відносин з росією, ставлячи під загрозу весь світовий порядок.

Ірраціонального тероризму не існує: терористи завжди прагнуть досягти певних цілей; вони має на меті примусити або залякати уряди чи суспільства у досягненні цілей, які загалом є політичними, релігійними, ідеологічними або економічними/соціальними. Однак резолюція РБ ООН 1373, прийнята невдовзі після терактів 11 вересня, імпліцитно визначає тероризм як такий, що складається з терористичних актів незалежно від їхніх причин і цілей. Отже, цілі та мотиви терориста не можуть виправдовувати терористичні акти.

Тероризм – це сила, що змушує зміни відбуватися в довгостроковій перспективі, а не миттєво. Тероризм ніколи не втрачає своєї сутності, яка полягає в жорстокому поводженні з невинними на службі політичної влади. Складовими міжнародного тероризму є: групові зобов'язання перед міжнародною революцією, готовність іноземних урядів і громадськості допомагати і симпатії діаспор з боку населення. Інгредієнти варіюються в різні фази або хвилі міжнародного тероризму і не завжди добре змішуються.

Сучасний тероризм виявляє нові тенденції і небезпеки, які трагічно продемонстрували безпрецедентні напади на Нью-Йорк і Вашингтон 11 вересня 2001 р. Це не тільки засвідчило здатність і готовність терористів використовувати нові методи вбивства і руйнування, але і те, що змінюється характер тероризму з точки зору організації і оперативного підходу. Терористи організовані в розрізнені підрозділи, які пов'язані між собою в мережах, налаштованих на інформаційну епоху.

Релігія є особливою частиною сучасного тероризму. Релігійні терористи вважають терористичні акти божественно виправданими. Тому вони можуть бути більш жорстокими, суїцидальними тощо. Ісламістський тероризм ґрунтується на тотальній вірі в теологічну та абсолютну істину, що врешті-решт вимагає знищення невірних. Це потім легітимізує застосування насильства. Нещодавня поява тероризму самогубців також заохочується релігійними мотивами, а вербування терористів-смертників експлуатує їхні погані соціально-економічні перспективи. Це призвело до мегатероризму, який продукує ще більше жертв.

У цьому контексті слід розрізняти слова «ісламський» та «ісламіст». Перший означає приналежність до релігії, а другий – до політичної ідеології, навіяної релігією. Хоча ніщо в ісламі не пропагує тероризм навіть неявно, невеликі групи адептів ісламістської ідеології вдаються до терористичних актів. Однак слід мати на увазі, що й інші релігії мають своїх фундаменталістів і терористів.

Зусилля міжнародного співтовариства з боротьби з терористичними актами привели до укладення низки багатосторонніх конвенцій. Ці конвенції спрямовані проти конкретних видів терористичної діяльності, таких як саботаж і викрадення, напади на дипломатів і захоплення заручників. Вони зобов'язують держави притягати до відповідальності виявленого правопорушника, знайденого на їхній території, або екстрадувати його. Жодна з нинішніх багатосторонніх антитерористичних конвенцій не передбачає економічних чи інших санкцій проти держав, які допомагають терористам або пропонують їм безпечний притулок. Після терактів 11 вересня 2001 р. проти Сполучених Штатів Америки міжнародне співтовариство усвідомило, що з тероризмом, як з глобальним явищем, потрібно боротися в дусі солідарності. Після цих нападів НАТО вперше у своїй історії задіяла статтю 5 щодо взаємної оборони, оголосивши напади нападками на усі країни-члени. Після зазначеного історичного рішення були здійснені практичні заходи, спрямовані на допомогу США. У цьому контексті члени альянсу домовилися вжити заходів як індивідуально, так і колективно для розширення можливостей кампанії проти тероризму.

Нині НАТО робить свій внесок у боротьбу з тероризмом шляхом військових операцій на Балканах і в Середземномор'ї, а також вживаючи заходів для захисту свого населення і території від терористичних нападів. Альянс бере участь і у далекосяжній трансформації своїх збройних сил і засобів для кращого стримування і оборони від тероризму і тісно взаємодіє з країнами-партнерами і організаціями з метою забезпечення широкої співпраці в боротьбі з тероризмом [2].

На Празькому саміті в листопаді 2002 р. глави держав і урядів НАТО ухвалили пакет заходів з посилення спроможностей НАТО в галузі захисту від тероризму, в тому числі

військову концепцію захисту від тероризму, План дій з планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (СЕР) з удосконалення цивільної готовності проти можливих нападів на цивільне населення із застосуванням хімічних речовин, біологічних або радіологічних засобів; а також заходи щодо зміцнення захисту від кібератак. Вони також ініціювали техніко-економічне обґрунтування протиракетної оборони для вивчення варіантів захисту території, збройних сил і населених пунктів альянсу від ракетних загроз.

Під час Стамбульського саміту 2004 р., а поступово і під час наступних самітів НАТО країни-члени домовилися про широкий комплекс заходів з посилення індивідуального і колективного внеску членів Альянсу в боротьбу міжнародного співтовариства проти тероризму. Ці заходи включають, із-поміж іншого, поліпшення обміну розвідувальною інформацією, допомогу в захисті від терористичних нападів і врегулюванні їхніх наслідків, включаючи необхідність запобігання придбання терористами зброї масового знищення.

Тероризм є однією з ключових загроз національній безпеці будь-якої країни і вимагає комплексного підходу до боротьби з ним. Для ефективної протидії необхідна не лише військова та правоохоронна діяльність, а й активна політика у сфері міжнародного співробітництва, соціальної стабільності та технологічної безпеки.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*. 2014. Vol. 6, Issue 1. P. 99–107.

2. Kitler W. Model of the National Security System: Selected Problems. *European Research Studies Journal*. 2021. Vol. XXIV. Issue 3B. P. 1027–1040.

Андрій ЗАЦАРНИЙ

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВПЛИВ РАТИФІКАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СИСТЕМАТИЧНИМ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

На сьогодні питання систематичного порушення фундаментальних прав людини є актуальним, оскільки Україна бореться не тільки за свій суверенітет та територіальну цілісність, але й за права та свободи людини.

В умовах воєнного стану, коли рівень стресу та тривоги значно зростає, будь-який прояв насильства може мати руйнівний вплив на психічний та емоційний стан людини. Труднощі у працевлаштуванні та соціальній адаптації до звичайного життя після виїзду із зони бойових дій, можливі загрози членам сім'ї, складні життєві ситуації стали підґрунтям для підвищення рівня криміналізації суспільства.

Домашнє насильство є серйозною соціально-правовою проблемою, яка потребує ефективного реагування з боку держави. В Україні законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству поступово вдосконалюється, однак проблеми залишаються.

Новим підходом для посилення захисту сімейних відносин в умовах воєнного стану стала ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбі з цими явищами «Стамбульської конвенції» та ухвалення на її основі закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що стало вирішальним у запровадженні юридичних новацій стосовно соціальної роботи із сім'ями та молоддю; забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; захисту осіб, які стали жертвами кривдників; превентивного впливу правоохоронців на правопорушників [1].

Цим законом запроваджено низку термінів, як-от: домашнє насильство, економічне насильство, запобігання домашньому насильству, кривдник, обмежувальний припис стосовно кривдника, протидія домашньому насильству тощо, розроблено спеціальні заходи протидії домашньому насильству, такі як: терміновий заборонний припис стосовно кривдника; обмежувальний припис стосовно кривдника; взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено,

що домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Однією з важливих ознак домашнього насильства є систематичність, що власне передбачається статтею 126-1 Кримінального кодексу України.

Положення чинного Кримінального кодексу України формують розуміння домашнього насильства як умисного систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2].

Кримінальна відповідальність за домашнє насильство передбачена ст. 126-1 КК України настає лише у разі вчинення трьох та більше пов'язаних спільним умислом тотожних діянь, кожен з яких сам собою може створювати враження незначного, однак в сукупності негативно пливає на потерпілу особу, а інтенсивність такого впливу може залежати як від ступеня агресивності кожного окремого діяння, так і від їхньої кількості.

Наразі вченими ведуться дискусії щодо уточнень існуючої редакції диспозиції статті.

Власне, систематичність «передбачає вчинення особою три і більше разів діяння, і ця сукупність містить також попереднє притягнення до адміністративної відповідальності» [3, ст. 11–22]. Загалом систематичність і є ознакою, яка значною мірою відображається на загальному становищі жертви домашнього насильства.

20 червня 2022 року Верховна Рада ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, відому як «Стамбульська конвенція», що 01 листопада 2022 року набула чинності [4].

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами «Стамбульська конвенція» – це міжнародна угода, цілями якої є: захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства.

Стамбульська конвенція застосовується до всіх форм насильства стосовно жінок, у тому числі домашнього насильства, яке зачіпає жінок непропорційно та застосовується в мирний час і в ситуаціях збройного конфлікту.

Наразі вона є першим юридично зобов'язуючим документом та угодою щодо насильства стосовно жінок і домашнього насильства.

Проблема насильства щодо жінок актуальна для всіх країн і суспільств, і Україна – не виняток, а статистичні дані яскраво свідчать про те, що домашнє насильство найчастіше відбувається щодо жінок.

На офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора опубліковано відомості про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, відповідно до яких: у 2022 році – 3292 особи потерпіли від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, з яких: 91 – загинули, 2 581 – жінки, 87 – неповнолітні, 119 – малолітні (до 14 років); у 2023 році – 6 787 осіб, з яких: 173 – загинули, 5 441 – жінки, 270 – неповнолітні діти, 301 – малолітні діти; у 2024 році – 8 142 особи, з яких: 238 – загинули; 6 733 – жінки; 196 – неповнолітні діти, 385 – малолітні діти; за січень 2025 року – 735 осіб, з яких: 15 – загинули, 591 – жінки, 9 – неповнолітні, 25 – малолітні діти [5].

Відповідно до цих відомостей щороку кількість зареєстрованих проваджень пропорційно збільшується, що свідчить про дієвість засобів та заходів, які були запроваджені під час імплементації Стамбульської конвенції, а також про те, що потерпілі все частіше

звертаються до органів Національної поліції, Державного бюро розслідувань з метою притягнення їх кривдників до відповідальності.

Ратифікація Стамбульської конвенції стала важливим інструментом поліпшення розслідування злочинів, пов'язаних із систематичним домашнім насильством. Документ містить конкретні механізми щодо запобігання насильству, захисту постраждалих та кримінального переслідування кривдників, що суттєво вплинуло на ефективність роботи правоохоронних органів.

Імплементація Стамбульської конвенції зобов'язала нашу державу: визнати всі форми домашнього насильства кримінально караними (зокрема фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильство); унеможливити уникнення відповідальності через примирення сторін або зняття обвинувачення постраждалою особою (кримінальне провадження закривається в разі, якщо: потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; впровадити чіткі механізми захисту постраждалих осіб у процесі розслідування [2].

Це дозволило забезпечити більш жорсткий контроль за розслідуванням злочинів і зменшити кількість випадків, коли кривдники уникають відповідальності.

Запроваджено проактивний підхід у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством – правоохоронні органи не обмежуються лише заявами потерпілих, а й включають самостійну ініціативу у виявленні випадків насильства (органом досудового розслідування ініціюються розслідування на основі доказів або свідчень третіх осіб), запроваджені стандарти швидкого реагування на випадки насильства (телефони довіри для постраждалих). Такий підхід дозволяє вчасно фіксувати злочини, зменшуючи ризик уникнення відповідальності кривдниками.

Ратифікація сприяла тіснішій співпраці між поліцією, соціальними службами, медичними установами та громадськими організаціями. Це забезпечило комплексний підхід до збору доказів та надання допомоги потерпілим; швидку передачу інформації між відомствами для оперативного реагування на випадки насильства. А з метою контролю ведуться незалежні моніторинги випадків та справ про домашнє насильство.

Висновки. Ухвалення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбі з цими явищами «Стамбульської конвенції» позитивно вплинуло на ефективність розслідування домашнього насильства через вдосконалення законодавства, професіоналізацію правоохоронних органів, захист прав потерпілих та усунення безкарності кривдників. Це забезпечило комплексний підхід до збору доказів та надання допомоги потерпілим; швидку передачу інформації між відомствами для оперативного реагування на випадки насильства. На сьогодні ратифікація Стамбульської конвенції значно підвищила увагу до проблеми домашнього насильства, навіть в умовах воєнного стану. Хоча виклики зберігаються через перевантаженість системи та ресурси, імплементація положень конвенції сприяє поліпшенню роботи правоохоронних органів, забезпеченню захисту постраждалих і формуванню системи, здатної ефективно працювати як під час війни, так і в мирний час.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2231-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Біленко П. С. Постраждала від домашнього насильства особа: кримінологічна характеристика. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 161–164.

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Ратифікація від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

Руслан КУНЬО

аспірант кафедри

адміністративно-правових дисциплін

та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Міжнародні організації та об'єднання відіграють ключову роль у розбудові миру та врегулюванні військових конфліктів, будучи посередниками, гарантами виконання домовленостей і платформами для дипломатичного діалогу.

Теоретико-прикладні аспекти дослідження ролі міжнародних організацій в контексті функціонування сучасних безпекових студій вивчала велика кількість провідних науковців України. Зокрема такі: Н. С. Сидоренко, С. О. Шевченко, Н. А. Липовська, Л. Р. Наливайко, О. С. Ядловська, Т. М. Алфьорова, Т. М. Лежнева, С. В. Черноп'ятов та інші, що свідчить про актуальність цієї теми.

Організація Об'єднаних Націй є однією з найважливіших структур, що забезпечує міжнародну безпеку, направляючи миротворчі місії до зон конфлікту, впроваджуючи санкції проти агресорів і сприяючи переговорам між сторонами. Рада Європи та ОБСЄ здійснюють моніторинг дотримання прав людини та демократичних норм, допомагаючи запобігати ескаляції напруженості. НАТО, хоча й є військовим альянсом, але також сприяє стабілізації ситуації в кризових регіонах через колективну безпеку, військову допомогу та гуманітарні операції.

Європейський Союз використовує економічні важелі, дипломатичний вплив і миротворчі місії для врегулювання конфліктів у сусідніх країнах. Крім міждержавних структур, значну роль відіграють неурядові організації, які здійснюють гуманітарну допомогу, займаються відновленням зруйнованих регіонів і працюють над примиренням громад. Отже, міжнародні організації й об'єднання створюють комплексний механізм мирного врегулювання конфліктів, об'єднуючи дипломатичні, економічні, військові та гуманітарні інструменти для досягнення стабільності й безпеки у світі.

У контексті цього варто зазначити, що корупція є серйозною загрозою для ефективної діяльності міжнародних організацій у розбудові миру та врегулюванні військових конфліктів, оскільки вона підриває довіру до миротворчих процесів, ускладнює розподіл гуманітарної допомоги та сприяє збереженню конфліктних ситуацій. У багатьох випадках корумповані уряди або місцеві еліти використовують міжнародну фінансову та гуманітарну підтримку у власних інтересах, що призводить до неефективного використання ресурсів, відсутності належної допомоги для постраждалих і навіть подальшого розпалювання конфліктів. На це вказує велика кількість досліджень Н. С. Сидоренко та А. С. Наумика.

Зокрема, у своїх наукових дослідженнях вони зазначають про необхідність боротьби з корупцією в міжнародних організаціях саме на інституційному рівні [1; 2].

Теоретико-прикладні аспекти ролі міжнародних організацій у розбудові миру та врегулюванні військових конфліктів охоплюють наукові підходи до аналізу конфліктів, механізми їх вирішення та практичні методи їх застосування. Теоретичні основи включають концепції колективної безпеки, міжнародного права, теорії конфліктів і медіації, які визначають, як саме міжнародні організації можуть ефективно впливати на перебіг конфліктів. Наприклад, концепція колективної безпеки, закладена в Статуті ООН, передбачає, що агресія проти однієї держави розглядається як загроза міжнародному миру, що виправдовує застосування санкцій, миротворчих операцій або навіть військового втручання для відновлення стабільності.

Варто зазначити, що сучасна теорія міжнародного права обґрунтовує юридичні засади врегулювання конфліктів через механізми арбітражу, судового розгляду та примусу до виконання рішень міжнародних судових інстанцій. З погляду прикладних аспектів діяльність міжнародних організацій реалізується через такі інструменти, як дипломатичне посередництво, економічні санкції, миротворчі місії, гуманітарна допомога та післяконфліктна відбудова. Дипломатичне посередництво включає медіацію між сторонами

конфлікту та організацію мирних переговорів, як це відбувалося, наприклад, у випадку Мінських угод щодо війни на сході України. Економічні санкції є засобом примусу держав-агресорів до припинення бойових дій шляхом обмеження їхніх фінансових і торговельних можливостей, як це відбувалося у випадку санкцій ЄС і США проти Росії після 2014 року. Миротворчі місії ООН та регіональних організацій здійснюють моніторинг припинення вогню, захист цивільного населення та підтримання безпеки, що було застосовано в багатьох конфліктах, зокрема в Боснії і Герцеговині, Косово та Сьєрра-Леоне. Гуманітарна допомога, яку надають міжнародні організації, такі як Червоний Хрест, спрямована на порятунок життів, забезпечення постраждалих їжею, ліками та житлом, що є критично важливим у зонах конфлікту. Післяконфліктна відбудова включає розмінування територій, відновлення інфраструктури, реформування державних інституцій та примирення суспільства, що є важливим етапом забезпечення довготривалого миру, як це спостерігалось після громадянських війн в Африці та Балканах.

Тим не менш, на сьогодні типологія миротворчих механізмів міжнародних міжурядових організацій ще не сформована до кінця. Всі вказані механізми миротворчості не мають чіткого юридичного закріплення, тому в різних дослідженнях можна зустріти різну типологію миротворчих механізмів і різні варіанти їх назв [1; 2].

На нашу думку, міжнародні організації використовують комплексний підхід, поєднуючи теоретично обґрунтовані методи та практичні механізми мирного врегулювання конфліктів, що дозволяє ефективно реагувати на загрози глобальній безпеці.

Отже, міжнародні організації та об'єднання відіграють ключову роль у розбудові миру та врегулюванні військових конфліктів, поєднуючи дипломатичні, правові, економічні, військові та гуманітарні механізми. Вони діють на основі теоретичних концепцій колективної безпеки, міжнародного права та конфліктології, що дозволяє застосовувати ефективні методи врегулювання, такі як посередництво, санкції, миротворчі операції та гуманітарну допомогу. Практична діяльність міжнародних організацій спрямована як на запобігання конфліктам, так і на їх вирішення та післяконфліктну відбудову. Такий комплексний підхід забезпечує довготривалу стабільність і сприяє зміцненню міжнародного миру.

1. Сидоренко Н., Брагіна К., Наумик А. Інноваційні детермінанти боротьби з корупцією та незаконним збагаченням в органах місцевого самоврядування України як аспект національної безпеки: теорія та практика. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII міжнародної науково-практ. конф., м. Дніпро, 15 берез. 2024 р. С. 122–124.

2. Наумик А. С., Сидоренко Н. С. Боротьба з корупцією в умовах соціально-економічної невизначеності. Сучасний огляд науково-практичних засад. *Науково-практичний альманах «Інноваційна наука»*. 2025. Т. 1.

3. Khvist V. Функції та форми участі міжнародних організацій у світополітичних процесах і врегулювання міжнародних конфліктів. *Acta de historia & politica: saeculum XXI*. 2022. № 04. С. 36–46. URL : <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2022.04.036> (дата звернення: 07.02.2025).

4. Липовська Н. Актуальні питання сучасної кризи міжнародного права. Sectoral research XXI: characteristics and features : V International Scientific and Theoretical Conference, Chicago, 3 лют. 2023 р. С. 164–168.

Микола МІХЕСВ

адвокат, експерт Консультативної місії Європейського Союзу в Україні, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-5384-5985>

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ЄС АМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАЖДЕНЬ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

Надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 році, і як наслідок, адаптація України до європейського правового простору вимагає повномасштабного реформування правової системи України на основі принципів та стандартів країн ЄС. При

цьому необхідно враховувати європейські та міжнародні стандарти, здійснюючи реформи адміністративного процесу та державного управління, а також позитивний практичний досвід іноземних держав у сфері адміністративного права [1].

Існує твердження, що адміністративне провадження є найпоширенішим серед інших судових проваджень. У своїй роботі автор досліджує класифікацію адміністративних проваджень в адміністративному процесі України на конфліктні та неконфліктні адміністративні провадження [2]. Автором встановлено, що найбільшим видом адміністративних проваджень в Україні є неконфліктні адміністративні провадження, які здійснюються державними органами та посадовими особами, а також недержавними органами, уповноваженими державою здійснювати різноманітні нормативно-правові акти щодо реалізації прав громадян та виконання ними своїх обов'язків. Але інший вид – це конфліктні адміністративні провадження, які здійснюються окремими посадовими особами та державними органами, в тому числі судами загальної юрисдикції. Ці провадження стосуються порушень фізичними та юридичними особами встановлених норм і правил, що тягнуть за собою адміністративну відповідальність.

Україна поступово вдосконалює своє законодавство, щоб наблизити його до стандартів ЄС. 17 лютого 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про адміністративну процедуру» (№ 3475), який має забезпечити належний баланс між інтересами громадян, суспільства та обов'язками держави. 13 червня 2022 року Президент України підписав Закон, який набув чинності 15 грудня 2023 року [3]. Ухвалення Закону «Про адміністративну процедуру» є новим етапом у взаємодії органів виконавчої влади України та місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом. Загальні правила дозволяють прискорити ухвалення рішень та оптимізувати комунікацію особи з публічною адміністрацією. Процедура взаємодії стала уніфікованою, ефективною, орієнтованою на потреби громадян і бізнесу, прозорою. Запровадження загальної адміністративної процедури наближає Україну до стандартів Європейського Союзу, оскільки подібні закони діють у всіх країнах ЄС як невід'ємна частина «права на належне управління» [4].

З набранням чинності Закону «Про адміністративну процедуру» немає сумніву, що його положення мають поширюватися на всі види адміністративних послуг. Не можуть бути винятком і адміністративні послуги, які надаються через цифрові канали доступу, зокрема через спеціальні вебпортали та мобільні додатки. Незалежно від того, в який спосіб особа отримує адміністративну послугу, наприклад, реєструючи ФОП, через Інтернет, чи фізично звертаючись до державного реєстратора, їй мають бути гарантовані однакові стандарти процедури: доступність інформації, доступність, обґрунтування рішення, право на оскарження у разі відмови тощо.

Отже, застосування Закону «Про адміністративну процедуру» у сфері цифрових публічних (адміністративних) послуг має на меті гарантувати стандарти адміністративної процедури (проваджень) та дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб під час отримання ними цифрових публічних (адміністративних) послуг [5]. Інакше кажучи, кількість неконфліктних адміністративних проваджень в Україні поступово збільшуватиметься в міру їх оформлення (проваджень) через е-урядування. Це також з часом зменшить вплив людського фактору, отже, знизить рівень корупції чи отримання вигоди особою, яка веде адміністративне провадження.

Закон «Про адміністративну процедуру» також створив правові передумови для розвитку електронних механізмів подання скарг (е-скарга). Зокрема, скаргу можна подати в письмовій (електронній або паперовій) формі. Скаржник або його представник підписує електронну скаргу електронним підписом. Такий інструмент захисту прав учасників адміністративного процесу, як можливість подання «електронної скарги», наразі в Україні на початковій стадії розвитку та запроваджений лише в окремих видах державних послуг [5].

Тож автор робить висновки, що адміністративне е-урядування в Україні дозволить у подальшому впорядкувати перехід неконфліктного адміністративного провадження, у разі незгоди учасника адміністративного процесу з провадженням, у конфліктне адміністративне провадження та вирішення справи в порядку адміністративного оскарження або в адміністративному судочинстві.

Автор пропонує дослідникам провести комплексний огляд поточного стану та перспективних напрямів удосконалення адміністративного судочинства в Україні, та необхідності наближення до стандартів ЄС із збереженням національних особливостей.

Аналіз недавніх законодавчих змін, таких як Закон «Про адміністративну процедуру», демонструє прагнення України узгодити свою правову систему із стандартами

ЄС, водночас розглядаючи унікальні виклики та можливості, які відкриваються швидкими зусиллями країни з цифровізації.

Дослідження електронного урядування та його впливу на адміністративне судочинство є особливо своєчасним та актуальним. Оскільки Україна переходить до більш цифрової системи державного управління, ми виділяємо важливість забезпечення послідовного застосування процедурних стандартів у традиційних і цифрових методах надання послуг. Така увага до електронного урядування не лише відображає світові тенденції в державному управлінні, але й наголошує на проактивному підході України до модернізації адміністративних проваджень відповідно до найкращих практик ЄС.

Отже, ухвалення в Україні Закону «Про адміністративну процедуру», який набрав чинності 15 грудня 2023 року, має на меті збалансувати інтереси громадян із обов'язками держави та наближає Україну до стандартів ЄС у сфері адміністративних процедур та проваджень.

Зрештою автор виступає за впровадження передового міжнародного досвіду в українське адміністративне право. Йдеться про розширення кола проваджень про адміністративні правопорушення на юридичних осіб та адаптацію інституту адміністративної відповідальності до сучасних вимог.

1. Андрійко О. Ф. Європейський вимір та основні напрями реалізації реформ в Україні. Актуальні проблеми юридичної науки. Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2024. С. 4–5.

2. Міхеев М. В. Конфліктні та неконфліктні провадження в адміністративному процесі : монографія. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 248 с.

3. Про адміністративну процедуру : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

4. Тимошук В., Бойко І., Школіч А. Закон «Про адміністративне судочинство» України: загальні вікна правила взаємодії між державою і бізнесом : посіб. для держ. службовців. Київ, 2022. 76 с.

5. Хлібороб Н. Чи діють правила адміністративного судочинства у сфері електронних публічних послуг? URL: <https://uplan.org.ua/analytics/chy-diiut-pravyla-administrativnoi-protsedury-u-sferi-elektronnykh-publichnykh-posluh/>.

Максим ОСАДЧИЙ

аспірант кафедри економіки,
права та управління бізнесом
Одеського національного економічного
університету (м. Одеса, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-8290-975X>

РОЛЬ МОРСЬКИХ ПОРТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ІЗ СОЮЗНИКАМИ

Українські морські порти є невід'ємною частиною міжнародної транспортної системи та виконують критично важливу роль у забезпеченні глобальної стабільності, особливо в контексті міжнародної безпеки. Їх стратегічне значення полягає не лише в географічному розташуванні на перехресті торговельних шляхів, але й у здатності забезпечувати транспортування товарів, які є життєво важливими для економіки та добробуту багатьох країн світу. Основні українські порти, такі як Одеса, Чорноморськ та Південний, є ключовими вузлами міжнародної логістики, які пов'язують Європу, Азію, Близький Схід і Північну Африку. Їхня ефективна діяльність прямо впливає на стабільність глобальних ринків, продовольчу та енергетичну безпеку, а також на політичну рівновагу в регіоні.

Одеса, як найбільший морський порт України, посідає центральне місце в забезпеченні міжнародної торгівлі. Завдяки своїм технічним можливостям цей порт може обслуговувати великі обсяги вантажів, включно із зерном, металами, нафтою та іншими важливими ресурсами. Одеса також є важливим центром контейнерного транспорту, через який здійснюється експорт та імпорт стратегічних товарів [1]. Чорноморськ, розташований неподалік від Одеси, доповнює її потужності, спеціалізуючись на перевезенні зерна, автомобілів та інших масових вантажів [2]. Південний порт є найбільш глибоководним в

Україні, що дозволяє йому приймати великотоннажні судна, особливо танкери для транспортування енергоресурсів, таких як скраплений природний газ і нафта [4]. Разом ці порти формують основу економічної стійкості країни та забезпечують безперебійний рух товарів, які є критично важливими для багатьох країн.

Одним із найбільш вагомих аспектів стратегічного значення українських портів є їхня роль у забезпеченні продовольчої безпеки. Україна традиційно є одним із найбільших експортерів зернових культур, таких як пшениця, кукурудза та ячмінь, які постачаються до країн Африки, Близького Сходу та Азії. Енергетична безпека є ще одним важливим аспектом діяльності українських портів. Південний порт завдяки своїй глибоководній інфраструктурі став важливим пунктом для імпорту енергоресурсів, включно з нафтою, вугіллям та скрапленим природним газом.

Однак стратегічна роль українських морських портів не може розглядатися без урахування загроз, які виникли через військову агресію РФ. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році РФ почала активно атакувати портову інфраструктуру України, блокувати торговельні шляхи у Чорному морі та здійснювати ракетні удари по критично важливих об'єктах. Ці дії спрямовані на підлив економічного потенціалу України та створення продовольчої кризи у світі [5]. Блокада портів Одеси, Чорноморська та Південного значно ускладнила експорт зернових та інших товарів, що поставило під загрозу продовольчу безпеку мільйонів людей у різних куточках світу. Водночас атаки на інфраструктуру, включно зі складами, зернохосвищами та терміналами, мають на меті обмежити можливості України забезпечувати світ критично важливими ресурсами.

У відповідь на ці виклики Україна посилила співпрацю з міжнародними союзниками для зміцнення обороноздатності, розвитку інфраструктури морських портів і для забезпечення стабільності в Чорноморському регіоні. Ця співпраця охоплює широкий спектр ініціатив, починаючи від військової підготовки й закінчуючи економічною та технічною підтримкою, що має вирішальне значення у протидії сучасним викликам і загрозам. Україна активно розвиває партнерство з країнами НАТО, Європейського Союзу, США, Туреччиною та іншими державами, які розуміють стратегічну важливість регіону та його вплив на глобальну безпеку.

Одним із найбільш помітних прикладів військової співпраці є участь України в багатонаціональних навчаннях Sea Breeze, які щороку проводяться в Чорному морі. Ці навчання об'єднують військово-морські сили багатьох країн, таких як США, Велика Британія, Румунія, Болгарія та Туреччина, спрямовані на відпрацювання навичок захисту морських шляхів, боротьби з мінними загрозами, реагування на надзвичайні ситуації та протидії тероризму. Для України такі навчання є не лише можливістю зміцнити взаємодію з партнерами, але й способом демонстрації своєї готовності захищати міжнародне морське право [8]. Участь у Sea Breeze також дає змогу українським військовим поліпшувати свої навички, використовувати сучасні технології та адаптуватися до стандартів НАТО. Крім того, навчання допомагають посилити міжнародну підтримку України, оскільки участь союзників у маневрах є чітким сигналом солідарності та готовності до співпраці.

Важливою складовою співпраці з міжнародними партнерами є технічна та фінансова підтримка модернізації українських портів. Умови сучасної війни вимагають підвищення рівня стійкості портової інфраструктури до зовнішніх загроз, таких як ракетні удари, кібератаки та економічні блокади. За підтримки західних партнерів, зокрема Європейського Союзу та США, в Україні впроваджуються проекти з реконструкції портових терміналів, автоматизації логістичних процесів і посилення безпеки морських операцій [6]. Наприклад, інвестиції в сучасні системи моніторингу, такі як радары, камери та датчики, допомагають Україні ефективніше контролювати ситуацію в Чорному морі та швидко реагувати на можливі загрози. Крім того, міжнародні партнери сприяють створенню логістичних хабів, які дозволяють зменшити залежність України від окремих портів і забезпечити безперебійне транспортування товарів навіть у разі блокади.

Окремо треба виділити співпрацю в межах зернової угоди, яка стала важливим елементом забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Угода, досягнута за посередництва ООН і Туреччини, дозволила Україні експортувати зерно та інші сільськогосподарські товари через Чорне море, навіть незважаючи на російські військові дії. Це стало можливим завдяки координації з міжнародними союзниками, які забезпечують супровід суден, моніторинг їхнього руху та вирішення технічних питань. Зернова угода показала, наскільки важливим є міжнародне партнерство у зменшенні негативних наслідків війни, оскільки блокування експорту українського зерна загрожувало голодом багатьом

країнам Африки та Близького Сходу. Участь України в цьому процесі демонструє її готовність бути надійним партнером у вирішенні глобальних проблем і зміцнює її позиції на міжнародній арені [3].

Крім зернової угоди, Україна активно залучає підтримку союзників для створення альтернативних транспортних коридорів, які дозволяють транспортувати продукцію через Дунай і сухопутні шляхи. Ця співпраця включає спільні проекти з модернізації портів у гирлі Дунаю, таких як Рені та Ізмаїл, а також розвиток залізничної та автомобільної інфраструктури. Завдяки таким ініціативам Україна не лише зберігає стабільний експорт продукції, але й зміцнює свої логістичні зв'язки з країнами Європейського Союзу, які є важливими ринками збуту.

Підсумовуючи, варто наголосити, що значення українських портів для безпеки України та світу є багатограним. Вони є не лише інструментом економічного розвитку, але й форпостом у протидії військовим та політичним загрозам. Спільні зусилля України та її партнерів демонструють, як міжнародна співпраця може стати потужним механізмом для подолання викликів і забезпечення стабільності у регіоні, який має глобальне значення.

Заклик до подальшої міжнародної підтримки та співпраці є очевидним і невідкладним. У світі, де взаємозалежність держав набуває все більшого значення, лише спільні дії можуть забезпечити мир та стабільність [7]. Розвиток портової інфраструктури, підтримка системи моніторингу та безпеки судноплавства, впровадження інноваційних технологій і модернізація логістичних ланцюгів мають залишатися пріоритетами не лише для України, а й для всіх держав, зацікавлених у безпечному та стабільному майбутньому.

Міжнародна спільнота повинна не лише підтримувати Україну фінансово та технічно, але й активно долучатися до процесів збереження безпеки у Чорному морі. Це означає посилення санкцій проти агресора, розширення програм спільних навчань, таких як Sea Breeze, та забезпечення України сучасними технологіями для захисту її портів і морських кордонів. Водночас необхідно сприяти укладенню довгострокових угод, таких як зернова угода, які забезпечують безперервний експорт українських товарів і стабільність на світових ринках.

Зрештою захист українських портів – це більше, ніж локальна проблема. Це глобальний виклик, що стосується кожної країни, яка зацікавлена у безпеці транспортних шляхів, стабільності міжнародної торгівлі та дотриманні норм міжнародного права. Україна довела свою готовність діяти як відповідальний партнер і ключовий гравець у глобальній системі безпеки. Від міжнародної спільноти залежить, чи стане ця співпраця фундаментом для створення нового рівня глобальної стабільності, де жодна країна не зможе використовувати загрози і агресію як інструмент впливу.

1. Державне підприємство «Одеський морський торговельний порт». URL: <https://omtp.com.ua/ua>.

2. Державне підприємство «Морський торговельний порт «Чорноморськ». URL: <https://seaport.com.ua/>.

3. Курилюк Ю. Б. Стратегічне значення зернової угоди для економічної безпеки України. Scientific notes of Lviv University of Business and Law. 2023. № 37. С. 251–257.

4. Морський торговельний порт «Південний» : вебсайт. URL: <https://www.port-yuzhny.com.ua/>.

5. Осадчий М. Л. Взаємозв'язок інституційно-економічних компонентів з економічними процесами. *Причорноморські економічні студії*. 2024. № 89. С. 210–216. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.89-37>.

6. Осадчий М. Л. Інституційно-економічні механізми розвитку інфраструктури господарювання морських портів України. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.104>.

7. Осадчий М. Л. Сучасні інституціональні особливості розвитку водного транспорту України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-135>.

8. Фролов С. М., Кузовков С. О. Удосконалення підготовки військових частин і підрозділів морської компоненти Сил спеціальних операцій Збройних Сил України за досвідом участі в міжнародних навчаннях SEA-BREEZE (2018–2019 рр.) : зб. наукових пр. Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. 2020. С. 139–142.

Анастасія РИБЕНКО

аспірант кафедри менеджменту,
публічного управління
та адміністрування
Дніпровського державного
аграрно-економічного університету
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПІДТРИМАННІ МИРУ: ЕФЕКТИВНІСТЬ У ЗАПОБІГАННІ ТА ВИРІШЕННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Глобальна безпекова ситуація за останні роки стала надзвичайно нестабільною. Повномасштабний конфлікт у самому центрі Європи, численні заморожені локальні конфлікти по всій планеті, не вирішені територіальні претензії у різних частинах світу підкреслюють складність сучасного міжнародного середовища.

У світі існує декілька міжнародних організацій, які створені для підтримання миру на планеті та запобігання/розв'язання військових конфліктів. Серед них найбільш авторитетними є Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

На необхідність переформатування принципів та механізмів діяльності міжнародних організацій звертали увагу багато вчених з різних країн. Проте саме українські дослідники підійшли до цього питання найбільш ґрунтовно. Водночас є багато питань, які можна розкрити в рамках наукової роботи, зокрема про конструктивне оцінювання внеску міжнародних організацій у підтриманні миру та реформування цих організацій, щоб вони стали реальними гарантами миру.

Військовий конфлікт, який розпочався з нападу росії на Донеччину та Луганщину у 2014 році, був своєрідною перевіркою міжнародних організацій на реакцію. Міжнародні організації сповідували практику умиротворення, як це було у ХХ столітті, незадовго до їхнього створення. Як у минулому столітті це призвело до Другої світової війни, так і у 2022 році така тактика спричинила розв'язання найбільшої в Європі війни з 1945 року.

У рік закінчення Другої світової війни була створена ООН як глобальна організація, метою якої є підтримання й зміцнення миру та міжнародної безпеки. Найкраще про ефективність цієї організації скажуть цифри зі звіту Уппсальської програми даних про конфлікти (UCDP): у 1946 році у світі фіксувалося 17 конфліктів різної інтенсивності. Ця цифра може бути суттєво заниженою, бо сама Уппсальська програма з'явилася лише у 1970-х роках і не могла всі конфлікти моніторити в умовах реального часу. Водночас дані програми вважають «золотим стандартом» у дослідженні конфліктів і широко використовуються в академічних публікаціях, міжнародними організаціями та урядовими установами [1].

Далі порівнюємо 17 конфліктів 1946 року з даними на кінець 2023-початок 2024 року: 59 воєн або 183 військових та регіональних конфлікти. Такі цифри наводили Міжнародний інститут стратегічних досліджень у Лондоні, Інститут дослідження проблем миру в Осло (PRIO) та UCDP [1-3].

Через десятикратне зростання частоти збройних конфліктів різної інтенсивності протягом останніх 79 років постає нагальне питання щодо функціональної ефективності ООН як глобальної інституції, покликаної забезпечувати міжнародний мир та безпеку, а також реалізовувати механізми превентивної дипломатії та мирного врегулювання міждержавних суперечностей. У контексті геополітичних трансформацій, які розпочалися після повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України, спостерігається помітна інтенсифікація деструктивної активності антидемократичних режимів на міжнародній арені. Китай, Іран та підтримувані нею проксі-формування (в першу чергу це ХАМАС, Хезболла та хусити) демонструють значне посилення експансіоністських амбіцій та агресивних зовнішньополітичних стратегій, що суттєво ускладнює архітектуру глобальної безпеки. Даний феномен обумовлюється відсутністю дієвого міжнародного механізму стримування, здатного ефективно протидіяти порушникам встановленого світового порядку.

Пасивність ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій в питаннях забезпечення миру та урегулювання військових конфліктів наводить на думку, що їхня єдина дієва активність полягає у висловлюванні занепокоєння. В ООН висловлювали стурбованість під час масованих

ракетних атак РФ, які забирали десятки життів українців, зокрема і дітей. В ООН також були глибоко стурбовані, коли дізнавалася про факти катування російськими військовими українських полонених військовослужбовців. Так само члени цієї організації висловлювали занепокоєння через показові судилища над українськими військовополоненими, викрадення людей і страти цивільних на тимчасово окупованих територіях.

Стурбованість ООН поширюється не лише на війну в Україні. Міжнародна організація публічно заявляла про занепокоєння через загибель протестувальників в Ірані у 2019 році, перемогу Трампа на президентських виборах (2024), ескалацію і тисячі вбитих у Конго (2025). Цей перелік можна й надалі продовжувати. Водночас варто зазначити, що глибокі стурбованість та занепокоєння не забезпечують мир та безпеку на планеті. Натомість така безсильність авторитетних міжнародних організацій розв'язує руки антидемократичним силам.

Перша і найважливіша зміна, яку варто ухвалити для покращення механізмів реагування на безпекові виклики, – це зміна статуту. Його розробили з урахуванням інтересів постійних членів Ради безпеки ООН: США, Великої Британії, Росії, Китаю та Франції. Забезпечення миру є неможливим у присутності країни-агресора в Раді безпеки ООН, яка зводить нанівець можливі зусилля інших держав. У цьому випадку варто або суттєво збільшити кількість постійних членів Ради безпеки ООН, або урівняти їхні права з іншими членами безпекового органу.

Другим важливим кроком є зміна підходу до використання вето. Мінімум дві країни повинні накласти вето, щоб рішення не було підтримано. Крім того, необхідно розробити чіткі правила застосування вето, щоб воно не суперечило демократичним цінностям і не сприяло ескалації конфліктів та щоб його не могла використовувати країна-учасниця конфлікту. Нинішня система використання вето є неефективною та викликає серйозні сумніви щодо її адекватності.

Третій крок полягає у реформуванні механізму функціонування Ради Безпеки ООН. Це включає перехід від недієвої дипломатії до радикальної дипломатії із запровадженням реальних санкцій проти порушників глобальної безпеки. Також необхідно ввести відповідальність для осіб, які представляють свої країни у цьому органі. Це стимулюватиме їх реально виконувати обов'язки, а не імітувати активну діяльність.

Отже, ефективність міжнародних організацій у недопущенні розв'язання військових конфліктів та забезпеченні правопорядку та миру на планеті є вкрай низькою. Про це свідчить ріст збройних зіткнень у різних кутках Землі та продовження найбільшої війни в Європі з часів Другої світової. Підвищити ефективність таких організацій як ООН допоможе тільки їх радикальна модернізація.

1. Armed Conflict Dataset: UCDP/PRIO Report version 24.1. 145 p. URL: <https://ucdp.uu.se/downloads/ucdprio/versionhistory-acd-241.pdf> (дата звернення: 26.02.2025).

2. Conflict Trends: A Global Overview, 1946–2023. Oslo. 24 p. URL: https://cdn.cloud.prio.org/files/92a7aad5-3572-4886-9e9c-8aa155f1d0f4/Conflict_Trends-2024_DIGITAL.pdf?inline=true (дата звернення: 26.02.2025).

3. The International Institute for Strategic Studies (IISS). Armed Conflict Survey 2023. Taylor & Francis Group, 2023. 340 p.

Олександр СТЕПАНЧЕНКО

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-7095-8589>

ЗБРОЯ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Зброя масового знищення (далі – ЗМЗ) є однією з найсерйозніших загроз сучасному світу, оскільки її застосування може спричинити катастрофічні наслідки для людства. До ЗМЗ належать ядерна, хімічна, біологічна та радіологічна зброя, здатні знищувати великі маси

населення, руйнувати екосистеми та дестабілізувати цілі держави.

Зброя масового знищення складається з ядерної, біологічної та хімічної зброї. Застосування або загроза застосування ЗМЗ суттєво вплинуло на середовище безпеки у ХХ ст. та обумовило складну безпекову ситуацію, свідками якої ми є. Розповсюдження цієї зброї, як і постачання систем, є найбільш помітними ризиками, які наразі загрожують міжнародному миру і безпеці [1].

Найбільшу небезпеку для людства може становити біологічна зброя (далі – БЗ), за нею йдуть ядерна зброя та хімічна зброя. Механізмом ураження біологічної зброї є хвороба. Людство досі було позбавлене досвіду дії її масштабної смертоносної сили. Наприклад, кілька грамів аерозольної сибірської виразки можуть легко вбити десятки, якщо не сотні тисяч людей у густонаселених міських районах. Навмисне вивільнення заразного вірусу віспи, який був викорінений у природі, може вбити мільйони людей і швидко поширитися в усьому світі. Засоби БЗ різних типів непомітні, не мають запаху і смаку. Поява видимих симптомів може запізнюватися залежно від інкубаційного періоду захворювання. Навіть загроза їх використання може мати дуже руйнівні психологічні наслідки. Ці особливості роблять такі засоби особливо придатними для прихованих або терористичних атак, що призводять до масових жертв. Останні досягнення в галузі біотехнологій, включаючи генну інженерію, можуть покращити можливості біологічної війни за рахунок удосконалення продуктів і процесів. Це, у свою чергу, може призвести до більших партій виробництва за короткий час при використанні меншого обладнання, що полегшує приховування програм БЗ у законній діяльності. Наразі 16 країн Близького Сходу і Азії проводять програми БЗ. Дані американської розвідки свідчать, що пандемія COVID-19 була викликана штучно створеним у китайській лабораторії вірусом та його несанкціонованим витоком.

Ядерна зброя спричиняє масові руйнування в прямому сенсі цього слова. Простіше кажучи, вона отримує свою руйнівну силу завдяки величезному вивільненню енергії шляхом розщеплення високоенергетичних атомів урану або плутонію. Виробництво ядерної зброї є надзвичайно дорогим, потребує глибокої експертизи через складні процеси, найскладнішим з яких є виробництво високоенергетичного урану або плутонію. Потенційним джерелом цього базового матеріалу є територія колишнього Радянського Союзу, де його відносно багато, а економіка нинішніх держав переживає потрясіння, при цьому забезпечення безпеки є далеким від оптимального. На сьогодні відомо, що вісім держав володіють цією зброєю (Велика Британія, Франція, Китай, Індія, Ізраїль, Пакистан, російська федерація і США), в той час як кілька інших прагнуть отримати цю можливість, і принаймні одна (Північна Корея) висунула правдоподібні заяви про володіння ядерною зброєю. Якщо Іран отримає ядерну зброю, це буде кричущим порушенням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, учасником якого був Іран, але наразі вийшов із цієї угоди.

Ядерні сили НАТО відіграли провідну роль у стратегії гнучкого реагування альянсу за часів холодної війни. У новому середовищі безпеки НАТО радикально зменшила свою залежність від ядерних сил. Її стратегія залишається стратегією запобігання війні, але в ній більше не домінує можливість ядерної ескалації. Її ядерні сили більше не націлені на жодну країну, а обставини, за яких їх застосування, можливо, доведеться розглядати, вважаються надзвичайно віддаленими. Ядерні сили НАТО продовжують відігравати важливу роль у запобіганні війні, але їхня роль тепер є більш фундаментально-політичною, і вони більше не спрямовані на конкретну загрозу.

Смертоносність хімічної зброї заснована на поширенні отрут та інших токсичних речовин, як правило, у вигляді газів, рідин або спреїв. Такі речовини широко використовувалися під час Першої світової війни, їх відносно легко виготовити або отримати, оскільки багато відповідних речовин мають законне комерційне застосування і їх легко використовувати. Хімічна зброя вимагає дуже великих обсягів для отримання летальних концентрацій у великих масштабах. Майже 30 країн зберігають або активно розвивають можливості хімічної зброї.

Загроза ЗМЗ доповнюється передовими системами доставки у вигляді балістичних і крилатих ракет. Поряд з відомими ядерними державами, значна і зростаюча кількість держав володіють можливостями доставки на великі відстані.

Зброя масового знищення істотно впливає на національну безпеку, зокрема обумовлюючи ризик стратегічного характеру. Країни, які володіють ЗМЗ, мають значний вплив на міжнародну політику, створюючи напругу між державами та інші ризики, серед яких *терористична загроза* – ризик використання ЗМЗ терористичними групами, *екологічні катастрофи* – ядерні вибухи та хімічні атаки можуть завдати шкоди довкіллю на сотні років,

економічні наслідки – витрати на розробку, підтримку та захист від ЗМЗ є надзвичайно високими [1].

Під час холодної війни контроль над озброєннями був насамперед інструментом управління американсько-радянською гонкою ядерних озброєнь. Холодна війна закінчилася. Проте уряди країн НАТО і їхні партнери з безпеки все ще зацікавлені в контролі над озброєннями і роззброєнні, тому що вони бажають запобігти конфліктам, посилити безпеку і захистити людей. Звичайно, сам собою контроль над озброєннями не може запобігти конфлікту. Однак світ без контролю над такою зброєю був би ще небезпечнішим. Особливо це відчутно в контексті російсько-української війни, коли держава-терорист відверто займається ядерним шантажем, три роки тому окупувавши найбільшу атомну станцію в Європі.

Розповсюдження ЗМЗ викликає серйозне занепокоєння більшості країн і альянсу зокрема. Правові та політичні інструменти боротьби з розповсюдженням були вдосконалені та зміцнені протягом останніх десятиліть.

Незважаючи на ці зусилля, виявилось, що розповсюдження важко піддається контролю. Закінчення холодної війни та наслідки глобалізації негативно вплинули на нерозповсюдження ядерної зброї та поставили під тиск договори про контроль над озброєннями. Транснаціональні бар'єри на шляху торгівлі зброєю та компонентами поступово знижуються, а поширенню фахівців та знань у сфері ядерної зброї важко протистояти.

Поява технологій подвійного призначення ще більше сприяла поширенню, оскільки такі технології часто не підпадають під режими контролю над озброєннями. Біологічна та хімічна зброя сильно залежать від співпраці хімічного і фармацевтичного промислового сектора. Зв'язок між недержавними дійовими особами та ЗМЗ є ще одним викликом для політики нерозповсюдження.

Доповідь про сибірську виразку, опублікована у Вашингтоні після терористичних нападів на Сполучені Штати 11 вересня 2001 року, поставила питання контролю над озброєннями і політики нерозповсюдження ядерної маси в більш чітке положення. Ці факти розглядаються багатьма країнами як «атомні бомби бідняків», які можуть бути легко виготовлені, а володіння ними може змусити їх відчувати себе більш захищеними і могутніми, ніж вони могли б відчувати, покладаючись на гарантії безпеки з боку третіх країн. Ці тенденції викликають занепокоєння щодо майбутнього режимів нерозповсюдження. З'явилися нові ініціативи, в тому числі Американсько-європейська ініціатива з безпеки розповсюдження зброї масового знищення, яка зосереджена на забороні передачі матеріалів, пов'язаних із ЗМЗ.

У своїй Стратегічній концепції НАТО визначила ЗМЗ як пряму загрозу членам альянсу. У цьому ключі на Вашингтонському саміті 1999 р. альянс оголосив про свою ініціативу щодо застосування зброї масового знищення, спрямовану на вдосконалення загальних політичних і військових зусиль альянсу в цій галузі. Було створено Центр ЗМЗ з метою координації діяльності, пов'язаної з розповсюдженням зброї масового знищення, та посилення консультацій.

На Празькому саміті в листопаді 2002 р. Альянс ухвалив рішення про реалізацію п'яти ініціатив із захисту від ядерної, біологічної та хімічної зброї: прототип мобільної аналітичної лабораторії ядерної зброї; прототип команди реагування на події NBC; віртуальний Центр передового досвіду з питань захисту зброї NBC; запас біологічного і хімічного захисту НАТО; а також система спостереження за захворюваннями, яка посилить обороноздатність альянсу проти зброї масового знищення.

Отже, зброя масового знищення є однією з найбільших загроз для національної та глобальної безпеки. Її нерозповсюдження, контроль і знищення залишаються ключовими завданнями міжнародної спільноти. Запобігання використанню ЗМЗ вимагає тісної дипломатичної співпраці, розвитку технологій захисту та ефективної боротьби з тероризмом.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*. 2014. Vol. 6, Issue 1. P. 99–107.

Євген ТОРОХТІЛО

аспірант Класичного
приватного університету
(м. Запоріжжя, Україна)

КООРДИНАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УПРАВЛІННІ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

У сучасному глобалізованому світі жодна країна не здатна забезпечити свою безпеку самостійно, адже транснаціональні загрози, такі як тероризм, кібератаки, економічні кризи чи кліматичні зміни, виходять за межі державних кордонів і потребують об'єднаних зусиль. Координація міжнародного співробітництва стала невід'ємною частиною управління національною безпекою, дозволяючи країнам спільно протистояти викликам. У цій доповіді ми розглянемо, чому така співпраця є необхідною, як вона організована та які труднощі виникають на цьому шляху.

Національна безпека все більше залежить від зовнішніх факторів, оскільки сучасні загрози мають транснаціональний характер. Тероризм чи кібератаки не обмежуються кордонами, що робить неможливим їх подолання без спільних дій. Країни з обмеженими ресурсами отримують завдяки співпраці доступ до технологій, фінансів і розвідданих, що значно підсилює їхні можливості. Колективна оборона, реалізована через альянси на кшталт НАТО, забезпечує захист на основі принципу солідарності, коли напад на одного учасника сприймається як загроза для всіх. Зокрема, міжнародне співробітництво сприяє стабілізації регіонів, вирішуючи конфлікти, що можуть дестабілізувати сусідні країни, наприклад, через миротворчі місії ООН. Таким чином, координація з іншими державами та організаціями стає важливим інструментом для зміцнення безпеки.

Співпраця між країнами набуває різних форм залежно від потреб і контексту. Міжнародні організації відіграють провідну роль у цьому процесі: НАТО забезпечує колективну оборону, проводить спільні навчання та обмін інформацією, ООН координує боротьбу з тероризмом і гуманітарну допомогу, а Європейський Союз сприяє кібербезпеці та економічній стабільності. Водночас країни часто укладають двосторонні угоди про взаємну допомогу, як-от договори України зі Сполученими Штатами у сфері оборони. Регіональні ініціативи, наприклад Люблінський трикутник між Україною, Польщею та Литвою, спрямовані на протидію гібридним загрозам у Східній Європі, також відіграють важливу роль. Спільні проекти, такі як військові маневри Sea Breeze чи кібернавчання Locked Shields, разом із обміном технологіями підвищують готовність країн до кризових ситуацій.

Для ефективної співпраці потрібна чітка організаційна структура. В Україні координацію з партнерами здійснюють Рада національної безпеки і оборони, Міністерство закордонних справ та Міністерство оборони, тоді як у США ці функції виконують Державний департамент і Пентагон. Обмін інформацією між країнами забезпечується через розвідувальні мережі, а саме – альянс Five Eyes, що об'єднує США, Великобританію, Канаду, Австралію та Нову Зеландію, а також через бази даних Interpol. Фінансування безпекових проектів часто надходить від міжнародних фондів, наприклад від ЄС чи Світового банку, що дозволяє країнам реалізовувати масштабні ініціативи. Наразі Україна отримала від США значну фінансову підтримку на оборону з 2022 року. Дипломатична координація через переговори, саміти G7 чи G20 і робочі групи допомагає визначати спільні стратегії та узгоджувати дії.

Хоча міжнародна співпраця має численні переваги, вона зустрічається з серйозними труднощами. Різні національні інтереси часто ускладнюють досягнення консенсусу, наприклад, коли країни ЄС мають розбіжності щодо санкцій проти Росії. Бюрократичні процеси в великих організаціях, таких як ООН чи НАТО, можуть затягувати прийняття рішень, знижуючи ефективність реагування. Нерівність у ресурсах між країнами створює залежність менш розвинених держав від донорів, що обмежує їхній вплив на спільні плани, як це видно на прикладі України. Кібер- і інформаційні загрози, включно зі шпигунством чи витоком даних, також ускладнюють довіру між партнерами. Політична нестабільність, викликана зміною урядів чи внутрішніми кризами, як-от Brexit, може порушити довгострокові домовленості, додаючи невизначеності у співпрацю.

Практичний приклад: міжнародне співробітництво України. Україна є яскравим прикладом того, як міжнародна координація може підтримати державу в умовах кризи. З 2014

року, протистоячи російській агресії, країна активно співпрацює з партнерами. Військова допомога від США, Великобританії та Канади, що включає постачання озброєнь, таких як Javelin і NLAW, стала важливим фактором зміцнення оборони. Участь у програмах НАТО, зокрема в Партнерстві заради миру та Трастовий фонд кібербезпеки, відкриває доступ до ресурсів і досвіду. Економічна підтримка від ЄС через санкції проти росії та інтеграційні проекти також відіграє ключову роль. Ця співпраця дозволила Україні суттєво посилити армію та чинити тиск на агресора, але водночас виявила проблеми: залежність від зовнішнього фінансування, затримки в постачанні зброї та бюрократичні перешкоди на шляху до повноправного членства в НАТО. Цей досвід підкреслює як потенціал, так і обмеження міжнародної координації.

Майбутнє міжнародного співробітництва в управлінні безпекою залежить від здатності країн адаптуватися до нових реалій. Посилення регіональних альянсів може прискорити реагування на загрози, а розвиток спільних технологій, таких як кіберзахист чи супутниковий моніторинг, підвищить ефективність. Гармонізація законодавства допоможе краще боротися з транснаціональними викликами, а збільшення фінансування менш розвинених країн-партнерів зрівняє їхні можливості. Для України важливо не лише поглиблювати співпрацю з НАТО та ЄС, але й диверсифікувати партнерства, наприклад із країнами Азії чи Близького Сходу, щоб зменшити залежність від окремих донорів.

Координація міжнародного співробітництва в управлінні національною безпекою є не просто можливістю, а необхідністю в умовах сучасних глобальних загроз. Вона дозволяє країнам об'єднувати ресурси, ділитися досвідом і розробляти спільні стратегії для протидії викликам. Однак її успіх залежить від здатності долати розбіжності в інтересах, оптимізувати бюрократичні процеси та швидко адаптуватися до змін. Україна, перебуваючи в центрі геополітичних потрясінь, показує, як міжнародна підтримка може стати рятівною силою, але водночас наголошує на важливості збереження власної самостійності. Таким чином, співпраця є потужним інструментом, що потребує вдосконалення для забезпечення безпеки в майбутньому.

Максим ВАСИЛЕНКО

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І МІЖНАРОДНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОЗБУДОВІ МИРУ ТА МИРНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасному світі міжнародні організації та об'єднання відіграють суттєву роль у підтриманні миру та стабільності. Військові конфлікти, що виникають на ґрунті політичних, економічних, етнічних або релігійних суперечностей, несуть загрозу не лише безпосередньо залученим країнам, а й глобальній безпеці. Саме тому міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, Африканський Союз, Ліга Арабських Держав та інші, активно здійснюють миротворчі ініціативи, санкційний тиск, дипломатичне посередництво, а також гуманітарну допомогу для постраждалих регіонів.

Основним завданням таких організацій є запобігання війнам, врегулювання вже існуючих конфліктів та сприяння післявоєнному відновленню держав. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні інструменти, включаючи миротворчі місії, переговорні процеси, економічні санкції та міжнародне право. У цій тезі буде розглянуто основні

механізми, за допомогою яких міжнародні організації сприяють розбудові миру та врегулюванню військових конфліктів.

Одним із найважливіших інструментів підтримання миру є миротворчі місії, які здійснюються під егідою міжнародних організацій. Наприклад, Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє провідну роль у проведенні таких місій. Миротворчі операції ООН передбачають розміщення військових контингентів, які контролюють виконання мирних угод, забезпечують захист цивільного населення та сприяють демілітаризації конфліктних зон.

Також значну роль у миротворчих операціях відіграє Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), яка займається моніторингом ситуацій у зонах конфліктів, сприяє діалогу між сторонами та допомагає у підготовці виборів у післяконфліктних регіонах. НАТО, хоч і є військовим альянсом, також бере участь у стабілізаційних місіях, як це було в Косово та Афганістані.

Миротворчі операції мають значний вплив на зниження рівня насильства та створення умов для мирного врегулювання конфліктів. Водночас ефективність таких місій залежить від фінансування, мандату та рівня залученості держав-членів.

Міжнародні організації часто виступають посередниками у мирних переговорах. Одним із найбільш відомих прикладів є зусилля ООН у врегулюванні ізраїльсько-палестинського конфлікту, переговори за посередництва ОБСЄ у врегулюванні війни на Донбасі, а також дипломатична діяльність Європейського Союзу у сприянні мирному процесу на Балканах.

Окрему роль відіграють регіональні організації. Наприклад, Африканський Союз бере активну участь у вирішенні конфліктів у Судані та Ефіопії, а Ліга Арабських Держав намагається врегулювати ситуацію в Сирії та Ємені. Завдяки багатостороннім переговорам та дипломатичному тиску багато збройних конфліктів вдається перевести в русло мирних домовленостей.

Дипломатичне посередництво дозволяє досягати компромісу між конфліктуючими сторонами без застосування військової сили. Воно передбачає проведення перемовин, залучення міжнародних спостерігачів, укладання мирних угод та моніторинг їхнього виконання.

Одним із важливих методів впливу на агресивні режими є застосування міжнародних санкцій. Такі заходи передбачають обмеження економічної, фінансової та політичної співпраці з державами або організаціями, які загрожують міжнародній безпеці.

Наприклад, після анексії Криму Росією у 2014 році ООН, ЄС та США запровадили масштабні санкції проти Російської Федерації, що мало на меті послабити її економічні можливості для ведення війни. Подібні санкційні механізми застосовувалися проти Північної Кореї, Ірану, Сирії та інших країн, які порушують міжнародне право.

Ефективність санкцій залежить від координації між державами та міжнародними організаціями. Однак їхня дія може мати як позитивні, так і негативні наслідки: з одного боку, вони спонукають до переговорів, а з іншого – можуть ускладнювати гуманітарну ситуацію в санкціонованій країні.

Ще одним важливим аспектом діяльності міжнародних організацій є надання гуманітарної допомоги та сприяння відбудові зруйнованих війною територій. Організації, такі як ООН, Червоний Хрест, ЮНІСЕФ та Всесвітня продовольча програма, забезпечують продовольством, медичною допомогою, тимчасовим житлом та фінансовою підтримкою постраждалим від конфліктів.

Європейський Союз та Світовий банк фінансують проекти з реконструкції інфраструктури, економічного розвитку та соціальної реабілітації населення після збройних конфліктів. Такі заходи сприяють стабілізації регіонів і запобігають повторенню конфліктів у майбутньому.

Отже, міжнародні організації та об'єднання відіграють ключову роль у підтриманні миру та врегулюванні військових конфліктів, використовуючи широкий спектр інструментів – від миротворчих місій і дипломатичного посередництва до економічних санкцій і гуманітарної допомоги. Вони сприяють не лише припиненню бойових дій, а й відновленню зруйнованих територій, запобігаючи новим конфліктам.

Миротворчі операції ООН, НАТО, ОБСЄ та інших організацій дозволяють забезпечити контроль за виконанням мирних угод і захист цивільного населення. Дипломатичні ініціативи сприяють врегулюванню конфліктів мирним шляхом, а санкційний тиск змушує агресорів дотримуватися міжнародного права. Гуманітарна допомога та економічна підтримка допомагають країнам відновлюватися після конфліктів і створювати

умови для стійкого миру.

Попри значні досягнення, міжнародне співтовариство стикається з викликами, такими як політичні інтереси окремих країн, недостатнє фінансування миротворчих місій та труднощі у виконанні мирних угод. Проте глобальна співпраця та зміцнення механізмів міжнародного права є ключовими факторами у подальшому зміцненні міжнародної безпеки.

Таким чином, міжнародні організації є важливими акторами у розбудові миру, а їхня діяльність є необхідною для забезпечення стабільності у світі. Подальший розвиток механізмів врегулювання конфліктів та розширення міжнародного співробітництва сприятиме більш ефективному реагуванню на сучасні виклики безпеки.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй // Офіційний сайт ООН. – <https://www.un.org>.

2. Миротворчі операції ООН // Офіційний сайт ООН. – <https://peacekeeping.un.org>.

3. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ): завдання та діяльність // Офіційний сайт ОБСЄ.

4. Діяльність НАТО у сфері підтримання миру // Офіційний сайт НАТО.

5. Європейська служба зовнішніх дій. Миротворчі ініціативи ЄС // Офіційний сайт ЄС. – <https://eeas.europa.eu>.

Денис ВЛАДИКІН

здобувач вищої освіти

Юлія ЯКОВЕНКО

викладач Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-5083-3905>

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ ЯК ПРАВОВОГО ІНСТРУМЕНТУ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

У сучасному світі санкції стали одним із ключових інструментів реагування держав на зовнішні та внутрішні загрози. Вони використовуються для захисту національної безпеки, дотримання міжнародного права та прав людини. Україна, як незалежна держава, в умовах сьогоденних реалій також активно застосовує санкційні механізми для протидії агресії та порушенням міжнародного права.

В Україні правове регулювання санкцій визначається Законом України «Про санкції». Відповідно до цього Закону, санкції – це спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, які можуть застосовуватись з боку України з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави [1]. Зазначений Закон, а саме стаття 4, передбачає різні види санкцій, зокрема фінансові обмеження, примусове повернення або видворення, заборона поширення медіа тощо.

Крім того, правові аспекти санкцій регулюються Конституцією України, Законом України «Про міжнародні договори України», а також нормами міжнародного права, такими як статuti ООН, рішення Ради Безпеки ООН, резолюції Європейського Союзу та іншими міжнародними нормативно-правовими актами.

Незважаючи на наявність законодавчої бази, застосування санкцій в Україні стикається з низкою проблем, що впливають на їх ефективність та правомірність. Однією з ключових проблем є правомірність застосування санкцій до громадян та юридичних осіб України. Закон «Про санкції» передбачає можливість обмежувальних заходів лише у випадках, коли особа займається терористичною діяльністю. Однак широке трактування цього поняття може спричиняти дискусії щодо обґрунтованості та законності накладених санкцій.

Яскравим прикладом є початок війни у 2014 році та повномасштабного вторгнення в 2022 році, коли міжнародна спільнота: Європейський Союз, США, Велика Британія та інші країни, ввели масштабні санкції проти всіх російських юридичних та фізичних осіб, навіть які не мали очевидного зв'язку з військовими діями, але підтримували режим або працювали

в стратегічних галузях. Обмеження стосувалися фінансового сектора, енергетики, замороження активів і заборони на діяльність за кордоном. Через що виникли дискусії щодо правомірності та ефективності цих заходів. Це викликало судові позови до європейських інституцій, зокрема до Суду Європейського Союзу, де окремі особи намагалися оскаржити санкції, аргументуючи їх недостатнім юридичним обґрунтуванням.

Ще однією суттєвою проблемою є негативний вплив санкцій на цивільне населення країни, проти якої вони спрямовані. Економічні обмеження можуть призводити до погіршення гуманітарної ситуації, що викликає критику з боку міжнародної спільноти та правозахисних організацій. Після вторгнення іракських збройних сил до Кувейту Радою Безпеки ООН було прийнято низку резолюцій, серед яких була резолюція № 661 від 06.08.1990, якою було введено санкції проти Іраку на постачання озброєння та економічні санкції. В результаті чого економіка Іраку отримала потужний руйнівний удар. У зв'язку з обмеженим доступом до медикаментів, товарів першої необхідності та харчових продуктів відбулось різке зростання смертності.

Слід зазначити, що санкції були і залишаються інструментом тиску та засобом врегулювання конфліктів, проте їх застосування супроводжується низкою правових, економічних та гуманітарних викликів. Незважаючи на їхню спрямованість стримувати агресію, часто санкції мають вплив не лише на політичні режими, а й на цивільне населення, викликаючи економічні труднощі.

На підставі вищевикладеного можливо дійти висновку, що подальше вдосконалення санкційної політики потребує комплексного підходу, що базується на дослідженнях її наслідків, а також на механізмах моніторингу та коригування санкцій відповідно до змін у політичній ситуації. Важливим є забезпечення ефективного міжнародного контролю за дотриманням санкцій, включно із запобіганням їх обходу через треті країни чи фінансові інструменти. Тому майбутня санкційна політика повинна балансувати між досягненням стратегічних цілей і дотриманням принципів міжнародного гуманітарного права, що дозволить забезпечити її ефективність без спричинення непропорційної шкоди мирному населенню.

1. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII : станом на 21 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

3. Resolution 661 (1990) adopted by the Security Council at its 2933rd meeting, on 6 August 1990 : Resolution of 06.08.1990 no. S/RES/661(1990). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/94221?v=pdf&ln=en> (date of access: 27.02.2025).

Anya HALUZA

2nd-year student at the Faculty of Training
Specialists for Pre-trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND INTERNATIONAL ASSOCIATIONS IN PEACEBUILDING AND THE PEACEFUL REGULATION OF MILITARY CONFLICTS

The full-scale war in Ukraine, which has been going on for more than two years, has caused numerous casualties, widespread destruction, forced millions of people to flee their homes, caused trauma for an entire generation, divided families and communities, deprived children of their childhood, devastated the economy and caused irreparable damage to the environment.

According to UN estimates, Ukraine will need 486 billion US dollars for recovery and reconstruction over the next decade.

In such conditions, international organizations play a crucial role in providing humanitarian assistance, supporting the population and the economy. An important aspect of their work is the prevention and resolution of conflicts [1].

International organizations such as the UN, the Red Cross and others provide humanitarian assistance to those affected by the war in Ukraine, including the provision of shelter, food, medical care and psychological support. They also contribute to the restoration of infrastructure, support the economy and create conditions for the return of refugees to their homes.

An important aspect of the activities of international organizations is also monitoring the situation in the conflict zone, collecting information about human rights violations and war crimes. This information is important for bringing those responsible to justice and ensuring justice for the victims.

International peacekeeping operations are political actions aimed at resolving military-political conflicts. These operations are an integral part of the ongoing conflict, and independent parties with clearly defined political goals participate in them. The need for such operations is due to the fact that the international community requires the warring parties to cease hostilities and achieve a peaceful settlement.

According to the National Institute for Strategic Studies, a research group led by Professor G. Perepelitsa, which includes military scientists, defines a political conflict as a struggle between two parties. Therefore, it is a form of social interaction that forms the main system in its system-forming aspects. An international peacekeeping operation, as an intervention by the international community in a political conflict, involves the sending of separate units, forces or other formations to a zone of military conflict [2].

International peacekeeping operations can be diverse in their nature and scale. They can include both monitoring ceasefires and larger operations using military forces to ensure security and stability.

Many countries and territories around the world are actively developing and implementing strategies to protect against cyber threats. Since 2016, many states have updated or published their cybersecurity strategies for the first time. These strategies include the development of new rules and laws, the creation of specialized agencies, the improvement of existing mechanisms, as well as the launch of educational and awareness-raising programs aimed at raising public awareness of cybersecurity. In addition, countries are actively working to promote a culture of safe Internet use, build their own cyber defense capabilities, and strengthen international cooperation in this area [3].

Targeted efforts by countries in the field of cybersecurity are critical to protecting against the ever-growing cyber threats. Attackers are becoming increasingly sophisticated in their methods, using the latest technologies and tools to launch attacks on government institutions, critical infrastructure, businesses, and individual citizens. Therefore, the development and implementation of effective cybersecurity strategies is a top priority for every country.

International cooperation is also an important aspect of these strategies. Cyber threats are often cross-border in nature, so countries must join forces to combat them. This includes sharing information about cyber attacks, conducting joint cyber defense exercises and operations, and developing international treaties and standards in the field of cybersecurity.

In addition, an important element of success in the field of cybersecurity is raising citizens' awareness of cyber threats and educating them on the rules of safe behavior on the Internet. Each user should understand their responsibility for ensuring their own cybersecurity and follow simple rules, such as using strong passwords, installing software updates, and avoiding suspicious links and attachments in emails.

Therefore, international organizations and international associations are key actors in the field of peacebuilding and the peaceful resolution of military conflicts. Their activities are vital for ensuring security and stability in the world.

1. Ніколайчук С. В. Роль міжнародних організацій та міжнародних об'єднань у розбудові миру і мирному врегулюванні військових конфліктів. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 294-397.

2. Богуславський В. В. Роль міжнародних організацій та міжнародних об'єднань у розбудові миру і мирному врегулюванні військових конфліктів. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.03.2023). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 139-140.

3. Фролова О. М. Роль ООН в системі міжнародної інформаційної безпеки. *International relations, part «Political sciences»*, 2018. С. 18–19.

Дар'я ГУДЕНЕЦЬ

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності

Віктор БЕРЕЗЮК

професор кафедри
прикордонного контролю,
кандидат педагогічних наук

<https://orcid.org/0000-0001-8565-5441>

*(Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БЕЗПЕКИ

Сьогодні ця тема є досить актуальною, адже порівняльний аналіз національних та міжнародних стандартів безпеки є одним із важливих для обговорення напрямів дослідження, оскільки питання безпеки набувають досить значну актуальність, особливо під час війни. Національні стандарти безпеки формуються з урахуванням правової системи, політичного устрою, історичних передумов та інших аспектів, які пов'язані із країною та її безпековою складовою. Міжнародні стандарти безпеки базуються на договорах, резолюціях міжнародних стандартів. ООН, ЄС, НАТО встановлюють загальні принципи, за допомогою яких ми маємо можливість підсилювати безпекову складову, наприклад, боротьба з тероризмом, кібербезпекою, охороною довкілля та прав людей. Однак впровадження даних правових аспектів може і відображатись на волі держави, її міжнародні зобов'язання та рівень інтеграції у світові структури.

Імплементация міжнародних стандартів на національному рівні є складним процесом. Він потребує дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини, фундаментальний захист яких забезпечує Конституція України, що має суттєвий вплив на інтеграцію міжнародних стандартів у національну практику [1, с. 9].

Країни з різним історичним досвідом і стратегічними завданнями також формують свої національні стандарти, враховуючи специфічні загрози та тактичні вимоги. Наприклад, після розпаду Радянського Союзу нові незалежні держави, такі як Литва та Латвія, почали інтегрувати міжнародні стандарти безпеки, при цьому адаптуючи їх до місцевих умов і потреб [2, с. 34–37].

З іншого боку країни, які мають багатий досвід міжнародних операцій, такі як Великобританія та Франція, розробляють стандарти, які враховують як національні, так і міжнародні аспекти, забезпечуючи гнучкість і адаптивність в умовах змінних глобальних загроз [3, с. 76–80].

Отже, міжнародні стандарти на національному рівні є досить важким, але й водночас важливим процесом, що вимагає конституційних гарантій прав людини, та стратегічних завдань кожної міжнародної країни. Країни з різним історичним контекстом, такі як Латвія і Литва, адаптують міжнародні стандарти до своїх умов, в яких перебувають дані країни, враховуються їхні специфічні загрози. Також можна врахувати держави, які розвинені практикою міжнародних операцій, такі як Великобританія та Франція. Вони формують стандарти, які поєднують не тільки міжнародні, а й національні вимоги, забезпечуючи гнучкість на різні виклики, пов'язані із безпековою складовою.

А щодо національних безпекових стандартів, то вони є не менш важливими у забезпеченні стабільності та захисту держави. Адже вони охоплюють військову, екологічну, кібербезпеку, соціальну безпеку та інші. Ці стандарти регулюють діяльність Держприкордонної служби, ЗСУ та інших військових формувань, які захищають інформаційні системи, сприяють стабільності економіки, а також забезпечують соціальну стабільність.

Отже, порівняльний аналіз національних та міжнародних стандартів безпеки показує, що забезпечення безпеки є досить багатограним процесом, який залежить як від внутрішніх факторів країни, так і від міжнародних зобов'язань та стандартів. Імплементация

міжнародних норм у національну систему безпеки є складним, але водночас необхідним напрямом для посилення захисту держави, особливо в умовах глобальних загроз і військових конфліктів.

Національні стандарти безпеки також відіграють значну роль у захисті держави, регулюючи військову, кібернетичну, екологічну та соціальну безпеку. Вони спрямовуються на ефективне функціонування оборонних і правоохоронних структур, підтримку економіки та захист інформаційних систем.

Отже, можна зрозуміти, що узгоджене поєднання національних та міжнародних стандартів безпеки є одним із важливих умов для ефективного захисту держави. Додаючи сучасні виклики, державам потрібно не лише дотримуватися міжнародних норм, але й адаптувати їх до національних реалій, забезпечуючи баланс між державним суверенітетом та глобальними безпековими зобов'язаннями.

1. Заверуха О. М., Боровікова В. С. Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина: сучасні українські реалії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 3–15.

2. Заверуха О. М., Боровікова В. С. Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина: сучасні українські реалії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 3–15.

3. Cimbala S. J. *Military persuasion: Deterrence and provocation in crisis and war*. University Park: Pennsylvania State University Press. 1994. 296 p.

Кіра ЗАХОЖА

здобувач вищої освіти

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ У МЕХАНІЗМІ
МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), протоколи до неї та практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) є фундаментальними складовими міжнародного механізму захисту прав людини та має особливе значення в умовах воєнного стану. Такий підхід має як нормативне, так і теоретичне підґрунтя. Тож треба відмітити, що проблематика розкриття ролі Європейського суду з прав людини у механізмі міжнародної системи захисту прав людини має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки сприяє формуванню єдності судової практики та забезпечення її динамічного розвитку, а також удосконалення національного законодавства, зокрема у сфері прав людини.

Значення Європейського суду з прав людини у механізмі міжнародної системи захисту прав людини досліджували: Ю. Барабаш, К. Бережна, М. Буроменський, В. Буткевич, О. Водяніков, М. Гультай, Т. Дудаш, В. Завгородній, Є. Калюжна, В. Лемак, Л. Луць, О. Петришин, Т. Подорожна, П. Рабінович, М. Савчин, М. Слабан, Г. Христова, О. Чепік-Трегубенко, С. Шевчук та ін.

Для України, як держави-учасниці Конвенції, знання та використання прецедентів ЄСПЛ при застосуванні положень Конвенції є базовою передумовою виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань. Тож рішення Суду надають певні можливості для внутрішньодержавного застосування Конвенції [8, с. 130]. В умовах війни в Україні Європейський суд з прав людини залишається інституцією, що є гарантом реалізації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2, с. 6; 9].

У цьому контексті важливо зауважити, що у ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» рішенням Суду трактується як: «а) остаточне рішення Європейського суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції; б) остаточне рішення Європейського суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення Європейського суду щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення Європейського суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України» [6]. Через прецедентний характер практики ЄСПЛ його правові позиції щодо судочинства стосуються не лише держав, які були сторонами у справі, а й підлягають врахуванню під час здійснення судочинства та у процесі нормотворчості інших держав, що визнали його юрисдикцію. Важливим також є вплив практики ЄСПЛ на національне судочинство, як врахування вироблених ним принципів, концептуально-методологічних засад судового захисту прав людини і основоположних свобод при ухваленні судами їх рішень [1, с. 314].

Рішення ЄСПЛ перетворилися у важливий чинник розвитку правової системи, під їх впливом формуються нові правові норми, які відповідають міжнародно-правовим стандартам захисту прав людини [4, с. 60].

Наприклад, рішення ЄСПЛ щодо України. У справі «Мельник проти України» йдеться про те, що під час затримання чоловіка за підозрою у грабежі до нього застосували насильство з метою отримати зізнання. У суді показання Мельника, які він дав під примусом, використали як докази його вини, що порушило його право на справедливий суд. Також Мельник скаржився на жорсткі умови утримання в колонії, а також на те, що не мав доступу до ефективного механізму захисту своїх прав. Європейський суд з прав людини у своєму рішенні визначив, що в діях українських органів влади було порушено кілька важливих статей Конвенції, зокрема заборону катувань, право на свободу і особисту недоторканність, а також право на справедливий судовий процес» [7]. Рішення у справі «Мельник проти України» мало потужний вплив на українську судову систему. Його наслідком стала демонстрація того, наскільки важливо державі в особі її органів влади дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та поступово вдосконалювати національне законодавство. Тож це має позитивний вплив на розвиток національного механізму забезпечення прав людини, особливо під час дії правового режиму воєнного стану.

Важливо зауважити, що інколи рішення ЄСПЛ дозволяють вирішувати ті проблеми, що є не врегульованими або недостатньо врегульованими національним законодавством. Це допомагає суддям правильно вирішити те чи інше правове питання і сприяє здійсненню правосуддя, оскільки дає можливість захистити права та інтереси людини у тій ситуації, коли ця суперечка може бути за національним законодавством вирішена декількома способами [3, с. 97]. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод об'єктивно є правовим фундаментом для забезпечення прав і свобод людей у багатьох державах, у тому числі і в Україні

Правові позиції ЄСПЛ впливають на вітчизняну судову практику, головню, через: 1) тлумачення положень Конвенції, як міжнародного акта, що є частиною національного законодавства України; норми Конвенції можуть застосовуватися судом, як джерело права з урахуванням тлумачення її положень у рішеннях ЄСПЛ, або для посилення мотивування судового рішення, у тому числі з урахуванням принципу верховенства права для вирішення юридичних колізій або прогалин національного законодавства; 2) тлумачення основоположних конвенційних принципів або термінів, які можуть застосовуватися судами для посилення мотивування або під час тлумачення норм національного законодавства [5, с. 42]. У Конвенції сформульовані основоположні принципи, разом із тим окремі її положення характеризуються високим рівнем абстрактності, також наявні оціночні поняття, наприклад, «інтереси правосуддя». В уточненні та конкретизації норм Конвенції допомагає судова практика Європейського суду з прав людини. Саме через судові рішення ЄСПЛ можна чітко зрозуміти, як ці абстрактні норми повинні бути реалізовані в реальному житті.

Отже, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), протоколи до неї та практика Європейського суду з прав людини посідають одне із ключових місць у міжнародному механізмі забезпечення прав людини, зокрема в Україні. Рішення ЄСПЛ не тільки забезпечують права людини, але й сприяють удосконаленню національного законодавства держав-членів Ради Європи. Це важливий елемент у забезпеченні справедливості та ефективного правового захисту для громадян України, особливо під час дії правового режиму воєнного стану.

1. Гультай М. М. Вплив практики Європейського суду з прав людини на здійснення конституційного судочинства: шляхи оптимізації. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини* : зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. С. 311–324.
2. Катеринчук І. П. Права людини під час війни (за практикою Європейського суду з прав людини). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4 (2). С. 3–7.
3. Кисельова Л. В. Рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та Верховного Суду України у системі права України: застосування та виконання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 156–159.
4. Лук'яненко Ю. В. Окремі питання застосування практики Європейського суду з прав людини щодо затримання особи у кримінальному судочинстві. *Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 55–60.
5. Лупу Ю. Д. Вплив правових висновків Європейського суду з прав людини на формування судової практики в Україні. *Приватне та публічне право*. 2023. № 2. С. 38–43.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
7. Справа «Мельник проти України» (Заява № 72286/01), 28 березня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text
8. Шишкіна Е. Деякі аспекти правової природи рішень Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2005. № 9. С. 102–105.
9. Nalyvaiko L., Pryputen D., Verba I., Lebedieva Y., Chepik-Trehubenko O. The European Convention on Human Rights and the Practice of the ECtHR in the Field of Gestational Surrogacy. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. № 2 (19). S. 206–219.

Олена КУБАСОВА

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПОНЯТТЯ І ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Правонаступництво в міжнародному праві є фундаментальним механізмом, що забезпечує безперервність правових відносин між державами, які зазнали змін у своїй правосуб'єктності. Це явище набуває особливої актуальності у контексті динамічних політичних та територіальних трансформацій, що відбуваються у світі, зокрема розпаду держав, їх об'єднання, приєднання чи відокремлення територій, що змінює структуру міжнародного правового простору. Упродовж історії міжнародні відносини неодноразово стикалися із ситуаціями, коли необхідно було визначати долю міжнародних договорів, державної власності, архівів і боргів після суттєвих змін у статусі держав.

Зокрема, після розпаду Радянського Союзу, Югославії та Чехословаччини постало питання про спадкування міжнародних прав та обов'язків новоутвореними державами. Подібні ситуації виникали й унаслідок деколонізаційних процесів у XX столітті, коли нові незалежні держави постали перед вибором: приймати або відмовлятися від зобов'язань, які раніше виконувала метрополія. Водночас правонаступництво може відбуватися й у протилежному напрямі, коли дві або більше держав об'єднуються, як це сталося у випадку з Німеччиною у 1990 році.

Таким чином, правонаступництво відіграє важливу роль у забезпеченні правової передбачуваності та стабільності міжнародних відносин. Проте цей процес є складним та неоднозначним, оскільки включає різноманітні правові аспекти та регулюється як нормами

міжнародного звичаєвого права, так і спеціальними міжнародними договорами [4].

Правонаступництво держав визначається як зміна міжнародної правосуб'єктності, внаслідок якої одна держава замінює іншу в питаннях міжнародних прав та обов'язків щодо певної території. Це поняття охоплює різні випадки, включаючи утворення нової держави, розпад або припинення існування держави, об'єднання кількох держав або відокремлення частини території та її перетворення на незалежний суб'єкт міжнародного права.

Основним джерелом правового регулювання правонаступництва є Віденські конвенції 1978 року про правонаступництво держав щодо договорів і 1978 року про правонаступництво держав щодо державної власності, архівів і боргів. Однак ці документи не охоплюють усіх аспектів цього питання, а їхня імплементація часто залежить від політичної волі держав. Зокрема, існують розбіжності у підходах до питання договірної спадковості, оскільки деякі держави підтримують концепцію автоматичного правонаступництва щодо всіх договорів, а інші наполягають на вибірковому підході, коли нова держава самостійно визначає перелік міжнародних зобов'язань, які вона готова визнавати [3].

Правонаступництво держав може відбуватися в різних формах залежно від конкретної ситуації. Якщо нова держава виникає внаслідок розпаду попереднього державного утворення, то питання міжнародних зобов'язань можуть вирішуватися або шляхом рівномірного розподілу прав і обов'язків між новоутвореними суб'єктами, або шляхом передачі правонаступництва одному з них. Наприклад, у випадку розпаду Югославії міжнародна спільнота не визнала жодну з нових держав як єдиного правонаступника, тоді як у ситуації з Радянським Союзом Російська Федерація була визнана його основним правонаступником [6].

Коли відбувається об'єднання кількох держав в єдину політичну одиницю, міжнародні договори та зобов'язання кожної з них можуть бути переглянуті або перегруповані відповідно до нової правової структури. У таких випадках міжнародне право, як правило, закріплює принцип безперервності міжнародних правовідносин, але допускає можливість перегляду зобов'язань, якщо вони несумісні з новими умовами.

Випадки відокремлення частини території та утворення нової незалежної держави супроводжуються дискусіями щодо автоматичної правонаступності договорів. У міжнародній практиці склалися дві основні моделі: принцип *Tabula rasa*, згідно з яким нова держава не несе автоматичних міжнародних зобов'язань, та принцип договірної спадковості, що передбачає збереження чинності певних міжнародних угод, особливо тих, що регулюють питання територіальних кордонів і прав людини [1].

Міжнародне право сформувало низку основних принципів, які регулюють процес правонаступництва держав. Одним із провідних є принцип стабільності міжнародних зобов'язань, який передбачає, що зміна суверенітету над певною територією не повинна автоматично скасовувати раніше укладені договори, особливо якщо вони стосуються територіальних кордонів, прав людини або екологічних стандартів [5].

Іншим важливим принципом є принцип державного суверенітету, який наголошує на праві кожної держави самостійно визначати свою участь у міжнародних договорах та організаціях. У зв'язку з цим нові держави можуть відмовлятися від спадкування певних зобов'язань, якщо це не суперечить загальноновизнаним нормам міжнародного права.

Принцип договірної спадковості передбачає, що певні міжнародні угоди, особливо ті, що стосуються територіальної цілісності та непорушності кордонів, мають автоматично зберігати свою чинність. Це сприяє міжнародній стабільності та запобігає потенційним територіальним конфліктам.

Принцип неперервності прав та обов'язків щодо населення передбачає, що правонаступник має гарантувати виконання міжнародно-правових норм у сфері прав людини, громадянства, економічних та соціальних прав. Це особливо актуально у випадках, коли зміна суверенітету супроводжується зміною правового статусу громадян [2].

Попри наявність загальноприйнятих принципів, правонаступництво держав залишається предметом суперечок у міжнародному праві. Однією з чільних проблем є відмова нових держав від виконання боргових зобов'язань попередників, що створює фінансові та правові труднощі для кредиторів і міжнародних організацій. У випадку з розпадом СРСР Російська Федерація взяла на себе обов'язок щодо погашення зовнішнього боргу Радянського Союзу, тоді як у ситуації з Югославією країни-наступники домовилися про пропорційний розподіл боргових зобов'язань.

Окремі проблеми стосуються правонаступництва щодо міжнародних договорів,

особливо тих, що регулюють військові зобов'язання. Зміна міжнародної правосуб'єктності держави може спричинити необхідність перегляду її статусу у військових альянсах та міжнародних безпекових угодах, що вимагає додаткових дипломатичних зусиль і переговорів.

Таким чином, правонаступництво держав є складним і багатогранним явищем міжнародного права, що відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності міжнародних відносин. Основні принципи цього процесу спрямовані на гармонізацію інтересів держав і міжнародної спільноти, однак відсутність універсальних механізмів врегулювання правонаступництва породжує низку суперечностей, які потребують подальшого розвитку та вдосконалення міжнародно-правових норм.

1. Баймуратов, М. О. (2018). Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс. 762 с.
2. Блажевич, Ю. Ю. (2006). *Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.11*. Інститут законодавства Верховної Ради України.
3. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text (дата звернення: 28.02.2025).
4. Войціховський, А. В. (2020). Міжнародне право: підручник. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 544 с.
5. Мамонтов, І. О. (2021). 30 років незалежності України: міжнародно-правові аспекти правонаступництва держави. Нове українське право, (4), 77-90.
6. Мельник, А. Я. (2005). правонаступництво України щодо міжнародних договорів СРСР. Київ: Юридична думка. 424 с.

Богдан ЛИСЕНКО

курсант 205 навчальної групи
ННІ поліцейської діяльності

Артур САТИРОВ

викладач кафедри тактичної
підготовки Національної академії
внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ

Міжнародні миротворчі місії, які незважаючи на їхню ключову роль у стабілізації конфліктних регіонів, наразі стикаються із серйозними труднощами, що зумовлені активною динамікою сучасного глобального середовища. Однією з найважливіших проблем є політична фрагментація на міжнародній арені. Наприклад, постійні розбіжності між членами РБ ООН часто перешкоджають ухваленню оперативних рішень, як це сталося під час обговорення дій у Сирії, де вето окремих країн заблокувало посилення мандату місії [4]. Геополітичні інтереси, такі як конкуренція за вплив у Лівії або Сахелі, також обмежують ефективність миротворців, перетворюючи їхні зусилля на заручників стратегічних ігор великих держав [3].

Фінансові обмеження наразі є критичним бар'єром. Політична напруга в Малі посилюється з 2020 року, коли після кількох місяців протестів у країні 18 серпня стався військовий переворот. Президента Ібрагіма Бубакара Кейта було усунуто з поста, а влада перейшла до військової хунти [2]. За даними ООН, у 2023 році лише 65 % бюджету миротворчих операцій було забезпечено, що призвело до скорочення ресурсів у ключових регіонах, зокрема до часткового виведення контингенту з Малі [5]. Ця ситуація не лише підриває оперативні можливості, але й знижує довіру місцевого населення до міжнародних інституцій.

Безпекові ризики для персоналу місій наростають паралельно зі збільшенням активності терористичних угруповань. У 2024 році зафіксовано понад 250 нападів на миротворців, зокрема в регіоні Сахелю, де відсутність сучасних технологій розвідки та захисту робить персонал вразливим [6]. Крім того, культурні та соціальні розбіжності між миротворцями та місцевими громадами часто стають причиною напруженості. Після кризи, що спалахнула в Південному Судані в грудні 2013 року, Рада Безпеки своєю резолюцією 2155 (2014) від 27 травня 2014 року посилила UNMISS і змінила пріоритет свого мандату на захист цивільного населення, моніторинг прав людини та підтримку доставки гуманітарної

допомоги та виконання Угоди про припинення бойових дій, бо як показав досвід місії UNMISS у Південному Судані, ігнорування гендерних аспектів або традиційних механізмів вирішення конфліктів може звести нанівець зусилля з відновлення довіри [7; 8].

Важливим аспектом є недостатня координація між різними міжнародними організаціями. Дослідження SIPRI за 2024 рік вказує, що відсутність єдиного підходу між ООН, НАТО та регіональними структурами призводить до дублювання функцій або, навпаки, прогалин у відповідях на загрози [9]. Наприклад, у Центральноафриканській Республіці паралельні місії ООН та ЄС іноді створювали плутанину серед місцевого населення щодо їхніх повноважень.

В умовах такої непередбачуваності миротворці повинні адаптувати свою стратегію і тактику. Це містить у собі розробку нових форм розвідки, роботу з неурядовими організаціями та громадами, а також використання технологій для моніторингу та контролю. Також важливо тісно співпрацювати з місцевою владою та міжнародними партнерами для збору більш повної інформації про конфлікти та відповідного реагування. Необхідно також зосередитися на міждисциплінарному підході, щоб миротворці діяли не лише в рамках традиційних військових і поліцейських місій, але й надавали гуманітарну допомогу, сприяли національному відновленню і підтримували права людини. Такі комплексні заходи можуть допомогти забезпечити довгострокову стабілізацію, спрямовану не лише на припинення насильства, але й на створення умов для відновлення та розвитку суспільства. [1]

Наразі сучасні виклики для міжнародних миротворчих місій потребують системного переосмислення механізмів їхньої реалізації. *По-перше*, критично важливим є забезпечення стабільного фінансування через впровадження обов'язкових внесків усіх держав-членів ООН, що дозволить уникнути ситуацій, подібних до скорочення місії MINUSMA. *По-друге*, необхідно розробити гнучкі мандати, які враховуватимуть культурні, соціальні та політичні особливості регіонів. Наприклад, інтеграція місцевих традицій вирішення конфліктів у стратегії місій може підвищити їхню легітимність в очах місцевого населення.

Технологічний прогрес також має стати невід'ємною частиною миротворення. Використання штучного інтелекту для прогнозування зон конфлікту, супутникового моніторингу або кібербезпеки може значно зменшити ризики для персоналу. Крім того, активізація діалогу між усіма учасниками процесу – від міжнародних організацій до місцевих громад – допоможе усунути розбіжності та створити спільні цінності.

1. Чернявський М. В. Виклики миротворчих операцій ООН в умовах гібридних війн і тероризму. 2024. 351–356 с.

2. Індекс війни. Моніторинг воєнних конфліктів у світі 2023 року. УССД. URL: <https://ussd.org.ua/2024/01/23/indeks-vijny-monitoryng-voyennyh-konfliktiv-u-sviti-2023-roku/> (дата звернення: 12.02.2025).

3. Smith J. Geopolitics and Peacekeeping: Lessons from Libya. International Affairs. 2022. Т. 98. 45–67 s.

4. United Nations Security Council Report. 2023. URL: <https://www.securitycouncilreport.org> (дата звернення: 10.02.2025).

5. UN Peacekeeping Budget. 2023. URL: <https://peacekeeping.un.org> (дата звернення: 11.02.2025).

6. UN Staff Security Report. 2024. URL: <https://www.un.org> (дата звернення: 10.03.2025).

7. UN Digital Library. 2014. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/771722> (дата звернення: 12.02.2025).

8. Johnson L. Gender and Peacekeeping: South Sudan Case. Journal of Conflict Resolution. 2023. Т. 67. 112–130 s.

9. SIPRI Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security. URL: <https://www.sipri.org> (дата звернення: 11.02.2025).

Марія МАГЛА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Дар'я ЛАВРЕНКО

старший викладач кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У сучасних міжнародних відносинах питання відповідальності держав набуває особливого значення через зростання кількості міждержавних конфліктів, порушень міжнародних договорів, екологічних катастроф та випадків грубого нехтування правами людини. Відповідальність держав є основним механізмом забезпечення дотримання міжнародного права та підтримання стабільності світового порядку. Актуальність цієї теми обумовлена кількома ключовими факторами: Збільшення кількості міжнародних спорів та конфліктів. Держави все частіше стають об'єктами претензій у міжнародних судах через порушення норм міжнародного права, включаючи агресію, незаконну анексію територій, екологічні злочини та порушення прав людини. Роль міжнародних судових інституцій. Важливе значення має діяльність Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду та арбітражних трибуналів, які розглядають справи щодо відповідальності держав за правопорушення, що створює прецеденти та впливає на розвиток міжнародного права. Санкції та механізми відповідальності. Питання накладання санкцій, репарацій, відшкодування збитків і політичних наслідків для держав, що порушують міжнародне право, є предметом активних дискусій у міжнародному співтоваристві. Захист прав людини та гуманітарне право. Держави несуть відповідальність за дотримання міжнародних норм у сфері захисту прав людини, зокрема щодо воєнних конфліктів, геноциду, торгівлі людьми та інших злочинів проти людяності. Український контекст. Для України ця тема має особливу важливість у зв'язку з агресією Російської Федерації, окупацією територій та порушенням міжнародного права. Україна активно використовує міжнародні механізми для притягнення РФ до відповідальності, що підкреслює практичну значущість дослідження цього питання.

Поняття міжнародної відповідальності виникло ще в 4 столітті до н.е, воно не ґрунтувалось на нормах міжнародного права але мало сучасну форму вираження. В теперішньому міжнародному праві міжнародна відповідальність з'явилась в 1920 році, коли в Статуті Ліги Націй було вказано на можливість введення санкцій проти країн, які порушили свої міжнародно-правові зобов'язання. Але в 1945 році, після завершення другої світової війни в Статті ООН було зазначено що « міжнародна відповідальність це ті наслідки , які те або інше міжнародне-протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках , наприклад , внаслідок діяння в плані відшкодування збитку й відповідних санкцій». Правова відповідальність держав – це найдавніший інститут міжнародного права. Він впливає на те, як ефективно буде функціонувати система міжнародного права та збереження міжнародного миру та правопорядку [1].

Важливим моментом є те, що міжнародна відповідальність виникає лише за наявності певних підстав. Так, стаття 1 Проекту статей щодо відповідальності держав за міжнародно-правові діяння , ухваленого Комісією міжнародного права , свідчить, що «будь-яке протиправне діяння держави тягне за собою міжнародна відповідальність цієї держави. Згідно зі Статтею 2, міжнародно-протиправне діяння має місце в певних випадках :1) коли діяння, дія чи бездіяльність привласнюється державі за міжнародним правом, 2) коли поведінка держави на міжнародному рівні є порушення міжнародного зобов'язання [2].

В міжнародному праві відповідальність настає після вчинення правопорушення, визначеному в судді в законній формі. В свою чергу відповідальність поділяється на юридичну та фактичну. Юридична ґрунтується на основі міжнародно-правових актів, а фактична – це те за , що настає відповідальність. Тобто, міжнародне правопорушення, що має характерні ознаки та підстави для відповідальності держави .

Більш конкретними видами відповідальності між державами є політична та

матеріальна. Політична відповідальність настає в разі порушення будь-якого міжнародного зобов'язання. Цей вид відповідальності виникає внаслідок самого факту порушення норми, що захищає інтереси інших держав, і виникає навіть за відсутності майнової шкоди або інших відчутних негативних наслідків. Матеріальна відповідальність виникає у декількох випадках. Перше, якщо правопорушення спричинило матеріальний збиток чи завдало майнової шкоди. Другий, якщо шкоди завданого без порушення правових норм, але її відшкодування передбаченого спеціальним міжнародним договором [3].

Притягнення держави до відповідальності (на прикладі збройної агресії росії в Україну починаючи з 2014 року) є важливим аспектом для безпеки в майбутньому. Введення обмежень у вигляді санкцій від цивілізованих країн, обмеження « громадян » країни-агресора та багато іншого є мінімальним що повинен вимагати світ від держави агресора, здійснюючи всі дії виключно до міжнародних норм. Держава повинна постати перед міжнародним трибуналом та нести відповідальність колективну, а кожний індивід чий злочин буде доведеного згідно всіх процедур – індивідуально. Починаючи з невиправданої агресії на сході на початку 2014 р. та анексії Криму, геноциду мирного населення, скоєння воєнних злочинів, злочинів проти людяності, порушення прав міжнародного та гуманітарного права. Також Міжнародний кримінальний суд вже розпочав розслідування злочинів скоєних на території України, що потенційно може призвести до судових процесів та українські державні службовці повинні робити максимум для притягнення злочинців до відповідальності.

Отже, таким чином, дослідження відповідальності держав у міжнародному праві є не лише теоретично важливим, а й має практичне значення для забезпечення міжнародного правопорядку, справедливості та дотримання прав людини. Міжнародна відповідальність є базисом взаємодії держав в цивілізованому світі. Тобто міжнародна відповідальність є одним з основних міжнародних принципів, та за вчинення міжнародного правопорушення, для суб'єкта права настає співвідносна відповідальність. Дослідження цієї теми актуальна для всього світу і наразі, й вивчення можливих способів удосконалення є важливим.

1. Бехруз Х. Н. Становлення норм про правонаступництво міжнародних організацій щодо міжнародної відповідальності. *Держава та регіони* 2021. № 1 (79). С. 294-300.

2. Грабинський М. І., Грушко М. В. Міжнародно-правова відповідальність держави- правонаступниці за порушення зобов'язань держави-попередниці. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 101-105.

3. Жукорська, Я. Сучасна концепція міжнародно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3. С. 36-40.

Yehor MINCHENKO

2nd-year Cadet at the Faculty of Training
Specialists for Pre-trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

MAIN AREAS OF INTERPOL'S WORK IN UKRAINE

The International Criminal Police Organization (INTERPOL) is a global police agency whose main tasks are: supporting global security; assisting states in the global system in working together to investigate international crimes and bring offenders to justice; promoting worldwide police cooperation and the fight against crime; providing support services, expertise and training to law enforcement agencies worldwide, and focusing on certain areas of insecurity and transnational crime: organized crime, terrorism, cybercrime.

According to its Statute, INTERPOL does not participate in or interfere in activities of a political, military, religious or racial nature.

The International Criminal Police Organization (INTERPOL) is a unique platform for

international law enforcement cooperation. Its activities cover a wide range of areas aimed at combating crime on a global scale.

One of the key aspects of INTERPOL's work is to facilitate the exchange of information between law enforcement agencies of different countries. This exchange is vital for the effective investigation of crimes, especially those of a transnational nature. INTERPOL provides a secure platform for the exchange of data on criminals, crimes, methods of committing them, as well as other important information that contributes to the detection and prevention of crimes.

In addition to exchanging information, INTERPOL also plays an important role in coordinating international operations against transnational crime. The organization helps coordinate the actions of police forces of different countries to combat organized crime, terrorism, cybercrime and other types of crimes that have an international character. INTERPOL facilitates joint operations aimed at detaining criminals, dismantling criminal organizations and confiscating their assets.

The activities of the National Security Agency of Ukraine Interpol are primarily interdepartmental in nature. For the regulatory and organizational support of interaction with other law enforcement agencies of the region and the National Police of Ukraine, the «Procedure for the Use of Interpol Capabilities by Law Enforcement Agencies of the National Security Agency of Ukraine» «Prevention, Detection and Investigation of Crimes» has been prepared.

During its existence, the following databases have been created: «Document Circulation», «People», «Transport», «Companies», «Cultural Values», «Deported Persons», and their systematization amounts to over 850,000 units of calculation today. Further improvements and development of the Interpol National Security Agency in Ukraine will contribute to the integration of police forces in the fight against various manifestations of international crime.

An important aspect of Interpol's activities is also the training and advanced training of law enforcement officers from different countries. The organization helps member countries strengthen their capacity to fight crime by providing them with the necessary knowledge and skills.

Interpol's activities are governed by a General Assembly, which represents all members of the organization and meets annually. Interpol constantly strives to improve its support and services to member countries to meet the challenges of modern crime.

In summary, INTERPOL is a key player in the international fight against crime. The organization provides a unique platform for cooperation between law enforcement agencies of different countries, facilitating the exchange of information, coordination of operations and improving the skills of police officers. Despite the successes achieved, INTERPOL faces challenges associated with the rapid development of crime and its transnational nature. To effectively counter modern criminal threats, INTERPOL needs to constantly improve its working methods, expand its powers and strengthen cooperation with member countries.

1. Lisova, Elizaveta Evgeniyevna. Structure and Activities of Interpol. 2023.

2. Movchan, A. V. Main directions of international cooperation of law enforcement authorities. Recommended for distribution via the Internet by the Academic Council. Lviv State University of Internal Affairs, 248.

3. Khorkavy, s. V. Main directions of activity of the national police bodies in the implementation of the strategy of foreign policy activity of ukraine: course towards european integration.

Іван ОМЕЛЬЧУК

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародне гуманітарне право (МГП), також відоме як право війни або право збройних конфліктів, є сукупністю міжнародно-правових норм і принципів, які регулюють гуманітарні аспекти збройних конфліктів. Його основна мета полягає у забезпеченні захисту жертв війни та обмеженні методів і засобів ведення війни, щоб мінімізувати страждання та руйнування, які неминуче супроводжують будь-який конфлікт. Українське законодавство визначає міжнародне гуманітарне право як систему міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів. Ці норми встановлюють права та обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони або обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечуючи захист жертв конфлікту та визначаючи відповідальність за порушення цих норм. Однією з ключових цілей цього права є забезпечення захисту цивільних осіб, поранених, військовополонених та інших осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях.

Міжнародне право збройних конфліктів було кодифіковано у ряді основних міжнародних договорів та конвенцій. Одним з перших важливих документів були Гаазькі конвенції та декларації 1899 і 1907 років, що визначали основні правила ведення війни і захисту цивільних осіб. Важливими етапами у розвитку МГП стали також Женевські конвенції 1949 року, які забезпечують основні права та захист жертв війни, а також Додаткові протоколи до них 1977 року, що містять більш детальні норми для застосування під час міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів. До сучасних документів слід також віднести Конвенцію про заборону касетних бомб (2008 рік), яка була прийнята в Дубліні, хоча не всі держави приєдналися до цієї угоди, зокрема США, Китай і росія [1].

Одним із основних принципів міжнародного гуманітарного права є принцип розрізнення, що вимагає розрізняти цивільні об'єкти і військові цілі. Військові удари повинні бути спрямовані лише на військові об'єкти, а не на цивільних осіб або цивільні об'єкти. Також важливим є принцип необхідності, згідно з яким застосування сили повинно бути обмежене тим, що є необхідним для досягнення військових цілей, і не повинно перевищувати цю необхідність [2]. Важливим аспектом міжнародного гуманітарного права є відповідальність за порушення його норм. Особи, які порушують основні принципи гуманітарного права, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності згідно з міжнародними кримінальними нормами, такими як Міжнародний кримінальний суд (МКС). Порушення можуть включати воєнні злочини, такі як умисне вбивство, катування, захоплення заручників, а також руйнування цивільних об'єктів, які не є військовими цілями.

Однією з найбільших проблем є визначення меж застосування міжнародного гуманітарного права в умовах нових типів збройних конфліктів, зокрема, у разі участі в конфліктах нерегулярних збройних формувань або в умовах гібридних воєн. Визначення того, які саме сторони можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення норм гуманітарного права, залишає відкритим ряд юридичних питань. Це стосується як визначення учасників конфлікту, так і того, якими саме заходами можуть бути обмежені їх дії [3].

Хоча міжнародне гуманітарне право містить численні норми, що обмежують застосування сили і жорстоких методів ведення війни, на практиці їх виконання є складним завданням. Багато держав та недержавних акторів, порушуючи ці норми, залишаються безкарними через відсутність механізмів притягнення до відповідальності. Наприклад, не всі

держави підписали та ратифікували ключові міжнародні документи, такі як Женевські конвенції або Додаткові протоколи до них, що створює прогалини в механізмах захисту прав людини під час війни. Сучасні війни все більше характеризуються використанням новітніх технологій, таких як безпілотники, кіберзброя, штучний інтелект і робототехніка. Ці технології створюють нові загрози для цивільного населення, адже їх використання може призвести до нецільових ударів або порушення принципу пропорційності. Міжнародне гуманітарне право часто не здатне належним чином регулювати ці нові методи ведення війни через відсутність спеціалізованих норм.

У сучасних збройних конфліктах часто виникає проблема забезпечення гуманітарної допомоги для постраждалих осіб. Оскільки багато територій, на яких проходять бойові дії, є закритими для міжнародних гуманітарних організацій, забезпечення необхідної допомоги є надзвичайно складним завданням. Сторони конфлікту, в свою чергу, часто перешкоджають доступу гуманітарних організацій до цивільних осіб, що веде до серйозних гуманітарних криз. Проблема притягнення до відповідальності осіб, які порушують міжнародне гуманітарне право, залишається однією з найбільш складних. Міжнародні суди та трибунали, хоча і є важливим механізмом, не завжди здатні ефективно виконувати свою роль через політичні фактори, обмежену юрисдикцію та складність процесів доведення. Це дозволяє країнам і збройним групам порушувати норми міжнародного гуманітарного права без серйозних наслідків [4, с. 17].

Отже, актуальність міжнародного гуманітарного права не викликає сумнівів у сучасному світі, де збройні конфлікти тривають з новою інтенсивністю і складністю. Однак, як показують сучасні реалії, існує низка проблем, які потребують термінового вирішення. Для ефективної реалізації міжнародного гуманітарного права необхідно вдосконалювати існуючі механізми контролю, розвивати нові юридичні підходи, а також забезпечити притягнення до відповідальності осіб, які порушують його норми.

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

3. Загорітько І., Кориневич А., Короткий А. Діти під російським прицілом. URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/diti-pid-rosijskim-pritsilom.html>.

4. Мельничук О. Ф., Гайду Г. В., Мельничук М. О. Захист прав дітей під час збройних конфліктів. Захист прав дітей в умовах війни. 2022. С. 17-19.

Богдан ПЕТРИЧЕНКО

здобувач вищої освіти спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Науковий керівник:

Ірина ЄРЕМСЬКА

завідувач кафедри
міжнародних відносин,
кандидат історичних наук, доцент

*(Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро, Україна)*

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Перша половина XX століття стала періодом безпрецедентних воєнних катаклізмів, які докорінно змінили систему міжнародних відносин. Досвід Першої та Другої світових війн продемонстрував зростання масштабів та руйнівних наслідків збройних конфліктів не лише для воюючих сторін, а й для всього світу. Демографічні втрати, економічна та політична дестабілізація, гуманітарні катастрофи – усе це актуалізувало пошук нових підходів до

запобігання війнам та врегулювання конфліктів.

Одним із напрямів таких пошуків стала розробка методів превентивної дипломатії, що є механізмом, спрямованим на недопущення виникнення конфліктів шляхом раннього виявлення кризових ситуацій, діалогу та міжнародного співробітництва. Ця ідея набула особливого значення в умовах біполярного світу, коли глобальні безпекові виклики вимагали формування превентивних запобіжних дипломатичних механізмів для збереження миру [1].

Сутність поняття «превентивна дипломатія» вперше розкрив Генеральний секретар ООН Даг Хаммаршельд наприкінці 1950-х років. Він визначав превентивну дипломатію як комплекс дипломатичних заходів, спрямованих на запобігання виникненню суперечностей між сторонами, недопущення їх ескалації в масштабні конфлікти та обмеження поширення вже існуючих криз шляхом посередництва, примирення і переговорів [2].

Подальший розвиток концепція отримала у 1992 році у звіті Генерального секретаря ООН Бутроса Галі «Повістка дня для миру», де превентивна дипломатія визначена, як «дії, спрямовані на недопущення виникнення розбіжностей між сторонами, запобігання переростанню суперечок у більш масштабні конфлікти та зменшення їхніх наслідків у разі виникнення» [3].

На практиці превентивна дипломатія реалізується через Генерального секретаря ООН, його представників, спеціалізовані установи, програми, а також механізми Ради Безпеки, Генеральної Асамблеї та регіональних організацій. Значення цього підходу продовжує зростати в сучасному світі, де міжнародні конфлікти потребують своєчасного реагування та ефективних механізмів врегулювання. Дієвими інструментами превентивної дипломатії є раннє попередження та аналітичний моніторинг ситуації, що є логічними діями на стадії ініціації конфлікту, коли важливо спрогнозувати всі можливі варіанти розвитку подій, і сформувати початковий план врегулювання ситуації.

За умов ескалації конфлікту, ООН пропонує своє посередництво та медіацію у перемовинах, що є серйозними кроками до стабілізації ситуації. Міжнародні платформи для переговорів є дуже важливими, на яких можуть надаватися гарантії дотримання умов договору [4]. Однак на практиці ефективність та дотримання гарантій часто обмежуються лише гучними заявами політиків.

Якщо сторони не можуть досягти примирення, то на агресора можуть накласти санкції. Яскравим прикладом міжнародних санкцій є обмеження, що застосовуються до РФ у зв'язку із її війною проти України. Однак ці заходи залишаються неефективними та не зупиняють агресивну політику РФ. Однією з ключових проблем превентивної дипломатії, як і ООН загалом, є відсутність єдності у реагуванні на загрози глобальної та регіональної безпеки: поки одні держави запроваджують санкції, інші допомагають агресору їх обходити.

Ще одним важливим інструментом превентивної дипломатії є дипломатичні ініціативи, стратегічна комунікація та громадська дипломатія. Ці заходи спрямовані на широке інформування міжнародної спільноти про події, організацію самітів і конференцій для обговорення шляхів врегулювання конфлікту, а також надання допомоги постраждалим.

Превентивна дипломатія, як інструмент запобігання конфліктам і їх ескалації, продемонструвала свою ефективність у низці міжнародних конфліктів. Успішним стало врегулювання кризи в Північній Македонії у 2001 р., коли за посередництва ЄС та ОБСЄ вдалося уникнути громадянської війни між албанською та македонською громадами. Охридська угода, укладена між сторонами конфлікту, передбачала розширення прав етнічних албанців, що сприяло зниженню напруженості та стабілізації ситуації в країні. У 2013 р. завдяки дипломатичним зусиллям та миротворчим місіям ООН було попереджено ескалацію насильства між різними етнічними та релігійними групами у Центральноафриканській Республіці. Шляхом медіації та міжнародного тиску вдалося створити перехідний уряд і розпочати процес національного примирення.

Превентивна дипломатія не завжди виявляється ефективною, що зумовлено відсутністю політичної волі міжнародних акторів до врегулювання конфлікту, недостатньою координацією їх дій, обмеженим впливом дипломатичних механізмів на агресора. Провалом застосування превентивної дипломатії є нездатність міжнародної спільноти запобігти геноциду в Руанді 1994 р. Попри численні попередження про зростання міжетнічної напруженості між хуту та тутсі, ООН та західні держави не вжили належних заходів для недопущення масових вбивств. Небажання міжнародних організацій своєчасно втрутитися призвело до загибелі понад 800 тисяч осіб протягом лише кількох місяців. Невдачею превентивної дипломатії стало й врегулювання конфлікту на Балканах у 1990-х роках. Попри численні спроби міжнародних посередників, включаючи ООН, Європейський Союз та ОБСЄ,

зупинити розпад Югославії мирним шляхом, дипломатичні зусилля не змогли запобігти початку збройних конфліктів у Хорватії, Боснії і Герцеговині та Косові.

Дипломатичні спроби запобігти вторгненню Росії в Україну у 2014 та 2022 рр. також продемонстрували обмежені можливості превентивної дипломатії. Попри тривалі переговори у форматах ОБСЄ, Нормандської четвірки та Мінського процесу, а також санкційний тиск, міжнародна спільнота не змогла зупинити ескалацію конфлікту. Тобто, за умов свідомого ігнорування агресором дипломатичних механізмів, виключно методи превентивної дипломатії без колективних примусових заходів виявляються неефективними.

Зазначене вище підтверджує тезу про залежність результативності інструментів ефективної дипломатії від взаємодії міжнародних акторів, здатності оперативно реагувати на загрози та застосовування комплексного підходу, що поєднує дипломатичні методи з інструментами тиску. Таким чином, відсутність політичної єдності, зволікання з ухваленням рішень та недостатній тиск на агресора, структурно-функціональні проблеми ООН, як гаранта світової безпеки суттєво знижують ефективність превентивних заходів, що призводить до масштабних гуманітарних катастроф та зростання конфліктності сучасних міжнародних відносин.

1. Алексєєнко І. В., Маргулов А. Х., Єремєєва І. А., Несправа М. В. Історія міжнародних відносин: підручник. Дніпро: ДДУВС. 2020. 228 с.

2. Єремєєва І. А. До питання концептуалізації миротворчої діяльності ООН. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 12 бер. 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2021. С. 52-54.

3. Boutros Boutros-Ghali. An agenda for peace : preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping: report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/145749?v=pdf> (дата звернення – 27.02.2025).

4. Zyck, S. A., & Muggah, R. Preventive diplomacy and conflict prevention: Obstacles and opportunities. *Stability: International Journal of Security and Development*. 2012. №1(1). URL: <https://account.stabilityjournal.org/index.php/up-j-sijsd/article/view/sta.ac> (дата звернення – 27.02.2025).

Ксенія РІЗВАНОВА

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА
МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ**

Міжнародні договори відіграють ключову роль у формуванні та розвитку сучасного міжнародного права. Вони є основним джерелом регулювання відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, закріплюючи їхні права, обов'язки та механізми співробітництва. Укладаючи міжнародні договори, сторони забезпечують стабільність і передбачуваність у міжнародних відносинах. У цьому контексті дослідження поняття та юридичної природи міжнародних договорів набуває особливої актуальності.

Міжнародний договір є одним із фундаментальних інструментів у системі міжнародного права, що забезпечує регулювання відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права. Він являє собою угоду, укладену між суб'єктами міжнародного права, яка встановлює, змінює або припиняє їхні взаємні права та обов'язки. Ця угода може мати різні форми та назви, такі як конвенція, пакт, угода, протокол тощо, але незалежно від назви, її сутність залишається незмінною – врегулювання конкретних питань між сторонами [3, с. 124].

Юридична природа міжнародного договору полягає у його обов'язковості для сторін, які його уклали, що є одним із головних елементів міжнародного правопорядку. Відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, міжнародний договір визначається як угода, укладена між державами в письмовій формі і регульована міжнародним правом, незалежно від того, міститься вона в одному або кількох взаємопов'язаних документах і незалежно від її конкретного найменування (стаття 2) [4, с. 382].

Обов'язковість міжнародного договору для його учасників впливає з фундаментального принципу міжнародного права – принципу *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися). Цей принцип, закріплений у статті 26 Віденської конвенції, передбачає, що кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватися. Таким чином, держави, які підписали й ратифікували міжнародний договір, беруть на себе юридичні зобов'язання виконувати його положення у повному обсязі та в належній формі.

Принцип *pacta sunt servanda* відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та передбачуваності міжнародних відносин. Він гарантує, що міжнародні договори не лише мають юридичну силу, але й слугують інструментом регулювання поведінки суб'єктів міжнародного права, сприяючи дотриманню міжнародних зобов'язань і зміцненню довіри між державами. Важливість цього принципу підкреслюється тим, що його порушення може призвести до міжнародно-правової відповідальності та створення підстав для застосування заходів міжнародного примусу [6, с. 274].

Таким чином, юридична природа міжнародного договору визначається його обов'язковістю, яка базується на принципі *pacta sunt servanda* і забезпечує належне виконання міжнародних зобов'язань, що, своєю чергою, є необхідною умовою ефективного функціонування системи міжнародного права та підтримання стабільності міжнародних відносин.

Історично право міжнародних договорів розвивалося на основі міжнародних звичаїв. Першою спробою кодифікації цього права стала Гаванська конвенція про договори 1928 року, яка мала регіональний характер і діяла в Латинській Америці. Згодом, у 1969 році, була прийнята Віденська конвенція про право міжнародних договорів, яка набула чинності в 1980 році та стала головним документом, що регулює укладання, виконання та припинення міжнародних договорів. Україна є учасницею цієї конвенції [1].

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики міжнародного права договорів зробили такі науковці, як Ф. Мартенс, Я. Броунлі, В. Шуршалов, А. Талалаєв. Зокрема, професор І. Лукашук став засновником нового напрямку міжнародно-правових досліджень, а його висновки та пропозиції були враховані при формулюванні положень Віденської конвенції 1969 року. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття І. Лукашука визнано одним зі світових лідерів за авторитетністю досліджень у галузі права міжнародних договорів [2, с. 243].

Значний внесок у розвиток права міжнародних договорів зробив також професор Херш Лаутерпахт. Його дослідження стосувалися кодифікації міжнародного права, принципів тлумачення договорів та співвідношення принципу ефективності тлумачення з намірами сторін договору. Лаутерпахт підкреслював, що кодифікація міжнародного права є необхідною для міжнародної спільноти в цілому і повинна здійснюватися в рамках діяльності ООН. Він також наголошував на важливості принципу добросовісності як одного із загальних принципів права у питанні тлумачення договорів [3, с. 264].

В Україні дослідженнями у сфері міжнародного права займаються науковці Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серед них можна виділити таких фахівців, як Олександр Миколайович Григоров, Микола Миколайович Гнатовський, Ігор Миколайович Забара та інші. Вони досліджують різні аспекти міжнародного права, включаючи право міжнародних договорів, міжнародне гуманітарне право, право міжнародної безпеки та інші галузі [5, с. 375].

Отже, міжнародні договори є першочерговим елементом міжнародного права, що забезпечує регулювання відносин між суб'єктами міжнародного права. Їх юридична природа базується на принципі обов'язковості виконання, що гарантує стабільність і передбачуваність у міжнародних відносинах. Дослідження провідних науковців сприяють глибшому розумінню та розвитку цієї галузі права. Урахування міжнародного досвіду та наукових досягнень дозволяє удосконалити національну правову систему України у сфері міжнародних договорів та забезпечити її відповідність сучасним викликам і потребам.

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів, 1969 рік. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 01.03.2024).

2. Лукашук І. В. Міжнародне право: Загальна частина: підручник. К.: АртЕк, 2003. 512 с.

3. Лаутерпахт Г. Функції права у міжнародному суспільстві. К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
4. Броунлі Я. Принципи міжнародного права. Оксфорд: Oxford University Press, 2008. 784 с.
5. Григоров О. М., Гнатовський М. М., Забара І. М. Міжнародне право: сучасні виклики та перспективи. К.: Видавництво КНУ, 2020. 368 с.
6. Шуршалов В. В. Право міжнародних договорів: теорія та практика. К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2015. 304 с.

Іван СВИСТУН

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Міжнародний договір – це офіційна угода між двома або більше суверенними державами чи іншими суб'єктами міжнародного права, спрямована на встановлення, зміну чи припинення їхніх прав і обов'язків. Договори можуть бути різних видів, включаючи політичні, економічні, культурні, військові та інші угоди.

Ще одним важливим аспектом міжнародних договорів є їх класифікація. Існують різні види міжнародних договорів залежно від їхньої тематики та суб'єктів. Наприклад, двосторонні договори укладаються між двома державами, тоді як багатосторонні договори охоплюють більш ніж дві сторони. Договори можуть також класифікуватися за змістом, наприклад, політичні, економічні, соціальні, культурні та інші види.

Укладання міжнародних договорів є складним процесом, що включає переговори, підписання, ратифікацію та виконання. На етапі переговорів сторони узгоджують основні положення договору, а після підписання його текст затверджується відповідними органами держави. Ратифікація договору часто вимагає схвалення національного парламенту або іншого законодавчого органу.

Юридична природа міжнародних договорів базується на їхньому правовому статусі як джерела міжнародного права. Міжнародні договори мають силу закону для держав, які їх підписали та ратифікували, і зобов'язані виконувати їхні умови. Такі договори створюють правові обов'язки та права для договірних сторін, встановлюючи певні стандарти поведінки в міжнародних відносинах. Порушення умов міжнародного договору може викликати відповідальність держави на міжнародному рівні та призвести до санкцій або інших юридичних наслідків.

Важливим елементом юридичної природи міжнародних договорів є їхня обов'язковість. Держави, які ратифікували договір, зобов'язані дотримуватися його положень відповідно до принципу "pacta sunt servanda" (лат. – "угоди повинні дотримуватися"). Це означає, що держави повинні виконувати свої зобов'язання добросовісно і не можуть односторонньо змінювати чи скасовувати договір без згоди інших сторін. Обов'язковість договорів забезпечує стабільність і передбачуваність у міжнародних відносинах, сприяючи збереженню миру та співпраці між державами.

Крім того, міжнародні договори можуть мати різний юридичний статус залежно від їхнього змісту та процедури укладання. Наприклад, деякі договори можуть мати статус "м'якого права" (soft law), що не створює юридичних обов'язків для сторін, але має значний політичний та моральний вплив. Інші договори, такі як конвенції та протоколи, мають статус "жорсткого права" (hard law) і створюють чіткі юридичні зобов'язання.

Міжнародно-правові акти в сфері прав людини часто вважають міжнародними

стандартами, оскільки вони формуються на основі звичаєвих норм, визнаних державами як юридично обов'язкові правила поведінки, проголошені Генеральною Асамблеєю ООН у вигляді декларацій та рекомендацій.

До ключових міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод особи та стосуються правового статусу людини і громадянина, які узгоджуються з Конституцією та відповідними нормативними актами України, належать: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейська соціальна хартія (1961), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990).

Ці акти визначають основні права і свободи людини, зокрема право на життя, свободу та безпеку, свободу слова і віросповідання, право на освіту і працю та багато інших. Вони формують основу для правового регулювання та захисту прав людини на міжнародному рівні, забезпечуючи загальні стандарти, які повинні дотримуватися всі держави-учасниці.

Тож міжнародні договори відіграють дуже важливу роль у регулюванні відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права. Вони виступають офіційними угодами, які встановлюють, змінюють або припиняють правові зобов'язання сторін, тим самим забезпечуючи правову базу для міжнародного співробітництва та вирішення конфліктів.

1. Слонь А. О. Міжнародні стандарти в галузі прав людини: поняття та юридична природа. *Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*: у 2 т. Т. 2. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2021. 524 с.

2. Савчук С. С. Навчально-методичний комплекс дисципліни "Теорія міжнародного права". 2021.

3. Столярський О. В. Зародження та розвиток дефініції поняття «міжнародне право» та особливості його правової природи в зарубіжній науковій доктрині. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, 2024, 47: 346-357.

Єлизавета СИЛКА

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності

Олександр СОЙКО

старший викладач кафедри
прикордонного контролю
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І МІЖНАРОДНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОЗБУДОВІ МИРУ ТА МИРНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародні організації та об'єднання відіграють ключову роль у забезпеченні миру, запобіганні конфліктам і їхньому врегулюванні. Вони застосовують різні механізми, зокрема дипломатію, санкції, миротворчі операції та підтримку постконфліктного відновлення, все це зводиться до завдання забезпечення міжнародної безпеки. Сьогодні міжнародна безпека розглядається як багатогранне і складне явище, що включає джерела небезпеки як військового, так і невійськового характеру. Традиційними джерелами військової небезпеки є: прагнення до гегемонізму, стратегічна ядерна перевага, експансіонізм, міжнародні конфлікти на всіх рівнях, міжнародний тероризм, глобалізована організована злочинність, контрабанда зброї тощо.

Міжнародні правозахисні організації можна розділити на дві групи: універсальні та регіональні. Універсальні правозахисні механізми – це органи та організації, які поширюють свою діяльність по всьому світу, незалежно від державних і регіональних кордонів. Ці

механізми так чи інакше пов'язані з головною міжнародною організацією світу – ООН. І це не випадково: по-перше, її членами є майже всі країни світу, по-друге, відповідно до Статуту ООН, однією з головних цілей цієї організації є «підтвердження віри в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості». До регіональних міжнародних організацій, з точки зору забезпечення міжнародних стандартів прав людини, належать суб'єкти міжнародного права, діяльність яких поширюється у межах певного континенту. Ефективними регіональними організаціями є: Міжамериканська, Африканська, Європейська.

Отже, Державна прикордонна служба України (ДПСУ) активно співпрацює з низкою міжнародних організацій та об'єднань для забезпечення ефективного управління кордонами, боротьби з транскордонною злочинністю та підтримки європейської інтеграції. Основними партнерами Державної прикордонної служби є такі міжнародні організації як FRONTEX, спільно з якими ДПСУ бере участь у спільних операціях та навчаннях, спрямованих на підвищення ефективності охорони кордону та боротьби з незаконною міграцією; Місія Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону Україні та Молдові (EUBAM) надає технічну та консультативну підтримку у вдосконаленні прикордонного контролю, боротьбі з контрабандою та незаконною міграцією на українсько-молдовському кордоні; Консультативна Місія ЄС з реформування цивільного сектору безпеки України (EUAM): надає експертну допомогу у реформуванні сектору безпеки, включаючи прикордонну службу, з метою підвищення ефективності та відповідності європейським стандартам, та ін.

ДПСУ та ООН продовжують співпрацю у сфері реалізації та захисту основоположних прав і свобод людини. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) разом з Міжнародною організацією з міграції (МОМ) проводять серії тренінгів для співробітників ДПСУ. Ці заходи охоплюють міста Чернівці, Львів, Луцьк, Мукачево, Ужгород та інші, з метою покращення навичок та знань прикордонників. У жовтні 2024 року партнери УВКБ ООН, «Право на захист», NEEKA та «Десяте квітня», здійснили 268 моніторингових візитів до ПП Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії та Молдови. Під час цих візитів партнери УВКБ ООН надали різні форми підтримки 1 400 особам, які перетнули кордон. Ця підтримка включала низку послуг, у тому числі 1 325 випадків консультування щодо питань захисту та 204 випадків надання правничої допомоги, і ще 49 осіб отримали соціальний супровід.

Загалом із січня по жовтень 2024 року партнери УВКБ ООН надали підтримку майже 14 000 особам, які перетнули кордон.

Отже, міжнародні організації відіграють ключову роль в забезпеченні глобального миру в сучасному світі, зокрема ті, що допомагають Україні давати відсіч російському окупанту, мобілізувати значні ресурси для оборони, отримати військову, економічну та гуманітарну допомогу, а також заручитися дипломатичною підтримкою на світовій арені, забезпечуючи нас усім необхідним, щоб подолати ворога.

1. Мельник Н. В. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 21 жовтня 2022 року. Захист прав людини: національні та міжнародні механізми. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах. С. 231. URL: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/176.pdf#page=231>.

2. UNHCR Ukraine The UN Refugee Agency Огляд моніторингу кордону жовтень 2024 року. URL: https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/2024-12/unhcr_bcp_snapshot_-_october_2024_finalized_ukr.pdf.

3. Агентство ООН у справах біженців (UNHCR). URL : <https://help.unhcr.org/ukraine/uk/>.

Іван СОЛОДУХА

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності

Аркадій ДЗЯВОРУК

старший викладач кафедри
прикордонного контролю
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР БЕЗПЕКИ: АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТІВ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

У межах євроінтеграційних прагнень Україна надає пріоритетне значення гармонізації національних стандартів прикордонного контролю з європейськими нормами та вимогами. Цей процес охоплює широкий спектр заходів, включаючи модернізацію технічного обладнання, вдосконалення процедур перевірки документів, впровадження сучасних систем біометричної ідентифікації та посилення інформаційного обміну з країнами-членами ЄС.

Адаптація національних стандартів до європейських є не лише питанням технологічного переоснащення, а й важливим елементом загальної безпекової стратегії держави. В умовах сучасних викликів, зокрема гібридних загроз та ризиків нелегальної міграції, підвищення ефективності прикордонного контролю сприяє зміцненню національної безпеки та стабільності в регіоні.

Крім того, інтеграція до європейського простору безпеки та юстиції передбачає розширену співпрацю з ЄС у сфері обміну інформацією, спільних правоохоронних операцій, а також підвищення кваліфікації українських прикордонників за стандартами FRONTEX – Агентства Європейського Союзу з охорони зовнішніх кордонів.

Окремо варто зазначити, що гармонізація процедур прикордонного контролю є не лише важливим кроком у напрямку євроінтеграції, а й ключовою умовою майбутнього вступу України до Європейського Союзу. Відповідність українських стандартів Шенгенському кодексу про кордони та іншим регламентам ЄС дозволить Україні ефективніше інтегруватися до спільної системи управління кордонами, що є важливою складовою процесу вступу до ЄС.

Європейські стандарти прикордонного контролю. Основою європейської системи прикордонного контролю є Шенгенський кодекс про кордони, який регулює перетин як внутрішніх, так і зовнішніх кордонів Шенгенської зони. Він встановлює правила щодо перетину кордонів та умови тимчасового відновлення внутрішнього контролю, спрямовані на спрощення доступу для осіб, які мають законне право в'їзду до ЄС, забезпечуючи при цьому високий рівень безпеки.

Європейський Союз активно впроваджує новітні технології у сфері прикордонного контролю. Зокрема, розробляються великомасштабні централізовані ІТ-системи, такі як Система в'їзду/виїзду (EES) та Європейська система інформації та авторизації подорожей (ETIAS), які покликані підвищити ефективність контролю та безпеки на зовнішніх кордонах. Ці системи дозволяють автоматизувати процеси перевірки та збору даних про подорожуючих, що сприяє швидшому та більш надійному контролю.

У грудні 2017 року Європейська комісія запропонувала зробити інформаційні системи Європейського Союзу інтероперабельними, тобто здатними обмінюватися даними та знаннями для уникнення прогалин у інформації, спричинених складністю та фрагментарністю цих систем. У травні 2019 року були прийняті два регламенти, які впроваджують такі компоненти інтероперабельності:

Європейський портал пошуку: дозволяє компетентним органам здійснювати одночасний пошук у багатьох інформаційних системах на основі біографічних та біометричних даних.

Спільний сервіс біометричного зіставлення: забезпечує пошук та порівняння біометричних даних, таких як відбитки пальців та зображення обличчя, з кількох систем.

Спільний реєстр персональних даних: містить біографічні та біометричні дані громадян третіх країн, які раніше зберігалися в різних інформаційних системах ЄС.

Детектор розпізнавання персональних даних: перевіряє, чи біографічні дані, введені

під час пошуку, присутні в інших системах, що дозволяє виявляти різні імена, пов'язані з однаковими біометричними даними.

Варто зазначити, що впровадження деяких із цих систем зазнало затримок. Наприклад, запуск Системи в'їзду/виїзду (EES), який спочатку планувався на 10 листопада 2024 року, було відкладено через технічну неготовність та побоювання щодо можливих затримок на кордонах. Країни, такі як Німеччина, Франція та Нідерланди, висловили занепокоєння щодо стабільності та функціональності центральної системи EES, яку має забезпечити агентство ЄС EU-Lisa. Наразі новий графік впровадження не визначено, але розглядається можливість поетапного запровадження системи.

Система EES має на меті створити цифровий запис, що пов'язує проїзний документ з біометричними даними, такими як відбитки пальців та зображення обличчя, усуваючи необхідність ручного проставлення печаток у паспортах на зовнішніх кордонах ЄС. Це дозволить посилити контроль за перетином кордонів та запобігти зловживанням, пов'язаним із перевищенням терміну перебування або шахрайством з особистими даними.

Крім того, впровадження системи ETIAS (Європейська система інформації про подорожі та авторизацію), яка вимагатиме від громадян безвізових країн, включаючи Україну, отримання попередньої авторизації для в'їзду до Шенгенської зони, також зазнало затримок. Раніше планувалося, що ETIAS запрацює до весни 2025 року, але у зв'язку з відкладенням EES, запуск ETIAS також відкладається на невизначений строк.

Ці затримки підкреслюють складність впровадження масштабних ІТ-систем на рівні ЄС та необхідність забезпечення їхньої надійності та готовності перед повноцінним запуском.

Шлях України до інтеграції в європейські стандарти прикордонного контролю. Україна активно працює над імплементацією європейських стандартів управління кордонами, що є важливим кроком на шляху до інтеграції з Європейським Союзом. Одним із ключових стратегічних документів у цьому процесі стала Стратегія інтегрованого управління кордонами до 2025 року, яка спрямована на зміцнення безпеки державного кордону, покращення координації між відповідними органами та адаптацію українських процедур до вимог ЄС.

Заплановано поступове запровадження спільного митного та прикордонного контролю з країнами ЄС, що дозволить:

Оптимізувати процедури перетину кордону, що зменшить час очікування для громадян і транспорту.

Посилити взаємодію між українськими та європейськими службами, сприяючи оперативному обміну інформацією про безпекові загрози.

Зменшити корупційні ризики та контрабанду, що є одним із ключових викликів для ефективного управління кордонами.

Підвищити рівень довіри з боку ЄС, що сприятиме подальшій інтеграції України до європейського простору безпеки.

Ключові аспекти адаптації та подальші кроки. Для досягнення повної інтеграції у систему управління кордонами ЄС Україна повинна зосередитися на наступних аспектах:

Адаптація законодавства. Україна має узгодити національне законодавство з нормами ЄС, імплементуючи положення Шенгенського кодексу та інших нормативних актів. Важливими кроками є розширення обміну інформацією через Інтерпол, Європол і систему EUROSUR, а також посилення відповідальності за незаконний перетин кордону та контрабанду.

Модернізація інфраструктури та технологій. Для ефективного контролю необхідно впровадити біометричні системи, інтегрувати бази даних із європейськими системами (EES, ETIAS), створити електронну чергу та посилити відеоспостереження для швидкого реагування на загрози.

Важливим є навчання прикордонників за стандартами FRONTEX, проведення спільних тренінгів із країнами ЄС щодо боротьби з міграційними та безпековими загрозами, а також залучення міжнародних експертів до підготовки кадрів.

Міжнародна співпраця та інтеграція. Україна має посилити взаємодію з FRONTEX, створити спільні пункти пропуску з ЄС і вдосконалити обмін інформацією між правоохоронними органами для підвищення рівня безпеки.

Перспективи та значення для України. Забезпечення ефективного управління кордонами є не лише необхідною умовою для підвищення рівня безпеки, а й важливим фактором для подальшої євроінтеграції України. Виконання вимог ЄС у цій сфері сприятиме: скороченню часу проходження кордону для громадян та підприємців. Покращенню безпеки за рахунок ефективнішого контролю за переміщенням осіб та вантажів. Зменшенню нелегальної міграції та контрабанди, що є важливим для посилення довіри з боку

ЄС. Прискоренню процесу вступу України до ЄС, оскільки ефективний контроль на кордонах є одним із ключових критеріїв для членства. Таким чином, інтеграція України в європейський простір управління кордонами є складним, але необхідним процесом, який сприятиме не лише безпеці держави, але й розвитку економічних, політичних та соціальних зв'язків із країнами Європейського Союзу.

1. Законодавство ЄС та найкращі європейські практики щодо контролю на зовнішніх кордонах Шенгенської зони. Державна прикордонна служба України. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/zakonodavstvo-yes-ta-najkrashi-yevropejski-praktiki-shodo-kontrolyu-na-zovnishnih-kordonah-shengenskoyi-zoni>.
2. Створення Координаційного центру інтегрованого управління кордонами – це євроінтеграція. Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/news/stvorennia-koordinaciinogo-centru-integrovanogo-upravlinnia-kordonami-ce-jevrointegraciia>.
3. Шенгенський прикордонний кодекс – Безпека Шенгенської зони та ETIAS. URL : <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fetias-info.com.ua%2F>.
4. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації інтегрованого управління кордонами: Постанова Кабінету Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-2024-%D0%BF#Text>.
5. Аналіз упровадження процедур і стандартів європейського союзу під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України. URL : <https://doaj.org/article/73f842fa96ba43c09541672d72c9c634>.
6. Frontex. URL : <https://www.frontex.europa.eu/>.

Аліна ТЕЛЯТНІКОВА

здобувач вищої освіти спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Науковий керівник:

Ірина ЄРЕМСЬВА

завідувач кафедри
міжнародних відносин,
кандидат історичних наук, доцент

*(Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро, Україна)*

**ВПЛИВ КИТАЮ НА БЕЗПЕКОВУ АРХІТЕКТУРУ
АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ: ВІЙСЬКОВІ
ІНІЦІАТИВИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ**

Китайська політика в Азійсько-Тихоокеанському Регіоні (АТР) характеризується спробами змінити регіональну архітектуру безпеки та баланс сил на свою користь, часто за рахунок збільшення військової присутності. При цьому Китай зазвичай уникає відкритих конфліктів, займаючи позицію військового союзника та постачальника зброї. Так, Китай є головним джерелом озброєння для Пакистану, сторону якого він зайняв у Індо-Пакистанській територіальній суперечці. Зростаюча військова присутність Китаю в Кашмірі викликає велике занепокоєння Індії, відповідно до позиції якої Кашмір є територією, окупованою Пакистаном. Водночас Китай переконує, що має на меті лише захист власних активів у Пакистані. Додаткову загрозу безпеці Індії створює нарощення Китаєм військового впливу в Тибеті через розбудову стратегічної інфраструктури, незважаючи на особливий автономний статус Тибету.

Наразі іншою зоною інтересу для Китаю є Індійський океан, куди він намагається отримати доступ і військовими методами, хоча про відкриту агресію мова поки не йдеться [1]. Китайська експансія в Індійському океані відбувається в умовах сірої зони, де грань між військовими діями, збором стратегічної інформації, науковою діяльністю навмисно розмита. Так у вересні 2019 р. було виявлено китайське дослідницьке судно Shiyan 1, що проводило дослідження у виключній економічній зоні Індії без відповідного дозволу. В контексті схожій активності Китаю в Південнокитайському морі ці дії викликали сильне занепокоєння. Слід зазначити, що китайські кораблі мають довгу історію порушення міжнародного морського права, наприклад, поширеною є практика вимикання транспондерів системи автоматичної ідентифікації суден, що запобігає можливості ідентифікувати судно-порушник та вжити відповідні заходи. За такою практикою, відомою як «Going dark», береговою охороною

Індонезії у 2011 р. було затримане китайське судно Xiang Yang Hong 03, що досліджувало морські течії та складало мапи морського дна, а ця інформація може бути потенційно використана в військових цілях. У 2024 р. саме це судно прибуло до порту Мале, Мальдіви, що знову викликало хвилю занепокоєння [2] Схожий випадок відбувся раніше, у 2018 р., коли корабель китайського флоту прибув до Мальдивського архіпелагу з метою захисту дружнього до Китаю режиму в Мале [1]. У січні 2024 р. корабель китайської берегової охорони було помічено у Виключній економічній зоні Філіппін біля мілини Скарборо, яка фактично перейшла під контроль Китаю у 2012 р. в результаті територіальної суперечки, хоча скликаний з питань територіальних претензій Китаю міжнародний трибунал 2016 року і визнав їх безпідставними. Це рішення не було визнане Китаєм. Офіційна позиція китайського посольства в Манілі щодо січневого інциденту: мілина Скарборо, відома в Китаї як Хуан'янь Дао, є територією Китаю, що значить, що корабель берегової охорони перебував у її водах «цілком виправдано» та «повністю відповідаючи закону».

Описаний випадок ілюструє китайську діяльність в Сирійській зоні Південнокитайського моря, де першочерговою метою Пекіну є досягнення визнання свої територіальних претензій, навіть якщо ця згода втілюється у мовчанні через неможливість чинити спротив [5]. З цією метою Китай штучно збільшує території островів та мілин, які його цікавлять, інколи створюючи навіть нові острови в процесі, будує на вже існуючих порти, військові об'єкти, злітно-посадкові смуги й радарні станції, розміщує власних військових та акумулює в регіоні сили флоту та авіації. Наразі територіальні суперечки тривають з Філіппінами, Малайзією, Індонезією, В'єтнамом, Брунеєм та Тайванем.

Особливо гострим є конфлікт з Філіппінами: незважаючи на те, що у липні 2016 р. Постійний арбітражний суд у Гаазі виніс рішення за позовом, поданим проти Китаю Філіппінами в рамках Конвенції ООН про морське право на користь Філіппін майже за всіма пунктами, Китай не визнає повноваження суду в цьому питанні та результат трибуналу, в результаті чого територіальна суперечка триває та періодично переростає в озброєні зіткнення. Так, з 2023 р. кораблі китайської берегової охорони почали заважати діяльності команд філіппінських кораблів, що виконували місію поповнення запасів для військових, розміщених на кораблі флоту Філіппін Sierra Madre, який був посаджений на міліну у 1999 р. з метою закріплення власної присутності в регіоні. Інциденти включали в себе використання засліплюючого лазера та водометів, блокування шляху філіппінським кораблям та навімисні зіткнення. Це засвідчує, що Китай уникає прямої конфронтації та використання традиційної зброї, натомість провокуючи інциденти, де його провину складно буде довести, або залучуючи опонентів військовою силою.

Подібний підхід, а також багаторазові порушення Китаєм Конвенції ООН про морське право та встановленого державами АСЕАН та Китаєм кодексу поведінки (code of conduct) дестабілізують регіон та викликають занепокоєння як в АТР, так і за його межами. І хоча ймовірність повноцінного конфлікту наразі є низькою, спроби спротиву вже є помітними. Наприклад, Японія почала продавати військове обладнання та кораблі Філіппінам та В'єтнаму ще у 2017 році, а у березні 2024 р. міністр оборони США Ллойд Остін підтвердив, що Договір про взаємну оборону між Сполученими Штатами та Філіппінами поширюється й на збройні сили та громадські судна обох країн у Південно-Китайському морі [6].

Водночас важливо зазначити, що участь США у безпекових питаннях АТР та Азії в цілому слід розглядати вже крізь призму другого президентства Дональда Трампа, позиція якого щодо економічної конкуренції є набагато більш чіткою, ніж щодо викликів, пов'язаних з безпекою, зокрема забезпеченням безпеки для союзників США в регіоні, територіальними суперечками у Південнокитайському морі та, врешті-решт, питанням Тайваню. Відсутність чіткої позиції США щодо цього питання за Трампа стала скоріше ненавмисною та неспланованою на протипагу традиційно стратегічній що, за розрахунками Вашингтону, дозволяла б серед іншого утримувати Пекін від нападу, а Тайпей – від оголошення незалежності. На думку Вільяма Метьюза, старшого наукового співробітника Азійсько-Тихоокеанської програми Chatham House, такий стан може мати негативні наслідки і для формальних зобов'язань США, чим може скористатися Китай, що в свою чергу призведе не тільки до послаблення коаліції на чолі з США, а й ерозії репутації США, як союзника для держав цього регіону [5].

Наразі також залишається нерозв'язаним Тайванське питання. Відносини між Тайванем та КНР почали помітно погіршуватися з 2016 р., коли у двосторонніх стосунках, як зазначає Тоні Тай-Тінг Лю, спеціаліст з Китайсько-Тайванських відносин з Національного університету Чун Хсін, відбувся перехід від «миру», «діалогу» та «обміну» до «антагонізму», «ворожості» та «відчуження». Зокрема почався процес політичної ізоляції Тайваню, було припинено торгівлю через Тайванську протоку та розірвано стосунки між тайванським SEF (Strait Exchange Foundation – Фонд обміну через Тайванську протоку) та його китайським

партнером ARATS (Association for Relations Across the Taiwan Strait – Асоціація зв'язків через Тайванську протоку), у той час як в Китаї проводилася активна пропагандистська робота, метою якої було відмовити подорожуючих, серед яких і учні китайський шкіл та вищих навчальних закладів, від відвідування Тайваню.

У 2019 році стало зрозуміло, що погляди представників Пекіну та Тайпею на спільне майбутнє Китаю та Тайваню радикально різняться, а відбудова Китайсько-Тайванських відносин потребуватиме часу та, в першу чергу, відновлення взаємної довіри. Однак, промова Сі Цзіньпіня у Великій народній залі в Пекіні 2 січня 2019 р. продемонструвала небажання Китаю переслідувати цю модель відносин: «Майбутнє Тайваню – в національному об'єднанні, а добробут людей залежить від відродження китайської нації».

Сучасна політика Сі Цзіньпіня щодо Тайваню передбачає активне використання військової сили з метою залякування. Так, у березні 2019 р. два винищувачі J-11 увійшли у повітряний простір Тайваню. Це було перше подібне навмисне порушення за два десятиліття. При цьому Китай нарощує військову присутність у повітрі над Тайванською протокою: за інформацією Міністерства Оборони Тайваню, у період з 2021 по 2022 рік кількість розгорнутих Китаєм літаків майже подвоїлася (з 538 р. у 2021 до 1,241 у 2022 р.) [3].

Не менш демонстраційний характер мали проведені у квітні 2023 року військові навчання Joint Sword, що охоплювали морський та повітряний простір Тайванської затоки та Тайваню. Китай активно пропрацьовує різні сценарії потенційної конфронтації з Тайванем, серед яких не тільки відкриті військові дії, а й блокада острова, яка, у випадку, якщо у Пекіні буде прийняте рішення завершити приєднання Тайваню силовим шляхом, буде більш ймовірною, ніж пряме вторгнення, як зазначають експерти CSIS, CNAS та RAND, що проводили варгейми та аналізували можливі тактики сторін, їх озброєння тощо. Було також зазначено, що у випадку війни Китай може звернутися до атак на цивільне судноплавство, використання мін, кібератак серед іншого і на цивільну інфраструктуру та навіть ядерного шантажу, хоча його першочерговою ціллю будуть союзники Тайваню – Японія та США [4].

В контексті безпекового питання АТР слід також згадати про стосунки між Китаєм та Північною Кореєю (КНДР). Хоча підтримка Китаєм КНДР бере свій початок з часів Корейської війни, сучасний Китай неоднозначно ставиться до зобов'язання захищати Північну Корею у випадку військового конфлікту, викладеного у договорі 1961 р. про дружбу, співпрацю та взаємодопомогу. Зокрема було зазначено, що ці зобов'язання стосуються лише сценарію, за якого Південна Корея та США атакують Північну Корею першими. У випадку ж, коли ініціатором військового конфлікту буде Пхеньян, Пекін залишиться нейтральним. Хоча періодичні конфлікти виникали і раніше, сучасна криза у відносинах між Китаєм та КНДР є, ймовірно, найбільш проблемною для Китаю, оскільки заважає багатьом його інтересам в регіоні: Китай зацікавлений у підтримці стабільності та миру на Корейському півострові, оскільки відкритий збройний конфлікт нанесе удар і по його безпекових інтересам та зробить менш привабливим для інвестицій. Незважаючи на ідеологічну близькість, Китай намагається дистанціюватися від проблемного союзу КНДР та Росії, щоб підтримувати вигідні стабільні відносини з Європою та США, що призводить до того, що Північна Корея все більше втрачає свій статус цінного союзника Китаю та розглядається в Китаї як джерело більшої шкоди, ніж користі. Така думка стає все більш поширеною серед міжнародних аналітиків [7].

У підсумку можна зазначити, що Китайський військовий вплив в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є значним, але при цьому Китай уникає прямої конфронтації, розробляючи натомість альтернативні стратегії непрямого впливу на партнерів та противників, гібридної війни та експлуатації регіональної «Сірої зони». Іншою характерною особливістю намагання Китаю триматися осторонь від національних інтересів своїх партнерів – Північної Кореї, Пакистану, тощо – оскільки це не сприяє досягненню власних цілей, якими є забезпечення власної безпеки та безпеки своїх активів у регіоні. Хоча діяльність Китаю часто є фактором нестабільності у Азійсько-Тихоокеанському регіоні, наразі Китай зацікавлений у регіональній стабільності, що проявляється, наприклад, у його закликах до денуклеаризації та демілітаризації щодо КНДР та у спробах вести переговори з Філіпінами щодо питань сутичок у Південнокитайському морі, хоча ці переговори рідко є справді результативними та часто оцінюються як показові. [6] А отже першочерговою метою подібних дій є посилення та розширення власного впливу в регіоні.

1. Daniel K. Inouye Asia-Pacific Center for Security Studies. *Hindsight, insight, foresight: Thinking About Security in the Indo-Pacific*. 2020. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep26667> (last accessed: 11.02.2025).

2. Saxena A. India Has Good Reason to Be Concerned About China's Maritime Research Vessels. *The Diplomat*. 2024. URL: <https://thediplomat.com/2024/02/india-has-good-reason-to-be-concerned-about-chinas-maritime-research-vessels/> (last accessed: 11.02.2025).

3. Tiang-Ting Liu T. Xi Jinping's Taiwan Policy: Soft Gets Softer, Hard Gets Harder. *The Xi Jinping Effect*. 2024. P. 207-225. URL: <https://www.jstor.org/stable/jj.18501143.12?seq=3> (last accessed: 14.02.2025).
4. Center for Strategic and International Studies (CSIS). What War and Wargames Say about Conflict in the Western Pacific. *Security in the Western Pacific: Building Future Capabilities in the Time of AUKUS*. 2024. P. 15–20. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep57029.6?seq=1> (last accessed: 14.02.2025).
5. Matthews W. Trump's ambiguous stance on China raises the risk of accidental conflict in the Indo-Pacific. *Chatham House*. 2025. URL: <https://www.chathamhouse.org/2025/01/trumps-ambiguous-stance-china-raises-risk-accidental-conflict-indo-pacific> (last accessed: 15.02.2025).
6. Center for Preventive Action. Territorial Disputes in the South China Sea. *Global Conflict Tracker*. URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea> (last accessed: 16.02.2025).
7. Council on Foreign Relations. The China-North Korea Relationship. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/background/china-north-korea-relationship> (last accessed: 15.02.2025).

Ангеліна ШИШКІНА

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри
цивільного права та процесу,
доктор юридичних наук, доцент

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПРОЦЕС МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасному світі міжнародні організації відіграють головну роль у підтриманні миру та безпеки, особливо в контексті врегулювання військових конфліктів. Вплив таких організацій проявляється через дипломатичні ініціативи, санкційні механізми, миротворчі операції та юридичні інструменти, спрямовані на забезпечення справедливості та недопущення ескалації збройних протистоянь.

Однією з найвпливовіших організацій у сфері підтримання міжнародного миру є Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН). Відповідно до глави VII Статуту ООН, Рада Безпеки уповноважена вживати заходів щодо припинення конфліктів, у тому числі шляхом застосування санкцій або введення миротворчих контингентів. Наприклад, місії «блакитних шоломів». На момент заснування ООН у 1945 році статут цієї організації не передбачав використання військових підрозділів з метою забезпечення миру. Однак невдовзі після створення ООН трагічний досвід світових воєн та численних криз засвідчив необхідність наявності військових сил як інструменту для ефективного мирного врегулювання, оскільки дипломатичні та економічні засоби не завжди були достатніми для досягнення стабільності.

Починаючи з 1948 року, коли була організована перша миротворча місія ООН на Близькому Сході, військові підрозділи ООН, відомі як «блакитні шоломи», почали активно залучатися до миротворчих операцій, виконуючи завдання з надання гуманітарної допомоги, спостереження за дотриманням умов перемир'я та контролю за демілітаризованими зонами між сторонами конфліктів. Ці операції мали на меті не тільки зниження напруги, але й сприяння мирному врегулюванню, забезпечуючи дотримання прав людини та міжнародного гуманітарного права. У 1988 році миротворчі сили ООН були удостоєні Нобелівської премії миру, що стало визнанням їхнього важливого внеску у підтримку міжнародного миру та безпеки. Це нагородження підкреслило значення миротворчих місій як інструменту, що сприяє стабільності в регіонах, охоплених конфліктами, і виступає як механізм для збереження миру в міжнародному праві [1].

Європейський Союз (далі – ЄС) також здійснює суттєвий вплив на мирне врегулювання конфліктів, використовуючи як дипломатичні, так і економічні інструменти. У

рамках спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС застосовує санкції, фінансову допомогу та миротворчі місії. Наприклад, місія EUBAM (Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні) спрямована на посилення контролю за кордонами для запобігання незаконній діяльності, що може сприяти загостренню конфліктів. Її діяльність полягає у сприянні імплементації стандартів та процедур управління кордонами Європейського Союзу, що, зокрема, забезпечує спрощення процедур перетину кордону для осіб і товарів відповідно до міжнародних норм та законодавства ЄС [2].

Окремим напрямом роботи місії є підвищення професійного потенціалу митних і прикордонних органів України та Республіки Молдова шляхом проведення тренінгів, консультацій та технічної допомоги. Це сприяє ефективному виконанню завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та громадського порядку, EUBAM також надає експертну підтримку у боротьбі з транскордонною злочинністю, включаючи контрабанду, торгівлю людьми, незаконний обіг наркотичних засобів та інші види організованої злочинної діяльності. В межах свого мандату місія виконує функцію посередника між ключовими зацікавленими сторонами, сприяючи координації зусиль правоохоронних органів обох держав, а також міжнародних партнерів. Крім того, EUBAM відіграє важливу роль у процесі мирного врегулювання Придністровського конфлікту, беручи участь у заходах, спрямованих на зміцнення довіри між сторонами, моніторинг ситуації на кордоні та забезпечення дотримання міжнародно-правових норм у сфері прикордонного контролю. Таким чином, місія є важливим механізмом підтримання регіональної безпеки та правопорядку.

Не менш важливу роль відіграє Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ). Її діяльність зосереджена на моніторингових місіях, сприянні діалогу між конфліктуючими сторонами та реалізації програм із запобігання збройним протистоянням. Варто згадати Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ в Україні, яка діяла до 2022 року, спостерігаючи за ситуацією на сході країни [4].

Одним із головних міжнародних судових органів, що здійснює правовий вплив на процес мирного врегулювання військових конфліктів, є Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) перша в історії постійно діюча міжнародна судова установа, уповноважена здійснювати кримінальне переслідування осіб, винних у скоєнні найтяжчих міжнародних злочинів. Суд був створений на підставі Римського статуту 1998 року, який визначає його юрисдикцію, принципи діяльності та механізми співпраці з державами-учасницями.

До компетенції МКС входить розгляд таких злочинів, як геноцид, військові злочини, злочини проти людяності та злочин агресії. Згідно з принципом компліментарності, передбаченим у Римському статуті, цей суд не замінює національні органи правосуддя, а діє лише у випадках, коли відповідна держава не здатна або не бажає здійснювати ефективне розслідування чи кримінальне переслідування винних осіб [3].

Однак діяльність міжнародних організацій не завжди є ефективною. Часто їх дії блокуються політичними інтересами окремих держав, а санкційні механізми та миротворчі місії не завжди здатні зупинити активні бойові дії. Проте їхня присутність і правове регулювання створюють умови для зменшення насильства та побудови стабільного миру.

Таким чином, міжнародні організації відіграють важливу роль у мирному врегулюванні конфліктів через дипломатичні, економічні, військові та правові механізми. Незважаючи на певні недоліки, їхня діяльність є суттєвою для забезпечення міжнародної безпеки та підтримання верховенства права у світовій спільноті.

1. Голубов О. «Блакитні шоломи»: що треба знати про миротворчі місії ООН. dw.com. 2017. URL: <https://www.grafati.com/uk/> (дата звернення: 16.02.2025).

2. Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM). European Union External Action. URL: <https://eubam.org/ua/what-we-do/> (дата звернення: 16.02.2025).

3. Міжнародний кримінальний суд. Посольство України в Королівстві Нідерланди. 2024. URL: <https://netherlands.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/spivrobotnictvo-z-mizhnarodnimi-organizacijami/mizhnarodnij-kriminalnij-sud> (дата звернення: 17.02.2025).

4. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: [https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobotnytstvo-z-mizhnarodnymi-organizatsiyami/organizatsiya-z-bezpeky-i-spivrobotnytstva-v-yevropi-obsyc/#~:text=Organization%20for%20Security%20and%20Co,Центральної%20Азії%20та%20Північної%20Америки.\(дата звернення: 17.02.2025\).](https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobotnytstvo-z-mizhnarodnymi-organizatsiyami/organizatsiya-z-bezpeky-i-spivrobotnytstva-v-yevropi-obsyc/#~:text=Organization%20for%20Security%20and%20Co,Центральної%20Азії%20та%20Північної%20Америки.(дата звернення: 17.02.2025).)

Олексій ЯРОВИЙ

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сьогодні ця тема є досить актуальною та не зовсім врегульованою через вчинення країнами міжнародних правопорушень та безкарність за них.

Міжнародно-правову відповідальність можна описати як обов'язок суб'єкта міжнародного права взяти на себе певні негативні наслідки через завдану шкоду іншому суб'єкту міжнародного права, яка може виникнути як через порушення міжнародного права, так і внаслідок правомірної діяльності [1]. Це твердження не є головним, є й інші тлумачення поняття міжнародно-правової відповідальності, але науковці не дійшли до одного консенсусу цього поняття. Наразі ця проблема є невирішеною і тому певним чином підриває авторитет міжнародного права.

Саме проблеми відповідальності в міжнародному праві є складними і включають в себе велику кількість різних факторів впливу. Щоб створити той нормативно-правовий акт, який буде кодифікованим та визначатиме чітку відповідальність за вчинення державами правопорушень, а також невиконання зобов'язань, які були на них покладені, чи інші дії, які є неправомірними і завдають шкоди міжнародному праву, потрібно зробити досить значний аналіз та узгодження багатьох питань.

Наука України в міжнародному праві приділяє велику увагу проблемі основ міжнародної відповідальності та умов її виникнення. Сутністю цього є визначення того, на підставі яких даних та обставин можна установити відносно будь-якої держави наявність міжнародно-протиправного діяння як джерела міжнародної відповідальності [2]. Комісія міжнародного права з 1956 року розпочала роботу над створенням саме єдиного кодексу міжнародно-правової відповідальності за дорученням Генеральної Асамблеї ООН, а також з 1980 року працюють над проектом конвенції яка визначала відповідальність за ті дії, які не заборонені міжнародним правом. Але ці документи, на жаль, не були прийняті [1].

Саме основні характерні риси поняття міжнародно-правової відповідальності, ті, що, у свою чергу, залежать від певних факторів. По-перше, це наявність дійсного зобов'язання між суб'єктами; по-друге, наявність діяння, яке порушує вказане зобов'язання між суб'єктами; по-третє, шкода, яка є результатом протиправного діяння [3].

Підстави для відповідальності в міжнародному праві є фактичні та юридичні.

Юридичні – це сукупність юридично обов'язкових міжнародно-правових актів, за якими кваліфікується певна поведінка як міжнародне правопорушення. Вони можуть міститися в різних джерелах міжнародного права. Такими є: правомірні, юридично чинні акти, обов'язкові акти Ради Безпеки ООН, звичаї тощо.

Фактичні – це те, за що настає відповідальність. Тобто певний юридичний факт, міжнародне правопорушення.

Тому можемо зазначити, що саме інститут міжнародно-правової відповідальності сьогодні має необхідність ретельного вдосконалення, бо це є досить важливим для врегулювання конфліктів в міжнародному праві та притягнення до відповідальності правопорушників задля збереження миру в світі.

-
1. Теліпко В. О., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право. Київ : Центр учб. Літ., 2010. 609 с.
 2. Вербанський О.В., Скиба Е.К. Діяльність міжнародних органів щодо забезпечення міжнародно-правової відповідальності в публічному праві. 2019. С.55-58.
 3. Антипенко В.Ф. Міжнародне публічне право підручник в 3 т. Т.2 . 2012. С. 384.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ірина ГРИЦАЙ

професор кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-5467-839X>

СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

Воєнний стан значно змінює суспільні відносини, впливаючи на розподіл соціальних ролей, доступ до ресурсів, рівень безпеки та права громадян. Гендерний вимір цих змін є критично важливим, адже війна загострює існуючі нерівності між чоловіками та жінками, створюючи додаткові виклики для окремих груп населення. Воєнний конфлікт призводить до трансформації гендерних ролей: чоловіки частіше залучаються до бойових дій, тоді як на жінок покладається більша відповідальність за підтримку сім'ї, волонтерство та соціальну роботу. Крім того, жінки та дівчата нерідко стають жертвами гендерно-зумовленого насильства, що посилюється в умовах збройного конфлікту.

Одним із найбільш загрозливих наслідків війни є зростання випадків сексуального насильства, торгівлі людьми, примусової проституції та експлуатації. Військові конфлікти створюють умови, за яких безкарність за злочини проти жінок і дівчат зростає, а доступ до механізмів правового захисту стає обмеженим. Жінки, які вимушено залишають свої домівки, стають особливо вразливими до ризиків сексуального насильства з боку військових, членів незаконних збройних формувань, а інколи навіть миротворчих сил. Згідно зі звітами ООН та міжнародних правозахисних організацій сексуальне насильство використовується як воєнна тактика, спрямована на підрив морального духу населення, руйнування соціальної структури та приниження ворога. У багатьох конфліктах сексуальне насильство не лише залишається безкарним, але й ігнорується як проблема, оскільки жертви часто бояться повідомляти про злочини через стигматизацію та страх помсти [1, с. 123–130]. Крім того, війна підвищує ризик торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми. Порушення соціальних зв'язків, економічна нестабільність та масове переміщення населення створюють умови для злочинних угруповань, що займаються експлуатацією у сфері примусової праці та сексуальних послуг.

В умовах воєнного стану значна частина чоловічого населення є залученою до військових дій, що автоматично покладає додаткове навантаження на жінок. Жінки змушені брати на себе основну відповідальність за догляд за дітьми, людьми похилого віку та пораненими. Вони часто поєднують це з волонтерською діяльністю, збором гуманітарної допомоги, організацією тимчасових прихистків для внутрішньо переміщених осіб. Таке навантаження негативно позначається на фізичному та психологічному здоров'ї жінок, адже вони мають обмежений доступ до медичних послуг, відчувають емоційне вигорання та перебувають у стані постійного стресу. Попри це, суспільство нерідко сприймає таку працю як «природну» або «очікувану», що призводить до відсутності підтримки та відповідного соціального забезпечення. Економічна ситуація під час війни суттєво погіршується, що впливає на можливості працевлаштування та доступ до фінансових ресурсів. Жінки частіше працюють у сферах, що найбільше страждають від війни, як-от: освіта, охорона здоров'я, соціальна робота, малий бізнес. Закриття підприємств, руйнування інфраструктури та відсутність стабільних джерел доходу змушують жінок шукати альтернативні шляхи заробітку, часто в умовах експлуатації та дискримінації. Значна частина жінок – вимушених переселенок стикається з труднощами в пошуку роботи через стереотипи щодо їхніх професійних навичок, складнощі з визнанням дипломів за кордоном, відсутність підтримки в догляді за дітьми.

Крім того, зростає ризик економічного насильства, коли жінки стають фінансово залежними від партнерів, волонтерських організацій або державної допомоги. Війна суттєво змінює роль жінок у військовій сфері. Хоча традиційно військова служба сприймається як «чоловіча» професія, все більше жінок беруть участь у бойових діях, виконують роль медиків, операторів безпілотних літальних апаратів, військових інструкторів. За офіційними даними Міністерства оборони України, станом на 2023 р. у Збройних Силах України проходило службу понад 60 тис. жінок, з яких майже 5 тис. брали безпосередню участь у бойових діях. Однак гендерні стереотипи залишаються сильними навіть у військовій сфері. Жінки нерідко стикаються з упередженим ставленням з боку командування та колег, обмеженими можливостями кар'єрного зростання, дискримінацією у забезпеченні спорядження та медичних послуг. Наприклад, військова форма та екіпірування переважно розроблені з урахуванням чоловічої анатомії, що створює додаткові труднощі для військовослужбовиць. Як чоловіки, так і жінки переживають сильний стрес під час війни, однак способи його переживання та соціальна підтримка різняться залежно від гендерних особливостей.

Чоловіки частіше відчувають тиск щодо виконання традиційної ролі «захисника», що може призводити до психологічного вигорання, посттравматичного стресового розладу та агресивної поведінки. Жінки ж частіше страждають від депресії, тривожних розладів через втрату близьких, нестабільність ситуації та надмірну відповідальність за родину. Попри це, доступ до психологічної допомоги є обмеженим, особливо для військових, постраждалих районів та з-поміж внутрішньо переміщених осіб. Також існує певна культурна стигматизація звернення за психологічною підтримкою, особливо серед чоловіків, що ускладнює подолання кризових станів. Гендерні виклики під час воєнного стану мають багатогранний характер, охоплюючи питання безпеки, економіки, соціального забезпечення та психічного здоров'я [2, с. 695–699]. Війна загострює існуючі нерівності, підвищує рівень насильства проти жінок та дітей, створює нові загрози для чоловіків, які стикаються з мобілізацією та соціальними очікуваннями щодо виконання ролі «захисника». Водночас вона надає можливості для перегляду гендерних ролей, підвищення видимості жінок у секторі безпеки та створення більш інклюзивної політики. Для забезпечення рівності необхідно враховувати гендерний вимір у процесі ухвалення рішень, розвивати механізми захисту жертв насильства, підтримувати економічну самостійність жінок та забезпечити доступ до психологічної допомоги.

Посилення гендерної рівності в умовах воєнного стану є важливим аспектом державної політики, що сприяє зміцненню соціальної стійкості та економічного розвитку країни. Війна змінює традиційні гендерні ролі, що відкриває можливості для впровадження більш інклюзивних політик, спрямованих на подолання дискримінації та створення рівних можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Одним із ключових напрямів є розширення участі жінок у політичному та військовому управлінні, оскільки гендерно збалансовані рішення часто є ефективнішими та враховують потреби всіх верств населення. Важливу роль відіграє реалізація Національного плану дій щодо виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», який передбачає розширення можливостей жінок у сфері безпеки та оборони, а також їхню активну участь у процесах миротворення та післявоєнної відбудови. Для цього необхідно впроваджувати програми навчання, підвищення кваліфікації та створення умов для кар'єрного зростання жінок у секторі безпеки.

Важливим напрямом є розбудова правозахисних механізмів, що сприятимуть захисту жінок від гендерно-зумовленого насильства, яке загострюється в умовах збройного конфлікту. Для цього необхідно вдосконалювати законодавство, створювати спеціалізовані кризові центри допомоги постраждалим, посилювати відповідальність за злочини на ґрунті статевої дискримінації, а також забезпечувати комплексну підтримку жертвам насильства, включно з юридичними, соціальними та психологічними послугами. Особливої уваги потребує навчання правоохоронців та військових щодо запобігання насильству, а також впровадження ефективних механізмів контролю та реагування.

Не менш важливим є розширення економічних можливостей жінок, особливо тих, хто втратили роботу або змушені були покинути місце постійного проживання через воєнні дії. Державні програми підтримки жіночого підприємництва, створення нових робочих місць, розвиток дистанційної зайнятості та навчальні програми з перекваліфікації сприятимуть економічній інтеграції жінок та їхній фінансовій незалежності [3, с. 129–132]. Особливу увагу слід приділити розширенню доступу жінок до фінансових ресурсів, зокрема грантів,

пільгових кредитів та державних субсидій на відкриття бізнесу.

Гендерний підхід повинен бути інтегрований у всі аспекти державної політики, включно з освітою, охороною здоров'я, правосуддям та соціальним захистом. Важливо розвивати програми гендерної освіти, спрямовані на подолання стереотипів та формування культури рівноправності серед молодого покоління. Просвітницькі кампанії, що висвітлюють проблеми гендерної дискримінації та сприяють активному залученню жінок у різні сфери суспільного життя, допоможуть змінити традиційні уявлення про роль чоловіків і жінок у кризових умовах.

Міжнародний досвід доводить, що гендерна рівність є важливим чинником відновлення та стабілізації суспільства після конфліктів. Країни, які активно залучали жінок до процесів мирного врегулювання, мали більш ефективні механізми подолання наслідків війни, швидше адаптувалися до нових викликів та змогли забезпечити більш стійкий розвиток. Україна також має використовувати цей досвід, залучаючи міжнародних партнерів до реалізації гендерночутливих програм та посилюючи співпрацю з міжнародними організаціями у сфері прав людини.

Гендерні питання у кризових умовах набувають особливого значення, оскільки війна не лише загострює існуючі нерівності, але й відкриває можливості для їх подолання. Впровадження комплексних заходів із забезпечення гендерної рівності сприятиме зміцненню соціальної згуртованості, підвищенню ефективності державного управління та покращенню економічного становища країни. Ключовими напрямками мають стати залучення жінок до процесів ухвалення рішень, боротьба з гендерно-зумовленим насильством, створення рівних економічних можливостей та інтеграція гендерної політики в усі сфери суспільного життя. Війна не повинна стати причиною відкату в правах і можливостях жінок, а навпаки, має бути каталізатором для створення більш справедливого та рівноправного суспільства. Україна має всі передумови для того, щоб післявоєнна відбудова була не лише економічно ефективною, а й соціально інклюзивною, забезпечуючи рівні можливості для всіх громадян, незалежно від статі.

1. Чупіс А. Жінки у військових конфліктах та в повоєнній розбудові миру: світовий та український досвід. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2023. № 1 (56). С. 123–130.

2. Шопіна І. М. Проблеми забезпечення гендерної рівності в умовах правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 12. С. 695–699. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/117.pdf>

3. Орловська І. Еволюція гендерної рівності в Україні в умовах воєнного часу. *Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 черв. 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 129–132.

Людмила ДОБРОБОГ

професор кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-7149-7697>

ПРАВО, ГЕНДЕР ТА НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні немає необхідності доводити актуальність досліджень з гендерної тематики вітчизняними науковцями. Адже ментально-національні традиції українського народу свідчать про те, що жінки завжди займали особливе місце в суспільному житті держави. Маємо класичний приклад княгині Ольги. Разом з тим воєнна агресія російської федерації проти України поставила нові виклики перед сектором безпеки та оборони нашої держави, зокрема щодо гендерної рівності в лавах Збройних Сил України, імплементації стандартів НАТО в діяльність ЗСУ (крізь призму гендерної рівності). Статистичні дані свідчать про те,

чисельність жінок в лавах Збройних Сил України зросла в декілька разів. Цей основний виклик із багатьох наявних доводить, що гендерна тематика залишається актуальною.

Вкотре звернемося до генези категорії «гендер». Саме слово «гендер» має латинське коріння, але прийшло в нашу мову із англійської («стать», «рід»). Згодом це слово стало використовуватися науковцями. Першою людиною, яка це зробила, був американський психоаналітик, член Американської психоаналітичної асоціації Р. Столлер [3]. В 1968 р. він пише книгу «Sex and Gender» («Стать і гендер») [1]. В цій роботі автор розділяє біологічну характеристику людини за її анатомічною будовою та те, що соціально сконструйовано та організовано. Згаданий термін став активно використовуватися феміністськими дослідниками жіночого досвіду, а самі дослідження – називатись «гендерними». Фокус гендерних досліджень спрямований на вивчення відносин в соціально сконструйованих групах за ознакою статі. Термін «гендер» в УРСР з'явився наприкінці 80-х років XX ст. в розумінні соціальної організації відносин між статями. Це основний спектр дослідницького інтересу через термін «гендер», який є досить містким та релевантним і не асоціюється з іншими широко вживаними термінами. Саме ця категорія використовується в нормативно-правових актах.

Спробуємо умовно поділити розвиток гендерного законодавства на два етапи:

1. Перший етап. Зелене світло щодо гендерних досліджень було покладено Пекінською декларацією, прийнятою на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 р. [5]. Саме з цього часу керівництво України стало виявляти політичну волю щодо інтеграції до міжнародної академічної спільноти. Гендерна рівність підтримується Конституцією України (ст. 24): «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі...» [4]. Також були прийняті закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.) [6; 7] тощо.

2. Другий етап безпосередньо пов'язаний з воєнними діями на теренах України. Були переглянуті державні концепції щодо рівних можливостей чоловіків та жінок в лавах Збройних Сил України та правоохоронних органах. Відповідно до наказу Міністерства оборони України «Про внесення зміни до Переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад» від 05 липня 2022 р. № 179 [8] було розширено перелік бойових посад для жінок-військовослужбовців. Основним на цьому етапі є посилення обороноздатності країни за рахунок залучення жінок на військову службу.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що війна безпосередньо вплинула на розвиток теорії права. Постало питання щодо виникнення нових комплексних галузей, зокрема воєнного права. Також, на нашу думку, почала формуватися така галузь права, як гендерна. Про це свідчить накопичення масиву відповідних нормативно-правових документів.

1. Гендер. *Bikinedia*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80#cite_note-3.

2. Гендерні дослідження, проект «Донбаські студії» / Фонд «Ізоляція» ; Платформа культурних ініціатив ; Представництво Фонду імені Генріха Бюлля. Київ, 2015. 228 с.

3. Гендерні дослідження. *Енциклопедія сучасної України*. URL : <https://esu.com.ua/article-25556>

4. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

5. Пекінська декларація. Прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text.

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

7. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

8. Про внесення зміни до Переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад : наказ Міністерства оборони України від 05.07.2022 № 179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0757-22>.

Volodymyr KRAVETS
Professor of the
Department
of Pedagogics and
Educational
Management,
Doctor of Sciences in
Pedagogy,
Leading Member of
the National Academy
of Pedagogical
Sciences of Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-7537-6545>

Oksana KIKINEZHDI
Professor of the
Department of
Psychology,
Doctor of Sciences in
Psychology

<https://orcid.org/0000-0002-9240-279X>

*(Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine)*

STRATEGIES OF GENDER EDUCATION IN CONTEMPORARY CONDITIONS

The challenge of ensuring a national mechanism for achieving gender equality, as an essential condition for the adherence to fundamental human rights and freedoms and social justice, is timely for Ukraine's status as a candidate for membership in the European Union. This requires the development of ways to institutionalize domestic gender education as a humanitarian component of national security and as a pivotal factor in ensuring social cohesion during Ukraine's martial law conditions.

Social cohesion, solidarity, and responsibility are fundamental social values based on effective utilization of civil rights and other democratic gains, and are relevant to the principles of gender equality, which is a new philosophy of democratizing human relations at all functional levels.

The acute relevance and social demand of this problem in the socio-humanitarian sphere, under the conditions of the all-out war by Russia against Ukraine, are dictated by the need to activate the civic position of all socio-demographic strata of the population in defending Ukrainian statehood and national identity.

During the international conference "The Role of Women in the Recovery of Ukraine: The European Integration Perspective," featuring members of the European Parliament (Lviv, December 1-2, 2023), Ukraine's Government Commissioner for Gender Policy, Kateryna Levchenko, emphasized that "Ukraine has made certain progress and there are gaps on the path to gender equality... I'm pleased that both the Prosecutor General's Office and the Ministry of Internal Affairs are actively engaging in the policy of promoting women's rights. Interaction with public organizations is the foundation of success. Uniting internally means we must also unite with external partners" (50 *vidsotkiv.org.ua*).

Ukraine's current legal and regulatory framework serves as the basis for implementing state policy on gender equality in all spheres of Ukrainian society, including education (e.g., the Strategy for the Implementation of Gender Equality and Non-discrimination in Education "Education: Gender Dimension – 2030," and the State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2030). Notably, strategic goal 7, "Education with Gender Perspective," emphasizes ensuring a gender stereotype-free professional orientation for learners; promoting the self-realization of women and men in diverse scientific fields; and conducting informational campaigns for educational institutions to prevent and respond to violence and discrimination manifestations [3].

In the context of a human-centered paradigm, ensuring equal access for both genders to various public life domains, which will determine decent living conditions for Ukraine's citizens in the future, involves articulating gender issues and integrating them into the Ukrainian educational space in accordance with the current legal framework (Article 24 of the Constitution of Ukraine, Laws on "Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men," "On the Foundations of Preventing and Combating Discrimination in Ukraine," "On Preventing and Combating Domestic

Violence," "On Education," "On Higher Education," "On Child Protection," State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2030; Strategy for Implementing Gender Equality in Education until 2030; National Action Plan for Implementing UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace, Security"; Communication Concept in Gender Equality; etc.) and international obligations assumed by Ukraine (Sustainable Development Goals by 2030, UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women; Council of Europe's Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), international commitments as a participant of the "Biarritz Partnership," "Coalition for Action to Achieve Gender Equality").

Today, the quality of training future professionals for socioeconomic professions largely depends on their understanding of gender theory, acquiring gender competencies and appropriate skills, which align with the EU countries' state policy on gender mainstreaming – a strategic approach to creating equal opportunities for women and men, overcoming gender-based discrimination in all spheres of society, and recognizing individual subjectivity and resilience regardless of gender.

The development and experimental substantiation of egalitarian ideology in educational practices within the sociocultural space as a strategic direction of state policy for achieving gender equality in Ukraine have been part of the long-standing work of the Research Center on Gender Education and Training for Student and Youth at the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine and Ternopil National Pedagogical University (TNP), named after V. Hnatiuk, as a research laboratory and a cultural-educational unit of the university. In line with the human-centric paradigm (V. Kremen) and the "New Ukrainian School" Concept, within the scope of implementing a research project by the Ministry of Education and Science of Ukraine (2019-2021), a conceptual model of creating a gender-fair environment was developed, tested, and implemented. This model represents an egalitarian-educational, non-discriminatory, creativity-oriented, health-preserving, safe, and child-friendly environment built on the principles of social justice, gender equality, child-centeredness, egalitarianism, and gender parity, ensuring the full development of an individual's personality, regardless of gender, age, ability, race, culture, religion, ethnicity, etc. [1; 6-10].

The conceptual model for forming a gender-fair environment for children and youth included theoretical-methodological and organizational-technological concepts. The first concept is rooted in leading ideas of humanistic-existential psychology and pedagogy, the integration of competence-based, personality-oriented (I. Bekh), and gender (V. Kravets) approaches, and its variant — personality-egalitarian (O. Kikinezhdi). Improving the scientific-methodological support for the future specialists accompanying the New Ukrainian School based on "partnership pedagogy" and the unique humanistically oriented "gender matrix" of Ukrainian pedagogical heritage (H. Skovoroda, H. Vashchenko, M. Drahomanov, A. Makarenko, S. Rusova, V. Sukhomlynsky, K. Ushynsky) served as the foundation for introducing modern standards of gender equity into the educational process [7; 9].

In accordance with the content and structure of the environment, we analyzed the psychological-pedagogical mechanisms of gender behavior among all educational-process participants; identified the nature of intergender relationships based on equality and inequality; determined the criteria of gender competence for future professionals at the New Ukrainian School as a highly significant professional quality; and developed gender-oriented courses for higher education students. Additionally, we provided an original definition of an egalitarian personality for New Ukrainian School professionals as a subject of self-creation, open-minded, self-sufficient, gender-competent persons adhering to principles of gender equity and parity in personal and professional life; we refined indicators of nondiscriminatory education, and conducted anti-discrimination assessments, verifications of gender audits and gender mainstreaming efforts [4; 5; 7; 9].

In the process of creating a roadmap for a gender-fair environment in Ukraine, several events were held, including a joint seminar-webinar with the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine and the Center for Gender Studies at the European Humanities University (Vilnius, Lithuania) "Creating Egalitarian Educational Environments for Children and Youth: Experiences and Prospects"; the International Scientific and Practical Conference "Modern Strategies for Gender Education in the Context of European Integration" (2020), where scientists and practitioners identified the existing issues of implementing nondiscriminatory education, academic integrity policies, innovative technologies for developing gender competencies for future educators, and ways to activate youth self-determination in gender culture issues [8]; the informational digest "Student Environment Free from Violence!" within the framework of the annual International 16 Days of Activism Against Gender-based Violence campaign (November 25

– December 10).

During a joint discussion of the Ukrainian translation of the European Institute of Gender Equality's Dictionary, Ukraine's Government Commissioner for Gender Policy Kateryna Levchenko emphasized that "the work on the dictionary symbolizes Ukraine's eurointegration orientation, which is impossible without gender policy, and underscored the importance of understanding the principle of unified state policy in ensuring equal rights and opportunities for women and men" [2].

The current activities of the Center for Gender Research and Implementation of Equal Rights and Opportunities Policy at TNP aim to modernize gender-educational technologies through ICT tools in educational institutions of various levels. This approach has allowed the implementation of a psycho-pedagogical and social-rehabilitation support system for students with special educational needs at the Ternopil Vocational College of the Service and Tourism Industry (2022); the introduction of the educational course "Open Educational Studios: Creating a Respectful Human Rights Space in the Educational Environment" for city educators; the realization of a joint Polish-Ukrainian project "Strengthening People's Commitment to Volunteering for Ukrainian Refugees. Volunteer Motivation and Intentions – The Role of Psychological and Social Factors" (2022-2024); and participation in an expanded meeting of the Ministry of Education and Science's working group on ensuring equal rights and opportunities for women and men, a strategic session "Non-discrimination: The Educational Atlas" (2023).

In particular, among the tasks of the educational course for city educators "Open Educational Studios: Creating a Respectful Human Rights Space in the Educational Environment" are preparing, upgrading, and supporting educators in human rights education; raising awareness of human rights consistent with principles of human rights education, international and national quality education standards; and equipping teachers with competencies in planning educational policies and human rights programs in formal and non-formal education, providing psycho-pedagogical and expert consultations in the human rights domain.

When taking into account the realization of the New Ukrainian School Concept, the demands for professional teacher training with developed competencies increase, highlighting gender competence as a key professional quality and a prerequisite for creating a gender-sensitive educational environment for children's personal development, comprehensive talent and ability growth, and defining individual education and training trajectories.

Gender mainstreaming verification was conducted as a tool for creating a non-discriminatory educational environment, refining indicators for identifying gender biases and stereotypes among heads and teachers of educational institutions.

In the research laboratory of the Center, students conduct developments and studies on highly demanded gender issue topics. These include the research papers "Gender Mainstreaming as a Tool for Building a Non-discriminatory University Environment," "Teachers' Gender Biases and Stereotypes as a Discrimination Factor in the Educational Environment," "Women in Ukrainian Politics: Path to Leadership," and others.

Future research directions involve exploring innovative technologies for applying the European model of parity democracy to national realities, addressing asymmetries in ensuring equal rights and opportunities for women and men, and combating gender-based discrimination in all spheres of Ukrainian society.

1. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : монограф. / Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. та ін. ; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
2. Глосарій і тезаурус Європейського інституту з гендерної рівності / Ред. кол. М. Бабак, О. Давліканова, М. Дмитрієва, М. Козир, Л. Компанцева, К. Левченко, М. Скорик, О. Сусліва; оновл. вид. К.: «Вістка», 2021. 170 с.
3. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>
4. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль : Стереарт, 2014. 884 с.
5. Кікінежді О. Становлення егалітарної особистості майбутнього педагога: історія, здобутки та перспективи діяльності кафедри психології. *Humanitarium*. Переяслав (Київ. обл.) ; Ніжин (Чернігів. обл.) : Лисенко М. М., 2020. Том. 43, Вип. 1 : Психологія. С. 7–22. URL: <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-43-1-7-22/>.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Педагогічна думка, 2009. 520 с.
7. Кравець В., Кікінежді О., Василькевич Я. Формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст. *Новий колегіум*. 2023. 2023.

№ 1-2 (110). С. 15-23. DOI :10.30837/nc. 2023.1-2.15.

8. Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 10-11 вересня 2020 р.) ; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінезди. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с.

9. Kravets V., Kikinezhdi O., Zhyska H. Theory and Practice of Preparing a Future Teacher to the New Ukrainian School: a Gender Perspective. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School* : monograph ; edit by I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 21–35. DOI : <https://doi.org/10.46489/TAPOFT>

10. Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems / Kikinezhdi O. M., Zhyska H. Ya. , Chip R. S., Vasykivych Y. Z. and Hovorun T. V. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment* 8. 2020. No. 3. PP. 538–547. doi: 10.6000/2292-2598.2020.08.03.31.

**Борис
ЛОГВИНЕНКО**
професор кафедри
адміністративного
права і процесу
Дніпровського
державного
університету
внутрішніх справ
(м. Дніпро,
Україна),
доктор юридичних
наук, професор

**Ілона
ГРИШКО**
адвокат,
Університет
Салерно,
м. Монтефорте-
Ірпіно, Італія

<https://orcid.org/0000-0003-1894-4889>

ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: ІТАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Національна поліція України розпочала свою роботу як правоохоронна інституція з сучасною ідеологією та європейськими стандартами функціонування. З моменту свого створення у 2015 р. й до сьогодні відбуваються численні реформи, спрямовані на більш ефективне становлення цього органу. Багато в чому це стосується пошуку оптимальної моделі функціонування, дотримання балансу між центральним підпорядкуванням окремих служб та принципом територіальності, балансу у досягненні поставлених завдань та застосуванні допустимих поліцейських заходів.

Одним із важливих завдань щодо внутрішньої оптимізації діяльності Національної поліції України слід вважати досягнення гендерного паритету в її роботі. Особливої актуальності зазначене питання набуло в умовах відбиття повномасштабної збройної агресії російської федерації, розв'язаної проти України у лютому 2022 р. Це пов'язане з тим, що частина поліцейських долучилася до безпосередньої участі у бойових діях, натомість вакантні посади у територіальних органах (підрозділах) поліції потребують заповнення відповідними фахівцями.

Варто зауважити, що після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України зросла кількість жінок, які стали на захист Батьківщини, долучившись до лав Збройних Сил України (далі – ЗСУ), інших військових формувань та добровольчих об'єднань територіальних громад. Якщо у 2014 р. загальна чисельність жінок у ЗСУ становила 49 926 осіб, із них військовослужбовиць – 16 557 осіб, то станом на 01.03.2023 кількість жінок у ЗСУ зросла до 60 538 осіб, з них військовослужбовиць – майже 42 898 [1].

Утім, як і у багатьох складових сектора безпеки і оборони, досягнення реальної, а не декларативної рівності між жінками та чоловіками все ще залишається проблемою, яка потребує свого належного вирішення. Її розв'язанню може сприяти як урахування національних реалій внутрішньої складової поліцейської діяльності, так і вивчення позитивного зарубіжного досвіду досягнення гендерного паритету в діяльності поліції.

Слід розпочати з того, що під гендерним паритетом (англ. gender – стать, від лат. genus – рід; лат. paritas – рівність) потрібно розуміти принцип симетричного та

рівноважного представлення чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя, зокрема економіці, науці, освіті, політиці [2].

Серед вітчизняних законодавчих актів, спрямованих на досягнення гендерної рівності, можна назвати Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005, метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [3]. Також важливо відмітити Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012, яким визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина [4]. Крім того, слід вказати на низку підзаконних нормативно-правових актів, присвячених проблемам досягнення гендерного паритету в окремих сферах суспільного життя.

Принагідно зазначимо, що в абз. 2 ч. 12 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 закріплено, що жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку [5].

Цікаво, що «поліцейське законодавство» не містить аналогічних положень про гендерну рівність між особами жіночої та чоловічої статі. Причому це стосується як базового Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [6], так і Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 [7]. Як виняток можна навести наказ МВС України від 30.11.2022 № 785 «Про затвердження Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України з виконання завдань операційного плану з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року на 2022–2024 роки» [8]. Слід констатувати, що такий підхід законодавця не є цілісним через відсутність зміни самої ідеології досягнення рівності (паритету) між жінками та чоловіками у секторі безпеки і оборони. Відповідно, визнання Національної поліції України сучасною інституцією європейського зразка без закріплення відповідних положень про гендерний паритет залишається суто декларативним. Виправленню поточного стану справ, що склався у царині внутрішньої поліцейської діяльності в Україні, може сприяти не тільки внесення концептуальних змін у вітчизняне законодавство, а й вивчення та запозичення позитивного зарубіжного досвіду.

Так, цікавим вбачається досвід Італії, у складі правоохоронної системи якої підрозділи цивільної жіночої поліції були створені наприкінці 1959 р.; вони займалися «чутливими для суспільства» питаннями захисту жінок та неповнолітніх осіб. Примітно, що у багатьох демократичних державах на початку XX сторіччя жінки прийшли в поліцію через жіночі спеціальні підрозділи. У Італії ця реформа відбулася після Другої світової війни, спочатку під керівництвом окупаційного військового уряду союзників у Трієсті, а після 1959 р. – на національній основі. Жінки служили окремо від чоловіків тривалий період – з 1961 р. до 1983 р. [9].

У 1978 р. в Італії жінки вперше взяли участь в оголошеному МВС конкурсі на посади чиновників з кваліфікацією комісара. Їх допустили «із застереженнями» в очікуванні висновку Державної ради. Хоча жінка перемогла у конкурсі, офіційне видання «Polizia Moderna» проігнорувало гучну новину. Попри хвилю критичних зауважень щодо такого рішення Закон Ансельмі щодо рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях зайнятості (№ 903) був прийнятий у Італії ще в 1977 р. Шлях до гендерної рівності у поліції спричинив реформу, розпочату в 1981 р. Відповідно до організаційних змін було розпущено орган охорони публічної безпеки та жіночу поліцію одночасно із долученням відповідних підрозділів у єдину систему італійської поліції. Таким чином, у поліції Італії ще у 1981 р. було забезпечено рівність між поліцейськими жіночої та чоловічої статі, з рівними зарплатами, функціями, економічним ставленням і просуванням по службі. Тобто були усунуті юридичні перешкоди для забезпечення рівності жінок на службі в поліції [10].

Вважаємо, що Україна так само має перейти до реального запровадження гендерного

паритету у діяльності поліції, відійшовши від умовного поділу посад і служб на жіночі та чоловічі та зосередивши увагу на забезпеченні прав і свобод як самих поліцейських, так і населення, якому надаються відповідні поліцейські послуги.

1. Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomasshtabnoho-vtorhnennya-rf-v-ukrayinu>.

2. Фоменко А. С., Логвиненко Б. О. Гендерний паритет. *Велика українська енциклопедія*. URL : https://vue.gov.ua/Гендерний_паритет.

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

7. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>.

8. Про затвердження Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України з виконання завдань операційного плану з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року на 2022–2024 роки: наказ МВС України від 30.11.2022 № 785 URL : <https://mvs.gov.ua/upload/1/6/2/0/1/1/nakaz-mvs-785-30112022.pdf>.

9. Tambor M. The origins of the Polizia Femminile, 1948–1961. *Journal of Modern Italian Studies*. 2022. № 27 (2). P. 178–199.

10. Isastia A. M. «Un nuovo Corpo dello Stato. La polizia femminile in Italia (1961-1981)», di Liliosa Azara, ed. Viella 2023. *Donne ieri oggi e domani*. URL : <https://www.donneierioggiedomani.it/un-nuovo-corpo-dello-stato-la-polizia-femminile-in-italia-1961-1981-di-liliosa-azara-ed-viella-2023>.

Валентин М'ЯЧИН

професор кафедри
соціально-економічних дисциплін,
доктор економічних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-1491-5100>

Інеса РУДЬ

студентка ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРЬБИ З ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гендерно зумовлене насильство є серйозною суспільною проблемою, що загострюється в умовах збройних конфліктів. Україна, переживаючи війну, стикається з низкою викликів, пов'язаних із захистом прав людини, зокрема прав жінок, які стали жертвами насильства через воєнні дії. Війна посилює вразливість населення, а жінки та дівчата особливо часто стають об'єктами фізичного, психологічного та сексуального насильства.

Міжнародне співтовариство розробило низку механізмів для боротьби з гендерно зумовленим насильством, серед яких важливу роль відіграє Стамбульська конвенція. Її ратифікація Україною у 2022 році стала важливим кроком у забезпеченні комплексного підходу до боротьби з цим явищем. Документ визначає чіткі правові стандарти щодо запобігання насильству, захисту постраждалих і притягнення до відповідальності винних осіб.

Україна нині проходить через один із найважчих етапів своєї історії, зіткнувшись із військовою агресією росії, що триває з 2014 року, та повномасштабним вторгненням, яке розпочалося у 2022 році. Ці події значно загострили проблему насильства щодо жінок,

зокрема тих, хто опинився в зоні бойових дій або був змушений залишити свої домівки.

Військові події – це події суспільного значення, після яких залишаються комплексні, глибокі, часом дуже тривалі наслідки, скрізь, де б не відбувалися війни. Загалом коли говорять про війну, виділяють два основні аспекти наслідків – матеріальні та людські втрати. Однак існує ціла низка дій, що несуть довгострокові або короткострокові рефлексії, які дуже часто залишаються ніби в тіні і які не беруться до уваги під час комплексного аналізу наслідків війни.

Гендерно зумовлене насильство в контексті збройного конфлікту здійснюється особами, пов'язаними з державою або недержавною збройною групою, включно з терористичними організаціями й часто вчиняється у формі сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом [1].

Відповідно до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), насильство стосовно жінок за гендерною ознакою – це насильство, спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або яке зачіпає жінок непропорційно. Саме жінки та дівчата є найбільш вразливими перед гендерно зумовленим насильством, особливо в умовах воєнного стану [2].

Стамбульська конвенція є першим обов'язковим міжнародним документом, що встановлює комплексні правові стандарти для запобігання насильству щодо жінок, захисту постраждалих та покарання винних. Документ визнає насильство щодо жінок порушенням прав людини та формою дискримінації, а також передбачає низку зобов'язань для держав, які її ратифікували.

Основні положення Конвенції охоплюють:

- запобігання гендерно зумовленому насильству через освіту, інформаційні кампанії та зміну суспільних стереотипів;
- криміналізацію таких дій, як фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство, а також примусовий шлюб, каліцтво жіночих геніталій, примусовий аборт і примусову стерилізацію;
- створення ефективних механізмів захисту жертв, включно з притулками, гарячими лініями та юридичною допомогою;
- забезпечення належного розслідування та покарання кривдників;
- міжнародну співпрацю у боротьбі з гендерно зумовленим насильством [3].

Ратифікація Україною Стамбульської конвенції у 2022 році стала важливим кроком у посиленні правового захисту жертв гендерно зумовленого насильства. Конвенція передбачає посилення кримінальної відповідальності за сексуальне насильство, включно з воєнними злочинами, що пов'язані з гендерно зумовленим насильством, а також розширення заходів захисту постраждалих, зокрема забезпечення притулків, психологічної та юридичної підтримки.

Важливим аспектом є підготовка правоохоронців і суддів щодо розслідування злочинів, пов'язаних із насильством у воєнний час, що сприяє ефективнішому притягненню винних до відповідальності.

Крім того, Конвенція накладає на державу зобов'язання підтримувати реабілітаційні програми для жертв гендерно зумовленого насильства, забезпечуючи комплексний підхід до подолання наслідків таких злочинів.

Особливе значення Конвенції полягає в тому, що вона визнає сексуальне насильство в умовах війни не лише як індивідуальні злочини, а як воєнні злочини та злочини проти людяності. Це дозволяє переслідувати винних на міжнародному рівні, включно з Міжнародним кримінальним судом, що є важливим кроком у забезпеченні справедливості для постраждалих і запобіганні безкарності таких злочинів у майбутньому.

Гендерно зумовлене насильство в умовах війни є серйозною загрозою правам людини та потребує комплексного підходу до запобігання, захисту постраждалих та покарання винних. Збройний конфлікт в Україні значно загострив цю проблему, створивши додаткові ризики для жінок і дівчат, особливо в окупованих територіях та серед вимушених переселенців.

Ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році стала важливим кроком у посиленні правового механізму боротьби з гендерно зумовленим насильством. Документ передбачає криміналізацію таких злочинів, створення ефективних механізмів захисту жертв, посилення підготовки правоохоронців і суддів, а також міжнародну співпрацю для притягнення винних до відповідальності.

Особливе значення має визнання сексуального насильства під час війни як воєнного злочину та злочину проти людяності, що дозволяє переслідувати винних на міжнародному

рівні, включно з Міжнародним кримінальним судом. Це є ключовим кроком у забезпеченні справедливості для постраждалих та запобіганні безкарності таких злочинів у майбутньому.

Отже, Стамбульська конвенція є важливим механізмом боротьби з гендерно зумовленим насильством, особливо в умовах воєнних конфліктів. Її ратифікація Україною створює правові передумови для ефективного переслідування винних, захисту жертв та запобігання насильству.

1. Програмний документ щодо статевих та гендерних злочинів / Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду, 2014 р. Львів : ЮрФем, 2022. С. 11.

2. Мінайлов І., Логінова М. Досвід боротьби з гендерно зумовленим насильством у воєнних умовах: досягнення та невирішені проблеми. 2024.

3. Желтуха М. Попередження сексуального насильства під час війни. Аналітичний центр. Асоціація жінок-юристок України ЮРФЕМ.УА. URL: <https://jurfem.com.ua/poperedzennya-seksualnogo-nasystva-pid-chas-viyny-ta-pokarannya-zanyogo-rekomendacii-dlya-ukrainy>.

Ірина ТРУБАВІНА

професор кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна), доктор педагогічних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0003-1057-430X>

ПРО ПРОЄКТ КУРСУ «ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВЕ І НЕДИСКРИМІНАЦІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ» (в системі Міністерства оборони України)

Створення безпечного комфортного військового формування, що є актуальним, певною мірою пов'язане із забезпеченням гендерної рівності, зокрема з гендерночутливим та недискримінаційним спілкуванням. Зазначимо, що таке середовище є більш ефективним щодо виконання бойових завдань, підвищує довіру до командира та інших гілок влади. Гендерні напрацювання НАТО наголошують на рівності в навчанні з будь-яких питань служби, однаковому змісті навчання жінок і чоловіків, в той час як бачимо в освітніх програмах курси для жінок-військовослужбовців, що не відповідають вимогам НАТО, курс на який закріплено в Конституції України. Якщо говорити про ефективний військовий підрозділ, то це той, в якому всі військовослужбовці/виці почуваються захищено, комфортно, в якому немає дискримінації в будь-якій формі, мають місце гендерночутливе спілкування і, як наслідок, довіра в колективі.

Виникає питання, що треба зробити для того, щоб була така обстановка в колективі. На наш погляд, це як законодавчі зміни, наявність гендерних і антидискримінаційних політик, етичних кодексів, стандартів поведінки, механізму скарг, так і гендерна освіта як основний фактор зміни свідомості і поведінки, спілкування в військовому формуванні. Ця освіта може бути формальною, неформальною та інформальною (самоосвітою) за законодавством. Якщо неформальну освіту можуть забезпечити ГО, БФ, міжнародні організації, то формальна освіта пов'язана з освітніми програмами різного рівня. Інформальна освіта повинна мати мету, керування і результат. Формальна освіта є більш організованою, вона – для груп військовослужбовців/виць.

Нами в 2024 р. аналізувалися освітні програми різних ЗВО України з особливими умовами навчання. Курсу з гендерночутливого і недискримінаційного спілкування не було. Такий курс, виходячи з субординації в військових формуваннях, потрібен спочатку для командирів вищого рівня, а потім для їхніх підлеглих. Нами було виявлено особливості спілкування цих офіцерів з урахуванням їхніх повноважень і завдань. Потім було виявлено особливості спілкування з жінками-військовослужбовцями, їхні реакції на стрес, спілкування в бойових умовах тощо. Окремо було вивчено цінності, на яких повинно ґрунтуватися гендерночутливе і недискримінаційне спілкування, – європейські

цінності, за які ми воюємо по суті з 2014 р., та національні цінності України. Цінності – це те, що відрізняє наші військові формування від формувань рф. Вони визначають життєвий вибір людини, її поведінку, її принципи життя і діяльності. Також говоримо про те, що порушення гендерної рівності – це дискримінація та порушення прав людини. Тому проєкт програми такого курсу було побудовано на засадах захисту прав людини і протидії дискримінації, де гендерночутливе і недискримінаційне спілкування стали складовими гендерної дискримінації і нерівності. Це дозволяє використовувати для впровадження гендерночутливого і недискримінаційного спілкування в військові формування всі підходи до захисту прав людини, всі механізми протидії дискримінації, весь досвід впровадження гендерних політик НАТО, антидискримінаційних політик і стандартів. Це ставить гендерночутливе і недискримінаційне спілкування як умову, мету, результат забезпечення гендерної рівності в військовому формуванні, сприяє довірі і комфорту в ньому всіх, підвищує ефективність військового формування при виконанні бойових завдань.

Нами було розроблено програму підвищення кваліфікації та курс лекцій з позицій захисту прав людини і забезпечення гендерної рівності на тему гендерночутливого і недискримінаційного спілкування обсягом 30 годин. Програма включає 5 модулів – 4 аудиторних занять і 1 модуль самостійної роботи. До програми розроблено курс лекцій, план семінарсько-практичних занять, модуль самостійної роботи, вхідне і підсумкове тестування по курсу, тестування до кожного з модулів. Тести враховують різні рівні засвоєння нової інформації. Це і рівень уявлення, і рівень поняття, і застосування знань для формування досвіду поведінки, і вирішення ситуацій – для формування навичок гендерночутливого і недискримінаційного спілкування. Тести дозволяють не лише визначити, усвідомив чи ні військовослужбовець матеріал, а й на якому рівні і де є прогалини в освіті для корекції освітнього процесу і самоосвіти. Також програма передбачає засвоєння глосарія з проблеми, що є зручним, і опанування додактової літератури іноземними мовами для інформальної освіти.

Матеріали до програми включають також ситуації з реальної служби, де було виявлено гендернонечутливе і дискримінаційне спілкування, їх аналіз з пошуком правильних відповідей і обґрунтуванням відповіді, приклади усвідомлення гендерної рівності військовослужбовцями, що показує, як цей процес реально триває із завданнями щодо самоаналізу свого усвідомлення і розуміння гендерної рівності і спілкування.

За матеріалами курсу заплановано створити серіал на платформі «Дія.Освіта» з тестами і сертифікатами для всіх військовослужбовців, що дозволить відбирати на посади гендерних радників людей, які мають сформовану гендерну компетентність, визначати, кому потрібна додаткова освіта з гендерної рівності тощо. Це дозволить цілеспрямовано і концентрично розвивати гендерну компетентність в військових формуваннях. Наступним кроком є курс для гендерних радників, які лише призначені на посаду, та курс для тих гендерних радників, які вже працюють і потребують підвищення кваліфікації. Важливо, що всі ці курси будуть онлайн, із сертифікатами, що дозволить на місці проходити таке навчання.

Тамара ЯРОШЕВСЬКА

професор кафедри
соціально-психологічних
і гуманітарних наук Дніпровського
державного технічного університету
(м. Кам'янське Дніпропетровської обл.,
Україна), доктор юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-5525-1681>

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Наразі основними напрямками гендерної політики в Україні є сприяння розвитку правових відносин, гендерної культури та демократії в суспільстві. Тому актуальність теми цієї роботи зумовлена необхідністю знайти шляхи подальшого зменшення дискримінації в країні та розробити рекомендації для розширення гендерних прав громадян в умовах широкомасштабного вторгнення росії в Україну.

Принцип гендерної рівності закріплений у Конституції України, яка гарантує громадянам права та свободи, зокрема й гендерну рівність, і в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», яким визначено основні напрями реалізації гендерного паритету на усіх рівнях. Важливими у сфері подолання гендерної дискримінації є також Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», що передбачає заборону дискримінації, зокрема за ознакою статі, та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що визначає усі види домашнього насильства, крім того, домашнє насильство нарешті визнано кримінальним злочином [1, с. 62].

Україна, як і всі цивілізовані країни світу, активно проводить гендерну політику, в основі якої лежать загальновизнані міжнародні норми, зафіксовані, зокрема, у Загальній декларації прав людини, Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять, Конвенції про політичні права жінок, Декларації ООН про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах та у період збройних конфліктів та інших міжнародно-правових актах.

Рівність між жінкою та чоловіком – це одночасно і привілей, і цінність будь-якого суспільства. І хоча в країнах світу це питання вирішується по-різному, проте напрям до подолання гендерної дискримінації залишається єдиним. Інтеграція України в Європейський Союз є однією з головних стратегічних цілей нашої держави. Це означає послідовну орієнтацію на чинну у країнах ЄС модель ринкової економіки, перевагами якої є принцип гендерної рівності, високий рівень соціальних норм, системи соціального захисту, гуманітарної сфери та ефективний захист прав працівників.

Порівняння законодавства України у сфері гендерної рівності з правом країн-членів ЄС, вивчення новачій європейського правового регулювання у цій сфері, тенденції розвитку в цьому напрямі становлять безперечний інтерес як з погляду практичного використання досвіду європейських країн, так і з погляду правотворчості для більш ефективної реалізації реформ в нашій державі.

Потрібно також звернути увагу на те, що навіть в умовах війни Україна працює над приведенням вітчизняного законодавства у відповідність до європейських норм з питань досягнення гендерної рівності. Позитивним є той факт, що за останні кілька років в Україні відбулися суттєві зміни у сфері подолання гендерної дискримінації, зокрема, ратифіковано Стамбульську конвенцію, розширено можливості для жінок, що проходять службу у Збройних Силах України, схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затверджено операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки.

Стартувала реалізація проєктів:

1) щодо групових занять з психологічної підтримки жінок «Тримайся, сестро» у межах проєкту ООН Жінки «Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні»;

2) «Women for Ukraine» – для допомоги жінкам, які втратили роботу чи дохід внаслідок широкомасштабного вторгнення росії в Україну, знайти нові можливості для

працевлаштування чи кар'єрного зростання.

Також завдяки ініціативі О. Зеленської відбулися позитивні зміни у сфері оплати праці жінок. Так, Україна стала офіційною учасницею міжнародної програми «Партнерства Біарріц», спрямованої на забезпечення рівних можливостей та прав для осіб обох статей.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 1578-р від 16 грудня 2020 р., котрим затверджено план заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності, Україна взяла на себе наступні зобов'язання:

- реформувати трудове та сімейне законодавство стосовно соціальних відпусток, пов'язаних з народженням дитини та доглядом за нею, та забезпечити рівні права та можливості для жінок і чоловіків з цього питання;

- забезпечити принцип гендерної рівності в освітній сфері через розробку та реалізацію Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року завдяки запровадженню обов'язкової дискримінаційної експертизи всього освітнього контенту та гендерного аудиту закладів освіти;

- зменшити розрив в оплаті праці чоловіків та жінок за допомогою прийняття й реалізації Національної стратегії щодо зменшення гендерного розриву в оплаті праці та забезпечення досягнення Україною відповідності критеріям членства у Міжнародній коаліції за рівну оплату праці.

Проте наразі залишаються проблемними питання можливостей жінок, які вимушено перебувають за кордоном, повною мірою реалізовувати своє виборче право. Так, на сьогодні у зв'язку зі збройною агресією росії та нападу на Україну велика кількість жінок вимушено перебувають за кордоном, і частина з них не повернеться до повоєнних виборів. Шляхом внесення змін до виборчого законодавства та врегулювання питань щодо виборів ця категорія виборців має отримати можливість голосувати за кордоном. Однак ті жінки, що повернуться, не зможуть реалізувати своє виборче право, оскільки згідно з виборчим законодавством України балотуватися до парламенту можуть лише громадяни, які проживали в Україні не менше 5 років і протягом цього терміну перебували за кордоном не більш ніж дев'яносто днів поспіль. Щоб усунути цей недолік, потрібно внести зміни до виборчого законодавства та розширити перелік випадків, які не будуть вважатися порушенням зазначених норм [2, с. 169].

Також досить важливим є створення державних програм, які будуть забезпечувати жінкам можливість отримувати новий досвід, знання, а також моральну підтримку в перекваліфікації та опануванні нової професії. Гендерна рівність на ринку праці активізує повоєнне відновлення країни й посприє стабілізації економіки.

Пропонується стисло розглянути питання гендерної рівності в освітній сфері в умовах широкомасштабного вторгнення росії в Україну. Звичайно, повноцінне відновлення країни потребує завершення війни й справедливого миру, проте першочергові заходи з відновлення вже розпочалися і тривають. У будь-якому разі цей процес потребує людських ресурсів із відповідною компетенцією та значних зусиль. А отримання належної освіти може мати вагомий вплив на можливість українців чи різних соціальних груп брати участь у процесах відновлення країни. Безумовно, крім підготовки до отримання професії й активної участі у житті громади та суспільства загалом, освіта робить вагомий внесок у формування правосвідомості людини.

Для подолання гендерної дискримінації розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1163-р від 20 грудня 2022 р. було схвалено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затверджено операційний план заходів на 2022–2024 роки з її реалізації. У цій стратегії йдеться про впровадження принципу забезпечення рівних прав та можливостей для осіб обох статей та подолання стереотипів за ознакою статі під час формування політики у сфері освіти. Як свідчить досвід провідних країн світу, розвиток державної гендерної політики в усіх сферах вимагає посилення освітянського потенціалу саме з питань гендерної рівності. Для реалізації цього завдання необхідно зосередити увагу на доступі до знань з гендерної проблематики та наданні інформації, яка спрямована на подолання гендерних стереотипів, з урахуванням специфіки конкретної аудиторії.

Варто зазначити, що наразі в Україні існує паритет щодо гендерної рівності стосовно доступності осіб обох статей до навчання у закладах освіти, проте залишається актуальним питанням підвищення гендерної культури в цих закладах. Одна з головних проблем, яка може негативно вплинути на розв'язання питання гендерної рівності, – це низький рівень обізнаності здобувачів освіти щодо гендерної проблематики або взагалі відсутність включення гендерних підходів до програми підготовки освітян.

Однак освіта є одним із основних факторів формування правосвідомості, тож її розвиток має відбуватись на основі принципів толерантності, рівності, справедливості. У цьому контексті актуальними для держави й суспільства загалом є питання розвитку саме гендерної рівності. І політика у сфері освіти повинна зосереджуватись на подоланні гендерних стереотипів, зокрема шляхом проведення навчально-просвітницьких курсів з гендерної проблематики як для здобувачів освіти, так і для педагогічних працівників. Позитивним є те, що у багатьох вітчизняних закладах вищої освіти вже активно функціонують центри з гендерної проблематики та створюються гендерні курси з безпеки та оборони.

Вважаємо, що з-поміж головних цілей впровадження засад гендерної рівності в освітній процес слід виокремити надання учасникам навичок, необхідних для належного забезпечення ефективної інтеграції питань гендерної рівності у професійній діяльності, та підвищення рівня розуміння й обізнаності з гендерної проблематики.

Таким чином, реалії сьогодення змусили багатьох жінок подивитися по-іншому на власні можливості. Зважаючи на це, жінки активно долучаються до прийняття рішень, які стосуються і нагальних питань в умовах війни, і післявоєнного відновлення країни із забезпеченням їхніх можливостей і прав у цьому процесі. Важливо також розширювати розуміння гендерних ролей та підвищувати правосвідомість суспільства щодо викликів, з якими наразі зіштовхуються українські жінки, щоб забезпечити їхню підтримку та захист [3, с. 226].

Підтримка жіночого лідерства, забезпечення рівної участі осіб обох статей у різних секторах та на всіх рівнях економіки сприятиме прискоренню прогресу у досягненні гендерної рівності. Зрозуміло, що за таких обставин, коли здебільшого чоловіки захищають нашу державу, жінки змушені й більше часу приділяти увагу дітям, й виконувати роль голови домогосподарства, і займатися волонтерською діяльністю.

Очікується, що після завершення війни саме жінки стануть тими, хто у перших лавах буде відновлювати нашу Батьківщину. Саме тому вкрай необхідно навчати жінок нових професій і навичок. Важливо підтримувати розвиток жіночого підприємництва, що має бути одним із пріоритетів на рівні держави. Це також може стати одним із завдань програм грантової підтримки, яку міжнародні організації надають вітчизняному бізнесу. Також варто звернути особливу увагу на реалізацію проєктів щодо надання психологічної допомоги жінкам, які постраждали від насильства, чи будуть звільнятися зі Збройних Сил України, чи повертатимуться із-за кордону назад в Україну.

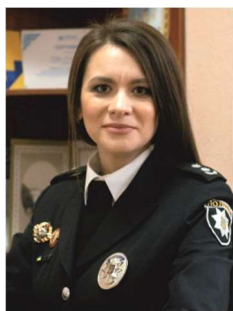
Отже, підсумовуючи, доходимо таких висновків:

1. Для подолання гендерної дискримінації в Україні необхідно застосовувати комплексний підхід, який включатиме як вдосконалення законодавства у гендерній сфері, так і впровадження прозорих систем оцінки праці та підтримки жінок у професійному зростанні;
2. Україна досягла певного прогресу у сфері сприяння гендерній рівності та розширення можливостей і прав жінок. Гендерне законодавство України загалом може бути визначене як збалансоване. Проте попри досягнення у цій сфері та приєднання до міжнародних договорів і ухвалення законодавства України про рівні права та можливості для осіб обох статей гендерні проблеми залишаються не до кінця вирішеними;
3. Наразі нашій державі потрібно розв'язати наступні основні завдання зі зменшення дискримінації та розширення гендерних прав для осіб обох статей: вивчити позитивний міжнародний та європейський досвід у сфері гендерної правотворчості для удосконалення законодавства України у відповідній сфері; виділити достатнє фінансування на гендерні програми; подолати гендерні стереотипи у суспільстві та гендерний розрив між чоловіками та жінками в оплаті праці; внести зміни до чинного законодавства у сфері виборчого права; створити умови для повернення українських жінок з вимушеної міграції на Батьківщину.

1. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 61–66.

2. Ярошевська Т. В., Лунський М. М. Гендерна рівність в умовах війни в Україні: позитивні зміни та проблемні питання. *Придніпровські соціологічні читання : матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю* (м. Дніпро, 18 жовт. 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 169–171.

3. Літвінова О. В., Сухорук О. О. Психологічні особливості гендерних ролей українських жінок в умовах війни. *Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства : матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 12 квіт. 2024 р.). Київ, 2024. С. 221–226.

Ольга МЕРДОВА
завідувач кафедри
адміністративно-правових
дисциплін факультету №2
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна),
кандидат юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

КОМПЛЕКСНЕ ІНТЕГРУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ПЕРСПЕКТИВ У ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» вперше з'явилося законодавче визначення поняття «вищий військовий навчальний заклад (вищий навчальний заклад із специфічними умовами навчання) – вищий навчальний заклад державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту» [1]. Згодом до зазначеного нормативно-правового акта було внесено зміни в частині розмежування закладів вищої освіти і на сьогодні під закладом вищої освіти із специфічними умовами навчання розуміють заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [2]. Роками в нашому суспільстві укорінилися стереотипи про те, що для здобуття освіти у зазначених закладах освіти повинні зараховуватися особи чоловічої статі, так само такі стереотипи існували і щодо подальшого проходження служби у зазначених органах. Проте інтегрування гендерних підходів як в систему Міністерства внутрішніх справ України, так і в діяльність інших так званих «силових» органів виконавчої влади поступово змінювали підходи щодо забезпечення рівних прав й можливостей жінок і чоловіків у цій сфері. Не винятком є і заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які наразі забезпечують комплексне інтегрування гендерних перспектив у свою діяльність. Саме тому в межах запропонованої роботи ми презентуємо власне бачення щодо особливостей комплексного інтегрування гендерних перспектив у діяльності закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання на сучасному етапі державотворення та розвитку державної політики у сфері забезпечення рівних прав й можливостей жінок і чоловіків.

На нашу думку, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання повинні створювати науково-освітній простір рівності та гендерно чутливого лідерства, який об'єднує амбасадорів та амбасадорок гендерної рівності¹ заради розбудови безпечного суспільства, вільного від гендерних стереотипів та насильства.

Ми переконані, що їх діяльність повинна створюватися на таких принципах:

- запровадження гендерно чутливого менеджменту;
- орієнтованості на потреби здобувачів і здобувачок вищої освіти;
- активної участі у вирішенні проблем гендерної дискримінації та гендерно

¹ Під словосполученням «амбасадори та амбасадорки гендерної рівності» ми розуміємо осіб, які власним прикладом та активними діями просувають ідеї гендерної рівності та нульової толерантності до насильства у суспільстві.

зумовленого насильства у суспільстві;

- прогнозування потенційних загроз порушення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та вжиття заходів щодо їх попередження;
- чіткого планування «гендерних ініціатив»;
- орієнтованості на досягнення конкретних результатів;
- партнерства та співпраці з усіма стейкхолдерами у цій сфері.

Саме тому вважаємо, що пріоритетними цілями комплексного інтегрування гендерних перспектив в діяльність закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання повинні стати:

- наскрізна інтеграція гендерного компоненту в освітній процес;
- розбудова гендерно чутливої адміністративної складової;
- посилення науково-дослідної діяльності з актуальних гендерних питань;
- створення потужного інформаційного простору рівності;
- розбудова спільноти амбасадорів та амбасадорок гендерної рівності.

Кожна із зазначених цілей повинна передбачати реалізацію комплексу заходів, мати чіткі показники їх ефективності та очікувані результати від їх реалізації. Саме тому представимо власне бачення щодо означених нами елементів реалізації цілей комплексного інтегрування гендерних перспектив у діяльність закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Заходи, які повинні реалізовуватися	Ключові показники ефективності, реалізації заходів	Очікувані результати
Наскрізна інтеграція гендерного компоненту в освітній процес		
1. Навчання гарантів освітніх програм проведенню гендерних експертиз. 2. Навчання науково-педагогічного складу закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання гендерно чутливому викладанню та іншим актуальним питанням гендерної тематики. 3. Систематичне здійснення гендерного аналізу освітніх програм та навчально-методичних матеріалів. 4. Інтеграція гендерного компоненту в максимально можливу кількість освітніх програм. 5. Включення гендерної тематики до позанавчальної та виховної діяльності. 6. Розробка навчально-методичних матеріалів з гендерної тематики.	1. Рівень відповідності освітніх програм та навчально-методичних матеріалів стандартам та нормам гендерної рівності. 2. Рівень гендерної компетентності науково-педагогічних працівників. 3. Рівень гендерної компетентності здобувачів та здобувачок вищої освіти.	1. Максимальна кількість освітніх програм та освітніх компонентів відповідають принципу гендерної чутливості. 2. Сформованість гендерних компетентностей у 100% науково-педагогічного складу та здобувачів і здобувачок вищої освіти із специфічними умовами навчання. 3. Позанавчальна та виховна діяльність включає вивчення гендерної тематики.
Розбудова гендерно чутливої адміністративної складової		
1. Розробка і запровадження стратегій інтеграції гендерних перспектив в діяльність закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. 2. Створення на базі закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання Центрів гендерної освіти та ініціатив. 3. Підготовка команди фахівців та фахівчинь Центрів гендерної освіти та ініціатив. 4. Впровадження ефективної системи управління процесами гендерної інтеграції закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. 5. Створення та організація діяльності для здобувачів та здобувачок вищої освіти Клубів рівності.	1. Рівень реалізації стратегій інтеграції гендерних перспектив в діяльність закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. 2. Ефективність функціонування Центрів гендерної освіти та ініціатив, а також Клубів рівності.	1. Заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання є взірцем гендерно чутливого менеджменту та центрами розробки і впровадження гендерних ініціатив. 2. Здобувачі і здобувачки вищої освіти таких закладів є рушійною силою в просуванні ідей гендерної рівності та нульової толерантності до насильства у суспільстві. 3. Колективи таких закладів є командою гендерно компетентних фахівців та фахівчинь.

Посилення науково-дослідної діяльності з актуальних гендерних питань		
1. Включення гендерної тематики до планів науково-дослідної роботи закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. 2. Організація щорічних науково-практичних конференцій, аналітичних та соціологічних опитувань з гендерних питань. 3. Формування репозитаріїв науково-дослідних робіт з гендерної тематики.	Якість науково-дослідної діяльності.	Заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання є платформами дослідницько-аналітичної діяльності у сфері гендерних аспектів діяльності Національної поліції України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.
Створення потужного інформаційного простору рівності		
1. Щорічне проведення офлайн/онлайн конкурсів та заходів з гендерної тематики. 2. Щорічне проведення інформаційних кампаній, спрямованих на подолання гендерних стереотипів, наприклад «В рівності наша сила», «Ми за світ, вільний від гендерних стереотипів і насильства» тощо. 3. Щорічна організація та проведення іміджевих заходів з гендерної тематики, наприклад, фестивалів рівності, форумів жіночого лідерства тощо. 4. Постійне висвітлення зазначеної діяльності у медіа.	Рівень зацікавленості цільової аудиторії.	Заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання – лідери громадської думки у просуванні ідей гендерної рівності та суспільства, вільного від насильства.
Розбудова спільноти амбасадорів та амбасадорок гендерної рівності		
1. Створення розгалужених карт партнерів із визначенням спільних стратегічних напрямів співпраці у питаннях запровадження гендерних ініціатив. 2. Залучення партнерів до створення і реалізації гендерних ініціатив. 3. Розширення можливостей міжнародного партнерства та обміну досвідом у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.	Рівень залучення партнерів.	1. Успішно реалізовані гендерно орієнтовані проекти. 2. Забезпечення залучення партнерів до 100% гендерних ініціатив, що реалізуються закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Не претендуючи на беззаперечність викладеної нами власної позиції щодо особливостей комплексного інтегрування гендерних перспектив в діяльності закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, зазначимо, що загалом інтегрування гендерних підходів в діяльність закладів вищої освіти сприяє створенню більш справедливого, рівноправного та різноманітного освітнього середовища, що слугує розвитку індивіда та в цілому суспільства, вільного від гендерних стереотипів, дискримінації за ознакою статі, в якому жінки та чоловіки мають паритетне становище у всіх сферах життєдіяльності.

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки: Закон України від 17.12.2021 № 1986-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. №5. Ст. 299.

Микола ПОПОВ

професор кафедри публічного
управління та регіоналістики
Національного університету
«Одеська політехніка»

(м. Одеса, Україна),
кандидат наук з державного
управління, професор

<https://orcid.org/0000-0003-0204-1810>

**АНАЛІЗ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Аналіз гендерної політики у сфері національної безпеки України є надзвичайно актуальним у сучасних умовах через низку внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають безпекову загрозу країни. Це питання стосується не тільки соціальної справедливості та забезпечення рівних прав, але й ефективності функціонування силових структур, спроможності держави до захисту та відновлення миру.

До основних факторів можна віднести:

Вплив повномасштабного вторгнення РФ в Україну та воєнні виклики

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року стало безпрецедентним викликом для системи національної безпеки України. Війна набула загальнонаціонального характеру, що призвело до кардинальних змін у структурі сектору безпеки, включаючи активне залучення жінок до всіх його сфер.

Зростання ролі жінок у військовій сфері потребує законодавчого та інституційного регулювання гендерних аспектів, щоб забезпечити ефективне використання їхнього потенціалу.

Інтеграція жінок у процеси стратегічного планування та управління певною мірою впливає на обороноздатність країни та її стійкість до загроз.

Міжнародні зобов'язання України

Україна, як країна, що прагне європейської інтеграції, взяла на себе зобов'язання дотримуватися міжнародних стандартів гендерної рівності, зокрема:

Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами у впровадженні стандартів резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека», яка набула особливого значення в контексті війни.

НАТО та ЄС підтримують Україну в розвитку гендерної політики у секторі безпеки, надаючи методологічну допомогу та забезпечуючи навчання персоналу.

Виконання цих зобов'язань має не лише політичне та правове значення, але й стратегічну вагу для посилення міжнародної підтримки України у безпековій сфері.

Підвищення ефективності національної безпеки через гендерну інтеграцію

Рівноправна участь жінок та чоловіків у військових та правоохоронних структурах забезпечує гнучкість, адаптивність та стійкість силових інституцій.

Гендерна різноманітність у командних структурах сприяє прийняттю більш важливих рішень у кризових ситуаціях.

Інклюзивні підходи до планування безпеки сприяють розширенню кола рішень і стратегій, що робить військові операції ефективнішими та більш орієнтованими на потреби суспільства.

Соціально-економічний аспект та права людини

Гарантія рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків у сфері безпеки є частиною загальнодержавної політики щодо захисту прав людини.

Економічна ефективність: залучення жінок до сектору безпеки зменшує дефіцит кадрів та використовує весь наявний людський потенціал.

Соціальна згуртованість: суспільство, у якому забезпечується рівність можливостей, є більш стійким до внутрішніх та зовнішніх викликів.

Подолання гендерних стереотипів і дискримінації

Історично військова та безпекова сфери в Україні асоціювалися з «чоловічими» професіями.

Аналіз гендерної політики дозволяє виявити дискримінаційні практики, що обмежують доступ жінок до військової служби, кар'єрного зростання та прийняття стратегічних рішень.

Подолання гендерних стереотипів забезпечує більш рівноправний та справедливий розподіл обов'язків, що забезпечує моральний дух та ефективність силових структур.

Підвищення ролі жінок у миротворчих процесах

Участь жінок у миротворчих місіях довела свою ефективність, жінки часто виконують чільну роль у перемовинах, налагодженні ролі та відновленні миру.

Міжнародний досвід показує, що мирні угоди, в яких взяли участь жінки, мають більше шансів на успішне та тривале виконання.

Залучення жінок до післяконфліктної відбудови сприяє формуванню інклюзивних та демократичних інститутів безпеки.

Підготовка до післявоєнної відбудови та реінтеграції

Після завершення активної фази конфлікту роль жінки в процесі реінтеграції та реабілітації буде дуже важливою.

Гендерно-чутливі підходи дозволяють забезпечити потреби жінок-ветеранок, жінок, які постраждали від конфлікту, та цивільних, що залучені до відновлення країни.

Освітні програми та професійна підготовка для жінок у секторі безпеки сприяють формуванню нової, більш стійкої архітектури безпеки в Україні.

Таким чином, глобальні безпекові виклики, з якими стикається Україна, вимагають комплексних рішень, зокрема врахування гендерних аспектів у плануванні та реалізації безпекової політики. Гендерна інтеграція не лише сприяє забезпеченню прав людини, але й ефективності військових та правоохоронних структур. Аналіз гендерної політики у сфері безпеки дозволяє виявити слабкі місця, що заважають повноцінному використанню потенціалу всіх громадян у захисті держави. Такі дослідження є ключем до побудови стійкої, демократичної та безпечної України, яка відповідає міжнародним стандартам у сфері безпеки та прав людини.

Здійснюючи аналіз гендерної політики у сфері національної безпеки України, в першу чергу треба виокремити законодавче та нормативно-правове забезпечення гендерної політики у сфері безпеки.

В Україні сформовано комплексну систему законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють питання гендерної рівності у сфері національної безпеки.

Національні законодавчі акти

Конституція України (стаття 24 гарантує рівність прав і свобод жінок і чоловіків).

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (визначає основи державної гендерної політики, включаючи сферу національної безпеки та оборони).

Закон України «Про національну безпеку України» (вперше інтегрував поняття гендерної рівності в національну безпекову політику).

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (передбачає рівень можливостей для жінок і чоловіків у військовій службі).

Кодекс законів про працю України (забороняє дискримінацію у сфері праці, включаючи силові структури).

Міжнародно-правові документи, ратифіковані Україною

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW).

Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» та подальші резолюції.

Стандарти НАТО та ЄС щодо гендерної інтеграції у сферу безпеки.

Нормативні документи Кабінету Міністрів України

Національний план дій з виконання Постанови ООН № 1325 на період до 2025 року (визначає конкретні заходи для залучення жінок до сектору безпеки).

Стратегія гендерної рівності у секторі безпеки та оборони України (спрямована на інтеграцію гендерної перспективи в політику національної безпеки).

Важливу роль під час аналізу гендерної політики у сфері національної безпеки мають державні програми та ініціативи щодо залучення жінок до сектору безпеки.

Основні державні ініціативи

Національний план дій «Жінки, світ, безпека» (2021–2025 рр.) (передбачає підвищення ролі жінок у Збройних Силах України та силових структурах. Сприяє залученню жінок до процесу миротворчості та постконфліктної відбудови).

Програма «Невидимий батальйон» (громадська ініціатива, спрямована на реабілітацію учасників у війні на сході України. Підтримала легалізацію військових професій для жінок, зокрема у бойових підрозділах).

Інститут гендерних працівників у ЗСУ (військові підрозділи отримали посади гендерних працівників, які опікуються питаннями дотримання гендерної рівності).

Програми навчання та тренінгів для жінок (підвищення кваліфікації для жінок у військовій сфері та сфері національної безпеки. Курси з гендерної рівності для військовослужбовців).

Будь-який аналіз неможливо здійснювати без статистичного аналізу гендерного балансу у силових структурах України [1 – 3].

Показники участі жінок у секторі безпеки (станом на 2023 рік)

Збройні Сили України:

- загальна кількість жінок – понад 60 000 осіб;
- жінки становлять близько 22% від усього особового складу ЗСУ;
- Понад 5 000 жінок займають офіцерські посади;
- кількість жінок у бойових підрозділах зросла втричі з 2014 року.

Національна поліція України:

- жінки становлять близько 25% особового складу;
- близько 18% жінок займають керівні посади.

Державна прикордонна служба України:

- жінки становлять 15% від усього складу;
- кількість жінок у підрозділах швидкого реагування зросла на 30% у період з 2020 по 2023 рік.

Серед ключових тенденцій можна зазначити:

- зростання кількості жінок у силових структурах після повномасштабного вторгнення РФ в Україну;
- залучення жінок до бойових спеціальностей, раніше недоступних через гендерні обмеження;
- недостатнє представництво жінок на вищих керівних посадах.

Основними викликами та бар'єрами у впровадженні гендерної політики в безпековому секторі є:

- стереотипи та упередження (у суспільстві та військових колах досі поширені уявлення про «традиційні» ролі жінок і чоловіків. Гендерні упередження перешкоджають призначенню жінок на керівні посади);
- недостатня кількість жінок у керівництві силових структур (попри збільшення жінок у війську, вони менше займають керівні посади. Жінки складають менше 10% від кількості керівників стратегічного рівня в ЗСУ);
- гендерно зумовлене насильство та дискримінація (випадки сексуальних домагань, дискримінації за статевою ознакою у військових колективах);
- недостатні механізми захисту жінок від насильства у секторі безпеки (брак інфраструктури та умов для жінок. Відсутність належних побутових умов для жінок у зоні бойових дій. Потреба у впровадженні гендерно чутливих стандартів у військових навчальних закладах);
- обмежені можливості професійного розвитку (недостатня кількість програм навчання для жінок, які хочуть обіймати керівні посади. Бракує системних тренінгів та курсів лідерства для жінок у силових структурах).

Шляхи подолання викликів вбачаємо у:

- Інституціоналізації гендерної політики через створення окремих підрозділів у силових структурах;
- підвищенні рівня обізнаності військових щодо важливості гендерної рівності;
- запровадженні квот на керівні посади для жінок у секторі безпеки;
- підтримці реабілітаційних програм для жінок-військовослужбовців і ветеранок;
- розвитку освітніх ініціатив, спрямованих на підготовку жінок до стратегічного управління у сфері безпеки.

Гендерна політика у сфері національної безпеки України динамічно розвивається, підтверджуючи те, що зростає залучення жінок до військової та правоохоронної діяльності. Водночас залишаються значні проблеми, пов'язані з гендерними стереотипами, обмеженням доступом жінок до керівних посад та проблемами з професійним розвитком.

Для подолання цих бар'єрів необхідно продовжувати удосконалення нормативно-правової бази, впроваджувати гендерно чутливі програми навчання та створювати інституційні механізми, які гарантують гендерну рівність у секторі національної безпеки України.

1. В Україні зростає кількість жінок в управлінні та секторі безпеки – Офіс віцепрем'єрки з євроінтеграції. 27 грудня 2024. [Електронний ресурс]. *ZMINA*. URL: <https://zmina.info/news/v-ukrayini-zrostaye-kilkist-zhinok-v-upravlinni-ta-sektori-bezpeky/>.

2. Дараган Л. 68000 жінок у ЗСУ: Міноборони вдалося впровадити системні зміни у гендерній політиці. Новини Міністерства оборони України. 27 вересня 2024. [Електронний ресурс]. URL: https://mod.gov.ua/news/68-000-zhinok-u-zsu-minoboroni-vdalosya-vprovaditi-sistemni-zmini-u-gendernij-politiczi-lyudmila-daragan?utm_source=chatgpt.com.

3. Клішук Л. Чи є гендерна рівність у війську: про кількість жінок в армії, однострій по фігурі та стандарти НАТО. [Електронний ресурс]. *АрміяInform*. 5 грудня 2024. URL: https://armyinform.com.ua/2024/12/05/chy-ye-genderna-rivnist-u-vijsku-pro-kilkist-zhinok-v-armiyi-odnostrij-po-figuri-ta-standarty-nato/?utm_source=chatgpt.com.

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, професор

<https://orcid.org/0000-0002-6587-0280>

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Умови війни завжди створюють складні виклики для забезпечення гендерної рівності, оскільки конфлікти часто підсилюють існуючі стереотипи та нерівності між чоловіками та жінками. У межах тез розглянемо основні проблеми, що виникають у контексті війни та впливають на гендерну рівність.

Насамперед війна часто призводить до розмивання традиційних ролей статей. Чоловіки частіше відправляються на фронт, залишаючи жінок вдома як основних доглядачів сім'ї. Це може призвести до економічної нерівності, оскільки багато жінок змушені брати на себе відповідальність за вирішення фінансових питань, не маючи відповідної підготовки або можливостей [2].

Крім того, важливо враховувати роль жінок у процесі мирного врегулювання конфліктів та після закінчення воєн. Жінки повинні мати можливість брати активну участь у прийнятті рішень і формуванні мирних договорів, щоб забезпечити врахування їхніх потреб та інтересів.

Для вирішення цих проблем необхідно вживати комплексних заходів. Національні та міжнародні організації повинні активно працювати над створенням правової бази, що гарантує захист прав жінок під час конфліктів та після них. Також важливо забезпечити доступ жінок до освіти та економічних можливостей, що сприятиме підвищенню їхнього статусу в суспільстві.

З початку війни кількість військовослужбовиць збільшилась майже у 2,5 рази порівняно з 2014 роком. Станом на березень 2023 р. кількість жінок у ЗСУ зросла до 60 538 осіб, із них військовослужбовиць – 42 898, тоді як у 2014 р. ці показники становили 49 926 та 16 557 осіб відповідно. Україна суттєво розширила можливість участі жінок в обороні країни: знято обмеження у доступі до військової освіти, зокрема у вступі до вищих військових навчальних закладів, внесено зміни до переліку посад, які можуть обіймати жінки-військовослужбовці, для жінок скасовано вікові обмеження щодо контрактної служби [3].

Розвиток та формування національного законодавства у сфері здійснення гендерної

політики в Україні є невід’ємною частиною адаптації правових рамок до умов воєнного стану. Цей процес відбувається поетапно, у результаті чого створюється система нормативно-правових актів різної юридичної сили, яка сприяє забезпеченню гендерної рівності та захисту прав людини в умовах конфлікту.

Міжнародні документи, спрямовані на захист прав людини, включають гарантії гендерної рівності. Органи державної влади зобов’язані використовувати різноманітні ресурси та сприяти розвитку національного політичного, соціального, економічного та культурного життя, забезпечуючи рівні права та можливості для жінок і чоловіків. Це означає рівну оплату праці за однакову діяльність та рівний доступ до різних сфер суспільного життя [4].

Отже, розвиток гендерної політики в контексті воєнного стану вимагає системної роботи з розробки та впровадження відповідних нормативно-правових актів. Цей процес спрямований на забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян, незалежно від їхньої статі, та має важливе значення для збереження соціальної справедливості та стабільності в суспільстві.

Гендерну політику держави під час дії правового режиму воєнного стану слід розглядати як комплексний набір організаційних та правових заходів, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Ця політика базується на принципі справедливого ставлення до особистості незалежно від статі, розглядаючи людей як рівноправних у правах, свободах, обов’язках, можливостях та відповідальності за свої дії. Прийняття рішень органами влади на всіх рівнях потребує попереднього аналізу і врахування впливу правового режиму воєнного стану, а також постійної корекції, залучення експертів та врахування громадської думки [1].

При цьому важливо аналізувати результати соціологічних досліджень та різноманітні наукові погляди для забезпечення ефективності та справедливості гендерної політики в умовах конфлікту.

Отже, усунення нерівності та забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків в умовах війни вимагає глибокого аналізу причин та прийняття дієвих заходів на різних рівнях суспільства. Тільки спільними зусиллями зможемо створити більш справедливий та рівноправний світ для наступних поколінь.

1. В Україні набула чинності Стамбульська Конвенція. *Центр гендерної культури*. URL : <https://www.genderculturecentre.org/v-ukraini-nabula-chinnosti-stambuls/>.

2. Гендерна складова має стати частиною плану відновлення України – експерти. *Укрінформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3539713-genderna-skladova-mae-stati-castinou-planu-vidnovlennia-ukraini-eksperti.html>.

3. Забезпечення гендерної рівності в Україні в умовах війни. *ООН Жінки – Україна*. URL : <https://ukraine.unwomen.org/uk/digital-library/publications/2023/03/zabezpechennya-hendernoyi-rivnosti-v-ukrayini-v-umovakh-viyny>.

4. Проблеми гендерної рівності у секторі безпеки і оборони – І. Заворотько. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL : <https://www.helsinki.org.ua/problems-gendernoyi-rivnosti-u-sektori-bezpeky-i-oborony-i-zavorotko/>.

Наталія Вероніка БАЧИНСЬКА

професор кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з фізичного
виховання та спорту

<https://orcid.org/0000-0002-0448-9187>

СТРАТЕГІЯ ГЕНДЕРНОЇ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ: ЯК СТВОРИТИ РІВНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВСІХ

Гендерна інклюзія є однією з ключових складових соціальної справедливості та сталого розвитку, і освіта та наука – це сфери, де забезпечення рівних можливостей для всіх, незалежно від статі, відіграє важливу роль [2, с. 269]. В Україні, як і в багатьох інших країнах, все ще спостерігаються значні проблеми в досягненні гендерної рівності в цих сферах, зокрема в питаннях доступу до освіти, можливості розвитку кар’єри у науці та подолання стереотипів щодо ролей жінок і чоловіків [1, с. 357].

Існуючі бар'єри у вигляді стереотипних уявлень, гендерної нерівності у винагородах та кар'єрних можливостях для жінок у науці та освіті потребують реальних змін. Тому стратегія гендерної інклюзії є важливою для подолання цих перешкод і створення рівних умов для реалізації потенціалу всіх громадян.

Попри значні зусилля, які були спрямовані на забезпечення рівних прав та можливостей, існують очевидні нерівності в доступі до освіти та наукової кар'єри [5, с. 230].

По-перше, це стереотипи щодо гендерних ролей, адже певні професії та наукові сфери все ще асоціюються з певною статтю. Наприклад, точні науки, інженерія та технології часто сприймаються як «чоловічі» професії, що обмежує доступ жінок до цих сфер.

По-друге, перешкоди в кар'єрному рості. Як відомо, жінки стикаються з труднощами в отриманні вищих наукових ступенів та наукових нагород, часто через упереджене ставлення до них або через дискримінаційні практики.

По-третє, нерівний доступ до ресурсів, тому що у багатьох випадках жінки мають менший доступ до фінансування для досліджень, наукових стипендій та премій.

Крім того, спостерігається незбалансоване розподілення обов'язків, а саме жінки, як правило, несуть більший тягар домашніх обов'язків, що впливає на їхні можливості для навчання та професійного розвитку [4, с. 1021].

Для подолання гендерної нерівності та забезпечення рівних можливостей для всіх важливо розробити стратегію гендерної інклюзії, що міститиме кілька ключових напрямків, які представляємо в межах цієї роботи.

Насамперед це програмне забезпечення та політики. В цьому контексті мається на увазі, що для створення рівних умов для жінок і чоловіків у навчальних закладах та наукових установах необхідно розробляти й впроваджувати політики, спрямовані на подолання гендерних стереотипів. Зокрема, важливо впроваджувати квоти для жінок щодо їхньої участі у наукових програмах і керівництві освітніми проєктами, фінансування досліджень.

Важливо також зазначити щодо підтримки жінок у науці. Мається на увазі створення стипендійних програм і фондів для жінок-науковців, особливо в технічних та природничих науках, що дозволить стимулювати їхню участь у науці та забезпечити рівний доступ до наукових досягнень.

Наступний крок – це навчальні програми, що заохочують рівність. Потрібно розробляти освітні програми, які допоможуть студентам і студенткам зрозуміти важливість гендерної рівності, а також навчатимуть критичного підходу до стереотипів. Створення освітніх курсів із гендерної теорії та інклюзії має бути основним елементом цих стратегій.

Важливо також згадати про менторство та розвиток лідерських якостей. Пріоритетом має стати створення програми менторства, де жінки зможуть одержати підтримку від досвідчених науковців та викладачів для розвитку лідерських якостей і кар'єрного росту.

У багатьох країнах Європи та США уже здійснено успішні кроки до гендерної інклюзії в освіті та науці [3, с. 324]. Програми «Women in Science», актуальні в країнах ЄС, підтримують жінок у науковій сфері через гранти, стипендії та спеціальні програми розвитку.

Активно створюються жіночі наукові мережі у вигляді розроблення та впровадження платформ для взаємодії жінок-науковців, де останні можуть обмінюватися досвідом, знаходити підтримку та спільно працювати над проєктами.

Також хочеться зробити акцент на тому, що в багатьох країнах існують програми моніторингу рівності в науці та освіті, що дозволяє на системному рівні контролювати динаміку гендерної рівності та ефективність запроваджених політик.

Успішне втілення стратегії гендерної інклюзії потребує активної участі всіх зацікавлених сторін: уряду, наукових установ, навчальних закладів, бізнесу та громадянського суспільства [1, с. 356]. Важливо активно співпрацювати з міжнародними організаціями та інтегрувати успішні практики в національну стратегію. Перейдемо до ключових таких факторів.

Слід зазначити насамперед щодо освітніх кампаній, які спрямовані на зміну стереотипів у суспільстві. Наступна важлива складова – це залучення лідерів думок, які можуть впливати на зміни в культурі та політиці. Також дуже важливо зазначити напрям забезпечення підтримки для жінок, які поєднують кар'єру та сімейні обов'язки.

Підсумовуючи наведені вище аспекти, можна виділити таке:

1. Гендерна інклюзія є важливою складовою стратегії розвитку освіти та науки в Україні, яка сприятиме розвитку рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від статі;
2. Для досягнення реальних змін необхідно інтегрувати гендерні аспекти на всіх рівнях освіти та наукової діяльності: від створення рівних умов для здобуття освіти до

забезпечення рівного доступу до фінансування наукових досліджень;

3. Інтеграція гендерної інклюзії в освіту та науку має позитивний вплив на створення інклюзивного середовища, що, в свою чергу, сприяє кращим результатам у наукових дослідженнях і освіті, а також підвищенню якості соціальних інститутів;

4. Впровадження стратегії гендерної інклюзії в Україні може стати основою для забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян, що дозволить максимально реалізувати потенціал кожної людини та сприятиме розвитку країни;

5. Потрібно продовжувати працювати над розробкою та вдосконаленням політик, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, та проводити системний моніторинг їх реалізації для забезпечення реальних змін у суспільстві.

1. Продан В. І. Парадигма гендерної інклюзії у праві на освіту: вітчизняний та міжнародний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 356–362.

2. Степанова Е. Р. Сутність та походження поняття «гендер». *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 30-31 бер. 2017 р.). Харків, 2017. С. 269–271.

3. Gálvez S. E. Gender equality in education: Policies and practices in higher education institutions. *Journal of Educational Policy*, 2021. Vol. 38. Issue 4. P. 324–338.

4. Jones S. A., Kaufman P. Building inclusive research environments: The role of gender equity in academic achievement. *Studies in Higher Education*. 2021. Vol. 46. Issue 5. P. 1021–1036.

5. Meyer E. J., Kaiser M. Gender inclusivity in the academic world: A roadmap for equitable practices. *International Journal of Gender Studies in Education*. 2020. Vol. 15. Issue 3. P. 230–244.

Оксана МИСЛИВА

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-0181-9603>

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ І ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ: СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Антидискримінаційна політика є одним з найактуальніших компонентів сучасної світової соціальної політики, а в військово-політичній ситуації в Україні гендерний підхід є важливим аспектом для інтеграції гендерної перспективи в усіх аспектах національної безпеки, адже гендерна стратегія НАТО, членом якого прагне стати Україна, відзначає важливість внеску жінок у сферу безпеки та їхньої ролі у вирішенні конфліктів і відновленні [8].

Державна політика України орієнтована на створення рівних можливостей та захист прав жінок і чоловіків та демонструє активний прогрес у сфері забезпечення гендерної рівності через участь у міжнародних договорах та впровадження внутрішніх правових механізмів.

Основу державної політики щодо гендерної рівності складають Конституція України (ст. 24) [2], низка ратифікованих міжнародних угод з питань забезпечення принципів рівності прав жінок і чоловіків, закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [5] та «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [6], а також стратегічний документ – Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 рік [7].

Україна продовжує вдосконалювати правові інструменти реалізації гендерної рівності для подолання існуючих дискримінаційних бар'єрів. Серед основних орієнтирів подальшої імплементації механізмів забезпечення гендерної рівності в Україні слід виокремити:

- недискримінацію для усунення бар'єрів для участі жінок у секторі безпеки;
- партнерство для залучення до прийняття рішень усіх зацікавлених сторін, включаючи громадянське суспільство.

– аналіз різних гендерних потреб чоловіків і жінок у стратегіях безпеки.

На жаль, жінки в Україні стикаються з гендерним насильством, сексуальними домаганнями та дискримінацією, особливо це стосується таких вразливих груп, як жінки на окупованих територіях, внутрішньо переміщених осіб, дівчат і жінок в сільських районах та представниць ЛГБТ-спільноти. Тривала війна України з РФ посилює вразливість жінок та дітей, збільшивши рівень гендерного насильства та дискримінації. Воєнні дії також негативно впливають на економічне та соціальне становище жінок, що ускладнює досягнення гендерної рівності. Чимало досліджень підтверджують значний гендерний розрив за статевою належністю в економічній сфері тощо [11; 12].

Серед основних викликів, які перешкоджають широкому залученню жінок у сфери, пов'язані з національною безпекою, залишаються гендерні стереотипи, недостатня підготовка кадрів із питань гендерної чутливості в цій сфері, відсутність паритетності в участі жінок у силових структурах (армії та правоохоронних органах), у попередженні конфліктів та захисті їхніх прав у конфліктних ситуаціях [10].

Ці виклики вимагають комплексного підходу, який охоплює оновлення та вдосконалення законодавства, впровадження навчальних програм і тренінгів з гендерної чутливості в силових структурах, створення системи моніторингу для оцінки ефективності інтеграції гендерного підходу в політику безпеки – ці складові з практичної точки зору мають реалізуватися в створення рівних умов службової реалізації та професійної підготовки.

Водночас не можна ігнорувати той факт, що гендерна дискримінація в умовах війни в Україні проявляється не лише в доступі жінок до військових посад, а і в питаннях мобілізації та військового обов'язку. В Україні мобілізація стосується переважно чоловіків, адже жінки можуть добровільно вступати в армію, що створює нерівність у правовому статусі щодо обов'язків перед Батьківщиною. Чоловіки, які не підлягають мобілізації чи не служать в армії, незалежно від таких обставин, як стан здоров'я чи зайняття професійною діяльністю, часто зазнають суспільного осуду. Це також є проявом гендерної дискримінації, оскільки від чоловіків очікують виконання традиційної ролі «захисника» без врахування їхнього вибору.

З іншого боку, статистично жінки частіше стикаються з бюрократичними перешкодами або упередженням щодо їхньої боєздатності, про що свідчать їхня квота на допоміжних ролях в армії (медицина, зв'язок, штаб), а не на бойових спеціальностях, а також випадки прояву домагань чи дискримінації військовослужбовиць із боку командування чи побратимів.

Жінки відіграють ключову роль у волонтерському русі, однак їхній внесок часто сприймається як «природний», а не рівнозначний військовій службі. Це створює соціальну нерівність у визнанні їхнього внеску у перемогу.

Серед ключових напрямів вдосконалення законодавства України з гендерних питань можна виокремити наступні:

1) гармонійна імплементація Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) [1] та Стамбульської конвенції [9];

2) вдосконалення механізму захисту від гендерної дискримінації, насамперед в трудовій сфері, а також введення чітких санкцій за дискримінаційні дії та забезпечення механізму їх реального виконання на стадіях досудового та судового розслідування, в тому числі й підвищення відповідальності правоохоронних органів за неналежне реагування на випадки гендерного насильства;

3) розширення захисних механізмів для жертв насильства (домашнього, сексуальних злочинів та харасменту), зокрема за допомогою вільного, в режимі 24/7, доступу до правової допомоги та кризових центрів;

4) введення стимулів для роботодавців, які сприяють гендерній рівності на робочому місці, насамперед, які впроваджують прозорі механізми рівної оплати праці незалежно від статі та гендерно-нейтральні підходи в кадровій політиці;

5) впровадження незалежного моніторингу ефективності гендерного законодавства та регулярне оновлення стратегії гендерної політики на основі соціологічних досліджень, включаючи інноваційні інформаційні технології штучного інтелекту (далі – ШІ).

Слід відзначити, що технології ШІ дозволяють ефективно та неупереджено виконувати складні комплексні завдання з використанням системи наукових методів досліджень та алгоритмів обробки інформації для досягнення поставлених завдань.

Запровадження такого прогресивного підходу в питаннях забезпечення гендерної стратегії нині в Україні має великий попит, адже дозволяє в умовах обмежених ресурсів і в короткий термін організувати недискримінаційний підхід у підборі кадрів на будь-які посади

без певних квот або встановлення адекватної зарплатні відповідно до фаху, незважаючи на соціальні стереотипи ролівого підходу до жінок і чоловіків, або через технологію ідентифікації швидко відшукати злочинця-насилльника, або аналізувати ефективність гендерного законодавства та ін.

Водночас широке застосування спроможностей ШІ в державному секторі слід починати з аналізу потенційних проблем його використання, адже ШІ все ще супроводжують певні помилки в системі обробки інформації, а також труднощі в контролі та оскарженні автоматизованих рішень, що створює ризики упередженості та дискримінації. Наразі відомо, зокрема, про такі резонансні скандали в гендерних питаннях з використанням штучного інтелекту [3, с. 9]:

- компанія Amazon за допомогою штучного інтелекту розглядала резюме на вакантні посади, а згодом з'ясувалося, що програма відхиляла всі заявки за гендерними ознаками;

- Міністерство соціальних справ та праці Нідерландів за допомогою системи штучного інтелекту *Systeem Risico Indicatie*, розробленої для виявлення фактів шахрайства у сфері соціального забезпечення населення, під час обробки даних отримувачів соціальної допомоги створила алгоритм нерівномірного їхнього доступу за ознакою низького доходу, що призвело до заборони цієї системи в судовому порядку відповідно до ст. 8 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод як непрозорої, а також системи, що збирає надмірну кількість персональних даних без конкретних цілей.

Таким чином, гендерний підхід у забезпеченні національної безпеки є життєво важливим аспектом сучасних викликів і системним інструментом для підвищення національної безпеки та ефективності державних інституцій. Гендерна дискримінація під час війни в Україні проявляється як щодо жінок (обмежений доступ до бойових посад, сексизм, гендерне насильство), так і чоловіків (примусова мобілізація, суспільний тиск). Подолання цих проблем потребує змін у законодавстві, військовій культурі та суспільному сприйнятті ролі жінок і чоловіків у війні.

Інтеграція гендерної чутливості допоможе Україні не лише забезпечити стабільність і мир у державі, але й створити умови для всебічного розвитку суспільства. Стратегічні напрями розвитку передбачають і удосконалення вітчизняного законодавства, й інституційну трансформацію, гендерну освіту та моніторинг та оцінку прогресу, в тому числі за допомогою таких ефективних інструментів, як штучний інтелект. Широкі перспективи цієї технології для суспільства є очевидними в аспекті розв'язання суспільних проблем, в тому числі гендерних. Водночас ШІ слід використовувати помірковано, базуючись на достовірності алгоритмів, оскільки його помилки можуть негативно впливати на фундаментальні права і свободи людини.

1. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). *UN WOMEN*. URL : <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article1>.

2. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. 2024. 44 с. URL : https://eu4digitalua.eu/wp-content/uploads/2024/02/guia_ukr_5.pdf.

4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#top>.

6. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

7. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

8. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». *Національна соціальна сервісна служба України*. URL : <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>.

9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011. Ратифіковано із заявами Законом України від 20.06.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

10. Тінін Д. Г., Мислива О. О. Деякі аспекти інформаційної безпеки українського населення на тимчасово окупованих територіях. *Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки : матеріали I Міжнар. наук. конф.* (м. Полтава, 23 черв. 2023 р.). С. 137–138. URL : <https://archive.mend.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/636>.

11. European Institute for Gender Equality. URL : <https://eige.europa.eu/>.

12. UN Women. URL : <https://www.unwomen.org/en>.

Цагік ОГАНІСЯН

старший науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення
прав осіб, які постраждали від війни,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0009-0005-3641-1949>

**РОЛЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ
В СИЛАХ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ**

У зв'язку зі зростанням уваги до питань гендерної рівності та протидії насильству, особливо у військових структурах, необхідно розглянути роль гендерної політики у боротьбі з цією проблемою. Загальновизнано, що насильство у всіх його формах порушує права та гідність людини, а також загрожує безпеці та стабільності суспільства. У військовому середовищі ця проблема набуває особливого значення через його унікальні особливості, де військовослужбовці стикаються з великими ризиками, а також де існує високий ступінь ієрархії та контролю.

Ця робота присвячена ретельному аналізу сучасного стану справ у сфері гендерного насильства у військових структурах, зокрема у різних країнах світу. Велика увага приділяється огляду головних причин та чинників, які спричиняють поширення насильства у військовому середовищі, а також існуючим прогалинам у правовому регулюванні цієї проблеми.

Розглянуто конкретні проблемні аспекти національної політики у сфері протидії гендерному насильству в силах безпеки і оборони. Це включає оцінку ефективності законодавчих та інституційних механізмів, спрямованих на запобігання та реагування на випадки насильства, а також аналіз існуючих програм та стратегій у цій сфері. Також розглянуто можливості впровадження гендерної політики як засобу покращення національної політики у протидії насильству в силах безпеки і оборони. Зокрема, переваги та обмеження впровадження гендерно чутливих підходів у формуванні стратегій та програм протидії насильству, а також необхідність системного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін у цій сфері.

Аналіз сучасного стану гендерного насильства у військових структурах вимагає комплексного підходу та урахування різноманітних аспектів [1, с. 61–66]. Насамперед слід визначити, що гендерне насильство в силах безпеки і оборони охоплює широкий спектр дій – від фізичного та психологічного насильства до сексуальних домагань та дискримінації на гендерній основі.

За даними досліджень, рівень гендерного насильства в силах безпеки і оборони є досить високим у багатьох країнах світу, і ця проблема відбивається на різних аспектах військової діяльності [2]. Насильство може відбуватися як у мирний, так і військовий час, у тому числі в зоні бойових дій.

Особливу увагу потрібно приділити статистичним даним щодо гендерного насильства в силах безпеки і оборони, які вказують на його поширеність та вплив на військову дисципліну та боєздатність [3]. Важливо враховувати, що багато випадків гендерного насильства залишаються поза статистикою через соціальні, культурні та інституційні бар'єри.

Також необхідно провести аналіз внутрішніх політик та процедур у військових організаціях, спрямованих на запобігання та виявлення випадків гендерного насильства, а також на надання підтримки жертвам. Це допоможе з'ясувати ефективність існуючих заходів та виявити прогалини у системі захисту прав військовослужбовців.

Роль гендерної політики у протидії гендерному насильству в силах безпеки і оборони полягає в розробці та впровадженні стратегій, програм та законодавчих актів, спрямованих на запобігання та реагування на випадки насильства [4]. Основні завдання гендерної політики в цій сфері включають встановлення стандартів гендерної рівності, забезпечення навчання та підвищення обізнаності військовослужбовців щодо проблем гендерного насильства,

розробку механізмів моніторингу та звітування про випадки насильства, а також надання підтримки жертвам.

Однією з ключових складових гендерної політики є розробка програм з профілактики гендерного насильства, які передбачають проведення тренінгів та освітніх заходів щодо розпізнавання, запобігання та реагування на насильство. Такі програми можуть охоплювати різні аспекти, включаючи навички міжособистісного спілкування, розпізнавання ознак насильства, психологічну підтримку та доступ до ресурсів.

Гендерна політика також важлива для створення безпечного та відкритого середовища для військовослужбовців, де кожен може вільно висловлювати свої думки та відчувати підтримку у випадках конфліктів чи насильства. Вона спрямована на формування культури поваги до гендерних прав та свобод, а також на впровадження нульової толерантності до будь-яких форм гендерного насильства.

Гендерна політика у протидії гендерному насильству в силах безпеки і оборони також передбачає створення ефективних механізмів реагування на випадки насильства та вжиття відповідних санкцій щодо винних осіб [5, с. 178–181]. Це може включати розробку процедур зі збору інформації про випадки насильства, проведення розслідувань та забезпечення доступу до правосуддя для жертв.

Виклики та можливості впровадження гендерної політики у сфері протидії гендерному насильству в силах оборони є складними та мають багатоаспектний характер. Один з головних викликів полягає у відсутності адекватного розуміння проблеми гендерного насильства серед військовослужбовців та керівництва. Часто це відбувається через стереотипи та невідповідну культуру військового спілкування, що ускладнює виявлення та реагування на випадки насильства.

Ще одним викликом є недостатня увага до питань гендерної рівності та насильства у військовому середовищі у національних політичних стратегіях та програмах. Нерідко ці питання залишаються поза межами уваги влади, що призводить до недостатнього фінансування та ресурсного забезпечення програм підтримки жертв гендерного насильства.

Однак у зв'язку зі зростанням уваги до гендерних питань у суспільстві та міжнародному співтоваристві відкриваються нові можливості для впровадження гендерної політики у сфері безпеки та оборони. Зокрема, ініціативи та програми міжнародних організацій, спрямовані на зміцнення гендерної рівності та протидію гендерному насильству, можуть стати важливим джерелом підтримки для національних військових структур.

Також важливою можливістю є сприяння розвитку гендерної культури та освіти серед військовослужбовців, включаючи проведення тренінгів, семінарів та освітніх курсів з питань гендерної рівності та насильства. Це допоможе покращити усвідомлення проблеми серед військових, сприятиме створенню безпечного середовища та зміцненню гендерної рівності у військовій сфері.

Підсумовуючи, зазначимо, що протидія гендерному насильству в силах безпеки і оборони та захист прав жінок та чоловіків у сфері безпеки та оборони є важливим завданням для будь-якого суспільства, яке прагне досягти гендерної рівності та забезпечити безпеку для всіх своїх громадян.

Національні політики повинні активно сприяти впровадженню гендерних підходів у військову сферу, зважаючи на особливості потреб жінок і чоловіків. Ключовими напрямками повинні стати створення ефективної системи протидії гендерному насильству, забезпечення гендерної рівності у військових структурах та формування гендерної культури серед військовослужбовців.

Для досягнення цих цілей необхідно забезпечити чіткі нормативні та правові основи, а також забезпечити відповідні ресурси та підтримку з боку влади. Однак важливо також враховувати потреби та погляди гендерних груп, проводити широкий діалог зі суспільством та залучати його до вирішення цих питань.

Заходи щодо забезпечення прав жінок та чоловіків у сфері безпеки та оборони мають стати частиною більш широкої стратегії покращення гендерної рівності та забезпечення прав людини в цілому. Тільки шляхом системного підходу та спільних зусиль уряду, громадськості та міжнародних партнерів можна досягти значних результатів у цій сфері.

1. Наливайко Л., Марценюк Л. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 61–66.

2. Kamberidou I. Gender integration in the military: gender-neutral standards and coed sports. *European journal of physical education and sport science*. 2016. Vol. 5. No. 11. P. 23–45.

3. Гендерний вимір війни. Результати аналітичного дослідження / Програма USAID

«Справедливість для всіх»; Аналітичний центр «ЮрФем», 2023. 115 с. URL : <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/«Гендерний-вимір-війни»-Аналітичне-дослідження-2.pdf>.

4. Грицанюк В. Особливості запобігання гендерно зумовленому насильству в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. № 2. С. 46–51.

5. Терещук М. Вплив війни на гендерні стереотипи та ролі жінок та чоловіків у військовому контексті. *Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 черв. 2023 р.). Одеса, 2023. С. 178–181.

Дмитро ПЕТРУШИН

доцент кафедри спеціальної фізичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з фізичного
виховання та спорту

<https://orcid.org/0000-0001-9207-0804>

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ФІЗИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гендерний підхід у фізичній підготовці майбутніх поліцейських є важливим аспектом забезпечення рівних можливостей у правоохоронній діяльності. Сучасні вимоги до поліцейських передбачають не лише високий рівень фізичної підготовки, а й відповідність принципам рівності. Інтеграція гендерного підходу дозволяє створити більш ефективну та інклюзивну систему підготовки правоохоронців. Основна мета цієї доповіді – розглянути проблеми та перспективи впровадження гендерного підходу у фізичну підготовку майбутніх поліцейських, а також визначити його вплив на адаптацію нормативів та організацію тренувального процесу.

Гендерний підхід у фізичній підготовці базується на врахуванні фізіологічних і психологічних відмінностей чоловіків і жінок. Це вимагає розробки диференційованих методик тренувань, які сприяють підвищенню рівня фізичної підготовленості незалежно від статі. Окрім цього, нормативно-правова база повинна гарантувати рівний доступ до ресурсів та можливостей у навчальному процесі.

Одним із головних викликів є існування стереотипів щодо фізичних можливостей жінок у правоохоронних органах, що може призводити до дискримінації при прийнятті на службу або в процесі навчання. Також виникають труднощі з адаптацією фізичних нормативів для представників обох статей, оскільки традиційно вони були орієнтовані переважно на чоловіків. Іншими важливими аспектами є нестача кваліфікованих тренерів, які враховували б гендерні особливості в фізичній підготовці, а також необхідність удосконалення навчальних програм з урахуванням міжнародного досвіду.

Застосування гендерного підходу передбачає розробку диференційованих програм фізичної підготовки, що враховують потреби всіх курсантів, незалежно від статі. Використання сучасних методів тренувань, таких як функціональні тренування, індивідуалізовані навантаження та психологічна підтримка, сприяє рівномірному фізичному розвитку. Також важливим є врахування міжнародного досвіду впровадження ефективних методик навчання та сприяння рівним можливостям у професійній підготовці.

Для покращення фізичної підготовки необхідно розробити спеціальні тренінги для інструкторів, які дозволять їм враховувати гендерні особливості під час навчання. Також слід оптимізувати фізичні нормативи, щоб вони відповідали реальним професійним вимогам до поліцейських. Важливо запровадити систему моніторингу ефективності фізичної підготовки, що враховувала б гендерні аспекти, та активно співпрацювати з міжнародними організаціями для впровадження кращих світових практик у цій сфері.

Гендерний підхід у фізичній підготовці майбутніх поліцейських є необхідним елементом сучасного правоохоронного процесу. Його впровадження сприяє підвищенню ефективності підготовки та майбутньої професійної діяльності, забезпечуючи рівні можливості для всіх курсантів. Подолання стереотипів, удосконалення методик тренувань та

врахування міжнародного досвіду дозволять створити більш інклюзивну та продуктивну систему фізичної підготовки. Подальші дослідження в цій сфері допоможуть покращити якість підготовки кадрів та адаптувати фізичні нормативи до реальних умов служби.

1. Білик О. І. Гендерні аспекти фізичної підготовки працівників правоохоронних органів. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 85–92.
2. Гончаренко О. М. Теоретико-методичні основи фізичної підготовки працівників поліції : монографія. Київ : НАВС, 2018. 214 с.
3. Денисенко В. М. Фізична підготовка майбутніх поліцейських у контексті міжнародного досвіду. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. 2021. Вип. 2 (132). С. 98–104.
4. Климов С. В. Гендерна рівність у системі професійної підготовки поліцейських. *Право і безпека*. 2019. № 3 (74). С. 117–123.
5. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.
6. Міжнародний досвід фізичної підготовки правоохоронців / під ред. І. В. Петрова. Харків : Право, 2020. 276 с.
7. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>.
8. Панасенко І. О. Стереотипи щодо фізичної підготовки жінок у правоохоронних органах. *Гуманітарний вісник*. 2022. № 1 (45). С. 56–62.
9. Фізична підготовка поліцейських: світовий досвід та національні особливості : кол. монографія. Київ : КНУВС, 2021. 312 с.

Руслана СОДОМА

доцент кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту
кандидат економічних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-5020-6440>

Ігор ІЛЬЧИШИН, аспірант

(Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна)

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В РИЗИК-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМИ ПРОЄКТАМИ

Гендерна рівність та рівноправне залучення жінок і чоловіків до процесів регіонального розвитку є ключовими аспектами сучасної державної політики та міжнародних ініціатив. У контексті сталого розвитку суспільства, інтеграція гендерного підходу в управління регіональними проєктами має стратегічне значення, оскільки сприяє підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень, зменшенню соціальних ризиків та підвищенню рівня інклюзивності управлінських процесів.

В умовах ризик-орієнтованого управління регіональними проєктами гендерна інтеграція може стати важливим механізмом мінімізації загроз, пов'язаних із соціальною нерівністю, дискримінацією та неефективним використанням кадрового потенціалу. Однак на практиці цей процес стикається з численними інституціональними бар'єрами, які перешкоджають повноцінному впровадженню гендерного підходу в регіональне управління.

До основних інституціональних бар'єрів, що обмежують впровадження гендерно-чутливих підходів у регіональному управлінні, належать такі аспекти:

1. **Нормативно-правові обмеження та неузгодженість законодавства.** Незважаючи на наявність міжнародних та національних нормативних актів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, їх реалізація на рівні регіонального управління залишається фрагментарною. Основними міжнародними документами, які встановлюють стандарти гендерної рівності, є [4]:

- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW);

- Стамбульська конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок [5];
- Директиви Європейського Союзу щодо рівності між жінками і чоловіками.

Проте національне законодавство часто має декларативний характер, а механізми реалізації гендерних політик на регіональному рівні залишаються слабо розвиненими. Відсутність чітких норм щодо обов'язкової гендерної експертизи регіональних проєктів суттєво обмежує їхню ефективність у сфері рівноправного залучення чоловіків і жінок [2].

2. Недостатній рівень гендерної компетентності управлінців. Відсутність обов'язкових програм підвищення кваліфікації щодо гендерної інтеграції у процеси управління призводить до низької обізнаності державних службовців та керівників регіональних проєктів у цій сфері. Як наслідок, багато управлінських рішень ухвалюються без урахування гендерних аспектів, що призводить до нерівномірного розподілу ресурсів та можливостей між різними соціальними групами.

3. Інституційна інерція. Органи державної влади та місцевого самоврядування часто дотримуються традиційних управлінських моделей, де гендерні аспекти вважаються другорядними. Такий підхід обмежує інноваційний розвиток регіональних політик та не сприяє формуванню інклюзивного суспільства.

4. Фінансові та ресурсні обмеження. Відсутність цільового фінансування програм гендерного мейнстрімінгу значно ускладнює їх практичне впровадження. Державні та регіональні бюджети рідко передбачають окремі кошти для реалізації гендерних ініціатив, що знижує можливість ефективного їх упровадження в управлінські процеси [1].

Попри існуючі бар'єри, є низка стратегічних напрямків, які можуть сприяти ефективній інтеграції гендерного підходу в ризик-орієнтоване управління регіональними проєктами:

Адаптація міжнародного досвіду. Використання найкращих практик країн ЄС щодо гендерно-орієнтованого управління ризиками, таких як створення спеціальних інституцій з контролю за виконанням гендерних політик, може сприяти покращенню ситуації.

Розширення правових механізмів впровадження гендерного підходу. Внесення змін до законодавства, які передбачають обов'язкову гендерну експертизу регіональних проєктів, сприятиме підвищенню рівня інклюзивності управлінських процесів.

Освітні ініціативи та підвищення рівня компетентності. Запровадження спеціалізованих навчальних програм для державних службовців та керівників регіональних проєктів сприятиме підвищенню рівня їхньої обізнаності щодо питань гендерної рівності.

Посилення інституційної відповідальності. Введення гендерно-чутливих ключових показників ефективності (KPI) у сфері регіонального управління дозволить забезпечити контроль за виконанням гендерних ініціатив та оцінку їхнього впливу.

Фінансова підтримка гендерних ініціатив. Створення грантових програм та фондів для стимулювання впровадження гендерних підходів у регіональне управління дозволить забезпечити необхідні ресурси для їхньої реалізації.

Окрім зазначених бар'єрів, значну роль у процесі гендерної інтеграції відіграє цифровізація управлінських процесів [7]. Використання цифрових технологій може сприяти більшій прозорості у прийнятті рішень, дозволяючи застосовувати гендерно-чутливий аналіз та моніторинг ефективності політик. Наприклад, впровадження електронних систем оцінки впливу на рівні регіонального управління дозволить контролювати, наскільки рівномірно розподіляються ресурси та можливості між жінками та чоловіками. Водночас цифровізація сприяє зменшенню бюрократичних бар'єрів, що ускладнюють впровадження гендерно-чутливих ініціатив. Особливим кроком у цьому напрямі є впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності реалізації гендерних програм у регіональному управлінні. Зокрема, використання кількісних та якісних показників дасть змогу оцінити рівень залучення жінок і чоловіків до процесів прийняття рішень, рівень фінансування гендерних ініціатив та їхній вплив на соціально-економічний розвиток регіонів, а також забезпечення рівноправного доступу жінок і чоловіків до ресурсів, можливостей та управлінських процесів [8]. Значним елементом є також створення механізмів моніторингу та оцінювання ефективності впровадження гендерної інтеграції, що дозволить аналізувати успіхи та коригувати стратегії в реальному часі. Крім того, необхідно посилити міжсекторальну співпрацю між державними установами, громадянським суспільством та міжнародними партнерами для забезпечення сталого розвитку гендерно-чутливих підходів.

Щодо інтеграції гендерного підходу в ризик-орієнтоване управління регіональними проєктами свідчать про наявність численних бар'єрів, які ускладнюють цей процес [6]. Одним

із основних обмежень є існуючі нормативно-правові обмеження, які часто не враховують специфічні потреби різних гендерних груп або не забезпечують достатню підтримку для їх реалізації в реальному управлінському контексті. Крім того, відсутність відповідної компетентності серед управлінців може призвести до неправильного трактування гендерних методів або навіть ігнорування їх у процесі планування і реалізації проєктів. Це також підсилюється відсутністю належного фінансування, яке може бути вирішальним фактором для підтримки гендерно-чутливих ініціатив.

Соціальні стереотипи та консервативні управлінські традиції є ще одним важливим бар'єром. Вони формують стійкі переконання, які впливають на розподіл ресурсів, ролі та відповідальність у рамках проєктів, часто створюючи нерівні умови для представників різних гендерів. Це може призводити до уповільнення прогресу в гендерній рівності в управлінських структурах та у реалізації регіональних ініціатив. Незважаючи на ці виклики, існує ряд можливостей для подолання бар'єрів. Використання міжнародного досвіду, зокрема в країнах, де гендерна рівність вже є важливою складовою управлінської практики, може стати потужним ресурсом для адаптації вітчизняних проєктів. Розвиток законодавчої бази, яка сприяє гендерній рівності, і впровадження програм, орієнтованих на підвищення гендерної компетентності, можуть стати ключовими елементами для зміни ситуації. Активізація громадянського суспільства і залучення неурядових організацій є важливими факторами, які можуть стати додатковими чинниками змін. Ці організації можуть виступати як каталізатори для підвищення усвідомлення необхідності гендерного підходу, а також як партнери в реалізації конкретних гендерно орієнтованих ініціатив.

Для подолання існуючих проблем у цій сфері необхідно розробити конкретні інструменти і механізми, які дозволять інтегрувати гендерно-чутливий ризик-менеджмент у процес управління регіональними проєктами. Це включає не лише розробку практичних рекомендацій для управлінців, а й оцінку їх ефективності в довгостроковій перспективі. У цьому контексті помітно враховувати соціокультурні особливості кожного регіону, оскільки успішна адаптація інструментів на рівні національних чи міжнародних практик може вимагати їх коригування відповідно до локальних реалій та потреб.

1. Бучельникова О. Гендерна рівність у державному управлінні: виклики та перспективи. Вісник державного управління. 2022. URL: https://gender.org.ua/images/lib/genderna_polityka_v_derj_upr.pdf

2. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у місцевому житті. URL: <https://hromady.org/%D1%8F%D0%BA-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%97-%D1%80%D1%96/>

3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

4. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

5. Стамбульська конвенція: Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11

6. Содомо Р.І, Ільчишин І.Ю. Безпека інклюзивного розвитку сільських територій *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Випуск 1(10). С.46-51 URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/298> DOI: 10.32782/dees.10-8

7. Brown L. Institutional challenges in gender-sensitive risk management. Policy and Governance. 2020.

8. Smith J. Gender mainstreaming in regional development projects: An international perspective. Journal of Public Policy. 2021. URL: <https://wiredspace.wits.ac.za/items/5dd1ffd6-3bee-47d4-9f42-3310e5af8af7>

Тетяна ХАРЧЕНКО

кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст відділу моніторингу
питань гендерної рівності та недискримінації
управління дотримання прав людини
Департаменту головної інспекції
та дотримання прав людини
Національної поліції України

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

Національна безпека традиційно асоціюється з військовим потенціалом, територіальною цілісністю та запобіганням зовнішнім загрозам. Проте сучасні концепції безпеки включають соціальний, економічний, політичний та гуманітарний виміри, де гендерна рівність відіграє важливу роль.

Гендерний підхід у сфері національної безпеки базується на таких положеннях: рівноправна участь жінок і чоловіків у безпековому секторі підвищує його ефективність; гендерно-чутливі політики сприяють зміцненню громадської довіри до правоохоронних органів та збройних сил; жінки та дівчата є однією з найбільш уразливих груп у збройних конфліктах, що потребує спеціальних заходів захисту.

Мирні переговори та відновлення після конфліктів є успішнішими, якщо жінки беруть у них активну участь. Дослідження взаємозв'язку між національною безпекою та гендерною рівністю привернули увагу багатьох науковців. Серед них можна виділити таких дослідників:

Ніколь Віталіївна Романова – у своїй дисертації «Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони: імплементація міжнародно-правових стандартів у законодавство України» аналізує впровадження міжнародних стандартів гендерної рівності в українське законодавство [8].

Winnie Mbaka та Katja Tuma – у спільній роботі «Impact of Gender on the Evaluation of Security Decisions» досліджують вплив гендеру на оцінку рішень у сфері безпеки. Marek Kwiek та Wojciech Roszka – у статті «Gender Disparities in International Research Collaboration: A Large-scale Bibliometric Study of 25,000 University Professors» аналізують гендерні диспропорції в міжнародній науковій співпраці, що може впливати на формування політик у сфері безпеки. Kovila P. L. Coopamootoo та Magdalene Ng – у дослідженні «"Un-Equal Online Safety?" A Gender Analysis of Security and Privacy Protection Advice and Behaviour Patterns» розглядають гендерні аспекти в поведінці щодо безпеки та приватності в онлайн-середовищі [3, с. 19-25].

Теоретичні підходи до національної безпеки через гендерну призму. Феміністичний підхід до безпеки заперечує традиційний «реалістичний» погляд на міжнародну політику, який фокусується на державних інтересах та військовій силі. Він підкреслює, що: традиційні безпекові структури часто ігнорують інтереси жінок і маргіналізованих груп; конфлікти та війни мають гендерно-специфічні наслідки (сексуальне насильство, дискримінація, соціальна вразливість); включення жінок у процеси прийняття рішень сприяє більш сталому миру.

Концепція соціального конструювання безпеки. Цей підхід стверджує, що безпека – це не лише фізична захищеність, а й соціально-сконструйоване явище, що визначається культурними нормами та політичним контекстом. У гендерному вимірі це означає, що: традиційні уявлення про «чоловічу» та «жіночу» ролі у сфері безпеки можуть бути змінені через політичні реформи та суспільний діалог; гендерні стереотипи впливають на розподіл ресурсів у безпековому секторі; політика рівності здатна трансформувати безпекові інститути та зробити їх більш інклюзивними.

Людська безпека зосереджується на захисті окремої особи, а не держави. Вона включає економічну, продовольчу, екологічну, політичну та соціальну безпеку. У цьому контексті гендерний підхід означає:

- протидію гендерно зумовленому насильству як загрози безпеці;
- підвищення участі жінок у миротворчих та безпекових процесах;
- інтеграцію принципів рівності в політику соціального захисту та кризового реагування.

Включення жінок до збройних сил зміцнює операційну ефективність і знижує рівень внутрішньої агресії в армії. Військові підрозділи, де є жінки, демонструють вищу довіру серед цивільного населення.

Резолюція ООН №1325 закликає держави збільшувати кількість жінок у військових структурах. Поліцейські жінки краще працюють із постраждалими від насильства та вразливими групами населення. У міжнародній практиці (наприклад, у Канаді, Швеції) жінки-поліцейські залучаються до миротворчих операцій, що зменшує рівень насильства в громадах [2].

Жінки у миротворчих місіях ООН сприяють встановленню довготривалого миру. Вони відіграють ключову роль у програмах примирення та реінтеграції конфліктних громад.

Стереотипи та дискримінація – військова та правоохоронна сфери залишаються переважно «чоловічими». Гендерно зумовлене насильство – сексуальні домагання в армії та поліції. Недостатнє представництво жінок – обмежений доступ до керівних посад. Низька гендерна чутливість політик – недостатнє врахування потреб жінок у безпековому секторі.

Політика НАТО щодо гендерної рівності стимулює участь жінок у військових структурах.

Документи ЄС зосереджені на гендерно чутливих підходах до кризового реагування та оборони. Національний план дій «Жінки, мир, безпека» – головний документ, що визначає політику залучення жінок до сектору безпеки. Гендерні підходи у ЗСУ та НПУ – впровадження гендерних радників, навчальних програм та механізмів захисту [4].

Розширення програм з гендерної освіти у військових та правоохоронних структурах. Збільшення представництва жінок у керівництві силових структур. Створення механізмів протидії гендерно зумовленому насильству у секторі безпеки. Підтримка міжнародного співробітництва (ООН, НАТО, ЄС) для впровадження найкращих практик.

Гендерна рівність є важливим чинником підвищення ефективності сектору безпеки. Включення жінок у безпекові процеси сприяє зниженню рівня насильства, зміцненню громадської довіри та покращенню якості ухвалення рішень. В Україні, особливо в умовах війни, важливо продовжувати інтеграцію гендерної політики у сферу безпеки, що сприятиме стійкості держави та її майбутньому відновленню.

1. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325-zhinki-mir-bezpeka>.

2. Розуміння маскулінності та гендерної рівності в секторі безпеки України // ООН Жінки в Україні. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/digital-library/publications/2022/06/rozuminnya-maskulinnosti-ta-gendernoyi-rivnosti-v-sektori-bezpeky-ukrayiny>.

3. Гендерна рівність у сфері безпеки й оборони: досвід країн-лідерів. *Публічне урядування*. 2020. № 10. С. 19-25.

4. Жінки, мир, безпека: огляд Національного плану дій України з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 // ОБСЄ в Україні. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/386408.pdf>.

5. Гендерна рівність у лідерстві: забезпечення балансу в Україні та світі. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. С. 1-8.

6. Гендерні питання в секторі оборони: застосування гендерної перспективи // ОБСЄ в Україні. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/b/468957.pdf>.

7. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської інтеграції // Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>.

8. Проблема гендеру в правовій парадигмі: рівність та справедливість // Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/publications/9798-problema-genderu-v-pravovij-paradigmi-rivnist-ta-spravedlivist-doslidzhennya.html>.

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології, соціології
та педагогіки Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат психологічних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0003-0040-2010>

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ
ЗА ЧАСІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ
НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ**

Ступінь демократичності та цивілізованості суспільства визначається, зокрема, його ставленням до жінок та їхніх прав. Формування ефективної політики рівності між жінками та чоловіками є однією з основних умов побудови справді демократичного суспільства [5].

Гендерна нерівність між чоловіками та жінками залишається однією з найпоширеніших форм соціальної нерівності. Навіть у сучасному світі статус жінки часто має певні обмеження порівняно зі статусом чоловіка в різних сферах соціального життя.

Термін «гендер» означає не лише біологічну стать, а й соціальне явище, яке формується під впливом суспільства. Біологічна стать набуває гендерного статусу через соціальні практики, такі як надання імені, вибір одягу та використання інших гендерних маркерів.

Отже, бути чоловіком чи жінкою – це не просто мати відповідну анатомічну будову. Суспільство встановлює певні очікування щодо поведінки, зовнішнього вигляду та соціальних ролей, які мають відповідати прийнятим у ньому нормам [3, с. 12].

Гендерний підхід до аналізу культурного життя суспільства дозволяє виявити гендерну асиметрію. Замість уявної рівності чоловічої та жіночої реальностей у сучасній культурі можна помітити чітко виражені ієрархічні структури. Усі аспекти, що визначаються як «чоловічі», зазвичай знаходяться в центрі суспільної уваги та сприймаються як домінуючі, тоді як «жіночі» часто маргіналізуються або розглядаються як вторинні. Чоловік символізує універсальність та виконує найважливішу функцію орієнтації та творчого осмислення світу, тоді як жінці традиційно приписується сфера емоційності та інтуїції.

Таким чином, суспільні норми здавна формувалися на основі чоловічих пріоритетів, що змушувало жінок адаптуватися до них. Однією з ключових основ дискримінації жінок є закріплення гендерних ролей, які визначають очікувані моделі поведінки для чоловіків і жінок у суспільстві.

Механізмом, що забезпечує закріплення та передачу гендерних ролей із покоління в покоління, є гендерні стереотипи. Вони формують соціальні очікування щодо поведінки та можливостей людини залежно від її статі, що, у свою чергу, сприяє збереженню традиційних уявлень про гендерні ролі.

Виокремлюють три основні групи гендерних стереотипів.

Перша група – це стереотипи мужності та жіночності. Вони формують нормативні уявлення про те, якими мають бути чоловіки та жінки, які риси їм властиві. Чоловікові традиційно приписується активність, раціональність, творче начало, а жінці – пасивність, емоційність, репродуктивна функція. Чоловіче зазвичай асоціюється з домінуванням та силою, тоді як жіноче – з м'якістю та підлеглим становищем. Ці стереотипи також впливають на сприйняття чоловіків як більш компетентних, а жінок – менш здібних у певних сферах.

Друга група гендерних стереотипів закріплює сімейні та професійні ролі відповідно до статі. У суспільстві існує уявлення, що кожна людина має відповідати певному набору очікуваних моделей поведінки. Для жінок першочерговими вважаються сімейні ролі (матері, дружини, виховательки), тоді як чоловіки повинні досягати успіху в професійній сфері. Стереотипне сприйняття успішності також різниться: досягнення чоловіка оцінюються за його кар'єрою та статусом, тоді як успіх жінки – за наявністю сім'ї та дітей.

Третя група стосується розподілу праці. У межах традиційних уявлень жінкам приписується роль у так званій експресивній сфері (догляд за дітьми, хатня робота, соціальна підтримка), тоді як чоловіки повинні займатися інструментальною сферою (управління,

виробнича діяльність, наука, техніка). Ця концепція підкріплює уявлення про «природну» відповідність певних видів діяльності до біологічної статі [2, с. 22].

Гендерні стереотипи визначають, якими мають бути чоловіки та жінки, які характеристики вони повинні мати, а також яких норм і правил слід дотримуватися представникам певної статі. Проте ці стереотипні уявлення обмежують як жінок, так і чоловіків, створюючи психологічну напруженість. Якщо людина не погоджується з образом, який їй нав'язує суспільство, вона ризикує зіткнутися з осудом і відчуженням. У таких умовах люди нерідко змушені слідувати нав'язаним моделям поведінки, навіть якщо це суперечить їхнім переконанням та природним нахилам, що можна розглядати як форму соціального насильства.

В останні роки світові події, зокрема збройні конфлікти, суттєво вплинули на питання гендерної рівності. Традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок зазнали значних трансформацій. Якщо раніше жінка асоціювалася переважно з образом берегині домашнього вогнища, то сьогодні вона все частіше виступає в ролі фізичної захисниці. У сучасних умовах жінки нарівні з чоловіками беруть участь у військових діях, виконують бойові завдання, надають медичну та психологічну допомогу. Крім того, вони активно опановують професії, які традиційно вважалися «чоловічими», зокрема працюють у технічних сферах, керують важкою технікою, займаються підприємництвом та беруть участь у виконанні небезпечних видів робіт [4, с. 112].

Таким чином, соціальні зміни сприяють руйнуванню традиційних гендерних стереотипів та утвердженню принципів рівності, що відкриває перед жінками і чоловіками нові можливості для самореалізації.

Гендерні ролі виявляються в тому, що в критичних ситуаціях, за відсутності чоловіків, багато жінок взяли на себе відповідальність за забезпечення життєдіяльності родин, адаптації членів сімей до нових умов, а також підтримки суспільства в умовах воєнного часу [1, с. 283].

Отже, російсько-українська війна не лише вплинула на трансформацію суспільства, а й змінила усталені гендерні стереотипи, які базувалися на глибоко вкорінених патріархальних уявленнях про розподіл ролей між чоловіками та жінками. Незважаючи на ці зміни, у сфері гендерної політики залишається чимало проблем, що потребують подальшого дослідження та детального аналізу.

1. Вихор С., Топоренко О. Шляхи інтеграції жінки у Збройні Сили України: педагогічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 282–284.

2. Дашковська О. Р. Принцип гендерної рівності: поняття, витоки і роль на сучасному етапі розвитку суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. Вип. № 5. С. 20–23.

3. Кротиков В.П. Особливості гендерних процесів у Збройних Силах України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 6 (31). С. 317–322.

4. Мірошниченко В. Рівні можливості гендерної політики. *Права людини та гендерна рівність під час воєнних дій на території України : зб. тез доп. учасників наукового форуму* (м. Львів, 17 черв. 2022 р.). Львів : ЛДУВС, 2022. С. 111–113.

5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

Ольга ЯДЛОВСЬКА

доцент кафедри
соціально-економічних дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-5660-2057>

**ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА В СУЧАСНИХ
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

Сучасний освітній процес в Україні активно долучається до розвитку проблематики гендерної складової як у самому суспільстві, так і в освітній ланці. Гендерне питання розглядається як дискусійне з точки зору упровадження відповідних навчальних дисциплін. Як правило, це елективні дисципліни або навіть окремі теми для вивчення гендерної складової. З іншого боку, висвітлення власне питань гендерних відносин і по сьогодні неоднозначно сприймається в українському суспільстві. Позаяк освіта виступає одним з найпотужніших соціальних інститутів щодо просвітництва суспільства та формування громадської думки, а також світогляду особистості, то залучення гендерної складової в освітній процес сучасних закладів вищої освіти в Україні залишається актуальним.

В освітніх колах виникають розбіжності щодо трактування навчальних планів дисциплін гендерного спрямування. Аналізуючи методологію статево-рольового підходу в освіті, необхідно звернути увагу на форму та зміст даного феномену. Якщо зміст явища виглядає досить прозоро, то при докладному розгляді слід звернути увагу, як цей зміст подається і як наповнено навчальний план. Звертають увагу на наповненість навчального плану дослідниці О. Плахотнік та М. Маєрчик, котрі відзначають існування т. зв. прихованого навчального плану як «складний і багатовимірний, він є ніби підводною частиною загального навчального плану – масивною, потужною, однак прихованою від наших очей» [4]. Соціологиня О. Стрельник теж зазначає про явище прихованого навчального плану, розглядаючи його як «певний світогляд через систему неписаних, неофіційних правил і цінностей, які транслюються в навчальному просторі й освітньому процесі». Зокрема, дослідниця зазначає, що «прихований навчальний план стосується: змісту навчальних предметів; організації навчальних закладів (освітній простору, наочності, виховного процесу, розподілу посад, правил освітнього закладу); викладацького стилю комунікації тощо. Прикладами прихованого навчального плану можуть бути тематичні свята до Міжнародного жіночого дня чи Дня Збройних сил України, до яких здобувачам освіти пропонують примірювати традиційні рольові моделі жінки-берегині або хлопця-захисника, конкурси краси та под. [5]. Загалом погоджуємося із думкою про те, що навчальні плани дисциплін гендерного спрямування є досить варіативними і цілком залежать від світогляду авторів (науково-педагогічних працівників) навчальних програм. Щоправда такі тенденції мають і позитивні сторони, адже викладачі-розробники залучають науковий доробок, власний досвід неформальної освіти та практичної діяльності щодо гендерної проблематики, що суттєво поглиблює рівень запропонованих навчально-методичних розробок. Стосовно стереотипного або навіть стигматичного ставлення у використанні образів чоловіка та жінки під час різноманітних заходів у закладах освіти, то вважаємо цю думку все ж застарілою, адже саме впровадження гендерної тематики у закладах вищої освіти сприяє зміненню гендерних стереотипів та формує умови гендерної паритетності як в суспільстві, так і в навчальному закладі. Принаймні, гендерна рівність та паритетність декларуються у здійсненні освітньої діяльності.

З цієї точки зору цікавими є спостереження Б. Барчі, яка стверджує, що людина не може постійно бути носієм виключно фемінних чи мускулативних якостей і постійно відповідати штучним стандартам. Тому закономірним є вияв у неї рис поведінки, що не відповідають гендерним стереотипам. Одна й та ж сама людина в різних комунікативних ситуаціях виявляє й різну мовленнєву поведінку, а гармонійне поєднання чоловічих та жіночих особливостей робить спілкування більш багатим і успішним. Цей факт ще раз підкреслює, що мускулатура і фемінність не протилежні, а взаємопов'язані категорії, отже,

межа між чоловічою та жіночою мовами, поведінкою, їх соціальними проявами є умовною й легко долається. Таким чином, гендерні відмінності формуються на основі біологічної статі, але не визначаються тільки нею [1, с. 6]. Разом з тим підхід до врівноваження гендерної складової освітнього простору слід шукати у створенні гендерно чутлив ого середовища у закладах вищої освіти. Аналіз емпірично отриманих результатів, отриманих у дослідженні О.Коробанової, надав можливість виокремити комунікативні характеристики молодих людей, що відносять себе до іншої статі. Такі молоді люди мають низку проблем у спілкуванні, що змушує їх вибудовувати межі та захищати свою приватність, приділяючи багато уваги спілкуванню в онлайн-ових групах. Проте вони можуть домагатися високого статусу у значущих інгрупах (наприклад, мікрогрупах неформального спілкування у академгрупі та групах, сформованих за інтересами). Перебуваючи під пресом суспільних очікувань, вони вважають референтними для себе нонконформістів, які мають можливості жити там, де і як хочуть [3, с. 21]. Безумовно, засадничу і, у переважній більшості випадків, основну роль у статевому розрізненні відіграє біологічний чинник (гендерна бінарність), хоча такий підхід може бути слушним і стосовно характеристики осіб, що ідентифікують себе за межами традиційних гендерних бінарних кодів (мається на увазі, що вони від природи народились такими). Однак слід враховувати, що соціалізація особистості може теж бути впливом чинником розвитку соціальних ролей за статтю. І хоча це питання є дискусійним, все ж слід враховувати соціальний фактор у міжстатевих відносинах, у проявах мобінгу, гендерної стигматизації і паритетності тощо.

Важливим чинником успішного впровадження гендерного підходу, як стверджує С. Дубова, є рівень гендерної культури самого викладача та його вміння впроваджувати у своїй педагогічній діяльності реконструкцію традиційних культурних обмежень у розвитку особистості здобувача, створювати оптимальні умови для максимальної самореалізації дівчини та юнака у процесі педагогічної взаємодії незалежно від гендерних стереотипів. Саме освіта сприяє формуванню у дітей і молоді життєво і професійно необхідних компетентностей, інноваційного мислення, кращих людських рис і прийнятних моделей поведінки з урахуванням потреб особистості, інших людей і вимог сучасного суспільства. Гендерний підхід в освіті полягає у створенні умов для гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти, яка б сприяла вихованню стосунків між статями, вільних від жорстких стереотипів маскулінності і фемінінності в традиційному розумінні, а також вихованню нової особистості з високими інтенціями відкритості та адаптивності у всіх сферах життя [2, с. 280].

Накопичений досвід зарубіжних країн у вирішенні проблеми гендерної нерівності може слугувати підґрунтям для формування практичних рекомендацій для українських ЗВО. Проте, як вважає І. Царенко, подолання проблеми гендеру повинно вирішуватись ще у шкільному віці, коли формується психологія особистості, тобто проблема гендерної нерівності у закладах вищої освіти та у суспільстві загалом неможлива без побудови ґрунтовних підходів держави до всеохоплюючого гендерного виховання шляхом проведення поряд з традиційними методами (у вигляді лекцій, семінарів, диспутів, бесід, самостійної роботи з підручником, написання рефератів, підготовки доповідей тощо), і неформального засвоєння інформації (різноманітні види дискусій, ситуаційно-рольові ігри, методи аналізу проблемної ситуації). Як результат, впровадження гендерних курсів та тем у навчальний процес у ЗВО, сприятиме розумінню здобувачами вищої освіти теорії гендеру, тлумачення та змісту гендерних стереотипів, які впливають на самореалізацію особистості, уміння використовувати ці знання на практиці, помічати проблеми гендерної нерівності, вміти аналізувати та вирішувати гендерні проблеми, а також уміння не застосовувати у своїй поведінці гендерно дискримінаційні практики [6, с. 116]. Запровадження державних програм повинно стати лише першим етапом усунення важелів протиріч, де в подальшому держава не просто запроваджуватиме заходи, а за допомогою наявних світоглядних настанов суспільства. Відносно подолання проблеми гендеру в межах вітчизняних ЗВО, то необхідно сприяти поширенню проведення заходів обміну між закладами вищої освіти та досвідом щодо усунення протиріч гендерної нерівності, як це прийнято у європейській практиці [6, с. 117].

Зазначимо, що у закладах вищої освіти України введено ряд дисциплін або елективних курсів гендерного спрямування: «Гендер, тілесність, сексуальність», «Гендерна соціолінгвістика», «Гендер, клас, вік, нація: крос секційний аналіз», «Критична феміністична перспектива в сучасній соціології», «Соціальні та жіночі рухи в світі, Європі, Україні», «Феміністична критика класичної соціальної теорії», «Біографічний метод в гендерних дослідженнях», «Гендерна експертиза та гендерний аудит», «Гендерний аналіз мас-медіа», «Гендрований життєвий шлях та життєвий успіх», «Історична феноменологія», «Гендерна

історія», «соціологія маскулінності та чоловічі дослідження», «Якісні методи в гендерних дослідженнях», «Соціальні складові процесу уніфікації», «Гендерний портативний аудит» (проведення опитувань щодо ефективності праці чоловіків та жінок). Також створено міжуніверситетські електронні журнали та осередки гендерної освіти, на базі яких проводять тренінги, розробляються плани заходів гендерного спрямування. Такі центри діють у містах Вінниця, Дніпро, Глухів, Житомир, Закарпаття, Запоріжжя, Кривий Ріг, Луцьк, Ніжин, Одеса, Острогож, Суми, Умань, Тернопіль, Черкаси, Чернігів, Харків, Хмельницький переважно у закладах вищої освіти [7, с. 227]. Також гендерний центр до повномасштабного вторгнення РФ діяв у місті Маріуполь.

Отже, запровадження гендерної складової в освітній процес закладів вищої освіти України частково реалізовано протягом останнього десятиріччя. Підкреслимо, що, як правило, дисципліни гендерного спрямування пропонуються у вибірковій частині, можуть мати місце проходження онлайн-курсів на різноманітних платформах (неформальна освіта) як елемент індивідуальних чи самостійних робіт. Однак запровадження вивчення дисциплін гендерної проблематики залежить від політики закладу освіти та керівників, з одного боку, та освітніх ініціатив Міністерства освіти та профільних міністерств, яким підпорядковані окремі ЗВО, у розрізі виконання впровадження планів гендерного розвитку суспільства, з іншого. Слід також враховувати культурологічний та релігійний аспекти сприйняття гендерного питання, адже традиція, на наш погляд, завжди перемагає, тому державі слід вдумливо ставитись до запровадження вивчення гендерного аспекту у закладах вищої освіти. До прикладу, у країнах Центральної Азії майже не вивчаються дисципліни гендерного спрямування, та й самі гендерні ініціативи мають декларативний характер. Навпаки, у країнах Європи та Європейського Союзу обрано напрямком гендерного різноманіття в освіті, хоча у деяких країнах регіону це заперечується (до прикладу, у Польщі). Ставлення до гендерного питання у вищій освіті може бути продиктоване і зміною політичних лідерів та урядів: нищівним прикладом є ісламська революція 1979 року в Ірані, яка призвела до встановлення теократичного режиму та буквально катастрофічного падіння рівня свободи жінок і, як наслідок, негативно вражаючої гендерної нерівності; до речі, жінкам Ірану заборонено вивчати 77 дисциплін. З подивом, але зазначимо, що і в США зі зміною політичного лідера країни з початку 2025 року закриваються усі програми, навчальні та наукові розробки щодо інклюзії та гендерного різноманіття, усім університетам США поставлено вимогу протягом двох тижнів лютого переглянути або закрити навчальні програми гендерного, інклюзивного напрямку. Звичайно, приклади різних підходів у висвітленні гендерної проблематики у закладах вищої освіти можна продовжити, адже кампаративний аналіз гендерних практик світу може стати підґрунтям для виваженого та обґрунтованого введення вивчення гендерної складової в Україні.

1. Барчі Б. В. Психологічна характеристика гендерного аспекту комунікація. Гендерна рівноважність учасників освітнього процесу: реалії та перспективи. Матеріали Круглого столу від 13 червня 2023 року [електронне видання] / упор. О. Т. Плетка. К.: ІСПП НАПН України, 2023. С. 5-7.

2. Дубова Г. Упровадження гендерного підходу в закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 36, том 1, 2021. С. 277-281.

3. Коробанова О. Л. Толерантність та уникання сексистської упередженості у міжгруповій взаємодії в просторі закладу вищої освіти. Гендерна рівноважність учасників освітнього процесу: реалії та перспективи. Матеріали Круглого столу від 13 червня 2023 року [електронне видання] / упор. О. Т. Плетка. К.: ІСПП НАПН України, 2023. С. 21-23.

4. Плахотнік О., Маєрчик М. Гендерова освіта: як навчальні заклади перетворюють дітей у дівчат і хлопців. Гендер для медій. 2017. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/gender_dlya_medii_2017.pdf

5. Стрельник О. Освіта як фабрика смислів: від статево-рольового підходу до гендерно-чутливих змін. 2019. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-aftereuromaidan/osvita-yak-fabrika-smisliv-vid-statevo-rolovogo-pidhodu-do-gendernochutlivih-zmin-1341286.html>

6. Царенко І. О. Гендерна політика у сфері вищої освіти: проблеми нерівності та шляхи їх вирішення. *Економіка: реалії часу*. №3(19), 2015. С. 110-117.

7. Ядловська О. С. Прояви гендерної освіти в навчальних закладах. Innovative development of science and education. *Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. ISGT Publishing House*. Athens, Greece. 2020. Pp. 224-228.

Валерій БІЛЧЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-8050-0520>

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ОСВІТИ ТА ДОСТУПУ ДО ЗНАНЬ БЕЗ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Освіта є ключовим інструментом формування рівності та прогресу в суспільстві. Вона не лише забезпечує доступ до знань, а й змінює соціальні уявлення, долає бар'єри й відкриває нові можливості. Однак гендерна нерівність залишається значною перешкодою для багатьох людей. Стереотипи, обмеження доступу до навчання для дівчат та відсутність рівних умов у школах і вищих навчальних закладах є глобальною проблемою [1].

Особливо гостро ця ситуація спостерігається в країнах, що розвиваються, наприклад, у Афганістані, де дівчатам часто забороняють відвідувати школи, або в країнах Африки, де освіта залишається недосяжною для багатьох через бідність. Навіть у розвинених державах гендерна сегрегація проявляється у виборі професій: жінки все ще недостатньо представлені у STEM-напрямах [6].

Вирішення цієї проблеми є надзвичайно важливим, адже рівний доступ до освіти сприяє соціальній стабільності, економічному зростанню та глобальному розвитку [2]. Гендерна рівність в освіті – це крок до справедливого і гармонійного світу.

Гендерна нерівність у сфері освіти має глибокі історичні та культурні корені. В багатьох суспільствах традиційно домінували уявлення про розподіл ролей між чоловіками й жінками, де освіта була пріоритетом для чоловіків [5]. У деяких країнах Близького Сходу й Південної Азії дівчатам обмежували доступ до шкіл через культурні та релігійні норми [3]. Ці уявлення досі є бар'єром для розвитку освіти серед жінок.

В Україні гендерні стереотипи часто обмежують дівчат у виборі кар'єри, зокрема в STEM-напрямах, де жінки складають менші відсотки серед студентів. За останніми даними, лише 29 % українських студенток навчаються за технічними спеціальностями, що є меншим, ніж у більшості європейських країн [3]. Ці стереотипи формуються ще з раннього дитинства, коли дівчатам меншою мірою пропонуються заняття, пов'язані з точними науками та технологіями.

Ситуація у країнах, що розвиваються, є ще складнішою: дівчата часто стикаються з нерівним доступом до якісної освіти. За даними ЮНЕСКО, понад 129 мільйонів дівчат у світі не відвідують школи – більшість із них живуть в Африці та Південній Азії [1]. Причинами цього, зокрема, є бідність, ранні шлюби та відсутність інфраструктури для навчання. Наприклад, у Нігерії лише 45 % дівчат завершують початкову освіту [7].

Освіта має ключову роль у зміні суспільних уявлень про гендер. Просвітницькі програми, які руйнують стереотипи, можуть змінювати ставлення до гендера з раннього віку. Наприклад, кампанії на кшталт «HeForShe» від ООН доводять ефективність таких ініціатив [4].

Освіта є ключовим інструментом для економічної та соціальної інтеграції жінок. Освічені жінки мають більше можливостей для працевлаштування та участі у суспільному житті. Згідно з дослідженнями Світового банку, збільшення рівня освіти серед жінок на 1 рік підвищує їхній дохід на 20 %, що позитивно впливає на економіку країн [2].

Уряди та міжнародні організації активно підтримують гендерну рівність в Україні. Одним із прикладів є ініціатива «Гендерна рівність у навчанні» від ЮНЕСКО, яка реалізується через співпрацю з українськими освітніми установами, сприяючи покращенню доступу до освіти для дівчат, особливо в сільських районах [3]. Також активно працюють громадські організації, які підтримують розвиток рівних можливостей для молоді, зокрема через стипендії та гранти для дівчат.

Освіта є потужним інструментом для руйнування гендерних бар'єрів, адже вона формує свідомість, змінює стереотипи та відкриває рівні можливості для кожної людини. Для подолання гендерної дискримінації необхідно впроваджувати гендерно нейтральний навчальний контент, який не нав'язує обмежених соціальних ролей. Також важливо посилити

фінансування проєктів, спрямованих на інклюзію, зокрема шляхом надання стипендій та грантів дівчатам у вразливих громадах.

Просвітницькі ініціативи, які змінюють уявлення про гендер, мають охоплювати як дітей, так і дорослих. Лише співпраця урядів, міжнародних організацій та громадськості дозволить побудувати суспільство, де рівність стане нормою.

1. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York : Routledge, 2006. 272 p.
2. Гендер для медій : підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. 3-є вид., випр. і доп. Київ : Критика, 2017. 220 с.
3. Гендерні відмінності у сфері зайнятості, освіти та навчання в Україні в контексті угоди про асоціацію. Український центр європейської політики, 2020. 34 с. URL : https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Doslid_01_2021_WEB_NEW_2.pdf.
4. Кімел М. Гендероване суспільство / пер. С. Альошкіна. Київ : Сфера, 2003. 481 с.
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Рада Європи, 2013. URL : <https://rm.coe.int/1680096e45>.
6. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навч. посібник. Київ, 2018. 204 с.

Євген ГІДЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-8959-6466>

**СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ
В УКРАЇНІ**

Гендерна рівність є однією з основних цінностей, що визначають стратегічний напрям розвитку Європейського Союзу і активно інтегруються в усі аспекти суспільного життя. Для України, яка офіційно закріпила у ст. 102 Основного закону свій стратегічний курс на набуття повноправного членства в Європейському Союзі [1], питання формування та реалізації ефективної гендерної політики набувають особливої актуальності. Забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків є не лише аспектом соціальної справедливості, а й важливим індикатором здатності держави до демократичних перетворень та інтеграції в європейський політичний і економічний простір.

Встановивши європейський вектор розвитку, Україна обрала шлях забезпечення прав і свобод людини і громадянина, впровадження стандартів гендерної рівності чоловіка і жінки. В сучасному українському суспільстві відбуваються процеси демократизації, що сприяють реалізації особистості шляхом створення рівних можливостей для чоловіків та жінок [2, с. 52].

Актуальність теми зумовлена нагальною потребою в удосконаленні правових механізмів у сфері забезпечення рівноправності між жінками та чоловіками, а також боротьби з насильством на гендерному ґрунті.

Основою правового підходу до формування державної гендерної політики є принципи міжнародного права, закріплені в низці нормативно-правових актів, розроблених міжнародними організаціями, такими як: ООН, Рада Європи, ОБСЄ, Європейський Союз, НАТО та ін. Ці документи визначають конкретні зобов'язання держав щодо забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків у різних сферах життя.

Аналізуючи нормативно-правову базу механізму забезпечення гендерного паритету, слід звернути увагу на Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульську конвенцію) [3] – вона

є першим юридично обов'язковим міжнародним інструментом, спрямованим на протидію насильству щодо жінок, що має європейське значення, та одним із найперспективніших міжнародних договорів у цій сфері.

Забезпечення рівності прав між жінками та чоловіками має ключове значення у запобіганні та протидії домашньому насильству. Саме Стамбульська конвенція закріплює принцип категоричної неприпустимості, недопущення насильства щодо жінок, включаючи домашнє насильство та інші види насильства, що закріплено в ст. 12 цієї конвенції [3].

За даними Міністерства внутрішніх справ України, за 2023 р. до Національної поліції України надійшло понад 291 тис. заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, що майже вдвічі більше порівняно з 2022 р. [4]. На сьогодні значно зросла і кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством; серед постраждалих більшість, як і раніше, складають жінки та діти [5].

Статистичні дослідження свідчать про необхідність вживання заходів щодо забезпечення прав жінок.

Країни, які ратифікують Стамбульську конвенцію, зобов'язані криміналізувати такі порушення, як: психологічне насильство, переслідування, фізичне насильство, сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, яке охоплює будь-які сексуальні дії, здійснені без згоди постраждалої особи, примусові шлюби, жіноче обрізання, примусові аборти та стерилізацію, сексуальне домагання, а також злочини, що вчиняються під приводом «захисту честі» [2].

Сторони зобов'язуються вживати необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення належної уваги до недопущення, розслідування, покарання та забезпечення компенсації стосовно актів насильства, які підпадають під сферу застосування цієї конвенції та які вчинені недержавними учасниками [3, с. 5].

Сторони повинні вживати заходів для змін у соціальних і культурних моделях поведінки, зокрема щодо гендерних стереотипів, для запобігання насильству в усіх його формах за допомогою законодавчих та інших ініціатив. Водночас акцентується на важливості врахування прав людини, особливо вразливих груп, та заохочення всіх членів суспільства, зокрема чоловіків, до активної участі в запобіганні насильству [3, с. 16].

Аналізуючи вищевикладений матеріал, доходимо висновку, що питання гендерної рівності та протидії насильству щодо жінок є важливою складовою частиною стратегії євроінтеграції України. Реалізація ефективної гендерної політики, відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Стамбульської конвенції, є необхідною для забезпечення прав і свобод жінок, а також для побудови демократичного і правового суспільства. Урахування положень цієї Конвенції, яка встановлює зобов'язання держав щодо криміналізації різноманітних форм насильства та запровадження механізмів захисту постраждалих осіб, є критично важливим для України в контексті її прагнення до повноправного членства в Європейському Союзі.

Незважаючи на формальну ратифікацію Стамбульської конвенції та значні позитивні зміни в європейській політиці, проблема насильства щодо жінок в Україні залишається актуальною, а різноманітні форми насильства щодо жінок становлять серйозну соціальну проблему в усіх країнах-членах Ради Європи, зокрема в Україні. Тому подальше вдосконалення правових механізмів, а також активне впровадження гендерної політики в усіх сферах життя є невід'ємною частиною процесу реформування українського суспільства в напрямі європейських стандартів. Проблема гендерного насильства вимагає комплексного підходу, включаючи як правові ініціативи, так і освітні та соціальні програми, що сприятимуть змінам в суспільних установках і культурних нормах.

На сьогодні Стамбульська конвенція залишається найбільш всеосяжним і юридично обов'язковим міжнародним документом, що встановлює стандарти запобігання та протидії насильству щодо жінок і домашньому насильству. Водночас вона закріплює сформульовані ЄСПЛ стандарти, які також накладають на Україну зобов'язання.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Паламарчук Н. О., Кришня Т. О. Особливості гендерної дискримінації в сучасних умовах розвитку України та світу. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2017. № 47. С. 48–53.

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Рада Європи, 2013. URL : <https://rm.coe.int/1680096e45>.

4. Кількість заяв про вчинення домашнього насильства збільшується – Катерина Павліченко.

Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/news/kilkist-zaiav-pro-vcinennia-domasnogo-nasilstva-zbilsujetsia-katerina-pavlicenko>.

5. В Україні за рік кількість зареєстрованих випадків домашнього насильства зросла на 80% – ОГП. *Укрінформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3912612-v-ukraini-za-rik-kilkist-zareestrovanih-vipadkiv-domasnogo-nasilstva-zroslo-na-80-ogp.html#:~:text=на%2080%25%20-%20ОГП-,В%20Україні%20за%20рік%20кількість%20зареєстрованих,насилства%20зросла%20на%2080%25%20-%20ОГП&text=3%20початку%20поточного%20року%20в,80%25%20більше%2C%20ніж%20торік>.

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-8727-5944>

THE INFLUENCE OF THE RATIFICATION OF THE ISTAMBUL CONVENTION ON THE MECHANISM OF GENDER EQUALITY ENSURING UNDER MARITAL LAW IN UKRAINE

The Istanbul Convention, or the Convention of the Council of Europe on preventing and combating violence against women and domestic violence, is one of the key international documents aimed at protecting women's rights and eliminating all forms of discrimination [2]. Ukraine's ratification of this document in June 2022 was an important step in strengthening legislation that meets international standards [1]. The relevance of this topic especially increases in the conditions of martial law, which increased the risks of gender-based violence and aggravated the social vulnerability of women. This work examines the consequences of the ratification of the Convention to ensure gender equality in the context of the war in Ukraine.

Ratification of the Convention required complex changes in the legislation of Ukraine, which included the following key aspects:

1. Tightening measures against gender-based violence. Amendments were made to the Criminal and Administrative Codes aimed at strengthening responsibility for domestic violence and sexual crimes. The Law of Ukraine "On Prevention and Protivodeystvii Domestic Violence" No. 2229-VIII introduced a mechanism of protective orders and supportive measures for victims;
2. Development of a support network for victims. Specialized crisis centers, shelters for victims of violence and hotlines have been created and continue to be developed. The new norms contribute to the integration of interdepartmental cooperation between law enforcement agencies, medical institutions and social services;
3. Implementation of gender approach in security policy. The Convention promotes the inclusion of gender aspects in the national security strategy. The approved the State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2030 includes measures to protect women's rights in the context of armed conflicts [2].

The military conflict in Ukraine has significantly changed the socio-economic situation in the country, especially for women. The main challenges include:

- an increase in the number of cases of sexual violence in combat zones;
- limited access to justice and rehabilitation for victims;
- increasing economic inequality and reducing labor opportunities.

The Istanbul Convention aims to minimize these risks through the following mechanisms:

1. Countering violence in the conditions of war. Sexual violence in conflict zones is considered a war crime. Working groups were created to investigate such criminals, and legal support programs for victims were introduced;
2. Expansion of social assistance. New crisis centers and mobile teams provide operational assistance on the ground. In 2022, the National Action Plan for the Protection of Women in Conflict was adopted;
3. Educational initiatives. Training programs for military personnel and law enforcement agencies include training on gender-based violence prevention and human rights protection [2].

Implementation of the provisions of the Convention faces a number of difficulties, including:

1. Limited resources. Military spending reduces opportunities for financing social

programs, which slows down their implementation;

2. Cultural barriers. Stereotypes about the role of women in society and insufficient information of the population require additional efforts to educate and promote gender equality;

3. Difficulties in accessing services. Logistical problems in front-line and occupied areas limit the access of victims of violence to assistance [4].

The Istanbul Convention holds transformative potential for enhancing gender equality and addressing gender-based violence in Ukraine, especially during challenging times such as martial law. The main prospects for its effective implementation are:

1. Strengthening Institutional Frameworks. The convention encourages the establishment of specialized institutions and expanding interagency collaboration. Enhanced funding and capacity-building for crisis centers, legal aid offices, and shelters will ensure comprehensive support for survivors of gender-based violence. Developing digital platforms for victim support and reporting could significantly improve accessibility and efficiency;

2. Integration into National Strategies. Continued integration of the Convention's principles into national policies, such as the State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2030, can guide systemic change. Implementing measurable objectives in national and regional development plans will ensure long-term progress in combating violence and discrimination;

3. Enhanced Legal Reforms. Additional legislative updates are likely to arise from monitoring the effectiveness of current reforms. Introducing stricter penalties for perpetrators and creating a streamlined, victim-centered legal process could improve access to justice. Incorporating international best practices into Ukraine's legal framework will further align the country with global standards;

4. Promoting Gender Awareness and Education. Expanding educational initiatives to include gender sensitivity training for law enforcement, military personnel, and public servants can help reduce biases and stereotypes. Campaigns promoting awareness among the general population about rights and available resources will foster a supportive social environment;

5. International Collaboration and Assistance. Active cooperation with international organizations and agencies under the framework of the Convention can bring expertise, resources, and technical assistance to Ukraine. Partnering with the Council of Europe and UN bodies can accelerate the development of innovative solutions to address gender-based violence;

6. Technology Implementation. Introduction of technological solutions such as mobile apps for reporting violence, digital counseling services, and data-driven monitoring systems can facilitate the support for victims. Technology can also improve the collection and analysis of data related to gender-based violence, guiding better policy decisions;

7. Empowering Grassroots and Civil Society Organizations. Empowering local NGOs and community groups to implement ground-level programs aligned with the Convention will ensure broader reach and impact. Supporting grassroots initiatives will enhance resilience in remote or conflict-affected areas where state intervention is limited;

8. Economic Empowerment Initiatives. Addressing economic inequalities exacerbated by war is crucial for empowering women. Programs promoting employment opportunities, entrepreneurship, and financial independence for women, particularly for survivors of violence, will reduce vulnerabilities and build sustainable gender equality [5].

To sum it up, the ratification of the Istanbul Convention confirmed Ukraine's commitment to the protection of human rights and gender equality. In the conditions of war, this document plays a key role in the modernization of legislation and the adaptation of state mechanisms to new challenges. To achieve sustainable results, active cooperation of the state with international organizations, improvement of financing of social programs, and strengthening of information work with the population is necessary. The implementation of the principles of the Convention should continue, despite all the difficulties, to ensure protection and equal opportunities for all citizens.

1. Ratification of the Istanbul Convention and proof of sexual violence (article 153 of the Criminal Code of Ukraine): experience and trends. *ЮРФЕМ.ua*. URL : <https://jurfem.com.ua/en/ratification-of-the-istanbul-convention-and-proof-of-sexual-violence-article-153-of-the-criminal-code-of-ukraine-experience-and-trends/>.

2. EU accession to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women («Istanbul Convention»). In «A New Push for European Democracy». *Legislative Train Schedule*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-new-push-for-european-democracy/file-eu-accession-to-the-istanbul-convention?sid=3701>.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#top>.

4. Council of Europe. Action Plan for Ukraine 2018-2022. 44 p. URL : <https://rm.coe.int/council-of-europe-action-plan-for-ukraine-web/1680a0b0cc%20aine-2018-2021-couv-bat-a4-web/1680794dc5>.

5. The State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2030, the Operational Plan for the Implementation of the State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men. *National Research Foundation of Ukraine*. URL : <https://nrfu.org.ua/en/gender-equality-plan/>.

Олег ЗАВІСТОВСЬКИЙ*
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної
підготовки

Дмитро ТІНІН**
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної
підготовки

Василь ПОЛИВАНЮК***
професор кафедри
тактико-спеціальної
підготовки,
кандидат юридичних наук,
доцент

*<https://orcid.org/0000-0002-0126-5102>

**<https://orcid.org/0000-0002-8593-1706>

***<https://orcid.org/0000-0003-3295-4434>

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАТЬКА-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ/ПРАВООХОРОНЦЯ ЯК ЗАХИСНИКА БАТЬКІВЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначено основною його метою «досягти паритету між жінками та чоловіками у всіх сферах суспільного життя шляхом правового забезпечення рівних прав і можливостей для обох статей, усунення дискримінації за ознакою статі та впровадження тимчасових спеціальних заходів для подолання дисбалансу у можливостях реалізації рівних прав, гарантованих Конституцією та законами України» [1]. Після прийняття вищевказаного закону наша держава почала системно будувати національний механізм забезпечення гендерної рівності [2].

Початок повномасштабного військового вторгнення означало не лише необхідність захисту Батьківщини від загарбницьких дій країни-окупанта, але й проведення вимушеної евакуації своїх нащадків разом із дружинами та батьками. В такій вимушеній ситуації опинилась значна частка українських чоловіків (батьків). Окреслена ситуація створила багато прецедентів, через які сімейне щастя та затишок домашнього вогнища було зруйновано.

Основною метою кожного захисника своєї Батьківщини в такому аспекті є не тільки захист своєї держави, але й боротьба за можливість в подальшому жити зі своєю сім'єю на своїй рідній землі, створювати умови для нормального та гідного життя.

Конституція України в ст. ст. 51 та 52 встановлює рівність прав і обов'язків у шлюбі та сім'ї, а також рівність прав дітей [3]. Згідно з положеннями ст. 141 Сімейного кодексу України (далі – Кодексу) [4] мати та батько мають однакові права й обов'язки стосовно своєї дитини, навіть у разі розірвання шлюбу та проживання окремо від неї. Це не впливає на обсяг їхніх прав та не звільняє від відповідальності перед дитиною. Згідно зі ст. 157 Кодексу питання виховання дитини вирішується батьками разом. Якщо один із батьків проживає

окремо від дитини, він зобов'язаний брати участь у її вихованні та має право на особисте спілкування з нею. Батько чи мати, який/яка проживає з дитиною, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо це не завдає шкоди нормальному розвитку дитини.

В умовах війни українські чоловіки (батьки) зіткнулися з величезною проблемою – дистанціюванням відносин зі своєю дитиною, яка виїхала за кордон. На початку повномасштабного вторгнення на українські землі країнами-партнерами як в Європі, так і в інших дружніх країнах були відкриті кордони для біженців із України, зокрема жінок і дітей, які масово залишали країну через війну. Питому вагу таких виїжджаючих українців складали діти, яким дозволено було перетнути кордон навіть без згоди обох батьків. Ця ситуація призвела до того, що багато дітей опинилися за кордоном, а батько такої дитини вимушено залишився на території держави. В цьому аспекті нівелювання гендерної рівності у можливості виховання дитини з боку обох батьків мало деструктивні наслідки, оскільки жінки за різноманітних причин почали створювати бар'єри та перешкоди у спілкуванні батьків зі своєю дитиною. Мова йде не лише про право батька на можливість брати участь у вихованні дитини, привітати свою дитину та подарувати іграшку на свято, а про навіть базове право на безперешкодне спілкування з нею хоча б за стільниковим зв'язком [5].

Водночас розповсюдженою практикою стало подання заяв на розлучення та аліменти через портали державних органів. Загалом в Україні за 2023 рік зареєстровано 24 108 розлучень. У 2021 р. в країні розпалися 29 587 сімей, у 2022 р. було розірвано 24 108 шлюбів. Водночас в Опендатабот зауважили, що ця статистика не є вичерпною. Розірвати шлюб у РАЦС можуть лише пари, які не мають неповнолітніх дітей або ж майнових претензій одне до одного. У решті випадків розлучення відбувається через суд й може тривати роками [6; 7].

Слід зазначити, що розлучення для військовослужбовця/правоохоронця може стати не найскладнішою проблемою у відносинах між подружжям. Маніпулювати відносинами з дітьми з боку жінок починає пригнічувати бойовий дух такого захисника. Вказана обставина впливає з того, що жінки безконтрольно перетинають державний кордон України з дітьми без відповідних дозвільних документів від батька з огляду на дію правового режиму воєнного стану.

Однак якщо така жінка перетинає державний кордон з дитиною, а батько не служить в ЗСУ, тоді військовослужбовці ДПСУ потребують надати документи з державного реєстра «Резерв+» про постановку батька на облік. Виникають запитання: 1) в такий спосіб відбувається дискримінація чоловіків, які проходять службу на передовій? 2) так само відбувається дискримінація чоловіків, які не проходять службу, шляхом маніпуляції щодо облікових документів?

В будь-якому випадку на сьогодні дуже поширеним трендом є боротьба за права жінок та дітей. Однак на території України ведеться повномасштабна війна, яка своїми наслідками дискримінує військовослужбовців, правоохоронців та чоловіків (батьків) інших категорій.

Нагальним питанням чоловіка (батька) сьогодні є: чому аліменти призначаються примусово і цей суддівський припис обов'язковий до виконання, в той час як надання можливості батькові спілкуватись зі своєю дитиною не віднесено до обов'язкового і такої можливості потрібно в окремому порядку добиватись у суді?

Насамперед вказана обставина пропагує упереджене ставлення до чоловіків як суб'єктів життєдіяльності, які не можуть захистити свої законні права. І якщо жінка не надає можливості спілкування з дитиною, переховується за кордоном, змінює номери телефонів, то це є проблемою чоловіка (батька).

Але факт перебування чоловіка на території України після повномасштабного вторгнення обумовлює неможливість виїзду ним за межі державного кордону України. Тобто якщо військовослужбовець/правоохоронець перебуває на передовій, в нього немає можливості та часу доводити свої аргументи в суді, відсутня необхідна правова допомога та ін., це означає невідворотність настання наслідків неможливості спілкування з дитиною.

Вищевказані факти свідчать про відсутність бажання чоловіків узаконювати свої відносини з жінками через проблеми, які можуть виникнути в майбутньому, особливо коли чоловік проходить службу. Однак, в умовах воєнного стану, коли відбувається геноцид українських чоловіків, майбутньою проблемою для нашого суспільства стане демографічна криза та невідворотність зменшення популяції жінок на території нашої держави. Як наслідок, невирішеність такої ситуації призведе до зменшення популяції української нації.

Отже, доходимо висновку, що на сьогодні в Україні регулювання суспільних

відносин в сфері батьківства не налаштовано на реалії правового режиму воєнного стану. Ситуація, коли чоловіки (батьки), які сидять в окопах на передовій, не мають можливості спілкування з дитиною, може призвести до швидкого вигорання та деформації. Тривожність кожного чоловіка за своє майбутнє, а також майбутнє своїх дітей може спричинити зниження боєздатності сил безпеки та оборони. В такі моменти важливо забезпечити правовий захист з боку держави. Але на сьогодні дієвого механізму з цього питання на користь захисника в нашій країні не існує. Це означає, що після повернення захисників з лінії фронту можуть виникнути прецеденти вирішення таких проблем не в судовому порядку, а, зокрема, в незаконний спосіб.

Виховна державна політика, спрямована на розвиток сім'ї і захист прав дитини в ній, потребує значних капіталовкладень, але забезпечує довготривалі результати, адже йдеться про молоде покоління, яке стане через десять-п'ятнадцять років рушійною силою суспільного розвитку, а отже, закладені суспільні цінності та культурні надбання, засвоєні в його світогляді, стануть мотивами активної суспільної діяльності та визначатимуть становлення та розвиток всієї держави [8, с. 123]. Звісно, можна стверджувати все що завгодно і висловлювати різні думки з цього приводу. Однак, потрібно враховувати, що мова йде про майбутнє українського суспільства та української землі. Певні рішення потрібно приймати сьогодні й зараз, так само як і вживати відповідних заходів.

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
2. Войтюк М., Тінін Д. Інтеграція гендерної складової у секторі безпеки та оборони в Україні. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації : матеріали VIII Міжнар. наук. конф.* (м. Житомир, 29 лист. 2024 р.). Житомир, 2024. С. 259–262. URL : <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/360>.
3. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Гулько К. О., Тінін Д. Г. Деструкція правовідносин у сфері батьківства: сучасний стан гендерної нерівності жінок за принципом «Батько без дитини» в умовах воєнного стану, з урахуванням обставин перебування останніх за кордоном. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Право*. 2023. Т. 1. Вип. 80. С. 170–175.
6. Балюх Н. У 2023 році найбільше шлюбів в Україні зареєстрували в Києві – Опендатабот. *Суспільне Київ*. URL : <https://suspilne.media/kyiv/684704-u-2023-roci-najbilse-slubiv-v-ukraini-zareestruvali-v-kyevi-opendatabot/>.
7. Тінін Д. Дискримінація чоловіків в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану: як жінки демотивують військовослужбовців та правоохоронців на захист батьківщини. *Актуальні питання розвитку галузей науки : матеріали III Міжнар. наук. конф.* (м. Суми, 14 черв. 2024). Суми, 2024. С. 124–126. URL : <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/12>.
2. Тінін Д. Г. Проблеми захисту прав та інтересів дітей в Україні. *Інновації та науковий потенціал світу : матеріали III Міжнар. наук. конф.* (м. Хмельницький, 10 лист. 2023 р.). Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. С. 122–123.

Tetyana ISHCENKO

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-3103-978X>

GENDER PARITY IN EUROPEAN UNION AUTHORITIES

Gender parity, the equal representation of women and men, is a fundamental principle of democracy and social justice. Over the past two decades, the European Union (EU) has made significant strides in promoting gender equality across various sectors, including its own institutions and authorities though progress has been uneven across different bodies.

The EU has demonstrated a commitment to gender equality through various legislative measures, policies, and initiatives aimed at increasing the representation of women in decision-

making positions within its institutions. Over the last two decades, there has been a noticeable increase in the number of women appointed to key positions within EU authorities, including the European Commission, the European Parliament, and the European Council.

The European Institute for Gender Equality (EIGE) developed Gender Equality Strategy 2020-2025 and provides a comprehensive measure of gender equality across EU member states. The Strategy presents policy objectives and actions to make significant progress by 2025 towards a gender-equal Europe. In 2019, under President Ursula von der Leyen, the European Commission achieved near gender parity, with women comprising approximately 47% of commissioners [1].

However, the 2024 Commission saw a decline in female representation, with only seven out of 27 commissioners being women—the lowest number since 2004.

This decrease highlights the challenges in maintaining gender balance, influenced by member states' nomination preferences. The latest figures show that only 6 Member States achieved a gender balance above 40 % among their members of parliament (single/lower house), with Sweden reaching 46.6 % and Finland a close second at 46 %. At the other end of the scale, women make up less than 25 % of members of parliament in 7 Member States. In descending order these are Bulgaria, Ireland, Slovakia, Greece, Romania, Cyprus, and Hungary [2, p.37–46].

The European Parliament has experienced fluctuations in gender representation. In 2019, women accounted for 39.8% of Members of the European Parliament (MEPs). This proportion slightly decreased to 38.6% in 2024, partly due to the rise of right-leaning groups where female representation is traditionally lower. Despite women holding key positions gender parity at the parliamentary level remains an ongoing challenge [3].

Gender parity within the Council of the European Union has been less pronounced. While there have been female leaders in certain roles, the overall representation of women in top positions has not achieved parity. For instance, as of 2024, the European Council continues to be led by a male president, António Costa, succeeding Charles Michel.

While the EU has made measurable progress toward gender parity over the past 20 years, recent setbacks underscore the need for sustained efforts and commitment. Achieving and maintaining gender balance within EU institutions requires continuous monitoring, proactive policy implementation, and the unwavering support of member states to nominate and support female candidates for leadership positions.

One significant milestone was the adoption of the Treaty of Amsterdam in 1999, which included provisions promoting gender equality and the integration of the gender perspective into all EU policies and activities. This treaty laid the groundwork for subsequent initiatives aimed at advancing gender parity within EU institutions [5].

In recent years, there has been a concerted effort to promote gender balance in the composition of EU bodies and agencies. For example, the European Commission has set targets for achieving gender parity among its staff, with a particular focus on increasing the representation of women in senior management positions. Similarly, the European Parliament has implemented measures to address gender imbalance among its members, including the introduction of gender quotas for candidate lists in European elections.

The contemporary situation in the leading European countries is as follows: Sweden leads the EU with a Gender Equality Index score of 82.0, maintaining its position as the most gender-equal country in the Union. Finland follows closely, with a score of 79.7, demonstrating strong performance in various dimensions of gender equality. Denmark and the Netherlands also rank highly, with scores of 77.8 and 77.3, respectively, showcasing their commitment to gender parity. Spain ranks fourth in the EU with a Gender Equality Index score of 76.7, surpassing the EU average. The country excels particularly in access to positions of power and economic decision-making, ranking third and second in these areas, respectively. However, challenges remain in the domains of work and health, where progress has been more limited. Despite overall progress, disparities persist among member states. Romania records the lowest Gender Equality Index score at 57.5, indicating significant room for improvement. Additionally, countries such as Czechia, Estonia, Croatia, Latvia, Hungary, Poland, Romania, and Slovakia are experiencing setbacks, falling further behind the EU average in gender equality [4].

While the EU has made strides in promoting gender equality, the 2024 Gender Equality Index highlights the need for continued efforts, particularly in countries lagging behind. Addressing these disparities is crucial for building a more inclusive and equitable Europe.

Despite these efforts, gender parity remains a challenge within EU authorities. Women continue to be underrepresented in leadership positions, particularly at the highest levels of decision-making. Structural barriers, including unconscious bias, gender stereotypes, and discriminatory

practices, persist within EU institutions and hinder the advancement of women in politics and governance. Additionally, there is a lack of comprehensive data on the gender composition of EU authorities, making it difficult to monitor progress and hold institutions accountable for their commitments to gender equality. Without accurate and transparent information, efforts to promote gender parity may be hampered, and inequalities may go unnoticed or unaddressed.

To achieve greater gender parity within EU authorities, concerted action is needed at both the institutional and societal levels. EU institutions must prioritize gender equality as a core value and integrate gender mainstreaming principles into all aspects of their work. This includes promoting gender-sensitive policies and practices, as well as fostering a culture of inclusion and diversity within the organization.

Moreover, there is a need for greater transparency and accountability in monitoring progress towards gender parity. EU authorities should collect and publish data on the gender composition of their staff and decision-making bodies, allowing for regular assessment of gender balance and the identification of areas for improvement.

At the societal level, efforts to promote gender equality must extend beyond EU institutions to encompass broader social norms and attitudes towards gender roles and stereotypes. Education and awareness-raising campaigns can play a crucial role in challenging traditional gender norms and empowering women to pursue leadership roles in politics and governance.

In conclusion, achieving gender parity within EU authorities requires sustained commitment, concerted action, and collaboration between governments, civil society, and the private sector. While progress has been made over the last 20 years, there is still much work to be done to realize the vision of a truly equal and inclusive European Union.

1. Gender Equality Strategy 2020–2025. *European Commission*. URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en.

2. 2024 Report on Gender Equality in the EU. *European Commission*. URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en#annual-report-on-gender-equality.

3. Gender equality in the European Parliament and in national parliaments in the European Union ahead of the 2024 election year. *European Institute for Gender Equality*. URL : <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/gender-equality-in-the-european-parliament-and-in-national-parliaments-in-the-european-union-ahead-of-the-2024-election-year.pdf>.

4. Gender Equality Index. *European Institute for Gender Equality*. URL : https://eige.europa.eu/gender-equality-index/compare-countries?utm_source=chatgpt.com.

5. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. *European Union*. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11997D%2FTXT>.

Катерина МІТЧЕНКО

старший викладач кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна); здобувач ступеня доктора філософії кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл., Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0609-3423>

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗРІЛОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномаштабної війни професія поліцейського вимагає від фахівця високого рівня стресостійкості, відповідальності та психологічної стійкості. Гендерний аспект в цій сфері актуальний не лише тому, що жінки все частіше обирають професію поліцейського, а й тому, що чоловіки та жінки зараз стикаються з різними викликами у своїй професійній діяльності з огляду на виконувани ними службові завдання. Наразі поліцейські

беруть активну участь у бойових діях в складі Об'єднаної штурмової бригади Національної поліції України «Лють», батальйону поліції особливого призначення (стрілецького), куди увійшли співробітники оперативних, слідчих служб, дільничні офіцери тощо. Проте щодо гендерного аспекту спостерігаємо переважну більшість на передовій саме чоловіків і, відповідно, збільшення кількості жінок, які виконують повсякденні службові обов'язки в територіальних підрозділах.

Рольова компетентність поліцейських до і під час війни має значно змінилася стосовно майже всіх ролей у воєнний час як для чоловіків, так і жінок. Шляхом емпіричного дослідження, проведеного у 2022 р., визначено наявність широкої варіативності рольового репертуару та гнучкість під впливом кризових обставин, найбільше в ролях, не пов'язаних з професійною діяльністю [4, с. 70]. Проте варто враховувати, що визначені зміни є початком та частиною великого процесу рольової деформації поліцейських під час війни, яка нівелює не лише особисті ролі. Звісно, на початку повномасштабного вторгнення ролі, пов'язані зі збереженням власного життя та здоров'я, а також своїх рідних, зазнали змін, але ці зміни поступово призвели до атрофії і професійних ролей, що, в свою чергу, вимагає формування та змін певних характерологічних якостей.

Психологічна зрілість поліцейського – це комплексний феномен, що містить такі компоненти, як: відповідальність, контактність, конструктивна співпраця, прийняття себе, уміння приймати рішення, емоційна регуляція, самостійність, цілісність, активність, креативність (творча поведінка), проактивність, ціннісні орієнтації, потенціал (самоактуалізація), автономність, реалістичне сприйняття, цілеспрямованість, умотивованість, результативність, індивідуальність (автентичність), толерантність, рефлексія, інтелект та гумор, самовизначеність, моральність, стресостійкість, упевненість в собі, емпатійність, самоповага та саморозвиток [3, с. 61]. Психологічна зрілість – це не статичний стан, а динамічний процес, який триває протягом усього життя та може варіюватися у різних людей. Відповідно, виконання професійних завдань поліцейським базується саме на психологічній зрілості спеціаліста.

Беззаперечно, що для якісного виконання своїх обов'язків в умовах воєнного стану важливо зберігати спокій та самовладання в екстремальних ситуаціях, вміти керувати власними емоціями та імпульсами, чітко усвідомлювати свої обов'язки, свої фізичні, інтелектуальні та психологічні можливості, мати готовність нести відповідальність та взаємодіяти з різними людьми, будувати довірливі стосунки.

Сучасні світові тенденції формують певні стереотипи, коли поліцейським приписується стримана, рішуча поведінка, несумісна з переживанням страху та безпорадності; надмірна емоційність або навіть просто її наявність у поліцейського сприймається як деструктивна, не характерна сучасному поліцейському.

За результатами попереднього емпіричного дослідження, проведеного в 2023 р. шляхом тестування поліцейських за допомогою Фрейбурзького особистісного опитувальника, визначено наступні характеристики, які є показниками їхньої психологічної зрілості:

- впевненість, здатність не губитись при зіткненні з неочікуваними ситуаціями;
- оптимізм, задоволеність собою та життям в цілому;
- стресостійкість (його досить важко вивести з рівноваги);
- активність, наполегливість, легкість в установленні контактів.

Відповідно, сучасному поліцейському притаманні впевненість в собі та власних можливостях, здатність не губитись при зіткненні з труднощами, оптимізм, задоволеність собою, своїм оточенням, життям в цілому, вміння легко встановлювати соціальні контакти. Сучасний поліцейський сприймається як мужня, активна, наполеглива, соціально спритна особа, яка відповідно до умов професійної діяльності може мати імпульсивну поведінку, схильність до ризику та агресії, виражене прагнення до домінування, активного відстоювання своєї думки, авторитарність та недовірливість [2, с. 230].

У своїх дослідженнях К. Усик відмічає, що жінки-поліцейські відрізняються здатністю спонтанно виражати пережиті емоції невербально, проникати у світ переживань іншої людини, знаються на емоційному стані оточуючих, здатні співчувати й співпереживати людям, емоційно відгукатися на їхні переживання. В свою чергу, чоловіки здатні управляти своїми емоціями відповідно до ситуації й доцільності, викликати та підтримувати бажані емоції й тримати під контролем небажані, володіти прийомами стабілізації й тонізації свого емоційного стану. Також у них розвинена чутливість до власних емоцій і виразне усвідомлення, розуміння власних емоцій та причин їх виникнення. За результатами свого

емпіричного дослідження К. Усик відмічає, що у чоловіків-поліцейських насамперед переважають когнітивні компоненти емоційної зрілості, стриманості та саморегуляції, натомість жінки-поліцейські є більш емоційними та здатними до встановлення міжособистісних стосунків та соціальної відповідальності [5, с. 1722].

Дослідження свідчать, що чоловіки та жінки-поліцейські мають різні сильні сторони та стикаються з різними викликами. Чоловіки частіше демонструють фізичну силу, готовність до ризику, однак можуть відчувати труднощі з вираженням емоцій та пошуком соціальної підтримки. Натомість жінки мають кращі комунікативні навички, емпатію та здатність до співпереживання, однак можуть відчувати брак рішучості та сміливості. Слід відмітити, що часто стереотипно агресивність пов'язується з чоловіками, але це не завжди підтверджується дослідженнями. Поряд з цим достовірним є факт того, що війна є потужним стресором, що призводить до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії, тривоги та інших психічних розладів в працівників силових структур [1. с. 36].

Тому саме гендерні аспекти психологічної зрілості поліцейських вимагають подальшого детального вивчення, як із емпіричного, так і теоретичного погляду.

Гендерний аспект психологічної зрілості поліцейських є важливим для розуміння особливостей їхньої роботи, особливо в умовах війни. Необхідно проводити подальші дослідження та розробляти програми підтримки, які враховуватимуть гендерні відмінності та сприятимуть підвищенню психологічної стійкості поліцейських.

1. Чорна В., Серебреннікова О., Коломієць В. Посттравматичний стресовий розлад під час повномасштабної війни у військовослужбовців. *Молодий вчений*. 2023. № 12 (124). С. 28–39.

2. Мітченко К. В. Професійна компетентність поліцейського як передумова успішної взаємодії поліції та громади // *Community policing: освітні практики* : кол. монографія / кол.авт. ; наук. ред. К. М. Недра. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 204 с. С. 218–251.

3. Мітченко К. В. Характеристики психологічної зрілості як soft-skill сучасної особистості. *Alfred Nobel University Journal of Pedagogy and Psychology*. 2024. № 1 (27). С. 58–64.

4. Мітченко К. В. Зміни рольової компетентності поліцейських у період до та під час війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Психологічні науки»*. 2023. № 1 (2). С. 64–71.

5. Усик К. Психологічні особливості емоційної зрілості поліцейських: гендерний аспект. *Наукові перспективи*. 2024. № 5 (47). С. 1717–1726.

Iryna NIKITINA

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-3767-7034>

GENDER EQUALITY IN EDUCATION: GLOBAL TRENDS AND UKRAINIAN CONTEXT

Gender equality in education has been a global priority for decades. International organizations like UNESCO, UNICEF, and the World Bank have worked extensively to bridge gender gaps in education. Innovative development of the economy requires the effective use of all the intellectual potential available in the country. That is why international, state and public organizations pay attention to the problem of gender parity in science and innovation. The gender structure is considered one of the significant demographic characteristics of academic potential, capable of influencing the ability of the scientific sphere to create and implement innovations, as well as to ensure a favorable socio-psychological climate in scientific teams.

For five years in a row, Iceland has topped the World Economic Forum (WEF) rankings as the country with the smallest gender gap, meaning the highest degree of gender equality. This means that in Iceland women have the highest level of equal access to education and health care, as well as political and economic life. Iceland's neighboring Scandinavian countries Finland, Norway, and Sweden also rank at the top of the WEF rankings.

The Middle East and North Africa are the regions with the most gender inequality. However, the picture is not uniform. For example, Gulf countries invest heavily in women's

education, while the United Arab Emirates has reversed the gender gap, with more women than men completing university education. This is in stark contrast to countries like Yemen, where female education levels remain among the lowest in the world [5].

Gender equality in African schools remains a pressing issue today. Countries in West Africa, where gender disparities are particularly high, have developed policies to ensure universal primary education. These policies also aim to change attitudes about the place of girls and women in society, provide financial incentives for school attendance, provide water and adequate sanitation in schools, recruit and increase the number of female teachers in rural areas, and make teacher training more gender-sensitive.

In 2022, the Ukrainian government approved the Strategy for the Implementation of Gender Equality in Education until 2030 and the Operational Plan for its implementation for 2022-2024. One of the objectives of the plan was to overcome the gender-based choice of specialties in vocational and higher education institutions, which underlies horizontal gender segregation in the labor market and the gender pay gap. Research has shown that although Ukraine has a stable formal advantage in remuneration between different genders in education, there are problems such as the uneven distribution of students by specialty. To address these problems, a number of measures have been taken, including increasing the integration of gender aspects into all levels of educational policy, preventing the feminization of employment in the educational sphere, and overcoming gender stereotypes [3].

Overall, higher education in Ukraine is as accessible to women as it is to men. Despite the fact that women make up a smaller share of the population (the ratio of women under 17 to men of the same age in Ukraine is 0.94), the gender parity index for levels corresponding to higher education is greater than 1. Thus, there are more women than men in Ukraine who pursue higher education [2].

However, the representation of girls in different fields of knowledge varies greatly, so the overall gender balance in higher education does not reflect the underrepresentation of girls or boys in certain specialties. Gender differences are created by society. Parents determine the approach to upbringing. They buy boys cars and scold them for crying. Girls are dressed in pink, called "princesses" and taught to cook. So why study math if you have been aiming for the humanities since childhood? High school students attribute certain qualities and behavior to professions [7]. These criteria determine which gender the specialty is suitable for. The kids associate "women's" work with learning, caring, and communication. "Male" work is associated with physical exertion, risk, power, and economic wealth. For example, in the first years of 2020, girls significantly prevailed in education, arts, humanities and social sciences, health care, business, administration and law. In contrast, boys are significantly more numerous in information technology, engineering and agricultural sciences. And only in the field of natural sciences, mathematics and statistics were girls and boys enrolled almost equally. [1].

More effective, but at the same time more complex, are measures aimed at changing the public perception of STEM professions. At the same time, employers should think about the transformation of the labor market first. All workers, not just women, will benefit from comfortable workplaces, the ability to combine work and family life, and a generally healthy atmosphere in the workplace. In fact, these are the changes that technology companies are introducing, which do not want to lose talent, both around the world and in Ukraine [4].

According to the Global Gender Gap Report 2023, Ukraine is ranked 66th among 146 countries in the world due to continued efforts in policy-making, awareness campaigns, and educational reforms. [6].

Gender equality in education has seen significant progress globally and in Ukraine, yet challenges persist. While many countries have achieved near parity in school enrollment, disparities remain in STEM fields, leadership roles, and access to education in marginalized communities. Ukraine has made notable strides in ensuring equal educational opportunities for boys and girls, with strong legal frameworks and high female participation in higher education. However, deep-rooted gender stereotypes and societal expectations continue to influence career choices and limit opportunities for women in technical and leadership positions.

To achieve full gender equality in education, it is essential to continue implementing gender-sensitive policies, promoting inclusive curricula, and encouraging girls' participation in STEM and leadership roles. Strengthening mentorship programs, combating gender-based discrimination, and fostering a culture of equal opportunities will contribute to long-term progress. By addressing these challenges, both globally and in Ukraine, education can become a truly inclusive and empowering force for all.

1. Вибір вищої освіти: гендерний аналіз. Cedos. 33 с. URL : https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vybir-vyshhoi-osvity_gendernyj_analiz.pdf.
2. Гендерні відмінності у сфері зайнятості, освіти та навчання в Україні в контексті угоди про асоціацію. Український центр європейської політики, 2020. 34 с. URL : https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Doslid_01_2021_WEB_NEW_2.pdf.
3. Гендерний профіль України. UNDP. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-profile-ukraine>.
4. Гендерна рівність в Україні та країнах Європи. Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. URL : <https://smu.dsp.gov.ua/news/henderna-rivnist-v-ukraini-ta-krainakh-evropy/>.
5. Де в світі найкраще бути жінкою? Інфографіка. BBC News Україна. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/10/131024_100women_vj_clickable.
6. Benchmarking gender gaps, 2023. World Economic Forum. URL : <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/in-full/benchmarking-gender-gaps-2023/>.
7. Nikitina I., Ishchenko T. Overcoming gender disparities. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 4. С. 152–157.

Микола ПОЖИДАЄВ

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-5680-4580>

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасному світі концепція гендерної рівності стала важливою складовою багатьох соціальних інститутів, зокрема і в освітніх та професійних сферах. Так, питання гендерної рівності на заняттях з фізичної культури серед курсантів – майбутніх працівників поліції набуває все більшої актуальності. Система фізичної підготовки у навчальних закладах правоохоронних органів повинна забезпечувати рівні можливості для представників обох статей, що включає як фізичний, так і психологічний аспект тренувань.

Однією з основних складових гендерної рівності є забезпечення рівних можливостей для представників різних статей у навчанні та професійній діяльності. На заняттях з фізичної культури в навчальних закладах поліції необхідно створити умови, що дозволяють як чоловікам, так і жінкам розвивати фізичну витривалість, силу, гнучкість та інші важливі для служби якості. Врахування фізіологічних особливостей, таких як сила м'язів, витривалість чи швидкість, є важливим аспектом при розробці програм фізичної підготовки. Тому існує потреба в індивідуалізації тренувальних програм для курсантів, що дозволяє забезпечити їхню відповідність фізіологічним характеристикам курсантів різної статі [1, с. 40].

Гендерна рівність на заняттях з фізичної культури має не лише фізіологічну, але й психологічну складову. Традиційно фізична підготовка у військових та правоохоронних закладах була більш орієнтована на чоловіків, що може створювати психологічний бар'єр для жінок. Важливо, щоб жінки, так само як і чоловіки, відчували підтримку та розуміння з боку викладачів і керівників навчальних програм. Інклюзивність у фізичному навчанні дозволяє уникнути дискримінації за ознакою статі та сприяє формуванню здорового командного духу серед курсантів [2, с. 117].

Фізична підготовка курсантів поліції охоплює низку вправ і тренувальних програм, що сприяють розвитку витривалості, сили та швидкості. Для того щоб досягти оптимальних результатів, необхідно враховувати біологічні відмінності між чоловіками і жінками. Так, жінки мають меншу м'язову масу, але більшу гнучкість, що варто брати до уваги при складанні програм фізичних навантажень. Це дозволяє створити рівні умови для кожного курсанта, де фізичні навантаження будуть збалансованими та враховуватимуть фізіологічні

особливості обох статей [3].

Рівність в оцінці результатів фізичної підготовки є ще одним важливим аспектом гендерної рівності на заняттях з фізичної культури. Курсантам обох статей необхідно забезпечити об'єктивну та справедливую оцінку їхніх досягнень без дискримінації. Мотивація є ключовим чинником успіху в навчанні, тому важливо, щоб всі курсанти, незалежно від статі, відчували, що їхні досягнення оцінюються на рівних умовах. Оцінювання має базуватися на індивідуальних показниках та досягненнях, а не на статевих стереотипах.

Значну роль у забезпеченні гендерної рівності в системі фізичної підготовки курсантів поліції відіграють соціокультурні фактори. В Україні, як і в багатьох інших країнах, існує певний соціальний стереотип, який асоціює фізичну підготовку з традиційно чоловічими характеристиками. Однак сучасна поліція потребує від своїх працівників широкого спектра якостей, серед яких є і фізична витривалість, і психологічна стійкість, і здатність до комунікації. Розвиток інклюзивних підходів у фізичному навчанні дозволяє не тільки змінити суспільні стереотипи, але й підвищити рівень довіри серед курсантів до навчального процесу.

Гендерна рівність на заняттях з фізичної культури курсантів поліції є важливою складовою процесу підготовки сучасного правоохоронця. Забезпечення рівних можливостей для представників різних статей у фізичному навчанні, врахування фізіологічних та психологічних особливостей кожної статі, об'єктивне оцінювання досягнень та формування здорової атмосфери інклюзивності сприяють не тільки розвитку фізичних якостей курсантів, а й зміцненню морально-психологічної складової навчання. Таким чином, гендерна рівність на заняттях з фізичної культури є важливим фактором підготовки висококваліфікованих та стійких до стресових ситуацій поліцейських [4].

У майбутньому важливо продовжувати вдосконалювати програми фізичної підготовки курсантів з урахуванням вимог гендерної рівності. Розробка нових індивідуальних тренувальних підходів, заснованих на даних про фізіологічні відмінності між статями, допоможе покращити ефективність підготовки та сприятиме досягненню високих результатів. Дослідження психологічних аспектів гендерної рівності в навчальному процесі допоможе краще зрозуміти мотиваційні фактори, які впливають на успішність жінок та чоловіків у фізичній підготовці. Це дозволить створити більш адаптовані методи підтримки та розвитку курсантів. Впровадження навчальних програм, які б сприяли підвищенню обізнаності про гендерну рівність у поліції, може допомогти в майбутньому створити більш гармонійну та ефективну робочу атмосферу.

1. Бачинська Н. В., Богуславський В. В., Петренко С. П. та ін. Дослідження психофізіологічних показників майбутніх поліцейських з урахуванням гендерного аспекту. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*. 2023. № 4 (163). С. 40–44.

2. Білогур В., Сивохоп Е., Маріонда І. Актуальність гендерних відносин у спорті. *Жінки, спорт і суспільство в сучасному світі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 квіт. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 115–118.

3. Рівчаченко О. А. Психологічні особливості формування гендерної культури працівників правоохоронних органів. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 27 бер. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 164–167.

4. Підлетейчук Р. В. Особливості визначення рівня фізичної підготовленості військовослужбовців жінок. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. № 10 (183). С. 159–164.

Андрій ПОРОХНЯВИЙ

викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-5003-4936>

**ПЕРСПЕКТИВА ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИХ ТРЕНУВАЛЬНИХ
ПРОГРАМ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ**

Останніми роками питання гендерної рівності у правоохоронних органах набуває все більшого значення. Жінки дедалі частіше займають посади в структурі Міністерства внутрішніх справ України, чим провокують зміни в суспільному сприйнятті цього явища.

Донедавна правоохоронні органи вважалися «чоловічою» сферою діяльності, а заклади, що готували кадри для правоохоронних органів, встановлювали жорсткі правила вступу, що обмежували кількість дівчат, які приймалися на навчання, до 5–10 % від загальної кількості щорічного набору курсантів. Стереотипи щодо фізичних здібностей і психологічної стійкості жінок, можливо, стали бар'єром для їхньої кар'єри в цій сфері. Проте з часом суспільство усвідомило, що таке обмеження є не лише несправедливим, а й невиправданим [6].

Головним чинником змін стала державна політика щодо гендерної рівності, впровадження міжнародного досвіду та європейських стандартів у цій сфері, що сприяє залученню жінок до силових структур. Відомо, що їхня присутність у правоохоронних органах позитивно впливає на ефективність роботи. Жінки демонструють високий рівень відповідальності, комунікабельності, стресостійкості та здатності врегульовувати конфліктні ситуації. Крім того, їхня участь у правоохоронній діяльності сприяє підвищенню довіри населення, особливо у сферах, де потрібні тактовність, емпатія та дипломатичний підхід (наприклад, робота з неповнолітніми або сімейними конфліктами).

Однак жінки у правоохоронних органах стикаються з низкою проблем, зокрема в аспекті фізичної підготовки. Для покращення рівня фізичної підготовки жінок в системі МВС України варто запровадити спеціальні тренувальні програми, розроблені спеціально для жінок, які допоможуть їм підвищити свої навички.

Перед безпосередньою розробкою гендерно орієнтованих тренувальних програм потрібно проаналізувати анатомо-фізіологічні відмінності жіночого та чоловічого організмів [1].

Жіночий організм має низку особливостей, відмінних від чоловічих, що впливають на фізичні можливості, витривалість і спортивні показники. Жінки в середньому нижчі за зростом (в середньому на 10 см) і легші за вагою (в середньому на 10 кг), мають коротші кінцівки, ширший таз і вужчі плечі. Завдяки нижчому розташуванню центру ваги вони краще зберігають рівновагу, проте ширший таз знижує ефективність рухів. Водночас їхній хребетно-зв'язковий апарат відзначається більшою гнучкістю та еластичністю.

М'язова сила у жінок менша, ніж у чоловіків, і становить лише 30–35 % від загальної маси тіла (у чоловіків – 40–45 %). М'язи верхньої частини тіла у жінок мають силу 40–70 % від чоловічої, а м'язи ніг – 70–80 %. Розвиток сили досягає максимуму у 15–16 років, тоді як у чоловіків – у 18–20 [2].

Жінки поступаються чоловікам у швидкості реакцій та максимальній швидкості рухів, яка у них на 10–15 % нижче. Проте вони мають кращу аеробну витривалість, що пояснюється більшою кількістю жирових запасів, які використовуються як джерело енергії. Водночас менший розмір серця та легень у жінок зменшує можливості при максимальних навантаженнях. Дихання у них частіше, а життєва ємність легень є на 1000 мл меншою, ніж у чоловіків [3].

Важливо зазначити, що менструальний цикл також впливає на фізичні можливості жінок. Він поділяється на кілька фаз, кожна з яких має свої особливості, що можуть змінити рівень витривалості, сили та швидкості. У фолікулярну фазу (перші 10-14 днів циклу) через підвищений рівень естрогену жінки демонструють кращу витривалість, швидкість відновлення та силові показники. У період овуляції (середина циклу) можливе зростання м'язової сили, але також збільшується ризик травм через зміни в еластичності тканин.

Лютеїнова фаза супроводжує підвищення рівня прогестерону, що може спричинити втому, зниження витривалості та уповільнення відновлення м'язів. За кілька днів до менструації деякі жінки відчувають передменструальний синдром (ПМС), який може супроводжуватися дратівливістю, болем та зниженням фізичної працездатності. Під час самої менструації рівень енергії у кожної жінки може відрізнятися: деякі відчувають слабкість, інші – незначний дискомфорт без втрати продуктивності [5].

Для підвищення витривалості жінок-поліцейських необхідно враховувати особливості їхнього організму, зокрема вищепереважані. Тренувальні програми повинні бути спрямовані на покращення серцево-судинної системи, розвиток аеробної витривалості, м'язової сили та гнучкості.

Основу програми має складати аеробне тренування, яке включає біг (на середні та довгі дистанції), плавання, виїзд на велосипеді, швидку ходьбу та стрибкові вправи. Оптимальним варіантом є тренування з нарощенням інтенсивності: наприклад, біг підтюпцем – 10-15 хвилин, потім прискорення на 1-2 хвилини, після чого знову біг у помірному темпі, що покращує роботу серцево-судинної системи [4].

Оскільки жінки мають нижчий рівень м'язової сили у верхній частині тіла, тренування має включати силові вправи з власною вагою (віджимання, планки, підтягування з опорою) та роботу з легкими або середніми вагами. Особливу увагу слід приділити зміцненню м'язів ніг, спини та кори, які найбільш задіяні у роботі правоохоронців.

Важливим компонентом тренувальної програми є функціональні тренування, що імітують реальні умови служби. Наприклад, біг зі змінною швидкості, силові комплекси з використанням обтяжень (перенесення манекенів, підйоми вантажів), вправи на координацію та реакцію. Такі тренування допомагають розвивати швидкість у прийнятті рішень та покращують витривалість під час екстремальних ситуацій.

До основних тренувальних компонентів важливо включити правильний розвиток гнучкості. Жіночий хребетно-зв'язковий апарат більш еластичний, але водночас вразливий до перевантаження. З огляду на це слід додати динамічну розминку перед основним тренуванням і статичне розтягування після нього. Йога, пілатес або спеціальні комплекси на мобільність покращують координацію та зміцнюють м'язи.

Гендерно орієнтовані тренувальні програми мають ключове значення для підвищення фізичної витривалості, особливо у жінок тих професій, які потребують високого рівня фізичної підготовки, зокрема у правоохоронній сфері. Перспективою таких програм є підвищення професійної ефективності жінок у силових структурах, зниження ризику травматизму та підвищення рівня фізичної готовності до виконання складних службових завдань. Крім того, гендерно орієнтований підхід до тренувань сприяє рівним можливостям жінок і чоловіків у професійному середовищі, формуванню стійкості до фізичних навантажень, покращує їх адаптацію до конкретних умов роботи.

Розвиток та впровадження таких програм є величезним кроком до підвищення загальної ефективності роботи правоохоронних органів, а реалізація принципів гендерної рівності забезпечує досягнення справедливості та підвищення довіри суспільства до правоохоронної системи.

1. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посібник. Київ : ФОП Кандиба Т.П., 2019. 98 с.
2. Єфремова А. Г., Гринько В. М., Куделко В. Е. Особливості методики спортивного тренування чоловіків і жінок в обраному виді спорту : конспект лекції. Харків : УкрДУЗТ, 2022. 60 с.
3. Карданов А.К. Анатомо-фізіологічні особливості жінок-поліцейських та їх значення для фізичної підготовки. *Збірник наукових праць з питань фізичного виховання та спорту*. 2017. Вип. 4. С. 158–164.
4. Ковальчук Р., Жуча П. Фізична підготовка жінок в армії: проблеми та перспективи. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 15 (33). С. 205–220.
5. Як менструальний цикл впливає на здоров'я жінки? *Медичний центр Клініка професора Стефана Хмеля*. URL : <https://khmilclinic.com.ua/yak-menstrualnyj-czykl-vplyvaye-na-zdorovya-zhinky/>.
6. Права жінок правоохоронців та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL : <https://www.helsinki.org.ua/articles/prava-zhinok-pravoohorontsiv-ta-polityka-hendemoji-rivnosti-dosvid-inshyh-krajn-u-vitchyznyanomu-konteksti/>.

Ігор ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-4655-5696>

**РОЛЬ ЖІНОК-ВЕТЕРАНІВ У ЗАХИСТІ УКРАЇНИ ТА ЇХНІЙ
ВНЕСОК У ПОСТКОНФЛІКТНЕ ВІДНОВЛЕННЯ**

Жінки-ветерани відіграють важливу роль у захисті України, забезпеченні національної безпеки та соціального розвитку. З-поміж понад 50 тис. жінок, які служили в Збройних Силах України, багато хто має бойовий досвід. Цей факт кардинально змінює сприйняття ролі жінок у військовій сфері, що раніше вважалася виключно «чоловічою». Їхній внесок визнається на офіційному рівні, зокрема з 2021 р. жінки-ветерани вшановуються в День захисників і захисниць України – свята, яке підкреслює їхню відданість Незалежності країни. Особливо зросла їхня участь у збройних конфліктах після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. [1].

Важливим аспектом є те, що відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» жінки-ветерани мають право на реабілітацію, соціальні пільги та медичне забезпечення, так само як і інші ветерани. Проте бойові дії негативно впливають на психічне здоров'я, і адаптація жінок-ветеранів має свої специфічні виклики. Окрім традиційних проблем, таких як посттравматичний стресовий розлад та фізичні травми, вони стикаються з додатковими соціальними та гендерними бар'єрами. Ветерани часто відчують тиск щодо традиційних гендерних ролей, що призводить до конфлікту між їхнім бойовим досвідом і соціальними очікуваннями. Проте багато жінок-ветеранів успішно порождаються з цими труднощами, активно займаючись підприємництвом, беручи участь у ветеранських організаціях і волонтерстві [2].

Прикладом може слугувати Анастасія Шевченко, співачка під псевдонімом «СТАСІК», яка стала головою екіпажу медичної евакуації під час війни попри свої початкові сумніви. Вона продемонструвала, що жінки можуть займатися медичною справою на фронті, закриваючи критичні потреби військових. Також слід згадати працівника поліції Мар'яну Чечелюк, яка 25 місяців провела у полоні, є прикладом стійкості і відваги жінок у складних обставинах [3].

Усі ці історії вказують на те, що жінки-ветерани не лише виконують бойові завдання, а й беруть активну участь у соціальному відновленні країни, виступаючи захисницями прав жінок і підтримуючи вразливі групи. Вони мають величезний потенціал для створення мережевої підтримки серед ветеранів та надання важливих ресурсів для психологічної адаптації.

Визнання та підтримка жінок-ветеранів повинні стати пріоритетом не лише на державному рівні, а й у суспільстві загалом. Важливо забезпечити їм доступ до всіх необхідних ресурсів для реабілітації, а також стимулювати їхню участь у суспільному житті, щоб вони могли реалізувати свій потенціал та підтримувати інших ветеранів у подоланні викликів, з якими вони стикаються.

Кількість жінок-військовослужбовців, які отримали статус учасника бойових дій, складає 13 487 осіб. За даними опублікованої статистики, на керівних посадах перебуває 5160 військових, серед яких 2890 офіцерів та 2270 сержантів. На міжнародній конференції «Ефективна ветеранська політика в Україні: міжнародний досвід», що пройшла 11 квітня у Вашингтоні, солдат-доброволець Віталій Герсак підкреслив, що понад 45 000 українських жінок служать у війську, що перевищує загальну чисельність збройних сил декількох європейських країн, і ця цифра постійно зростає. Водночас він зазначив, що Україні варто вивчати успішні приклади ветеранської політики з досвіду США.

Збільшення кількості жінок у Збройних Силах України свідчить про прогресивні зміни в суспільстві та сприйнятті гендерних ролей. Важливо не лише визнати їхню роль, але й створити умови для професійного зростання та розвитку, щоб вони могли реалізувати свій потенціал на всіх рівнях військової структури. Успішний досвід інших країн у галузі ветеранської політики може стати цінним ресурсом для формування ефективних стратегій в

Україні [4; 5].

Отже, жінки-ветерани відіграють важливу роль не лише у підтримці миру та безпеки в Україні, але й у відновленні суспільства після війни, як символ сили і стійкості. Їхня активна участь у бойових операціях та лідерських ініціативах підкреслює важливість гендерної рівності в армії, демонструючи, що жінки можуть досягати успіху на військових теренах нарівні з чоловіками. Гендерні стереотипи поступово відходять у минуле, адже жінки доводять свою компетентність та професіоналізм.

Важливо підтримувати та заохочувати участь жінок у військових структурах і соціальних ініціативах. Їхня роль у забезпеченні безпеки та відновленні країни не лише підкреслює їхню значущість, а й сприяє формуванню більш інклюзивного та справедливого суспільства. Це також може позитивно вплинути на зміни в суспільних уявленнях про жінок, відкриваючи нові можливості для молодого покоління та стимулюючи розвиток гендерної рівності у всіх сферах життя.

1. Український ветеранський фонд. URL : <https://veteranfund.com.ua/>.

2. International Alert. URL : international-alert.org.

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. ст. 425.

4. Чоботько М. А., Чоботько І. І. Підвищення гендерної свідомості суспільства – шлях до рівності в сфері оборони та безпеки. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. № 3 (79). С. 148–162.

5. Чоботько І. І. Роль спеціально фізичної підготовки в діяльності правоохоронця. *Проблеми фізичного виховання та здоров'я молоді в сучасному освітньому середовищі : зб. матеріалів міжнар. форуму* (м. Дніпро, 18 трав. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 246–248.

Олександр КАСПРУК

здобувач вищої освіти третього

(освітньо-наукового) рівня

Національного університету водного

господарства та природокористування

(м. Рівне, Україна)

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КОМПАНІЙ З ВИРОБНИЦТВА ЦЕМЕНТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Досягнення гендерної рівності є однією із ключових Цілей сталого розвитку 2030, а саме ЦСР 5 «Гендерна рівність» [1]. У сучасних умовах гендерна рівність набуває все більшої актуальності в контексті соціальних, економічних і геополітичних викликів. Для досягнення справжньої рівності потрібно надавати жінкам доступ до ресурсів і можливостей, що сприяють їх розвитку як особистостей і професіоналів. Цементна промисловість, як одна із важливих галузей економіки, має потенціал для значного внеску в досягнення цієї цілі шляхом реалізації соціальних ініціатив і практик корпоративної соціальної відповідальності.

Впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності в щоденну бізнес-діяльність компаній з виробництва цементу дозволяє не лише покращити умови роботи для працівників, але й створити більш стійку та етичну бізнес-модель, що відповідає сучасним вимогам сталого розвитку та сприяє досягненню Цілей сталого розвитку 2030. Компанії цементної промисловості, як важливі гравці на ринку будівельних матеріалів, мають унікальну можливість стати лідерами змін у сфері гендерної рівності, мотивуючи інші галузі до активних дій в цій царині.

Досвід міжнародних компаній з виробництва цементу демонструє важливість Цілі сталого розвитку 5 «Гендерна рівність» у контексті реалізації корпоративної соціальної відповідальності. Для прикладу, компанія CRH вживає узгоджені заходи для створення більш інклюзивного та різноманітного робочого середовища, включаючи збільшення представництва жінок на всіх рівнях галузі [2]. У промисловості будівельних матеріалів традиційно домінують чоловіки, однак CRH прагне збільшити кількість жінок на керівних посадах у межах загальної політики щодо залучення та різноманітності. У компанії існує низка соціально відповідальних ініціатив, що спрямовані на розширення різноманітності та забезпечення рівного доступу до лідерських можливостей для всіх співробітників. За прогресом у цій сфері активно стежить

комітет SESR (Social and environmental sustainability and responsibility). Наприкінці 2023 року 29% вищого керівництва компанії становили жінки. Зокрема, 38% ради директорів і 18% керівників були жінками. Жінки становлять 7% операційних співробітників, як і в попередні роки, однак наразі компанія має більше представництва жінок у сферах канцелярії та адміністрування, де 46% працівників є жінками [3].

China National Building Material Co. дотримується принципу рівноправності під час працевлаштування, зокрема не вказує стать, вік, національність, етнічну приналежність, релігійні переконання, колір шкіри тощо як вимоги до найму [4]. Компанія зобов'язується захищати законні права та особливі інтереси жінок-працівниць, а також гарантує, що вони користуються медичними обстеженнями у зв'язку з вагітністю, відпусткою у зв'язку з вагітністю та пологами, відшкодуванням страхування у зв'язку з вагітністю та пологами, допомогою у зв'язку з вагітністю та пологами. Для працівниць із дітьми грудного періоду облаштовані кімнати годування. У ресторані для персоналу надаються харчові добавки для вагітних працівниць.

Holcim прагне бути різноманітною та інклюзивною компанією. Holcim є роботодавцем рівних можливостей, що не робить відмінностей за статтю, сексуальною орієнтацією, расою чи релігією. Компанія прагне досягти вимірного прогресу на шляху до більш інклюзивного та різноманітного робочого середовища та дотримується міжнародних, національних і місцевих нормативних вимог у звітності про ефективність і прогрес. Як сторона, що підписала Принципи розширення прав і можливостей жінок ООН, Holcim сприяє досягненню гендерної рівності на робочому місці, ринку та в громадах розташування. Компанія дотримується принципів ООН щодо розширення прав і можливостей жінок, їх гендерне розмаїття визнано у всьому світі – компанія включена до списку найкращих компаній світу, дружніх до жінок за версією Forbes [5].

Таким чином, діяльність міжнародних компаній із виробництва цементу у забезпеченні гендерної рівності є важливою складовою їх корпоративної соціальної відповідальності. Представники цієї галузі мають значний потенціал для формування прогресивних моделей підтримки рівності між чоловіками та жінками як у робочому середовищі, так і в соціальному контексті. Завдяки впровадженню інклюзивних політик та практик, розвитку лідерських програм для жінок, а також забезпеченню рівних можливостей для кар'єрного зростання, компанії з виробництва цементу можуть сприяти значним соціальним змінам у своїх громадах та на глобальному рівні. Завдяки таким соціально відповідальним ініціативам вони не тільки виконують свої економічні функції, але й стають потужними рушіями соціальних змін, сприяючи створенню більш рівноправного та інклюзивного суспільства. Відтак інтеграція принципів гендерної рівності у стратегії корпоративної соціальної відповідальності повинна бути пріоритетом для цементної промисловості на шляху до сталого розвитку, зокрема і в Україні.

1. Що таке Цілі сталого розвитку? *United Nations Development Programme*. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.

2. Contributing to the UN SDGs. *CRH*. URL : <https://www.crh.com/sustainability/contributing-to-the-un-sdgs>.

3. Solutions for a Sustainable Future. *CRH 2023 Sustainability Performance Report*. *CRH*. URL : https://www.crh.com/media/5157/crh-sustainability-report-2023_interactive_vhr.pdf.

4. Sustainability report 2023. *China National Building Material Group Co., Ltd*. URL : <https://www.cnbm.com.cn/upload/files/2024/12/1ae9d7e8d4a24d0.pdf>.

5. Our contribution to the UN Sustainable development goals. *Holcim*. URL : <https://www.holcim.com/sustainability/esg/esg-contributions-commitments#holcim-section-7>.

Микола МИКУЛЕНКО

аспірант кафедри
адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м.Дніпро, Україна)

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ СКЛАДОВОЇ В МІГРАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ ЄС: ПОШУК НАУКОВО ОБҐРУНТОВАНИХ ПІДХОДІВ

У світлі повномасштабної війни в Україні, де більшість біженців, які прибули до ЄС, становлять жінки та діти, ключові європейські інститути, політики та органи влади держав-членів занепокоєні тим, як впроваджувати «гендерно-орієнтовані», «гендерночутливі» або «гендерно-обізнані» ініціативи, не відтворюючи гендерні стереотипи, а натомість реагуючи на конкретні потреби новоприбулих людей.

За даними Євростату [9], станом на 30 листопада 2024 р. під тимчасовим захистом в ЄС перебували трохи більше 4,2 млн громадян країн, які не входять до ЄС (98,3 % – громадяни нашої держави, які втекли з України внаслідок російської агресії проти). Дорослі жінки становили 44,9 % осіб, які отримали тимчасовий захист, з них 54,8 % – жінки віком від 35 до 64 років. Діти становили 32,0 %, тоді як частка дорослих чоловіків у загальній кількості осіб, які отримали тимчасовий захист, становила 23,1 %. Натомість пропорції хлопців і дівчат віком до 18 років були приблизно рівними: 16,8 % хлопців і 15,2 % дівчат.

З огляду на це заслуговують на увагу результати дослідження у межах програми «ІТ-інструменти та методи управління міграційними потоками» (ITFLOWS) [7], що було виконано групою європейських дослідників (Р. Кортіновіс, Л. Восилюте, Х. Вако) та профінансовано ЄС у межах Програми з досліджень та інновацій «Горизонт 2020».

Опублікований в 2023 р. за результатами проєкту звіт «Гендерна політика інтеграції мігрантів у ЄС. Чи рухаємося ми до забезпечення рівності, недискримінації та інклюзії?» [5] має на меті розкрити три основні питання дослідження: 1) якою мірою інтеграційні політики та програми в європейських країнах враховують гендерний вимір? 2) чи відображає ця політика критично «гендер», кидаючи виклик інтерсекційним (перехресним) структурним ієрархіям, чи радше відтворює стереотипні уявлення та норми? Як можна пояснити результати гендерної інтеграції мігрантів на ринку праці з погляду інтерсекційного підходу? 3) І нарешті, чи можуть дослідники визначити деякі перспективні або цікаві практики для вирішення трьох ключових проблем: надмірна кваліфікація жінок-мігранток, інтерсекційна дискримінація на ринку праці та обов'язки щодо догляду за дитиною як бар'єр для участі жінок на ринку праці?

Звіт містить критичний погляд з інтерсекційної перспективи поточної політики ЄС та національних політик держав-членів у сфері інтеграції та залучення мігрантів. Він ґрунтується на наукових дослідженнях у цій сфері (другий розділ звіту «“Фемінізація міграції” та “Гендерно сліпі інтеграційні стратегії”» [5, с. 9] повністю присвячений огляду наявних наукових публікацій) та Плані гендерних дій (GAP) програми ITFLOWS [2]. У ньому також оцінюються деякі конкретні практики, які, на думку дослідників, можна вважати «цікавими» або «багатообіцяючими». У звіті також висвітлюються інклюзивні та ексклюзивні елементи низки визначених ініціатив, проєктів і програм. Звіт має на меті окреслити деякі з ключових критеріїв і стандартів, які повинні враховувати політики під час імплементації «гендерно-орієнтованих», «гендерночутливих» або «гендерно-обізнаних» ініціатив, але не відтворюючи гендерні стереотипи, а реагуючи на конкретні потреби мігрантів.

Автори звіту застерігають ЄС та його держави-члени, по-перше, від ставлення до громадян третіх країн як до «гендерно сліпої» категорії, а отже, від відтворювання «за замовчуванням» гендерних стереотипів щодо жінок і чоловіків-мігрантів і, по-друге, від «негативного визначення» різниці між місцевими жителями та «новоприбулими», зокрема в тому, як гендерні бар'єри впливають на ці дві групи. Наголошується також на небезпеці формулювання та ставлення до громадян ЄС іншої раси, етнічної чи релігійної приналежності як до «новоприбулих», незважаючи на їхнє тривале проживання або навіть факт народження в тій чи іншій державі-члені ЄС – так званих «осіб мігрантського походження» або «мігрантів у другому поколінні» [5, с. і].

Аналіз, проведений у звіті, демонструє, як особлива увага до гендерного виміру у сферах міграції та інтеграції мігрантів може бути палицею з двома кінцями. Зокрема, існуючі підходи політики ризикують пасти в два протилежні й однаково оманливі припущення. З одного боку, існує ризик стереотипного сприйняття мігрантів як таких, що не мають достатньої обізнаності в питаннях гендерної рівності. З іншого боку, аналіз поточної практики свідчить, що державні та місцеві органи влади, а іноді навіть організації громадянського суспільства прагнуть «замкнути» мігрантів, зокрема жінок-мігранток, у межах традиційних гендерних ролей [5, с. 59].

Багато з країн, розглянутих у звіті (Німеччина, Іспанія, Франція, Італія, Нідерланди, а віднедавна і Швеція), запровадили обов'язкові інтеграційні курси та зобов'язання, у межах яких прийняття європейського або національного «способу життя» новоприбулими мігрантами розглядається як передумова успішної інтеграції в приймаюче суспільство [3]. Автори звіту виявили, що у Франції, Німеччині та Швеції «гендерна рівність» є невід'ємною частиною пропонованих інтеграційних курсів або, принаймні, береться до уваги окремими місцевими муніципалітетами.

У деяких країнах, зокрема у Франції та Нідерландах, нездатність скласти тест на знання країни перебування та її культури може фактично призвести до втрати соціальних виплат та/або права на проживання або навіть до примусового повернення в країну походження. Як визнається в існуючій науковій літературі, такі «інтеграційні» заходи зберігають міграційний контроль, спрямований на недопущення в'їзду певних категорій людей, надаючи ще один інструмент для обмеження їхніх прав і безпеки проживання [3].

Залишаючись факультативними або добровільними, «інтеграційні» курси повинні бути включені в більш широкі інформаційні програми про права та обов'язки мігрантів, як-от практична інформація про те, до кого звертатися і кого повідомляти про випадки злочинів на ґрунті ненависті, ксенофобії та дискримінації, гендерно-зумовленого насильства або порушень трудових прав. Дослідження, проведені Агентством ЄС з основоположних прав (FRA), вказують на той факт, що мігранти – і жінки і чоловіки – більше стурбовані досвідом дискримінації та відсутністю різних ефективних механізмів повідомлення, ніж аспектами гендерної рівності [8].

Згадане вище опитування FRA кидає виклик укоріненим стереотипам, зокрема таким як припущення, що жінкам-мігрантам бракує контактів з місцевим суспільством або що вони, як правило, не розмовляють мовою країни перебування порівняно з мігрантами-чоловіками. Навпаки, дослідження засвідчило, що в середньому жінки-мігранти володіють місцевою мовою краще, ніж чоловіки [8]. У звіті підкреслюється, що цей висновок вказує на необхідність вийти за межі спрощених і гендерно-забарвлених стереотипів щодо жінок-мігрантів і задовольняти їхні гендерні та контекстуальні потреби в міру їх виникнення [5, с. 60]. Наприклад, гендерна нерівність, дійсно, була визначена як актуальна проблема для жінок із Азії в деяких державах-членах ЄС [8].

У звіті показано, як законодавство ЄС у сфері міграції та інтеграції мігрантів сприяє посиленню деяких бар'єрів, з якими стикаються жінки-мігранти під час доступу до ринку праці, на відміну від заявленого пріоритету збільшення зайнятості жінок-громадян третіх країн, викладеного в Плані дій ЄС щодо інтеграції на 2021 р.

Наприклад, обов'язкові обмеження на ринку праці накладаються на жінок, які підпадають під дію Директиви про возз'єднання сімей. Інший приклад стосується положень, які ставлять тимчасових мігрантів, що підпадають під дію Директиви ЄС про сезонних працівників (серед яких значну частку становлять жінки), у залежність від їхніх роботодавців, тобто обмежують можливість змінити роботодавця. Як свідчать факти, більшість сезонних працівників навіть не знають, не бажають або бояться скористатися цим правом [4]. Жінки-мігранти можуть відчувати себе ще більш вимушеними приймати умови експлуатації, наприклад, коли їхні діти вдома залежать від грошей, які вони їм переказують.

Таким чином, необхідно терміново переглянути законодавство ЄС у сфері легальної міграції з огляду на гендерні аспекти, щоб уникнути закріплення суперечливого політичного підходу, за якого обмежене залучення жінок-мігрантів до ринку праці часто формулюється як «культурне питання» або пояснюється їхнім бажанням «інтегруватися», тоді як існуючі правила легальної міграції передбачають обмеження, які несправедливо впливають на жінок-мігрантів [5, с. 60].

Автори звіту закликають політиків ЄС та національних політиків розглянути деякі цікаві уроки, винесені зі Стратегії ЄС щодо рівності, інтеграції та участі ромів [1], як натхнення для переосмислення стратегій інтеграції мігрантів в ЄС з метою посилення

соціально-економічної інтеграції та рівності жінок-мігрантів. Таке переосмислення має розпочатися з оцінки того, якою мірою існуючі інституції, політики та практики відтворюють гендерні та расистські ієрархії та норми, а також з перегляду історично вкорінених суспільних уявлень про жінок-мігрантів [5, с. 60].

Відповідно до існуючої правової бази ЄС структурні бар'єри перешкоджають доступу до безпечних, законних і регулярних каналів для певних категорій трудящих-мігрантів, наприклад, домашніх і сезонних працівників, значну частку яких становлять жінки. Відповідно до цілі 5 «Підвищити доступність і гнучкість шляхів для легальної міграції» Глобального договору ООН про безпечну, упорядковану та регулярну міграцію (GCM) [6] дослідники закликають ЄС та його держави-члени сприяти створенню легальних каналів в'їзду до країн ЄС у секторах, де переважають жінки-мігранти.

Автори звіту також наголошують на необхідності інтеграції гендерних аспектів у правове міграційне законодавство ЄС та політику інтеграції та залучення, спрямовану на мігрантів. На думку дослідників, моніторинг та оцінку такого впровадження міг би здійснювати незалежний комітет експертів з гендерних питань, до складу якого входили б як особи зі статусом мігрантів, так і ті, хто такого статусу не має [5, с. 62].

Оскільки жінкам-мігрантам часто бракує безпеки та права на довгострокове проживання, їхній доступ до соціально-економічних, громадянських і політичних прав часто є обмеженим. Тому, наголошують учені, будь-які заходи з інтеграції мігрантів повинні відповідати принципу всеохоплюваності і включати недокументованих трудових мігрантів, які проживають у державах-членах ЄС. Це тісно пов'язане з «правом на основоположні права», що лежить в основі GCM.

На основі огляду перспективних політик і практик у державах-членах ЄС, розглянутих у звіті (як-от Греція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Франція, Швеція), його автори визначили такі характеристики, які повинна мати майбутня політика щодо залучення мігрантів, щоб задовольнити потреби жінок-мігранток, забезпечуючи при цьому недискримінацію та дотримання прав людини [5, с. 62]:

1. Політика має ґрунтуватися на принципі «не завдай шкоди», оскільки досвід свідчить, що відштовхування від хибних припущень або спроби вирішити неправильно сформульовану проблему можуть мати непередбачувані наслідки і призвести до створення нових викликів. «Гендер» має розглядатися критично і обережно, щоб не відтворювати гендерні стереотипи або не нав'язувати інші расові чи колоніальні ієрархії в ім'я «гендерної рівності», коли стигматизовані з погляду раси жінки стають мішенню для переслідувань і маргіналізації;

2. Політика має бути «заснована на потребах», а гендерночутливі потреби, які необхідно задовольнити, повинні бути визначені і сформульовані мігрантами чоловічої та жіночої статі. Опитування стосовно меншин та дискримінації, проведене в 2017 р. Агентством ЄС з основоположних прав (FRA EU-MIDIS II) [8], є дуже важливим інструментом для політиків, який дозволяє визначити, що самі люди вважають важливим для їхнього доступу до прав, зокрема трудових;

3. Запропоновані в ЄС та державах-членах ініціативи мають стосуватися розширення прав і можливостей. Політику ЄС та національну політику необхідно спрямувати на посилення прав та надання більшої кількості варіантів або альтернатив для людей. Ці заходи також мають бути партисипативними та інклюзивними, щоб представники мігрантів, включно з організаціями жінок-мігрантів, відігравали провідну роль і тісно співпрацювали з місцевою владою, громадянським суспільством і різними постачальниками послуг не лише в процесі імплементації, але й під час розробки та моніторингу заходів політики. Саме тому пропонується вчитися не лише на попередніх діях у сфері політики інтеграції мігрантів, але й на подібних ініціативах, присвячених інтеграції ромів та боротьбі з їхньою дискримінацією, а також на різних ініціативах, спрямованих на вирішення подібних проблем за межами ЄС.

1. An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 5.4.2011 COM(2011) 173 final. URL : <https://surl.li/aoyjaz>.

2. Boland C., Tschalaer M. Gender Action Plan. Universitat Autònoma de Barcelona ; Brunel University London, 2021. 92 p. URL : <https://surl.li/melgya>.

3. Carrera S., Vankova Z. Human rights aspects of immigrant and refugee integration policies: A comparative assessment in selected Council of Europe Member States. Council of Europe, 2019. 64 p. URL : <https://rm.coe.int/168093de2c>.

4. Carrera S., Vankova Z., Vosyliūtė L., etc. The Cost of Non-Europe in the Area of Legal Migration.

CEPS. URL : <https://www.ceps.eu/ceps-publications/cost-non-europe-area-legal-migration/>.

5. Cortinovis R., Vosyliute L., Wacko H. Gendered migrant integration policies in the EU. Are we moving towards delivery of equality, non-discrimination and inclusion? ITFLOWS project report. 2023. 80 p. URL : <https://surl.li/hmtdgm>.

6. Global compact for safe, orderly and regular migration. IOM UN Migration. URL : <https://www.iom.int/global-compact-migration>.

7. ITFLOWS: IT Tools and Methods for Managing Migration Flows. URL : <https://www.itflows.eu/>.

8. Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Main results. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 130 p. URL : <https://surl.li/sszggz>.

9. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. Eurostat. URL : <https://surl.li/uspfab>.

Андрій СТАХУРА

аспірант кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-9497-9797>

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ДОСЯГНЕННЯ

Створення у 2015 році Національної поліції як правоохоронної інституції європейського зразка з новою ідеологією, передбачає багаторівневу трансформацію засад правоохоронної діяльності. Внутрішній зміст такої діяльності пов'язаний з підвищенням ефективності її роботи за рахунок перегляду підходів до формування кадрового складу, що видається нам особливо важливим під час дії воєнного стану та у повоєнний період.

Примітно, що оптимізація підходів до формування атестованого складу Національної поліції України інтенсифікувалася у період воєнного стану, зокрема, через виникнення значного кадрового дефіциту. Останній був викликаний залученням частини поліцейських до безпосередньої участі у бойових діях, а також звільненнями та виїздом за кордон частини особового складу, підвищеними навантаженнями, що ускладнюють роботу в поліції.

У зазначеному аспекті надзвичайно важливим завданням видається досягнення гендерного паритету, про значення якого необхідно зазначити докладніше. З цього приводу І. Кустовська та І. Ломакіна слушно наголошують на тому, що гендерна нерівність є у кожній країні світу, незалежно від того, чи це мало забезпечена країна, чи високо розвинена держава. Проблема гендеру стоїть досить гостро майже у всіх державах. Зазначена проблема є актуальною і реальною зі своїм минулим та майбутнім й передбачає постійну боротьбу за поліпшення якості життя жінок повсюди, впровадження механізмів антидискримінаційної політики у всіх сферах суспільного життя [1, с. 103].

Крім цього Р. Мусевич наголошує на тому, що з початком агресії Російської Федерації проти України у 2022 році, роль жінок у військовому конфлікті стала особливо актуальною. З одного боку, медіа акцентували увагу на жінках на передовій, що стало важливим для підняття морального духу населення. З іншого боку, ця увага породжувала додаткові стереотипні виклики щодо безпеки жінок та дотримання стандартів гендерної рівності [2].

У системі Національної поліції України протягом останніх років роль жінок поступово збільшується. В зв'язку із цим набуває важливого значення досягнення гендерного паритету в діяльності Національної поліції України, на чому слід зупинитися детальніше.

Насамперед, гендерний паритет (з англ. gender – стать, від лат. genus – рід; лат. paritas – рівність) – це принцип симетричного та рівноважного представлення чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя, зокрема економіці, науці, освіті, політиці [3].

Більш широкою категорією відносно зазначеного принципу є принцип гендерної рівності між жінками та чоловіками у цілому. Так, відповідно до статей 21, 24 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21). Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-

політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (ст. 24) [4].

Крім того, у статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» надане визначення позитивних дій – спеціальних тимчасових заходів, що мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України [5].

На підставі викладеного можна зробити проміжний висновок про те, що досягнення гендерного паритету є можливим через забезпечення гендерної рівності у суспільстві, для чого є важливими позитивні дії – заходи спрямовані на усунення нерівності у можливостях жінок і чоловіків.

Що стосується діяльності Національної поліції, то Є. Ігнатченко, В. Рогальський та В. Роженченко слушно зауважують на тому, що жінки-поліцейські працюють у тих самих умовах, що й чоловіки, і застосовують закон у тих самих випадках, коли це передбачено. Водночас внаслідок збройної агресії, в Україні значно зросла кількість жертв насильства, а жінкам-поліцейським легше, ніж чоловікам, знаходити спільну мову з постраждалими від нього особами. Автори наголошують, що забезпечення гендерної рівності в поліції має передбачати вдосконалення самої правоохоронної системи так як межі між чоловіками та жінками не існує. Робота в поліції не є виключно чоловічою професією. Рівне ставлення до особового складу, незалежно від того жінка це чи чоловік, та рівні можливості для кар'єрного зростання повинні бути фундаментальними засадами, як для мирного часу, так і під час дії воєнного стану [6].

Погоджуючись з викладеним, важливо вказати також на позицію О. Роздольської яка відмічає, що як інституційна, так і нормативно-правова сторона діяльності Національної поліції України та забезпечення нею рівних прав чоловіків і жінок, як внутрішньо інституційно так і під час здійснення діяльності щодо захисту прав і свобод людини і громадянина є досить сильними, хоча й потребують вдосконалення, зокрема через динамічність законодавства, а також суттєві вимоги режиму воєнного часу, коли всі, без виключення, права і свободи людини і громадянина перебувають під загрозою не лише деструктивних і криміногенних факторів усередині країни, а й у фокусі протиправних дій військ агресора [7, с. 237].

У цілому ми не поділяємо підхід, де основоположним є акцент на вирішенні багатьох проблем досягнення гендерної рівності у системі Національної поліції. Так, варто визнати певні досягнення, що мають виключно декларативний і поверхневий характер, тоді як більшість проблем залишається нерозв'язаною. Саме через збільшення ролі жінок у Національній поліції України в умовах воєнного стану можна зосередити зусилля на реальному, а не умовному досягненні гендерного паритету в діяльності вітчизняної правоохоронної структури.

Для цього ми вважаємо за необхідне реалізувати низку кроків. Першим і найголовнішим кроком є впровадження законодавчих змін та пряме закріплення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків у поліції, зокрема щодо прийому та просування по службі. Другим кроком є досягнення рівності на організаційному рівні через виважену кадрову політику, відсутність дискримінаційних норм у конкурсних процедурах та рівний доступ жінок до керівних посад у поліції. Заходи підтримки є третім кроком. Вони мають полягати у створенні умов для професійного розвитку жінок-поліцейських шляхом організації спеціальних програм навчання з лідерства та підвищення кваліфікації. Четвертим кроком є правопросвітницькі заходи внутрішнього спрямування, направлені на подолання стереотипів та дискримінації у самій поліцейській системі, створення атмосфери взаємоповаги та корпоративної етики, можливостей для поєднання роботи та особистого життя. П'ятим і останнім кроком має бути систематичний моніторинг та своєчасна реакція на порушення гендерної рівності у поліції з вжиттям правових та дисциплінарних заходів до осіб, які допустили відповідні порушення.

1. Кустовська І., Ломакіна І. Жінки в секторі безпеки та оборони України: реалії сьогодення. Права людини та гендерна рівність під час воєнних дій на території України: збірник тез доповідей учасників наукового форуму (Львів, 17 червня 2022 року) / Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 224 с. С. 103-107.

2. Мусевич Р. Ю. Російсько-українська війна: гендерні виклики та упередження. Дослідження. URL: <https://wicc.net.ua/post/rosiys-ko-ukrayins-ka-viyna-genderni-vyklyky-ta-uperedzhennya>
3. Фоменко А. Є., Логвиненко Б. О. Гендерний паритет // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Гендерний_паритет
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
6. Ігнатченко Є. С. Забезпечення гендерного підходу в системі Національної поліції України в умовах воєнного стану. Є. С. Ігнатченко, В. І. Рогальський, В. М. Рожченко. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2024. № 16. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-16-07-01/2024-16-07-01>
7. Роздольська О. В. Реалізація принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2023. № 1. Т. 34 (73). С. 234-238.

Дар'я БАЙБАРЗА

курсант 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

**ВПЛИВ РАТИФІКАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ
НА ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ У СФЕРІ
ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Нормативно-правове регулювання суспільних відносин відіграє важливу роль, особливо в умовах сьогодення. Починаючи з лютого 2014 року, коли росія почала збройний напад на Україну, була порушена значна кількість конституційних прав, а також Женевські та Гаазькі конвенції. Тому реалії життя змусили українців переосмислити сучасні цінності. Це певною мірою стосується і засад нормативно-правового регулювання у сфері, пов'язаної з домашнім насиллям, застосування катувань та нелюдського поводження з людьми.

Понад десять років в Україні триває війна та понад три повномасштабне вторгнення, що посилює проблему домашнього насильства. Протягом 2020 року до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надійшло 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї, з них – 2 756 від дітей, 180 921 – від жінок, 27 676 – від чоловіків [6]. Це спонукало Україну до ухвалення Стамбульської конвенції.

Україна підписала Стамбульську конвенцію 7 листопада 2011 року, однак народні депутати не ратифікували її відразу, оскільки не було зібрано достатньої кількості голосів. І вже 20 червня 2022 року її було ратифіковано, а 1 листопада 2022 року вона набула чинності [5].

За даними Національної поліції України, в першому півріччі 2022 року звернень було на 27,5 % менше, ніж у першому півріччі 2021 року, також Офіс Генерального прокурора зафіксував на 56 % менше кримінальних проваджень у сфері домашнього насильства [3].

Важливим в умовах євроінтеграції України є врахування стандартів Європейського Союзу у сфері захисту жінок, дітей, у тому числі від гендерно зумовленого насильства. Щодо цього Стамбульська конвенція відіграє важливу роль. Її основа містить три «П»: профілактика (англ. – protection), кримінальне переслідування (англ. – prosecution) та комплексна всеосяжна політика (англ. – comprehensive policies). Ці елементи взаємопов'язані та залежні один від одного [2, с. 237]. Ратифікація Стамбульської конвенції викликала у

людей дві позиції. Перші погоджувалися з умовами нормативно-правового акта та ратифікували у своїх державах, серед них Туреччина, Іспанія, Швеція, Швейцарія та інші. Другі дотримувалися протилежної позиції, зокрема серед них були релігійні діячі. Свою думку вони обґрунтовували тим, що ратифікація Стамбульської конвенції може мати негативні наслідки для українського суспільства та традиційних сімейних цінностей, оскільки Стамбульська конвенція пропонує визначення «гендер», під яким розуміють не стать – жіночу та чоловічу, а соціально закріплені ролі, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків [4]. Саме через ці обставини у 2020 року Польща оголосила про вихід із Стамбульської конвенції. Також не ратифікували угоду Болгарія, Угорщина, Чехія, Латвія, Литва та Словаччина, через те що конвенція не сумісна з соціальними та сімейними цінностями [2, с. 238].

Незважаючи на ці обставини, завдяки ратифікації Стамбульської конвенції в Україні відбулися певні зміни:

По-перше, було створено служби підтримки для інформування осіб, що постраждали від домашнього насилля. Ця допомога виражається у роз'ясненні прав особи, надання інформації про служби захисту, такі як поліція, розміщення інформаційних буклетів у відділах поліції, соціальних службах тощо.

По-друге, в Україні почали будувати притулки для жінок та дітей, які постраждали від домашнього насилля. Наразі в Україні налічується 1 139 спеціалізованих служб підтримки таких осіб. Серед них – притулки, денні центри, кризові кімнати, спеціалізовані служби первинного соціально-психологічного консультування і мобільні бригади. Ці служби надають допомогу жінкам, дітям, що постраждали від домашнього насилля, у вигляді проведення консультацій, надання інформації про доступні медичні, соціальні та юридичні послуги, а також психоемоційну підтримку та тимчасове безпечне житло [5].

Також з ратифікацією Конвенції було розроблено модель взаємодії з особами у сфері запобігання домашнього насилля, мета якої:

- 1) визначення стану, причин і передумов поширення насильства;
- 2) виконання місцевих програм із запобігання та протидії насильству;
- 3) скоординована діяльність та взаємодія суб'єктів;
- 4) підвищення рівня поінформованості населення, проведення просвітницьких кампаній;
- 5) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки [1, с. 41].

Отже, метою конвенції є руйнування гендерних стереотипів та забезпечення миру та рівності прав між жінкою та чоловіком, а також захисту прав найбільш слабких верств населення, як жінки та діти, особливо в умовах воєнного стану.

1. Аносова Ю. В. Стамбульська конвенція для тих хто приймає рішення: про що вона? Що про неї необхідно знати? Чому її ратифікація Україною є на часі? *ГО Ла Страда-Україна*. Київ, 2021. С. 40–44.

2. Володіна О. О., Малиновська Т. М. Стамбульська конвенція: дискусійні питання щодо її ратифікації. *EDITORIAL BOARD*. Canada 2022. С. 237–239.

3. Змисла М. Домашнє насильство крізь призму війни. *Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/> (дата звернення: 15.02.2025).

4. Рада Церков пояснила депутатам свої зауваження до Стамбульської конвенції, 08 березня 2017 року URL: https://risu.ua/rada-cerkov-poyasnila-deputatam-svoji-zauvazhennya-do-stambulskoj-konvenciji_n83741 (дата звернення 15.02.2025).

5. Пам'ятка «Спеціалізовані служби підтримки для осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі». *Національна соціальна сервісна служба України*. URL: <https://nssu.gov.ua/news/pamiatka-spetsializovani-sluzhby-pidtrymky> (дата звернення: 15.02.2025).

6. У 2020 році надійшло понад 200 тисяч звернень щодо домашнього насильства – Нацсоцслужба. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-domashe-nasylstvo-zvernennya/31142100.html>.

Maksym VEDMEDENKO

3rd-year student at the Faculty of Training
Specialists for Pre-trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

GENDER PROBLEMS AND PROSPECTS IN VARIOUS AREAS OF PUBLIC LIFE

Despite significant progress in the issue of gender equality, obstacles to the full participation of men and women in public life still exist in many areas. This applies to education, employment, health care, legal protection, environmental policy and public finance management. Gender stereotypes, unequal access to resources and limited representation of women in political and administrative structures remain urgent problems that need to be addressed.

Incorporating a gender perspective into various areas of public life and governance is an important step towards ensuring equal opportunities for all citizens. In the field of education, this means eliminating gender stereotypes in curricula and creating equal conditions for educational and professional development. In the field of law, this means improving legislation to protect against discrimination and violence. In the health sector, this means addressing the specific needs of men and women, especially in the areas of reproductive health and access to health services. In the employment and economic sectors, it is necessary to reduce the pay gap and expand career opportunities regardless of gender. Gender-responsive budgeting in financial management contributes to a more efficient allocation of resources, taking into account the needs of all groups in the population. In environmental policy, it is important to involve women in decision-making and to take into account the differential impact of environmental change on different social groups. In regional policy, it is necessary to ensure equal participation of women and men in local government, and in the energy sector, to empower women in this sector by encouraging their participation in strategic planning. A comprehensive approach to gender mainstreaming will help to achieve a more just society, in which the rights and opportunities of every person are taken into account at the level of public policy and social processes [2].

The implementation of gender policy faces a number of challenges that slow down the process of achieving equality of rights and opportunities in society. First of all, these are deeply rooted social and cultural stereotypes that entrench traditional roles of women and men and limit their participation in certain sectors. The second serious problem is the lack of institutional support. Although many countries have adopted gender strategies at the legislative level, their actual implementation remains selective due to a lack of funding, competent personnel and political will [3]. There are also problems associated with the unequal representation of women in leadership positions in government, business and the public sector, which limits their influence on decision-making. Low public awareness of the importance of gender equality and the lack of a systematic approach to its promotion also hinder the implementation of relevant programs. In addition, mechanisms for managing and monitoring gender policies are often ineffective, which makes it impossible to assess results and adjust strategies. All these factors together require a comprehensive approach to overcome barriers and effectively integrate gender issues into all spheres of public life. The prospects for implementing gender policy in various spheres of public life and public administration are associated with the gradual overcoming of stereotypes and expanding opportunities for all citizens regardless of their gender. First of all, it is necessary to improve the legal framework and introduce gender-responsive budgeting. It is also important to intensify educational and information campaigns aimed at raising public awareness of gender equality and its social benefits. Increasing the representation of women in politics, business and management structures will make it possible to make more balanced decisions that take into account the interests of all social groups. An important direction is the development of programs to support women in science, technology, energy and other traditionally "male" sectors, which will contribute to economic growth and innovation. In addition, the introduction of effective mechanisms for

managing and monitoring the implementation of gender policy will allow for timely assessment of its effectiveness and adjustment of strategies. In general, a comprehensive approach to integrating gender issues into public administration and public life will contribute to building a more inclusive, just and developed society [1]. Therefore, summing up, I can note that the inclusion of a gender perspective in all areas of public life and governance is an important step towards ensuring equal opportunities, social justice and sustainable development. Despite existing problems, such as stereotypes, insufficient institutional support and weak management structures, the gradual implementation of gender policy contributes to the democratization of society and increased efficiency of management decisions. Development prospects in this area are associated with improving the legal system, raising the level of public awareness, expanding women's participation in various spheres of the economy and politics, introducing gender-responsive budgeting. A comprehensive approach to addressing these issues will help create a more inclusive society where everyone has equal opportunities to realize their potential, which, in turn, will have a positive impact on the country's economic and social development.

1. Головань, Т. Г. Гендерні аспекти професійної діяльності суддів. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди "Право"* 41 (2025): 217-227.

2. Тюріна Д. Екосистема гендерної політики держави у сфері зайнятості населення: сутність та роль у забезпеченні гендерної рівності. (2024).

3. Петриченко В.В. Адміністративно-правові засади діяльності МВС щодо реалізації гендерної політики в Україні. (2025). <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/34925>.

Діана ГОЛОБОРОДЬКО

курсант

Науковий керівник:

Євген ГІДЕНКО

старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ДІЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, кардинально змінила суспільні, політичні та соціально-економічні умови в країні. Одним з найважливіших аспектів, який став об'єктом глибоких дискусій та досліджень, є гендерна нерівність, зокрема в контексті мобілізації, участі жінок у бойових діях та соціальному статусі чоловіків і жінок в умовах війни. Гендерна категоричність, яка в мирні часи, здавалося, мала сталі межі, сьогодні виявляється значною мірою ситуативною та умовною. Це підтверджується змінами, які стали можливими завдяки мобілізаційним процесам, закриттю кордонів і безпрецедентній участі жінок у війні.

Гендер як соціальний конструкт є одним з основних елементів, що формує роль індивідів у суспільстві. Це не лише біологічні відмінності між чоловіком і жінкою, а й сукупність культурних, соціальних та психологічних характеристик, що визначають очікування від представників кожної статі. Гендерне розмежування визначає поведінку, кар'єрні можливості, соціальні функції та навіть спосіб сприйняття індивідуума в суспільстві. Гендерна нерівність відображає існування дискримінаційних практик та структур, які обмежують права та можливості осіб залежно від їхньої статі. Згідно із соціологічними теоріями, гендер – це результат соціалізації, що передбачає навчання індивідів певним соціальним ролям, які визначаються їхньою статтю. На відміну від біологічної статі, яка обумовлена фізіологічними факторами, гендер формується через виховання, освіту, традиції та медіа [2].

Існує декілька основних теорій гендеру, серед яких можна виділити структурні функціоналізм, феміністичну теорію та конструктивістські підходи. Структурний функціоналізм розглядає гендер як складову соціальної системи, де кожна роль має своє функціональне значення. Феміністичні теорії акцентують увагу на боротьбі за права жінок та деконструкції традиційних гендерних ієрархій. Конструктивістські підходи, у свою чергу,

стверджують, що гендер не є природним феноменом, а соціальним і культурним конструктом, що змінюється залежно від історичних умов. Гендерна нерівність виражається в соціальних і економічних практиках, що дискримінують один із гендерів, зазвичай жінок.

Причини гендерної нерівності мають багатогранний характер. З одного боку, це є результатом історичних традицій і культурних уявлень про роль жінки і чоловіка у суспільстві. З іншого боку, економічні, політичні та правові структури часто підтримують існуючі гендерні ієрархії, зокрема через відсутність належного законодавства або недостатнє впровадження наявних норм. Наприклад, відсутність жіночих лідерських фігур в політиці або недостатня присутність жінок на керівних посадах у бізнесі є наслідком системної нерівності [3, с. 17]. Наслідки гендерної нерівності багатогранні. Вони містять обмеження доступу жінок до соціальних та економічних ресурсів, що впливає на рівень їхнього добробуту та розвитку. Крім того, гендерна нерівність може бути фактором, що призводить до зниження ефективності соціальних інститутів, адже суспільство не використовує повною мірою потенціал всіх своїх громадян. Це також призводить до формування стереотипів, які обмежують індивідів у виборі кар'єри та особистого розвитку. Гендерна рівність є однією з основних цінностей сучасного демократичного суспільства. Вона передбачає рівні права та можливості для жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Досягнення гендерної рівності означає, що люди обох статей мають однакові умови для розвитку, навчання, кар'єрного зростання, політичної та громадської участі. У багатьох країнах цей принцип закріплено в національних законодавствах, а також у міжнародних актах, таких як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) [4, с. 8].

У сучасних соціальних науках гендер розглядається як соціально конструйоване поняття, що визначає ролі та очікування щодо чоловіків і жінок. Гендер не є лише біологічною характеристикою; це також набір соціальних, культурних та політичних конструкцій, які змінюються залежно від етапу розвитку суспільства. У передвоєнний період (до 2014 року) гендерна рівність в Україні мала свої специфічні проблеми, зокрема у політичній, економічній та соціальній сферах. Від 2014 року після початку агресії, а також з початком повномасштабного вторгнення ці питання набули нового, більш гострого виміру.

Загальна концепція гендерної рівності передбачає рівний правовий статус жінок і чоловіків, рівні можливості для досягнення особистих цілей у різних сферах суспільства. В умовах війни ці принципи зазнали серйозних змін. Проблема гендерної нерівності стала безпрецедентною, зокрема через закриті кордони і необхідність мобілізації чоловіків, що суттєво змінило соціальну ситуацію. Жіноче лідерство, як показує досвід України за останні роки, має особливе значення [1, с. 101].

На думку експертів, для ефективного вирішення проблем, пов'язаних з гендерними стереотипами в українському суспільстві, необхідно пройти довгий шлях. Гендерні стереотипи часто глибоко укорінені в суспільстві, і їх зміна вимагає системної роботи в освітній, культурній та політичній сферах. Війна в Україні, однак, стала каталізатором змін у ставленні до жінок, особливо в секторах, де традиційно домінували чоловіки. Гендерна рівність закріплена в Конституції України, де в статтях 3, 21, 24 та 51 визначено права чоловіків і жінок на рівність у всіх сферах життя, включаючи громадську діяльність, політику, освіту, працю та винагороду за неї. Однак, незважаючи на закріплені в Конституції принципи рівності, реальне досягнення гендерної рівності в Україні потребує значних зусиль на рівні законодавства та практичної реалізації політик [4, с. 15].

Стаття 24 Конституції України безпосередньо зазначає, що рівність прав чоловіків і жінок повинна забезпечуватися на всіх рівнях, зокрема в громадсько-політичній діяльності, освіті та праці. Війна, однак, виступила тим фактором, який посилив роль жінок у багатьох сферах, зокрема в обороні та військовій службі. Протягом останніх десяти років ситуація щодо участі жінок у Збройних Силах України суттєво змінилася.

Отже, гендер і гендерна нерівність є важливими темами в контексті соціальних, економічних і політичних змін. Сучасні виклики, пов'язані з гендерною рівністю, вимагають комплексного підходу до вирішення проблем, які виникають у суспільстві. Подолання гендерної нерівності вимагає змін на всіх рівнях: від особистісного до глобального, і містить у собі як законодавчі ініціативи, так і соціальні та культурні зміни, спрямовані на подолання стереотипів і забезпечення рівноправності для всіх.

1. Гіденко Є. С. Проблеми колізій у сімейному законодавстві України та інші проблеми здійснення й захисту сімейних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. С. 101–104.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

3. Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи : тези III міжнародної науково-практ. конф. (Хмельницький, 29 квітня 2021 року). Хмельницький : Вид-во НаДпсу, 2021. 466 с.

4. У ЗСУ спостерігається позитивна динаміка впровадження гендерної рівності. URL: <https://inlnk.ru/JjZpxV>.

Дар'я ДЕРЕВ'ЯГА

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності

Юрій СИЧЕВСЬКИЙ

заступник начальника кафедри
прикордонного контролю,
кандидат педагогічних наук, доцент

*(Національна академія Державної
прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)*

ВПЛИВ РАТИФІКАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ НА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ратифікація Стамбульської конвенції Україною є значущим кроком у напрямку забезпечення гендерної рівності та протидії насильству над жінками. В умовах воєнного стану проблеми гендерної нерівності та насильства стають ще більш актуальними. Війна загострює вже існуючі прояви нерівності та створює нові виклики для забезпечення прав жінок [1]. Стамбульська конвенція встановлює комплексні зобов'язання держав щодо попередження та боротьби з усіма формами насильства стосовно жінок, захисту постраждалих та покарання кривдників. Конвенція передбачає низку заходів, спрямованих на досягнення гендерної рівності та викорінення дискримінації за ознакою статі [2].

Ратифікація Стамбульської конвенції Україною має значний вплив на розвиток національного механізму забезпечення гендерної рівності. Положення конвенції зобов'язують державу впроваджувати політику, спрямовану на досягнення рівності між жінками та чоловіками, сприяти розширенню можливостей жінок, долати гендерні стереотипи та упередження. Ратифікація конвенції стимулює удосконалення національного законодавства та державної політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Україна має привести своє законодавство у відповідність до стандартів конвенції, зокрема, криміналізувати різні форми насильства щодо жінок, удосконалити систему захисту та підтримки постраждалих, забезпечити ефективне розслідування та покарання злочинів, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством [3].

Стамбульська конвенція акцентує увагу на необхідності впровадження комплексного підходу до протидії насильству щодо жінок та домашньому насильству. Ратифікація конвенції зобов'язує Україну розробити та реалізувати скоординовану політику у цій сфері із залученням усіх відповідних державних органів, громадських організацій та інших зацікавлених сторін. Така політика має бути спрямована на попередження насильства, захист постраждалих, притягнення кривдників до відповідальності та зміну суспільних уявлень і ставлення до проблеми насильства. В умовах війни впровадження комплексного підходу до протидії насильству є вкрай важливим, оскільки жінки стають більш вразливими до різних форм насильства, зокрема, сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом [4].

Ратифікація Стамбульської конвенції сприяє посиленню інституційної спроможності державних органів та недержавних організацій щодо забезпечення гендерної рівності та протидії насильству. Конвенція передбачає створення спеціалізованих органів, відповідальних за координацію, реалізацію, моніторинг та оцінку політики і заходів у цій сфері. В Україні такими органами є Міністерство соціальної політики, Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, Міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству [5]. Ратифікація конвенції зобов'язує державу надавати цим органам необхідні повноваження та

ресурси для ефективного виконання своїх функцій. Також конвенція наголошує на важливості співпраці державних органів із громадськими організаціями, що працюють у сфері захисту прав жінок та протидії насильству.

Стамбульська конвенція приділяє велику увагу питанням попередження насильства щодо жінок і домашнього насильства. Ратифікація конвенції спонукає державу активізувати зусилля у цьому напрямку, зокрема, шляхом проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності суспільства про різні форми насильства, їхні причини та наслідки. В умовах війни проведення таких кампаній є особливо важливим, оскільки війна створює додаткові ризики насильства та експлуатації щодо жінок. Також конвенція зобов'язує державу забезпечити систематичну підготовку фахівців, які працюють з постраждалими від насильства, зокрема, працівників правоохоронних органів, судової системи, медичних та соціальних служб.

Ратифікація Стамбульської конвенції є важливим кроком на шляху до подолання безкарності за злочини, пов'язані з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Конвенція вимагає від держав криміналізувати різні форми насильства, такі як фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство, переслідування, примусовий шлюб, калічення жіночих геніталій тощо. Також конвенція зобов'язує державу забезпечити ефективне розслідування таких злочинів, притягнення винних до відповідальності та застосування належних покарань. В умовах війни забезпечення невідворотності покарання за злочини, пов'язані з гендерно зумовленим насильством, є вкрай важливим для запобігання безкарності та повторення таких злочинів у майбутньому.

Стамбульська конвенція приділяє особливу увагу захисту та підтримці постраждалих від насильства. Ратифікація конвенції зобов'язує державу створити комплексну систему спеціалізованих служб підтримки для надання допомоги постраждалим, що включає притулки, цілодобові телефонні гарячі лінії, медичні, психологічні, юридичні та інші послуги. В умовах війни доступність таких послуг для постраждалих є критично важливою, оскільки війна загострює ризики насильства та обмежує можливості жінок отримати допомогу та підтримку. Також конвенція вимагає від держави враховувати особливі потреби вразливих груп жінок, таких як жінки з інвалідністю, літні жінки, жінки-мігрантки, жінки з національних меншин тощо.

Ратифікація Стамбульської конвенції також сприяє посиленню міжнародної співпраці України у сфері забезпечення гендерної рівності та протидії насильству. Конвенція передбачає створення незалежного моніторингового механізму – Групи експертів з дій проти насильства стосовно жінок та домашнього насильства (GREVIO). Цей механізм дозволяє здійснювати регулярну оцінку виконання державами-учасницями своїх зобов'язань за конвенцією. Процес моніторингу є надзвичайно важливим інструментом для виявлення прогалин та недоліків у національній політиці та практиці щодо забезпечення гендерної рівності та протидії насильству. За результатами оцінки Україна отримуватиме рекомендації щодо удосконалення законодавства, політики та практики у цій сфері. Також процес моніторингу відкриває можливості для обміну досвідом та кращими практиками з іншими державами-учасницями конвенції. До того ж, ратифікація Стамбульської конвенції дозволяє Україні брати активну участь у міжнародних проектах та ініціативах, спрямованих на просування гендерної рівності та викорінення насильства щодо жінок та домашнього насильства. Україна зможе долучитися до спільних зусиль міжнародної спільноти з розробки та реалізації ефективних стратегій та програм у цій сфері, обмінюватися знаннями та досвідом, залучати міжнародну експертну та фінансову підтримку для реалізації національних заходів. Така міжнародна співпраця є особливо важливою в умовах воєнного стану, коли ресурси держави обмежені, а проблеми гендерної нерівності та насильства загострюються.

Отже, ратифікація Стамбульської конвенції має значний потенціал для зміцнення та розвитку національного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні, особливо в умовах воєнного стану. Конвенція встановлює комплексні стандарти та зобов'язання держави у сфері попередження та протидії насильству щодо жінок та домашньому насильству, захисту постраждалих і притягнення кривдників до відповідальності. Імплементация положень конвенції до національного законодавства та практики сприятиме удосконаленню державної політики, посиленню інституційної спроможності, активізації превентивних заходів, покращенню доступу постраждалих до правосуддя та спеціалізованих послуг підтримки. В умовах війни ефективне функціонування механізму забезпечення гендерної рівності є вкрай важливим для захисту прав жінок, які стають більш вразливими до

різних форм насильства та дискримінації. Водночас, повноцінна імплементація стандартів конвенції потребує політичної волі, належного фінансування та активної участі громадянського суспільства. Ратифікація Стамбульської конвенції є лише початком тривалого процесу трансформації суспільних відносин у напрямку утвердження цінностей гендерної рівності та ненасильства. Для досягнення реального прогресу необхідні системні зміни у різних сферах суспільного життя, зокрема, у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, правоохоронної та судової системи. Також важливо забезпечити активну участь чоловіків у реалізації політики гендерної рівності та протидії насильству, оскільки досягнення гендерної рівності є спільною відповідальністю жінок і чоловіків. В умовах війни забезпечення участі жінок у процесах розбудови миру та постконфліктного відновлення є критично важливим для сталого розвитку та недопущення повторення насильства у майбутньому.

1. Бандурка І.О., Малиновська Т.М. Імплементація норм Стамбульської конвенції в контексті протидії домашньому насильству. *Право.и.а. Серія «Кримінальне право й криміналістика»*. 2020. № 3. С. 142–146.
2. Васильєв А.А., Юртаєва К.В. Реалізації положень Стамбульської конвенції в законодавстві України про кримінальну відповідальність: системно-правовий аналіз внесених змін і доповнень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 279–284
3. Дем'янчук О.П., Андрієнко Н.В. Перехід від інкрементальної до інкрементальної стратегії у процесі ратифікації Україною Стамбульської конвенції. *Науковий журнал «Політикус»*. 2023. Вип. 1 С. 12–17.
4. Корнієнко М.В., Берендєєва А.І. Важливість ратифікації Стамбульської конвенції для успішної боротьби з гендерно зумовленим домашнім насильством в Україні. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2021. № 6. С. 64–69.
5. Gülel D. A Critical Assessment of Turkey's Positive Obligations in Combatting Violence against Women: Looking behind the Judgments. *Muslim World Journal of Human Rights*. 2021. № 18 (1). P. 27–53.

Артем КУЛІШ

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки,
кандидат психологічних наук, доцент

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СТРЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна стала невід'ємною частиною нашої реальності, тож в нових умовах ми стикаємося не лише з очевидними проблемами, а й з прихованими, які негативно впливають на наше здоров'я. Особливо сильний вплив на організм може мати тривалий стрес. Одним з основних факторів стресостійкості є гендерна відмінність, оскільки чоловіки і жінки по-різному реагують на стресові ситуації. Науковці, які досліджують гендерні аспекти, зазначають, що відмінності в реакціях на стрес можна пояснити різним рівнем емоційних реакцій у чоловіків і жінок. Дослідження показують значні відмінності в емоційній сфері осіб різної статі, але питання про те, чи є ці відмінності природженими або сформовані через соціальне виховання, досі залишається відкритим.

Е. Маккобі і К. Джеклін, аналізуючи ряд експериментів, дійшли висновку, що в перші роки життя немає значних відмінностей у негативних емоційних реакціях хлопчиків і дівчаток, але з часом у хлопців вони стають частішими та інтенсивнішими, а у дівчаток – зменшуються. Вони пояснюють це тим, що дівчата, маючи агресивні схильності, утримуються від їх проявів через страх покарання, тоді як до агресії хлопців суспільство

ставиться більш поблажливо. К. Хорні також вказує, що через соціальний поділ ролей склався погляд на жінок як на емоційних, інфантильних осіб [1, с. 25].

Стресові ситуації зазвичай викликають сильні емоційні реакції, і для того, щоб зберегти внутрішній баланс і пережити травму, у людини активуються захисні механізми. Психологічні захисні механізми зазвичай працюють автоматично і часто залишаються поза усвідомленням людини, тоді як копінг-стратегії є свідомим і розвинутим способом справлятися зі стресом. Копінг включає в себе когнітивні, емоційні та поведінкові стратегії, які людина використовує для того, щоб впоратися з вимогами повсякденного життя. Багато психологічних досліджень показали, що жінки зазвичай вибирають емоційно орієнтовані стратегії копіngu, тоді як чоловіки схильні до проблемно орієнтованих. Ця різниця свідчить про те, що стать може визначати вибір копінг-поведінки. Крім того, існують дослідження, що вказують на взаємозв'язок між мускулічністю та проблемно-орієнтованими стратегіями копіngu [2, с. 101].

У сучасних умовах важливо звертати увагу не тільки на прояви стресу серед мирного населення, але й на особливості переживання стресу військовими, що набуває особливої актуальності. Українські дослідники, зокрема О. Бурлака, С. Лагутін, І. Франков, З. Федотов та О. Чабан, виявили певні гендерні відмінності у постстресових реакціях. Зокрема, у чоловіків спостерігався підвищений рівень почуття провини, фізичної агресії та частіше вживання алкоголю. Це свідчить про переважання психологічного механізму захисту через "відреагування через поведінку" [3, с. 72].

Прикладом відреагування на стрес є також прояви obsесивно-компульсивної поведінки під час служби, такі як перфекціонізм, прагнення все впорядковувати та перевіряти. Наявність нав'язливих думок, поєднаних з алекситимією, яка була значно поширенішою серед чоловіків, часто поєднується з описаною поведінкою. У жінок виявлялися інші відмінні характеристики, такі як підвищений рівень образи, ворожості, тривоги, депресії та стресу, а також збільшення індексу маси тіла. У порівнянні з чоловіками, у жінок спостерігався нижчий рівень емоційного благополуччя, енергії, фізичної агресії та вживання алкоголю. Стрес у жінок виявляється як на психічному, так і на соматичному рівнях. Зниження якості життя у жінок-військовослужбовців пов'язане з біологічною ангедонією (проблеми з сексом, умовами життя, фізичним станом), тоді як у чоловіків – із соціальною ангедонією (дефіцит самореалізації на роботі або в суспільстві). Спільною рисою для обох статей є зниження рівня емоційного благополуччя та психологічного компонента якості життя [4, с. 105].

Отже, реакція на стрес має гендерні особливості. Жінки мають більший ризик розвитку психопатології, оскільки вони частіше переживають симптоми стресу і можуть переносити конфлікти на психосоматичний рівень. Розуміння цих гендерних відмінностей у реакціях на стрес може допомогти у створенні більш ефективних і цілеспрямованих методів лікування та профілактики ПТСР як для військових, так і для мирних жителів у умовах війни.

1. Галич М.Ю., Литвин В.В. Загальна характеристика посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного часу: діагностика та профілактика. *Юридична психологія*. Випуск №1(30). 2022. С. 22-28.

2. Гриценко А.А. Аналіз гендерних аспектів тривожності в підлітковому середовищі. *Актуальні проблеми психології*. Т.7. Випуск №20. 2009. С. 99-104.

3. Іванова Т., Зозуля І. Гендерні особливості прояву тривоги та депресії. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск №10. С. 68-76.

4. Корольчук О.Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. Випуск №17. С. 104-111.

Аліна ЛОБОДА

курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Євген ГІДЕНКО

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ЖІНОК У СИЛОВІ СТРУКТУРИ

Інтеграція жінок у силові структури є важливим і складним питанням, яке відображає зміни в суспільних нормах та поглядах на гендерні ролі. Протягом останніх десятиліть світ спостерігає за постійним збільшенням участі жінок у військових, поліцейських та інших силових структурах. Однак попри це існують численні виклики, пов'язані з гендерними аспектами службово-бойової діяльності, що потребують особливої уваги та аналізу.

Жінки завжди були частиною оборонних сил, але їхня участь часто обмежувалась певними ролями, такими як медичний персонал або логістика. Лише з початку XX століття почалися зрушення, які дозволили жінкам брати активну участь у бойових операціях. Зміни відбувалися поступово, а основним чинником, що впливав на ці процеси, були соціально-культурні стереотипи щодо ролі жінок в армії та поліції. У багатьох державах, зокрема США, Великій Британії та країнах Європи, жінки можуть обіймати будь-які посади в армії та поліції, включно з бойовими підрозділами. В Україні жінки почали активно долучатися до Збройних Сил, а також інших силових структур після початку воєнного конфлікту на сході країни, де жінки не тільки працювали в тилу, але й брали участь у бойових діях [1, с. 25].

Незважаючи на позитивні зрушення, процес інтеграції жінок у силові структури стикається з певними викликами:

- військова служба, а особливо бойова діяльність, вимагає від кандидатів високого рівня фізичної підготовки. Часто існує дискусія щодо того, чи є фізичні стандарти, адаптовані до особливостей жіночої фізіології. Проте варто зазначити, що багато жінок успішно долають ці бар'єри, демонструючи високі результати;
- службово-бойова діяльність є не тільки фізично, але й психологічно вимогливою. Жінки, як і чоловіки, повинні мати стійкість до стресу, здатність діяти в умовах високої напруги та приймати важливі рішення в екстремальних ситуаціях. Психологічна підготовка та підтримка жінок є важливими аспектами для їхньої ефективної інтеграції;
- жінки часто стикаються з гендерними стереотипами та дискримінацією на роботі, особливо в бойових підрозділах. Це може включати упередження щодо їхніх фізичних можливостей, а також негативне ставлення з боку колег-чоловіків, що призводить до зниження морального клімату та ефективності служби;
- з огляду на специфіку служби жінки часто стикаються з труднощами у поєднанні сімейних та службових обов'язків, що може впливати на їхній професіоналізм та задоволення від роботи [2, с. 71].

Попри наявні виклики перспективи інтеграції жінок у силові структури є значними. Вони відкривають нові можливості для розвитку як самих жінок, так і силових структур:

- збільшення кількості жінок у силових структурах має наслідком зростання різноманітності команд, що є важливим для забезпечення інклюзивності та покращення командної роботи. Жінки можуть привносити нові підходи до розв'язання проблем, що сприяє підвищенню ефективності служби;
- включення жінок до силових структур може позитивно вплинути на питання безпеки, особливо в контексті роботи з жінками та дітьми в кризових ситуаціях. Жінки можуть бути більш сприйнятливими до культурних особливостей та потреб жінок і дітей, що робить їх важливими учасниками миротворчих місій;
- з розвитком інтеграції жінок у силові структури зростає необхідність створення

підтримуючих умов, таких як відповідна інфраструктура (наприклад, окремі зони для відпочинку, санітарні приміщення) і політики, що підтримують баланс між службою та особистим життям [3, с. 49].

Інтеграція жінок у силові структури є важливою частиною еволюції сучасного суспільства, що прагне до гендерної рівності. Попри існуючі виклики, прогрес у цьому напрямі дозволяє жінкам реалізувати свій потенціал у службово-бойовій діяльності, збагачуючи ці структури новими підходами, ідеями та перспективами. Однак для повної інтеграції необхідно створити сприятливі умови, зменшити дискримінацію та розвинути систему підтримки жінок у силових структурах [4, с. 19].

Дослідження гендерних аспектів у службово-бойовій діяльності засвідчило, що інтеграція жінок у силові структури є складним і багатограним процесом, який вимагає адаптації як на рівні організаційної структури, так і на рівні соціальних і культурних стереотипів. Хоча багато країн вже здійснили значні кроки в напрямі рівноправності, забезпечення справедливих можливостей для жінок у бойових та службових підрозділах все ще стикається з певними викликами. Зокрема, це стосується фізичних і психологічних вимог до кандидатів, стереотипів та дискримінації, а також проблем із балансом між службою та особистим життям. З іншого боку, ці виклики є частиною етапу трансформації силових структур, який сприяє розвитку інклюзивних, різноманітних команд, що, у свою чергу, може підвищити ефективність виконання службових завдань. Інтеграція жінок має значення не тільки з точки зору рівноправності, але й з погляду підвищення загальної безпеки та адаптації до змінюваних соціальних реалій, зокрема у контексті миротворчих операцій, роботи з вразливими групами населення та кризових ситуацій.

1. Петрушин Д. М., Анісімов Д. О., Пожидаєв М. Ю. Методика розвитку спеціальних фізичних якостей курсантів закладів вищої освіти Національної поліції України з використанням системи кросфіт. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (2). С. 345–348.

2. Черніков А. М. Удосконалення фізичної підготовки особового складу підрозділів Національної поліції України засобами фізичного виховання : кваліфікац. робота. Київ, 2023. 66 с.

3. Чоботько М. А. Сучасні шляхи підвищення фізичної підготовки майбутніх працівників Національної поліції. *Фізична культура в університетській освіті: світова практика та сучасні тренди : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 13 квіт. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 266–268.

4. Анісімов Д. О., Антипова А. К. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. *Молодий вчений*. 2022. № 7 (107). С. 5–8.

Лола НЕМОНОВА

курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки,
кандидат психологічних наук, доцент

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ

Професійне самовизначення молоді є важливим процесом у розвитку особистості, який впливає на кар'єру, соціальну адаптацію та самореалізацію. Одним із ключових факторів, що позначаються на виборі професії, є гендерні особливості, які формуються під впливом суспільних норм, культурних традицій, стереотипів і особистих переконань. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю подолання гендерних стереотипів у професійній сфері, забезпечення рівних можливостей для юнаків і дівчат та формування гендерночутливого підходу до профорієнтаційної роботи.

На думку Т. Матвієнко, на професійне самовизначення молоді впливають різні чинники, серед яких важливе місце посідають гендерні стереотипи. Автор підкреслює, що чим більш визначені плани на подальше життя, тим вищим є рівень професійного самовизначення [1, с. 175].

На нашу думку, гендерні особливості у процесі професійного самовизначення молоді обумовлюються декількома аспектами. По-перше, це соціальні стереотипи – традиційне сприйняття «чоловічих» і «жіночих» професій обмежує вибір молоді. Наприклад, технічні спеціальності, робота в силових структурах, важкій промисловості частіше асоціюються з чоловіками, а професії, пов'язані з роботою з дітьми, в сфері освіти, побутовій сфері, б'юті-індустрії, – з жінками [2, с. 37].

По-друге, психологічні особливості – емоційна чутливість, схильність до комунікації – частіше розглядаються як риси, характерні для жінок, тоді як раціональність та схильність до ризику – для чоловіків.

По-третє, вплив сім'ї та освіти: батьки та вчителі часто підсвідомо підтримують гендерні стереотипи, що впливає на професійний вибір молоді. Ще одним не менш важливим чинником є ринок праці – існує нерівномірний розподіл зайнятості за гендерною ознакою, що може впливати на кар'єрні перспективи.

І. Нікітіна у своїй роботі «Гендерна культура викладача та безпека особистості студента у процесі гендерного самовизначення» підкреслює необхідність створення умов для безпеки особистості студента у процесі самовизначення. Автор наголошує, що педагог повинен бути психологічно компетентним і мати гендерну культуру, щоб позитивно вплинути на розвиток гендерної самоідентичності особистості [3, с. 160].

Сучасне суспільство продовжує формувати уявлення про «традиційні» професії для чоловіків і жінок. Наприклад:

- 1) чоловічі професії: інженер, програміст, механік, військовий, будівельник;
- 2) жіночі професії: педагог, медичний працівник, соціальний працівник, психолог.

Такі уявлення часто призводять до нерівного доступу до освіти та кар'єрних можливостей. Наприклад, жінки менш представлені у STEM-спеціальностях (наука, технології, інженерія, математика), тоді як чоловіки рідше працюють у соціальній сфері. Але за часів повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію нашої держави відбуваються значні зміни щодо уявлень суспільства на гендерні питання у професійній сфері. Наразі на захист нашої держави разом з чоловіками постали і жінки, обравши для себе шляхетну професію воїна-захисника, що, безперечно, впливає і на професійне самовизначення молодих дівчат. Зокрема, у 2024 р. створені ліцеї безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання МВС, де навчаються не тільки хлопці, але й дівчата.

Проте, на нашу думку, проблематика стереотипності все ж таки існує та потребує вирішення. Для забезпечення рівних можливостей у професійному самовизначенні юнаків та дівчат важливо подолати гендерні стереотипи шляхом інформування молоді про різноманітність професій та рівні можливості незалежно від статі; підвищити гендерну чутливість в освіті шляхом включення гендерного підходу до профорієнтаційної роботи у школах та університетах; розширити доступ жінок до технічних професій; заохочувати чоловіків до соціальних професій. Хоча під час війни ми вже відзначаємо значні зрушення у цьому питанні, бо до традиційно «чоловічих» професій залучена значна кількість жінок.

Отже, доходимо висновку, що врахування гендерних особливостей у процесі професійного самовизначення молоді є важливим аспектом забезпечення рівних можливостей для всіх. Подолання стереотипів, впровадження гендерночутливого підходу в освіті та кар'єрному орієнтуванні сприятиме створенню більш справедливого суспільства, де кожен зможе реалізувати себе, незалежно від статі.

1. Матвієнко Т. В Гендерні особливості професійного розвитку особистості. *Філософія права*. 2020. № 3. С. 175.

2. Приходькіна Н. О. Гендерні аспекти професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти: психолого-педагогічний вимір. *Наука та освіта : зб. праць XIX Міжнар. наук. конф.* (м. Хайдусобосло, Угорщина, 15-22 січ. 2025 р.). Хмельницький : ХНУ, 2025. С. 36–40.

3. Нікітіна І. В. Гендерна культура викладача та безпека особистості студента у процесі гендерного самовизначення. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2016. Т. I. С. 157–168.

Юлія ОРЕЛ

здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Україна в своєму стрімкому розвитку та комплексних зусиллях до євроінтеграції ставить перед собою завдання гарантувати гендерну рівність на всіх рівнях суспільства та держави. Це завдання визначається не лише з метою відповідності міжнародним стандартам, але й як необхідний принцип демократичної, справедливої та прогресивної держави [1]. У цьому контексті важливим нормативно-правовим результатом діяльності суспільства та держави стало ухвалення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та низки інших нормативних документів, що, безперечно, посилює розвиток паритетної демократії в Україні [3].

Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» відіграє ключову роль у цьому контексті. Він спрямований на забезпечення участі жінок у процесах ухвалення рішень, на підтримку стійкості до безпекових викликів та на протидію насильству. Однак для ефективної реалізації цих заходів необхідно не лише розробити план, але й забезпечити його виконання та підтримку відповідних інституцій [5].

Незважаючи на вищезазначене, навіть у разі наявності відповідного законодавства проблема забезпечення гендерної рівності залишається актуальною через низку практичних труднощів у її реалізації. Наприклад, фемінізація мови та впровадження радників з гендерних питань – це лише кроки у вирішенні проблеми. Ще багато важливих аспектів залишаються поза увагою та потребують подальшого аналізу та дій. Тому хоча законодавство стверджує рівність прав та можливостей для жінок і чоловіків, на практиці ця рівність часто не досягається [4]. В умовах воєнного стану питання гендерної рівності стають ще більш актуальними і складними, що негативно впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства, а також національної безпеки. З метою подолання гендерної нерівності та забезпечення паритетної демократії важливо систематично оновлювати та вдосконалювати національне законодавство, враховуючи міжнародні стандарти, а також посилювати знання громадян Української держави з цього питання.

Однією з ключових сфер, яка потребує негайного врегулювання є забезпечення балансу прав жінок і чоловіків. Це стосується не лише їхньої участі в політиці та економіці, але й у сфері безпеки. У воєнний час жінки і чоловіки можуть стикатися з різними викликами та загрозами, і необхідно забезпечити рівні умови для їхньої участі та захисту [6; 7]. Сфера безпеки і оборони стає особливо важливою в контексті воєнного конфлікту. Важливо не лише забезпечити рівні умови для чоловіків і жінок у військовій службі, але й ефективно протидіяти насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. Це вимагає комплексного підходу та реалізації конкретних заходів, спрямованих на захист та підтримку всіх громадян, незалежно від статі [1]. Зауважимо, що хоча первинною ланкою у подоланні гендерного дисбалансу у звичайний період та в умовах воєнного стану і є якісне нормативно-правове регулювання, однак це не завжди є головною та єдиною проблемою, іншим негативним проявом може бути недостатня дієвість заходів протидії дискримінації.

Варто також відмітити, що низка проблем, що виникають в умовах воєнного стану, є результатом загальної кризи у суспільстві: у сфері соціальної, економічної та ін. Наприклад, під час війни багато чоловіків втрачають роботу або йдуть на фронт, тоді як жінки змушені брати на себе додаткові обов'язки, щоб забезпечити сім'ю [2]. Випадки грубого порушення законодавства, такі як відмова у працевлаштуванні з гендерних мотивів або фізичне

наси́льство, безперечно є порушенням принципу гендерної рівності. Дослідження, проведені під час перших місяців повномасштабної війни в Україні, показали, що більшість опитаних не зазнавали дискримінації або упереджень. Однак серед тих, хто стикнувся з такими ситуаціями, частіше згадувалася гендерна ідентичність. Це свідчить про те, що навіть учасники таких ситуацій не завжди усвідомлюють їх як порушення їхніх прав [2; 3]. Тож комплексне та ефективне забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану вимагає поєднання правових, соціально-економічних, психологічних та інших підходів. Окрім впровадження та реалізації різних державних програм, спрямованих на гарантування паритетності прав жінок та чоловіків, важливою є участь громадянського суспільства, а також міжнародних організацій до подолання цієї проблеми.

Отже, забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану є складним завданням, що потребує комплексного підходу та розуміння специфіки цієї проблеми, її виявлення в кожній окремій сфері та на різних рівнях. У контексті конфлікту не лише загальний рівень суспільної напруги та економічної нестабільності ускладнюють зусилля з досягнення гендерної рівності, але й виклики та загрози, що впливають на роль та статус жінок та чоловіків у суспільстві. Важливо розуміти, що питання гендерного збалансування може мати суб'єктивне забарвлення, а також те, що багато випадків порушень принципу гендерної рівності можуть залишатися непоміченими або неправильно інтерпретованими, свідчить про потребу її систематичного дослідження представниками різних наукових шкіл та напрямів.

1. Геращенко Т. Г. Забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів* : матеріали XIV Міжнар. науково-практ. конф., м. Суми, 19–20 трав. 2023 р. Суми, 2023. С. 203–204.

2. Кругова С. С. Конституційно-правове забезпечення гендерної рівності в Україні : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). Київ, 2021. 226 с.

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

4. Стахура А. П. Забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України під час дії воєнного стану: основні тенденції. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія : Право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 9. С. 13–17.

5. Уфимцева О. С. Забезпечення гендерної рівності в СБ України в умовах воєнного стану. Вітальне слово т. в. о. Голови Служби безпеки України В. Мальюка. 2023.

6. Чепік-Трегубенко О. С. Економічне домашнє насильство: шляхи запобігання. *Нове українське право*. 2022. № 4. С. 63–68.

7. Шамота О. В. До питання забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф., Одеса, 15 лист. 2022 р. Одеса : Фенікс, 2022. С. 165–168.

Олена ПІСКОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олексій ШЕВЯКОВ

доцент кафедри
психології та педагогіки
доктор психологічних наук, професор

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСОБИСТІСНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК У ПЕРІОД ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Кожна жінка – це особистість, і вона має право на реалізацію свого потенціалу, незважаючи на родинні обов'язки та постійну зайнятість. Якщо є мета, потенціал, мотивація та наполегливість – це координує шлях до професійної самореалізації і формує національну безпеку.

В умовах сучасної трансформації суспільства відбувається подальша зміна гендерних стереотипів та гендерних ролей. Усе більше жінок опановують нові професійні сфери й відповідні соціальні ролі. Складність ситуації для жінки полягає у необхідності поєднання різних статево-рольових моделей поведінки. Сьогодення вимагає від кожної жінки активності, вміння актуалізувати здібності та реалізувати себе як особистість у різних сферах діяльності.

В 2023–2024 рр. компанією Gradus Research спільно з Biasless було проведено дослідження, результати якого демонструють декілька важливих інсайтів щодо життя українських жінок під час війни. Перший – жінки в Україні мало усвідомлюють себе вразливою групою населення, права якої потрібно захищати. До цього доєднується другий факт – більшість із тих, хто стикається із бар'єрами у професійному житті, замовчують про них, бо вважають, що це не на часі. Третій факт дещо вирівнює цей баланс – на третьому році повномасштабної війни жінки більше уваги і часу приділяють собі, шукають нову рівновагу між високим навантаженням, обов'язками і бажанням зростати кар'єрно та в ролі лідерок.

Для професійної реалізації українським жінкам передусім бракує миру (53 %) й економічної стабільності (38 %). За цими факторами слідує низка причин, що належить до особистої сфери контролю жінок: нестача впевненості в собі (29 %), сміливості та рішучості (28 %), знань (18 %), мережі контактів і зв'язків (15 %), інформації про можливості (12 %), бажання (11 %), підтримки з боку суспільства та партнера (10 %); 4 % респонденток відповіли, що їхній професійній реалізації перешкоджають гендерні упередження, у той час як 63 % опитаних вважають, що рівень поваги і рівноправ'я жінок в Україні покращується.

Майже половина опитаних українських жінок (46 %) активно прагне до кар'єрного зростання, лідерських ролей в управлінні проектами та організаціями і до збільшення рівня власного впливу та відповідальності. Головною перешкодою, яка найбільше заважає професійній реалізації жінки у лідерських ролях, 42 % опитаних назвали війну [1].

Поняття «самореалізація» має велику кількість тлумачень в психології, соціології, філософії та педагогіці. У сучасній науковій літературі існує достатня кількість робіт, які відображають сутність цього феномена. Змістовне дослідження особливостей професійної самореалізації сприятиме узагальненню досягнень у вивченні цього питання.

Самореалізація особистості розглядається як ґрунтовне прагнення людини до максимально повної реалізації всіх своїх внутрішніх ресурсів на основі вияву креативності та реалізації творчого потенціалу. Базові потреби формують якісну активність особистості, яка направляє всю діяльність людини в конструктивне русло. Ініціативність та активна поведінка є частиною життєвого стилю особистості, визначає тенденцію життєдіяльності та творчої активності [2].

Дослідженню питань професійного саморозвитку, професійної самореалізації та самоактуалізації особистості присвячені роботи В. Гупаловської, Л. Карамушки, О. Кокуна, Н. Старинської, А. Фурмана та інших вчених, які стали послідовниками А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла [3].

Вчені вважають самоактуалізацію надбанням дорослої людини, яка пізнала свої здібності, має сформований образ «Я» і психологічно готова забезпечити зовнішні умови для своєї подальшої самореалізації [4].

Питання підготовки особистості до професійного самовизначення та професійної самореалізації розглядаються в працях Д. Сьюпера, З. Вятровського, А. Бандури, А. Сарапати, Х. Беднарчика, Г. Новацького, Б. Федоришина, Я. Новака, С. Качура, В. Моляко, М. Новіцького, Д. Брудера, Р. Пахочинського та ін. Дослідження робіт багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених підтверджують важливість самореалізації, яка охоплює розвиток особистісного потенціалу та досягнення життєвих цілей.

У працях В. Франкла, І. Беха, С. Максименко, В. Осьодло, Т. Титаренко, А. Маслоу, Г. Балла, О. Крошка, В. Шапаря, Л. Ніколенко акцентовано увагу на різних ціннісних аспектах самореалізації, таких як етапи особистісного розвитку, самодетермінація, життєві цілі.

Поняття самореалізації розуміється як багатогранний процес розкриття і реалізації потенціалу особистості, що включає досягнення власних цілей, прагнень, повної реалізації своїх можливостей, задоволення особистісних та професійних амбіцій [5].

Психологічні проблеми самореалізації особистості полягають у невідповідності між енергетичним та інтелектуальним потенціалом людини і ступенем його актуалізації, бо під дією різних життєвих обставин справжній потенціал особистості може не відповідати кінцевому результату її діяльності, що може призводити до незадоволеності власним життям [6].

Здатність жінок до здійснення самореалізації можна визначити як комплексну систему особистісно-професійних якостей і властивостей, що розвиваються під впливом внутрішніх та зовнішніх умов, як-от:

1) особисті якості: цілеспрямованість, ініціативність, суб'єктність, самостійність, активність, креативність, впевненість у собі, наполегливість, працездатність, комунікативність, відповідальність за власні вчинки і за результати діяльності;

2) знання, уміння, навички: знання про сутність, зміст, особливості самореалізації в процесі професійного становлення, уміння здійснювати цілепокладання, уміння доводити справи до кінця;

3) спрямованість: інтерес до самопізнання, адекватна самооцінка, мотивація досягнень у професійному становленні, відкритість до нового;

4) здібності: рефлексивні, творчі здібності, до саморозуміння та самопізнання, уміння бачити проблему, помічати та формулювати альтернативи, гнучкість та нестандартність мислення, орієнтація на себе, здібність до передбачення, здатність до міжособистісного спілкування.

Внаслідок воєнних дій в державі існує ризик того, що жінки змушені працювати не за власним покликанням та професійною спрямованістю, а виконувати роботу за чоловіків, які обороняють державу, та займати посади, до яких немає інтересу, здібностей та хисту. Сфера критичної інфраструктури особливо потребує працівників, і ці робочі місця теоретично можуть зайняти жінки. Однак чи реалізують жінки свій потенціал та здібності, займаючись «чоловічою роботою» та опановуючи нові професії? Для з'ясування такого актуального питання необхідно провести дослідження особистісних передумов професійної самореалізації жінок, які безпосередньо впливають на їхнє самовизначення, професійне становлення, саморозвиток та національну безпеку.

1. Безушко С. А. Психологічний аналіз уявлень про самореалізацію сучасної молоді жінки: гендерний аспект. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. № 7. С. 28–32.

2. Гутиря М., Кононова М. Чинники професійної самоактуалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки*. 2021. № 11. С. 56–62.

3. Дослідження благополуччя українських жінок спільно з Biasless. *Gradus*. URL : <https://gradus.app/uk/open-reports/research-gender-equality-ukraine/>.

4. Асєва Ю. О., Вепрінцева Д. К. Самореалізація як психологічний феномен. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 2. С. 3–7.

5. Старинська Н.В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. Київ : Інтерсервіс, 2015. 178 с.

6. Яремко Р. Я. Дослідження професійної мотивації майбутніх рятувальників. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2021. № 3 (56). Т. 2. С. 354–362.

Марина ХМЕЛЬ

курсант 2 курсу ННІ
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Національної поліції України

Науковий керівник:

Олександр НЕКЛЕСА

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВПЛИВ РАТИФІКАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ НА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах захисту від російської воєнної агресії стають більш очевидними проблеми насильства на гендерному ґрунті, включаючи сексуальне насильство, що може використовуватись загарбниками як військова стратегія. Тому ратифікація Стамбульської

конвенції надає Україні можливість інтегрувати міжнародні стандарти боротьби з насильством до інституційного механізму, що є особливо важливим в умовах воєнного стану. Водночас, незважаючи на існуючі зобов'язання, питання ефективного застосування механізмів захисту прав жінок потребує удосконалення, особливо в контексті обмежених ресурсів та нестабільної ситуації. Саме тому вивчення впливу цієї ратифікації на гендерну рівність в умовах війни є важливим для подальшого вдосконалення державної політики щодо захисту прав жінок і забезпечення гендерної рівності.

Забезпечення гендерної рівності в умовах правового режиму воєнного стану в Україні є дійсно надзвичайно важливим. Однак проблема забезпечення гендерної рівності не нова. Варто зазначити, що проблематика насилля наразі є дуже актуальною в різних країнах, а тому кожна країна намагається подолати цю проблему в різні способи. Зокрема, у 2011 році було прийнято Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) ключовою метою якої відповідно до ст. 1 Конвенції є захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства, а також сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності [1].

Одним із основних аспектів цього механізму є боротьба з насильством щодо жінок, яке, як показує практика, під час війни зазвичай посилюється, а постраждалі жінки часто стикаються з великими труднощами у отриманні правової допомоги, медичних послуг та соціальної підтримки. Саме в цих умовах особливо важливою стає ратифікація Стамбульської конвенції, що надає Україні можливість інтегрувати міжнародні стандарти і механізми в боротьбу з гендерно обумовленим насильством, зокрема в умовах збройного конфлікту.

Стамбульська конвенція, що була ратифікована Україною у 2017 році, є ключовим міжнародним правовим документом, що зобов'язує держави-учасниці до дій, спрямованих на запобігання насильству щодо жінок, захист їх прав та надання підтримки постраждалим. Вона визначає широкі стандарти у сферах профілактики насильства, захисту потерпілих, покарання винних та усунення наслідків насильства. В умовах воєнного стану ці положення набувають особливої актуальності, оскільки війна створює додаткові загрози для жінок, зокрема через збільшення випадків сексуального насильства, насильства в родині, а також через виникнення нових форм експлуатації, таких як сексуальне рабство, торгівля людьми, примусова праця [2, с. 13].

Однак, незважаючи на те, що Україна вже ратифікувала Стамбульську конвенцію, на шляху її ефективної імплементації виникають певні труднощі, зокрема через те, що воєнний стан вимагає особливої адаптації національного законодавства до умов конфлікту. Однією з основних проблем є недостатня спроможність органів правопорядку та судової системи забезпечити оперативний доступ до правосуддя для постраждалих, особливо на окупованих територіях або в умовах переміщення населення. До того ж, війна спричиняє значні соціально-економічні труднощі, що призводять до зниження ресурсів, необхідних для ефективної роботи притулків для жінок, кризових центрів та інших соціальних служб, що надають підтримку потерпілим від насильства.

Згідно зі Стамбульською конвенцією, держави зобов'язані створювати механізми, які гарантують жінкам безпечний доступ до необхідної допомоги, у тому числі правової, медичної та психологічної. В Україні, з огляду на ситуацію воєнного стану, важливо створювати спеціалізовані установи для жертв насильства, забезпечити доступність гарячих ліній підтримки, які працюють у будь-яких умовах, а також інтегрувати в систему національних і місцевих органів влади питання гендерної рівності та протидії насильству. Окремо слід відзначити необхідність підготовки фахівців – соціальних працівників, психологів, медиків та правоохоронців – для надання спеціалізованої допомоги жінкам, які постраждали від насильства під час війни [1].

В умовах воєнного стану роль державних інституцій у забезпеченні прав жінок, боротьбі з насильством і доступі до правосуддя набуває особливої важливості. Водночас, успішна імплементація конвенції потребує не лише юридичних змін, але й значних зусиль щодо забезпечення належної інфраструктури та ресурсів для підтримки постраждалих осіб в умовах обмежених можливостей через військові дії.

Під час дії правового режиму воєнного стану особливо важливим є також забезпечення гендерного підходу в гуманітарній допомозі. Усі програми, що реалізуються в

країні, мають враховувати специфіку потреб жінок та дітей, які постраждали від конфлікту. Це включає забезпечення доступу до безпечних укриттів, медичних послуг, а також психологічної реабілітації. Зокрема, потрібно створювати механізми для профілактики сексуального насильства та боротьби з його наслідками, особливо у зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях.

Загалом, забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні вимагає чіткої координації між державними органами, міжнародними партнерами та громадськими організаціями. Ратифікація Стамбульської конвенції є важливим кроком у напрямку гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, однак її повна реалізація потребує комплексних зусиль щодо адаптації механізмів забезпечення прав жінок до специфіки війни, врахування нових викликів та надання відповідних ресурсів для захисту постраждалих [3, с. 65].

Таким чином, можемо зробити висновок, що вплив ратифікації Стамбульської конвенції на механізм забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану в Україні є позитивним, але для того, щоб це стало реальністю, необхідно пройти ще багато етапів імплементації та адаптації міжнародних стандартів до конкретних умов війни та національних потреб. Ратифікація Стамбульської конвенції має значний вплив на механізм забезпечення гендерної рівності в Україні, особливо в умовах воєнного стану. Конвенція зобов'язує держави учасниці до прийняття комплексних заходів протидії насильству щодо жінок і домашньому насильству, що є надзвичайно актуальним для України, де збройний конфлікт створює додаткові загрози для прав жінок. У той час, коли військові дії сприяють загостренню ситуації, Стамбульська конвенція пропонує міжнародно визнану основу для розробки політик, спрямованих на запобігання насильству та надання підтримки постраждалим. Сподіваємося, що в умовах воєнного стану Стамбульська конвенція матиме результат, адже її ратифікація була важливим кроком для забезпечення гендерної рівності в Україні

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Конвенція, Міжнародний документ, Застереження, Заява від 11.05.2011. *Офіційний вісник України* від 11.11.2022. 2022 р., № 87, / № 52; 05.07.2022; стор. 12 /, стор. 271, стаття 5450.

2. Дем'янчук О.П., Андрієнко Н.В. Перехід від інкрементальної до інкрементальної стратегії у процесі ратифікації Україною Стамбульської конвенції. *Науковий журнал «Політикус»*. 2023. Вип. 1 С. 12-17.

3. Корнієнко М.В., Берендєєва А.І. Важливість ратифікації Стамбульської конвенції для успішної боротьби з гендерно зумовленим домашнім насильством в Україні. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2021. № 6. С. 64-69.

Артур ЧОРНИЙ

курсант 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Дмитро ТІНІН

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Науковий керівник:

Марина ВОЙТЮК

викладач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини

*(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ В ДІЇ: ЯК ВІЙНА ЗМІНЮЄ ПІДХІД ДО ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Стамбульська конвенція, яка підписана Україною в 2011 році та ратифікована в 2022 році, є основним міжнародним документом для боротьби з насильством щодо жінок, запобігання домашньому насильству та забезпечення гендерної рівності. Вона передбачає низку зобов'язань для держав-учасників, зокрема створення ефективних механізмів захисту жертв насильства та попередження його проявів. Однак війна, що триває в Україні, суттєво змінила підходи до гендерної рівності та створила нові виклики для реалізації цих зобов'язань. В умовах збройного конфлікту гендерні проблеми набувають нових форм, і тому необхідно адаптувати національну політику та закони для більш ефективного захисту жінок.

Стамбульська конвенція визначає правові стандарти щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, а також забезпечення їхніх прав у надзвичайних ситуаціях. Україна підписала цей документ в 2011 році, а ратифікувала його в 2022 році (Закон України № 2319-IX від 20 червня 2022 року). Це означає, що Україна зобов'язалася запровадити низку нормативних актів і стратегій, спрямованих на боротьбу з насильством та дискримінацією, а також на захист жертв насильства.

Для виконання положень Стамбульської конвенції Україна ухвалила важливі закони, зокрема:

- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 7 грудня 2017 року, який визначає заходи для боротьби з домашнім насильством та захисту жертв насильства в сім'ї.
- Зміни до Кримінального кодексу України, що посилюють відповідальність за насильство, сексуальні домагання, торгівлю людьми та інші злочини, спрямовані проти жінок. Наприклад, статті 152–156 криміналізують насильницькі злочини, передбачаючи покарання для винних.

Незважаючи на це, в умовах правового режиму воєнний стан, запроваджений в Україні, ставить нові виклики перед виконанням зобов'язань, передбачених Стамбульською конвенцією. Повномасштабне вторгнення держави-агресорки та вчинення насильства щодо жінок, зокрема з боку окупаційних військ, є одним із найбільш болючих аспектів війни. Згідно з даними міжнародних організацій, жінки в зонах конфлікту часто зазнають сексуального насильства, викрадення для використання в сексуальних цілях, а також насильства з боку військових підрозділів агресора.

На жаль, ці проблеми не обмежуються лише територіями, безпосередньо захопленими ворогом. Війна сприяла зростанню домашнього насильства в умовах соціально-психологічної напруги, яку викликають бойові дії, руйнування інфраструктури та загальна економічна криза.

Для боротьби з цими явищами важливо забезпечити належний доступ до кризових центрів, медичних та психологічних послуг, а також допомогу у відновленні правового статусу жертв насильства. На жаль, через обмежений доступ до цих послуг в умовах війни,

багато жінок не мають змоги скористатися необхідною допомогою.

Війна в Україні також кардинально змінила роль жінок у суспільстві. Вони активно долучаються до процесів оборони та відбудови країни. За даними Міністерства оборони України, понад 60 000 жінок служать в українських збройних силах, з яких приблизно 5 000 виконують бойові завдання на передовій. Жінки також беруть участь у волонтерському русі, допомагаючи з гуманітарною допомогою, медичними послугами та забезпеченням військових.

Закон України № 2232-ХІІ «Про військовий обов'язок і військову службу» дозволяє жінкам служити на рівних правах з чоловіками в армії. Вони обіймають різні посади, від медичних працівників до командирів підрозділів, що є великим досягненням у сфері гендерної рівності. Проте повернення жінок із зони бойових дій після війни може супроводжуватися складнощами в реінтеграції у мирне життя, включно з труднощами з працевлаштуванням, доступом до медичних послуг та психологічною підтримкою.

Війна суттєво змінює гендерну політику, особливо в частині соціального захисту жінок та внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Жінки, які стали ВПО через бойові дії, часто опиняються в скрутному становищі, оскільки багато з них залишаються без необхідної підтримки в нових умовах. Однак держава зобов'язана надати їм всю необхідну допомогу в межах законів України про внутрішньо переміщених осіб та соціальний захист жінок.

Отже, війна в Україні внесла серйозні корективи у питання гендерної рівності. Жінки стали активними учасницями війни, а також зіткнулися з новими формами насильства. Водночас війна стала каталізатором змін у державній політиці щодо гендерної рівності. Українська держава змогла адаптувати законодавство до вимог міжнародних стандартів, таких як Стамбульська конвенція, але знову ж таки, обставини війни вимагають подальшого удосконалення правових механізмів і забезпечення належного захисту жертв насильства.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.

2. Кримінальний кодекс України (ст. 152–156).

3. Про правовий статус та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року №1706-VII.

4. Про військовий обов'язок і військову службу Закон України № 2232-ХІІ.

5. Стамбульська конвенція (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству).

6. ООН « Щорічний звіт щодо насильства проти жінок і дівчат у зонах конфлікту», 2022.

7. Крисанович М. В. Гендерна рівність у часи війни: виклики та можливості для України. Київ, 2023.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

**Аліна ПОМАЗА-
ПОНОМАРЕНКО**
завідувач науково-
дослідної лабораторії з
дослідження проблем
управління у сфері
цивільного захисту
Національного
університету
цивільного захисту
України
(м. Харків, Україна),
доктор наук
з державного
управління,
старший дослідник

**Дмитро
ТАРАДУДА**
доцент кафедри
ліквідації наслідків
надзвичайних
ситуацій
Львівського
державного
університету
безпеки
життєдіяльності
(м. Львів, Україна),
кандидат технічних
наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-5666-9350>

<https://orcid.org/0000-0001-9167-0058>

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

У червні 2021 р. для громадського обговорення Міністерством внутрішніх справ України було представлено Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту [5]. Водночас вимога щодо розробки та реалізації цього стратегічного документа була визначена ще у 2018 р. в Законі України «Про національну безпеку України» [1-3; 5]. З того часу минуло 7 років, але відповідна стратегія так і не схвалена указом Президента України. Згідно з Планом роботи Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) на 2025 рік одним із напрямів його нормотворчої діяльності є подання на розгляд глави нашої держави відповідної Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, що має підвищити систему безпеки в Україні.

Слід відзначити, що аналіз положень пропонованого проекту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту дає підстави окреслити перспективи її оновлення з урахуванням вимог часу та суспільства, які суттєво відрізняються від тих, що були на момент розробки даного проекту. Отже, вважаємо за доцільне зупинитись на їх розгляді.

З погляду розробників цієї стратегії, її впровадження має відбуватись у декількох напрямках, що повинні враховувати низку пріоритетних національних інтересів у сфері громадської безпеки та цивільного захисту, а саме:

- утвердження конституційного імперативу щодо розгляду людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності та безпеки як найвищої соціальної цінності в Україні;
- розбудову України як безпечної держави, де визнається та діє принцип верховенства права, держава захищає громадян і суспільство;
- послідовну реалізацію системних підходів у сфері громадської безпеки та цивільного захисту;
- інтеграцію України в європейський та євроатлантичний безпековий простір [6].

Розгляд вищенаведених напрямів дозволяє визнати їх декларативними і такими, що потребують доопрацювання, насамперед, у частині конкретизації ознак конструкції «безпечна держава». Дана теза висловлена з огляду на законодавчу вимогу щодо важливості забезпечення розвитку України як соціальної, правової та демократичної держави [2-3]. Власне, вже у першій статті Конституції України визначається догмат цих векторів її функціонування та розвитку. Проте в Основному законі відсутнє формулювання «безпечна

держава». На наше переконання, розмитість меж у визначенні сутності терміноконструкції «безпечна держава» може зумовити різнобічні підходи до її характеристики. В Основному законі є вимога щодо гарантування кожному права на безпечне для життя і здоров'я, довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Однак це різні речі: «право на безпечне життя» і «безпечна держава», адже мова йде про порівняння «можливості, що закріплюється в правовому полі та надається людині» і «функціонування держави як соціального утворення, що виникає внаслідок розвитку суспільства та відзначається наявністю низки ознак, однією з яких є наявність правової бази». На цій підставі можемо наполягати на необхідності коригування формулювань положень проєкту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, які мають відповідати формально та змістовно вимогам, що висуваються до подібного виду правових документів.

Схожа ситуація спостерігається й з іншими термінами, визначеними розробниками проєкту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, що (терміни) потребують уточнення, наприклад: «природна безпека», «зневіра населення», «невпевненість у майбутньому» (п. 8), «серйозні перешкоди для нормального функціонування соціально значимої інфраструктури» (пп. 6 п. 9) [6]. Указані терміни відрізняються значною суб'єктивністю і можуть бути інтерпретовані по-різному, адже для однієї людини якась перешкода буде суттєвою, а для іншої – ні.

Крім того, неоднозначними в трактуванні є загрози, визначені в проєкті Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту [6]. На наш погляд, застосований її авторами підхід до визначення загроз є однобічним, оскільки серед них найбільш небезпечними насамперед визнано комплекс криміногенних загроз та пов'язаних з ними факторів. Крізь усе дослідження червоною лінією проходить авторська гіпотеза щодо важливості використання системного та синергетичного підходів до розробки та впровадження Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту. Вони дозволяють окреслити комплекс загроз такій безпеці, а також заходів, необхідних для їх нейтралізації та попередження. При цьому слід зважати на той факт, що будь-які загрози можуть трансформуватись у небезпеки та кризові явища, а тому система реагування на них має відзначатись адаптивністю, що забезпечує, зокрема, синергетичний підхід [1]. З огляду на це наполягаємо на важливості визначення більш широкого спектра загроз у сфері громадської безпеки та цивільного захисту України, адже в країні діє правовий режим воєнного стану, що зумовлений повномасштабною агресією рф. Таким чином, аналізований проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту (у 2021 р.) не врахував подій, що розвивались після 24.02.2022. У цьому контексті необхідним є оновлення вищевказаного проєкту стратегії [6] в напрямі його доопрацювання в частині застосування системного та синергетичного підходів. На нашу думку, важливим також є застосування цих підходів щодо визначення не тільки загроз громадській безпеці, а й заходів, необхідних для їх прогнозування та нейтралізації. До речі, автори проєкту хоча вказують у ньому, що системний підхід є необхідним для зміцнення громадської безпеки й удосконалення цивільного захисту, проте не впроваджують методи, що становлять базис такого підходу (п. 20) [6]. Отже, загрози та заходи реагування, визначені в сучасному проєкті стратегії, які стосуються гібридної війни, потребують розширення, адже вона набула масштабності та відзначається збільшенням кількості саме воєнних загроз проти України [7].

На завершення зауважимо, що розробники підкреслили в п. 16 тези, що вплив зазначених факторів посилюється наявними недоліками правового регулювання [6]. Зауваження, дійсно, є слушним, але виникає логічне запитання, чому роками не вирішуються глобальні проблеми, пов'язані з недосконалістю правового забезпечення у сфері гарантування громадської безпеки та цивільного захисту, хоча все має виникати, розвиватись і припиняти своє існування в межах правового поля. Проте маємо ситуацію, за якої відсутня надважлива Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту в Україні, тобто той стратегічний документ, що окреслює механізм забезпечення такої безпеки. Зважаючи на це, уважаємо за доцільне акцентувати, що оновлений проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту повинен містити чіткий механізм її реалізації і включати мету, принципи, суб'єктів, загрози, заходи, ресурсне забезпечення тощо [3-4], тобто все те, чого немає наразі в пропонованому МВС України проєкті. Крім того, переконані, що він має передбачати зміщення акцентів у бік забезпечення цивільного захисту, а не тільки зменшення впливу криміногенних факторів. У цьому контексті варто вказати на важливість визначення у Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України відповідних до вимог часу та суспільства сценаріїв:

- 1) сприятливого;

- 2) помірно загрозового;
- 3) небезпечно загрозового;
- 4) критично загрозового.

1. Домбровська С. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Порока С. Г., Семілетов О. С. Напрямки розвитку державного управління у сфері охорони громадського порядку: монографія. Харків : НУЦЗУ, 2024. 272 с.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Помаза-Пономаренко А. Л. Національна безпека. *Законодавство України*: монографія. Харків : НУЦЗУ, 2018. 168 с.
4. Помаза-Пономаренко А. Л. Стратегія як засіб стабільного розвитку України. *International Scientific Journal*. 2015. № 7. С. 12-15.
5. Рубан А. В. Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2019. № 1. С. 60-64. URL: http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9017/1/Zb%D1%96rnik%20NUCZU_2019_1%20%2810%29_%20NEW-60-64.pdf.
6. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України затверджено від 29.06.2021 р. *Міністерство внутрішніх справ України*. URL : <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.
7. Pomaza-Ponomarenko, A., Taraduda, D., Leonenko, N., Poroka, S., & Sukhachov, M. (2024). Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 14(1), 216-220.

Taştan COŞKUN

Professor of Institute of Forensic Sciences
Doctor of Law , Professor
(National Police Academy
of the Turkish Republic, Ankara, Turkey)

<https://orcid.org/0000-0003-4822-0873>

**COERCIVE MEASURES OF INFLUENCE APPLIED
TO PERSONS WHO HAVE COMMITTED DOMESTIC VIOLENCE
FOR THE LEGISLATION OF TURKEY**

An analysis of foreign legislation shows that in most developed countries in Europe, perpetrator's removal is an effective coercive measure to influence the perpetrator of domestic violence. Thus, the Law of Germany from January 1, 2002 «About Protection against Domestic Violence», by a person who committed domestic violence by a decision of an authorized police officer, temporarily evicts (expelled) his family for 10 days [1], at the same time, this measure is temporary and only by court order it is possible to apply such special measures as entry barring to house (apartment), the inability to stay near it is closer to the distance determined by the court; restricting contact with children, women, or other victims of domestic violence; ban on communication, correspondence with victims for a certain period. The Law of France from 4 April 2006 «About Prevention Strengthening and Punishment of Domestic Violence against underage person» stipulates that specialized courts operating in the system of courts of general jurisdiction may make rulings that ensure the safety of victims of domestic violence (temporary elimination of the abuser, placement of the victim of violence in specialized institutions - boarding houses, clinics where they are provided with medical and psychological care, etc.) [8, p. 45]. According to the Law of Poland «About Combating Family Crimes» from 2010, aggressor's expulsion from the place of cohabitation with the victim is provided if there is a danger to the victim [2, p. 213; 3, p. 115].

The experience of the Turkish Republic, one of the first countries in the European space that were update and bring into force the domestic violence legislation in line with the Convention on Human Rights, is a positive and requiring implementation of the national legal doctrine of preventing and combating domestic violence, and it is no accident, for it was on May 11, 2011, that the Council of Europe Convention on the Prevention and Combat of Violence against Women and Domestic Violence was signed in Istanbul, and on March 12, 2012, Turkey became the first 46 countries and the European Union (including Ukraine) have acceded to the country that has ratified the Convention to date [4]. In order to implement this Convention, a Domestic Violence Law was adopted in Turkey in 2012, which stipulates that, similarly to the law of Ukraine, a perpetrator may be banned from approaching the victim and his / her place of residence (stay) for one months with the possibility of

extending this period for a longer period at the request of the victim (family member) or at the request of the police. The peculiarity of this measure is that the court of the offender is obliged to wear a bracelet with a built-in GPS a navigator who shows the location of the person at the same time the victim of the violence is given a transmitter programmed to receive a GPS signal from the offender's bracelet. In the event that the offender approaches the actual or potential victim of violence (such as approaching the father who witnessed the beating of his mother) within the acceptable distance, which is determined by the court's decision, an alarm signal is received by the hotline operator and an operational outfit. In such a case, a violation of a court order against a person is applied for a first violation (non-compliance with individual court injunctions) – a fine from 500 Euro, for a second violation – arrest up to 2 months. The using of a wristband, navigation and GPS alarms is carried out by police units. In addition, in Turkey, at the request of the victim or in the case of security, when the likelihood of aggression against her is sufficiently high, she is given a police alarm button equipped with a navigational observation channel which, when approached by the abuser, can trigger a police outfit which during 3-5 minutes arrive with GPS using Google Maps content [5, p. 58-60].

Recently, Turkey, like most developed countries, is introducing more and more IT resources, making it easier to operate. This is how IT professionals have developed a mobile application called «Stop Violence» that helps victims of domestic violence without calling from a mobile phone to notify the «police hotline» of information about the form, method of violence, abuser behavior, potential threats to life and health. Yes, this is done by ticking off options offered by the program about the circumstances of the threat of violence, such as the potential victim of violence being with a potential abuser and not being able to dial a police hotline that only provokes aggression by opening a mobile application from the appearance of logging in. informs the police about: type of violence (physical, psychological), violence, the possibility of police access to the premises, the behavior of the abuser, the availability of weapons and other harms to health, the presence of children and other family members, etc. Upon receiving such information, the police force is aware of the degree of threat, possibility and rapid penetration of the dwelling or other premises, the presence or absence of weapons, which constitutes an operational preliminary picture of the event and enables the police to act effectively on the use of coercive measures against the offender and the victim's protection measures. This app is developed and used in Romania, Poland, China, Singapore, Japan and the US. A similar mobile application called «SILSILA» was developed by Russian Federation, potential victim should just press a button on the main screen of the application and it will automatically send an alarm with the coordinates location to close persons, whose telephone numbers are listed as trustees, in addition the application will tell the addresses of nearby police departments and crisis centers where you can get help and even stay for a few days [6].

A separate coercive measure of influence applied to the perpetrators of domestic violence, the procedure for which is provided for in Art. 27 of the Law is taking on preventive account of offenders and carrying out preventive work with them. The essence of such measure does not indicate the imposition of coercive measures of influence, so they are referred to by the law as special measures, namely their promotion of measures of organizational and informational support for combating domestic violence. Preventive accounting of the offender's is carried out by the authorized police units in the order determined by the relevant Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 124 of February 25, 2019 [7], analysis of which is not the purpose of our research, since there is obvious availability of regulatory support. More interesting will be the content analysis of foreign experience of conducting such preventive accounting.

Thus, by Turkish law was introduced two forms of countering domestic violence: accounting for offenders and accounting for victims of violence. If the records of victims of violence are maintained by social services, which together with psychologists, medical centers and the public carry out rehabilitation work with the victim of violence, then the offenders are registered with the police by filling in electronic forms of databases, administered by the police. Thus, there are three registers of offenders, defined by color by degree and form of aggression:

- green – offenders who predominantly commit psychological violence without physical violence;
- yellow – perpetrator who have used physical violence (at least once);
- red – are inclined to physical violence, and have been subjected to it several times by the court that they were subject to special coercive measures – arrest, prohibition of approaching the victim, prohibition of residence at the victim's place of residence.

It is this category that is the most supervised police force, subject to monthly review, initially twice a year, then once a year in correctional programs at specialized institutions. However, in Turkey, more attention is paid to victims of domestic violence, so that, in addition to psychological

help, victims of domestic violence can receive from 3 to 6 month rehabilitation allowance for penalties paid by the offender.

1. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. *Istanbul Convention*. 2011. URL : <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210>.
2. Ashley, C. (2008). Family decision making in a changing context, 2008. URL : http://www.iirp.edu/on08/ON08Papers/ON08_Ashley.pdf.
3. Bjelanovic, S. & Tauber, M.D. (2004). Domestic Violence in Eastern Croatia. Coalition for Work with Psychotrauma and Peace. URL : <https://www.cwwpp.org/Documents/Briefing%20Papers/Brefing%20Paper%20on%20Domestic%20Violence,%202004%2008.doc>
4. Camarasa, M., Bosch, M., Heim, D. *National report. Turkey*. URL : http://www.surt.org/gvei/docs/national_report_turkey_def.pdf.
5. Canada. Legislation on Domestic Violence. URL : <http://canada.justice.gc.ca/en/ps/fm/legis.html>.
6. Domestic Abuse Screening Policy. Bristol : UK College of Family Mediators, 1999. URL : <http://www.screening.nhs.uk/domesticviolence>.
7. Glaeser, B. Victim-Offender Mediation in Cases of Domestic Violence (3rd Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice). URL : www.euforumrj.org/readingroom/Budapest/workshop17.pdf.
8. Guidelines to develop standards for programmes working with male perpetrators of domestic violence. WWP – Work with Perpetrators of Domestic Violence in Europe – Daphne II Project 2006-2008. URL : http://www.work-with-perpetrators.eu/documents/standards/wwp_standards_2008_vers_1_1.pdf?sprache=standards%2Fwwp_standards_2008_vers_1_1.pdf.

Максим БОГУСЛАВСЬКИЙ

заступник декана факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з освітньої та науково-дослідної діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0006-9435-8311>

УЧАСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації Національна поліція України стикнулася з новими викликами в своїй діяльності та виконанням завдань, які були раніше не характерні для її підрозділів. Одним із головних напрямів діяльності всіх державних органів стало надання відсічі агресору в межах виконання повноважень. І хоча завдання з надання відсічі агресору покладаються безпосередньо на Збройні Сили України, всі правоохоронні органи тією чи іншою мірою виконують функції з протидії ворогу чи задіяні в роботі щодо подолання наслідків військових дій на території нашої країни. В умовах воєнного стану правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України, вимушені виконувати нетипові для них нові завдання, які були поставлені перед ними в зв'язку з розширенням повноважень в період дії воєнного стану. Зокрема, в системі МВС України створені та діють бригади «Азов», «Спартан», «Рубіж», «Червона калина», «Сталевий кордон», «Кара-Даг», «Лють», «Буревій», «Хартія», «Помста», «Гарт», «Форпост», до яких увійшли працівники Національної поліції України, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, які беруть безпосередню участь у військових діях, протистоячи ворогу.

На деокупованих та прифронтових територіях, поліцейські у взаємодії з іншими правоохоронними органами або законними воєнізованими формуваннями (взаємодія з якими також є нетиповою для діяльності поліції у мирний час) протидіють диверсійним групам ворога (які є професійними військовими); займаються фіксацією воєнних злочинів росіян, розмінуванням, техніко-криміналістичним забезпеченням огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, долучаються до спеціальних вибухотехнічних робіт за фактами

скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху. Водночас на території, яка є театром активних бойових дій, у прифронтових зонах поліцейські здійснюють евакуацію населення, доставляють туди гуманітарну допомогу. Окрім того, одним із пріоритетних завдань на щойно деокупованих та прифронтових територіях є запобігання фактам мародерства тощо.

Також у період дії воєнного стану поліцейські знаходяться на облаштованих блокпостах та разом з іншими інстанціями забезпечують дотримання цього правового режиму [1, с. 98].

Незважаючи на те, що питанням додаткових завдань Національної поліції України під час дії воєнного стану вже неодноразово приділялась увага науковців, необхідно зупинитись на проблемних питаннях саме участі поліцейських під час проведення представниками ТЦК та СП мобілізаційних заходів серед осіб мобілізаційного віку в нашій державі.

Стаття 65 Конституції України передбачає, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України [2]. Серед військовозобов'язаних громадян України проводяться мобілізаційні заходи щодо своєчасного комплектування військових підрозділів ЗСУ. Мобілізації під час дії воєнного стану підлягають військовозобов'язані чоловіки у віці від 25 до 60 років, крім випадків, передбачених діючим законодавством [3]. Участь підрозділів Національної поліції України при проведенні мобілізаційних заходів є вкрай важливою та актуальною на сьогодні, проте водночас викликає багато спірних запитань у населення. Законодавство України поклало на Національну поліцію України, як орган виконавчої влади, завдання зі здійснення заходів щодо забезпечення виконання мобілізаційних планів, сприяння ТЦК та СП у їхній роботі тощо [4].

Під час дії воєнного стану та проведення мобілізації всі чоловіки віком від 18 до 60 років повинні мати при собі та пред'являти на вимогу відповідних працівників військово-обліковий документ [5]. Стаття 24 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає, що за зверненням територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, СБУ, розвідувальних органів України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, беруть участь у здійсненні заходів щодо оповіщення військовозобов'язаних та резервістів спільно з представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також здійснюють адміністративне затримання та доставлення до цих центрів та органів призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210, 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [6].

1. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 95-100.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12?find=1&text4>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11.04.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#n986>.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

Guus MEERSHOEK
D.Sc., Lecturer
(Dutch Police Academy,
Twente University, Netherlands)

PRESERVING POLICE INTEGRITY: SOME DUTCH EXPERIENCES

1. These are exciting times, for Ukraine and with Ukraine for Europe. In the Netherlands, a very large majority of the population strongly sympathizes with your courageous fight for freedom, national sovereignty and liberal democracy. Your struggle is a source of inspiration. It is therefore an honor for me to briefly share some experiences of the Dutch police with you today.

2. Perhaps it is a good idea to start by telling you a little about myself, so that you know where I get my knowledge from, but also because my career illustrates recent changes in the Dutch police: recruiting academically educated youngsters. During my studies in the 1980's, I certainly did not expect to work for the police. I wrote a dissertation on the Amsterdam police during the German occupation: a subject that was still taboo at the time. During my studies, out of interest in the opposition in the communist world, I had immersed myself in your part of Europe. In the mid-nineteen-nineties, when I was looking for work after completing my PhD research, I successfully applied for a job as an analyst at a brand-new Criminal Investigation Department, focused on organised crime in Central and Eastern Europe. That is how I became familiar with current criminal investigation. Some ten years ago, I got the opportunity to become a lecturer in Police History at the Police Academy: an old love. For the past five years or so, I also conduct with a few colleagues social-scientific research into derailed policing. This means that we investigate how such derailments could occur and then advise the police leadership on how that can be prevented if possible.

3. I would like to tell you something about **the efforts of the Dutch police to prevent misconduct by colleagues and to correct and/or punish misconduct if necessary**. As we all know, police officers have special powers, powers that ordinary citizens do not have. Powers with which they can correct misconduct by citizens and, if necessary, have them prosecuted. Anyone who has such special powers can abuse them, accidentally or deliberately. That is why things sometimes go wrong in police forces. Then action must be taken.

But correcting misbehavior is not always a simple affair. Policing is a morally and emotionally charged profession. Police officers often have a strong sense of justice, have strong moral motivations, especially when they start their careers. But they are also dependent on their colleagues what makes it difficult to address their behavior. The fact that police are authorized to do things that, done by citizens, are punishable, makes policing emotionally charged for citizens too. Citizens who are addressed by the police can feel personally affected and react unreasonably or aggressive. That puts a strain on policing. Now more than before, because citizens use social media to make and disseminate videos of policing, videos that often give a partial view of what happened and hardly ever show what motivated the police officer to intervene.

4. Before I continue, it might be helpful to briefly sketch **a picture of the Netherlands and its police**, so that you have an image of the context in which the efforts to preserving police integrity take place.

The Netherlands are a small, densely populated country. To give you an impression: think about almost half of the Ukrainian population living on less than seven percent of the surface of your country. The Netherlands has been spared many of the political horrors of the last century: in the past two hundred years, the country has only been occupied by a foreign power for five years: namely by Nazi Germany. Moreover, that was a relatively mild occupation compared to what your country has experienced. The Jewish population was particularly affected.

As a result of the generally favorable circumstances, the Dutch police remained for a long time small, decentralized and fragmented across various forces. It was not until 2013 that the Netherlands acquired a National Police, currently consisting of some 65,000 employees. They are organized into ten territorially organized departments, two national departments and some support services. In addition, the Netherlands has a gendarmerie, consisting of almost 8,000 employees. It is responsible for policing the airports, for border control and for international operations. As you may

know, the gendarmerie visited your country for the criminal investigation into the shooting down of the airplane MH 17.

In the Netherlands, there is some distance between politics and the police: authority over the police rests with the local mayor and the public prosecutor, two unelected authorities.

5. The kind of behavior that is expected from Dutch police officers, and the kind of behavior they must avoid, is laid down in the so-called Professional Code. Each police officer receives this booklet at the beginning of his or her career, when they take the oath or vow. Legally, police officers can be punished when they commit 'neglect of duty', an open legal concept that enables judges to weigh the specific situation in his judgment.

The chief of the National Police is responsible for enforcing good behavior of the members of his or her force and for disciplinary investigations into misbehaviour and, if necessary, for disciplinary punishment. For these preventative and repressive tasks, there are in all departments units Safety, Integrity and Complaints (VIK). Here, citizens and police officers can report police misconduct. The VIK units can handle simple complaints themselves, often by putting the complainant in contact with the police officer concerned and his chief. However, if there appears to be a case of neglect of duty, an investigation is initiated. If there is no specific suspicion, an exploratory investigation; if there is a specific suspicion, a disciplinary investigation. As soon as there is suspicion of a criminal offence, the case is transferred to the public prosecutor and a criminal investigation follows, executed by another police unit.

In addition to these internal units, an external, independent investigative service monitors the Dutch police: the National Investigation Department. This is headed by the attorneys-general and not only combats the most serious cases of police misconduct but also corruption by civil servants and espionage. In addition, it investigates all cases of the police use of firearms.

6. What is the current state of conduct of the Dutch police? Knowledge of misconduct always has limitations, a so-called dark number. This also applies to misconduct by police officers. So, we can assume that we are only seeing the tip of the iceberg. Important indicators for the reliability of the available knowledge, however, are willingness to report and intensity of supervision. Approximately half of the reports to the VIK come from colleagues, mostly from managers; the other half from citizens. We know from research that so-called 'blue walls of silence' can be erected in police forces: collective unwillingness to report misbehavior by colleagues. Research has been done within the Dutch police, as well by social scientists of universities as by researchers from the police academy. A general reluctance to report misconduct was not found in any part of the police. In some police stations, however, there are strong indications of a general reluctance to report specific misconduct, particularly racism and discrimination by colleagues.

The most recent official statistics date from 2023. The kind of misconduct that was reported and confirmed most often, almost one third of all cases, is misbehavior off-duty. It is a broad category, including domestic violence and other behavior that damages police reputation. Next, almost one fifth, was maltreatment of police property. Thirdly, also almost one fifth, was the improper use and/or leaking of confidential information in private life. A separate category is abuse of force and/or violence. Dutch police officers must always report the use of force and violence immediately to their superiors; the latter have to consider whether further investigation is necessary.

7. In the 1970s and 1980s, the number of cases of corruption and misconduct in the Dutch police increased significantly as a result of the rapidly increasing use of drugs and the associated crime in Dutch society. Since then, prevention of police misconduct is an important police task. It started with strengthening internal investigations, but it soon became clear that an effective approach demands much more and that a number of difficulties have to be overcome. Staff had to be made aware of the temptations to abuse powers to which they are exposed. An open culture on the work floor had to be cultivated. Minor mistakes must be open to discussion, colleagues must dare to address each other about unusual behavior, police officers must feel safe and supported by the bosses. The behavior of police managers is also important. They must behave in an exemplary manner themselves, but also be well aware of what is going on among the staff. Finally, it is important that the police management is aware of external, corrupting influences. Scientific research can be helpful in this respect, for example to reveal how organized crime tries to hinder public governance and the police.

8. What do we know about the effectiveness of these preventative measures? A trustworthy answer depends of course on reliable knowledge of the extent of misconduct. As mentioned, that knowledge depends greatly on the willingness of citizens and colleagues to report misconduct. There is certainly such an anonymously willingness in the Netherlands, but it is certainly not complete and certainly not sufficient. Therefore, in addition, surveys among police personnel

are used, not in the expectation that police officers will report their own misconduct, but that they will report what they see in the organization.

This way we know that in recent decades, the acceptance of inadmissible gifts, the performance of incompatible activities in addition to police work and improper behavior towards citizens have been significantly reduced. At the same time, we also learned that not too much should be expected from information about the topic and attention for misbehavior in training. Both are for sure indispensable, but their impact quickly disappears. It has also become apparent that it is particularly difficult to reduce undesirable behavior in the workplace. Measures against such behavior are quickly seen as having little credibility.

9. The police are a hierarchical organization, with an indispensable, strong, tough group culture. It is simply human work, with all the associated successes and disappointments. And with all the inconvenience of working in an organized context. Things can go wrong. Experience shows, not only in the police, that it is not the management, but the executives who have the most influence on the culture of the work floor and modes of policing. Police officers, combating crime and misbehavior in society, want to feel at ease inside the organization and have their sense of justice confirmed. Questioning colleagues in the morally charged police profession quickly causes offence. A comment quickly sounds like a reproach. Of course, there is derailed, unacceptable behavior and then a red line must be drawn. But there are also individual styles of not immediately understandable, good police work. A good conversation prevents from taking offence too quickly. Enabling such conversations is task of police management but the initiative does not have to be left to them. It is for a police officer eminently professional to ask yourself regularly: are we still policing well?

Руслан ВАЛІСЄВ

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат педагогічних наук
<https://orcid.org/0000-0001-8593-5515>

ЗЛІСНА НЕПОКОРА ЗАКОННИМ РОЗПОРЯДЖЕННЯМ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Одним із важливих елементів правового режиму воєнного стану є комендантська година. Дотримання відповідних обмежень становить передумову забезпечення правопорядку, національної безпеки, спокою громадян. Порушення комендантської години, які спостерігають з вікон своїх осель законслухняні мешканці, викликають обурення останніх та звинувачення на адресу поліції у бездіяльності. Водночас правоохоронці скаржаться на відсутність ефективних інструментів впливу на порушників комендантської години. Це посилює стрес на українських поліцейських [2].

Ураховуючи актуальність проблеми, в останні роки до її вивчення звертались такі вітчизняні фахівці, як В. Бондар [1], В. Висоцький, Н. Войтович [4], О. Грабчук, І. Дрок [5], О. Ковальова [6], О. Прищепа. Аналізуючи їхні дослідження, можемо констатувати, що, за висновками фахівців, підрозділи Національної поліції України вживають заходів щодо виявлення порушників обмежень, які діють під час комендантської години, проведення з ними профілактичних бесід (з метою запобігання таких порушень) та оперативно-розшукових опитувань (з метою виявлення можливої причетності до диверсійної чи шпигунської діяльності). Крім того, має місце практика документування злісної непокори законним вимогам чи розпорядженням поліцейського, які були пов'язані з припиненням порушень обмежень, встановлених на період комендантської години. Тому ставимо за мету відповісти на наступні запитання:

- яким ознакам мають відповідати діяння правопорушника, тобто злісна непокора вимогам припинити порушення комендантської години;
- якими мають бути ці законні вимоги;

- від кого вони мають походити; який вплив мають обставини, що виключають протиправність непокори вимогам правоохоронців;
- які чинники заважають ефективно протидіяти порушенням комендантської години.

Аналізуючи рішення судів апеляційної інстанції щодо притягнення осіб за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського, можемо констатувати наявність фактів некоректного формулювання у протоколах фабули правопорушення (наприклад, «вчинив злісну непокору законному розпорядженню Обласної військової адміністрації»).

В окремих випадках поліцейські, які складають протокол, обмежуються загальним формулюванням правопорушення з тексту КУпАП, не конкретизуючи, хто саме й які законні вимоги чи розпорядження надавав та у чому полягала непокора цим вимогам.

Досить часто суди констатують брак долучених до протоколу доказів, які б свідчили про наявність складу адміністративного правопорушення, зокрема пояснень свідків, відеочити фотофіксації обставин, зазначених у протоколі. При цьому слід врахувати, що отримати пояснення свідків під час дії комендантської години край важко, що і приводить зрештою до висновку про недостатність належних і допустимих доказів.

У певних випадках на рішення апеляційних інстанцій додатково впливав той факт, що суд першої інстанції всупереч ч. 2 ст. 268 КУпАП розглянув справу за відсутності особи, яка притягалася до відповідальності, що є суттєвим порушенням вимог вітчизняного адміністративного процесу [7].

Проте окремі апеляційні інстанції у справах про злісну непокору під час дії комендантської години відкинули доводи апеляційних скарг. Зокрема, Київський апеляційний суд 12 лютого 2024 р. розглянув факт, викладений у протоколі у такому вигляді: «ОСОБА_1 25 липня 2023 року о 01 год. 10 хв. в м. Києві по просп. Берестейський, 47 А, на вимогу працівників поліції вийти з транспортного засобу відмовилась, своїми діями вчинила злісну непокору законній вимозі поліцейського, чим порушила вимоги ст. 16 Закону України «Про дорожній рух» та п. 2 ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію», чим вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185 КУпАП» [8]. В обґрунтуванні апеляційної скарги було зазначено, що «кваліфікуючою ознакою цього адміністративного правопорушення визначають спосіб його вчинення – злісність непокори» [8], і саме ця ознака була відсутня в діях особи, що притягається до відповідальності. Проте апеляційний суд визнав, «що суд першої інстанції дійшов вірного та обґрунтованого висновку про те, що в діях ОСОБА_1 є склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП, за кваліфікуючою ознакою вчинення злісної непокори законній вимозі поліцейського» [8]. Такому висновку сприяв відеозапис подій, який разом з іншими доказами створив систему належних, допустимих і достовірних доказів у справі.

Слід зазначити, що суди звертають увагу на те, що ні ст. 256 КУпАП, яка регулює зміст протоколу про адміністративне правопорушення, ні положення Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення не вимагають зазначення засобу відеофіксації у протоколі про адміністративне правопорушення. Водночас окремі суди, за відсутності інших доказів злісної непокори, приділяли вирішальне значення наявності на відеозаписі події явної, вербально артикульованої відмови від виконання законних вимог поліцейського. У разі ж відсутності чітко висловленої незгоди особи від виконання розпоряджень правоохоронців суди підтримували апеляційну скаргу та припиняли адміністративне провадження у зв'язку з відсутністю складу правопорушення. На нашу думку, в окремих випадках суди могли б урахувати й інші форми непокори, зокрема фактичні дії порушників, які, хоча на словах і погоджувалися з вимогами поліцейських (припинити порушення обмежень, встановлених на час комендантської години, та відправитися до місця проживання), проте фактично продовжували перебувати на вулиці, про що свідчить їх повторне виявлення працівниками поліції через деякий час на тих самих чи інших вулицях населених пунктів.

Неодноразово мали місце факти вчинення дрібного хуліганства чи іншого правопорушення (наприклад, керування транспортним засобом у стані сп'яніння) під час дії комендантської години, намагання припинити це правопорушення з боку поліцейських шляхом висування законних вимог та злісної непокори таким вимогам, що виявлялася у продовженні протиправних дій. У судовій практиці розглядалися також випадки, коли правопорушник вчиняв під час комендантської години дрібне хуліганство, а потім і злісну непокору законним вимогам поліцейського, проте в протоколі зміст законної вимоги стосувався не припинення дрібного хуліганства, а пред'явлення для перевірки документів.

Слід зазначити, що апеляційні суди підтримували не лише ті рішення місцевих судів, де злісній непокорі передувало інше правопорушення. Наприклад, Львівський апеляційний суд у своїй постанові від 19 жовтня 2022 р. наводить факти з складеного поліцейськими протоколу про адміністративне правопорушення: «ОСОБА_1 23 липня 2022 р. близько 23 год. 28 хв. в м. Буськ по вул. Львівській, 13А, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинив злісну непокору законній вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, а саме не залишив визначене місце, а також не пред'явив документів, що засвідчують його особу» [9].

У цілому, хоча апеляційні інстанції задовольнили апеляційну скаргу у 9 фактах, а у 13 – підтримали рішення місцевих судів, варто відзначити, що у 8 з цих 13 справ мало місце інше правопорушення, що передувало злісній непокорі, та законна вимога полягала у розпорядженні припинити таке попереднє правопорушення.

Ураховуючи важливість превентивної поліцейської діяльності як стадії протидії злочинності [3], для надання практичних порад поліцейським/майбутнім поліцейським та їх навчання можна сформулювати наступні запитання та відповіді на них.

Якими мають бути законні вимоги (розпорядження) щодо припинення порушення комендантської години, від кого вони мають надходити? Вимога має надходити від поліцейського (члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця) при виконанні ним службових обов'язків. У протоколі про адміністративне правопорушення у графі «склад адміністративного правопорушення» має бути чітко зазначено, від кого саме надійшла законна вимога й у зв'язку з чим. Матеріали справи мають містити доказ законності, чіткості, наполегливості та неодноразовості такої вимоги.

Яким ознакам має відповідати діяння правопорушника, тобто злісна непокора вимогам припинити порушення комендантської години? Злісний характер непокори може бути проявлений у неодноразовій чіткій (вербально артикульованій) категоричній відмові виконати законні вимоги або у відмові, вираженій в зухвалій формі, «яка свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок» [8].

Який вплив мають обставини, що виключають протиправність непокори вимогам правоохоронців? Як не дивно, лише в одній з проаналізованих нами судових справ апеляційної інстанції мав місце стан крайньої необхідності, викликаний повітряною тривоگو.

Які чинники заважають ефективно протидіяти порушенням комендантської години? До об'єктивних чинників слід віднести брак свідків на вулицях під час комендантської тривоги, що заважає сформувати доказову базу. Критичними суб'єктивними чинниками є помилки окремих поліцейських під час оформлення протоколів про адміністративне правопорушення та інших матеріалів, про що свідчить встановлена судами недостатність належних, допустимих і достовірних доказів, що узгоджуються між собою, у п'ятих справах.

Таким чином, для належного документування злісної непокори законним вимогам поліцейського з приводу припинення порушень комендантської години необхідна фіксація системи належних та допустимих доказів, які доводять законність, чіткість, наполегливість, неодноразовість вимог поліцейського та злісність непокори правопорушника, зокрема вербальну артикульовану відмову виконувати законні вимоги поліцейського. До об'єктивних чинників, які заважають ефективно протидіяти порушенням комендантської години, слід віднести недостатність очевидців на вулицях під час комендантської години.

1. Бондар В. В. Процедура притягнення НПУ до адміністративної відповідальності за порушення комендантської години. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*: матер. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 грудня 2022 р.). Вінниця : ХНУВС, 2022. С. 78-80.

2. Валєєв Р. Г., Герасимчук Ю. В. Стресори у роботі поліцейського: підходи західних науковців. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. № 4. С. 220-234.

3. Валєєв Р. Г., Чуріков Д. С. Превентивна діяльність поліцейських як стадія протидії злочинності. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 212-215.

4. Войтович Н. Ф. Відповідальність за порушення комендантської години. *Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри*: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 грудня 2022 р.). Вінниця, 2023. С. 140-143.

5. Дрок І. С. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених обмежень під час дії режиму воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 2(6). С. 87-91.

6. Ковальова О. В. Відповідальність за порушення комендантської години в умовах

правового режиму воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір*: матер. наук.-практ. онлайн-заходу (м. Одеса, 29 квітня 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. С. 118-120.

7. Постанова судді Дніпровського апеляційного суду у справі № 209/1806/22 від 04.04.2023 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110271454>.

8. Постанова Київського апеляційного суду у справі № 760/17513/23 від 12.02.2024 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117409586>.

9. Постанова Львівського апеляційного суду у справі № 943/920/22 від 19.10.2022 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106935165>.

Олександр ВІТЮК

заступник начальника Управління –
начальник відділу
інформаційно-аналітичного
забезпечення та взаємодії
з територіальними органами
Управління інформаційно-аналітичного
забезпечення та взаємодії
з територіальними органами
Департаменту організаційного
забезпечення Державної
міграційної служби України (м. Київ)
кандидат історичних наук
<https://orcid.org/0009-0007-1749-507X>

**ВИКОНАННЯ ОРГАНАМИ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
«ПРОГРАМИ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ
НА 2001-2004 РОКИ» У 2001-2002 рр.**

Вигідне географічне положення нашої держави у центрі Європи робить її ідеальною ареною для контрабанди людьми з країн Південно-східної Азії, Африки та Кавказького регіону на Західну Європу. Часто Україна є не лише транзитною, через яку проходять транзитні шляхи нелегалів, а також і країною-джерелом.

Масштаби нелегальної міграції важко оцінити з точним розрахунком, оскільки цифри так званого «порушення державного кордону» доволі суттєво відрізняються у різних джерелах. Зокрема, у 1999 р. було зафіксовано близько 25 тис. порушень державного кордону [1, арк. 142]. Причому 85 % порушників прибули з Індії та Китаю. Стосовно порушень на західному кордоні, варто відзначити цифру у 15,5 тис. осіб, до якої включено 9,5 тис. осіб, які нелегально прибули в Україну з 90 країн. Серед порушників домінували вихідці із Афганістану (4,7 тис.), Шрі-Ланки (1736 осіб), Індії (1055 осіб), Бангладешу (436 осіб) та Китаю (406). Із загальної кількості порушень, найбільше виявлено на кордоні з Польщею (понад 8 тис.), на кордоні із Словаччиною (4,4 тис.) та 2,8 тис. на Угорському кордоні.

Враховуючи зростання неконтрольованої міграції іноземців в Україну та через її територію, виникла необхідність розробки та прийняття спеціального нормативно-правового акта, для посилення співпраці з боку центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та контролю за міграційними процесами в Україні, зменшення впливу нелегальної міграції та пов'язаних з нею правопорушень.

З метою вдосконалення роботи щодо запобігання та припинення незаконної міграції іноземців та осіб без громадянства в Україну і через її територію, відповідно до Указу Президента України від 18.01.2001 № 22 «Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною міграцією», було затверджено Програму боротьби з незаконною міграцією на 2001 – 2004 рр. (далі – Програма) [2, арк. 104].

Метою Програми було визначено реалізацію державної політики з питань міграції та національної безпеки, спрямованої на активізацію протидії незаконній міграції.

До основних завдань Програми належало:

недопущення проникнення на територію України осіб, які незаконно прибувають в Україну і не заявляють у встановленому порядку про свій намір набути статусу біженця чи

отримати притулок, втратили підстави для дальшого перебування в Україні і ухиляються від виїзду з неї, переховуються та уникають контактів з компетентними державними органами;

перекриття транснаціональних каналів незаконної міграції на державному кордоні України та за її межами;

припинення протиправної діяльності фізичних і юридичних осіб, які незаконно переправляють мігрантів в Україну та/або транзитом переміщують їх через територію України;

посилення контролю за додержанням правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства. [3, арк. 105].

Серед першочергових заходів Програми, які мали бути реалізовані за участі органів міграційної служби України, були:

запровадження механізму забезпечення своєчасного повернення до держави походження (у разі потреби – достроково чи у примусовому порядку) іноземця або особи без громадянства роботодавцем, який запросив їх на роботу, якщо це не передбачено умовами контракту чи трудового договору;

утворення в Закарпатській і Київській областях пункти збору іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;

створення бази даних про візи для відвідання України, оформлені іноземцям та особам без громадянства з держав походження потенційних незаконних мігрантів;

запровадження механізму щорічного визначення та коригування переліку держав походження потенційних незаконних мігрантів з метою посилення контролю під час оформлення документів для відвідання України та в'їзду в Україну таких осіб;

з метою запобігання порушенням законодавства про правовий статус іноземців, розкриття і припинення злочинів, інших правопорушень, що вчиняються іноземцями та особами без громадянства, у тому числі у співучасті з громадянами України, зміцнення контролю за створенням і функціонуванням спільних підприємств, компаній, сфера діяльності яких пов'язана з іноземним туризмом, навчальних закладів, що здійснюють підготовку іноземців та осіб без громадянства, забезпечити не рідше одного разу на рік проведення таких цільових профілактичних заходів як «Іноземець» та «Мігрант» [4, арк. 111].

Особливе місце в Програмі відводилось створенню дієвого механізму видворення нелегальних мігрантів та міжнародному співробітництву.

Відповідальним за виконання заходів, передбачених пунктами 19 та 24 Програми, а саме, продовження співробітництва з Міжнародною організацією з міграції та іншими міжнародними організаціями з метою вдосконалення управління міграційними процесами в Україні, вирішення питань щодо можливості надання відповідної допомоги, створення спеціального фонду для сприяння боротьбі з незаконною міграцією та поверненню незаконних мігрантів до держав їх походження, а також, забезпечення підготовки та укладення міжнародних договорів про співробітництво міграційних служб України та інших держав, було визначено Міністерство юстиції України, у складі якого, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 04.04.2000 № 603, діяв Державний Департамент у справах національностей та міграції.

Однак, відповідно до Указу Президента України від 13.09.2001 № 836, на його базі було утворено Державний комітет України у справах національностей та міграції (далі – Держкомнацміграції), який був центральним органом виконавчої влади [5, арк. 15]. Держкомнацміграції утворювався з метою підвищення ефективності здійснення державної політики у сфері міжнаціональних відносин, міграції, забезпечення прав національних меншин України, представників депортованих народів, що повернулися в Україну, та біженців. Відповідно, він був спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах міграції, та, відповідно до покладених на нього завдань, брав участь у межах своєї компетенції у здійсненні заходів, спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією.

У І півріччі 2002 р. до адміністративної відповідальності за ст. ст. 203-206 КУпАП було притягнуто до відповідальності 32554 іноземці, виявлено 11255 нелегальних мігрантів, з яких 7424 видворено за межі України, у тому числі, 855 видворено у примусовому порядку [6, арк. 18].

Для поліпшення діяльності державних органів у сфері міграції, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14.06.2002 № 844, було утворено у складі Міністерства внутрішніх справ України на базі департаменту громадянства, паспортної та імміграційної служби, що ліквідується, Державний департамент у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб як урядовий орган державного управління [7, арк. 20].

Одним із основних завдань даного органу була організація імміграційної роботи та боротьба з незаконною міграцією.

У 2001 р. було зареєстровано близько 127 тис. іноземців, які прибули в Україну з різною метою на тимчасове проживання. Разом з цим виявлено і задокументовано понад 45 тис. порушень правил перебування іноземців в Україні.

Однак, не зважаючи на значні успіхи у протидії нелегальній міграції, зокрема, завдяки проведенню оперативних заходів «Іноземець» та «Мігрант», проблема нелегальної міграції в Україні ускладнювалась, в першу чергу через недостатнє фінансове забезпечення заходів протидії цьому. Саме через недостатність фінансового забезпечення відбувалось зволікання із створенням у Київській області пункту збору іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, для вирішення питань їх подальшого видворення.

За період з 20.10.2001 по 17.12.2002 в ході проведення оперативних заходів «Іноземець» та «Мігрант» було виявлено та притягнуто до відповідальності понад 47 тис. порушників правил перебування іноземців в Україні, виявлено 22,8 тис. нелегальних мігрантів, з яких близько 15,9 тис. видворено за межі держави (у тому числі, 2,3 тис. видворено у примусовому порядку) [8, арк. 171].

Відповідно до Угоди між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців, з метою надання допомоги органам міграційної служби України, було укладено Угоду між Представництвом УВКБ ООН в Україні та Державним Департаментом у справах національностей та міграції, який функціонував у складі Мін'юсту. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» 10.01.2002 2942-III [9, арк. 180].

Подальша робота органів міграційної служби України у напрямку протидії нелегальній міграції триває та є одним із основних завдань Державної міграційної служби України.

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 5233, Оп. 2, Спр. 3774, Арк. 132.
2. ЦДАВО України. Ф. 5233, Оп. 2, Спр. 3774, Арк. 104.
3. ЦДАВО України. Ф. 5233, Оп. 2, Спр. 3774, Арк. 105.
4. ЦДАВО України. Ф. 5233, Оп. 2, Спр. 3774, Арк. 111.
5. ЦДАВО України. Ф. Р-2, Оп. 21, Спр. 547, Арк. 15.
6. ЦДАВО України. Ф. Р-2, Оп. 21, Спр. 547, Арк. 18.
7. ЦДАВО України. Ф. Р-2, Оп. 21, Спр. 547, Арк. 20.
8. ЦДАВО України. Ф. Р-2, Оп. 21, Спр. 1232, Арк. 171.
9. ЦДАВО України. Ф. Р-2, Оп. 21, Спр. 1232, Арк. 180.

Ірина ДРОК

завідувач науково-дослідної
лабораторії превентивної діяльності
та соціологічних досліджень
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-9722-2376>

РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ

Згідно з офіційною статистичною інформацією Міністерства у справах ветеранів України, внесеною до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, станом на 01.01.2025 чисельність учасників бойових дій в Україні складає 1 071 499 осіб; чисельність учасників війни – 159 932 особи; чисельність осіб з інвалідністю внаслідок війни – 119 678 осіб [1]. За офіційними даними, 80 % ветеранів – це молоді люди середнього віку різного рівня освіти. При цьому уряд прогнозує збільшення кількості ветеранів до 5-6 мільйонів осіб після завершення бойових дій.

Аналіз ситуації, яка склалася вже сьогодні, дозволяє стверджувати про необхідність

розробки механізмів реінтеграції ветеранів в суспільство як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. В іншому випадку безпекова ситуація може ускладнюватися в громадах держави у короткостроковій та довгостроковій перспективах, зважаючи на значну кількість травмованих психологічно та фізично чоловіків з військовою підготовкою.

Реінтеграція ветеранів у цивільне життя є складним і багатограним процесом, який вимагає комплексних заходів з боку держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та самих ветеранів. Реінтеграція ветеранів охоплює соціальну, психологічну та професійну реабілітацію. Основними цілями такої реінтеграції є:

- відновлення фізичного та психічного здоров'я ветеранів;
- сприяння їхній соціальній адаптації та інтеграції у суспільство;
- забезпечення ветеранів необхідними ресурсами для повноцінного життя.

При цьому державні органи та органи місцевого самоврядування у процесі реінтеграції ветеранів забезпечують розробку та фінансування програм реінтеграції, створення необхідної нормативно-правової бази, координацію дій різних органів влади. Громадські організації зазвичай мають свій напрям діяльності: надання психологічної, соціальної та юридичної допомоги ветеранам, організація заходів для соціальної адаптації ветеранів. Проте і самі ветерани повинні мати активну позицію в процесі реінтеграції, прагнути до саморозвитку та соціальної адаптації.

Цей процес не лише має соціальне значення, а й є важливою складовою забезпечення безпеки громади, причому з кількох причин. По-перше, відбувається зменшення ризику соціальної напруги, яка може виникнути внаслідок незадоволеності ветеранів своїм становищем, соціальної ізоляції ветеранів, відчуття ними відчуження від суспільства. По-друге, внаслідок ефективної реінтеграції ветеранів у громаду посилюється соціальна згуртованість. Залучення ветеранів до громадської діяльності сприяє зміцненню соціальних зв'язків та підвищенню довіри між членами громади. По-третє, ефективна реабілітація ветеранів допомагає знизити ризик вчинення ними правопорушень, адже ветерани, які не можуть знайти своє місце в суспільстві, можуть вдаватися до протиправних дій. По-четверте, ветерани можуть стати активними учасниками громадського життя та сприяти зміцненню обороноздатності держави. Навички, отримані під час військової служби, такі як надання першої медичної допомоги, охорона публічного порядку, тактика дій в критичних ситуаціях, можуть бути корисними для забезпечення безпеки в громаді. Проаналізуємо кроки держави та об'єднаних територіальних громад Дніпропетровської області за напрямом реінтеграції ветеранів.

Міністерство у справах ветеранів України реалізує такі завдання на державному рівні:

1) формування і реалізація державної політики у сфері:

- соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, зокрема забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також санаторно-курортним лікуванням, житлом;
- надання довічних державних стипендій, щорічної виплати до Дня незалежності України разової грошової виплати (крім організації такої виплати);
- надання, позбавлення статусу та видачі посвідчень ветеранам та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України;
- вшанування пам'яті ветеранів;
- залучення ветеранів до утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема через реалізацію заходів національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання;

2) забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей;

3) забезпечення формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни;

4) забезпечення розвитку спорту серед ветеранів війни [2].

До Єдиного державного реєстру ветеранів війни вносяться відомості про:

- ветеранів війни (учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та учасників війни);
- осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;
- постраждалих учасників Революції Гідності;
- членів сімей вищевказаних осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України [3].

В межах даного проєкту варто відзначити систему е-Ветеран, що діє на базі Єдиного державного реєстру ветеранів війни, метою якої є підвищення рівня соціального захисту

ветеранів війни шляхом онлайн-контролю за реалізацією їхніх прав та гарантій. Маємо наголосити на необхідності подальшого розвитку цього реєстру з метою удосконалення надання ветеранам послуг, а саме:

- розміщення в єдиній електронній базі даних про ветеранів інформації про їхній статус, пільги та надані послуги;
- інтеграції цього реєстру з базами даних інших державних органів для забезпечення швидкого обміну інформацією.

На загальнодержавному рівні діють також окремі громадські проекти, наприклад програма реінтеграції ветеранів, яка реалізується IREX із 2019 р. за підтримки Державного департаменту США і має на меті підвищення якості та доступності послуг для ветеранів України під час їх переходу від військового до цивільного життя. Це досягається шляхом зміцнення інституційної спроможності державних та недержавних структур, які надають такі послуги. Основні цілі програми охоплюють розширення доступу до психосоціальної та фізичної реабілітації, а також поліпшення можливостей професійного навчання, перекваліфікації та працевлаштування ветеранів, зокрема вразливих груп захисників [4].

На регіональному рівні у Дніпропетровській обласній військовій адміністрації так само застосовують комплексний підхід до реінтеграції ветеранів. Зокрема, на офіційному сайті Дніпропетровської ОВА розміщені інформаційні матеріали та роз'яснення для ветеранів та членів їх сімей [5]. Додатково працює гаряча лінія допомоги ветеранам та членам їхніх родин на базі Регіонального контактного центру (0 800 505 085) [6].

Крім того, активно реалізуються соціальні проекти для ветеранів за ініціативи Дніпропетровської ОВА:

- соціально-освітній проект для ветеранів «ТитаниUA» [7];
- Путівник ветерана «ПІКСЕЛЬ» (2024) [8];
- Спорт для ветеранів: тренування у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ [9];
- ГО «База++» – простір безоплатної реабілітації та реадaptaції ветеранів [10];
- Автошкола для осіб з інвалідністю у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ (проект МВС України в рамках Національної стратегії створення безбар'єрного простору та за ініціативи першої леді України Олени Зеленської «Без бар'єрів») [11].

Отже, можемо спостерігати і рішучі кроки Дніпропетровської обласної військової адміністрації щодо реабілітації ветеранів із залученням державних органів, закладів вищої освіти та громадськості, і результати такої діяльності. Водночас хотілося б наголосити на необхідності ініціювати подібні проекти на місцях, у територіальних громадах Дніпропетровської області та інших регіонів України, адже цей напрям є актуальним в контексті забезпечення безпеки громад.

Варто пам'ятати, що ветерани не є загрозою для суспільства. Вони – наші співгромадяни, які потребують підтримки та розуміння. Забезпечення ефективної реінтеграції ветеранів є не лише моральним обов'язком, але й інвестицією в безпеку та стабільність суспільства.

1. Статистична інформація. *Міністерство у справах ветеранів України*. URL : <https://mva.gov.ua/statistichni-dani-2>.

2. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1175. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>.

3. Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 р. № 700. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2019-%D0%BF#Text>.

4. Програма реінтеграції ветеранів IREX. *Програма реінтеграції ветеранів*. URL : <https://veteran-reintegration.in.ua/>.

5. Ветеранам. *Дніпропетровська обласна військова адміністрація*. URL : <https://adm.dp.gov.ua/veteranam>.

6. У Дніпропетровській ОВА запрацювала гаряча лінія допомоги ветеранам та їхнім родинам. *Дніпропетровська обласна військова адміністрація*. URL : <https://adm.dp.gov.ua/news/u-dnipropetrovskij-ova-zaprasyuvala-garyacha-liniya-dopomogi-veteranam-ta-yihnim-rodinam>.

7. Соціально-освітній проект для ветеранів «ТитаниUA». *Дніпропетровська обласна військова адміністрація*. URL : <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/sotsialno-osvitnii-proiekt-dlia-veteraniv-tytanyua>.

8. Путівник ветерана «ПІКСЕЛЬ». Дніпро : Дніпропетровська ОВА, 2024. 25 с. URL : <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/VETERAN/PutivnykVeteranaPiksel.pdf>.

9. Інформація щодо тренувань у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ. *Дніпропетровська обласна військова адміністрація*. URL : <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/informatsiia-shchodo-trenuvan-u-dduvs>.

10. ГО «База++» – простір безоплатної реабілітації та реадaptaції ветеранів. *Дніпропетровська обласна військова адміністрація*. URL : <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/baza-plus-plus>.

11. У Дніпрі працює автошкола для людей з інвалідністю. *Дніпровський державний університет внутрішніх справ*. URL : <https://dduvs.edu.ua/2023/07/13/u-dnipri-pratsyuue-avtoshkola-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/>.

Оксана ДУЛІНА

доцент кафедри публічного
управління та регіоналістики
Національного університету
«Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-1009-558X>

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ
КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ**

Підтримання національної безпеки – це складний, багаторівневий та багатовекторний процес, що вимагає комплексного підходу, залучення різних сил і засобів, а також наявності відповідної правової бази та системи правил, у межах яких здійснюють свою діяльність військові, правоохоронні структури, спеціальні та розвідувальні служби. Національна поліція є одним із ключових органів, що відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки на всіх рівнях і в різних напрямках, зокрема у сфері інфраструктурної безпеки, що є невід'ємною складовою національної безпеки. Захист критично важливих об'єктів, запобігання загрозам техногенного, природного та антропогенного характеру, підтримання правопорядку на стратегічних об'єктах, а також забезпечення доступу населення до життєво важливих послуг є ключовими напрямками діяльності правоохоронних органів у цій сфері.

Правову основу діяльності Національної поліції України у забезпеченні безпеки об'єктів критичної інфраструктури становить Закон України «Про національну безпеку України» [4], що відносить Національну поліцію України до складу сектору безпеки і оборони. Одним із основних завдань функціонування системи національної безпеки є захист та охорона об'єктів критичної інфраструктури від загроз різного рівня, а також прогнозування й запобігання можливим ризикам.

Аспекти і повноваження Національної поліції України щодо забезпечення національної безпеки зображені у Розділі IV «Повноваження поліції» закону України «Про Національну поліцію» [5]. Згідно з п. 24 та 24-1 ст. 23 цього закону «Національна поліція України бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості; здійснює у визначеному законом порядку протидію злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення; захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі, здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури» [1].

У проєкті Стратегії Громадської безпеки та цивільного захисту України, що розроблений Міністерством внутрішніх справ відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію» та в цілях реалізації Стратегії національної безпеки України, визначено стратегічну ціль «Підвищення спроможностей у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури». Реалізація зазначеної цілі здійснюється шляхом досягнення таких оперативних цілей і завдань:

- оцінювання наявної та потенційної вразливості об'єктів критичної інфраструктури, охорона яких забезпечується силами громадської безпеки [3];
- здійснення заходів із підвищення рівня антитерористичної захищеності організацій оборонно-промислового, ядерного, хімічного, паливно-енергетичного комплексів країни, об'єктів підвищеної небезпеки, життєзабезпечення населення, транспортної інфраструктури, інших критично важливих об'єктів;
- підвищення спроможностей Національної гвардії України та Національної поліції України щодо забезпечення надійного фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури, які перебувають під їх охороною [6].

Затвердження Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України

має ключове значення для Національної поліції у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури. Запровадження прогресивних положень Стратегії сприятиме підвищенню ефективності заходів із ідентифікації загроз, розширить можливості оперативного реагування та сприятиме стійкості системи державного захисту об'єктів критичної інфраструктури країни.

Відтак, основними напрямками діяльності Національної поліції у сфері інфраструктурної безпеки є охорона критично важливих об'єктів, протидія терористичним і диверсійним загрозам, забезпечення громадського порядку під час кризових ситуацій, та взаємодія з суб'єктами діючих безпекових систем для запобігання аваріям та мінімізації їх наслідків.

Під протидиверсійним захистом об'єктів критичної інфраструктури розуміють комплекс заходів (оперативних, режимних, військових, охоронних, інженерно-технічних та ін.), що здійснюються адміністрацією об'єктів разом із силами відповідних військових формувань та правоохоронних органів з метою попередження скоєння диверсій на об'єктах захисту. З огляду на основні функції, завдання та специфіку діяльності, одним з основних суб'єктів протидиверсійного захисту об'єктів критичної інфраструктури поряд з Національною гвардією та Службою безпеки України є Національна поліція. Національна поліція України як суб'єкт протидиверсійного захисту об'єктів критичної інфраструктури бере участь у патрулюванні (патрулювання районів, прилеглих до об'єктів захисту), оперативних (оперативна робота на об'єктах захисту та в прилеглих районах) і спеціальних заходах (спеціальна операція з пошуку та ліквідації диверсійних сил противника).

Захист об'єктів критичної інфраструктури є основою превентивної стратегії. Поліція співпрацює з іншими силовими структурами для посилення охорони критично важливих об'єктів. У цьому контексті важливу роль відіграють аналітичні центри, що обробляють дані з різних джерел для передбачення потенційних атак. Тактичні підходи Національної поліції до протидії терористичним загрозам базуються на багаторівневій взаємодії оперативних підрозділів, спецпідрозділів та підрозділів кіберполіції [2].

Правопорушення, вчинені у сфері критичної інфраструктури, можуть мати серйозні наслідки для економіки, громадської безпеки та стабільності держави. Вони здатні спричинити значні матеріальні збитки, збої у функціонуванні життєво важливих систем, дестабілізацію суспільного порядку та загрозу життю і здоров'ю населення. Особливу небезпеку становлять злочини, що впливають на постачання населенню життєво важливих послуг, транспортні сполучення та телекомунікації, енергозабезпечення, оскільки їх руйнування може призвести до каскадного ефекту та масштабних кризових ситуацій. Це підкреслює важливість належного захисту об'єктів критичної інфраструктури та необхідність ефективних заходів з боку правоохоронних органів для запобігання таким правопорушенням.

Україна, розбудовуючи державну систему захисту критичної інфраструктури, заклала міцну основу для захисту своєї критичної інфраструктури [7] та протидії кримінальним порушенням на її об'єктах. Однак, з огляду на виклики воєнного стану, появу нових загроз інфраструктурній безпеці та використання противником сучасних методів і тактик збройної боротьби [8], Національні поліції доцільно визначити пріоритети у захисті критично важливих об'єктів у кількох ключових напрямках:

- посилення взаємодії з бізнес сектором, Громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону, громадськістю, органами державної влади, місцевого самоврядування з метою превентивної діяльності у сфері захисту критичної інфраструктури;
- розробки алгоритмів орієнтовних дій уповноважених органів під час реагування на заяви і повідомлення про правопорушення вчинені на об'єктах критичної інфраструктури, методичних рекомендацій з розслідування протиправних посягань на об'єкти критичної інфраструктури, планів профілактики адміністративних та кримінальних правопорушень на цих об'єктах;
- удосконалення та адаптації механізмів і процедур взаємодії з існуючими національними системами безпеки і кризового реагування до випадків масштабних кризових ситуацій;
- з метою підвищення рівня міжвідомчої взаємодії при попередженні диверсійно-терористичних загроз активізувати проведення регулярних міжсекторальних навчань із оперативного реагування на надзвичайні ситуації на об'єктах критичної інфраструктури.

Реалізація цих заходів дозволить Національній поліції забезпечити не лише надійний захист, але й стійкість критичної інфраструктури перед будь-якими загрозами, гарантуючи стабільність і безпеку країни в умовах постійних викликів, системних перетворень та реформ.

1. Джафарова О, Лещенко Д. Національна поліція України в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.): у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. 1. С. 36-38.
2. Євсєєв В. О. До питання організації взаємодії в межах здійснення заходів протидиверсійного захисту об'єктів критичної інфраструктури. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони*: матер. регіон. круг. столу (м. Харків, 19 квітня 2019 р.). Харків : ФОП Бровін О. В., 2019. № 3. С. 102-104.
3. Клименко К. В., Савостьяненко М. В. Актуальні питання розробки і запровадження стратегії захисту критичної інфраструктури в Україні. URL : <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/302.pdf>.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Стратегія Громадської безпеки та цивільного захисту України: проєкт. URL : <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.
7. Страхніцький Я. Інституційні перетворення у напрямку підвищення ефективності державної політики захисту критичної інфраструктури. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2024. № 23. С. 28-51.
8. Страхніцький Я. Особливості державної політики захисту критичної інфраструктури в Україні та напрями її удосконалення в умовах війни. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 7 (51). С. 104-111. URL : <https://www.kelmczasopisma.com/ua/jornal/77>.

Володимир ІНЯХІН

здобувач

Харківського національного
університету внутрішніх справ

(м. Харків, Україна),

кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0003-1126-0510>

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВНЕСЕННЯМ
ЗМІН ДО КУпАП ТА ІНШИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ В РЕЗУЛЬТАТІ
РАТИФІКАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ**

Проблематика домашнього насильства, гендерно-зумовленого насильства залишається однією з тих, що потребують ефективного реагування та посилення механізму захисту прав потерпілих. Лише у 2023 р. Національною поліцією України було складено 163 542 протоколи за ст. 173-2 КУпАП. Згідно з судовою статистикою протягом 2023 р. судами розглянуто 138 655 справ за ст. 173-2 КУпАП, із них було закрито 37 358 справ (37 %), накладено санкції у вигляді штрафу – у 95 351 справі (94 %), громадських робіт – у 4138 справах, адміністративного арешту – у 1603 справах [1-2].

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» уповноважені підрозділи Національної поліції України є органом, на який покладається функція зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Саме тому важливим є вивчення особливостей діяльності крізь призму змін законодавства для вироблення ефективних рекомендацій.

Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» було внесено доповнення до законодавчих актів у вигляді нових статей та понять, наприклад запроваджено адміністративну відповідальність за сексуальні домагання (нова ст. 173-7 КУпАП) або зміни у вже діючі норми законів.

Зазначимо основні зміни в законодавстві, що набули чинності 19 грудня 2024 р.:

- притягнення неповнолітніх осіб до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства на загальних підставах (зміни до ст. 13 КУпАП);
- заборона закриття справ про домашнє насильство за малозначністю (ст. 22 КУпАП). У 2023 р. за ст.22 КУпАП було закрито 12 % всіх справ, розглянутих судами, тобто 12 500 справ;
- збільшення строку притягнення до відповідальності за домашнє насильство до 6 місяців (було 3 місяці);
- повідомлення судом про факт прийняття рішення про направлення особи на проходження корекційної програми (протягом трьох діб);
- розмежування відповідальності за вчинення домашнього насильства (ст. 173-2 КУпАП) та насильства за ознакою статті (ст. 173-6 КУпАП), невиконання термінового заборонного припису (ст. 173-8 КУпАП);
- збільшення розмірів адміністративних стягнень за вчинення домашнього насильства – від 340 до 680 грн. та від 1020 до 1360 грн. (у разі повторності);
- запровадження адміністративної відповідальності за сексуальне домагання (нова ст. 173-7 КУпАП);
- збільшення строків розгляду справ про домашнє насильство в судді (до трьох діб – замість однієї доби);
- збільшення терміну адміністративного затримання за вчинення домашнього насильства до 12 годин (було 3 години);
- наділення дитини, яка стала свідком домашнього насильства, статусом потерпілого у провадженні у справах про адміністративні правопорушення (ст. 269 КУпАП);
- запровадження обов'язкового обґрунтування судом у постанові рішення про мотиви направлення/ненаправлення особи на проходження корекційних програм для кривдників.

Наведені модифікації нормативно-правових актів спричинили зміни і в діяльності Національної поліції України. Так, до повноважень поліцейського тепер належить винесення постанови та притягнення до адміністративної відповідальності у разі неповідомлення кривдником свого місця перебування. Згідно зі ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» кривдник, стосовно якого винесено терміновий заборонний припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ органів Національної поліції України за місцем вчинення домашнього насильства протягом однієї доби з моменту винесення термінового заборонного припису у спосіб, передбачений законодавством.

Ще одним важливим нововведенням є притягнення до адміністративної відповідальності особи, яка вчинила сексуальне домагання. Проте згідно зі ст. 255 КУпАП органи Національної поліції України уповноважені лише на складання протоколу за ст. 173-7 цього кодексу.

Аналізуючи рішення Єдиного реєстру судових рішень, можемо зазначити, що відповідальність за вчинення сексуального домагання на сьогодні починає «працювати». На відміну від ст. 173-8 «Невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце тимчасового перебування у разі винесення такого припису» в судовому реєстрі вже є шість рішень суду за статтею 173-7 щодо притягнення особи за протоколами, складеними поліцейськими.

Водночас аналіз судових рішень, що з'явилися після законодавчих нововведень, свідчить про допущені поліцейськими недоліки при оформленні матеріалів справ.

Так наприклад, справу № 3/468/108/25 було закрито без притягнення кривдника до відповідальності [4]. Зважаючи на матеріали справи, чоловік притягувався за вчинене психологічне домашнє насильство щодо своїх жінки та матері. Проте поліцейський, не врахувавши змін, які були внесені до ст. 173-2 КУпАП, неправильно сформулював склад правопорушення, зокрема зазначив, що протоколом про адміністративне правопорушення особі_1 інкримінується, що він 21.12.2024 близько 18.30 год. в адреса_1 вчинив домашнє насильство психологічного характеру відносно особа_2, а саме в його присутності особа_1 ображав нецензурною лайкою та погрожував фізичною розправою його матері особа_3, внаслідок чого могла бути завдана шкода психологічному здоров'ю потерпілого. Натомість суд зазначає, що з 19.12.2024 ст. 173-2 КУпАП викладена в новій редакції, відповідно до якої адміністративна відповідальність за вказаною статтею настає за вчинення домашнього насильства, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило

тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого.

Отже, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» розширився та поглибився захист постраждалих осіб, посилилась відповідальність за домашнє насильство. З'явилась відповідальність за сексуальне домагання та насильство за ознакою статті. Органи Національної поліції України, на які покладено обов'язки з протидії домашньому насильству, відіграють ключову роль у цій сфері. Щоб їхня робота була максимально ефективною, необхідно враховувати зміни у законодавстві та діючу практику суду.

1. Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції. *ЮрФем.ua*. URL : <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-2023/>.

2. 2023 рік. *Судова влада України*. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 22.05.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#n61>.

4. Постанова судді Баштанського районного суду Миколаївської області у справі № 468/2495/24 від 11.02.2025 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125063236>.

Марія КОБА

доцент кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності Київського інституту
Національної гвардії України
(м. Київ, Україна),
доктор філософії в галузі права, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-9407-2838>

ПРЕВЕНЦІЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дослідження проблеми правопорушень серед військовослужбовців Збройних Сил України є надзвичайно важливим, оскільки ці правопорушення становлять загрозу основним принципам військового управління та здатності Сил оборони виконувати свої завдання в умовах воєнного стану. Проблеми правопорушень серед військових негативно впливають на здатність ЗСУ забезпечувати захист суверенітету і територіальної цілісності держави, а також на її боєготовність та боєздатність.

У теоретичному контексті надзвичайно важливим є розмежування понять превенції та профілактики правопорушень. Обидва терміни є ключовими для організації правопорядку в ЗСУ, однак передбачають різні підходи та завдання.

Превенція є більш широким поняттям і передбачає спрямування на недопущення виникнення правопорушень шляхом впливу на суб'єктивну сторону правопорушення ще на етапі формування наміру і мотивів. Вона є попереджувальною дією, що використовується на психологічному рівні і спрямована на зміну установок потенційного правопорушника, що дозволяє уникнути самих правопорушень до їх реалізації.

Профілактика, в свою чергу, стосується усунення чи нейтралізації факторів, які можуть сприяти скоєнню злочинів або правопорушень. Вона має практичне спрямування і включає конкретні дії, що допомагають усунути негативні фактори, які сприяють правопорушенням у середовищі військовослужбовців ЗСУ.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених питанням превентивної та профілактичної діяльності в різних сферах безпекового сектора, ще не сформульовано єдиного підходу до її трактування.

У дослідженнях О. Бандурки та інших науковців акцентується увага на важливості

соціально-психологічних факторів у попередженні правопорушень серед військових. Превенція, як зазначає вчений, включає психологічні впливи, спрямовані на формування у військовослужбовців імунітету до негативних впливів і асоціальної поведінки. Такі заходи мають важливе значення в умовах стресу і психічної втоми, які є результатами тривалої військової служби, особливо під час активних бойових дій [1].

Як зауважує О. Джафарова, проблема злочинності серед військовослужбовців вийшла за межі суто військової організації і набула загальнодержавного характеру. Зі свого боку, для ЗСУ важливо не тільки розробляти нові підходи до профілактики злочинів, але й забезпечити ефективну взаємодію з іншими органами, що працюють над цією проблемою [2, с. 178].

Превенція, як уже зазначалося, є більш широким поняттям, яке включає як профілактику, так і припинення правопорушень. Превенція не обмежується лише запобіганням злочинам – вона охоплює також заходи для мінімізації ризиків і створення умов для запобігання соціальним відхиленням. Зокрема, О. Джафарова наголошує, що превентивна діяльність не обмежується лише попередженням можливих правопорушень, а й охоплює роботу з факторами та умовами, які можуть призвести до правопорушень або сприяти їх скоєнню. Автор підкреслює, що превенція спрямована не тільки на реагування на загрози, але й на створення умов для збереження суспільного спокою і безпеки [2, с. 178].

Профілактика, в свою чергу, є частиною превенції і зосереджена на усуненні причин і умов, що можуть призвести до правопорушень. Вона застосовується до виявлення та усунення конкретних загроз. Також, за М. Корнієнком, превенція включає не тільки профілактику правопорушень, а й припинення небажаних соціальних явищ шляхом мінімізації їхніх наслідків, а також роботу на ранніх етапах для запобігання виникненню таких загроз [3].

Наприклад, превентивна діяльність поліції в Україні передбачає реалізацію заходів, спрямованих на недопущення правопорушень. Це охоплює не лише поліцейські заходи, а й роботу з іншими органами влади, громадськими організаціями та громадянами з метою запобігання соціальним загрозам за напрямками забезпечення безпеки під час масових заходів, запобігання домашнього насильства, профілактики злочинності серед неповнолітніх, а також кампанії для запобігання дорожньо-транспортних пригод.

У контексті оборонної діяльності Збройні Сили України активно здійснюють превентивні заходи для захисту суверенітету країни, нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз. Наприклад, превенція з боку ЗСУ полягає в запобіганні потенційним військовим конфліктам, здійсненні моніторингу ситуації на фронті, проведенні розвідувальних операцій, що допомагають знижувати ймовірність ескалації конфлікту. Превентивна діяльність також включає підготовку військ до можливих загроз і відповідну мобілізацію ресурсів.

Підтримуємо наукову позицію М. Корнієнка, який наголошує на важливості превентивної діяльності як складової боротьби з правопорушеннями. Дослідник зазначає, що превенція повинна включати як правоохоронні органи, так і місцеві органи влади з акцентом на забезпечення публічної безпеки. З його точки зору, превентивні заходи мають бути сплановані, координовані між різними державними установами і орієнтовані на спільну роботу з громадянським суспільством [3].

О. Джафарова визначає превенцію як окрему функцію поліції, що охоплює не лише попередження злочинів, а й виховну роботу, пропаганду законності серед населення. Вона має бути спрямована не тільки на боротьбу із злочинами, але й на створення такої атмосфери в суспільстві, яка б унеможливила порушення правопорядку [2, с. 178].

У контексті сучасної війни важливим є як запобігання злочинам, так і боротьба з факторами, які можуть спричинити дезертирство, самовільне залишення частин або інші порушення. М. Карпенко наголошує на необхідності створення сприятливих умов для військовослужбовців, щоб вони могли адаптуватися до важких умов війни. Профілактика злочинів і правопорушень повинна враховувати специфіку військової служби, зокрема високий рівень стресу та психологічного навантаження.

Запровадження ефективних профілактичних заходів у ЗСУ потребує комплексного підходу, який включає правову освіту, психологічну підтримку, фізичну підготовку та моральну підтримку військовослужбовців. Важливо, щоб ці заходи були підкріплені змінами в організаційній структурі та покращенням внутрішнього управління.

Таким чином, науковий пошук підходів до визначення категорій «превентивна діяльність» та «профілактична діяльність» вимагає подальших ґрунтовних досліджень. Це є необхідним для того, щоб виробити єдину та чітку концепцію цих категорій, яка б не лише відповідала сучасним викликам у правозастосовчій практиці, а й сприяла ефективній реалізації превентивних і профілактичних заходів у секторі безпеки та оборони.

1. Бандурка О. М. Профілактика злочинності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 115-124.
2. Джафарова О. В. Національна поліція України як провідний суб'єкт здійснення превентивної діяльності. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листопада 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 176-178.
3. Корнієнко М. В. Адміністративно-правові основи взаємодії територіальних підрозділів національної поліції та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 379-384.
4. Брусакова О. В. Доктринальні підходи до визначення поняття категорій превентивна та профілактична діяльність поліції. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 201-207.

Олександр КОБА

доцент кафедри управління підрозділами
Національної гвардії України
Київського інституту
Національної гвардії України
(м. Київ, Україна),
кандидат педагогічних наук,
старший дослідник

<https://orcid.org/0000-0002-4311-6957>

**ЗАСТОСУВАННЯ ФОТО- ТА ВІДЕОЗЙОМКИ ПІД ЧАС НЕСЕННЯ
СЛУЖБИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У сучасних умовах безпеки і оборони Національна гвардія України (далі – НГУ) відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку та боротьбі з різними загрозами, зокрема в умовах російсько-української війни. Одним із ефективних засобів досягнення цих цілей є застосування фото- та відеофіксації, яка активно використовується в підрозділах НГУ під час виконання службово-бойових завдань. Відеофіксація забезпечує документування правопорушень, моніторинг оперативної обстановки, а також сприяє зниженню рівня злочинності та зміцненню громадського контролю за діями військовослужбовців. Цей спосіб документування застосовується під час перевірки документів, патрулювання, роботи на блокпостах, супроводу колон та виконання інших важливих завдань. Використання технічних засобів фіксації є невід'ємною частиною сучасної правоохоронної діяльності, що сприяє підвищенню рівня безпеки у воєнний час.

Актуальність даної теми обумовлена не тільки зростанням необхідності в застосуванні фото- та відеофіксації у діяльності НГУ, а й тим, що правоохоронні технології перебувають на етапі постійного розвитку. В умовах триваючої війни підрозділи НГУ стикаються з новими викликами, які вимагають адаптації до сучасних загроз, таких як дезінформація, порушення громадської безпеки та правопорядку, діяльність незаконних збройних формувань та терористичні акти. Використання відеофіксації допомагає контролювати дотримання правопорядку, документувати правопорушення та створювати доказову базу для слідчих дій.

Підвищення ефективності використання відеофіксації, модернізація технічних засобів фіксації та впровадження нових цифрових технологій стали надзвичайно важливими для забезпечення національної безпеки. Отже, питання організації та вдосконалення здійснення фото- та відеофіксації у межах діяльності НГУ є надзвичайно важливим для забезпечення оперативності та ефективності виконання завдань.

Фото- та відеофіксація є важливим засобом забезпечення правопорядку та безпеки в умовах воєнного стану. Вона застосовується для документування правопорушень, моніторингу оперативної обстановки та збору доказової бази. Одним із ключових аспектів використання технічних засобів фіксації є їх відповідність чинному законодавству.

Основу правового регулювання використання фото- та відеофіксації у діяльності НГУ складають такі нормативно-правові акти:

– Закон України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. – визначає завдання та повноваження НГУ у сфері забезпечення громадської безпеки та правопорядку [1];

– Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. – регламентує особливості діяльності військових формувань у період дії воєнного стану [2];

– наказ МВС України № 12 від 13.01.2021 «Про затвердження Інструкції із застосування військовослужбовцями Національної гвардії України технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису» – встановлює порядок використання відеофіксації у діяльності підрозділів НГУ, включаючи документування правопорушень та забезпечення доказової бази [3];

– постанова Кабінету Міністрів України № 1456 від 29.12.2021 «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» – визначає правила застосування технічних засобів фіксації у правоохоронній діяльності та під час здійснення заходів безпеки у воєнний час [4].

Використання відеофіксації у діяльності НГУ здійснюється за такими напрямками:

– документування правопорушень – фото- та відеозапис дозволяє фіксувати факти порушень громадської безпеки, забезпечуючи прозорість правоохоронної діяльності;

– контроль дотримання режиму воєнного стану – запис на блокпостах та під час патрулювання допомагає фіксувати пересування транспорту, перевірку документів та інші заходи;

– моніторинг бойових дій та надзвичайних ситуацій – відеоспостереження та використання безпілотних літальних апаратів забезпечують оперативне отримання інформації про обстановку;

– забезпечення доказової бази – відеоматеріали використовуються у слідчих діях та судових процесах, що сприяє притягненню винних до відповідальності;

– захист прав військовослужбовців та цивільного населення – відеозапис допомагає запобігати неправомірним діям та маніпуляціям із доказами.

Отже, фото- та відеофіксація є невід’ємним елементом діяльності Національної гвардії України, забезпечуючи правопорядок, ефективність правоохоронних заходів та захист прав громадян.

Крім того, важливими аспектами, пов’язаними з використанням фото- та відеофіксації у діяльності НГУ, є:

– впровадження штучного інтелекту для автоматичного аналізу відеоматеріалів та розпізнавання потенційних загроз;

– забезпечення кібербезпеки відеоданих шляхом використання шифрування та захисту від несанкціонованого доступу;

– розширення функціоналу віореєстраторів – інтеграція з базами даних для миттєвої ідентифікації осіб.

У зв’язку з триваючими бойовими діями та особливостями воєнного стану підрозділи Національної гвардії України стикаються з новими викликами, що потребують удосконалення методів фіксації та документування правопорушень. Незважаючи на важливу роль фото- та відеофіксації у забезпеченні громадської безпеки та порядку, існують проблеми, пов’язані з ресурсним забезпеченням. Фінансові обмеження можуть впливати на якість технічного оснащення, що знижує ефективність виконання завдань у складних умовах. Крім того, актуальним залишається питання підвищення кваліфікації особового складу в сфері використання сучасних засобів фіксації.

Подальший розвиток такого напрямку, як використання систем фото- та відеофіксації у діяльності НГУ, повинен передбачати збільшення фінансування, впровадження новітніх технологій та вдосконалення процедур збору, обробки та зберігання відеоданих. Зокрема, важливо інтегрувати автоматизовані системи аналізу відеозаписів та розширити можливості використання безпілотних літальних апаратів для моніторингу обстановки.

Таким чином, нормативно-правова база, що регулює використання фото- та відеофіксації у діяльності Національної гвардії України, є ключовим механізмом для забезпечення правопорядку та контролю за діями силових структур. Її вдосконалення та адаптація до сучасних загроз дозволить значно підвищити ефективність роботи військовослужбовців НГУ, сприятиме захисту прав громадян та забезпеченню безпеки у критичних ситуаціях.

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

3. Про затвердження Інструкції із застосування військовослужбовцями Національної гвардії України технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису: наказ МВС України від 13.01.2021 р. № 12. *ZAKON online*. URL : https://com.ua/documents/show/494437___670390.

4. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1456. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-п#Text>.

Дмитро КАЗНАЧЕСВ

доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-5193-7176>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сьогодні в умовах воєнного стану повноцінне функціонування підрозділів Національної поліції України неможливе без тісної взаємодії із засобами масової інформації.

Тема взаємодії правоохоронних органів із засобами масової інформації не нова і зазвичай не проста. Частково це пов'язане з низьким рівнем довіри з боку населення, частково – зі значними розбіжностями в принципах діяльності журналістів та відповідних пресцентрів підрозділів Національної поліції України. Водночас відкритість, прозорість та довіра є цінностями, що лежать в основі функціонування Національної поліції України.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію» діяльність поліції є публічною, тобто вона інформує засоби масової інформації про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, стан громадського порядку, а також заходи щодо його зміцнення [1]. У свою чергу, засоби масової інформації поширюють цю інформацію серед населення.

Нинішній рівень співпраці Національної поліції України із засобами масової інформації та довіри до правоохоронних органів не можна визнати високим та таким, що дозволяє поліції якісно, оперативно та професійно виконувати свої функції.

Тому актуальною проблемою є пошук організаційних підходів, що дозволяють вести відкритий діалог підрозділів Національної поліції України з громадськістю та засобами масової інформації: тісна взаємодія цих інституцій сприятиме поширенню достовірної інформації та своєчасному обговоренню актуальних питань та проблем, особливо в умовах воєнного стану. Крім того, як зазначає Я. Шнурко, це дасть змогу здійснювати підтримку Національної поліції з боку ЗМІ у судових позовах, а також сприятиме здійсненню громадського контролю за діяльністю Національної поліції з боку ЗМІ [2, с. 538].

У структурі Національної поліції України створені спеціальні підрозділи, які відповідають за налагодження зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації: відділи (управління) зв'язків з громадськістю, іноді – пресслужби.

Слід зазначити, що з боку правоохоронних органів у відносинах бере участь не просто співробітник відомства, а юрист. З боку засобів масової інформації журналіст вступає у відносини взаємодії, знаючись на юридичній лексичі та існуючих обмеженнях на поширення інформації службового та оперативного характеру. Тому працівники відділів зв'язків з громадськістю дотримуються певної тактики подачі матеріалів у засоби масової інформації [3, с. 185].

З-поміж іншого створенню іміджу нової патрульної поліції сприяла допомога іноземних експертів, які, на жаль, не до кінця розуміють специфіку України: менталітет громадян, історичні особливості, культуру, мову, правову свідомість, законодавче забезпечення тощо.

Звичайно, не можна забувати про те, що розробка якісного фірмового стилю потребує залучення певних ресурсів, але на прикладі патрульної поліції доведено, що це

можливо. Також підтримуємо думку авторів, які пропонують внести зміни до Закону України «Про Національну поліцію» щодо регламентації напрямів взаємодії Національної поліції України зі ЗМІ, що зумовить покращення взаємодії поліції зі ЗМІ, налагодження партнерських відносин, спрямованих на підвищення рівня правопорядку та безпеки громадян [4, с. 576], а також розробити та впровадити Концепцію вдосконалення взаємодії підрозділів системи МВС України та засобів масової інформації, що дасть змогу вирішити багато питань стосовно підвищення ролі громадського контролю в діяльності Національної поліції України та розширення меж принципу відкритості та прозорості цієї діяльності в демократичному суспільстві, окреслити напрями взаємодії ЗМІ з поліцією [2, с. 540].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що відкритість і прозорість діяльності правоохоронних органів у сучасному демократичному суспільстві мають бути невіддільними від налагодження якісної комунікації із засобами масової інформації.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

2. Шнурко Я. В. Форми взаємодії Національної поліції та засобів масової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 538-540. URL : http://www.lsej.org.ua/11_2021/141.pdf.

3. Бондаренко О. С., Глазунова О. А., Голишевська А. С. Актуальні питання діяльності Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 184-186. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2017/6_2017.pdf.

4. Миронюк Р. В., Логвиненко Б. О. Напрямки взаємодії Національної поліції з засобами масової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 573-576. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2023/129.pdf.

Станіслава МИРОНЮК

доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-6462-2173>

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

На сьогодні, під час дії воєнного стану, відбувся величезний стрибок у розвитку новітніх технологій в сфері безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА або дрони), які стали важливим інструментом для працівників поліції багатьох підрозділів, оскільки дозволяють ефективно виконувати низку завдань, враховуючи надзвичайні умови, обмеженість часу виконання завдань та небезпеку.

Говорячи про основні напрями використання БпЛА в умовах воєнного стану, можемо відзначити те, що БпЛА забезпечують постійний моніторинг в режимі реального часу, що є критично важливим під час військових конфліктів або загострення ситуації. Штурмові підрозділи, сформовані для посилення Сил оборони в МВС України, які отримали назву «Гвардія наступу» і одним з яких є підрозділ Національної поліції «Лють», використовують дрони безпосередньо під час ведення бою, а також для спостереження за переміщенням ворожих сил, техніки, контролю за стратегічно важливими об'єктами. БпЛА допомагають підрозділам поліції у патрулюванні міст і селищ, забезпечуючи спостереження за ситуацією в зонах підвищеного ризику, а також роботу на деокупованих територіях. Вони дозволяють оперативно виявляти спроби порушень правопорядку і реагувати на них із мінімальним ризиком для поліцейських. Також важливо контролювати переміщення населення і транспорту, особливо у районах, де можливі блокади чи заборони на пересування, в чому дрони є незамінними, допомагаючи перевіряти дотримання таких обмежень та виявляючи нелегальні переміщення або порушення комендантської години. БпЛА можуть бути використані для контролю за критичними інфраструктурними об'єктами, зокрема енергетичними, водними та

транспортними, а також для перевірки захисту державних установ і військових частин.

Незважаючи на актуальність використання дронів Національною поліцією України сьогодні, є необхідність розглянути перспективу їх використання підрозділами поліції, коли закінчиться повномасштабне вторгнення.

Окреслимо основні, на нашу думку, напрями використання БпЛА Національної поліцією України в мирний час для швидкого реагування та оперативного вирішення завдань:

- дрони можуть здійснювати відео- та фотозйомку на місці події, що дозволяє документувати злочини, дорожньо-транспортні пригоди (катастрофи), фіксувати можливі порушення та допомагати в подальших розслідуваннях;

- БпЛА дозволяють швидко обстежувати великі території, що ускладнюється через обмежений доступ або небезпеку для працівників поліції, які забезпечують охорону публічного порядку;

- завдяки оснащенню тепловізорними камерами дрони можуть швидко виявляти людей, які потребують допомоги, навіть в умовах поганої видимості або в темну пору доби, а також для розшуку людей, щодо яких отримано повідомлення про те, що вони безвісно зникли, або щодо осіб, які вчинили правопорушення та переховуються;

- враховуючи, що наслідки війни будуть відчутні ще не одне десятиліття після її закінчення, БпЛА можуть використовуватись для керування особами, які зайшли в небезпечну зону (де працює активний стрілець, або замінована територія, тощо), за допомогою гучномовця чи письмових вказівок, які розташовують на скиді БпЛА, моніторингу стану таких постраждалих, віддаленого надання допомоги, доставлення медикаментів, води, їжі та інших необхідних вантажів у важкодоступні райони, куди транспорт не може потрапити, що також забезпечить виключення ризику загибелі або травматизації сил допомоги під час порятунку цих осіб.

На основі вищезазначеного виокремимо такі переваги використання БпЛА працівниками поліції. Дрони дозволяють значно прискорити процес збору інформації, що є особливо важливим в умовах обмеженого часу. Також вони дозволяють правоохоронцям працювати в небезпечних умовах без ризику для життя або з максимальним його виключенням, оскільки дрони можуть працювати без фізичної присутності людей в зоні небезпеки.

Не можемо обійти стороною ще одну позитивну складову використання БпЛА. Незважаючи на те що наша країна достатньо прогресивна, життя та здоров'я людини є найбільшою цінністю, нам все ж необхідно звернути увагу на прагматичність деяких європейських країн. Мова йде про збереження фінансів через збереження людського ресурсу, а саме: при травматизації або загибелі осіб, що виконують завдання із захисту України (працівники поліції, військові), держава здійснює соціальні виплати та надання матеріальної допомоги постраждалому або сім'ї загиблого. Ці соціальні гарантії є як одноразовими, так і довічними (пенсія у зв'язку з втратою годувальника, пенсія по інвалідності, пільги на оплату комунальних платежів та ін.). До того ж, при травматизації особи остання потребує медичного обслуговування, на яке мають бути виділені кошти, а також ця особа частіше за все стає непрацездатною. Вкладаючи кошти в розвиток різних напрямів з використання БпЛА Національною поліцією України та навчання різного роду знань та вмінь у галузі таких технологій, країна буде зберігати життя та здоров'я працівників поліції, які прийняли присягу щодо захисту від протиправних посягань на життя, здоров'я, права й свободи громадян, державний устрій і громадський порядок, та, якщо доречно так сказати, економити на соціальних виплатах.

До негативних чинників – ризиків використання БпЛА – варто віднести такі:

1. Технічні обмеження. Дрони мають обмежені радіус дії та тривалість польоту, що може ускладнювати їх використання на великих територіях або в умовах несприятливої погоди, але розвиток у цій сфері триває, тому, на нашу думку, ці обмеження є тимчасовими;

2. Використання БпЛА без прийняття необхідних змін в законодавстві може викликати занепокоєння щодо порушення приватності (прав та свобод громадян). Це вимагає ретельного правового регулювання та визначення чітких стандартів використання;

3. Для ефективного та законного використання БпЛА необхідно мати висококваліфікованих операторів, що потребує додаткових витрат на навчання і підтримку персоналу.

Підсумовуючи, зауважимо, що ця тема, безперечно, є актуальною, а також достатньо дискусійною і має бути розглянута науковцями в роботах більш ґрунтовно. На нашу думку, аби бути сучасною країною, необхідно мати відповідну законодавчу та нормативну базу, яка регулюватиме використання БпЛА в роботі Національної поліції України, зокрема в контексті

захисту прав громадян на приватність і безпеку. Розробка чітких стандартів використання БпЛА допоможе забезпечити їхню ефективність і запобігти потенційним зловживанням. Використання БпЛА є важливим інструментом для підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності поліції та рятувальних служб. Дрони дозволяють швидко і безпечно реагувати на різноманітні загрози та допомагають у зборі необхідної інформації, що є критично важливим для ефективного управління в кризових ситуаціях. Однак їх використання повинно супроводжуватись чітким правовим регулюванням і належною підготовкою операторів.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Ростислав МОЛЧАНОВ

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0002-1751-9832>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЗАКОННИХ ВИМОГ ПОСАДОВИХ ОСІБ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Питання адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів є надзвичайно важливим у сучасному суспільстві. Його актуальність обумовлена необхідністю підтримання ефективної роботи податкової системи, адже саме посадові особи цих органів виконують ключові функції щодо збору податків, контролю за їх обчисленням і своєчасною сплатою. Ігнорування законодавчих вимог із боку суб'єктів податкових відносин може спричинити фінансові втрати для державного бюджету та підірвати економічну стабільність.

Адміністративна відповідальність за такі порушення має на меті зміцнення правопорядку, підвищення довіри до державних органів, захист прав платників податків і забезпечення стабільного функціонування фінансової системи країни. Заходи адміністративного впливу, що застосовуються уповноваженими посадовими особами та іншими компетентними органами, повинні здійснюватися в межах їхніх повноважень та виключно відповідно до норм адміністративного законодавства. Законність при притягненні до адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів забезпечується через регулярний моніторинг, що проводиться Державною податковою службою.

Принцип відповідальності передбачає, що адміністративні заходи можуть бути застосовані лише за конкретні протиправні дії або бездіяльність. Жодні внутрішні переконання, думки чи наміри особи не можуть стати підставою для відповідальності, якщо вони не були реалізовані у формі дій або бездіяльності, що суперечать закону.

Адміністративна відповідальність застосовується лише до тих дій, які закон чітко кваліфікує як проступки, тоді як інші порушення, незважаючи на їхній вплив на суспільні інтереси, не підлягають адміністративному стягненню, якщо вони не передбачені законодавством. Принцип невідворотності означає, що кожен, хто порушує закон, має бути притягнутий до відповідальності, проте існують винятки – наприклад, для неповнолітніх або осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, коли замість звичайних адміністративних санкцій застосовуються альтернативні заходи впливу.

Щодо санкцій за вчинення такого адміністративного правопорушення, як невиконання законних вимог посадових осіб органів доходів і зборів, то необхідно зазначити, що як засіб впливу до порушників податкового законодавства застосовуються санкції податково-

правових норм, що мають різний характер та види [1].

Під санкцією податково-правової норми розуміють певні юридичні наслідки, що настають при недотриманні або порушенні диспозиції даної норми. Санкція податково-правової норми закріплює різний характер наслідків, який проявляється у заходах державного примусу. Характеризуючи санкцію податково-правової норми, необхідно розмежовувати:

- а) власне санкцію як несприятливі юридичні наслідки для правопорушника, передбачені безпосередньо в податково-правовій нормі і застосовуються при її порушенні;
- б) забезпечення примусовою силою держави здійснення податково-правової норми [2, с. 159].

Санкція є завершальним структурним елементом податково-правової норми, зміст якої в юридичній науці поєднують із негативними наслідками для правопорушника, заходами державного впливу, покаранням [3, с. 229-230].

Відповідно до ст. 280 КУпАП, предмет адміністративно-юрисдикційного доказування полягає у тому, що органи адміністративної юрисдикції, зокрема податкові органи, мають встановити факт вчинення правопорушення, визначити вину правопорушника та його здатність нести відповідальність, а також зафіксувати обставини, що можуть як пом'якшити, так і обмежити відповідальність, встановити характер і розмір завданої шкоди, підстави для передачі матеріалів справи до товариського суду чи інших структур, а також інші важливі аспекти, що впливають на належне вирішення справи. Хоч законодавство чітко визначає основні групи доказових обставин, питання щодо інших можливих аспектів залишається відкритим, тому органи повинні діяти згідно з завданнями, встановленими ст. 245 КУпАП. При цьому процес доказування охоплює комплекс факторів, що впливають на міру та характер відповідальності; незважаючи на це, на практиці виникають труднощі при оформленні протоколів за ст. 163-3 КУпАП, що призводить до повернення матеріалів до Державної фіскальної служби України для їх доопрацювання відповідно до вимог ст. 256 КУпАП.

Судові рішення, які вказують на необхідність повернення протоколів, складених за ст. 163-3 КУпАП, на доопрацювання, свідчать про недостатню якість їх підготовки. Це, на нашу думку, вимагає розробки чітких методичних рекомендацій, їх поширення серед співробітників податкових органів, а також проведення інструктажів і навчальних тренінгів для підвищення професійної компетенції.

Окрім того, адміністративну відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів слід розглядати крізь призму забезпечення прав громадян. Такий підхід є важливим, оскільки адміністративна відповідальність спрямована на захист громадського порядку та прав кожного члена суспільства, сприяючи їхній реалізації та охороні.

Аналіз викладеного матеріалу дозволяє дійти висновку, що адміністративна відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів виступає потужним інструментом для забезпечення належного виконання їхніх функцій, захисту прав громадян і суб'єктів господарської діяльності, а також зміцнення законності та стабільності податкової системи. Застосування адміністративних санкцій створює умови для ефективного функціонування податкової системи, сприяє надходженню коштів до бюджету і запобігає податковим правопорушенням, а накладення адміністративних стягнень має виражений профілактичний ефект, підвищує рівень правосвідомості та відіграє ключову роль у протидії податковим злочинам, охоплюючи не лише випадки невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів.

1. Баїк О. І. Про різновиди санкцій податково-правових норм. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2(1). С. 47-50.

2. Бех Г. В. Податкове право: навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 400 с.

3. Мельник П. В., Варналій З. С., Тарангул Л. Л. та ін. Податкова політика України: навч. посібник. К. : Знання України, 2011. 505 с.

Каріна ПІСОЦЬКА

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права
<https://orcid.org/0000-0002-9108-2640>

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТАТТЕЮ 173-7 КУпАП «СЕКСУАЛЬНЕ ДОМАГАННЯ»

Одним із важливих міжнародних правових актів у сфері гендерної рівності, боротьби проти насильства за ознакою статі та протидії дискримінації є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).

Саме тому з метою приведення норм Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у відповідність до положень Стамбульської конвенції та вдосконалення процесуального порядку розгляду таких справ були внесені відповідні зміни у вітчизняне законодавство.

Так, 22 травня 2024 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», що набрав законної сили 20 грудня 2024 р. [1].

Проаналізуємо практику судових рішень щодо притягнення осіб до відповідальності за ст. 173-7 КУпАП «Сексуальне домагання». На сьогодні (лютий 2025 р.) у Єдиному реєстрі судових рішень знаходиться 7 таких судових рішень – постанов, з яких 4 набрали законної сили. Серед всіх рішень суду лише одне провадження за ч. 1 ст. 173-7 КУпАП закрито у зв'язку з відсутністю складу правопорушення у діях особи, на яку було складено протокол.

Отже, розглянемо рішення у справі № 592/190/25 від 09 січня 2025 р., в якому зазначено, що згідно з протоколом про адміністративне правопорушення серії ВАД № 137107 від 20.12.2024 ОСОБА_1 притягується до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 173-7 КУпАП за те, що в період часу починаючи з 01.12.2024 ОСОБА_1, перебуваючи за місцем мешкання, а саме в АДРЕСА_2, умисно вчинив проти ОСОБА_2 образливі, принизливі дії сексуального характеру, а саме надсилав через мобільний додаток «Telegram» повідомлення сексуального підтексту. У судовому засіданні ОСОБА_1 вину у вчиненому адміністративному правопорушенні не визнав, зазначив, що знайомі з ОСОБА_2 давно, щодо неї він проявляє симпатію та почуття, мав намір створити відносини в парі, проте жодних умисних проти бажання ОСОБА_2 образливих, принизливих дій сексуального характеру не вчиняв. Після того, як приїхала поліція, яку викликала ОСОБА_2, його ніхто не допитував, не з'ясовував що стало підставою для виклику поліції, інспекторами поліції не оглядався його телефон на предмет наявності у переписці з ОСОБА_2 на її адресу будь-яких висловлювань сексуального характеру, які б принижували її гідність. Потерпіла ОСОБА_2 у судовому засіданні просила притягнути ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 173-7 КУпАП. Інспекторами поліції в обґрунтування наявності підстав для притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 173-7 КУпАП, долучено до матеріалів справи скріншоти з діалогом переписки ОСОБА_1 та ОСОБА_2 в мобільному додатку «Telegram» [2].

Отже, аналізуючи все рішення у цій справі, можемо коротко викласти наступне. Під час дослідження доказів суд з'ясував, що листування двох осіб у месенджері здійснювалося за взаємною згодою. Так, до справи були долучені скріншоти діалогу з мобільного додатку та надана правова оцінка судом щодо змісту конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які громадянин використав у переписці з іншою особою. Саме тому вищезазначені докази не дають підстав вважати, що дії особи, яка ймовірно вчинила адміністративне правопорушення, слід кваліфікувати як сексуальне домагання, тобто умисне

вчинення проти бажання особи образливих, принизливих дій сексуального характеру, виражене у вербальній формі, що безпідставно викликає у постраждалої побоювання за свою безпеку.

Провадження у цій справі про адміністративне правопорушення було закрито судом на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП за відсутністю складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173-7 КУпАП.

Ще одним рішенням, яке варте уваги, є судові рішення № 124757377 Рівненського міського суду Рівненської області. Згідно з яким 01.01.2025 ОСОБА_1 в м. Рівне по вул. А. Мельника, 18 в автомобілі марки «Mercedes-Benz» д.н.з. НОМЕР_1 вчинив сексуальне домагання, тобто умисне вчинення проти бажання особи гр. ОСОБА_2 образливих, принизливих дій сексуального характеру, виражених вербально та невербально, а саме тричі пропонував вступити в статевий акт та торкався ніг з метою вступити в статевий акт.

В судовому засіданні ОСОБА_1 підтвердив обставини, зазначені у протоколі про адміністративне правопорушення, свою вину визнав повністю, щиро розкався та просив суд суворо його не карати. Суду повідомив, що він раніше не притягувався до адміністративної відповідальності, офіційно працевлаштований, одружений та має на утриманні малолітню дитину. Також зазначив, що послуг з перевезення пасажирів на таксі вже не здійснює, оскільки після вищевказаного випадку був заблокований службою «Uklon». Потерпіла ОСОБА_2 та її представник адвокат Л. Суржук в судовому засіданні підтвердили обставини, зазначені у протоколі про адміністративне правопорушення, та просили суд притягнути ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності. Заслухавши учасників розгляду в судовому засіданні, дослідивши адміністративні матеріали, суд зазначив, що ОСОБА_1 було вчинено адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 173-7 КУпАП (сексуальне домагання). Крім визнання вини ОСОБА_1, доведені обставини вчинення адміністративного правопорушення, вина його підтверджується матеріалами адміністративної справи, а саме: заявою та поясненнями ОСОБА_2, поясненнями ОСОБА_1, іншими матеріалами справи.

Отже, проаналізувавши судові рішення, доходимо таких висновків.

Суть протиправного діяння повинна точно відповідати ознакам складу адміністративного правопорушення, зазначеним у статті 173-7 КУпАП, тобто необхідно вказати не сам факт вчинення сексуального домагання, а описати об'єктивну сторону (сукупність ознак, які характеризують зовнішній прояв зазначеного адміністративного правопорушення).

Крім того, важливим при кваліфікації даного правопорушення є факт згоди чи незгоди. Наприклад, у першому рішенні судом досліджено та зроблено висновок про те, що листування в месенджері сексуального характеру між двома особами відбувалося за взаємною згодою.

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 22.05.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#n7>.

2. Постанова судді Ковпаківського районного суд м. Суми у справі № 592/190/25 від 09.01.2025 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124300154>.

Фаїр РАГІМОВ

доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з державного управління
<https://orcid.org/0000-0001-5645-4560>

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

З моменту свого створення у 2015 р. Національна поліція України визначила вектором розвитку формування сучасної правоохоронної інституції з європейськими стандартами у діяльності.

Можна із впевненістю вести мову про те, що реформування окремих служб або сервісів Національної поліції України відбувалося з неоднаковою ефективністю. Наприклад, відносно успішна реформа патрульної поліції не знайшла подальшого поширення на інші підрозділи, не були запроваджені штрафні бали для водіїв за порушення правил дорожнього руху, не знайшов належного розвитку інститут поліцейських офіцерів громади, досить непослідовним є становлення служби освітньої безпеки щодо визначення повноважень таких поліцейських тощо.

Одним із останніх та найбільш дискусійних аспектів поліцейської служби слід вважати можливість участі поліції особливого призначення в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій під час дії воєнного стану в ході відсічі збройної агресії проти України та за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою (ч. 4 ст. 24) [1]. З іншого боку, у Резолюції 690 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про декларацію про поліцію» закріплено, що поліцейський продовжує виконувати свої завдання охорони громадян і майна під час війни і ворожої окупації в інтересах громадянського населення. Тому він не має статусу учасника військових дій (комбатанта) і до нього не застосовуються положення Третьої Женевської конвенції від 12 серпня 1949 р. щодо поводження з військовополоненими [2]. Примітно, що міжнародний документ не має обов'язкової сили та по суті містить рекомендаційні норми. Натомість зміни до вітчизняного закону обумовлені об'єктивною потребою консолідації зусиль для подолання розв'язаної проти України збройної агресії.

Цілком очевидно, що в особливий період дії воєнного стану у системі Національної поліції України загострилося питання «кадрового голоду». Це обумовлено низкою факторів, серед яких:

- виїзд за кордон та звільнення частини поліцейських;
- залучення поліцейських до безпосередньої участі у бойових діях;
- підвищені загрози травмувань, каліцтв та загибелі під час виконання службових завдань та багато іншого.

За наведених обставин у повоєнний період одним з найбільш актуальних питань стане формування кадрового складу Національної поліції України та оптимізація пріоритетів у її діяльності для відновлення ефективної роботи. Розмірковуючи над тим, чи потрібно і доцільно залучати до служби в Національній поліції України іноземних фахівців, варто спиратися на декілька обставин.

По-перше, слід зазначити, що у ч. 6 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» закріплено, що у випадках, передбачених законом, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України [3]. Але на службу в Національній поліції України зазначена можливість не поширюється.

По-друге, сприймаючи те, що зарубіжні фахівці необхідні для відновлення роботи Національної поліції України насамперед не як поліцейські безпосередньо, а як менеджери та спеціалісти з правоохорони, можливість такого залучення вбачається цілком допустимою.

Найголовнішою проблемою тут є внесення змін і доповнень до національного законодавства, а саме законів України «Про Національну поліцію» та «Про державну службу». Саме шляхом законодавчого закріплення прийняття зарубіжних фахівців на службу в поліцію для виконання організаційних та менеджментських функцій можна забезпечити поліпшення ефективності роботи Національної поліції України.

Слід зазначити, що історія функціонування поліцейських структур у багатьох державах має приклади подібної взаємодії, що сприяла швидкому відновленню поліцейської діяльності у повоєнний період. Так, на частині деокупованої союзними військами території Італії наприкінці Другої світової війни було створено поліцейський корпус, який діяв до 1961 р. Причому з 1945 до 1954 р. зазначеними поліцейськими силами керував колишній офіцер британської поліції полковник Дж. Річардсон. Новоутворені сили називалися «цивільною поліцією» для того, щоб розмежувати їх із військовою поліцією, діючою на деокупованій території, та виконували завдання із охорони публічного порядку і безпеки [4].

На наше переконання, для успішного повоєнного розвитку Національної поліції України, налагодження її роботи за європейськими стандартами та відновлення кадрового потенціалу надзвичайно важливим є залучення зарубіжних фахівців із значним досвідом керівництва у сфері правоохорони. Це може стати новим етапом розвитку вітчизняної поліцейської інституції, коли зарубіжний досвід сприятиме більш послідовному та комплексному впровадженню необхідних реформ у правоохоронній сфері.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
2. Декларація про поліцію 1979 р. *Конституанта*. URL : https://constituanta.blogspot.com/2011/12/1979_24.html.
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
4. Venezia Giulia Police Force. *Wikipedia*. URL : <https://w.wiki/CugT>.

Олексій УЛЬЯНОВ

професор кафедри
адміністративної діяльності поліції
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-3397-0965>

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ДІЇ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», поліція є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Серед завдань поліції на першому місці стоїть забезпечення публічної безпеки і порядку, що підкреслює пріоритетність в діяльності не лише поліції, але й органів державної влади та місцевого самоврядування.

Наразі, увівши нове терміносполучення «публічна безпека і порядок», законодавець не надає визначення цього феномену.

Особливо актуальним чітке нормативно-правове регулювання діяльності поліції є під час ускладнення оперативної обстановки та в умовах воєнного стану.

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, визначає Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Відповідно до зазначеного закону, воєнний стан є особливим правовим режимом. Він може вводиться або загалом на всій території України, або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Уведення воєнного стану передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Цей закон окреслив завдання Національної поліції щодо її діяльності в умовах воєнного стану, що полягають у сприянні діяльності військової адміністрації, суду, органів прокуратури, юстиції тощо; перед військовою адміністрацією звітують про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території.

Законом України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», з метою оптимізації діяльності поліції, зокрема під час дії воєнного стану, до закону України «Про Національну поліцію» було внесено зміни стосовно дії поліції під час правового режиму воєнного стану. Зокрема

зазначено, що під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Серед основних повноважень поліції, що містять ст.23 Закону України «Про Національну поліцію», зазначено, що поліція, відповідно до повноважень бере участь у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості.

Слід звернути увагу на ст. 24 вказаного закону, що визначає додаткові повноваження в діяльності поліції, зокрема зазначено, що у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також під час відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості [3].

Національна поліція відіграє центральну роль у забезпеченні публічної безпеки і порядку, як у мирний час так і в умовах воєнного стану, що обумовлено її сутністю та відображено у завданнях, якими вона законодавчо наділена, які викладені у ст. 2 Закону «Про Національну поліцію» та знаходять своє відображення у вищевказаному визначенні поліції. Це також яскраво відображається у положеннях ст. 23 Закону «Про Національну поліцію», яка надає перелік повноважень, якими наділяється поліція та перелік яких, власне, і було розширено Законом України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» [4, с. 20].

Як слушно зазначає Безпалова О., одним із факторів, що може здійснити негативний вплив на стан забезпечення публічного порядку та публічної безпеки у мирний час, є проведення масових заходів, участь в яких бере велика кількість людей. Проте, що стосується збройних конфліктів, то кількість таких факторів істотно вище, що вимагає залучення додаткових сил та використання значно ширшого кола правових інструментів. У межах реалізації цього напрямку на органи поліції додатково покладається обов'язок щодо:

- забезпечення публічного порядку на деокупованих територіях;
- недопущення випадків мародерства та затримання мародерів у разі їх виявлення;
- здійснення заходів поліцейського піклування з урахуванням суттєвого збільшення кола осіб, які потребують таких заходів;
- перевірки транспортних засобів на автошляхах та блокпостах;
- здійснення контролю за дотриманням правил зберігання та носіння вогнепальної зброї; виявлення та затримання осіб, які перебувають у розшуку;
- пошуку безвісно зниклих осіб тощо [5, с. 13-25].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану, можуть бути тимчасово обмежені конституційні права і свободи громадян, дану норму знаходимо в Указі Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», у якому зазначено, що тимчасове обмеження, на період дії правового режиму воєнного стану, конституційні права і свободи людини і громадянина необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [6].

Як слушно зазначає Чишко К., метою введення даних обмежень є відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Тобто у цьому випадку мова йде не про негативний характер обмежень із метою порушення відповідних прав і свобод, а про сприяння відповідним органам державної влади та місцевого самоврядування у максимально ефективному виконанні покладених на них обов'язків. Таким чином, органи та підрозділи поліції під час виконання покладених на них обов'язків в умовах правового режиму воєнного стану повинні приділяти особливу, підвищену увагу саме неухильному дотриманню прав і свобод громадян, недопущенню їх незаконного обмеження та відновленню порушених прав [4, с. 53].

Обмеження прав можуть проявлятися під час покладання на громадянина додаткових юридичних обов'язків, або під час безпосереднього застосування заходів адміністративного примусу. Як бачимо з положень Конституції України, права і свободи громадян обмежуються з конкретною метою, а саме: захисту конституційного ладу, прав і свобод громадян, оборони та безпеки держави. Окреслені цілі обмеження прав і свобод громадян цілком виправдані, вони повністю відповідають вимогам міжнародно-правових

стандартів, що стосуються регулювання правового статусу особистості [7, с. 58-64] .

Наразі одним із головних завдань необхідно визначити недопущення надмірного обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, зловживання повноваженнями з боку працівників поліції у процесі реалізації завдань поліції в умовах дії правового режиму воєнного стану, удосконалення механізмів взаємодії та розмежування повноважень поліції з органами державної влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Шляхом вирішення проблеми могло б бути комплексне, точне й чітке визначення, формулювання і нормативне закріплення у єдиному нормативно-правовому акті кола завдань, функцій і меж діяльності, прав та обов'язків і порядку дій Національної поліції під час воєнного стану. Це дозволило б удосконалити взаємодію та розмежування компетенції поліції, військових та правоохоронних органів і вдосконалити організаційні основи щодо забезпечення ефективного виконання заходів правового режиму воєнного стану [8, с. 245-248].

Підсумовуючи результат проведеного аналізу нормативно-правового забезпечення публічного порядку поліцією під час дії воєнного стану можна зробити такі висновки:

- нормативно-правове регулювання діяльності поліції є вкрай актуальним під час ускладнення оперативної обстановки та в умовах воєнного стану;
- воєнний стан є особливим правовим режимом. Він може вводиться або загалом, в Україні, або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності;
- Національна поліція відіграє центральну роль у забезпеченні публічної безпеки і порядку, як у мирний час, так і в умовах воєнного стану;
- органи та підрозділи поліції під час виконання покладених на них обов'язків в умовах правового режиму воєнного стану повинні приділяти особливу, підвищену увагу саме неухильному дотриманню прав і свобод громадян, недопущенню їх незаконного обмеження та відновленню порушених прав.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n6>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

4. Безпалова О. І., Чишко К. О., Бахаєва А. С., Макаренко В. С. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану. Харків. 2022. 105 с.

5. Безпалова О. І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 13-25.

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

7. Гурковський М. П., Сидор М.Я. Компетенція Національної поліції щодо забезпечення прав і свобод громадян в умовах особливих правових режимів. *Соціально-правові студії*. 2020. № 2 (8). С. 58-64.

8. Ковбаса В. М., Кусько Р. В., Дрозд Т. В. Діяльність Національної поліції в умовах воєнного стану: окремі проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 245-248.

Марина ЧОРНА

доцент кафедри державно-правових
дисциплін та публічного управління,
доктор філософії в галузі права

<https://orcid.org/0000-0002-3679-6130>

Руслан МЕЛИКОВ

викладач кафедри державно-правових
дисциплін та публічного управління,
доктор філософії в галузі права

<https://orcid.org/0000-0003-4151-5222>

*(Донецький державний університет
внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна)*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ МІГРАНТІВ ТА БІЖЕНЦІВ

У сучасному світі питання захисту прав мігрантів і біженців є надзвичайно актуальним. Збройні конфлікти, порушення прав людини, політичні переслідування, економічна нестабільність та зміни клімату змушують мільйони людей щороку залишати свої країни та шукати притулку в інших державах. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) здійснює нагляд за дотриманням цих міжнародних стандартів, надаючи допомогу державам у розробці національного законодавства та політики, спрямованих на захист прав біженців. Відповідно до даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 2023 рік кількість осіб, які змушені були покинути свої домівки, перевищила 100 мільйонів [10].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є центральним міжнародним органом, який координує зусилля щодо захисту прав мігрантів та біженців. Слід відмітити, що у міжнародному праві захист прав мігрантів та біженців регулюється низкою правових актів, серед яких основне місце займають Конвенція про статус біженців 1951 року [5] та Протокол до неї 1967 року [7].

Водночас національні адміністративні процедури щодо надання притулку та захисту суттєво відрізняються залежно від країни. Станом на 2024 рік Україна стикається з низкою викликів у сфері захисту прав біженців та мігрантів [1].

В Україні, що знаходиться на шляху до європейської інтеграції, здійснюється адаптація законодавства до стандартів ЄС, однак все ще існують проблеми у сфері реалізації прав біженців та мігрантів, а саме: складна процедура отримання статусу біженця, обмежений доступ до соціальних та медичних послуг, проблеми з працевлаштуванням, ксенофобія та дискримінація, недостатнє фінансування програм підтримки біженців, проблеми з ідентифікацією та документами.

Проте, процес надання статусу біженця є тривалим і складним, що ускладнює доступ до правового захисту. На це, перш за все, впливають обмежені ресурси державного бюджету, які не дозволяють забезпечити ефективні програми соціальної інтеграції та підтримки. Мігранти та біженці часто стикаються з труднощами в оформленні документів, що ускладнює їх легальне перебування в Україні.

У Європі важливу роль відіграє Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ), що забезпечує гарантії недопущення порушень прав осіб, які шукають міжнародного захисту. Особливе значення має практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), що формує стандарти захисту біженців та мігрантів, впливаючи на політику держав-учасниць.

Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у захисті прав мігрантів та біженців на європейському континенті. Розглядаючи скарги на порушення Європейської конвенції з прав людини, ЄСПЛ формує прецедентну практику, яка впливає на національні правові системи держав-учасниць. Зокрема, у справах, пов'язаних із висланням або екстрадицією, Суд наголошує на необхідності врахування ризику порушення прав особи в країні призначення, що може суперечити статті 3 Конвенції, яка забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у тлумаченні та застосуванні норм Європейської конвенції з прав людини щодо прав біженців. Суд неодноразово підкреслював, що вислання осіб у країни, де їм загрожують катування або нелюдське поводження, є порушенням статті 3 ЄКПЛ.

Дослідження, проведені Університетом Оксфорда, свідчать, що судові рішення ЄСПЛ мають суттєвий вплив на внутрішню політику країн щодо мігрантів. Зокрема, аналіз 2020 року показав, що у 78 % випадків держави змінювали національні закони або адміністративні процедури після програшу в ЄСПЛ у справах про міграцію. Це підтверджує ефективність міжнародних судових механізмів у регулюванні міграційних процесів.

Наприклад, у справі *«M.S.S. проти Бельгії та Греції» (2011)* Суд визнав, що Греція порушила права афганського біженця через нелюдські умови утримання та відсутність ефективних процедур для отримання захисту [9].

У справі *«Hirsi Jamaa та інші проти Італії» (2012)* ЄСПЛ постановив, що повернення африканських мігрантів до Лівії без належного розгляду їх заяв про притулок суперечило статті 3 Конвенції [8].

Ці та інші рішення ЄСПЛ стали прецедентами, що змінили міграційну політику багатьох європейських країн, змусивши їх удосконалювати адміністративні процедури розгляду заяв щодо міжнародного захисту.

Також ЄСПЛ підкреслює важливість забезпечення ефективних засобів правового захисту для мігрантів та біженців, відповідно до статті 13 Конвенції.

Європейський Союз розробив комплексну систему правових актів, спрямованих на захист прав мігрантів та біженців. Основними документами є Дублінський регламент, що визначає відповідальність держав-членів за розгляд заяв про надання притулку, та Директива про прийом, що встановлює стандарти прийому шукачів притулку. Ці акти передбачають чіткі адміністративні процедури, що гарантують справедливий та ефективний розгляд заяв, а також забезпечують основні права заявників під час розгляду їхніх справ. До того ж, Європейське агентство з питань притулку (EUAА) надає підтримку державам-членам у впровадженні цих стандартів та покращенні національних систем притулку. Основними нормативними актами є:

- *Дублінський регламент (Регламент ЄС № 604/2013) [2]* – визначає, яка держава відповідає за розгляд заяви про надання притулку;
- *Директива 2013/32/ЄС про процедури надання міжнародного захисту [3]* – встановлює мінімальні стандарти розгляду заяв про притулок;
- *Директива 2013/33/ЄС про умови прийому шукачів притулку [3]* – передбачає соціальні гарантії для заявників.

Соціологічні дослідження показують, що ефективні адміністративні механізми сприяють інтеграції мігрантів у суспільство. Наприклад, у країнах із прозорими та справедливими процедурами надання притулку рівень соціальної адаптації біженців на 40 % вищий у порівнянні з державами, де процедури є надто бюрократичними або корумпованими. Це доводить важливість реформування адміністративного захисту як засобу не лише юридичної, а й соціальної стабільності.

Україна, як держава, що прагне інтеграції до ЄС, активно працює над удосконаленням національних процедур у сфері захисту прав мігрантів та біженців. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [4] визначає правовий статус цих осіб та процедури розгляду їх заяв. Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, відповідальним за реалізацію державної політики у цій сфері. Незважаючи на прогрес, існують виклики, пов'язані з забезпеченням ефективних адміністративних процедур та доступу до правової допомоги для шукачів притулку. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як УВКБ ООН, сприяє покращенню національної системи захисту прав мігрантів та біженців.

Українські експерти з права міграції вказують, що імплементація стандартів ЄС до законодавства України значно покращила юридичні гарантії для біженців. Однак, проблема тривалого розгляду заяв та обмеженого доступу до правової допомоги залишається актуальною. За даними Центру прав людини ZMINA, середній час розгляду заяви про притулок в Україні становить 8-12 місяців, що перевищує стандарти ЄС [11].

Отже, адміністративний захист прав мігрантів і біженців є багатогранним процесом, що вимагає скоординованих зусиль на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Практика ЄСПЛ, діяльність ООН та адміністративні процедури в Україні та ЄС є взаємопов'язаними елементами, що спільно сприяють забезпеченню прав і свобод цієї вразливої категорії осіб. Подальша гармонізація національних законодавств із міжнародними стандартами та посилення інституційної спроможності відповідних органів є ключовими кроками на шляху до ефективного захисту прав мігрантів та біженців.

Важливим напрямом майбутніх реформ є розробка політики, що не лише захищатиме права біженців, а й сприятиме їх інтеграції до суспільства. Особливо актуальним є

забезпечення доступу біженців до якісної освіти, охорони здоров'я та ринку праці, що дозволить їм не лише адаптуватися, а й робити внесок до соціально-економічного розвитку країни. Досвід розвинених країн свідчить, що успішна інтеграція сприяє зміцненню соціальної згуртованості та зниженню рівня ксенофобії.

До того ж, варто розвивати механізми правової підтримки та розширювати програми соціальної адаптації, зокрема мовні курси, культурні обміни та менторські ініціативи, що допоможуть мігрантам швидше інтегруватися до нового середовища. Важливим завданням також є боротьба з бюрократичними перепонами в процедурі отримання статусу біженця, що часто призводить до затримок і порушення прав цих осіб.

З огляду на сучасні глобальні виклики, пов'язані з військовими конфліктами, економічною нестабільністю та змінами клімату, державам необхідно розробляти гнучкі та довгострокові стратегії управління міграційними процесами. Інклюзивний підхід до міграційної політики сприятиме не лише дотриманню прав людини, а й формуванню більш стійких і відкритих суспільств.

1. Державна міграційна служба України. Набуття статусу біженця або додаткового захисту. ДМС України. URL : <https://dmsu.gov.ua/poslugi/nabuttya-statusu-bizhenczya-abo-dodatkovogo-zaxistu.html>.
2. Дублінський регламент (Регламент ЄС № 604/2013) від 26.06.2013 р. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2013. № 180. С. 31-59.
3. Директива Європейського Парламенту та Ради 2013/32/ЄС від 26.06.2013 р. про стандарти прийому шукачів притулку. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2013. № 180. С. 96-116.
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.
6. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951. *Офіційний вісник України*. 2002. № 51. Ст. 2250.
7. Протокол щодо статусу біженців від 31.01.1967. *Офіційний вісник України*. 2002. № 51. Ст. 225.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Hirsi Jamaa та інші проти Італії» (заява № 27765/09) від 23.02.2012 р. *Reports of Judgments and Decisions*. 2012. № 3. С. 1-68.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «M.S.S. проти Бельгії та Греції» (заява № 30696/09) від 21.01.2011 р. *Reports of Judgments and Decisions*. 2011. № 2. С. 1-123.
10. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Конвенція про статус біженців 1951 року: 70 років життєво важливого захисту для людей, змушених тікати. *UNHCR Ukraine*. 2021. URL : <https://www.unhcr.org/ua/news/1951-refugee-convention-70-years-life-saving-protection-people-forced-flee>.
11. Захист прав біженців та мігрантів в Україні: виклики та перспективи. *Центр прав людини ZMINA*. К. : ZMINA, 2022. 78 с. URL : <https://zmina.ua>.

Олександр ЧУДНОВСЬКИЙ

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-3444-350X>

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ**

Забезпечення громадського порядку є одним із ключових завдань державного управління, що спрямоване на створення безпечного середовища для громадян, дотримання правопорядку та зміцнення правової держави. В умовах сучасних суспільних викликів, таких як зростання рівня злочинності, соціальні конфлікти, терористичні загрози та інші прояви дестабілізації, ефективне державне управління у сфері охорони громадського порядку набуває особливої значущості.

Теоретичні засади державного управління в цій сфері базуються на взаємодії правових, адміністративних та організаційних механізмів, що забезпечують належне функціонування органів виконавчої влади, правоохоронних структур та інших суб'єктів,

відповідальних за підтримку публічної безпеки. Важливу роль відіграє вдосконалення адміністративно-правових інструментів, що регулюють діяльність правоохоронних органів та їхню взаємодію з суспільством [1].

Українське законодавство передбачає низку механізмів для посилення контролю за громадським порядком, серед яких запровадження спеціальних режимів, розширення повноважень правоохоронних органів та впровадження додаткових заходів безпеки.

Відповідно до ст. 17 Конституції України, захист суверенітету та територіальної цілісності держави є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу [2]. У цьому контексті охорона громадського порядку є не лише прерогативою правоохоронних органів, а й частиною загального механізму національної безпеки.

Правовий режим воєнного стану, відповідно до ст. 64 Конституції України, передбачає можливість обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян, що безпосередньо впливає на систему державного управління у сфері охорони громадського порядку [2]. Такі обмеження можуть включати комендантську годину, особливий режим в'їзду та виїзду, перевірку документів, заборону масових заходів та інші заходи, спрямовані на запобігання дестабілізації.

Одним із ключових інститутів, що забезпечують громадський порядок в умовах воєнного стану, є Національна поліція України, що діє на підставі Закону України «Про Національну поліцію» [3]. У цей період також посилюється роль Національної гвардії України, Служби безпеки України та військових адміністрацій, що можуть отримувати додаткові повноваження для виконання завдань із підтримання правопорядку.

Особливу роль у структурі державного управління у сфері громадського порядку відіграють органи місцевого самоврядування. Вони тісно взаємодіють із військовими адміністраціями та правоохоронними структурами, забезпечуючи координацію заходів безпеки, регулювання громадського життя та підтримку населення в умовах кризи [4, с. 60].

Зазначимо, що ефективність управління громадським порядком у період воєнного стану залежить від належного нормативного забезпечення. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає особливості функціонування органів влади в цей період та регулює механізми взаємодії між ними. Наразі сучасні виклики вимагають удосконалення правових засад із метою підвищення рівня оперативного реагування на загрози [5].

Удосконалення теоретичних засад державного управління у сфері охорони громадського порядку має спиратися на аналіз міжнародного досвіду. Зокрема, практика країн Європейського Союзу та НАТО демонструє ефективні моделі співпраці між силовими структурами, механізми контролю за дотриманням прав людини та використання сучасних технологій у сфері безпеки.

У сучасних умовах державне управління у сфері охорони громадського порядку має ґрунтуватися на принципах законності, балансу між безпекою та правами людини, громадського контролю та адаптивності до змін. Удосконалення державного управління у сфері охорони громадського порядку потребує комплексного підходу, який охоплює правові, організаційні, кадрові та технологічні аспекти. В умовах воєнного стану особливо важливим є підвищення ефективності координації між органами державної влади, правоохоронними структурами та громадськістю.

Перш за все, слід оновити нормативно-правову базу, що регулює діяльність правоохоронних органів у кризових ситуаціях. Законодавство має чітко визначати порядок застосування спеціальних заходів безпеки, враховуючи міжнародні стандарти та принципи захисту прав людини. Важливим напрямом є удосконалення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема, деталізація механізмів реагування на загрози, що виникають унаслідок воєнних дій.

Організаційне вдосконалення передбачає підвищення рівня координації між Національною поліцією України, Національною гвардією України, Службою безпеки України, Збройними Силами України та військовими адміністраціями. Для цього слід створити єдиний центр управління громадським порядком, що забезпечував би оперативний обмін інформацією та швидке ухвалення рішень.

Кадрове забезпечення також відіграє ключову роль у підвищенні ефективності охорони громадського порядку. Необхідно посилити професійну підготовку особового складу, запровадити спеціалізовані навчальні програми, що включають тактичну підготовку, роботу з населенням, кібербезпеку та інформаційні операції. Окрім цього, важливо створити ефективні механізми психологічної підтримки для правоохоронців, які працюють у стресових умовах [6].

Важливим напрямом удосконалення є впровадження сучасних технологій у систему

охорони громадського порядку. Використання систем відеоспостереження, аналітики даних, штучного інтелекту для прогнозування загроз дозволить правоохоронним органам діяти на випередження. Додатково слід розвивати цифрові платформи для комунікації між громадянами та правоохоронцями, що сприятиме підвищенню рівня довіри та оперативному реагуванню на інциденти.

Окрему увагу потрібно приділити посиленню взаємодії з громадськістю. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у підтримці правопорядку, тому необхідно розвивати програми співпраці між правоохоронцями та населенням. Це може включати залучення добровольчих формувань територіальної оборони до патрулювання, проведення освітніх кампаній щодо правових аспектів воєнного стану та створення механізмів зворотного зв'язку для оперативного повідомлення про порушення громадського порядку.

Таким чином, формування теоретичних засад державного управління у сфері охорони громадського порядку в умовах воєнного стану є комплексним процесом, що вимагає системного підходу. Впровадження ефективних управлінських рішень у цій сфері є запорукою стабільності держави та безпеки громадян.

1. Чудновський О. Взаємодія між Національною поліцією та територіальною обороною в питаннях забезпечення громадського порядку: нормативно-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 41-46
2. Конституція України: з офіц. тлумач. Конституційного Суду України. К.: Ліра, 2006. 96 с.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Юнін О. С. Поліція в системі державних органів та забезпечення громадської безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 1. С. 59-63.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.
7. Юнін О. С. Пріоритетність захисту прав та законних інтересів людини в діяльності поліції. *Митна справа*. 2013. № 1. С. 85.

Артем ПЛАХОТНИЙ

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-2700-0214>

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ: НЕПРАВОМІРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦІЄЮ

Неправомірне застосування спеціальних засобів поліцією – це актуальна проблема, яка турбує суспільство в багатьох країнах світу, зокрема і в Україні. Поширення випадків застосування сили правоохоронцями, суспільний резонанс та недовіра до поліції підкреслюють необхідність детального дослідження цього явища. Метою цієї роботи є комплексний аналіз поняття зловживання владою та неправомірного застосування спеціальних засобів поліцією. Актуальність теми обумовлена тим, що зловживання владою поліцейськими підриває довіру громадян до правоохоронних органів, ускладнює боротьбу зі злочинністю та створює передумови для подальших правопорушень.

Зловживання владою – це діяння особи, яка, займаючи службове становище, використовує надані їй повноваження всупереч інтересам служби, в особистих цілях або на шкоду правам і свободам громадян. Це поняття передбачає вихід за межі службових повноважень, перевищення наданих прав та обов'язків. У діяльності поліції зловживання владою проявляється через застосування сили без достатніх підстав, коли використання фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї не виправдане ситуацією та загрозою для життя або здоров'я людей; перевищення службових повноважень, яке може включати втручання в приватне життя громадян, проведення незаконних обшуків, арештів, затримань; дискримінацію за ознаками раси, національності, релігії, політичних поглядів тощо, коли різні стандарти правозастосування застосовуються до різних категорій громадян; корупцію у вигляді отримання хабарів та зловживання службовим становищем для особистої вигоди; незаконне використання інформації, отриманої під час виконання службових обов'язків, зокрема розголошення

конфіденційної інформації та її використання в особистих цілях [1].

У ч. 3 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» визначається, що спеціальні засоби – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин [2]. Законодавство чітко регламентує випадки, коли дозволяється застосування спеціальних засобів, а саме: затримання правопорушника, припинення масових заворушень, захист життя та здоров'я людей, а також захист державного кордону. Застосування спеціальних засобів має бути пропорційним характеру правопорушення та не повинно завдавати непоправної шкоди здоров'ю та життю людей.

Неправомірне застосування спеціальних засобів відбувається, коли воно здійснюється без достатніх підстав, перевищує необхідну міру, спрямоване проти осіб, які не чинять опору або не становлять загрози для оточуючих, супроводжується надмірною силою або пов'язане з дискримінацією за ознаками раси, національності, релігії тощо. Поліцейські, які неправомірно застосовують спеціальні засоби, несуть відповідальність за такі дії, зокрема:

- кримінальну – за перевищення влади або службових повноважень, заподіяння тілесних ушкоджень чи катування;

- адміністративну – за дисциплінарні проступки;

- цивільну – за відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої потерпілим.

Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень, що призводить до тяжких наслідків, передбачена ст. 364 Кримінального кодексу України. Згідно з цією статтею винні можуть бути позбавлені волі на строк від двох до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Іншими статтями Кримінального кодексу України, що можуть бути застосовані до поліцейських за зловживання владою, є:

- ст. 129 – про умисне легке тілесне ушкодження;

- ст. 130 – про умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження;

- ст. 131 – про умисне тяжке тілесне ушкодження;

- ст. 135 – про залишення в небезпеці;

- ст. 365 – про перевищення влади або службових повноважень військовою службовою особою;

- ст. 366 – про службову підробку;

- ст. 367 – про службове шахрайство.

Вибір конкретної статті залежить від характеру вчиненого злочину та його наслідків [3].

Адміністративна відповідальність застосовується до поліцейських, які вчинили дисциплінарний проступок, і може виражатися у вигляді таких дисциплінарних стягнень, як зауваження, догана, сувора догана або звільнення. Вибір виду дисциплінарного стягнення залежить від тяжкості проступку та обставин його вчинення. Матеріальна відповідальність накладається на поліцейських за шкоду, завдану державі або громадянам внаслідок їхніх незаконних дій, що може включати відшкодування матеріальних збитків, пов'язаних з пошкодженням майна, втратою заробітку тощо. Цивільно-правова відповідальність дає право потерпілим від дій поліцейських на відшкодування моральної та матеріальної шкоди в цивільному порядку. Моральна шкода включає фізичні та психічні страждання, завдані внаслідок незаконних дій поліцейських, а матеріальна шкода – реальні збитки, такі як витрати на лікування, втрачений заробіток тощо.

Так, відповідно до вироку Кіровського районного суду м. Дніпро від 17.09.2019 в кримінальному провадженні за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 263, ч. 3 ст. 262, ст. 348, п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 15, п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України, щодо бійця роти поліції особливого призначення «Торнадо» (ОСОБА_19) встановлено, що останній раніше, у невстановлені досудовим розслідуванням дату, час та місце, реалізуючи умисел, направлений на придбання та носіння бойових припасів без передбаченого законом дозволу з невстановленого досудовим розслідуванням джерела придбав не менше чотирьох патронів з маркуванням «LCW12» та не менше чотирьох патронів з маркуванням «LCW13» калібру 9мм, які належать до категорії боеприпасів, призначених для стрільби з нарізної вогнепальної зброї: пістолетів ПМ, АПС, ФОРТ-12,14 та ін., та які він, не маючи передбаченого законом дозволу, носив при собі. У подальшому, реалізуючи свій злочинний

умисел, направлений на відкрите заволодіння вогнепальною зброєю шляхом розбійного нападу, вчинив посягання на життя працівника правоохоронного органу погрозою вбивства і, досягнувши мети відкритого заволодіння вогнепальною зброєю шляхом розбійного нападу, вчинив умисне вбивство двох осіб, а саме працівників патрульної поліції: старший сержант поліції ОСОБА_20 та рядовий поліції ОСОБА_21. Суд ухвалив наступне:

- ОСОБА_19 визнати винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 263, ч. 3 ст. 262, ст. 348, п. 1 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 15, п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України, та призначити йому покарання: за ч. 1 ст. 263 КК України – сім років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 15, п. 13 ч. 2 ст. 115 – десять років позбавлення волі; за ч. 3 ст. 262 КК України – 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна; за ст. 348 КК України – у виді довічного позбавлення волі; за п. 1 ч. 2 ст. 115 – у виді довічного позбавлення волі;

- згідно з ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, шляхом поглинання менш суворих покарань більш суворим, остаточно призначити ОСОБА_19 покарання у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією майна;

- цивільний позов Департаменту патрульної поліції Національної поліції України до ОСОБА_19 про відшкодування матеріальної шкоди задовольнити [3].

Зловживання владою та неправомірне застосування спеціальних засобів поліцією є серйозною проблемою, яка підриває довіру громадян до правоохоронних органів та загрожує фундаментальним правам і свободам людини. Аналіз цієї проблеми дозволяє дійти висновків, що неправомірне застосування спеціальних засобів часто є результатом не лише індивідуальних проступків окремих поліцейських, а й системних проблем у правоохоронній системі. Відповідальність за такі дії мають нести як безпосередні виконавці, так і керівники, які не забезпечили належний контроль за діяльністю підлеглих. Наслідки зловживання владою можуть бути далекосяжними, включаючи фізичні та психологічні травми для потерпілих, підриив авторитету державних органів та дестабілізацію суспільства. Для запобігання та протидії зловживанням владою необхідно вжити комплекс заходів. Зокрема, вдосконалення законодавства може включати посилення відповідальності за зловживання владою, чітке визначення випадків застосування спеціальних засобів та обмеження їх використання. Підвищення професійного рівня поліцейських потребує регулярного проведення навчань та тренінгів, спрямованих на формування у поліцейських поваги до прав людини та розуміння необхідності дотримуватися закону. Посилення громадського контролю можливе через створення ефективних механізмів громадського контролю за діяльністю поліції та забезпечення можливості громадян звертатися зі скаргами і отримувати об'єктивну оцінку таких скарг. Прозорість та підзвітність поліції може бути забезпечена відкритістю інформації про діяльність поліції, публікацією статистичних даних про застосування спеціальних засобів та проведенням регулярних аудитів. Незалежність судової системи має гарантувати ефективний розгляд справ про зловживання владою та забезпечення справедливого покарання винних.

Отже, боротьба зі зловживаннями владою є складним та багатограним процесом, який вимагає спільних зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних організацій. Лише за умови системних змін у правоохоронній системі та підвищення рівня правової культури в суспільстві можна досягти значних результатів у цій сфері. Можливі напрями подальшого дослідження включають порівняльний аналіз ситуації зі зловживаннями владою в різних країнах, дослідження впливу зловживань владою на довіру громадян до правоохоронних органів, розробку механізмів компенсації шкоди, завданої внаслідок зловживань владою, а також аналіз ефективності існуючих механізмів розслідування та притягнення до відповідальності винних у зловживаннях владою.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

3. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпро у справі № 203/232/17 від 17.09.2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80989229>.

Максим КАЛІМАН

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-1228-5539>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливість застосування заходів поліцейського піклування в умовах дії воєнного стану обумовлена, зокрема, необхідністю дотримання прав і свобод людини у вказаний період з урахуванням поточних обставин. Поліцейське піклування за таких умов має бути спланованим та базуватися на надійних адміністративно-правових засадах, зокрема принципах поліцейського піклування. Дослідження принципів поліцейського піклування в динаміці розвитку українського суспільства сприятиме досягненню відповідності застосовуваних заходів поліцейського піклування потребам громади.

Аналіз законодавчих норм дозволяє дійти таких висновків із приводу непрямого закріплення принципів поліцейського піклування у нормах права. Так, суб'єктами здійснення поліцейського піклування є поліцейські, відповідно, принципи діяльності Національної поліції України, визначені на законодавчому рівні, мають бути дотримані під час застосування поліцейських заходів, як-от: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [1]. Сутність вказаних принципів розкрита у нормах Закону України «Про Національну поліцію», тому має бути реалізована під час поліцейського піклування. Крім того, як поліцейський захід, поліцейське піклування має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним згідно з нормами Закону України «Про Національну поліцію» [1]. Згадані принципи є загальними для поліцейських заходів та визначають їхню специфіку та межі застосування, а відповідно, притаманні і поліцейському піклуванню.

Вважаємо, що за умов запровадження правового режиму воєнного стану варто повернутися до ініціатив науковців щодо доповнення змісту загальних нормативно встановлених принципів діяльності Національної поліції України принципом пропорційності правоти поліцейського і відповідальності за прийняті ним рішення такого змісту: «Поліцейський, виконуючи покладені на нього обов'язки, чітко діє згідно з законом, самостійно обираючи в обстановці, що склалася, алгоритм дій, який є оптимальним для конкретної ситуації, тому його вимоги є обов'язковими для виконання, не враховуючи, чи погоджується з цими вимогами особа, до якої їх висунуто. У разі, якщо вимоги виявилися незаконними, поліцейський несе кримінальну, адміністративну, цивільно-правову або дисциплінарну відповідальність залежно від наслідків вчинюваного діяння» [2].

Також в контексті представленого дослідження варто акцентувати увагу на необхідності дотримання поліцейськими під час реалізації поліцейського піклування принципу професійного спілкування, адже, виконуючи сервісну функцію, превентивний поліцейський захід, представники держави мають уособлювати професіоналізм, людиноцентристські погляди, а також діяти з метою уникнення конфліктних ситуацій. Навички професійного спілкування особливо важливі під час спілкування з дітьми, особами, які мають психічні розлади, а також особами, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння. Акцент на набутті таких професійних навичок має бути зроблений і під час професійного навчання поліцейських, і в процесі їхньої подальшої самоосвіти.

Під час дії воєнного стану реалізація зазначених принципів поліцейського піклування видається особливо важливою, однак маємо також констатувати, що з урахуванням оперативної обстановки, а саме умов дії воєнного стану та загроз, які викликані його введенням, існують особливості їх реалізації, а саме:

- розширення форм застосування поліцейського піклування, наприклад, евакуація мирного населення до безпечних місць перебування, доставляння гуманітарної допомоги;
- врахування терміну дії комендантської години в територіальній громаді, під час якої застосування поліцейського піклування є пріоритетом діяльності поліцейських;
- врахування загроз, які існують в умовах дії воєнного стану, під час застосування

поліцейського піклування (наприклад, можливість наявності зброї або боєприпасів у осіб, до яких застосовується захід);

- врахування життєвих обставин, в котрих опинилися особи, до яких може бути застосовано поліцейський захід (наприклад, до внутрішньо переміщених осіб або їхніх дітей), під час реалізації цього заходу;

- специфіка місць, в яких може виникнути необхідність застосування поліцейського піклування (на блокпостах; в місцях організації евакуації населення, в місцях вчинення військових злочинів тощо);

- застосування специфічних принципів професійного спілкування під час застосування поліцейського піклування до внутрішньо переміщених осіб або їхніх дітей; колаборантів; осіб, які здійснюють збройну агресію проти України; осіб, які опосередковано допомагають окупантам; осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації; військовослужбовців України; ветеранів війни та ін.

Підсумовуючи вищевикладене, варто акцентувати на тому, що поліція як у мирний час, так і під час дії воєнного стану зобов'язана оперативно реагувати на потреби громади, зокрема застосовуючи заходи поліцейського піклування на підставі визначених принципів.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

2. Катрич Д. К. Принципи діяльності Національної поліції в Україні: поняття і класифікація. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4 (78). С. 62-72.

Артем ПЛАХОТНИЙ

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-2700-0214>

ПЕРЕВІРКА ДОКУМЕНТІВ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ЗАХІД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для ефективного виконання завдань, які покладені на Національну поліцію України, у своїй діяльності вона використовує і застосовує різні поліцейські заходи. Одним із таких заходів є перевірка документів. На сьогодні ця тема є актуальною як ніколи, адже понад три роки в Україні триває повномасштабна війна, і саме перевірка документів дає можливість поліцейським встановити особу, що є необхідним задля забезпечення публічної безпеки та порядку, а також протидії злочинності.

24.02.2022, відповідно до Указу Президента України № 64/2022, у зв'язку із збройною агресією РФ проти нашої держави на території України ввели воєнний стан [1]. Відтоді забезпечувати безпеку громадян стало набагато важче, і тому державі довелося пристосовуватися до нелегких змін.

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейським заходом є дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права та свободи людини і застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Поліцейський захід повинен бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним [2]. Превентивна діяльність розуміється як специфічний вид поліцейської діяльності та форма підтримання правопорядку [3].

Відповідно до ст. 32 вищезазначеного закону поліцейський має право вимагати від особи пред'явлення нею документів у спосіб, що дає поліцейському можливість прочитати та зафіксувати дані, які містяться у документах, у таких випадках:

- якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, а також безвісно зниклої особи, або самовільно залишила місце для утримання військовополонених;

- якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;
- якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;
- якщо в особі є зброя або боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права в інший спосіб неможливо;
- якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;
- якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення.

Також, враховуючи зміни до ст. 32, які набули чинності 18.05.2024, у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації (крім цільової) поліцейський має право вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах [2].

Станом на сьогодні поліцейські активно залучаються до несення служби на блокпостах, на в'їздах до території з обмеженим доступом та охоронюваних об'єктів, а також об'єктів критичної інфраструктури, що суттєво підвищує ризик у роботі поліцейських. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, різні види заходів правового режиму воєнного стану. У п. 7 цієї статті вказано про те, що попередньо зазначені органи можуть перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України [4]. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану визначає постанова Кабінету Міністрів № 1456 від 29.12.2021 «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» [5].

Ретельний аналіз деталей застосування поліцейських заходів в ході службової діяльності співробітників патрульної поліції, визначення пріоритетів і найбільш часто використовуваних заходів, поєднання яких сприяло ефективному виконанню службових завдань, дає можливість виявити перспективні напрями вдосконалення системи професійної підготовки співробітників поліції [6].

Так, з огляду на приклад судового рішення № 760/18632/22 [7], у якому зазначено, що інспектором патрульної поліції не було наведено доказів вчинення правопорушення особою, яка притягалася до адміністративної відповідальності, після наведення яких працівники поліції мали б право вимагати у тієї особи посвідчення водія та реєстраційний документ на транспортний засіб, а тому вимога про зупинку та вимога про пред'явлення посвідчення водія та реєстраційного документа на транспортний засіб є незаконними, можна стверджувати, що поліцейські діяли безпідставно, і для того, щоб у подальшому не виникало подібних ситуацій, необхідно вдосконалювати систему професійної підготовки поліцейських і більш детально доводити їм нормативно-правову складову їхньої діяльності.

Правова основа діяльності Національної поліції України – це її правовий фундамент, спираючись на який вона функціонує; це певні правила і стандарти, які закріплені у національних та міжнародних нормативно-правових актах та які дають змогу поліцейським законно виконувати свої обов'язки. Необхідно зазначити, що в умовах воєнного стану на території нашої країни чинне законодавство постійно вдосконалюється і зазнає певних змін. Внаслідок таких змін поліцейські можуть отримувати додаткові повноваження при застосуванні поліцейських заходів, але мають місце і певні обмеження, що, безумовно, впливає на діяльність Національної поліції України та органів Міністерства внутрішніх справ

України. Саме тому поліцейським необхідно постійно вдосконалювати знання у сфері законодавства задля дотримання принципу законності у своїх діях.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що перевірка документів є одним із ключових превентивних поліцейських заходів у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. На сьогодні необхідно розуміти важливість проблемних питань перевірки документів, а також шляхів їх вирішення, оскільки саме вирішення проблем у сфері превентивної діяльності поліції допоможе Національній поліції України більш ефективно виконувати покладені на неї обов'язки. Тому на законодавчому рівні слід удосконалювати шляхи вирішення проблемних питань у сфері превентивної діяльності поліції і застосування нею превентивних заходів, а самим поліцейським неодмінно треба знати правову основу застосування таких заходів.

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

3. Валєєв Р. Г., Чуриков Д. С. Превентивна діяльність поліцейських як стадія протидії злочинності. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 212-215.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1456. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>.

6. Плахотний А. П., Смілянець Є. І. Особливості застосування поліцейських заходів під час професійної діяльності працівників патрульної поліції. *Modern problems of science, education and society: Proceedings of V International Scientific and Practical Conference* (Kyiv, 17-19 July, 2023). Київ, 2023. С. 810-815. URL : https://www.researchgate.net/profile/Dmytro-Bannikov/publication/372551322_MODERN-PROBLEMS-OF-SCIENCE-EDUCATION-AND-SOCIETY-17-19072023/links/64ce2bdd40a524707b99dbb0/MODERN-PROBLEMS-OF-SCIENCE-EDUCATION-AND-SOCIETY-17-19072023.pdf#page=810.

7. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду м. Києва у справі № 760/18632/22 від 17.04.2024 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118432041>.

Станіслав ПЛІСАК

викладач кафедри управління підрозділами
Національної гвардії України
Київського інституту
Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-1570-8412>

ЗАСТОСУВАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК У НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ

У сучасних умовах безпеки і оборони Національна гвардія України (далі – НГУ) відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку та боротьбі з різними загрозами, зокрема в умовах російсько-української війни. Одним із ефективних засобів досягнення цих цілей є застосування службових собак, які активно використовуються в підрозділах НГУ під час виконання службово-бойових завдань, таких як посилення варт та військових нарядів. Розшукові собаки використовуються під час:

- конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених;
- обшуку місцевості, житлових масивів та приміщень;
- вибору підозрюваних за запахом їхніх речей або слідів;
- охорони важливих державних об'єктів;
- розшуку (пошуку), затримання осіб, які скоїли злочин та здійснили втечу;
- охорони громадської безпеки та порядку [3].

Службові собаки є незамінними партнерами кінологів, з якими вони працюють у складних та небезпечних умовах.

Актуальність цієї теми обумовлена не тільки зростанням необхідності в застосуванні службових собак у діяльності НГУ, а й тим, що кінологічні підрозділи перебувають на етапі постійного розвитку. В умовах триваючої війни ці підрозділи отримали нові виклики, пов'язані з необхідністю адаптації до сучасних загроз, таких як мінування територій, терористичні акти, а також пошук зниклих осіб. Підвищення ефективності роботи кінологічних підрозділів, модернізація методів дресирування собак та розвиток нових технік стали надзвичайно важливими для підвищення рівня безпеки на державному рівні. Отже, питання організації службової кінології в НГУ є надзвичайно важливим в аспекті забезпечення оперативності та ефективності виконання завдань [2].

Проблематикою розвитку кінологічної практики в системі Міністерства внутрішніх справ України та Національної гвардії України займаються численні науковці та практики, такі як В. Сокурєнко, О. Авдєєв, О. Салманов, Д. Волошин, О. Бахаєв, А. Доменюк, В. Селюков, В. Швачко та ін.

Ці автори значно доповнили наукову базу щодо вдосконалення роботи кінологічних підрозділів в Україні, розробивши нові методики дресирування собак та впровадивши інноваційні підходи до підготовки кінологічного персоналу з оцінкою ефективності їх застосування в специфічних умовах [6]. Оскільки постійно з'являються нові виклики та загрози, що вимагають адаптації кінологічних методів до сучасних умов, зокрема війни, тому продовження досліджень у цій галузі є необхідним для забезпечення ефективності кінологічної діяльності в сфері національної безпеки.

Кінологія є наукою, що вивчає собак і їх використання в різних сферах людської діяльності, зокрема правоохоронній. Важливою складовою кінології є забезпечення виконання службовими собаками різноманітних функцій включаючи охорону, розшук, пошук вибухових пристроїв та боєприпасів, а також роботу в умовах підвищеного ризику [8].

Ефективність роботи кінологічних підрозділів визначається не тільки рівнем підготовки кінологів та службових собак, а й наявністю чіткої нормативно-правової бази, яка регулює їх функціонування.

Основу цієї нормативно-правової бази складають кілька ключових документів, що визначають завдання, функції та повноваження кінологічних підрозділів НГУ. Важливе місце серед цих актів займають закони, постанови Кабінету Міністрів України, а також накази Міністерства внутрішніх справ України, які встановлюють загальні правила та принципи організації кінологічної діяльності в Національній гвардії України.

Так, Закон України «Про Національну гвардію України» є основним нормативно-правовим актом, що визначає завдання та функції НГУ [1]. В ньому сформульовані основні принципи організації сил і засобів НГУ, у тому числі й кінологічних підрозділів. Згідно з цим законом кінологічні підрозділи виконують завдання щодо забезпечення громадської безпеки, охорони правопорядку та боротьби з тероризмом. Водночас вони активно залучаються до виявлення вибухових речовин та боєприпасів та інших небезпечних предметів, що є невід'ємною частиною їхньої діяльності під час виконання службово-бойових завдань.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 1024 від 20 грудня 2017 року «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань» службові собаки визначаються як спеціальні засоби та використовуються військовослужбовцями Національної гвардії України під час виконання службових завдань, передбачених цією постановою [5].

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про Національну гвардію України» військовослужбовці НГУ мають право застосовувати спеціальні засоби, включаючи службових собак, у випадках, передбачених законодавством, для забезпечення громадської безпеки та порядку [1]. Зокрема, під час конвоювання осіб, узятих під варту, та забезпечення охорони осіб, які тримаються під вартою, службові собаки можуть бути залучені для пошуку зниклих осіб або участі в розшуку, переслідуванні та затриманні осіб, які втекли з-під варті. Застосування цих засобів регулюється відповідно до положень розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Національну гвардію України» та ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію» [7].

Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 772 від 05 серпня 2014 р. «Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України» є центральним документом, що регламентує діяльність кінологічних підрозділів у НГУ [3]. Він надає чіткі рекомендації щодо організації роботи кінологічних підрозділів, методик дресирування собак, а також підготовки кінологів до виконання завдань у різних умовах, зокрема в умовах військових операцій, боротьби з тероризмом та при виявленні вибухових

речовин.

Ці нормативно-правові акти забезпечують комплексний підхід до використання спеціальних засобів під час виконання службово-бойових завдань підрозділами НГУ, де службові собаки можуть ефективно виконувати функції розшуку небезпечних предметів та забезпечення безпеки під час масових заходів.

Створення та функціонування кінологічних підрозділів в Національній гвардії України ґрунтується на науково обґрунтованих методах та підходах до роботи з службовими собаками. Кінологи Національної гвардії України орієнтовані на виконання завдань, що стосуються забезпечення безпеки громадян, виявлення небезпечних об'єктів та матеріалів, а також проведення пошукових операцій. Для цього важливими є не тільки дресирування собак, а й розробка ефективних методик їх навчання та адаптації до специфічних умов, зокрема військових. Підтвердженням цього твердження є слова гвардійця-кінолога Романа: «Найважливіше для собаки – взаємодія із господарем. Також варто під час підготовки чотирилапого бійця не квапитися, адже дуже легко припуститись якоїсь погрішності, яку потім буде складно виправити. Чомусь помилки відкладаються у пам'яті собак значно краще, ніж правильні дії, які потрібно виконувати. Тому виважена та поступова робота буде значно продуктивнішою за поспіх» [9].

Нормативно-правова база чітко визначає напрями діяльності кінологічних підрозділів Національної гвардії України:

- охорона громадської безпеки та порядку – службові собаки залучаються до забезпечення публічної безпеки, зокрема під час проведення масових заходів, патрулювання територій та виявлення правопорушень;
- охорона важливих державних об'єктів – кінологічні підрозділи здійснюють контроль за охороною стратегічно важливих об'єктів, де службові собаки використовуються для запобігання актам тероризму та іншим загрозам;
- конвоювання осіб – службові собаки застосовуються для посилення заходів безпеки під час конвоювання осіб, узятих під варту, а також під час їх транспортування та охорони;
- пошук вибухових пристроїв – кінологічні підрозділи залучаються до розшуку вибухових матеріалів, зброї та інших небезпечних предметів;
- затримання осіб, які втекли з-під варті – службові собаки беруть участь у пошуках осіб, які скоїли втечу з-під варті, а також під час їх затримання.

Ці напрями визначають основні функції кінологічних підрозділів НГУ, забезпечуючи ефективність виконання службово-бойових завдань у різних умовах.

У зв'язку з триваючою війною кінологічні підрозділи Національної гвардії України отримали нові виклики, пов'язані з необхідністю адаптації до складних умов сьогодення. Незважаючи на важливу роль кінологічних підрозділів у забезпеченні громадської безпеки та порядку, обмеженість ресурсів залишається серйозною проблемою для їхньої ефективної діяльності. Зокрема, фінансові обмеження можуть впливати на якість навчання та утримання собак, знижуючи їхню здатність виконувати завдання на високому рівні. Недостатнє технічне оснащення, а також дефіцит кваліфікованих кінологів, які проходять спеціалізоване навчання, можуть спричиняти затримки в оперативності підрозділів та обмежувати можливості для повноцінного виконання складних завдань, таких як розшук вибухових пристроїв, наркотичних засобів або забезпечення охорони в умовах підвищеного ризику. Таким чином, нестача ресурсів значно обмежує потенціал кінологічних підрозділів, що може негативно позначитися на загальній ефективності виконання завдань у складних умовах.

Вважаємо, що подальший розвиток кінології в діяльності НГУ передбачає збільшення фінансування, впровадження нових технологій та методів роботи з собаками. Зокрема, мова йде про вдосконалення технік пошуку та використання нових типів собак для виконання специфічних завдань, таких як робота в умовах радіоактивного забруднення чи виявлення нових видів небезпечних речовин.

Таким чином, нормативно-правова база, що регулює діяльність кінологічних підрозділів у Національній гвардії України, є важливим інструментом, який забезпечує високий рівень організації та координації цих підрозділів. Вона визначає їхні завдання, обов'язки та права, створює умови для підвищення кваліфікації кінологів і забезпечує ефективну роботу службових собак у різноманітних сферах, включаючи охорону громадської безпеки та порядку, боротьбу з тероризмом і розшук небезпечних матеріалів. Це все є важливим фактором для підтримання національної безпеки в умовах сучасних загроз.

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.
2. Коба О. В. Заходи примусу під час військового стану, які може використовувати Національна гвардія України. *Актуальні проблеми теорії та практики службово-бойової діяльності складових сектору безпеки та оборони в сучасних умовах*: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 травня 2024 р.). К. : КІНГУ, 2024. С. 53-55.
3. Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України: наказ МВС України від 05.08.2014 р. № 772. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1213-14>.
4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 р. № 1145. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16>.
5. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військово-службовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. № 1024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2017-%D0%BF#Text>.
6. Сокурєнко В. В. Підготовка кінологів як один із пріоритетних напрямів роботи ХНУВС. *Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні*: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 листопада 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 12-14.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
8. Волошин Д. В., Бахасєв О. О. Застосування службових собак у правоохоронних органах України. К. : НАВС, 2018.
9. Як у Нацгвардії тренують бойових собак. Історія пса Райса. *Українська правда*. URL : <https://life.pravda.com.ua/society/2022/06/16/249134/>.

Володимир ТИМОФЄЄВ

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-6805-8933>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЗБРОЄННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Загострення проблеми забезпечення національної безпеки України в її основних сферах зумовлено появою нових і збільшенням рівня традиційних зовнішніх загроз національним інтересам. Саме ці загрози найбільш деструктивно впливають на національну безпеку. Їх нейтралізація згідно з чинним законодавством покладається здебільшого на сили охорони правопорядку. В цей же час, в умовах дії правового режиму воєнного стану виникають нові виклики, до вирішення яких потрібно залучати більшу кількість особового складу правоохоронних органів [1; 2].

Розглядаючи питання озброєння Національної поліції, з 2014 року поліцейські стикаються з такою проблемою, як зброя, а саме зброя, яка закріплюється за працівниками поліції. За більш ніж 30 років Незалежності України переозброєння відділків поліції йде не дуже жваво. на даний час 90 % працівників поліції мають застарілі зразки зброї, які залишилися ще з часів СРСР, мається на увазі пістолет Макарова. Пістолет Макарова, який був прийнятий на озброєння ще в 1951 році вже морально застарів, має малу ємність магазину в порівнянні з пістолетом Форт вітчизняного виробництва, який має ємність магазину 12,14,17 набоїв залежно від моделі пістолета, також як й пістолет Glock-17 австрійського виробництва, який знаходиться на озброєні поліції Європи та Америки.

В даній проблематиці не беремо до уваги підрозділи спеціального призначення, мова йде про працівників поліції, які виконують повсякденну роботу, це дільничні, працівники карного розшуку та інші підрозділи. Розглядаючи пістолет Макарова на даний час необхідно зауважити, що ремонтна придатність його складає десь 10 відсотків. Це пов'язано з тим, що виробництво цих пістолетів знаходиться в РФ, яка розпочала вторгнення в нашу державу ще

в 2014 році і поставки запчастин до цієї зброї немає, та воно в загальні не потрібне. Наша держава розвивається, тримає напрямок до європейських стандартів, має власне виробництво вогнепальної зброї, непогані зразки своєї сучасної зброї та новітні розробки. За часи незалежності нашої держави щодо оновлення озброєння поліцейських відбулось не багато новел. Що було зроблено: під час створення патрульної поліції поліцейські отримали зброю Форт-17 та у подальшому почалися озброюватися Форт-12.

Виходячи з вище викладеного виникають наступні проблемні питання:

1. Перша проблема, з якою зустрічаються працівники поліції, це те що під час навчання в профільних ВНЗ та проходження початкової підготовки багато з вузів навчають поліцейських поводитися зі зброєю та вести вогонь з більш сучасних зразків зброї, таких як Форт-12, 14, 17, 19, 20, Глок-17 [3; 4]. Після проходження навчання поліцейські приходячи до практичних підрозділів отримують пістолет Макарова і в цьому постає дилема: «Навчалися поводитися з однією зброєю, а отримують іншу».

2. Друга проблема. Академія поліції підготовлює майбутніх працівників поліції та їм приходится навчати поліцейських поводитися з пістолетом Макарова. Це пов'язано з тим, що підрозділи, в яких майбутні поліцейські будуть працювати, мають на озброєні тільки пістолети Макарова.

3. Наступне суттєве питання це поломка зброї. Дане питання постає в любых практичних підрозділах. При поломці пістолета постають наступні проблеми: Чому зламалась зброя? Як так сталося, що вона зламалася? Де брати запчастини? Як таке могло статися? Відповідь одна, якщо це зброя, яка використовується для навчання та для проведення стрільб, то є таке поняття як «знос матеріалу», на то вона і навчальна зброя, щоб на неї навчатися. Будь-яка зброя має певний ресурс, якість матеріалу, за який не може нести відповідальність людина, яка займається з цією зброєю. Практичний досвід вказує, що жодного разу не траплялись випадки, щоб працівник поліції будь-то курсант чи слухач, навмисно зіпсував зброю.

4. Ремонтнопридатність. Зрозуміло одне, якщо зброя виготовляється в нашій державі, то й запчастини також є на цьому підприємстві. Вказана обставина вказує на те, що якщо є виробник даної зброї, це означає можливість його ремонту у цього виробника, або замовлення відповідних запасних частин у такого виробника.

5. Ємність магазину. Поліцейський, що виконує службові обов'язки, під час затримання злочинця з можливим застосуванням зброї буде почувати себе більш впевненим коли у нього є 24 або 30 набоїв, аніж 16.

Приходимо до висновку, що зброя в поліції повинна бути сучасна та більш прилаштована до умов сьогодення, а не з минулого сторіччя. Додатково потрібно надавати можливість розвиватися підприємствам, які виробляють більш сучасну та якісну вогнепальну зброю. Сучасне навчання майбутніх та вже діючих поліцейських проводити з поводженням та веденням вогню з різних видів сучасної зброї, а не підлаштовуватися під можливості практичного підрозділу, на озброєнні якого застаріли зразки озброєння.

Потрібно пам'ятати, що окремі випадки створюють прецеденти, в яких присутність поліції викликає непорозуміння суспільства в деяких аспектах, що потребує певного законодавчого роз'яснення та освітлення в суспільстві. Досить часто зустрічають поліцейські дані проблеми в оперативно-службовій та службово-бойовій діяльності в умовах сьогодення [5]. Особливістю являється той аспект, що в умовах сьогодення для відвернення загроз національній безпеці поліцейський кожного дня може опинитися в критичній ситуації, що обумовлює необхідність його підготовки до такої ситуації [6-7]. Озброєння ворожого елемента завжди на крок попереду від сучасного правоохоронця, що зменшує шанси посадовця в таких обставинах до збереження життя та здоров'я. Загалом, будь-яка типова службова ситуація може стати критичною, однак не тільки підготовка сучасного поліцейського повинна відповідати сучасності, але його екіпірування та озброєння також.

1. Покайчук В.Я. Сили охорони правопорядку як система. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 149-155.

2. Pokaichuk, V. Y., Tinin, D. G., & Zavistovskyi, O. D. (2024). Features of service and combat activities of educational institutions with specific learning conditions of the mia system in consolidated forms with the state border service of Ukraine in the controlled border district ogo's martial state regime: current. *Publishing House "Baltija Publishing"*. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-442-9-14>

3. Вогнева підготовка : навч. посіб. / кол. авт. ; ред. В.Я. Покайчук. – 2-е вид., перероб. і доп. – Дніпро : ДДУВС, 2021. – 264 с. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/7376>

4. Жбанчик А.В., Комісаров О.Г., Тимофєєв В.П. Вогнева підготовка: навч.-метод. посіб.

Дніпро: ДДУВС, 2017. 149 с.

5. Войтюк М.П. Роль органів Національної поліції при забезпеченні публічної безпеки та порядку. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 листопада 2017 р.)*. Дніпро : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. С. 247-250.

6. Гулько, К. О., & Тимофєєв, В. П. Щодо проблеми загрози національній безпеці та основні напрями протидії їм. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу, 108. <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-29.09.pdf#page=108>.

7. Тінін, Д., & Тимофєєв, В. (2023). Важливість підготовки поліцейських до несення служби в критичних ситуаціях в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (June 16, 2023; Athens, Greece), 75–77. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1037>.

Дмитро ТІНІН

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-8593-1706>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ КУРСАНТІВ ВІЗ СИСТЕМИ МВС ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ В КОНТРОЛЬОВАНИХ ПРИКОРДОННИХ РАЙОНАХ УКРАЇНИ

Унаслідок збройної агресії проти України на її східному кордоні та утворення нових загроз через анексію частини території виникла нагальна необхідність привести у відповідність до сучасних вимог і організацію підвищення кваліфікації і перепідготовки персоналу Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), який має особливості в своїй діяльності [1, с. 196]. Однак, враховуючи обставини обмеженої наявної кількості особового складу ДПСУ відповідну підготовку також необхідно проводити з військовослужбовцями та правоохоронцями, які залучаються до виконання завдань по захисту державного кордону. Посилення боєздатності та обороноздатності держави постало найважливішим питанням сьогодення.

Здійснення координації правоохоронних структур для подальшої співпраці в системі МВС являється досить важливим питанням, яке потребує вивчення та наукового обґрунтування.

Згідно ч. 2 ст. 2 Закону [2] захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Відповідно до ст. 1 цього ж Закону завдання по захисту державного кордону покладено на ДПСУ.

На сьогоднішній день для залучення курсантів вищих навчальних закладів системи МВС до спільного несення служби з прикордонною службою потрібно відповідне рішення Кабінету Міністрів України [3]. Станом на сьогодні рішення про залучення курсантів системи Національної поліції приймається на підставі та в порядку ієрархічного підпорядкування за наступними нормативно-правовими актами та розпорядчими документами:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1078-р від 02.12.2022 «Про додаткові заходи із забезпечення публічної безпеки і порядку під час дії воєнного стану».

2. Відповідного наказу Міністра МВС України на підставі п. 9 та п. 11 «Положення про Міністерство внутрішніх справ України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 28.10.2015.

3. Відповідного наказу керівника вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання системи МВС.

Отже, залучення в такому випадку курсантів до спільного несення служби з ДПСУ матиме законні підстави. Однак, потрібно пам'ятати, що курсанти в цьому аспекті не наділені

владними повноваженнями на реалізацію функцій захисту прав і свобод від протиправних посягань. Основний контроль та координацію здійснення службово-бойової діяльності зведених нарядів в такому випадку буде покладено на структурні підрозділи Державної прикордонної служби України.

Під час залучення курсантів до несення служби на кордоні потрібно враховувати, що система підготовки курсантів Національної поліції не включає в себе вивчення специфіки та алгоритмів дій в прикордонних районах. Вказана обставина обумовлюється багатоаспектністю такої діяльності, що в свою чергу потребує вивчення спеціальних знань та набуття навичок за професійною складовою. До видів виявлення такої протиправної діяльності злочинних елементів можна віднести ініціативний пошук, який майбутнім правоохоронцям може бути не відомий на момент їх необхідності.

Оперативний (ініціативний) пошук є частиною загальної пошукової роботи, яка включає в себе виявлення, перевірку, накопичення та обробку відомостей. Під час оперативного (ініціативного) пошуку здійснюється виявлення слідів та предметів, які пов'язані з протиправною діяльністю на кордоні. Особлива увага приділяється виявленню місць, де переховуються незаконні мігранти та контрабандні товари, а також транспортних засобів, використовуваних для вчинення протиправних дій [4]. Хотілося б зазначити, що правоохоронець, що не має відповідних навичок та знань, на відкритій місцевості може не виявити слідів підготовки злочинного елемента до наміру порушення державного кордону, або підготовки такого елемента до контрабанди.

В будь-якому випадку, залучення курсантів ВНЗ системи МВС до практичної складової надає змогу таким здобувачам набувати навички не лише в теоретичному, але й в практичному аспекті. Наявність умови контрольованого прикордонного району лише обумовлює специфіку такої службової діяльності та законодавчу регламентацію підстав цієї діяльності. Вказані умови, за рахунок законодавчого врегулювання, обумовлюватимуть позитивні результати під час здійснення службово-бойової діяльності на державному кордоні.

Приходимо до висновку, що окремі випадки створюють прецеденти, в яких присутність поліції викликає непорозуміння суспільства в деяких аспектах, що потребує певного законодавчого роз'яснення та освітлення в суспільстві. Досить часто зустрічають поліцейські дані проблеми при забезпеченні публічної безпеки та порядку в службовій діяльності [5]. Правова обізнаність поліцейських під час здійснення ними владних повноважень не повинна суперечити вимогам та нормам законодавства. Залучення курсантів до несення служби в контрольованих прикордонних районах має позитивну динаміку у формуванні довіри населення до Національної поліції в цілому. В цьому аспекті кваліфікація та професійна підготовка починаючих поліцейських є ключовими для правильного застосування законодавства та забезпечення правопорядку в цілому.

Аналіз практичної діяльності поліції свідчить про те, що успішне виконання її завдань залежить як від належної кількості поліцейських та наявності різних спеціальних та технічних засобів, так і від кваліфікованого та професійного застосування цих засобів в конкретних ситуаціях та від тактики їх застосування [6]. Зміна основної функції правоохоронної системи в Україні з каральної на сервісну повинно бути забезпечене на рівні підготовки поліцейських з самого початку їх підготовки.

1. Оверченко Ю.А. Підвищення кваліфікації управлінських кадрів як складова системи професійного розвитку керівного складу. Сучасні концептуальні підходи щодо управління персоналом у секторі безпеки і оборони України : тези міжвідомчої науково-практичної конференції (Хмельницький, 19 жовтня 2018 року). – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. – 520 с. С. 195 – 198. https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1120/1/%d0%9d%d0%90%d0%94%d0%9f%d0%a1%d0%a3_19.10.2018.pdf

2. Про державний кордон України: Закон України №1777-XII від 04.11.1997. Офіційний портал Верховної ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>

3. Pokaichuk, V. Y., Tinin, D. G., & Zavistovskyi, O. D. (2024). Features of service and combat activities of educational institutions with specific learning conditions of the mia system in consolidated forms with the State Border Service of Ukraine in the controlled border district ogo's martial state regime: current. *Publishing House "Baltija Publishing"*. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-442-9-14>

4. Кіресва О. С., Матняк В. М., Оверченко Ю. А. Використання результатів оперативного (ініціативного) пошуку у виявленні ознак протиправної діяльності на державному кордоні. Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка». 2023. № 10(24). С. 275–288. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10\(24\)-275-288](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10(24)-275-288) ;

<http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/6119/6153>

5. Войтюк М.П. Роль органів Національної поліції при забезпеченні публічної безпеки та порядку. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 листопада 2017 р.).* Дніпро : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. С. 247-250.

6. Светловська Д., Тінін Д., & Войтюк М. (2024). Деякі особливості нової концепції забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Матеріали конференцій МЦНД*, (29.11.2024; Житомир, Україна), 238–241. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/358>

Аліна ЧОРНА

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-8523-6105>

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Внаслідок повномасштабної збройної агресії росіян багато українських територій було захоплено, населені пункти опинилися під гнітом окупаційної адміністрації, але внаслідок контрнаступальних дій Збройних Сил України та загалом діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони вдалося деокупувати населені пункти у Харківській області, в Херсонській області, в Запорізькій області. На цих територіях треба було швидко відновлювати українську владу та ліквідовувати наслідки окупації. Цим займалися у тісній взаємодії різні органи державної влади, у тому числі й Національна поліція України.

Особливістю діяльності Національної поліції на деокупованих територіях є те, що вона, окрім своїх завдань «класичних», визначених у Законі України «Про Національну поліцію», займається питанням саме відновлення правопорядку та української влади на таких територіях, де діяло російське окупаційне право, відбулося багато воєнних злочинів, незаконного заволодіння майном українців росіянами тощо. Відповідно для визначення вирішення пріоритетних завдань на деокупованих територіях впроваджено План дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад, й серед 131 заходу Національна поліція згадується 19 разів. Серед них можна виділити здійснення заходів з виявлення та документування фактів використання символіки, визначеної Законом України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», здійснення заходів з її знищення; вжиття заходів для виявлення осіб, причетних до колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору; надання підтримки у створенні громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, здійснення координації їх діяльності; організації, спрямування та здійснення контролю за повсякденною (оперативною) діяльністю громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону; здійснення приймання, зберігання вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв; проведення обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення переміщення дітей до безпечних районів з тимчасовим влаштуванням до сімейних форм виховання; проведення перевірки законності перебування на території України громадян держави-агресора, а також інших іноземців, осіб без громадянства та прийняття за її результатами рішень, передбачених Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» а ін. [1; 5, с. 412].

О. Юнін наводить такі особливості надання поліцейських послуг за умов дії правового режиму воєнного стану (які, на нашу думку, доречні щодо дій поліції саме на деокупованих територіях). Дослідник зазначає також, що діяльність поліції в таких умовах є

нехарактерною для діяльності за умов «мирного» часу, оскільки на деокупованих територіях разом із Збройними Силами України поліцейські займаються роззброєнням або пошуком диверсійних груп ворога, займаються їх допитом (в мирний час мало ймовірна зустріч поліцейських із добре озброєними та навченими представниками регулярних військ), поліцейські фіксують воєнні злочини, вчинені росіянами (це також вважаємо нетиповою діяльністю поліцейських, оскільки воєнні злочини не вчиняються у «мирний» час, лише за умов збройного конфлікту); до їх діяльності входить техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху; поліція за умов воєнного стану отримує додаткові повноваження й щодо розмінування на деокупованих територіях (п. 39 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію України» поліція «у межах визначеної законодавством компетенції здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень» [3]; поліцейські займаються евакуацією населення; доставляє гуманітарну допомогу тим, хто в ній потребує; запобігає мародерству; діє разом із військовими на блокпостах [6, с. 98–99].

Поліції на деокупованих територіях можуть допомагати у питаннях забезпечення публічної безпеки і порядку добровольчі формування територіальних громад. Так, наприклад, відповідно до Положення про добровольчі формування територіальних громад, такі формування беруть участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій разом з Національною поліцією; беруть участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах разом з Національною поліцією [2]. Ще однією особливістю у діяльності поліції на деокупованих територіях є те, що тут вони разом із представниками Збройних Сил України, інших правоохоронних органів залучаються до здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Так, «за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію в установленому порядку указом Президента України, утворені відповідно до законів України військові формування залучаються разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності» [4].

Отже, правовий режим воєнного стану та збройний конфлікт накладають свої особливості на завдання, які виконує поліція на деокупованих територіях, поліція здійснює заходи, не притаманні для них в умовах «мирного» часу, здійснення правоохоронної діяльності стає набагато небезпечнішим для життя і здоров'я поліцейських.

1. План дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад : затверджено розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text>.

2. Положення про добровольчі формування територіальних громад : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Чорна А. Правові акти, що регулюють діяльність Національної поліції щодо запобігання кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 410–413.

6. Юнін О.С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023, № 14. С. 95–100.

Олена ШИШКАРЬОВА

викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

<https://orcid.org/0009-0000-0086-6486>

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ
В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Питання забезпечення публічної безпеки і порядку в сучасних реаліях є одним із найактуальніших питань в Україні. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» (ст. 2) забезпечення публічної безпеки і порядку є одним з основних завдань Національної поліції України [1].

Введення в Україні воєнного стану обумовило низку змін та доповнень до чинного законодавства, зокрема стосовно питань діяльності Національної поліції.

Умови воєнних дій завжди ставлять перед державою надзвичайні виклики, що вимагають негайних заходів для забезпечення національної безпеки та обороноздатності. Введення воєнного стану є одним із найефективніших інструментів управління цими ситуаціями. У таких умовах правоохоронні органи, зокрема поліція, знаходяться перед низкою надзвичайних завдань, що можуть суттєво відрізнитися від тих, з якими вони звикли стикатися у мирний час. Від ефективності діяльності поліції у період воєнного стану залежить стабільність в країні, збереження життя громадян та відновлення порядку [2, с. 501].

Під час воєнного стану діяльність поліції досить радикально трансформується, що впливає на її структуру, функції та спілкування з громадянами. Збільшується необхідність захисту важливих інфраструктурних об'єктів, що стосуються не лише державних установ, а й транспортних вузлів, електростанцій, комунікаційних центрів та інших стратегічних об'єктів [2, с. 501].

В умовах дії правового режиму воєнного стану під час забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку на уповноважені органи та підрозділи Національної поліції покладаються особливі вимоги щодо несення служби. До таких особливостей, наприклад, відносяться несення служби щодо забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку під час комендантського часу, в умовах активних бойових дій під час звільнення окупованих територій; на блокпостах; виявлення та знешкодження диверсійно-розвідувальних груп ворога; під час взаємодії з підрозділами Національної гвардії України та добровольчими формуваннями територіальної громади тощо. Усе це вимагає належного ефективного управління та координації щодо алгоритмів дій у певних ситуаціях, розрахунку сил та засобів, матеріально-технічного забезпечення тощо. Але ефективне управління силами та засобами Національної поліції України під час забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку неможливо без відповідної підготовки, основою якої є ефективне планування. У таких планах визначаються наявні сили та засоби, склад зведеного загону, додаткові сили та засоби, резерви, варіанти посиленого несення служби, підвищена готовність особового складу, бойова готовність, схеми зв'язку, конкретні виконавці й їхні обов'язки, календарний графік виконання заходів на той чи інший варіант розвитку особливих подій. До плану додаються оперативні карти, схеми збору особового складу по тривозі, основні та запасні місця дислокації, порядок взаємодії з іншими правоохоронними органами. У плані вказуються також підстави і порядок введення його в дію. Заздалегідь розроблені планові заходи, випробувані на практичних заняттях з особовим складом, максимально наближені до реальної оперативної обстановки, є запорукою ефективної діяльності органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. Типові плани багаторазового використання дають можливість економити час у процесі розроблення управлінських рішень, вибору оптимальних варіантів і порядку дій, попередніх розрахунків сил і засобів, підготувати особовий склад до діяльності в умовах воєнного стану [3, с. 226-227].

Кучеровський О. пропонує формулу публічної безпеки як комплексний підхід до забезпечення безпеки суспільства, що поєднує взаємодію державних органів, громадських

організацій і приватного сектору з метою створення та підтримки безпечного середовища для всіх членів суспільства. Така формула базується на наступних ключових елементах:

- прозорість – відкритість інформації про загрози безпеці та заходи щодо їх запобігання;
- інклюзивність через залучення всіх зацікавлених сторін до процесу забезпечення безпеки;
- підзвітність у формі запровадження механізмів контролю та оцінки ефективності заходів безпеки;
- баланс інтересів, врахування потреб різних груп суспільства при розробці стратегій безпеки;
- співпраця у формі ефективної взаємодії між державними структурами, громадськими організаціями та приватним сектором;
- превентивність та орієнтація на попередження загроз, а не лише на реагування на них;
- адаптивність і гнучкість у реагуванні на нові виклики та зміни в середовищі безпеки;
- освіта та інформування, для підвищення обізнаності суспільства щодо питань безпеки.

Ця формула передбачає, що забезпечення публічної безпеки є спільною відповідальністю всього суспільства, а не лише державних органів. Вона спрямована на створення стійкої системи безпеки, що здатна ефективно реагувати на різноманітні загрози та виклики, зберігаючи при цьому демократичні цінності та права людини [4, с. 28].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що ефективне забезпечення публічної безпеки в сучасних умовах залежить від багатьох чинників, вимагає комплексного підходу. Зокрема, враховуючи основні та додаткові повноваження Національної поліції, пов'язані із запровадженням правового режиму воєнного стану, а також забезпечення взаємодії державних органів, громадських організацій і приватного сектору з метою створення та підтримки безпечного середовища для всіх членів суспільства.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

2. Надтока, Я. Ю., Біліченко, В. В. Превентивна діяльність та безпекові ініціативи поліції у національному та міжнародному вимірах. *Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 501-502

3. Афонін, Д. С., Боксгорн А. В. Особливості забезпечення публічної безпеки і порядку Національною поліцією України в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 224-230.

4. Кучеровський О. О. Теоретико-методологічні засади організації надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки. Дніпро : НТУ ДП, 2024.

Андрій АДАДУРОВ

аспірант кафедри

адміністративного права і процесу

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0002-3343-4449>

АДМІНІСТРОВАНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ст. ст. 210, 210¹ КУпАП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У зв'язку із повномасштабним вторгненням та військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. на всій території України введено воєнний стан, що неодноразово продовжувався і діє на сьогодні [4].

Рішенням Верховної Ради України відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 р. російську федерацію визнано державою-

агресором та таку, що здійснює збройну агресію проти України [2].

Нові виклики зумовили державу Україна внести зміни до Кодексу України про адміністративне правопорушення. Так, 09.05.2024 Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію», який набрав чинності 19.05.2024.

Відповідно до зазначеного закону до Кодексу України про адміністративні правопорушення були внесені зміни, а саме: ст. 38 після частини шостої доповнено новою частиною такого змісту: «Адміністративне стягнення за вчинення в особливий період правопорушень, передбачених статтями 210, 210-1 цього Кодексу, може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення», а також змінені редакції статей 210 та 210-1 КУпАП, зокрема посилено адміністративну відповідальність осіб, які порушують правила військового обліку та законодавство про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію [2].

Слід відмітити той факт, що згаданим законом були внесені зміни і до ст. 258 КУпАП, що визначає випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається. Так, частина 6 ст. 258 КУпАП викладена у наступній редакції: «Протокол не складається у разі вчинення в особливий період адміністративних правопорушень, передбачених статтями 210, 210-1 цього Кодексу, розгляд яких віднесено до компетенції територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, Центрального управління або регіональних органів Служби безпеки України (у частині правопорушень, вчинених військовозобов'язаними чи резервістами, які перебувають у запасі Служби безпеки України), якщо особа не з'явилася без поважних причин або не повідомила причину неприбуття на виклик територіального центру комплектування та соціальної підтримки, Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, будучи належним чином повідомленою про дату, час і місце виклику, та за наявності у територіального центру комплектування та соціальної підтримки, Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України підтвердних документів про отримання особою виклику» [2].

Однак, на превеликий жаль, працівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки так і не зрозуміли чинну на сьогодні процедуру притягнення осіб за адміністративної відповідальності за статтями 210, 210-1. Держава Україна наділила працівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки повноваженнями складати адміністративні матеріали та виносити постанови про притягнення осіб до адміністративної відповідальності відповідно до ст. 235 КУпАП [3]. Проте працівники систематично та цілеспрямовано порушують процедури притягнення осіб до адміністративної відповідальності.

Розглянемо одну з найпоширеніших помилок, що їх припускаються працівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Мова йде про неповідомлення особи про розгляд справи про адміністративне правопорушення всупереч ч. 6 ст. 258 КУпАП. Працівники територіального центру комплектування не повідомляють особу про розпочату процедуру адміністративного притягнення. У зв'язку з чим не складають протокол про адміністративне правопорушення, а відразу виносять постанову про притягнення до адміністративної відповідальності. А отже, порушують процедуру адміністративного притягнення, що призводить до скасування оскаржуваних постанов судом.

Друга з найпоширеніших помилок – це складання протоколу про адміністративне правопорушення та постанови в один день. У процесі розгляду справи особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, має право користуватися правами, передбаченими ст. 268 КУпАП [3]. Однак працівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки чи свідомо, чи за вказівкою свого керівництва складають протокол про адміністративне правопорушення та постанову про адміністративне правопорушення в один день. Що порушує права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Обов'язок повідомляти особу про місце і час розгляду справи не пізніше ніж за три дні до дати розгляду справи про адміністративне правопорушення вважається виконаним, якщо особа, яка притягується до відповідальності, знає (поінформована) про час та місце розгляду справи за три дні до дати розгляду справи. Обов'язок доказування цієї обставини несе уповноважена посадова особа. Повідомлення має на меті забезпечення участі особи у розгляді уповноваженим державним органом справи про адміністративне правопорушення. Тобто особі, до якої застосовується адміністративна санкція, повинно бути забезпечено право завчасно знати про час та місце розгляду справи. Це право є гарантією реалізації інших прав на участь в розгляді справи про адміністративне правопорушення, висловлення заперечень, надання доказів, захист

тощо. Несвоєчасне повідомлення або неповідомлення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, про час та місце розгляду справи про адміністративне правопорушення є підставою для визнання постанови у справі про адміністративне правопорушення неправомірною, такою, що винесена з порушенням встановленої процедури.

Зазначене порушення є порушенням доктрини «плодів отруйного дерева» (fruit of the poisonous tree). Відповідно до цієї концепції, сформульованої Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справах «Гефген проти Німеччини», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України» «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Яременко проти України», якщо джерело доказів є неналежним, то всі докази, отримані з його допомогою, будуть такими самими («Гефген проти Німеччини»). На думку ЄСПЛ, має надаватися оцінка допустимості всього ланцюжка доказів, а не кожного окремого доказу автономно. У рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що докази, отримані в кримінальному провадженні з порушенням встановленого порядку, призводять до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких доказів і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження обвинуваченого судом. У рішеннях у справах «Балицький проти України», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України» ЄСПЛ застосував різновид доктрини «плодів отруйного дерева», що полягає в тому, що визнаються недопустимими не лише докази, безпосередньо отримані з порушеннями, а також докази, яких не було б отримано, якби не було отримано перших. Таким чином, допустимі самі собою докази, отримані за допомогою відомостей, джерелом яких є недопустимі докази, стають недопустимими [5].

Зазначені помилки порушують права людини та її основоположні права. Сучасні науковці, на жаль, дуже мало приділяють означеній темі уваги та чомусь не висвітлюють кричущі проблеми, які існують у процедурі притягнення осіб до адміністративної відповідальності.

1. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 р. № 129-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text>.

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 09.05.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3696-20#n12>.

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 09.05.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3696-20#n12>.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

5. Як ККС ВС застосовує доктрину ЄСПЛ «плід отруйного дерева». *Судово-юридична газета*. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/152870-yak-kks-vs-zastosovuye-doktrinu-yespl-plid-otruynogo-dereva>.

Олена БЛОХІНА

ад'юнкт кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0008-6111-3419>

**ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ЦЕНТРАМИ КОМПЛЕКТУВАННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС РОЗШУКУ, ЗАТРИМАННЯ
ТА ДОСТАВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНILI ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНЕ ст. 210 КУпАП**

Наразі на всій території України діє воєнний стан, та з 24.02.2022 дотепер триває загальна мобілізація. У цей період особливо важливим є забезпечення військової спроможності держави, а тому процес мобілізації військовозобов'язаних та резервістів становить невід'ємну складову українського сьогодення. При цьому найважливішим у даному процесі є дотримання законодавства та можливості реалізації гарантованих Конституцією України прав її громадян.

Законом України від 09.05.2024 внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), зокрема ст. 210 викладено в новій редакції та додано частину 3, яка передбачає адміністративну відповідальність за порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку в особливий період [1].

Поняття «особливий період» наведено в Законі України «Про оборону України». Так, це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [2].

При цьому відповідно до ст. 210 КУпАП не визначено, за яке саме порушення особу буде притягнуто до адміністративної відповідальності. Тут має місце відсилка до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Відповідно до ч. 10 ст. 1 вказаного закону, громадяни України, які підлягають взяттю на військовий облік, перебувають на військовому обліку призовників або у запасі Збройних Сил України, у запасі Служби безпеки України, розвідувальних органів України чи проходять службу у військовому резерві, зобов'язані:

- уточнити протягом 60 днів з дня набрання чинності указом Президента України про оголошення мобілізації, затвердження Верховною Радою України, свої персональні дані через центр надання адміністративних послуг, або через електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста, або у територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки;

- перебувати за викликом районного (об'єднаного районного), міського (районного у місті, об'єднаного міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі – відповідні районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки), Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, відповідного підрозділу розвідувальних органів України для оформлення військово-облікових документів, взяття на військовий облік, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою здобуття або вдосконалення військово-облікової спеціальності, призову на військову службу або на збори військовозобов'язаних та резервістів;

- проходити медичний огляд згідно з рішеннями комісії з питань взяття на військовий облік, комісії з питань направлення для проходження базової військової служби або військово-лікарської комісії відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, закладів охорони здоров'я Служби безпеки України, а у Службі зовнішньої розвідки України, розвідувальному органі Міністерства оборони України чи розвідувальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, – за рішенням керівників

відповідних підрозділів або військово-лікарської комісії Служби зовнішньої розвідки України, розвідувального органу Міністерства оборони України чи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, відповідно;

- проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі;

- виконувати правила військового обліку, встановлені законодавством [3].

Саме за ці порушення громадянина може бути притягнуто за ч. 3 ст. 210 КУпАП.

Матеріали справи про адміністративне правопорушення подаються уповноваженою посадовою особою, яка склала протокол, керівнику територіального центру комплектування та соціальної підтримки для її розгляду у порядку, визначеному КУпАП.

Розглянувши справу про адміністративне правопорушення, керівник територіального центру комплектування та соціальної підтримки відповідно до ст. 283 КУпАП виносить постанову у справі про адміністративне правопорушення [4].

Районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки звертаються в установленому законом порядку до органів Національної поліції України (у разі неможливості складення протоколу про адміністративне правопорушення на місці його вчинення) для доставлення осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 210, 210-1 КУпАП, з метою складення протоколів про адміністративні правопорушення, до відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, в якому ця особа перебуває (повинна перебувати) на військовому обліку.

Національна поліція України за зверненням районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, органів СБУ та розвідувальних органів (яке має містити прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), адресу задекларованого/ зареєстрованого місця проживання (перебування), дату народження, інші дані (за наявності), передбачені ст. 7 Закону України «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів», підставу (порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку; порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію), унікальний вихідний номер та кваліфікований електронний підпис уповноваженої особи), надісланим у вигляді набору даних шляхом електронної інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром призовників, військовозобов'язаних та резервістів та єдиною інформаційною системою МВС України, здійснює адміністративне затримання та доставлення призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 210, 210-1 КУпАП, до найближчого районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, органів СБУ. У разі відсутності технічної можливості передачі даних такі звернення надсилаються в паперовій формі [5].

У випадках, прямо передбачених законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення допускаються адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення осіб від керування транспортними засобами, морськими, річковими, малими, спортивними суднами або водними мотоциклами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Національна поліція України є органом, уповноваженим на адміністративне затримання, зокрема при порушенні призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку, законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію [1].

Тобто чинним законодавством чітко визначено процесуальну можливість уповноважених осіб Національної поліції України щодо адміністративного затримання осіб, які вчинили правопорушення за ст. 210 КУпАП та доставлення їх до найближчого районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, органів СБУ. Також за зверненням в установленому законом порядку Національна поліція України уповноважена на доставлення осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, передбачені ст. 210 КУпАП, з метою складення протоколів про адміністративні правопорушення, до відповідного районного

(міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, в якому ця особа перебуває (повинна перебувати) на військовому обліку.

Однак не визначеною на законодавчому рівні залишається взаємодія ТЦК та СП з органами Національної поліції України щодо безпосереднього затримання осіб на місці виявлення адміністративного правопорушення без відповідного запиту ТЦК та СП. Також актуальним залишається питання щодо строків адміністративного затримання, бо особи, які вчинили адміністративне правопорушення за ст. 210 КУпАП, затримуються на загальних підставах, при цьому адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години (ст. 263 КУпАП), а саме доставлення та подальше складання адміністративних матеріалів щодо правопорушника може зайняти набагато більше часу, що є порушенням чинного законодавства України.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

4. Про затвердження Інструкції зі складання територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки протоколів та оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства оборони України від 01.01.2024 р. № 3. URL : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2024/3_nm_2024.PDF.

5. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1487. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text>.

Володимир БОГОНІС

аспірант кафедри

адміністративного права і процесу

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-3557-8606>

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ НА ЗАЯВИ ТА СКАРГИ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному суспільстві, де рівень правопорядку та безпеки є важливим показником стабільності, взаємодія між поліцією та громадянами є основним аспектом правоохоронної діяльності. Це питання стає актуальним у контексті розбудови демократичного суспільства, де принципи прозорості, відповідальності та взаємовідносин із громадою визначають якість забезпечення прав та свобод громадян, зокрема шляхом охорони публічного порядку та безпеки, правосуддя та рівень громадянської довіри. Окрім цього, саме рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [1]. Тому важливо, щоб громадяни відчували, що їх права і інтереси захищені, що поліція служить саме суспільству, як це і вказано у Законі України «Про Національну поліцію». Наразі звернення громадян до органів державної влади є невід'ємним правом будь-якої особи, яка перебуває на території України, закріпленим статтею 40 Конституції України [2].

Для правового регулювання такої процедури, законодавцем було створено Закон України «Про звернення громадян», що регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити до органів державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів.

Органи Національної поліції, як носії та суб'єкти державної влади, також не є виключенням. Взаємодія поліції з громадянами визначається не лише реакцією на злочини, але й обов'язком вирішувати проблеми, що турбують населення держави. Заяви та скарги громадян є важливим інструментом як для ефективної протидії правопорушенням, так і

способом співпрацювати з громадськістю.

Наразі розгляд звернень та особистий прийом громадян в органах та підрозділах поліції є складовою механізму реалізації прав громадян на внесення до органів державної влади пропозицій щодо поліпшення їх діяльності, виявлення недоліків у роботі, оскарження дій посадових осіб та органів державної влади. Відповідно до цього Закону, визначено такі форми звернення громадян:

- пропозиція (зауваження);
- заява (клопотання);
- скарга [3].

Зокрема, громадяни можуть повідомляти органи поліції про вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень. Наприклад, статтею 23 ЗУ «Про Національну поліцію» визначено, що поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події [1]. Порядок розгляду та реагування на звернення громадян визначається відповідними інструкціями, затвердженими МВС України.

Однак, національна поліція у своїй діяльності щодо розгляду звернень користується не лише ЗУ «Про звернення громадян». Одним із відомчих нормативних актів є Порядок розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України. Згідно із ним, робота зі зверненнями громадян і їх особистий прийом містить такі складові елементи:

- 1) приймання, реєстрація і первинний розгляд звернень громадян;
- 2) вирішення питань, порушених у зверненнях, та надання відповідей їх авторам;
- 3) контроль за станом роботи зі зверненнями;
- 4) узагальнення та аналіз звернень громадян;
- 5) використання результатів аналізу для прийняття управлінських рішень [4].

Із розвитком інформаційних телекомунікаційних мереж, зокрема Інтернету, звернення громадян нерідко подаються в електронному вигляді, наприклад через електронну поштову скриньку. Це дозволяє подати звернення до державних органів України навіть громадянам, які знаходяться за кордоном, що є актуальним на сьогодні, так як у зв'язку зі збройною агресією РФ на території України багато громадян виїхали за межі держави. Також це впливає на швидкість прийняття та розгляду такої заяви, адже звичайною поштою лист зі зверненням надходив би до необхідної установи набагато довше, а Інтернет дозволяє це зробити у значно коротший строк.

Для того щоб громадяни активно користувалися можливістю подавати заяви та скарги, важливо наголошувати на цьому, проводити інформаційні кампанії, направлені на підвищення свідомості населення стосовно їх прав, а також можливості певним чином впливати на діяльність поліції через процедуру заяв та скарг.

Також необхідним є створення системи прозорості та відповідальності. Поліцейські повинні бути готові відповідати за свої дії перед громадянами і зацікавленими сторонами. Важливо, щоб процес розгляду скарг був неупередженим та об'єктивним, а самі поліцейські були зацікавлені у вирішенні проблеми, а не на отриманні вигоди від неї.

Отже, реагування поліції на заяви та скарги громадян – це ключовий аспект їх роботи, що є важливим фактором для встановлення високого рівня довіри громадськості до правоохоронних органів. Запровадження ефективних механізмів прийняття, розгляду та реагування на заяви, проведення інформаційних кампаній і впровадження принципів прозорості та відповідальності можуть сприяти підвищенню ефективності забезпечення правопорядку та зміцненню демократичних цінностей у суспільстві. Взаємодія між правоохоронними органами та громадянами визначає рівень довіри до влади та сприяє побудові правової держави, де кожен громадянин має можливість висловити свою думку та бути почутим, а також задовольнити власні потреби в межах закону.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України: Наказ МВС України від 15.11.2017 р. № 930. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1493-17#Text>.

Роман ВАЩІН

ад'юнкт кафедри адміністративного
права та процесу Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-9528-5963>

**СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

На нашу думку, будь-яка державна політика має орієнтуватися на певні стратегії, в яких міститимуться довготривалі цілі та завдання (на 5, 10 років та навіть більше). Стратегічні документи застосовуються у таких сферах діяльності, як зовнішня політика, національна безпека тощо. Наприклад, міжнародні партнери будуть вважати державу надійним партнером у випадку, якщо інституції, які відповідають за зовнішній вектор розвитку, діють саме як інституції на основі стратегічних засадничих документів, коли у міжнародній політиці держави не відбувається «розворот» на 180 градусів через зміну правлячої еліти чи, наприклад, зміну настрою чинного президента (сучасних прикладів такої політики вистачає). Стратегічні цілі мають бути визначені і щодо реформування правоохоронних органів України, відповідно до них мають розроблятися плани конкретних заходів із реформування. Такі стратегічні орієнтири необхідні для удосконалення, зокрема, інституту громадського контролю за діяльністю Національної поліції України.

Варто розглянути визначення стратегічних правових актів, які є в сучасній науковій літературі. Н. Харченко так визначає зазначені акти: «сукупність письмових правових актів, які містять здебільшого спеціалізовані норми права, що визначають вихідні засади та напрями суспільного чи державного розвитку в конкретно визначений період, а також схвалені органами державної влади» [7, с. 244]. Такі акти схвалюються органами державної влади і містять цілі та завдання, які мають досягати і виконувати здебільшого інші органи влади, а також розробляти плани своєї діяльності відповідно до стратегічних правових актів, які ухвалені іншими органами державної влади. Ця акти містять норми, що спонукають до реформаторської діяльності та змін в роботі органів державної влади. Особливістю тут є те, що, наприклад, Міністерство внутрішніх справ України за деякими напрямами реформування правоохоронних органів може лише розробляти пропозиції щодо вдосконалення законодавства, проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань своєї компетенції.

Н. Харченко наводить важливі концептуальні засади і характеристики стратегічних правових актів: такі акти є нетиповими, нетрадиційними правовими актами, а також засобами правового регулювання; такі акти є взаємопов'язаними та взаємозалежними, кожен з яких виконує різні ролі у правовому регулюванні суспільних відносин; такі акти виступають детермінантою для розроблення та ухвалення нових не лише стратегічних актів, а також «класичних» нормативно-правових актів; такі акти можуть ухвалюватися комплексно, тобто від загального, де містяться концептуальні засади правового регулювання певної сфери суспільних відносин, мета і завдання державного та суспільного розвитку, до актів, які визначають механізми, процедури та строки реалізації цілей та завдань, що містяться у загальному акті; такі акти не мають офіційно визначеної ієрархії, але здебільшого розповсюдженими є такі моделі, як «доктрина-концепція-стратегія-план» або «стратегія-концепція-доктрина-програма» (на нашу думку, в будь-якому випадку стратегії є основою для розробки програм і планів заходів щодо реалізації таких стратегій); акти не впливають на виникнення суб'єктивних прав і не накладають юридичних обов'язків, вони не змінюють адміністративно-правовий статус органів державної влади; не існує в законодавстві визначення стратегічного правового акта; відповідальними за реалізацію виступають інші органи державної влади, а не той, хто його ухвалював [6, с. 180–181].

Якщо говорити про стратегічні орієнтири, що стосуються розвитку інституту громадянського контролю за діяльністю Національної поліції України, наразі чинною є Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року

(далі – Стратегія), схвалена у 2017 р. Отже, Міністерство внутрішніх справ України забезпечує реалізацію цілей Стратегії, є підзвітність і демократичний цивільний контроль. Відповідно, така підзвітність і демократичний цивільний контроль у Стратегії передбачають становлення МВС України як суб'єкта системи демократичного цивільного контролю над органами системи МВС України; удосконалення форм та способів демократичного цивільного контролю над органами системи МВС України; відкритість і прозорість процесів підготовки і прийняття рішень в органах системи МВС України. Також Стратегією передбачалося залучення суспільства до процесу створення безпечного середовища, що охоплювало тісну співпрацю з територіальними громадами і суспільством у цілому; створення механізмів партнерства з інститутами громадянського суспільства [5].

Цей підхід стосується якраз у межах філософії «Community policing» підвищення довіри населення до діяльності правоохоронних органів через залучення інститутів громадянського суспільства до взаємодії та контролю за діяльністю поліцейських. У свою чергу, до демократичного цивільного контролю, якщо розглядати його із точки зору нормативного визначення, яке міститься у Законі України «Про національну безпеку України», належить також і громадський нагляд (саме таке словосполучення використовується у зазначеному законі [4]). У Стратегії передбачалося запровадження дієвих механізмів демократичного цивільного контролю і співпраці з громадськістю та подолання проблеми низького рівня ефективності застосування механізмів демократичного цивільного контролю, передбачених законодавчими актами [5].

У плані заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року серед завдань, які стосувалися стратегічних орієнтирів удосконалення інституту демократичного цивільного контролю, передбачалися завдання із удосконалення механізму подання скарг щодо порушення прав людини працівниками органів системи Міністерства внутрішніх справ України та удосконалення порядку розгляду скарг щодо порушення прав людини працівниками органів системи МВС України з урахуванням удосконаленого механізму їх подання [3]. На нашу думку, частково такі виклики подолані не були, оскільки в питанні форм громадського контролю залишається проблема формалізму та неефективності втілення в життя нормативних приписів щодо контролю.

Сучасним фундаментальним стратегічним правовим актом для Національної поліції України є Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [1]. Значним позитивним елементом нового стратегічного документа є те, що він враховує реалії великої війни та вплив її на подальший розвиток суспільних відносин в Україні. П. 6. стратегічного плану як один із напрямів реформування визначено відкритість, прозорість, підзвітність та незалежність таких органів, п. 6.1. передбачено посилення механізмів демократичного цивільного контролю, завдяки якому передбачається мінімізація корупційних та інших ризиків шляхом посилення цивільного демократичного контролю за прийняттям рішень. У плані заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки форм реалізації громадського контролю у стосується п. 2.7.4 – «посилення механізму забезпечення прозорості діяльності органів правопорядку та прокуратури через їх офіційні веб-сайти, сторінки в соціальних мережах, доступ до відкритих даних тощо»; захід 6.1.3 передбачає затвердження типового положення про раду громадського контролю при органах правопорядку як засіб впровадження єдиних підходів до забезпечення реалізації права громадян на громадський нагляд (на нашу думку, варто уніфікувати підхід до термінології, оскільки у Законі України «Про Національну поліцію» застосовується термін «громадський контроль»). Такі ради мають отримати повноваження із делегування своїх представників у діяльність атестаційних, кадрових комісій, комісій з оцінювання якості, укладення угод про партнерство органів правопорядку та прокуратури з громадськими об'єднаннями, які б окреслювали конкретні напрями співпраці, спільні проекти, механізм регулярної комунікації та взаємодії [2] у контексті загального завдання 6.1 – посилення механізму демократичного цивільного контролю; серед завдань ще варто виділити завдання 6.2 – сприяння активній участі громадянського суспільства у взаємодії з органами правопорядку, 6.3 – забезпечення доступу до публічної інформації та підвищення громадської поінформованості про різні аспекти діяльності органів правопорядку, 6.5 – «забезпечення проведення щорічного соціологічного зовнішнього моніторингу діяльності органів правопорядку та прокуратури», 6.6 – «щорічне оприлюднення звітів для медіа та громадянського суспільства з акцентуванням на реформах, підзвітності та доброчесності» [2].

Отже, завдання, окреслені у плані заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, є слушними й відповідають впровадженню концепції «Community policing» у діяльність поліції, передбачають активне залучення інститутів громадянського суспільства до контролю за діяльністю поліції. Зауважимо, що щорічне проведення моніторингу має відбуватися не лише на загальнодержавному рівні, але й у окремих регіонах, громадах тощо задля визначення рівня задоволеності поліцейськими послугами та пріоритетних, на думку громадян, напрямів діяльності поліції у конкретних громадах, на основі чого можна порівняти бачення безпеки, наприклад, жителів міст та сіл тощо.

Значним позитивом є прийняття такого стратегічного правового акта і відповідного плану заходів із його реалізації, які містять чіткі стратегічні орієнтири вдосконалення системи правового забезпечення громадського контролю за діяльністю Національної поліції України.

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

2. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text>.

3. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 693-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2019-%D1%80#Text>.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

5. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text>.

6. Харченко Н. П. Види стратегічних правових актів: загальнотеоретичні аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 87. С. 179–183.

7. Харченко Н. П. Стратегічні правові акти України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 242–246.

Дмитро ГОРБУЛЬОВ

аспірант кафедри державного управління
і місцевого самоврядування
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)

БЕЗПЕЧНІ ПРОСТОРИ В ГРОМАДАХ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Громадська безпека є фундаментальним аспектом суспільства, що забезпечує добробут і безпеку окремих осіб і громад. Вона охоплює різні заходи, політику та ініціативи, спрямовані на запобігання та реагування на загрози, ризики та надзвичайні ситуації, що можуть виникнути. Розуміння важливості громадської безпеки має вирішальне значення для розвитку сильних і стійких громад, оскільки це не лише захищає життя та майно, але й сприяє соціальній згуртованості [1] – саме тій українській зброї, завдяки якій українці століттями боронять свою ідентичність.

Термін «безпечний простір» виник у середині 1960-х років як спосіб опису місць, присвячених маргіналізованим людям, які потребували захисту від нападів, дискримінації та переслідувань, щоб вони могли безпечно спілкуватися. Раннє використання цього терміну було пов'язане зі спільнотою ЛГБТКІА+. Однак подальші рухи за соціальну справедливість також прийняли цей термін і розширили його використання, додавши до нього місця, призначені для того, щоб бути вільними від упереджень, конфліктів, критики або потенційно загрозливих дій, ідей або розмов.

Наразі в багатьох громадах України розбудовуються безпечні простори – починаючи від звичайних укриттів та закінчуючи підземними школами та лікарнями.

Створення безпечного простору громад підтримує права кожного на визнання та повагу. Це дає громадам, що перебувають у зоні ризику, можливість жити, не зважаючи на переслідування чи зловживання. Створення цього простору дозволяє вразливим групам зрозуміти та відчувати реалізацію своїх прав. Це дає їм та ширшій спільноті бачення, із яким можна працювати [1].

«Безпечні простори» служать для захисту вразливих груп населення. Безпечні місця надсилають повідомлення іншим особам або спільнотам, що перебувають у групі ризику, та їхнім гнобителям. Такі простори створюють простір для свободи самовираження. Вони моделюють ідеальну спільноту, а також примножують і солідаризують прихильників за більш безпечне довкілля, вільне від порушень прав людини. Словосполучення «безпечний простір» може стосуватися широкого спектру значень:

- укриття;
- супровід захисним заходом;
- політичний притулок в іншому місті чи країні;
- програми розбудови миру;
- веб-сайт або онлайн-простір для спілкування, або навіть ідеологічний чи особистий простір для відновлення ресурсів та розширення можливостей [2].

По суті, незалежно від статусу меншини, безпечні простори наразі розглядаються як критично важливі для зміцнення психічного здоров'я, сприяння інклюзивності та захисту людей від шкоди. Їх створення відіграє життєво важливу роль у побудові суспільства, що краще розуміє і приймає суспільство, корисне для всіх його членів, особливо в умовах воєнного стану.

Безпечні простори пропонують численні переваги для маргіналізованих груп, захищаючи людей від шкоди, слугуючи середовищем, де люди можуть відчувати себе захищеними від критики, переслідувань, емоційної та фізичної шкоди чи інших форм дискримінації. Безпечні місця можуть підтримувати психічне здоров'я людини, забезпечуючи середовище, де вона може відчувати, що її цінують, поважають і підтримують; вони можуть служити притулком від нетерпимості та можуть існувати як у фізичному, так і у віртуальному світі. Вони можуть служити оазою, де можна освіжитися і відчувати, що вас слухають, розуміють і приймають. Вони також можуть служити нейтральним майданчиком, пропонуючи простір для спілкування людей з різних груп у шанобливий, інклюзивний та емпатичний спосіб, що може сприяти зціленню як на рівні громади, так і на індивідуальному рівні. Вони відіграють життєво важливу роль у створенні суспільства, що краще розуміє та приймає будь-яку особистість індивідуальність.

Планування безпеки та інклюзивності може бути лякаючим процесом. Люди часто турбуються про те, щоб не помилитися, не образити інших або не завдати шкоди. Частиною створення безпеки є здатність вирішувати проблеми, які виникають у режимі реального часу, зі співчуттям та емпатією. Наведений нижче перелік пунктів може слугувати відправною точкою для сприяння безпеці як на робочому місці в школі, так і в соціальному середовищі.

- Вживайте заходів, щоб запросити до простору різноманітне коло учасників. Навіть якщо простір розробляється для певної групи, подумайте, як ви можете включити представників іншої різноманітної статі, віку, раси, релігії, сексуальності та політичних поглядів, щоб можна було поділитися та визнати широкий спектр досвіду.
- Подбайте про вибір фізичного простору для особистих зустрічей. Місце має бути доступним, зручним і відповідати типу дискусій, що проводяться.
- Подбайте про те, щоб усі учасники відчували себе однаково бажаними. Обов'язково вітайте, задавайте питання і діліться вдячністю порівну між усіма учасниками.
- Поважайте особистості всіх учасників, запрошуючи кожного представитися, включаючи займенники та особисте походження.
- Встановіть і змодельуйте основні правила для учасників/учасниць із самого початку, як-от: повага до фізичних та емоційних кордонів, використання бажаних займенників, повага до конфіденційності того, що надається в просторі, і прохання до учасників/учасниць подумати, як те, що вони роблять і говорять у просторі, може вплинути на інших. Дайте учасникам/учасницям зрозуміти, що неповага та нетерпимість не будуть допущені на території простору.
- Припускайте добрі наміри. Якщо учасник переходить межу, використовуючи застарілі мовні форми, ввічливо повідомте йому про це, але не звинувачуйте і не соромте.
- М'яко заохочуйте рівноправну участь, ставте питання більш тихим членам

громади, не підвищуючи голосу. Не перебивайте учасників і не розмовляйте з ними без їх ініціативи.

– Будьте уважні, порушуючи незручні теми. Хоча відкриті обговорення складних тем можуть бути як корисними, так і цілющими, майте на увазі, що окремі учасники є власниками своїх власних історій та досвіду. Виявляйте повагу і не вимагайте, щоб кожен ділився подробицями свого життя.

– Заохочуйте і показуйте приклад шанобливої незгоди, наприклад, ставте відкриті запитання, а не робіть однозначні заяви. Дайте учасникам час на опрацювання та реагування таким чином, щоб сприяти розумінню.

Ключовим фактором організації безпечного простору є прояв емпатії до його учасників. Важливо усвідомлювати і визнавати те, що ми просимо від інших. Поява в конкретних групових просторах може означати визнання частин своєї ідентичності, які можуть бути болючими. Пропонуючи іншим зайнятися темами, що в минулому викликали занепокоєння, ми просимо їх проявити велику вразливість. Це може бути незручно і навіть лякає багатьох людей.

Ми повинні також враховувати, що динаміка влади має місце у всіх соціальних взаємодіях. Відмінності у віці, соціально-економічному статусі, статі, національності та професійних ролях учасників можуть спричинити ризики як реальні, так і уявні, а також обмежувати готовність учасників брати участь у цьому просторі.

Нарешті, мікроагресія, тонкі та непрямі вербальні, поведінкові чи екологічні сигнали, що виражають неповагу до маргіналізованих народів чи груп, часто можуть залишатися поза увагою, але якщо такі проблеми не вирішувати, вони можуть підірвати безпеку простору.

Ці виклики підкреслюють складність створення безпечних просторів та необхідність постійних зусиль і зобов'язань щодо їх підтримки. Хоча це може здатися складним проектом, визнайте, що те, що ви просите учасників зробити, є складним і що ви можете не все зробити правильно. Ще раз наголосіть, що ви хотіли б отримати допомогу у створенні та вдосконаленні простору як поточного проекту, і залишайтеся відкритими для внеску та пропозицій учасників.

1. Бородін Є., Горбульов Д. Публічне управління забезпеченням громадської безпеки: зарубіжний досвід. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7(35).

2. Art Spaces Hosting Activism: Using surplus resources to provide individual assistance and strengthen community engagement, a Free Dimensional Tactical Notebook created in collaboration with New Tactics. URL : <https://www.newtactics.org/story/art-spaces-hosting-activism-using-surplus-resources-provide-individual-assistance-and/>

3. Building Child Friendly Villages: Using village strengths to combat child labour and other exploitative practices, a 22-page New Tactics case study in English that covers the development of the tactic and helpful tips and steps of establishing a child-friendly village. URL : <https://www.newtactics.org/story/child-friendly-villages-using-village-strengths-combat-child-labour/>.

Інна ГУСЄВА

ад'юнкт Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Складна ситуація, яка склалася на теренах Української держави в зв'язку зі збройною агресією РФ, вимагає консолідованої діяльності всіх суб'єктів сектора безпеки і оборони. Особливе місце в цьому процесі відводиться Національній поліції України. Згідно з Положенням про Міністерство внутрішніх справ України [1] Національна поліція як центральна складова останнього реалізує державну політику у таких сферах:

1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

2) захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

З огляду на аналіз вищенаведених завдань можна в цілому говорити про внутрішню безпеку держави.

Аналіз Закону України «Про національну безпеку України» [2] свідчить, що в правовому полі використовується наступна термінологія: «національна безпека», «державна безпека», «воєнна безпека», «громадська безпека». Однак всі наведені вище поняття не охоплюють стан суспільства (держави), коли забезпечується нормальне функціонування останнього, де робота державних інституцій дозволяє виконувати покладені на них обов'язки щодо сприяння реалізації прав і свобод громадян, а громадяни, в свою чергу, дотримуються встановлених загальнообов'язкових правил поведінки. Саме такий стан, на нашу думку, охоплюється категорією «внутрішня безпека держави». На користь зазначеної термінології можемо навести використання словосполучення «органи внутрішніх справ», що, як правило, застосовується, коли мова йде про центральні органи виконавчої влади, які входять до складу МВС України та функціонують з метою виявлення, запобігання та протидії внутрішнім загрозам держави. Наголосимо, що саме Національна поліція України є основним суб'єктом, який забезпечує внутрішню безпеку держави, що випливає із тих завдань та функцій, які закріплені за ним чинним законодавством. До основних функцій доцільно віднести: адміністративну, кримінальну процесуальну, функцію досудового розслідування, оперативно-розшукову, охоронну, виховну, просвітницьку тощо.

Найбільш вагомою за напрямками та обсягом роботи є саме адміністративна функція Національної поліції України, яка, відповідно, трансформується у адміністративну діяльність. На сьогодні є безліч наукових визначень зазначеної діяльності, однак останні є дещо подібними. Пропонуючи власне визначення, виходимо із значущості останньої для забезпечення внутрішньої безпеки нашої держави.

Так, адміністративна діяльність Національної поліції України – це система публічно-правових відносин, які регулюються адміністративно-правовими нормами та спрямовані на виявлення і запобігання викликам і ризикам внутрішній безпеці держави шляхом застосування превентивних інструментів, якими остання наділена згідно з чинним законодавством, а також припинення протиправних дій та притягнення винних до відповідальності за правопорушення, що підвідомчі їй.

Основними ознаками адміністративної діяльності Національної поліції України як складової забезпечення внутрішньої безпеки держави є:

- 1) постійний, безперервний характер;
- 2) широкий спектр превентивного інструментарію, який має нормативне закріплення;
- 3) спрямованість на виявлення та запобігання негативним явищам в суспільстві з метою мінімізації негативних наслідків;
- 4) можливість застосування примусових поліцейських заходів у випадках, передбачених законодавством;
- 5) здійснюється спеціально створеними для реалізації цієї функції органами і підрозділами Національної поліції України;
- 6) передбачає постійну взаємодію як з окремими громадянами, так і установами, підприємствами та організаціями тощо.

Таким чином, з метою ефективного забезпечення внутрішньої безпеки держави в цілому та Національною поліцією України зокрема вкрай важливим є визначення загроз останній та концентрація зусиль органів і підрозділів поліції на виробленні дієвих заходів запобігання таким загрозам шляхом здійснення адміністративної діяльності.

1. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 878. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/878-2015-%D0%BF>.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

Андрій ЗВАГОЛЬСЬКИЙ

аспірант кафедри адміністративного
права і процесу Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЛІЦІЇ

В умовах ведення активних дискусій про роль та ефективність громадянського суспільства, про необхідність відкритості публічних органів влади, своєчасне інформування важливих рішень на перший план виступає необхідність залучення населення до співпраці та формування партнерських відносин між суспільством та працівниками Національної поліції України. Це забезпечує не тільки підвищення ефективності їхньої роботи, а й сприяє створенню довіри та зміцненню відносин між поліцією та громадянами.

У сучасних умовах головним підходом представників правоохоронних органів у відносинах із громадськістю виступає концепція суспільно орієнтованої діяльності поліції. Поняття «community policing» можна позначити як визнання та схвалення ролі суспільства у наданні впливу на філософію управлінської діяльності поліції.

У державах Європи взаємодія органів поліції з органами місцевого самоврядування протягом останніх років є одним з найважливіших напрямів забезпечення громадського порядку, громадської безпеки та попередження правопорушень. Необхідність подібної взаємодії обумовлюється низкою факторів. Органи місцевого самоврядування – найбільш наближені до громадянина органи публічної влади, відповідно, саме вони найбільш оперативно та повно реагують на потреби громади, в тому числі у правоохоронній сфері [1, с. 35].

У різних країнах були вироблені різні підходи до організації взаємодії між органами місцевого самоврядування та підрозділами поліції. Такі відмінності зумовлюються особливостями державного устрою, історичними умовами формування органів місцевого самоврядування та функціонування поліції тощо. З метою розробки проєктів на рівні місцевих громад доцільним є застосування британського досвіду партнерства у громаді для залучення представників органів місцевого самоврядування і громадських організацій. Відповідно до Акта про реформу поліції та соціальну відповідальність 2011 р. замість територіальних поліцейських управлінь, які до цього здійснювали загальне керівництво та нагляд за кожним з територіальних підрозділів поліції, була запроваджена посада комісара з питань поліції та злочинності [2]. Окрім комісій з питань поліції та злочинності, взаємодія комісара з питань поліції та злочинності з органами місцевого самоврядування здійснюється і в рамках партнерства громади заради безпеки (Community Safety Partnership). До нього зазвичай долучаються місцеві ради, установи охорони здоров'я, пожежні служби, служби пробації, поліції [3].

Серед останніх тенденцій взаємин суспільства та поліції за кордоном чітко простежується той факт, що поліція спирається на підтримку суспільства досить давно. Це необхідно для отримання інформації в цілому, а також сприяє як запобіганню злочинам, так і їх розслідуванню. Слід зазначити, що у законодавстві Європейського Союзу головною метою громадського контролю є забезпечення демократії. Ці аспекти відображені у відповідних законах [4].

Так, стан громадського контролю у США можна охарактеризувати як прозорість функціонування держави, підзвітність органів державної влади та участь громадян в управлінні.

З 1993 р. у США застосовується «аудиторська модель» цивільного нагляду над поліцією. Так, до спеціальної ради з постійним штатом входять експерти, які мають широкі повноваження щодо ведення аудиту та моніторингу діяльності департаменту шерифа. Результатом цього стало зниження кількості позовів проти департаменту, а відповідно, зменшення сум грошових виплат як компенсації позивачам.

Загалом аудит правоохоронних органів – традиційний інструмент контролю громадян за дотриманням законів поліцією та адміністрацією за кордоном. Не обмежуючись адміністративним контролем, аудит відіграє важливу роль при консультуванні міністрів внутрішніх справ, управлінні та оцінці результатів діяльності поліції, а також в оцінці політики держави.

Така прозорість та відкритість сучасних державних адміністрацій та поліції полягає в тому, що вони мають діяти публічно, під громадським контролем. Як правило, аудиторські звіти є відкритими, вони доступні для населення через вебсайти аудиторських агентств. Аудиторські звіти включають базові оцінки поліцейських органів кожної місцевості, вартість поліцейських послуг, розміри посадових окладів, відповідність поліцейських звітів реальній ситуації з виділенням бюджетних коштів тощо.

У Великій Британії аудиторські звіти практикуються з 2000 р., причому саме їхня система управління аудиту та контролю над поліцією не має собі рівних серед поліцейських служб у світі, можливо, крім Австралії [4].

Загалом у США та країнах Європейського Союзу практично відсутні галузі державного управління, які не підлягають громадському контролю. Наприклад, контроль за сферою публічних фінансів є обов'язковим. Поряд з цим діє принцип презумпції сумнівності сумнівів представників громадянського суспільства, які здійснюють контроль за органами публічної влади, щодо задовільного характеру їх функціонування. Наприклад, у Європейському Союзі та Великій Британії за наявності сумнівів щодо задовільного характеру діяльності посадових осіб органів публічної влади можуть ініціювати процедуру відкликання даних виборних осіб або чиновників до чергової процедури виборів [1].

Одну з найпоширеніших форм соціального контролю становлять громадські слухання, батьківщиною яких є США – там на початку XX ст. влада зобов'язала муніципалітети проводити такі слухання. Метою подібних слухань за кордоном є збір думок громадян щодо проєктів, які передбачаються до реалізації на території муніципалітету. Для муніципальної ради важливо прийняти управлінське рішення, яке викликає підтримку громадян і задовольняє інтереси більшості. Безперечною перевагою реалізації подібної практики є те, що закордонне законодавство містить низку важливих пунктів, які роблять публічні слухання більш відкритим і прозорим, а відповідно, і ефективним механізмом участі громадян в управлінні справами муніципалітету. Деякі з цих положень передбачають, наприклад, ведення аудіо- або відеозапису слухань та їх розміщення у відкритому доступі.

Деякі шефи поліції (у Нью-Йорку, Вашингтоні) та шерифи обираються на посаду всенародним голосуванням.

Ще одна форма соціального контролю громадської влади – громадська ініціатива – міцно посіла своє місце у зарубіжних країнах. Так, згідно із законодавством низки держав, серед яких США, Німеччина, Іспанія, Італія, Швейцарія, Словенія, Литва, Латвія, Польща, громадська правотворча ініціатива передбачає наявність обов'язкового для розгляду парламентом проєкту, підписаного певною кількістю громадян [3, с. 187].

Окремо необхідно сказати про роботу суспільно-наглядових комісій. Зокрема, у Великій Британії діє Рада візитерів, у Франції ведуть роботу відвідувачі в'язниць. Повноваження цих інститутів мають реальний характер, який дозволяє здійснювати інформування суспільства про стан справ з дотриманням, охороною та захистом прав, свобод та інтересів громадян, а також запобігати та припиняти їх порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Для законодавства деяких країн СНД характерним є закріплення діяльності суб'єктів громадського контролю нормативними правовими актами міністерств та відомств. Так, у Грузії створено Незалежну раду громадського контролю пенітенціарної системи при Мін'юсті республіки. Мета цієї ради – забезпечення законності утримання ув'язнених. Серед повноважень – допомога адміністрації пенітенціарних установ у розподілі, підготовці, зайнятості, харчуванні, медичному обслуговуванні засуджених, а також нагляд за цими установами. На основі указу Мін'юсту Республіки Вірменія функціонує такий інститут, як Група громадських спостерігачів у пенітенціарній системі при Мін'юсті Республіки Вірменія [6].

Досвід Польщі є достатньо показовим для України з декількох причин: відносно невелика відмінність від України за площею та чисельністю населення, спільний історичний досвід розбудови демократії в умовах демонтажу авторитарного політичного режиму, подібна форма державного устрою [3].

Згідно з польським законодавством велику участь у забезпеченні безпеці та правопорядку беруть органи місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 10 Закону Республіки Польща про поліцію щорічне звітування територіальних органів поліції перед відповідними органами місцевого самоврядування з питань своєї діяльності, стану громадської безпеки та порядку є важливим механізмом, що забезпечує взаємодію між поліцією та органами місцевого самоврядування [1].

У досвіді Франції також є важливі аспекти, які мають бути враховані під час розвитку

діяльності органів місцевого самоврядування в галузі контролю за діяльністю підрозділів поліції. Особливістю побудови державної влади Франції є комуні, тобто територіальні колективи, які мають свої окремі органи влади. На відміну від наведених вище держав, система поліції Франції відрізняється високим рівнем централізації, що відбивається й на системі її оцінки.

Діяльність поліції, як і багатьох інших органів державної влади, оцінюється передусім для визначення ступеня виконання завдань.

На наш погляд, Україна може запозичити раціональні ідеї щодо використання закордонного досвіду громадського контролю за органами влади. Так, слід ширше застосовувати добровільну допомогу громадян та громадських організацій. Потрібно подумати про впровадження у практику громадського контролю програми цивільного нагляду за поліцією. Це може бути добровільне об'єднання або комітет громадян, до завдань якого входить аудит органів поліції, розгляд скарг на їхню діяльність. Члени цього об'єднання мають бути наділені правом самостійного розслідування фактів порушення законності з боку поліції, що дозволить забезпечити більшу відкритість органів влади, сприятиме здійсненню більш ефективного громадського контролю. Цьому сприятиме і розміщення результатів проведених перевірок та звітів щодо них для ознайомлення у вільному доступі.

1. Ніронка Ю. М. Міжнародний досвід у сфері громадського контролю. *Наукові записки. Серія : Право*. 2022. № 12. С. 95–99.

2. Бугайчук К. Л., Святокум І. О., Чумак В. В. Закордонний досвід оцінки ефективності поліцейської діяльності та перспективи його використання в Україні : наук.-метод. рекомендації. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 52 с.

3. Бугайчук К. Л., Гузь В. А., Святокум І. О., Чумак В. В. Зарубіжний досвід організації взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування в контексті децентралізації державної влади : наук.-метод. рекомендації. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. 44 с.

4. Гришанова О. С., Буга Г. С. Зарубіжний досвід здійснення громадського контролю за діяльністю підрозділів поліції. *Актуальні питання адміністративного права та процесу : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених* (м. Маріуполь, 03 груд. 2021 р.). Маріуполь, 2021. 297 с.

5. Грищенко В. Г. Інститут громадського контролю за діяльністю Національної поліції України. *Наукові записки. Серія : Право*. 2021. № 11. С. 55–59.

6. Євтушок В. А., Цебинога В. Ю. Принципи діяльності поліції: зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. № 1. С. 173–179.

Олександр ЛІКАРЕНКО

аспірант кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0001-0273-2040>

**ДО ПИТАННЯ ПРИВЕДЕННЯ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ
ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ ТА БОРІТЬБУ ІЗ ЦИМИ ЯВИЩАМИ: ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Обравши курс на євроінтеграцію, Україна зобов'язала себе гармонізувати національне законодавство до стандартів та норм європейського. Так, сукупність законодавства, яке регулює права і обов'язки держав-членів ЄС, діяльність Європейського Союзу в різних сферах, зокрема правовій, соціальної політики, охорони навколишнього середовища тощо, називають *acquis* ЄС.

Гармонізація законодавства з *acquis* ЄС є складним і тривалим процесом. Водночас її необхідність передбачена для України положеннями Угоди України про асоціацію з Європейським Союзом, підписаної ще в 2014 р. [1].

Відповідно, одним із важливих завдань стало питання про приведення норм

національного законодавства у відповідність до положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Наслідком цього стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 22.05.2024 (далі – Закон про внесення змін).

Проблематика домашнього насильства досі залишається актуальною. Так, у 2023 р. Національною поліцією було України складено 163 542 протоколи за ст. 173-2 КУпАП. У тому самому році судами розглянуто 138 655 справ за ст. 173-2 КУпАП, із них було закрито 37 358 справ (37 %) [2-3].

Варто зазначити, що, окрім Стамбульської конвенції, за предметом правового регулювання прийнятий закон охоплює зобов'язання і в рамках інших міжнародних договорів, зокрема таких:

1) Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), зокрема розділів II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики», III «Юстиція, свобода та безпека» та V «Економічне та галузеве співробітництво»;

2) Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція);

3) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція).

Крім того, питання, які становлять предмет регулювання Закону про внесення змін, охоплюються Конвенцією Міжнародної організації праці (далі – МОП) № 190 про викорінення насильства та домагань у сфері праці та супровідною до неї Рекомендацією МОП № 206.

Відповідно до ст. 4 Угоди про асоціацію цілями політичного діалогу є зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ. Стаття 14 Угоди про асоціацію передбачає, що сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод. Відповідно до статті 424 глави 21 Україна шляхом прийняття змін в законодавстві забезпечує поступове наближення до права, стандартів та практики ЄС у сфері соціальної політики та рівних можливостей, як зазначено у Додатку XL до цієї Угоди, який містить, зокрема, Директиву № 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 05 липня 2006 р. про реалізацію принципів рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості [2].

Щодо, власне, виконання самої Стамбульської конвенції, то згідно з її положеннями, а саме ст. 45, держави, які підписали цю конвенцію, повинні вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення покарання ефективними, пропорційними та переконливими санкціями за вчинення правопорушень, установлених відповідно до конвенції, з урахуванням ступеня їхньої тяжкості. Ці санкції також повинні охоплювати, де це доречно, вирoki, що передбачають позбавлення волі, що може стати підставою для екстрадиції.

Стамбульська конвенція зобов'язує не лише встановити на законодавчому рівні визначення сексуальних домагань, а й передбачити за їх вчинення юридичну відповідальність та правові санкції. Зокрема, нова редакція статті 173-2 КУпАП, що набула чинності 19 грудня 2024 р., передбачає, що вчинення домашнього насильства – це умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру, що частково враховує статтю 3 Стамбульської конвенції, згідно з якою «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства.

Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено новою статтею – 173-6, що встановлює відповідальність за «вчинення насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру, спрямованих проти конкретної особи через її належність до певної статі чи стереотипні уявлення про соціальні ролі (становище, обв'язки, поведінку тощо) жінки або чоловіка в суспільстві, внаслідок чого була завдана шкода фізичному (без спричинення тілесних ушкоджень) або психічному здоров'ю потерпілого».

Варто зазначити, що директива 2006/54/ЄС, яка стосується принципу рівних

можливостей і рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях зайнятості та професійної діяльності, встановлює, що «домогання» – це коли небажана поведінка, пов'язана зі статтю особи, відбувається з метою чи внаслідок порушення гідності особи та створення залякуючого, ворожого, принизливого чи образливого середовища; а «сексуальні домогання» – коли має місце будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру з метою або внаслідок порушення гідності особи, зокрема під час створення залякуючого, ворожого, принизливого або образливого середовища.

Відповідно до положень Стамбульської конвенції сторони вживають необхідних заходів для заохочення змін у соціальних і культурних моделях поведінки жінок та чоловіків з метою викоринення упереджень, звичаїв, традицій та всіх інших практик, які ґрунтуються на ідеї неповноцінності жінок або на стереотипних ролях жінок та чоловіків. У Стамбульській конвенції є визначення лише щодо «насильства стосовно жінок», яке розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті.

Зважаючи на те, що внесені зміни в ряд законів спрямовані на імплементацію норм саме Стамбульської конвенції, доцільно положення даної статті доопрацювати із врахуванням положень Конвенції в частині встановлення відповідальності за сексуальну шкоду, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті.

Ще однією важливою законодавчою зміною є доповнення статтею 173-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою передбачено відповідальність за сексуальне домогання, при цьому зазначено, що сексуальним домоганням є умисне вчинення проти бажання особи образливих, принизливих дій сексуального характеру, виражених вербально або невербально (слова, жести, рухи тіла), зокрема з використанням електронних комунікацій, що не повною мірою узгоджується з положеннями ст. 40 Стамбульської конвенції, відповідно до якої сексуальне домогання є будь-якою формою небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища.

Отже, в результаті приведення норм національного законодавства у відповідність до положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами в Україні були внесені значущі зміни до низки законів. Водночас здійснений аналіз правових нововведень відповідно до положень Стамбульської конвенції показав, що зміни в українському законодавстві не повною мірою узгоджуються з положеннями ст. ст. 3, 40 Стамбульської конвенції, а також деякими положеннями Директиви 2006/54/ЄС від 05.07.2006.

1. Загнітко О., Корчев Ю. Гармонізація законодавства України як умова членства в ЄС: прогрес і перспективи. *Юридична Газета*. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/garmonizaciya-zakonodavstva-ukrayini-yak-umova-chlenstva-v-es-progres-i-perspektivi.html>.

2. Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції. *ЮрФем.ua*. URL : <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-2023/>.

3. 2023 рік. *Судова влада України*. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.

4. Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). *EUR-Lex*. URL : <http://data.europa.eu/eli/dir/2006/54/oj>.

Анатолій МАНІЧЕВ

ад'юнкт кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВА НА ПІЛЬГИ ВETERАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Питання удосконалення процедури надання пільг ветеранам Національної поліції України існує в контексті забезпечення соціального захисту усім пільговим категоріям населення України. Соціальний захист ветеранів Національної поліції України є актуальним аспектом діяльності державних органів і потребує постійного вдосконалення, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану та у післявоєнний період. Незважаючи на наявність законодавчої бази, яка регулює надання пільг цій категорії громадян, на практиці виникають певні труднощі в їх реалізації. Проаналізуємо існуючі проблеми та запропонуємо шляхи удосконалення процедури надання пільг ветеранам Національної поліції України.

Право на пільги ветеранів Національної поліції України детально регламентується Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [1]. Цей закон визначає категорії ветеранів, перелік пільг та порядок їх надання. Аналіз практики застосовування положень законодавства у вказаній сфері дозволяє дослідникам виділити окремі проблемні питання. Розглянемо їх більш детально.

Згідно з п. 2 абз. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [1] ветерани Національної поліції України мають право на першочергове безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів. При цьому проведені в Україні дослідження акцентують на проблемах з неповним охопленням потрібних ліків для ветеранів та бюрократичними перешкодами при оформленні рецептів [2]. Другою перешкодою є недостатнє фінансування, що обмежує доступ до дорогих препаратів. У 2024 р. на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення в Україні виділено майже 159 млрд грн. Це на 16 млрд грн більше порівняно з попереднім роком. Також варто зазначити, що забезпечення ліками регулюється постановою Кабінету Міністрів України № 1303 від 17.08.1998 «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань» [3], але перелік захворювань є загальним, і в ньому не враховані певні жіночі хвороби, що призводять до безпліддя, яке є частим наслідком участі жінок у бойових діях. Також постанова має прив'язку до місця проживання учасників бойових дій, яке не є тотожним місцю реєстрації, що важливо враховувати в умовах дії воєнного стану. Крім того, варто наголосити на низькій поінформованості ветеранів Національної поліції України та працівників аптек про можливості отримання такої пільги зазначеними категоріями осіб [2].

Згідно з п. 4 абз. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [1] ветерани Національної поліції України мають право на першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення протезами та протезно-ортопедичними виробами. Дослідники вказують на те, що ця пільга є недостатньо забезпеченою державою, адже до 2024 р. вона фінансувалася тільки коштом місцевих бюджетів [2]. У 2024 р. у межах державного бюджету було запущено пілотний проєкт щодо зубопротезування окремих категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на суму 749 367 тис. грн. Водночас уніфікований порядок отримання пільги на зубопротезування відсутній. Спробою уряду вирішити означену проблему є постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2024 № 212 [4], де вперше визначено порядок фінансування та граничну вартість (14 984 грн.) такої пільги коштом держави. Запланована кількість медичних послуг із зубопротезування на місяць для одного закладу, який бере участь у програмі, становить дві медичні послуги із зубопротезування кожного виду. Тариф на медичну послугу із зубопротезування визначається як ставка на медичну послугу, що становить 2765 грн.

Згідно з п. 5 абз. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів військової служби,

ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [1] ветерани Національної поліції України мають право на безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України. Важливо зазначити, що кожного року гранична вартість путівки змінюється. Так, наказ Міністерства соціальної політики України від 19.04.2024 № 197-Н «Про встановлення граничної вартості путівки (ліжко-дня) у 2024 році» [5] встановив граничну вартість путівки (ліжко-дня) за надання послуг із пільгового санаторно-курортного лікування лише особам, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, у розмірі 14 994,0 (833,0) грн з податком на додану вартість. Вважаємо таке рішення неоднозначним, адже на пільгу мають право усі категорії ветеранів. Надання пільг ветеранам є одним із проявів соціальної відповідальності держави та визнанням їхніх заслуг перед країною. Підтримка ветеранів, навіть під час воєнного стану, є важливою для зміцнення соціальної згуртованості та морального духу нації.

Згідно з п. 6 абз. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [1] ветерани Національної поліції України мають право на 50-відсоткову знижку плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги або 50-відсоткову знижку вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення. За результатами опитування IREX25, проведеного у 2020 р., кількість учасників бойових дій, які користуються пільгою, складає 81 % опитаних. Знижки на комунальні послуги є найбільш необхідною пільгою, яку обирають 45 % ветеранів [2]. Однією з проблем, пов'язаних з цією пільгою, є складність оформлення та довгий час очікування на її надання через бюрократичні процедури. Також можуть виникати труднощі з підтвердженням права на пільгу в разі відсутності повного пакету документів або необхідності їх оновлення. Під час дії правового режиму воєнного стану ветерани часто фізично не можуть звернутися до органів Пенсійного фонду України, тому законодавство передбачає можливість відправки документів рекомендованим листом через пошту або звернення члена сім'ї (за довіреністю).

Згідно з п. 10 та 11 абз. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [1] ветерани Національної поліції України мають право на безоплатний проїзд (туди і назад) у межах України один раз на рік залізничним транспортом у купейному вагоні швидкого чи пасажирського потягу або водним чи автомобільним транспортом міжміського сполучення для лікування та відпочинку у санаторіях та будинках відпочинку; безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі) за наявності посвідчення встановленого зразка. У 2016 р. до Бюджетного кодексу були внесені зміни, згідно з якими пільговий проїзд перенесено з категорій витрат, які забезпечуються за рахунок коштів державного бюджету, до видатків, що можуть здійснюватися з місцевих бюджетів. Даний вид пільги є найчастіше використовуваним в Україні. Однак подекуди виникають питання під час її реалізації. Так, згідно зі ст. 37 Закону України «Про автомобільний транспорт» від 05.04.2001 [6] пільгові перевезення пасажирів, які відповідно до законодавства користуються такими правами, забезпечують автомобільні перевізники, які здійснюють перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування. Автомобільному перевізнику, який здійснює перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування, забороняється відмовлятися від пільгового перевезення, крім випадків, передбачених законом. Безпідставна відмова від пільгового перевезення тягне за собою відповідальність згідно із законом. Види та обсяги пільгових перевезень установлюються замовленням, у якому визначається порядок компенсації автомобільним перевізникам, які здійснюють перевезення пасажирів на маршрутах загального користування, збитків від цих перевезень. Тобто перевізники не можуть на власний розсуд встановлювати кількість пільгових пасажирів, яких вони мають перевозити. Підпунктом «г» п. 3 ч. 1 ст. 91 Бюджетного кодексу України [7] визначено, що до видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів, належать, зокрема, видатки на компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян. Проте місцеві органи влади визнають, що не завжди закладають необхідну кількість грошей в бюджеті для відшкодування витрат перевізників, а тому значна кількість перевізників працює на бездотаційній основі (за власний рахунок), встановлюючи власні нормативи з перевезення пільговиків. Втім, встановлені законодавством пільги ніхто не

може обмежити, а тому вимога на отримання послуги з перевізника з боку пільговика завжди буде правомірною. Порушення права пільговика на проїзд громадським пасажирським транспортом (безпідставна відмова з боку водія) тягне за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (850 гривень) (ст. 133-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [8].

У перспективі важливим аспектом є інтеграція з автоматизованими системами обліку, що дозволить спростити процес верифікації права на пільгу та зробити використання транспорту зручнішим для ветеранок та ветеранів. Співпраця між органами влади та операторами транспортних послуг є ключовою для ефективної реалізації цієї ініціативи. У контексті пільгового проїзду не можна не згадати ще одне важливе питання – інклюзивності транспорту. Воно є актуальним для ветеранок та ветеранів з інвалідністю або тих, мобільність яких обмежена лише тимчасово. Ці люди мають право на користування транспортом, однак часто змушені обмежувати власне пересування, що не відповідає як уявленню про безбар'єрний простір, так і принципу поваги держави до внеску ветерана чи ветеранки [2].

Підсумовуючи, можемо виділити такі проблеми реалізації права на пільги ветеранами Національної поліції України:

- недостатня чіткість окремих положень закону (деякі норми мають неоднозначне тлумачення, що призводить до різних підходів у їх застосуванні на місцях);
- складність процедури оформлення пільг (ветеранам доводиться збирати велику кількість документів, що ускладнює процес отримання пільг);
- недостатня інформованість ветеранів (багато ветеранів не повною мірою обізнані про свої права та можливості);
- недостатня координація між різними органами влади (часто виникають ситуації, коли різні органи влади трактують законодавство по-різному, що ускладнює процес надання пільг).

1. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24.03.1998 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Белошенко А., Дмитренко І., Термено О. та ін. Соціальний захист ветеранок і ветеранів, аналіз наявних стандартів, огляд європейських практик і напрацювання рекомендацій: аналіт. звіт: посібник. 62 с. *Юридична сотня*. URL : https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/doslidzhennya_soczzahyst_2024-1.pdf.

3. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 р. № 1303. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text>.

4. Деякі питання реалізації пілотного проекту щодо зубопротезування та надання планової стоматологічної допомоги окремим категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2024 р. № 212. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212-2024-%D0%BF#Text>.

5. Про встановлення граничної вартості путівки (ліжко-дня) у 2024 році: наказ Міністерства соціальної політики України від 19.04.2024 р. № 197-Н. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0595-24#Text>.

6. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>.

7. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

9. Право на пільговий проїзд у громадському транспорті. *Безоплатна правнича допомога*. URL : <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pravo-na-pilgovyj-proyizd-u-gromadskomu-transporti/>.

Леся МАСЮК

аспірант

Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

<https://orcid.org/0009-0009-2016-4209>

ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ОСНОВНИХ СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПІДСТАВІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України відбулися значні зміни в державі і суспільстві в цілому, що позначилося на соціальному, політичному і економічному стані країни. Під впливом війни також відбулись суттєві зміни у криміногенній обстановці, оскільки злочинна діяльність набула іншого характеру і спрямування. На сьогодні наявною є тенденція до поширення і зростання кількості скоєння воєнних злочинів, непоодиноких випадків зрадництва і колабораціонізму. В таких умовах змінюються і саме ставлення поліцейських до виконання службових обов'язків, і, відповідно, їхня культура та моральна поведінка. Моральна поведінка є відображенням їхніх відносин у сім'ї, на роботі, в суспільстві, що є важливою складовою професійної компетенції правоохоронців. Мораль і культура поведінки поліцейських у більшості випадків впливають на стан та ефективність їхньої службової діяльності. Недотримання моралі і культури поведінки призводить не лише до зниження якості службової діяльності, погіршення морально-психологічного клімату в колективі, а і до загальної деградації і руйнування колективу в цілому, тому важливо, щоб поліцейські володіли моральними основами і високим рівнем моральної культури задля уникнення професійної деградації. Проблема морально-професійної деградації поліцейських має не тільки загальнодержавне, але й загальносуспільне значення, оскільки від цього залежить і ефективність діяльності працівників поліції, і ставлення громадян до них.

Тому одним із ключових завдань в діяльності органів поліції є дотримання поліцейськими встановлених правил етичної поведінки, що, у свою чергу, залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх можна віднести вплив суспільства, соціуму та певної групи людей на рівень культури поведінки працівника; внутрішніми ж чинниками є особистісні характеристики, що спонукають працівника до певної поведінки. Важливим чинником у побудові етичної поведінки слугують моральні чесноти, без яких працівник поліції не в змозі належним чином будувати стосунки з людьми, виконувати свої службові обов'язки, а також кваліфіковано надавати професійну допомогу іншим людям. Володіючи моральними чеснотами, поліцейський буде бездоганним у своїй поведінці, що позитивно впливатиме на інших людей та рівень виконання службових обов'язків.

Моральні чесноти є результатом формування і виявлення позитивних моральних якостей людини. Протилежними моральним чеснотам є моральні вади, що сформувалися під впливом негативних моральних якостей людини. Моральні чесноти формуються і утверджуються людиною тільки тоді, коли вона постійно працює над собою, над своїми діями і вчинками, а також докладає необхідних зусиль і виявляє витримку. Моральні чесноти постійно схиляють до добрих вчинків і дій [1, с. 120]. Чеснота дозволяє людині вільно і добровільно здійснювати особисту добру волю. За своєю природою людина наділена особливим механізмом – особистою волею, за допомогою якої вона слідує, досягаючи певної мети. У результаті людина досягає досконалості та вміщує два елементи – це природна орієнтація самої структури людської природи, яка створена Богом, і особиста воля, яку вона повинна чинити для того, щоб реалізувати те, чого прагне людська природа. Як перший, так і другий елементи є невід'ємними для людини, оскільки природну орієнтацію, яку закладає Бог через свободну волю людини, визначають її природні задатки, що складають основу кожної чесноти [2, с. 44].

Чеснота як категорія моралі є однією з основних форм об'єктивації моралі, яка співвідноситься із принципами, нормами моралі. Її можна визначити як вияв моралі в індивіді, інтегральну характеристику моральної особистості; мораль, яка стала мотивацією поведінки людини у суспільстві. Вона виявляється у межах поведінки людини, у конкретних ситуаціях, впливає на соціальні фактори (соціально-політичні, економічні, культурні), а також на становлення основних правил і норм регуляції діяльності людини та суспільства в цілому.

Головними (кардинальними) чеснотами є: мудрість (розсудливість), мужність

(міцність), справедливість і поміркованість [3, с. 118]. Ці чесноти є важливими у професійній діяльності поліцейських, оскільки вони формують необхідні моральні якості працівника як професіонала. Вони виховують внутрішні духовні та інтелектуальні якості людини. Завдяки моральним якостям поліцейські будуть правильно мислити і діяти, що позитивно впливатиме на їхні стосунки з іншими людьми та ставлення до виконання службових обов'язків. Мужність – одна із чотирьох кардинальних моральних чеснот, яка взаємодіє з поміркованістю, мудрістю, справедливістю. Мужність на сьогодні день ототожнюється з моральною стійкістю, тобто рішучістю у відстоюванні моральних переконань, яка не рахується з можливими особистими, матеріальними, соціальними чи психологічними втратами. Ця чеснота заслуговує на особливу увагу, оскільки є рисою характеру, яка спонукає людину робити правильні та потрібні вчинки, навіть коли її опановує страх. Це здатність робити правильний вибір, захищаючи іншого або ризикуючи життям. Приклад становлять наші захисники, воїни, в тому числі й поліцейські, які попри небезпеку, ризикуючи власним життям, хоробро і мужньо йдуть у бій. Це ті люди, які віддано служать Батьківщині, захищаючи її суверенітет і незалежність; вони надихають інших бути сміливими й мужніми. Мужність, сміливість, виявляється у різних ситуаціях. Наприклад, потрібно мати неабияку сміливість у колективі, щоб бути єдиним, хто не погодиться з рештою зробити щось негативне. Потрібно мати велику мужність, щоб відрізнятись від інших і чинити правильно, навіть тоді, коли інші можуть від тебе відвернутися і осудити. Необхідна велика сила мужності, яка допоможе діяти правильно, незважаючи на страх та негативні ситуації. Часто мужність однієї людини надихає інших чинити правильно [4, с. 215-216]. Чеснота справедливості у діяльності правоохоронця проявляється у відносинах, наприклад: «правоохоронець – потерпілий», «правоохоронець – свідок», «правоохоронець – злочинець», «правоохоронець – колега» та ін. Це переважно двосторонні відносини, оскільки правоохоронець у своїй діяльності тією чи іншою мірою у процесі діяльності торкається інтересів клієнта, колег чи інших громадян, які з ним взаємодіють. Зокрема, у відносинах між правоохоронцем і потерпілим справедливість проявляється у тих випадках, коли працівник органу поліції вирішує справу на користь потерпілого без будь-якого впливу сторонніх (зацікавлених) осіб та маніпуляцій. Стосовно свідків правоохоронець повинен чесно та справедливо проводити оперативно-слідчі дії, без будь-якого особистого впливу та впливу інших осіб. Якщо інша сторона виступає у ролі злочинця, то правоохоронець повинен ставитись до цієї людини як до підозрюваного, поки її вина не буде доказана у суді, а досудове розслідування проводити об'єктивно, чесно і неупереджено. У відносинах з колегами справедливість проявляється не тільки під час виконання службових завдань, а насамперед у справедливому ставленні одне до одного. Особливий вияв справедливості має у відносинах між керівником і підлеглим, коли виникають ситуації стосовно різних службових питань.

Розмірковуючи над чеснотою мудрості або розсудливості, можна стверджувати, що ця чеснота важлива насамперед для кожної людини, адже бути розсудливою значить приймати правильні та виважені рішення. Розсудлива людина характеризується помірністю у своїх бажаннях, цілеспрямованістю та стриманістю, вона йде у напрямку своєї мети. Чеснота мудрості (розсудливості) тісно переплітається із чеснотою поміркованості, оскільки ці чесноти дозволяють бути простими, ввічливими у спілкуванні з людьми.

Захищаючи правопорядок у суспільстві, в державі, поліцейський бере активну участь у боротьбі із правопорушеннями, він зобов'язаний свою особливу увагу зосереджувати на розкритті злочинів, виявленні обставин скоєння злочинів, здійсненні аналізу і характеристики підозрюваних осіб та ін. З часом професія стає для поліцейських своєрідною призмою, крізь яку сприймається навколишній світ. Нерідко поліцейські у своїй професійній діяльності звикають до так званого формалізму (шаблонності), що негативно відображається на якості виконуваних службових завдань. Не вміють правильно спланувати і організувати свій робочий час, виявляють недисциплінованість, незосередженість, квапливість, що призводить до професійної деформації. Як наслідок, розвивається так званий правовий нігілізм, який породжує ігнорування вимог закону, різного роду правопорушень, порушень прав та інтересів громадян.

Щодо поміркованості як чесноти в діяльності поліцейського доцільно навести Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені наказом МВС України від 09.11.2016 № 1179 [5], в якому конкретно не йдеться про цю чесноту, однак визначено похідні від неї. Так, в п. 1 розділу II цих Правил визначено, що поліцейський повинен поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати. Стриманість є похідною чеснотою від поміркованості. Також у п. 3 розділу IV зазначено інші моральні вимоги до поліцейського і прямі заборони

поліцейського у відносинах із населенням, зокрема: бути тактовним, доброзичливим, ввічливим, проявляти повагу – це похідні від моральних чеснот мудрості й поміркованості. У п. 4. вказаного розділу визначено, що поліцейський повинен бути коректним [5]. Тут прослідковуються похідні норми від моральних чеснот, зокрема бути коректним, що є похідним від чеснот поміркованості і мудрості.

1. Шостак В. М. Моральна свідомість особистості в етичній концепції Католицької церкви. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2022. № 3. С. 115-121.
2. Шевчук С. Життя у Христі: Моральна катехиза. Львів : Вид-во УКУ, 2004. 180 с.
3. Обер Ж.-М. Моральне богослов'я (пер. з італ. М.-І. Любачівського). Львів : Стрім, 1997. 296 с.
4. Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнські чесноти особистості: навч. посібник. К. : Духовна вісь, 2017. 448 с.
5. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09.11.2016 р. № 1179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.

Артем СЕМЕНЮК

аспірант кафедри
адміністративного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0007-4880-1789>

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Організація економічного співробітництва і розвитку оприлюднила Рекомендації з питань штучного інтелекту (Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449) [1].

Україна у 2019 році приєдналася до зазначених Рекомендацій. Відповідно до них у Концепції сформульовано принципи розвитку та використання технологій штучного інтелекту:

1) розроблення та використання систем штучного інтелекту лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також забезпечення відповідних гарантій під час використання таких технологій;

2) відповідність діяльності та алгоритму рішень систем штучного інтелекту вимогам законодавства про захист персональних даних, а також додержання конституційного права кожного на невтручання до особистого та родинного життя у зв'язку з обробкою персональних даних;

3) забезпечення прозорості та відповідального розкриття інформації про системи штучного інтелекту;

4) здійснення на постійній основі оцінки систем штучного інтелекту та управління потенційними ризиками тощо [2].

Пріоритетними сферами, в яких мають бути реалізовані завдання державної політики розвитку галузі штучного інтелекту, Уряд вважає: освіту і професійне навчання, науку, економіку, кібербезпеку, інформаційну безпеку, оборону, публічне управління, правове регулювання та етику, правосуддя.

План заходів із реалізації цієї Концепції було схвалено відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 438-р [3]. Його реалізацію розраховано до кінця 2024 року.

Пунктом 6 Плану заходів передбачено впровадження технологій штучного інтелекту до національної системи кібербезпеки для проведення аналізу і класифікації загроз та вибору стратегії їх стримування і запобігання їх виникненню. Як результат у IV кварталі 2021 року мали бути затверджені «заходи протидії кіберзагрозам із використанням технологій штучного інтелекту».

Основним виконавцем вказаного пункту зазначено Національну поліцію України. Як визначено Законом України «Про Основні засади забезпечення кібербезпеки України», Національна поліція України як один з основних суб'єктів національної системи кібербезпеки забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави від

кримінально протиправних посягань у кіберпросторі; здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів, підвищення поінформованості громадян про безпеку в кіберпросторі (п. 2 ч. 2 ст. 8) [4].

Стаття 8 Європейської Конвенції з прав людини закріплює право кожного на повагу до його приватного і сімейного життя, житла і до таємниці кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Зміст цього права розтлумачується у численних рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – Суд, ЄСПЛ).

Згідно зі ст. ст. 270, 271, 301 Цивільного кодексу України зміст права на недоторканність особистого і сімейного життя як одного з видів особистого немайнового права полягає в тому, що фізична особа вільно, на власний розсуд визначає свою поведінку у сфері свого приватного життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб та має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя.

Є і відповідна правова позиція Конституційного Суду України, у рішенні якого (від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012) було наголошено: «Конституційний Суд України виходить з того, що неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними, і реалізуються в різноманітних і динамічних відносинах майнового та немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо. Право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб».

У рішенні по справі «Пантелеєнко проти України» ЄСПЛ відзначає, що як зберігання державними органами інформації про особисте життя людини, так і її використання є втручанням в право на повагу до приватного життя, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції. Також, у рішенні у справі «Заїченко проти України (№ 2)» підкреслюється, що збирання та зберігання інформації стосовно приватного життя особи, а також її розповсюдження охоплюються сферою застосування пункту 1 статті 8 Конвенції.

Згідно з вимогами ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

Отже, Законом України «Про Національну поліцію» на поліцію покладено обов'язок дотримання прав і свобод людини, але й передбачено можливість їх обмеження.

Згідно статті 26 цього Закону поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень, визначених законом. Поліція може створювати власні реєстри та бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону, та інформаційно-аналітичні системи (у тому числі міжвідомчі), необхідні для виконання покладених на неї повноважень. Діяльність поліції, пов'язана із захистом і обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних», іншими законами України (частини 1, 3, 4).

Стаття 27 Закону «Про Національну поліцію» регламентує основні засади використання поліцією інформаційних ресурсів.

Зокрема, відповідно до частин першої-другої цієї статті поліція має безпосередній оперативний (у тому числі автоматизований) доступ до інформації та інформаційних ресурсів інших органів державної влади за обов'язковим дотриманням Закону України «Про захист персональних даних». Інформація про доступ до реєстру та бази (банку) даних повинна

фіксуватися та зберігатися в автоматизованій системі обробки даних, включно з інформацією про особу, яка отримала доступ, та про обсяг даних, доступ до яких було отримано.

1. Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449. URL : <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449>.

2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

3. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. № 438-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#n4>.

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Вікторія ТЕЛЕВА

ад'юнкт кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
<https://orcid.org/0009-0004-3765-9770>

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІЗ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Підрозділи ювенальної превенції є ключовими елементами системи Національної поліції України. Вони займаються профілактикою правопорушень серед неповнолітніх та забезпеченням їхніх прав та свобод. В умовах дії правового режиму воєнного стану, коли суспільство зазнає значних трансформацій, підрозділи ювенальної превенції відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки дітей та підлітків, а також у підтримці їхньої соціальної інтеграції через взаємодію із закладами освіти. В цьому контексті важливо розглянути структуру та функції цих підрозділів, а також специфіку їхньої діяльності під час дії воєнного стану [1].

В умовах правового режиму воєнного стану, який було введено в Україні 24 лютого 2022 р. у зв'язку з повномасштабною агресією російської федерації, підрозділи ювенальної превенції зіткнулися з новими викликами, які вимагали адаптації їхньої діяльності до нових умов. Зокрема, було посилено роботу з дітьми, які перебувають у зоні активних бойових дій або вимушено переселені, здійснюється моніторинг ситуації в освітніх закладах, які працюють у дистанційному режимі або переміщені до інших регіонів. Крім того, офіцери ювенальної превенції беруть участь у заходах, спрямованих на попередження залучення неповнолітніх до незаконних збройних формувань, терористичної діяльності або інших форм незаконної діяльності.

Однією з ключових функцій підрозділів ювенальної превенції під час дії воєнного стану є забезпечення безпеки дітей у закладах освіти, що продовжують працювати. Співпраця з освітніми установами полягає у проведенні спільних заходів, спрямованих на профілактику правопорушень, організації психологічної підтримки для учнів, вчителів та батьків, а також вжитті заходів щодо захисту прав дітей, які залишилися без піклування батьків або перебувають у складних життєвих обставинах [2].

Підрозділи ювенальної превенції також активно співпрацюють з міжнародними організаціями та благодійними фондами, які надають допомогу дітям, постраждалим від війни. Важливою частиною їхньої діяльності є участь у проектах, спрямованих на соціальну адаптацію дітей, забезпечення їхніх базових потреб, включаючи харчування, освіту, медичне обслуговування та психологічну підтримку.

Одним із пріоритетів підрозділів ювенальної превенції в умовах воєнного стану є захист прав дітей, які стали жертвами насильства, включаючи домашнє насильство, насильство з боку однолітків, зловживання у закладах освіти тощо. Офіцери ювенальної

превенції реагують на такі випадки, забезпечують захист потерпілих дітей, організовують психологічну допомогу, а також співпрацюють з іншими правоохоронними органами для притягнення винних до відповідальності.

В умовах воєнного стану підрозділи ювенальної превенції також зосереджують свою увагу на роботі з дітьми, які мають досвід травматичних подій, пов'язаних з війною, таких як обстріли, втрати близьких, вимушена евакуація або тривале перебування у зоні бойових дій. Психологічна підтримка таких дітей є критично важливою, оскільки вони часто стикаються з підвищеним рівнем стресу, тривожності, депресії та іншими психоемоційними проблемами. Підрозділи ювенальної превенції співпрацюють з психологами, соціальними працівниками та волонтерами для надання комплексної допомоги таким дітям, що включає індивідуальні та групові консультації, заняття з арт-терапії, фізичної активності та застосування інших методів реабілітації [3].

Значну роль у діяльності підрозділів ювенальної превенції відіграє тісна взаємодія з закладами освіти. Під час дії воєнного стану, коли частина навчальних закладів працює в умовах дистанційного навчання або евакуйована на більш безпечні території, офіцери ювенальної превенції допомагають забезпечити безпеку освітнього процесу, організовують профілактичні заходи, а також сприяють налагодженню комунікації між школами, батьками та учнями. Вони регулярно відвідують заклади освіти для проведення бесід та тренінгів, які охоплюють такі теми, як безпека в школі, права дитини, протидія булінгу, захист від насильства та небезпечних ситуацій.

Одним із важливих аспектів співпраці підрозділів ювенальної превенції з освітніми закладами є робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема з дітьми-сиротами, дітьми з інвалідністю, дітьми з сімей переселенців, а також дітьми, які зазнали жорстокого поводження. Підрозділи ювенальної превенції забезпечують контроль за умовами їхнього перебування в закладах освіти, допомагають у вирішенні проблем, пов'язаних з навчанням та соціалізацією, а також організовують заходи щодо поліпшення їхнього психоемоційного стану та інтеграції у навчальний процес [4].

У контексті діяльності підрозділів ювенальної превенції в умовах воєнного стану важливо відзначити їхню роль у запобіганні вербуванню дітей у незаконні збройні формування та інші форми протиправної діяльності. З огляду на загрозу, яку становить участь неповнолітніх у військових діях або їх залучення до злочинних груп, офіцери ювенальної превенції проводять інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності дітей та підлітків про небезпеку таких дій. Вони також здійснюють моніторинг підозрілих ситуацій, співпрацюють з місцевими громадами та освітніми установами для виявлення осіб, які можуть перебувати під загрозою вербування, і надають необхідну допомогу та підтримку [5, с. 55].

Крім того, підрозділи ювенальної превенції активно залучаються до програм реабілітації дітей, які повернулися із зони бойових дій або звільнені з незаконних збройних формувань. Ці програми спрямовані на відновлення їхнього психічного здоров'я, соціальну адаптацію та подолання наслідків травматичних переживань. У співпраці з міжнародними та національними організаціями підрозділи ювенальної превенції беруть участь у реалізації таких проєктів, забезпечуючи правовий супровід та координацію реабілітаційних заходів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що взаємодія підрозділів ювенальної превенції з освітніми установами в умовах воєнного стану є критично важливою для забезпечення безпеки та благополуччя дітей. Ця співпраця надає можливість швидко реагувати на нові виклики, мінімізувати ризики для дітей та забезпечити безперервність їхнього навчання та соціальної інтеграції.

1. Йосипів А. О. Зарубіжний досвід запобігання злочинам, що вчиняють неповнолітні з маргінального середовища. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 381-392.

2. Кисельова О. І. Особливості адміністративної відповідальності за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей. *Право і суспільство*. 2018. № 2(3). С. 95-100.

3. Клемпарський М. М. Особливості зарубіжного досвіду протидії злочинності неповнолітніх та можливість його використання в Україні. *Форум права*. 2015. № 4. С. 110-113.

4. Колесник М. О. Зарубіжний досвід у сфері протидії злочинності неповнолітніх і перспективи його впровадження в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 6(1). С. 122-126.

5. Шкарупа В. К. Адміністративне право України: навч. посібник. К. : Істина, 2007. 216 с.

Дмитро ФАСТ
аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-2306-7294>

ПРАВООХОРОННА СЛУЖБА В США ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У США існує багато різних типів правоохоронних органів, від поліцейських управлінь маленьких містечок до великих федеральних агентств США.

У США налічується 65 федеральних агентств і 27 офісів генеральних інспекторів, у яких працюють штатні співробітники, уповноважені здійснювати арешти і носити вогнепальну зброю. За даними Бюро статистики юстиції, у 2018 році найбільшими роботодавцями федеральних службовців були Митна та прикордонна служба США, Федеральне бюро в'язниць, ФБР та Імміграційна та митна служба США, кожна з яких налічувала понад 15 000 штатних співробітників правоохоронних органів [1]. До обов'язків федеральних офіцерів входить реагування поліції та патрулювання, кримінальне розслідування та правозастосування, інспекції, безпека та захист, судові операції та виконання покарань.

У Сполучених Штатах налічується понад 17 000 державних і місцевих правоохоронних органів, чисельністю яких варіюється від одного офіцера до понад 30 000. Багато з них є муніципальними відділами поліції, що підпорядковуються органам місцевого самоврядування, але насправді існує кілька типів правоохоронних органів [1].

До місцевої поліції належать: муніципальна, окружна та регіональна поліція, що отримує повноваження від місцевого органу управління, який її створив. Основною метою є дотримання законів юрисдикції, забезпечення патрулювання та розслідування місцевих злочинів.

Поліція штату/дорожній патруль – часто виконує поліцейські обов'язки, включаючи дорожнє патрулювання та розслідування в масштабах штату. У деяких штатах є лише дорожній патруль, слідчі функції якого охоплюються окремим органом, таким як державне бюро розслідувань. Поліція штату допомагає місцевій поліції в розслідуваннях і надзвичайних ситуаціях, що виходять за межі ресурсів і юрисдикції місцевого агентства.

Поліція особливої юрисдикції – офіцери спеціальних юрисдикцій надають поліцейські послуги для визначених організацій або територій у межах іншої юрисдикції. До них належать: парки, школи, транспортні активи (наприклад, аеропорти, метро), лікарні, житлові управління та урядові будівлі.

Поліція спеціальної юрисдикції, зазвичай, є відділеннями з повним спектром послуг, які пропонують ті ж послуги, що й місцева поліція.

Заступники шерифа – переважно офіси шерифа наділені повноваженнями від штату щодо забезпечення дотримання законодавства штату на рівні місцевого округу. Депутати зазвичай керують місцевою в'язницею, вручають ордери та повістки до суду, а також реагують на виклики про службу в районах за межами юрисдикції місцевої поліції.

Незважаючи на те, що це не є типом правоохоронного органу, одним із важливих органів, на який потрібно звернути увагу під час оцінювання структури правоохоронної служби, є акредитація CALEA.

CALEA, що розшифровується як Комісія з акредитації правоохоронних органів, є міжнародним органом з питань стандартів правозастосування. Комісія пропонує кілька престижних програм акредитації для органів громадської безпеки, включаючи правоохоронні органи, комунікації громадської безпеки та акредитацію Академії підготовки з громадської безпеки.

Акредитація правоохоронних органів CALEA – це добровільна програма, відкрита для всіх видів правоохоронних органів. Акредитація передбачає систематичний перегляд політики та процедур агентства на відповідність міжнародно прийнятим Стандартам для правоохоронних органів CALEA. Ці стандарти відображають сучасне мислення та досвід практиків та дослідників правоохоронних органів і вважаються орієнтирами для сучасних правоохоронних органів.

На сьогодні понад 800 правоохоронних органів зареєстровані в програмі акредитації

правоохоронних органів CALEA і понад 600 правоохоронних органів у США акредитовані [1].

У кожному секторі влади США працюють десятки правоохоронних органів. Усі знають про «великі» федеральні правоохоронні органи: Федеральне бюро розслідувань, Управління по боротьбі з наркотиками і Маршали США. Але Міністерство юстиції, до якого належать ці три організації – це не єдина структура в місті. Насправді таких правоохоронних органів є десятки в кожному секторі влади.

1. **Поліцейські компанії.** Центральне розвідувальне управління (ЦРУ) має власну поліцію, що складається з офіцерів охорони безпеки (SPO). Як і все інше, що пов'язано з ЦРУ, SPO існують за завісою таємниці. Те, що про них відомо, походить насамперед із оголошень про вакансії. Вони відповідають за фізичну безпеку об'єктів ЦРУ і мають такі спеціалізовані підрозділи, як підрозділи К-9, групи знешкодження вибухонебезпечних предметів, а також підрозділ управління загрозами, відповідальний за оцінку і координацію загроз для об'єктів «компанії». Навчання триває 12 тижнів у Федеральному навчальному центрі правоохоронних органів у Джорджії, після чого відбувається п'ятиденна спеціалізована підготовка ЦРУ [2].

2. **Спеціальні агенти Державного департаменту США.** Служба дипломатичної безпеки (DSS) схожа на гібридну версію ФБР і Секретної служби Державного департаменту. Спеціальні агенти СППР забезпечують безпеку держсекретаря; розслідувати шахрайство з паспортами; відповідають за кібербезпеку та боротьбу з тероризмом, оскільки це стосується загроз власності та персоналу Державного департаменту в усьому світі. Це, очевидно, включає посольства США за кордоном, що робить цей орган загартованим у боях правоохоронним органом.

3. **Поліція з ядерною зброєю.** Ядерна зброя – це серйозний бізнес, і серед безлічі агентств і організацій, відповідальних за транспортування зброї і фізичну безпеку, є одна велика спільність: дозвіл стріляти в людей, які заважають виконанню їх службових обов'язків. Національне управління ядерної безпеки та його материнська компанія, Міністерство енергетики, керують Управлінням безпечного транспорту (OST), що відповідає за транспортування ядерної зброї та матеріалів (вони часто співпрацюють із ВПС США). OST зазвичай переміщує свій вантаж, а це означає, що тракторний причіп, який їде поруч з вами, може таємно перевозити уран і охоронятися людьми з великокаліберними кулеметами [2].

4. **Представницька спецслужба.** Перебуваючи у Вашингтоні, округ Колумбія, члени Конгресу перебувають під захистом поліції Капітолію. У виборчих округах Капітолійської поліції ця спецслужба координує дії служби безпеки з місцевою поліцією та обробляє прямі погрози представникам. Роль служби розширилася після 11 вересня, коли сибірська виразка була відправлена сенаторам Тому Дешлу і Патріку Ліхі. Двоє членів поліції Капітолію – Джейкоб Честнат і Джон Гібсон – були вбиті під час нападу стрільця на Капітолійський пагорб у 1998 році. Чоловіків поховали на Арлінгтонському національному кладовищі.

5. **Тіньові вовки.** Існує федеральне правоохоронне агентство під назвою «Тіньові вовки». Вони є частиною Імміграційної та митної поліції США (ICE) і діють уздовж кордону в штаті Тохона О'одхам в Арізоні. Ці хлопці використовують стародавні методи відстежування, щоб знайти наркокур'єрів та іммігрантів у найнегостинніших пустелях та горах США. Згідно з офіційним інформаційним бюлетенем про Тіньових Вовків, опублікованим Міністерством внутрішньої безпеки, «досвідчений Тіньовий Вовк може помітити дрібні предмети, зачеплені за гілки, зігнуті або зламані гілки, або навіть одне волокно тканини чи мішкощини з мішка або сумки, які могли бути наповнені ліками. Вони можуть зчитувати слабкі сліди в пилу і визначати, коли вони були зроблені, звідки вони прийшли і чи не носять торговці людьми додаткову вагу, наприклад, рюкзаки, наповнені наркотиками» [2].

Отже, правоохоронна служба в США представлена розгалуженою структурою та є надійним механізмом забезпечення національної безпеки, разом зі Збройними Силами.

1. Types of Law Enforcement Agencies. *Discover Policing*. URL : <https://www.discoverpolicing.org/explore-the-field/types-of-law-enforcement-agencies/>.

2. Brown, D. 5 federal law enforcement agencies you might not know. *Police1*. URL : <https://www.police1.com/federal-law-enforcement/articles/five-federal-law-enforcement-agencies-you-might-not-know-CPBIWDGiKenpRFQo/>.

Максим ЦУРКАН

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

У сучасних умовах глобальних загроз та зростаючої нестабільності, особливо в період воєнного стану, питання ефективного управління та адміністрування набувають особливої важливості. Воєнний стан як винятковий правовий режим вимагає від держави здатності швидко адаптувати свої управлінські структури до надзвичайних обставин, забезпечуючи стабільність, безпеку та цілісність країни. У цьому контексті інтеграція управлінських і адміністративних процесів в систему національної безпеки стає необхідною умовою для успішного функціонування державних інститутів, підтримки громадського порядку та ефективного реагування на загрози. Однак, ця інтеграція стикається з низкою викликів, таких як забезпечення оперативності ухвалення рішень, баланс між централізацією та децентралізацією управлінських повноважень, а також гармонізація взаємодії різних секторів влади та громадянського суспільства. Тому розробка ефективних стратегій управління в умовах воєнного стану є ключовим аспектом для забезпечення стабільності та національної безпеки.

У тексті вітчизняної Стратегії також розглянуто напрями забезпечення національної безпеки з погляду національних інтересів, що не мають повної структурної відповідності наведеному вище переліку. Досить часто у науці явно не виділяється окремо воєнна безпека, а її сутність розмежовується через оборонну безпеку та визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх військових загроз, пов'язаних із застосуванням військової сили або загрозою її застосування, що характеризується відсутністю військової загрози або здатністю протистояти їй [1, с. 17]. Таке трактування є суперечливим і за своєю суттю – тавтологічним, адже воєнна безпека, а також інші види як державна, громадська та безпека особистості, визначені як однорівневі категорії.

Державна та громадська безпека – це захист конституційного ладу, суверенітету, державної та територіальної цілісності України, основних прав і свобод людини та громадянина, збереження політичної та соціальної стабільності в суспільстві, захист населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, натомість такий науковий виклад теж носить дискусійний характер, оскільки не містить жодного розмежування державної та громадської безпеки, вони розглядаються як єдине ціле, що викликає нерозуміння – навіщо вони розгалужено представлені у всіх відомчих нормативних актах [2, с. 200]. З огляду на зазначене, важливим аспектом забезпечення ефективного управління в умовах воєнного стану є чітке визначення пріоритетів національної безпеки та їх інтеграція до системи публічного адміністрування. Воєнна безпека як складова національної безпеки вимагає не лише розробки стратегічних документів, а й ефективного механізму їх реалізації, що передбачає узгоджену діяльність державних органів, силових структур, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Одним із ключових викликів залишається необхідність вироблення єдиної концептуальної основи, що дозволила б чітко розмежовувати державну, громадську та воєнну безпеку, забезпечуючи їх ефективну координацію в кризових умовах. Сучасні виклики вимагають не лише вдосконалення нормативно-правової бази, а й запровадження інноваційних підходів до управління, зокрема цифровізації процесів, посилення аналітичної підтримки управлінських рішень та використання великих даних для прогнозування потенційних загроз. До того ж, ефективність державного управління в умовах воєнного стану значною мірою залежить від здатності державних інституцій до оперативного ухвалення рішень та їх реалізації в умовах невизначеності. У цьому контексті важливим є баланс між централізацією та децентралізацією управлінських повноважень, що дозволяє з одного боку забезпечити єдність державної політики у сфері безпеки, а з іншого – враховувати регіональні особливості та забезпечувати оперативність реагування на локальні загрози. Водночас політичний аналіз та прогнозування

у сфері національної безпеки успішно розвиватиметься тоді, коли буде сформовано відповідний попит на аналітичну продукцію [3, с. 404].

Для майбутньої держави набагато актуальніша проблема стратегічного планування на основі довгострокового прогнозування, а не лише пропозиції щодо поточних управлінських рішень, їх якості та оперативності. У сфері національної безпеки важливі не так висновки та рекомендації аналітиків-експертів, що прораховують варіанти розвитку ситуації, скільки розробка середньо- та довгострокових стратегій розвитку можливих варіантів. Отже, сукупність національних інтересів є основним об'єктивним чинником, що спонукає до розробки відповідної політики національної безпеки. Зміст національних інтересів та їх пріоритетність визначають, якою має бути політика держави, щоб її цілісність, стабільність та добробут громадян були надійно захищені. Тому саме національні інтереси зумовлюють стратегічне наповнення державної політики, оскільки вони породжують намір, а останні – цілі національної політики, зокрема, фундаментальні пріоритети будівництва та розвитку державності [4].

Розвиток ефективного управління та адміністрування в умовах воєнного стану також вимагає зміцнення інституційної спроможності держави, що передбачає підвищення рівня координації між органами влади, адаптацію законодавчої бази до нових викликів та впровадження кризових механізмів управління. Одним із ключових аспектів цього процесу є гнучкість управлінських рішень, що дозволяє швидко реагувати на змінні обставини, зберігаючи ефективність функціонування державного апарату. Важливою складовою стійкої системи національної безпеки є також розвиток інформаційної політики, яка спрямована на забезпечення оперативного обміну даними між державними структурами, підвищення рівня кібербезпеки та боротьбу з дезінформацією. У сучасних умовах гібридних загроз інформаційний компонент стає невід'ємною частиною безпекової політики, що вимагає нових підходів до управління інформаційними потоками та комунікації з громадянським суспільством. Зокрема, надзвичайно важливим є вдосконалення механізмів громадського контролю та підзвітності органів державної влади. Залучення громадянського суспільства та експертного середовища до процесів ухвалення рішень сприяє підвищенню довіри до державних інституцій, забезпечує прозорість та ефективність реалізації заходів національної безпеки. Відповідно, створення дієвих каналів комунікації між державними органами та громадськістю є одним із першочергових завдань реформування управлінської системи в кризових умовах.

Отже, у сучасних умовах глобальних загроз та зростаючої нестабільності, особливо в період воєнного стану, питання ефективного управління та адміністрування набувають особливої важливості. Воєнний стан вимагає від держави здатності швидко адаптувати управлінські структури до надзвичайних обставин, забезпечуючи стабільність, безпеку та цілісність країни. Інтеграція управлінських та адміністративних процесів у систему національної безпеки є необхідною умовою для ефективного функціонування державних інститутів, проте цей процес супроводжується викликами, пов'язаними з оперативністю ухвалення рішень, балансом між централізацією та децентралізацією, а також координацією між владними структурами та громадянським суспільством. Значну роль у забезпеченні національної безпеки відіграє чітке визначення пріоритетів та їх інтеграція в систему публічного адміністрування. Важливими завданнями є розмежування державної, громадської та воєнної безпеки, вдосконалення нормативно-правової бази, цифровізація процесів, використання аналітичних інструментів для прогнозування загроз і впровадження інноваційних управлінських підходів.

1. Касич А. О., Харченко Т. О. Стратегічний менеджмент суб'єктів публічної сфери. *Економіка та держава*. 2017. № 2. С. 16-18.
2. Пухкал О. Г. Модернізація державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні. К. : Київський університет, 2010. 287 с.
3. Богданович В. Ю. Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України. К. : НАСБ України, 2012. 548 с.
4. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України. К. : Інтер-технологія, 2009. 272 с.

Володимир ШАТОХІН

аспірант кафедри

адміністративного права і процесу

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0007-4825-2599>

ТРАНСПОРТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ: СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Транспортна система України відіграє ключову роль у забезпеченні економічного розвитку, інтеграції держави у світову економіку, а також у задоволенні соціальних потреб населення. Проте сучасні виклики, зокрема військові загрози, санкційні обмеження, необхідність екологічної модернізації та інтеграція з ЄС, вимагають удосконалення її правового регулювання.

Транспортна система України є однією з найрозвиненіших у Східній Європі, охоплюючи залізничний, автомобільний, повітряний, морський і річковий транспорт. Вона відіграє критично важливу роль у внутрішніх і міжнародних перевезеннях, з'єднуючи Європу та Азію.

До повномасштабного вторгнення росії у 2022 р. Україна активно розвивала інфраструктурні проєкти, спрямовані на модернізацію залізничного сполучення, будівництво нових автошляхів та розширення морських портів. Проте через військові дії система зазнала суттєвих втрат, що негативно вплинуло на її ефективність. Так, наприклад, залізнична мережа України – одна з найбільших у Європі, налічує понад 20 тис. км залізниць. До початку війни «Укрзалізниця» забезпечувала до 60 % вантажних і 50 % пасажирських перевезень в країні. Не менш складною залишається ситуація в автомобільній сфері. Транспортно-експлуатаційний стан переважної більшості українських автомобільних доріг є незадовільним, зокрема, 97 % усіх автомобільних доріг мають високу зношеність та потребують капітального або поточного ремонту. Крім того, понад 9,6 тис. мостів за технічними параметрами не відповідають вимогам сучасних норм і фактичному навантаженню, 1923 мости потребують термінового ремонту, а 86 мостів перебувають в аварійному стані [1]. Основною причиною незадовільного стану автомобільних доріг в Україні є низький рівень фінансування дорожньої галузі, який в останні роки становить 10-14 % необхідної потреби у ремонті та утриманні мережі автомобільних доріг. Актуалізація цих питань посилилась внаслідок російської агресії на сході, що призвело до погіршення рівня ефективності використання транспортного потенціалу України. Так, у 2014-2019 рр. використання потенціалу транспортних перевезень вантажів скоротилось на 2,7 %, або на 44,0 млн т. Скорочення відбувалось за окремими видами транспорту та становило 19,0 % у залізничному транспорті, 34,0 % у морських перевезеннях; у автомобільному і річковому транспорті відбулося зростання перевезень вантажів на 1,4 % і 1,3 % відповідно [2, с. 32].

Водночас наразі основними викликами для транспортної системи української держави є:

- фізичне зношення інфраструктури залізничного транспорту – майже 80 % інфраструктури потребує капітального ремонту [3];
- пошкодження, пов'язані з війною – понад 6 тис. км колій були пошкоджені або знищені внаслідок бойових дій [4, с. 331-336];
- перехід на європейську колію – для інтеграції з європейськими мережами необхідна ширина колії 1435 мм замість нинішніх 1520 мм;
- електрифікація залізничних перевезень – лише 47 % залізниць електрифіковані, що ускладнює перевезення на довгі відстані;
- зношеність автомобільних доріг – понад 40 % автошляхів перебувають у незадовільному стані [5];
- нестача фінансування – обмежені бюджетні ресурси на ремонт та оновлення інфраструктури автомобільних доріг;
- дефіцит пального – у зв'язку з війною логістичні маршрути постачання пального порушені, що впливає на роботу транспортної галузі;

- блокування повітряного простору – через військові дії повітряний простір України закритий для цивільних рейсів [6];
- руйнування аеропортів – значна частина інфраструктури, включаючи аеропорти Києва, Харкова, Дніпра та Маріуполя, зазнала руйнувань;
- зупинка інвестицій – міжнародні авіакомпанії відмовилися від польотів в Україну, що зменшило інвестиції в галузь;
- блокада портів – з лютого 2022 р. росія блокує українські чорноморські порти, що призвело до значного скорочення морських перевезень;
- руйнування портової інфраструктури – удари по портах Одеси, Миколаєва та Чорноморська суттєво обмежили вантажоперевезення;
- розвиток річкового транспорту – перевантаженість Дунайського коридору через перенаправлення вантажопотоків тощо.

Отже, транспортна система України переживає найскладніший період у своїй історії. Військові загрози, економічні обмеження та необхідність інтеграції в європейський ринок створюють серйозні виклики. Водночас вони відкривають можливості для модернізації транспортної галузі, розвитку логістичних маршрутів та впровадження інноваційних рішень. Основним завданням для України є збереження та розвиток транспортної інфраструктури з урахуванням сучасних викликів, норм права і міжнародних стандартів.

Правове регулювання транспортної системи України в умовах воєнного стану передбачає особливі заходи, спрямовані на забезпечення мобільності військових і цивільних перевезень, захист критичної інфраструктури та стабільність логістичних ланцюгів. Основними нормативно-правовими актами, що визначають ці особливості, є закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та низка урядових постанов і наказів Міністерства розвитку громад та територій України. Відповідно до них держава отримує право обмежувати рух цивільного транспорту, мобілізувати транспортні засоби для потреб армії та вводити спеціальні режими експлуатації залізничного, автомобільного, морського й авіаційного транспорту. Також запроваджуються пріоритетні коридори для перевезення гуманітарних вантажів та евакуації населення, а контроль над логістикою значною мірою переходить до військових адміністрацій.

Додатково правове регулювання в умовах війни включає тимчасові обмеження та спеціальні умови перевезень: наприклад, припинення роботи цивільної авіації, зупинку портів у зоні бойових дій, пріоритетне забезпечення військових та критичних об'єктів паливом. Залізничний транспорт відіграє ключову роль у перевезеннях, і тому для нього розроблені спеціальні механізми фінансування та оперативного реагування на руйнування колій і станцій. Значна увага приділяється міжнародним перевезенням, адже через блокаду портів Україна адаптувала транспортне законодавство до вимог ЄС, зокрема розширивши можливості залізничного та автомобільного експорту через західні кордони. Таким чином, транспортне законодавство в умовах війни є гнучким, але одночасно спрямованим на максимальне забезпечення оборонних, гуманітарних та економічних потреб країни.

Транспортна система України перебуває на етапі змін, зумовлених військовими та економічними викликами. Незважаючи на складнощі, удосконалення правового регулювання, впровадження цифрових технологій та екологізація транспорту можуть зробити систему більш ефективною, а адаптація до європейських стандартів, розвиток альтернативної логістики та стимулювання інвестицій сприятимуть тому, щоб український транспорт був більш безпечним, економічно ефективним і екологічно чистим.

8. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування державного значення на 2018-2022 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 р. № 34-р. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR180034.html.

9. Петренко І. Транспорт України – 2019: статист. зб. К. : Державна служба статистики України, 2020. 115 с. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/10/zb_trans_19.pdf.

10. Деркач Е. М. Правове регулювання господарської діяльності в сфері транспорту: теоретичні та прикладні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2021. 37 с.

11. Гапонов О. О. Особливості правового регулювання у сфері транспортної інфраструктури. *Право і суспільство*. 2024. № 1(2). С. 331-336.

5. Савостенко Т. О., Шевченко Л. Г. Державне управління розвитком транспортної системи України з метою реалізації цілей сталого розвитку. *Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph*. Tallinn, Estonia : International Center for Research, Education and Training, MTÜ, 2021. Рр. 208-219.

6. Цебенко Н. М. Фінансові ресурси оновлення транспортної інфраструктури України. *Наукові записки*. 2017. № 1 (54). С. 82-98.

Дмитро ШИПІЛО
аспірант кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ У ЗАСТОСУВАННІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ

У період воєнних дій та правового режиму воєнного стану діяльність митних органів та суду у застосуванні адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів через кордон має певні особливості. Митні органи сприяють своєчасному виявленню та фіксації злочинних дій, які можуть вплинути на економічну безпеку держави. Крім того, в умовах війни вони стикаються не лише з захистом державних економічних інтересів, але й необхідністю забезпечення швидкого переміщення гуманітарної допомоги.

Про актуальність даної проблеми та ролі митних органів в застосуванні адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів свідчать статистичні дані про збільшення кількості відповідних правопорушень. Державна митна служба України надає такі цифри: протягом січня-грудня 2023 р. митниці виявили 11 935 порушень митних правил на суму 8,9 млрд грн. Порівняно з 2022 р. вартісний показник збільшився у 3 рази. Безпосередньо митницями розглянуто 3493 справи про порушення митних правил. Застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 110 млн грн, з яких стягнуто до Держбюджету 80 млн гривень. На розгляд до суду митницями передано 6 912 справ про порушення митних правил на суму 6,4 млрд гривень. За результатами розгляду справ судами накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму 2 млрд грн (конфіскація – 1,04 млрд грн, штрафи – 963 млн грн) [1].

Крім того, протягом січня-березня 2024 р. співробітники Державної митної служби України виявили 2356 порушень митних правил на суму 4,8 млрд грн. Вартісний показник збільшився майже в 4 рази порівняно з аналогічним періодом 2023 р. У 908 справах про порушення митних правил, у тому числі заведених у попередніх періодах, митницями застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 19 млн грн, стягнуто штрафів на суму 23 млн грн. На розгляд до суду митницями передано 1116 справ про порушення митних правил на суму 1 млрд грн. У 1 263 справах, у тому числі заведених у попередні періоди, судом прийняті рішення про накладення стягнень у вигляді штрафу та конфіскації на загальну суму 363 млн грн (конфіскація – 146 млн грн, штрафи – 217 млн грн) [2].

Зазначені злочинні дії становлять великі ризики для економічної безпеки держави, оскільки вони спричиняють значні втрати до державного бюджету України, ускладнюють контроль обігу товарів. Крім того, незаконний імпорт заборонених товарів, таких як зброя, є серйозною загрозою для громадської безпеки.

В умовах воєнного стану, коли економіка країни зазнає значних змін, а митні процедури можуть спрощуватися або ускладнюватися, питання адміністративної відповідальності за порушення митних правил набуває особливої актуальності.

Основні особливості адміністративної відповідальності за порушення митних правил в умовах війни визначаються шляхом внесення відповідних змін у законодавство. Так, урядом можуть вводитися тимчасові зміни до митного законодавства, що покликані спростити або ускладнити певні митні процедури залежно від потреб країни в конкретний період. Це може вплинути на види та розміри адміністративних стягнень.

З метою запобігання незаконному ввезенню зброї, боєприпасів, товарів подвійного призначення та інших заборонених товарів митний контроль може бути значно посилений. Це означає, що ризик виявлення порушень і притягнення до відповідальності зростає.

З іншого боку, для підтримки економіки можуть бути спрощені певні митні процедури імпорту товарів, необхідних для забезпечення оборони та безпеки країни, а також пов'язані з переміщенням гуманітарних товарів. Для забезпечення гуманітарної допомоги постраждалому населенню, як правило, передбачені спеціальні правила, які спрощують митне оформлення таких товарів. В умовах війни може спостерігатися зростання кількості порушень митних правил, пов'язаних з контрабандою, незаконним переміщенням товарів та валюти.

У деяких випадках можуть бути передбачені додаткові підстави для звільнення від адміністративної відповідальності, наприклад, для осіб, які вчинили правопорушення

внаслідок форс-мажорних обставин.

Законодавство передбачає широкий спектр заходів відповідальності за порушення митних правил в умовах війни, серед яких: штрафи, конфіскація товарів, адміністративний арешт та ін.

Особливості відповідальності за окремі порушення митних правил передбачають, що такі дії, якщо вони стали наслідком аварії, дії обставин непереборної сили чи протиправних дій третіх осіб (підтверджених відповідними документами), а також помилки у митній декларації та не спричинили незаконного звільнення від сплати митних платежів чи їх зменшення або порушення заходів тарифного чи нетарифного регулювання, за умови, що такі помилки не носять систематичного характеру, можуть мати специфічний порядок розгляду.

Особливого значення взаємодія між митними органами та судом набуває в умовах воєнних дій та правового режиму воєнного стану, коли порушення митних правил можуть становити серйозну загрозу економічній і національній безпеці держави. У цей період митні органи виконують додаткову функцію щодо запобігання контрабанді та незаконному обігу стратегічних ресурсів, а суди гарантують, що застосування адміністративної відповідальності залишається в межах закону та правопорядку. Саме тому акцентується увага на чіткості й обґрунтованості зібраної митними органами доказової бази, яка підтверджує факт правопорушення, для швидкого та якісного розгляду матеріалів судом [4].

Шляхами підвищення ефективності є:

- удосконалення митного законодавства, спрощення та уніфікація норм, підвищення їхньої чіткості;
- посилення відповідальності посадових осіб, застосування більш жорстких заходів відповідальності до посадових осіб, винних у порушенні митних правил;
- впровадження нових технологій, використання сучасних інформаційних технологій для контролю за переміщенням товарів;
- співпраця з іншими правоохоронними органами, обмін інформацією та координація дій з іншими правоохоронними органами для боротьби з контрабандою та іншими видами незаконної діяльності, проведення інформаційних кампаній з метою підвищення обізнаності громадян про митне законодавство.

Адміністративна відповідальність за порушення митних правил є важливим інструментом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Однак для досягнення максимальної ефективності необхідно постійно вдосконалювати механізми її застосування та усувати існуючі проблеми.

Таким чином, комплексна та ефективна співпраця митних органів і судів є запорукою дотримання законності, захисту державних інтересів та забезпечення економічної стабільності країни, особливо у складних умовах сучасних викликів.

1. За 2023 рік митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на суму 8,9 млрд грн. *Державна митна служба України*. URL : <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2023-rik-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-sumu-89-mlrd-grn-1444>.

2. За I квартал 2024 року митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 4,8 млрд грн. *Державна митна служба України*. URL : <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-i-kvartal-2024-roku-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-48-mlrd-grn-1557>.

3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

Дмитро ЮРЧЕНКО
аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІНТЕГРАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ДО СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах глобальної нестабільності та зростаючих безпекових загроз питання інтеграції публічного управління та адміністрування до системи національної безпеки набуває особливої актуальності. Воєнний стан, як винятковий правовий режим, вимагає ефективної координації державних інституцій, оперативного ухвалення рішень і застосування дієвих механізмів управління, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності та безпеки громадян. Наразі постають численні виклики, зокрема необхідність адаптації управлінських процесів до кризових умов, забезпечення балансу між централізацією та децентралізацією влади, посилення міжвідомчої взаємодії, ефективного використання ресурсів та дотримання демократичних принципів. Відтак, розробка стратегій ефективного реагування стає ключовим завданням як для органів державної влади, так і для всього суспільства.

Важливо також враховувати специфіку України, де сучасні виклики публічного управління набувають особливої гостроти під час воєнного стану, що радикально трансформує традиційні підходи до управління. Воєнний стан в Україні приніс безпрецедентні виклики для системи публічного управління, вимагаючи негайних змін та адаптації до нових реалій. Зокрема, значні зусилля було спрямовано на зміцнення національної безпеки та стійкості державного управління в умовах конфлікту. Це включає в себе перерозподіл ресурсів, оптимізацію адміністративних процесів і впровадження систем швидкого реагування на змінені умови. Важлива роль цифрових технологій, що забезпечують ефективний збір і аналіз даних, критично необхідних для підтримки адекватних рішень у кризових умовах. Усі ці заходи вимагають нових підходів до управління, здатних не лише забезпечити виживання держави в екстремальних умовах, але й її стратегічний розвиток у майбутньому [1]. Ключовим аспектом інтеграції публічного управління до системи національної безпеки є гнучкість управлінських рішень та спроможність державних інституцій до оперативного реагування на динамічні виклики. У цьому контексті важливе місце посідає міжсекторальна співпраця, що передбачає ефективну взаємодію органів державної влади, силових структур, місцевого самоврядування, громадянського суспільства та приватного сектору. Така синергія сприяє підвищенню рівня безпеки та стабільності навіть у надзвичайних умовах. Окремої уваги потребує питання забезпечення прав і свобод громадян у період воєнного стану. Баланс між необхідними обмеженнями в інтересах безпеки та дотриманням демократичних принципів є одним із найскладніших завдань для системи публічного управління. У цьому контексті важливою є розробка правових механізмів, що дозволяють ефективно застосовувати інструменти кризового управління, водночас запобігаючи ризикам надмірної централізації влади та зловживання адміністративними повноваженнями. Стратегічний розвиток держави в умовах воєнного стану також вимагає впровадження інноваційних підходів до управління, зокрема цифровізації адміністративних процесів, автоматизації державних послуг та використання великих даних (Big Data) для прогнозування кризових ситуацій. Водночас підвищується роль стратегічного планування, що включає довгострокові заходи з післявоєнного відновлення країни, зміцнення її інституційної спроможності та інтеграції у міжнародні системи безпеки. Глобалізація, технологічний прогрес і зміни соціальних норм спонукають до істотних змін у публічному управлінні по всьому світу. Центральним елементом сучасного публічного управління є перехід від традиційного бюрократичного підходу до більш гнучких, відкритих та інтерактивних форм управління [2].

Воєнний стан в Україні запровадив безпрецедентні виклики для системи публічного управління, вимагаючи негайних змін та адаптації до нових реалій. Зокрема, значні зусилля були спрямовані на зміцнення національної безпеки та стійкості державного управління в

умовах конфлікту [3]. Це включає в себе перерозподіл ресурсів, оптимізацію адміністративних процесів і впровадження систем швидкого реагування на змінені умови. Відзначається також важлива роль цифрових технологій, які надають можливість для більш ефективного збору та аналізу даних, що є критично важливим для підтримки відповідних рішень у кризових умовах. Все це потребує нових підходів до управління, здатних забезпечити не лише виживання держави в екстремальних умовах, але й її стратегічний розвиток у майбутньому. На фоні цих змін, ключову роль відіграють ініціативи з розвитку електронного урядування та інших інформаційних систем, що дозволяють уряду швидко реагувати на потреби громадян і забезпечувати неперервність управління в надзвичайних ситуаціях. Цифровізація державних послуг не лише сприяє ефективності адміністративних процедур, але й відкриває нові канали для взаємодії з громадськістю, що стає особливо значущим у періоди обмеженого фізичного контакту [3]. Відтак особливої уваги потребує адаптація законодавчої бази, що має відповідати сучасним викликам і сприяти підвищенню ефективності державного управління в умовах воєнного стану. Оновлення нормативно-правового регулювання має бути спрямоване на забезпечення оперативності ухвалення рішень, захист прав громадян та інтеграцію інноваційних управлінських технологій. Важливим аспектом є також вдосконалення механізмів громадського контролю, що сприятиме прозорості та підзвітності органів влади навіть у кризових ситуаціях. До того ж, зміцнення кадрового потенціалу публічного управління є ключовим фактором успішного реагування на сучасні виклики. Професійна підготовка державних службовців має зосереджуватися на розвитку компетенцій у сфері кризового управління, кібербезпеки, інформаційної політики та стратегічного планування. У цьому контексті важливим є обмін досвідом із міжнародними партнерами, що дозволяє впроваджувати найкращі світові практики в систему національного управління.

Отже, ефективне реагування на виклики воєнного стану потребує інтеграції публічного управління до системи національної безпеки, гнучкості управлінських рішень та міжсекторальної співпраці. Важливими факторами є адаптація законодавства, розвиток цифрових технологій, зміцнення кадрового потенціалу та забезпечення прозорості управлінських процесів. Усе це дозволяє оперативно реагувати на зміни, підвищувати ефективність управління та забезпечувати стабільність навіть у кризових умовах. Тому розробка стратегій та інноваційних підходів до управління є ключем до подолання сучасних викликів та забезпечення національної безпеки.

1. Країна, де воювати вміє кожен. *Ukrainian Military Pages*. URL : <https://www.ukrmilitary.com/2020/05/switzerland.html>.

2. Білик Я. Публічне управління в умовах демократичних змін в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 3. С. 3-7.

3. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 2(76). С. 30-35.

Ярослав БРАГА
Данііл САМАРСЬКИЙ
курсанти

Артем ПЛАХОТНИЙ
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Захист прав людини під час адміністративного затримання є важливим аспектом забезпечення верховенства права та правопорядку. Затримання громадян органами правопорядку повинно здійснюватися з дотриманням принципів законності, необхідності та

пропорційності, щоб уникнути порушень прав людини. Аналіз судових справ, у яких зафіксовані порушення з боку правоохоронців, дозволяє не лише виявити існуючі проблеми в практиці правоохоронних органів, але й сприяти вдосконаленню нормативно-правових актів та механізмів захисту прав затриманих осіб. У цій доповіді буде розглянуто конкретний випадок судової справи, що демонструє порушення під час адміністративного затримання, та проведено аналіз його наслідків для правової системи та суспільства.

Національне законодавство багате на різноманітні норми, що прагнуть урегулювати суспільні відносини відповідно до загальносуспільних інтересів, інтересів суб'єктів, які перебувають при владі. На перший погляд під час дослідження адміністративного затримання як заходу забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення видається, що законодавство України не має досконалої системи норм, які б ефективно урегулювали поведінку учасників відносин із реалізації адміністративного затримання [1, с. 13]. Питання затримання, зокрема й адміністративного, є предметом регулювання міжнародних норм. Так, у ст. 3 Загальної декларації прав людини проголошено, що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність, а в ст. 9 мова йде про те, що ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання. У ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вказується та те, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім випадків і відповідно до процедури, встановлених законом. Указана стаття містить норму про те, що затримана за підозрою у вчиненні правопорушення особа повинна бути доставлена до компетентного судового органу. Кожен затриманий має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом протягом розумного строку або звільнення під час провадження. Зважаючи на міжнародні норми, адміністративне затримання можливе у випадках вчинення адміністративних правопорушень, розгляд справ за якими, відповідно до ст. 221 КУпАП, належить до повноважень суду. Зокрема, з огляду на зміст указаної в підпункті «с» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод норми затримання фактично охоплює поняття доставлення, оскільки спочатку проводиться затримання особи, а вже потім її доставлення до суду чи посадової особи, якій закон надає право здійснювати судову владу (до речі, таких посадових осіб в Україні немає) [2, с. 66].

Візьмемо як приклад рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області у справі № 640/30300/21 від 30.06.2023. Так, громадянин України подав заяву до суду про неправомірні дії працівників Національної поліції України щодо нього: поліцейськими було порушено процедуру адміністративного затримання та перевищено службові повноваження. Був встановлений факт застосування поліцейськими щодо позивача фізичної сили та адміністративного затримання в порушення зазначеного порядку – зазначені дії працівників поліції були проведені не у зв'язку зі складанням щодо нього постанови про притягнення до адміністративної відповідальності, передбаченої ч. 2 ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що є предметом розгляду цієї адміністративної справи. Суд роз'яснює, що застосування такого заходу, як адміністративне затримання, підстави та порядок його застосування, мета, строки затримання та перелік посадових осіб, які уповноважені здійснювати затримання, визначено в Кодексі України про адміністративні правопорушення [3].

Можна констатувати, що вирішення подібних справ не лише допомагає захистити конкретні права потерпілих, але й є показником загального стану правосуддя та дотримання прав людини в Україні. Судові рішення, зокрема у розглянутій вище справі, підкреслюють значення дотримання належних процедур під час адміністративного затримання.

Суд, вивчаючи цей випадок, окреслює ключові моменти, які повинні регулювати поведінку правоохоронних органів. Важливо, щоб працівники поліції мали чітке розуміння своєї відповідальності та кола обов'язків щодо застосування адміністративних заходів. Як зазначено в рішенні, фізична сила може бути застосована тільки в рамках чітко визначених правових норм і тільки у випадках, коли це дійсно необхідно для досягнення законних цілей. Крім того, таке порушення процедур може не лише дискредитувати саму поліцію, але й викликати суспільну недовіру до правозахисних органів. Це, в свою чергу, може сприяти зростанню напруги між громадянами та правоохоронцями, що є небезпечним для соціальної стабільності. Наступним важливим аспектом є необхідність впровадження освітніх програм для правоохоронців, які б акцентували увагу на важливості дотримання прав людини та етики в їхній роботі. Така підготовка повинна включати не лише теоретичні знання, а й розгляд практичних ситуацій, в яких поліцейські можуть застосовувати свої повноваження без ризику

порушення прав громадян. Загалом аналіз подібних судових справ демонструє, що навіть в умовах дотримання закону можуть виникати серйозні недоліки, які потребують термінового виправлення. Тому важливо, щоб існуючі норми та практики постійно переглядалися і вдосконалювалися, аби запобігти повторенню подібних ситуацій у майбутньому.

У підсумку зазначимо, що захист прав людини під час адміністративного затримання є невід'ємною складовою забезпечення верховенства права та правопорядку в Україні. Аналіз судових справ, таких як справа № 640/30300/21, демонструє, що порушення процедур затримання правоохоронними органами не лише впливають на окремих громадян, але й підривають довіру суспільства до системи правосуддя в цілому. Дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності є критично важливим для ефективного функціонування правоохоронних органів і запобігання зловживанням. З метою поліпшення нормативно-правових актів і практики застосування адміністративного затримання необхідно постійно переглядати існуючі норми та адаптувати їх до міжнародних стандартів. Тільки так можна забезпечити надійний захист прав затриманих осіб і сприяти формуванню справедливої та ефективної правової системи, що базується на принципах демократії та поваги до людської гідності.

1. Бочковий О. В., Дрок І. С., Логвиненко Б. О. та ін. Дотримання прав людини під час застосування адміністративного затримання підрозділами Національної поліції: наук.-практ. реком. Дніпро : ДДУВС, 2023. 100 с.

2. Самбор М. А. Вплив міжнародних норм щодо дотримання права на свободу та особисту недоторканність людини на врегулювання відносин із застосування доставлення та затримання особи під час провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Міжнародні стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства*: матер. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 10 грудня 2012 р.). Дніпропетровськ : ДДУВС, 2013. С. 63-68.

3. Рішення Кієво-Святошинського районного суду у справі № 640/30300/21 від 30.06.2023 р. URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/112083329/>.

Ілона БУЯКОВА

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Війна, як жорстока реальність, що нависла над нашою державою, не лише руйнує міста та забирає життя, але й породжує нові виклики, одним із яких є зростання правопорушень. Крадіжки, мародерство, порушення комендантської години та інші адміністративні проступки стали частиною повсякдення.

Війна неминуче призводить до збільшення кількості правопорушень. Порушуються звичні соціальні зв'язки, зростає рівень безробіття, що створює сприятливий ґрунт для поширення злочинності. Крім того, в умовах воєнного стану можуть активізуватися диверсійні групи та інші злочинні угруповання, які намагаються дестабілізувати ситуацію в країні. Також воєнний стан супроводжується обмеженням прав і свобод громадян, що, з одного боку, необхідне для забезпечення безпеки держави, а з іншого – створює додаткові ризики для громадської безпеки та порядку.

Адміністративно-деліктне право покликане регулювати відносини, пов'язані з учиненням адміністративних правопорушень. У мирний час його основна функція – забезпечення правопорядку та охорона публічних інтересів. Однак, у воєнний час роль цього інституту значно зростає. По-перше, виникає необхідність введення додаткових обмежень і заборон, спрямованих на забезпечення безпеки держави і громадян. По-друге, зростає кількість

правопорушень, пов'язаних із порушенням цих обмежень. По-третє, змінюються умови здійснення адміністративного провадження.

Чинне адміністративно-деліктне законодавство, розроблене в мирний час, не враховує специфічних умов воєнного стану. Це призводить до низки труднощів при його застосуванні. Застарілі норми часто не відповідають сучасним реаліям і не охоплюють нові види правопорушень, які виникають в умовах війни. Також процедури притягнення до адміністративної відповідальності є надмірно бюрократизованими, що уповільнює процес реагування на правопорушення та зменшує його ефективність. Однією з найбільших проблем є неефективність санкцій, передбачених адміністративним законодавством. Наявні санкції часто не відповідають тяжкості вчинених правопорушень. Це призводить до того, що правопорушники не бояться відповідальності і продовжують вчиняти протиправні дії [1].

Досвід різних країн, які зіткнулися з подібними викликами, демонструє кілька основних напрямів удосконалення законодавства про адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану [2]:

- посилення санкцій є одним із найбільш очевидних способів підвищення ефективності боротьби з правопорушеннями. Це пов'язано з необхідністю забезпечити ефективне стримування правопорушень та захистити суспільство від негативних наслідків;
- спрощення процедур є ще одним важливим аспектом регулювання адміністративних правопорушень в умовах воєнного стану. Це дозволяє прискорити розгляд справ та підвищити оперативність реагування на правопорушення, що може проявлятися в скороченні строків розгляду справ, зменшенні кількості необхідних доказів;
- розширення повноважень правоохоронних органів дозволяє їм більш ефективно боротися з правопорушеннями в умовах воєнного стану. Можуть надаватися додаткові повноваження для здійснення оперативно-розшукових заходів, затримання осіб, підозрюваних у вчиненні правопорушень, та інших дій, спрямованих на забезпечення громадського порядку.

Особливу увагу в умовах воєнного стану слід приділяти боротьбі з правопорушеннями проти власності. Крадіжки, як правило, зростають під час війни, оскільки деякі люди намагаються скористатися ситуацією для власної вигоди. Запровадження більш суворих санкцій за майнові злочини, особливо в умовах воєнного стану, є виправданим заходом. Це не лише стримуватиме потенційних злочинців, але й створюватиме відчуття справедливості серед населення.

Не менш важливим є дотримання комендантської години, яка вводиться в багатьох регіонах під час воєнного стану. Встановлення більш жорстких покарань, штрафів за її порушення є необхідним для забезпечення безпеки громадян та ефективного виконання оперативних завдань.

Акти вандалізму, особливо в умовах війни, завдають значної шкоди – як матеріальної, так і моральної. Пошкодження або знищення майна, зокрема культурної спадщини, є не лише злочином проти власності, а й проявом неповаги до держави та її народу. Тому посилення відповідальності за акти вандалізму є необхідним для захисту національних цінностей.

Таким чином, адаптація адміністративно-деліктного законодавства до умов воєнного стану є необхідним кроком для забезпечення правопорядку та безпеки громадян [3]. Впровадження зазначених заходів дозволить ефективніше протистояти зростанню злочинності та створити умови для швидкого відновлення країни після завершення війни. Крім того, законодавство повинно враховувати нові загрози та виклики, пов'язані з воєнним конфліктом, що дозволить посилити контроль над правопорушеннями, зокрема щодо мародерства, незаконного обігу зброї та інших правопорушень, які є характерними для воєнного стану. Така адаптація також сприятиме більш ефективній роботі правоохоронних органів, що забезпечить не лише захист громадян, а й стабільність у державі загалом.

1. Дрозд О. Ю. Використання сучасного європейського досвіду під час реформування адміністративно-деліктного законодавства України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 15. С. 236-243.

2. Гуржій Т., Гуржій А. Удосконалення законодавства про відповідальність за адміністративні проступки. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2022. № 5(124). С. 78-87.

3. Миколенко О. М. Адміністративно-деліктне право України (сучасний стан та перспективи розвитку). *Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві*. Одеса, 2022. С. 117-160.

Олена ВЕРХОГЛЯД
здобувач вищої освіти
I курсу магістратури

Науковий керівник:
Оксана СТРЕЛЬЧЕНКО
завідувач кафедри
управління та адміністрування
доктор юридичних наук, доцент

*(Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна)*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КОМІСІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ АЗАРТНИХ ІГОР ТА ЛОТЕРЕЙ

Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей України (далі – КРАІЛ) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямована на ліцензування, регулювання та контроль у сфері азартних ігор і лотерей.

КРАІЛ була створена у 2020 р. відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [1]. Її основними функціями є:

1. **Видача ліцензій.** Комісія видає ліцензії на діяльність операторів у сфері грального бізнесу, у тому числі онлайн-казино, букмекерських пунктів та лотерей;
2. **Контроль за дотриманням законодавства.** КРАІЛ здійснює перевірку ліцензіатів на відповідність законодавчим нормам, включаючи технічні та фінансові вимоги;
3. **Розробка нормативно-правової бази.** Комісія бере участь у підготовці законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення регулювання азартних ігор;
4. **Боротьба з нелегальними гральними закладами.**

Головна мета діяльності комісії полягає в легалізації азартних ігор, забезпеченні прозорості цієї сфери та наповненні державного бюджету. У 2023 р. від ліцензування грального бізнесу Україна отримала понад 1,5 млрд гривень.

Незважаючи на позитивні результати, діяльність комісії стикається з низкою проблем, як-от:

1. **Нелегальний гральний бізнес.** За оцінками експертів, понад 40 % грального бізнесу в Україні досі працює поза межами правового поля;
2. **Недостатній контроль за дотриманням умов ліцензій.** Частина ліцензіатів використовує сервіси VPN для приховування реальних обсягів діяльності;
3. **Соціальні наслідки азартних ігор.** Комісія приділяє недостатню увагу питанням боротьби з ігровою залежністю (лудоманією);
4. **Корупційні ризики.** Видача ліцензій залишається непрозорою, що викликає критику з боку громадськості та ЗМІ.

Слід зазначити, що у 2021 р. Україна вперше отримала європейське визнання легалізації азартного бізнесу, а КРАІЛ була запрошена до участі у міжнародних форумах гральної індустрії.

Комісія розробила систему моніторингу гральної діяльності, що дозволяє відстежувати кожну ставку у режимі реального часу, проте вона ще не запущена у повному обсязі.

У період з 2021 до 2023 р. комісія видала понад 300 ліцензій на організацію азартних ігор, але з них 15 % було анульовано через порушення ліцензійних умов.

Шляхами вдосконалення діяльності КРАІЛ є:

1. Цифровізація – запуск повноцінної системи моніторингу грального бізнесу для боротьби з приховуванням доходів;
2. Збільшення відповідальності за порушення – введення більш жорстких санкцій для ліцензіатів, які не дотримуються умов ліцензії;
3. Підвищення прозорості – оптимізація процедури видачі ліцензій із залученням громадського контролю;
4. Соціальна відповідальність – створення національної програми з боротьби з лудоманією та обов'язкове фінансування реабілітаційних центрів з боку операторів грального бізнесу.

Отже, Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей відіграє ключову роль у легалізації та контролі грального бізнесу в Україні. Проте для ефективного виконання своїх

функцій КРАІЛІ потребує вдосконалення адміністративно-правового статусу, впровадження цифрових технологій та усунення корупційних проявів. Це дозволить підвищити прозорість сфери азартних ігор та мінімізувати негативні наслідки такої діяльності для суспільства.

1. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14.07.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#top>.

Іветта ГАЙВАНЮК

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування

Науковий керівник:

Володимир РОГАЛЬСЬКИЙ

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» забезпечення публічної безпеки та правопорядку є одним із ключових завдань Національної поліції України [5]. У процесі виконання своїх повноважень та службових обов'язків поліцейські можуть застосовувати фізичну силу, що є крайнім, але необхідним заходом примусу для захисту громадян, запобігання злочинам і затримання правопорушників [2, с. 270].

Фізична сила – це сукупність фізичних дій працівника правоохоронного органу, спрямованих на припинення протиправних дій, затримання правопорушників або запобігання загрози життю та здоров'ю громадян. Відповідно до статті 44 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом [5].

Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників [5].

Застосування фізичної сили регулюється такими нормативними актами, як:

- Конституція України, що визначає основи прав і свобод громадян;
- Закон України «Про Національну поліцію», що регулює застосування фізичної сили;
- Кримінальний кодекс України, який визначає відповідальність за перевищення повноважень.

Фізична сила може бути застосована виключно для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом [5].

Слід додати, що застосування фізичної сили поліцейським має відповідати таким принципам, як законність, необхідність, пропорційність та ефективність [5]. Законність є основоположним принципом діяльності поліції, що означає відповідність усіх дій правоохоронців нормам законодавства. Поліцейські зобов'язані діяти виключно в межах повноважень, визначених Конституцією та законами України, зокрема Законом України «Про Національну поліцію». Принцип необхідності передбачає застосування сили або спеціальних засобів лише в тих випадках, коли інші методи (переконання, переговори) виявилися неефективними. Принцип пропорційності вимагає, щоб рівень застосованої сили відповідав загрози чи правопорушенню. Принцип ефективності означає, що всі дії поліції повинні бути результативними та спрямованими на досягнення правопорядку [3, с. 46].

Самозахист – це комплекс дій, спрямованих на захист поліцейського від нападу та

мінімізацію ризику отримання травм. До основних прийомів самозахисту належать: відхилення та ухилення, блоки, контратакувальні дії, звільнення від захоплень – використання важелів, ривків або поворотів для виходу з фіксації [4, с. 228].

Затримання – це комплекс заходів для обмеження свободи руху особи, яка вчинила правопорушення. До основних методів затримання слід віднести: захоплення рук та заломлення, повалення на землю, фіксація на місці.

Рукопашний бій і тактична підготовка є важливими складовими професійної підготовки поліцейських. Вони забезпечують ефективне реагування в критичних ситуаціях, мінімізують ризики для життя та здоров'я правоохоронців і громадян. Рукопашний бій – це система прийомів ведення бою на короткій дистанції без застосування вогнепальної або холодної зброї. До елементів рукопашного бою слід віднести захисні прийоми, контратаки, захоплення та заломлення, а також боротьбу у партері [1, с. 11]:

Тактична підготовка – це система навчання поліцейських ефективним методам ведення оперативних дій, самозахисту та забезпечення безпеки під час виконання службових обов'язків. До основних елементів тактичної підготовки слід віднести тактику затримання правопорушників, реагування на збройний напад, взаємодію в групах і психологічну підготовку [4, с. 227].

Отже, можемо дійти висновку, що застосування фізичної сили є важливим інструментом у забезпеченні публічної безпеки, проте воно має ґрунтуватися на принципах законності, необхідності та пропорційності. Підвищення рівня підготовки поліцейських та вдосконалення законодавства сприятиме зниженню випадків перевищення сили та ефективному виконанню завдань правоохоронної діяльності.

1. Анісімов Д. Застосування фізичної сили як складова особистої безпеки поліцейського: шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 270-272.
2. Анісімов Д., Фурсова А., Пономаренко О. Техніка рукопашного бою в аспекті підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України. *Молодий вчений*. 2022. № 7(107). С. 9-12.
3. Бондаренко-Берегович В. В., Берегович В. В. Функціонування правоохоронних органів задля забезпечення публічної безпеки в умовах військової агресії. *Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 1 липня 2022 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2022. С. 45-47. URL : https://dnuvs.in.ua/wpcontent/uploads/2022/08/materialy_konferencziyi_donduvs_01_07_2022.pdf.
4. Задорожня І. І., Марков Р. А. Застосування фізичної сили поліцейським. *Фізична культура в університетській освіті: інновації, досвід та перспективи розвитку в умовах сучасності*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 травня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 227-229.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n6>.

Ліна ГЛІВІНСЬКА
Карина НІКОЛАЄНКО
курсанти факультету
правоохоронної діяльності

Віталій ГУЛА
старший викладач кафедри
прикордонного контролю
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-5090-6095>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ МОЛДОВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Прикордонний контроль відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки та міграційної політики. В умовах воєнного стану цей елемент допомагає нам підтримувати безпековий режим всередині країни.

У зв'язку з тим, що Україна взяла курс на Європейський Союз – вимоги до здійснення прикордонного контролю значно змінилися. Технічне оснащення та підготовка висококваліфікованих фахівців з ідентифікації особи, розпізнавання підроблених документів або виявлення контрабанди зазнала значних нововведень та потребує більш якісної професійної діяльності.

Державні кордони України, що межують із країнами Європейського Союзу, вимагають постійного контролю та дотримання умов підписаних міжнародних договорів.

На думку авторів, особливу увагу потрібно звернути на українсько-молдовський кордон. Так як він межує з країною-членом Європейського союзу та має потенційні перспективи для розвитку – це допомагає нам розуміти перспективи у здійсненні прикордонного контролю.

Науково-методичне забезпечення прикордонного контролю включає в себе систему регульованих заходів, що забезпечує здійснення процедур охорони державного кордону. Найголовнішими завданнями для нього є впровадження сучасних технологій і методів, проведення аналітичних досліджень і впровадження міжнародного досвіду.

У момент повномасштабного вторгнення Україна зазнала рушійної сили у здійсненні прикордонного контролю. Тому багато засад не дотримувались та вимагали швидкого реагування на усі зміни обстановки. Через збільшення потоку мігрантів з України здійснювалась спрощена процедура прикордонного контролю.

Державний кордон між Україною та Республікою Молдова має протяжність приблизно 1202 кілометра та має 41 працюючих пункти пропуску через державний кордон. Особливістю ділянки проходження державного кордону між цими двома країнами є анклав та ексклави.

Також, є спільні пункти пропуску, що дозволило Україні відкрити нові можливості у здійсненні прикордонного контролю.

Аналіз обстановки на кордоні українсько-молдовській ділянки є досить напруженою, оскільки вона характеризується активною діяльністю.

Діяльність прикордонної служби, що забезпечує охорону кордону, значною мірою залежить від таких чинників:

- Наявність «замороженого» конфлікту в Придністров'ї та невизначеність його територіального та правового статусу;
- Незавершеність правового оформлення українсько-молдовського кордону та наявність нерозв'язаних питань щодо режиму його дотримання на міждержавному рівні;
- Присутність на державному кордоні низки господарських об'єктів, що залишилися після СРСР, щодо яких між суб'єктами господарської діяльності України та Молдови існують численні нерегульовані питання.

Важливою політичною складовою процесу забезпечення прикордонної безпеки стало укладення 30 листопада 2005 року Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Європейською Комісією щодо Місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова, на українсько-молдовському кордоні (далі – Місія Європейської Комісії)

Ураховуючи вищенаведене, зазначимо, що питання забезпечення прикордонної безпеки на українсько-молдовському державному кордоні є одним із стратегічних завдань для органів державної влади України. З метою удосконалення системи державного управління прикордонною безпекою зазначеного сегменту державного кордону, нами було виокремлено низку стратегічних пріоритетів цієї діяльності.

1. Борисенко В. М. Прикордонна безпека та контроль: сучасні підходи та перспективи розвитку. К. : Наукова думка, 2016.
2. Шенгенський кодекс про кордони: офіц. текст ЄС. *Європейський Союз*. Брюссель : Офіційне видання Європейського Союзу, 2020.
3. Загальна національна стратегія України в сфері міграційної політики. К. : МВС України, 2017.
4. Никифорова І. А. Міжнародна співпраця в сфері прикордонного контролю: досвід Європейського Союзу та його імплементація в Україні. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018.
5. Спільний прикордонний контроль та сучасні технології контролю на українсько-молдовському кордоні. *Офіційний сайт Державної прикордонної служби України*. 2024. URL : <https://dpsu.gov.ua>.

Дмитро ГОРЛАНОВ

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування

Науковий керівник:

Андрій КИРИЧЕНКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І БЕЗПЕКОВІ ІНІЦІАТИВИ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРАХ

Превентивна діяльність поліції є ключовим елементом у забезпеченні громадської безпеки та правопорядку. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції безпекові ініціативи виходять за межі національних кордонів, набуваючи міжнародного значення. Розглянемо основні аспекти превентивної діяльності поліції в Україні та на міжнародному рівні, акцентуючи увагу на механізмах співпраці, інноваційних підходах і правових основах.

Превентивна діяльність поліції України ґрунтується на принципах законності, пріоритетності прав людини та партнерської взаємодії з громадськістю. Основні напрями включають:

- ідентифікацію та усунення факторів, що сприяють злочинності;
- залучення громадських формувань для спільного патрулювання вулиць;
- інформування населення про загрози безпеці та методи їх запобігання;
- використання систем відеоспостереження, аналітичних платформ і штучного інтелекту для аналізу криміногенних ситуацій [1].

У міжнародному контексті поліція України активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол, ОБСЄ та ООН. Основні напрями такої взаємодії:

- створення спільних баз даних для моніторингу транскордонної злочинності;
- участь у міжнародних операціях із боротьби з тероризмом, торгівлею людьми, наркотрафіком;
- організація міжнародних семінарів, тренінгів і заходів із обміну досвідом [2, с. 18];
- участь у миротворчих місіях: залучення українських поліцейських до місій ООН у зонах конфліктів.

Серед основних викликів можна виділити зростання кіберзлочинності та необхідність удосконалення кібербезпеки; потреба у зміцненні довіри громадськості до правоохоронних органів; адаптацію до нових загроз, пов'язаних із тероризмом і гібридними конфліктами.

Превентивна діяльність поліції спрямована на зниження рівня злочинності та забезпечення громадського порядку. Згідно з даними Міністерства внутрішніх справ України у період 2015–2020 рр. спостерігалось зменшення кількості правопорушень, скоєних у громадських місцях, що свідчить про ефективність превентивних заходів. На міжнародному рівні Національна поліція України активно співпрацює з правоохоронними органами інших держав та міжнародними організаціями. Взаємовідносини поліції з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями базуються на міжнародних договорах, а також установчих актах та правилах міжнародних організацій, членом яких є Україна. Департамент міжнародного співробітництва МВС України аналізує стан міжнародного співробітництва, готує пропозиції щодо пріоритетних напрямів його розвитку та забезпечує взаємодію з закордонними дипломатичними установами України, дипломатичними представництвами іноземних держав та представництвами міжнародних організацій в Україні [3].

Завдяки такій співпраці Україна бере участь у спільних операціях з протидії транскордонній злочинності, обміні інформацією та досвідом, а також у навчальних програмах з підвищення кваліфікації поліцейських. Це сприяє покращенню ефективності превентивної діяльності та зміцненню безпеки як на національному, так і міжнародному рівнях.

Отже, превентивна діяльність і безпекові ініціативи поліції є основою для формування безпечного середовища на національному та міжнародному рівнях. Ефективна політика у цій сфері потребує постійного вдосконалення механізмів співпраці, впровадження інноваційних підходів і дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини.

1. Бойко О. І. Застосування вогнепальної зброї працівниками поліції на деокупованих територіях в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.): у 2 ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. І. С. 430-431.

2. Дрок І. С., Логвиненко Б. О., Луговий І. О. Взаємодія поліцейського офіцера громади та представників громади: наук.-метод. реком. Дніпро : ДДУВС, 2024. 48 с.

3. Надтока Я. Ю., Біліченко В. В. Превентивна діяльність та безпекові ініціативи поліції у національному та міжнародному вимірах. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.): у 2 ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. І. С. 501-503.

Владислав ІВАНЮК

курсант факультету
правоохоронної діяльності

Віталій ГУЛА

старший викладач кафедри
прикордонного контролю
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-5090-6095>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ

Державний кордон є одним із ключових елементів національної безпеки України. У 2025 році загрози та виклики, пов'язані з його охороною, залишаються критично важливими у зв'язку з триваючою російсько-українською війною, активізацією гібридних загроз, міграційними кризами та зростанням транснаціональної злочинності. В умовах воєнної агресії росії український кордон залишається зоною підвищеної напруги. Окрім відкритої збройної агресії, існують загрози у вигляді диверсійно-розвідувальних груп, дронів атак, кібервтручань та інформаційних операцій, спрямованих на дестабілізацію ситуації в країні. Наразі разом із воєнними ризиками, Україна стикається з проблемами нелегальної міграції, контрабанди, торгівлі людьми та зброєю, що вимагають посилення заходів контролю. Зокрема, загострюється питання боротьби з контрабандою на кордонах із ЄС, а також із росією та Білоруссю, які можуть використовувати економічні й кримінальні механізми для дестабілізації України. Технологічний прогрес також змінює характер загроз: використання безпілотників, цифрового шпигунства та новітніх засобів ведення гібридної війни ставить перед Україною нові виклики в забезпеченні безпеки кордону.

Кордони є складовою частиною та ознакою суверенітету будь-якої держави, невід'ємним та обов'язковим чинником формування цілісного державно-територіального організму. Без чітко визначених кордонів держава не може реалізувати весь комплекс своїх суверенних прав. З огляду на безпекову ситуацію в регіоні, геополітичні фактори та технологічний розвиток, у 2025 році Україна стикається з комплексом викликів і загроз на своєму державному кордоні. Вони мають як воєнний, так і гібридний характер, а також включають економічні, соціальні та екологічні аспекти.

Воєнні загрози та гібридна війна залишаються найсерйознішим викликом для України. Росія продовжує застосовувати широкий спектр методів агресії, від відкритих бойових дій до підривної діяльності на прикордонних територіях. Диверсійно-розвідувальні групи (ДРГ) намагаються дестабілізувати ситуацію, завдаючи ударів по критичній інфраструктурі, а безпілотники використовуються як для розвідки, так і для атак на військові об'єкти. До того ж, нарощування військової присутності росії та Білорусі біля кордонів створює постійну загрозу можливого нового наступу.

На сьогодні Україна тимчасово втратила контроль над окремими ділянками державного кордону, що призвело до припинення функціонування пунктів пропуску на українсько-російській, українсько-білоруській ділянках кордону, а також центральній ділянці кордону з Республікою Молдова, каналах морського та повітряного сполучення. Усього було закрито 111 із 235 існуючих пунктів пропуску та пунктів контролю.

Міграційні кризи та нелегальна міграція також залишаються актуальними. Війна спричинила значний потік внутрішньо переміщених осіб, а також складнощі з поверненням біженців, які виїхали за кордон. Зазначимо, що економічні труднощі змушують деяких громадян намагатися нелегально покинути країну, використовуючи незаконні схеми або корупційні зв'язки. На цьому фоні активізуються злочинні угруповання, що займаються нелегальним перевезенням людей через кордон, зокрема у країни ЄС [1].

Контрабанда та транснаціональна злочинність є ще однією серйозною загрозою. В умовах воєнного стану зростає обіг нелегальної зброї, що може спричинити додаткову криміналізацію суспільства. Окрім цього, активізується контрабанда наркотиків, цигарок, пального та інших товарів, що завдає шкоди економіці держави та створює фінансові потоки для злочинних угруповань. Особливо проблемними є кордони з ЄС, через які проходять нелегальні товари, та неконтрольована ділянка кордону з росією, що використовується для незаконних перевезень.

Інформаційно-пропагандистські загрози залишаються частиною гібридної війни. Наразі російська пропаганда продовжує працювати через соцмережі, анонімні Telegram-канали та інші цифрові платформи, поширюючи дезінформацію щодо ситуації на кордонах. Психологічний вплив на громадян проявляється через фейки про «неминучий наступ», паніку щодо мобілізації або підлив довіри до влади та Збройних сил України. Ворог використовує пропаганду для розколу українського суспільства та зниження рівня підтримки оборонних заходів.

Екологічні та технологічні виклики також набирають актуальності. Руйнування інфраструктури внаслідок бойових дій може спричинити екологічні катастрофи, як це сталося після підриву Каховської ГЕС. Окрім того, на кордонах зростає активність дронів, що можуть використовуватися як для шпигунства, так і для атак. Водночас Україна впроваджує сучасні технології для контролю за кордоном – біометричний моніторинг, цифрові бази даних та системи відеоспостереження. Це підвищує рівень безпеки, але водночас створює ризики кібератак з боку ворожих спецслужб [2].

Таким чином, питання безпеки державного кордону України є надзвичайно актуальним у 2025 році, адже воно безпосередньо впливає на стабільність, суверенітет та майбутнє країни. Вивчення сучасних загроз та розробка ефективних механізмів їх подолання є пріоритетним завданням держави, міжнародних партнерів та експертного середовища. Для формування стійкого та безпечного середовища в прикордонних регіонах України після завершення війни необхідно враховувати низку важливих аспектів державної прикордонної політики. Насамперед потрібно забезпечити ефективне реагування на військові та терористичні загрози з боку росії та Білорусі. Паралельно з цим слід впроваджувати європейські стандарти управління кордонами, особливо у взаємодії з країнами ЄС та Молдовою, що сприятиме інтеграції України до спільної системи безпеки Європи. Важливим викликом залишається вплив економічного спаду в країні-агресорі, спричиненого міжнародними санкціями, що може призвести до загострення криміногенної ситуації в прикордонних районах, збільшення потоків нелегальної міграції та поширення контрабанди. У зв'язку з цим необхідно вдосконалювати правові механізми регулювання прикордонної діяльності, посилювати моніторинг ефективності правоохоронної роботи та адаптувати законодавство відповідно до сучасних викликів. Забезпечення прикордонної безпеки має здійснюватися комплексно, із урахуванням соціальних, економічних і громадських аспектів. Також є потреба розвитку механізмів залучення громадян до охорони державного кордону, мотивуючи їх до активної участі у забезпеченні національної безпеки. Усі ці аспекти є важливими напрямками для подальших наукових досліджень у сфері прикордонної політики та безпеки України.

1. Рибаченко С. П., Баранов С. О. Кордон як об'єкт захисту суверенітету України Державною прикордонною службою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. № 5(32). С. 45-50. URL : https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021/11.pdf.

2. Нікіфоренко В. С., Віхтюк А. В. Оцінка безпекового середовища на державному кордоні України та прогноз його подальшого розвитку. *Актуальні проблеми політики*. 2023. № 72. URL : http://app.nuoua.od.ua/archive/72_2023/14.pdf.

Ольга КОЖУХОВА

курсант 2 курсу факультету № 2

Науковий керівник:

Олександр КОЛОМОЄЦЬ

завідувач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

кандидат юридичних наук, доцент

(Донецький державний

університет внутрішніх справ,

м. Кропивницький, Україна)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В РОБОТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

У цій доповіді розглядається надзвичайно важливе на сьогоднішнє питання, а саме правове регулювання застосування поліцейськими у своїй діяльності вогнепальної зброї в Україні. Це питання набуває особливої актуальності в умовах зростання рівня злочинності та необхідності забезпечення громадської безпеки. Правомірність та обґрунтованість застосування зброї в ситуаціях, що склалися, є критично важливими, адже від цього залежить не лише життя та здоров'я громадян, але й самих поліцейських. Недостатнє або неадекватне регулювання цього питання може призвести до зловживань, порушень прав людини та ескалації конфліктів. Тому глибокий аналіз правових аспектів застосування вогнепальної зброї є необхідним для формування ефективної та справедливої системи правопорядку.

Окрім правових та практичних аспектів, важливо враховувати широкий суспільний резонанс, який викликає кожен випадок застосування вогнепальної зброї поліцейськими. У сучасному інформаційному суспільстві, де миттєво поширюються новини та відеозаписи, навіть один інцидент може суттєво вплинути на сприйняття поліції громадянами. Необхідно забезпечити максимальну прозорість і відкритість у розслідуванні таких інцидентів, щоб підтримувати довіру суспільства до правоохоронних органів. Це включає в себе своєчасне оприлюднення інформації, проведення незалежних розслідувань та забезпечення участі громадськості у процесі. Публічний діалог та обговорення цих питань сприятимуть формуванню збалансованого підходу до застосування вогнепальної зброї, що враховуватиме як необхідність забезпечення безпеки громадян та самих поліцейських, так і захист прав людини. Важливо, щоб суспільство розуміло, за яких обставин застосування зброї є виправданим, а за яких – ні, щоб уникнути непорозумінь та конфліктів.

Поліцейські під час проходження служби у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України та іншими нормативно-правовими актами. Усі вищезазначені нормативно-правові документи слугують для забезпечення правомірності застосування вогнепальної зброї та збереження життя та здоров'я громадян.

Таким чином, можна зазначити, що основою в діяльності поліції є ст. 29 Конституції України, що гарантує право на життя осіб та недоторканість [1, с. 5]. Тому застосування вогнепальної зброї є крайнім заходом, що може бути використаний лише у випадках, коли всі інші засоби вичерпані, а існує реальна загроза життю чи здоров'ю громадян або самих поліцейських. До того ж, важливо розуміти, що кожен випадок застосування зброї ретельно розслідується, а дії поліцейських оцінюються на предмет їхньої правомірності та відповідності принципам необхідності та пропорційності. Порушення встановленого законодавством України порядку, тягне за собою дисциплінарну або кримінальну відповідальність, передбачену відповідними нормативно-правовими актами.

Не менш важливим аспектом правового регулювання є Закон України «Про Національну поліцію», у якому встановлено чіткі обмеження щодо застосування вогнепальної зброї до конкретних осіб, передбачається порядок та підстави застосування зброї, порядок дій у процесі надання медичної допомоги особам, які постраждали під час застосування вогнепальної зброї чи інших заходів примусу. Зокрема, у ст. 46 відповідного нормативно-правового акту, зазначено, що використання/застосування вогнепальної зброї є найбільш

суворим заходом примусу. Поліцейські мають право на застосування чи використання вогнепальної зброї лише у випадках та на підставах, зазначених у цій статті, та за умови, якщо пройшли відповідну спеціальну підготовку [2, с. 23-24].

Хочу зазначити, що працівник правоохоронних органів повинен враховувати всі обставини події та обирати найменш шкідливий захід, якщо це можливо, якщо ні, то має дотримуватися принципів законності, необхідності, що передбачає застосування зброї лише тоді, коли інші менш суворі заходи, виявилися неефективними або їх застосування неможливе. Також потрібно дотримуватись принципу пропорційності, відповідно до якого застосування зброї має бути пропорційним загрози, яку становить така особа; принципу попередження, що вказує на обов'язкове інформування особи, щодо якої застосовується відповідний захід примусу, про намір застосування вогнепальної зброї, за винятком випадків, коли таке попередження є неможливим або може створити безпосередню загрозу життю чи здоров'ю осіб, та принципу відповідальності, що передбачає відповідальність кожного працівника правоохоронних органів за неправомірне застосування вогнепальної зброї.

Серед міжнародних стандартів, хочу відокремити Європейську конвенцію з прав людини, яка у ст. 2 зазначає, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [3, с. 3].

Наголошуємо, що право на життя є фундаментальним правом, яке охороняється законом. Це означає, що держава зобов'язана вживати заходів для захисту життя кожної людини.

Отже, правове регулювання щодо застосування вогнепальної зброї поліцейськими у своїй діяльності є складним та багатограним процесом. Дотримання Конституції України, законів та міжнародних стандартів, зокрема Європейської конвенції з прав людини, є обов'язковим. Потрібно забезпечити належну підготовку поліцейських, контроль за їх діями та відповідальність за неправомірне застосування зброї, щоб гарантувати захист прав людини та безпеку суспільства. Необхідно зазначити, що застосування вогнепальної зброї поліцейськими вимагає суворого дотримання правових норм, принципів необхідності та пропорційності, а також відповідальності за кожне застосування.

1. Конституція України: Верховна Рада України; Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/sp:dark?dark=0#Text>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

3. Європейська конвенція з прав людини: Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Вікторія КУЛІШ

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ОЛІЙНИК

викладач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Представлені тези доповідей аналізом міжнародних стандартів та їх інтеграції у сфері забезпечення національної безпеки в адміністративній діяльності української поліції, особливо в контексті воєнного стану та протидії гібридним загрозам. У сучасних умовах питання забезпечення національної безпеки через адміністративну діяльність поліції має особливе значення для України. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну

загостило необхідність створення ефективних механізмів забезпечення національної безпеки, що відповідали б міжнародним стандартам і водночас враховували специфічні безпекові виклики, з якими стикається українська держава. Конституційно-правові засади діяльності правоохоронних органів у сфері національної безпеки закладено в положеннях Основного закону України. Згідно зі статтею 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, економічна та інформаційна безпека є найважливішими функціями держави і завданнями всього населення України.

Це конституційне положення встановлює пріоритети в безпекових питаннях і зобов'язує органи державної влади, в тому числі Національну поліцію, виконувати ці функції. В умовах воєнного стану питання забезпечення державної безпеки при дотриманні прав людини набуває особливої актуальності. Згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть запроваджуватися певні обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії таких обмежень [2].

Однак такі обмеження мають бути співмірними, тимчасовими та не повинні порушувати суть основних прав і свобод. За таких обставин Національна поліція має керуватися як національним законодавством, так і міжнародними стандартами, зокрема положеннями Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [3].

Адаптація міжнародних стандартів до українських реалій здійснюється з урахуванням специфічних викликів, з якими стикається Україна. Зокрема, було розроблено «Стратегію боротьби з організованою злочинністю» та враховано рекомендації Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй у цій галузі [8].

Отже, адміністративна діяльність поліції із забезпечення національної безпеки здійснюється у співпраці з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони, що відповідає міжнародним стандартам координації зусиль з протидії комплексним загрозам. Правове регулювання участі національної поліції у забезпеченні національної безпеки здійснюється через систему норм. Найважливішими з них є Закон України «Про національну безпеку України», що визначає засади та принципи національної безпеки і оборони, та Закон України «Про національну поліцію», що встановлює правові засади організації та діяльності національної поліції [5; 6].

Особливості впровадження міжнародних стандартів у сфері національної безпеки до адміністративної діяльності поліції можна розглянути через аналіз конкретних напрямів: 1. Протидія тероризму та екстремізму. У цій сфері українське законодавство враховує вимоги Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, Глобальної контртерористичної стратегії ООН та рекомендації ФАТФ. Згідно з пунктом 3 частини 1 статті 2 Закону України «Про Національну поліцію», одним із завдань поліції є боротьба зі злочинністю, в тому числі з терористичними актами [6].

До того ж, адміністративна діяльність поліції спрямована на виконання превентивних функцій та виявлення потенційних загроз тероризму; 2. Кібербезпека та протидія кіберзагрозам. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні», що встановлює правові та організаційні засади забезпечення кібербезпеки, має особливе значення, особливо з огляду на зростаючу роль гібридних загроз у кіберпросторі [7].

Національна поліція через свій департамент кіберполіції здійснює адміністративну діяльність із запобігання та боротьби з кіберзлочинністю, що загрожує національній безпеці. 3. Захист критичної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» встановлює правові та організаційні засади забезпечення захисту критичної інфраструктури, що є ключовим елементом національної безпеки [4].

Адміністративна діяльність поліції в цій сфері полягає в реалізації комплексу заходів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення атак на об'єкти критичної інфраструктури. 4. Співпраця з міжнародними організаціями. Згідно зі статтею 4 Закону України «Про Національну поліцію», одним із принципів діяльності поліції є міжнародне співробітництво [6].

У контексті забезпечення національної безпеки для протидії транснаціональним загрозам безпеці необхідна співпраця з Інтерполом (Міжнародною організацією кримінальної поліції), Європолом (Європейською організацією кримінальної поліції), ОБСЄ (Європейською радою безпеки) та іншими міжнародними організаціями. Важливо зазначити, що міжнародні стандарти в галузі національної безпеки встановлюють не лише механізми протидії загрозам, а й певні обмеження на діяльність правоохоронних органів. Наразі відповідно до Кодексу поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, ухваленого Генеральною Асамблеєю ООН, правоохоронні органи повинні поважати та захищати

людську гідність і обстоювати права людини під час виконання своїх обов'язків [1].

Ці принципи також відображені в національному законодавстві, зокрема у статтях 6-12 Закону України «Про державну міліцію», що визначають принципи діяльності міліції, зокрема верховенство закону, повагу до прав і свобод людини, законність, відкритість і прозорість [6].

Таким чином, аналіз міжнародних стандартів забезпечення національної безпеки в адміністративній діяльності поліції засвідчує, що українське законодавство в цій сфері загалом відповідає міжнародним вимогам, хоча й потребує подальшого вдосконалення з урахуванням динамічного розвитку безпекового середовища. Для підвищення ефективності адміністративної діяльності поліції у сфері національної безпеки необхідно 1) удосконалити правові засади взаємодії поліції з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони; 2) розробити галузеві стандарти протидії гібридним загрозам; 3) 4) створити систему постійного моніторингу та оцінки ефективності. Важливою умовою досягнення ефективної національної безпеки через адміністративну діяльність української поліції є врахування міжнародних стандартів та їхня адаптація до національних потреб і викликів.

1. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 27.02.2025).

2. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 27.02.2025).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний документ від 16.12.1966, ратифікований Указом Президії ВР УРСР № 2148-VIII від 19.10.1973. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 27.02.2025).

4. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

8. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-р#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

Дар'я МАШИР

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Юлія ЯКОВЕНКО

викладач спеціальної кафедри № 1
Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ СПІВПРАЦЮВАЛИ З ОКУПАЦІЙНИМИ СИЛАМИ: МЕЖІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Військова агресія проти України та тимчасова окупація частини територій створили неоднозначну ситуацію, коли питання співпраці громадян України з окупаційними силами набуло особливої гостроти. Проблематика цього питання полягає у виваженому підході з погляду як забезпечення національної безпеки, так і дотримання прав і свобод людини.

Ключову роль у правовій кваліфікації діянь осіб, що співпрацюють з окупаційними силами, відіграє Кримінальний кодекс України. У період повномасштабного вторгнення було внесено зміни до кримінального законодавства. Запроваджено нові склади злочинів, зокрема ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» та ст. 111-2 «Пособи́нство державі-агресору». Такі норми передбачили відповідальність за широкий спектр діянь – від публічного заперечення військової агресії проти України до участі в організації та проведенні незаконних

референдумів на окупованих територіях [1].

Окрім кримінально-правових норм, важливе значення має Закон України «Про Службу безпеки України», який визначає правовий статус, повноваження та функції головного органу, що протидіє розвідувально-підривній діяльності. У контексті протидії окупаційним силам, СБУ наділене повноваженнями щодо виявлення та документування фактів такої співпраці, проведення перевірок і службових розслідувань. Порядок проведення, збирання та фіксації доказів, визначається відомчими інструкціями СБУ [6-7].

Розглядаючи класифікацію форм співпраці з окупаційними силами потрібно враховувати основний фактор поділу, а саме добровільність/примусовість такої співпраці, що суттєво впливає на юридичну оцінку діянь особи.

Примусова співпраця виникає в умовах фізичного або психологічного примусу з боку окупаційних сил. Такий примус може проявлятися у формі прямих погроз життю, здоров'ю особи або її близьких, незаконного позбавлення волі. До такої співпраці можна віднести вимушену участь у відновленні інфраструктури на окупованих територіях, надання медичних послуг окупаційним силам під загрозою застосування насильства, вимушена передача майна та інше. Враховуючи норми міжнародного гуманітарного права визнається, що примусова співпраця не має тягнути за собою юридичної відповідальності, якщо особа діяла під впливом насильства чи погроз, які вона не могла відвернути [1].

Добровільна співпраця відрізняється від примусової тим, що особа свідомо обирає діяти на користь окупаційних сил без зовнішнього примусу. Таке рішення може бути мотивоване ідеологічними поглядами, матеріальною вигодою або іншими особистими причинами. У структурі добровільної співпраці виділяють політичну, економічну та військову форми, кожна з яких має свої особливості правової кваліфікації. Одним із найтяжчих злочинів у цьому контексті є свідоме обіймання посад у незаконних органах окупаційної влади, що виконують правоохоронні чи репресивні функції. До особливо тяжких діянь також належать участь у катуваннях і жорсткому поводженні з цивільним населенням, а також сприяння у виявленні та переслідуванні осіб, які залишаються вірними Україні.

У протидії такій діяльності виявлення та документування фактів співпраці є ключовим етапом адміністративних процедур. Основою для цього є збір інформації з різних джерел: свідчення очевидців, документи окупаційної адміністрації, відео- та фотоматеріали, публікації в засобах масової інформації, соціальних мережах. Виявлення фактів співпраці може здійснюватися як у рамках активних заходів відповідних державних органів, так і шляхом реагування на повідомлення громадян чи організацій [5].

Перевірка інформації щодо співпраці з окупаційними силами є складним завданням через політизованість питання колабораціонізму, ризик помилкових або навмисно неправдивих звинувачень, а також труднощі у зборі доказів на тимчасово окупованих територіях. Процес верифікації передбачає ретельний аналіз фактів із різних незалежних джерел, їх перехресну перевірку, оцінку узгодженості та відповідності загальновідомим обставинам. Важливим аспектом є встановлення не лише самого факту взаємодії особи з окупаційною владою, але й з'ясування мотивів, умов та наслідків такої співпраці [2].

Застосування адміністративних обмежень до осіб, які співпрацювали з окупаційними силами, відбувається на основі інформації та з урахуванням характеру і ступеня такої співпраці. Спектр можливих обмежень може включати:

- заборону обіймати певні посади в державних органах, органах місцевого самоврядування чи державних підприємствах;
- обмеження виборчих прав;
- обмеження на отримання окремих видів державної допомоги чи пільг;
- особливий порядок перетину державного кордону [3].

Рішення щодо застосування адміністративних обмежень має приймати спеціально уповноважений орган (комісія, суд) на підставі об'єктивного розгляду матеріалів справи. Процедура має забезпечувати право особи на участь у розгляді, подання доказів та пояснень, а також право на правову допомогу. Особливо важливим є забезпечення незалежності та неупередженості органу, що приймає рішення, від політичного тиску чи впливу громадської думки [3].

У процедурах щодо осіб, які співпрацювали з окупаційними силами, правовий захист відіграє ключову роль, забезпечуючи верховенство права та справедливості. В умовах суспільної чутливості до колабораціонізму та необхідності держави захищати національну безпеку особливо важливим є право на правову допомогу та належне представництво. Доступ до кваліфікованого юридичного захисту має бути забезпечений незалежно від матеріального становища особи, що може реалізовуватися через систему безоплатної правової допомоги та

юридичні клініки при університетах [2].

Адміністративні процедури щодо осіб, які співпрацювали з окупаційними силами, мають низку проблемних аспектів. Одною з основних труднощів є термінологічна невизначеність і широке трактування поняття такої співпраці, що може призводити до необґрунтованого переслідування осіб, чиї дії були вимушеними або не становили суспільної небезпеки. Додатковою проблемою є затягування процесу через велику кількість справ, складність збору доказів та необхідність експертних висновків, що може тривати місяцями або роками, залишаючи особу в стані правової невизначеності та ускладнюючи її соціальну адаптацію.

Враховуючи виявлені недоліки законодавства та практичні труднощі, можна сформулювати пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює адміністративні процедури щодо осіб, які співпрацювали з окупаційними силами.

Важливо запровадити чітке законодавче розмежування форм співпраці з окупаційними силами, враховуючи їх характер, інтенсивність та суспільну небезпеку. Доцільно виокремити три категорії: політичну колаборацію, що означає активну підтримку окупаційного режиму, адміністративну співпрацю, пов'язану з роботою в окупаційних органах, та економічну взаємодію, необхідну для виживання цивільного населення. Для кожної з них слід визначити окремі критерії оцінки та відповідні адміністративні наслідки. Також необхідно розробити методичні рекомендації для судів та адміністративних органів, що міститимуть роз'яснення ключових понять, принципи оцінки доказів та механізми пропорційного застосування адміністративних обмежень.

Адміністративні процедури щодо осіб, які співпрацювали з окупаційними силами, мають ґрунтуватися на принципах верховенства права, презумпції невинуватості та пропорційності. Водночас такі дії мають забезпечувати ефективний захист національної безпеки України. Важливо забезпечити баланс між необхідністю притягнення до відповідальності осіб, які зрадили державні інтереси, та недопущенням масових порушень прав людини, що можуть призвести до дестабілізації суспільства.

1. Глов'юк І. В. Питання доказування за ст. 111-1 КК України: аналіз вироків. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*. Одеса, 2022. С. 28-33.

2. Кіщак Б. Особливості доказування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю. *Наукові записки львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2023. № 37. С. 56-61. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/779/707>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

5. Мальгіна А. С. Використання методики розслідування участі у терористичній групі чи терористичній організації під час розслідування колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*. Одеса, 2022. С. 61-65.

6. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

7. За ініціативи СБУ в Україні заборонено діяльність уже 6 проросійських партій. *Служба безпеки України*. URL : <https://www.facebook.com/SecurSerUkraine/posts/za-initsiativu-sbu-v-ukraini-zaboroneno-diyalnisn/%>.

Ярослав МОСКАЛЕНКО

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Микола РЕПАН

старший викладач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Національне законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству оперує терміном «уповноважені підрозділи органів Національної поліції» [1].

Які підрозділи органів Національної поліції є уповноваженими на вжиття заходів у

сфері запобігання та протидії домашньому насильству? Законодавство не визначає чіткий перелік підрозділів органів Національної поліції, уповноважених на здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Аналіз відомих наказів МВС України дозволяє виокремити наступні підрозділи як уповноважені на здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а саме:

1) підрозділи «102» та чергова служба; 2) підрозділи дільничних офіцерів поліції та поліцейські офіцери громади; 3) підрозділи ювенальної превенції; 4) підрозділи патрульної поліції та групи реагування патрульної поліції; 5) підрозділи слідства та дізнання; 6) сектори протидії домашньому насильству та мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства [2].

До основних повноважень поліції відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» належать заходи запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі (п.18).

На основі аналізу офіційної статистики за 2022–2024 рр. доведено, що в умовах воєнних дій на території України зростає динаміка учинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та особливо кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, з тяжкими наслідками. За 2024 рік зафіксували 2 777 кримінальних проваджень про домашнє насильство. Це на 5% більше, ніж у 2023-му, і на 17% ніж у 2021 році.

Воєнні обставини не розглядаються як причина домашнього насильства, але участь у військових конфліктах і вплив воєнної травми можуть стати «спусковим механізмом» для насильницьких епізодів і сприяти збільшенню інтенсивності та масштабу домашнього насильства. Серед факторів, що сприяють збільшенню домашнього насильства під час війни, є страх і невпевненість; соціально-економічна нестабільність; порушення усталеної сімейної динаміки та стосунків; підвищене вживання алкоголю та наркотиків; легкий доступ до різних видів зброї; виникнення посттравматичного стресового синдрому; контекст війн, у яких беруть участь переважно чоловіки, які не готові до досвіду війни.

На нашу думку, у сімейно-побутовій сфері відбуваються концептуальні зміни: криміналізується домашнє насильство; встановлюються кваліфікаційні ознаки певних складів кримінальних правопорушень і вводяться нові обставини (види) кримінальної відповідальності, а це сфера діяльності підрозділів кримінальної поліції.

Вважаємо, що до переліку підрозділів органів Національної поліції, уповноважених на здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству слід також віднести підрозділи кримінальної поліції і їх діяльність також повинна бути спрямована на виявлення та попередження фактів домашнього насильства та отримання оперативної інформації для доказування у кримінальному провадженні.

Для забезпечення ефективної діяльності Кримінальної поліції в Україні в сфері запобігання та протидії домашньому насильству потрібно провести ряд заходів, а саме поліцейським пройти спеціальну підготовку та навчання в цій сфері діяльності. Також вважаємо, важливим аспектом в боротьбі з домашнім насильством є використання сучасних технологій і методів розслідування, таких як криміналістична експертиза, генетичні дослідження, відеоспостереження та аналіз цифрових доказів.

Отже, кримінальна поліція Національної поліції України відіграє важливу роль у запобіганні та протидії домашньому насильству. Для ефективного виконання своїх обов'язків необхідно вирішити низку організаційних, матеріально-технічних та правових питань. Злагоджена робота поліції у співпраці з іншими державними та громадськими інституціями є ключовою для зменшення рівня насильства в суспільстві та забезпечення безпеки громадян.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

2. Роль і завдання поліції в місцевій системі запобігання та протидії домашньому насильству. Посібник. / С.В. Альошкін, К.Л. Бойчук, О.В. Даценко, О.В. Ковальова / за заг.ред. А.Б. Благої. К. : , 2023. 221с.

3. Сукмановська Л.М., Репан М.І. Дослідження форм та методів поліцейської діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Юридичний науковий електронний журнал. 2021, № 4. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-185-5-15>

4. Пундор Ю.О. Про необхідність запобігання та протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану. URL:<https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/870>.

Марія НЕСТЕРОВА

курсант 2 курсу

Науковий керівник:

Василь ВЕРБОВИЙ

професор кафедри тактичної підготовки,

кандидат наук з фізичного

виховання та спорту, доцент

*(Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Поняття воєнного стану визначено у законі України «Про правовий режим воєнного стану». Отже, відповідно до статті 1 цього закону, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

З впровадженням правового режиму воєнного стану змін зазнала низка законів, зокрема і закон України «Про національну поліцію».

Відповідно до цього закону, існують такі превентивні поліцейські заходи :

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування [2].

Перевірка документів є вкрай важливим превентивним заходом, адже завдяки цьому заходу поліція отримує від особи документи, що не тільки визначають її як особу, громадянина, а і фіксують на законодавчому рівні її право мати та перевозити зброю і боеприпаси, а також наркотичні речовини, та речі, обіг яких заборонено або обмежено. Впровадження ч.2 ст. 32 надає поліцейським право вимагати від осіб чоловічої статі віком 18-60 років пред'явлення військово-облікового документу та паспорту. Дані зміни можуть сприяти розкриттю не лише кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, наприклад, ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 Кримінального кодексу України), а і інших злочинів, вчинених особами, яких зупиняють поліцейські.

Зупинка транспортного засобу також можлива за наявності інформації з приводу того, що водій або пасажир є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених. Дана нововведена норма також відповідає і змінам до ч. 1 ст. 32, відповідно до якої поліцейський може вимагати документи особи, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на ознаки особи, що самовільно залишила місце утримання військовополонених.

Розглядаючи статті, до яких не було внесено змін від початку впровадження правового режиму воєнного стану, варто відзначити проникнення до житла чи іншого володіння особи. Частина 2 цієї статті надає поліцейським право на безпосереднє переслідування особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, тому, фактично, в умовах воєнного стану це буде стосуватись осіб, що ухиляються від ризову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період [3].

Також розширюється і аспект застосування технічних приладів і засобів – наразі поліція може застосовувати безпілотні повітряні судна та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню.

Проте, на жаль, окрім виразно позитивних рис є і негативні. Стаття 8 закону України «Про правовий режим воєнного стану», фактично, обмежує людей у їх вільному волевиявленні: це стосується проведення мирних зборів, демонстрацій, мітингів та масових заходів. Хоча це нововведення захищає осіб від можливої небезпеки, проте обмежує їх у власному конституційному праві на проведення мітингів і зборів, а заборона проведення масових зборів характеризується пониженням рівня культурного розвитку: прикладом є проведення концертів та фестивалів, також це знижує рівень громадянської свідомості – святкування пам'ятних дат, дня міста, що є вкрай важливими для становлення особи не лише як особистості, але і формування громадянської свідомості. Відсутність спортивних масових заходів може потенційно призвести до зниження рівня бажання осіб займатись спортом, адже масовість завжди рівноцінна гласності і за наявності популяризації здорового способу життя та свободи на проведення масових заходів кожен громадянин міг взяти участь у веломарафоні чи масовому забігу тощо.

Також, відповідно до цього закону, зупинка транспортного засобу може закінчитись його відчуженням на благо держави, адже це можна зробити в установленому законом порядку в умовах правового режиму воєнного стану. Щодо застосування технічних приладів і засобів також є мінуси. Використання безпілотних повітряних суден значно розширює можливості Національної поліції, проте під час застосування цього технічного засобу все обмежується виключно спостереженням. Безпілотні судна можуть служити виключно «очами» правоохоронцям, проте саме судно не в змозі буде затримати особу чи, наприклад, якось попередити її про те, що вона має перестати вчиняти правопорушення. Одним із найпопулярніших БПЛА, що є на обліку у Національній поліції, є Mavic2 Enterprise, час польоту якого всього 31 хвилина. Його швидкість (до 72 км/год) дозволить за цей час долетіти до, наприклад, іншого кінця міста, проте він не підходить для довготривалого і безперервного спостереження за певним місцем, а перед запуском він має бути повністю зарядженим, що додатково може віднімати такий потрібний правоохоронцям час.

Підсумовуючи проаналізовані поліцейські превентивні заходи, доходимо висновку, що видозміни у законі «Про національну поліцію» певною мірою обмежують права і свободи цивільного населення, а технічні засоби наразі не пристосовані для довготривалого спостереження, проте нововведення розширюють можливості дій поліцейських, а також позитивно впливатимуть на розкриття злочинів не лише проти основ національної безпеки і кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпеченню призову і мобілізації, а і на інші кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28, ст. 250. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41, ст. 379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26, ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Олександра ПАРЧЕВСЬКА

здобувач вищої освіти
ННІ права та психології

Науковий керівник:

Артур САТИРОВ

викладач кафедри тактичної підготовки
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДКІСТЮ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

Взаємний зв'язок Національної поліції України з людьми характеризується як соціально обумовлена і узгоджена діяльність за формою співпраці між правоохоронними органами та громадянського суспільства, що доцільно використовувати як форми і методи подолання проблем злочинності, порушення громадського порядку і безпеки для підвищення якості життя громади. Важливим чинником цієї ефективної взаємодії є забезпечення громадського порядку, що працює в межах адміністративно-правового регулювання. Подальший результат сприяє підвищенню рівня правопорядку, формуванню довіри громадян до правоохоронних органів, а також невід'ємно зміцнює демократичні засади у суспільстві та забезпечує стабільність у державі [1, с. 113].

Громадський порядок – це стан суспільних відносин, що забезпечує нормальне функціонування суспільства, дотримання прав та свобод громадян, а також безпосередній захист їхньої безпеки. Адміністративно-правове регулювання взаємодії поліції з громадськістю забезпечує повну організацію заходів превентивного характеру, оперативне реагування на правопорушення, охорону громадського порядку та проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів. Юридичною основою діяльності поліції в цій сфері є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про національну поліцію», а також міжнародні стандарти забезпечення громадського порядку; в свою чергу, НПУ діє на засадах верховенства права, законності, відкритості та співпраці.

Поліція діалогу є унікальним підрозділом Національної поліції України, створеним з метою апробації європейських стандартів у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку в публічних місцях у зв'язку з проведенням мирних зібрань та інших масових заходів. Основним завданням поліції стала ефективна комунікація і ослаблення можливих конфліктних ситуацій задля того, щоб масові заходи та демонстрації залишалися мирними і не призводили до силового протистояння. В свою чергу, населення повинно бути впевнене в поліції, що зможе покластися на неї в будь-якій ситуації.

На сьогодні відомо про «скандинавську модель» забезпечення громадського порядку, що передбачає попередження насильства під час масових заходів шляхом постійного спілкування з натовпом, ретельного планування та аналізу ризиків. Також одним із основних принципів моделі є деескалація: обізнаність правоохоронців з ситуацією, їхня комунікація з учасниками заходу, диференціація учасників та сприяння проведенню мирних зібрань без перешкоджання проявам демократичних прав і свобод громадян.

Принцип «community policing» впроваджений та ефективно себе зарекомендував у таких країнах, як Болгарія, Бельгія, Кіпр, Данія, Німеччина, Естонія, Іспанія, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Нідерланди, Чехія, Польща, Велика Британія та США.

У США концепція «community policing» базується на принципах партнерства між поліцією та місцевими громадами. Таким чином, ця модель є засобом проактивної боротьби зі злочинністю, налагодження партнерських відносин з інститутами громадянського суспільства та надання населенню поліцейських послуг. Реалізація цих завдань має сприяти сталому розвитку соціуму. Ефективне запобігання правопорушенням можливе за умов широкої інтеграції з суспільством, розуміння його проблем, «слабких місць» у забезпеченні безпеки приватної власності, здоров'я, публічної безпеки тощо [2, с. 23].

У багатьох країнах існує практика neighborhood watch (укр. сусідська варта). Вона полягає в тому, що громадяни, які мешкають в одному селищі, районі або в одному дворі багатопверхового будинку, об'єднуються в групи, розподіляють обов'язки між собою та позмінно займаються патрулюванням місцевості. Ці групи громадян можуть наглядати за

стоянками автотранспорту та громадським порядком в під'їздах, на дитячих майданчиках та прибудинковій території. У випадках, коли вони помічають щось, що створює небезпеки або є чимось підозрілим, вони викликають поліцію.

В Україні на сьогодні діє програма «ПОЛіС» від міжнародної організації IREX. Згідно з цією програмою відбуваються тематичні зустрічі поліцейських із членами громади. Такі зустрічі дозволяють представникам громади усвідомити та зрозуміти повноваження співробітників поліції та поставити їм будь-які запитання, навіть ті, що не стосуються служби. Це дає змогу зблизити громаду з офіцерами поліції.

Адміністративно-правове регулювання забезпечення громадського порядку включає нормативне визначення заходів превентивного та карального характеру. Вони застосовуються до осіб, що вчиняють адміністративні правопорушення або дії, які можуть призвести до порушення правопорядку. Одним із ключових аспектів такого регулювання є адміністративна відповідальність, яка забезпечує застосування санкцій за правопорушення, що не мають кримінального характеру, проте негативно впливають на суспільні відносини та загальну безпеку. Адміністративні стягнення, такі як штрафи, громадські роботи, адміністративний арешт та інші заходи примусу, спрямовані на припинення та профілактику правопорушень, а також на формування у громадян правової свідомості та відповідного ставлення до законів.

Отже, головний висновок – українська поліція може працювати за моделлю «community policing», але для цього повинна бути політична воля, матеріально-технічна та організаційна підтримка з боку керівництва відповідних територіальних підрозділів Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України у цілому.

1. Мазурик О., Стрельченко О. Характеристика основних принципів взаємодії національної поліції із громадськістю у період війни. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 1 (29). С. 113-124. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/8715/8762>.

2. Валєєв Р. Г. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду (community policing) як передумова сталого розвитку соціуму. *Механізми управління розвитком територій*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. Житомир : Поліський національний університет, 2023. Ч. 1. С. 21-24.

3. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів: наказ МВС України від 23.08.2018 р. № 706. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MVS873>.

Павло ПЛАХТІЙ

курсант 2 курсу факультету № 1

Науковий керівник:

Олена ШИШКАРЬОВА

викладач кафедри

адміністративно-правових дисциплін

Донецького державного

університету внутрішніх справ

(м. Кропивницький, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Останніми роками Україна переживає складний період свого розвитку як суверенної, демократичної та соціалістичної держави в Європі. На початку повномасштабної війни було завдано значних складнощів щодо адміністративно-правового забезпечення але поступово процес забезпечення публічного порядку стабілізувався. Значно розширилися права і свободи громадян, зросла їхня участь у політичному житті. Однак цей процес супроводжується появою негативних руйнівних чинників, що негативно впливають на безпеку, особливо на місцевому рівні особливо в такий важкий для країни час. Саме тому законодавчий орган влади виокремлює значну перевагу державній та національній безпеці країни. Хоча й ігнорує проблематику публічної безпеки на регіональному рівні. У таких ситуаціях соціальна нестабільність може призвести до хаосу, зростання злочинності та соціальних заворушень. Адміністративно-правове регулювання в умовах воєнного стану спрямоване на координацію діяльності державних органів, забезпечення правопорядку, захист конституційних прав громадян у межах, визначених законом, та підтримання належного рівня суспільної дисципліни. Це вимагає посилення правозастосування, тимчасових обмежень певних свобод, таких

як свобода пересування та доступу до інформації, а також чіткої взаємодії між органами державної влади, військовими формуваннями та органами місцевого самоврядування [3].

Проблематика публічної безпеки на міжрегіональному рівні. Заходи безпеки на міжрегіональному рівні мають власну природу, пов'язану з різними факторами, включаючи рівень загрози, наявність військових дій, стан правоохоронної системи та рівень організованої злочинності. До основних проблем належать:

- відсутність координації між місцевими органами влади та правоохоронними органами, що ускладнює швидке реагування на загрози; нестача ресурсів, у тому числі персоналу, технічної допомоги та фінансування для забезпечення належного рівня безпеки;
- високий рівень диверсійної та кримінальної активності, особливо в прикордонних районах та на окупованих територіях.

Також можна зазначити що однією з особливих проблем в країні а саме в правовому регулюванні як і на міжрегіональних рівнях, так і в цілому є дуже низька довіра населення до правоохоронних органів, що ускладнює співпрацю та реалізацію превентивних заходів, створюються значні проблеми з евакуацією та захистом цивільного населення в зонах підвищеного ризику [1].

Шляхи вирішення проблеми публічної безпеки на регіональному рівні, що є найбільш ефективним для країни в певний період часу можуть завжди змінюватися незалежно від різних обставин, що сприяють посиленню безпеки регіонального рівня, адже перш за все треба взаємодіяти з населення на засадах партнерства та збільшити фінансування правоохоронних органів, спрямовуючи ресурси на підвищення кваліфікації кадрів, закупівлю сучасних технічних засобів контролю та створення ефективних логістичних систем. Посилити контроль на декілька напрямків між державними, військовими та правоохоронними структурами, задля покращення контролю на стратегічних об'єктах і транспортних магістралях, використовуючи системи відеоспостереження, блокпости для перевірки осіб, а також створюючи регіональні оперативні штаби та кризові центри для оперативного реагування. Задля підвищення підтримки з боку населення до правоохоронних органів треба провести активну інформаційну кампанію серед населення, сприяючи підвищенню обізнаності щодо безпекових заходів та необхідності взаємодії з правоохоронними органами. Посилити боротьбу з диверсійними та кримінальними групами, залучаючи аналітичні центри та використовуючи сучасні методи збору та аналізу інформації. Удосконалити механізми евакуації та розміщення внутрішньо переміщених осіб, створюючи регіональні плани евакуації, тимчасові поселення та центри допомоги [4]. Також після вирішення проблематики недовіри населення до правоохоронних органів треба забезпечити підготовку населення до дій в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема через навчальні тренування, створення добровільних формувань громадської безпеки та систему екстреного оповіщення та з розширенням системи мобільних патрулів. Посиливши контроль над регіонами з високим рівнем загрози, залучаючи місцеві громади до патрулювання та спостереження [2].

Ці заходи спрямовані на посилення адміністративно-правового забезпечення публічної безпеки у воєнний час, що є важливим елементом національної стабільності. В умовах правового режиму воєнного стану важливо забезпечити неухильне виконання законодавчих норм, координацію між органами влади та підвищення рівня правової обізнаності громадян. Це забезпечить підтримання громадської та національної безпеки. Системне адміністративно-правове регулювання в умовах воєнного стану є необхідною умовою ефективного функціонування держави, збереження її інститутів та соціальної стабільності. Посилення контролю за правопорядком, уточнення функцій органів влади та їх ефективна взаємодія сприяють мінімізації ризиків зовнішніх і внутрішніх загроз. Також зазначимо підвищення довіри населення до державних інституцій через прозорість їхньої діяльності та оперативне реагування на виклики. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення підтримання безпеки в умовах воєнного стану є комплексним завданням, що потребує скоординованих дій усіх державних органів та активної участі громадян у підтриманні правопорядку. Це дозволяє забезпечити соціальну безпеку, стабільність та верховенство права, що, в свою чергу, призводить до національної стабільності в умовах кризи.

1. Барюба В. Є. Поняття публічної безпеки і порядку як об'єкта взаємодії територіальних підрозділів Національної поліції з органами місцевого самоврядування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4(1). С. 32-36.

2. Ковалів М. В., Іваха В. О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 245-250. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_39.

3. Сокурєнко В. В. Забезпечення публічної безпеки як система. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 2 (16). С. 21-28.

4. Веселов М., Веселова Л. Ефективність адміністративно-правового регулювання: теоретично-прикладний вимір. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024 № 3. С. 69-78.

Вікторія РУБАН

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування

Науковий керівник:

Андрій КИРИЧЕНКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ**

Публічна безпека та порядок є одними з основних елементів функціонування сучасного суспільства, і їх забезпечення потребує постійної уваги з боку органів державної влади. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку є важливою складовою частиною правової системи, яка забезпечує стабільність суспільних відносин, захист прав та свобод громадян, а також збереження правопорядку. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки передбачає застосування норм адміністративного права для регулювання поведінки осіб, запобігання правопорушенням і реагування на порушення. Це включає діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, а також інших уповноважених структур.

Публічний порядок охоплює систему правових, соціальних, економічних та інших відносин, що сприяють забезпеченню спокою, стабільності та нормального функціонування суспільства. Це означає порядок на вулицях, в установах, а також у взаємодії між громадянами, органами влади та правоохоронними органами [1].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність поліції, є Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. Цей закон визначає правові, організаційні та соціальні засади діяльності Національної поліції України, її завдання, функції та повноваження, а також механізми взаємодії з іншими органами державної влади та громадськістю.

Законодавство України встановлює правові основи забезпечення публічного порядку та безпеки, визначає повноваження органів поліції, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів у цій сфері, а також процедури реагування на правопорушення та надзвичайні ситуації. Крім того, важливу роль у забезпеченні публічної безпеки та порядку відіграє Кодекс України про адміністративні правопорушення, який регулює відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням публічного порядку та безпеки, та процедури їх розгляду. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р. визначає правові основи участі громадян у забезпеченні публічної безпеки та порядку, встановлює форми та механізми такої участі, а також права та обов'язки громадян у цій сфері. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. визначає повноваження органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, зокрема щодо організації діяльності муніципальної поліції, забезпечення правопорядку на території місцевих громад та взаємодії з іншими органами влади. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19 червня 2003 р. регулює питання забезпечення публічної безпеки та порядку у сфері земельних відносин, зокрема щодо контролю за використанням земель, запобігання порушенням земельного законодавства та охорони земельних ресурсів.

Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р. встановлює правові основи забезпечення безпеки дорожнього руху, визначає повноваження органів поліції та інших суб'єктів у цій сфері, а також правила дорожнього руху та відповідальність за їх порушення [2, с. 209].

Для забезпечення публічної безпеки органи влади застосовують різноманітні адміністративно-правові засоби, серед яких:

- адміністративні заходи впливу. Це включає накладення штрафів, призначення адміністративного арешту, заборону на проведення публічних заходів, обмеження на проведення масових заходів, накладення обов'язків на підприємців щодо забезпечення безпеки працівників;
- організація і проведення адміністративних перевірок. Це можуть бути перевірки

щодо дотримання норм безпеки, наприклад, перевірки торгових точок, транспорту, громадських установ на відповідність вимогам публічної безпеки;

– регулювання громадських зібрань. Адміністративно-правове регулювання включає законодавчі акти, що визначають процедуру проведення мітингів, демонстрацій, культурних, спортивних та інших публічних заходів, а також організацію заходів безпеки для їх учасників;

– підвищення рівня правової освіти. Проведення правових просвітницьких кампаній серед населення, спрямованих на підвищення знань про правила поведінки в суспільстві, обов'язки громадян щодо дотримання правопорядку [3, с. 40].

Основні органи, що забезпечують публічну безпеку та порядок, – це органи виконавчої влади, зокрема Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, органи місцевого самоврядування, а також органи, відповідальні за надзвичайні ситуації, служби безпеки. Правоохоронні органи здійснюють активні заходи щодо забезпечення безпеки громадян, стеження за порядком, реагування на порушення законів, надання допомоги у випадках кризових ситуацій та забезпечення захисту від терористичних загроз. Незважаючи на значні досягнення у сфері забезпечення публічної безпеки, існує низка проблем, таких як недостатня координація між різними органами влади, неефективне використання ресурсів, а також низький рівень довіри громадян до правоохоронних органів [4].

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку є важливим інструментом для забезпечення стабільності в суспільстві. Правове регулювання цієї сфери дає можливість ефективно впливати на поведінку громадян, запобігати правопорушенням та гарантувати захист прав і свобод осіб. Для подальшого удосконалення цієї системи необхідно враховувати сучасні виклики та адаптувати правові норми до умов суспільства, що змінюються.

1. Золотухіна Л. Превентивна діяльність та безпекові ініціативи поліції у національному та міжнародному вимірах. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 березня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 243-245.

2. Павлович-Сенета Я. П., Лепіш Н. Я. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 209-214. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267567/263393>.

3. Пашинський В., Ступак Д. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2023. № 53(1). С. 37-40.

4. Чернобук В. В. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та порядку. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.): у 2 ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. I. С. 446-448.

Маргарита ФАДЄЄВА

студентка 3 курсу факультету № 2

Мар'ян ЮНАЦЬКИЙ

доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін,
кандидат економічних наук, доцент

*(Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг
Дніпропетровської обл., Україна)*

ПІДВИЩЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Війна, що триває в Україні, кардинально змінила роботу правоохоронних органів. Серед найбільш нагальних проблем слід зазначити велике зараження наземними мінами. За оцінками Програми розвитку ООН (UNDP), станом на 2023 р. майже 174 000 квадратних кілометрів української землі потенційно забруднені наземними мінами та боєприпасами, що не розірвалися, що робить Україну найбільш замінованою країною в світі, що випереджає навіть Афганістан [1]. Це означає наявність серйозної загрози не лише для цивільних осіб, а й для поліцейських, які працюють у таких небезпечних умовах.

Крім того, розповсюдження вогнепальної зброї серед цивільного населення призвело до

збільшення насильницьких інцидентів. Згідно з повідомленнями з початку повномасштабної війни було зафіксовано понад 5000 випадків незаконного зберігання вогнепальної зброї [1]. Психологічні наслідки тривалого конфлікту є ще одним суттєвим фактором, що впливає на роботу правоохоронних органів. Дослідження Української асоціації психологів у 2023 р. засвідчило, що понад 60 % цивільних осіб у постраждалих від війни регіонах мають симптоми посттравматичного стресового розладу, що ускладнює проведення операцій поліцією.

Враховуючи ці обставини, підготовка поліції має бути перебудована, щоб забезпечити ефективну роботу офіцерів в умовах війни. Правова база підготовки поліцейських в Україні викладена в Законі України «Про Національну поліцію» [2], який визначає вимоги до підготовки, включаючи початкову підготовку, спеціальну підготовку, післядипломну освіту та підвищення кваліфікації. Додаткові нормативно-правові акти, такі як Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції, містять додаткові вказівки щодо протоколів навчання. Проте поточні програми розраховані переважно на умови мирного часу і потребують термінових доопрацювань.

Одним із нагальних найважливіших оновлень є інтеграція тактичної медицини в навчання поліції. Тактична медицина передбачає надання екстреної медичної допомоги в умовах бойових дій, підвищення шансів виживання поранених. Враховуючи, що офіцери поліції часто виконують функції першої служби реагування на артилерійські обстріли та інші надзвичайні ситуації воєнного часу, їх оснащення медичними навичками є важливим. Всесвітня організація охорони здоров'я стверджує, що раннє медичне втручання може підвищити виживаність після травми до 30 %.

Розуміючи це, українські правоохоронні органи почали впроваджувати навчання з тактичної медицини. У жовтні 2023 р. Департамент столичної поліції провів чотириденну навчальну програму, присвячену протоколу M.A.R.C.H. (масивна кровотеча, дихальні шляхи, дихання, кровообіг, гіпотермія) [1]. Офіцери практикували використання джгутів, управління дихальними шляхами та проведення екстреної евакуації в імітованих умовах бою.

Ще одна унікальна проблема, з якою стикаються поліцейські під час дії воєнного стану, – це поводження з військовополоненими. Забезпечення відповідності міжнародному гуманітарному праву має вирішальне значення, особливо щодо етичного затримання, процедур обшуку та методів допиту. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (ICRC) наголосив, що дотримання Женевських конвенцій у поводженні з військовополоненими має вирішальне значення для збереження міжнародного авторитету України та запобігання порушенням законодавства [3].

Щоб вирішити цю проблему, підготовка правоохоронних органів має включати симуляції обробки військовополонених з акцентом на гуманному поводженні та належному документуванні. Наприклад, поліцейські повинні бути знайомі з такими формами, як DD-2745, у яких записуються відомості про затриманих. Включення таких заходів у поліцейську освіту допоможе гарантувати, що поліцейські діють відповідно до світових правових стандартів.

Ще одним ключовим елементом є психологічна підготовка працівників поліції. Співробітники правоохоронних органів повинні бути оснащені для того, щоб подбати як про власне психологічне благополуччя, так і про цивільних осіб, які постраждали від травм війни. Опитування, проведене Європейським поліцейським дослідницьким інститутом у 2023 р., показало, що 40 % офіцерів, які працюють у зонах конфлікту, повідомили про симптоми хронічного стресу, включаючи розлади сну та тривогу [1]. У відповідь на це МВС України запровадило обов'язкові програми психологічної підтримки, зокрема регулярне обстеження психічного здоров'я, консультації «рівний рівному» та семінари з управління стресом.

На додаток до психологічної підтримки наукові дослідження підкреслюють важливість навчання стійкості для співробітників правоохоронних органів, які працюють в умовах високого стресу. Дослідження професійного стресу в поліцейських силах свідчать про те, що тренування на основі стійкості, зосереджене на емоційній регуляції, когнітивній перебудові та уважності, може значно зменшити вигорання та покращити прийняття рішень під тиском. У звіті *International Journal of Police Science & Management* за 2023 р. підкреслюється, що структуровані програми навчання стійкості можуть зменшити симптоми, пов'язані зі стресом, на 35 % у офіцерів на передовій. Впровадження таких методологій в українську поліцейську освіту могло б підвищити кваліфікацію офіцерів щодо розумової витривалості у кризових ситуаціях.

Крім того, адаптація підготовки поліцейських до умов війни вимагає прогресу в технологічній освіті. Використання штучного інтелекту і безпілотних літальних апаратів в правоохоронних органах демонструє підвищену ефективність у середовищах високого ризику. Нещодавнє дослідження, опубліковане в *Journal of Security and Defence Management*, показало, що системи виявлення загроз на основі штучного інтелекту та розвідка БПЛА покращили час реакції

та ситуаційну обізнаність більш ніж на 50 % у зонах конфлікту. Інтеграція цих технологій у підготовку української поліції може надати офіцерам покращені інструменти для спостереження, оцінки ризиків і проведення тактичних операцій у ворожих районах.

Нарешті, залучення громади залишається ключовим аспектом правоохоронної діяльності, особливо на звільнених територіях. Офіцери повинні тісно співпрацювати з місцевими жителями, щоб відновити довіру та навести порядок. Ефективна поліцейська діяльність у деокупованих регіонах потребує програм інформування громадськості, партнерства з місцевими органами влади та активної участі у зусиллях з відновлення.

У зв'язку з розвитком поточної ситуації в Україні навчання поліції має постійно адаптуватися. Впровадження програм тактичної медицини, етичного поведіння з військовополоненими та підвищення стійкості психічного здоров'я покращить здатність офіцерів ефективно долати виклики воєнного часу. Необхідні негайні дії для забезпечення громадської безпеки, зміцнення потенціалу правоохоронних органів та довіри до органів безпеки України.

1. Річний звіт про діяльність Національної поліції України. Дія. URL : <https://data.gov.ua/dataset/14908d9a-3382-4b88-a94e-acac27445683/resource/9adad75d-c2cd-4ef9-82d1-846dfe62b3ab>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

3. Питання та відповіді МКЧХ: Наша робота в російсько-українському міжнародному збройному конфлікті. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. URL : <https://blogs.icrc.org/ua/2024/07/article/pytannya-ta-vidpovidi-mkchkh-rosiisko-ukrainskyi-konflikt/>.

Олег ФІЛІПЧУК

курсант 2 курсу

ННІ поліцейської діяльності

Науковий керівник:

Василь ВЕРБОВИЙ

професор кафедри тактичної підготовки,

кандидат наук з фізичного

виховання та спорту, доцент

*(Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна)*

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЛОКПОСТІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Під час дії правового режиму воєнного стану блокпости в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки, підтриманні громадського порядку та контролі за переміщенням людей і транспорту. Вони розгортаються як у прифронтових зонах, так і в тиллових регіонах, допомагаючи запобігти проникненню ворожих диверсійно-розвідувальних груп, перевезенню зброї, боєприпасів і контрабандних вантажів. Блокпости встановлюються з метою:

- показати сторонам конфлікту і місцевому населенню району військову присутність;
- перевіряти, оглядати та реєструвати весь рух людей, майна та транспортних засобів до і від контрольованої зони, а також у зоні відповідальності;
- запобігати контрабандному перевезенню зброї, боєприпасів та вибухових речовин, а також вільному пересуванню ДРГ, терористів, осіб оголошених у розшук;
- блокування дороги і припинення або обмеження руху відповідно до визначеного порядку;
- звітування про всю діяльність по команді.

До того ж, блокпости сприяють швидкому реагуванню на можливі надзвичайні ситуації, оскільки дозволяють оперативно фільтрувати потік транспорту та осіб, що пересуваються країною. Завдяки їх роботі підвищується загальний рівень безпеки як для військових, так і для цивільного населення.

Згідно з п. 14 постанови КМУ №1455 від 29.12.2021 року, виконання завдань з координації та здійснення контролю за несенням служби патрулями покладається на коменданта, якому підпорядковані патрулі, тобто комендант відповідає за організацію, координацію та контроль роботи патрулів, що забезпечують порядок і безпеку на певній території [1].

Встановлення особливого режиму здійснюється військовим командуванням на

підставі Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [2].

Особливий режим встановлюється шляхом видання наказу військовим командуванням разом із військовою адміністрацією, яким призначається комендант, а також визначаються:

- завдання коменданта, повноваження щодо забезпечення єдиного управління визначеними силами та засобами НГУ, ДПСУ, НПУ, СБУ, ДМС, ДСНС, військових адміністрацій та координації їх дій під час здійснення заходів особливого режиму;

- склад комендатур, місця їх розміщення, зони відповідальності та порядок взаємодії, а також порядок виконання визначених завдань;

- порядок матеріально-технічного забезпечення комендатур та їх складових;

- територіальні межі, де встановлюється особливий режим, та місця розміщення блокпостів;

- права та обов'язки посадових осіб блокпостів [1].

У зонах, де встановлено особливий режим, патрулі для виконання своїх обов'язків, забезпечення громадської безпеки, правопорядку та запобігання правопорушенням, відповідно до законодавства України, їм надано спеціальні повноваження, що дозволяють ефективно реагувати на потенційні загрози та здійснювати контроль за дотриманням встановлених правил, а саме:

- 1) затримувати і доставляти до органів або підрозділів Національної поліції осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення у порядку, встановленому КПК України та КУпАП;

- 2) вилучати в осіб предмети, що є знаряддям, засобом або предметом правопорушення, і передавати їх органам або підрозділам Національної поліції;

- 3) перевіряти в осіб документи, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, та перепустки, а в разі їх відсутності – затримувати відповідних осіб та доставляти до органів або підрозділів Національної поліції для встановлення особи (у разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, що перевозяться зазначеними особами). Під час воєнного стану важливо завжди носити з собою документи, що засвідчують особу, адже згідно зі статтею 263 КУпАП, у разі вчинення адміністративного правопорушення та неможливості встановлення особи людину можуть затримати на строк до 3 годин [3]. Важливо пам'ятати, що представники ЗСУ чи тероборони не мають на блокпостах засобів для верифікації електронної версії документів, тому навіть якщо документ, що посвідчує особу доступний в електронному мобільному застосунку «Дія» варто носити з собою паспорт громадянина в паперовому вигляді чи ID-картку;

- 4) тимчасово обмежувати або забороняти на вулицях та дорогах, окремих ділянках місцевості та в інших громадських місцях перебування або пересування осіб, рух транспортних засобів, зокрема транспортних засобів іноземних, консульських установ чи представництв міжнародних організацій; виводити осіб з окремих ділянок місцевості та об'єктів, евакуювати транспортні засоби;

- 5) входити/проникати на територію та у приміщення підприємств, установ та організацій, до житлових та інших приміщень, на земельні ділянки, що належать особам, під час припинення кримінального правопорушення та в разі переслідування осіб, які підозрюються у скоєнні злочину, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю осіб;

- 6) використовувати зі службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, що належать особам (за їх згодою), підприємствам, установам та організаціям, окрім транспортних засобів іноземних консульських установ чи представництв міжнародних організацій, для запобігання вчиненню кримінального правопорушення, переслідування та затримання осіб, які підозрюються у скоєнні злочину, або для доставки до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують медичної допомоги, проїзду до місця злочину;

- 7) застосовувати відповідно до законодавства заходи фізичного впливу (сили), спеціальні засоби і зброю [1].

Ці повноваження надаються патрулям у зонах з особливим режимом для забезпечення громадської безпеки, підтримання правопорядку та ефективного реагування на загрози в умовах надзвичайних ситуацій, таких як воєнний стан.

У 5 пункті Постанови №1456 КМУ від 29.12.2021 року надає право уповноваженим особам на проведення перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, а саме – НПУ, СБУ, НГУ, ДПСУ, ДМС, Держмитслужби та ЗСУ, що визначені в наказі коменданта.

Для забезпечення громадської безпеки, правопорядку та дотримання законодавства уповноважена особа має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, у таких випадках:

- якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;
- якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;
- якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом;
- якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином не можливо;
- якщо особа перебуває в місці вчинення кримінального, адміністративного правопорушення або ДТП, іншої надзвичайної події;
- якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення;
- порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану [4].

10 пункт Постанови КМУ № 1456 від 29.12.2021 наділяє уповноважену особу правом на зупинку транспортного засобу, на підставах:

- 1) порушення водієм ПДР;
- 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;
- 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення ДТП, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення ДТП, кримінального чи адміністративного правопорушення;
- 4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;
- 5) необхідності здійснення опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення ДТП, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;
- 6) необхідності залучення водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів ДТП;
- 7) необхідності обмеження чи заборони руху транспортних засобів;
- 8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;
- 9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв;
- 10) проїзду транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду [4].

Блокпости відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки, правопорядку та контролю за пересуванням осіб і транспорту в умовах воєнного стану. Вони дозволяють своєчасно виявляти загрози, запобігати проникненню ДРГ, незаконному перевезенню зброї, боєприпасів та інших заборонених предметів.

Уповноважені особи наділені широкими повноваженнями щодо перевірки документів, затримання підозрілих осіб, обмеження пересування та здійснення інших заходів, спрямованих на підтримку громадської безпеки. Важливо, щоб громадяни усвідомлювали необхідність дотримання встановлених правил та завжди мали при собі документи, що посвідчують особу, оскільки їхня відсутність може спричинити затримання.

Таким чином, діяльність блокпостів і правоохоронних органів сприяє захисту держави, забезпеченню порядку та безпеки як військових, так і цивільного населення.

1. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму, в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X (в редакції станом на 01.02.2025 р.).

4. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1456.

5. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.

Максим ЯРЕМЕНКО

Анатолій ЧИЖ

курсанти

Артем ПЛАХОТНИЙ

старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-2700-0214>

НЕОБХІДНІСТЬ ДОТРИМАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ, ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Як відомо, у нашому світі, безумовно, існує злочинність, через яку страждає правопорядок і справедливість в цілому. Саме тому була заснована поліція. В цілому вона слідує за дотриманням правопорядку, протидіє злочинності, а також допомагає людям, щодо яких скоїли неправомірні дії.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Також відповідно до ст. 2 зазначеного закону завданнями поліції є:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидія злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу в Національній поліції України та якому присвоєно спеціальне звання поліції. Він має службове посвідчення та спеціальний жетон. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності поліцейський зобов'язаний:

- неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;
- професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;
- поважати і не порушувати прав і свобод людини;
- надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;
- зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;
- інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді [1].

Необхідно звернути увагу саме на дотримання положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, адже робота поліцейського є досить складною і специфічною. Під час виконання своїх обов'язків поліцейський повинен бути стресостійким, фізично підготовленим, обізнаним у своїй діяльності та, найголовніше, не давати емоціям опанувати свої дії, тому що ситуації бувають різні і необхідно вміти контролювати себе.

На прикладі постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 822/1077/17 [2] хочемо звернути увагу саме на необхідність дотримання поліцейським нормативно-правових актів, що регламентують його діяльність, під час виконання службових обов'язків. У цій справі розглядається звернення поліцейського до Верховного Суду зі скаргою на попередні рішення Хмельницького окружного адміністративного суду від 06 липня 2017 р. та ухвалу Вінницького апеляційного адміністративного суду від 23 листопада 2017 р. У цьому зверненні поліцейських вимагає

повторного розгляду справи щодо застосованого до нього дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення з Національної поліції України. Поліцейський вважає, що його дії були правомірними, та хоче, щоб суд скасував рішення, яке було прийняте після проведення службового розслідування, про звільнення з лав Національної поліції України. У зв'язку з чим Верховний Суд, посилаючись на статті 18, 29, 30, 42, 43, 45, 46, 77 Закону України «Про Національну поліцію» [1] та статті 1, 2, 5, 7, 17, 14 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [3], постановив: касаційну скаргу залишити без задоволення, Постанову Хмельницького окружного адміністративного суду від 06 липня 2017 р. та ухвалу Вінницького апеляційного адміністративного суду від 23 листопада 2017 р. в цій справі залишити без змін. Таке рішення було прийняте на основі проведеного попередньо службового розслідування, завдяки якому були встановлені обставини, з огляду на які поліцейського і притягнули до дисциплінарної відповідальності. А саме: поліцейський під час затримання правопорушника застосував до нього вогнепальну зброю, виконавши 10 пострілів, чим перевищив свої службові повноваження. Внаслідок отриманих поранень правопорушник помер. Дії поліцейського суперечили вимогам ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію» [1], тому що не були пропорційними.

Тому, зважаючи на вищевикладені обставини, варто звернути увагу на необхідність дотримання поліцейським нормативно-правових актів, що регламентують його діяльність, під час виконання ним службових повноважень, а також на необхідність удосконалення службової підготовки поліцейських задля того, щоб зменшити кількість схожих ситуацій. Для цього треба більш детально підходити до вивчення підстав застосування поліцейських заходів та розповідати поліцейським про можливі події, які можуть статися, і відповідальність за виконання неправомірних дій.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 822/1077/17 від 08.11.2018 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77749397>.

3. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
<https://orcid.org/0000-0001-5690-4736>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Колабораційна діяльність у сучасних умовах набуває особливої актуальності, оскільки є одним із ключових викликів національній безпеці держави, що перебуває в стані збройного конфлікту чи тимчасової окупації частини своєї території. З огляду на зростаючу загрозу внутрішньої дестабілізації через співпрацю з ворожими силами, кримінально-правові механізми протидії колабораційній діяльності повинні бути ефективними, збалансованими та відповідати принципам верховенства права.

Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX є основним аспектом та заходом боротьби з колабораційною діяльністю, що юридично закріпив посилення кримінальної відповідальності за колабораціонізм шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема запровадження ст. 111-1 КК України [1].

Варто зазначити, що сутність кримінального правопорушення, передбаченого зазначеними вище нормами законодавства, полягає насамперед у навмисному запереченні громадянами України факту збройної агресії проти держави або окупації частини її території. Зокрема, це може проявлятися у закликах до підтримки дій країни-агресора, її збройних формувань та окупаційної адміністрації, а також у пропагуванні співпраці з такими структурами. До подібних дій можна віднести і заклики не визнавати поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території. Особливу увагу треба приділити публічній підтримці окупаційного режиму у суспільстві [2, с. 85].

Ця підтримка може виражатися у проведенні мітингів, пропаганді російської армії через засоби масової інформації, а також у поширенні тверджень, спрямованих на дискредитацію Збройних Сил України та підлив суверенітету держави. Важливо наголосити, що особливий акцент у законодавчих приписах зроблено на ч. 2 ст. 111-1 КК України, яка відносить до колабораціонізму такі дії, як добровільне обіймання посад у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованих територіях, зокрема в окупаційних адміністраціях країни-агресора, а також участь у діяльності таких організацій. Оскільки здійснення владних повноважень конкретним суб'єктом свідчить про його свідоме бажання сприяти агресії РФ та поширенню її режиму, ця частина норми є найточнішим визначенням колабораційної діяльності. Відповідно, за подібні дії кримінальна відповідальність повинна бути більш жорсткою, а покарання – більш суворим.

У зв'язку з цим у заходах, спрямованих на боротьбу з колабораційною діяльністю, особливого значення набуває аналіз актуальних законопроектів, таких як № 8077 від 26.09.2022 та № 7570 від 20.07.2022 [3; 4].

Зокрема, законопроектом № 8077 від 26 вересня 2022 року передбачено внесення змін до ст. 111-1 КК України, в частині її доповнення положеннями про кримінальну відповідальність осіб, які виконують управлінські або юридичні функції та співпрацюють із державою-агресором. До переліку таких суб'єктів входять адвокати, аудитори, оцінювачі, експерти, арбітражні керуючі, приватні виконавці, незалежні посередники, члени трудового

арбітражу, третейські судді, а також нотаріуси, державні реєстратори або суб'єкти державної реєстрації прав, а також ті, хто надає інші публічні послуги.

На нашу думку, ухвалення цієї законодавчої ініціативи є обґрунтованим та своєчасним. Специфіка зазначених професій вказує на їхню значну роль у функціонуванні суспільства та правової системи, що зумовлює серйозні ризики у випадку їхньої співпраці з окупаційною владою. Таке сприяння агресору може призвести до укладання незаконних правочинів, а також до організації та управління військовими структурами, створеними на тимчасово окупованих територіях. Тому внесення цих категорій осіб до складу суб'єктів колабораційної діяльності в межах статті 111-1 КК України є важливим заходом для запобігання таким кримінальним правопорушенням.

Окрім того, пропонується вилучити із законодавчого визначення кримінального правопорушення, що передбачає обійняття громадянином України посади у владних структурах, підконтрольних державі-агресору, ознаку «добровільності». Проте, зважаючи на можливість застосування фізичного чи психологічного тиску (наприклад, погроз або залякувань) з боку представників російських окупаційних сил, необхідно на законодавчому рівні передбачити додаткові механізми захисту. Зокрема, доцільно ухвалити відповідні роз'яснення, які б детально визначали категорії осіб, що можуть опинитися в подібних умовах, а також містили рекомендації щодо їхньої правомірної поведінки в разі спроби примусу до співпраці з ворогом.

Важливими заходами для протидії колабораційній діяльності можуть бути своєчасне інформування Збройних Сил України про отримані пропозиції співпраці з ворогом, оперативне передання українським військовим даних щодо місцезнаходження та чисельного складу російської армії, а також рішуча відмова від виконання функцій чи обов'язків на користь держави-агресора [5].

З огляду на це, вважаємо, що законодавчі ініціативи, спрямовані на вдосконалення механізмів протидії колабораційній діяльності, є актуальними та виправданими в контексті сучасних подій. Діяння, пов'язані з колаборацією, найчастіше відбуваються на територіях, що перебувають під тимчасовою окупацією, що суттєво ускладнює процес збирання доказової бази. Через це може виникати ситуація, коли частина доказів є недоступною або недостатньою для юридично обґрунтованого встановлення факту вчинення кримінального правопорушення.

Значні труднощі у процесі розслідування створює й те, що колаборанти зазвичай використовують закриті канали комунікації та вживають усіх можливих заходів для власної безпеки. Окрім того, колабораційна діяльність не обмежується лише безпосередньою співпрацею з окупаційною адміністрацією чи збройними формуваннями ворога, а може включати й інші форми сприяння – наприклад, фінансування окупаційних структур або надання інформаційної підтримки. Це суттєво ускладнює процес збору доказів та вимагає детального аналізу ситуації та її правового контексту.

Значну увагу проблемі боротьби з колабораціонізмом приділено у законопроекті № 7570 від 20 липня 2022 року, в якому акцент зроблено на усуненні правових колізій, що виникають під час кваліфікації кримінальних правопорушень [4]. Аналіз цього законопроекту свідчить про важливість таких пропонованих змін:

1. Чітке розмежування колабораційної діяльності та суміжних кримінальних правопорушень, зокрема державної зради, шпигунства та інших кримінальних правопорушень, склади яких збігаються [4].

2. Вилучення з частини положення ст. 111-1 КК України про відповідальність за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території, оскільки відповідальність за такі дії вже передбачена ст. 110 КК України [4].

3. Виключення ст. 111-2 КК України, оскільки її положення дублюють окремі форми колабораційної діяльності, які вже передбачені у ст. 111-1 КК України. Водночас деякі її положення доцільно інтегрувати у ст. 111-1 КК України для уточнення складу кримінального правопорушення [4].

На нашу думку, зазначені зміни є логічними та обґрунтованими, а тому заслуговують на підтримку.

З урахуванням наведених фактів можна зробити висновок, що подальше вдосконалення законодавства у сфері боротьби з колабораційною діяльністю є дуже важливим. Його адаптація до нових викликів сприятиме ефективному притягненню до кримінальної відповідальності осіб, які співпрацюють із державою-агресором. Зокрема, доцільним виглядає включення до ст. 111-1 КК України чіткого визначення колабораційної

діяльності, що містило б перелік дій, які підпадають під ознаки цього кримінального правопорушення.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20/print> (дата звернення: 01.02.2025).

2. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності. *Правове забезпечення євроінтеграції: загальноправовий та галузевий аспекти* : кол. моногр. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 79–102.

3. Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Законопроект від 26.09.2022 № 8077. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1482598> (дата звернення: 01.02.2025).

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення від 20.07.2022 № 7570. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1404637> (дата звернення: 01.02.2025).

5. Добробог Л. М., Березняк В. С., Макашов А. В., Ткач Ю. О. Колабораційна діяльність як кримінальне явище: аналітичний огляд. Дніпро : ДДУВС, 2023. 42 с.

Оксана ГРИТЕНКО

професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0001-5690-4736>

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

Правову основу кримінально-правової охорони національної безпеки України забезпечує потужна нормативно-правова база, що включає зокрема Конституцію, закони України, Кримінальний кодекс України тощо. Наразі Конституція України відносить до основ національної безпеки цілу низку положень, зокрема статті 3, 16, 17, 18. Зокрема, Конституція України визначає: у статтях 16, 92 – екологічну безпеку; у ст. 17 – економічну та інформаційну, державну безпеку; у статтях 32, 34, 36, 39 – інтереси національної безпеки; у статті 44 – забезпечення національної безпеки; у статті 92 – основи національної безпеки; у статті 106 – національну безпеку, сфери національної безпеки; у статті 126 – небезпеку (особисту безпеку); у статті 138 – громадську безпеку [3]. Наразі Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Звертаючись до Кримінального кодексу України щодо охорони національної безпеки, зокрема до Розділу I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України», маємо зазначити, що Розділ I, хоча й на пряму передбачає охорону національної безпеки, проте зі змісту назви відповідного розділу випливає те, що законодавець акцентує увагу на основах відповідних суспільних відносин. Враховуючи зазначені положення вищезгаданих нормативно-правових актів, які розкривають зміст національної безпеки, маємо зазначити, що в них зміст національної безпеки закріплений більш широко, а отже, на нашу думку, тільки положеннями кримінально-правових норм закріпленими у Розділі I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України», не в змозі регулювати та забезпечити кримінально-правову охорону національної безпеки, зокрема, враховуючи воєнний період. Вважаємо, що нормативно-правовою гарантією забезпечення національної безпеки України можуть виступати існуючі на сьогодні у чинному

кримінальному законодавстві доповнення та зміни, що внесені у період дії воєнного стану. У КК України на сьогодні активно пропонується доповнення окремих кримінально-правових норм кваліфікуючою ознакою, вчинення в умовах воєнного стану. Зокрема, аналізуючи КК України, нами були виявлені такі об'єкти кримінальних правопорушень, що посилюють охорону національної безпеки України, закріплюючи таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення в умовах воєнного стану: Розділ I Особливої частини «Злочини проти національної безпеки України» ч. 2 ст. 111 КК України, ч. 2 ст. 113 КК України, ст. 114-2 КК України; Розділ VI Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти власності» ч. 4 ст. 185 КК України, ч. 4 ст. 186 КК України, ч. 4 ст. 187 КК України, ч. 3 ст. 180 КК України, ч. 4 ст. 191 КК України; Розділ VII Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» ч. 3 ст. 201-2 КК України; Розділ IX Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» ч. 3 ст. 258-6 КК України; Розділ XIV Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» ст. 336-2 КК України; Розділ XVI Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» ч. 5 ст. 361 КК України; Розділ XIX Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» ч. 4 ст. 402 КК України, ч. 3 ст. 403 КК України, ч. 4 ст. 404 КК України, ч. 4 ст. 405 КК України, ч. 5 ст. 407 КК України, ч. 4 ст. 408 КК України, ч. 4 ст. 409 КК України, ч. 4 ст. 410 КК України, ч. 4 ст. 411 КК України, ч. 3 ст. 413 КК України, ч. 3 ст. 418 КК України, ч. 3 ст. 419 КК України, ч. 3 ст. 420 КК України, ч. 3 ст. 421 КК України, ч. 4 ст. 425 КК України, ч. 4 ст. 426 КК України, ч. 3 ст. 428 КК України, ч. 2 ст. 435 КК України [4]. І хоча відповідна охорона обмежена зазначеними суспільними відносинами, проте доктринальні позиції щодо розширення дії такої кваліфікуючої ознаки продовжуються. Так, зокрема, пропозиція доповнення частини 3 статті 289 КК України словами «чи в умовах воєнного або надзвичайного стану» [1].

Отже, кримінально-правова охорона національної безпеки України насамперед продовжує забезпечуватися нормами, що визначені у Розділі I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки», маючи бланкетний характер, а отже, посиляючись на потужну нормативно-правову законодавчу базу. Проте, нами було визначено, що досліджувана категорія надто широка, яка не в змозі забезпечувати охорону національної безпеки, належним чином, тільки положеннями зазначеними у Розділі I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України». На сьогодні чинне кримінальне законодавство має значну кількість доповнень та змін, що внесені у період дії воєнного стану, які можна визначити, як нормативно-правову гарантію забезпечення національної безпеки України. Зокрема, закріплення у КК України кваліфікуючої ознаки, вчинення в умовах воєнного стану. Отже, на підставі аналізу КК України, нами були доведено, що сферами, які посилюють охорону національної безпеки України є власність; господарська діяльність; забезпечення призову та мобілізації; використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; порядок несення військової служби. Зазначений напрямок вимагає подальшого удосконалення та посилення кримінально-правової охорони національної безпеки через перегляд інших сфер із можливим доповненням кваліфікуючою ознакою вчинення в умовах воєнного стану.

1. Данилевський А. О., Данилевська Ю. О. Незаконне заволодіння транспортним засобом в умовах воєнного стану. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. № 2. 2024. С. 16-23.

2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 02.02. 2025).

3. Конституція України: від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 02.02.2025).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 02.02. 2025).

**Ельвіра
СИДОРОВА**
заступник декана
факультету
підготовки фахівців
для органів
досудового
розслідування
Національної
поліції України,
доктор юридичних
наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-1761-1583>

**Олександр
СИДОРОВ**
професор кафедри
соціально-
економічних
дисциплін,
кандидат
економічних наук

<https://orcid.org/0000-0003-3923-6611>

*(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

ЩОДО ПІДГОТОВКИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ МАТІР'Ю НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ (ч. 2-3 ст. 135 КК України)

Захист прав дитини, особливо права на життя є основним завданням усіх без виключення органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема і органів Національної поліції України.

Проте, незважаючи на зусилля, що докладаються службами у справах дітей, підрозділами Національної поліції, зокрема ювенальної превенції досить часто у медіа висвітлюється інформація про факти залишення матерями своїх дітей у небезпеці.

Особливого резонансу набуває інформація про вчинені кримінальні правопорушення, кваліфіковані за ч. 3 ст. 135 КК України, тобто ті, що призвели до смерті потерпілого.

В умовах воєнного стану ця проблема набуває ще більше актуальності, оскільки в результаті повномасштабного вторгнення багато сімей були вимушені покинути місця постійного проживання, багато людей втратили роботу а отже джерело постійного доходу, що прямо або опосередковано призвело до погіршення матеріального добробуту переважної частки населення країни.

Усе перераховане опосередковано виступає детермінантом вчинення кримінальних правопорушень, зумовлених насамперед соціальними негараздами, не є винятком і залишення в небезпеці матір'ю новонародженої дитини.

У цій роботі на підставі проведеного аналізу Вироків суду та матеріалів кримінальних проваджень, поєднаного із опитуванням працівників Національної поліції нами буде узагальнено та розкрито основні підготовчі заходи, що вчиняються злочинцями в процесі вчинення кримінальних правопорушень зазначеної категорії.

Перш ніж перейти до опису підготовчих дій, слід зазначити, що науковцями галузі криміналістики такі дії відносяться до способу вчинення кримінального правопорушення, який в свою чергу виступає одним із основних елементів криміналістичної характеристики.

Саме тому, розкриття способу вчинення кримінального правопорушення є одним із основних завдань правоохоронних органів у процесі досудового розслідування, оскільки вказаний елемент криміналістичної характеристики здійснює найбільший вплив на формування слідової картини.

Важливість дослідження підготовки, як елементу способу, на думку 68 % опитаних респондентів допоможе у подальшому вжити дієвих заходів щодо можливості усунення причин та умов, детермінуючих злочини цієї категорії та провести комплекс профілактичних заходів, що позитивно вплинуть на зниження кількісних показників залишення в небезпеці матерями своїх дітей.

Під способом вчинення кримінального правопорушення у криміналістиці прийнято вважати об'єктивно і суб'єктивно обумовлений комплекс дій суб'єкта до, в момент і після скоєння ним злочину, пов'язаний із використанням відповідних знарядь і засобів, та такий, що залишає різного роду сліди, які характеризують сутність події, своєрідність поведінки

злочинця, його окремі якості, навички [1, с. 410].

Таким чином, зважаючи на особливості кримінальних правопорушень досліджуваної категорії слід погодитись з Н.В. Павловою, яка наголошує що спосіб виступає головним і єдиним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між всіма структурними елементами криміналістичної характеристики [2, с. 23].

До того ж, вичерпна інформація щодо способу вчинення злочину дозволить ініціювати проведення необхідних експертиз, постановку доцільних питань експерту, а також отримання необхідних матеріалів (висновків комісій, інформаційних довідок тощо) для забезпечення повного, всебічного розслідування кримінального провадження, та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності [3, с. 370].

Класична загальноприйнята структура способу поєднує три елементи:

- Дії злочинця з підготовки до вчинюваного протиправного діяння;
- Безпосереднє вчинення кримінального правопорушення;
- Дії, спрямовані на маскуванню (приховування) слідів протиправної поведінки.
- Пропонуємо дослідити та структурувати типові дії злочинця, направлені на підготовку до вчинюваного правопорушення.

Важливим для методики розслідування залишається той факт, що між прийняттям злочинцем рішення про вчинення умисного залишення в небезпеці новонародженої дитини, та безпосереднім вчиненням протиправних дій проходить значний відрізок часу, обчислюваний тижнями, а іноді і місяцями. Зазвичай, це відбувається ще під час вагітності.

За результатами дослідження матеріалів кримінальних проваджень кваліфікованими за ч. 2, ч. 3 ст. 135 ККУ України, 63 % підозрюваних під час допиту заявляли, що приймали рішення щодо вчинення злочину да декілька місяців до народження дитини. Натомість 24 % допитаних заявляли що рішення приймалось за декілька тижнів до народження. Наразі 8 % наполягали, що прийняли таке рішення відразу після пологів, але за результатами проведення відповідних експертиз встановлено, що правопорушники не перебували в обумовленому пологами стані, а отже можемо з високою долею вигідності припустити, що такі свідчення давались з метою перекваліфікації вказаних кримінальних правопорушень і з метою отримання менш суворого покарання. Лише 5 % підозрюваних зазначили, що прийняли таке рішення через певний проміжок часу після народження дитини. Мотивація такої поведінки різноманітна, проте найчастіше називались соціально-економічна невизначеність, побоювання осуду з боку оточуючих унаслідок небажаної вагітності.

Отже, наведені відомості дають можливість зробити однозначний висновок, що кримінальні правопорушення досліджуваної категорії вчиняються за попередньою підготовкою.

Попереднє планування дій злочинця як спосіб підготовки прослідковується у 96 % проваджень досліджуваної категорії. Хоча планування і не лежить на поверхні проте, діями щодо планування виступає сукупність дій злочинця, що може включати насамперед прийняття рішення про залишення в небезпеці тощо.

Основними діями з підготовки до вчинюваного правопорушення у 93 % випадків прослідковується приховування вагітності. Хоча таке твердження може викликати певні дискусії з цього приводу, проте на наше переконання факт приховування вагітності, що реалізується зокрема у свідомому ігноруванні вимог законодавчих актів щодо необхідності постановки на відповідні обліки закладів МОЗ за фактом вагітності, доцільно розглядати як підготовчі дії до вчинюваного кримінального правопорушення. Окрім цього, приховуючи факт вагітності, підозрювані змінюють місце проживання, зокрема змінюючи населенні пункти, надають неправдиві відомості рідним та близьким щодо місця свого перебування або ж навпаки щодо причини раптової зміни місця проживання тощо.

Попереднє обрання місця народження дитини та підшукування необхідних для цього медичних препаратів та інших предметів. Як правило народження відбувається в домашніх умовах та у 100 % випадків без звернення за кваліфікованою медичною допомогою.

Обрання місця залишення в небезпеці дитини. У 85 % кримінальних проваджень встановлено, що такими місцями обираються безлюдні або малолюдні місцевості (недобудовані або захащені будівлі, території підприємств, смітників, лісосмуги тощо), заклади МОЗ, підприємства, установи чи організації різної форми власності.

Пропонуємо ознайомитись із фрагментом Вироку Турійського районного суду Волинської області від 15.03.2022 (Справа №169/19/22, Провадження №1-кп 169/40/22), відповідно якого «...Обвинувачена, 25 жовтня 2020 року приблизно о 17 годині 00 хвилин, свідомо приховуючи небажану вагітність від родичів та свого оточення, перебуваючи на

останньому тижні вагітності, всупереч вимог Наказу Міністерства охорони здоров'я № 417 від 15 липня 2011 року «Про організацію амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги в Україні», не ставши у встановленому порядку на облік по вагітності, знаходячись за місцем свого проживання, вирішила самостійно народити дитину без надання кваліфікованої медичної допомоги... Після народження дитини, не надала необхідної допомоги новонародженій дитині за наявності можливості надати таку допомогу, та залишила новонароджену дитину у вигрібній ямі вуличного туалету при низькій температурі зовнішнього середовища і не вжила будь-яких заходів до збереження життя новонародженої дитини, після чого відразу повернулася до приміщення свого будинку і не повідомила будь-кого про пологи та народження дитини...» [4].

З наведеного фрагменту чітко прослідковується алгоритм підготовчих дій злочинниці, що проявились у приковуванні вагітності.

Зокрема, наведемо фрагмент Вироку Долинського районного суду Кіровоградської області (Справа № 388/663/2022), у мотивувальній частині якого розкриті наведені вище способи підготовки до вчинюваного кримінального правопорушення. Отже, «...обвинувачена, перебуваючи близько на 35-36 тижні вагітності, свідомо приховуючи вагітність від родичів та свого оточення, не ставши на облік до медичного закладу, близько 03.00 години 6 травня 2022 року, знаходячись за місцем свого проживання, не ставши у встановленому порядку на облік по вагітності, відчула настання пологів, і, маючи реальну можливість звернутися до медичного закладу за допомогою для народження дитини, вирішила самостійно народити її без надання кваліфікованої медичної допомоги. За відсутності сторонніх осіб під час фізіологічних пологів народила недоношену та живу дитину жіночої статі вагою 2400 г, довжиною 40 см, поставивши дитину в небезпечний для життя стан. Після чого за допомогою ножа перерізала пуповину, перев'язала ниткою у дитини пуповину, обмила та нагодувала її, а потім загорнула новонароджену дитину у ковдру.

Після цього обвинувачена, цього ж дня о 11.30 годині в світлу пору доби вийшла на вулицю та принесла новонароджену дитину до Комунального некомерційного підприємства «Устинівська лікарня» Устинівської селищної ради за адресою: вул. Ювілейна, 15, де залишила свою новонароджену дитину без нагляду, поклавши її в коридорі хірургічного відділення на візок, залишивши свою новонароджену дитину одну в безпорадному, небезпечному для життя та здоров'я стані з ризиком померти, повернувшись до приміщення свого будинку і не повідомила близьких родичів та інших осіб про перенесені пологи та народження дитини, і лише в цей ж день о 12.30 годині новонароджена дитина виявлена молодшою медичною сестрою хірургічного відділення Комунального некомерційного підприємства «Устинівська лікарня» Устинівської селищної ради...» [5].

Підсумовуючи викладене зазначимо, що спосіб вчинення умисного залишення матір'ю новонародженої дитини є повноструктурним.

Установлено, що дії з підготовки злочинцем до вчинюваного діяння мають комплексний характер, значною мірою подовжені у часі.

1. Чаплинский К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинская Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

2. Павлова Н. В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. ун-т внутр. справ, 2007. 216 с.

3. Кривопис О. Г. Способи вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 369–376. DOI : 10.31733/2078-3566-2022-3-369-376.

4. Вирок Турійського районного суду Волинської області від 15 березня 2022 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 07.02.2025).

5. Вирок Долинського районного суду Кіровоградської області від 18 серпня 2022 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення: 07.02.2025).

Вадим ХАРЧЕНКО
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-2412-7909>

СПОНУКАННЯ ДО ПОЗИТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Сьогодні Україна завдяки зусиллям на військовому, дипломатичному, інформаційному фронтах та потужній міжнародній допомозі не тільки ефективно стримує російську збройну агресію, а й успішно виконує завдання дотримання належного рівня захищеності життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу різних загроз.

Стрижневим напрямом розвитку кримінального права нашої держави і кримінального законодавства України у сучасних умовах є його гуманізація, відмова від каральної системи на користь превенції та спонукання особи на усіх етапах вчинення кримінально протиправної поведінки до її припинення або активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення і відшкодування завданих нею збитки чи усунення заподіяної шкоди [9, с. 219]. Для забезпечення такої гуманізації все більшої актуальності набувають такі кримінально-правові норми та правові інститути, які заохочують особу, яка вчинює кримінальне правопорушення, до позитивної поведінки щодо остаточного припинення створення умов для його вчинення, припинення дії чи бездіяльності, спрямованої на вчинення закінченого кримінального правопорушення, та відвернення наслідків своєї протиправної поведінки.

Норми щодо заохочення особи до позитивної посткримінальної поведінки мають наскрізний характер у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України), адже передбачені як у його Загальній частині (розділи IX та XII), так і характеризують спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України [8]. Водночас, на наше переконання, більш сприятливим і бажаним для життєво важливих інтересів суспільства та особи, прав і свобод людини та громадянина є позитивна поведінка особи щодо остаточного припинення за своєю волею незакінченого кримінального правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення його до кінця, тобто вчинення добровільної відмови при незакінченому кримінальному правопорушенні.

Питання визначення добровільної відмови та її місця у системі закону про кримінальну відповідальність у наукових колах нашої країни вважається настільки усталеним та таким, що не потребує наукових розвідок, що йому, на наше переконання, не приділено належної уваги, за винятком поодиноких досліджень [1; 2; 3]. Таке саме ставлення до добровільної відмови демонструє й судова практика, яка фактично констатує стале для науки кримінального права України положення, що на стадії закінченого замаху на вбивство добровільна відмова можлива лише завдяки активним діям і лише у тих випадках, коли між здійсненням діянням і ймовірним настанням суспільно небезпечних наслідків є певний проміжок часу, у ході якого особа контролює розвиток причинного зв'язку, може втрутитися і перешкодити настанню суспільно небезпечного наслідку [12].

Насамперед проблема полягає у тому, що ст. 17 КК України «Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні» розміщена у розділі III Загальної частини, яка має назву «Кримінальне правопорушення, його види та стадії». Так само як і в попередньому кримінальному законі аналогічна норма (ст. 18 КК України 1960 року) містилася у главі III Загальної частини «Про злочин» і структурно була пов'язана з відповідальністю за готуванням до

злочину і замахом на злочин. Наведене дає підстави стверджувати, що добровільна відмова тісно пов'язана із спеціальними (особливими) підставами кримінальної відповідальності, коли вчинене особою суспільно небезпечного діяння не містить складу кримінального правопорушення, передбаченого законом про кримінальну відповідальність, і положення ч. 1 ст. 2 КК України застосовані бути не можуть – готуванням до кримінального правопорушення та замахом на кримінальне правопорушення.

Звертають на себе увагу і кримінально-правові наслідки добровільної відмови, стосовно яких у доктрині кримінального права немає єдності підходів. Наприклад, В. О. Навроцький вважає, що добровільна відмова погашає всі кримінально-правові наслідки раніше вчиненого незавершеного посягання і у цьому аспекті добровільну відмову можна віднести до імперативних видів звільнення від кримінальної відповідальності [10, с. 152]. Але за таких підходів наведена норма повинна бути передбачена або в розділі VIII як одна з обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, або в розділі IX як окрема підстава звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо добровільну відмову розглядати через призму вчинення поведінки, яка апіорі не є підставою для кримінальної відповідальності, то виникає питання, чому системно ані в КК України 1960 року, ані в чинному КК України 2001 року, ані в проєкті нового КК України немає навіть згадування про виявлення умислу вчинити певну кримінально протиправну поведінку, адже останнє також не тягне за собою кримінальної відповідальності [6]?

Частина 1 ст. 17 КК України визначає, що добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, тобто фактично вказує на те, що добровільна відмова можлива на цих двох стадіях вчинення кримінального правопорушення. Такі підходи є усталеними у доктрині кримінального права України і жодного разу не ставилися під сумнів. Також стверджується, що і дійове каяття, і добровільна відмова можливі на стадії готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення. Наведені висновки обумовлені законодавчим визначенням добровільної відмови як остаточного припинення готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, а також усталеними науковими підходами, що добровільна відмова може мати місце лише до моменту закінчення кримінального правопорушення (на стадії готування або замаху), тоді як дійове каяття – як при незакінченому, так і при закінченому кримінальному правопорушенні [7, с. 234].

Водночас, як і будь-які акти вольової поведінки людини, категорії кримінального права являють собою психофізичну єдність зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психічної) сторін, що їх визначають. Зовнішня сторона забезпечує прояв людської поведінки в об'єктивній дійсності, що виражається у формі дії або бездіяльності, спрямованої на зміну соціального середовища. Внутрішня – це психічні процеси, які відбуваються у свідомості людини, характеризують її волю і детермінують поведінку. Такий поділ ознак злочинної поведінки на об'єктивні та суб'єктивні є умовним і провадиться лише з метою більш глибокого вивчення кожної з категорій, з'ясування їх характерних особливостей та кримінально-правового значення. У дійсності суть кожної категорії полягає в єдності та взаємній обумовленості її психічних і фізичних властивостей, що і визначає її зміст. Статті 14 та 15 КК України, визначаючи готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення, вказують не лише на відповідну поведінку особи, що їх характеризує, а й на конкретний зміст психічної діяльності особи, що полягає у спрямуванні такої діяльності на доведення кримінального правопорушення до кінця (закінчення кримінального правопорушення), а також причину, що обумовлює невідповідність психічного спрямування діяльності особи та об'єктивних ознак, в яких знайшла відображення поведінка винного – з причин, що не залежали від волі особи. На цих підставах можна стверджувати, що готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення характеризуються єдністю, взаємодією та обумовленістю психічних і фізичних рис, визначених у статтях 14 та 15 КК України.

Водночас у ст. 17 КК України наголошується на протилежний зміст психічної діяльності: особа усвідомлює можливість доведення кримінального правопорушення до кінця та за своєю волею остаточного припиняє вчинення поведінки, передбаченої ч. 1 ст. 14 або ч. 1 ст. 15 КК України. Аналізуючи місце цієї норми у структурі Загальної частини КК України та назву відповідного розділу, на чому вже наголошувалося, можна зробити висновок, що добровільна відмова не є ані кримінальним правопорушенням, ані його видом. А чи може вона бути окремою, самостійною стадією вчинення кримінального

правопорушення? У зв'язку із цим доцільно цілковито погодитися та підтримати позицію Ю. В. Городецького, що історично склалися дві законодавчі системи побудови норм про стадії вчинення злочину та про добровільну відмову, які у літературі умовно називають «французька» та «німецька» законодавчі системи. У зв'язку з тим, що готування до злочину законодавствами багатьох держав не розглядалося як самостійна кримінально карана стадія вчинення злочину, концептуальні засади вказаних законодавчих систем ґрунтувалися на поняттях замаху на злочин та добровільної відмови. Водночас загальну логіку побудови цих нормативних систем цілком можна застосовувати і до норм про готування до злочину, якщо такі норми передбачені відповідним законодавством про кримінальну відповідальність [5, с. 6].

Одночасно є достатньо дискусійними підходи цього науковця стосовно того, що «кожен етап, крім завершального, повинен містити потенційну можливість переходу до наступного. У зв'язку з цим стадії вчинення злочину у цілому та окремі їх види не можуть мати ознаку недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи» [4, с. 50–51]. По-перше, слово «стадія» – це певний момент, період, етап у житті, розвитку кого-, чого-небудь, які мають свої якісні особливості [11, с. 118]. Саме наявність певних якісних особливостей, що дозволяють виокремити певний момент, період чи етап з-поміж інших, які характеризують відповідний динамічний процес, й дозволяє застосовувати категорію «стадія» навіть у випадку, коли потенційної можливості продовження цього процесу немає. Наприклад, за визначенням засновників марксистсько-ленінської доктрини: «Соціалізм – це є перша стадія комунізму». Незважаючи на утопічність самої ідеї побудови комунізму, це не заважає визнавати соціалізм його стадією. По-друге, якщо застосовувати наведені підходи до замаху на кримінальне правопорушення непридатними засобами або знаряддями, що безумовно не містить потенційної можливості переходу до наступної стадії (закінченого кримінального правопорушення), то така поведінка не можна розглядати і як відповідна стадія та не утворює спеціальної (особливої) підстави кримінальної відповідальності, що суперечить усталеним підходам у доктрині кримінального права. Також вважаємо дещо дискусійним прив'язку терміну «стадія» до вольових якостей особистості – наявності або відсутності волі особи на продовження відповідного процесу з метою досягнення наступного періоду або етапу.

Враховуючи характеристику зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психічної) складових готування до кримінального правопорушення, замаху на кримінальне правопорушення та добровільної відмови при незакінченому кримінальному правопорушенні, можна стверджувати про три окремі стадії вчинення кримінального правопорушення. При цьому, на відміну від перших двох, добровільна відмова не має своїм правовим наслідком кримінальну відповідальність. На цій підставі можна погодитися з позицією С. В. Бурая та А. С. Негоди, що «добровільна відмова не є різновидом замаху», так само як і різновидом готування [2, с. 8]. Водночас законодавче визначення добровільної відмови при незакінченому кримінальному правопорушенні (ч. 1 ст. 17 КК України) не дозволяє виокремити її у самостійну стадію вчинення кримінального правопорушення, адже з поміж іншого зазначає, що добровільною відмовою є припинення готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення.

Але і готування, і замах мають своїм змістом не тільки вчинення відповідної поведінки, а й характеризуються певним проявом волі особи – кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Тоді як добровільна відмова має зовсім протилежну характеристику інтелектуального та вольового моменту змісту психічної діяльності: особа усвідомлює можливість доведення кримінального правопорушення до кінця, але за своєю волею або остаточно припиняє дію чи бездіяльність, передбачену ч. 1 ст. 14 чи ч. 1 ст. 15 КК України, або вчиняє поведінку щодо відвернення наслідку вже вчиненої дії чи бездіяльності. Тому вчинити добровільну відмову (одну стадію) шляхом припинення інших стадій вчинення кримінального правопорушення апriori неможливо. Сподіваємося, що саме з огляду на такі підходи розробники нового КК України у ст. 2.6.4. проєкту відмовилися навіть від згадування про готування або замах, а зазначили саме на зміст діяльності, яку особа повинна припинити або відвернути за цих умов [6]. Водночас у чинному КК України така невдала законодавча конструкція продовжує бути.

Отже, вважаємо недостатньо обґрунтованим законодавче визначення, що в разі добровільної відмови особа припиняє готування до кримінального правопорушення або замах на кримінальне правопорушення. Така особа припиняє діяльність щодо (виділення авт. – В. Х.) готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення безумовно за власною волею та усвідомлюючи можливість доведення кримінального

правопорушення до кінця. Вважаємо також доцільним передбачити добровільну відмову як окремих самостійний вид незакінченого злочину в проєкті нового КК України.

1. Бурдін В. М. Добровільна відмова та її кримінально-правове значення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2013. Вип. 4. С. 215–229. URL: [file:///C:/Users/0EF3~1/AppData/Local/Temp/MicrosoftEdgeDownloads/c7357cb0-f548-4980-9cb5-f67914dc81f1/Nvlduvs_2013_4_27%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/0EF3~1/AppData/Local/Temp/MicrosoftEdgeDownloads/c7357cb0-f548-4980-9cb5-f67914dc81f1/Nvlduvs_2013_4_27%20(1).pdf).
2. Бурак Є. В., Негода А. С. Юридична природа добровільної відмови від кримінального правопорушення в доктрині кримінального права України. *Академічні візії*. 2024. Вип. 34. С. 1–8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1304/1213>.
3. Гритенко О. А., Томило В. В. Поняття незакінченого злочину та його види, відмінність від добровільної відмови від злочину. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 27–31.
4. Демидова Л. М., Новікова К. А., Шульженко Н. В. Гродецький Ю. В. Поняття стадій вчинення злочину. Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення : матеріали Міжнарод. науково-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.). Харків : Константа, 2019. С. 41–52. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/05/Збірник-круглий-стіл-4.pdf>.
5. Гродецький Ю. В. Шляхи вдосконалення норм про стадії вчинення злочину та про добровільну відмову. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2020, № 2 (14). С. 1–13. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/219153>.
6. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України (станом на 17.02.2025 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/02/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-17-02-2025-dlya-opublikuvannya.pdf>.
7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. С. 234.
8. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Міщенко Е. Е. Місце дійового каяття в системі кримінального права. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 4. С. 218–225.
10. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
11. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. : 200000 сл. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. Вид. 2-е, випр. Київ : Аконіт, 2007. Т. 3 : П–Я. 862 с.
12. Постанова Верховного Суду України від 29.01.2020 у справі № 710/112/16-к провадження № 51-3189км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365808>.

Роман МРОЧКО

начальник Херсонської міської
військової адміністрації,
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0002-9369-4146>

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІЙСЬКОВУ АДМІНІСТРАЦІЮ ЯК СУБ'ЄКТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

24 лютого 2022 року Президент України, на виконання Закону України «Про правовий режим воєнного стану» для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, підписав Указ «Про утворення військових адміністрацій» [1].

19 вересня 2022 року Президент України, на виконання Закону України «Про правовий режим воєнного стану», після деокупації міста Херсон та частини Херсонської області, підписав Указ «Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Херсонській області» [2].

У ч. 1 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3] передбачено, що на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів

громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації; у ч. 3 – військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови **не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження**, а також в інших випадках, передбачених цим Законом.

Після звільнення міста Херсон постало непросте завдання – в умовах війни, в умовах постійних обстрілів міста ворогом – забезпечити належне функціонування обласного центру, оскільки колишній міський голова виявився зрадником своєї країни.

За офіційною інформацією Херсонської обласної військової адміністрації, станом на січень 2025 року на правобережжі області проживають близько 145 тисяч людей, що втричі менше, ніж до великої війни (було майже 500 тисяч осіб). Зокрема у Херсоні проживають 66 тисяч, що становить орієнтовно 25% від довоєнного населення. Серед жителів області 60 тисяч – це люди похилого віку, 12 тисяч – діти до 14 років, понад 2 тисячі – особи з інвалідністю, які потребують сторонньої допомоги [4].

На жаль, очевидним є той факт, що після деокупації правобережжя Херсонської області залишилась значна частина українців, які не можуть виїхати на більш безпечні території, в основному діти та особи похилого віку.

В таких умовах, в умовах воєнного стану, військова адміністрація зобов'язана виконувати ті функції, що максимально забезпечать потреби населення та наблизитиме Перемогу над ворогом. Однією із таких функцій є протидія злочинності як у взаємодії із правоохоронними органами, так і шляхом безпосередньої участі. Знову ж таки, наразі основна увага приділяється документуванню та усуненню наслідків російських терористичних обстрілів міста Херсон та інших населених пунктів, на відновлення зруйнованої або пошкодженої критично важливої інфраструктури.

В таких умовах військова адміністрація виступає новим, проте тимчасовим (ч. 8 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» – військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування.) суб'єктом протидії кримінальним правопорушенням. Наукове обґрунтування такої діяльності наразі в Україні відсутнє, а тому специфіка антикримінальної діяльності військової адміністрації потребує свого окремого дослідження.

1. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

2. Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Херсонській області: Указ Президента України від 19 вересня 2022 року № 658/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658/2022#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

3. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

4. Наразі на правобережжі Херсонської області проживають близько 145 тисяч людей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3953673-prokudin-rozpoviv-skilki-ludej-zaraz-prozivaut-u-hersoni.html> (дата звернення: 01.03.2025).

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-8424-8825>

**АНАТОМІЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЮДИНИ ЯК ПРЕДМЕТ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

КК України у ст. 143 передбачає відповідальність за порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини [1]. Ця кримінально-правова норма з моменту прийняття КК України 2001 р. чотири рази зазнавала змін та доповнень.

Зокрема, у початковій редакції предметом кримінального правопорушення, передбаченого зазначеною нормою, визнавались органи або тканини людини. Основним нормативно-правовим актом, який регулював на той момент суспільні відносини у сфері трансплантації, був Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 р.

Стаття 1 цього Закону відносила органи і тканини людини до анатомічних матеріалів. А загалом під цими матеріалами мались на увазі органи, тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини [2].

17 травня 2018 р. Верховною Радою України прийнятий Закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», який скасував з 1 січня 2019 р. чинність попереднього Закону від 16 липня 1999 р. та визначив нову редакцію ст. 143 КК України, одним із нововведень якої стало розширення предмета цього кримінального правопорушення. Замість терміну «органи або тканини людини» законодавець у диспозиції цієї статті використав термін «анатомічні матеріали людини».

Стаття 1 вищезазначеного Закону від 17 травня 2018 р. визначає анатомічні матеріали як органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини [3].

Отже, починаючи з редакції ст. 143 КК України від 17 травня 2018 р., предмет передбаченого нею кримінального правопорушення розширився за рахунок внесення до його складових таких елементів як анатомічні утворення, клітини та фетальні матеріали людини.

У теорії кримінального права тривають дискусії щодо співвідношення поняття анатомічних матеріалів та поняття крові і, зокрема, можливості останньої виступати предметом порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини (ст. 143 КК України).

Наразі Ю. О. Ткач стверджує, що кров та її компоненти не є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 143 КК України, а до аргументів на користь такого твердження відносить визначення сфери дії Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», що не поширюється, зокрема, на донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням [4, с. 38, 40].

Схожої думки доходить і Я.Г. Лизогуб, досліджуючи предмет незаконної торгівлі анатомічними матеріалами людини (ч. 4 ст. 143 КК України). Зокрема, на його думку, хоча кров у її біологічному (внутрішньому) розумінні належить до тканин, вона не може виступати предметом порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, оскільки виключається зі сфери дії Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [5, с. 49, 51].

Дійсно, дія зазначеного Закону, згідно ч. 2 ст. 3, не поширюється на донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням [2]. Проте це положення не стосується безпосередньо поняття крові та її компонентів, а лише виключає регулювання діяльності з ними.

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» та КК України мають однакову юридичну силу і тому ми не бачимо підстав застосування обмежувального тлумачення ознак предмету кримінального правопорушення, передбаченого

ст. 143 КК України, і виключення крові з переліку тканин людини у його складі.

Разом з тим, вважаємо, що термін «використання крові та її компонентів», вживаний у ч. 2 ст. 3 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини», не охоплюється терміном «купівля-продаж анатомічних матеріалів людини», вживаним у ч. 1 ст. 20 цього ж Закону, оскільки використання передбачає застосування крові та її компонентів за їх основним функціональним призначенням. Саме тому заборона укладання чи пропонування укладення договорів, що передбачають купівлю-продаж анатомічних матеріалів людини (ч. 1 ст. 20 зазначеного Закону) [3], поширюється і на кров.

Таким чином, оскільки кров за своєю природою належить до тканин людини, виходячи з буквального тлумачення ст. 143 КК України, вона може виступати предметом окремих суспільно небезпечних діянь, передбачених цією кримінально-правовою нормою, зокрема, незаконної торгівлі анатомічними матеріалами людини (ч. 4 ст. 143 КК України).

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України від 16.07.1999 р. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-14#Text>.

3. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 17.05.2018 р. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

4. Ткач Ю. О. Предмет злочину порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. *Право і безпека*. 2023. № 91 (4). С. 34-44.

5. Лизогуб Я. Г. Незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини (ч. 4 ст. 143 КК України): деякі питання аналізу предмету злочину. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 45-54.

**Ірина
ДЗЮБА**
завідувач кафедри
адміністративно-
правових дисциплін
та публічного
управління,
кандидат
юридичних наук

**Діана
РУКІНА**
студентка
ННІ права
та інноваційної
освіти

<https://orcid.org/0000-0002-3372-043X>

*(Дніпровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна)*

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Насильство в суспільстві залишається серйозною проблемою, яка вимагає негайних та ефективних рішень. Воно може проявлятися в різних формах: сексуальне, психологічне, економічне, фізичне, а також кібербулінг, який набуває все більшої актуальності в цифрову епоху. Від таких дій страждають не лише окремі особи, а й суспільство загалом, адже насильство руйнує довіру, викликає страх та створює атмосферу небезпеки.

Своєю чергою, сучасні виклики у сфері протидії насильству вимагають співпраці держави, громадських організацій і суспільства. Зокрема, воєнний стан завжди приносить із собою не лише фізичне, а й психологічне, соціальне та економічне випробування для всього суспільства [1, с. 544]. В умовах воєнного стану насильство набуває різних форм – від військових кримінальних правопорушень і сексуального насильства до домашньої агресії та порушення прав людини. Захист найвразливіших категорій населення, таких як жінки, діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю, стає особливо актуальним.

Враховуючи вищезазначене, доцільно виокремити ключові виклики, що ускладнюють протидію насильству в умовах воєнного стану. Вони охоплюють як правові,

так і соціально-психологічні аспекти, а також вимагають скоординованих дій з боку держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Нижче у таблиці 1 представлено основні проблеми, з якими стикається суспільство, та можливі шляхи їхнього подолання.

Виклик	Опис	Наслідки
<i>Збільшення рівня домашнього насильства</i>	В умовах економічної нестабільності, стресу та психологічної напруги кількість випадків домашнього насильства зростає.	Посилення травматизації жертв, особливо жінок і дітей; руйнування сімейних стосунків.
<i>Вплив воєнного стану</i>	Воєнний стан загострив соціальні проблеми, зокрема насильство, що проявляється в сім'ях військових, переселенців та вразливих груп населення.	Зростання психологічного насильства через ПТСР; труднощі у фіксації випадків насильства у зонах бойових дій.
<i>Сексуальне насильство під час війни</i>	Окупанти використовують сексуальне насильство як інструмент війни, що ускладнює притягнення винних до відповідальності.	Психологічна та фізична травматизація жертв; труднощі з документуванням злочинів.
<i>Кібернасильство та булінг</i>	Збільшення онлайн-агресії, зокрема серед молоді, через соціальні мережі та месенджери.	Виникнення депресій, соціальна ізоляція постраждалих, доведення до самогубства.
<i>Недостатня правова захищеність жертв</i>	Постраждалі часто бояться звертатися за допомогою через страх осуду або недовіру до правоохоронних органів.	Велика кількість латентних випадків насильства, що не фіксуються і залишаються безкарними.
<i>Недостатнє фінансування кризових центрів</i>	Соціальні служби та притулки для постраждалих не мають достатніх ресурсів для ефективної допомоги.	Брак місць у притулках, обмежений доступ до психологічної та правової підтримки.
<i>Низький рівень обізнаності населення</i>	Багато людей не знають про свої права та механізми захисту від насильства.	Відсутність своєчасного реагування на випадки насильства, толерантність до агресивної поведінки.

Табл. 1 Сучасні виклики у сфері протидії насильству

Попри активний розвиток правових механізмів і заходів протидії, проблема насильства залишається невирішеною. Багато жертв не звертаються по допомогу через страх осуду, економічну залежність або недовіру до правоохоронних органів. Водночас агресори часто не усвідомлюють, що їхні дії є протиправними та тягнуть за собою юридичну відповідальність.

Тому запобігання насильству передбачає не лише покарання винних, а й комплексну роботу над зміною суспільних стереотипів. Велике значення має освіта, яка допомагає населенню усвідомлювати свої права та вчить мирним способам вирішення конфліктів. Підтримка жертв також є важливою складовою боротьби з насильством, адже вони потребують не лише правового, а й психологічного захисту [2].

Ми переконані, що одним із найсерйозніших викликів є сексуальне насильство, яке використовується як інструмент війни. Жертви таких діянь потребують не лише правового захисту, а й комплексної психологічної та медичної допомоги. Важливу роль у цьому відіграють міжнародні організації та правозахисні ініціативи, які документують правопорушення та допомагають постраждалим [3].

При цьому не менш загрозливою є проблема домашнього насильства, яка загострюється через стрес, економічні труднощі та психологічний тиск на людей у стані невизначеності. Багато сімей стикаються з агресією в умовах вимушеного переселення, втрати роботи або пережитого бойового досвіду. Надання соціальної підтримки,

реабілітаційних програм та роботи кризових центрів – один із ключових шляхів боротьби з цією проблемою.

Окремо варто згадати проблему насильства щодо дітей. Діти, які стали свідками бойових дій, зазнають важких психологічних травм, що можуть мати довготривалі наслідки [4, с. 27]. Надзвичайно важливо створювати безпечні умови для їхнього життя та розвитку, забезпечувати доступ до освіти, психологічної підтримки та соціальної інтеграції. Подолання насильства в умовах воєнного стану потребує скоординованих дій держави, громадських організацій, міжнародних партнерів та суспільства загалом. Тобто, ефективна профілактика насильства може включати наступні заходи:

1. Профілактичні заходи. Попередження насильства починається з виховання культури ненасильницької поведінки. Важливу роль відіграє освіта: інтеграція у шкільну програму уроків із протидії насильству, формування толерантності та розуміння прав людини. Інформаційні кампанії, тренінги для вчителів, медиків та правоохоронців сприяють швидкому виявленню та запобіганню насильницьким діям.

2. Правові механізми. Правові механізми запобігання насильству в Україні є важливим інструментом захисту прав людини, особливо в умовах воєнного стану, коли рівень насильства зростає. Одним із ключових інструментів є кримінальна відповідальність, яка передбачає покарання за вчиненні кримінальні правопорушення, зокрема домашнього насильства та кримінальних правопорушень проти статеві свободи та недоторканності. Важливу роль відіграє законодавче врегулювання, що включає ухвалення та вдосконалення законів, таких як Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає механізми допомоги постраждалим та відповідальність кривдників [5].

Практичним інструментом є захисні приписи, що дозволяють правоохоронним органам обмежувати контакт кривдника з постраждалою особою, навіть без її згоди. В умовах війни, коли багато громадян опиняються у вразливому становищі, особливо жінки та діти, важливим є функціонування гарячих ліній, які надають цілодобову правову та психологічну допомогу тим, хто зазнав насильства.

3. Допомога постраждалим. Жертви насильства часто потребують негайного втручання та підтримки. Це означає наявність безпечних місць, таких як притулки та кризові центри, а також доступ до кваліфікованої психологічної допомоги. Громадські організації та соціальні служби відіграють ключову роль у створенні мережі підтримки, яка дає можливість людям повернутися до нормального життя. Тобто важливим аспектом є робота кризових центрів і притулків, що забезпечують тимчасовий безпечний притулок для жертв насильства, надаючи їм не лише житло, а й комплексну підтримку, включаючи юридичну та соціальну допомогу.

4. Навчання. Для ефективної протидії насильству важливим є навчання правоохоронців і соціальних працівників, яке допомагає їм оперативно реагувати на випадки насильства та працювати з постраждалими відповідно до міжнародних стандартів.

5. Реабілітація кривдників. Окрему увагу слід приділяти роботі з тими, хто вчиняє насильство. Без корекційних програм для кривдників проблема не зникне, а лише пошириться. Психологічна реабілітація, контроль за виконанням судових приписів, програми ресоціалізації допомагають змінити поведінку та зменшити ризик повторних кримінальних правопорушень. Важливою складовою правового механізму також є реабілітаційні програми для кривдників, які спрямовані на зміну їхньої поведінки та запобігання повторним актам насильства.

1. Людвік В.Д., Рукіна Д.О. Кримінальна відповідальність поліцейських поліції особливого призначення, які залучені до безпосередньої участі в бойових діях. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.)* ; у 2-х ч. - Ч. I. Дніпро : ДДУВС, 2024. С.543-545

2. Березняк В. С., Сальнікова М. А. Домашнє насильство: до проблематики питання через призму кримінального законодавства. Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах : Матеріали 92 Міжнар. науково-практ. конф., 25 жовт. 2019 р. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4867/1/7.pdf>

3. Рукіна Д.О., Левін О.Л. Вчинення сексуального насильства російськими військовими як кримінального злочину та інструменту геноциду українського народу. Кримінологічні дослідження : збірник наук. праць / [гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук]; Луган. навч.-наук. інст. імені Е. О. Дідоренка Донецьк. держ. універ. внутр. справ. – Івано-Франківськ – Кропивницький : РВВ ДонДУВС, 2023. Вип. 13 : Міжнародні злочини російської федерації на території України. С. 347-367

4. Березняк В., Хашев В. Ювенальна превенція : курс лекцій. Київ : Алерта, 2021. 134 с.

5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2671-VIII від 17.01.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran2#n2>.

Анна ДРАГОНЕНКО

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Донецького державного університету
внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-8353-2341>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ДОКТРИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Національна безпека України є фундаментальною складовою державної політики, особливо в умовах сучасних викликів та загроз, зумовлених військовою агресією, кіберзлочинністю, тероризмом та інформаційною війною. Кримінальне право відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки, встановлюючи відповідальність за посягання на її основи. Однак динамічні зміни в безпековому середовищі вимагають постійного вдосконалення кримінально-правових норм та їх адаптації до нових реалій.

З початку повномасштабної агресії російської федерації проти України у 2022 році спектр загроз національній безпеці значно розширився. Окрім традиційних військових загроз, актуальними стали: кіберзлочинність (кібератаки на державні інформаційні ресурси та критичну інфраструктуру); тероризм (активізація терористичних угруповань та поодиноких актів терору); інформаційна війна (dezinformacia та пропаганда для дестабілізації ситуації); економічні злочини (фінансування тероризму та відмивання коштів).

Тому виникає необхідність в аналізі актуальних проблем національної безпеки України в контексті доктрини кримінального права, в оцінці ефективності чинного законодавства та розробці рекомендацій щодо його вдосконалення.

Проблематика забезпечення національної безпеки в контексті кримінального права досліджувалася багатьма науковцями. Зокрема, у роботах Л. М. Демидової (2023) аналізується доктринальна модель стратегії кримінально-правової охорони основ національної безпеки України [1]. Я. О. Лантінов (2023) розглядає національну безпеку як об'єкт кримінально-правової охорони [2]. Проте питання адаптації кримінального законодавства до сучасних викликів залишаються недостатньо вивченими.

В умовах сучасних викликів та загроз національній безпеці України виникає необхідність у переосмисленні ролі кримінального права в забезпеченні державного суверенітету та громадської безпеки. З початку повномасштабної агресії російської федерації у 2022 році спектр загроз національній безпеці значно розширився, охоплюючи не лише військові аспекти, а й нові форми загроз, такі як кіберзлочинність, тероризм, інформаційна агресія та економічні злочини.

З огляду на це кримінально-правове забезпечення національної безпеки потребує постійного вдосконалення, адаптації до нових реалій та викликів, а також запровадження сучасних механізмів протидії злочинам, що загрожують державній цілісності та стабільності. У цій частині досліджується спектр актуальних загроз, аналізується чинне законодавство та виявляються проблемні аспекти правозастосування, що потребують негайного вирішення.

Окрім того, особлива увага приділяється питанням адаптації кримінального законодавства до міжнародних стандартів, а також імплементації найкращих світових практик у сфері захисту національної безпеки.

Кіберзлочинність є однією з найактуальніших загроз національній безпеці України в умовах гібридної війни. У сучасних реаліях кібератаки стали ефективним інструментом впливу на критичну інфраструктуру держави, інформаційні системи урядових установ та приватного сектора. У 2024 році кількість кібератак на Україну значно зросла. За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA опрацювала 4315 кіберінцидентів, що на 69,8 % порівняно з 2 541 інцидентом у 2023 році [3].

Незважаючи на досить значне поширення кібератак, існують проблеми правозастосування: недостатня конкретизація складів кіберзлочинів у Кримінальному кодексі України, що ускладнює їх кваліфікацію; відсутність єдиного реєстру кіберзлочинів,

що унеможливило ефективну координацію правоохоронних органів у боротьбі з кіберзлочинністю; низький рівень технічної оснащеності правоохоронних органів для розслідування кіберзлочинів.

Тому існує нагальна потреба у вдосконаленні чинного кримінального законодавства. Необхідно інтегрувати до Кримінального кодексу України окремі статті, які б передбачали відповідальність за різні форми кіберзлочинів, зокрема кібершпиунство, кібератаки на критичну інфраструктуру, фінансові кіберзлочини. Створення єдиного державного реєстру кіберзлочинів могло б поліпшити координацію правоохоронних органів та аналіз тенденцій у сфері кіберзлочинності.

Активізація терористичних угруповань, підтримуваних зовнішніми силами, викликала необхідність удосконалення законодавства щодо протидії фінансуванню тероризму. Відсутність чіткого визначення термінів «тероризм» та «екстремізм» у Кримінальному кодексі України призводить до різного тлумачення цих понять у судовій практиці. У судовій та слідчій практиці прослідковується складність розмежування тероризму та екстремізму. У багатьох випадках екстремістські дії можуть переходити у терористичні, що ускладнює кваліфікацію кримінальних правопорушень. Важко довести умисел на вчинення терористичного акту, особливо у випадках «поодиноких актів терору».

Інформаційна агресія є потужним інструментом гібридної війни, що активно використовується для підриву національної безпеки України. Вона включає поширення дезінформації, пропаганди, фейкових новин, маніпуляцій громадською думкою з метою дестабілізації політичної та соціальної ситуації в країні. Інформаційна агресія часто поєднується з кіберзлочинністю, що робить її ще більш небезпечною та складною для виявлення. Відсутність чіткої дефініції. Інформаційна агресія не має чіткого визначення у Кримінальному кодексі України, що ускладнює її правову кваліфікацію.

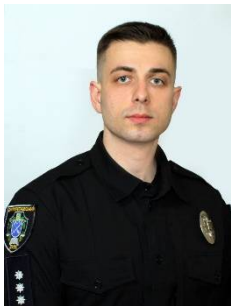
Відсутність чіткої дефініції «інформаційної агресії» у Кримінальному кодексі України ускладнює її кваліфікацію та притягнення до кримінальної відповідальності за дії, пов'язані з дезінформацією та маніпуляцією суспільною свідомістю. Це вимагає розробки окремих статей, які б передбачали відповідальність за поширення дезінформації з метою підриву національної безпеки.

Отже, вдосконалення правового регулювання кваліфікації кіберзлочинності, тероризму та інформаційної агресії є важливим кроком до підвищення ефективності боротьби з цими загрозами національній безпеці України. Забезпечення національної безпеки в сучасних умовах вимагає комплексного підходу, де кримінальне право є одним з ключових інструментів. Адаптація кримінально-правових норм до нових викликів та загроз є необхідною для ефективного захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України.

1. Демидова Л. М. Доктринальна модель стратегії кримінально-правової охорони основ національної безпеки України. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки. Харків : НДІ ВПЗ НАПрН України, 2024. С. 8–11.

2. Лантінов Я. О. Щодо визначення національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 570–573.

3. У 2024 році кількість кібератак на Україну зросла на 70 %. Інститут масової інформації. 2024. URL: <https://imi.org.ua/news/u-2024-rotsi-kilkist-kiberatak-na-ukrayinu-zrosla-na-70-i65931> (дата звернення: 22.02.2025).

Роман КАТОРКІН

начальник відділу аналітичної роботи
та організації управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

<https://orcid.org/0000-0002-0115-8198>

**КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ ЩОДО УТРИМАННЯ
ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ**

У ст. 3 Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. З огляду на це законодавець докладає максимум зусиль, спрямованих на захист відповідної групи соціальних цінностей від протиправних посягань.

24.02.2022 російська федерація розпочала нову фазу війни проти України, здійснивши широкомасштабний напад на нашу державу, що супроводжується щоденним комплексом деліктів, які окупанти вчиняють проти нашої країни, суспільства та громадян [2, с. 215]. Крім того, війна стала потужним детермінантом, що негативно впливає на динаміку ряду кримінальних правопорушень. Як наслідок, наразі не тільки спостерігається активізація злочинності в окремих сферах, але і створюються нові загрози, на які законодавець змушений оперативно реагувати шляхом впровадження або посилення юридичної відповідальності за відповідні суспільно небезпечні діяння [3, с. 738].

З початку широкомасштабної війни російської федерації проти нашої держави було криміналізовано (виокремлено в окремий склад кримінального правопорушення) низку суспільно небезпечних діянь, серед яких: колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України), несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК України), незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України), контрабанда товарів (ст. 201-3 КК України), контрабанда підакцизних товарів (ст. 201-4 КК України), перетинання державного кордону України з терористичною метою (ст. 258-6 КК України), ухилення від прийняття на військову службу за контрактом (ст. 336-2 КК України), образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК України), злочини проти людяності (ст. 442-1 КК України) тощо [4, с. 207]. Станом на 28.02.2025 останньою нормою, якою було доповнено КК України, стала ст. 270-2 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту». Вказану статтю було включено на підставі Закону України від 09.01.2025 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту».

Очевидно, що криміналізація діяння у вигляді порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту – результат дії згаданого вище детермінанта у вигляді широкомасштабної війни російської федерації проти України. Саме широкомасштабна війна продемонструвала важливість належного утримання та експлуатації названих споруд, які в критичних ситуаціях, пов'язаних із черговими злочинами рашистів проти населення нашої держави, здатні врятувати найдорожче – життя та здоров'я людей. Тож є цілком логічним, що порушення відповідних правил (вимог) утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту посягає на громадську безпеку (основний безпосередній об'єкт злочину), життя та здоров'я людини (додатковий

обов'язковий об'єкт у випадку складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК України), а отже, відповідні суспільно небезпечні діяння мають визнаватись як акт делінквентної поведінки.

Незважаючи на викладене вище, конструкція ст. 270-2 КК України містить комплекс дискусійних положень, на яких наголошують вітчизняні вчені та юристи. Розглянемо окремі з них:

1. Кримінальний кодекс України містить ряд інших норм, за які особа може бути притягнута в окремих, найбільш небезпечних, випадках порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. Так, як зазначається у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» від 18.07.2023 № 16/03-2023/156095, такі діяння (порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту) повністю охоплюються чинною наразі ст. 367 КК України («Службова недбалість»), якою встановлено відповідальність за невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 1), а також за ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки (ч. 2). Як наслідок, зазначається у вказаному висновку, наявних у чинному кримінальному законодавстві норм достатньо для ефективного реагування на випадки порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, якщо це призвело до загибелі людини або інших тяжких наслідків, та диференціації покарання залежно від конкретних обставин справи [5].

Вважаємо, відповідна позиція виглядає доволі цікавою. Дійсно, окремі випадки порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту могли кваліфікуватись за ст. 367 КК України, а відтак доцільність включення окремої норми, що регулює відповідальність за назване діяння, є дискусійною. Водночас у результаті аналізу судових вироків за ст. 367 КК України, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, нами виявлено лише декілька випадків, опосередковано пов'язаних із порушенням встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (вироки Тернівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 13.12.2023 у справі № 215/5670/23 [6] та Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 27.12.2024 у справі № 195/2260/24 [7]), в яких особа була засуджена за ст. 367 КК України. При цьому в жодному із них згадані делікти не призвели до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини – обов'язкової ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК України.

В окремих випадках діяння у вигляді порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, що призвело до заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини, могло навіть кваліфікуватись за ст. 135 КК України (вирок Деснянського районного суду м. Києва від 30.07.2024 у справі № 754/14302/23 [8]) як залишення в небезпеці.

На підставі викладеного вище можна дійти висновку про те, що до включення в КК України ст. 270-2 серед органів досудового розслідування та суду був відсутній єдиний підхід щодо визначення норми, за якою особа має бути притягнута до кримінальної відповідальності за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. З огляду на це, враховуючи негативну динаміку поширення даних деліктів, а також їхній підвищений рівень суспільної небезпеки, вважаємо, що включення до чинної редакції КК України ст. 270-2 КК України – своєчасний та соціально обумовлений крок з боку законодавця;

2. Під час проєктування ст. 270-2 КК України законодавцем було допущено порушення правил законодавчої техніки. Так, як вдало наголошує М. Акімов, назва ст. 270-2 КК України «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» тотожна назві ст. 175-3 КУпАП. Отже, два діяння (адміністративний проступок та тяжкий злочин) мають однакову назву (на порушення принципу правової визначеності, на необхідності дотримання якого

неодноразово наголошували Конституційний Суд України, Верховний Суд та Європейський суд з прав людини) [9, с. 22–23].

Повністю погоджуємось із викладеною вище тезою. Дійсно, відповідний підхід порушує правила законодавчої техніки, через що вбачається доречним внести зміни у назву однієї з перелічених вище норм;

3. Бланкетність диспозиції ст. 270-2 КК України створює певні складнощі для швидкої та правильної кваліфікації дій винного у вчиненні даного кримінального правопорушення. Українське законодавство передбачає широкий комплекс вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. Одними з основних нормативно-правових актів, що передбачають відповідні правила, є Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138 [10], та Вимоги щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579 [11].

Порушення різних вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту несе різний рівень суспільної небезпеки, тому, можливо, доречно конкретизувати в диспозиції ст. 270-2 КК України, які саме порушення призводять до кримінальної відповідальності за вказаною нормою, або ж доопрацювати зміст цієї статті шляхом закріплення кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочину.

На підставі викладеного вище доходимо висновку, що хоча рішення про включення до чинного КК України ст. 270-2 КК України і є соціально обумовленим, проте зміст даної норми містить ряд дискусійних положень, що свідчить про необхідність проведення в подальшому комплексного дослідження питання кримінальної відповідальності за порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень вбачається аналіз суб'єктивних та об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 270-2 КК України.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Каторкін Р. А. Окремі питання кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 111-1 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 215–221.

3. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України // *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 736–760.

4. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Торгівля людьми як делікт, що посягає на безпекове середовище // *Organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine : scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. Р. 205–229.

5. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» від 18.07.2023 № 16/03-2023/156095. *Верховна Рада України*. URL : <blob:https://itd.rada.gov.ua/d358a228-a78c-45f3-8767-50d61e963a46>.

6. Вирок Тернівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 215/5670/23 від 13.12.2023. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115602374>.

7. Вирок Томаківського районного суду Дніпропетровської області у справі № 195/2260/24 від 27.12.2024. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124095739>.

8. Вирок Деснянського районного суду м. Києва у справі № 754/14302/23 від 30.07.2024. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120674423>.

9. Акімов М. О. Деякі питання кримінально-правової оцінки порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (на прикладі законопроекту реєстр. № 9362-1 від 23 червня 2023 року). С. 22–25. URL : <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/494d3a6c-a8bf-484d-9f1e-acd19fde6236/download>.

10. Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF#n12>.

11. Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.

Вадим КОЛОМІЄЦЬ

викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0001-5678-675X>

ПСИХІЧНА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

У сучасному правовому суспільстві захист основоположних прав людини є пріоритетним завданням кримінального законодавства. Одним із таких прав є психічна недоторканність, яка забезпечує свободу особистості від незаконного впливу на її психоемоційний стан. В умовах розвитку інформаційних технологій, поширення психологічного насильства та маніпулятивних практик актуальність кримінально-правової охорони психічної недоторканності значно зростає. Незважаючи на важливість цього питання, нормативне закріплення та механізми захисту психічної недоторканності залишаються недостатньо дослідженими та потребують удосконалення.

У кримінальному праві України немає окремого визначення цього поняття, а відповідальність за посягання на психічну недоторканність найчастіше розглядається в контексті інших правопорушень, таких як погроза, катування чи доведення до самогубства. Право недоторканності є природним правом кожної людини. Воно включає в себе право як на фізичну, так і психічну недоторканність. Це право характеризується трьома взаємопов'язаними елементами.

Їх ще називають можливості-правомочності: 1) право на позитивні дії, тобто право користуватися й розпоряджатися своїм тілом, окремими його органами і тканинами, право вільно здійснювати вчинки відповідно до власної свідомості та волі; 2) право вимагати від інших суб'єктів виконання їх юридичного обов'язку не втручатися в фізичну та психічну складову особи без її дозволу, не допускати будь-якого негативного фізичного та психічного впливу на людину; 3) право на державний захист у різних формах (в тому числі і кримінально-правовими засобами) від неправомірних посягань на фізичну та психічну складову особи [1].

Психічна недоторканність як складова цього права охоплює захист особи від примусового або незаконного впливу на її свідомість, емоційний стан та свободу волевиявлення. Вона є важливим елементом особистої автономії людини та безпосередньо пов'язана з її гідністю, психічним здоров'ям та здатністю приймати самостійні рішення. У кримінально-правовому аспекті посягання на психічну недоторканність може проявлятися в різних формах, таких як психологічний тиск, маніпуляція, шантаж, погрози чи жорстоке поводження. Водночас сучасні реалії, зокрема розвиток цифрових технологій, поширення кібербулінгу, інформаційного насильства та пропагандистських методик, створюють нові виклики у сфері забезпечення психічної недоторканності. В науці кримінального права поряд з недоторканністю вживають поняття безпеки, яка може бути фізичною та психічною. Під нею розуміється стан захищеності людини від зовнішніх загроз усіх немайнових благ останньої.

Вважається, що безпека людини – це її соціальна захищеність, яка забезпечує зберігання самої людини та її окремих життєво важливих функцій у відповідності з найбільшими можливостями суспільства. Виділяють репродуктивну безпеку, психологічну безпеку, духовну безпеку, економічну безпеку, екологічну безпеку тощо. В. В. Шаблистий під психологічною безпекою розуміє стан захищеності свідомості людини від будь-яких розладів або факторів, що можуть їх спричинити [2, с. 212]. Таке визначення автор дає з урахуванням Закону України «Про психіатричну допомогу». [3].

Кримінально-правовий захист психічної недоторканності особи спрямований на запобігання будь-якому незаконному впливу, що може порушити її психоемоційний стан, викликати психологічні страждання або обмежити здатність до самостійного прийняття рішень. Важливим аспектом такого захисту є диференціація між законними діями,

спрямованими на вплив на свідомість людини (наприклад, психотерапія, педагогічний вплив), та протиправними формами впливу, які можуть мати на меті маніпуляцію, примус чи завдання психічних страждань.

У сучасному кримінальному законодавстві України існують норми, які певною мірою захищають психічну недоторканність особи. Зокрема, це статті Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за погрозу вбивством (ст. 129), доведення до самогубства або спроби самогубства (ст. 120), катування (ст. 127), домашнє насильство (ст. 126-1), а також примушування до вчинення дій, які суперечать волі особи (ст. 355) [4]. Однак ці норми є розрізненими й не охоплюють усіх можливих проявів незаконного впливу на психіку людини.

Отже, психічна недоторканність є невід'ємною складовою особистої автономії людини, що забезпечує її свободу від будь-якого неправомірного впливу на психоемоційний стан. В умовах сучасних загроз, таких як інформаційне насильство, кібербулінг, маніпулятивні практики та психологічний тиск, питання кримінально-правового захисту цього права набуває особливої актуальності.

Незважаючи на існуючі правові механізми, нормативно-правове регулювання психічної недоторканності в Україні залишається фрагментарним і потребує вдосконалення. Важливим завданням є розробка спеціальних кримінально-правових норм, які б комплексно регулювали відповідальність за різні форми психологічного насильства та незаконного впливу на свідомість людини.

1. Храмцов О. Щодо психічної недоторканності як об'єкта кримінально-правової охорони. Матеріали норвезько-української конференції, присвяченої діяльності Ф. Нансена в Україні у 1921–1922 роках, (Харків, 10–11 жовт. 2019 р.) / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна; Посольство Норвегії в Україні. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/3fc4a1c7-63c9-4abb-8444-3e7865d596b0/content> (дата звернення 14.02.2025р.).

2. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: Людино-центристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

3. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000. *Відомості Верховної Ради України*. № 19. С.143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (дата звернення 14.02.2025р.).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III. Дата оновлення: 26.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 14.02.2025р.).

Микола КОЛОМОЙЦЕВ

докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0005-8957-5509>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ОСОБИ У ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Принцип забезпечення права на захист закріплений у законодавстві всіх демократичних держав. Це є природним наслідком демократизації сфери кримінального судочинства та посилення правових гарантій для захисту інтересів його учасників. Водночас аналіз судової практики та наукових досліджень свідчить, що рівень довіри громадян до адвокатів залишається доволі низьким, серед окремих громадян – навіть нижче, ніж до представників органів досудового розслідування і суддів.

Окремі представники наукової спільноти та представники правозахисної сфери активно обговорюють потребу реформування адвокатури. Таку реформу визначають, як одну з надважливих складових комплексного оновлення правової системи України, спрямованого на утвердження верховенства права та забезпечення ефективного захисту прав громадян. Посилення інституту адвокатури відіграє значну роль у процесі демократизації суспільства,

оскільки адвокати є ключовими учасниками забезпечення справедливого судочинства та надання правової допомоги.

Низка проблемних аспектів функціонування інституту адвокатури, зокрема у напрямі реалізації такого виду адвокатської діяльності, як захист актуалізувалася в умовах правового режиму воєнного стану. Ба більше, реалізація права особи на захист в умовах воєнного стану значно ускладнюється, оскільки як на конституційному рівні, так і в основному законодавстві передбачені механізми, що допускають обмеження окремих прав і свобод людини та громадянина під час збройного конфлікту [1, с. 98].

Захист особи, яка бере участь у кримінальних процесуальних відносинах, є стратегічним завданням не лише кримінального провадження та його ключових учасників, але й усієї державної системи, яка відповідає за виконання правоохоронних і правозахисних функцій, а також за утвердження та забезпечення прав і свобод людини.

Забезпечення права людини на захист в умовах воєнного стану є значно ускладненим через обмеження певних прав і свобод, передбачених як на конституційному рівні, так і в основному законодавстві. В умовах війни забезпечення права на захист потребує комплексного підходу та співпраці держави, громадянського суспільства й міжнародної спільноти. Воєнний стан не повинен бути підставою для ігнорування прав людини, тому законодавчий орган України має оперативно реагувати на нові виклики, ухвалюючи закони, що відповідатимуть Конституції України та міжнародним угодам. Важливо, щоб нові законодавчі акти були адаптовані до сучасних умов існуючих механізмів захисту прав людини шляхом реформування судової системи. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, що включає як оновлення законодавства, так і посилення міжнародної співпраці для забезпечення ефективного захисту прав людини під час війни [2].

Одним із найважливіших викликів у сфері захисту особи та надання правничої допомоги затриманим за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення є забезпечення повної реалізації гарантій професійної діяльності адвоката в кримінальному провадженні. Це стосується, зокрема, права на конфіденційне спілкування між адвокатом і його клієнтом, а також своєчасного залучення адвоката як у випадках затримання особи за ст. 208 КПК України, так і під час розгляду справ у межах спеціального кримінального провадження.

Актуалізація змін у кримінальному процесуальному законодавстві в контексті повноцінної реалізації права особи на захист має охоплювати:

1. Впровадження правової процедури перевірки процесуальним керівником обґрунтованості відмови затриманого або підозрюваного від права на захист із урахуванням правових позицій ЄСПЛ.
2. Визначення процедури відмови адвоката від участі в кримінальному провадженні через обставини, спричинені змінами воєнно-політичної ситуації в державі.
3. Розроблення механізмів активізації роботи адвокатів регіональних центрів безоплатної правничої допомоги у провадженнях, що здійснюються за процедурою *in absentia* [2, с. 97].

Окрім того, гарантована можливість участі захисників у процесуальних діях у режимі відеозв'язку, на нашу думку, хоча і є обґрунтованою, однак має допускатися лише за наявності згоди на це особи, для захисту якої її залучено. Усі ті факти, коли у підозрюваного або обвинуваченого виникають підстави сумніватися в ефективності здійснюваного захисту, мають трактуватися на користь такої особи, а адвокат, який неналежно виконує свою функцію в кримінальному провадженні, підлягає відводу. Хоча фактично механізми оцінки діяльності залучених захисників досі не розроблено, таке питання, на нашу думку, є нарізним та обґрунтованим, а тому потребує подальшої комплексної уваги вчених і практиків.

1. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95–99.

2. Пошиванюк Т. Проблеми забезпечення права на захист під час війни. *Публічне право*. 2024. № 3 (55). С. 5–12. DOI: 10.32782/2306-9082/2024-55-1.

3. Коломойцев М. М. Сучасні виклики в захисті підозрюваного під час воєнного стану. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. № 3 (107). С. 97–105.

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-3385-6046>

**ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ТЕРОРИЗМУ ЧЕРЕЗ ІНФОРМАЦІЙНІ
РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА**

Сучасні реалії стрімкого розвитку інформаційних технологій і поширення цифрових комунікаційних платформ створюють нові виклики для забезпечення громадської безпеки. Інтернет, соціальні мережі та інші інформаційні ресурси стали не лише середовищем для обміну інформацією, але й інструментом для поширення небезпечних ідей, зокрема публічних закликів до вчинення терористичних актів. Така діяльність формує потенційну загрозу для життя та здоров'я громадян, порушує соціальну стабільність і сприяє підготовці до терористичних дій. У цьому контексті особливої актуальності набуває кримінально-правове дослідження публічних закликів до тероризму через інформаційні ресурси, ознаки яких визначено у ст. 258-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1].

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею, є громадська безпека, що забезпечує захищеність суспільних відносин від небезпечних посягань. Громадська безпека охоплює не лише фізичну безпеку людей, а й захищеність державних і громадських інститутів, що забезпечують стабільність суспільства [2, с. 249]. Умови цифровізації висувають нові вимоги до розуміння цього об'єкта, оскільки публічні заклики до тероризму через інформаційні ресурси можуть мати глобальний характер і швидко охоплювати значну аудиторію.

Актуальність теми дослідження обумовлена як зростанням кількості подібних кримінальних правопорушень, так і недосконалістю законодавства, спрямованого на їх попередження. Ефективність боротьби з терористичною діяльністю значною мірою залежить від чіткого визначення об'єкта кримінально-правової охорони, врахування його специфіки та розробки механізмів реагування на новітні виклики.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що питання визначення об'єкта кримінальних правопорушень терористичної спрямованості залишається актуальним та дискусійним. Багато вчених акцентують увагу на багатогранності громадської безпеки як об'єкта таких посягань, підкреслюючи її роль у забезпеченні захищеності суспільних відносин. Водночас існують різні підходи до тлумачення сутності цього об'єкта, що вимагає подальшого теоретичного опрацювання та вдосконалення законодавства. Серед таких авторів, слід виокремити імена наступних вчених: Бойко А. М., Дудоров О. О., Ємельянов В. П., Зеленецький В. С., Мельник М. І., Навроцький В. О., Пилипчук В. Г., Письменський Є. О., Тихий В. П., Хавронюк М. І. та інші.

Об'єкт кримінального правопорушення є одним із ключових елементів складу кримінального правопорушення, оскільки саме він визначає ті суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. Водночас питання правового регулювання публічних закликів до тероризму через інформаційні ресурси є дискусійним як на теоретичному, так і на практичному рівні. У науковій літературі висловлюються різні думки щодо співвідношення основного та додаткового об'єктів кримінального правопорушення, що спричиняє труднощі у застосуванні законодавства [3]. Наразі основним об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258-2 КК України, виступає громадська безпека [1]. Це підтверджується тим, що публічні заклики до вчинення терористичного акту спрямовані на порушення стабільності та захищеності суспільства, створюють загрозу для життя, здоров'я людей та загальної безпеки громадян.

Отже, поняття громадської безпеки є багатограним і охоплює систему суспільних відносин, що забезпечують захищеність людей, нормальне функціонування інфраструктури, підприємств та організацій. У контексті ст. 258-2 КК України публічні заклики до терористичного акту не лише створюють умови для потенційного вчинення терористичних

дій, але й формують середовище, у якому громадяни втрачають почуття безпеки, а суспільство в цілому перебуває в стані загрози. Це означає, що громадська безпека як об'єкт охоплює не лише фактичну захищеність від терористичних актів, але й психологічний стан суспільства, що є особливо важливим у сучасному інформаційному просторі.

Тихий В.П. вказує, що громадська безпека як родовий об'єкт кримінальних правопорушень охоплює захищеність суспільства від загроз, пов'язаних із діяльністю злочинних організацій, терористичними актами та іншими проявами терористичної діяльності. Сюди також входять питання незаконного та недбалого поводження зі зброєю й іншими предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також захист від пожеж та інших загроз. У той же час безпека виробничої діяльності та безпека руху і експлуатації транспорту виділяються як окремі, спеціалізовані види безпеки [4, с. 150].

Семикін М. В. стверджує, що громадська безпека як об'єкт кримінального правопорушення виявляється в реальній діяльності у своїх багатогранних аспектах: як певна цінність, як благо і потреба, як захищеність суспільства від різних небезпек, як діяльність із запобігання небезпекам, як суспільні відносини, що забезпечують відвернення та усунення загальної небезпеки, і як стан захищеності суспільства та його ключових цінностей: життя і здоров'я людей, власності, довкілля, нормальної діяльності підприємств, установ і організацій від загально небезпечних посягань [5, с. 40].

До того ж, громадська безпека нерозривно пов'язана з двома формами діяльності людей: дотриманням загальних правил безпеки та виконанням спеціальних правил безпеки. Загальні правила безпеки в контексті кримінального права містять не лише норми, що регулюють поводження із загальнонебезпечними джерелами, але й інші обов'язкові для всіх членів суспільства правила. Їх основною метою є попередження суспільно небезпечних наслідків у всіх сферах життєдіяльності. Водночас спеціальні правила безпеки стосуються дотримання норм, пов'язаних із безпекою виробництва та поводженням із предметами, що становлять підвищену небезпеку. Таким чином, громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони є багатогранним поняттям, що охоплює як загальний рівень захищеності суспільства від злочинних проявів, так і конкретні заходи щодо забезпечення безпечних умов функціонування у різних сферах суспільного життя.

На нашу думку, громадська безпека має відображати стан захищеності об'єктів кримінально-правової охорони від суспільно небезпечних посягань, пов'язаних із використанням загальнонебезпечних джерел заподіяння шкоди. Проте визначення основного об'єкта публічних закликів до терористичного акту викликає дискусії серед науковців і практиків. Однією з основних проблем є встановлення взаємозв'язку між громадською безпекою як безпосереднім об'єктом і тими інтересами, що можуть бути порушені внаслідок реалізації закликів до тероризму, такими як життя, здоров'я, права та свободи громадян.

Окрім громадської безпеки, деякі дослідники пропонують розглядати додаткові об'єкти, наприклад, суспільну стабільність, правопорядок або навіть інститути державності. Аргументація полягає в тому, що публічні заклики до терористичного акту часто спрямовані не лише на порушення безпеки, але й на дестабілізацію державної влади, підриг довіри до інститутів держави чи навіть розкол у суспільстві. Водночас визнання цих інтересів основним або додатковим об'єктом вимагає чіткого розмежування з іншими складами кримінальних правопорушень [6].

Труднощі також виникають у зв'язку з тим, що публічні заклики до терористичного акту, за своєю природою, мають інформаційний характер. Це ускладнює визначення безпосередньої шкоди, завданої громадській безпеці. Адже самі заклики, навіть якщо вони не реалізуються у формі терористичного акту, вже створюють загрозу суспільним відносинам і провокують потенційну небезпеку. У цьому контексті виникає проблема оцінки наслідків і межі між свободою слова та кримінально караними діями [7, с. 290].

Інша складність полягає у тому, що громадська безпека як об'єкт є досить широким поняттям. Законодавець намагається охопити не лише фактичні загрози, але й потенційні. Це викликає питання щодо меж кримінально-правової охорони, адже занадто широке тлумачення може призвести до зловживань, зокрема до надмірного переслідування осіб за висловлювання, що не становлять реальної загрози.

Також складнощі пов'язані із використанням інформаційних ресурсів, що є основним засобом поширення публічних закликів до терористичного акту. Інтернет, соціальні мережі, блоги та інші платформи дозволяють поширювати такі заклики в значних масштабах. Це породжує нові виклики для правоохоронних органів, адже потрібно не лише виявляти такі заклики, але й доводити їх спрямованість, зв'язок із терористичною діяльністю

та реальну загрозу для громадської безпеки. В умовах воєнного стану ці виклики стають ще складнішими, оскільки існує потреба в оперативному реагуванні на інформаційні атаки, маніпуляції та пропаганду, спрямовану на дестабілізацію внутрішньої ситуації в країні, а також у пошуках балансування між необхідністю захисту національної безпеки та збереженням прав людини, зокрема свободи слова та доступу до інформації.

Отже, проблематика визначення об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258-2 КК України, зумовлює як теоретичні, так і практичні труднощі. З одного боку, необхідно чітко визначити, що є громадська безпека у контексті публічних закликів до тероризму. З іншого боку, слід враховувати специфіку сучасного інформаційного простору, щоб адекватно реагувати на виклики, не порушуючи права та свободи громадян. Це вимагає подальшого вдосконалення законодавства, розвитку наукових підходів і адаптації правоохоронної діяльності до нових реалій.

Ураховуючи викладене, можна дійти висновку, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258-2 КК України, є громадська безпека як стан захищеності різних сфер життєдіяльності людей, зокрема ті, що охороняються законом про кримінальну відповідальність. Учиняючи публічні заклики до терористичного акту, винна особа посягає на громадську безпеку, підриваючи захищеність суспільства, окремих його членів, їх життя, здоров'я, а також соціально-політичну стабільність. Таким чином, порушується стан захищеності інститутів державної влади, безпека всіх громадян, включаючи їхнє право на життя та безпеку.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 25-26. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.01.2025).

2. Навчальний посібник для підготовки до атестації з курсу «Кримінальне право» / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 444 с.

3. Shablysty V. V., Kosiachenko K. E., Bereznia V. S., etc. Activities of international medical and humanitarian non-governmental organizations in Ukraine under the conditions of martial law. *Christian Journal for Global Health*. 2023. Vol. 10. No. 1. P. 33–42. URL : <https://journal.cjgh.org/index.php/cjgh/article/view/749> (дата звернення: 26.01.2025).

4. Тихий В. П. Відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. 2017. № 1 (1). С. 148–154.

5. Семикін М. В. Об'єкт злочину створення терористичної групи чи терористичної організації. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2005. № 31. С. 36–41.

6. Рудницька К. С., Тринів С. Л., Березняк В. С. Кримінологічна характеристика та заходи протидії кібертероризму. The 5th International scientific and practical conference «Topical issues of modern science, society and education» (November 28-30, 2021) SPC «Sci-conf.com.ua», Kharkiv, Ukraine. 2021. P. 2037-2041.

7. Березняк В. С., Людвік В. Д. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність у формі публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 289-291.

Антон МАРІЄНКО

старший інспектор з особливих доручень відділу контролю за обігом зброї ГУНП в Харківській області, кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0002-1501-0688>

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАНЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кримінологічний портрет особи злочинця є одним із ключових елементів у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Він є комплексним зображенням особистості правопорушника, що включає його психологічні, соціальні, поведінкові та біографічні характеристики. Ця інформація дозволяє правоохоронним органам глибше зрозуміти мотиви та способи дій злочинця, а також передбачити його можливі майбутні дії. Важливість такого портрету полягає в його здатності допомагати слідчим у виявленні закономірностей злочинної поведінки, що, зокрема, сприяє ефективнішому розслідуванню та попередженню

правопорушень та злочинів[1].

Особистість злочинця відрізняється від особистості законослухняної людини суспільною небезпекою, їй притаманні злочинні потреби і мотивація, емоційно-вольові, деформації негативні соціальні інтереси. Проблема особистості злочинця є однією з центральних для наук, пов'язаних зі злочинністю, і, передусім, для кримінології.

Суспільна небезпека особистості формується зазвичай ще до моменту здійснення злочину. Цей процес виражається у дисциплінарних та адміністративних правопорушеннях, аморальних вчинках. Однак кримінологія визначає вчинення злочину як момент якісного переходу від особистості, яка має соціально небезпечні якості, до особистості злочинця. Одні кримінологи стверджують, що про існування особистості злочинця можна говорити лише у визначених законом часових межах: від вступу в законну силу звинувачувального вироку суду і до відбуття покарання та погашення судимості [2].

Особистість злочинця найбільш повно характеризується саме в момент вчинення злочину, і тут спостерігаються особливості поведінки певних категорій злочинців. Зокрема, особистість озброєного злочинця відрізняється набором ознак, характерних саме для неї: а саме специфічними навичками, вміннями, комплексом інтересів та інших істотних і відносно стійких властивостей, що закономірно сформувалися під впливом негативних елементів соціального середовища, які, у підсумку, знайшли реалізацію у вчиненні злочину з використанням зброї як засобу досягнення поставленої мети [3].

Елементи психічної діяльності людини (навички, вміння, звички), комплекс морально-вольових характеристик особистості злочинця (сміливість, рішучість, жорстокість) і убивчість (потужність, ефективність) зброї, що ним обирається взаємопов'язані. Зокрема, людина, що володіє фізичною силою, рішучістю, досвідом бойових дій тощо, і має досвід вчинення злочинів, часто здатна змінити навколишню дійсність відповідно до своїх цілей і без застосування зброї. Якщо ж такі особи застосовують зброю, то ефективність їх злочинних дій різко зростає: посягання може відбуватися проти групи осіб, проти озброєних людей, проти співробітників правоохоронних органів тощо [4].

Особливості поведінки злочинця у момент вчинення злочину не лише відображають його особистісні характеристики, але й дозволяють слідчим зробити висновки щодо рівня підготовки, психічного стану, а також потенційної небезпеки для оточуючих. Формування кримінологічного портрета особливо важливе у випадках серійних злочинів, коли аналіз поведінки правопорушника допомагає виявити стійкі моделі злочинної діяльності та передбачити його наступні кроки. Окрім цього, він є важливим інструментом при визначенні тактики розслідування та подальшого затримання правопорушника. У випадках застосування зброї важливим аспектом є не лише технічна сторона, а й психологічний профіль особи, яка наважується використовувати засоби насильства. Озброєний злочинець, як правило, діє впевнено і з холодним розрахунком, що значно ускладнює процес його затримання та нейтралізації. Водночас особисті якості, такі як агресивність, жорстокість і прагнення до домінування, посилюються через доступ до зброї. Це робить такі злочини більш небезпечними та потребує особливої уваги з боку правоохоронних органів при складанні плану операції.

Характеристика особи злочинця повинна давати опис людини як соціально-біологічної системи, властивості й ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розслідування злочинів. До таких властивостей людини належать фізичні, біологічні й соціальні [4, с. 422].

Кримінально-процесуальне законодавство України безпосередньо не регламентує діяльність зі складання та застосування портретів злочинців. Але було б помилкою відмовлятися від їх використання у правоохоронній діяльності, обґрунтовуючи це складністю самої процедури і браком фахівців. Незважаючи на те, що портрети не є доказами в кримінальних провадженнях, їх можна застосовувати під час пошуку доказів, а також із тактичною метою під час провадження гласних і негласних слідчих (розшукових) дій щодо встановлення винних. В умовах відсутності достатньої інформації з їх допомогою можна уточнити, звузати коло причетних до злочину осіб, висунути і здійснити перевірку версій, які виникають тільки під час його використання.

Під час роботи з інформацією стосовно злочинця потрібно дотримуватися того принципу, що його криміналістичний портрет не обов'язково має вказувати на конкретну особу. Метою його складання є створення загального уявлення про тип особистості злочинця, вироблення стратегії, пропонування варіантів того, як знайти особу, що вчинила злочин. Індивідуальне запобігання злочинам починається з того моменту, коли стають відомі

відомості щодо особи, поведінка якої свідчить про наявність підстав для індивідуального запобігання злочинам [5]. Якщо слідчі мають дані про осіб, які підходять під опис, то криміналістичний портрет може допомогти розробити тактику проведення допиту, обшуку, затримання тощо.

Отже, кримінологічний портрет злочинця виступає важливим інструментом у комплексі заходів, спрямованих на розслідування та розкриття злочинів. Його складання допомагає виявляти індивідуальні риси правопорушників, що впливають на вибір методів вчинення злочину та стратегії подальшого ухилення від відповідальності. Застосування такого портрета дозволяє органам досудового розслідування адаптувати тактику слідчих дій, зокрема під час проведення допитів, обшуків та затримань, а також підвищує ймовірність виявлення злочинців, особливо коли є недостатньо прямих доказів. Окрім того, портрет дає змогу прогнозувати подальші злочинні дії та вживати превентивних заходів щодо мінімізації загроз. Це особливо актуально для роботи з рецидивістами та серійними злочинцями, де поведінкові моделі відіграють ключову роль у встановленні закономірностей їх діяльності. Незважаючи на те, що кримінологічний портрет не має статусу прямого доказу в судовому процесі, він є важливим інструментом у процесі збору інформації, перевірки версій та вироблення загальної стратегії розслідування. У підсумку, інтеграція такого портрету до слідчих дій значно підвищує ефективність пошуку злочинця та сприяє успішному завершенню кримінального провадження.

1. Кримінологічний аналіз особи злочинця. Бібліотека Studies. URL : <https://studies.in.ua/analiz-ta-prognoz-zlochynnosti/3935-krimnologchniy-analz-osobi-zlochincyua.html>.
2. Кримінологія : Загальна та Особлива частина навчальний посібник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 513 с.
3. Калюга К. В. Криміналістичний портрет озброєного злочинця. К. В. Калюга. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. 78. С. 68-74.
4. Салтєвський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики/ За ред. М. В. Салтєвського. Київ : 1994. 180 с.
5. Калюга, К. В. Щодо побудови типового криміналістичного портрета злочинця в різних видах злочинів / К. В. Калюга. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 4. С. 122-128 . URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_4_20.
6. Марієнко А. О. «Індивідуальне запобігання злочинам органами внутрішніх справ у системі протидії злочинності: сучасний стан проблеми» *Jurnalul juridic national : teorie si practica*. 2014. № 4 (8). С. 192–197.

Олена МАТЮШЕНКО

т.в.о. завідувача кафедри
кримінального права,
кандидат наук з державного
управління, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-8216-5316>

Тарас КРАВЧУК

старший викладач кафедри
кримінального права,
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0004-0319-0150>

(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)

**ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ
ЩОДО УТРИМАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ ЗАХИСНИХ
СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ (ст. 270-2 КК): АНАЛІЗ СКЛАДУ**

Відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» від 09.01.2025 р., до норм Кримінального кодексу

України (далі – КК) додалася ще одна стаття – 270-2 КК «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту». Метою даних змін було запровадження адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення вимог утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд та посилення відповідальності за порушення вимог пожежної та техногенної безпеки і узгодження вимог Кодексу України про адміністративні правопорушення з вимогами Кодексу цивільного захисту України та цивільного захисту (в частині назви центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту), а також забезпечення безпеки населення України в умовах воєнного стану, збереження життя і здоров'я людей та вдосконалення правового механізму притягнення осіб, винних у порушенні вимог законодавства щодо забезпечення належного утримання та функціонування захисних споруд цивільного захисту, до відповідальності.

Видається, що основним безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення слід вважати суспільні відносини у сфері забезпечення громадської безпеки. Обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом – життя і здоров'я людини, факультативним додатковим безпосереднім об'єктом – право власності, громадський порядок, довкілля, безпека людства.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК, охоплює: 1) діяння (дію чи бездіяльність) у формі порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту або незабезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги; 2) наслідки у вигляді заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людини; 3) причинний зв'язок між діяннями та наслідками; 4) обстановку вчинення правопорушення – оголошення сигналу повітряної тривоги.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-2 КК, спеціальний. Ним має визнаватися фізична осудна особа, що досягла 16 років, до обов'язків якої входить утримання та експлуатація об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, а також забезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в разі оголошення сигналу повітряної тривоги.

Суб'єктивна сторона – необережна або змішана форма вини (щодо суспільно небезпечного діяння у вищевказаних формах). Психічне ставлення до наслідків, передбачених ст. 270-2 КК, характеризується лише необережною формою вини. Мотив і мета даного кримінального правопорушення не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони.

Очевидно, що описані у диспозиції ст. 270-2 КК діяння на сьогодні повністю охоплюються положеннями чинної ст. 367 КК «Службова недбалість», що передбачає відповідальність за невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 1 ст. 367 КК), а також за ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 367 КК). Таким чином, діяння, описані у щойно прийнятій ст. 270-2 КК, фактично передбачаються положеннями давно чинної ст. 367 КК.

Окрім того, звертає увагу санкція: ч. 1 ст. 367 КК передбачає основні альтернативні покарання у виді штрафу (від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян); виправних робіт на строк до двох років; обмеження волі на строк до трьох років. Обов'язковим додатковим покаранням у санкції вказаної норми є позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. У свою чергу, діяння, передбачене ч. 2 ст. 367 КК, карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого. Тобто ст. 367 КК сконструйована законодавцем як нетяжкий злочин.

Натомість санкція ст. 270-2 КК є безальтернативною і передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. Отже, діяння, передбачене ст. 270-2 КК, є тяжким злочином.

Підсумовуючи викладене, стає очевидним, що наявних у чинному кримінальному законодавстві норм достатньо для ефективного реагування на випадки порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду

захисних споруд цивільного захисту, якщо це призвело до загибелі людини або інших тяжких наслідків, та диференціації покарання залежно від конкретних обставин справи. Тому ми змушені констатувати, що внесення Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» від 09.01.2025 р. до положень КК статті 270-2, незважаючи на задекларовану суспільно корисну мету, спричинить конкуренцію кримінально-правовим нормам, проте аж ніяк не полегшить роботу правозахисних органів при кваліфікації та відмежуванні вказаних кримінально протиправних діянь.

Лілія МЕЖЕВСЬКА
заступник директора ННІ
права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Дніпро, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-7413-949X>

ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПОНЯТТЯМИ ВІЙСЬКОВІ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Збройна агресія російської федерації проти України розпочалася у 2014 році, а 24 лютого 2022 року почалося повномасштабне вторгнення. За цей час російськими окупантами було скоєно величезну кількість воєнних злочинів проти України та її народу.

Найбільш поширені воєнні злочини, які скоєні на території України окупантами, несли наступний характер: *умисні вбивства цивільного населення* (російські військові обстрілювали житлові райони міст та селищ, вбиваючи тисячі мирних жителів, серед яких були діти); *катування та нелюдське поводження* (російські окупанти катували українських військовополонених та цивільних заручників, піддаючи їх жорстоким знущанням та тортурам); *згвалтування та сексуальне насильство* (російські військові неодноразово гвалтували жінок, дівчат та навіть дітей на окупованих територіях); *руйнування цивільної інфраструктури* (російські окупанти знищують лікарні, школи, дитячі садки, житлові будинки та інші об'єкти цивільної інфраструктури, що є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права); *депортація населення* (російські окупанти незаконно вивозять українських громадян, зокрема дітей, на територію росії); *використання забороненої зброї* (російські військові використовують касетні бомби, фосфорні боєприпаси та інші види забороненої зброї, що призводить до численних жертв серед цивільного населення).

Цей список далеко не повний, і щодня стають відомі все нові факти про воєнні злочини, скоєні російськими окупантами в Україні.

З вищевикладеного слід взяти до уваги, що військові злочини та воєнні злочини – це два різні поняття, хоча вони можуть бути пов'язані між собою.

Військові злочини – це злочини, які вчиняються військовослужбовцями проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби. Вони можуть стосуватися порушення військової дисципліни, зловживання службовим становищем, перевищення повноважень тощо. Такі злочини можуть бути вчинені як під час воєнних дій, так і в мирний час.

Воєнні злочини – це грубі порушення міжнародного гуманітарного права, які вчиняються під час збройних конфліктів. Вони спрямовані проти цивільного населення, військовополонених, поранених та інших осіб, які не беруть участі у бойових діях. До воєнних злочинів належать, зокрема, умисне вбивство, катування, згвалтування, насильницьке переміщення населення, знищення культурних цінностей тощо.

Основна відмінність між цими поняттями полягає в тому, що військові злочини стосуються внутрішнього порядку військової служби, тоді як воєнні злочини є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів.

Важливо зазначити, що відповідальність за вчинення військових та воєнних злочинів передбачена як національним законодавством, так і міжнародним правом.

Ознаки воєнних злочинів:

- Міжнародний характер: воєнні злочини є грубими порушеннями міжнародного гуманітарного права, які закріплені в міжнародних договорах та звичаєвому праві;
- Збройний конфлікт: воєнні злочини вчиняються під час міжнародних або внутрішніх збройних конфліктів;
- Систематичність або масштабність: воєнні злочини можуть бути окремими актами або частиною широкомасштабної чи систематичної практики;
- Спрямованість проти захищених осіб: воєнні злочини спрямовані проти цивільного населення, військовополонених, поранених та інших осіб, які не беруть участі у бойових діях;
- Умисел: воєнні злочини вчиняються умисно, тобто з усвідомленням характеру своїх дій та їх наслідків.

Види воєнних злочинів:

- Злочини проти людяності: широкомасштабні або систематичні напади на цивільне населення, зокрема вбивства, катування, згвалтування, насильницьке переміщення, рабство, апартеїд тощо;
- Серйозні порушення Женевських конвенцій: умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, умисне заподіяння тяжких страждань або серйозного uszkodження тіла чи здоров'я, незаконне та свавільне руйнування або присвоєння майна, примус військовополоненого служити у збройних силах ворога, умисне позбавлення військовополоненого права на справедливий суд тощо;
- Інші воєнні злочини: напади на цивільне населення або окремих цивільних осіб, напади на цивільні об'єкти, використання забороненої зброї, віроломство, мародерство тощо.

Відповідальність за воєнні злочини:

Особи, які вчинили воєнні злочини, а також ті, хто віддавав накази про їх вчинення або сприяли їх вчиненню, несуть кримінальну відповідальність.

Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію щодо переслідування осіб, обвинувачених у вчиненні воєнних злочинів.

Військові злочини – це злочини, які вчиняються військовослужбовцями проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби. Вони можуть стосуватися порушення військової дисципліни, зловживання службовим становищем, перевищення повноважень тощо. Такі злочини можуть бути вчинені як під час воєнних дій, так і в мирний час.

Ознаки військових злочинів:

- *Суб'єкт:* військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів;
- *Об'єкт:* встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби;
- *Форми:* порушення військової дисципліни, зловживання службовим становищем, перевищення повноважень, невиконання наказу, дезертирство тощо;
- *Наслідки:* можуть бути різними – від дисциплінарних стягнень до кримінальної відповідальності.

Види військових злочинів:

- Злочини проти порядку підлеглості та військової честі: непокоря, невиконання наказу, образа військовослужбовця, порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями тощо;
- Злочини проти проходження військової служби: ухилення від військової служби, дезертирство, самовільне залишення частини, втрата військового квитка тощо;
- Злочини проти порядку користування військовим майном та його збереження: розкрадання військового майна, його пошкодження або знищення, недбале зберігання тощо;
- Злочини проти порядку експлуатації військової техніки: порушення правил експлуатації, що спричинило аварію або катастрофу, тощо.

Відповідальність за військові злочини:

Військовослужбовці, які вчинили військові злочини, несуть відповідальність згідно із законодавством України. Залежно від тяжкості злочину, може бути застосовано дисциплінарне стягнення, адміністративне покарання або кримінальне покарання.

Важливо зазначити, що деякі військові злочини, такі як мародерство, насильство над цивільним населенням, можуть також кваліфікуватися як воєнні злочини, якщо вони вчинені під

час збройного конфлікту.

Військові злочини регулюються як міжнародним, так і національним законодавством.

Міжнародне право:

- Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них встановлюють стандарти гуманного поводження під час збройних конфліктів та забороняють певні дії, які вважаються воєнними злочинами;

- Римський статут Міжнародного кримінального суду визначає юрисдикцію Суду щодо переслідування осіб, обвинувачених у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

Національне законодавство України:

- Кримінальний кодекс України містить розділ XVI «Кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби», який встановлює відповідальність за військові злочини.

- Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» регулює порядок проходження військової служби та встановлює обов'язки військовослужбовців.

- Закон України «Про оборону України» визначає основи організації оборони держави та повноваження органів державної влади у цій сфері.

Важливо зазначити, що деякі військові злочини, такі як мародерство, насильство над цивільним населенням, можуть також кваліфікуватися як воєнні злочини, якщо вони вчинені під час збройного конфлікту.

Всі особи, винні у скоєнні воєнних злочинів, будуть притягнуті до відповідальності. Україна та міжнародні організації проводять ретельне розслідування кожного випадку воєнного злочину, щоб забезпечити справедливість для постраждалих та покарати винних.

Особи, які вчинили військові злочини, несуть відповідальність згідно із законодавством України. Залежно від тяжкості злочину може бути застосовано дисциплінарне стягнення, адміністративне покарання або кримінальне покарання.

Отже, для реалізації на практиці положень Конституції України щодо захисту прав, законних інтересів людини і громадянина, а також вектор спрямованості вступу до Європейського Союзу слід переглянути відповідне військове законодавство та удосконалити його.

1. Міжнародне право /А. О. Гачкевич // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс] /Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018.

2. Кримінальний кодекс України.

3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу».

4. Закон України «Про оборону України».

Тетяна ОРЛОВА

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Ілля ВОЛОБУС

студент навчальної групи 01-22-04 факультету прокуратури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-7635-1160>

<https://orcid.org/0009-0008-2607-0548>

ПРО СУТНІСТЬ ПЕДОФІЛІ ТА ТИПОВІ ОЗНАКИ ПОВЕДІНКИ ОСІБ ІЗ ТАКИМИ РОЗЛАДАМИ

Українське суспільство переживає наразі вкрай важкі часи. Збройна агресія Російської Федерації принесла біль і жахиття до кожної родини. Багато українців були вимушені залишити свої оселі та виїхати за кордон. У зв'язку із руйнуванням та банкрутством підприємств значна частина населення втратила можливість достойного заробітку. Часто наодинці у вирішенні соціально-побутових проблем залишаються літні люди, жінки з

маленькими дітьми, оскільки чоловіки вимушені ставати на захист нашої держави. На фоні цієї соціальної кризи спостерігається стрімке зростання злочинності як насильницької, так і корисливої спрямованості. Окреме занепокоєння викликає активізація осіб із небезпечними психічними розладами, особливе місце серед яких займає педофілія. У представленому дослідженні поставлено за мету розібрати поняття та ознаки цієї девіації, оскільки досить розповсюдженим є помилкове уявлення про неї.

Зокрема, у соціумі часто можна почути твердження про те, що розлад на педофілію є в дорослих чоловіків, яким подобаються дівчата-підлітки віком 14-16 років і вони допускають інтимні зв'язки з ними. Впевнено можна стверджувати, що це хибна оцінка, оскільки сексуальний інтерес і збудження від спостереження тіла іншої людини із вторинними ознаками статевого розвитку в психіатрії та сексології [1] визнається нормою [2, с.34; 3, с.112]. Хоча з точки зору кримінально-правової кваліфікації зазначена поведінка містить ознаки кримінальних правопорушень передбачених статтями 155 (вступ у статевий зв'язок з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку) та 156 (розбещення неповнолітніх) Кримінального кодексу України.

Що ж є розладом на педофілію, та які ознаки поведінки характеризують (і видають) особу, яка має цей важкий сексуальний розлад? Відповідям на ці питання присвячено наше дослідження.

Педофілія – це патологічний психофізіологічний розлад, що виражається у стійкому сексуальному потягу (сексуальному бажанні, вабленні) до дітей, тіло яких не характеризується вторинними статевими ознаками, зокрема відсутні ознаки розвитку молочних залоз у дівчат, округлення сідниць, статеве оволодіння певних ділянок тіла. Цей потяг виражається у сексуальному бажанні задовольнити себе шляхом контакту, включаючи різні тактильні дії та статевий акт, з дітьми віком до одинадцяти максимум до тринадцяти років.

Оскільки для педофіла основним стимулом сексуального збудження є дитяче тіло, стать жертви не має для них особливого значення, але фіксуються й непоодинокі випадки стійкого гетеро і гомосексуального уподобання.

Треба звернути увагу на той важливий факт, що стійкість сексуального потягу у збоченців спостерігається щодо певної вікової характеристики дітей. Кожен з них має в уяві свій образ жертви. Відтак, одні педофіли проявляють інтерес до дітей дошкільного віку, інші обирають тільки жертв шкільного віку. Потрібно також зазначити, що слідчо-судовою практикою зафіксовані випадки прояву такої девіації до дітей двох-трьох років, і навіть до немовлят.

Окрім педофілії, кримінально караними визнаються такі патологічні сексуальні розлади, як зоофілія (сексуальний потяг до тварин), некрофілія (сексуальний потяг до мертвих тіл), садизм (задоволення від спричинення тілесних ушкоджень та болю), ексгібіціонізм (сексуальне задоволення від стрімкого оголення статевого члена і його демонстрації та лякання людей у публічних місцях).

Психіатри виділяють наступні причини виникнення вищевказаних девіацій поведінки: 1) органічне ураження головного мозку внаслідок механічної травми у пологах, від падіння, тощо; від токсичного впливу алкоголю, наркотиків; вікові патологічні зміни клітин мозку; 2) фізіологічні проблеми інтимного характеру: імпотенція, гіперсексуальність; 3) хронічний патологічний страх перед жінками та інтимними відносинами з ними, що сформувався внаслідок негативного досвіду [4]. Наприклад, формування розладу через сексуальну відразу від жінок унаслідок систематичних покарань у дитинстві та жорстокого виховання матір'ю (жінкою-опікуном) або систематичного спостереження у дитинстві статевих актів матері, яка була алкоголізованою чи займалась проституцією.

Необхідно зазначити, що зовнішність педофіла і його поведінка не видають його хворобливий сексуальний розлад. Це не якийсь «страшний дядько». Навпаки, людина з цим діагнозом, як правило, привітна, комунікабельна, достойно виглядає, вміє легко зацікавити дітей розмовою, грає з ними із задоволенням. Діти люблять бути в компанії з таким чоловіком. Часто вони обирають професію, пов'язану із постійним близьким тактильним контактом з дітьми. Наприклад, тренер, вчитель, вихователь, лікар, аніматор у дитячому таборі, керівник гуртка чи секції. Професія дозволяє залишатись з дітьми наодинці і навіть, під час виникнення конфліктів, обґрунтовувати «необхідність» близьких стосунків із дітьми і зайвий тактильний контакт (обійми, поцілунки, тримання за руки тощо).

Аналіз слідчо-оперативної практики та спеціальної літератури, дозволяє сформувати наступний криміналістичний профіль педофіла. Це чоловік понад тридцять років. Друзів

серед однолітків у нього мало, буквально один-два. Якщо він перебуває у шлюбі, то відносини з дружиною у нього більше «товариські», а інтимні контакти зведені до мінімуму або взагалі відсутні. З роботою у нього також не все гаразд – вона або низької кваліфікації та мало оплачувана, або її немає зовсім. Часто така особа має попередню судимість за викрадення чужого майна.

Він любить «дитячі» заняття, ними цікавиться сильніше, ніж «дорослими» захопленнями (мисливством, рибалкою тощо). Хобі педофіла гарантовано зацікавить дитину. Це може бути колекціонування дорогих іграшок, старовинної зброї, утримання екзотичних тварин, плавання у басейні, збирання моделей літаків і автомобілів, майстрування лялькових будиночків, туристичні походи.

Одна з кімнат чи окреме приміщення (гараж, горище, підвал), що належать педофілу, оформлені відповідно до уподобань дітей тієї вікової групи, що є для нього найбільш привабливою. Там часто знаходяться речі дітей (одяг, білизна, іграшки, що викрадені) їх фотографії, відеозаписи з ними. У кожного маніяка, до речі, була своя колекція речей жертв, що нагадували епізоди гвалтувань або вбивств.

Під час розмови, допиту, описуючи дітей, вони використовують в розмові такі слова, як «безневинний», «казковий», «чистий», «ніжний», «ангельський» та інші, що виглядають недоречними і надто експресивними.

Педофіли рідко вчиняють раптові напади і гвалтують дітей, допускаючи генітальне, анальне чи оральне проникнення у тіло. Як правило, вони довгий час фантазують про цей акт, уявляють різні його «сценарії», передивляються дитячу порнографію, мастурбують на дитячі речі, фотографії, відеозаписи тощо. До статевому акту з жертвою вони тривалий час готуються. Встановлюють спочатку довірливі близькі відносини, наближаючись у емоційному і тактильному контактах з дитиною, розповідаючи їй про інтимні відносини, переглядаючи з нею порнографію чи інше. Педофіли проявляють свій хворобливий потяг, коли дозволяють собі роздягати дітей, оглядати їх статеві органи і демонструвати свої, просити торкатися до них, мастурбувати в присутності дітей. Значно рідше справа доходить до статевому акту (генітального чи анального проникнення).

Небезпека залишення педофілів без вчасного діагностування, покарання і лікування полягає у наступних фактах.

Педофіл ніколи не зупиниться. Він може стримувати свої фантазії і потяг тільки якщо він проходить лікування у психотерапевта, приймає медикаментозні препарати тощо.

Педофіл завжди буде заходити у своїх протиправних діях до дітей далі й далі (спочатку просто торкався, обіймав, садив на коліна, потім почне роздягати дитину, цілувати, а потім згвалтує).

Жертви дій педофіла – це діти зі зламанною психікою. Без належної реабілітації, допомоги психолога такі діти у дорослому житті важко соціалізуються, не мають повноцінної родини та інтимного життя. Жертви педофілів – це або жертви в житті

надалі, або особи, які відрізняються потребою крайніх форм садизму. Серед серійних вбивць дуже велика кількість саме тих, які в дитинстві пережили згвалтування.

Саме наведені підстави вимагають від науковців і практиків правоохоронців дуже уважно ставитись до цієї проблематики, постійно досліджувати причини і умови, що дозволяють педофілам уникати покарання і належної терапії.

1. Сексологія : Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. Вікіпедія: стаття від 28 березня 2022 року, URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>.

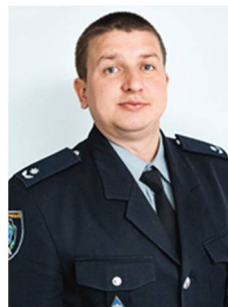
2. Нормальна та кримінальна сексологія: підручник. А. П. Чуприков, Б. М. Цуприк. Київ : Персонал, 2011. 252 с.

3. Психологічна та кримінологічна сексологія: навч. посіб. / Г. М. Закалик, Ю. М. Терлецька, Н. М. Шувар. Львів : Львівська політехніка, 2018. 348 с.

4. Мартинюк А. І. Причини формування девіантної поведінки. Патопсихологія : навч. посібник. URL : https://pidru4niki.com/12090810/psihologiya/prichini_formuvannya_deviantnoyi_povedinki.

**Володимир
ПЕТРОВ**
кандидат
юридичних наук,
депутат
Світловодської
міської ради
Кіровоградської
області

**Сергій
ШЕВЧЕНКО**
заступник директора
Інституту
післядипломної
освіти та підвищення
кваліфікації
Дніпровського
державного
університету
внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних
наук, доцент

<https://orcid.org/0009-0007-6769-8553>

<https://orcid.org/0000-0002-0079-3069>

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТІ АБО ЗАВОЛОДІННЮ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Конституція України у ст. 13 проголосила, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Згідно зі ст. 41 Основного Закону кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Такі положення Основного закону держави знайшли своє відображення в КК України, Розділ VI Особливої частини якого покликаний охороняти відносини власності в Україні. Разом із тим корислива злочинність завжди характеризується високим рівнем поширеності, проте є своєрідні винятки. Одним із них є привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України), що обтяжено віднесенням такого діяння до корупційних кримінальних правопорушень [1].

Так, згідно із даними Офісу Генерального прокурора (до 02 січня 2020 р. – Генеральної прокуратури України), у 2019 р. обліковано 8417 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, з них повідомлено про підозру – 3900 особам; відповідно у 2020 р. – 11 160, підозр – 5676, у 2021 р. – 11 012, підозр – 6040, у 2022 р. – 6698, підозр – 3074, у 2023 р. – 8452, підозр – 4054, за 6 місяців 2024 р. – 4501, підозр – 2874. Разом із тим в Єдиному державному реєстрі судових рішень за аналогічний період виявлено лише 1964 електронні копії обвинувальних вироків за привласнення або розтрату.

Згідно з даними Держаної судової адміністрації України у 2019 р. за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, засуджено 340 осіб, із них за ч. 2 ст. 191 КК України – 14 осіб; у 2020 р. – 276 осіб, за ч. 2 ст. 191 КК України – 7 осіб; відповідно у 2021 р. – 259 осіб, із них за ч. 2 ст. 191 КК України – 24 особи; у 2022 р. – 201 особу, із них за ч. 4 ст. 191 КК України – 29 осіб (з 03.03.2022 внесено кваліфікуючу ознаку – в умовах воєнного чи надзвичайного стану); у 2023 р. – 163 особи, із них за ч. 4 ст. 191 КК України – 86 осіб.

Досить незначна кількість засуджених осіб відносно виявлених кримінальних правопорушень свідчить про наявність як теоретичних, так і практичних проблем притягнення до кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Для їх вирішення пропонується:

1. З урахуванням додаткових негативних наслідків визнання особи винуватою у вчиненні корупційного кримінального правопорушення (внесення запису до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення, неможливість бути звільненим від покарання із випробуванням та ін.) доведена необхідність письмового ознайомлення підозрюваного із ними в ході досудового розслідування та доведення стороною обвинувачення наявності не тільки корисливого мотиву, а й мети отримання

неправомірної вигоди в усіх кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

2. Доведена доцільність наукового обґрунтування віднесення певного кримінального правопорушення до корупційних або пов'язаних із корупцією за суттю самого діяння чи за суб'єктом його вчинення з урахуванням положень Закону України «Про запобігання корупції» – воно повинно містити ознаки корупції та насамперед можливого отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Дослідження зарубіжного досвіду надало можливість дійти висновку, що кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характерна для більшості країн пострадянського простору. Разом із тим аналіз зарубіжних кримінальних законодавств засвідчив, що відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем розміщена в розділах або главах про відповідальність за злочини проти власності, що, в свою чергу, дає змогу стверджувати, що родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері охорони власності.

В результаті дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було встановлено, що безпосереднім об'єктом правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, виступають суспільні відносини щодо охорони права власності. Додатковий обов'язковий об'єкт становлять суспільні відносини у сфері нормального функціонування державної служби (у широкому розмінні цього поняття) [2].

Суб'єктивна сторона привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характеризується виключно прямим умислом, корисливим мотивом та метою незаконного збагачення (отримання неправомірної вигоди).

Доведено, що привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, дійсно, має всі ознаки корупційного кримінального правопорушення. Зважаючи на це, діяння, передбачене ч. 2 ст. 191, має кваліфікуватись як корупційне кримінальне правопорушення. При цьому, мають бути враховані всі передбачені КК України для суб'єкта кримінального правопорушення наслідки.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Вадим ХАШЕВ

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-2240-0713>

ПИТАННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ У ВІТЧИЗНЯНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Прояви нетерпимого ставлення окремих осіб до представників суспільства, які відрізняються за кольором шкіри, формою очей, національністю, релігійними переконаннями, були і залишаються соціальною й політичною проблемою майже кожної країни. Спалахи цих явищ часто обумовлюються закономірними для світу процесами (такими як, наприклад, перенаселення території, неконтрольована еміграція, загострення релігійного або регіонального протистояння, військові дії тощо) [1, с.162]. На сьогодні в Україні, внаслідок російського вторгнення, вищезазначені процеси значно загострились, що обумовлює актуальність дослідження проблем кримінальної відповідальності за умисне вбивство на ґрунті нетерпимості.

Як справедливо відзначає О. О. Дудоров, що «останнім часом в юридичній літературі дії, що означають нетерпимість, стали позначатись терміном «мова ворожнечі», який є більш м'яким варіантом англійського «hate speech» (буквально – мова ненависті). За визначенням Міжнародної амністії, «мова ворожнечі» – це будь-який вираз або дія, що розпалює міжнаціональну, расову або релігійну ненависть і прямо або непрямо закликає до насильства, відмежування і нетолерантності» [2, с.520]. Тобто замість нетерпимості сьогодні, згідно з міжнародними стандартами, доцільніше вживати термін «ненависть». І саме тому у вітчизняному правовому полі вживається термін «злочини на ґрунті ненависті».

Наприклад, А. В. Савченко вважає, що умисне вбивство, учинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (далі – КК)), кваліфікують тоді, коли винний прагне продемонструвати людську неповноцінність потерпілого через приналежність останнього до конкретної раси, нації (національності) чи етнічної групи або релігійної конфесії (віровчення) та внаслідок цього виявляє своє упереджене, ненависницьке ставлення до нього [3, с. 175]. Тобто нетерпимість виявляється саме у ненависті до окремих груп людей або навпаки. Можна сказати, що ці два терміни є синонімами.

Розглянемо детальніше, що є «злочинами на ґрунті ненависті». За визначенням ОБСЄ ними вважають ті злочини, причиною яких стала нетерпимість щодо певних груп у суспільстві [4, с.7]. Такі групи людей наділені схожими, так званими, захищеними ознаками. Тобто захищеною ознакою вважається якась базова або основна ознака, спільна для групи осіб, – наприклад, «раса», релігія, етнічна приналежність, мова, сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність [4, с.7]. Фактично це злочинні дії, мотивовані упередженням щодо певних груп людей. Мотивацію упередженості можна визначити загальноновизнаними негативними думками, стереотипними припущеннями, нетерпимістю або ненавистю, спрямованими до певної групи, що має спільні характеристики, такі як раса, етнічна приналежність, мова, релігія, національність, сексуальна орієнтація, стать чи будь-яка інша фундаментальна характеристика [5]. Оскільки всі люди мають ті чи інші захищені ознаки, жертвою злочину на ґрунті ненависті може стати будь-хто – як представники переважаючих груп, так і представники меншин [6, с. 10].

Підвищена суспільна небезпечність злочинів на ґрунті ненависті обумовлюється низкою факторів, серед яких фахівці ОБСЄ виділяють такі:

- злочини на ґрунті ненависті мають тенденцію до збільшення, оскільки злочинці вважають свої дії морально виправданими. Якщо відповідна громада не може ефективно покарати і засудити злочини на ґрунті ненависті, такі та інші потенційні злочинці

вважатимуть за належне продовжувати свою діяльність, через що кількість злочинів на ґрунті ненависті зростає;

– злочинам на ґрунті ненависті, як правило, властива ескалація: ті, хто починають з незначних правопорушень і кого вчасно не ввіймали і не зупинили, надалі тяжіють до більш насильницьких дій. Відтак, навіть не дуже тяжкі злочини, вчинені з мотивів упереджень, небезпечні та потребують жорсткої реакції.

– злочини на ґрунті ненависті розвиваються здебільшого по спіралі: такі злочини посиляють дуже потужні сигнали. Від злочину на ґрунті ненависті потерпають конкретні люди а вся їх громада чує сигнал про її неприйняття. Якщо жертви та їх громади відчувають себе в небезпеці та не мають захисту від державних органів, вони, ймовірно, вдадуться до помсти тим, кого звинувачують у нападах. Це може призвести до подальших протиправних дій і утворити спіраль насильства, котра в свою чергу призводить до серйозних масових явищ. Для того, щоби розірвати це коло і повернути спокій громаді, до якої належать потерпілі, потрібні рішучі дії владних структур [4, с. 9-10].

Наразі поняття «злочин на ґрунті ненависті» не закріплено у чинних українських нормативно-правових актах, проте КК містить низку статей, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені з мотивів нетерпимості за ознаками расової, національної та релігійної приналежності [7, с.14].

Як зазначає О. С. Сотула, мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості в КК закріплюється у двох формах: у вигляді кваліфікуючої ознаки статей Особливої частини КК (кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи, учинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (ст. ст. 115, 121, 122, 126, 127 КК), ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства й жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість і дискримінацію (ст. 300 КК), або у вигляді обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність (п. 3 ч.1 ст. 67 КК). Зокрема, у першому випадку розглянутий мотив має значення для кваліфікації діяння, а в другому випадку мотив шляхом посилення кримінальної відповідальності впливає на вид і розмір покарання [8, с.189-190]. До наведеного переліку також можна додати і злочинне діяння, передбачене у ч. 2 ст. 129 КК у якості кваліфікованого виду погрози вбивством.

Дещо розширено перелік захищених ознак і у п. 3 ч.1 ст. 67 КК, що наразі має таку редакцію: «вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності»[9]. Слід зазначити, що термін «розбрат» є застарілим, успадкованим з радянських часів[6, с. 17].

Що стосується ст.161 КК, яку також можна віднести до злочинів на ґрунті ненависті, то перелік захищених ознак, посягання на які утворюють склад такого кримінального правопорушення, на відміну від вищезгаданих норм КК, є значно ширшим. Наразі після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03 березня 2022 року [10] у цій статті регламентовано відповідальність за посягання на громадян на ґрунті ненависті, причиною яких стала нетерпимість щодо раси, кольору шкіри, регіональної належності, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Окремою приміткою розтлумачується поняття «регіональна належність». До того ж, у тексті статті використовується термін «ненависть».

Таким чином, слід констатувати наявність використання у тексті вітчизняного кримінального закону для позначення одного і того ж явища трьох термінів, а саме: нетерпимість, ненависть і розбрат. Отже, вважаємо за доцільне розглянути питання щодо уніфікації відповідної термінології за європейськими стандартами, згідно з якими використовується поняття «злочини на ґрунті ненависті».

1. Пазинич Т. Про актуальність комплексного дослідження злочинів, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №3. С. 162-166.

2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

3. Савченко А. В. Вплив мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості на кваліфікацію злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. Київ : Видавничий центр Академії адвокатури України, 2010.-№ 1 (17). С. 174-177.

4. Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті»: Посібник для України. Варшава. Бюро

ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини. 2015. 28 с.

5. ОБСЄ / Що таке злочини ненависті (англ.) / OSCE / «What is hate crime». URL : <https://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>.

6. Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні. Практичний посібник. Варшава. Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини. 2019. 75 с.

7. Практика розслідування в Україні злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості. Звіт за результатами дослідження. Конгрес національних громад України, Правозахисний ромський центр, Правозахисний ЛГБТ-центр «Наш світ», Truth Hounds, ZMINA, Експертний центр з прав людини, Регіональний центр з прав людини. 2021. 130 с. URL : <https://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2021/06-1.pdf>

8. Сотула О. С. Умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: компаративське дослідження. *Право і суспільство*. № 3. Ч. 2. 2016. С. 189-193.

9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. № 2341 – III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.02.2025).

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03 березня 2022 р. № 2110-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n7> (дата звернення: 05.02.2025).

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-5175-9242>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність науково-теоретичної розробки вибраної проблематики зумовлена потребою в удосконаленні організаційного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя в Україні з урахуванням сучасних викликів воєнного стану, а також особливостей діяльності суб'єктів, уповноважених забезпечувати кримінологічний захист правосуддя на деокупованих територіях. Зокрема, збільшення порівняно з довоєнним періодом як загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень проти правосуддя (з 7198 у 2021 р. до 7369 у 2024 р.), так і кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів» КК України (з 52 у 2021 р. до 98 у 2024 р.); кількості повідомлень про можливі замінування судів, органів і установ системи правосуддя, а також виявлених співробітниками Служби судової охорони України заборонених предметів, у тому числі зброї, які намагалися пронести відвідувачі у судові установи (з 131,1 тис. у 2021 р. до понад 217 тис. у 2024 р.); небезпека артилерійських, ракетних та інших обстрілів держави-агресора, що також становить потенційну загрозу як для суддів, так і для учасників судового процесу [1].

Оскільки одним із ключових факторів забезпечення високої ефективності організаційного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя є координація дій суб'єктів кримінологічного захисту правосуддя, співпраця та обмін даними, в межах даного дослідження доцільно розглянути проблеми нормативно-правового забезпечення взаємодії між ними в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Необхідно зауважити, що належні засоби мінімізації та усунення негативних впливів на суддів під час відправлення ними правосуддя спрямовані на ухвалення законного й обґрунтованого рішення, визначені Конституційним Судом України як «гарантії незалежності суддів» здійснюються, насамперед, спеціальним суб'єктом – Службою судової охорони, яка під час виконання своїх завдань і функцій у встановленому порядку взаємодіє з іншими суб'єктами забезпечення кримінологічного захисту правосуддя, зокрема з Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України [7; 5]. Основними видами такої взаємодії є стратегічна та тактична. Зокрема, стратегічна взаємодія спрямована на попередження та недопущення вчинення групових порушень публічної (громадської)

безпеки і порядку, масових заворушень, кримінальних та адміністративних правопорушень, терористичних актів, надзвичайних ситуацій, пожеж та інших небезпечних подій на об'єктах, а також протиправних діянь щодо осіб, які охороняються. Тактична взаємодія – це комплекс практичних заходів та дій із виявлення і припинення підготовки та вчинення групових порушень публічної (громадської) безпеки і порядку, масових заворушень, кримінальних та адміністративних правопорушень, терористичних актів, надзвичайних ситуацій, пожеж й інших небезпечних подій на об'єктах, протиправних діянь щодо осіб, які охороняються, а також відпрацювання навичок для припинення таких діянь та подій, ліквідації їх наслідків [5]. Водночас з метою оптимізації діяльності Національної поліції України під час дії правового режиму воєнного стану та у повоєнний період поліція отримала такі нові повноваження щодо забезпечення кримінологічного захисту правосуддя, як здійснювати конвоювання та охорону у залі суду обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також здійснювати розмінування, що має оперативний характер, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами надходження повідомлень про загрозу вибуху тощо [4; 6].

Крім того, для забезпечення позитивних зрушень у діяльності органів державної влади, сприяння забезпечення публічної безпеки та порядку, підвищення рівня охорони судів, безпеки суддів, членів їх сімей та працівників суду Державна судова адміністрація України та Служба судової охорони у червні 2023 р. уклали Меморандум про співпрацю з Національною поліцією України [8], а для сприяння зниження рівня виникнення надзвичайних ситуацій та підвищення рівня забезпечення пожежної безпеки приміщень судових установ, безпеки суддів, членів їх сімей та працівників суду шляхом обміну досвідом та інформацією – з Державною службою України з надзвичайних ситуацій [2]. Для виконання цього Меморандуму зазначені суб'єкти одним із напрямів співпраці визначили координацію дій під час виконання покладених на них законодавством завдань, а для практичної реалізації його положень – домовилися проводити спільні наради, робочі зустрічі, семінари, вебінари, конференції, обмінюватися наявною в їх розпорядженні інформацією з питань, що становлять взаємний інтерес, створювати спільні робочі групи для вирішення питань, що виникли під час їх реалізації тощо [8; 2]. Проте, оскільки зазначені меморандуми не створюють будь-яких правових зобов'язань для їх сторін, доцільно внести відповідні зміни та доповнення до затвердженого Порядку їх взаємодії [5].

Отже, особливості організаційного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя в Україні в умовах воєнного стану значною мірою зумовлені потребою удосконалити порядок здійснення інформаційного обміну між суб'єктами, уповноваженими забезпечувати кримінологічний захист правосуддя, а також внутрішніх організаційно-розпорядчих актів в частині застосування Службою судової охорони заходів безпеки в умовах правового режиму воєнного стану та у повоєнний період.

1. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2021 р. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/2021.pdf<https://court.gov.ua/storage/portals/sso/1901.2025/AllHours.jpg>.

2. Підписано Меморандум про співпрацю між ДСНС, Службою судової охорони та Державною судовою адміністрацією України. *Державна служба України з надзвичайних ситуацій* : вебсайт. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/pidpisano-memorandum-pro-spivpraci-miz-dsns-sluzboiu-sudovoi-oxoroni-ta-derzavnoiu-sudovoiu-administracieiu-ukrayini>.

3. Положення про Службу судової охорони : затв. Рішенням Вищої ради правосуддя від 04 квіт. 2019 р. № 1051/0/15-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#Text>.

4. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15 бер. 2022 р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n34>.

5. Про затвердження Порядку взаємодії Служби судової охорони з Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України під час виконання завдань і функцій Службою судової охорони : наказ Державної судової адміністрації України, Служби судової охорони, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України від 27 лют. 2020 р. № 96/112/194/60.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n163>.

7. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовт. 2020 р. № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

8. Тристоронній Меморандум. *Служба судової охорони* : вебсайт. URL: <https://sso.court.gov.ua/sso/pres-centr/news/1438178/>.

Ольга ЦАРЕНКО

доцент кафедри
адміністративної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-9759-1024>

Андрій САВЧУК

здобувач вищої освіти
Національної академії Державної
прикордонної служби України
ім. Б. Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Міжнародна відповідальність забезпечує стабільність світової системи. За визначенням Комісії міжнародного права ООН, вона включає наслідки протиправних дій, зокрема відшкодування збитків і санкції [12, с. 326]. У науці міжнародного права під міжнародно-правовою відповідальністю розуміють конкретні юридичні наслідки для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання [13, с. 49]. У цілому можна зазначити, що міжнародно-правова відповідальність настає за вчинення міжнародного правопорушення.

Міжнародне правопорушення – це дія або бездіяльність суб'єкта міжнародного права, що порушує міжнародні норми та зобов'язання, завдаючи шкоди іншому суб'єкту чи міжнародному співтовариству. Міжнародні правопорушення класифікують на три групи: міжнародні злочини, злочини міжнародного характеру та міжнародні делікти [14, с. 70-71]. Воєнні злочини відносяться до злочинів міжнародного характеру і за вчинення таких правопорушень передбачена міжнародно-кримінальна відповідальність. Вважається, що перший міжнародний суд з воєнних злочинів відбувся у 1474 році в Брейзаху. Тоді 27 суддів Священної Римської імперії звинуватили Петера ван Хагенбака у порушенні божественних і людських законів через дозволи своїм військам чинити насильство. Його визнали винним, засудили та стратили [15].

Взагалі поняття «воєнний злочин» означає свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни та міжнародного гуманітарного права [1], але в той час не існувало чітко закріплених правил ведення війни, тож тодішні люди звертались до релігійних приписів. Таких випадків була велика кількість впродовж століть, але створення міжнародного органу кримінальної юстиції так і не було здійснено.

У XIX столітті аргентинський письменник Х. Альберді наголошував на важливості міжнародного права для захисту народів від руйнівних воєн [12, с. 343-344]. Поширилася думка, що окремі міжнародні делікти є міжнародними злочинами, за які особи чи групи мають відповідати за міжнародним правом, а не національним. Однак суд міг діяти лише на підставі чітких правових норм, яких на той час у міжнародному кримінальному праві не існувало.

Перший проект міжнародного кримінального кодексу з'явився в 1832 році, тоді як ідею створення міжнародного суду, що буде розглядати справи про воєнні злочини, було висловлено на Версальській мирній конференції в 1919 році, після Першої світової війни [2]. Створення такого органу було передбачено досягнутою там угодою. Німеччина визнала за країнами Антанти право притягати до відповідальності військовослужбовців, яких обвинувачують у вчиненні дій, що порушують закони і звичаї війни. Створені в Бельгії, Великій Британії, Росії та Франції спеціальні слідчі комісії встановили численні акти значного порушення Німеччиною законів і звичаїв війни. Це були вбивства мирних жителів, катування військовополонених, грабежі і руйнування.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Перша світова війна дала значний поштовх для розвитку міжнародної кримінальної юстиції, але реалізація норм міжнародного кримінального права була жакливою, бо у листопаді 1985 року на конференції в Нюрнберзі голова земельного суду Франкфурту-на-Майні Г. Дюкс зазначив, що з 901 особи, які значились у списках воєнних злочинців країнах Союзницького пакту, до тюремного

ув'язнення було засуджено лише 13 осіб, при цьому жоден із засуджених так і не відбув покарання [3].

Також варто виокремити Статут Міжнародного воєнного трибуналу в Нюрнберзі та Токіо [4]. Принципи, що були відображені у вироках цих трибуналів, було підтверджено в резолюціях ГА ООН від 11.12.1946 [5]. У 1978 році Генеральна Асамблея ООН знову розпочала роботу над обговоренням Проекту кодексу злочинів проти миру та безпеки людства. Проект, підготовлений Комісією міжнародного права ООН, було уперше подано на розгляд ГА ООН в 1954 році [6]. За чинними нормами міжнародного права винуватці вчинення міжнародних злочинів піддаються кримінальному переслідуванню міжнародними кримінальними судами, створюваними на основі укладення спеціальних міжнародних угод. Прикладом є Міжнародні воєнні трибунали в Нюрнберзі та Токіо [7, с. 110]. Наприкінці ХХ століття потреба створення міжнародних кримінальних трибуналів знову постала через скоєння міжнародних злочинів на території колишньої Югославії та Руанди, їх було засновано на підставі рішень РБ ООН [8, 9].

Іншим дуже вагомим внеском є прийняття Римського статуту – міжнародного договору, що заснував Міжнародний кримінальний суд [10]. Римський статут встановлює чотири основні міжнародні злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії. Під час 52-ї сесії Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про проведення дипломатичної конференції з метою заснування Міжнародного кримінального суду [11]. Договір набув чинності 01.07.2002 [10]. Саме цей документ є основним кодифікованим документом, що чітко регламентує судове переслідування звинувачених осіб.

Отже, інститут міжнародної кримінальної відповідальності суб'єктів за вчинення міжнародних злочинів є значним стримувальним інструментом сучасного міжнародного права щодо недопущення порушення його найбільш важливих норм. На сьогоднішній день існує судження про те, що сформувалася «зовсім нова галузь міжнародного права» – міжнародне кримінальне право.

1. Версальська мирна конференція (1919). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL : <https://surl.li/lygysl>.
2. Злочин і кара, або Довга дорога до Нюрнберга і Гааги. UKRINFORM. 14.02.2022. URL : <https://surl.li/zeaaoa>.
3. Коверзнев М. С., Коверзнева Г. П. Відповідальність у міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2016. № 13. С. 49-56.
4. Кононенко В. П., Тимченко Л. Д. Міжнародне право: Київ : Знання, 2012. 631 с.
5. Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право». НАВС. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_8.html.
6. Ольховік М. В., Якименко П. П., Сенченко А. О. Міжнародні трибунали як інструмент у боротьбі зі злочинами в рамках російсько-української війни. *Юридичний вісник*. 2023. № 2 (67). С. 108-115.
7. Проект кодексу злочинів проти миру й безпеки людства від 01.01.1995 № 995_710. Організація Об'єднаних Націй. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_710.
8. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду. URL : <https://legal.un.org/icc/>.
9. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі. Статут від 08.08.1945 № 998_201.
10. Чернявський А. Л. Міжнародно-правова відповідальність за порушення поверхневих вод. Дис. ... к.ю.н. Спеціальність 12.00.11. Київ, 2008. 211 с. URL : <https://surl.li/jofqui>.
11. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція. ZMINA. URL : <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochynyvvyznachennya-istoriya-vynyknennya-zakony-ta-yurysdykciya/>.
12. Final Act Of The United Nations Diplomatic Conference Of Plenipotentiaries On The Establishment Of An International Criminal Court Done At Rome On 17 July 1998 (U.N. Doc. A/CONF.183/10*). URL : <https://surl.li/ohdnmp>.
13. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (1993-2017). URL : <https://www.icty.org>.
14. The Crime Of Genocide : Resolution / Adopted By The General Assembly. Цифрова бібліотека ООН. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/669098/>.
15. United Nations International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. URL : <https://www.irmct.org/en/documents/statute-and-transitional-arrangements>.

Марина ЧЕРНИШ

доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0000-6416-7617>

ДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОЛОГІЮ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Кримінологічний опис особи кримінального правопорушника важливий для розробки заходів запобігання будь-яким кримінальним правопорушенням, у тому числі й тим, що посягають на довкілля. Оскільки розуміння типових рис злочинця допомагає влучно спрямувати окремі запобіжні заходи на осіб, які можуть бути причетними до вчинення конкретного виду кримінальних правопорушень, та ефективно впливати на зменшення кількості вчинення протиправних актів.

Типологія особи кримінального правопорушника у кримінології здійснюється за різними критеріями, зокрема такими, як стійкість антисоціальної спрямованості особи та зміст психологічної установки, ступінь суспільної небезпеки особи кримінального правопорушника, характер особистісно-мотиваційних властивостей, ступінь стійкості кримінально протиправної поведінки в різних ситуаціях та ін. [1, с. 140]. Не вдаючись у полеміку стосовно переваг того чи іншого підходу до типології кримінальних правопорушників, відзначимо, що така типологія найчастіше будується на двох підставах: характері і змісті мотивації та глибині і стійкості її антисоціальної спрямованості [2, с. 115]. Тому типологію осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля, доцільно здійснювати передусім за цими критеріями.

Залежно від характеру і змісту мотивації кримінологи виділяють наступні типи кримінальних правопорушників: 1) з політико-ідеологічною мотивацією; 2) з корисливою мотивацією; 3) з насильницькою (агресивною) мотивацією; 4) з анархічно-індивідуалістичною мотивацією; 5) з легковажно-безвідповідальною мотивацією [2, с. 115–116].

Спираючись на цю типологізацію, всіх осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля, можна поділити на три групи: корисливих, агресивно-насильницьких, індивідуально-анархічних та легковажно-безвідповідальних.

Кримінальні правопорушники корисливого типу переважно вчиняють діяння, пов'язані з незаконним видобуванням корисних копалин, у тому числі бурштину, порубкою лісу та браконьєрством, з метою отримання прибутку від такої діяльності для задоволення різноманітних власних потреб.

Отже, на нашу думку, осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля за глибиною та стійкістю антисоціальної спрямованості можна умовно поділити на наступні групи: ситуативні, нестійкі, стійкі та професійні.

Зважаючи на те, що кримінальні правопорушення проти довкілля мають високий рівень латентності, визначити чіткі або хоча б приблизні числові параметри частки кожного з названих типів осіб, які їх вчиняють, досить складно, тому будь-які підрахунки можуть мати лише умовний характер.

Ситуативні кримінальні правопорушники вчиняють посягання на довкілля вперше переважно з двох причин: або внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, або через нехтування певними правилами у сфері охорони довкілля.

Ми згодні з Ю. Турловою, що корисливі посягання на довкілля особи цієї категорії вчиняють не стільки заради забезпечення власних потреб, скільки для досягнення необхідного, на їхню думку та думку близьких для них людей, рівня забезпеченості матеріальними благами своєї сім'ї й окремих її членів. Прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення відбувається, коли особа вважає, що не має реальної можливості забезпечити правомірним шляхом задоволення актуальної потреби і водночас не може залишити цю потребу без задоволення. Наприклад, у випадку тяжкої хвороби близького родича, втрати роботи чи істотного пошкодження або повного руйнування житла. Криміногенність вказаної категорії осіб пов'язана з прийнятністю для неї злочинного розв'язання наявної ситуації у зв'язку із суб'єктивно оцінюваним безвихідним становищем.

При цьому злочинець відчуває суперечливе ставлення до злочинного діяння, вважає його ризикованим, проте в ситуації, що склалася, припустимим [3, с. 173]. Відповідно, такі особи переважно вчиняють акти незаконного заняття водним добувним промислом, незаконного полювання або незаконного видобування корисних копалин.

Що стосується порушників правил у сфері охорони довкілля, то ці особи виявляють невпевненість у собі, схильність до хвилювань при стресі й надлишковий самоконтроль. В екстремальних ситуаціях вони легко піддаються страху та схильні до емоційної, а не раціональної реакції, що призводить до зниження ефективності виконуваних в екстремальних умовах дій і збільшення кількості помилок. Вказана категорія осіб виявляє знижену стійкість, що призводить до порушення адекватності орієнтування в екстремальних ситуаціях і труднощів у прийнятті рішень. Для таких осіб стресовими є ситуації з непередбачуваним результатом, швидкою зміною діючих факторів і невпорядкованими параметрами [3, с. 174]. Вищезазначені причини призводять до того, що особи не вчиняють тих дій, які вони мали вчинити, або навпаки, помилково вчиняють заборонені дії, що і призводить до забруднення довкілля.

Представниками цього типу є переважно одружені чоловіки, громадяни України, які мають вищу або середню освіту, віком від 30 до 60 років, працюють, раніше не судимі, характеризуються здебільшого позитивно і для яких вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля не є характерним та прийнятним способом поведінки. Частка осіб цього типу не перевищує 10 %.

Стійкі кримінальні правопорушники характеризуються тим, що вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля для них є звичайним проявом поведінки, спрямованої на задоволення певних власних потреб, насамперед матеріальних. Цим особам також властивий низький рівень екологічної правосвідомості, але відмінність від нестійкої групи полягає у тому, що вчинювані ними посягання на довкілля мають більш масштабний характер. Такі особи здебільшого вчиняють діяння, пов'язані із незаконним видобуванням корисних копалин та браконьєрством. До цієї групи належать також представники агресивно-насиленницького типу.

Представниками цього типу є переважно неодружені або розлучені чоловіки, громадяни України, які мають середню освіту, віком від 25 до 50 років, раніше не судимі, не мають стабільного джерела прибутку, характеризуються здебільшого нейтрально або негативно. Вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля для них є характерним та прийнятним способом поведінки. Частка осіб цього типу – приблизно у межах 40–50 %.

Що стосується професійних кримінальних правопорушників, то для цих осіб є характерним вчинення посягань на довкілля як основного або суттєвого додаткового джерела прибутку.

Особливо небезпечну групу серед професійних кримінальних правопорушників складають ті, які обіймають посади у різних правоохоронних або контролюючих органах та з огляду на свої повноваження мають запобігати або виявляти і протидіяти кримінально протиправним посяганням на довкілля, але за певну винагороду вони здійснюють «кришування» незаконної діяльності браконьєрів, незаконних копачів чи порубників лісу.

Представниками цього типу є переважно одружені чоловіки, громадяни України, які мають вищу або середню освіту, віком від 30 до 50 років, раніше не судимі, працюють, характеризуються здебільшого нейтрально. Вчинення кримінально протиправних посягань на довкілля для них є характерним та прийнятним способом поведінки. Частка осіб цього типу становить приблизно 25–30 %.

Проведене дослідження дало змогу здійснити типологію осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля. Залежно від характеру і змісту мотивації всіх осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля, можна поділити на три групи: корисливих, агресивно-насиленницьких, індивідуально-анархічних та легковажно-безвідповідальних. За глибиною та стійкістю антисоціальної спрямованості осіб, які вчиняють кримінально протиправні посягання на довкілля, можна поділити на наступні групи: ситуативні, нестійкі, стійкі та професійні.

1. Марисюк К.Б. Ще раз до питання про типологію особи насильницького злочинця. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 139–143.

2. Джужа О. М., Василевич В. В., Черней В. В., Чернявський С. С. та ін. *Кримінологія* : підруч. / за заг. ред. В. В. Чернея ; за наук. ред. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

3. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 485 с.

Таїсія ШЕВЧЕНКО

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-2426-4372>

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВопорушення ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – одна з факультативних ознак, що встановлюються при визначенні об'єктивної сторони. Безпосередньо в Кримінальному кодексі України (далі КК України) - не дається поняття «способу» вчинення кримінального правопорушення, однак розглядається в теорії кримінального права як елемент складу кримінального правопорушення. Акцент на способі вчинення кримінального правопорушення робиться лише за конкретизації окремого кримінального правопорушення і зазначається в диспозиції конкретної статті Особливої частини КК України залежно від конкретних обставин. Правильне визначення об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення дає змогу встановити інші елементи складу кримінального правопорушення та є запорукою точної кваліфікації.

Наразі помилки під час кваліфікації кримінального правопорушення за об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення, що призводять до скасування чи зміни вироку, становлять 54,7 % від загальної кількості кваліфікаційних помилок при кваліфікації за елементами складу кримінального правопорушення [1, с. 124].

У проєкті Кримінального кодексу України (станом на 01.08.2024) в ст. 2.2.4. дається визначення об'єктивної сторони: «Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення. 1. Ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є дія або бездіяльність, а у випадках, передбачених цим Кодексом, також наслідок дії або бездіяльності, причинний зв'язок між дією або бездіяльністю та наслідком, спосіб, знаряддя (засіб), місце, час, обстановка складу кримінального правопорушення [2].

Також вперше дається визначення факультативних ознак об'єктивної сторони – способу вчинення кримінального правопорушення. Наразі у ст. 2.2.7. визначається, що «Спосіб кримінального правопорушення. 1. Способом кримінального правопорушення є визначені цим Кодексом прийом, операція або система прийомів, операцій, що застосовуються суб'єктом для вчинення дії чи бездіяльності» [3].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони виступає суспільно небезпечне діяння, що є обов'язковим для встановлення. Однак, характерним для об'єктивної сторони є наявність доволі великого переліку факультативних ознак, що не є притаманними іншим елементам складу кримінального правопорушення. До них належать: суспільно небезпечні наслідки; причинний зв'язок між наслідками, що настали та суспільно небезпечним діянням; спосіб; обстановка; обставини; час; місце; знаряддя; засоби тощо. Цей перелік не є вичерпним і передбачає наявність інших факультативних ознак відповідно до конкретних обставин справи. Зокрема, потрібно зазначити, що в теорії кримінального права цей перелік існує вже декілька десятиліть і цілком логічно, що з часом, у зв'язку із технологічним розвитком та появою нових видів кримінальних правопорушень, можуть виникати інші ознаки, які потребують встановлення та детального дослідження.

Не беручи до уваги такі факультативні елементи кримінального правопорушення, як суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок, що є характерними саме для матеріальних складів, зауважимо, що найчастіше в диспозиції статей зустрічається саме спосіб вчинення кримінального правопорушення. Спосіб вчинення кримінального правопорушення, як і інші додаткові ознаки не є обов'язковими для встановлення та будуть характерними лише для певної категорії кримінальних правопорушень.

Важливе значення для характеристики кримінально протиправного діяння має спосіб вчинення кримінального правопорушення, що є сукупністю (системою) прийомів і методів,

що використовуються під час вчинення кримінального правопорушення. Ці способи різноманітні. Найчастіше зустрічаються: фізичне насильство, психічне насильство (погроза насильством), обман, зловживання довірою, жорстокий чи особливо жорстокий спосіб, загально небезпечний спосіб та ін. Усі вони значною мірою визначають форму і зміст цієї дії, її інтенсивність та шкідливість. Сутність способу вчинення кримінального правопорушення полягає в тому, що він становить внутрішню притаманну йому операційну, динамічну своєрідність виконання дії [1, с. 128-129].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення цікавить як із наукової, так і з практичної точки зору не лише з позиції кваліфікації кримінального правопорушення, а також має значення в криміналістичній характеристиці, що певним чином поєднуються між собою, і є зовнішньою стороною кримінального правопорушення. Будь-яке кримінальне правопорушення вчиняється тим чи іншим способом, характерним для конкретного виду, що описаний в диспозиції статті, однак вони не всі будуть мати значення і впливати на кваліфікацію.

Ще одне важливе значення як окремого способу вчинення кримінального правопорушення, так і всіх ознак об'єктивної сторони, це допомога визначення суб'єктивної сторони, а саме – психічне ставлення винної особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та наслідків, що настали або могли настати.

Можна зазначити, що спосіб вчинення кримінального правопорушення – це сукупність спеціальних прийомів, методів, засобів, якими користується особа в момент вчинення кримінального правопорушення і буде характерним не загалом для всіх кримінальних правопорушень, як наприклад, суспільно небезпечне діяння, а лише для окремих і конкретизованих кримінальних правопорушень. Також маємо зауважити, що спосіб вчинення кримінального правопорушення необхідно встановлювати не лише під час безпосереднього виконання об'єктивної сторони кримінального правопорушення, а також під час попередньої кримінально протиправної діяльності (підготування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення). Зазначимо, що в теорії кримінального права недостатньо уваги приділяється питанню особливого способу вчинення співучасників кримінального правопорушення, наприклад, організатора, пособника або підбурювача та їх впливу на кваліфікацію.

Часто виникає питання, як визначити спосіб вчинення кримінального правопорушення та його ступінь впливу на кваліфікацію? Хоча загальноприйнятою є думка, що спосіб вчинення кримінального правопорушення відноситься до факультативних (додаткових) ознак, але на практиці для деяких складів чого?, спосіб вчинення кримінального правопорушення буде обов'язковою ознакою. Така ознака прямо вказана законодавцем в диспозиції статті. Доволі часто можемо зустріти пряму вказівку: «способом..» далі йде перелік дій, що мають бути для кваліфікації вказаного кримінального правопорушення. Однак, не завжди спосіб вчинення кримінального правопорушення визначається конкретним словом «способ». Інколи в нормі статті присутня вказівка на характерність дій, що обов'язково потрібно встановити.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення також має важливе значення під час встановлення кваліфікуючих ознак. Іноді в некваліфікованому складі чого? не вказується на спосіб вчинення кримінального правопорушення, однак може бути вказано на кваліфікуючу ознаку, як вчинення чого? конкретним способом.

О. О. Маслов вказує ще на одне значення способу вчинення кримінального правопорушення і зазначає, що «спосіб вчинення кримінального правопорушення проявляється у призначенні покарання, відповідно до пунктів 10 та 12 ч. 1 ст. 67 (Обставини, що обтяжують покарання) КК України вчинення злочину з особливою жорстокістю та вчинення злочину загальнонебезпечним способом є обставинами, що обтяжують покарання, які суд зобов'язаний враховувати при призначенні покарання (ч. 2 ст. 67 КК України)» [4].

Таким чином, розглянувши різні позиції щодо значення способу вчинення кримінального правопорушення зазначимо, що спосіб вчинення кримінального правопорушення розглядається лише в теорії кримінального права, однак має велике значення для правильної кваліфікації кримінального правопорушення і має практичне значення, як важливий елемент поведінки суб'єкта. Також зазначимо, що законодавче закріплення способу вчинення кримінального правопорушення в Загальній частині КК України не зафіксовано, як наведено в проєкті КК України. Зокрема, має бути зазначена більш чітка вказівка в самій нормі статті на характерний спосіб вчинення кримінального

правопорушення, що наразі дасть змогу правильно кваліфікувати кримінальне правопорушення та вплине на відмежування між суміжними складами кримінальних правопорушень.

1. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень: навч. посіб. / М. І. Панов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна та ін.; за ред. М. І. Панова та С. О. Харитонova. Київ : Норма права, 2023. 460 с., С. 124.
2. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 01.08.2024 року. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>.
3. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 01.08.2024 року. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>.
4. Маслова О. О. Щодо значення факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 2(43). С. 110-117. DOI : <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1026>.

Юрій ЄЛАСВ

адвокат

(м. Кривий Ріг

Дніпропетровської обл., Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-7101-0730>

ФОРМАЛЬНО-ЮРИДИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ІНСТИТУЦІЙ (ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ)

Юридичне поняття «органів і установ виконання покарань» (як двох видів кримінально-виконавчих інституцій, із урахуванням розділового сполучника «і») прямо встановлено в нормах пункту 14 частини 1 статті 92 Конституції України, які серед іншого передбачають правоположення згідно з яким: виключно законами України визначаються організація і діяльність органів і установ виконання покарань [1]. Вбачається, що дефініція: організація органів і установ виконання покарань відповідає структурному елементу кримінально-виконавчих інституцій. Проте дефініція: діяльність органів і установ виконання покарань відповідає пенітенціарно-правовій діяльності, як функціональному елементу кримінально-виконавчих інституцій.

Зазначаємо, що норми частини 2 статті 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі за текстом – КВК України) прямо передбачають дефініцію «системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності» [2]. Структурний аспект цієї дефініції складається з категорії «системи органів і установ виконання покарань». Функціональний аспект вказаної дефініції складається з терміну «їх функцій та порядку діяльності». Водночас структурний та функціональний аспекти вказаної дефініції перебувають між собою не в суперечності, а у взаємозв'язку. Вказаний взаємозв'язок створює інституційну єдність, яка полягає в тому, що органи і установи виконання покарань утворюють одне єдине теоретико-правове поняття, а саме поняття: кримінально-виконавчої інституції. При цьому поняття «кримінально-виконавчої інституції» співвідноситься з терміном «система», який є основоположним у юридичній формулі дефініції «системи органів і установ виконання покарань».

Адже саме термін «система» є тим, поняттям, яким стверджується єдність органів і установ виконання покарань, як двох різних частин однієї моністичної системи. Юридична ознака монізму системи, в даному випадку, полягає в тому, що як органи, так і установи здійснюють функцію виконання покарань. Водночас зауважимо, що функція виконання покарань буде розглядатися саме як надфункція, метафункція кримінально-виконавчих інституцій. Адже зважаючи на формально-логічне тлумачення словосполучення: «їх функцій та порядку діяльності», вбачається, що й органи, й установи виконання покарань мають декілька (тобто не менше двох) функцій. Оскільки в даному випадку слово «функції» вживається саме в значенні (в числі) множини.

Вбачається, що такими функціями органів виконання покарань може бути передусім:

безпосереднє виконання покарань, що не пов'язані з обмеженням або позбавлення волі засудженого, а також – юридична взаємодія з іншими кримінально-виконавчими інституціями (зокрема, з установами) та іншими державними органами (Президентом України, Прокуратурою України) та іншими органами державної влади: судами (як органами судової влади); поліцією (як органом виконавчої влади). Зі свого боку, такими функціями для установ виконання покарань може бути: безпосереднє виконання покарань, що пов'язані з обмеженням або позбавлення волі засудженого, а також функція юридичної взаємодії з іншими кримінально-виконавчими інституціями (зокрема, з органами виконання покарань) та іншими органами публічної влади.

Вбачається, що розмежування кримінально-виконавчих інституцій на органи й установи виконання покарань здійснюється відповідно до формально-логічного тлумачення норм статей 11–21 КВК України, які структурно об'єднані в одну єдину Главу, а саме – в Главу 3 Розділу I Загальної частини КВК України. Вказана Глава КВК України названа саме як «Органи і установи виконання покарань». Також дефініція «Органи і установи виконання покарань» вказується в назві статті 18 КВК України «Види органів і установ виконання покарань», яка передбачає положення про те, що як органи, так і установи виконання покарань поділяються на певні різні види.

Приписи частини 1 статті 11 КВК України встановлюють правоположення згідно з яким органами виконання покарань є: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, його територіальні органи, уповноважені органи з питань пробації. Тобто відповідно до вказаної норми Закону передбачено три вищеназвані види органів виконання покарань.

Необхідно звернути увагу на те, що в доктринальному вимірі в органах виконання покарань «посадовці керують справами держави, тобто урядують та управляють» [3, с. 89]. Отже, в загальному функціональному розумінні органи виконання покарань «керують справами держави» у сфері виконання-відбування покарань [3, с. 89]. Водночас такі органи виконання покарань, як: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, його територіальні органи саме «урядують» у сфері виконання-відбування покарань [3, с. 89]. Такі органи виконання покарань, як уповноважені органи з питань пробації саме «управляють» у сфері виконання-відбування покарань [3, с. 89].

Внаслідок чого за ознакою специфіки керування пенітенціарною цариною можливо поділяти органи виконання покарань на два класи: 1) на ті, що урядують; 2) на ті, що управляють у сфері виконання-відбування покарань.

Різні категорії установ виконання покарань передбачені положеннями частини 2 статті 11 КВК України, відповідно до яких ними є три категорії кримінально-виконавчих інституцій, а саме: 1) кримінально-виконавчі установи; 2) спеціальні виховні установи (виховні колонії); 3) слідчі ізолятори у випадках, передбачених самим КВК України.

Отже, норми частин 1 та 2 статті 11 КВК України є тією нормативно-правовою основою, на якій і базуватиметься диференціація кримінально-виконавчих інституцій на органи і установи виконання покарань. Водночас як приписи частин 7–9 статті 11 КВК України, так і приписи статей 12, 14, 17 КВК України визначають низку кримінально-виконавчих інституцій, які не вказуються ані в переліках видів органів виконання покарань (частина 1 статті 11 КВК України), ані в переліках видів установ виконання покарань (частина 2 статті 11 КВК України).

Такими органами і установами виконання покарань, принаймні у розумінні найменування (назви) статті 11 КВК України, є: органи Державної виконавчої служби, військові частини, гауптвахти, дисциплінарний батальйон.

У зв'язку з цим цілком логічно постає питання про те, чому вищевказані чотири пенітенціарні інституції не вказуються в приписах частин 1 та 2 статті 11 КВК України. Вбачається, що в цьому випадку необхідно звернути увагу на юридичну формулу – у межах, визначених цим Кодексом та законами України, виконання кримінальних покарань також здійснюють органи державної виконавчої служби, військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон (частина 1 статті 11 КВК України).

Відповідно до вказаної юридичної формули вбачається таке. По-перше, виконання кримінальних покарань також здійснюють чотири вищевказані пенітенціарні інституції. Отже, вказані кримінально-виконавчі інституції здійснюють свої владні функції з виконання покарань «також», тобто додатково (допоміжно, субсідіарно) до органів і установ виконання покарань, вказаних у приписах частин 1 та 2 статті 11 КВК України. По-друге, формулювання

згідно з яким вищеназвані чотири державні інституції саме здійснюють виконання покарань є суттєвим. Адже в цьому випадку можна виходити з такої функціональної ознаки, як виконання покарання та здійснення виконання покарання. Вбачається, що різниця між виконанням покарань і здійсненням виконання покарань полягає в такому.

Виконання покарань провадиться тими кримінально-виконавчими інституціями, для яких пенітенціарно-правова діяльність є єдиним і/або найголовнішим шляхом (способом) реалізації їхніх державно-владних повноважень. Проте для кримінально-виконавчих інституцій, які здійснюють виконання покарань, власне виконання покарань є лише одним із декількох видів реалізації їхніх державно-владних повноважень.

Крім того, у вимірі джерел права, які регулюють правовий статус кримінально-виконавчих інституцій, вбачається, що правовий статус різних видів органів і установ виконання покарань встановлюється різними джерелами права, як різними джерелами кримінально-виконавчого законодавства України.

Зокрема, правовий статус органів і установ виконання покарань, які вказані в приписах частин 1 і 2 статті 11 КВК України, відповідно, встановлюється джерелами кримінально-виконавчого законодавства України, що передбачені в нормах статті 2 КВК України. Зважаючи на формально-логічне тлумачення цієї норми Закону, вбачається, що вказаними джерелами кримінально-виконавчого права є: 1) КВК України; 2) інші акти законодавства; 3) чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Проте правовий статус органів і установ виконання покарань, які вказані в положеннях частини 8 статті 11 КВК України, визначається тільки КВК України та іншими законами України. Такий висновок можна зробити з огляду на формально-логічне тлумачення норм частини 8 статті 11 КВК України, в тексті якої зазначається вичерпна юридична формула: «У межах, визначених цим Кодексом та законами України...». Також зазначимо, що на відміну від органів і установ виконання покарань, що вказані в приписах частин 1 і 2 статті 11 КВК України відповідно, та які законодавцем прямо та однозначно диференційовані на: 1) органи виконання покарань; 2) установи виконання покарань, як на самостійні, окремі групи кримінально-виконавчих інституцій; органи і установи виконання покарань, які вказані в положеннях частини 8 статті 11 КВК України, прямо та однозначно законодавцем не диференційовані на: 1) органи виконання покарань; 2) установи виконання покарань, як на самостійні та окремі групи кримінально-виконавчих інституцій. У зв'язку з цим диференціація кримінально-виконавчих інституцій, які зазначаються в нормах частини 8 статті 11 КВК України, на органи і установи виконання покарань має більш теоретичний та водночас менш формальний характер.

Однак диференціація кримінально-виконавчих інституцій, які зазначаються в нормах частин 1 і 2 статті 11 КВК України, на органи і установи виконання покарань має більш формальний та менш теоретичний характер.

Звертаємо увагу на те, що в науці кримінально-виконавчого права є й інші погляди на визначення поняття «системи органів і установ виконання покарань». Наприклад, на думку вченого-юриста Д. О. Пилипенка, є можливим застосування юридичного поняття «пенітенціарної системи» [4 с. 11]. Вбачається, що вказану кримінально-виконавчу дефініцію можна розуміти, передусім, у вузькому значенні, так би мовити, в інституційному вимірі, а саме в ролі «органів пенітенціарної системи» [4 с. 16].

Звертаємо увагу на те, що приписи частини 7 статті 11 КВК України передбачають таку кримінально-виконавчу інституцію, як табори для тримання військовополонених. Вбачається, що вказана державна інституція може вважатися установою виконання покарань у формально-логічному розумінні. Проте не може вважатися установою виконання покарань у функціональному розумінні, бо виходячи з назви установи в ролі основної функції таборів для тримання військовополонених, передбачено саме тримання військовополонених, а не виконання покарань. У зв'язку з цим вбачається, що табори для тримання військовополонених можна розглядати як особливий вид кримінально-виконавчих інституцій, який не належить ані до установ, ані до органів виконання покарань. Водночас табори для тримання військовополонених мають певну зовнішню (структурну) схожість саме з установами виконання покарань, бо як і в установі виконання покарань, так і в таборі для тримання військовополонених утримувані особи перебувають у них примусово (без можливості їх залишити за власною волею, крім прямо передбачених законом випадків).

Вбачається, що наукові пошуки у сфері визначення поняття «органів і установ виконання покарань» необхідно проводити, зважаючи на те, що окремі формально-юридичні переліки органів і установ виконання покарань повинні бути обґрунтовані, передусім,

доктринальними знаннями стосовно того, що органи і установи виконання покарань мають функції щодо виконання покарань, які є різними за своїми характером і ступенем суворості. Також необхідно звернути увагу на те, що визначення юридичного поняття «органів і установ виконання покарань» стосується, як питання щодо однорідності, так і питання щодо розмежування правових статусів органів і установ виконання покарань з метою формулювання їхньої дефініції. Крім того, одним із аспектів досліджуваної сфери знань буде питання щодо правового статусу кримінально-виконавчих інституцій, які прямо не вказуються, ані в переліках органів виконання покарань (ч. 1 ст. 11 КВК України); ані в переліках установ виконання покарань (ч. 2 ст. 11 КВК України); ані в переліках суб'єктів владних повноважень, які передбачені в приписах частин 3–9 статті 11 КВК України.

Зауважимо, що юридичну категорію «суб'єкт владних повноважень», рецептовано (запозичено) з галузі адміністративного процесу. Так, норми пункту 7 частини 1 статті 4 Кодексу Адміністративного судочинства України, прямо передбачають юридичний термін – суб'єкт владних повноважень, яким є, зокрема, орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи) [5]. У зв'язку з цим вбачається, що органи і установи виконання покарань можна розглядати як окрему групу органів державної влади, а саме: органів державної виконавчої влади. Вказане питання стосується сфери теоретико-юридичного взаємозв'язку кримінально-виконавчого права з адміністративним процесом. Вказана теза стверджується думкою науковця-юриста О. В. Адабаша про те, що «основними елементами адміністративно-правового режиму» є, зокрема, наявність «спеціальних державних органів, на які покладено реалізацію мети адміністративно-правового режиму» [6, с. 38–39]. У цьому випадку спеціальний публічно-правовий характер органів і установ виконання покарань полягає в тому, що вони процесуально (процедурно) виконують пенітенціарну державно-владну функцію, а також на них покладено реалізацію мети дотримання режиму виконання-відбування покарань.

1. Конституція України : Основний закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2025 року).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 20.02.2025 року).

3. Собота Катаріна. Принцип правної держави: конституційно-правні та адміністративно-правні аспекти / пер. з нім. Г. Рижков, О. Блашук, К. Татарчук; відп. ред. О. Сироїд. Київ : ВАІТЕ, 2013. 608 с.

4. Пилипенко Д. О. Принцип справедливості в кримінально-виконавчому праві України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 11–18.

5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 20.02.2025 року).

6. Адабаш О. В. Поняття, сутність та ознаки адміністративно-правових режимів. *Європейські перспективи*. 2013. № 12. С. 36–40.

Микола ФУРМАНОВ

заступник начальника тренінгового
центру Головного управління
Національної поліції
в Запорізькій області
(м. Запоріжжя, Україна)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ДЕЛІКТУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 136 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 3 Конституції людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Цілком очевидно, що посягання на зазначену групу соціальних цінностей несе неймовірно високий рівень суспільної небезпеки, через що законодавець повинен пропорційно реагувати на відповідні виклики шляхом віднесення переважної більшості таких актів протиправної поведінки до числа кримінальних правопорушень.

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи включені законодавцем

до розділу II Особливої частини КК України. Станом на сьогодні ця структурна частина закону про кримінальну відповідальність диференційована на 32 статті (ст. 115–145 КК України) [2]. Більшість сучасних досліджень, пов'язаних із питанням кримінальної відповідальності за злочини та кримінальні проступки проти життя та здоров'я людини, як правило, спрямовані на висвітлення проблематики норм, що регулюють відповідальність за умисні вбивства (ст. 115–118 КК України), тілесні ушкодження (ст. 121–125 КК України), домашнє насильство (ст. 126-1 КК України) та погрозу вбивством (ст. 129 КК України). Питання ж кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, незважаючи на високий рівень суспільної небезпеки цього акту делінквентної поведінки, залишається недостатньо опрацьованим вітчизняними науковцями.

Варто зазначити, що протягом останніх п'яти років (2020–2024 рр.) на території нашої держави були зафіксовані статистичні показники динаміки поширення злочинів та кримінальних проступків у вигляді ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані:

2020 рік – зареєстровано 26 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 136 КК України (у двох із них особам було вручено повідомлення про підозру);

2021 рік – зафіксовано 19 злочинів та кримінальних проступків у вигляді ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (у чотирьох із них особам вручено повідомлення про підозру);

2022 рік – обліковано 16 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 136 КК України (у двох із них особам було вручено повідомлення про підозру);

2023 рік – зареєстровано 8 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 136 КК України (у п'яти із них особам вручено повідомлення про підозру);

2024 рік – обліковано 22 делікти у вигляді ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (у восьми із них особам вручено повідомлення про підозру) [3].

Отже, за період із 2019 по 2024 рр. (включно) на території України було зареєстровано 91 злочин та кримінальний проступок, передбачений ст. 136 КК України (у двадцяти одному з них особам вручено повідомлення про підозри). На перший погляд відповідні статистичні показники є доволі помірними та свідчать про відносно ефективний рівень протидії загальними та спеціальними суб'єктами боротьби зі злочинністю названій групі деліктів. Водночас під час більш детального аналізу зазначеного питання цілий ряд факторів, пов'язаних із регулюванням юридичної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, викликає занепокоєння. Зокрема, до їх числа можна віднести:

- негативна динаміка поширення протягом останнього року – кількість деліктів даного виду у 2024 році збільшилась майже втричі порівняно з 2023 роком, що свідчить про необхідність вжиття комплексу заходів, спрямованих на покращення наведеної динаміки (нейтралізація детермінантів указаних деліктів; модернізація чинної редакції ст. 136 КК України; проведення комплексних досліджень, спрямованих на вироблення ефективних методичних рекомендацій протидії загальними та спеціальними суб'єктами окремим злочинам та кримінальним проступкам проти життя та здоров'я особи; підвищення рівня взаємодії правоохоронних органів та неурядових організацій тощо) [4, с. 38];

- високий рівень латентності названої групи кримінальних правопорушень – за своєю природою ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, є доволі прихованим деліктом, через що на практиці виникають складнощі з його виявленням та реєстрацією;

- негативний вплив широкомасштабної війни РФ проти України, яка є детермінантом поширення багатьох кримінальних правопорушень (у тому числі і ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані) – злочини рашистів проти населення нашої держави створюють низку випадків, коли особи опиняються в небезпечному для життя стані, а отже, підвищується ймовірність вчинення іншими громадянами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 136 КК України [5, с. 738];

- недоліки у диспозиціях та санкціях ст. 136 КК України.

Викладене вище свідчить про необхідність проведення комплексного аналізу питання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та внесення окремих змін до положень ст. 136 КК України. Зокрема, з урахуванням високого рівня суспільної небезпеки цього кримінального правопорушення вбачається доречним посилити покарання, передбачені в санкціях

відповідних частин ст. 136 закону про кримінальну відповідальність. Нагадаємо, станом на сьогоднішній делікт, передбачений ч. 1 ст. 136 закону про кримінальну відповідальність, віднесений законодавцем до числа кримінальних проступків, а найсуворіше покарання за особливо кваліфікований склад ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ч. 3 ст. 136 КК України) – позбавлення волі на строк від двох до п'яти років.

На нашу думку, в окремих випадках закріплені у санкціях ст. 136 КК України покарання є недостатніми для виправлення осіб, засуджених за ці кримінальні правопорушення, та запобігання вчиненню нових злочинів та кримінальних проступків цього виду.

Окремо зауважимо, що диспозиції ст. 136 КК України передбачають можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності виключно за умови, що суб'єкт мав можливість надати таку допомогу або повідомити про відповідний стан потерпілого належним установам чи особам. Наведене формулювання виглядає не зовсім вдалим, адже законодавець не закріплює вказівку на безпеку особи, яка може надати відповідну допомогу.

Окреслена вище проблема була проаналізована на науковому рівні вітчизняними вченими в контексті дослідження питання кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці (ст. 135 КК України). Як слушно вказують автори навчального посібника «Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації» (за заг. редакцією В. В. Топчія), розглядаючи питання кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці (ст. 135 КК України), крім обов'язку надати допомогу, особа повинна мати змогу її надати. Якщо особа через фізичну неспроможність (наприклад, не може врятувати людину, яка тоне на воді, тому що не вміє плавати) або тому, що сама перебуває в безпорадному стані чи з інших причин не може надати допомогу, кримінальна відповідальність виключається [6, с. 138–139].

Відповідна законодавча вказівка на змогу (можливість) надання допомоги міститься не тільки у диспозиціях ст. 135 КК України, але і в диспозиціях ст. 136 КК. Водночас у багатьох випадках наявна можливість не свідчить про те, що особа, яка її має, сама перебуває у безпеці та не ризикує опинитись на місці потерпілого (наприклад, у випадку підвищеної загрози повторного ракетного удару з боку рашистів) [7, с. 207]. Вдалими в контексті відповідної проблематики є роздуми І. В. Дворникової, яка на дисертаційному рівні, аналізуючи питання кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, зазначає, що назвати таку вказівку (щодо можливості надання допомоги – прим.) повністю вдалою не можна з огляду на те, що вона не передбачає ту обставину, за якої особа має змогу надати допомогу без небезпеки заподіяння шкоди своєму життю або здоров'ю. Вчена наголошує, що змога (надати допомогу – прим.) свідчить про здатність (реальну можливість) надати відповідну допомогу, проте жодним чином не вказує на безпечність таких діянь. З викладеного, як зазначає І. В. Дворнікова, диспозиція ч. 1 ст. 135 закону про кримінальну відповідальність потребує внесення змін [8, с. 163]. При цьому науковиця пропонує додати до диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України словосполучення «...за умови, що такі дії не створювали небезпеку для його життя або здоров'я» [8, с. 199].

Повністю підтримуємо вказану вище тезу та вважаємо, що відповідні зміни доречно внести і до диспозицій ст. 136 «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» КК України.

У розрізі аналізу об'єктивної сторони ст. 136 КК України також варто наголосити на тому, що чинна редакція цієї норми передбачає кримінальну відповідальність не тільки за ненадання допомоги згаданих вище категорії осіб, але і за неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам. У цьому випадку також постають певні проблеми під час кваліфікації дій винного: в які терміни, кому та в який спосіб особа повинна повідомляти відповідну інформацію? Цілком очевидно, що невизначеність у цих питаннях створює суттєві складнощі для органів досудового розслідування та суду.

Отже, на підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що чинна редакція ст. 136 КК України містить низку недоліків, які, з огляду на тривожну динаміку поширення вказаних деліктів протягом останнього року, необхідно терміново усунути. Для виявлення відповідних недоліків та шляхів їх усунення важливо провести комплексний аналіз питання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків є дослідження закордонного досвіду регулювання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 27.02.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. *Верховна Рада*

України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.02.2025).

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України : офіційний вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 27.02.2025).

4. Shablysty V. V., Kosiachenko K. E., Bereznia V. S. Activities of international medical and humanitarian non-governmental organizations in Ukraine under the conditions of martial law. *Christian Journal for Global Health*. 2023. Vol. 10. No. 1. S. 33–42. URL: <https://cjgh.org/articles/294/files/664ae3dbc6fa0.pdf>.

5. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 736–760. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-33>.

6. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / за заг. ред В. В. Топчія; наук. ред. В. І. Антипова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.

7. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Торгівля людьми як делікт, що посягає на безпекове середовище. *Organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 205–229. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-363-7-10>.

8. Дворникова І. В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці : дис. ... д-ра філос. : 081 - Право. Дніпро, 2023. 219 с.

Віталій ХАУСТОВ

старший інспектор роти «Титан»

Управління поліції охорони

ГУНП в Дніпропетровській області

(м. Дніпро, Україна)

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ФАКТОР ЗМІНИ ДИНАМІКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ І ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПІД НАЗВОЮ «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»

Воєнний стан є винятковим правовим режимом, який характеризується введенням спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави, підтримання громадського порядку та гарантування національної безпеки. В умовах збройної агресії російської федерації проти України воєнний стан став необхідним інструментом для протидії загрозам, що мають прямий вплив на криміногенну ситуацію, зокрема на вчинення кримінальних правопорушень, які підривають основи національної безпеки України. Цей режим одночасно створює передумови для активізації заходів із протидії таким правопорушенням і водночас виступає фактором, що впливає на їхню динаміку та специфіку.

Для оцінки впливу воєнного стану на зміну криміногенної ситуації у зазначеному контексті було проведено аналіз даних щодо кримінальних правопорушень, а саме результатів їх досудового розслідування, а також кількості кримінальних правопорушень, у яких особам повідомлено про підозру. Джерелом інформації стали відомості, оприлюднені на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора (табл. 1-2) [1]. Отримані дані дозволяють виявити закономірності та тенденції у змінах кількості й характеру такого виду злочинності з урахуванням дії воєнного стану.

Таблиця 1

Кількість облікованих кримінальних правопорушень

Назва розділу Кримінального кодексу України	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Січень 2025 року
Злочини проти основ національної безпеки України	520	17422	6270	5998	707

Таблиця 2

Кількість кримінальних правопорушень, в яких особам вручено повідомлення про підозру

Назва розділу Кримінального кодексу України	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Січень 2025 року
Злочини проти основ національної безпеки України	157	2158	2274	2477	165

У 2021 році кількість зареєстрованих правопорушень досліджуваного розділу Кримінального кодексу України (далі – КК України) становила 520 випадків. У 2022 році цей показник різко зріс до 17 422, що відображає приріст на 3 350 % порівняно з попереднім роком. Однак у 2023 році спостерігається суттєве зниження кількості таких правопорушень – до 6 270 випадків, що на 64 % менше, ніж у 2022 році. У 2024 році тенденція до зменшення продовжилася: було зафіксовано 5 998 випадків, що становить зниження на 4,4 % відносно 2023 року. За даними січня 2025 року, зареєстровано 707 правопорушень, що еквівалентно 11,8 % від річного показника 2024 року. Це може свідчити про поступову стабілізацію динаміки зазначених кримінальних правопорушень (рис. 1).

Щодо кримінальних правопорушень, в яких особам було вручено повідомлення про підозру, у 2021 році таких випадків налічувалося 157. У 2022 році цей показник зріс до 2 158, що відповідає приросту на 1 274% порівняно з попереднім роком. У 2023 році кількість таких випадків незначно збільшилася – до 2 274 (+5,4 % відносно 2022 року). У 2024 році зафіксовано подальше зростання до 2 477 випадків, що становить приріст на 8,9 %. За січень 2025 року повідомлено про підозру у 165 випадках, що становить 6,7 % від загального показника 2024 року.

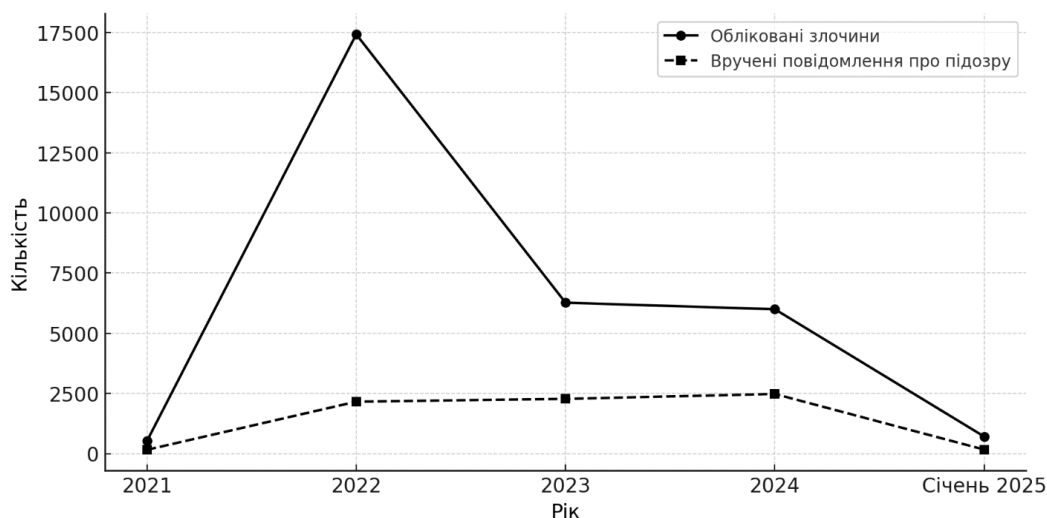

Рис. 1. Динаміка злочинів основ національної безпеки України

Різке зростання кількості кримінальних правопорушень, передбачених розділом I Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), у 2022 році прямо пов'язане з початком повномасштабного вторгнення російської федерації та запровадження воєнного стану. Масштабні бойові дії, тимчасова окупація значної частини території України та активізація підривної діяльності проросійських сил спричинили збільшення випадків державної зради, шпигунства й диверсій.

Одним із ключових факторів стало доповнення КК України статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» відповідно до Закону України від 03.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [2]. Ця норма розширила можливості правоохоронних органів у кваліфікації дій осіб, які співпрацювали з країною-агресором, відкрито підтримували вторгнення або здійснювали пропаганду, зокрема в закладах освіти [3, с. 290]. У 2022 році правопорушення за цією статтею становили значну частку загальної кількості – 3 851 випадок [1].

Іншим важливим чинником стала деокупація українських територій унаслідок контрнаступальних операцій Збройних Сил України. Звільнення населених пунктів від російської окупації дало змогу правоохоронним органам активізувати виявлення осіб, які співпрацювали з окупаційною владою або брали участь у репресіях проти цивільного населення. Як наслідок, зросла кількість кримінальних проваджень за статтями, що стосуються державної зради, колабораціонізму та інших злочинів проти національної безпеки [4].

Додатковим стимулом до зростання кількості зареєстрованих правопорушень стало посилення діяльності правоохоронних органів – Служби безпеки України, Національної

поліції України, Державного бюро розслідувань та Офісу Генерального прокурора. У умовах воєнного стану ці структури отримали розширені повноваження та ресурси для протидії злочинності. Водночас активна інформаційна робота державних інституцій і підвищення громадянської свідомості сприяли збільшенню повідомлень про підозрілу діяльність, що також вплинуло на статистику.

Починаючи з 2023 року спостерігається поступове зниження кількості нових кримінальних правопорушень. Це може бути зумовлено виявленням більшості випадків колабораціонізму в перші місяці після деокупації, а також посиленням контролю за діяльністю громадян у воєнний період. Проте в 2024 році зафіксовано зростання кількості правопорушень, за якими особам вручено повідомлення про підозру, що свідчить про продовження розслідувань і систематичну роботу з встановлення винних.

Отже, воєнний стан суттєво впливає на динаміку злочинів проти національної безпеки України, підвищуючи ризики шпигунства, диверсій, тероризму, колабораціонізму та інформаційних загроз. Ефективна відповідь держави потребує комплексного підходу, що поєднує правові, оперативні, технологічні та інформаційні заходи. Сучасні виклики вимагають адаптації правоохоронної системи до умов гібридної війни, вдосконалення контррозвідальних механізмів і врахування міжнародного досвіду боротьби з інформаційними загрозами.

Основними факторами змін у динаміці таких правопорушень є введення нових правових норм (зокрема ст. 111-1 КК України), деокупація територій і посилення діяльності правоохоронних органів. Подальший розвиток тенденцій залежатиме від перебігу воєнних дій, звільнення нових територій та ефективності правозастосування. Лише системний підхід забезпечить нейтралізацію загроз і стабільність у цей критичний період.

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

3. Березняк В. С., Людвік В. Д. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність у формі публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України Міжнародна та національна безпека: матеріали VII Міжнародної науково-практ. конф. (ДДУВС, 17.03.2023). С. 289–291.

4. Юнін О. С., Шевченко С. І. Кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки України. Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 823–846. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-36>.

Артем АМЕЛЬЧЕНКО

аспірант кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0001-7488-9944>

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ КОРИСЛИВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Введення в Україні 24 лютого 2022 р. воєнного стану вплинуло на формування законодавчих ініціатив щодо внесення змін та доповнень до КК України у кількох сферах: національної безпеки, охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, встановленого порядку несення військової служби, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [3].

Водночас поза увагою законодавця не залишились кримінальні правопорушення проти власності корисливої спрямованості, передбачені ст. 185–187, 189–191 КК України, до складів яких законодавець включив таку особливо обтяжуючу обставину, як вчинення їх в умовах воєнного стану.

Ці доповнення були внесені законами України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03 березня 2022 р. (ст. 185–187, 189, 191 КК України) та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень» від 13 липня 2023 р. (ст. 190 КК України) [6; 7].

Однак зазначені доповнення викликали дискусії щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності корисливої спрямованості в умовах воєнного стану.

До ухвалення 18 липня 2024 р. Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» предметом крадіжки (ст. 185 КК України), шахрайства (ст. 190 КК України), привласнення чи розтрата (ст. 191 КК України) було майно, вартість якого становила 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян і більше (станом на 18 липня 2024 р. – 302 гривні 80 копійок і більше) [5].

Оскільки ст. 185–187, 189–191 КК України містять таку особливо кваліфікуючу ознаку, як вчинення передбачених ними діянь в умовах воєнного стану, то, наприклад, крадіжка майна на суму 303 гривні до набуття чинності вищезазначеним Законом кваліфікувалась за ч. 4 ст. 185 КК України, санкція якої передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років.

Наприклад, дії В. були кваліфіковані за ч. 4 ст. 185 КК України за таких обставин. 01 листопада 2023 р. приблизно о 17 годині В., перебуваючи у с. Крачківка Уманського району Черкаської області, в умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022, затвердженим Законом України від 24.02.2022 р. № 2102-IX, який в подальшому продовжено, зайшовши через входні двері до будинку К. шляхом вільного доступу, з метою таємного викрадення чужого майна, умисно та цілеспрямовано, з корисливих мотивів викрала належні К. речі, а саме: мобільний телефон марки «Nokia», модель 1133, вартість якого згідно з висновком судової товарознавчої експертизи № 5783/23 від 10.11.2023 р. становить 559 гривень 30 копійок, та радіоприймач «Plusation», вартість якого згідно з висновком судової товарознавчої експертизи № 5783/23 від 10.11.2023 р., становить 226 гривень 80 копійок, після чого залишила місце вчинення злочину з викраденим майном, чим спричинила потерпілому матеріальну шкоду на загальну суму 786 гривень 10 копійок [2].

Законодавцем було звернено увагу на неспіврозмірність ступеня суспільної небезпечності викрадень на суму 302 гривні 80 копійок і більше, що було відображено у пояснювальній записці до вищезазначеного Закону, яка зазначає, що судова практика застосування норм щодо притягнення до кримінальної відповідальності за крадіжку в умовах воєнного стану на території України засвідчує, що покарання за вчинення крадіжки є неспівмірним. Під час призначення покарання за крадіжку, вчинену в умовах воєнного стану, відбувається порушення принципу домірності, коли однакова відповідальність настає за злочини, що очевидно є більш тяжкими, і за правопорушення, які до внесення обговорюваних змін розглядалися як злочини невеликої тяжкості або навіть як проступки, як, наприклад, у випадку частини першої статті 185 КК України [4].

Після набрання чинності наведеним Законом мінімальна вартість майна, яке є предметом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 185, 190, 191 КК України, зросла до двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (станом на 01 січня 2025 р. – 3028 гривень). Відповідно, крадіжка, шахрайство, привласнення чи розтрата майна на суму, меншу 3028 гривень, на сьогодні не є кримінально караними діяннями (відповідальність за їх вчинення передбачена ст. 51 КУпАП), хоча ця сума залишилась на 1 січня 2025 р. прожитковим мінімумом для працездатних осіб [1].

На нашу думку, внесені зміни до адміністративного законодавства України, які вплинули на кваліфікацію кримінальних правопорушень проти власності корисливої спрямованості, спричинили невідповідність ступеня суспільної небезпечності крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата майна на суму, меншу 3028 гривень, тій відповідальності, яка передбачена за їх вчинення чинним законодавством України.

Крім того, віднесення цих діянь до адміністративних правопорушень унеможливило їх ефективне виявлення та розкриття правоохоронними органами.

Вважаємо за доцільне відмінити внесені зміни до ст. 51 КУпАП, а визначення особливо обтяжуючої кримінальні правопорушення проти власності корисливої спрямованості обставини як вчинення їх «в умовах воєнного стану» замінити на вчинення їх «з використанням умов воєнного стану».

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
2. Кримінальна справа № 701/88/24. Архів Маньківського районного суду Черкаської області.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна». URL : <blob:https://itd.rada.gov.ua/0af14e77-c5db-4125-8684-52b35bb92f36>.
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів : Закон України від 18 липня 2024 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#n8>.
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03 березня 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>.
7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень : Закон України від 13 липня 2023 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#n14>.

Ігор АНІЩЕНКО

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)

<https://orcid.org/0009-0009-5335-1342>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації проти України, метою якої є демонтаж незалежності нашої держави, згортання курсу на інтеграцію в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами, загарбання української території, формування псевдодержавних утворень, дестабілізація суспільно-політичної ситуації, ускладнення міжнародного положення країни та знищення її науково-технологічного потенціалу, також переслідує цілі зниження економічної рентабельності українських підприємств, установ та організацій. У зв'язку з цим актуальним є питання захисту інфраструктури України не тільки від постійних обстрілів та ракетних ударів з боку держави-агресора, а й від протиправного заволодіння майном підприємств, установ та організацій, бо їх належне функціонування є передумовою забезпечення екологічної, економічної та інформаційної безпеки як складових національної безпеки України. Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року, сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення є одним з фундаментальних інтересів України [6].

Використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств, установ та організацій створює реальну загрозу національним й економічним інтересам нашої держави та потребує формування ефективної системи протидії цим негативним проявам. Саме тому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 року № 257 була створена Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, до складу якої увійшли перші особи усіх гілок влади, у тому числі Генеральний прокурор України, секретар Ради національної безпеки і оборони України та голова Служби безпеки України [7]. До основних завдань цієї комісії входило: 1) сприяння забезпеченню координації дій державних органів з питань захисту прав

інвесторів, посилення протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства; 2) підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, зокрема щодо підвищення ефективності діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у відповідній сфері; 3) розроблення комплексу заходів щодо захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, забезпечення вдосконалення механізму регулювання у відповідній сфері [4].

З метою виконання п. 8 протоколу № 3 та п. 1 протоколу № 7 засідань Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств від 23 лютого 2007 року та від 1 серпня 2008 року щодо внесення змін до законодавства з метою недопущення використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва було розроблено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» № 0887 від 12 грудня 2012 року. Ухвалення цього законопроекту й обумовило доповнення Кримінального кодексу України новою статтею 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» [3; 5].

Основними завданнями криміналізації цього діяння було врегулювання питання запровадження кримінальної відповідальності осіб за підроблення документів, які подаються для державної реєстрації юридичної особи, за підроблення документів, які подаються для державної реєстрації припинення юридичної особи на підставі судового рішення про ліквідацію юридичної особи – банкрута або для державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця на підставі судового рішення щодо визнання фізичної особи-підприємця банкрутом, за підроблення документів, бланків та їх використання, підроблення печаток, штампів та їх використання; удосконалення діяльності фондового ринку та корпоративних відносин, принципів державного регулювання у сфері фондового ринку та корпоративних відносин.

У зв'язку з цим вважаємо цілком обґрунтованим віднесення цієї кримінально-правової норми до розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», адже відносини власності щодо таких підприємств, установ чи організацій (їх належність на праві державної, комунальної або приватної власності певній фізичній або юридичній особі) у цьому випадку є тільки додатковим безпосереднім об'єктом, тобто тими правовідносинами, яким разом з основним об'єктом загрожує чи створюється загроза заподіяння шкоди. Основним же безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК України, є конкурентні відносини та інша діяльність суб'єктів господарювання у сфері підприємництва.

Н. М. Грищенко зазначає, що законодавець у ст. 206-2 КК фактично передбачає підстави кримінальної відповідальності за рейдерство, але не надає законодавчого визначення цієї категорії. «Згідно з точкою зору законодавця, об'єктом рейдерства є сфера господарської діяльності, про що свідчить розміщення статті 206-2 у розділі «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України» [1, с. 145]. З таким твердженням можна у цілому погодитися, водночас зауважити при цьому, що не місце складу кримінального правопорушення визначає його безпосередній об'єкт, а навпаки, об'єкт визначає місце відповідного складу кримінального правопорушення у структурі Особливої частини КК України, адже він слугує тим критерієм (у переважній більшості випадків), який було покладено законодавцем в основу класифікації кримінальних правопорушень в Особливій частині закону про кримінальну відповідальність.

І. М. Федулова конкретизує визначення об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК, наголошуючи, що родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, а також у процесі формування та виконання бюджетів від результатів господарювання, а його безпосереднім об'єктом є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації юридичними особами права володіння своїм майном [10, с. 222]. З такою позицією треба повністю погодитися.

Треба зазначити, що особливістю об'єкта кримінально протиправної поведінки, що розглядається, є також предмет цього діяння, що є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК України. Таким предметом є

майно підприємства, установи, організації, у тому числі частки, акції, паї їх засновників, учасників, акціонерів, членів [2, с. 254].

Тематика кримінально-правової протидії протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації на тепер актуалізує і та обставина, що попри воєнний стан та продовження військової агресії російської федерації проти України, кількісні показники рейдерства суттєво зростають, а кількість розглянутих у суді справ менше за 43 % виявлених випадків. Наведене суттєво погіршує інвестиційну привабливість та ускладнює ведення бізнесу у нашій країні. За даними з відкритих джерел, за період з 2015 року до початку збройної агресії кількість кримінальних проваджень за рейдерство виросла у 2,5 рази: з 290 до 849 справ у 2020 році з незначним зниженням у 2021 році (597 справ). Втручання держави-агресора в Україну суттєво зменшило кількість кримінальних проваджень і в 2022 році було виявлено тільки 131 акт рейдерства, але у подальшому спостерігається тенденція до значного збільшення кримінальних проваджень (363 у 2023 році та 323 у 2024 році) [9]. Водночас треба наголосити, що наведена статистика стосується усіх кримінальних правопорушень, пов'язаних з рейдерством. Щодо саме кримінально протиправного діяння, передбаченого саме ст. 206-2 КК України, у 2023 році становили лише 10 % (17 проваджень) від загальної кількості рейдерських справ, а у 2024 році було зареєстровано 28 кримінальних проваджень, а надійшло до суду лише одне.

Особлива складність у відповідних кримінальних провадженнях полягає в тому, що у більшості випадків особа протиправно заволодіває майном підприємства, установи, організації внаслідок неправомірного рішення іншого органу або уповноваженої на то особи. Наприклад, в Житомирі Товариство з обмеженою відповідальністю заволоділо земельною ділянкою, яка належала державі, що стало можливим завдяки неправомірним діям Житомирської міської ради. Остання продала земельну ділянку, незважаючи на те, що на ній було розташоване бомбосховище, яке мало б використовуватись за призначенням жителями міста. Водночас Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду справа № 906/743/21 у постанові від 18 травня 2023 року, посилаючись на пункти 32–35 рішення ЄСПЛ від 24 червня 2003 року «Стретч проти Сполученого Королівства» [11] визначив, що майном у зазначеній ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8], вважається законне та обґрунтоване очікування набути майно або майнове право за договором, укладеним з органом публічної влади. За висновком ЄСПЛ у цій справі «наявність порушень з боку органу публічної влади при укладенні договору щодо майна не може бути підставою для позбавлення цього майна іншою особою, яка жодних порушень не вчинила». У рішенні ЄСПЛ наголошується, що оскільки особу позбавили права на його майно лише з тих підстав, що порушення були вчинені з боку публічного органу, а не громадянина, у такому випадку мало місце «непропорційне втручання» у право заявника на мирне володіння своїм майном та, відповідно, відбулось порушення ст. 1 Першого протоколу наведеної Конвенції.

Наведене дає підстави стверджувати про необхідність подальших наукових розвідок з метою вдосконалення як законодавчого визначення підстави кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, так і судової практики щодо такої категорії кримінальних проваджень, бо в минулому році за цією статтею до суду надійшла рекордна кількість справ – аж 12 % від загальної кількості відкритих. Для порівняння, у 2019 році до суду надійшло 4 % проваджень, у 2021 – 7 %, а у 2022 жодна справа за цією статтею не потрапила до суду [9]. Особливо актуалізує наведену тематику і та обставина, що провідні світові економіки вже висловили бажання після закінчення збройної агресії прикласти зусиль до відновлення України, а рейдерство суттєво погіршує інвестиційну привабливість та значно ускладнює ведення бізнесу в нашій країні.

1. Грищенко Н. М. Особливості об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 144–146. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2017/33.pdf.

2. Тацій В. Я., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-е вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Положення про Міжвідомчу комісію з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2007 № 257 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2013 № 502). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-п#n42>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 10.10.2013 № 642-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#n46>.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
7. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2007 № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-п#Text>.
8. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 20.03.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.
9. Рейдерство в Україні. URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders>.
10. Федулова І. М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 215–224.
11. Case of Stretch v. The United Kingdom (Application no. 44277/98). STRASBOURG. 24 June 2003. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-61173&filename=001-61173.pdf>.

В'ячеслав БІДКОВ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ВИКЛИК
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ**

Організована злочинність – це складне поняття, яке важко зрозуміти, тому що воно піддається багатьом визначенням, юридичним, «кримінологічним» або соціологічним. Міжнародний секретаріат Інтерполу на Міжнародному колоквіумі з організованої злочинності, що відбувся в Сен-Клу в травні 1988 року, вперше визначив організовану злочинність як «будь-яке об'єднання або група осіб, що займаються триваючою незаконною діяльністю, метою якої є отримання прибутку без урахування національних кордонів» [1, с.101]. Організація Об'єднаних Націй визначає його як «... структурована група з трьох або більше осіб, що існує протягом певного періоду часу і діє спільно з метою вчинення одного або декількох тяжких злочинів або правопорушень з метою отримання, прямо чи опосередковано, фінансової чи іншої матеріальної вигоди». Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, підписана в Палермо в грудні 2000 року, прийняла останнє визначення.

Організовану злочинність також можна охарактеризувати як управління нелегальним ринком. В його основі лежать окремі злочинці, які працюють у мережах, що діють як на законних, так і на нелегітимних ринках. Їх діяльність може бути глобальною, але їх вплив часто локальний.

Організована злочинність проявляється і розвивається в багатьох сферах, серед яких:

- незаконне виробництво та обіг наркотиків;
- торгівля людьми;
- економічне/фінансове шахрайство, включаючи відмивання грошей;
- незаконна торгівля зброєю;
- морське піратство;
- кіберзлочинність;
- злочини, пов'язані з навколишнім середовищем, зокрема захоронення токсичних відходів;

- рух органів.

За останнє десятиріччя організована злочинність значно зросла як за кількістю (збільшення актів насильства та залякування, випадки шахрайства та корупції, незаконний обіг та переробка своєї продукції тощо), так і за якістю (професійні, раціональні та міжнародні мережі). Вона отримала значну вигоду від глобалізації торгівлі та фінансів, а також від мобільності людей та майна, розвитку миттєвого зв'язку, нової взаємозалежності націй, відкриття, не кажучи вже про відмову, національних кордонів та певної міри втрати суверенітету держав над власною територією. У Європі, зокрема, падіння «залізної завіси» надало можливості заповнити вакуум, що залишився на Сході державами в процесі

радикальних перетворень, а зростання темпів європейського будівництва заохотило шахрайство всіх видів на шкоду Співтовариству.

Економічні масштаби злочинності вражають: лише легальний обіг наркотиків генерує ринок приблизно від 0,5 до 1 трильйона євро щорічно. Щорічні оцінки відмивання грошей коливаються від 1 до 2 трильйонів євро. Великі прибутки, отримані організованими злочинними угрупованнями, у поєднанні з низьким ризиком арешту та успішного судового переслідування злочинців є ключовими рушійними факторами для подальшого розвитку організованої злочинності та виклику окремим державам та міжнародному співтовариству [1].

Організована злочинність далеко не однорідна. Кожна країна чи регіон має різні проблеми, які можуть залежати від місцевих «потреб споживачів», кримінальних традицій, політичних систем та соціального ставлення до злочинності. Зокрема, слабкі держави та країни на етапі переходу від авторитарних режимів до демократії створюють можливості для економічних злочинів та корупції. Погляди на ризики національній та міжнародній безпеці, пов'язані з міжнародною злочинністю, дуже різняться. Деякі вчені стверджують, що організована злочинність стосується бізнесу і може завдати шкоди здоров'ю країни та її народу, але вона не становить серйозної загрози безпеці держави чи міжнародної системи. Інші стверджують, що зв'язки між міжнародними мережами організованої злочинності та групами бойовиків, такими як терористи, забезпечують останні такою військовою силою, що ці насильницькі актори можуть підірвати міжнародну безпеку та здатність міжнародного співтовариства контролювати її.

Які існують варіанти реагування на виклики, спричинені організованою злочинністю? З огляду на швидкість і глобалізацію комунікацій, які дозволяють злочинцям легше перетинати кордони, для міжнародного співтовариства існує більш нагальна потреба співпрацювати в боротьбі з організованою злочинністю. На міжнародному рівні Конвенція ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю є значним кроком вперед. Його метою є сприяння співробітництву між країнами-підписантами шляхом заохочення передового досвіду в цілій низці сфер. Доведено, що покладатися лише на правоохоронні органи недостатньо, тому що організована злочинність просто змінює модель домінування на ринку. Уряди та міжнародні інституції повинні дивитися на нелегальні товари та ринок в цілому, розглядаючи питання про те, як атакувати сам ринок, а не просто покладатися на законодавство.

Питання про те, чи є організована злочинність м'яким або жорстким ризиком для безпеки, можливо, менш актуальне, ніж динаміка її взаємодії з іншими напрямками викликів міжнародній безпеці та її проникнення в них. Транснаціональний характер організованої злочинності вимагає ефективних заходів і співпраці не тільки між відповідними органами та установами на національному рівні, а й на міжнародному рівні з метою досягнення успішних результатів.

Торгівля людьми є важливим аспектом організованої злочинності. Глобальна програма протидії торгівлі людьми (GPAT) була розроблена ООН. Управління з наркотиків і злочинності (UNODC) у співпраці з Міжрегіональним науково-дослідним інститутом злочинності та правосуддя ООН (UNICRI) було запущено в березні 1999 року. GPAT допомагає державам-членам у їхніх зусиллях щодо боротьби з торгівлею людьми. У ньому висвітлюється причетність організованих злочинних угруповань до торгівлі людьми та сприяє розробці ефективних способів боротьби з винними особами.

Головною метою GPAT є висунення на перший план причетності організованих злочинних груп до торгівлі людьми та сприяння розвитку ефективних заходів реагування, пов'язаних з кримінальним правосуддям. Як єдиний орган, що зосереджується на елементі кримінального правосуддя, GPAT, працюючи в рамках Програми боротьби зі злочинністю UNODC, привносить особливі переваги у боротьбу з торгівлею людьми [1].

НАТО не відходить убік. Під час однієї з конференцій НАТО в 2009 році Генеральний секретар заявив, що НАТО доведеться боротися з торгівлею людьми та іншими організованими злочинами в рамках боротьби проти тероризму. Тому програмний документ НАТО щодо боротьби з торгівлею людьми був розроблений НАТО за погодженням зі своїми партнерами та країнами, які надають свої сили для участі в операціях під проводом НАТО. За допомогою цієї політики країни НАТО взяли на себе зобов'язання забезпечити виконання низки заходів, передбачених для боротьби з цією специфічною формою організованої злочинності та глобальним викликом національній безпеці.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*, Volume 6, Issue 1/ 2014, pp. 99 – 107.

Тетяна БОРИСЕНКО

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-1746-5029>

ПРОДАЖ ТОВАРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Визначення національної безпеки України закріплено в частині 1 статті 1 Закону України «Про національну безпеку України», яке розглядається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

Як ми бачимо, в основу поняття національної безпеки України покладено національні інтереси України як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [1].

Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави у лютому 2024 року зруйновані не лише міста та села, а й «покалічені» долі.

У когось більше немає домівки, хтось втратив близьких, а є ті, хто виїхав з «окупації». І все потрібно починати з початку.

І всі ці люди в більшій мірі потребують захисту від держави та забезпечення всім необхідним для життя в незвичних умовах.

Одними із перших в таких ситуаціях на поміч приходять волонтери, які допомагають людям адаптуватися в нових умовах: забезпечують одягом, їжею, ліками тощо.

Така допомога сприяє реалізації національних інтересів України.

Однак є «псевдоволонтери», які ввозять гуманітарну допомогу з-за кордону не для того, щоб допомогти, а з метою власного збагачення. Замість того, щоб роздати цю допомогу тим, кому вона життєво необхідна, продають її.

За продаж гуманітарної допомоги передбачена кримінальна відповідальність за ст. 2012 Кримінального кодексу України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» [2].

Такі випадки почали з'являтися через те, що в перші дні повномасштабного вторгнення в Україну почала надходити гуманітарна допомога в значному розмірі. Процес надання та розподілу такої допомоги не був достатньо врегульований. Саме цим і скористалися особи, які захотіли нажитися на продажі гуманітарної допомоги.

Від початку повномасштабного вторгнення РФ і до кінця червня 2023 року Україна отримала міжнародну допомогу на загальну суму близько 170 млрд євро (за даними Кільського інституту світової економіки). Ця сума охоплює як кредити та гранти міжнародних фінансових корпорацій, так і постачання військової техніки та озброєння, а також інших товарів. Приблизно в 10% від цієї суми, близько 17 млрд євро, оцінюється вартість ввезеної в країну гуманітарної допомоги [3].

На сьогодні процес надання та розподілу гуманітарної допомоги врегульований на законодавчому рівні.

З 1 грудня 2023 року набули чинності зміни до правил ввезення та обліку гуманітарної допомоги.

Відповідно до цих змін, запроваджено Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, затверджений постановою КМУ від 5 вересня 2023 р. № 953, яким удосконалено механізм визнання товарів гуманітарною допомогою та контролю за їх використанням за цільовим призначенням [4].

Цей Порядок передбачає зазначення в декларації номера отримувача в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги та унікального коду гуманітарної допомоги, наданого автоматизованою системою реєстрації гуманітарної допомоги.

Надання отримувачами гуманітарної допомоги звітності до автоматизованої системи Мінсоцполітики є обов'язковим.

Якщо звернутися до статистичних даних, то фактів продажу гуманітарної допомоги,

порівняно з 2022 роком, стало менше.

Так, у 2022 році за ст. 202-1 КК України зареєстровано 384 кримінальних проваджень, з яких: у 58 провадженнях особам повідомлено про підозру; 25 проваджень спрямовано до суду з обвинувальним актом та 74 провадження – закрито [5].

У 2023 році за вказаною статтею зареєстровано 189 кримінальних проваджень, з яких: у 36 провадженнях особам повідомлено про підозру; 25 проваджень спрямовано до суду з обвинувальним актом та 60 проваджень – закрито [6].

У 2024 році таких проваджень зареєстровано 107, з яких: у 26 провадженнях особам повідомлено про підозру; 12 проваджень спрямовано до суду з обвинувальним актом та 12 проваджень закрито [7].

Зменшення фактів продажу гуманітарної допомоги позитивно впливає на стан захищеності національних інтересів України. Отримуючи допомогу, люди відчують себе потрібними, і в них з'являється віра. Саме тому необхідно підтримувати тих, хто опинився в складних життєвих умовах, а не задовольняти власні інтереси, нехтуючи принципами моралі.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 20.02.2025).

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3920> (дата звернення 20.02.2025).

3. Що відомо про масштаби корупції на гуманітарній допомозі, що надходить в Україну? веб-сайт. URL: <https://shtab.net/en/articles/view/shho-vidomo-pro-masshtabi-korupcii-na-gumanitarni/> (дата звернення 20.02.2025).

4. Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 року № 953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.02.2025).

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2022 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 20.02.2025).

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2023 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 20.02.2025).

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2024 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 20.02.2025).

Юрій ГАРКУША

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0005-3727-5248>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом розпочатої 20 лютого 2014 р. війни російської федерації проти України Верховною Радою України прийнято понад 150 законів, якими внесені зміни та доповнення до КК України, з яких 35 законів – після повномасштабного вторгнення у 2022 р. країни-агресора на територію нашої держави.

Зазначеними змінами та доповненнями законодавець сформував напрями кримінально-правової політики України у зазначений період. Одним із таких напрямів є кримінально-правова політика України у сфері національної безпеки. За час російсько-української війни до КК України внесені понад 20 змін та доповнень, що стосувались питань кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки, з них 7 – після 24 лютого 2022 р.

Одним з ключових питань кримінально-правової політики України у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану стала диференціація кримінальної

відповідальності за державну зраду. Ця диференціація відбулась за рахунок включення до розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» та ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору».

Як зазначає С. В. Бабанін, аналіз ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України, покарань, встановлених за їх вчинення, співставлення їх із ознаками складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 КК України «Державна зрада», та відповідними покараннями за їх вчинення дозволяє стверджувати, що ст. 111-1 КК України містить привілейовані склади державної зради [1, с. 34].

Дійсно, кримінально-правова політика України у сфері криміналізації державної зради в умовах воєнного стану, з одного боку, була спрямована на посилення відповідальності за вже законодавчо закріплені форми цього суспільно небезпечного діяння – перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. За ці діяння, вчинені в умовах воєнного стану, законодавець передбачив у санкції ч. 2 ст. 111 КК України як одне з альтернативних покарань найбільш суворий його вид – довічне позбавлення волі, а також обов'язкове додаткове покарання – конфіскацію майна [2].

З іншого боку, у ст. 111-1 КК України законодавець передбачив вісімнадцять пом'якшуючих державну зраду обставин, що є складовими ознаками колабораційної діяльності. До того ж, обставини, передбачені ч. 7 ст. 111-1 КК України, є пом'якшуючими державну зраду обставинами лише за наявності введеного у державі правового режиму воєнного стану.

Вбачається, що формування кримінально-правової політики України у сфері криміналізації державної зради в умовах російсько-української війни шляхом диференціації відповідальності за це діяння є цілком виправданим, оскільки дозволяє індивідуалізувати таку відповідальність із урахуванням об'єктивних та суб'єктивних ознак діяння конкретної особи, яка вчиняє його на шкоду національним інтересам України.

Разом з тим, у процесі формування аналізованої складової кримінально-правової політики законодавцем не врахована доцільність передбачення спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за окремі форми колабораційної діяльності, як це, зокрема, передбачено ч. 3 ст. 111 КК України, що за певних умов встановлює можливість такого звільнення у разі вчинення державної зради.

Кримінально-правові норми, що передбачають загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45-48 КК України), можуть бути застосовані за колабораційну діяльність лише у разі вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1-4 ст. 111-1 КК України.

На наш погляд, доцільним є передбачення у примітці до ст. 111-1 КК України можливості за певних умов звільнення від кримінальної відповідальності громадянина України за вчинення злочинів, передбачених частинами 5-7 цієї статті, наприклад, у разі добровільного вступу на службу до Збройних Сил України у період дії воєнного стану.

1. Бабанін С. В. Кримінальне законодавство України як засіб протистояння збройній агресії російської федерації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 33-38.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Вікторія ГОЛОБОРОДЬКО

аспірант кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ

Гарантування рівноправності громадян незалежно від їх національної чи регіональної приналежності є фундаментальною ознакою демократичної правової держави. Проте в реальності цей принцип часто зазнає викликів, пов'язаних із дискримінацією за етнічними або територіальними ознаками. Це створює бар'єри в доступі до правосуддя, освіти, соціального забезпечення та інших сфер суспільного життя. У сучасних умовах глобалізації та регіональної інтеграції актуальним є аналіз історичних та правових підходів до забезпечення рівноправності, що дозволяє визначити ефективні механізми його реалізації.

Протягом історичного розвитку правові системи різних держав стикалися з необхідністю забезпечення рівності громадян незалежно від їхньої національної ідентичності чи територіального походження. Це стимулювало формування правових інститутів, спрямованих на ліквідацію дискримінації та утвердження принципу рівного ставлення до всіх членів суспільства. Еволюція цих норм та механізмів є важливим підґрунтям для подальшого вдосконалення сучасних підходів до захисту прав людини.

Ідея рівноправності громадян має глибокі історичні корені та закріплена в міжнародних актах. Декларація прав людини і громадянина (1789) вперше проголосила рівність усіх людей перед законом, що стало основою сучасного антидискримінаційного права [8]. Цю ідею розвинула Європейська конвенція з прав людини (1950), яка у статті 14 забороняє дискримінацію за етнічною та іншими ознаками, зміцнюючи правові механізми рівності на міжнародному рівні [7]. Універсальна декларація прав людини (1948) закріпила рівноправність як загальновизнану норму, що вплинула на створення десятків міжнародних угод у сфері захисту прав людини [9]. Подальшу деталізацію забезпечила Декларація принципів рівності (2008), що наголосила на необхідності законодавчих механізмів для ефективної боротьби з дискримінацією [7]. Додатковий захист меншин передбачає Декларація ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, що гарантує право на збереження культури, мови та участь у суспільному житті [9].

Ці документи відображають поступову еволюцію правових стандартів рівноправності, яка формує сучасні національні законодавчі системи [9, 6].

Розвиток правових механізмів протидії дискримінації в Україні відбувався поступово, проходячи кілька ключових етапів. Початковий період (1991–1995) спирався на законодавчу базу, успадковану від УРСР, де принцип рівноправності існував переважно на декларативному рівні без дієвих механізмів реалізації. З ухваленням Конституції України у 1996 році та впровадженням нового Кримінального кодексу у 2001 році розпочався етап модернізації (1996–2011), що наблизив національне законодавство до міжнародних стандартів, але не створив комплексної системи протидії дискримінації. Ситуація суттєво змінилася після 2012 року, коли був прийнятий Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації», який заклав правові основи ефективного захисту рівноправності. Конституція України відіграє ключову роль у гарантуванні цих прав, а її статті 24 і 64 закріплюють рівність громадян і забезпечують її дотримання навіть за умов надзвичайного чи воєнного стану [5, с. 64].

Розвиток правового підходу до визначення національної приналежності та рівноправності в Україні тісно пов'язаний із процесом становлення державності. Декларація про державний суверенітет України заклала концепцію національної державності, проголосивши Україну «суверенною національною державою», що постала завдяки «здійсненню українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення». Водночас документ містить положення про те, що всі громадяни незалежно від національності є єдиним народом України, що підкреслює ідею політичної нації.

Невизначеність у понятті «нація» в сучасному законодавстві створює правові колізії. Конституція України у статті 11 одночасно визнає існування української нації, корінних народів і національних меншин, не пояснюючи, як ці категорії співвідносяться між собою. Використання сполучникової форми у формулюванні створює відчуття розмежування цих груп, що ускладнює правове розуміння національної ідентичності.

Цивільний кодекс України не дає чіткого визначення понять «нація» та «національність», але гарантує право особи на збереження своєї національної самобутності. Водночас у його положеннях відсутній механізм юридичного закріплення чи набуття національної приналежності, що свідчить про нерозробленість цього питання на законодавчому рівні. Національна ідентичність розглядається як особистий вибір громадянина, що визнано й у судовій практиці.

Правова невизначеність у питаннях національної належності та рівноправності створює підґрунтя для дискусій щодо їх правового регулювання. Відсутність чіткої дефініції «нації» та її складових у національному законодавстві ускладнює застосування норм, що регулюють права національних меншин та корінних народів. Це вказує на необхідність подальшого вдосконалення законодавчих підходів до визначення національної ідентичності, що є важливим аспектом забезпечення рівноправності громадян [3, с. 1]. Питання національної приналежності в українському праві регулюється не лише конституційними нормами, а й судовою практикою, що деталізує підходи до його визначення. Верховний Суд України у своїх постановах закріпив принцип, за яким національна належність є особистим вибором громадянина і не залежить від зовнішніх факторів чи рішень державних органів. Це означає, що кожен має право самостійно ідентифікувати свою національність без необхідності офіційного підтвердження з боку держави.

Окреме місце в українському законодавстві має статус корінних народів, визначений Законом України «Про корінні народи України». Його положення встановлюють чіткі критерії для визначення корінного народу, серед яких: автохтонність етнічної спільноти, історичне формування на території України, збереження власної мови і культури, а також наявність традиційних представницьких органів. Важливим аспектом цього закону є те, що корінний народ не може мати власної держави за межами України, що відповідає міжнародним підходам до захисту таких спільнот.

Національна ідентичність, відповідно до судової практики та законодавчих норм, поєднує в собі як особистий вибір громадянина, так і юридично визначений статус для окремих етнічних груп, таких як кримські татари, караїми та кримчаки. Це підкреслює диференційований підхід до правового регулювання питань національної приналежності в Україні, який балансує між свободою особистої ідентифікації та офіційним визнанням корінних народів [4, с. 570].

Законодавче забезпечення рівноправності в Україні ґрунтується на конституційних та кримінально-правових механізмах, що гарантують захист від дискримінації. Конституція України встановлює принцип рівності всіх громадян перед законом, незалежно від національної чи регіональної приналежності. Стаття 24 закріплює заборону будь-яких привілеїв чи обмежень за етнічними, соціальними, мовними та іншими ознаками, що відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини [1].

Окрім загальних правових гарантій, законодавство передбачає відповідальність за порушення принципу рівноправності. Кримінальний кодекс України включає положення, що криміналізують умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі, а також приниження честі та гідності за етнічною ознакою. Це підкреслює не лише декларативний характер правових норм, але й їхню реальну дієвість у захисті рівноправності громадян, що є важливим кроком у забезпеченні ефективного правозастосування та недопущення дискримінації в Україні [2].

Таким чином, забезпечення рівноправності громадян незалежно від національної чи регіональної належності є фундаментальним принципом демократичної правової держави. Історичний розвиток цього питання свідчить про поступове вдосконалення механізмів захисту від дискримінації, що простежується від Декларації прав людини і громадянина 1789 року до сучасних міжнародних правових стандартів. Українське законодавство закріплює ці принципи відповідно до міжнародних норм, однак на практиці їх реалізація стикається з низкою викликів. Для досягнення реальної рівності потрібно не лише вдосконалювати законодавчу базу, а й забезпечувати ефективне правозастосування та розвивати правову культуру суспільства, що сприятиме повному дотриманню принципу недискримінації.

1. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 01.02.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 10.01.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Голобородько В. В., Гаркуша А. Г. Деякі проблемні аспекти правової визначеності поняття «національності» в кримінальному законодавстві України в контексті ст. 161 КК України. Мат. VIII Міжнар. наук.-практ. конфер. (ДДУВС, 15.03.2024). Частина I. С. 569-571.
5. Дац А. О. Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. ... д-ра філософії : 081 / Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України ; Тернопіль, 2025. 213 с.
6. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. Un. 18.12.1992. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>.
7. Shelton Dinah L. An Introduction to the History of International Human Rights Law. *GW Law Faculty Publications & Other Works*. 2007. 1052 p.
8. The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen. Elysee. URL : <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen>.
9. The Foundation of International Human Rights Law. Un. URL : <https://www.un.org/en/about-us/udhr/foundation-of-international-human-rights-law>.

Данііл ЖУРКО

аспірант кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СПРИЧИНЕННЯ СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО ЯК ОБТЯЖУЮЧА ОЗНАКА УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

До обтяжуючих умисне тяжке тілесне ушкодження обставин, передбачених ч. 2 ст. 121 КК України, належить, зокрема, спричинення смерті потерпілого. Ця ознака визначає підвищений ступінь суспільної небезпечності передбаченого зазначеною статтею діяння, що відображено у санкції кримінально-правової норми.

Зокрема, санкція ч. 1 ст. 121 КК України встановлює мінімальну межу позбавлення волі у п'ять років, а максимальну – у вісім. За наявності обтяжуючих обставин, зокрема спричинення смерті потерпілого, ці межі збільшуються на два роки – сім та десять відповідно (ч. 2 ст. 121 КК України).

КК України, крім загальної норми, яка передбачає відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, містить і спеціальні норми, кримінальна відповідальність за якими настає у разі спричинення таких тілесних ушкоджень спеціальному потерпілому – особі, додаткові ознаки якої визначені диспозицією відповідної статті. До них належать такі: ч. 3 ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу», ч. 3 ст. 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста», ч. 3 ст. 346 «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча», ч. 3 ст. 350 «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок», ч. 3 ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ч. 3 ст. 398 «Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи», ч. 2 ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника» КК України [1].

Аналіз цих кримінально-правових норм свідчить про відсутність у складах передбачених ними кримінальних правопорушень такої ознаки, як спричинення смерті потерпілого. Інакше кажучи, законодавець не визнає спричинення смерті обтяжуючою ці діяння обставиною.

У зв'язку з цим виникає питання кваліфікації діянь, які полягають в умисному спричиненні тяжкого тілесного ушкодження спеціальному потерпілому у зв'язку з виконанням цим потерпілим службових обов'язків (наприклад, працівникові

правоохоронного органу), що спричинило смерть потерпілого.

Відповідь на це питання опосередковано надається у абзаці 3 пункту 11 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 р. № 10, згідно з яким якщо під час розбою чи вимагання було умисно заподіяно тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, або останнього було умисно вбито, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю злочинів – за частиною четвертою статті 187 чи статтею 189 КК України і частиною другою статті 121 або пунктом 6 частини другої статті 115 КК України [2].

Зважаючи на наведене тлумачення положень кримінального законодавства, пов'язаного зі спричиненням умисного тяжкого тілесного ушкодження, випадки заподіяння такого ушкодження спеціальному потерпілому у зв'язку з виконанням цим потерпілим службових обов'язків, що спричинило смерть останнього, треба кваліфікувати за сукупністю відповідної статті, яка передбачає відповідальність за таке діяння (ч. 3 ст. 345, ч. 3 ст. 345-1, ч. 2 ст. 346, ч. 1, 3 ст. 350, ч. 3 ст. 377, ч. 3 ст. 398, ч. 2 ст. 405 КК України) та частиною 2 ст. 121 КК України.

Проте, як вже зазначалось, максимальна межа санкції ч. 2 ст. 121 КК України становить десять років позбавлення волі. Водночас максимальні межі ч. 3 ст. 345, ч. 3 ст. 345-1, ч. 3 ст. 346, ч. 3 ст. 350, ч. 3 ст. 377, ч. 3 ст. 398 КК України становлять 12 років позбавлення волі.

Під час призначення покарання у порядку ст. 70 КК України за сукупністю кримінальних правопорушень суд може визначити остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, а тому у разі призначення покарання за один зі злочинів, передбачених ч. 3 ст. 345, ч. 3 ст. 345-1, ч. 3 ст. 346, ч. 3 ст. 350, ч. 3 ст. 377, ч. 3 ст. 398 КК України, за сукупністю зі злочином, передбаченим ч. 2 ст. 121 КК України, шляхом поглинення покарань факт спричинення смерті потерпілому не вплине ні на суворість покарання, ні на суворість кримінальної відповідальності загалом.

На нашу думку, необережне спричинення смерті як наслідок умисного тяжкого тілесного ушкодження становить підвищений ступінь суспільної небезпечності останнього, а тому потребує врахування у ч. 3 ст. 345, ч. 3 ст. 345-1, ч. 2 ст. 346, ч. 1, 3 ст. 350, ч. 3 ст. 377, ч. 3 ст. 398, ч. 2 ст. 405 КК України як особливо обтяжуючої обставини.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10. Верховний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>.

Олександр КУЧЕРОВСЬКИЙ

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Широкомасштабне вторгнення військ російської федерації на територію нашої держави та вчинення ними численних звірств проти мирного населення та інших злочинів проти інфраструктури, промислових об'єктів, довкілля тощо неабияк актуалізувало дискусію з приводу визначення поняття «воєнний злочин» у кримінальному праві України, а також щодо необхідності та способу його закріплення у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України).

Після того як Верховною Радою України 21 серпня 2024 р. було ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) та у подальшому до КК України було внесено зміни згідно із Законом України № 4012-IX від 09 жовтня 2024 р., термін «воєнні злочини» нарешті отримав закріплення у вітчизняному кримінальному законодавстві, а саме у ст. 438 КК України, але питання щодо співвідношення цих діянь із військовими кримінальними правопорушеннями залишається відкритим.

Крім того, хоча поняття «воєнні злочини» було включено до тексту КК України, проте, починаючи з назви і закінчуючи конструкцією статті, законодавча регламентація цих злочинів потребує подальшого вдосконалення в частині приведення її диспозиції у відповідність із ст. 8 Римського статуту МКС. Також законодавець визначив воєнні злочини за допомогою викладення переліку відповідних діянь, що їх становлять, у диспозиції лише однієї норми – ч. 1 ст. 438 КК України. У такому разі віднесення до цієї групи інших складів кримінальних правопорушень, котрі вчені також вважали воєнними злочинами, відтепер вважається проблематичним.

Переходячи до розгляду питання, відзначимо, що сам термін «воєнні злочини» з'явився лише в 1945 р. у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, де зазначалося, що такими слід вважати порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене воєнною необхідністю. Женевські конвенції 1949 р., в яких було кодифіковано міжнародне гуманітарне право після Другої світової війни, окрім іншого, містять перший в історії перелік воєнних злочинів, під якими розуміли серйозні порушення конвенцій, враховуючи специфіку відносин, врегульованих кожною із них. Причому кожна з чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. подає власний перелік серйозних порушень, разом створюючи єдину систему [1, с. 101].

Але на сьогодні найактуальнішим міжнародним правовим актом у питаннях визначення воєнних злочинів виступає саме Римський статут МКС, підписаний у 1998 р., котрий набрав законної сили в 2002 р. після того, як понад 60 країн світу його ратифікували. Римський статут не тільки зміг консолідувати в собі всі склади воєнних злочинів, розкиданих до цього у багатьох міжнародних джерелах міжнародного гуманітарного права, але й надати більш-менш чітке тлумачення кожному з них [2, с. 457].

Що стосується вітчизняного кримінального законодавства, то після того як законодавець змінив назву ст. 438 КК України на «Воєнні злочини», до такої категорії унеможливлено віднесення діянь, передбачених іншими нормами КК України, котрі, як вважали вітчизняні вчені та практичні працівники, належали до аналізованої категорії. Наприклад, на думку судді Верховного Суду Н. Стефанів, систему воєнних злочинів за КК України складали: мародерство (ст. 432 КК України); насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України); погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України); незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435 КК України); порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України); застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України). Найманство (ст. 447 КК України) також може прирівнюватися до воєнних злочинів, якщо спеціальною метою є використання найманців саме у воєнних конфліктах, що сприяє розширенню їхніх масштабів [3, с. 12]. Майже такий перелік наводить і дослідниця воєнних злочинів на дисертаційному рівні М. Піддубна [2, с. 101].

Після набуття чинності Законом України № 4012-IX від 09 жовтня 2024 р. система «воєнних злочинів» у вітчизняному КК України складається з однієї норми – ст. 438 КК «Воєнні злочини». Диспозиція цієї статті потребує удосконалення в частині приведення її у відповідність із положеннями ст. 8 Римського статуту МКС.

1. Піддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Т. 2. Вип. 40. С. 98–101.

2. Морозюк Н. С. Значення військових насильницьких кримінальних правопорушень // *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 440–467.

3. Стефанів Н. Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством. Київ, 2024. 43 с. *Верховний Суд*. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf.

Богдан ЛОСЬ

ад'юнкта кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ПОТЕРПІЛОГО У СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ «ПРИТЯГНЕННЯ ЗАВІДОМО НЕВИННОГО ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ»

Потерпілим від кримінального правопорушення визнається особа, яка наділена ознаками, що прямо названі у кримінальному законі чи які випливають з інших ознак складу кримінального правопорушення, і стосовно якої здійснюється кримінально протиправне посягання [1, с. 176]. Одним із таких кримінальних правопорушень виступає і притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, відповідальність за вчинення якого передбачено у ст. 372 Кримінального кодексу України (далі – КК). Потерпілий є обов'язковою ознакою складу зазначеного кримінального правопорушення, оскільки вказівка на нього міститься у диспозиції ст. 372 КК, де ця ознака називається як «завідомо невинний».

А. А. Музика та Є. В. Лашук виділяють біологічні, соціальні та юридичні ознаки потерпілого від кримінального правопорушення [2, с. 85]. У межах нашого дослідження проаналізуємо біологічні ознаки. Вони характеризують потерпілого як людину – йдеться про певний вік (зокрема, малолітня чи неповнолітня особа); стать (жіноча або чоловіча); стан здоров'я тощо [2, с. 85]. Отже, вважаємо, що немає обмежень стосовно визнання особи потерпілою від діяння, передбаченого у ст. 372 КК, залежно від її статі та стану здоров'я. Але щодо віку такі обмеження існують і вони знаходяться у вікових межах, коли особу може бути притягнуто кримінальної відповідальності. Такі вікові межі встановлено у ст. 22 КК: чотирнадцять або шістнадцять років, залежно від виду кримінально протиправного діяння. Зокрема, за деякі кримінальні правопорушення кримінальна відповідальність може наставати зі старшого віку: вісімнадцять або двадцять п'ять років (наприклад, ст.ст. 156, 304, 365, 366, 375 КК України). До того ж, вищого граничного віку кримінальної відповідальності не передбачено. Отже, потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 372 КК, може бути лише особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності за відповідною статтею КК, за якою таку особу завідомо невинно притягують до кримінальної відповідальності.

Водночас, ч. 2 ст. 97 КК передбачено, що до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, суд може застосувати примусові заходи виховного характеру, передбачені у ч.2 ст. 105 КК [3]. Застосування цих заходів є діяльністю уповноважених органів чи осіб (суду, слідчого або прокурора) щодо прийняття та закріплення у відповідному процесуальному документі остаточного рішення про призначення, зміну, пом'якшення, продовження, припинення чи визначення регламентованих законом юридичних наслідків вчиненого кримінально протиправного чи зовні схожого на нього діяння або суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною КК [4, с. 178–179]. Недоліком кримінального законодавства є те, що не встановлено мінімальний вік, з якого можливо застосувати такі заходи. Цей вік регламентовано у Кримінальному процесуальному кодексі України України (далі – КПК).

Зокрема, відповідно до ст. 498 КПК кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [5].

Гіпотетично можна уявити ситуацію, коли до малолітньої особи застосовують примусові заходи виховного характеру за вчинення суспільно небезпечного діяння, якого вона завідомо не вчиняла. Звичайно, така ситуація може виникнути досить рідко, але її не слід виключати. Таке діяння не буде містити склад кримінального правопорушення у вигляді

притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, оскільки застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності не може вважатись притягненням до кримінальної відповідальності.

Проте, реалізація примусу щодо неповнолітнього зумовлює в нього почуття того, що він покараний. У цьому віці неповнолітні ще не мають чіткого уявлення, як розмежувати примусові заходи виховного характеру та покарання. Водночас у разі застосування окремих видів примусових заходів виховного характеру відбувається зміщення акцентів від виховання до примусу. Особливо це яскраво виражено у процесі поміщення їх до спеціальних виховних установ соціальної реабілітації, які дуже часто називають «маленькими колоніями». Небажаними для застосування є примусові заходи, які надто схожі за обмеженнями до покарання, тобто до каральних заходів [6, с. 469]. Тобто до досить суворих заходів виховного характеру, відповідно до п.5 ч.2 ст. 105 КК, можна віднести, зокрема, направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років [3]. До того ж, згідно зі ч. 4 ст. 499 КПК за наявності достатніх підстав вважається, що особа, передбачена ст. 498 КПК, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, її може бути поміщено до приймачника-розподільника для дітей на строк до тридцяти днів на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої за клопотанням прокурора згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Наразі може бути подовжено ще на тридцять днів [5]. Тобто фактично за своєю суттю вищезазначені заходи є позбавленням волі.

Особу, яка здійснить процес реалізації примусових заходів виховного характеру до особи, яка завідомо не вчиняла відповідного суспільно небезпечного діяння, можливо буде притягнути до кримінальної відповідальності лише за ст.ст. 365 та 366 КК у разі доведення вини у вчиненні таких кримінальних правопорушень. Проте санкції названих статей КК є більш м'якими, ніж покарання за ст. 372 КК. Отже, постає питання: чи буде справедливою можливість призначити більш суворе покарання за притягнення завідомо невинної повнолітньої особи до кримінальної відповідальності, ніж за направлення до суду провадження щодо малолітньої особи, стосовно призначення їй примусових заходів виховного характеру за вчинення суспільно небезпечного діяння, якого вона також реально не вчиняла? На нашу думку, наявний стан законодавства в цій частині не повною мірою відповідає принципу справедливості.

Вищенаведені міркування також можна поширити і стосовно осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, що містять ознаки кримінальних правопорушень, передбачених в Особливій частині КК, у стані неосудності та до яких застосовуються примусові заходи виховного характеру. У цьому контексті заслуговують на увагу такі тези П.П. Андрушко: «Буквально поняттям «притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності» не охоплюється притягнення до застосування заходів кримінально-правового характеру у вигляді примусових заходів медичного або виховного характеру осіб, до яких такі заходи не можуть бути застосовані, за умови, що слідчий, прокурор усвідомлюють факт відсутності підстав для застосування якогось із цих заходів до конкретної особи. Кваліфікація ж таких дій як притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності буде, очевидно, застосуванням закону про кримінальну відповідальність за аналогією. Хоча формулювання норм КПК, якими визначаються (регламентуються) підстави і порядок початку кримінального провадження та застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, дають певні підстави і для протилежного висновку. Але це буде стосуватись лише ситуації, коли факт неосудності особи буде встановлено під час досудового розслідування після повідомлення їй про підозру. Водночас можливі ситуації, коли припущення про неосудність особи у слідчого, прокурора виникне до повідомлення про підозру після внесення відповідних відомостей до ЄРДР чи навіть в момент внесення до ЄРДР відомостей про вчинення особою кримінального правопорушення. Повідомляючи такій особі про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення, слідчий тим самим притягує до кримінальної відповідальності особу, яка не є і не може бути визнаною винною у вчиненні кримінального правопорушення» [7, с. 71].

А примусові заходи медичного характеру називаються так тому, що призначаються особі незалежно від її власного бажання і бажання її близьких, а також передбачають деякі обмеження волі хворого, призначаються, змінюються і припиняються лише судом [8, с. 54]. Вони є досить суворим видом заходів кримінально-правового впливу. Зокрема, відповідно до

ч. 1 ст. 94 КК: «Залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб, суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру: 1) надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку; 2) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги зі звичайним наглядом; 3) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги з посиленням наглядом; 4) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги із суворим наглядом» [3]. Тобто з існуючих чотирьох видів примусових заходів медичного характеру лише один не пов'язаний з ізоляцією від суспільства, а всі інші заходи фактично є позбавленням волі. Відповідно, незаконне поміщення особи до закладу з надання психіатричної допомоги за вчинення кримінального правопорушення, якого вона не вчиняла, можна вважати досить суворим заходом державного примусу. Тому кримінальне провадження щодо неосудної особи, яка завідомо не вчиняла кримінального правопорушення, також має отримати належну кримінально-правову оцінку.

Отже, доцільним буде у ст. 372 КК передбачити кримінальну відповідальність за кримінальне провадження щодо завідомо невинної особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, з приводу вчинення нею суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки діяння, передбаченого статтею Особливої частини КК. Також у цій статті слід передбачити і відповідальність за кримінальне провадження щодо завідомо невинної особи, яка через неосудність не підлягає кримінальній відповідальності, з приводу вчинення нею суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки діяння, передбаченого статтею Особливої частини КК.

Ця пропозиція частково відповідає позиції авторів проєкту нового КК, які пропонують у ст. 8.2.7 передбачити кримінальну відповідальність за безпідставне притягнення до кримінальної відповідальності в частині звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру та примусових заходів виховного характеру без визначених законом підстав [9]. Однак зауважимо, що назва пропонованої статті унеможливило таке діяння стосовно дітей віком від одинадцяти до чотирнадцяти років, оскільки вони не досягли віку кримінальної відповідальності і тому не можуть бути безпідставно притягнені до такого виду юридичної відповідальності. До цього питання ми ще повернемося під час розгляду об'єктивної сторони аналізованого кримінально протиправного діяння.

1. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / За ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
2. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину : теоретичні основи пізнання: монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.
3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25. Ст.31. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 05.02.2025).
4. Яценко А. М. Застосування примусових заходів виховного характеру: теоретичний аспект. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 182–188.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.html>. (дата звернення 05.02.2025).
6. Парасюк М. В. Примусові заходи виховного характеру у системі заходів кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх: погляд на проблему. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №4. С. 467-470.
7. Андрушко П. П. Особливості кримінально-правової кваліфікації притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності: теоретичні орієнтири та правозастосовна практика (частина друга). *Юридична Україна*. 2016. № 1–1. С. 49–113.
8. Лень В. В., Книга М. М. Примусові заходи медичного характеру: цілі і підстави застосування : монографія. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2011. 92 с.
9. Кримінальний кодекс України: контрольний текст проєкту (станом на 01.08.2024 року). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення 05.02.2025).

Павло ТКАЧЕНКО

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-2378-8895>

Тарас ЯЦЮК

аспірант кафедри права
та публічного управління
Університету Короля Данила
(м. Івано-Франківськ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0001-7773-6492>

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ФОРМ ВЧИНЕННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, згідно зі ст. 17 Конституції України, є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [1, с. 436].

Із метою захисту суспільних відносин у сфері забезпечення охорони національної та державної безпеки, обороноздатності, державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, а також відносин, що виникають у зв'язку із законною діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України існувала нагальна необхідність криміналізації діянь спрямованих на перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. Зокрема, 8 квітня 2014 року на підставі Закону України № 1183-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», перший розділ Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Злочини проти основ національної безпеки України» доповнено статтею 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» [2].

Кримінально-правова характеристика досліджуваного виду злочину представлена в наступному, а саме основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, виходячи з родового об'єкта злочинів, передбачених Розділом 1 Особливої частини КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення охорони національної та державної безпеки, обороноздатності, державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Додатковим необхідним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із законною діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Такі суспільні відносини, як і сама діяльність Збройних Сил України та інших військових формувань, у першу чергу стосується забезпечення національної безпеки України, тобто тих суспільних відносин, що виступають основним безпосереднім об'єктом цього злочину. Проте, на відміну від цього об'єкта, суспільні відносини, що виникають у зв'язку із законною діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період, полягають у забезпеченні не безпосередньо національної безпеки, а належного функціонування згаданих формувань, що в свою чергу забезпечують національну безпеку України [3, с. 290].

Об'єктивна сторона злочину виражається в суспільно небезпечних діяннях, що уособлюють перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. Підкреслимо, що іншими військовими формуваннями є органи, служби, підрозділи, утворені відповідно до чинного законодавства України і до складу яких входять військовослужбовці. Зокрема, серед таких військових формувань: Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна спеціальна служба транспорту України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна служба

спеціального зв'язку та захисту інформації України. Правовий статус цих органів і служб визначається спеціальними законами. За своєю сутністю Збройні Сили України також є військовим формуванням, але в ч. 1 ст. 114-1 та ч. 2 ст. 401 КК України вони згадуються окремо, а тому не можуть входити до переліку інших військових формувань [3, с. 290]. Виділяючи окремо Збройні Сили України, вважаємо за доцільне навести їх структуру. Відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України», загальна структура Збройних Сил України представлена в такому порядку, тобто до її складу входять: Генеральний штаб Збройних Сил України; Командування об'єднаних сил Збройних Сил України; види Збройних Сил України – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили; окремі роди сил Збройних Сил України – Сили спеціальних операцій, Сили безпілотних систем, Сили територіальної оборони, Сили логістики, Сили підтримки, Медичні сили; окремі роди військ Збройних Сил України – Десантно-штурмові війська, Війська зв'язку та кібербезпеки; органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи заклади вищої освіти, установи та організації, що не належать до видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України [4].

Досліджуючи кримінально-правову характеристику перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, зазначаємо, що суб'єкт даного злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується виною у формі прямого умислу, а саме – особа усвідомлює, що своїми діями перешкоджає законній діяльності Збройних Сил України чи інших військових формувань в особливий період, та бажає вчинити таке перешкодження. Водночас, кваліфікуючими ознаками досліджуваного виду злочину є вчинення перешкодження, що призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків [3, с. 291].

З метою визначення основних видів вчинення перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, варто зупинитись на об'єктивній стороні досліджуваного виду злочину. Наразі під перешкодженням розуміються діяння (як дії, так і бездіяльність), спрямовані на створення будь-яких перепон, ускладнення, недопущення чи запобігання виконанню законних функцій Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями [3, с. 290]. Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань може мати різні прояви, що безпосередньо впливають на їх здатність виконувати поставлені завдання. Одним із таких способів є блокування або знищення шляхів пересування підрозділів, що може включати перекриття доріг, руйнування мостів чи інших транспортних комунікацій. Подібні дії суттєво ускладнюють оперативне реагування військових частин та їхню мобільність. Серед способів учинення також можливо виділити захоплення, пошкодження, викрадення або знищення технічних засобів, необхідних для виконання бойових завдань. Це може стосуватися військової техніки, зброї, зв'язкових систем, паливно-мастильних матеріалів тощо.

Перешкодження може здійснюватися і через фізичний або психологічний вплив на військовослужбовців, зокрема шляхом погроз, шантажу чи інших форм насильства, що має на меті змусити їх відмовитися від виконання своїх обов'язків.

Окрему небезпеку становить умисне невиконання певних дій, якщо це створює перешкоди для функціонування військових підрозділів. Також до методів впливу належить підкуп або введення в оману військовослужбовців із метою припинення або недопущення їхньої діяльності в особливий період.

Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань може проявлятися у двох основних формах: інтелектуальній та фізичній. Кожна з цих форм містить різні способи протиправної діяльності, що становлять загрозу як для окремих військовослужбовців, так і для обороноздатності держави загалом. Інтелектуальне перешкодження охоплює низку дій, спрямованих на психологічний тиск та маніпуляцію військовослужбовцями. Зокрема, це можуть бути погрози, спрямовані як на самих військових, так і на членів їх родин, із метою змусити їх відмовитися від виконання службових обов'язків. Також суттєвий вплив можуть мати інформаційні кампанії, що використовують політичну агітацію чи пропаганду певних ідей, переконуючи військовослужбовців у необхідності відмовитися від виконання бойових завдань під виглядом гуманістичних або ідеологічних мотивів. Ще однією формою інтелектуального перешкодження є публічне розповсюдження особистих даних військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, із закликами засуджувати їх діяльність або навіть здійснювати акти помсти щодо них та їх родин. Такі дії провокують суспільне напруження, сприяють

формуванню негативного ставлення до військових та створюють умови, за яких окремі військовослужбовці можуть відмовитися від виконання обов'язків, побоюючись переслідувань чи загроз для своїх близьких. Фізичне перешкоджання діяльності Збройних Сил України може включати блокування шляхів пересування військових підрозділів, пошкодження або знищення військової техніки та матеріальних ресурсів, необхідних для виконання бойових завдань, а також застосування насильства чи погроз на адресу військовослужбовців. Окремо слід відзначити випадки підкупу чи введення в оману військових із метою перешкоджання їх законній діяльності. Такі форми перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань становлять серйозну загрозу для національної безпеки та можуть спричинити зниження боєздатності війська [5, с. 56].

1. Ткаченко П. І. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак самовільного залишення військової частини або місця служби. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 436-442.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України : Закон України від 08.04.2014 № 1183-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-18>. (Дата звернення: 08.02.2025).

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Черня. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

4. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII : станом на 05 січня 2025 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>. (Дата звернення: 08.02.2025).

5. Олійніков Д.О. Кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 54-58.

Юрій ТКАЧУК

здобувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ (м. Київ, Україна)

САНКЦІЇ В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Згідно з Концепцією реформування кримінального законодавства України та Указу Президента України № 584/2019 від 07.09.2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи», в Україні активізувалася підготовка та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність шляхом розроблення нового Кримінального кодексу України.

Проаналізувавши проєкт нового КК [1], ми виявили, що система санкцій в разі прийняття даного проєкту буде змінена.

Відповідно до положень ст. 3.2.8 «Санкції за кримінальні правопорушення» Розділу 3.2 «Покарання» Книги третьої «Про кримінально-правові засоби та їх застосування», за вчинення кримінальних правопорушень певного виду встановлюються чітко визначені межі санкцій.

Так, за провину встановлюються основні покарання у виді громадських робіт на строк від 60 до 180 годин, штрафу від 50 до 100 розрахункових одиниць, обмеження свободи від 6 місяців до 1 року або строкового ув'язнення від 15 днів до 3 місяців (ч. 1 ст. 3.2.8 проєкту КК).

Залежно від ступеня тяжкості злочину встановлюються наступні основні покарання у чітко визначених межах:

- за злочин 1 ступеня тяжкості – штраф від 100 до 500 розрахункових одиниць або обмеження свободи від 1 до 2 років, або строкове ув'язнення від 3 місяців до 2 років;
- за злочин 2 ступеня тяжкості – штраф від 500 до 1000 розрахункових одиниць або обмеження свободи від 2 до 3 років, або строкове ув'язнення від 2 до 3 років;
- за злочин 3 ступеня тяжкості – обмеження свободи від 3 до 4 років або строкове ув'язнення від 3 до 4 років;
- за злочин 4 ступеня тяжкості – строкове ув'язнення від 4 до 6 років;

- за злочин 5 ступеня тяжкості – строкове ув'язнення від 6 до 8 років;
- за злочин 6 ступеня тяжкості – строкове ув'язнення від 8 до 10 років;
- за злочин 7 ступеня тяжкості – строкове ув'язнення від 10 до 13 років;
- за злочин 8 ступеня тяжкості – строкове ув'язнення від 13 до 16 років або довічне ув'язнення;
- за злочин 9 ступеня тяжкості – строкове ув'язнення від 16 до 20 років або довічне ув'язнення;

– за злочин 9 ступеня тяжкості, який є злочином геноциду, злочином агресії, або злочином проти людяності чи воєнним злочином, пов'язаним з умисним позбавленням життя людини, – строкове ув'язнення від 16 до 30 років або довічне ув'язнення (ч. 1 ст. 3.2.8 проєкту КК).

Як впливає зі змісту вказаної норми, до застосування у новому КК пропонуються такі кримінально-правові санкції, як відносно визначена, альтернативна та безальтернативна.

Натомість існування абсолютно визначених санкцій в даному КК не передбачається. Так, абсолютно визначені санкції вказують конкретний захід державного впливу, що повинен бути застосований у випадку вчинення кримінального правопорушення. Відмінність абсолютно визначених санкцій від інших їх видів полягає в тому, що законодавець вирішує питання про вид та розмір покарання за вчинення кримінального правопорушення незалежно від його індивідуальних особливостей (вчинення діяння вперше, неповнолітньою особою, вагітною жінкою). Тобто, абсолютно визначена санкція – це санкція, яка містить вказівку на єдиний розмір чи термін кожного з включених до санкції видів покарань. Відношення більшості вчених-криміналістів до абсолютно-визначених санкцій негативне через те, що абсолютно визначена санкція, за їх переконаннями, позбавляє суд можливості індивідуалізувати покарання. Але таке твердження є істинним лише у випадку існування безальтернативних абсолютно визначених санкцій. При альтернативних абсолютно визначених санкціях можливість вибору покарання, хоча і досить обмежена, у суду є. До прикладу, у випадку поєднання позбавлення волі строком на 15 років та довічного позбавлення волі (що спостерігається у чинних ч. 2 ст. 111, ч. 8 ст. 111-1, ч. 2 ст. 113, ч. 6 ст. 152, ч. 6 ст. 153 КК [2]), принцип індивідуалізації покарання при його призначенні судом не буде порушений, оскільки можливість вибору виду покарання у суду все ж таки є. Тому практика застосування абсолютно визначених санкцій у випадку їх конструювання як альтернативних не викликає заперечень, є цілком виправданою з огляду на ступінь тяжкості вчинених діянь та можливості суду реалізовувати принцип диференціації кримінальної відповідальності та покарання.

Відносно визначена санкція – це санкція, в якій з кожного передбаченого виду покарання вказані його верхня і нижня межі або одна з них. Відносно визначена санкція передбачає покарання певного виду у певних межах, вказуючи або не вказуючи його вищу межу. У чинному КК відносно визначеними санкціями є всі санкції Особливої частини КК, так само, як і в положеннях проєкту нового КК. На обґрунтування цієї позиції слід вказати, що і альтернативні, і безальтернативні кримінально-правові санкції мають обов'язково визначені законом межі (і нижню, і верхню – наприклад, від 3 до 4 років, що спостерігається в положеннях і чинного КК, і проєкту нового КК) або лише верхню межу (до 5 років позбавлення волі, що наявно лише в положеннях чинного КК).

Альтернативна санкція – це санкція, яка дозволяє вибрати із двох або декількох можливих варіантів заходів державного впливу один – найбільш відповідний конкретним обставинам вчиненого кримінального правопорушення. Тобто, альтернативна санкція передбачає не один, а два і більше видів основних покарань, із яких суд може призначити тільки одне. У формулюванні такої санкції присутній сполучник «або», який стоїть між назвами основних видів покарань. Існування альтернативних санкцій є доцільним, адже передбачення законодавцем в КК альтернативних санкцій дають реальну можливість суду при призначенні покарання в повній мірі реалізувати принцип індивідуалізації покарання, враховуючи всі обставини скоєного кримінального правопорушення.

На сьогодні в положеннях чинного КК майже всі санкції норм, які передбачають відповідальність за особливо тяжкі злочини, є безальтернативними, бо включають як основне покарання виключно позбавлення волі з визначеними верхньою та нижньою межами. Винятком з цього правила є поєднання позбавлення волі з довічним позбавленням волі, що спостерігається в півтора десятках санкцій. Подібна ситуація спостерігається у в положеннях проєкту нового КК.

Отже, найбільш поширеними до застосування в нормах КК залишаються такі види санкцій, як відносно визначені, альтернативні та безальтернативні.

1. Проект	нового	Кримінального	кодексу	України.	URL	:
https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code-arhiv .						
2. Кримінальний	кодекс	України	від	05.04.2001 р.	URL	:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text .						

Анна ХАРЧЕНКО

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРИМУШУВАННЯ ОСОБИ ДО ВСТУПУ У ШЛЮБ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Правове співробітництво на міжнародній арені у запобіганні вчиненню насильства та у сфері боротьби із різного роду проявами явищ, що мають характер насильницьких, Україна започаткувала ЩО? у момент ратифікації Конвенції Ради Європи, що у свою чергу спровокувало появу інституту кримінальної відповідальності за примушування особи до вступу у шлюб, оскільки Конвенцією встановлено, що Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб шлюби, укладені під примусом, могли бути оскаржені, анульовані або розірвані без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву [5]. А з цією метою Законом України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 151-2 [4].

Актуальність цієї роботи полягає у дослідженні питань, чи дійсно таке явище як примушування особи до вступу у шлюб мало підстави для криміналізації; чи відповідає це українським сучасним реаліям; чи криміналізація такого діяння об'єктивно здатна належним чином виконувати завдання щодо запобігання вчиненню насильства.

Сімейним кодексом України встановлено статтею 21, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Шлюбним віком як для жінок так і чоловіків закріплено досягнення 18-тирічного віку, окрім винятків. Стаття 24 наголошує на принципі добровільності укладення шлюбу та недопущення примушування жінки та чоловіка до шлюбу. Також, у випадку відсутності вільної згоди чоловіка або жінки, шлюб може бути визнано недійсним за рішенням суду. СК України встановлено ще поняття фіктивності шлюбу у випадку, коли його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя [9].

Кримінальний кодекс України містить статтю 151-2, що має назву «Примушування до шлюбу». Аналіз цієї статті дає підстави для виокремлення складу кримінального правопорушення. Безпосереднім об'єктом є воля, честь та гідність особи. А додатковим ще може бути життя, здоров'я та статева недоторканність. Об'єктивна сторона полягає у 1) примушування особи до вступу в шлюб або 2) до продовження примусово укладеного шлюбу, або 3) до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або 4) до продовження такого співжиття, або 5) спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає. Потерпілим може бути як особа, яка досягла шлюбного віку так і та, яка його не досягла. Суб'єкт – загальний. А суб'єктивна сторона полягає у прямому умислі. Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення виступають повторюваність, попередня змова групи осіб, вчинення даного діяння щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством [7].

Законодавство не містить поняття «примушування» та «спонукання», що призводить до неоднозначного тлумачення, і неможливості розуміння чи є в діяннях особи склад кримінального правопорушення, що в результаті нівелює застосування норми.

У науковій літературі складаються різні підходи до визначення поняття «примушування». О. О. Вакулик розглядає під «примушуванням» вплив на людину з метою

змусити її вчинити або ж навпаки утриматись від вчинення певних дій (незаконний вплив на людину із метою змусити її вчинити певні дії, змінити характер діяльності чи не вчиняти того, що особа збиралася робити; вплив на особу проти її волі, що обмежує свободу вибору поведінки з метою змусити діяти згідно з волею особи, що примушує; умисний психічний (можливо, із застосуванням фізичної сили) вплив на особу, учинений проти чи поза волею потерпілого з метою змусити його виконати яку-небудь дію чи утриматися від її виконання, у процесі якого поставлена злочинцем мета була реалізована (потерпілий дав згоду або розпочав виконання дій, що від нього вимагалися); незаконний вплив на психіку особи, унаслідок якого для неї обмежуються можливості чинити відповідно до своєї волі й людина змушена обрати ту поведінку, що їй нав'язують і яка суперечить її бажанням [2]. Радутний А. Е. зазначає, що примушування може бути як вимога (усна, письмова або невербальна вимога, висловлена в категоричній формі пропозиція потерпілому вчинити негайно чи в обумовлений час певні дії чи утриматися від їх учинення [8, с. 139]. Гуцесова Т.Г. досліджує примушування як тиск (психічний і (або) фізичний тиск на потерпілого в будь-якій формі [3, с.95].

Щодо поняття «спонукання», то О. Храмцов, зауважує, що під час спонукання характер дій є набагато ширшим, оскільки «окрім психічного насильства, це можуть бути й обіцянки, підкуп, умовляння тощо» [6]. В. І. Борисов також вважає, що «поняття «спонукання» за обсягом є ширшим, ніж поняття «примушування», тому що виражається не лише в психічному впливі на особу, що є характерним для примушування, а й в обіцянках, підкупі тощо [1].

Реформування підходів у боротьбі з насильством та нульова нетерпимість насилля у будь-яких її проявах є ознакою цивілізованої держави. І звичайно, поява нових інститутів кримінальної відповідальності здатна бути одним із способів запобігання вчинення насильства. Однак чи має таке явище як примушування до вступу у шлюб підстави для його криміналізації та є достатньо доцільним й обґрунтованим як самостійний склад кримінального правопорушення – це питання має бути надалі дослідженням і проаналізованим співвідносно з українськими етнічними традиціями.

1. Борисов В. І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (коментар до законодавства). *Форум права*. 2006. № 1. С. 4–15. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-1/06bvicno.pdf>.

2. Вакулик О. О. Кримінально-правова характеристика примушування давати показання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 19 с.

3. Гуцесова Т. Г. Особливості об'єктивної сторони окремих складів злочинів, пов'язаних з трансплантацією органів або тканин людини. Проблеми вдосконалення практики застосування кримінально-правових засобів протидії злочинності органами внутрішніх справ: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (30 вересня 2004 р., Львів.). 2005. С. 94-98.

4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 2227-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

6. Кримінально-правова характеристика примусу та примушування. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. Вип. 40. 2008. С. 156–165.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. ст. 131.

8. Радутний А. Е. Примушування особи як спосіб збирання комерційної таємниці. Злочини проти особистої волі людини : збірник матеріалів-практичного семінару (Харків, 19-20 вересня 2000 р.) / ред. кол.: В.В. Статне та ін. Харків : Лествиця Марії, 2002. 240 с.

9. Сімейний кодекс України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 21-22. ст.135.

Катерина ШТЕФАН

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0008-7003-8924>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ЗБРОЯ, ОЗБРОЄННЯ, ОЗБРОЄНІСТЬ, БОЙОВІ ПРИПАСИ, ВИБУХОВІ РЕЧОВИНИ ТА ВИБУХОВІ ПРИСТРОЇ У КК УКРАЇНИ

При побудові диспозицій правових норм Особливої частини КК України законодавець у окремих статтях використовує такі терміни як зброя, озброєння, озброєність, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої. При цьому обсяг понять, які охоплюються цими термінами, різняться у складах різних кримінальних правопорушень.

Так, наприклад, законодавець у кількох кримінально-правових нормах використовує термін озброєна банда (п. 2 примітки до ст. 127 «Катування», ст. 257 «Бандитизм», ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» КК України) [3].

Поняття банди у КК України не надається, а тлумачиться у п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р. № 13, згідно якого бандою визнається озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки [4].

Виходячи з цього визначення, по-перше, вбачається зайвою вказівка у статтях КК України на ознаку озброєності банди, оскільки вона є складовою цього поняття, а неозброєних банд не існує.

По-друге, ані КК України, ані вже згадана Постанова Пленуму Верховного Суду України не дають формального визначення поняття озброєності. Виходячи з положень абзацу третього п. 20, абзацу першого п. 21 зазначеної Постанови, під озброєністю банди мається на увазі наявність у її членів хоча б одного з цих предметів: нарізної або гладкоствольної вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, радіоактивних матеріалів, холодної зброї.

Пропонуємо виключити зі змісту ст.ст. 127, 257, 436-2 КК України термін озброєність як ознаку банди.

Іншим прикладом використання досліджуваних термінів є диспозиція ч. 1 ст. 114-2 КК України, яка встановлює відповідальність за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України. Тобто, складовими ознаками предмета цього кримінального правопорушення є зброя, озброєння та бойові припаси. При цьому законодавець не деталізує, що мається на увазі під цими речами матеріального світу [3].

Аналіз наявних судових вироків, постановлених за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-2 КК України, свідчить, що суди не здійснюють детального опису зброї, озброєння та бойових припасів, інформація про які поширювалась у ході вчинення цього суспільно небезпечного діяння, а у разі, якщо така інформація передавалась одночасно з інформацією про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, кваліфікують такі діяння лише за ч. 2 ст. 114-2 КК України.

Прикладами таких вироків за ч. 2 ст. 114-2 КК України є наступні.

М. 26 січня 2023 р. в період часу з 18.15 год. до 18.45 год, перебуваючи у місті Сміла Черкаської області (перехрестя вулиць Соборності та Перемоги у м. Сміла, координати 49.2372783, 31.8828129), де, діючи умисно, з власних мотивів, використовуючи власний мобільний телефон Samsung Galaxy A22, здійснив фото-відеозйомку руху колони з ракетами до зенітно-ракетного комплексу С-300 Збройних Сил України [2].

03.09.2022 р. К., ввечері, в ході листування у месенджері «Telegram» із своїм знайомим – особою, стосовно якої здійснюється досудове розслідування в іншому кримінальному провадженні, використовуючи свій мобільний телефон, о 19:07, 19:08, 19:10, 19:11, 19:12, передала останньому наявні у неї відомості про переміщення та розташування особового складу, військової техніки, озброєння та бойових припасів Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань [1].

Разом з тим при визначенні поняття бойової обстановки у примітці до ст. 402 «Непокора» КК України законодавець використовує термін військова зброя і техніка.

З метою уніфікації термінології, що використовується у кримінальному законодавстві, пропонуємо у диспозиції ч. 1 ст. 114-2 КК України використовувати термін військова зброя.

1. Кримінальна справа № 619/4632/24. Архів Дергачівського районного суду Харківської області.
2. Кримінальна справа № 703/2176/23. Архів Смілянського міськрайонного суду Черкаської області.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>.

Марія БЕРЕДА

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

**КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗЛОЧИН
ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
В ПРАВОЗАСТОСУВАННІ**

Події 24 лютого 2022 року стали кордоном у сучасній історії України, розділивши життя громадян на два періоди – мирного існування та воєнних дій. Починаючи з 2014 року, після анексії Криму та початку збройної агресії Російської Федерації, Україна здійснювала спроби врегулювання конфлікту політичними засобами. У цей період вітчизняне законодавство не зазнало кардинальних змін, хоча на рівні державної політики вживалися заходи для протидії агресорові. Проте повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року продемонструвало масштабність ворожих намірів, що вимагало від держави принципово нового підходу до законодавчого регулювання питань державної безпеки та кримінальної відповідальності за співпрацю з окупаційними адміністраціями.

У 2014 році Кримінальний кодекс України не передбачав чітких норм щодо кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, а в суспільному дискурсі навіть обговорювалися можливі механізми амністії для осіб, які співпрацювали з утвореними під егідою РФ незаконними формуваннями в Донецькій та Луганській областях. Такий підхід пояснювався намаганням знайти компромісне вирішення конфлікту. Однак події 2022 року засвідчили, що така стратегія є хибною, оскільки країна-агресор не обмежується тимчасовою окупацією, а має на меті знищення української державності. У відповідь український уряд та законодавчі органи розпочали активну діяльність щодо запровадження нових механізмів

кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність [1, с. 65].

В умовах воєнного стану тимчасова окупація значних територій України створила нові виклики, які вимагали оперативного реагування з боку держави. Окремі громадяни та юридичні особи свідомо сприяли агресивним діям РФ, підтримуючи її збройні формування та адміністративні структури. Такі дії кваліфікуються національним законодавством як колабораційна діяльність. Водночас держава вживає заходів для підтримки зв'язку з громадянами на тимчасово окупованих територіях, що є пріоритетним завданням Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Зокрема, здійснюються заходи щодо повернення примусово переміщених осіб, інформування громадян про їхні права та ризики примусової мобілізації, а також роз'яснення щодо кримінальної відповідальності за співпрацю з окупаційними структурами [2, с.116].

У 2014 році, коли РФ анексувала Крим і підтримала гібридні сили на Донбасі, в Україні виникла потреба в правовому врегулюванні питання колабораційної діяльності. Однак уряд свідомо уникав вживання терміна «колаборант» стосовно жителів тимчасово окупованих територій, що зберігалось до 2022 року. Під час розробки Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 2014 року передбачалося встановлення кримінальної відповідальності за умисне добровільне співробітництво з окупаційною адміністрацією. Проте це положення не було включено до остаточного тексту закону через критику з боку міжнародних організацій щодо його надмірної широти та нечіткості [1, с. 67].

Лише у 2017 році Верховна Рада повернулася до законодавчого визначення колабораційної діяльності. Було підготовлено кілька законопроектів, зокрема «Про заборону колабораціонізму» (№ 6170) [3] та «Про захист української державності від проявів колабораціонізму» (№ 7425) [4], однак вони не набули чинності через негативну оцінку міжнародних експертів, які порівнювали їх із радянськими репресивними практиками. Лише після повномасштабного вторгнення 2022 року в українському законодавстві відбулося чітке визначення колабораційної діяльності як злочину, що тягне за собою кримінальну відповідальність.

У сучасних умовах, що склалися на тимчасово окупованих територіях України, уникнення проявів колабораційної діяльності є фактично неможливим. Визначальними факторами у цьому процесі є тривалість окупації, воєнна ситуація, територіальна близькість до зони бойових дій, а також жорсткість політики держави-агресора щодо місцевого населення. Зокрема, тимчасово окуповані райони Київської, Сумської та Чернігівської областей були звільнені в середньому через місяць після початку воєнної агресії. Такий нетривалий період окупації не дав державі-агресору можливості створити ефективну проросійську адміністрацію та забезпечити контроль над місцевим населенням. Водночас у Запорізькій, Донецькій, Луганській, Херсонській та Харківській областях ситуація кардинально інша. Частина територій була звільнена восени, проте значна їх частина залишається під тимчасовою окупацією й досі. Мешканці цих регіонів перебувають у постійній небезпеці та психологічному тиску [2, с.118].

Одним із ключових факторів, що сприяють вчиненню колабораційної діяльності, є прямий чи опосередкований тиск на особу. Це може проявлятися у формі психологічного, емоційного чи фізичного впливу, що суперечить нормам Кримінального кодексу України. Окупаційна влада застосовує ці методи для підпорядкування місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також державних установ, де керівні посади займають лояльні до держави-агресора особи.

Законодавство України містить чітку класифікацію проявів колабораційної діяльності, визначену у статті 111-1 КК України, а саме:

- заперечення збройної агресії – публічне невизнання факту військової агресії проти України громадянином України (ч. 1 ст. 111-1 КК України);
- співпраця з державою-агресором – добровільне зайняття посад у незаконних органах влади на тимчасово окупованій території (ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України);
- заклики до підтримки держави-агресора – пропагандистська діяльність у закладах освіти з метою сприяння агресії (ч. 3 ст. 111-1 КК України);
- економічна співпраця – передача матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням (ч. 4 ст. 111-1 КК України);
- організація політичних заходів та інформаційна діяльність спрямовані на підтримку окупаційної адміністрації та держави-агресора (ч. 6 ст. 111-1 КК України) [5].

Судова практика свідчить, що рішення за статтею 111-1 КК України найчастіше

ухвалюються щодо розповсюдження інформації, яка містить публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, добровільного зайняття посад у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, а також виконання адміністративно-господарських функцій у таких органах. Зазначені дії розглядаються як співпраця з окупаційною владою, що загрожує державному суверенітету та територіальній цілісності України.

Окупаційна політика становить безпосередню загрозу національній безпеці України. Цей факт підкреслюється законодавчими ініціативами, зокрема проектом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо збереження культурної спадщини України та національної пам'яті» [6, 130]. Державна політика у цій сфері має бути спрямована на протидію колабораційній діяльності, посилення відповідальності за співпрацю з окупаційною адміністрацією та відновлення територіальної цілісності України.

В Україні правозастосування щодо колабораційної діяльності включає такі головні аспекти. Постійне вдосконалення кримінального законодавства дозволяє більш ефективно реагувати на нові завдання, зокрема вплив інформаційної війни та пропаганди. Суди дедалі частіше ухвалюють вироки за статтю 111-1 КК України, що сприяє формуванню стабільної судової практики у справах про колабораційну діяльність. У зв'язку з характером злочину доказова база включає свідчення очевидців, аудіо- та відеоматеріали, електронні докази, що є новим викликом для правоохоронних органів [7, 203].

Отже, колабораційна діяльність залишається серйозною загрозою національній безпеці України. Вдосконалення законодавства, узагальнення судової практики та підвищення ефективності правоохоронної діяльності є провідними напрямками боротьби з цим явищем. Важливо враховувати міжнародний досвід, забезпечувати справедливе правосуддя та застосовувати превентивні заходи для запобігання злочинам проти національної безпеки.

1. Цибуленко Є., Тетера І. Міжнародно-правова кваліфікація окупації Донбасу. Псевдодержави і колабораціонізм на цій території. *Право України*. 2020. № 11. С. 65–79.

2. Письменський Є. О. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128.

3. Офіційний портал Верховної Ради України. Проект Закону «Про заборону колабораціонізму» № 6170 від 09.03.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61312.

4. Офіційний портал Верховної Ради України. Проект Закону «Про захист української державності від проявів колабораціонізму» № 7425 від 20.12.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. 29 черв. (№ 25–26). Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

6. Рубашенко М. Колабораційна діяльність (ст.111-1 КК): загальний огляд та деякі законодавчі недоліки / М. Рубашенко, І. Яковюк, Н. Шульженко // Деокупація. Юридичний фронт : матеріали Міжнар. експерт. круглого столу (Київ, 18 берез. 2022 р.). – Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. – С. 130–134.

7. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. С. 198–204. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/45.pdf.

Руслан БРОВЧЕНКО

курсант 1 курсу

Науковий керівник:

Наталія МАКОГОНЧУК

доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін, кандидат педагогічних наук, доцент

(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького м. Хмельницький, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ПРАВНИЧОЇ СФЕРИ

Фундаментальні трансформації глобального безпекового середовища зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до забезпечення національної та міжнародної безпеки крізь призму кримінально-правових доктрин. Багатомірність викликів та загроз, що постають перед державами у ХХІ столітті, вимагає комплексного наукового аналізу взаємозв'язку між різними галузями кримінально-правового циклу та механізмами забезпечення безпеки на національному й міжнародному рівнях.

Методологічний інструментарій дослідження проблематики безпеки в розрізі кримінально-правових доктрин базується на діалектичному поєднанні загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання. Застосування системного підходу дозволяє розглядати національну та міжнародну безпеку як взаємопов'язані елементи глобальної системи протидії злочинності. Порівняльно-правовий метод забезпечує можливість виявлення спільних та відмінних рис у підходах різних держав до формування безпекової політики з урахуванням кримінально-правових особливостей національних правових систем [1].

Доктринальні положення кримінального права відіграють визначальну роль у формуванні механізмів протидії загрозам національній безпеці. Криміналізація діянь, спрямованих проти основ національної безпеки, потребує чіткого теоретичного обґрунтування та відповідності принципам правової визначеності. Особливого значення набуває розробка ефективних кримінально-правових механізмів протидії гібридним загрозам, що поєднують елементи традиційної злочинності з новітніми формами протиправної діяльності. Кримінологічний аналіз факторів, що впливають на стан міжнародної та національної безпеки, виявляє складну систему взаємопов'язаних детермінант. Глобалізаційні процеси призводять до трансформації традиційних форм злочинності та появи нових загроз безпековому середовищу. Транснаціональна організована злочинність, кіберзлочинність, економічна злочинність набувають характеру системних загроз, що вимагають розробки комплексних стратегій протидії на основі кримінологічних досліджень [2].

Розвиток криміналістичних методик розслідування злочинів проти національної та міжнародної безпеки потребує врахування специфіки сучасних загроз та викликів. Формування ефективного криміналістичного інструментарію передбачає імплементацію новітніх науково-технічних досягнень у практику розслідування. Особливої актуальності набуває розробка методик розслідування кіберзлочинів, терористичних актів, транснаціональних економічних злочинів.

Спільна координація процесуальних дій між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами вимагає чіткої регламентації в межах кримінально-процесуального законодавства. Аналітичне забезпечення розслідування злочинів проти національної безпеки передбачає впровадження новітніх інформаційних технологій та створення інтегрованих баз даних, доступних для уповноважених суб'єктів кримінального провадження. При проведенні слідчих дій необхідно враховувати підвищений рівень конспірації злочинної діяльності у сфері національної безпеки, що вимагає застосування комплексу криміналістичних методів та спеціальних знань. Накопичення та систематизація доказової інформації має здійснюватися з урахуванням можливості подальшого використання отриманих даних у судовому провадженні та забезпечення належного захисту

державної таємниці, що нерідко становить предмет злочинного посягання у справах даної категорії [2].

Розвиток інституційної складової системи забезпечення національної та міжнародної безпеки передбачає формування ефективної структури спеціалізованих органів та установ. Координація діяльності правоохоронних органів, спеціальних служб, судових органів має базуватися на чітко визначених правових засадах та враховувати специфіку сучасних загроз безпековому середовищу. Важливого значення набуває розвиток механізмів обміну інформацією та спільного реагування на загрози безпеці. Формування ефективної системи міжнародно-правових механізмів протидії загрозам безпеці потребує врахування динаміки розвитку транснаціональної злочинності та появи нових форм протиправної діяльності. Уніфікація підходів до криміналізації діянь, що становлять загрозу міжнародній безпеці, розвиток механізмів правової допомоги та видачі злочинців, координація діяльності правоохоронних органів різних держав становлять важливі напрями удосконалення міжнародно-правового регулювання. Подальший розвиток кримінально-правових доктрин має враховувати трансформацію характеру загроз національній та міжнародній безпеці. Формування нових підходів до криміналізації діянь, удосконалення системи покарань, розвиток інститутів кримінальної відповідальності юридичних осіб становлять перспективні напрями наукових досліджень. Особливої уваги потребує розробка механізмів протидії гібридним загрозам та новітнім формам злочинності [1,3].

Комплексний аналіз проблем міжнародної та національної безпеки в контексті доктрин кримінального права, кримінології, криміналістики і кримінально-процесуального права дозволяє визначити ключові напрями удосконалення правових механізмів протидії сучасним загрозам та викликам. Подальший розвиток теоретичних засад та практичних інструментів забезпечення безпеки потребує врахування динаміки змін у характері злочинності та специфіки новітніх загроз безпековому середовищу.

1. Гринчак В. А., Земан І. В., Когутич І. І., Марін О. К. Міжнародне кримінальне право (співробітництво держав у протидії злочинності) : підручник. Харків : Право. 2019. 440 с.

2. Тренди і виклики для практики кримінального права у 2024 році. *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/trendi-i-vikliki-dlya-praktiki-kriminalnogo-prava-u-2024-roci.html>.

3. Final report of the European Committee on Crime problems. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdpc>.

Ілона БУЯКОВА

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Світлана КОРОГОД

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології,
доктор філософії в галузі права

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Сучасне кримінальне законодавство закріплює дві основні форми вини (згідно зі ст. 23 ККУ виною «є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків») – умисел та необережність [2]. Проте аналіз окремих складів відповідних статей Особливої частини Кримінального кодексу свідчить про наявність так званого феномена, який називають змішаною (подвійною, складною) формою вини. Визнання такої форми вини має не лише теоретичне значення, але й практичну роль при кваліфікації кримінальних правопорушень, визначенні ступеня суспільної небезпечності вчинених діянь та встановленні міри кримінальної відповідальності.

Історія розвитку поняття вини сягає давньоримських часів, проте формування

сучасних підходів до психічного ставлення особи відбувалося з XIX століття [1, с. 310]. Перші спроби виділити окрему категорію, що поєднує в собі ознаки умислу та необережності, не знайшли загального прийняття через низку методологічних та логічних заперечень.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу вказує, що така вина характеризується «різними психічними ставленнями особи до окремих об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення: відносно одних ознак встановлюється умисел (прямий або непрямий), а відносно інших – необережність (самовпевненість або недбалість)».

При вирішенні практичних питань щодо встановлення вини та її форм слід пам'ятати, що існують ситуації, коли особа може проявляти різні психічні ставлення до різних елементів складу кримінального правопорушення – таке поєднання дій з прямим, непрямим умислом і необережності отримало назву змішаної форми вини.

Перший тип кримінальних правопорушень за цією схемою характеризується тим, що саме порушення норм безпеки не є правопорушенням, а кримінальна відповідальність настає лише за умови виникнення суспільно небезпечних наслідків, пов'язаних з цим діянням. Наприклад, незаконне перевезення вибухових чи легкозаймистих речовин на повітряному судні, що призвело до загибелі людей (відповідно до частини 2 ст. 269 КК), або порушення правил охорони праці, яке спричинило тяжкі наслідки, стають кримінальними правопорушеннями тільки у зв'язку з настанням шкоди. У таких випадках сам акт порушення може бути як умисним, так і з необережності.

Другий тип кримінальних правопорушень пов'язаний із ситуаціями, коли умисне діяння спричиняє два різних наслідки: один з них є обов'язковою ознакою складу злочину, а інший – кваліфікуючою ознакою. Тут умисел присутній щодо самого діяння та обов'язкового (найближчого) наслідку, тоді як кваліфікуючий (віддалений) наслідок настає винятково внаслідок необережності. Наприклад, при умисному тяжкому тілесному ушкодженні, яке призвело до смерті потерпілого (відповідно до частини 2 ст. 121 КК), винуватець може діяти з умислом, завдаючи ушкодження (наприклад, удар ножом), проте смерть потерпілого настала через недбалість. При цьому загальна кваліфікація кримінального правопорушення залишається умисною, оскільки саме спрямованість діяння та його найближчий наслідок визначають суспільну небезпечність діяння.

Застосування поняття змішаної форми вини діє у випадках, коли необхідно точно розмежувати подібні склади кримінальних правопорушень і правильно визначити кримінальну відповідальність. Наприклад, якщо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень із настанням смерті кваліфікується як умисне вбивство (ст. 115 КК) у разі наявності умислу щодо і ушкодження, і смерті, то у випадку, коли і ушкодження, і смерть спричинені недбалістю, особа буде притягнута за вбивство із необережності (ст. 119 КК). Лише при поєднанні умислу до основних елементів діяння з недбалістю щодо кваліфікуючого наслідку застосовується спеціальний склад кримінального правопорушення, як це передбачено частиною 2 ст. 121 КК.

С. В. Бабанін у своїй праці зазначив, що при порівнянні спеціальних норм (наприклад, ст. 286 КК) із загальними положеннями (ст. 128 КК), при кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил безпеки, акцент має робитися на психічному ставленні винного до суспільно небезпечних наслідків. Незалежно від того, чи може дія бути усвідомленою чи ні, саме наслідки, їх характер і ступінь небезпеки визначають форму вини – необережну. Таким чином, немає принципової різниці між психічним ставленням до діяння та наслідків, а конструкція диспозицій норм визначає лише метод їх опису, що не впливає на кваліфікацію відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення [1, с.188].

Отже, змішана форма вини поєднує елементи умислу та необережності, що має важливе значення для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень та визначення міри відповідальності. Вона застосовується у випадках, коли особа умисно вчиняє діяння, проте його наслідки настають через необережність. Це особливо актуально для кримінальних правопорушень із матеріальним складом, де відповідальність настає лише за настання суспільно небезпечних наслідків. Таким чином, правильне визначення форми вини дозволяє розмежовувати подібні правопорушення та забезпечує справедливе покарання відповідно до характеру психічного ставлення винного до своїх дій та їх наслідків.

1. Бабанін С. В. Змішана форма вини у кримінальному праві України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2 (71). С. 186–192.

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.02.2025).

3. Пушкар О. А. Змішана форма вини як кримінально-правова категорія : автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2019. 20 с.

Іветта ГАЙВАНЮК

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВІКУ, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасному світі, зважаючи на інтенсивний вплив цифрових технологій на розвиток людини в інформаційному просторі, підлітки більш обізнані, ніж декілька десятиліть тому. Відповідно, інтелектуальні зміни свідомості, які стрімко поліпшуються в умовах доступності інформації, навчання та глобалізації відіграють значну роль в усвідомленні таких понять, як «кримінальне правопорушення» та «суспільна небезпечність діяння», що зумовлює актуальність теоретичного осмислення питань щодо доцільності зниження віку кримінальної відповідальності.

За результатами аналізу офіційних статистичних даних, оприлюднених на сайті Офісу Генерального прокурора, встановлено, що в 2020 р. кількість кримінальних правопорушень, вчинених за участю неповнолітніх становила 2 932 (2,6 %), 2021 р. – 2 641 (2,5 %), 2022 р. – 1 396 (1,64 %), 2023 р. – 2 529 (0,5 %), 2024 р. – 1 557 (1,47 %) [2–6].

Незважаючи на те, що представлені офіційні статистичні дані за 2020–2024 рр. свідчать про відносне зменшення (у 2022 р. і 2024 р.) кількості кримінальних правопорушень, які вчинялися неповнолітніми, необхідно визнати їх достатньо вагомими в загальній структурі злочинності, оскільки в умовах війни рівень життя в Україні значно погіршився, латентність кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, збільшилася, а чисельність населення істотно зменшилася (понад 4,2 млн осіб залишили Україну внаслідок повномасштабного вторгнення росії), у тому числі 323 570 переміщених осіб віком від 14 до 17 років (станом на квітень 2024 р.) користуються тимчасовим захистом у країнах Європейського Союзу та інших європейських держав [8; 9].

Відповідно до ст. 22 КК України, загальним віком, з якого може наставати кримінальна відповідальність, є шістнадцять років. Водночас відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України, законодавцем встановлено також і знижений вік кримінальної відповідальності. Зокрема, за вчинення умисних корисливих, корисливо-насильницьких та інших кримінальних правопорушень, вичерпний перелік яких зазначено в ч. 2 ст. 22 КК України, особи підлягають кримінальній відповідальності з чотирнадцятирічного віку [7].

Питання зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 22 КК України є досить складним та вимагає більш детального наукового аналізу. Зокрема, законодавець обґрунтовує причини зниження віку кримінальної відповідальності до чотирнадцяти років тим, що особа у цьому віці повністю усвідомлює кримінальну протиправність своїх діянь та може керувати ними.

В умовах продовження дії правового режиму воєнного стану в Україні будь-які правопорушення є більш суспільно-небезпечними і, відповідно, вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, що обтяжує покарання (п. 11 ч. 2 ст. 67 КК України), або кваліфікуючою ознакою складу кримінального правопорушення (наприклад, ч. 4 ст. 185 КК України).

У тексті проєкту Кримінального кодексу (станом на 17.02.2025 р.) пропонується відмінний від встановленого чинним законодавством про кримінальну відповідальність вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Зокрема, у ч. 1 ст. 2.3.7 проєкту КК України, зазначено: «Суб'єктом кримінального правопорушення є особа, яка вчинила його після

досягнення 15-річного віку, а суб'єктом вбивства, – особа, яка вчинила його після досягнення 13-річного віку», що суттєво відрізняється від чинної редакції ст. 22 КК України [10].

З огляду на предмет дослідження представляє інтерес і досвід зарубіжних країн щодо вирішення даного питання. Наприклад, в Ірландії (ст. 55 КК)[11] та Шотландії (ст. 72 КК) мінімальний вік кримінальної відповідальності становить 7 років, а у Франції (ст. 225-1 КК) – 13 років [12; 13]. Водночас у більшості країн Європи законодавці надають перевагу віку 14 років.

В умовах війни та соціальної нестабільності, значної кількості кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, особливо актуалізується й потреба у забезпеченні належних умов для соціальної адаптації та реінтеграції підлітків у суспільство, що сприятиме зниженню рівня злочинності серед молоді та формуванню у них правосвідомості. Отож урахуванням позитивного досвіду закордонних країн, а також сучасних змін у криміногенній обстановці в Україні в умовах війни, питання зниження віку кримінальної відповідальності набуває особливої актуальності та потребує подальшого комплексного наукового дослідження і законодавчого вирішення.

1. Вплив війни на молодь в Україні. Дослідження Info Sapiens. 2024 р. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 рік. Офіс Генерального прокурора України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210856.

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 рік. Офіс Генерального прокурора України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215629.

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 рік. Офіс Генерального прокурора України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225264.

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 рік. Офіс Генерального прокурора України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804.

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 рік. Офіс Генерального прокурора України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=260042.

7. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.02.2025).

8. Понад 4,2 мільйона українців мають тимчасовий захист у ЄС – Євростат. Укрінформ : вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3949280-ponad-42-miljona-ukrainciv-maut-timcasovij-zahist-u-es-evrostat.html>.

9. Статистика. Головна. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics> <https://newcriminalcode.org.ua/statistics> (дата звернення: 27.02.2025).

10. Текст проєкту КК України станом на 17.02.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>.

11. Criminal law act, 1997. URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1997/act/14>.

12. France. Code civil. 1810. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/, вільний.

13. Scotland: General Principles of Criminal Law and Procedure. August 1998. URL: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/l1glrd/2019669375/2019669375.pdf>.

Сергій ГАРМАШ

студент 2 курсу
юридичного факультету

Науковий керівник:

Наталія ЮЗІКОВА

професор кафедри адміністративного
і кримінального права,
доктор юридичних наук, професор

*(Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна)*

ПІДПАЛ АВТОМОБІЛІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Останнім часом на території України спостерігаються часті випадки підпалу автомобілів військовослужбовців. За даними Служби безпеки України та Національної поліції, за період 2024 року було виявлено понад 450 осіб, причетних до підпалів автомобілів [1]. Правоохоронні органи ці випадки пов'язують з діяльністю спецслужб російської федерації, які намагаються в такий спосіб дестабілізувати ситуацію в нашій країні. За даними Служби безпеки України, виконавців для підпалів спецслужби рф вербують через месенджери та інтернет-спільноти швидкого заробітку. Найчастіше на такий швидкий заробіток погоджуються молодь та безробітні. Також зараз стали часті випадки вербовки неповнолітніх. Після вербовки куратори просять знайти автомобілі військових та надіслати фото. Після перевірки дають наказ спалити та надати докази, переважно відео. Обіцяна винагорода коливається в розмірі від тисячі гривень до 3 тисяч доларів, але виконавці не завжди її отримують.

Наслідки такого швидкого заробітку, як підпалення автомобіля військовослужбовця, в більшості випадків кваліфікується за сукупністю діянь: за ч. 2 ст. 194 (умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху, чи іншим загально небезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду у особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки) та ч. 1 ст. 114-1 (перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період) КК України [3].

Ця кваліфікація можлива лише після встановлення особи, винної у підпалі автомобіля військового, за наявності доказів спрямованості її умислу саме на перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. Її дії можна кваліфікувати за сукупністю злочинів: за ч. 1 ст. 114-1 КК України (як «предикатний» злочин) та ч. 2 ст. 194 КК України (як спосіб, прийом, інструментарій для досягнення злочинного результату). Це можна обґрунтувати тим що:

Об'єктивна сторона злочину за ст. 114-1 КК України полягає у перешкодженні законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період, що передбачає настання негативних наслідків саме для держави в особі Збройних Сил України як військового формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Об'єктивна сторона злочину за ч. 2 ст. 194 КК України полягає у знищенні або пошкодженні чужого майна. У даній категорії злочинів підпал є способом як перешкоджання (для кваліфікації дій особи за ст. 114-1 КК України) так і знищення чи пошкодження автівки (для кваліфікації дій особи за ч. 2 ст. 194 КК України).

Предмет злочинного посягання як за ч. 1 ст. 114-1, так і за ч. 2 ст. 194 КК України спільний – транспортний засіб, який за своїми ідентифікуючими ознаками надає об'єктивну можливість сприймати його як такий, що використовується військовослужбовцями Збройних Сил України чи інших військових формувань (перекрашування в захисний колір, відповідне його камуфлювання тощо) [5, с. 204].

Ці дії можна кваліфікувати за правилами ідеальної сукупності, бо однією дією

вчиняється два кримінальних правопорушення.

Але для такої кваліфікації потрібні вагомі докази, бо під час встановлення винуватості особи у підпаленні автівки військового сумнівів для кваліфікації її дій за ч. 2 ст. 194 КК України немає і не може бути, а для кваліфікації її дій за ч. 1 ст. 114-1 КК України треба ретельно оцінювати докази щодо наявності у неї умислу перешкодити законній діяльності Збройних Сил України шляхом підпалу («замовлення куратора», «звітування про виконану роботу», повторюваність), а також інші докази, які вказують на бажання перешкодити та знизити рівень законної діяльності Збройних Сил України чи інших військових формувань в особливий період. Крім того, для кваліфікації дій за ч. 1 ст. 114-1 важливе психологічне та внутрішнє ставлення особи до вчиненого діяння [5, с. 205].

За такі дії відповідно до Кримінального кодексу України передбачено покарання за ч. 1 ст. 114-1 у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років, за ч. 2 ст. 194 позбавлення волі на строк від трьох до десяти років. Згідно з ч. 1 ст. 70 можна зробити висновок, що максимальне покарання за підпал автомобіля військовослужбовця для перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань у особливий період становить 10 років позбавлення волі [3].

На нашу думку, було б доречно доповнити статтю 114-1 частиною, яка б прямо передбачала покарання за підпали автомобілів військовослужбовців для перешкодження здійснення законної діяльності Збройними Силами України та інших військових формувань у особливий період. У Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону № 12042 «Про внесення змін до статті 114-1 Розділу I Особливої частини Кримінального Кодексу України» щодо відповідальності за знищення або пошкодження майна, що використовується в діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, структурних підрозділів або окремих військовослужбовців, шляхом підпалу, підриву або іншими суспільно небезпечними способами». Якщо розглядати цей проєкт, то можливо статтю 114-1 буде доповнено 3 і 4 частинами. Частина третя передбачатиме відповідальність за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань у особливий період, що виражаються в умисному знищенні або пошкодженні майна, що використовується в діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, структурних підрозділів або окремих військовослужбовців, шляхом підпалу, підриву або іншими суспільно небезпечними способами з покаранням у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з конфіскацією майна або без такої. Частина четверта передбачатиме відповідальність за діяння, передбачені частиною третьою цієї статті, що спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки з покаранням у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої [4].

Внесення змін до КК України, зокрема доповнення ч. 3 і 4 ст. 114-1, має низку позитивних аспектів:

- Підвищення рівня національної безпеки.
- Посилення відповідальності за дії, що шкодять військовій діяльності. Адже нові склади злочинів передбачають більш жорстку відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, що використовується Збройними Силами та іншими військовими формуваннями.
- Запобігання колабораціонізму та підривному діям.
- Актуалізація законодавства відповідно до умов війни [2].

Але після доповнення КК України ч. 3 ст. 114-1 можуть виникнути колізії з вже наявними нормами кодексу, саме з ч. 2 ст. 194. Для уникнення таких ситуацій потрібно чітко визначити межі застосування цих статей. Це можна зробити легко, бо ст. 194 КК України має застосовуватися у загальних випадках умисного пошкодження майна, не пов'язаних з діяльністю військових. Водночас нові положення ст. 114-1 КК України повинні стосуватися виключно злочинів, спрямованих на перешкодження діяльності Збройних Сил та інших військових формувань, зокрема в умовах особливого періоду, з метою підриву обороноздатності країни. З огляду на це, якщо злочин стосується майна, що не використовується Збройними Силами чи військовими формуваннями або не спрямований на підри夫 їхньої діяльності, буде застосовуватися ст. 194 КК України. Однак, якщо пошкодження майна має на меті перешкодити військовим операціям чи діяльності в умовах воєнного стану, кваліфікація злочину здійснюватиметься за ст. 114-1 КК України.

Отже, розглянувши цю проблему, можна зробити висновок, що на сьогодні проблема підпалів автомобілів військовослужбовців для перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період стоїть дуже гостро. Тому

ми вважаємо, що для поліпшення ситуації необхідно негайно вживати заходи, бо ці дії завдають великої шкоди для обороноздатності нашої країни. З цією метою у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону про внесення змін до ст. 114-1 ККУ. У разі його ухвалення норми частин цієї статті зможуть прямо регулювати проблему, що в подальшому призведе до зменшення таких випадків.

1. Дані СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-provodyt-informkampaniiu-spaly-fsbsznykadlia-protydii-verbuvanniu-molodi-spetssluzhbyam-rf-video>.
2. Колісник С. А. Відповідальність за умисне знищення військового майна: аналіз змін до статті 114-1 кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XV всеукраїнської науково-теор. конф. (2024). С. 98-102.
3. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.02.2025).
4. Проєкт Закону про внесення змін до статті 114-1 розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України щодо відповідальності за знищення або пошкодження майна, що використовується в діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, структурних підрозділів або окремих військовослужбовців, шляхом підпалу, підризу або іншими суспільно небезпечними способами від 18.09.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44910>
5. Шестопалов Р. М. Організаційно-правові засади діяльності прокурора із протидії злочинам щодо підпалів авто військових. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право 5.86 (2024): 200-205.

Анна КЛИМЕНКО

здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня

Науковий керівник:

Катерина РОВИНСЬКА

доцент кафедри державознавства,
права та європейської інтеграції,
кандидат наук з державного
управління, доцент

*(Національний університет «Одеська
політехніка», м. Одеса, Україна)*

ЮРИДИЧНА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Запорука національної безпеки належить до основних завдань держави, що передбачає застосування правових механізмів для запобігання загрозам та реагування на правопорушення, спрямовані на підризу незалежності, недоторканності території та конституційного порядку. Законодавче регулювання кримінальної відповідальності за злочини проти національної безпеки формує систему норм, що визначають склад таких злочинів, особливості їх кваліфікації, а також межі застосування покарання.

У процесі правозастосування виникають труднощі, пов'язані з розмежуванням злочинів проти національної безпеки та суміжних кримінально-правових порушень. Визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак таких злочинів є необхідною передумовою належної кваліфікації діянь. Динамічні зміни у сфері безпеки, трансформація форм і методів здійснення посягань, а також удосконалення правових механізмів їх протидії зумовлюють необхідність наукового аналізу правових положень, що регулюють відповідальність за зазначені правопорушення [4].

Основним нормативно-правовим актом, що визначає відповідальність за злочини проти національної безпеки, є Кримінальний кодекс України. Розділ I КК України передбачає склади злочинів, спрямованих на підризу основ національної безпеки, зокрема державну зраду (ст. 111), шпигунство (ст. 114), посягання на територіальну цілісність і недоторканність (ст. 110). Аналіз зазначених норм дозволяє визначити об'єктивні та суб'єктивні ознаки відповідних діянь, а також встановити проблеми, що виникають у процесі правозастосування [2].

Окрім кримінального законодавства, питання кваліфікації злочинів проти національної безпеки регулюються міжнародними договорами, що ратифіковані Україною.

До таких актів належать міжнародні конвенції щодо боротьби з тероризмом, протидії фінансуванню злочинної діяльності, захисту територіальної цілісності держав. У судовій практиці Європейського суду із захисту прав людини включають правові позиції щодо допустимості обмеження прав особи в умовах загрози національній безпеці, що має значення для правозастосування у відповідних кримінальних справах [5].

Юридична кваліфікація злочинів проти національної безпеки ускладнюється необхідністю відмежування від суміжних правопорушень. Деякі діяння мають схожі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що створює труднощі при визначенні кваліфікації. Наприклад, державна зрада та шпигунство передбачають передачу відомостей іноземним організаціям, однак державна зрада може охоплювати ширший спектр дій, включно з пособництвом у підривній діяльності. Відмежування від терористичної діяльності також потребує уточнення мети вчиненого правопорушення, оскільки обидві категорії можуть включати насильницькі дії, спрямовані на дестабілізацію державних інституцій.

Юридичний аналіз складу державної зради та шпигунства вимагає встановлення прямого умислу на вчинення дій на шкоду Україні. Намір передати відомості або сприяти іноземним суб'єктам у підривній діяльності не завжди має документальне підтвердження, що ускладнює доказування суб'єктивної сторони злочину. Факт отримання доступу до конфіденційної інформації або контактів із представниками іноземних організацій не завжди свідчить про наявність наміру спричинити шкоду. Аналіз правозастосовної практики свідчить про складнощі у встановленні причинно-наслідкового зв'язку між діями особи та реальними загрозами державній безпеці [1].

Правозастосування у сфері національної безпеки стикається з колізіями, що виникають унаслідок зміни законодавчого регулювання. Удосконалення правових норм щодо колабораційної діяльності, зокрема введення нових складів злочинів, створює ситуації, коли дії, вчинені до прийняття змін, оцінюються за новими законодавчими положеннями. Такі питання потребують чіткого розмежування у межах принципу незворотності дії кримінального закону.

Труднощі правозастосування також пов'язані з недостатньою конкретизацією окремих термінів, що ускладнює кваліфікацію діянь у практиці судового розгляду. Відсутність єдиних підходів до визначення поняття «допомога іноземній державі у підривній діяльності» ускладнює розмежування між злочинами проти національної безпеки та адміністративними правопорушеннями, що потребує подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Правове регулювання злочинів проти національної безпеки потребує оновлення з урахуванням сучасних загроз. Розширення переліку діянь, що становлять небезпеку для державного суверенітету, забезпечить належне реагування на нові виклики. Одним із напрямів удосконалення є уточнення складів злочинів, що стосуються державної зради, шпигунства, колабораційної діяльності та диверсійної роботи.

Оптимізація норм, що регламентують кримінальну відповідальність, передбачає деталізацію кваліфікуючих ознак. Визначення рівня спричиненої шкоди, механізмів сприяння іноземним організаціям, а також способів передачі інформації дозволить забезпечити точність правозастосування. Законодавчі ініціативи щодо впровадження додаткових запобіжників у сфері контролю за розповсюдженням відомостей, що містять державну таємницю, сприятимуть зниженню ризиків витоку інформації.

Зміна підходів до санкцій передбачає диференціацію відповідальності залежно від тяжкості вчиненого діяння. Встановлення обов'язкових додаткових заходів, таких як заборона на зайняття посад, пов'язаних із доступом до стратегічної інформації, сприятиме зменшенню загроз для державної безпеки [3].

Законодавчі підходи зарубіжних країн демонструють різні моделі кримінальної відповідальності за злочини проти державного суверенітету. У США кримінальне законодавство містить розширений перелік діянь, що охоплюють державну зраду, шпигунство, несанкціоноване розголошення секретної інформації. Запроваджено спеціальні слідчі механізми для розслідування діяльності, що може загрожувати державним інтересам.

У Німеччині правове регулювання передбачає розмежування між державними злочинами та порушеннями, що не становлять безпосередньої загрози для суверенітету. Діють розвинені механізми попереджувального контролю, що спрямовані на виявлення потенційних загроз до їх реалізації.

Отже, аналіз юридичної кваліфікації злочинів проти національної безпеки засвідчує наявність правових та правозастосовних труднощів. Відмежування цих діянь від суміжних

правопорушень вимагає чіткого визначення складів злочинів. Доказування умислу у справах про державну зраду та шпигунство залишається складним через специфіку отримання та оцінки доказів. Колізії у законодавстві та відсутність єдиних підходів до правозастосування ускладнюють притягнення до відповідальності.

1. Большакова Д. О. Укладення угод про визнання винуватості за злочини проти національної безпеки в умовах воєнного стану. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-9>.
2. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Ніколасенко Т., Гороховська А. Пособництво державі-агресору в умовах воєнного стану як кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки: проблеми та перспективи. *GrailofScience*. 2023. № 33. С. 166–168. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.11.2023.23>.
4. Сисоева В., Зубко Є. Кримінологічний аналіз показників злочинів проти основ національної безпеки України. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «AirandSpaceLaw»*. 2021. Т. 2, № 59. С. 191–197. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.59.15619>.
5. Сурай І. Діяльність уповноваженого у справах європейського суду з прав людини щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: зарубіжний досвід. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2023. № 4(34). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-4\(34\)-162-173](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-4(34)-162-173).

Віталій КРАВЧУК

курсант

Науковий керівник:

Наталія СИМОНЕНКО

доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)*

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР, ВИКЛИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Домашнє насильство в Україні становить глибоку соціально-правову проблему, що потребує комплексного підходу з боку держави для забезпечення ефективного захисту постраждалих осіб і належного притягнення кривдників до відповідальності. Це явище охоплює широкий спектр порушень прав людини, включно з фізичним, психологічним, економічним та сексуальним насильством, що чиниться в сімейному або близькому середовищі.

Останні тенденції вказують на зростання кількості зареєстрованих випадків домашнього насильства, що свідчить як про поширеність цього явища, так і про підвищення рівня обізнаності громадян щодо можливості правового захисту. Збільшення звернень до правоохоронних органів може також вказувати на зростання довіри суспільства до механізмів державного реагування, хоча існують певні структурні та процедурні перешкоди, що обмежують ефективність цих механізмів.

Це зумовлює необхідність удосконалення національного законодавства, спрямованого на запобігання насильству в сім'ї та ефективне реагування на нього. Сучасне правове регулювання потребує постійного моніторингу та адаптації до нових соціальних викликів, що передбачає не лише посилення санкцій за вчинення актів домашнього насильства, а й покращення механізмів превенції, своєчасного виявлення фактів насильницької поведінки та надання комплексної допомоги постраждалим. Крім того, важливим напрямом є підвищення рівня підготовки представників правоохоронних органів, соціальних працівників та суддів щодо ідентифікації випадків домашнього насильства та ефективного реагування на них.

Вирішення цієї проблеми потребує міжсекторального підходу, що становить координацію між різними державними та недержавними структурами, розвиток соціальних послуг, створення кризових центрів та гарячих ліній для допомоги постраждалим. Особливу увагу треба приділити вразливим групам, зокрема дітям, особам похилого віку та людям з

інвалідністю, які є найбільш незахищеними перед ризиками домашнього насильства.

Отже, комплексна стратегія протидії домашньому насильству повинна містити не тільки законодавчі зміни, але й активні дії держави та суспільства, спрямовані на формування культури нульової толерантності до насильства, посилення профілактичних заходів і забезпечення ефективного доступу до механізмів правового захисту.

Законодавче регулювання цієї сфери передбачає як адміністративну, так і кримінальну відповідальність за вчинення актів домашнього насильства. Зокрема, стаття 126-1 Кримінального кодексу України (ККУ) передбачає кримінальну відповідальність за систематичне вчинення фізичного, психологічного чи економічного насильства, що призводить до фізичних або моральних страждань потерпілої особи. Санкції за вчинення цього кримінального правопорушення варіюються від громадських робіт до позбавлення волі. Водночас стаття 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) встановлює адміністративну відповідальність за домашнє насильство, що виконує функцію превентивного механізму, особливо у разі первинного фіксування випадків насильницької поведінки.

Окрему роль у правовому регулюванні цієї проблематики відіграє Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який деталізує визначення понять, види насильства та правові механізми надання допомоги потерпілим. Закон встановлює обов'язок державних органів забезпечувати соціальну підтримку жертв насильства та впроваджувати заходи з метою його попередження.

Запровадження кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало важливим кроком у підвищенні суспільної обізнаності про цю проблему. Фіксація зростання кількості звернень до правоохоронних органів може свідчити не лише про поширеність цього явища, але й про зростання рівня довіри до державних інституцій, відповідальних за захист потерпілих осіб. Водночас практичне застосування законодавчих норм стикається з низкою проблем, зокрема недостатньою поінформованістю громадян про їхні права, обмеженою підготовкою працівників правоохоронних органів і суддівського корпусу, а також наявністю бюрократичних процедур, що можуть ускладнювати доступ потерпілих до правового захисту.

З метою підвищення ефективності заходів протидії домашньому насильству необхідно реалізовувати інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення правової грамотності населення щодо можливостей захисту від насильницьких дій. Важливим аспектом є постійне підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, соціальних служб та суддів, що сприятиме більш адекватному застосуванню законодавчих норм на практиці. Окрім того, варто розглянути можливість посилення кримінальної відповідальності за повторні або особливо жорстокі випадки домашнього насильства з метою забезпечення принципу невідворотності покарання.

Особливу увагу необхідно приділити запровадженню більш оперативних механізмів реагування на випадки домашнього насильства, зокрема шляхом впровадження дієвих заходів негайного захисту потерпілих осіб. Важливим напрямом удосконалення державної політики у цій сфері є комплексна підтримка дітей, які стали свідками або жертвами домашнього насильства, шляхом надання їм психологічної допомоги та сприяння їх соціальній реабілітації. Крім того, необхідно посилювати міжвідомчу координацію між державними установами, що здійснюють заходи з протидії домашньому насильству, для забезпечення ефективної міжсекторальної взаємодії.

Отже останні законодавчі зміни у сфері криміналізації домашнього насильства в Україні є значним кроком на шляху до ефективної протидії цьому явищу. Водночас забезпечення реальної дієвості цих норм потребує не тільки нормативних удосконалень, але й комплексного підходу, що містить правозастосовну практику, підвищення рівня суспільної обізнаності та ефективну міжінституційну співпрацю. Лише такий підхід дозволить гарантувати дієвий захист постраждалих осіб та сприятиме зниженню рівня домашнього насильства в Україні.

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) : монографія. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : Конвенція від 11.05.2011 р. (Ратифікація від 20.06.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 20.02.2025).

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

Вікторія КУЗЬМИЧ

студентка 3 курсу

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Кримінальна відповідальність за військові злочини є ключовим елементом забезпечення правопорядку у сфері військової служби та міжнародного гуманітарного права. Її юридична природа визначається сукупністю норм національного та міжнародного права, що регламентують підстави, межі та механізми притягнення військовослужбовців до відповідальності за порушення правил ведення війни, військової дисципліни та інших злочинних діянь у військовій сфері.

Проте на сучасному етапі є низка проблем, зокрема недосконалість нормативно-правової бази, складність доведення вини та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Зважаючи на динамічні зміни у сфері воєнного права, актуальним є питання вдосконалення кримінально-правових механізмів притягнення до відповідальності за військові злочини, що потребує глибокого аналізу сучасних викликів і перспектив їх подолання.

На думку І. О. Харь, воєнним злочином вважається міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи щодо них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права, посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права [1].

Варто зазначити, що відповідно до елементів злочинів, затверджених Міжнародним кримінальним судом 9 вересня 2002 року, об'єктивну сторону воєнного злочину утворює, наприклад, сам факт посягання на цивільне населення або цивільні (мирні) об'єкти, навіть якщо вдалось запобігти заподіяння смерті, травм чи руйнувань [2].

На сьогодні кримінальна відповідальність за військові кримінальні правопорушення встановлена нормами розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 року «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Згідно з ч. 1 ст. 401 Кримінального кодексу України «військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів» [3].

Воєнні злочини є видом міжнародних злочинів. Як зазначає М. В. Піддубна, правова природа воєнних злочинів двояка: з одного боку, до таких злочинів належать порушення правил ведення військових дій (збройних конфліктів) і злочини проти інтересів осіб, які безпосередньо беруть участь у цих конфліктах; з іншого боку, до таких злочинів належать злочини, які порушують норми міжнародного гуманітарного права, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які безпосередньо не беруть участі у збройних конфліктах [4].

Військовий злочин визначається як будь-який злочин, який вчиняється

військовослужбовцем або військовим підрозділом в період воєнних дій або в мирний час. Ключовими ознаками військового злочину є:

1. Вчинення злочину в контексті військового конфлікту: військовий злочин може бути вчинений в період війни, збройного конфлікту або будь-якої іншої форми військових дій.

2. Порушення міжнародного гуманітарного права: військові злочини можуть містити в собі порушення міжнародного гуманітарного права, такого як незаконне використання зброї, напад на цивільних, викрадення та утримання в полоні.

3. Відповідальність військових осіб: військові особи піддаються особливій відповідальності за вчинення військових злочинів, які можуть містити у собі дисциплінарні санкції, судові переслідування та кримінальну відповідальність.

4. Захист прав людини: військові злочини порушують права та свободи людини, тому боротьба з цим явищем вимагає захисту прав людини та дотримання міжнародного права [5].

Треба зазначити, що головний аспект військових злочинів є встановлення відповідальності за їх вчинення. Для цього використовуються різні міжнародні та національні законодавства, які визначають ознаки військового злочину та передбачають відповідні санкції для винних осіб. Проте, на жаль, часто військові злочини залишаються безкарними через недостатню відкритість та ефективність розслідування таких випадків. Це ставить під загрозу не тільки права жертв, але й становить загрозу для збереження міжнародного миру та безпеки. Для запобігання військових злочинів необхідно забезпечити ефективну роботу правоохоронних органів та судів, а також розвивати міжнародне право у сфері захисту прав людини під час збройних конфліктів [6].

Однією з ключових проблем кримінальної відповідальності за військові злочини є недосконалість нормативно-правової бази, яка зумовлює правові колізії та ускладнює процес правозастосування. У законодавстві можуть бути суперечності між положеннями національного кримінального права та міжнародними стандартами, що ускладнює кваліфікацію злочинів та визначення міри відповідальності винних осіб. Складність доведення вини також залишається суттєвою проблемою, оскільки військові злочини часто вчиняються в умовах збройного конфлікту, де збирання доказів є ускладненим, а свідки можуть бути відсутніми або перебувати під впливом обставин війни. Додаткові труднощі виникають у процесі гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права та діяльністю міжнародних судових інституцій, таких як Міжнародний кримінальний суд. Це призводить до необхідності вдосконалення законодавчих норм та механізмів їх реалізації, що є важливим напрямом розвитку системи кримінальної відповідальності за військові злочини.

Тож зробимо висновок, що кримінальна відповідальність за військові злочини є важливим інструментом забезпечення правопорядку, проте на практиці її ефективна реалізація стикається з низкою викликів. Однією з основних проблем є недосконалість нормативно-правової бази, що ускладнює кваліфікацію злочинів та притягнення винних до відповідальності. Зокрема, наявні суперечності між національним законодавством та міжнародними стандартами, що призводить до правових колізій і неоднозначності правозастосування. Додаткову складність становить процес доведення вини, оскільки військові злочини вчиняються в умовах збройних конфліктів, що ускладнює збір доказів і свідчень. Важливим аспектом є також гармонізація національного законодавства з міжнародним гуманітарним правом та посилення співпраці з міжнародними судовими інституціями, такими як Міжнародний кримінальний суд. Відсутність ефективних механізмів розслідування та притягнення винних до відповідальності може призвести до безкарності злочинців, що суперечить принципам справедливості та верховенства права.

Зважаючи на сучасні виклики у сфері міжнародного права та безпеки, подальший розвиток кримінально-правових механізмів щодо військових злочинів є необхідним як на національному, так і на міжнародному рівні. Це вимагає вдосконалення законодавства, посилення інституційних спроможностей правоохоронних органів та судових інстанцій, а також міжнародної співпраці у сфері боротьби з військовими злочинами.

1. Харь І. О. Суб'єкт злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. *Юридична наука*. 2017. № 12 (78). С. 138–174.

2. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 24.02.2025).

3. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2001.

№ 21. С. 1. Ст. 920.

4. Піддубна М. В. Імплементация норм міжнародного кримінального права про воєнні злочини в Кримінальний кодекс України : дис. ... канд. юрид. (доктора філософії). Київ, 2020. 260 с.

5. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.

6. Казначєєва Д. В. Військова злочинність: аналіз та прогнозування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 132–140.

Тимофій ЛОЦКІН

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Юлія ЯКОВЕНКО

викладач Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Проблематика загроз національній безпеці у кримінальному праві є однією з ключових у сучасних умовах розвитку України. Національна безпека охоплює широкий спектр суспільних відносин, що пов'язані із захистом державного суверенітету, територіальної цілісності, правопорядку, інформаційного простору та економічної стабільності країни. Особливого значення набуває кримінально-правовий захист національної безпеки в умовах гібридної агресії, зовнішніх і внутрішніх загроз, зростання рівня злочинності, що спрямована на підірив державних інститутів. Визначення загроз у кримінальному праві є необхідним для ефективної протидії злочинам, що посягають на основи національної безпеки. Питання криміналізації таких діянь потребує наукового осмислення, зокрема через призму доктринальних підходів, що розробляються у правозастосовній практиці та наукових дослідженнях.

Аналіз досліджень свідчить, що проблема кримінально-правової охорони національної безпеки є предметом багатьох наукових праць. Зокрема, Я. О. Лантінов розглядає національну безпеку як об'єкт кримінально-правової охорони та визначає її як систему заходів, спрямованих на забезпечення стабільності держави, як недоторканності її території та захист прав громадян [3]. Важливий внесок у дослідження зробив О. А. Чуваков, який акцентує на необхідності розширення переліку кримінально-правових загроз у зв'язку із новими викликами, що постають перед Україною, включно з кіберзлочинністю, дезінформаційними кампаніями та економічними диверсіями [4]. Серед інших наукових джерел треба відмітити праці, присвячені порівняльному аналізу правового регулювання кримінально-правового захисту національної безпеки у країнах Європейського Союзу та США, що дозволяє адаптувати міжнародний досвід до вітчизняного правового поля.

Законодавче визначення національної безпеки закріплене у п. 9 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», згідно з яким національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2]. Це визначення є ключовим для розуміння кримінально-правового аспекту захисту національної безпеки, оскільки воно окреслює не лише фізичні, а й політичні та економічні аспекти загроз. Відповідно, кримінально-правові механізми повинні бути спрямовані на всебічний захист державних інтересів, включно з протидією як традиційним видам злочинів (державна зрада, шпигунство, диверсія), так і сучасним викликам, таким як інформаційні війни, маніпулювання суспільною думкою та кіберзагрози.

Кримінальний кодекс України містить низку норм, спрямованих на охорону національної безпеки. У розділі І Особливої частини передбачено відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, серед яких державна зрада (ст. 111 КК України), шпигунство (ст. 114), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110), диверсія (ст. 113) [1]. Водночас аналіз чинного законодавства вказує на необхідність удосконалення правових механізмів протидії новітнім загрозам. Зокрема, у сучасних умовах розвитку інформаційних технологій спостерігається активне використання цифрових

платформ для підриву національної безпеки, що підтверджується численними кібератаками на державні установи, що можуть мати наслідки, порівняно з традиційними формами диверсійної діяльності. Тому є потреба у запровадженні чітких кримінально-правових норм, що регулюватимуть відповідальність за інформаційні злочини, спрямовані проти державної безпеки.

Прикладом необхідності адаптації кримінального законодавства до нових викликів може слугувати міжнародний досвід. У законодавстві США діє «Закон про боротьбу з кібершпигунством», що передбачає суворе покарання за несанкціонований доступ до урядових даних з метою шпигунства. Аналогічно, в країнах Європейського Союзу існують спеціальні норми щодо відповідальності за інформаційний тероризм. В Україні ж поки відсутнє чітке законодавче регулювання таких злочинів у контексті національної безпеки, що створює загрози для держави та суспільства [3].

Також треба розглянути проблематику визначення меж криміналізації дій, що можуть бути розцінені як загрози національній безпеці. Національна безпека є широким поняттям, яке охоплює як традиційні загрози у вигляді шпигунства, диверсійної діяльності та терористичних актів, так і новітні форми впливу, зокрема інформаційні війни, маніпуляції громадською думкою та підривні акції в інформаційному просторі. Проте визначення, які саме дії становлять загрозу для національної безпеки та мають підлягати кримінальній відповідальності, є дискусійним питанням. Особливо це стосується висловлювань в інформаційному просторі, діяльності політичних партій, громадських організацій та журналістської діяльності.

З одного боку, держава має забезпечувати ефективний кримінально-правовий захист від діяльності, що спрямована на підрив її основ, зокрема у випадках поширення закликів до насильницької зміни конституційного ладу (ст. 109 КК України), колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) або публічного виправдовування збройної агресії (ст. 436-2 КК України) [1]. Водночас надмірне кримінальне переслідування за висловлювання, що можуть бути критичними щодо дій влади, або участь у мирних протестах може суперечити міжнародним стандартам свободи слова та права на мирні зібрання. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на тому, що кримінальна відповідальність за висловлення думки має застосовуватися лише у випадках, коли такі висловлювання дійсно підбурюють до насильства або загрожують національній безпеці у вузькому розумінні цього поняття [4].

Крім того, проблема визначення меж криміналізації загроз національній безпеці має особливе значення у контексті протидії дезінформації та пропаганді, що використовується як інструмент гібридної війни. В умовах збройного конфлікту інформаційні атаки можуть мати наслідки, що дорівнюють реальним військовим діям, спричиняючи паніку в суспільстві, розпалюючи міжетнічні або соціальні конфлікти, дискредитуючи державні інституції. Однак тут також необхідно встановити чіткі межі між кримінально караною пропагандою ворожих держав та реалізацією права на свободу слова. Одним із можливих підходів може бути законодавче закріплення критеріїв кримінальної відповідальності за дезінформацію, що підриває державний суверенітет, із врахуванням стандартів прав людини.

Для ефективного вирішення проблеми загроз національній безпеці у кримінальному праві доцільно запропонувати декілька напрямів удосконалення законодавства. Насамперед, необхідно розширити перелік кримінально караних діянь, включивши до нього злочини, пов'язані з кібератаками, поширенням дезінформації, економічною диверсією. Також треба передбачити диференційований підхід до покарання, зважаючи на тяжкість наслідків таких правопорушень. Другим важливим аспектом є посилення міжвідомчої взаємодії органів, що відповідають за захист національної безпеки, включно із Службою безпеки України, Національною поліцією, прокуратурою та іншими установами [4]. Не менш важливим є розвиток наукових досліджень у цій сфері, що дозволить адаптувати найкращі світові практики до українського кримінального права.

Зрештою проблема доктринального визначення загроз національній безпеці у кримінальному праві залишається актуальною та потребує подальшого наукового осмислення. Сучасні виклики, що постають перед Україною, вимагають системного підходу до розробки ефективних механізмів кримінально-правової протидії загрозам національній безпеці. Вдосконалення кримінального законодавства, врахування міжнародного досвіду та активізація правоохоронної діяльності сприятимуть зміцненню національної безпеки та підвищенню ефективності правозастосовної практики.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.02.2025).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 18.02.2025).
3. Щодо визначення національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони. *Форум права*. 2011. № 1. С. 570–574. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/770188ae-ff55-4cb1-bf69-84e2e6051988/content> (дата звернення: 18.02.2025).
4. Чуваков О. Розділ II Кримінально-правовий захист основ національної безпеки як вектор кримінальної політики держави. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України : монографія. Київ, 2021. С. 48–84.

Olena LUKIANENKO

3rd year Cadet at the Faculty of Training
Specialists for Pre-Trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Research supervisor:

Yuliia HALENKO

Senior Lecturer
at the Language Training Department
of Dnipro State University of Internal
Affairs (Dnipro, Ukraine)

LEGAL CONSEQUENCES OF THE INTEGRATION OF CRIMINAL OFFENCES

Both in the ideal and in the real set of regulations, each of the criminal offenses is subject to qualification under a separate article or part of an article of a special part of the Criminal Code of Ukraine. The legal consequences of a set of criminal offenses are enshrined in Art. 35 of the Criminal Code of Ukraine. As a rule, heterogeneous criminal offenses, which have different direct objects or different forms of guilt, form a set. Such criminal offenses should be subject to independent qualification. The totality can be formed both in separate articles of the Criminal Code and in separate parts of the same article, since responsibility for different actions will be provided. For example, Part 1 of Art. 371 of the Criminal Code establishes liability for knowingly unlawful detention or unlawful pretext, while Part 2 provides for punishment for knowingly unlawful house arrest or detention. The specified parts contain various components of criminal offenses and independent sanctions. According to the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine as of 04.06.2010, if a criminal offense contains separate manifestations of a different component, they should receive separate qualifications [1]. It is worth remembering, that the main feature for the totality is the absence of a person's conviction for any of the criminal offenses that form the series of norms. According to Part 1 of Art. 33 of the Criminal Code, the totality does not include those criminal offenses for which the person was exempted from criminal liability under the law, namely:

- in accordance with Art. 45-49, 106 of the Criminal Code;
- in connection with the application of compulsory educational measures against minors [2, Art. 97];
- in connection with special types of exemption from criminal liability for the commission of certain criminal offenses (Part 3 of Art. 111 of the Criminal Code, Part 2 of Art. 114 of the Criminal Code, Part 4 of Art. 212 of the Criminal Code) [2];

Therefore, the presence of legal consequences is important for the range of criminal offenses. For example, a person committed a criminal offense, but was released from criminal liability in the manner specified in Art. 106 of the Criminal Code. A person commits a criminal offense again, but the first socially dangerous act no longer entails legal consequences, so the totality will not be formed.

If a person commits criminal offenses that have different stages, the totality will also be present. For example, citizen A. was intended to kill citizen B., but did not aim and hit citizen O., who accidentally ended up at the scene and died. This case is an ideal totality, and such actions

should be qualified as a completed attempt at homicide, Part 2 of Art. 18 of the Criminal Code; Part 1 of Art. 115 of the Criminal Code and manslaughter, Part 1 of Art. 119 of the Criminal Code. When imposing a penalty, it should be taken into account, that the set of criminal offenses characterizes the severity of the committed criminal offense and the identity of the perpetrator according to clause 3 of part 1 of Art. 65 of the Criminal Code of Ukraine. Articles 70 and 71 of the Criminal Code of Ukraine indicate some features of imposing a penalty. Thus, according to part 1 of Art. 70 of the Criminal Code of Ukraine, in case of a set of criminal offenses, the court determines the final penalty by absorbing less severe penalty by more severe one or by fully or partially adding up the imposed penalties. Absorption of a penalty occurs when one of the criminal offenses included in the set is significantly different from the others (for instance, a minor criminal offense and an especially grave one). However, if one of the criminal offenses committed is intentional, grave or especially grave, the court may impose a final penalty within the maximum term of imprisonment of up to 15 years according to part 2 of Art. 63 of the Criminal Code of Ukraine. If life imprisonment is imposed for any criminal offense, such punishment absorbs less severe ones. According to Part 3 of Art. 70 of the Criminal Code, additional punishments may be added to the principle punishment under certain conditions:

1. If an additional punishment was previously imposed by the court for one of the criminal offenses forming the separate group.
2. If several additional punishments are imposed only for one of the criminal offenses forming the separate group, they are not subject to absorption and addition among themselves, but each one is executed independently.
3. If several additional punishments are imposed for several separate criminal offenses in addition to the principle punishment, absorption and partial or full addition are applied separately to the principle and additional punishments.
4. If several additional punishments of the same type are imposed, they are previously absorbed or added among themselves and accumulated with the principle punishment. Instead, different additional punishments are executed independently and the principle of absorption or addition cannot be applied to them.

The following example of absorption of additional punishment can be given. If a person has committed criminal offenses provided for in Part 4 of Art. 191 “Appropriation, Embezzlement or Taking Possession of Property by Abuse of Official Position”, which provides for a sanction in the form of imprisonment for a term of five to eight years with deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for a term of up to three years, and Part 3 of Art. 201-2 of the Criminal Code “Illegal Use for Profit of Humanitarian Aid, Charitable Donations or Gratuitous Assistance”, for which imprisonment for a term of five to seven years with deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for a term of up to three years and confiscation of property is provided. For a set of criminal offenses, the court may determine additional punishment by absorption.

Attention should be paid to the features specified in Part 4 of Art. 70 of the Criminal Code:

- if after the verdict it is established that the convicted person is also guilty of another criminal offense committed before the previous verdict, the totality also takes place, but only if all criminal offenses were committed before the conviction for any of them and were revealed at different times. According to M.I. Bazhanov, “such case is the same group of criminal offenses, but burdened by procedural circumstances that deprive the possibility of simultaneous consideration of the entire set of charges” [3, p. 130];
- if principle punishment was previously imposed not being subject to totality (a fine and deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities), all punishments are carried out independently according to Part 3 of Art. 72 of the Criminal Code;
- if a person was previously convicted of a set of criminal offenses, the crediting of the previous punishment is calculated according to the cumulative measure determined by the previous sentence.

Art. 70 of the Criminal Code of Ukraine provides for the rules for imposing punishment for a set of criminal offenses applied not only in cases of independent qualification under different articles, but also with different parts of one article of the Special Part of the Criminal Code, if liability for different components of criminal offenses and independent sanctions are provided.

Under certain circumstances, namely, the commission of a new criminal offense by a person, except for a minor, such periods are interrupted before the expiration of the limitation periods [2, Art. 49].

Thus, the legal consequences of a set of criminal offenses affect such factors as the

qualification of criminal offenses, the imposing a sentence and its cessation. The main requirement for a set to be present is the absence of a person's conviction for any criminal offense that forms the set. The specifics of imposing punishment for a set of criminal offenses are specified in Art. 70 of the Criminal Code, which reflects certain rules for the composition and absorption of a principle and additional punishments. The presence of a legal consequence is the circumstance, in the absence of which the set will be excluded.

1. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131.

3. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія. Харків : ФІНН, 2008. 336 с.

Інна ПАЛІЙ

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки,
кандидат психологічних наук, доцент

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах високий рівень злочинності є серйозною проблемою. Наше суспільство стикається з новими та жорстокими умовами життя. Громадяни фокусуються на воєнних діях та допомозі фронту чи в тилу, але реальність зовсім інша. Порожні помешкання з майном, проблеми з продовольством, незареєстрована зброя, безлад в окремих населених пунктах – ці фактори поглиблюють кримінальну обстановку.

З метою протистояння агресору та забезпечення суверенітету і територіальності цілісності України Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року в країні було запроваджено воєнний стан. Вивчаючи суть та зміст правового режиму воєнного стану, важливо зазначити, що воєнний стан є особливим правовим режимом, який вводиться в державі або на її окремих територіях. Запровадження цього режиму надає органам виконавчої влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування спеціальні повноваження і права, а також сприяє концентрації необхідних ресурсів для забезпечення оборони держави. Крім того, введення воєнного стану передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб, яке зумовлене загрозою, з визначенням терміну дії цих обмежень.

Обов'язково необхідно врахувати психологічні характеристики злочинця, оскільки це важливий аспект у розумінні унікальності індивідуальності кожної особи, яка винувата у злочині. Правоохоронцям завжди важливо розуміти, що кожна людина є унікальною, тому детальне дослідження її психологічних аспектів допоможе краще зрозуміти і керувати діями злочинця.

Ознаки особи злочинця є взаємопов'язаними і органічно поєднуються, утворюючи єдине соціально-біологічне визначення людини. Соціально-психологічні, біофізичні, юридичні та інші ознаки, навіть ті, що безпосередньо не входять до складу злочину, істотно впливають на нього. Через їхню різноманітність неможливо сформулювати єдину законодавчу категорію особи злочинця, однак ці ознаки повинні бути предметом дослідження, встановлення та врахування судом під час визначення правових наслідків злочину на етапі індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання або їх

виключення [2, с. 7].

Аналізуючи особистість кожного злочинця окремо, можна більш детально зрозуміти причини вчинення правопорушень. Для кращого розуміння ситуації варто звернути увагу на певну статистику. Наприклад, у структурі сучасної злочинності можна виділити групи злочинів, де психологічний аспект має особливо важливе значення. До них відносяться насильницькі злочини, вчинені з особливою жорстокістю, злочини, пов'язані із залежностями (алкогольними, наркотичними, токсичними, ігровими), злочини, скоєні особами з психічними відхиленнями або аномаліями, а також злочини, що виникають на ґрунті фанатизму чи ксенофобії, а також ті, що вчиняються в стані сильного душевного хвилювання чи інших відповідних станів [3, с. 1173].

Для повного розкриття теми доцільно розглянути особливості психологічного портрета злочинця в умовах війни. Метод «психологічного портрета» полягає в застосуванні поведінкових та психодинамічних принципів психології в практичній сфері, що значно підвищує ефективність розслідування. Важливо зазначити, що думки, емоції, почуття та переживання злочинця, втілені в злочині, є відображенням його особистості. Більше того, створення портрета злочинця відразу ж дозволяє сформувати загальну картину злочину та визначити ключові моменти, які допоможуть у його розкритті [4, с. 45].

У сучасному світі легко вплинути на людей без стійкої позиції, зробити їх вразливими і нахильними до злочину, а також переконати їх співпрацювати з агресором. Пропаганда грає важливу роль у цьому, переконуючи громадян вчиняти злочини проти власної країни. Психологічний тиск, вербування, шантаж і фізичний примус також використовуються для маніпулювання психічно нестабільних осіб. Важливо забезпечити суворе покарання і постійний моніторинг правоохоронних органів для запобігання поширенню цього злочину.

Отже, в умовах війни психологія злочинця зазнає змін. Внутрішні переконання особи часто руйнуються і шкідливо впливають на суспільство. Крім того, хаос та відсутність контролю на певних територіях призводять до зростання рівня злочинності та безвідповідальності. Ця проблема надзвичайно актуальна сьогодні і вимагає вирішення, і, зокрема, на законодавчому рівні.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII, поточна редакція від 27.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.10.2024).

2. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. *Збірник наукових праць Центру воєнних стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського* №2(66). Київ, 2019. с. 6-13.

3. Кулик К. Я., Шинкаренко І. О. Роль пенітенціарної психології в методології впливу на особу злочинця. *The 4 th International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (June 19-21, 2023) SPC «Sci-conf.com.ua»*. Kyiv, 2023. 1281 p.

4. Судоплатов О. В. Психологічний портрет злочинця. *Теорія і практика сучасної науки та освіти (частина II): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 20-21 травня 2021 року*. Львів, 2021. 127 с.

Артур ПАНТЮШЕНКО

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Система покарань у кримінальному праві України є комплексною та багаторівневою, що зумовлено необхідністю ефективного реагування на кримінальні правопорушення, а також досягненням цілей кримінального покарання. Відповідно до ст. 50 Кримінального кодексу України (далі – КК України), покарання є заходом державного примусу, що застосовується до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, і передбачає обмеження їхніх прав і свобод.

Законодавець визначає покарання як такий правовий інструмент, який має не лише каральну, а й превентивну функцію. Відповідно до КК України, основною метою покарання є не тільки покарання винного, а й його виправлення та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. Важливо, що згідно з принципами правової держави, покарання не повинне завдавати фізичних страждань чи принижувати людську гідність (ст. 50 КК України) [2].

Система покарань в Україні передбачає як основні, так і додаткові види покарань. Основні покарання застосовуються як самостійний захід кримінальної відповідальності, тоді як додаткові можуть поєднуватися з основними. У ст. 51 КК України передбачено вичерпний перелік покарань, що можуть застосовуватися до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень.

Серед основних покарань особливе місце займає позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України) та довічне позбавлення волі (ст. 64 КК України). Ці види покарань застосовуються до осіб, що вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини. Строк позбавлення волі може становити від одного до п'ятнадцяти років, тоді як довічне позбавлення волі призначається за вчинення особливо тяжких злочинів і не може бути застосоване до неповнолітніх, осіб старше 65 років, а також жінок, що були в стані вагітності, у випадках, передбачених ч. 2 ст. 64 і ч. 4 ст. 68 КК України [1, с. 111].

Альтернативою позбавленню волі є обмеження волі (ст. 61 КК України), що передбачає тримання особи у спеціальних установах відкритого типу без повної ізоляції від суспільства. Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ст. 62 КК України) застосовується до військовослужбовців строкової служби та інших категорій осіб, які проходять військову службу (ч. 1 статті 62 КК України) у випадках передбачених КК України, а також якщо суд вважатиме за можливе замінити позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні.

До менш суворих видів основних покарань належать громадські роботи (ст. 56 КК України) та виправні роботи (ст. 57 КК України). Громадські роботи передбачають безоплатне виконання суспільно корисних робіт у вільний час, тоді як виправні роботи виконуються за місцем постійної роботи засудженого з відрахуванням частини заробітку в дохід держави.

Арешт (ст. 60 КК України) є більш суворим видом покарання, що передбачає короткострокове тримання засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції. Він застосовується на строк від одного до шести місяців. Для військовослужбовців також передбачено такі види покарань як службові обмеження (ст. 58 КК України), що полягають у відрахуванні в дохід держави із суми грошового забезпечення та забороні на підвищення за

посадою та у військовому званні [4, с. 86].

Також варто відзначити, що відповідно до статті 54-1 КК України особа, засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також кримінальне правопорушення, передбачене статтями 258-258-5, 260, 261 цього Кодексу, яка має державну нагороду України, може бути позбавлена за обвинувальним вироком суду такої державної нагороди України [2].

Щодо додаткових покарань, одним із найбільш поширених є конфіскація майна (ст. 59 КК України), що застосовується у випадках вчинення тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів. Інше додаткове покарання – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК України) – використовується щодо осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Окреме місце в системі покарань посідає пробаційний нагляд (ст. 59-1 КК України). Це відносно новий вид покарання, що полягає у контролі за поведінкою засудженого без його ізоляції від суспільства. Суд може зобов'язати особу проходити пробаційну програму, виконувати певні суспільно корисні заходи або носити електронний засіб контролю тощо [3, с.77].

Відповідно до проекту Кримінального кодексу України (далі – проект КК України), система покарань зазнала суттєвих змін, спрямованих на гуманізацію кримінального законодавства та адаптацію його до міжнародних стандартів.

Відповідно до статті 3.2.1 проекту КК України, покарання є кримінально-правовим засобом, що застосовується за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, з тим, щоб через кару досягнути мети забезпечення людини, суспільства, держави та міжнародного правопорядку від нових кримінальних правопорушень [5].

Відповідно до статті 3.2.2 проекту КК України основними покараннями є: громадські роботи; штраф; обмеження свободи; строкове ув'язнення; довічне ув'язнення. Додатковим покаранням до обмеження свободи та строкового ув'язнення є штраф [5].

Також варто зауважити, що проект КК України впроваджує розширену систему пробаційних заходів, що можуть застосовуватися як альтернатива позбавленню волі.

Запропоновані зміни у проекті КК України спрямовані на гуманізацію покарань, підвищення ефективності кримінальної відповідальності, зниження рівня рецидивної злочинності та сприяння ресоціалізації засуджених осіб. Подальший розвиток кримінально-правової політики України повинен базуватися на принципах гуманізму, справедливості та ефективності застосування кримінальних санкцій.

Отже, система покарань у кримінальному праві України є багаторівневою та спрямованою не лише на покарання винних, а й на їх виправлення та запобігання новим злочинам. Вона включає основні та додаткові види покарань, які відрізняються за ступенем суворості та способом реалізації. Важливим напрямом розвитку кримінального законодавства є його гуманізація та адаптація до міжнародних стандартів, що передбачає розширення пробаційних заходів і зменшення залежності від позбавлення волі. Запропоновані в проекті нового Кримінального кодексу зміни спрямовані на підвищення ефективності кримінальної відповідальності та ресоціалізацію засуджених, що відповідає сучасним підходам до кримінальної політики.

1. Євдокімова О. В. Проблеми удосконалення видів покарань в умовах воєнного стану. Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція : матеріали IX (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26–27 жовт. 2023 р.) / упоряд. І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 109–114.

2. Кримінальний кодекс України від 03 квіт. 2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Луцький Т. М. Пробаційний нагляд в системі покарань Кримінального кодексу України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2024. № 4 (74). С. 75–80.

4. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень. Харків : Право, 2020. 720 с.

5. Текст проекту нового Кримінального кодексу України станом на 17.02.2025 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Анна СРІБНА

студентка 3 курсу

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Існуючі виклики національної безпеки зумовлюють необхідність удосконалення механізмів протидії злочинності, зокрема шляхом розвитку доктринальних підходів у кримінальному праві. Екологічні проблеми набули глобального характеру, станом на сьогодні. Техногенне навантаження на навколишнє середовище в Україні в декілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу, тому це є великою причиною забруднення навколишнього середовища.

Кримінальні правопорушення проти довкілля – це передбачені законом України, а точніше Кримінальним кодексом України, діяння, які посягають на довкілля та його компоненти, використання яких, забезпечують життєдіяльність людини, а також на екологічну безпеку населення і територій, і полягають у протиправному використанні природних об'єктів або у протиправному впливі на них, що призводить до змін якості та стану довкілля у негативному вигляді.

Порушення порядку здійснення оцінки впливу на довкілля, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки, несе за собою кримінальну відповідальність [2].

Як і будь-які інші кримінальні правопорушення, також мають свою кваліфікацію і кримінальні правопорушення проти довкілля. Цей вид кримінального правопорушення має свій безпосередній об'єкт, який поділяється на кримінальні правопорушення проти екологічної безпеки, кримінальні правопорушення у сфері землевикористання, атмосферного повітря та інші. А також поділяється ще на кримінальні правопорушення у сфері охорони водних ресурсів, лісовикористання, захисту рослинного і тваринного світу тощо [3].

Також цей вид кримінального правопорушення проти довкілля має свій родовий об'єкт, яким є сам стан навколишнього природного середовища та його компонентів, у разі чого відсутня небезпека для життя та здоров'я громадян та суспільства [4].

У разі приховування або умисного перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпечкою, то ця особа або орган та його співробітники будуть нести кримінальну відповідальність [2].

Предметом кримінальних правопорушень проти довкілля, виступають саме навколишнє середовище та його компоненти, такими є: землі, надра, корисні копалини загальнодержавного значення, повітря, тваринний та рослинний світ, водні ресурси та інші [5].

Найпоширенішою проблемою є проблема відмежування кримінальних правопорушень проти довкілля та кримінальних правопорушень, що пов'язанні з посяганням на власність. Зокрема, предметом таких кримінальних правопорушень проти власності, як викрадення, вимагання, привласнення, розтрата, заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем не можуть виступати природні багатства в їх природному стані – блага, які хоч і мають об'єктивну цінність, проте не створені повністю або частково працею людини. Незаконне заволодіння такими благами кваліфікується за

наявності підстав як відповідне кримінальне правопорушення проти довкілля [4].

Кваліфікуючи кримінальні правопорушення проти довкілля, то суб'єктивна сторона характеризується переважно необережною формою вини. Якщо винний порушує кримінально-правові заборони з умислом на спричинення загибелі людей, шкоди їх здоров'ю або інших тяжких наслідків, таке діяння може утворювати склад кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, проти життя та здоров'я особи, проти власності, проти громадської безпеки тощо [5].

Відповідно, суб'єктами кримінального правопорушення проти довкілля може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, яка порушує прописані норми у Кримінальному кодексі України з метою завдання шкоди навколишньому середовищу, що призведе до тяжких наслідків не тільки у природному середовищі, а й завдасть тяжких наслідків громадянам України та усьому суспільству країни [2].

Отже, під час кваліфікації переважна кількість кримінальних правопорушень проти довкілля може вчинятись шляхом як дії, так і бездіяльності. Такий підхід законодавця зумовлено передусім тим, що безпосереднє заподіяння шкоди екологічній безпеці відбувається шляхом невиконання або неналежного виконання встановлених правил, вимог екологічного законодавства. Тому за будь-якого порушення правил та вимог законодавства України щодо довкілля – буде наступати кримінальна відповідальність згідно із Кримінальним кодексом України, і це має велике значення для національної безпеки держави.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. С. 1. Ст. 920.

3. Шульга А. М. Земельні ресурси України під охороною закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 668 с.

4. Вереша Р. В. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Алерта, 2022. 612 с.

5. Литвинов О. М., Орлов Ю. В., Ємельянов В. П. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.

Viktorii STRASHKO

Cadet at the Faculty of Training
Specialists for Pre-trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

CRIME IN THE ECONOMIC SPHERE

Economic crime is one of the most complex and dangerous problems in modern society. It not only causes huge material damage to the state and its citizens, but also undermines confidence in economic institutions, distorts competition and hinders economic development. In today's world, where economic relations are becoming increasingly complex and globalized, crime in this area is taking on new forms and scales, which requires constant improvement of methods of detection, prevention and counteraction.

A. M. Boyko distinguishes between the concepts of «crime in the sphere of economy» and «crimes of economic orientation». In his opinion, the former covers crimes that encroach not only on the economic mechanism, but also on other key elements of the economic system, such as property and service interests. The second concept is broader and includes any criminal activity aimed at obtaining economic benefits [1].

Economic security crime is a complex and multifaceted phenomenon that requires a

comprehensive approach. Effective combating of this phenomenon is possible only through joint efforts of the state, business and civil society.

I. V. Ozersky emphasizes that since the economy is a set of certain social relations, the term «crimes in the field of economy» is also quite accurate and specific, since the object of criminal encroachments is economic relations [2].

Main types of crimes in the economic sphere:

1. Fraud (Article 190 of the Criminal Code of Ukraine): taking possession of another's property or acquiring the right to property by deception or breach of trust.
2. Embezzlement (Article 191 of the Criminal Code of Ukraine): misappropriation, embezzlement or seizure of another's property through abuse of office.
3. Legalization (laundering) of the proceeds of crime (Article 209 of the Criminal Code of Ukraine): conducting financial transactions to make illegally obtained funds look legitimate.
4. Tax evasion (Article 212 of the Criminal Code of Ukraine): intentional evasion of taxes, duties, and other mandatory payments.
5. Fictitious entrepreneurship (Article 205 of the Criminal Code of Ukraine): creation or acquisition of business entities (legal entities) to cover up illegal activities.
6. Illegal actions with transfer documents, payment cards and other means of access to bank accounts, electronic money, equipment for their production (Article 200 of the Criminal Code of Ukraine).
7. Manipulation of the stock market (Article 222-1 of the Criminal Code of Ukraine).
8. Counteraction to legitimate economic activity (Article 206 of the Criminal Code of Ukraine).

According to Professor I. M. Danshin, the qualification of a specific act as an economic crime requires establishing its orientation against the economic system of society, which is the object of the crime, and the presence of consequences in the form of causing significant material damage to this object. Criminological understanding of economic crime, according to I.M. Danshin, includes:

1. intentional mercenary crimes that encroach on economic property relations;
2. intentional mercenary economic crimes;
3. crimes committed by officials that have caused significant damage to economic activity;
4. crimes committed by organized criminal groups and criminal organizations that have caused damage to economic property relations, as well as commercial, financial, banking and other economic activities.

Thus, I. M. Danshin defines economic crime as a set of acts that are objectively aimed at disrupting the economic system and causing material damage, and includes various forms of mercenary criminal activity in the economic sphere. To effectively combat economic crime, it is necessary to understand its causes and factors. These include corruption: corruption is one of the main causes of economic crime, as it creates favorable conditions for abuse and illicit enrichment; imperfect legislation: gaps in legislation and the complexity of legal norms can make it difficult to identify and punish economic criminals; low level of legal culture: lack of public awareness of economic crime and its consequences contributes to its spread; shadow economy: illegal economic activity creates conditions for money laundering, tax evasion and.

1. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження: монографія А. М. Бойко. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка – 208. 380 с.

2. Даньшин І. М. До питання про кримінологічне поняття економічної злочинності. *Проблеми боротьби зі злочинністю в сфері економічної діяльності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 15–16 грудня 2013 р.* Харків, 2013. С. 71.

3. Озерський І. В. Економічна злочинність (поняттєво-правовий та психологічний аналіз) В. Озерський, І.О. Кашук. *Економіка, фінанси, право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал.* 2004. Вид. 11. 39 с.

Вікторія ТЯЖКУН

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Юлія ХРИСТОВА

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Впровадження кримінального покарання у виді пробаційного нагляду покликано сприяти гуманізації пенітенціарної системи України, а також розширенню можливостей для виправлення правопорушників без їх ізоляції від суспільства. Разом з цим відповідно до ст. 59-1 КК України на засудженого суд покладає ряд обов'язків [7].

Здійснений в межах даного дослідження аналіз досвіду ряду зарубіжних країн свідчить про те, що пробаційний нагляд є ефективним засобом протидії кримінальним правопорушенням і важливою альтернативою позбавленню волі. Країни з різними правовими системами, наприклад, США, Велика Британія, Німеччина, Франція та Швеція мають власні підходи до розглядуваного інституту пробації.

Так, у Сполучених Штатах Америки пробація є поширеною практикою, яка діє як альтернатива позбавленню волі. Пробаційна система в США включає як федеральний, так і місцевий рівні управління, а нагляд за поведінкою осіб, які перебувають на пробації, здійснюють пробаційні офіцери. Пробація може застосовуватись до осіб, які вчинили як дрібні, так і більш серйозні злочини, з метою зменшення тюремного населення і сприяння реабілітації правопорушників [5, с. 52].

Британська система передбачає як нагляд за поведінкою засуджених, так і їх участь у різних програмах соціальної адаптації [3].

У Німеччині пробація також є ключовим елементом системи кримінального правосуддя. Законодавство ФРН передбачає призначення пробаційного нагляду як альтернативу короткостроковому ув'язненню. Пробація застосовується як для молодих правопорушників, так і для дорослих, які вчинили менш тяжкі злочини. Важливим елементом є соціальна робота з засудженими, що дозволяє їм отримати підтримку у вирішенні соціальних проблем [6, с. 57].

У Франції пробація розглядається як частина більш широкої системи виправних заходів, що включають умовно-дострокове звільнення особи від покарання. Пробаційна служба тісно співпрацює з судами та пенітенціарними установами для забезпечення ефективного контролю за правопорушниками. Особливістю французької системи є акцент на соціальній інтеграції правопорушників через підтримку та нагляд [4, с. 330].

Канадська система пробації робить акцент на виправних програмах, які спрямовані на зміну поведінки правопорушників, зокрема через психологічні консультації та освітні курси [2, с. 113].

У Швеції пробація є частиною системи виправних заходів, яка включає також електронний нагляд та виправні програми. Пробаційна служба працює з різними категоріями правопорушників, включаючи осіб, які вчинили незначні злочини, та тих, хто перебуває під умовним звільненням особи від покарання [1, с. 15].

На сьогодні, пробація є важливою складовою системи кримінальної юстиції в багатьох країнах світу, включаючи Україну. Вона дозволяє забезпечити умови для виправлення та ресоціалізації правопорушників без ізоляції від суспільства, що, у свою чергу, знижує навантаження на пенітенціарну систему та підвищує ефективність заходів щодо запобігання рецидивній злочинності. Хоча пробація в різних країнах має свої особливості, загальною тенденцією є її спрямованість на гуманізацію кримінальної відповідальності та збереження соціальних зв'язків засуджених.

Однією з ключових переваг пробації є можливість врахування індивідуальних потреб та обставин кожного правопорушника. Це дозволяє застосовувати підходи, орієнтовані на реабілітацію особи, а не на її ізоляцію від суспільства. Пробація дозволяє правопорушникам залишатися у своєму соціальному середовищі, що є важливим для їхньої подальшої ресоціалізації та зниження ризику рецидиву. Зокрема, в Україні, завдяки реформам у сфері кримінального правосуддя, пробація стала важливим інструментом у рамках гуманізації системи кримінальних покарань.

Ще однією важливою складовою пробації є соціально-психологічна підтримка правопорушників. В Україні служба пробації співпрацює з різними державними та громадськими організаціями, які допомагають особам, що перебувають на пробації, вирішувати їхні соціальні, психологічні та правові проблеми. Це включає допомогу у працевлаштуванні, освіті, лікуванні залежностей та відновленні соціальних зв'язків.

Попри успіхи у впровадженні системи пробації, існує низка проблем, з якими стикаються як Україна, так і інші країни. Однією з головних проблем є недостатнє фінансування пробаційних служб, що ускладнює реалізацію повноцінних реабілітаційних програм. У деяких країнах також спостерігається нестача кваліфікованих кадрів, що впливає на ефективність контролю за правопорушниками.

Іншим важливим питанням є суспільне сприйняття пробаційного нагляду як недостатньо суворого покарання, за вчинення кримінальних правопорушень. Проте досвід багатьох зарубіжних країн свідчить про те, що правильно організована пробація, яка поєднує контроль і підтримку, може бути більш ефективною, ніж традиційні види покарань, а також має великий потенціал для подальшого розвитку. Наприклад, за рахунок впровадження сучасних технологій електронного моніторингу.

Позитивний досвід зарубіжних країн свідчать про ефективність пробаційного нагляду як альтернативного позбавлення волі виду кримінального покарання, що у свою чергу, слугує додатковим аргументом на користь його запровадження в Україні та обумовлює потребу у здійсненні подальших наукових досліджень у цій сфері та оцінки його ефективності.

1. Адаменко Є. В. Пенітенціарна система Швеції. Досвід функціонування та шляхи впровадження в Україні. Дипломна робота. Чернівці. 2022. 91 с.

2. Василенко Ю. В. Ювенальна пробація за законодавством України та Канади (порівняльно-правовий аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 177.

3. Досвід діяльності служби пробації Великої Британії, який вивчено під час службового відрядження до цієї країни міжвідомчої делегації від Державної пенітенціарної служби України протягом 19-24 березня 2012 року у рамках проекту Ради Європи "Підтримка в'язничної реформи в Україні". URL: <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/Звіт-Англія-2012.03.-19-24.pdf>

4. Железняк О. С. Зарубіжний досвід реалізації наглядової пробації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 330–334.

5. Коваленко В. В. Органи наглядової пробації в Сполучених Штатах Америки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 616–618.

6. Кравченко М. Г. Інститут пробації: досвід Німеччини та Австрії. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 98. С. 15–20. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/45727>

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Oleksandr YAROVYI

3rd year Cadet at the Faculty of Training
Specialists for Pre-Trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Research supervisor:

Yuliia HALENKO

Senior Lecturer

at the Language Training Department
of Dnipro State University of Internal
Affairs (Dnipro, Ukraine)

CRIMINAL LIABILITY FOR ORGANIZERS OF CRIMINAL GANGS OR ORGANIZATIONS

Despite the introduction of martial law in Ukraine, the fight against organized crime remains a priority for law enforcement agencies. Modern organized criminal groups go beyond national borders and actively interfere in the political, economic and social spheres of individual states and the international community. Illegal schemes applied by criminal gangs, such as drug, arms and human trafficking, smuggling and cybercrime, are characterized by the use of technologies related to cryptocurrencies, the darknet, modern electronic payment systems and secure communications. These and other factors significantly affect the effectiveness of law enforcement agencies.

Among all forms of the objective side of the crime provided for in Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine, the creation and activity of an organized criminal organization is the most dangerous act. It is no coincidence that organizers are often perceived as the most dangerous accomplices, thus, creation and activity of a criminal organization is a more serious than joining it. At the same time, the creation and activity of a criminal organization characterizes the role of an accomplice as an organizer, but its function differs.

The creation of a criminal organization includes a set of actions aimed at its establishment, in particular by transforming a criminal organization into another one (for example, the transformation of one or more criminal groups into a criminal organization by prior conspiracy or organization). Taking into account the semantic meaning of the word “creation”, the creation of a criminal organization can be defined as its formation, establishment, provision, start of its existence, giving it certain signs or characteristics [1, p. 157].

Relevant actions include searching for and recruiting members, combining their efforts, distributing responsibilities among them, forming structural units, streamlining their interaction and interconnection, assigning heads of structural units, determining (formulating) rules of conduct of the organization, planning the organization’s activities, defining methods for its implementation, and searching for objects of criminal activity, including providing weapons, money, vehicles, premises, tools and equipment for committing crimes. According to Part 1 of Art. 30 of the Criminal Code of Ukraine, a person creating a criminal organization or managing it is subject to criminal liability for all crimes and criminal acts committed by this organization, if they are covered by the purpose of the criminal organization. As scientists note, this includes the preparation and commission of crimes in which the person did not personally participate [4, p. 352].

As practice shows, a person creating a criminal organization can subsequently not only manage it, but also commit crimes that fall within its tasks. Thus, the actions of a person creating a criminal organization usually form a set of criminal offenses provided for by Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine, including the basis for criminal liability for illegal acts which the person participated in or led.

Management of a criminal organization or a gang means managing a created criminal association. These actions can be divided into two types: 1) actions aimed at managing their functioning; 2) actions aimed at managing the criminal activities of these associations [3, p. 477].

Actions aimed at managing the functioning of criminal associations include ensuring compliance with general rules of conduct and discipline, in particular, preventing individual members from leaving the criminal association; organization of recruiting new members; distribution or redistribution of functional responsibilities between members of a criminal organization; improvement of the structure of the organization; establishment of relations with other criminal organizations and corrupt authorities; organization of measures to prevent criminal

activities of criminal organizations; organization of measures to prevent criminal activities of members of a criminal organization.

Actions aimed at managing the functioning of criminal include ensuring compliance with general rules of conduct and discipline, in particular, preventing individual members from leaving the criminal organization, recruitment of new members, distribution or redistribution of functional responsibilities between members of a criminal organization.

Management of a criminal organization or criminal association can be carried out in the form of issuing orders, giving instructions, conducting briefings, receiving reports on the implementation of certain actions, applying measures of influencing members of a criminal association, who do not carry out orders or instructions or violate the rules of conduct established in them. [2, p. 681].

It is necessary to distinguish the leadership of an organized criminal organization from other actions that are part of the object of the relevant crime. It should be borne in mind that the person giving orders or instructions leads the criminal organization, and the person carrying them out commits other actions that are part of the objective side of the crime provided for in Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine, for instance, the act of participation in the activities of a criminal organization.

It is necessary to distinguish the functions of organizers of criminal organizations. The leader of a criminal organization, as a rule, is a person who founded the association or participated in its creation. At the same time, the law covers both such persons and persons who did not found a criminal organization or did not participate in its creation, but later joined it and performed the role of organizers in the form of leaders of criminal organizations.

Persons managing criminal organizations or gangs perform the function of leaders. According to Part 3 of Art. 27 of the Criminal Code of Ukraine, this function characterizes the organizers. However, some articles of the Criminal Code of Ukraine refer to the leader as an independent accomplice. This is a legal error that should be eliminated by amending the Criminal Code of Ukraine [2, p. 583].

Therefore, the creation and activity of organized criminal groups is the most dangerous of the targeted auxiliary types of crimes within the meaning of Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine. The form of founding criminal organizations and gangs along with their leadership depends on the goals, structure, individual characteristics of these organized criminal associations and the environment they operate in.

Criminal organizations are created by one or more persons. At the same time, as a rule, they are controlled by two or more persons, including the head of the structural unit. The person, who founded the criminal organization, usually remains its leader until conviction, death or replacement by another leader. In addition to organizational and administrative functions this person usually commits crimes being part of the association aims; therefore, his actions require additional qualification under the totality of crimes.

The leadership of a criminal organization does not include direct management of individual crimes committed by its members, but requires additional qualification under the relevant parts of the articles, including the grounds for criminal liability for these illegal acts. Thus, the leadership of a criminal organization or a gang refers to the management of the criminal organization activity in general.

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова протидія діяльності організованих злочинних об'єднань: аналіз законодавчих новел, визначення перспекти. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 152-167.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-е вид., переробл. та допов. Київ : Юрид. думка, 2010. 1288 с.

3. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика : монографія. Київ: Видавництво «Людмил», 2022. 1092 с..

4. Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.). Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Суми : Університетська книга, 2020. 672 с.

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анатолій ВОЛОБУЄВ
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-7635-1160>

ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної російської агресії, яка продовжується уже понад три роки, і періодичного подовження воєнного стану в країні нагальним стало питання про трансформацію кримінального і кримінального процесуального законодавства та його застосування під час війни. Після 24.02.2024 почалися зміни, але вони робилися нашвидку і не завжди мали системний характер – деякі положення потрібно було уточнювати і доповнювати, а щодо деяких є критичні зауваження. Зокрема, це стосується кваліфікуючих обставин окремих видів злочинів, а також запровадження нових складів кримінальних правопорушень. Але виникає й питання, чому, наприклад, кваліфікуючі обставини були застосовані тільки щодо окремих видів злочинів, а щодо інших споріднених – ні.

Підлягала перегляду й низка процесуальних питань з врахуванням того, що на значній частині території країни фактично неможливо стало виконувати всі процесуальні приписи учасниками кримінального провадження без ризику втратити здоров'я або навіть життя. Окрім того, великі труднощі виникли й з отриманням традиційних процесуальних джерел доказів (показань, речових доказів, документів, висновків експертів), що ґрунтувалося на умовах мирного часу. Переміщення великої кількості громадян і державних установ створило великі труднощі для проведення допитів, розшуку і вилученню речей, проведення експертиз та інших слідчих (розшукових) дій. Ці проблемні питання зумовили необхідність оновлення раніше розроблених методик розслідування кримінальних правопорушень.

Методика розслідування кримінальних правопорушень окремих видів (криміналістична методика), як структурний елемент криміналістики, являє собою особливу частину цієї науки. У ній загальні положення щодо проведення слідчих (розшукових) дій, технічних засобів і тактичних прийомів розслідування (криміналістична техніка і тактика) викладаються стосовно окремих видів кримінальних правопорушень, які визначені в Особливій частині Кримінального кодексу України (КК). Тобто наголошується на особливостях їх розслідування з погляду застосування наукових технічних і тактичних положень та практичних рекомендацій під час вирішення завдань, обумовлених особливостями предмета доказування. При цьому кримінально-правова кваліфікація (характеристика) є для них базовою, на якій значною мірою ґрунтуються як теоретичні положення методики розслідування, так і практичні рекомендації. Звичайно, теоретичні розробки і практичні рекомендації формуються в межах приписів Кримінального процесуального кодексу України (КПК).

Тому під час формулювання проблематики в межах теми «Методики розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану» потрібно враховувати ті зміни, які були внесені в КК та КПК України у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією РФ проти України і введенням воєнного стану. Тож КК було доповнено ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», що зумовлює необхідність розроблення методики розслідування цього виду кримінального правопорушення, яке в частинах 1 і 2 вказаної статті кваліфікується як

кримінальний проступок.

Окрім того, усталену систему типових кваліфікуючих ознак було доповнено новою особливою кваліфікуючою ознакою – діяння, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. Цією кваліфікуючою ознакою були доповнені норми, викладені у відповідних ч. 4 статей 185, 186, 187, 189, 191 КК України згідно із Законом України від 03.03.2022 № 2117 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [1]. Цей законодавчий крок пояснюється тим, що в умовах широкомасштабної збройної агресії з боку РФ та запровадження в Україні військового стану особливого значення набуває кримінально-правовий захист права власності. Це було зумовлено тим, що мільйони українців були змушені залишити свої домівки та майно без нагляду, рятуючись від війни, що створило умови для вчинення різних посягань на це майно. Важливо наголосити, що кваліфікуюча обставина вчинення кримінального правопорушення «в умовах воєнного або надзвичайного стану» застосовується тільки тоді, коли зловмисник скористався саме умовами такого стану (наприклад, вчинив крадіжку з покинутого власниками домоволодіння).

Також потрібно зазначити, що в 2022 році була встановлена кримінальна відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, передбачена ст. 201-2 КК України, що зумовило необхідність розроблення відповідної методики розслідування [2].

Істотні зміни у зв'язку з воєнним станом були внесені й в КПК, які стосувалися, зокрема: особливостей внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; особливостей проведення слідчих (розшукових) дій та ін. Окремо потрібно відмітити доповнення КПК України Розділом IX-2 «Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом», який має на меті поширення його юрисдикції на іноземних громадян та осіб без громадянства, які на момент вчинення злочину були підпорядковані та/або діяли з метою здійснення збройної агресії проти України, і має на меті те, щоб жодний воєнний злочинець не unikнув справедливого кримінального покарання.

Злочини проти людства, як вони визначені в пояснювальній записці до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, є найбільш ненависними злочинами, оскільки являють собою серйозний руйнівний вплив на людську гідність, принижують та спричиняють деградацію особистості [3]. Відповідно до ст. 3 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, поведатися гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії [4]. Є забороненими насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження і тортури. Вони вважаються не ізольованими чи одиничними випадками, а є частиною урядової політики (хоча винні не повинні ідентифікувати себе з цією політикою), або широкого поширення звірства, яке замовчується чи виправдовується урядом чи де-факто владою.

Як було встановлено після деокупації українських територій (міст Буча, Ірпінь, Гостомель, Ізюм), російські військові у спеціально вибраних приміщеннях здійснювали акти тортур, сексуального насильства, вбивств та інших злочинів. Зокрема, слідчі виявили у Херсоні чотири великі слідчі ізолятори, де практикувалося катування, сексуальне насильство та удари електричним струмом по геніталіях. Оскільки свідки з різних місць описують аналогічні методи тортур, є підстави вважати, що за всім цим стоїть російське керівництво – солдати роблять це за наказом [5]. Такий самий висновок роблять і закордонні розслідувачі, які вважають, що росія використовує тортури і згвалтування як військову стратегію в Україні [6].

Відкриття кримінальних проваджень щодо таких злочинів має особливості, які обумовлені значним проміжком часу між вчиненням злочину і надходженням повідомлення про нього та початком досудового розслідування. Це суттєво впливає на можливості отримання доказів щодо обставин вчинення злочинів російськими військовими, вчиненого на тимчасово окупованих територіях. Але ці можливості залежать також і від характеру первинної інформації про ознаки вчинення тих чи інших злочинів. З урахуванням цього можуть бути виділені дві типові слідчі ситуації: 1) виявлення ознак вчинення злочину у зв'язку із заявою потерпілої особи; 2) виявлення ознак вчинення злочину у зв'язку з безпосереднім їх виявленням, наприклад, під час огляду місць масового поховання загиблих. В обох ситуаціях потрібно невідкладно провести допит потерпілих осіб, в разі наявності передумов провести огляд місця події, вжити заходи щодо виявлення і вилучення речей зі слідами злочинів, встановити і допитати свідків, провести судово-медичну експертизу

потерпілих і речових доказів із слідами біологічного походження [7].

На основі отриманих доказів потрібно організувати розшук та ідентифікацію підозрюваних. Вирішення цього завдання під час розслідування вказаних злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, ґрунтується на використанні результатів зазначених слідчо-розшукових дій і має два напрями. Перший напрям передбачає отримання доступу до аналітичних матеріалів, що стосуються перехоплених розмов військовослужбовців рф, підрозділи яких перебували на території окупованих населених пунктів, де були вчинені злочини. Потрібно виділити також й можливість отримання значної кількості важливої інформації й з відкритих джерел, зокрема соціальних мереж. Тут можливе використання створених в Україні груп журналістських розслідувань типу Bellingcat, яка надає свої пропозиції щодо збереження задокументованого вторгнення росії в Україну шляхом архівування контенту. Йдеться про отримання установчих даних (ПІБ, домашня адреса, телефон, e-mail, фотографії) про запідозрених у вчиненні сексуального насильства на території України військових рф. Так із джерел відкритого доступу отримуються інструменти для розслідування, інформація, необхідна для проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на ідентифікацію підозрюваних.

Другий напрям розшуку та ідентифікації підозрюваних полягає в отриманні установчих даних на російських військовослужбовців, що перебувають у полоні. Він передбачає отримання доступу до відповідної бази даних про цих військових, де, крім протоколів допитів, наявні й інші відомості, які потрібні для проведення слідчих дій. Зокрема, на підставі отриманої інформації про військовополонених та її аналізу можливе пред'явлення для впізнання, отримання біологічних зразків в порядку ч. 3 ст. 245 КПК України для проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях військовослужбовцями та членами інших російських збройних формувань, є справою не тільки правоохоронних органів і судів України, але й усього міжнародного товариства, що передбачає співробітництво з Міжнародним кримінальним судом. Видається, що ця обставина повинна знайти відображення в методиці розслідування, зокрема в криміналістичній характеристиці злочинів проти людства, під час визначення обставин, що підлягають доказуванню, відповідних завдань у разі проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 № 2117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20> (дата звернення: 21.01.2025).

2. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, ХНУВС, 2023. 25 с.

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: <https://minjust.gov.ua/m/mijnarodniy-kriminalniy-sud> (дата звернення: 21.01.2025).

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 21.01.2025).

5. Слідчі документують сексуальні злочини на деокупованих територіях - NYT. URL: <https://suspihne.media/353052/> (дата звернення: 21.09.2023).

6. Wang Philip, Lister Tim, Pennington Josh, Chen Heather (15 October 2022). Russia using rape as military strategy in Ukraine: UN envoy. CNN. Retrieved 2 December 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/10/15/> (дата звернення: 21.01.2025).

7. Волобуєв А. Ф. Особливості механізму вчинення сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях та його розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2023. Вип. 1(39). С. 39–51. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-39-1-39

Валентина ДРОЗД

начальник

консультативно-контрольного відділу
Департаменту забезпечення діяльності
Голови Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0002-7687-7138>

**АКСІОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Згідно зі ст. ч. 1 ст. 214 КПК України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР [1]. Натомість, слід зазначити, що нерідко складно протягом такого терміну прийняти рішення щодо існування саме злочину, а не іншої події.

Ключова проблема полягає у тому, що для органів досудового розслідування відлік часу починається не з моменту отримання ними необхідних матеріалів, а з моменту, коли було подано заяву чи повідомлення про злочин, або ж коли слідчий самостійно виявив обставини, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення. Таким чином, затримка надходження матеріалів до слідчого (прокурора) призводить до значного скорочення часу, необхідного для їх аналізу та прийняття об'єктивного рішення.

У контексті цієї проблематики зазначимо, що її аксіологічний аспект полягає в розумінні соціальної цінності досудового розслідування як стадії кримінального провадження, яка з часу прийняття чинного КПК України зазнала істотних змін у правовому регулюванні, що й зумовлює необхідність змістовного переосмислення догматичних уявлень про його сутність, значення, регламентацію загальних положень тощо [2]. Як на нашу думку, потрібно на законодавчому рівні переглянути деякі положення кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо строків внесення інформації до ЄРДР, а також змісту приводів та підстав для відкриття кримінального провадження.

Деякі науковці (Н. В. Глинська, Л. М. Лобойко) саме з наявністю підстав пов'язують момент початку розслідування. Зокрема, підстави до початку досудового розслідування законодавець визначив як «обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення». Наразі підстави до початку розслідування і до внесення до ЄРДР, і після цього мають бути. Підходи до визначення їх наявності й у тому, і в іншому випадку є однаковими. Оскільки встановлювати підстави до початку досудового розслідування за допомогою матеріальних засобів пізнання заборонено законом, то ці підстави потрібно «шукати» винятково у первинних відомостях про діяння, а не про «кримінальне правопорушення» [3, с. 130].

Виходячи зі змісту ст. 214 КПК України можна побачити, що приводами для початку досудового розслідування є: заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення ознак злочину слідчим, детективом, прокурором.

Натомість, ми вважаємо, що цей перелік можна розширити та висвітлити у більш конкретизованому сенсі, не змінюючи глобально законодавчої конструкції. Зокрема, приводами до початку кримінального провадження є: 1) заяви про вчинене кримінальне правопорушення, що можуть бути усними або письмовими (заяви можуть надійти від фізичних чи юридичних осіб); 2) повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, якими можуть бути: а) повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; б) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України; в) повідомлення у ЗМІ; 3) самостійне виявлення слідчим із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зокрема під час досудового розслідування; 4) самостійне виявлення прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зокрема за результатами перевірки як заходу

нагляду, також під час здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів; 5) самостійно виявлені посадовою особою правоохоронних і контролюючих державних органів факти вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень [4, с. 271].

Щодо питання стислого терміну для прийняття рішення щодо початку досудового розслідування, зазначимо, що ця тема викликає багато критики в юридичній літературі. Деякі науковці навіть пропонують повернути дослідчу перевірку, яка існувала в КПК 1960 року.

Наразі, загалом підтримуючи указану позицію, Ю. П. Аленін зауважує, що, незважаючи на певні прогалини в правозастосуванні, пов'язані більшою мірою не з процесуальною формою, а з позапроцесуальними чинниками, зазначена стадія певним чином давала можливість досить ефективно фільтрувати повідомлення та заяви про злочини й відділяти некримінальні події [5, с. 201].

Таким чином, у наукових колах часто підкреслюється, що існування стадії порушення кримінального провадження в українському кримінальному процесі сприяло тому, що правоохоронні органи могли констатувати у відповідній постанові факт вчинення злочину. Це, наразі дозволяло розпочинати юридичну процедуру кримінального процесу після проведення необхідної перевірки. Адже, дійсно, відразу неможливо встановити, про який різновид правопорушення ідеться й у межах якого юридичного процесу має здійснюватися провадження за заявою [6, с. 33].

Натомість, як ми бачимо, відповідно до положень чинного КПК України, хоча й скасовано інститут дослідчої перевірки, все одно зберігається «процесуальний фільтр», що певною мірою дає змогу уникнути обов'язковості реєстрації в ЄРДР усіх без винятку звернень, які, за твердженням заявника, стосуються сфери кримінальних процесуальних відносин [4, с. 269].

Зокрема, згідно з п. 5 розділу III Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої Наказом МВС України від 06.11.2015 № 1377, про заяви й повідомлення, які надійшли до чергової частини органу поліції та в яких відсутні відомості, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, після їх реєстрації в журналі ЄО доповідається уповноваженим працівником чергової частини начальникові органу поліції чи особі, яка виконує його обов'язки, для розгляду і прийняття рішення згідно із Законом України «Про звернення громадян» або КУпАП. У разі встановлення начальником органу поліції в заяві (повідомленні) відомостей, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, він за своєю резолюцією (не пізніше однієї доби з часу реєстрації заяви в журналі ЄО) повертає її (його) до чергової частини для негайної передачі начальнику слідчого підрозділу. Таким чином, законодавець передбачив механізм фільтрації заяв та повідомлень щодо кримінальних правопорушень на початковому етапі кримінального процесу, щоб відокремити їх від некримінальних подій. Основна відмінність полягає в тому, що наразі термін для прийняття рішення з цього питання становить 24 години, тоді як раніше, відповідно до КПК 1960 року, він становив 10 діб [4, с. 271].

Ми вважаємо, що причиною надмірного навантаження на слідчих є не лише процесуальні недоліки, а організаційні проблеми. Тому для вирішення цієї ситуації необхідно збільшити кількість слідчих у кожному підрозділі, що займається досудовим розслідуванням. Утім, у деяких категоріях кримінальних проваджень (економічних злочинів, шахрайства) через складність прийняття рішення про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР термін перевірки заяв і повідомлень є об'єктивно виправданим збільшити до 3 діб з моменту внесення до Єдиного обліку.

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI: URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення 10.02.2025 р.).

2. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

3. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України [текст] / Н. В. Глинська, Л. М. Лобойко, О. І. Марочкін та ін.: монографія : за заг. ред. О. Г. Шило. Харків : НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2016. 264 с.

4. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268-272.

5. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198–203.

6. Лобойко Л. М. Початок досудового розслідування за новим КПК. Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року: збірник статей. Київ : Істина, 2012. С. 33–43.

Микола ЄФІМОВ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0003-3964-798X>

**СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ:
ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ**

Розслідування кримінальних правопорушень залежить від ефективного та повного комплексу процесуальних дій, проведення яких відповідає конкретній слідчій ситуації в певний момент часу. Серед вказаних дій важливе місце посідає призначення та проведення судових експертиз. Це пояснюється тим, що їх реалізація має на меті встановлення точної доказової інформації. Зрозуміло, що переважно експерти здійснюють судові експертизи в спеціальних установах. З іншого боку, має досить вагоме значення й найбільш правильне й послідовне виявлення, огляд, фіксація та вилучення відповідних для цього об'єктів. Крім того, не менш важливо точно сформулювати питання, які необхідно вирішити експерту під час проведення експертизи. У кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення протиправних діянь в умовах воєнних конфліктів, вказані процесуальні дії не втрачають, а навпаки – збільшують своє доказове значення.

З огляду на вказане вважаємо доречним навести твердження Р. Л. Степанюка, який зауважував, що «... під час війни перед правоохоронною практикою в Україні постали нові виклики, пов'язані з необхідністю виявлення, розкриття та розслідування воєнних злочинів, учинених під час російської агресії, особливо на тимчасово окупованих територіях та в регіонах, де ведуться активні бойові дії. Вони значно відрізняються від подібних проблем, які існували раніше (з 2014 року). Зараз бойові дії ведуться з надзвичайно високою інтенсивністю. Тривають обстріли цивільної інфраструктури. На тимчасово окупованих територіях агресор встановлює жорсткий репресивний режим і чинить терор проти мирного населення. Після деокупації територій виявлено випадки масових убивств, тортур, зґвалтувань та інших особливо тяжких злочинів, розслідування яких ускладнюється багатьма чинниками, серед яких втрата часу від моменту вчинення кримінальних правопорушень, складність притягнення до відповідальності військовослужбовців і найманців, які переховуються на непідконтрольній території, величезна кількість злочинів, учинених в короткий період, значна кількість людських жертв і руйнувань тощо. Наявних сил і засобів у правоохоронців не завжди вистачає, а необхідність працювати в екстремальних умовах призводить до їх морального та фізичного виснаження, що не сприяє якості розслідування. Відповідно перед криміналістичною наукою постають завдання щодо розроблення дієвих рекомендацій, спрямованих на покращення стану розслідування воєнних злочинів, учинених на території України під час російської агресії» [2, с. 30]. Як бачимо, автор наголошує на потребі розроблення дієвих практичних рекомендацій, які варто надавати працівникам правоохоронних органів.

Досить часто у визначеній категорії кримінальних проваджень виникає необхідність збору слідів людини біологічного походження, а також призначення стосовно їх дослідження відповідних судових експертиз. Вказані ситуації здебільшого виникають під час вчинення окупантами вбивств, зґвалтувань, тортур та захоплення громадян України.

Зі свого боку, Є. Д. Лук'янчиков та Б. Є. Лук'янчиков також визначили специфічним об'єктом експертного дослідження сліди людини біологічного походження. Науковці зауважили, що «... для встановлення особи, якій вони належать, потрібні зразки, які мають відповідати визначеним вимогам, що перед'являються до порівняльного матеріалу. Помилки або навмисні дії при підготовці зразків, можуть призвести до експертної помилки. Навмисні дії з підміною біологічних зразків для експертизи виявлено міжнародними організаціями, і низка спортсменів російської федерації позбавлені медалей та дискваліфіковані на певний час або назавжди. Саме тому необхідною вимогою, що ставиться до зразків для експертного

дослідження, є їхня достовірність, беззаперечна належність конкретній людині» [1, с. 63].

У розрізі зазначеного вважаємо правильною позицію групи науковців (М. Г. Щербаковського, А. М. Проценко, А. Е. Волкової), які довели, що біологічні зразки для проведення експертизи мають відповідати біологічному, інформаційному, ідентифікаційному, процесуальному та доказовому критеріям. Серед вказаних зразків дослідники виокремили такі: а) частини (тканини) тіла людини: волосся, нігті, клапті шкіри тощо; б) виділення як продукти життєдіяльності людини: кров, сеча, піт, сперма, слина, запах тощо; в) відбитки рельєфу шкіри тіла людини: пальців рук, долонь, губ, чола, вух, стоп та ін. Крім того, вчені-криміналісти встановили, що особами, від яких відбираються біологічні зразки, є підозрюваний, потерпілий, свідок, особи, щодо яких можуть бути застосовані примусові заходи виховного або медичного характеру. Для досягнення законності, об'єктивності, достовірності біологічних зразків, збереження здоров'я осіб, які перевіряються, відбирання має відбуватися з дотриманням правових, етичних, медичних, криміналістичних умов [3, с. 191].

Зрештою наведемо твердження Р. Л. Степанюка, який відмітив, що «... з практики ідентифікації жертв війн та інших масштабних катастроф відомо, що відповідну діяльність необхідно здійснювати системно, із залученням значної кількості сил і засобів та з урахуванням специфіки поставлених завдань. Потрібно грамотно відбирати біологічні зразки від трупів, з'ясовувати наявність вільних біологічних зразків ідентифікованих осіб, системно визначати родичів осіб, які зникли безвісти, та відбирати зразки ДНК у них, застосовувати техніки швидкого ДНК-тестування і мобільні ДНК-лабораторії, активно використовувати можливості автоматизованого обліку геномної інформації людини тощо. Слідчі та прокурори мають бути обізнані із сучасними можливостями криміналістичного ДНК-аналізу та вимогами до біологічного матеріалу, необхідного для ідентифікації невідомого трупа. В цілому ж вирішенню завдань з ідентифікації загиблих внаслідок війни осіб за ДНК значно сприяло б формування ДНК-обліку військовослужбовців. Також важливо у повному обсязі забезпечувати вітчизняні лабораторії судової генетики необхідним обладнанням і реактивами» [2, с. 31–32].

Підсумовуючи, треба вказати, що судові експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнних конфліктів, мають надзвичайно важливе значення для доказування вини підозрюваних осіб. На часі серед них наявна досить велика кількість призначення судово-біологічних та судових генно-молекулярних експертиз. Для їх оптимального та ефективного проведення необхідно повно та правильно вилучити доказову інформацію під час проведення відповідних процесуальних дій (огляду місця події, освідування, обшуку).

1. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Отримання зразків для експертизи за чинним КПК України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 61–67.

2. Степанюк Р. Л. Актуальні проблеми експертно-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів у сучасний період. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників науково-практ. конф. (м. Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків : НДІ ППСН, 2022. С. 30–32.

3. Щербаковський М. Г., Проценко А. М., Волкова А. Е. Біологічні зразки для експертизи : поняття, умови, тактика відбирання. *Вісник ХНУВС*. 2024. № 2. С. 189–203.

Ігор ПИРІГ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-8391-067X>

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

На сьогодні неможливо уявити процес розслідування кримінальних правопорушень без використання техніко-криміналістичних засобів. Засоби криміналістичної техніки постійно вдосконалюються, виникають нові, що зумовлено змінами у структурі злочинності, появою нових видів кримінальних правопорушень та способів їх вчинення. З початком повномасштабного вторгнення російської армії на територію України було скоєно велику кількість воєнних злочинів, що зумовило розробку методики їх розслідування та, відповідно, використання під час розслідування новітніх засобів криміналістичної техніки. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування є одним з видів криміналістичного забезпечення, під яким розуміють багатопланове, складне, комплексне поняття, змістом якого є специфічна самостійна діяльність вчених-криміналістів і практиків з розробки нових, пристосуванні відомих науково-технічних досягнень і їх впровадження в практику розслідування кримінальних правопорушень з метою оптимального вирішення його завдань [1, с. 17].

Щодо видів техніко-криміналістичних засобів, то найбільш поширеною є класифікація за їх цільовим призначенням з поділенням на: а) техніко-криміналістичні засоби виявлення, вилучення та фіксації доказів, що застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій, наприклад: засоби освітлення, засоби виявлення слідів рук, оптичні прилади, засоби для виготовлення зліпків, вимірювальні пристрої, пошукові засоби, фото-, відеоапаратура, інструменти та допоміжні засоби, пакувальні матеріали тощо; б) криміналістичні засоби дослідження доказів: фото-, відеоапаратура, мікроскопи, спектрометри, хроматографи, пристрої для металографічного та рентгеноструктурного аналізу тощо.

Розглянемо окремі сучасні техніко-криміналістичні засоби, що використовуються під час розслідування будь-яких видів кримінальних правопорушень, а також ті, що знайшли своє застосування останнім часом у зв'язку з розслідуванням воєнних злочинів. Серед техніко-криміналістичних засобів першої класифікаційної групи потрібно виділити ті, що використовуються під час огляду місця події. Пристрій повноспектральної візуалізації «Crime-lite», розроблений компанією «Foster+Freeman» призначений для виявлення, пошуку та фіксації різних слідів на місці події. Серед них: слабковидимі трасологічні сліди, відбитки пальців, сліди біологічних виділень організму людини, волосся, мікросліди наркотичних речовин, пострілу, скла, різних волокон, пошкоджень на тілі людини у вигляді порізів, укусів, синців тощо. Прилад оснащений 20-мегапіксельною камерою; макрооб'єктивом з автофокусом 30 мм f/3.5; двома світлодіодними ширококутними освітлювальними приладами, що складаються з 8 світлодіодів на 3 довжинах хвиль; моторизованим 9-позиційним колесом фільтрів з можливістю збереження інформації на різних носіях [2].

Серед засобів фіксації обстановки місця події на сучасному етапі можна виділити 3D-сканери, різноманітність яких на сьогодні є достатньо великою. Провідними компаніями з їх виготовлення можна вважати: «Leica», «Z&F та Riegl», «FARO», «Matterport та L-Tron». Різні програмні пакети, наприклад, Artec Studio, Pix4D і Reality Capture, які використовують для обробки та аналізу отриманих даних перетворення фотографій на 3D-зображення. За результатами фіксації обстановки місця події можливе виготовлення 3D-моделей на принтері, що у подальшому можуть бути використані для: оцінювання пошкоджень приміщень, будівель; моделювання механізму події внаслідок аналізу розташування предметів обстановки, траєкторії польоту кулі, плям крові, пошкоджень на трупі тощо; презентації віртуальної реальності (VR) тощо.

Для фіксації обстановки місця події, особливо під час розслідування воєнних

злочинів, використовують аерозйомку за допомогою безпілотних летальних апаратів. Переваги аерозйомки над іншими засобами фіксації доказової інформації полягають у забезпеченні: швидкої, точної, безпечної, дистанційної фіксації об'єктів, їх ознак і станів; об'єктивного уявлення щодо зображеного на фотознімку чи відеограмі об'єкту; можливості виявлення та фіксації невидимих і слабковидимих ознак і властивостей об'єкта зйомки; компенсування недоліків інших форм фіксації доказової інформації (графічної, вербальної, предметної); фіксації події в динаміці; відображення результатів фіксації у цифровій формі, придатній для оперативної передачі зі застосуванням сучасних транспортних комунікаційних мереж. Технічні можливості більшості безпілотних апаратів дозволяють також провести 3D-моделювання поверхні місцевості, що є місцем події. При цьому не обов'язкова наявність спеціалізованого лазерного сканеру, оскільки реконструкція місцевості здійснюється із застосуванням відеокамери з високою розподільною здатністю та системою глобального позиціонування, автоматичного управління і контролю висоти. 3D-моделі, виготовлені за результатами проведеного огляду місця події, дозволять слідчому та іншим учасникам кримінального процесу об'єктивно оцінити подію вчиненого кримінального правопорушення та висунути найбільш ймовірні слідчі версії [3, с. 26].

Серед техніко-криміналістичних засобів дослідження криміналістичних об'єктів потрібно виділити ті, що використовуються під час проведення молекулярно-генетичних досліджень. Зазначений вид експертизи на сьогодні проводиться в Експертній службі МВС у десяти повнопрофільних лабораторіях. Збільшення кількості таких досліджень на сьогодні пов'язано з воєнними діями та потребою ідентифікації загиблих військових та цивільних у разі, якщо застосування інших методів є неможливим. Стаціонарні лабораторії експертних установ на сьогодні не в змозі у повному обсязі забезпечити проведення молекулярно-генетичних досліджень. Саме тому широкого використання набули автоматизовані пристрої ДНК-аналізу. На сьогодні в Україні існують дві модифікації таких приладів. Позитивних результатів було досягнуто під час досліджень на пристрої «ANDE Rapid DNA», що призначений для створення протягом 90–100 хвилин ДНК-ідентифікатора людини. Пристрій оснащено двома модифікаціями картриджів, що дозволяють одночасно досліджувати чотири об'єкти із слідами біологічного матеріалу, вилученого під час огляду місця події, та п'ять об'єктів у разі аналізу букального епітелію. Інший прилад – Applied Biosystems «RapidHIT ID» є також повністю автоматизованим генетичним аналізатором. Система об'єднує підготовку зразків та капілярний електрофорез для створення профілів ДНК, що поєднуються програмним забезпеченням RapidLINK для перегляду та аналізу або прямого завантаження до вибраної бази даних. Пристрій дозволяє обробляти одну пробу та проводить аналіз у реальному часі.

Іншою проблемою, що ми порушували раніше, полягає у формуванні бази даних ДНК-профілів [4]. Однією з переваг генетичного обліку є можливість ідентифікації особи в разі наявності невеликої кількості біологічного матеріалу. Досі була проблема об'єднання генетичної інформації, отриманої різними суб'єктами, уповноваженими на проведення досліджень. На сьогодні, завдяки ухваленим нормативним документам, на нашу думку, означене питання вирішено. Законом України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» утворено Електронний реєстр геномної інформації людини, що являє собою інформаційно-комунікаційну систему, що забезпечує збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, пошук, передачу, використання, поширення та поширення геномної інформації людини [5]. Всі суб'єкти, які уповноважені проводити молекулярно-генетичні дослідження, повинні надавати інформацію до реєстру у встановленому законом порядку, що, на нашу думку, досить чітко прописаний у нормативній базі.

У зв'язку з розв'язаною розсією війною проти нашої країни, значно збільшилась кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням зброї. Тому великого значення набуває облік балістичних об'єктів. Для проведення обліку куль та гільз експертні підрозділи оснащені автоматизованою інформаційно-пошуковою системою «BalScan» чеського виробництва, що є універсальною для виявлення, фіксації та постановки на облік слідів вогнепальної зброї на боеприпасах. Патрони, кулі, гільзи, виявлені на місці події, скануються на пристрої сучасними оптичними засобами, створюється тривимірна цифрова копія, що зберігається в базі даних. Програма автоматично оцінює збіги з іншими зображеннями в базі даних [6, с. 16].

1. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 212 с.

2. The Complete Forensic Imaging Solution for the Search, Detection and Capture of Evidence.

URL: <https://fosterfreeman.com/crime-lite-auto/>

3. Захарко А. В., Пиріг І. В., Поливаний В. Д., Санакоєв Д. Б. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рек. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 32 с.

4. Пиріг І. В. Удосконалення окремих видів криміналістичних обліків. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. науково-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.)*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 39–41.

5. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 09.07.2022 р. № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20>

6. Pyrih Ihor, Bidniak Hanna. Using the data of the automated ballistic information system «balscan» to establish the circumstances of criminal offenses. *Пронілеї права та безпеки*. 2022. №. 1. С. 15–18.

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-3619-8624>

МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО-ВАГОМОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в 2022 році Президентом України воєнного стану в Україні стало значущою подією, яка суттєво вплинула на діяльність правоохоронних органів, в тому числі на процес збору та аналізу інформації в межах кримінального провадження [1]. У цих умовах суспільство стикається з численними викликами, одним з яких є значне розширення спектру загроз, зокрема й зростання кількості та різноманітності кримінальних правопорушень. Зі свого боку, надзвичайний правовий режим формує для органів досудового розслідування нові виклики, що потребують пошуку ефективних рішень для їх вирішення. Така тенденція викликає серйозні труднощі для органів досудового розслідування та криміналістів, оскільки традиційні методи роботи виявляються недостатньо ефективними в нових умовах [2, с. 142].

Водночас не так збільшення кількості кримінальних правопорушень, як умови провадження за ними визначають відповідну специфіку діяльності уповноважених осіб, що особливого значення набуває за фактами протиправних діянь проти національної безпеки. Відповідно, інформаційне забезпечення діяльності правоохоронних органів є однією з ключових складових боротьби зі злочинністю як негативного прояву сучасного стану соціуму. Одержання вагомих для встановлення обставин кримінального провадження відомостей зумовлюють необхідність удосконалення взаємодії між підрозділами відповідних правоохоронних органів, реалізацію якої значно спростили телекомунікаційні мережі [3, с. 240]. Водночас їх руйнування або пошкодження ускладнює/унеможлиблює доступ до баз даних, що зменшує можливості отримання, обробки та використання інформації.

Це ставить серйозні виклики перед криміналістами, особливо в контексті досудових розслідувань, де швидкий і точний доступ до інформації часто є ключовим для встановлення правди [4, с. 144].

Водночас зазначене стосується й інших суб'єктів, чиї рішення базуються на підставі отримуваних відомостей, можливостей втрати чи неналежного використання яких зводиться до мінімуму [5, с. 94].

Не меншого значення набуває й те, що збройні конфлікти часто призводять до дестабілізації, перевантаження чи паралізації правоохоронних органів, що ускладнює/унеможлиблює координацію між ними, зокрема й щодо організації належного рівня обміну вагомими даними. Зниження ефективності комунікацій та інформаційного обміну безпосередньо впливає на оперативність та ефективність розслідувань, збільшуючи ризики упущення важливих доказів або затримку в арештах підозрюваних [6, с. 81].

Ефективність діяльності уповноважених осіб в умовах воєнного стану визначається значною кількістю чинників, зокрема й своєчасним та повним отриманням відомостей, що

мають криміналістичне значення.

Тож в умовах інформаційних технологій своєчасність отримання даних, з одного боку, та забезпечення інформації від несанкціонованого доступу до неї, з іншого – є вагомими умовами ухвалення обґрунтованих рішень з організації діяльності уповноважених осіб. Крім того, правильність оцінки криміналістичного значення відомостей сприятиме формуванню цілісної картини про обставини вчиненого кримінального правопорушення, визначення напрямів пошуку ще не виявлених даних тощо. Це визначатиме ефективність діяльності правоохоронних органів щодо поліпшення криміногенної обстановки в нашій державі, що особливого значення набуває в умовах воєнного стану.

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 18.01.2025).

2. Тищенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навч.-метод. посіб. Одеса : Вид-во «Юридика», 2022. 236 с.

3. Плетенець В. М. Використання можливостей інформаційного забезпечення в подоланні протидії досудовому розслідуванню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 239–244.

4. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і допов. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

5. Плетенець В. М. Стиль керівництва як фактор управлінської діяльності керівника слідчо-оперативною групою у подоланні протидії розслідуванню *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 93–96.

6. Мішалов В. Д., Войченко В. В., Козлов С. В. Комплексний підхід проведення ідентифікації тіл загиблих осіб в умовах збройного конфлікту. *Morphologia*. 2022. № 16(3). С. 76–82.

Юлія ЧАПЛИНСЬКА

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
превентивної діяльності та
соціологічних досліджень
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0001-6811-9233>

**РЕВІЗІЯ ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ
ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ**

В умовах повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року, держава продовжує курс щодо інтегрування до Європейського співтовариства та НАТО.

Незважаючи на запроваджений правовий режим воєнного стану та активну фазу бойових дій, в Україні спостерігається стрімке пожвавлення ринку нерухомості, що, на думку К. О. Чередник, характеризується активними темпами будівництва, особливо у великих мегаполісах, з одночасним різноманіттям способів придбання, відчуження та отримання об'єктів нерухомості у тимчасове користування, без законодавчого обмеження можливостей щодо кількісної складової реалізації такого права громадянами [1, с. 1-2]. Такі процеси не могли залишитися поза увагою злочинців, які застосовують складні й витончені шахрайські схеми.

Під час досудового розслідування кримінальних проваджень у сфері економіки можуть виникати питання, що пов'язані з обставинами, розв'язання яких потребує залучення неупереджених і незацікавлених в результатах розгляду справи осіб, які володіють необхідними спеціальними економічними, бухгалтерськими та іншими знаннями, відповідною кваліфікацією та навичками [2, с. 11]. Разом із тим, проведення ревізії іноді є єдиним засобом виявлення та документування кримінального правопорушення, без якого в подальшому неможливе проведення судової будівельної, судової економічної та інших видів експертиз [3, с. 353].

Наразі досить часто підставою для початку досудового розслідування за фактом учинення кримінального правопорушення у сфері економіки є повідомлення від органів державного фінансового контролю про виявлені ними порушення під час проведення ревізій. Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 року (далі – Закону), працівники органу державного фінансового контролю зобов'язані у випадках виявлення зловживань і порушень чинного законодавства передавати правоохоронним органам матеріали ревізій. Зазвичай у таких випадках іде мова щодо матеріалів планових виїзних ревізій, тобто ревізій у підконтрольних установах, що передбачені у плані роботи органу державного фінансового контролю (ч. 1 ст. 11 Закону) [3, с. 349; 3].

У контексті такої проблематики Ю. В. Шендрик звертає увагу, що відсутність у Кримінальному процесуальному кодексі України норм, що регламентують підстави і процесуальний порядок призначення та проведення ревізії, призводить до визнання судом висновків ревізії недопустимим доказом у кримінальному провадженні [3, с. 349].

Зокрема, аналізуючи норми КПК України, бачимо, що на сьогодні джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експерта. Своєю чергою, дані, що не передбачені ч. 2 ст. 84 КПК України, не можуть бути використані у доказуванні як докази, оскільки вони є фактичними даними, які можуть використовуватись для створення загального уявлення про обставини кримінального провадження. Разом із тим, аналізуючи зміст позапланових перевірок, що проводяться у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним заволодінням нерухомістю, вони дозволяють встановити ключові моменти, які свідчать про вчинений злочин. Зокрема, позапланові перевірки дають можливість встановити:

- підстави для використання земельної ділянки;
- суму збитків;
- наявність документів, що посвідчують право власності чи право користування земельними ділянками з кадастровими номерами;
- дотримання вимог земельного законодавства та встановленого порядку набуття і реалізації прав на земельну ділянку, використання земельної ділянки тощо.

У ст. 93 КПК України визначено можливість отримання від органів державної влади актів перевірок як способу збирання доказів. У порядку ст. 93 КПК України можуть бути витребувані акти планових перевірок, що існують незалежно від досудового розслідування в порядку черговості об'єктів перевірок [5, с. 153]. Проте, призначення ревізії не є ні слідчою (розшуковою) дією, ні негласною слідчою (розшуковою) дією, ні заходом забезпечення кримінального провадження, з клопотаннями про проведення яких вправі звертатися слідчий за погодженням з прокурором або прокурор до слідчого судді. Наразі положення КПК України не відносять до компетенції слідчого судді вирішення питання щодо призначення ревізії. До того ж, чинний КПК України не містить норм щодо порядку розгляду клопотань слідчого чи прокурора про проведення позапланової виїзної ревізії, а також щодо повноважень слідчого судді стосовно розгляду таких клопотань та ухвалення рішення за результатами їх розгляду. Отже, з урахуванням доктрини «плодів отруйного дерева» судами часто визнається недопустимим доказом і висновок судової економічної експертизи у кримінальному провадженні, оскільки він ґрунтується на висновках акту позапланової ревізії [3, с. 351].

Зазначене свідчить про очевидну потребу надання учасникам кримінального провадження повноважень щодо ініціювання проведення позапланової перевірки в рамках кримінального провадження. Для створення акту ревізії в межах кримінального провадження, необхідно проводити позапланову перевірку, що проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Йдеться про те, що акт позапланової перевірки є самостійним джерелом доказу, а перелік процесуальних джерел доказів, визначений у ст. 84 КПК України, потребує доповнення ще одним джерелом доказу – актом позапланової перевірки, ревізії. З огляду на це, Я. О. Дякін пропонує ч. 2 ст. 84 КПК України викласти у такій редакції: «2. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів, акти позапланової перевірки, ревізії». Така редакція ст. 84 КПК України сприяла б врегулюванню наріжної проблеми правозастосовної практики, що існує на сьогодні, та припинила б дискусію серед теоретиків щодо приналежності акту позапланової перевірки чи ревізії до доказів [5, с. 153].

Отже, за умови врахування потреби проведення ревізії, необхідно чітко визначити повноваження слідчого, прокурора, слідчого судді щодо призначення ревізії, а також права і обов'язки сторін та інших учасників кримінального провадження у зв'язку з призначенням і проведенням ревізії.

1. Чередник К. О. Розслідування шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2019. 20 с.

2. Неганов В. В. Ревізія у кримінальному процесі: генезис, теорія, практика: монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 216 с.

3. Шендрик Ю. В. Деякі проблемні питання призначення ревізії та використання її висновків у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 349-356.

4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>. (дата звернення 15.02.2025 р.).

5. Дякін Я. О. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 235 с.

Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
превентивної діяльності
та соціологічних досліджень
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-9922-3743>

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, СПРИЧИНЕНОЇ
ШАХРАЙСТВОМ У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ**

Проблемою процесуального забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості є процедура визначення та відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Адже саме від правильного визначення розміру матеріальної шкоди залежить доведеність вини.

Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди належить до найважливіших прав жертв злочинів, що підкреслюється у низці міжнародно-правових актів: у пункті 8 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою, прийнятій Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 29.11.1985 № 40/34, Європейській конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів від 23 листопада 1983 року. Формами реалізації відповідного права потерпілого є отримання добровільного відшкодування з боку обвинуваченого, пред'явлення цивільного позову та компенсація за рахунок Державного бюджету України [1, с. 157].

Кримінально-процесуальний інститут відшкодування шкоди передбачає можливість забезпечення шляхом цивільного позову вимогу, заявлену органам, які здійснюють кримінальне провадження, фізичної чи юридичної особи, якій завдано шкоду кримінальним правопорушенням, її представника, законного представника (на захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними), прокурора (у випадку необхідності пред'явлення цивільного позову в інтересах держави, а також громадян, які за станом здоров'я та інших поважних причин не можуть захистити свої права) до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння про відшкодування цієї шкоди, що вирішується судом разом у рамках кримінального провадження [1, с. 157].

Водночас, якщо уважно проаналізувати положення чинного КПК України, то можна бачити, що законодавець питанням можливості добровільного відшкодування шкоди особою,

яка їй завдала, як і перевагам здійснення нею добровільного відшкодування шкоди, не приділив достатньої уваги. До такого висновку можна дійти, оскільки, по-перше, не визначено, як обов'язок для слідчих органів проводити роз'яснювальну роботу з підозрюваним щодо його можливості добровільно відшкодувати завдану ним майнову шкоду, що розцінюється як пом'якшуюча вину обставина, і може за певних умов сприяти звільненню від кримінального покарання; по-друге, не визначено чіткий порядок і процедуру здійснення добровільного відшкодування такої шкоди; по-третє, не прописано послідовність дій, за дотриманням яких умов та в присутності кого відшкодування можливе. А також відсутня як регламентація щодо самого способу передачі певного майна (грошей, цінностей, ювелірних виробів, цінних паперів тощо), так і не визначено, складанням яких саме документів здійснюється підтвердження факту відшкодування завданої шкоди. Окрім цього, доцільно передбачити у положеннях КПК України і правовий механізм щодо можливості взяття участі у відшкодуванні родичам підозрюваного, і навіть іншої фізичної чи юридичної особи, яка виявила бажання добровільно відшкодувати завдану потерпілому кримінальним правопорушенням майнову шкоду, за умови визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини. А саме, коли він підтвердив письмово про свій намір відшкодувати завдану ним шкоду добровільно [2, с. 371].

Як свідчить практика, органи досудового розслідування також всупереч положенням ст. 91 КПК України ставляться до доказування виду і розміру завданої кримінальним правопорушенням шкоди як до другорядного завдання розслідування (відповідно до анкетувань). Так, органи досудового розслідування не вживають належних заходів до своєчасного встановлення шляхів руху цінностей, отриманих злочинним шляхом, оцідних рахунків, депозитів, відкритих на ім'я підозрюваних і обвинувачених у банках та інших кредитних організаціях та вжиття заходів до накладення арешту на майно цих осіб з метою забезпечення в подальшому цивільного позову, оскільки на перший план в діяльності органу досудового розслідування виходить далеко незабезпечення реального відшкодування шкоди потерпілій особі. Про це свідчить навіть судова практика. Зокрема, Верховний Суд України відзначав у своїх постановках, що деякі слідчі переконують потерпілих не заявляти цивільний позов у ході слідства, а зробити це під час розгляду справи в суді. З урахуванням того, що потерпілі, як правило, не обізнані з положеннями закону і при цьому досить рідко запрошують захисників для участі в судовому процесі, їхні права та законні інтереси, особливо в частині відшкодування заподіяної злочином шкоди, у багатьох випадках залишаються зовсім незахищеними [3, с. 65].

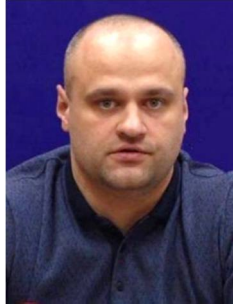
У контексті даної проблематики доцільно, враховуючи практику європейських держав з питань відшкодування шкоди потерпілим від злочину, розробити та ухвалити окремий закон, який би чітко регламентував підстави та умови для відшкодування, компенсації державою шкоди потерпілому, завданої внаслідок вчинення щодо нього умисного злочину [2, с. 375].

Хоча ідеальної моделі закону з відшкодування шкоди, який успішно діє в європейських державах, щоб перенести його норми до нашого законодавства, не існує, і завжди треба враховувати не лише соціальні, але й економічні, фінансові та інші чинники, які існують в нашій державі.

1. Сольонова О. О. Окремі кримінально-процесуальні питання відшкодування шкоди потерпілому. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 125-127.

2. Захарова Г. В. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням внаслідок вчинення шахрайських дій в сфері туризму. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 369-376.

3. Козак М. В., Наконечний А. В. Проблематика відшкодування (компенсації) моральної шкоди в кримінальному процесі України. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 26 листоп. 2021 р.) / упоряд. А. Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС. 2021. С. 63-65.

Тарас ВОЛКОВ

старший оперуповноважений
ГУПН в Дніпропетровській області
(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0001-5976-2411>

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Використання різних видів криміналістичних обліків при розслідуванні кримінальних правопорушень залежить від завдань та етапів розслідування, а також слідчої ситуації, що склалася на певний момент. У зв'язку з різноманітністю криміналістичних обліків та їх функціональним призначенням у слідчих (дознавачів) виникають питання щодо використання інформації, що міститься в них у конкретній слідчій ситуації. Криміналістикою неможливо передбачити кожен слідчу ситуацію та дії слідчого щодо її вирішення, але розробка рекомендацій щодо можливостей використання криміналістичних обліків у типових ситуаціях розслідування є перспективним напрямом підвищення результативності слідчої діяльності.

Під типовою слідчою ситуацією розуміють абстраговану штучну модель, що відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини злочину й обставини, що склалися на відповідному етапі розслідування [1, с. 111]. Інформація, що міститься у криміналістичних обліках, використовується в основному на початковому етапі розслідування. У залежності від слідчої ситуації, використовується сукупність інформаційних даних, що містяться у базах даних як інформаційно-довідкового призначення, так і оперативно-розшукових обліках.

Розглянемо типові слідчі ситуації розслідування злочинів проти власності та можливість використання інформаційних баз даних для їх вирішення. У типовій слідчій ситуації, що є найбільш несприятливою для розслідування, є ознаки злочину (залишені матеріальні сліди, зникло майно), відсутні свідки та очевидці, особа злочинця невідома. Для вирішення основного завдання розслідування – встановлення особи злочинця, у такій ситуації використовуються криміналістичні обліки залежно від виду слідів, виявлених на місці події. При виявленні слідів рук вони перевіряються за дактилоскопічним обліком, а саме автоматизованою інформаційно-пошуковою системою «Дакто 2000». Якщо особа була раніше засуджена або затримана та її дактилокарта є у базі даних, перевірка слідів, вилучених на місці події, дає позитивні результати. В залежності від вилучених при огляді місця події слідів у цій ситуації поряд з дактилоскопічним використовуються обліки слідів взуття, знарядь зламу та інструментів, транспортних засобів та ін. Всі означені сліди вносяться до інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції» та перевіряються за даними цієї системи. Облік у зазначеній системі ведеться за такими категоріями: фотозображення слідів рук; фотозображення слідів підшав взуття; фотозображення слідів знарядь зламу; фотозображення слідів структури матеріалу (рукавичок); фотозображення слідів протекторів шин транспортних засобів; мультимедійна інформація (фото-, відео-, звукозапис) щодо осіб, які причетні до вчинення кримінального правопорушення; мультимедійна інформація (фото-, відеозапис) обстановки події, що сталася; інформація про кулі, гільзи і патрони зі слідами зброї; інформація про об'єкти біологічного походження; інформація про інші вилучені матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення та зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [2].

При розслідуванні злочинів проти власності перевірка здійснюється майже по всіх зазначених категоріях. На наш погляд, недостатньо уваги приділяється слідам біологічного походження, особливо при розслідуванні крадіжок та майнових злочинів, не пов'язаних із застосуванням насилля. Це пов'язано зі значною вартістю проведення молекулярно-генетичних досліджень для виділення із слідів біологічного походження профіля ДНК та його внесення в базу даних. Окрім цього, в даній ситуації за даними інформаційних підсистем ПНП «Особа» та «Оперативно-довідкова картотека» перевіряються всі особи, які

проживають у районі вчинення кримінального правопорушення та були раніше засуджені за вчинення злочинів проти власності. Серед них особливу увагу приділяють тим з них, які нещодавно повернулись з місць позбавлення волі та не мають постійного заробітку. Також перевіряються за обліками викрадені речі, особливо якщо серед них є номерні речі або культурні цінності, що підлягають реєстрації в окремій інформаційній підсистемі.

Типова слідча ситуація, у якій присутні ознаки кримінального правопорушення, є свідки (очевидці), які запам'ятали правопорушника та можуть його описати та впізнати, або є його відеозображення, зафіксоване відеокамерою спостереження. У цьому випадку зі слів свідків-очевидців потрібно скласти суб'єктивний портрет підозрюваного за допомогою автоматизованого програмного комплексу «Фоторобот». Складений композиційний портрет може бути перевірений автоматизованою системою портретної ідентифікації «Портрет». Система також дозволяє завантаження зображень, отриманих з відеокамер спостереження, графічних файлів та сканерів. Незважаючи на відносно невелику вартість та простоту у використанні цієї ідентифікаційної системи, вона поки що не знайшла застосування на провідному рівні. Окремі підрозділи її використовують, але база зображень правопорушників є незначною, тому й ідентифікаційні можливості встановлення злочинця за його зображенням зменшуються. Окрім цієї системи, на сьогодні існує достатня кількість програмних продуктів розпізнавання обличчя людини, що вже знайшли апробацію на практиці. Наприклад, прикордонники за допомогою американської програми розпізнавання обличчя «Clearview AI» змогли встановити особи (понад 10 тисяч), які брали участь у воєнних злочинах російської федерації [3].

Також можливе використання даних інформаційної підсистеми «Розшук» ПНП, що містить інформацію про осіб, які ухиляються від відбування покарання або переховуються від слідства чи зникли безвісти. В інформаційній підсистемі «Пізнання» ПНП містяться відомості про підозрюваних, підсудних та осіб, які ухиляються від вироку суду або відбування покарання; зниклих безвісти; осіб, які не здатні через стан здоров'я чи вік повідомити інформацію про себе; невпізнаних трупів.

Більш сприятливою для розслідування є типова слідча ситуація, коли особу правопорушника встановлено, але не затримано, і його місцезнаходження невідоме. У цій ситуації потрібне комплексне використання інформації оперативно-розшукових обліків та інформаційно-довідкових обліків на центральному та регіональному рівнях. Також можуть використовуватись інформаційні бази інших відомств, зокрема: Державної міграційної служби, СБУ, прокуратури, НАБУ та інших. Водночас можливе використання баз даних різних підприємств і організацій, банківської системи, медичних установ, транспортних підприємств тощо.

Сприятлива для розслідування типова слідча ситуація: є ознаки кримінального правопорушення та особу затримано з викраденим майном при його вчиненні. Тоді особа перевіряється для встановлення: можливого вчинення ним інших кримінальних правопорушень за інформаційною підсистемою «Особа», вчинення правопорушень у минулому за інформаційною підсистемою «ОДК». Інформація зазначених підсистем при наявності судимості містить дані про час і місце затримання, прояви агресивності, протидії працівникам поліції, наявності при затриманні викрадених речей, наркотичних засобів, зброї тощо, а також особистісну інформацію: спосіб життя, звички, нахили, стосунки з членами сім'ї, товаришами, колегами, сусідами тощо.

Проаналізувавши можливості використання криміналістичних обліків при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності, можна зазначити, що об'єм необхідної інформації визначається слідчим залежно від слідчої ситуації, що склалась на певному етапі, об'єму та значимості вилучених об'єктів та наявності інших фактичних даних, що знаходяться у матеріалах кримінального провадження. Від швидкого та професійного використання інформації, що міститься в криміналістичних обліках на початковому етапі, залежить успіх всього розслідування.

1. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110-115.

2. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Наказ МВС України від 16.03.2020 № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20#Text>.

3. Clearview AI – система розпізнавання обличчя, яка допомагає прикордонникам виявляти людей, причетних до злочинів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3694894-zavdaki-programi-rozpiznavanna-oblic-vstanovili-osobi-10-tisac-rosijskih-voennih-zlocinciv.html>.

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-3299-8405>

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА СПЕЦІАЛЬНОЮ ПРОЦЕДУРОЮ «IN ABSENTIA»: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У зв'язку зі збройною агресією та повномасштабним вторгненням рф в Україну, питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність набуває особливо важливого значення. Наразі окремі громадяни України продовжують сприяти рф у веденні агресивної війни, а також намагаються обіймати посади у незаконних органах влади на тимчасово окупованій території. Особливо актуальним є питання щодо з'ясування особливостей та здійснення аналізу судової практики досить нового складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Органи правопорядку досі не визначили, як розмежовувати склад злочину «колабораційна діяльність» з іншими складами, передбаченими КК України. Причиною такої невизначеності є неточність формулювання статті 111¹ КК, а також конкуренція складу злочину «колабораційна діяльність» з державною зрадою, пособництвом державі-агресору, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників.

Законом України від 15.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме доповнено новою статтею 111¹ «Колабораційна діяльність [1]. Стаття 111¹ «Колабораційна діяльність» неодноразово піддавалася фаховому аналізу правників, у тому числі і у аспекті співвідношення з іншими складами кримінальних правопорушень такими як: державною зрадою, пособництвом державі-агресору, виправдовуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії рф проти України, глорифікацією її учасників, пропагандою війни та ін.

Станом на січень 2025 року, за даними ОГП, зареєстровано 9500 кримінальних проваджень за статтею 111¹ КК України, з них 2189 обвинувальних актів скеровано до суду. Зокрема, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) наявні 2106 вироків, із них 635 вироків проголошено за спеціальною процедурою «in absentia».

Із метою проведення всебічного аналізу та виявлення системних проблем у практиці застосування законодавства про колабораційну діяльність здійснено аналіз існуючих вироків за різними частинами статті 111¹ КК України, зареєстрованих у ЄДРСР.

З огляду на результати статистичних даних, можна зробити висновок, що лише 2189 (23,5% від загальної кількості розпочатих КП) скеровано обвинувальних актів за ст. 111¹ КК України до суду для прийняття рішення по суті. По 2106 є вирoki, що становить майже 23% від загальної кількості розпочатих КП, із них за спеціальною процедурою «in absentia» – 635.

Результати аналізу вироків за статтею 111¹ КК України за спеціальною процедурою «in absentia» дозволили виокремити питання, що мають бути розглянуті у аспекті кримінального процесуального доказування. Спостерігається певна рівність між двома різними частинами статті 111¹ КК України, а саме найбільшою часткою залишаються вирoki за частиною 5 (264), що становить 42% від загальної кількості вироків за спеціальною процедурою «in absentia», 41 % (256) становить частина 7 аналізованої статті. Інші частини ст. 111¹ КК України містять меншу частку від загальної кількості, а саме: ч. 3 – 10%, ч. 4 – 5%, ч. 6. – 1%, ч. 1 – 1 % і за частиною 2 в ЄДРСР міститься лише 2 вирoki за спеціальною процедурою «in absentia».

Отже, в якості висновку можна констатувати, що за спеціальною процедурою «in absentia» розглядаються справи за всіма частинами статті 111¹ КК України, окрім першої та другої (лише 1 % від загальної кількості), і кількість таких проваджень значно зросла за 2024

рік. Щодо ситуації із розглядом справ в апеляційній інстанції, загалом було подано апеляційні скарги у 202 справах, і 22 за спеціальною процедурою «in absentia». Касаційний перегляд відбувся по 11 справах, із них 6 за спеціальною процедурою «in absentia».

На сьогодні виправдувальних вироків за аналізованою статтею за спеціальною процедурою «in absentia» не було проголошено. Натомість винесено два виправдувальні вирoki в загальному порядку, один з яких за ч. 1 ст. 111¹ КК України, [2] а другий — за ч. 7 ст. 111¹ КК України, проте його було скасовано ухвалою суду апеляційної інстанції [3].

Аналіз виправдувального вироку за ч. 1 ст. 111¹ КК України: *особа обвинувачувалась у публічному запереченні здійснення збройної агресії РФ проти України, що виразилося у різного роду висловлюваннях. Стороною обвинувачення було представлено чотирьох свідків, які підтвердили вчинення вказаних дій, стороною захисту було представлено шість свідків, які їх заперечили. Висновки, яких дійшов суд, зокрема, полягали в тому, що він визнав правдивою версію сторони захисту щодо невинуватості обвинуваченого та наклепу на основі приватно-правового конфлікту між двома родичами щодо обливання фарбою паркану* [4].

Аналіз виправдувального вироку за ч. 7 ст. 111¹ КК України: *особа обвинувачувалась у добровільному обійманні посади в правоохоронному органі окупаційної влади, а саме помічника чергового «Ізолятора временного содержания Троицкого РОВД МВД ЛНР». Розгляд справи відбувався за відсутності підсудного, стороною обвинувачення було представлено двох свідків, протоколи огляду зніmkів екрану, і ще частину матеріалів, що їх суд не визнав доказами. Суд ухвалив виправдувальний вирок на основі того, що суб'єктом цього кримінального правопорушення є громадянин України, і суд зазначив, що стороною обвинувачення не було подано доказів, що підтверджували б факт українського громадянства обвинуваченого. З огляду на це прокурор подав апеляційну скаргу, зазначивши неповноту судового провадження та необ'єктивне трактування письмових доказів, а також їх вибіркове дослідження. Суд апеляційної інстанції скаргу задовольнив частково, і справу відправлено на новий розгляд. Ухвала у справі № 191/3178/22 від 20.03.2024.* [5]. [6].

Отже на підставі проведеного дослідження та аналізу судових рішень з ЄДРСР, можна зробити такі висновки:

- нечітке та розмите розмежування складів дій, що не завжди підпадають під колабораційну діяльність, або конкурують з іншими складами злочинів;
- нечіткість формулювань у передбачених восьми частин аналізованої статті КК України, до прикладу допускається широке тлумачення кваліфікуючих ознак злочинів;
- відсутність пріоритетизації справ;
- питання співрозмірності злочину з видом та строком покарання;
- переважне обрання тримання під вартою як запобіжного заходу підозрюваному на досудовому розслідуванні;
- укладання угоди про визнання винуватості та розгляд справи за спрощеною процедурою;
- окремо увагу приділено розгляду справ за спеціальною процедурою «in absentia».
- у переважній більшості вирoki ґрунтуються на показаннях свідків та документах.

Проте слід враховувати, що інформація з відкритих джерел з часом може бути видалена чи знищена, тоді як ч. 1 ст. 23 КПК України передбачає безпосереднє дослідження доказів судом. Суди України, маючи на меті дотримання засади безпосередності дослідження доказів, отриманих шляхом огляду інтернет-ресурсів, ставлять питання про дослідження під час судового засідання інформаційного ресурсу, з якого виготовлена копія відповідної інформації, що не завжди може бути реалізовано через її видалення [7].

Узагальнення судової практики в період 2022–2024 рр. дозволяє стверджувати, що колабораціонізм як такий був і до появи статті 111-1 і підпадав під інші статті КК, зокрема, як показав аналіз, під ознаки державної зради. Найрозповсюдженішими проявами колабораціонізму є: добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території; участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; організацію та проведення заходів політичного характеру; добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території.

Потреба вдосконалення законодавства про колабораційну діяльність і відмежування колабораційної діяльності від інших злочинів зумовлена тим, що від моменту доповнення КК статтею 111¹ протягом 2022–2023 років органи досудового розслідування, прокурори й суди

по-різному кваліфікують тотожні дії, що, як наслідок, може зумовлювати помилки, необґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності, призначення несправедливих покарань.

Також є нагальна потреба узгодити національне законодавство з вимогами Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 вересня 1949 року, що передбачають можливість виконання цивільними особами на окупованих територіях робіт і послуг, потрібних для життєзабезпечення населення.

1. Закон України № 2108-IX від 03.03.2022 (дата звернення: 22.10.2024).?
2. Вирок у справі № 740/4456/22 від 10.10.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114072331>.
3. Вирок у справі № 191/3178/22 від 10.01.2024. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116187804>.
4. Вирок у справі № 740/4456/22 від 10.10.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114072331>.
5. Вирок у справі № 191/3178 /22 від 10.01.2024. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116187804>.
6. Ухвала у справі № 191/3178/22 від 20.03.2024. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/117905124>.
7. Гаркуша А. Г. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. Форум права. 2019. № 2. С. 15–22.

Денис ЖЕРЕБЦОВ

докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
доктор філософії в галузі права

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Необхідність забезпечення національної безпеки особливо проявляється в умовах збройних протистоянь з іншими державами. Так, у сучасних умовах збройної агресії з боку росії, надважливого значення набуває забезпечення Україною належного захисту прав і свобод своїх громадян та інтересів держави. Провідне місце у зазначеному посідають спеціально створені з відповідною метою органи, для позначення яких використовується термін «правоохоронні органи».

Правоохоронні органи створюються для виконання спеціальної функції держави – правоохоронної. І це головна відмінність їх від інших державних органів. У юридичній науці вчені практично одностайні щодо змістовного наповнення терміну «правоохоронна функція». На думку О. Ф. Скакун, правоохоронна функція включає: «забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин» [1, с. 48]. Н. В. Заяць у правоохоронну функцію включив: «контроль за неухильним дотриманням конституції та законів, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності винних у їх порушеннях» [2, с. 66]. На думку І. В. Сажнева, «правоохоронна функція – це напрям діяльності держави, що виражає її сутність на даному історичному етапі, спрямований на вирішення основних завдань із забезпечення охорони конституційного ладу, прав та свобод громадян, законності й правопорядку, всіх установлених і врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами» [3, с. 80]. М. І. Мельник визначає правоохоронні функції, як: «функції, здійснення яких спрямовано на виконання завдань з охорони правопорядку (закріпленого в нормах права порядку суспільних відносин) шляхом застосування примусових заходів» [4, с.23]. О. Ф. Кобзар пише: «правоохоронна функція держави – це нормативно врегульований пріоритетний напрям державної політики, що ґрунтується на загальних принципах права, реалізується за допомогою державно-владних методів переконання та примусу уповноваженими органами державної влади, забезпечує охорону конституційних прав і свобод людини і громадянина та правопорядку в цілому» [5, с. 11].

Аналіз вищезазначених підходів до тлумачення правоохоронної функції треба дещо уточнити для того, щоб виконання правоохоронної функції було основним критерієм віднесення державного органу до правоохоронного. Так, наведені визначення «правоохоронна функція» носять переважно широкий характер, що дозволяє поширити її виконання на широке коло державних органів, які складно назвати правоохоронними.

Слід погодитися з К. Ю. Мельником, який професійну боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями вважає тією системоутворюючою ознакою, яка відрізняє правоохоронні органи від усіх інших. Основною метою функціонування правоохоронних органів вчений вважає забезпечення захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань [6, с. 90].

Вважаю, що під правоохоронною функцією слід розуміти напрям діяльності держави, спрямований на захист прав та свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави від злочинних та інших протиправних посягань, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності винних у їх здійсненні, що здійснюється у специфічних формах та особливими методами спеціально створеними державними органами.

У свою чергу під правоохоронними органами слід розуміти державні органи, які спеціально створені для виконання правоохоронної функції.

Державне бюро розслідувань є одним з правоохоронних органів України, про що навіть прямо зазначено у відповідному спеціальному законі. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII: «Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції» [7]. Більш змістовно рамки діяльності цього правоохоронного органу розкриваються у ст. 5 «Завдання Державного бюро розслідувань» Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Так, Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: «1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України» [7].

Про ефективність діяльності Державного бюро розслідувань свідчать статистичні дані. Так, у 2024 році ДБР здійснювало розслідування у 155 тис. 874 кримінальних провадженнях (далі – КП). З них 91 тис. 906 КП розпочаті у році, що минув. Також зареєстровано 88 тис. 904 заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення. Закінчено досудове розслідування у 21 тис. 87 КП, триває – у 111 тис. 623 КП. Працівники ДБР затримали 2 тис. 66 осіб, серед них: 1 посадовець категорії «А», 1 суддя, 3 прокурори, 10 співробітників СБУ, 9 податківців, 10 митників, 86 працівників Національної поліції України та інші.

Загалом у 2024 році ДБР повідомило про підозру 15 тис. 709 особам, зокрема: 3 членам Кабінету Міністрів України чи їх заступникам, 2 посадовцям категорії «А», 6 народним депутатам, 19 суддям, 16 прокурорам, 39 працівникам СБУ, 538 працівникам Національної поліції України, 46 податківцям, 58 митникам та іншим.

До суду направлено 7 тис. 576 обвинувальних актів щодо 8 тис. 177 осіб: 2 членів Кабінету Міністрів України, 1 посадовця категорії «А», 8 народних депутатів, 41 судді, 78 прокурорів, 49 співробітників СБУ, 860 працівників Національної поліції України, 45 податківців, 68 митників та інших. За результатами судового розгляду винесені обвинувальні вирoki щодо 3 тисяч 87 осіб. Стосовно 19 осіб набрав законної сили виправдувальний вирок.

Завдяки оперативному реагуванню працівників ДБР на незаконні дії чиновників за рік вдалося запобігти отриманню посадовцями неправомірної вигоди на загальну суму 56 млн гривень. У 2024 році у закінчених КП працівники ДБР встановили заподіяння збитків державі на суму понад 6 млрд 145 млн гривень. На сьогодні відшкодовано 479 млн гривень. Також арештовано майно фігурантів КП на суму майже 609 млн грн, а до Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА) передано арештоване майно на 11 млрд 753 млн гривень [8].

Вищенаведене свідчить про надважливість діяльності даного правоохоронного органу, який здійснює боротьбу зі злочинами, які вчиняються працівниками державних органів, що покликані забезпечувати правосуддя, охорону прав і свобод громадян,

конституційний лад, суверенітет та територіальну цілісність держави від збройної агресії, злочинних посягань тощо.

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
3. Сажнев І. В. Деякі питання щодо визначення поняття правоохоронної функції держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 4. С. 73–81.
4. Мельник М.І., М.І. Хавронюк Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 576 с.
5. Кобзар О. Ф. Підходи щодо визначення поняття правоохоронної функції держави. *Юридична наука*. 2015. № 9. С. 7-13.
6. Мельник К. Ю. Проблеми правового регулювання трудових відносин службовців правоохоронних органів : монографія. Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. 360 с.
7. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19?find=1&text=робоч#w1_3
8. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2024 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2024-rik.pdf>.

Андрій ЗАХАРКО

доцент кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0003-1216-5323>

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Про актуальність проблематики розслідування колабораційної діяльності свідчать статистичні дані Офісу Генерального прокурора. Згідно з Єдиним звітом Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року в звітному періоді обліковано 2420 кримінальних правопорушень за ознаками ст. 111-1 КК України, вручено повідомлення про підозру по 1148 кримінальним правопорушенням цього виду, на кінець звітного періоду не прийнято рішення в 1319 кримінальних правопорушеннях [1]. Порівняння статистичних даних у таблиці 1.2 (Злочини проти основ національної безпеки) зазначеного звіту надає підстави для висновку, що саме кримінальне правопорушення «Колабораційна діяльність» за кількістю облікованих випадків займає перше місце серед усіх кримінальних правопорушень, передбачених у розділі 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України, тобто, серед статей 109-114² КК України.

У ч. 2 ст. 216 КПК України зазначається, що досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 111-1 КК України, здійснюють слідчі органів безпеки. Місце проведення досудового розслідування визначається, зокрема, за правилами ч. 2 ст. 218 КПК України наступним чином: якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він зобов'язаний протягом п'яти днів з дня встановлення таких обставин письмово повідомити про них прокурора та проводити розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність. Прокурор розглядає письмове повідомлення слідчого протягом десяти днів з дня його отримання та в разі підтвердження наведених у ньому обставин зобов'язаний прийняти постанову про визначення підслідності. Прокурор у разі самостійного встановлення обставин, що свідчать про необхідність визначення іншої підслідності, протягом десяти днів з дня встановлення таких обставин зобов'язаний прийняти постанову про визначення підслідності. Така регламентація підслідності ст. 111-1 КК України зумовила, що з вище наведеної загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень у звітному періоді (січень-грудень 2024

року) саме органами досудового розслідування органів безпеки (слідчими підрозділами, підрозділами дізнання та уповноваженими особами інших підрозділів - ст. 38 КПК України) обліковано 1789 кримінальних правопорушень [2] за ст. 111-1 КК України (становить 73,9 % від загальної кількості облікованих Офісом Генерального прокурора випадків ст. 111-1 КК), повідомлено про підозру по 797 кримінальним правопорушенням цього виду (становить 69,4 % від загальної кількості облікованих Офісом Генерального прокурора випадків ст. 111-1 КК), на кінець звітного періоду не прийнято рішення в 1016 кримінальних правопорушеннях (становить 77 % від загальної кількості).

Аналізуючи звітні дані Офісу Генерального прокурора про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (ст.111-1 КК України) за січень-грудень 2024 року, зокрема, слід звернути увагу: повідомлено про підозру 1113 особам, спеціальне досудове розслідування здійснено стосовно 498 осіб (44,7 % від загальної кількості), виявлено 819 осіб, які вчинили зазначене кримінальне правопорушення, тримання під вартою застосовано до 48 осіб, переважний вік вчинення цього кримінального правопорушення 29-54 років (612 осіб із загальної кількості), 335 осіб жіночої статі, 819 осіб мають громадянство України [3]. Тут слід наголосити, що суб'єктом колабораційної діяльності може бути лише громадянин України. Набуття нового громадянства без виходу з українського громадянства не може виключати відповідальності за вчинення колабораційної діяльності [4, с. 52, 53, 107].

Водночас, відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. Так, за період дії воєнного стану, з 24.02.2022 (станом на березень 2024 року – А.3.), слідчими Національної поліції України розпочато 114 053 кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів, пов'язаних із збройним конфліктом, з них за статтею 111¹ КК України – 3 719. За вчинення окремих видів злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, з 24.02.2022 особам повідомлено 2 662 підозр, з них за статтею 111¹ КК України – 1 184 підозр [5].

Таким чином, певний кількісний сегмент випадків досудових розслідувань колабораційної діяльності належить до предмета відання органів досудового розслідування Національної поліції України.

Відповідно до ч.2 ст.91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [6]. У змісті вироку згідно зі ст.374 КПК України, зокрема, зазначаються докази на підтвердження встановлених судом обставин.

Аналіз обвинувального вироку [7] Малиновського районного суду м. Одеси за ч. 2 ст. 111, ч. 1 ст. 111, ч. 5 ст. 111¹ КК України дає підстави для висновку про використання для прийняття обвинувального рішення суду таких джерел обвинувальних доказів:

- протоколи огляду відеозаписів, опублікованих на каналі відеохостингу ЮТУБ;
- протоколи огляду сторінок телеграм-каналів;
- висновок судово-лінгвістичної експертизи;
- протокол огляду персональної сторінки особи в соціальній мережі ФЕЙСБУК;
- протокол огляду новинного інтернет-ресурсу;
- протокол огляду приміщення Херсонського апеляційного суду за адресою: м. Херсон, вул. 295 Стрілецької дивізії 1а;
- доручення оперативному підрозділу УСБУ в Херсонській області та матеріали виконання доручень щодо підтвердження виконання підозрюваним заходів із переходу на бік ворога в умовах воєнного стану, підтвердження фактів багаторазових перетинів підозрюваним державного кордону;
- протоколи пред'явлення особи для впізнання;
- показання ряду свідків про неодноразові публічні виступи підсудного перед зібраннями місцевих мешканців із відстоюванням антиукраїнських поглядів;
- протокол огляду копії виписки з наказу про покладення на підсудного обов'язків із контролю за роботою в умовах окупації Херсонської обласної типографії;
- протоколи огляду оригіналів та копій документів, що підтверджують виконання підсудним посадових обов'язків в умовах окупації на посаді заступника голови незаконного

органу окупаційної влади – підконтрольна військам російської федерації військово-цивільна адміністрація Херсонської області;

- вилученим блоком із особистими записами підсудного тощо.

При цьому в змісті самого вироку колегією суддів зазначається: «Процедура заочного судового розгляду не є деталізованою процесуальним законом, не має тривалої історії застосування у судовій практиці, а тому суд виходив із загальних засад кримінального провадження». Тобто, суд змушений використовувати аналогію права при розгляді таких кримінальних проваджень.

Отже, до наведених в аналізованому судовому рішенні особливостей доказування слід віднести:

- огляд слідчим комп'ютерних даних у формі інтернет-публікацій, розташованих на веб-ресурсах, можливо фізично розміщених за межами території України. Тобто, використання екстериторіальної юрисдикції під час збирання доказів стороною обвинувачення;

- особливості проведення судових експертиз;

- доказування необхідності прийняття рішення про спеціальне досудове розслідування.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Офіс Генерального прокурора. Url: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 27.02.2025)

2. Таблиця 4.1. Розділ 4. Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами безпеки. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Офіс Генерального прокурора. Url: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

3. Розділ 1. Віковий, освітній склад та громадянство осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Таблиця 1. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

4. Розслідування колабораційної діяльності : практ. посібник / Є.О. Письменський, С.В. Головін, А.В. Коваленко, В.В. Коваленко - Київ : ВД Дакор, 2023 - 260 с.

5. Цуцкірідзе М. Документування Національною поліцією України колабораційної діяльності. *Проблеми протидії колабораційній діяльності в контексті війни рф проти України*: зб. матер. наук.-практ. семінару від 04.04.2024. Київ : Національна академія СБУ, 2024.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення 26.12.2024 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 27.02.2025).

7. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 18.10.2023 у справі № 490/6107/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114387210> (дата звернення: 6.03.2025).

Володимир КОРОТАСЬ

директор Дніпропетровського державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)
кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

<https://orcid.org/0000-0002-0269-0389>

**РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ МВС УКРАЇНИ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Виконання державою правоохоронної функції забезпечується певною системою інституцій, які створюються відповідно до чинного законодавства. Основним законом визначено основні засади, пріоритети та цінності, що є визначальними в діяльності органів

державної влади. Так, у ст. 3 Конституції України проголошено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Відповідно до ст. 19 Основного закону «правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [1].

Основні положення національної безпеки України, систему органів державної влади у сферах національної безпеки і оборони та розмежування їх повноважень визначено Законом України «Про національну безпеку України». У ст.1 цього Закону України наведено тлумачення таких понять, як «громадська безпека і порядок», «національна безпека України», «національні інтереси України», «сектор безпеки і оборони», «сили безпеки», «сили оборони» тощо [2]. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» силами безпеки визнаються «правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України» [2].

Згідно з п. 1 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 28 жовтня 2015 р. «МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

- забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

- захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

- цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

- міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів» [3].

Одну з важливих функцій та завдань в межах діяльності МВС України виконує Експертна служба МВС України, в складі якої чільне місце займає Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – ДНДЕКЦ МВС України).

Згідно з п. 3 Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України завданнями установ, що входять до її складу, є наступні:

- 1) забезпечення органів досудового розслідування, судових органів, інших державних органів, а також юридичних і фізичних осіб незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою;

- 2) проведення оцінки відповідності (випробування, сертифікації, інспектування) продукції, процесів і послуг; оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності; огляду та експертного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують; відстрілювання вогнепальної зброї та огляду її технічного стану та інших робіт у межах компетенції;

- 3) ведення криміналістичного обліку, організація належного використання інформаційних фондів;

- 4) організація та забезпечення відповідно до законодавства науково-дослідної діяльності, упровадження її результатів [4].

Для досягнення вказаних завдань установи Експертної служби МВС України виконують наступні види діяльності:

- 1) здійснюють судово-експертну діяльність, проводять судову експертизу в кримінальному та виконавчому провадженнях, адміністративних, цивільних і господарських справах, справах про адміністративні правопорушення;

- 2) забезпечують в межах повноважень функціонування криміналістичного обліку та перевірку за ним, а також натурних зразків або каталогів продукції, технічної документації

та іншої інформації, необхідної для створення й оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи;

3) забезпечують участь судових експертів та фахівців установ Експертної служби МВС як спеціалістів під час проведення огляду місця події, здійснення досудового розслідування та судового розгляду відповідно до законодавства;

4) проводять оцінку майна, майнових прав та здійснюють професійну оціночну діяльність, рецензування звітів про оцінку майна (акта оцінки майна) та надають висновки в межах повноважень, визначених законодавством;

5) забезпечують проведення відстрілювання вогнепальної зброї та огляд її технічного стану;

6) проводять оцінку відповідності (випробувань, сертифікації, інспектування), розглядають та погоджують проекти технічних умов, іншу технічну та конструкторську документацію на продукцію, процеси і послуги, виконують інші роботи в межах своєї компетенції;

7) організовують та забезпечують в установленому порядку навчання (підготовку, стажування, курсові збори) та атестацію працівників установ Експертної служби МВС України, які залучаються для проведення судової експертизи та/або беруть участь у розробленні теоретичної та науково-методичної бази судової експертизи;

8) ведуть базу даних реєстру атестованих судових експертів Експертної служби МВС України;

9) організовують матеріально-технічне та інше ресурсне забезпечення установ Експертної служби МВС України;

10) впроваджують єдину систему управління установами Експертної служби МВС України;

11) узагальнюють та забезпечують спільне використання судово-експертної практики;

12) здійснюють міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи та криміналістики відповідно до законодавства України;

13) проводять науково-дослідну, науково-методичну та інформаційну діяльність у галузі судової експертизи і криміналістики;

14) розробляють та в установленому порядку вносять пропозиції щодо вдосконалення законодавства, інших нормативно-правових і нормативно-технічних документів;

15) виконують в межах своєї компетенції інші роботи і надають платні послуги відповідно до законодавства України [4].

Як зазначено на офіційному сайті ДНДЕКЦ МВС України, основними завданнями останнього є:

1) організаційно-правове та методичне керівництво діяльністю підрозділів Експертної служби МВС України;

2) судово-експертне та техніко-криміналістичне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, правоохоронних органів та ін.;

3) провадження науково-дослідної діяльності у сфері судово-експертного і техніко-криміналістичного забезпечення;

4) проведення експертиз та досліджень за кримінальними, цивільними справами, а також у позасудовому провадженні, виконання інших робіт у межах своєї компетенції;

5) ведення криміналістичних обліків;

6) участь у розробці техніко-криміналістичних засобів та забезпечення їх використання в практичній діяльності [5].

Науково-практична й обліково-криміналістична бази та досвід ДНДЕКЦ МВС України дозволяють вирішувати складні питання протидії злочинності. Використання криміналістичних обліків та можливості ідентифікації у поєднанні з професійними можливостями застосування знань з природничих та технічних наук забезпечують розкриття та розслідування кримінальних правопорушень будь-якої тяжкості. Для забезпечення належної професійної роботи в цій сфері пріоритетним є налагодження якісних комунікацій та взаємодії як із структурними підрозділами Національної поліції України, так і з іншими правоохоронними органами в країні та за її межами.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text>.

4. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 03.11.2015 № 1343. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text>.

5. ДНДЕКЦ МВС. Експертна служба МВС. URL : <https://dndekc.mvs.gov.ua/дндекц-мвс/>.

Олександр КРИВОПУСК

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права
<https://orcid.org/0000-0003-4889-5205>

**ЩОДО ВПЛИВУ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ
СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ
ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ**

Серед складових елементів структури криміналістичної характеристики центральне місце посідає спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Саме під впливом зазначеного елемента формується слідова картина. Прояви способу в матеріальному чи віртуальному середовищі дають змогу мати доказову базу, висунути версії, встановити особу злочинця тощо [1, с. 25].

Крім того, розкриття способу дозволяє вибрати найбільш раціональний перелік слідчих (розшукових) та процесуальних дій, необхідних для всебічного та повного виконання завдань кримінального провадження.

Переходячи до розкриття окремих елементів способів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляді за дитиною, пропонуємо взяти за основу підхід, відповідно до якого під досліджуваною дефініцією розуміють об'єктивно і суб'єктивно обумовлений комплекс дій суб'єкта до, в момент і після скоєння ним злочину, пов'язаний з використанням відповідних знарядь і засобів, та такий, що залишає різні сліди, які характеризують сутність події, своєрідність поведінки злочинця, його окремі якості, навички [2, с. 410].

Отже, можна сказати, що спосіб учинення злочину є головним і єдиним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між всіма структурними елементами криміналістичної характеристики [3, с. 23].

Безумовно, треба враховувати той факт, що вчинення злісного невиконання обов'язків по догляді за дитиною характеризується різноманітністю способів його вчинення, при цьому характер дій злочинця відбувається в конкретній обстановці, яка значною мірою і формує спосіб його безпосереднього вчинення.

З огляду на диспозицію ст. 166 КК України в цій категорії справ найбільш стали кореляційні зв'язки, на нашу думку, виникають між такими її елементами: «спосіб вчинення злочину» – «особа потерпілого» та «особа злочинця» – «спосіб вчинення злочину» [4, с. 285].

Оскільки одним із пріоритетних напрямів соціальної політики України визначається захист прав дитини, як однієї з найбільш вразливих верств населення, в умовах дії режиму воєнного стану способи вчинення злочинів, де потерпілими є діти, зазнають змін. Такий стан речей призводить до виникнення низки проблемних питань у процесі досудового розслідування, з одного боку. З іншого ж – вимагає постійного і систематичного вдосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень шляхом дослідження способів вчинення злочину як одного з основних елементів криміналістичної характеристики.

За результатами дослідження питання способів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляді за дитиною нами було виділено шість основних способів, які характерні вчиненню злочинів досліджуваної категорії, зокрема: байдуже ставлення до

небезпечних умов для проживання або життєдіяльності; залишення дитини без належного нагляду; створення неналежних умов щодо розвитку та соціалізації дитини; неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою; неналежне (в недостатній кількості) забезпечення продуктами харчування потерпілого; перекладання догляду за дитиною на інших (сторонніх) осіб.

Безперечно, режим воєнного стану, викликаний збройною агресією рф, суттєво впливає на формування як способів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, так і на елементи криміналістичної характеристики в цілому, що суттєво впливає на процес досудового розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

Як було зазначено вище, одним із найпоширеніших способів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 166 КК України, є байдуже ставлення до небезпечних умов для проживання або життєдіяльності дитини. Дослідженням архівних матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що вчинення злочину зазначеним способом характерне 54 % проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України.

Серед зовнішніх ознак зазначеного способу у процесі дослідження нами було встановлено, що йому характерний такий елемент, як свідоме ігнорування вимог військово-цивільних адміністрацій щодо необхідності евакуації з територій, які розташовані в безпосередній близькості проведення активних бойових дій.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, ми можемо констатувати тенденцію збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень зазначеним способом, яким характерний вказаний елемент.

За результатами дослідження матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 2023 році кількість кримінальних проваджень, де злочинцями було проігноровано вимоги відповідних служб щодо евакуації з населених пунктів, які перебувають в безпосередній близькості від місць проведення бойових дій, становила 2 %. У 2024 році кількість зареєстрованих проваджень становила 5 %.

Ознайомленням з матеріалами кримінальних проваджень встановлено, що результатом байдужого ставлення до небезпечних умов проживання або життєдіяльності є загибель потерпілих, отримання тілесних ушкоджень, психологічні травми внаслідок артилерійських обстрілів або авіаційних ударів по населених пунктах, розташованих в безпосередній близькості від проведення активних бойових дій. Крім того, з початку повномасштабного вторгнення окремі райони були окуповані, внаслідок чого значну кількість дітей насильно було депортовано на територію рф [5, с. 66].

При цьому варто відмітити, що нерідко злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною характеризується поєднанням елементів різних названих вище способів вчинення.

Отже, на формування способів злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України, суттєво впливає і режим воєнного стану.

Свідоме ігнорування батьками потерпілої особи вимог військово-цивільних адміністрацій щодо необхідності евакуації з територій, які розташовані в безпосередній близькості проведення активних бойових дій, може мати як пряму загрозу життю та здоров'ю дитини (артилерійські обстріли, мінно-вибухові травми тощо), так і стати опосередкованою причиною настання тяжких наслідків і бути своєрідною умовою вчинення злочину в інший спосіб.

Зокрема, відмова залишення місць постійного проживання, які знаходяться в безпосередній близькості від проведення бойових дій, часто стає причиною погіршення якості життя. Це може бути виражено в обмеженні доступу до кваліфікованої медичної допомоги, створює неналежні умови щодо гармонійного розвитку та соціалізації дитини, може призводити до дефіциту або повної відсутності медикаментів, лікарських засобів і навіть продуктів харчування. Крім того, перебування потерпілої дитини у зазначеній обстановці негативно впливає на її психіку.

Під час проведення опитування представників соціальних служб Запорізької, Херсонської та Донецької областей 28 % опитаних заявили, що стикались із небажанням батьків або навіть перешкоджання останніх евакуації зазначеної категорії осіб.

Підсумовуючи викладене, треба зазначити, що режим воєнного стану, викликаний збройною агресією, має суттєвий вплив на формування одного з ключових елементів криміналістичної характеристики – способу вчинення злочину. Зокрема, нами було виділено окремим елементом відмову залишення місць постійного проживання, які знаходяться в безпосередній близькості від проведення бойових дій, як частини такого способу, як байдуже ставлення до небезпечних умов для проживання або життєдіяльності.

1. Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 206 с.

2. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і допов. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

3. Павлова Н. В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т внутр. справ, 2007. 216 с.

4. Єфімов М. М. Наукові диспути щодо структури криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 284–290. DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-284-290

5. Кривокурс О. Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... д-ра філос. : 081. Дніпро, 2024. 226 с.

Anastasiia KUPRIANOVA
Director
of Dnipropetrovsk
Scientific Research
Institute of Forensic
Expertise
of the Ministry
of Justice of Ukraine
(Dnipro, Ukraine),
PhD in Law,
Associate Professor

Hanna BIDNIAK
Head of Criminalistics
and Premedical
Training Department
of Dnipro State
University
of Internal Affairs,
(Dnipro, Ukraine),
PhD in Law,
Associate Professor

<https://orcid.org/0009-0008-7874-8875>

<https://orcid.org/0000-0002-0515-9761>

SOME ISSUES OF MISSILES AND ROCKET WEAPONS RESEARCH IN MODERN CONDITIONS

Since 2014, units of the armed forces and other formations of the aggressor country have launched and continued an aggressive war against Ukraine and a full-scale invasion to change the boundaries of the territory and state border of Ukraine in violation of the procedure established by the Constitution of Ukraine. At the same time, the aggressor state systematically violates universally recognised norms of international law, human rights, including the right to life of civilians who have become hostages of terrorists in the occupied territory of Ukraine. The cynicism of the Kremlin's aggression, which includes active state support for terrorists, makes the killing of innocent civilians a commonplace everyday occurrence. Translated with DeepL.com (free version). Drawing the attention of the international community to Russia's ongoing military build-up on the border with Ukraine, in the temporarily occupied parts of the territory of Ukraine, in the Black and Azov Seas and in the territory of the Republic of Belarus, stressing that Russia has grossly violated and continues to violate the UN Charter and the basic principles of international law, as well as its obligations under the Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of 5 December 1994 (Budapest Memorandum), by which it guaranteed to respect the independence, sovereignty and existing borders of Ukraine and reaffirmed the non-use of weapons against Ukraine having annexed Crimea and occupied a part of Donetsk and Luhansk regions of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine appealed to the United Nations, the European Parliament, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the OSCE Parliamentary Assembly, the NATO Parliamentary Assembly, the BSEC Parliamentary Assembly, governments and parliaments of foreign countries and called for continued support for the territorial integrity and sovereignty of Ukraine within its internationally recognised borders and the need for a peaceful resolution of the armed conflict provoked by Russia on the basis of universally recognised principles and norms of international law. However, on 24 February 2022, Russia announced a 'special military operation' on the territory of Ukraine and launched a full-scale armed aggression [1].

According to the statistics of the Office of the Prosecutor General of Ukraine, 60,387 cases of violation of the laws and customs of war were recorded under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine 'Violation of the laws and customs of war' in 2022, and 60,944 cases in 2023. The total number of cases of violations of the laws and customs of war since the beginning of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation until 31 August 2024 is 139,744 criminal offences [2]. At the same time, Russia regularly uses missiles of various types against civilian infrastructure (educational institutions, private houses, high-rise buildings, bus stations, shopping and entertainment centres, etc).

In order to document the illegal actions, the Prosecutor's Office of Ukraine, the Security Service of Ukraine, and the National Police of Ukraine open criminal proceedings and conduct pre-trial investigations into the facts of rocket attacks by the occupiers of Ukrainian cities on a daily basis. Among other procedural sources of evidence, a special place belongs to the conclusions of explosive technical expertise. The objects of study of rocket and missile weapons are: anti-tank missile systems; multiple launch rocket systems; anti-aircraft missile systems, etc. The main tasks of researching missile and rocket weapons are: establishing whether they belong to missile or rocket weapons; determining their type, type, model or sample (for industrial products); determining the method of manufacture and their suitability for their intended use. An indicative list of issues to be addressed:

- Is the object provided a weapon?
- What type of weapon does it belong to?
- Is the provided object a missile (rocket) weapon?
- What type of sample or model does it belong to?
- How was the provided object manufactured?
- Is the provided man-portable air defence system (MANPADS, MANPADS launcher or MANPADS) fit for fire?
- Does the provided object show signs of damage?
- Does this damage preclude the possibility of firing? [4].

But, in each specific situation, the question must be addressed individually. For example, after massive attacks by the Russian Federation, fragments of missiles and UAVs are usually recovered from the scene. Thus, at approximately 05 hrs. 00 min. On 24 February 2022, units of the armed forces and other formations of the Russian Federation carried out intense shelling on the territory of Ukraine, as well as missile and bomb attacks on airfields in Boryspil, Ozerne, Kulbakyne, Chuhuiv, Kramatorsk, Chornobaivka, Dnipro and other military facilities of the Armed Forces of Ukraine, in particular, military units of the Dnipro region, namely: the village of Cherkaske, the village of Cherkaske, Hvardiyske in Novomoskovsk district, Kryvyi Rih and Nikopol. The pre-trial investigation established that on 16.04.2022, the police received a report that a building had been destroyed as a result of shelling near a poultry farm in the village of Krasnopillia, Solonyansky district, Dnipro region. During the inspection of the scene, metal fragments of cruise missiles of various shapes were found, as well as circuit boards, which were packed in a special package and subsequently sent for examination.

The following questions were put to the forensic expert: 'What are the metal fragments of various shapes and boards, which were provided for examination and packed in a special package No. AB 20119661, how were they made and do they belong to ammunition or explosive devices? If so, which ones? Are they suitable for detonation?'

In summary, we note that this topic requires further research and development, which will significantly expand the expert capabilities in the field of missile identification and the formation of an evidence base to prove in international courts the crimes of the Russian Federation committed on the territory of Ukraine.

1. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : навч. посіб. 2-е вид., доп. і перероб. / В. М. Коротаєв, Р. С. Кірін, К. О. Чаплинський та ін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ ; Дніпроп. НДЕКЦ МВС, 2024. 432 с.

2. Офіс Генерального прокурора України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua>

3. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL : <https://kndise.gov.ua/eksperty>

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

Наталя ПАВЛОВА

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-1572-4648>

**ЩОДО ПІДСТАВ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ НЕГЛАСНИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВТРУЧАННЯМ
У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ**

Як національне законодавство, так і міжнародні правові акти забезпечують ефективний захист права на невтручання в особисте та приватне життя (таємниця листування, нерозголошення конфіденційної інформації тощо).

Норми та критерії захисту таких прав і свобод закріплено в низці міжнародно-правових документів, серед яких найважливішими є Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права тощо. Однак треба зауважити, що універсальні міжнародні договори визначають лише сукупність прав, що становлять право на приватне життя, але не деталізують умови та способи обмеження цих прав, у тому числі в межах кримінального провадження, що часто призводить до неоднозначного тлумачення їх застосування.

Водночас основоположні принципи, які визначають мету кримінального провадження, його структуру та окремі інститути, встановлені статтею 7 КПК України [2].

Саме вони є запорукою захисту прав і свобод людини і громадянина, а також врегулювання діяльності органів, які ведуть кримінальне провадження. До того ж норми кримінального процесуального законодавства деталізують умови та способи обмеження таких прав внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, іноді суб'єкти можуть перешкоджати досягненню визначених законом завдань шляхом невиконання процесуальних обов'язків чи зловживання наданими правами, що зумовлює необхідність у здійсненні правоохоронними органами низки правових обмежень для досягнення цілей кримінального судочинства [1, с. 479].

Отже, згідно з основоположними документами, обмеження прав і свобод особи допускається виключно в інтересах суспільства та для захисту громадян і держави від протиправних дій.

Треба зазначити, що втручання у приватне спілкування дозволено законодавцем в межах кримінального провадження в разі проведення низки негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема: аудіо-, відеоконтроля; зняття інформації з комунікаційних електронних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо.

При цьому проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що втручаються у приватне життя особи, допускається лише за наявності обґрунтованих підстав щодо вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і за умови, що інші способи отримання необхідної інформації вичерпані.

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж передбачає обов'язкове фіксування комунікації обох абонентів шляхом прямого підключення до телефонної лінії або сканування радіосигналу. При цьому треба зауважити, що прослуховування телефонної розмови тільки одного з абонентів, в тому числі і з використанням технічних засобів, без підключення до мережі зв'язку не вважається зняттям інформації з електронних комунікаційних мереж, а є іншою НСРД, пов'язаною з втручанням у приватне спілкування (наприклад, аудіо-, відеоконтроль особи) [6, с. 479].

Особливістю аудіоконтролю особи є те, що він може бути епізодичним, тобто на певний проміжок часу, однак, як правило, аудіоконтроль особи здійснюється цілодобово, тому що особа, яка може бути причетна до протиправних дій, може в будь-який момент часу надати чи спробувати передати іншим особам інформацію, що може мати значення для кримінального провадження [3, с. 126]. Аудіо-, відеоконтроль проводиться шляхом негласного візуального спостереження за діями особи, її розмовами, поведінкою

спеціальними підрозділами за допомогою спеціальних технічних засобів. Ця НСРД може здійснюватися в будь-якому місці перебування особи, зокрема в житлі або в іншому володінні особи, у приміщеннях, транспортних засобах та інших місцях. Відеозапис дає змогу більш детально виявити необхідну інформацію, вивчити дії зацікавлених осіб, одержати повну інформацію щодо діяльності підозрюваної особи в учиненні кримінального правопорушення [4, с. 48].

Проте потрібно зауважити, що проведення аудіо- або відеоконтролю може здійснюватися в приміщенні, яке не належить особі, що підлягає такому контролю. Проведення фіксації дій третіх осіб, крім того, що є порушенням права на приватне життя, може також кваліфікуватися як незаконне проникнення в житло чи інше володіння особи, яка не є об'єктом розслідування.

Звертаючи увагу на цю законодавчу колізію, В. Г. Уваров наголошує, що аудіо-, відеоконтроль може здійснюватися в будь-яких місцях, крім помешкання громадян та інших приватних володінь, а також території підприємств, установ і організацій та інших об'єктів, якщо це може потягти за собою розголошення відомостей таємного характеру щодо осіб, які не мають стосунку до кримінального провадження. У виняткових випадках, коли зібрані під час аудіо- та відеоспостереження дані не містять доказів злочину, органи, що здійснювали такі дії, зобов'язані вжити всіх необхідних заходів для забезпечення конфіденційності та запобігання розголошенню інформації, яка стосується особистого життя, честі та гідності особи [5, с. 165].

Зважаючи на відсутність у ст. 260 КПК України чіткого порядку проникнення в приміщення, що належать третім особам, для проведення аудіо- та відеоконтролю, такі дії треба здійснювати в комплексі з обшуком житла або іншого володіння особи, що вимагає додаткового обґрунтування в кожному конкретному випадку та судового контролю. Проте будь-яке втручання в недоторканність житла чи іншого володіння особи повинно бути обґрунтоване законом.

На відміну від аудіоконтролю особи, аудіо-відеоконтроль місця застосовується у публічних зонах, де коло відвідувачів не може бути точно визначено, з метою фіксації загальної обстановки та виявлення ознак можливих правопорушень. З метою пошуку, фіксації та перевірки інформації про особу, її дії, а також місця її перебування у публічних зонах допускається застосування відеозапису, фотографування та спеціальних технічних засобів, при цьому необхідно дотримуватися вимог законодавства про захист персональних даних.

1. Павлова Н. В. Оцінка на предмет допустимості як доказів матеріалів фотозйомки, звуко-, відеозапису події злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2017. № 2 (66). С. 477–484.

2. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.01.2025 р.).

3. Сердюк А. В. Процесуальні аспекти проведення аудіо-, відеоконтролю особи як різновиду негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 3. С. 125–128.

4. Шерудило В. О. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування : дис. канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 264 с.

5. Уваров В. Г. Втручання у приватне життя шляхом аудіо-, відео контролю. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 161–165.

6. Луцик В. В. Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж: фокус новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 500–504.

Владислав ЛАЗАРОВ

декан факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0001-9164-8619>

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ВТЯГНЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ
У НАДАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**

Проблема втягнення неповнолітніх до надання сексуальних послуг викликає серйозне занепокоєння в Україні. Незважаючи на систематичну та планову роботу правоохоронних органів, спрямовану на подолання цього явища, ця проблема продовжує існувати, створюючи значні ризики для безпеки молоді. У нашій роботі розглядаються проблемні питання протидії втягування неповнолітніх у надання сексуальних послуг за винагороду, та за результатами дослідження запропоновані шляхи вдосконалення засобів профілактики з боку правоохоронних органів.

Масштаби сучасного рабства, що включає торгівлю людьми, примусову працю та дитячу працю, є глобальними та зачіпають кожну країну світу й практично кожен сектор економіки. У цілому сучасний світ знає такі форми рабства, як торгівля людьми, дитяча проституція, примусовий шлюб, економічне та віртуальне рабство. Варто зазначити, що між цими формами немає чітких розмежувань, оскільки та сама людина може перебувати в декількох формах фактичної залежності [1, с. 63].

Згідно з офіційною статистикою станом на 2024 рік, в Україні залишається актуальною проблема втягнення чи примушування неповнолітніх до заняття проституцією. Зокрема, за вказаний період було обліковано 236 кримінальних проваджень, у 182 з яких особам повідомлено про підозру [2].

Отже, у 54 провадженнях, розпочатих за ознаками втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, винних осіб не було притягнуто до кримінальної відповідальності. Тобто майже чверть (23 %) випадків протиправної діяльності залишаються безкарними, що свідчить про наявність проблемних питань процесу досудового розслідування проваджень досліджуваної категорії.

При цьому необхідно пам'ятати, що кримінальні правопорушення цієї категорії мають високий рівень латентності, тобто проблема має більш загрозливий характер, ніж висвітлена офіційною статистикою.

За кваліфікуючою ознакою ч. 3 ст. 303 КК України «вчинення щодо неповнолітнього» засуджено 252 особи, з яких 19 – громадяни інших держав. Дані вказують на негативну тенденцію до того, що вразлива молодь через своє малолітство все частіше стає жертвами сексуальної експлуатації.

Це становить суттєву загрозу не тільки для фізичного, але й психічного та емоційного здоров'я неповнолітніх потерпілих [3].

Проблемні питання виявлення та розслідування кримінальних проваджень за ст. 303 КК України досліджували М. М. Єфімов, В. В. Загамула, М. В. Куратченко, В. О. Малярова, К. Ю. Назаренко, В. Ю. Мосяженко, О. М. Федик, С. А. Циркун, Т. А. Шевчук та ін. Водночас наведена статистика свідчить про необхідність подальших досліджень вказаного питання в контексті удосконалення форм та методів роботи правоохоронних органів загалом та Національної поліції України зокрема.

Звіти з різних відкритих джерел і соціальних мереж за 2020–2024 роки проливають світло на жакливу реальність залучення неповнолітніх до секс-індустрії в Україні. Зокрема, Європол спільно з поліцією Іспанії припинив діяльність злочинного угруповання, яке залучало до комерційного сексу дівчат зі Східної Європи. У межах спеціальної операції було заарештовано 5 осіб, зокрема громадян росії, України та Іспанії, у тому числі ймовірного організатора злочинного об'єднання [4]. За результатами спеціальної операції було визволено 14 потерпілих, зокрема неповнолітніх дівчат з України, які перебували в абсолютній ізоляції.

Доступність онлайн-платформ ще більше сприяла експлуатації неповнолітніх та їх батьків, роблячи їх легкою мішенню для торговців людьми та сутенерів. Особливо гострою стала ця проблема в контексті збройної агресії російської федерації проти України та використання уразливого стану українських біженців.

Найбільш поширеною схемою схилення неповнолітніх до надання послуг сексуального характеру є: надання пропозицій підготовки «фотосесій»; обіцянка допомоги у налагодженні соціально-побутових умов та в поліпшенні матеріального стану потерпілого тощо [5].

Для організації дієвої боротьби зі злочинністю у цьому напрямі необхідно мати чітке усвідомлення соціальної сутності цієї проблеми.

Профілактична діяльність під час проведення досудового розслідування являє собою комплекс заходів соціально-психологічного, інформаційно-виховного, організаційно-управлінського та правового характеру [6, с. 337].

Для вирішення проблеми правоохоронні органи повинні застосувати багатоаспектний підхід. По-перше, посилення співпраці між відділами поліції, соціальними службами та неурядовими організаціями має вирішальне значення для ефективного виявлення та порятунку неповнолітніх, які ризикують зайнятися проституцією або вже займаються проституцією. Посилення відповідальності для злочинців, які вчиняють дії з сексуальної експлуатації дітей.

Крім того, у боротьбі із залученням неповнолітніх до проституції важливі заходи, спрямовані на: збирання та аналіз інформації про детермінанти злочинної поведінки; вивчення особи потерпілого, визначення його мотивації та стосунку до надання послуг сексуального характеру за винагороду; проведення відповідних інформаційних кампаній серед потенційно вразливих груп населення (особливо серед осіб шкільного віку); висвітлення у медіа інформації про позитивні результати правоохоронних органів у боротьбі із сексуальною експлуатацією неповнолітніх; звернення слідчого з повідомлення про детермінанти кримінального правопорушення до представників ювенальної превенції, органів прокуратури та/або служби у справах дітей; наукові розробки, зокрема методичних рекомендацій, з урахуванням сучасних підходів (зокрема, міжнародного позитивного досвіду), щодо вдосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Отже, проблема залучення неповнолітніх до проституції в Україні вимагає негайної уваги та узгоджених зусиль усіх правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування. Завдяки комплексному усуненню детермінантів кримінальних правопорушень, поліпшенню профілактичних заходів та забезпеченню ефективних тактичних комбінацій в процесі досудового розслідування можна досягти значних успіхів на шляху до захисту прав дітей як однієї з головних соціальних цінностей.

1. Методичні рекомендації для аналізу тенденцій у відмиванні коштів, пов'язаних із сучасними формами рабства. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2024. 82 с.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року: Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2024). *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=260042.

3. Карчевський М. Протидія злочинності в Україні : інфографіка (2013–2024) : інтерактивний довідник. URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/>.

4. В Іспанії затримали банду секс-торговців, які вербували дівчат зі Східної Європи. URL: https://nnovosti.info/news/v_ishpaniji_zatrimali_bandu_seks_torgovtsiv_jaki_verbuvali_divchat_zi_shidnoji_jevropi-68996.html.

5. Зловмисники в ЄС хотіли продати українських біженців у трудове і сексуальне рабство (23/06/2022). URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141879/>.

6. Кривопис О. Г. Профілактичні заходи під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. № 1 (105). С. 328–340. DOI: 10.33766/2786-9156.105.328-341.

Наталя ПАВЛОВА

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-1572-4648>

Аліна СОЛДАТЕНКО

курсант 4-го курсу Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Правоохоронні органи в умовах збройного конфлікту стикаються з необхідністю постійного проведення оглядів місць подій, пов'язаних з обстрілами та масовими вбивствами. Цей процес пов'язаний із детальною та наполегливою працею, яка повинна виконуватися в умовах реального та можливого загрозливого впливу на життя та здоров'я осіб, що беруть участь в ньому.

КПК України визначає підстави та процесуальний порядок щодо проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, що пов'язані із збройною агресією проти України, вони зазначені у ч. 3 ст. 214, ст. 223, 233, 237–239, 615. Підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення, зафіксована у певній процесуальній формі, а метою – виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [1; 2, с. 370].

На сучасному етапі розслідування слідчі органи здійснюють огляди місць подій на деокупованих територіях з метою фіксації та документування фактів воєнних злочинів, скоєних російською федерацією, зокрема обстрілів цивільних та військових об'єктів. Такі умови проведення таких оглядів називають «польовими» [2, с. 371].

Проведення оглядів місць подій на деокупованих територіях в умовах підвищеної небезпеки пов'язаної з мінуванням та ризиком повторних обстрілів, вимагає від слідчих ретельного планування та вирішення широкого кола завдань, що виходять за межі традиційних криміналістичних методик.

Однією з ключових проблем у проведенні огляду місця події є забезпечення участі необхідних учасників. Крім криміналістів та судово-медичних експертів, для проведення ефективного огляду місця події необхідним є залучення фахівців з вибухотехніки, представників Державної служби надзвичайних ситуацій та інших спеціалізованих служб, які забезпечують безпеку проведення слідчих (розшукових) дій. Крім того, ефективне розслідування «воєнних злочинів», що підпадають під міжнародне законодавство, передбачає залучення міжнародних фахівців та побудову ефективного комунікаційного процесу з ними. Крім мовної комунікації, важливим аспектом міжнародного співробітництва є професійне розуміння методів роботи іноземних колег, що дозволяє уникнути організаційних та процедурних розбіжностей під час спільних розслідувань, забезпечуючи ефективне досягнення поставлених цілей [2, с. 372].

Крім того, розслідування злочинів на деокупованих територіях потребує використання спеціалізованого технічного обладнання, необхідного для безпечного вилучення, знешкодження та транспортування вибухонебезпечних предметів, тіл загиблих та збору доказової бази.

Треба враховувати, що оперативна обстановка на місці події може швидко змінюватися через продовження бойових дій, що ускладнює проведення огляду та фіксацію доказів. З огляду на динамічність оперативної обстановки, подальше проведення огляду місця події може бути утрудненим або взагалі неможливим. Тому слідчі дії повинні бути зорієнтовані на збір максимального обсягу доказової інформації під час первинного огляду.

Вказані труднощі проведення оглядів місць подій на деокупованих територіях є лише частиною широкого кола проблем, що вимагають детального наукового дослідження та розробки нових криміналістичних методик.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI, станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 4. С. 369–374.

Володимир ПОПОВ

докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0003-9020-9448>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ, ЯКА ВТРУЧАЄТЬСЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Для реалізації функцій, покладених на сучасну правову та соціальну державу, її представники отримують відповідні функціональні повноваження. До таких осіб висуваються певні вимоги, а також встановлюються гарантії їхньої професійної діяльності. Це особливо стосується представників державного апарату, на яких покладено виконання пріоритетних функцій і які через свою діяльність найчастіше стають об'єктами протиправних посягань, що зумовлює необхідність їхньої спеціальної охорони, зокрема, і кримінально-правовими методами. У разі вчинення протиправних дій проти таких осіб держава може застосовувати суворі заходи відповідальності, включаючи кримінальне покарання.

Одним із ключових елементів криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення є особа злочинця. За визначенням П. С. Матишевського, під терміном «особа злочинця» слід розуміти сукупність соціально значущих ознак, які включають особисті якості, соціальні зв'язки, характер взаємин з іншими людьми, морально-психологічні риси, індивідуальні особливості та життєві переконання [1, с. 50]. Таке трактування відповідає сучасній доктрині кримінального права, що підтверджує його актуальність та наукову обґрунтованість. У криміналістиці поняття «особа злочинця» трактується дещо інакше.

Наприклад, М. В. Салтевський запропонував визначати його як систему соціально-біологічних властивостей (фізичних, біологічних і соціальних), що проявляються у матеріальному середовищі та мають значення для розслідування злочинів [2]. Надалі вчені неодноразово розширювали це поняття. Згідно із сучасним узвичаєним підходом особа злочинця – це сукупність соціально значущих ознак і відносин, які характеризують людину, винну у порушенні кримінального закону, і разом із іншими іманентними ознаками й обставинами, зумовлюють та характеризують її злочинну поведінку [3, с. 183].

Незважаючи на значні теоретичні напрацювання у сфері криміналістичної характеристики особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, залишається невирішеним і дискусійним питання щодо визначення переліку ознак та властивостей, які слід визнавати та описувати. Недостатня розробленість притаманна й ознакам особи, яка вчиняє втручання у діяльність представників органів державної влади, тож плануємо зупинитися на цьому питанні.

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики свідчить, що більшість фактів втручання в діяльність представників органів державної влади вчиняють чоловіки (92%) з громадянством України (99%), які мають середню спеціальну (43%) або вищу освіту (39%). Зазвичай злочини вчиняються одноосібно (94%), без участі співучасників. У випадках, коли мала місце співучасть, залучити інших осіб до відповідальності здебільшого не вдається через відсутність інформації про їх особи.

Щодо злочинного досвіду, більшість правопорушень вчиняють раніше не судимі особи (77%), які мали досвід роботи в органах державної влади. Окрему категорію становлять службові особи, які використовують своє службове становище для вчинення злочинів. Наприклад, у справі, розглянутій Ковпаківським районним судом м. Суми, начальник Сумського МВ УМВС України наказав черговому не направляти слідчо-оперативну групу на місце незаконного видобутку піску, що дозволило правопорушникам приховати сліди злочину. Такими діями обвинувачений перешкоджав виконанню службових обов'язків працівника міліції.

Подібні характеристики злочинців підкреслюють необхідність розроблення практичних рекомендацій, які враховуватимуть попередній досвід роботи особи, її обізнаність у діяльності державних органів та навички протидії розслідуванню.

Загальні ознаки таких злочинців включають: обіймання посад з високим рівнем відповідальності, прагнення отримати матеріальні блага, відмову визнавати свою провину.

Мотивами втручання найчастіше є корисливі інтереси, спрямовані на задоволення особистих матеріальних потреб. Водночас мотиви не є обов'язковим елементом суб'єктивної сторони складу цих кримінальних правопорушень, проте можуть враховуватися при індивідуалізації покарання.

Основними цілями втручання є:

1. Схиляння потерпілого до прийняття неправомірного рішення для: а) отримання матеріальних благ (38%); б) уникнення юридичної відповідальності (30%).
2. Дискредитація представника державного органу або завдання йому моральних страждань (9%).
3. Почуття жалю до особи, яка намагається уникнути відповідальності (12%).
4. Приховування іншого злочину (7%).
5. Задоволення власних егоїстичних мотивів (3%).
6. Інші мотиви (1%).

Отже, здебільшого до втручання в діяльність представників органів державної влади вдаються представники чоловічої статі (92%), котрі мають громадянство України (99%), середню-спеціальну (43%) та вищу освіту (39 %). Кримінальні правопорушення досліджуваного нами виду, вчиняються ними переважно одноосібно (94%) і вони здебільшого у минулому не мали досвіду притягнення до кримінальної відповідальності (77 %), проте мали досвід роботи в органах державної влади. Окрему групу серед осіб, які втручаються у діяльність представників органів державної влади, складають службові особи, котрі скоюють подібне втручання ще і з використанням свого службового становища. Розроблення проблематики криміналістичного забезпечення розслідування втручання в діяльність представників правоохоронних органів наразі є актуальним завданням, тому вимагає подальших ґрунтованих досліджень.

1. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [під-ручник]. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 272 с.
2. Салтєвський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ : ВПОЛ, 1994. 180 с.
3. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. №. 6. С. 181-184.
4. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 10.04.2017, у справі № 592/12150/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65888001> (дата звернення: 19.02.2025).

**Людмила
СЛЮСАР**
суддя
Індустріального
районного суду
м. Дніпропетровська
(м. Дніпро, Україна)

**Вікторія
РОГАЛЬСЬКА**
професор кафедри
кримінального
процесу
Дніпровського
державного
університету
внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат
юридичних наук,
доцент

<https://orcid.org/0009-0006-5162-5336>

<https://orcid.org/0000-0002-6265-0469>

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ

Громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Відповідно до ч. 1 ст. 24 Конституції України не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або

іншими ознаками. Окрема норма в Конституції України спрямована на забезпечення рівності прав жінки і чоловіка (ч. 2 ст. 24).

Як свідчить практика, окремі різновиди правопорушень і злочинів мають гендерну зумовленість – їх жертвами в переважній більшості випадків є жінки. Йдеться про домашнє насильство, зґвалтування, торгівлю людьми тощо.

Злочино́м, пов'язани́м із домашнім насильством, треба вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), вказаних у ст. 1 Закону України № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину.

Відповідно до ч. 4 ст. 26 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого або його представника від обвинувачення є згідно з п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України безумовною підставою для закриття кримінального провадження, крім кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством.

Аналіз статистичних звітів правоохоронних органів свідчить про те, що більшість зареєстрованих в Єдиному реєстрі досудових розслідувань кримінальних проваджень закривається на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, лівову частку серед яких становлять кримінальні провадження щодо вчинених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 125 КК України (умисне легке тілесне ушкодження), які також віднесені до справ приватного обвинувачення, але можуть бути закриті на відміну від домашнього насильства за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України. Однак треба зауважити, що такі кримінальні правопорушення можуть також бути пов'язані з гендерно зумовленим насильством, зокрема домашнім насильством.

Ознайомлення з матеріалами вищезазначених закритих кримінальних проваджень дало підстави зробити висновок щодо масового та систематичного порушення законної процедури закінчення досудового розслідування у формі закриття кримінальних проваджень по цих кримінальних правопорушеннях, а саме: відсутність в матеріалах кримінального провадження рішення дізнавача, слідчого про звернення до експерта для проведення експертизи щодо встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; ухвалення рішення щодо закриття кримінального провадження у разі отримання від потерпілого заяви про його відмову від подальшого обвинувачення в кримінальному провадженні слідчим чи дізнавачем на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, а не прокурором на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Усі вказані дії або бездіяльність слідчого та дізнавача не відповідають вимогам КПК України та свідчать про відсутність належного відомчого контролю та прокурорського нагляду, оскільки:

- відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України кримінальне правопорушення, передбачене ст. 125 України, належить до кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення і згідно з п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України може бути закритим на підставі заяви потерпілого про його відмову від подальшого обвинувачення. Як вже зазначалося, відповідно до ч. 4 ст. 26 КПК України, відмова потерпілого від обвинувачення в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є безумовною підставою для його закриття, тобто у разі отримання такої відмови від потерпілого або від його представника під час проведення досудового розслідування кримінальне провадження в обов'язковому порядку закривається постановою прокурора на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України. Іншого процесуального порядку закриття кримінального провадження законодавець не передбачив. Отже, ухвалення слідчим чи дізнавачем рішення щодо закриття кримінального провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України після отримання від потерпілого заяви про його відмову від подальшого обвинувачення є грубим порушенням вимог кримінального процесуального законодавства України та в разі винесення відповідної постанови керівник органу досудового розслідування чи керівник дізнання в межах здійснення відомчого контролю, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 39 КПК України, повинен вжити заходів щодо усунення допущених слідчим порушень вимог законодавства, а прокурор повинен згідно із п. 7 ч. 2 ст. 36 КПК України скасувати таку постанову як незаконну;

- відсутність у матеріалах кримінального провадження рішення слідчого чи дізнавача про звернення до експерта для проведення експертизи є порушенням вимог ст. 242 КПК України, яка зобов'язує слідчого чи дізнавача звернутися до експерта для проведення експертизи щодо

встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень (п. 2 ч. 2 ст. 242 КПК України). Небажання у потерпілого залучатися для проведення медичної експертизи не знімає зі слідчого чи дізнавача цього обов'язку і в жодному разі не є підставою для закриття кримінального провадження. Для вирішення питання про залучення потерпілого для експертизи законодавець передбачив можливість здійснення цієї процесуальної дії у примусовому порядку на підставі ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 242 КПК України). Звісно, що звернення до слідчого судді для примусового залучення потерпілого до експертизи не повинно мати масовий характер, для цього слідчому чи дізнавачу необхідно додатково попереджати потерпілих про свій обов'язок проводити експертизу для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень та про можливість їх залучення до її проведення у примусовому порядку.

У разі ж отримання слідчими суддями скарги на рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження в порядку п. 3 ч. 1 ст. 303 КПК України у вищезазначених випадках треба постановляти ухвали про скасування таких рішень.

Євген ТИЩЕНКО

провідний науковий співробітник

Національної академії

Служби безпеки України

(м. Київ, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

РОЗРОБКА МОЖЛИВИХ НОВИХ НАПРЯМІВ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Суспільний розвиток розширює можливості використання спеціальних (експертних) знань як на стадії досудового розслідування так і в подальшому судовому провадженні. Удосконалення експертного забезпечення цих стадій кримінального судочинства, у тому числі за рахунок розробки й впровадження в практику нових експертних спеціальностей, є способом підвищення ефективності протидії злочинності.

Нині зацікавленими інстанціями започатковано розгляд питання щодо можливості запровадження нового виду судової експертизи, робоча назва якої попередньо сформульована як «Встановлення ознак загроз державній (національній) безпеці» і, відповідно, нової експертної спеціальності «Дослідження ознак загроз (завдання шкоди) національній безпеці» та розробки паспорту вказаної спеціальності.

Причиною цього є відгук на потреби слідчих, суттєво завантажених розслідуванням кримінальних правопорушень, передбачених Розділом I Особливої частини КК України. Так, за даними офіційного сайту Офісу Генерального прокурора, станом на 22.02.2025 р. зареєстровано 20941 злочинів проти основ національної безпеки України, у тому числі, 3067 посягань на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК України); 4044 випадки державної зради (ст. 111 КК України); 9418 фактів колабораційної діяльності (ст. 111¹ КК України); 1465 фактів пособництва державі-агресору (ст. 111² КК України); 377 прояв диверсії (ст. 113 КК України); 2570 інших складів злочинів проти основ національної безпеки України [3].

Зміст об'єктів кримінально-правового захисту «Основи національної безпеки України» перерахованих складів злочинів є багатограним, складним і визначається у диспозиціях відповідних статей КК України та в інших законодавчих і підзаконних актах термінами «конституційний лад», «державна влада», «територіальна цілісність», «суверенітет», «недоторканість», «обороздатність», «національна безпека», «державна безпека», «економічна безпека», «інформаційна безпека», «національні інтереси», «підривна діяльність», «загрози й ризики національній і державній безпеці», «шкода національній (державній) безпеці» та інші, значна частина яких не має нормативно-правового тлумачення і неоднозначно описуються різними науками.

У певних випадках, обумовлених специфікою змісту цих численних об'єктів злочинних посягань, а також правовою позицією сторони захисту, для прийняття обґрунтованих процесуальних рішень не завжди вистачає (з точки зору достатності та

взаємозв'язку) визначених частиною 2 ст. 84 КПК України сукупності таких процесуальних джерел доказів, як показання, речові докази, документи. Дещо полегшити розслідування правопорушень вказаної категорії могло б доповнення джерел доказів ще одним із числа передбачених тією ж частиною ст. 84 – висновками експертів щодо встановлення ознак загроз державній (національній) безпеці. Однак в Україні не існує такої експертної спеціальності й виду судової експертизи. З цієї причини і через відсутність судових експертів, які мають необхідну підготовку, присвоєний кваліфікаційний клас та атестацію за такою спеціальністю, слідчі все одно вимушені час від часу призначати такі експертизи, які проводять експерти не експертних установ. У свою чергу, через неповну відповідність експертів вимогам до них, визначеним Законом України «Про судову експертизу» [4] та низкою підзаконних актів, сторона захисту іноді наполягає на визнанні висновків експертів недопустимими доказами.

Також експертна спеціальність потребує розробки її паспорту; визначення предметів і об'єктів експертизи; формулювання основних завдань експертизи та орієнтовного переліку вирішуваних нею питань; підготовки початкових методичних рекомендацій з проведення експертизи, а надалі – розробки методики її проведення із затвердженням в Міністерстві юстиції України.

Розуміючи потребу удосконалення техніко-криміналістичного (експертного) забезпечення досудового розслідування і судового провадження, слід звернути увагу на залежні від вже сформованих сталих підходів наук кримінального процесу, криміналістики і судової експертизи та положень чинного законодавства, проблемні аспекти, які не можна залишити без врахування.

Так, пропонується робочою групою проєкт паспорту спеціальності нової експертизи зміст поняття «об'єкт експертизи визначає словосполучення «об'єктом є... діяння, факти...». Однак експерти не мають можливості безпосередньо досліджувати діяння, факти. Вони досліджують лише інформацію про діяння, факти, явища, процеси, задокументовані в матеріалах кримінального провадження. Тому редакція визначення об'єкта експертизи має бути уточнена: «об'єктом є інформація про діяння, факти, явища, процеси».

Надалі, для проєкту паспорту вказаної нової експертної спеціальності сформовані основні питання, викладені у редакції:

1. Чи мають дії ознаки насильницької зміни конституційного ладу України?
2. Чи мають дії ознаки насильницького повалення конституційного ладу України?
3. Чи мають дії ознаки захоплення державної влади в Україні?
4. Чи призвели дії до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади?
5. Чи мають дії ознаки зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України?
6. Чи призвели дії до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України?
7. Чи призвели дії до продовження чи підтримки продовження триваючої зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України?
8. Чи завдано діями шкоду або створено загрозу суверенітету України?
9. Чи завдано діями шкоду або створено загрозу територіальній цілісності та недоторканості України?
10. Чи завдано діями шкоду або створено загрозу обороноздатності України?
11. Чи завдано діями шкоду або створено загрозу державній безпеці України?
12. Чи завдано діями шкоду або створено загрозу економічній безпеці України?
13. Чи завдано діями шкоду або створено загрозу інформаційній безпеці України?
14. Чи мають дії ознаки підривної діяльності проти України?
15. Чи мають дії ознаки надання допомоги (сприяння) у проведенні підривної діяльності проти України?
16. Чи мають дії ознаки допомоги (пособництва) державі-агресору у завданні шкоди Україні?
17. Чи мають дії ознаки перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань?

Така редакція питань є сумнівною через те, що вони мають правовий характер: кожне з них передбачає дослідження і встановлення наявності чи відсутності тих чи інших ознак елементів складу злочину або певних обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному

провадженні відповідно до положень ст. 91 КПК України. Але формування відповідей на ці питання не стосується «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла...», як визначено ст. 1 (Поняття судової експертизи) Закону України «Про судову експертизу». Вирішення юридичних питань є обов'язком не носіїв спеціальних знань (експертів), а юристів (слідчих, прокурорів, суддів). При запропонованій редакції питань сторона захисту і суд навряд чи визнають правомірною їх постановку і, відповідно, сформульовані відповіді на них у висновку експерта допустимим доказом. Тому редакція питань повинна бути змінена. І в українському процесуальному законодавстві є підтвердження цьому.

Так, ст. 114 (Зміст висновку експерта у галузі права) Цивільного процесуального кодексу України [5], однойменна ст. 108 Господарського процесуального кодексу України [1], ст. 112 Кодексу адміністративного судочинства України [2] обмежують експерта у галузі права лише двома питаннями, у яких він може надавати висновок:

1) застосування аналогії закону чи аналогії права;

2) зміст норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

При цьому ст. 115 (Оцінка висновку експерта у галузі права судом) Цивільного процесуального кодексу України, ст. 109 (Зміст висновку експерта у галузі права) Господарського процесуального кодексу України, однойменна ст. 113 Кодексу адміністративного судочинства України однаково визначають, що:

«1. Висновок експерта у галузі права: не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер, не є обов'язковим для суду.

2. Суд може посилається в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань».

Сутність вітчизняного кримінального процесу і розроблені перерахованими вище юридичними науками положення щодо питання, яке розглядається, не може відрізнитися від аналогічних положень цивільного, господарського та адміністративного процесів.

Сформульовані застереження необхідно фахово розглянути при подальшому опрацюванні комплексу питань і прийняття остаточного рішення про можливість запровадження пропонованого нового виду судової експертизи і відповідної експертної спеціальності. У запропонованих тезах зазначені не всі проблемні аспекти, які стосуються вказаної теми. Вони потребують додаткового висвітлення й обговорення.

1. Господарський процесуальний кодекс України: Відомості Верховної Ради України, 1992, № 6, ст. 56. Прийнятий 6 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 31.01.2025).

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35-36, № 37, ст. 446. Прийнятий 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 31.01.2025).

3. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2025).

4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994, № 28, ст. 232. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 31.01.2025).

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Відомості Верховної Ради України, 2004, № 40-41, 42, ст. 492. Прийнятий 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 31.01.2025).

Тетяна ЖЕГЛІНСЬКА

викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

<https://orcid.org/0000-0001-7707-2561>

Аліна ЛУКОМСЬКА

слухач магістратури факультету

підготовки фахівців для органів

досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАВАНТАЖЕННЯ СВІДОМОСТІ

Розкриття будь-якого кримінального правопорушення є неможливим без ретельного опрацювання різноманітних видів слідів. Відомо, що робота зі слідами включає кілька послідовних етапів: виявлення, фіксацію, вилучення, дослідження, оцінку та використання. Даний процес є тривалим, оскільки якісне й процесуально коректне збирання слідів на початкових етапах є необхідною умовою для їх подальшого повноцінного дослідження та використання у процесі доказування.

Сліди біологічного походження мають специфічний характер, що обумовлює певні особливості роботи з ними. Основна складність дослідження таких слідів полягає в їх схильності до швидких деструктивних змін, що ускладнює їх використання для ідентифікаційних завдань. До біологічних слідів належать кров, сперма, слина, волосся, фрагменти органів і тканин людського тіла, кістки та їх частини. Джерелом таких слідів є людський організм і його складові.

Однак до цього часу наукові дослідження не розкривали можливості застосування новітніх технологій для перенесення інформації, що зберігається в пам'яті померлого (жертви чи очевидця), через оцифрування структур мозку та збереження отриманої інформації у цифровому форматі. Надалі така інформація могла б бути використана для реконструкції подій і з'ясування обставин кримінального правопорушення із застосуванням комп'ютерних програм аналізу оцифрованих зрізів мозку. Подібний підхід став би проривом у криміналістичній науці, забезпечуючи швидке й достовірне розкриття злочинів із максимальною точністю встановлення винних осіб, мінімізуючи необхідність у тривалих слідчих діях, таких як пошук свідків і проведення численних експертиз.

Сучасний рівень науково-технічного прогресу відкриває перспективи суттєвих змін у підходах до отримання й аналізу доказової інформації. Враховуючи певну подібність між принципами функціонування людського мозку та обчислювальних систем, ідея їх інтеграції набуває все більшої актуальності. Розвиток технологій у галузях нейробіології, штучного інтелекту й комп'ютерних систем дозволяє припустити, що завантаження свідомості може стати реальною перспективою в майбутньому, виходячи за межі суто наукової фантастики.

Теоретична можливість перенесення свідомості наразі обмежується роботою з уже мертвим мозком, оскільки його складна тривимірна архітектура ускладнює доступ до ділянок пам'яті за допомогою існуючих методів томографії. Проте швидка кріоконсервація мозку дозволяє зберегти його синаптичні зв'язки, що відкриває можливості для подальшого оцифрування та аналізу. У цьому контексті кріоконсервація може стати ключовим методом збереження інформації, що міститься в нейронних структурах мозку.

Процес завантаження свідомості (англ. Mind uploading) є гіпотетичною технологією, що передбачає сканування та мапування головного мозку людини з метою перенесення її свідомості та підсвідомості на інший носій, зокрема цифровий (наприклад, комп'ютер зі штучною нейронною мережею) [1, с. 275]. Цей процес вимагає створення детальної карти нейронних зв'язків і відтворення їхньої функціональності на альтернативній платформі, що дозволяє зберегти особистість, спогади та поведінкові особливості індивіда.

Людський мозок містить приблизно 86 мільярдів нейронів. Як зазначалося раніше, кожен окремих нейрон формує зв'язки з іншими нейронами через спеціалізовані структури –

аксони і дендрити. Передача сигналів у місцях синаптичних з'єднань здійснюється завдяки виділенню і сприйняттю хімічних речовин, відомих як нейромедіатори. Визнанням нейрофізіологічним консенсусом є твердження про те, що людський розум являє собою емерджентне явище, яке виникає внаслідок інформаційної обробки, що здійснюється нейронною мережею [2, с. 984]. Саме завдяки такій складній організації та інтеграції нейронів формується унікальна структура, що створює людську свідомість.

Сучасна неврологія стверджує, що функції розуму, зокрема навчання, пам'ять і свідомість, є результатом суто фізичних і електрохімічних процесів, що протікають у мозку. Як зазначають Крістоф Кох і Джуліо Тононі у статті, опублікованій у журналі «IEEE Spectrum»: «Свідомість є частиною природного світу. Вона обумовлена процесами мислення, які підкоряються законам математики, логіки, фізики, хімії та біології; вона не є результатом будь-якої магічної або трансцендентної сутності» [3]. Таким чином, свідомість розглядається як складне, проте цілком матеріальне явище, яке в теорії піддається цифровій симуляції.

Провідні науковці в галузі програмування та неврології прогнозують, що спеціалізовані комп'ютерні системи зможуть не лише виконувати мисленнєві операції, але й досягти рівня свідомості. Відмінною рисою процесу завантаження свідомості є його здатність до динамічної реанімації інформації, отриманої з конкретного людського розуму, що дозволяє зберегти відчуття історичної самотності особистості. У такому вигляді відновлена і перенесена інформація може стати новою формою штучного інтелекту.

Теоретики запропонували різноманітні моделі мозку і здійснили оцінку обчислювальних потужностей, необхідних для часткової або повної симуляції його функціонування. Виходячи з цих моделей, науковці припускають, що завантаження свідомості може стати технологічно здійсненним протягом кількох десятиліть за умови збереження тенденцій, таких як дія закону Мура.

Закон Мура є емпіричним спостереженням, вперше сформульованим у 1965 році одним із засновників компанії Intel Гордоном Муром. Він передбачає, що кількість транзисторів на кристалі мікросхеми подвоюватиметься кожні 24 місяці. Якщо така тенденція збережеться, обчислювальна потужність комп'ютерів зростатиме експоненціально впродовж відносно короткого періоду часу, створюючи передумови для реалізації технології завантаження свідомості [4, с. 116].

У теоретичному аспекті можливість відокремлення інформації і процесів розуму від біологічного тіла відкриває перспективу незалежності від фізичних обмежень і тривалості життя організму. Інформація, що зберігається в мозку, може бути частково або повністю скопійована і перенесена на інші носії, що дасть змогу знизити або повністю усунути ризик втрати цієї інформації.

Отже, завантаження свідомості пропонує нові можливості для збереження індивідуальності, розвитку штучного інтелекту і створення альтернативних форм існування людського розуму. Водночас цей процес потребує подальших досліджень і технічних розробок, оскільки етичні, правові і технологічні аспекти даного явища залишаються відкритими і продовжують викликати жваві дискусії в науковій спільноті.

1. Hanson, R. *The Age of Em: Work, Love, and Life When Robots Rule the Earth* / R. Hanson. Oxford : Oxford University Press, 2016. 368 p.

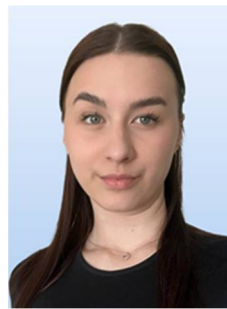
2. Kandel E. R., Schwartz J. H., Jessell T. M., Siegelbaum S. A., Hudspeth A. J. *Principles of Neural Science* / E. R. Kandel J. H. Schwartz, T. M. Jessell, S. A. Siegelbaum, A. J. Hudspeth. 5th ed. New York : McGraw-Hill, 2013. 1709 p.

3. Koch, Christof, Tononi, Giulio (2008). Can machines be conscious?. *IEEE Spectrum* 45 (6): 55. URL: https://www.researchgate.net/publication/3000899_Can_machines_be_conscious (дата звернення: 01.03.2025).

4. Moore G. E. Cramming More Components onto Integrated Circuits. *Electronics*. 1965. Vol. 38, No. 8. P. 114–117.

**Сергій
ІСЛАНКІН**
старший викладач
кафедри
кримінально-
правових дисциплін

**Анна
СРІБНА**
студентка 3 курсу
ННІ права
та інноваційної
освіти

<https://orcid.org/0000-0002-0864-2679>

*(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану правова система нашої країни продовжує працювати і виконувати свої функції та обов'язки. Одним з основних є розслідування кримінальних правопорушень.

У період воєнного стану розслідуються не тільки ті кримінальні правопорушення, які були і до моменту запровадження такого стану, а й нові воєнні кримінальні правопорушення, зокрема такі, як кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та інші. Основним інструментом у розслідуванні таких кримінальних правопорушень є допит. Він допомагає зафіксувати та дізнатись потрібну інформацію «тут і зараз».

Значна кількість інформації доказового характеру має форму усних свідчень, особливо в частині доказування суб'єктивної сторони кримінального правопорушення – ставлення особи до вчиненого нею діяння. Саме тому показання, отримані під час такої слідчої дії як допит, завжди мали велику цінність і вагу для сторін кримінального провадження.

Враховуючи специфіку воєнного стану, законодавець встановлює виняток із загального правила щодо використання показань, отриманих під час допиту свідка, потерпілого або одночасного допиту двох і більше вже допитаних осіб у кримінальному провадженні. Згідно з частиною 11 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, в умовах воєнного стану такі показання можуть бути використані як доказ у суді лише у випадку, якщо процес та результати допиту були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [2].

Головна умова допиту в умовах дії воєнного стану – це забезпечення гарантування всіх інтересів та прав всіх сторін кримінального провадження, регламентованих чинним кримінальним процесуальним законом. Відеозапис – це фактична основа для доказової бази в суді. Слід зазначити, що використання відеозапису допиту в умовах воєнного стану не обмежене. Тобто показання, отримані із застосуванням відеофіксації, можуть розцінюватися, як доказ в суді навіть після його завершення [3].

Нові зміни в Кримінальному процесуальному кодексі України встановлюють можливість фіксації показань свідків лише на відео, без їх особистої присутності в суді. Це призводить до обмеження можливості сторони захисту провести перехресний допит таких свідків, що може порушити права підозрюваного, обвинуваченого. Однак в цьому є негативний аспект: по-перше, записи на відео не забезпечують можливість повноцінно оцінити невербальні сигнали свідка, його емоційний стан та реакції під час перехресного допиту. Це може затримати виявлення важливих деталей та нюансів показань [3]. По-друге, існує ризик недостатньої достовірності та можливості маніпуляції з відеозаписом, порівняно з безпосереднім допитом у залі суду.

Для уникнення таких ризиків варто розглядати переваги використання відеозапису замість прямої участі свідків у кожній конкретній ситуації. Також потрібно враховувати додаткові процедурні заходи, такі як забезпечення адекватного перехресного допиту через відеозв'язок, залучення фахівців для аналізу відеоматеріалів з метою перевірки їхньої

цілісності та автентичності тощо. Отже, можна дійти висновку, що актуальні зміни в кримінальному процесуальному законодавстві України щодо проведення допиту в умовах воєнного стану доволі прогресивні, однак потребують вдосконалення. У надзвичайних ситуаціях, які включають воєнний стан, законодавство забороняє обмеження певних прав і свобод, а також встановлює гарантії захисту основних прав людини [3].

Враховуючи ці зміни, важливо зберігати баланс між оперативністю розслідування та забезпечення прав обвинуваченого на справедливий суд. Крім того, важливо використовувати практику Європейського суду з прав людини, яка наголошує на необхідності забезпечення ефективного та справедливого судового розгляду з використанням сучасних технологій зв'язку та прямого допиту свідків, у тому числі тих, що знаходяться за кордоном [4].

Також необхідно забезпечити, щоб посилення на воєнний стан не ставило під загрозу основні принципи справедливості, прав людини та правової держави. Такий підхід сприятиме збереженню правового порядку та дотримання норм права навіть у найскладніших умовах, зберігаючи важливий баланс між потребами безпеки та захистом прав громадян.

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 26.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#>

4. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. Прийнята 4 листопада 1950 р. *Вісник Верховного Суду України*. 1997.

5. Криміналістика : підручник [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

Юлія ШЕНДРИК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-7080-6171>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану ефективне застосування заходів забезпечення кримінального провадження є дуже важливим для швидкого та якісного проведення досудового розслідування. Однак, незважаючи на численні зміни, внесені до КПК України за воєнних часів, багато проблемних питань залишаються невирішеними. На нашу думку, головна проблема полягає в тому, що під час внесення змін не враховується, як буде діяти та чи інша норма у комплексі. Під час проведення досудового розслідування слідчий чи прокурор не застосовує норми КПК України окремо одну від одної, зазвичай ситуація потребує одночасного застосування і заходів забезпечення, і невідкладного проведення слідчих (розшукових) дій.

Наприклад, в разі виїзду на місце події слідчий проводить огляд, при цьому вилучає якісь речі та документи, а також затримує на місці події підозрювану особу в порядку ст. 208 КПК України. Відповідно до ч. 2 ст. 211 КПК України, не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання вказану особу необхідно звільнити або доставити до суду для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу [1]. Під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу слідчий суддя, крім наявності ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, зобов'язаний оцінити обставини, зазначені у ч. 1 ст. 178 КПК України, зокрема

вагомість наявних доказів вчинення правопорушення підозрюваним; тяжкість покарання, передбаченого за вчинення відповідного кримінального правопорушення; вік та стан здоров'я підозрюваного; міцність соціальних зв'язків підозрюваного; його майновий стан; наявність судимостей тощо. Однак свої висновки слідчий суддя буде робити не на порожньому місці, а на підставі наданих сторонами матеріалів.

Поглянемо на ситуацію очима слідчого. Впродовж шістдесяти годин (яких дуже часто в нього немає, бо затримання може відбутися, наприклад, напередодні вихідного дня) йому необхідно: допитати підозрюваного, в разі потреби додатково допитати потерпілого, можливо, провести впізнання особи чи одночасний допит вказаних осіб, чи слідчий експеримент; також необхідно ухвалити рішення щодо речей та документів, вилучених під час огляду місця події – можливо, провести додатковий огляд, визнати їх речовими доказами, скласти клопотання про арешт вказаного тимчасово вилученого майна (яке треба подати не пізніше наступного робочого дня після вилучення), призначити в разі потреби відповідні експертизи; зібрати матеріали щодо підозрюваного; та, крім того, впродовж 24 годин з моменту затримання необхідно повідомити затриманому про підозру.

І це все, так би мовити, «класична» ситуація, коли за підозрою у вчиненні одного злочину затримана одна особа. Якщо ж додати сюди, наприклад, вчинення злочину групою осіб, або якщо виникає необхідність залучення перекладача, або залучення законного представника, педагога, психолога чи лікаря (якщо підозрюваний є неповнолітнім), або необхідність застосування щодо підозрюваного відсторонення від посади чи накладення арешту на майно – ми розуміємо, що впоратись вчасно з таким обсягом роботи дуже важко.

Окрім того, треба враховувати, що повідомлення про підозру та всі вказані клопотання слідчий повинен ще погодити з прокурором, а копію клопотання про обрання запобіжного заходу разом з усіма додатками (на виготовлення яких теж потрібен час) необхідно вручити підозрюваному не пізніше ніж за 3 години до початку розгляду вказаного клопотання.

Вказаний приклад наглядно ілюструє фактичну відсутність у слідчого повноважень щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження та неможливість самостійно ухвалювати рішення.

Якщо детально розглянути Розділ II КПК України, який регламентує заходи забезпечення кримінального провадження, ми побачимо, що слідчий фактично позбавлений можливості самостійно ухвалювати рішення щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів. Тож самостійно слідчий може тільки здійснити виклик особи та тимчасово вилучити майно, а також здійснити затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, всі інші заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи потребують отримання ухвали слідчого судді.

Отож рішення про затримання особи (що фактично позбавляє її волі на деякий час!) слідчий ухвалити може, але самостійно застосувати тимчасовий доступ до речей і документів чи арешт майна – не може.

На нашу думку, це є нелогічним і може мати негативні наслідки для розслідування. Наприклад, поки слідчий дотримає процедуру накладення арешту на майно підозрюваного шляхом складання клопотання, погодження його з прокурором, звернення з вказаним клопотанням до слідчого судді, який відповідно до ч. 1 ст. 172 КПК України, має на його розгляд два дні з дня надходження, підозрюваний може реалізувати вказане майно, позбавивши потерпілого можливості отримати за рахунок цього майна відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [1].

Щодо тимчасового доступу до речей і документів, то це «болюча» тема, оскільки термін розгляду слідчим суддею клопотання про його застосування та виготовлення відповідної ухвали взагалі не передбачений і бувають випадки, коли слідчий отримує ухвалу вже наприкінці терміну дії і не встигає її виконати, що призводить до необхідності повторного звернення до слідчого судді з того ж самого питання, тобто виникає так зване «замкнене коло». До того ж віднесення тимчасового доступу до речей і документів до заходів забезпечення кримінального провадження позбавляє слідчого змоги доручити його здійснення оперативним підрозділам, що призводить до неефективного витрачання часу слідчим і значно сповільнює процес досудового розслідування.

Також треба зазначити, що наявна система застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема запобіжних заходів, створює величезне навантаження на слідчих суддів, особливо у великих містах, де кількість звернень до окремих судів сягає 300–400 клопотань на день, тоді як кількість слідчих суддів становить дві–три особи на кожен суд, тобто

своєчасно розглянути всі клопотання та виготовити відповідні ухвали фізично неможливо.

Отже, для підвищення ефективності досудового розслідування, дотримання прав усіх учасників кримінального провадження вважаємо за необхідне розширити повноваження слідчого щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надавши йому можливість самостійно або за погодженням із прокурором застосовувати тимчасовий доступ до речей і документів та накладення арешту на майно.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.02.2025).

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-8294-271X>

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО
ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У зв'язку з широкомасштабною агресією росії проти України з 24.02.2022 року в нашій державі введено воєнний стан, на період якого обмежено деякі конституційні права і свободи людини. Частково ці обмеження торкнулися підозрюваного під час застосування до нього запобіжних заходів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [1].

Основними законодавчими актами, якими регулювалося це питання в останні роки, є закони України № 2198-IX від 14 квітня 2022 року, № 2201-IX від 14 квітня 2022 року, № 2531-IX від 16 серпня 2022 року, № 2462-IX від 27 липня 2022 року та деякі інші. Ними визначалися підстави, умови та порядок обрання підозрюваному запобіжного заходу в період дії воєнного стану [2–5].

Аналіз внесених змін і доповнень до чинного КПК України з цих питань свідчить, що на сьогодні їх основний зміст зведено до такого.

1. Відповідно до частини 2 ст. 176 КПК тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав і порядку, визначеному КПК. Цей запобіжний захід полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (зазвичай, ізолятор тимчасового тримання).

Строк затримання особи уповноваженою службовою особою не може перевищувати сімдесят двох годин з моменту затримання, а саме коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному цією особою. Не пізніше шістдесят годин з моменту затримання особа повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Зазвичай ці строки повинні дотримуватися як у мирний час, так і в період дії воєнного стану.

Однак, зважаючи на умови воєнного стану, законодавець здійснив певне корегування положень, які стосуються розгляду клопотання про обрання стосовно затриманої особи запобіжного заходу. Якщо в цих умовах відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді протягом шістдесят годин з моменту затримання, то розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи.

Якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді впродовж шістдесят годин з моменту затримання для розгляду такого клопотання або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, то така особа негайно звільняється.

2. За наявності ризиків, визначених ст. 177 КПК України, під час дії воєнного стану

до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ч. 6 ст. 176 КПК, застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Вказаний запобіжний захід застосовується під час вчинення злочинів, передбачених такими статтями Кримінального кодексу України, як:

- 109-114-2 (злочини щодо основ національної безпеки України);
- 258-258-6, 260, 261 (кримінальні правопорушення проти громадської безпеки);
- 437-442-1 (кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку).

З огляду на ці законодавчі приписи, виникає питання стосовно можливості застосування до підозрюваного в таких випадках інших, не пов'язаних з триманням під вартою, запобіжних заходів.

Системний аналіз як визначених частиною 6 ст. 176, так й іншими нормами КПК України положень свідчить, що слідчі судді за певних обставин можуть застосувати до підозрюваного не лише запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, бо ключовим у питанні застосування тримання під вартою як запобіжного заходу в таких випадках є припис «за наявності ризиків, визначених ст. 177 КПК України». Якщо ці ризики наявні в матеріалах кримінального провадження і вони доведені прокурором під час розгляду клопотання про застосування тримання під вартою як запобіжного заходу, то він застосовується; якщо ні, то тоді може застосовуватися інший запобіжний захід.

На можливість застосування альтернативного запобіжного заходу в таких випадках чітко вказав Другий Сенат Конституційного Суду України (далі – КСУ) у своєму Рішенні № 7-р(П)/2024 від 19 червня 2024 року (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) у справі за конституційними скаргами Бичкова С. А., Бая А. А. щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

Зокрема, в абз. 3 пункту 6.3 Рішення КСУ зазначив, що в таких випадках застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою залежить не лише від тяжкості злочину, який інкримінується особі, а й від наявності визначених ст. 177 КПК ризиків. Ба більше, аналізуючи приписи КПК України щодо застосування запобіжних заходів, КСУ в абз. 8 пункту 6.3 Рішення визначив, що під час ухвалення рішення щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі положень частини 6 ст. 176 КПК, слідчі судді повинні ще й керуватися приписами ст. 178 КПК, які визначають обставини, що враховуються під час обрання запобіжного заходу. Зрештою позиція КСУ з цього питання звелася до такого остаточного висновку: «... відповідно до вказаних приписів Кодексу під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за частиною шостою статті 176 Кодексу є можливість за певних підстав та обставин, визначених статтями 177, 178 Кодексу, застосувати заставу як більш м'який запобіжний захід. Отже, за частиною шостою статті 176 Кодексу запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не визначено як безальтернативний винятковий запобіжний захід» [6].

При цьому треба враховувати, що відповідно до частини 1 ст. 183 КПК під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу на підставі положень частини 6 ст. 176 КПК, на прокурора не покладається обов'язок доведення того, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (так він повинен діяти в звичайних умовах).

3. Більш жорсткою та імперативною порівняно з викладеною вище є позиція законодавця щодо військовослужбовців, які під час дії воєнного стану вчинили злочини, передбачені статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України. Вона викладена в положеннях частини 8 ст. 176 КПК і полягає в тому, що до військовослужбовців, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), *застосовується виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою*. При цьому не можна оминати увагою те, що на відміну від приписів частини 6 ст. 176 КПК, згадка про необхідність наявності ризиків, визначених частиною 1 ст. 177 КПК, у частині 8 ст. 176 КПК відсутня.

З огляду на викладене, є підстави для висновку, що до військовослужбовців, яким інкримінується вчинення цих кримінальних правопорушень, має застосовуватися виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Водночас інші, альтернативні триманню під вартою запобіжні заходи нібито застосовуватися не можуть.

Щоб отримати відповідь на запитання, чи це дійсно так, є потреба здійснити аналіз приписів не лише частини 8 ст. 176 КПК, а й інших загальних положень кримінального процесуального закону, якими регламентується обрання запобіжних заходів.

Визначальним в ухваленні такого рішення завжди є підстава застосування запобіжного заходу, яка містить у собі два взаємопов'язані складові елементи: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення; 2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені частиною 1 ст. 177 КПК. Якщо будь-який з цих складових елементів підстави відсутній у кримінальному провадженні, то слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу. Окрім того, не треба забувати й про те, що під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, визначених статтею 177 КПК, слідчий суддя зобов'язаний оцінити і врахувати всю сукупність обставин, які передбачені ст. 178 КПК.

Викладене свідчить, що положення частини 8 ст. 176 КПК України дозволяють обирати до військовослужбовців, яким інкримінується вчинення злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 КК України, також й інші, альтернативні тримання під вартою запобіжні заходи. Згідно з приписами частини 1 ст. 183 КПК під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою прокурор звільняється від обов'язку доведення того, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК.

Отже, внесені зміни та доповнення до КПК України, якими регламентується обрання запобіжного заходу підозрюваному в умовах дії воєнного стану, свідчать, що порівняно зі звичайними умовами вони частково обмежили певні права цього учасника кримінального провадження. Водночас треба враховувати, що ці обмеження мають тимчасовий характер, не є критичними і надмірними, цілком забезпечують баланс між вимогами публічних інтересів і захистом права на свободу та особисту недоторканність особи.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14 квітня 2022 року № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану : Закон України від 16 серпня 2022 року № 2531-IX. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228061.html>.

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України від 27 липня 2022 року № 2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>.

6. Рішення Конституційного Суду України № 7-р(II)/2024 від 19 червня 2024 року (справа № 3-111/2023(207/23, 315/23) у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v007p710-24#n107>.

Наталія ШУМСЬКА

т.в.о. начальника відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-4108-4699>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Забезпечення права на захист є фундаментальною гарантією прав і свобод громадян у кримінальному процесі. Воно визначає баланс між публічними інтересами правосуддя та правами особи, яка перебуває під слідством чи судом. Важливість цього питання зумовлена

необхідністю запобігання свавільному переслідуванню, незаконному позбавленню волі та порушенню принципу справедливого судового розгляду. Попри нормативне закріплення права на захист у міжнародному та національному законодавстві, практика його реалізації залишається проблемною. Виклики пов'язані з нерівністю сторін у кримінальному провадженні, обмеженнями доступу до адвоката, неналежною якістю правової допомоги та порушеннями презумпції невинуватості. У цьому контексті особливої уваги потребують механізми удосконалення законодавства та правозастосовної практики з метою ефективного гарантування цього права.

Однією із засад кримінального провадження є забезпечення права на захист. Зокрема, згідно зі ст. 20 Кримінального процесуального кодексу України, «підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом» [1]. Здійснюючи аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України, Т.В.Бабчинська робить висновок, що «розуміння поняття «захисту» законодавцем здійснюється також у вузькому та у широкому значенні. У першому разі це діяльність, яка спрямована на спростування підозри, обвинувачення. У другому – діяльність, яка спрямована на поновлення порушених прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження» [2, с. 173]. Вчена також зазначає, що «захист, у широкому розумінні, як кримінальна процесуальна діяльність, що спрямована на реалізацію та забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження, має розглядатись як один зі складників системи задавань кримінального судочинства» [2, с. 173].

Важливим аспектом реалізації права на захист є ефективність механізмів правової допомоги. Згідно з міжнародними стандартами, кожна особа, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, має право на кваліфіковану юридичну допомогу на всіх етапах кримінального процесу. Зокрема, стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право кожного на справедливий судовий розгляд, що включає можливість користування послугами адвоката за власним вибором або, у разі неможливості його найму, отримання безоплатної правової допомоги. З метою ефективної реалізації права підозрюваного на захист в кримінальному процесі України необхідно також застосовувати прецедентну практику ЄСПЛ.

Важливим є й питання адаптації міжнародного досвіду дистанційної участі захисника у кримінальному провадженні. У країнах Європейського Союзу та США широко застосовуються технології відеоконференцв'язку для забезпечення прав учасників процесу, проте це супроводжується суворими стандартами безпеки та дотриманням принципу конфіденційності адвокатських консультацій. Впровадження подібних стандартів в Україні дозволило б мінімізувати ризики порушення прав підозрюваних і сприяти ефективному функціонуванню інституту дистанційного захисту. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV [14] а також ст. 8, 9 КПК України, СКПЛ та рішення ЄСПЛ визнано джерелом права, їх застосування та врахування обов'язкове під час здійснення кримінального провадження [1]. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України зумовило потребу у здійсненні ряду заходів, спрямованих на забезпечення роботи основних інститутів держави.

Торкнулись зміни і Кримінального процесуального кодексу України, який був доповнений Розділом IX «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Зокрема, положеннями ст. 615 КПК України запроваджені зміни щодо внесення відомостей до ЄРДР. Так, «якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду)» [1]. Таким чином, під час воєнного стану внесення даних щодо початку кримінального провадження може відбуватись у паперово-електронній формі [4, с.106].

Якщо залучення понять під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння особи або особистого обшуку є об'єктивно неможливим або становить загрозу для

їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії здійснюються без їхньої участі. У такому випадку хід і результати проведених дій обов'язково фіксуються за допомогою доступних технічних засобів шляхом безперервного відеозапису [1]. Як відмічають науковці, «для використання показань, отриманих у процесі допиту підозрюваного, окрім відеофіксації допиту, обов'язковою є участь захисника в такому допиті. Захисник підозрюваного може брати участь у допиті дистанційно – за допомогою технічних засобів (відео-, аудіозв'язку). Такі заходи під час проведення допиту підозрюваного в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану є необхідними, адже дистанційний формат участі захисника забезпечує дотримання прав підозрюваного на захист. Водночас забезпечення дистанційної участі захисника покладається на таких учасників кримінального провадження з боку обвинувачення, як дізнавач, слідчий та прокурор. Лишається незрозумілим, чому поза увагою законодавця залишилися такі суб'єкти забезпечення дистанційної участі захисника, як слідчий суддя та суд» [3, с. 42]

Отже, право на захист є невід'ємною складовою справедливого кримінального процесу та головною гарантією дотримання прав і свобод людини. Незважаючи на його нормативне закріплення в національному та міжнародному законодавстві, практика реалізації цього права залишається проблемною. Основними проблемами є нерівність сторін у кримінальному провадженні, обмежений доступ до правової допомоги, неналежна якість юридичних послуг та порушення презумпції невинуватості. В умовах воєнного стану особливої уваги потребує питання адаптації кримінального процесу до нових викликів. Введення особливих процедур, зокрема дистанційної участі захисника та фіксації слідчих дій за допомогою технічних засобів, сприяє продовженню функціонування системи правосуддя, проте водночас вимагає належного контролю для запобігання порушенням прав підозрюваних та обвинувачених. Таким чином, ефективне забезпечення права на захист потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, дотримання міжнародних стандартів та створення дієвих механізмів контролю за реалізацією цього права на всіх етапах кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI.
2. Бабчинська Т.В. Правова природа захисту у кримінальному провадженні України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 171-175.
3. Санакоєв Д., Скрябін О. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 39-45.
4. Корнійчук Д. В. Окремі аспекти реалізації права підозрюваного на захист в кримінальному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 81. Ч. 3. С. 103-108. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.14>.

Аліна КРИВИК

судовий експерт відділу судової
експертизи Запорізького НДЕКЦ МВС
(м. Запоріжжя, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

З метою запобігання, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень в органах, що входять до системи МВС України, ведуться та функціонують криміналістичні обліки, які у своїй сукупності утворюють систему, що у криміналістиці визначається як криміналістична реєстрація [1, с. 337].

Ключовим підходом у криміналістиці є інформаційні та інтелектуальні технології, які посідають центральне місце у системах криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень та злочинів. Одним із надійних та ефективних методів розкриття злочинів є дактилоскопія, а отже, інформаційне забезпечення комплектації дактилоскопічних обліків відіграє важливу роль у розслідуванні кримінальних проваджень.

Встановлено, що автоматизована дактилоскопічна інформаційна система (далі –

АДІС), є одним із найдієвіших способів здійснення правоохоронної діяльності та основним елементом реалізації криміналістичного попередження злочинів. Всі криміналістичні обліки, в тому числі й дактилоскопічні, як засіб боротьби із злочинністю є особливою інформаційною системою всіх правоохоронних органів, що складається з реєстрації, зосередження і систематизації відомостей, які мають кримінально-правове та розшукове значення для розкриття, розслідування та попередження злочинів. Тобто в основу АДІС покладена криміналістична реєстрація відбитків пальців рук особи.

Методи дактилоскопії, залишаючись одними з найбільш ефективних методів встановлення особи людини, вимагають свого подальшого розвитку і вдосконалення. Крім того, щорічно, на найвищому рівні порушується питання вдосконалення роботи з розкриття та розслідування злочинів як одного з пріоритетних напрямів реформування правоохоронної системи [2, с. 210].

Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система використовується для створення і ведення електронної бази дактилокарт, слідів пальців і долонь рук, вилучених із місць скоєння злочинів. Система призначена для проведення всіх видів ідентифікації за відбитками пальців і долонь рук та дає змогу: 1) встановити особу, що приховує анкетні дані; 2) для особи, яка поставлена на дактилоскопічний облік, встановити факт: чи цією особою залишені сліди на місці злочину; 3) встановити факт: однією особою чи різними залишені відбитки пальців (долонь), що вилучені з місць різних злочинів; 4) встановити особу невідомого трупа. Крім того, АДІС за допомогою раціонального використання ресурсів кластеризації серверів розрахована на роботу з величезним обсягом даних та широким колом користувачів, має можливість у забезпеченні високої готовності, продуктивності, масштабованості та безпеки [3, с. 114].

Разом із зазначеним практичний досвід використання АДІС визначає її доволі низьку ефективність щодо чітко визначених меж застосування, а саме - необхідність 30 % відбитка пальця для ідентифікації зображення вертикальне й плоске розташування зображення на поверхні, відсутність електронного обміну (на рівні внутрішньо-програмного забезпечення) дактилоскопічної інформації між підпорядкованими МВС України підрозділами. Також одним із важливих аспектів комплектування масиву АДІС є отримання/внесення дактилоскопічної інформації, а саме йдеться про переносні пристрої сканування відбитків пальців та долонь рук.

Наприклад, у США є інтегрована автоматизована система ідентифікації за відбитками пальців (IAFIS) – це національна комп'ютеризована автоматизована система ідентифікації за відбитками пальців, яка підтримується Федеральним бюро розслідувань (ФБР). IAFIS забезпечує автоматичні можливості пошуку відбитків пальців, можливість латентного пошуку, зберігання електронних зображень та електронний обмін відбитками пальців і відповідями. Відбитки пальців добровільно подаються до ФБР місцевими, державними та федеральними правоохоронними органами.

Ці агентства отримують відбитки пальців шляхом кримінальних арештів або з некримінальних джерел, таких як перевірка трудових даних і програма US-VISIT (*Технологія індикатора статусу відвідувачів та іммігрантів у США*). Потім правоохоронні органи можуть запросити пошук в IAFIS для ідентифікації (латентних) відбитків пальців на місці злочину, отриманих під час кримінального розслідування. Пристрій, який використовується для сканування живих відбитків пальців у AFIS, називається LiveScan. Процес отримання відбитків за допомогою LiveScan передбачає згортання відбитків або розміщення плоских відбитків на скляному валику над камерою. Процес отримання відбитків шляхом розміщення картки з десятьма відбитками (відбитки, зроблені за допомогою чорнила) на планшет.

Наявність відповідного «пункту» в електронній формі програмного забезпечення АДІС у сфері обміну інформації (дактилоскопічна інформація, запити, відповіді на запити) між підпорядкованими підрозділами МВС України та систематизована взаємодія між ними є одним з важливих аспектів у вдосконаленні її як такої для більш ефективного та швидкого розслідування кримінальних правопорушень. Зазначений спосіб обміну інформацією також значно допоможе у здійсненні досудового розслідування щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, дасть змогу у разі встановлення місцезнаходження особи/або її смерті, у коротші терміни повідомити певний підрозділ (розпорядника цієї інформації), з метою її подальшого упорядкування.

Варто зазначити, що відповідно до наказу МВС України від 23.09.2024 року № 640 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Автоматизована

дактилоскопічна ідентифікаційна система» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ», суб'єктом АДІС є уповноважений підрозділ органу державної влади, що здійснює дактилоскопічний облік відповідно до вимог законодавства України, який реалізує наповнення та використання інформації, збереження та захист її від випадкової втрати або знищення, незаконної обробки та незаконного доступу до інформації, ухвалює рішення щодо видалення та знищення дактилоскопічних даних, а також контролює діяльність суб'єктів АДІС у межах реалізації їхніх повноважень відповідно до наданих прав доступу до АДІС [4].

Незважаючи на те, що алгоритм наповнення та використання дактилоскопічної інформації нормативно затверджений, водночас обмін нею конкретно не розглянуто. І це при тому, що обмін інформацією є запорукою ефективного функціонування комунікаційних технологій, автоматизації процесів управління та обліку, які є рушійною силою сучасних ділових процесів в цілому.

Отже, з огляду на викладене, можна зазначити, що вдосконалення АДІС буде сприяти ефективному отриманню доказової бази в кримінальному провадженні лише в тому випадку, якщо скрізь будуть впроваджені сучасна електронна техніка і технології (програмні забезпечення) обробки інформації, що позначиться на оперативності й доступності.

Отож на сьогодні дактилоскопічні інформаційні системи необхідно впроваджувати в єдину інформаційно-телекомунікаційну систему для нагромадження й інтегрованого обміну інформацією між правоохоронними органами.

1. Пяковський В. В., Черноус Ю. М., Самодин А. В. Криміналістика : підручник / за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-е вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

2. Сокальський П. С. Щодо загальної державної дактилоскопічної реєстрації. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III всеукр. науково-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.); Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 209–212.

3. Бойченко О. В., Кухаренко С. В., Ленков О. С. Вирішення завдання дактилоскопічної ідентифікації в інформаційній моделі підтримки рішень. *Криміналістична техніка та методика*. Розділ: сучасна спеціальна техніка. 2012. № 3 (30). С. 113–118.

4. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ : наказ МВС України від 23.09.2024 року № 640. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1691-24#Text>.

Владислав БАБЕНКО

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-6677-1914>

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ЗМІН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВОЄННИМ СТАНОМ В УКРАЇНІ

Від початку воєнного стану до чинного законодавства України було внесено цілу низку змін, які викликані реаліями сьогодення. Наскільки виправданими та раціональними є такі зміни і чи не звужується обсяг прав і свобод осіб, які в подальшому в контексті цих змін стануть об'єктами кримінального переслідування, яким чином адвокати мають впливати на дотримання прав людини в умовах війни і як реалізовувати свої повноваження захисників в умовах воєнного стану, щоб був збережений баланс інтересів, – це лише невеликий перелік питань, які сьогодні, під час повномасштабної агресії російської федерації проти України, є надзвичайно актуальними. При цьому базовим та актуальним залишається питання реалізації повноважень стороною обвинувачення в умовах воєнного стану, оскільки вона, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, залишається центральною фігурою досудового розслідування в кримінальному провадженні, проводить процесуальні дії та приймає процесуальні рішення. Зважаючи на це, постає питання вивчення особливостей вчинення таких дій та прийняття рішень в специфічних умовах – під час дії

воєнного стану в Україні, який було введено Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року та затверджено Законом України №2102-XI від 24.02.2022 року [1]. Сьогодні дана тематика активно вивчається процесуалістами, які не просто формують огляди таких нововведень, а й надають їм фахову оцінку, що дуже важливо в умовах розвитку нової віхи кримінального процесуального права.

У березні 2022 року, зважаючи на розгортання широкомасштабного вторгнення військ агресора до України, заподіяння численних збитків та жертв серед населення, кримінальне процесуальне законодавство разом з цим змінилося та зазнало суттєвих змін і доповнень, які були пов'язані із забезпеченням безпеки осіб, які є учасниками кримінального процесу. Частина прийнятих змін спрямована виключно на регулювання кримінального процесу в умовах воєнного стану.

У переважній більшості випадків, якщо досліджувати практичну площину, систему доказування, то опонентом державному обвинувачу є захисник обвинуваченого, оскільки він представляє сторону захисту і таким чином реалізує принцип змагальності в кримінальному процесі, збираючи докази на підтвердження невинуватості його підзахисного та визнаючи докази, зібрані стороною обвинувачення, недопустимими.

Так, під час проведення досудового розслідування у разі неможливості явки захисника для участі у процесуальних діях дізнавач, слідчий, прокурор може забезпечити дистанційну участь захисника із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку).

Слід наголосити на тому, що введення воєнного стану тягне за собою порушення конституційних прав громадян, що цілком виправдовується з боку держави, оскільки, перш за все, вживаються заходи для припинення збройної агресії.

Однак поза увагою законодавця залишився той факт, що у випадку дистанційної участі захисника підозрюваний, обвинувачений не мають можливості поспілкуватися конфіденційно із своїм адвокатом. Цим порушуються не тільки права особи, що притягається до кримінальної відповідальності а й постає питання захищеності адвокатської таємниці, якщо до початку слідчої дії підозрюваному, обвинуваченому було надано можливість поспілкуватися зі своїм захисником за допомогою відео-, аудіо- зв'язку.

Крім того, адвокат позбавлений можливості впевнитися у тому, що до його підзахисного не було застосовано заходів психологічного або фізичного впливу, переконатися у добровільності дій підзахисного під час проведення слідчих дій.

Ми вважаємо, що до новації вказаної норми в кримінальному процесі законодавець підійшов досить спрощено та необґрунтовано. Так, існує необхідність в тому, щоб дещо форматувати підхід до дистанційної участі захисника в кримінальному процесі, оскільки в даному випадку сприйняття обвинуваченим реальної правової допомоги нівелюється.

На нашу думку, незважаючи на умови воєнного стану, особа повинна розуміти власну захищеність під час проведення процесуальних дій, судових засідань та інших важливих процесуальних кроків та мати змогу конфіденційного спілкування з адвокатом. В такому випадку законодавець повинен вдаватися навіть до режиму паузи у випадку неможливості забезпечення конфіденційності та надання адвокатом належної правової допомоги. Оскільки в ситуації, коли фізична присутність адвоката неможлива, особа здатна на необмірковані попередньо рішення, що призведе до суттєвих помилок і навіть руйнування стратегії захисту.

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України №2102-XI від 24.02.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

2. Почтовий М.М. Про вичерпність переліку засад кримінального провадження. Юридична наука. 2020. № 9. С. 187-192.

3. 5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI в редакції від 19.05.2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. Київ, «Алерта» 2017. С. 235.

5. Почтовий М.М. Види диспозитивності кримінального судочинства України. Юридична наука. 2020. № 4. С. 155-159.

Oleksandr BORODIN

Adjunct of the Department
of Forensic Science and Pre-Medical
Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0002-5978-7357>

THE CIRCUMSTANCES OF PERMITTING HUMAN TRAFFICKING IN CONDITIONS OF ARMED CONFLICT AS AN ELEMENT OF FORENSIC CHARACTERISTICS

The circumstances of committing certain types of criminal offenses play an important role during their investigation. After all, based on its processing, it is possible to identify certain features of the criminal's personality, the trace picture and other components of the forensic characteristics. At the same time, in the context of the forensic study of human trafficking, most forensic scientists do not distinguish this element in the structure of a certain scientific category.

On the other hand, we consider the circumstances of human trafficking to be as important as other elements of its forensic characterization, such as: methods of preparation, commission and concealment of human trafficking; “tracer pattern” of human trafficking; characteristics of individuals, organized groups and criminal organizations specializing in human trafficking; identity of the victim [3, s. 458]. This is explained by the specifics of the subject of our study, namely the investigation of human trafficking in conditions of armed conflicts. It is precisely armed conflicts that will determine the specific features that are currently inherent in this negative phenomenon. In general, as M. M. Yefimov aptly points out, the situation in which criminal offenses are committed is of great importance at the initial stage of the investigation. The author notes that this applies to both investigative (search) actions to obtain information from material sources (various types of inspections, searches) and actions to obtain information from personal sources. After all, after the detection of illegal acts, the situation must be clearly recorded (by photographing, drawing up plans, detailed recording in the protocol of individual procedural actions), because this will be important both for the subsequent stage of the investigation and for conducting other investigative (search) actions, covert investigative (search) actions [4, s. 165]. This position fully corresponds to our understanding of the significance of the situation of human trafficking in armed conflicts.

Regarding the formulation of the concept of the circumstances of the commission, researchers currently do not have a single opinion. For example, O. O. Astakhova emphasizes that for a forensic specialist, this scientific category is an important source that is difficult to reproduce in order to obtain objective primary information about the event of a crime and the identity of the criminal who committed it. For a criminologist, it is the source material for the development and implementation of preventive measures and crime prevention. For a person who applies the law, it is of interest: from the position of the general theory of the composition of a crime; in the individualization of a socially dangerous act; in the differentiation of a crime from another similar offense; in the differentiation of related crimes; for clarifying the conditions of criminal liability; from the position of the need to characterize the (specific) external signs of a socially dangerous act; from the position of characterizing the conditions for the commission of a socially dangerous act [2, s. 90]. That is, the forensic understanding of the circumstances of the commission of a criminal offense is broader than its criminal-legal significance.

A rather interesting definition was provided by O. O. Andreev, who determined that under the circumstances of the commission of a crime, most scientists understand a system of interdependent and interacting objects, processes and phenomena that characterize the conditions of place and time, material, meteorological, physicochemical and other factors, the peculiarities of the behavior of the participants in the event and other circumstances of objective reality that affect the method and mechanism of committing a criminal act [1, s. 43]. In other words, the scientist characterized the specified category through a system of various interacting phenomena and processes: material, meteorological etc.

And K. S. Kravchenko points out the need to study individual components of the situation of human trafficking for the purpose of labor exploitation (time, place), given that this will ensure

optimal conduct of procedural actions at the initial stage of the investigation of criminal offenses of the studied category [6, s. 23]. As we can see, the researcher identified the time and place of the commission as mandatory components of the circumstances of the commission of an unlawful act.

In turn, M. M. Yefimov notes that the circumstances should be considered through a combination of objective and subjective factors and conditions of the material situation, socio-economic and socio-psychological factors, as well as the peculiarities of the influence of indirect participants in the event on the process of preparation, commission and concealment of a criminal offense [5, s. 67]. In this definition, as in the previous one, there is a certain set of factors, such as: socio-economic, socio-psychological, material situation, spatial-temporal and others.

Regarding the circumstance of time, in particular, O. M. Dufenyuk correctly indicated that it is practically impossible to determine the prerogative of the hours of the day for committing the specified illegal act, given the certain duration of the process of agitation and recruitment of a person, registration of documents, moving the victim to the destination, transfer to the buyer, use of the victim for the "purpose" depending on the purpose of the bargain. The author noted that in cases where the first four stages can be implemented within several days, more often weeks, the last stage can last months and even years until the victim finds a way to get rid of the owner, contact with family or law enforcement agencies. Regarding the place of commission of the illegal act, the researcher indicated that the movement of a person across the border is not a mandatory sign of its objective side, so all cases of human trafficking or other illegal agreement to transfer a person on the territory of Ukraine are also subject to qualification under the criminal offense under investigation. In addition, O. M. Dufenyuk cites as an example the situation of transferring a person from one region of the country to another for the purpose of sexual exploitation, use in the porn business, involvement in criminal activity, involvement in debt bondage, adoption for commercial purposes, use in armed conflicts, exploitation of their labor and removal of organs or tissues from the victim for transplantation or forced donation. As a conclusion, the author indicates the main recipient countries of "living goods" from Ukraine as: Italy, Spain, Germany, Belgium, Greece, Turkey, Israel, United Arab Emirates, etc. [7, s. 644–645].

In conclusion, we would like to note that the circumstances of human trafficking in armed conflicts are a very important element of forensic characterization. The components of this scientific category will be: place of commission, time of commission, and conditions of commission.

1. Андрєєв О. О. Розслідування вбивств, вчинених неповнолітніми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 239 с.
2. Астахова О. О. Значення обстановки вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину. *Юридична наука*. 2015. № 7. С. 91–98.
3. Бородін О. І. Сутність та система криміналістичної характеристики торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів: проблемні питання. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 5. С. 449–459.
4. Єфімов М. М. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 161–167.
5. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.
6. Кравченко К. С. Обстановка вчинення торгівлі людьми з метою трудової експлуатації. *Актуальні питання реформування процесуального законодавства в Україні* : зб. тез Всеукр. науково-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 1 груд. 2017 р.). Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, юрид. ф-т, каф. правосуддя, Київ : Дрім Прінт. С. 22–24.
7. Криміналістика : підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-є вид., перероб. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

Аліна ДИШЛОВА
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-9755-439X>

ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФАКТИ НЕЗАКОННОГО НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Встановлення обставин кримінального правопорушення за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності не здійснюється без вивчення відповідних документів.

Документом, згідно із ст. 99 КПК України, є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [1].

Документ входить до процесуальних джерел доказів та є речовим доказом, якщо містить ознаки, передбачені ч. 1 ст. 99 КПК України. Їх перелік у кожному випадку може відрізнятися й зумовлюватися відповідними фактами, сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, спрямованістю зусиль учасників тощо. Водночас документи є джерелами даних про механізм вчинення відповідних фактів, кількість учасників, їх ролі у протиправних діях тощо.

Треба зазначити, що, наприклад, діяння за самовільне зайняття земельної ділянки, що кваліфікуються за ст. 197-1 КК України, характеризується фізичним захопленням чужого майна, володіння яким не набуває ознак правомірності [2]. Водночас розглядувані нами факти незаконного набуття права на землю державної чи комунальної власності відбуваються в юридичній площині з документальним оформленням законних підстав володіння, користування й розпорядження вказаним майном. Тож лише наявність певної сукупності документально підтверджених фактів визначатимуть можливість надання юридичної оцінки діям відповідних осіб, зокрема й посадовців, уповноважених ухвалювати владно-розпорядчі рішення.

Підтвердження чи спростування фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності визначає необхідність вилучення відповідної сукупності документів. Це зумовлює потребу належної підготовки уповноваженої особи до здійснення відповідної діяльності, з одного боку, визначення послідовності дій, мінімізації можливості передчасного інформування сторони захисту про заплановані дії, збереження отриманих документів від несанкціонованого доступу до них тощо – з іншого.

Отже, дії уповноважених осіб до виявлення й вилучення необхідних документів зумовлюють потребу розуміння:

- значення кожного з них як окремо, так і в сукупності;
- наявності обов'язкових відомостей, що повинні бути у кожному документі певного виду;
- уповноважених органів/суб'єктів їх оформлювати тощо, що надає документу юридичної сили, з одного боку, та доказовості – з іншого.

Наведений перелік не є вичерпним, проте демонструє необхідність володіння належним рівнем поінформованості уповноваженою особою щодо документів, з якими вона може стикатись під час пізнання обставин незаконного набуття права на землю державної чи комунальної власності.

Відповідно, упущення з розгляду уповноваженою особою якогось документа ускладнить/унеможливить формування цілісної картини вчиненого протиправного діяння, його учасників з наданням їх діям правової оцінки й судової перспективи кримінального провадження.

Варто зазначити, що вагома у встановленні обставин розглядуваних кримінальних

правопорушень інформація може бути надана:

- сільськими/міськими радами / об'єднаними територіальними громадами (ОТГ);
- фізичними особами-підприємцями (ФОП), приватними підприємствами (ПП), товариствами з обмеженою відповідальністю (ТОВ), державними підприємствами (ДП);
- управліннями Держгеокадастру;
- Державним реєстратором;
- Фондом державного майна України тощо.

Треба наголосити, що вказаний перелік місць зберігання відомостей не є вичерпним і залежно від обставин вчинення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності може розширюватись, змінюватись. Водночас зазначені місця можуть бути основою у формуванні розуміння уповноваженими особами механізму вчинення розглядуваних нами фактів у пошуку криміналістично-вагомої інформації.

Отже, зазначене дозволяє наголосити на важливості не тільки відомостей про обставини вчинених незаконних заволодінь правом на землю державної або комунальної власності, а й місць її зберігання. Це, з одного боку, мінімізуватиме можливість підробки, приховування, знищення не зацікавленими у розслідуванні особами та витрати часу на її отримання, обробку й використання уповноваженими особами – з іншого.

Все наведене є передумовою отримання уповноваженими особами необхідної й достатньої кількості відомостей з документів за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності в реалізації завдань Кримінального процесуального законодавства України.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Харків : Одісsey, 2012. 360 с.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Верховна Рада України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Єлизавета ДРИГА

здобувач кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

«ТАКТИЧНА ОПЕРАЦІЯ» ЯК КАТЕГОРІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

Розслідування злочинів являє собою високоорганізовану діяльність з вирішення ряду складних завдань, спрямованих на встановлення усіх обставин злочинної події, формування міцної доказової бази задля притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, а також виявлення причин та умов, що сприяють певному виду злочинної діяльності.

Проаналізувавши наявні у криміналістичній літературі підходи до визначення даної категорії, Д.О. Карабанов дійшов висновку, що тактична операція зазвичай розглядається як засіб вирішення складних завдань досудового провадження [1, с. 204]. Необхідно зазначити, що до проблематики дослідження сутності, змісту, структури тактичної операції та її місця у системі положень криміналістичної науки зверталися різні вчені-криміналісти, зокрема Л.І. Аркуша, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, Ю.О. Гресь, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, Г.А. Матусовський, Р.Л. Степанюк, М.А. Погорєцький, О.В. Пчеліна, В.В. Тіщенко, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько та деякі інші. Науковий інтерес до даної криміналістичної категорії обумовлений практичною значущістю розробки тактичних операцій як складової окремої криміналістичної методики розслідування певного виду чи групи злочинів або специфічного прояву злочинної діяльності (вчинення кримінальних правопорушень у певних умовах, специфічних злочинцем чи у певний спосіб, тощо).

Окрім того, цікавим питанням є визначення місця тактичної операції у системі положень криміналістичної науки в силу того, що традиційно загальні її положення розглядаються в рамках розділу криміналістичної тактики, але конкретного оформлення та наповнення дана категорія набуває саме в рамках розділу криміналістичної методики при

розробці окремих методик розслідування конкретних видів злочинів [2, с. 194-199]. Слід вказати, що у вітчизняних підручниках з криміналістики тактична операція розглядається як один із засобів криміналістичної тактики [3, с. 145; 4, с. 247; 5, с. 245; 6, с. 224; 7, с. 305-306]. Відповідно в ідеї щодо віднесення тактичної операції до категорій криміналістичної методики хоч і є певна логіка, але слід погодитися із тим, що усі тактичні засоби в принципі набувають конкретики у застосуванні саме в рамках положень окремих криміналістичних методик розслідування певних видів чи груп злочинів. При цьому розробка їх здійснюється в рамках положень розділу криміналістичної тактики, що повністю відповідає їх природі.

В.М. Шевчук визначає тактичну операцію як комплекс узгоджених між собою однойменних і різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних і превентивних заходів, спрямованих на вирішення окремого тактичного завдання розслідування в даній слідчій ситуації, яке не може бути вирішено окремими або навіть декількома діями (заходами), і проведених за єдиним планом правомочними посадовими особами під керівництвом слідчого [8, с. 54]. Вчений є прибічником підходу щодо необхідності розроблення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій [9, с. 210]. Такі ідеї є закономірними у контексті розвитку наукового теоретичного знання про категорії криміналістичної науки та свідчать про їх практичну значущість в рамках діяльності з розкриття та розслідування злочинів.

1. Карабанов Д.О. Поняття тактичної операції як комплексного криміналістичного засобу. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 200–207.
2. Шепітько В.М. Роль типових тактичних операцій в системі забезпечення ефективності досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр.* 2007. Вип. 14. С. 194-199.
3. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.
4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В.Варфоломеева, В.Г.Гончаренко, В.І.Бояров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
5. Криміналістика: підручник. / За ред. В.В. Тіщенко. Стереотипне видання. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.
6. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
7. Криміналістика: підручник. / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
8. Шевчук В.М. Формування тактичних операцій у криміналістиці: актуальні проблеми сьогодення. *Криміналістика: традиції, новачі, перспективи : добірка наук. пр.* Харків: Право, 2020. С. 151-157.
9. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.

Денис ІГНАТЬЄВ

аспірант кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-0092-4200>

ЗАХИСТ СУДАМИ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ШЛЯХОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» в Україні введено воєнний стан, який в подальшому неодноразово продовжувався [1].

Внаслідок військової агресії росії проти України була тимчасово окупована частина території нашої держави. Вказане призвело до збільшення злочинів, передбачених ст. 111 (державна зрада) та ст. 111-1 (колабораційна діяльність) Кримінального кодексу України (далі – КК України), у скоєнні яких підозрюються/обвинувачуються громадяни України [2].

З початку введення воєнного стану по цей час в провадження Новомосковського

міськрайонного суду Дніпропетровської області надійшло: 31 кримінальне провадження за ст. 111 КК України; 89 кримінальних проваджень за ст. 111-1 КК України. У більшості цих проваджень обвинувачені не беруть участі в розгляді справи, оскільки знаходяться на тимчасово окупованій території України.

Перебування обвинувачених на окупованій території тягне за собою вирішення судом питання належного повідомлення обвинуваченого про судову справу щодо нього та в подальшому вирішення питання розгляду судової справи за відсутності обвинуваченого.

Частиною 2 статті 314 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначено, що підготовче судове засідання відбувається за обов'язковою участю обвинуваченого, але в цій же частині закріплено виняток із загального правила, а саме підготовче судове засідання без обвинуваченого провести можна у разі здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування [3].

У тих кримінальних провадженнях, в яких підозрюваний перебуває на окупованій території, здійснюється спеціальне досудове розслідування.

Під час судового провадження суд зобов'язаний викликати всіх учасників кримінального провадження, в тому числі й обвинуваченого.

Способи виклику учасників визначені в ч. 1 ст. 135 КПК України. Такими способами є вручення повісток про виклик надсиланням поштою, електронною поштою, факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

При цьому частиною 8 статті 135 КПК України закріплена спеціальна норма, яка регламентує виклик осіб, які перебувають на окупованій території. Щодо таких осіб, виклик можна здійснити розмістивши повістки про виклик в засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора. Після даних публікації особа вважається належним чином повідомлена про виклик.

При цьому, як закріплено в ч. 5 ст. 139 КПК України, якщо особа, яка перебуває на окупованій території, двічі не прибула до суду, то вона є такою, що ухиляється від явки до суду. Вказаний факт є підставою для здійснення спеціального судового провадження, тобто для розгляду справи за відсутності обвинуваченого (*in absentia*).

Спрощений виклик обвинуваченого шляхом публікацій повісток про виклик та в подальшому розгляд справи за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) беззаперечно прискорює розгляд справ цієї категорії.

Водночас вирішуючи питання щодо розгляду справи без обвинувачених (*in absentia*), спочатку необхідно з'ясувати, чи відповідає застосований державою порядок виклику до суду обвинувачених, які перебувають на окупованій території, та розгляд справи без обвинувачених (*in absentia*) вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [4].

Питання щодо розгляду справ без обвинувачених висвітлені Європейським судом з прав людини (далі – Суд; ЄСПЛ) в рішеннях у справах «COLOZZA проти ІТАЛІЇ» (рішення від 12 лютого 1985 р.), «SOMOGYI проти ІТАЛІЇ» (рішення від 18 травня 2004 р.), «SEJDOVIC проти ІТАЛІЇ» (рішення від 1 березня 2006 р.) [5; 6; 7].

У зазначених рішеннях Суд звертав увагу на те, що перш ніж розглядати справу без обвинуваченого, судам треба перевірити факт обізнаності особи про наявне щодо нього кримінальне провадження. Розгляд справи без наявності доказів вказаної обізнаності ЄСПЛ вважає порушення гарантованого ст. 6 Конвенції права на справедливий суд.

Частиною 1 статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та ч. 5 ст. 9 КПК України встановлено, що Конвенція застосовується, а практика Суду враховується судами України як джерело права [8].

Отож висновки Суду, які містяться, зокрема, у вищевказаних рішеннях Суду, повинні враховуватися судами України.

Відповідно до спеціального порядку виклику обвинуваченого, зазначеного в ч. 8 ст. 135 КПК України, особи, які перебувають на окупованій території, вважаються належним чином викликані в судове засідання після публікації повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

У разі не прибуття в судове засідання двічі вважається, що обвинувачений ухиляється від явки до суду, а тому можна справу розглядати за його відсутністю.

Отже, чинним кримінальним процесуальним законом встановлений алгоритм дій суду, які треба виконати для ухвалення рішення про розгляд кримінального провадження без

обвинуваченого (in absentia): встановити наявність пред'явленого обвинувачення (в тому числі і за ст. 111, 111-1 КК України); встановити перебування обвинуваченого на окупованій території; викликати обвинуваченого, опублікувавши повістку про судовий виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора; встановити факт неприбуття обвинуваченого на виклик до суду більше ніж двічі (тобто його ухилення від явки до суду).

Але чи є закріплений в ч. 8 ст. 135, ч. 5 ст. 139 КПК України захід, який вжитий державою, ефективним в розумінні ст. 6 Конвенції та чи досягає він результату, визначеному в цій статті Конвенції?

Із закріпленої в ч. 8 ст. 135 КПК України норми права вбачається, що зокрема, обвинувачений, який перебуває на окупованій території може викликатися до суду в спрощеному порядку – шляхом розміщення повісток про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

При цьому вказана норма пов'язує визначення моменту належного повідомлення обвинуваченого про виклик до суду лише з фактом публікації відповідних оголошень.

Як зазначено у вищезазначених рішеннях Суду, набуття особою статусу втікача само собою не є підставою для розгляду справи без такої особи. Матеріали судової справи обов'язково повинні містити докази обізнаності особи про кримінальне провадження щодо неї, а також докази того, що особа відмовилася від свого права брати участь у судовому засіданні.

На нашу думку, очевидним є те, що спосіб виклику обвинуваченого в судові засідання шляхом розміщення повісток про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора суперечить прецедентній практиці Суду. Само собою знаходження особи на окупованій території не є безумовною підставою для спрощеного виклику обвинуваченого до суду, і тим більше, для розгляду справу без обвинуваченого (in absentia).

Пов'язувати момент належного повідомлення обвинуваченого з днем розміщення оголошень також, на нашу думку, суперечить прецедентній практиці Суду. Очевидно, що розміщення публікацій про судовий виклик беззаперечно не підтверджує ознайомлення обвинуваченого з цими оголошеннями.

Отже, закріплений в ч. 8 ст. 135, ч. 5 ст. 139 КПК України захід не досягає результату, визначеному в ст. 6 Конвенції, оскільки не доводить факту відмови обвинуваченого від права брати участь у судовому засіданні та захищати себе самостійно.

Розгляд кримінальних проваджень за відсутності обвинувачених (in absentia), де обвинувачені викликалися до суду лише в порядку, передбаченому ч. 8 ст. 135 КПК України, є порушенням ст. 6 Конвенції. Вказане порушення Конвенції дає право засудженим вимагати справедливої сатисфакції в Суді. З метою зменшення ризику звернення таких засуджених до Суду судам України треба перевіряти наявність у матеріалах справи доказів обізнаності обвинуваченого про наявне щодо нього кримінальне провадження і в разі відсутності таких доказів вживати заходи для належного повідомлення особи.

Верховний Суд у своїх постановках надав оцінку способам належного повідомлення обвинуваченого про його кримінальне провадження. Верховний Суд вказав, що розгляд кримінального провадження за відсутності обвинуваченого (in absentia) без належного його повідомлення про розгляд справи є істотним порушенням норм кримінального процесуального права.

У постанові від 13 червня 2019 р. у справі № 607/9498/16-к Верховний Суд зазначив, що ключове значення для розгляду кримінального провадження без обвинуваченого відіграє обізнаність обвинуваченого про наявне щодо нього кримінальне провадження [9].

У постанові від 04 листопада 2021 року у справі № 326/1385/18 Верховний Суд дійшов висновку, що у цій справі обвинувачений належним чином повідомлений про справу щодо нього. Такими доказами Верховний Суд вважав: розміщення повісток на сайті; направлення поштою повідомлення про підозру та повісток за місцем знаходження особи; вручення повідомлення про підозру та повістки про виклик для передачі підозрюваному: захиснику, першому заступнику голови міської ради, голові ОСББ та свідку (який постійно спілкується з підозрюваним); показання допитаного свідка; направлення процесуальних документів за допомогою месенджера «Viber» на номер телефону, яким користувався підозрюваний (що на думку Верховного Суду є додатковим заходом, який не підміняє собою заходи, визначені КПК України, а доповнювали їх) [10].

У постанові від 10 березня 2020 р. у справі № 242/3982/16-к Верховний Суд належними доказами обізнаності обвинуваченого про наявне кримінальне провадження щодо нього вважав: направлення на адресу проживання та роботи підозрюваного поштою повідомлення про підозру та повістку про виклик до допиту до прокуратури; повідомлення про підозру шляхом направлення його до генерального консульства рф у м. Харкові щодо забезпечення відповідних заходів; направлення на адресу компетентних органів російської федерації запиту щодо надання міжнародної правової допомоги по кримінальному провадженню; здійснення дзвінка на номер телефону приймальні підозрюваного з метою вручення повідомлення про підозру [11].

Під час вирішення питання розгляду кримінального провадження без обвинуваченого (in absentia) необхідно: встановити наявність пред'явленого особі обвинувачення, зокрема за ст. 111, 111-1 КК України; встановити факт перебування обвинуваченого на окупованій території; розмістити повістки про виклик до суду обвинуваченого у засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора; перевірити наявність доказів щодо обізнаності обвинуваченого про наявне відносно нього кримінальне провадження; встановити факт ухилення обвинуваченого від явки до суду (неприбуття на виклик суду більше ніж двічі).

На нашу думку, захід, вжитий державою та визначений в ч. 8 ст. 135, ч. 5 ст. 139 КПК України, який передбачає виклик обвинуваченого до суду тільки шляхом розміщення відповідних публікацій у засобах масової інформації загальнодержавної сфери поширення та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора не є підтвердженням обізнаності обвинуваченого про кримінальне провадження. Отже, цей захід не досягає результату, передбаченому в ст. 6 Конвенції – обвинувачений відмовився від права бути присутнім в судовому засіданні та захищати себе самостійно. Розгляд справи без обвинуваченого (in absentia) за наявності виклику обвинуваченого лише оголошеннями є порушенням ст. 6 Конвенції та може призвести до стягнення Судом з держави справедливої сатисфакції, що ставить під загрозу національну безпеку України; 3) в разі вирішення питання щодо розгляду справи без обвинуваченого особливу увагу судам треба приділяти перевірці належного повідомлення обвинуваченого про наявне щодо нього кримінальне провадження. Доказами обізнаності обвинуваченого можуть бути будь-які докази, які прямо підтверджують вказану обставину, а саме: показання свідків, направлення повісток про виклик до суду обвинуваченому на: його особисту електронну пошту, електронну пошту його місця роботи; на месенджер номера телефону, яким користувався обвинувачений; публікація в засобах масової інформації висловлювання обвинуваченим думки щодо пред'явленого йому обвинувачення тощо.

Отже, на нашу думку, шляхом дотримання прав обвинуваченого, передбачених ст. 6 Конвенції (зокрема прав брати участь у судових засіданнях, захищати себе особисто) судами забезпечується право обвинувачених на справедливий суд. Вказане унеможливило стягнення Судом з держави справедливої сатисфакції, тим самим забезпечується національна безпека України.

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Справа «COLOZZA проти Італії»: рішення від 12 лютого 1985 р. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57462%22%5D%7D>.

6. Справа «SOMOGYI проти Італії»: рішення від 18 травня 2004 р. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-61762%22%5D%7D>.

7. Справа «SEJDOVIC проти Італії»: рішення від 1 березня 2006 р. Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-72629%22%5D%7D>.

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

9. Постанова від 13 червня 2019 р. Верховний Суд. Справа № 607/9498/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82492181>.

10. Постанова від 04 листопада 2021 р. Верховний Суд. Справа № 326/1385/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101100299>.

11. Постанова від 15 жовтня 2019 р. Верховний Суд. Справа № 242/3982/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238626>.

Оксана КАРПОВА

здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
(м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0009-7784-9460>

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК ЗІ СКЛАДІВ ТА БАЗ ЗБЕРІГАННЯ ТОВАРІВ

Суттєвим елементом криміналістичної характеристики є особа правопорушника, зміст якого визначається комплексом ознак, властивих особам, які вчиняють кримінальні правопорушення. Характеристика особи правопорушника, на думку М. В. Салтевського, повинна становити опис людини як соціально-біологічної системи, ознаки й властивості якої знаходять відображення у матеріальному середовищі та використовуються для розслідування кримінальних правопорушень. До них автор відносить біологічні, фізичні та соціальні властивості [1, с. 422].

Характеристика особи правопорушника як елемент криміналістичної характеристики розробляється на основі узагальнення слідчої практики, а також досягнень і розробок інших наук, зокрема юридичної психології та кримінології. У кримінології характеристику особи правопорушника розглядають за такими ознаками: соціально-рольові: найближче оточення, сімейні, побутові, виробничі та загально цивільні відносини; соціально-демографічні: вік, стать, освіта, професія і вид занять, соціальний стан, місце проживання, сімейний стан, житлово-побутові умови та матеріальне забезпечення; морально-психологічні: світогляд, інтелектуальні ознаки, ціннісні орієнтації, рольові особливості, рівень потреб, психічні аномалії, осудність; кримінально-правові: характер та спрямування посягань, мотиви злочину, одиночний чи груповий характер посягань, термін і вид покарання [2, с. 132]. В основі кримінально-психологічної характеристики лежать домінуючі позиції особистості, її спонукання, стійкі цілі та способи вчинення злочину, мотиви, міра десоціалізації особистості, характер антисоціальної спрямованості.

Відомості щодо особи злочинця, які містяться в криміналістичній характеристиці, використовуються комплексно для вирішення як загальних, так і окремих завдань розслідування, зокрема встановлення та розшук особи підозрюваного на початковому етапі.

Розглянемо характеристику особи правопорушника, який вчиняє крадіжки зі складів та баз зберігання товарів, спираючись на розробки вчених та матеріали судово-слідчої практики.

Фізичні характеристики особи злочинця впливають на спосіб вчинення кримінального правопорушення та, відповідно, на утворення слідів, властивих тому чи іншому способу. Злочинці, наділені значною фізичною силою, можуть використовувати способи проникнення до приміщень, пов'язані з руйнуванням перешкод, в тому числі за допомогою знарядь зламу, що потребують застосування значних зусиль (ломи, кувалди).

Вік особи впливає на складові способу вчинення злочину. Під час вчинення крадіжки неповнолітніми частіше за все відсутні підготовка до вчинення злочину та приховування його слідів. В. А. Журавель звертає увагу, що «спостерігається значне омолодження квартирних злодіїв, середній вік яких становить 25 років (лише кожний п'ятий з числа засуджених за крадіжку був старше 29 років). Водночас серед засуджених за крадіжки державного і колективного майна вдвічі більше питома вага осіб середнього віку (30–49 років)» [3, с. 374–375]. Проведеним нами дослідженням встановлено, що крадіжки зі складів вчинюють у 92 % чоловіки: віком від 18 до 25 років (28 %), від 25 до 40 років – 46 %, від 40 до 55 – 26 %. Жінки беруть участь у вчиненні крадіжок, в основному, в групі як: спостерігачі на стадії підготовки до злочину; водії транспортних засобів на заключній стадії; реалізатори викраденого майна.

Соціально-демографічні характеристики особи злочинця меншою мірою впливають на механізм вчинення злочину, тому ймовірніше, є кримінологічною характеристикою. Визначальною характеристикою є рівень освіти. Результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та вироків судів свідчать, що 45 % злочинців мають повну середню освіту; професійно-технічну – 27 %; незакінчену вищу – 4 %; вищу – 21 %, не мають середньої освіти – 3 %. У більшості правопорушників відсутні чіткі моральні устої, вони не мають сім'ю чи перебувають у тимчасових позашлюбних відносинах.

Морально-психологічним характеристикам особи правопорушника приділяється достатньо уваги з боку не тільки криміналістів, а й вчених у галузі юридичної психології та кримінології. В юридичній психології поділяють особистісні характеристики злочинця за типами сексуально-насиленницького, насильницького, корисливо-насиленницького, корисливого тощо. Всіх злочинців корисливої спрямованості, включно з грабіжниками, розбійниками, шахраями тощо можливо об'єднати в одну групу, що характеризується стійкістю корисних спонукань. Особа крадія, як правило, деформована його стійкою присутністю у кримінальному середовищі, дефектами виховання вже у ранньому віці, хронічним незадоволенням насущними потребами, постійною ситуативною залежністю. Корисні злочини пов'язані не з окремими корисними мотивами, а загальною корисною спрямованістю особистості, яка і є системоутворюючим фактором поведінки особи. Погляди та потреби крадіїв виключно корисні та не пов'язані із загальноприйнятими соціальними та моральними цінностями. Відсутність соціальної адаптації посилюється такими чинниками, як відсутність спеціальності, постійного місця роботи, сім'ї, а інколи і місця проживання. Крадії характеризуються постійною антисуспільною спрямованістю поведінки: вживання наркотиків, пияцтва. Однак зазначене меншою мірою стосується осіб, які вчиняють крадіжки зі складів порівняно, наприклад, з квартирними крадіжками та грабіжниками. Під час учинення крадіжок перебували у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння 10 % та 5 % осіб відповідно. Як правило, вони також схильні до вчинення інших видів кримінальних правопорушень: хуліганства, у сфері обігу наркотиків, грабежів. Риси характеру крадія: прагнення до незаконного збагачення, жадібність, нечесність, егоїзм та інші формуються під впливом загальної корисної спрямованості його діяльності.

Серед соціально-побутових характеристик особи правопорушника важливе значення має місце проживання. Проведеним дослідженням встановлено, що 42 % крадіїв проживало у безпосередній близькості від місця вчинення крадіжки. Серед крадіїв практично відсутні так звані крадії – «гастролери». За місцем роботи особи правопорушників характеризуються так: без постійного місця роботи або навчання становлять 59 % від загальної кількості злочинців; працюючі – 17 %; учні професійно-технічних училищ коледжів, технікумів – 17 %; студенти вищих навчальних закладів – 7 %.

Соціально-правові характеристики особи правопорушника являють найбільшу цікавість для розслідування, оскільки пов'язані не тільки з такими елементами криміналістичної характеристики, як спосіб вчинення та предмет посягання, а й визначають тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту. Основними з таких характеристик є професійні злочинні навички та досвід діяльності. За цими критеріями В. А. Журавель поділяє крадіїв на дві групи: 1) професійні злочинці, для яких крадіжки є основним джерелом існування, які, як правило, раніше були засуджені за аналогічні злочини та у цьому значенні злочинна діяльність є однією з найбільш сталих і «рецидивнебезпечних»; 2) особи, які вчинили крадіжку через якісь конкретні обставини, що склалися та, як правило, викрадають предмети невеликої кількості, що перебувають на виду та намагаються швидко залишити місце крадіжки [3, с. 374]. Такої ж класифікації дотримуються і автори підручника з криміналістики [4].

Дещо розширює наведену класифікацію М. В. Салтевський, виділяючи три групи: «а) примітивні неорганізовані злочинці, що вчиняють крадіжки без використання технічних засобів, поодинокі, за наміром, що раптово виник. Побачив річ – узяв; відчинені двері в салоні – забрав речі; відкритий гараж – викрав інструменти тощо; б) кваліфіковані злодії – це особи зі стійкою антисуспільною установкою, мають навички крадіжок певних предметів, речей, грошей, коштовностей. Вони знають куди хазяїн ховає такі об'єкти. Це, як правило, раніше засуджені за аналогічні злочини. Нерідко вони об'єднані в групу, керовану авторитетом; в) професійні злодії, що вчиняють крадіжки внаслідок постійної антисуспільної установки. Вони мають злочинні навички, раніше майже всі засуджені. Обов'язково об'єднані в злочинні групи, збройні, мобільні» [1, с. 477].

Узагальнюючи наведені вище думки науковців та враховуючи результати аналізу судово-слідчої практики, вважаємо, що за ступенем володіння професійними навичками крадіїв можна поділити на такі групи: 1) не професійні злочинці і, які, як правило, вперше вчиняють правопорушення та за обставинами (хвороба, звільнення з роботи, відсутність роботи) опинились у тяжкому матеріальному становищі (20 %); 2) випадкові, які викрадають майно, що не достатньо охороняється (35 %); б) кваліфіковані злочинці зі стійкою спрямованістю на вчинення правопорушення, які мають досвід вчинення крадіжок, відповідну підготовку та професійний інструмент (45 %).

Кваліфікація злочинців корелюється з особою потерпілого, тобто власника складу

або частини майна на складі: професійні крадії, як правило, вибирають сховища з коштовною продукцією, незважаючи на можливі складнощі з проникненням на територію складу. І, навпаки, непрофесійні крадії вибирають менш охоронювані склади, незважаючи на наявність у них матеріальних цінностей.

Залежності від предмета злочинного посягання вважаємо доцільним поділення злочинців на групи, які спеціалізуються на викраданні: а) предметів, призначених для подальшого продажу: продовольчі, непродовольчі товари, товари промислового призначення: заготовки та напівфабрикати, що викрадаються, як правило, на замовлення організованими злочинними угрупованнями; б) предметів, призначених для їх подальшого використання у сфері послуг або промисловому виробництві як самим крадієм, так і колом його родичів, друзів, знайомих: будівельні матеріали, сільськогосподарська продукція (фрукти, зерно), полімерні матеріали, заготовки з металу тощо; в) предметів, що використовуються безпосередньо крадієм для власного споживання: побутові речі, продовольчі товари, алкогольні напої, засоби для відпочинку, сільськогосподарський інвентар, інструменти, що викрадаються, як правило, зі слабо захищених складів або відкритих майданчиків.

1. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

2. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Васи́левич В. В. Кримінологія : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужа. Київ : Атіка, 2003. 400 с.

3. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого: науково-практ. видання для слідчих і дізнавачів. 2-е вид. перероб. і допов. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

4. Криміналістика : мультимедійний підруч. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/kruminalist/index.html>.

Анастасія КОЗУБСЬКА

здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-4701-2030>

ЩОДО СТРУКТУРИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Криміналістична характеристика, безумовно, посідає одне із центральних місць методики розслідування кримінального правопорушення.

Криміналістична характеристика представляє собою інформаційну модель, що являє собою якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів [1, с. 252].

При цьому В.Ю. Шепітько зазначає, що сутність криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона розглядається як система, що містить ознаки і дані про закономірні зв'язки слідів, які виражені відповідним ступенем вірогідності, встановленої на підставі узагальнення даних матеріалів кримінальних проваджень та апробованих слідчою практикою. Такі дані складають основу для побудови систем типових версій, що використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань, висуненні робочих версій [2, с. 367-368].

Володіння вичерпними відомостями криміналістичної характеристики підвищує ефективність розробки та використання рекомендацій щодо аналізу слідчих ситуацій, побудови та перевірки версій, планування розслідування злочинів, організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій і комбінацій, належної взаємодії при виявленні, фіксації злочинів, а також інших завдань щодо розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень [3, с. 316].

Криміналістична характеристика являє собою сукупність елементів. Стосовно її структури, то більшість авторів називає 4–5 елементів, причому майже всі – предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, особу злочинця, «слідову картину» й обстановку вчинення злочину [4, с. 286].

В залежності від кримінального правопорушення кількісний склад вказаних елементів може бути змінений.

Причина динамічності кількісного складу досліджуваної дефініції викликана переважно особливостями методики розслідування окремих видів кримінальних

правопорушень з одного боку та нормами матеріального права, зокрема кримінального.

Крім цього, суттєвий вплив на формування методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень здійснює режим правового регулювання суспільних відносин, на яке посягають протиправні діяння правопорушника.

Пропонуємо розкрити елементи криміналістичної характеристики залишення в небезпеці малолітніх осіб.

Предмет злочинного посягання у теорії криміналістики деякими авторами розглядається як сукупність відомостей про найбільш типові безпосередні предмети злочинного посягання, які дозволяють судити про інтереси і деякі властивості особистості злочинця. Для криміналістичної характеристики він важливий також і як слідоутворюючий об'єкт, оскільки опис його ознак дозволяє спрогнозувати, виявити наявність слідів в елементах обстановки вчинення злочину. На відміну від кримінально-правового поняття предмета злочину, на думку науковців, у криміналістичному розумінні предметом (об'єктом) посягання може виступати тіло людини (її життя чи здоров'я) [5, с. 411-412].

Досліджуючи предмет злочинного посягання у контексті криміналістики, зауважимо, що у злочинах досліджуваної категорії предметом виступає життя та здоров'я потерпілого. Таким чином, предмет посягання можна віднести до структури криміналістичної характеристики.

Спосіб вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи посідає одне із центральних місць системи криміналістичної характеристики.

Саме під впливом зазначеного елемента, як зазначають В.А. Бідняк, Г.С. Бідняк та К.О. Чаплинський, відбувається формування слідової картини. Прояви способу в матеріальному чи віртуальному середовищі надають можливість мати доказову базу, висунути версії, встановити особу злочинця тощо [6, с. 25].

Водночас наголошуючи на важливості дослідження способу, Н.В. Павлова зазначає, що спосіб учинення злочину виступає головним і єдиним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між всіма структурними елементами криміналістичної характеристики [7, с. 23].

На підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що спосіб вчинення даного виду злочинів характеризується неповнотою структури, зокрема відсутністю способу підготовки до вчинення кримінального правопорушення.

Це пояснюється тим, що хоча дана категорія злочинів науковцями галузі кримінального права і віднесена до умисних, проте умисел виникає раптово, що своєю чергою унеможливляє готування.

Таким чином, елементами способу вчинення залишення в небезпеці малолітньої особи виступають безпосереднє вчинення та способи маскування (приховування) протиправної діяльності.

Не менш важливим елементом криміналістичної характеристики у провадженнях даної категорії виступає слідова картина, оскільки вона несе в собі масив інформації про події минулого, і одним з головних завдань посадових осіб правоохоронних органів є виявлення таких слідів, їх вивчення, дослідження та проведення аналізу на основі отриманої інформації [8, с. 450].

Як вважає О.Г. Кривокурс, досліджуючи методику розслідування злочинів, пов'язаних із вчиненням злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, доходить висновку, що слідова картина злочину є одним з ключових елементів криміналістичної характеристики та залежить від способу вчинення злочину [9, с. 72].

На відміну від способу слідова картина залишення в небезпеці представлена повною структурою, оскільки протиправні діяння знаходять своє відображення у матеріальних, ідеальних та цифрових слідах.

Важливим елементом слідової картини, зважаючи на предмет злочинного посягання (життя та здоров'я потерпілого), виступає документація (документальні сліди) закладів МОЗ, органів державної влади, місцевого самоврядування тощо.

Розглянемо обстановку вчинення кримінального правопорушення в контексті залишення в небезпеці малолітньої особи. Для розкриття криміналістичної характеристики вказаний елемент відіграє суттєве значення, оскільки здійснює суттєвий вплив на спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Розкриваючи обстановку в контексті злочинів досліджуваної категорії, на наш погляд, необхідно звернути увагу на час вчинення кримінального правопорушення та місце.

При цьому вказані дефініції доцільно розглядати в широкому розумінні. Ми маємо

на увазі, що в ході розслідування необхідно визначити не тільки короткий проміжок часу, коли сталось кримінальне правопорушення, але і приділити увагу таким категоріям як день тижня, пора року тощо, оскільки це відіграє вирішальне значення для формування способу вчинення кримінального правопорушення.

Ми дотримуємось тієї ж позиції стосовно місця вчинення кримінального правопорушення. Тобто пропонуємо розглядати як місце, де безпосередньо відбувся злочин, так і приділити увагу визначенню географічного розташування.

Такий підхід, на наш погляд, дозволить більш глибоко та точно встановити кореляційні зв'язки між обстановкою та умовами вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Не слід нехтувати також і розкриттям умов, які окремо або в сукупності сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Оскільки це дозволить насамперед більш детально встановити детермінанти вчинення залишення в небезпеці, що своєю чергою дозволить вжити заходи щодо ефективної профілактики кримінальних правопорушень даної категорії.

Дослідження особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, пов'язані із залишенням в небезпеці потерпілої особи, дозволить забезпечити функціонування дієвого механізму профілактики. Крім цього, маючи достатні відомості про особу правопорушника, слідчим можуть бути запропоновані обґрунтовані версії, на основі яких буде складено план розслідування.

Проаналізувавши підходи науковців щодо елементів особи злочинця та потерпілого, можемо констатувати, що групи характеристик змінюються залежно від складу кримінального правопорушення. Не є виключенням і кримінальні правопорушення досліджуваної категорії.

Проте без володіння правоохоронними органами інформацією щодо основних характеристик осіб, які вчиняють певні категорії злочинів, гарантувати цей успіх не завжди можливо, оскільки розслідування за таких обставин здійснюється в умовах інформаційної недостатності [10, с. 41].

Таким чином, пропонуємо в процесі розслідування вказаного елемента криміналістичної характеристики приділити увагу дослідженню моральних (психологічних), біологічних та соціальних якостей правопорушника.

Досліджуючи особу потерпілого, на нашу думку, важливим залишається розкриття соціально-демографічних та психофізіологічних властивостей.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що криміналістична характеристика залишення в небезпеці малолітньої особи включає в себе предмет посягання, обстановку і умови, спосіб вчинення кримінального правопорушення, слідову картину, особу злочинця та особу потерпілого.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення даної категорії характеризується своєю неповнотою (відсутністю елемента підготовки).

Зазначені елементи перебувають у кореляційній залежності. Найбільший вплив на спосіб чинить обстановка та особа злочинця та потерпілого, натомість спосіб та предмет виступають основними слідоутворюючими компонентами.

1. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г.І. Криміналістика : навч. посіб. Київ. 2005. 368 с.

2. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібо В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.] за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Київ, 1998. 684 с.

3. Олійник С.В. Деякі елементи криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. № 1. 2016. С. 307-317.

4. Єфімов М.М. Наукові диспути щодо структури криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2024. С. 284-290. DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-284-290.

5. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

6. Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 206 с.

7. Павлова Н.В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. ун-т внутр. справ, 2007. 216 с.

8. Кривопис О.Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 12. С. 450-453.

9. Кривопис О.Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... доктора філософії: 081. Дніпро, 2024. 226 с.

10. Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян : монографія. Дніпро, 2019. 190 с.

Олександр КОЛЕСНИЧЕНКО
здобувач кафедри кримінального
процесу Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса , Україна)

ПОСТАНОВА ПРОКУРОРА ПРО ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗМІСТУ У КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Положення КПК України доволі несуперечливо визначають вимоги щодо змісту постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину: прокурор у відповідному рішенні, крім відомостей, передбачених ст. 251 КПК України, зобов'язаний: 1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину; 2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Поряд із цим, у судовій практиці, у тому числі практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС), повсякчас виникають питання щодо відповідності постанов прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину вимогам КПК України. Цей аспект має вкрай важливе значення, оскільки від належного оформлення даного кримінального процесуального акта залежить допустимість доказів, отриманих за результатами відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

З огляду на це, в межах даної роботи ми маємо на меті проаналізувати окремі правозастосовні проблеми, які виникають у практиці ККС ВС щодо належного викладення змісту постанов прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину та впливу відповідних процесуальних порушень на допустимість отриманих доказів.

У п. 7 ч. 1 ст. 251 КПК України вказується на те, що постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться. У судовій практиці є випадки, коли стороною захисту подавалось клопотання про недопустимість доказів, отриманих за результатами контролю за вчиненням злочину, оскільки прокурор у своїй постанові неправильно визначив форму контролю і замість спеціального слідчого експерименту надав доручення на проведення імітування обстановки вчинення злочину. З цього приводу ККС ВС зазначив, що «хоча прокурором і неправильно визначено назву різновиду НСРД – контроль за вчиненням злочину у виді імітування обстановки злочину, однак у самій постанові було надано обсяг повноважень саме на проведення спеціального слідчого експерименту, який відповідно до змісту протоколу за результатом проведення НСРД фактично був проведений у рамках доручення прокурора» [1]. Фактично Суд при оцінці істотності порушення вимог кримінального процесуального закону виходить не із формального визначення негласної слідчої (розшукової) дії, а з обсягу повноважень, які надавались кримінальним процесуальним актом.

Так само ККС ВС не визнає істотним порушенням кримінального процесуального закону відсутність у постанові прокурора відомостей щодо початку і тривалості вказаного контролю за вчиненням злочину, оскільки такі відомості містяться у протоколі цієї негласної слідчої розшукової дії. Проте варто зауважити, що норма п.4 ч.1 ст. 251 КПК України вимагає, аби постанова містила відомості про початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії [2].

Доволі поширеними є ситуації, коли стороною захисту висувається теза про недопустимість отриманих доказів через те, що у постанові прокурора не було вказано про обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину, як того вимагає норма п.1 ч.7 ст. 271 КПК України. Як правило, суди не визнають такий недолік істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону [3]. У більшості випадків суд посиляється на обґрунтування прокурором у постанові про проведення контролю за вчинення злочину необхідності проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, із якого вбачається відсутність провокації [4]. Втім, у деяких рішеннях ККС ВС погоджується із висновками суду апеляційної інстанції про те, що це є порушенням [5].

Цей перелік прикладів недотримання прокурором вимог до змісту постанови про здійснення контролю за вчинення злочину не є вичерпним, але він засвідчує загальну тенденцію правозастосовної практики щодо визнання доказів недопустимими, відповідно до якої ККС ВС відходить від формальної концепції оцінки порушень вимог кримінального процесуального закону, а здійснює більш змістовну оцінку впливу таких порушень на дотримання прав та свобод осіб.

1. Постанова Верховного Суду від 15 жовтня 2024 року, судова справа № 303/1425/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122333175>.
2. Постанова Верховного Суду від 15 жовтня 2020 року, судова справа № 225/1952/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92458388>.
3. Постанова Верховного Суду від 17 грудня 2019 року, судова справа № 682/1595/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86566127>.
4. Постанова Верховного Суду від 25 лютого 2020 року, судова справа № 164/2506/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985208>.
5. Постанова Верховного Суду від 14 листопада 2024 року, судова справа № 753/19724/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123193800>.

Катерина ПОКРАСА

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0002-7810-9877>

**СЛІДОВА КАРТИНА УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ
АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА, ВЧИНЕНОГО
ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ**

Характеристика типових слідів, що залишаються після вчинення протиправного діяння, є структурним елементом криміналістичної характеристики будь-якого виду злочину. На думку М. В. Салтевського, типова слідова картина є поняттям збірним, що містить опис ідеальних та матеріальних відображень ознак кримінального правопорушення на момент його виявлення. Поняття «слідова картина» містить матеріальні сліди як наявні, так і ймовірні, їх розташування та види, особливості часу, місця вчинення злочину, розташування та видів схованок і деякі інші ознаки. Слідова картина містить також джерело ідеальних відображень, тобто людини, яка може бути свідком, очевидцем, потерпілим або підозрюваним [1, с. 420–421]. З визначення автора зрозуміло, що він пов'язує слідову картину, насамперед, з елементами обстановки вчинення злочину. Такої ж думки дотримуються М. М. Єфімов та І. В. Пиріг зазначаючи, що сліди є джерелом інформації про подію кримінального правопорушення та, відповідно, особу злочинця. Більшість слідів залишаються на місці їх учинення, тому є зрозумілим їх взаємозв'язок із обстановкою. Відомості щодо слідів правопорушення дають змогу встановити інформацію про способи, обстановку, особу злочинця тощо [2, с. 19].

Сліди є результатом взаємодії суб'єктів вчинення злочину між собою й об'єктами

матеріального середовища, відображають механізм учинення злочину та являють собою будь-які зміни матеріального середовища, що виникли внаслідок вчинення правопорушення та є його наслідками. На думку Є. В. Пряхіна, вони охоплюють: зміни в речовій обстановці; предмети – речові докази; сліди-відображення; документи – письмові докази; ідеальні сліди; запахів сліди, мікрочастки, біологічні сліди тощо [3, с. 11–12]. О. В. Лускатов, крім слідів-відображень, відносить до слідової картини окремі елементи обстановки на місці події; знаряддя вчинення правопорушення або інші предмети, навмисно чи ненавмисно залишені правопорушником; запахи; звуки [4, с. 411].

Ми погоджуємось з висловленими думками вчених щодо характеристики сукупності матеріальних та ідеальних слідів, що становлять поняття «слідової картини». Вважаємо, що як елемент криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, сліди більше пов'язані не з обстановкою вчинення злочину, а зі способами підпалу та характеризують професійні навички особи злочинця.

Специфіка кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами, полягає в тому, що їм властиві три групи слідів, а саме: 1) сліди, що характеризують безпосередньо пожежу, як природне явище, механізм та причину її виникнення, інтенсивність, напрям розвитку, шляхи поширення процесу горіння на різних ділянках; 2) матеріально-фіксовані відображення поведінки людей, які мають стосунок до виникнення пожежі; 3) ідеальні сліди [5].

Дослідження слідів, віднесених до першої групи на підставі положень, розроблених природничими науками: фізикою, хімією, теорією горіння тощо, дозволяє одержати значний обсяг об'єктивної криміналістичної інформації щодо механізму злочину, засобів, умов і обстановки його вчинення. На підставі інформації, що міститься в матеріальних слідах першої групи, робляться припущення щодо осередка пожежі, оскільки, наприклад, такі ознаки, як обвуглювання, оплавлення, вигорання, деформація, сліди кіптяви, мають безпосередній стосунок до утворення осередкового конусу. Поява таких слідів пояснюється природою процесу горіння. Можна виділити дві основні стадії горіння. На першій, підготовчій, стадії відбувається нагрівання і розкладання твердої горючої речовини, своєрідне її перетворення в газоподібні і пароподібні продукти. На другій стадії відбувається саме горіння, тобто пароподібні і газоподібні продукти розкладання та випарування поєднуються з киснем повітря, вступаючи в екзотермічну реакцію окислювання, що супроводжується виділенням диму, тепла і утворенням полум'я. За наявності таких слідів можна судити про палаючі речовини, температурний режим в зоні горіння, напрямки та шляхи поширення вогню.

У зв'язку з означеним до слідів цієї групи необхідно віднести ті, що утворюються внаслідок впливу високої температури полум'я та продуктів горіння, тобто сліди впливу небезпечних факторів пожежі на різні конструкції будинків і споруд, інші предмети навколишнього середовища:

- сліди вигорання й обвуглювання різного ступеня, характерні для горючих речовин і матеріалів;
- сліди кіптяви, конденсація продуктів горіння на предметах навколишнього середовища, різних конструкціях;
- сліди деформації й оплавлення, характерні для деяких синтетичних і металевих предметів;
- зміна кольору, що утворюються внаслідок впливу високих температур на металеві конструкції;
- сліди впливу небезпечних факторів пожежі на живі організми: людей, тварин, що проявляються у вигляді різного ступеня опіків; позі трупа, місця його розміщення щодо осередку пожежі та предметів навколишнього середовища, наявність у крові і легенях двоокису вуглецю, травми, заподіяні обваленням конструкцій тощо.

Матеріально-фіксовані сліди утворюються завдяки впливу злочинця на предмети навколишньої обстановки під час вчинення злочину. До таких слідів належать традиційні трасологічні сліди: рук, взуття, транспортних засобів, знарядь злому тощо, що властиві будь-якому виду кримінальних правопорушень, а також знаряддя та засоби, що мають безпосередній стосунок до виникнення пожежі з ознаками підпалу. Це можуть бути різноманітні спеціально виготовлені чи пристосовані технічні пристрої; сліди розлитих горючих і легкозаймистих рідин; предмети, матеріали та речовини виробничо-побутового призначення, використані як засоби підпалу.

Залежно від часу вчинення злочину (денний, вечірній, нічний) утворюються ідеальні сліди, що відображаються у пам'яті людей та можуть містити інформацію про місце

виникнення пожежі й обставини, що характеризують її розвиток: шляхи поширення вогню, колір, запах полум'я і диму, напрямок і силу вітру у разі виникнення пожежі на відкритій місцевості; дані, що характеризують поведінку тих чи інших осіб, які мають стосунок до виникнення пожежі.

Окрім матеріальних та ідеальних слідів, на сучасному етапі розвитку криміналістики потрібно визначити ще одну групу – електронні (цифрові) сліди, що утворюються у вигляді появи або зміни комп'ютерної інформації та зберігаються на електронних носіях і можуть бути використані під час розслідування кримінальних правопорушень [6, с. 248]. Під час розслідування підпалів такі сліди можуть бути зосереджені на камерах відеоспостереження, розташованих на вулиці чи біля входу в будівлю або у самому приміщенні, де виникла пожежа. Також можливо збереження цифрової інформації на телефонах випадкових перехожих – свідків події або на відеореєстраторах автомобілів, що опинились поруч (наприклад, при підпалах автомобілів). Крім того, можливо знаходження цифрових слідів на відеокameraх спостереження у магазинах, де злочинець купував необхідні для вчинення підпалу матеріали та обладнання на стадії підготовки до злочину.

Спираючись на думки науковців та аналіз матеріалів кримінальних проваджень, можна навести класифікацію слідів, що виникають під час розслідування знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, та становлять зміст криміналістичної характеристики цього виду кримінальних правопорушень, а саме:

1. Сліди в широкому розумінні, а саме зміни обстановки, що можуть свідчити про підготовку до вчинення підпалу: розміщення легкозаймистих матеріалів біля джерела запалювання, відкриті заздалегідь вікна та двері, приведені у несправність вогнегасники та інші засоби гасіння та водопостачання тощо. До цієї групи можна також віднести сліди маскуванню підпалу під нещасний випадок або порушенні правил протипожежної безпеки: виведення з ладу електричних приладів, їх розміщення біля осередку пожежі та ін.

2. Сліди-предмети та сліди речовини, що було використано як засоби вчинення злочину та які можуть свідчити про ознаки підпалу: просочені легкозаймистою речовиною ганчірки, папір; залишки самої речовини (бензин, керосин, розжарювач вугілля, спирт, спиртовмісні суміші тощо); ємності з речовиною або з-під легкозаймистої речовини; сірники, запальнички, свічки чи залишки парафіну; газові балони чи інші пристрої для запалювання або частини з них (наприклад, годинниковий механізм); труп людини або тварини, сліди на тілі яких можуть свідчити про причину смерті, та, відповідно, причину виникнення пожежі та ін.

3. Сліди-відображення: папілярних візерунків рук (часто виявляються природно під дією кіптяви методом окопчення); взуття; слідів зламу у разі проникнення злочинця у приміщення та вчинення підпалу всередині; транспортних засобів на шляху прибуття злочинців на місце вчинення злочину тощо.

4. Цифрові (електронні) сліди, що містяться на камерах відеоспостереження, визначених нами вище.

1. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

2. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підручник. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.

3. Батюк О. В., Благута Р. І., Гумін О. М. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

4. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. Криміналістика : підручник. 2-е вид., перероб. і допов. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

5. Особливості розслідування окремих видів злочинів : мультимедійний навч. посіб. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/orovz/lections/lection10.html>

6. Пиріг І. В. Поняття та властивості цифрових слідів і їх місце в системі криміналістики. *Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф. (Харків, 08.11.2024). Харків, 2024. С. 247–250.

Віталій САЛАМАХА

аспірант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
(м. Харків, Україна)

<https://orcid.org/0009-0008-0861-3799>

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Протидія злочинам проти життя та здоров'я особи вже тривалий час залишається одним із головних завдань державного апарату. Таке завдання є комплексним, адже передбачає попередження, профілактику, ефективне розслідування й інші форми реагування на протиправні діяння та суспільно небезпечну поведінку окремих осіб, їх груп, злочинних угруповань. Нашу увагу привертає проблематика доказування та судового розгляду злочинів проти життя і здоров'я, що залишаються одними з найпоширеніших серед зареєстрованих кримінальних правопорушень, однак досі не стали об'єктом комплексного дослідження вчених.

Доказування традиційно ототожнюють із кримінальним процесуальним пізнанням, що полягає в реалізації практичних дій і проведенні логічних аналітичних операцій, котрі фактично полягають у формуванні, перевірці й оцінці фактичних даних, які потенційно можуть набути статус доказів і будуть покладені в обґрунтування та мотивування відповідних процесуальних рішень [1, с. 12].

Головну мету доказування також визначають як «переведенні неочевидного (невідомої події) в очевидне шляхом дотримання передбаченого законом порядку» [2, с. 75-76]. Тому особливу складність у такій діяльності становить пізнання та доказування суб'єктивної сторони у злочинах проти життя та здоров'я особи.

Вчені та практики, як правило, пов'язують суб'єктивну сторону зі встановленням мотивів учинення злочину, а винуватість особи встановлюють на підставі комплексної оцінки зібраних доказів. Водночас доктриною кримінального права визначено, що суб'єктивна сторона злочину відображає внутрішнє психічне ставлення винної особи до вчиненого діяння та його наслідків [3, с. 49]. Вона має відносну самостійність, оскільки формує, спрямовує та регулює об'єктивну сторону злочину. Основними юридичними ознаками суб'єктивної сторони є форма вини, мотив та мета.

Вина є основною та обов'язковою характеристикою суб'єктивної сторони злочину. Вона проявляється через об'єктивні ознаки, що визначають об'єкт, предмет і об'єктивну сторону злочину. Абстрактна вина, яка не пов'язана з конкретним суспільно небезпечним діянням, не може існувати. Вина виражає психічний зв'язок між особою, яка вчинила злочин, і її діянням [4, с. 415].

Форма вини визначається кримінальним законодавством як поєднання певних ознак свідомості та волі особи, що вчиняє суспільно небезпечне діяння. Це поєднання відображає психічне ставлення особи до діяння та його наслідків. Законодавство України передбачає дві форми вини: умисел (прямий і непрямий) та необережність (злочинна недбалість і злочинна самовпевненість) [5].

Під час доказування суб'єктивної сторони злочинів проти життя та здоров'я особи, слід підходити комплексно до дослідження всієї сукупності обставин справи. Це і врахування обстановки злочину, способу вчинення, застосованих знарядь і засобів, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причин припинення протиправних дій, поведінку винного та потерпілого, що передувала події, особливості розвитку їхніх взаємовідносин. Сукупна оцінка вказаних обставин і чинників дозволяє надати події правильну правову кваліфікацію. Наприклад, доведення появи корисливого умислу до моменту вчинення вбивства свідчить про доцільність кваліфікації дії особи за ознаками вчинення умисного вбивства з корисливих мотивів. Якщо такий умисел виник після, то вже слід буде казати про умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України – за відсутності інших обтяжуючих обставин) та вчинення крадіжки. Такі складні нюанси підлягають ретельній оцінці та доказуванню, адже усвідомлення особою можливості притягнення її до кримінальної відповідальності за фактом учинення більш тяжкого кримінального

правопорушення, як правило, актуалізує для неї бажання маніпулювати окремими даними, що стосуються події кримінального правопорушення. Водночас і завданням кримінального права, і кримінального провадження є притягнення особи до відповідальності по мірі її вини. Тож нехтувати таким важливим завданням, як забезпечення повного, швидкого та неупередженого розслідування просто недопустимо.

Складність доказування суб'єктивної сторони полягає в тому, що її змістовні складові пов'язані з особою, особливостями сприйняття нею обставин дійсності та їх відтворенням з огляду на умовиводи, упередження. Однак не можна не погодитися з позицією, що поняття вини та винуватості мають суттєві відмінності. Вина є об'єктивною юридичною категорією, яка є частиною предмета доказування в кримінальному процесі, тоді як винуватість відображає емоційне ставлення особи до свого вчинку, включаючи осуд своїх протиправних дій. Вина нерозривно пов'язана з осудністю, яка, своєю чергою, ґрунтується на адекватності поведінки особи. Невинуватість, на відміну від вини, розглядається не лише через процес доказування, а й через презумпцію, за якою особа вважається невинуватою до моменту доведення її вини у конкретному злочині. Вона має вторинний характер, оскільки встановлюється після оцінки вини в межах кримінального процесу. Невинуватість може мати матеріальний характер (ґрунтується на положеннях кримінального права) або формальний (пов'язаний із процесуальними аспектами, коли вина не доведена належними і достовірними доказами). Мотив і мета, як складові суб'єктивної сторони злочину, мають значення для кваліфікації дій особи, однак їх встановлення не належить до першочергових заходів [6].

Процесуальні джерела доказів є нормативно визначеними, як і процедура їх отримання. Тож, безумовно, саме вони мають покладатися і в доказування суб'єктивної сторони у злочинах проти життя та здоров'я особи.

На підставі узагальнення слідчої та судової практики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи й узагальнення положень теоретичних напрацювань учених, доводимо висновку, що доказування ознак суб'єктивної сторони може відбуватися на підставі: висновку експерта особи, складеного за результатами проведення судово-психіатричних і психологічних експертиз; висновками комплексних експертиз; оцінки речових доказів і документів, у тому числі фотознімків і відеозаписів, на підставі оцінки інших об'єктивних даних тощо.

Злочини проти життя та здоров'я особи охоплюють цілу низку складів кримінальних правопорушень, а тому вироблення уніфікованої моделі щодо доказування суб'єктивної сторони складу цих кримінальних правопорушень має стати предметом комплексного дослідження. Водночас сформульовані рекомендації мають охоплювати не тільки вербальні дії, але й інші процесуальні заходи, передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством, у тому числі ті, що пов'язані із використанням спеціальних знань обізнаних осіб.

1. Корсун В. Я. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2011. 20 с.

2. Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 524 с.

3. Навроцький В. О. Склад злочину і його роль у процесі кримінально-правової кваліфікації. *Правничий часопис Донецьк. ун-ту*. 2000. № 1. С. 47–51.

4. Смілянський Я. Г. Особливості суб'єктивної сторони умисного вбивства з особливою жорстокістю. *Форум права*. 2010. № 3. С. 415–420.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.02.2025).

6. Шульженко А. В. Використання судових експертиз у встановленні ознак суб'єктивної сторони злочину: дис. ... докт. філософ: 081 Право. Харків. 2021. 264 с.

Вадим ЮВШИН

здобувач науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії
злочинності навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ (м. Київ, Україна)

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОГО
НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. Однак зважаючи на зміни, що були внесені до КПК України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану, особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, є фізична особа, стосовно якої за результатами проведеного досудового розслідування настав випадок та існують підстави, передбачені ч. 1 ст. 276 КПК України для повідомлення про підозру, але якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, не повідомлено про підозру через її смерть (п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК України та абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК України) [1; 2].

Вказаними змінами визначено, що строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати строк, визначений ст. 211 КПК України, в якій зазначено, що затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше 60 годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу. Якщо в умовах воєнного стану відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді, суду у строк, передбачений ст. 211 КПК України, розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи [1; 2].

Якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді, суду у строк, передбачений ст. 211 КПК України, для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, така особа негайно звільняється.

Власне набуття процесуального статусу підозрюваного в кримінальному провадженні визначає та окреслює межі правового статусу підозрюваного, тобто права й обов'язки, якими наділений підозрюваний на відповідній стадії досудового розслідування. Саме досудове розслідування є однією з перших стадій кримінального провадження, на етапі якої органи досудового розслідування збирають докази, щоб встановити обставини злочину та особу підозрюваного. Відповідно, адвокат підозрюваного забезпечуватиме дотримання всіх процесуальних норм закону. Захист підозрюваного також полягає у розробці стратегії захисту підозрюваного, участі адвоката в окремих слідчих (розшукових) діях та збиранні адвокатом доказів на користь підозрюваного.

Отже, з моменту отримання процесуального статусу підозрюваного цій особі надається конституційне право на захист від підозри (ч. 2 ст. 63 Конституції України) [3].

Водночас ст. 20 КПК України закріплює право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист, яке полягає у можливості надати йому усні або письмові пояснення стосовно підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правничою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, задекларовані КПК України.

Відповідно, обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді та суду полягає в тому, щоб роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правничу допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

Зазначимо, що права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного охоплюють всю

сукупність прав, що належать такій особі, здійснення яких дає змогу протистояти висунутому обвинуваченню та доводити свою невинність, непричетність до скоєння злочину, захищати свої права, претендувати на пом'якшувальні обставини. Важливо також зазначити, що право на захист тісно пов'язане і невіддільне від гарантій його реалізації. Тому безпосередня реалізація цього права має ключове значення у конституційній нормі [4].

Зокрема, гарантії права на захист обвинуваченого, підозрюваного на міжнародному рівні закріплені у п. 3 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Більше того, відповідні положення Конвенції знайшли своє закріплення у тексті національних джерел права. Отже, права, гарантовані Конвенцією кожному підозрюваному, обвинуваченому у кримінальному правопорушенні, певною мірою відтворені в ст. 42, 48, 49, 290 та інших нормах КПК України, а саме: право підозрюваного, обвинувачуваного знати, у скоєнні якого кримінального злочину його підозрюють, звинувачують; право мати достатній час та можливості для підготовки свого захисту; захищати себе особисто чи з допомогою захисника; за відсутності коштів, право на безоплатну правову допомогу; право на допит свідка особисто, або з допомогою захисника (адвоката); право на безкоштовну допомогу перекладача тощо.

У контексті цього питання доцільно також згадати порушення щодо участі захисника у кримінальному провадженні, а саме: незабезпечення обов'язкової участі захисника в передбачених законодавством випадках; обмеження права на вільний вибір захисника; перешкоджання в реалізації процесуальних прав щодо отримання безоплатної правової допомоги тощо.

Ефективна реалізація права підозрюваного на захист у кримінальному провадженні також вимагає застосування практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, статей 8–9 КПК України, ЄКПЛ та практика ЄСПЛ визнаються джерелом права, а їх застосування та врахування є обов'язковим у кримінальному провадженні. Інакше кажучи, застосування прецедентів ЄСПЛ є обов'язковим, а отже, її необхідно враховувати і під час застосування кримінального процесуального законодавства, і в процесі вдосконалення його положень [5, с. 106].

Резюмуючи викладене вище, зазначимо, що захист у кримінальному провадженні – це реалізація права сторін на правову допомогу в кримінальному провадженні. Учасники кримінального провадження, їх захисники та представники здійснюють діяльність щодо усунення підозри, притягнення до відповідальності, виявлення та доведення обставин, що пом'якшують відповідальність підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого щодо захисту законних прав та інтересів осіб, майнових і немайнових прав та інтересів учасників кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України від 27 лип. 2022 № 2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n11>.

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

4. Захист підозрюваного (обвинуваченого) у суді та на стадії досудового розслідування. *Феміда. Юридична компанія*. URL: <https://femida.od.ua/zahyst-pidozryuvanogo-obvynuvachenogo-u-sudita-na-stadiyi-dosudovogo-rozsliduvannya/>.

5. Корнійчук Д. В. Окремі аспекти реалізації права підозрюваного на захист в кримінально-му процесі України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Т. 3. № 81. С. 103–108. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.14>.

Ірина АСТАФ'ЄВА

здобувач вищої освіти 3 курсу
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ НАРИС ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасні виклики міжнародної та національної безпеки зумовлюють необхідність удосконалення механізмів протидії злочинності, зокрема шляхом розвитку доктринальних підходів у кримінальному праві, кримінології, криміналістиці та кримінально-процесуальному праві. Одним із ключових елементів забезпечення ефективного правосуддя є система доказування, що формується на основі історичного досвіду та сучасних тенденцій правозастосування.

Доведення існує стільки, скільки сама людина. Поняття доказів у кримінальному процесі має глибокі історичні корені, що сягають правових систем античності та середньовіччя, еволюціонуючи під впливом соціально-економічних і політичних змін. У сучасних умовах розвиток цифрових технологій, транснаціональний характер злочинності та виклики кібербезпеки вимагають перегляду традиційних підходів до доказування, зокрема в контексті міжнародного співробітництва та адаптації національного законодавства до глобальних стандартів.

Згідно із ч. 1 ст. 84 КПК, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані відповідно до порядку, встановленого у КПК, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1].

Розвиток системи доказів та процесуальних засобів був безпосередньо пов'язаний з економічними, політичними та соціальними умовами, що характеризували той чи інший період. Зазначимо, що потреба в доказах виникла, коли були зроблені перші спроби обмежити помсту і свавілля шляхом запровадження звичаєвого права. Для вирішення спорів, що виникали в процесі ускладнення суспільних відносин, потрібен був окремий інститут – суд. Водночас, з огляду на призначення судів, для відстоювання однієї зі сторін були потрібні докази і докази.

У правовій літературі висловлено думку, що до найбільш ранніх пам'яток давньоруського права, у яких є згадки щодо речових доказів, належать «Договір руських з греками 911 року» за князя Олега та «Договір руських з греками 945 року» за князя Ігоря. Водночас у цих документах прямо йдеться лише про показання [4, с.153].

Перші згадки про докази також пов'язують з «Руською Правдою». «Руська Правда» надавала широкі можливості для доказування за допомогою показань свідків. Свідками могли бути тільки особисто вільні люди (це притаманно і для римського права, і для давньогерманського, й англосаксонського права). Кабальні люди – закупи і холопи не володіли доказовою правосуб'єктністю. Тільки у виняткових випадках, у разі відсутності інших засобів доказування, до свідчень допускалися тіни боярські, а за позовами щодо невеликих сум допускалися закупи. В окремих статтях «Руської Правди» згадується і про подання речових доказів («знаменія»). В ті часи «Руська Правда» була єдиним джерелом права для усіх східнослов'янських земель [4, с.153].

Отже, згідно з аналізом давньоруського права, сторони (позивач і відповідач) представляли докази переважно шляхом забезпечення присутності очевидців, які свідчили про фактичні обставини справи, або шляхом забезпечення певної кількості свідків-ліквідаторів (побідників), яким дозволялося очистити своє ім'я від звинувачень. Могли бути представлені і речові докази, але свідчення очевидців також мали вирішальне значення.

У часи перебування українських земель під владою Литви та Польщі зберігався

обвинувально-позовний процес, успадкований від давньоруського права. Основними джерелами, що регулювали тогочасні процесуальні відносини, були Судебник Казимира 1468 року і Литовські статuti. 20 листопада 1864 року прийнятий «Статут кримінального судочинства». Цей нормативний акт не містив окремої глави, що була б присвячена нормативному врегулюванню поняття доказів і вимог до них. Проте, «Статут кримінального судочинства», містив норми, пов'язані із вимогою «вирішувати справи по точному розуму існуючих законів» (ст. 12), передбачав порядок проведення слідчих дій, збирання та зберігання речових доказів (ст. ст. 371-376), порушення якого визнавалося приводом до скасування остаточних вироків (п. п. 1, 2 ст. 912); закріплював вимоги, згідно з якими протокол огляду визнавався таким, що немає «законної достовірності» (ст. 688); встановлював недопустимість допиту окремих осіб як свідків (ст. ст. 704-709); можливість отримання доказів віку неповнолітнього із чітко встановлених джерел (ст. 413) тощо [5, с. 118].

У 1922 році було прийнято КПК УРСР, який встановлював, що «суд не обмежений жодними формальними доказами, однак лише від нього залежить, чи допустити за обставинами справи ті чи інші докази» (ст. 61). Щоправда, його розробники намагалися закріпити важливі положення, спрямовані на забезпечення законності збирання доказів. Зокрема, містилася заборона допитувати як свідків захисника обвинуваченого; осіб, які в силу своїх фізичних та психічних вад не здатні правильно сприймати обставини, що мають значення для справи та давати стосовно них показання (ст. 65); встановлювалися випадки обов'язкового призначення експертизи, тощо [5, с.118].

Нового поштовху до активного розвитку доказового права, надала зміна кримінально-процесуальної політики в державі, уявлень про гарантії прав особи, що потрапляє до сфери судочинства, прийняття Основ кримінального судочинства СРСР та радянських республік 25 грудня 1958 р., процесуальних кодексів радянських республік, у тому числі КПК України 1960 року. В Основах вперше було закріплено визначення поняття доказів (ч. 1 ст. 16), вказані їх джерела (ч. 2 ст. 16), до яких належали показання свідків, показання потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, висновок експерта, речові докази, протоколи слідчих та судових дій та інші документи; закріплювався перелік обставин, що підлягають доказуванню (предмет доказування), а також найбільш важливі положення оцінки доказів (ст. 17). У КПК 1960 р. містилось лише посилання на допустимість доказів без чіткого закріплення їх джерел (ст.65) [1].

Нові реалії сьогодення, в яких знаходиться Україна у зв'язку зі здобуттям статусу кандидата на вступ до Європейського союзу та подальшого євроінтеграційного курсу зумовлює низку зобов'язань України, основним із яких є перезапуск правової бази для гармонізації з законодавством Європейського союзу [7, с.271].

У сучасних умовах питання доказування у кримінальному процесі набуває особливого значення в контексті забезпечення міжнародної та національної безпеки. Зростання рівня транснаціональної злочинності, розвиток кіберзлочинів, тероризму та інших загроз безпеці держав вимагають удосконалення підходів до збору, оцінки та використання доказів у кримінальних провадженнях.

1. Цифрові докази та кібербезпека. Розвиток інформаційних технологій зумовив зростання значення цифрових доказів у кримінальних провадженнях. Електронні документи, дані з серверів, телефонні записи, інформація з соціальних мереж і камер відеоспостереження – усе це стало невід'ємною частиною сучасної доказової бази. Водночас постає проблема автентифікації таких доказів, оскільки вони можуть бути підроблені або змінені.

2. Докази у боротьбі з тероризмом і міжнародною злочинністю. Забезпечення міжнародної безпеки вимагає ефективного механізму збору та використання доказів у справах про тероризм, торгівлю людьми, корупцію та фінансування злочинних організацій. У зв'язку з цим міжнародні інституції, такі як Інтерпол, Європол, ООН та Європейський суд з прав людини, сприяють гармонізації доказових стандартів та розширенню співпраці між країнами.

3. Використання спеціальних методів збору доказів. Сучасний кримінальний процес широко застосовує новітні криміналістичні методи, зокрема поліграфічні дослідження, біометричні дані, генетичну експертизу та аналіз ДНК. Ці методи сприяють підвищенню точності доказування та зниженню рівня судових помилок.

4. Проблеми допустимості доказів. Попри розвиток доказових технологій, існують серйозні виклики щодо допустимості та законності отриманих доказів. Недотримання процесуальних норм, порушення прав людини під час отримання доказів, використання незаконно добутої інформації – все це може спричинити визнання доказів недійсними, що

суттєво впливає на результати судових процесів.

Аналіз еволюції доказів у кримінальному процесі засвідчує, що їх значення у забезпеченні міжнародної та національної безпеки постійно зростає. Історичний розвиток системи доказування від усної традиції та свідчень очевидців до використання наукових методів і цифрових технологій демонструє поступове вдосконалення механізмів правосуддя.

У сучасних умовах боротьба з транснаціональною злочинністю, тероризмом, кіберзлочинами та іншими загрозами безпеці держав вимагає нових підходів до збору, аналізу та оцінки доказів. Використання електронних доказів, біометричних даних, поліграфічних досліджень і методів криміналістики значно підвищує ефективність кримінального процесу. Водночас залишається актуальною проблема їхньої допустимості, що вимагає чіткого дотримання норм кримінально-процесуального права та міжнародних стандартів.

Гармонізація національних правових систем із міжнародними нормами, посилення співпраці між правоохоронними органами різних країн, розвиток криміналістичних методів і вдосконалення законодавства сприятимуть підвищенню ефективності доказового процесу. Це, наразі стане запорукою не лише справедливого правосуддя, а й забезпечення глобальної безпеки в умовах сучасних викликів.

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 28.12.1960 № 1001-05 : станом на 19 листоп. 2012 р.

2. Крицька І.О. Становлення інституту речових доказів на Українських землях: Основні етапи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2015. Вип. 33(2). С. 153-157.

3. Світлана Сорока, Рима Ремарчук. Правова природа кримінально-процесуального доказування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2017; 15 (876).

4. Канцір В.С., Беню М.І., Короткий історичний нарис становлення доказового права України. *Правова політика України: історія та сучасність: матеріали І Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року).* Житомир : Житомирська політехніка, 2020. 164 с.

5. Доказування у кримінальному провадженні. Навчальний посібник. Заг. ред. проф. В.С. Канціра. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 236 с.

6. Сорока С.О., Римарчук Г.С., Кримінальний процес України: історія і сучасність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки.* Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. № 3. С. 556-561.

7. Ісланкін С.М. Відсторонення від посади: Міжнародний досвід. Регламентації. *Правова позиція* № 4 (37) 2022. С. 271-274.

Вадим БОЛГАРЕНКО

курсант 4-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Вікторія РОГАЛЬСЬКА

професор кафедри
кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах конфліктів та процесів реінтеграції органи правопорядку стикаються з низкою викликів, які ускладнюють виконання завдань, що стоять перед ними, зокрема проведення процесуальних дій на деокупованих територіях в умовах воєнного стану. За інформацією Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, силами Збройних Сил України протягом 2022–2023 років було деокуповано приблизно 2,8 тис.

населених пунктів в понад 160 територіальних громад Донецької, Луганської, Житомирської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Харківської, Херсонської, Чернігівської, Сумської та Одеської областей [1]. Після деокупації попит на розслідування кримінальних правопорушень, що були вчинені на цих територіях, значно зріс. Наприклад, за інформацією Херсонської обласної прокуратури, за 2023 рік обліковано 21 189 кримінальних правопорушень, з них 824 – проти основ національної безпеки України та 12 968 – проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [1]. Під час розслідування вищезазначених правопорушень органи досудового розслідування проводять на деокупованих територіях значну кількість процесуальних дій, зокрема і обшуків. Тож станом на 13.09.2024 до слідчих суддів судів Херсонської області після деокупації було подано 196 клопотань на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи [2]. Проведення вищезазначеної слідчої (розшукової) дії на деокупованих територіях є складним і багатогранним завданням, що вимагає ретельного підходу та врахування численних факторів, зокрема – забезпечення особистої безпеки правоохоронців та інших учасників кримінального процесу в умовах воєнного стану, що наразі є не лише одним з ключових завдань для правоохоронної системи, а й суттєвим викликом в сьогодишніх реаліях, оскільки на деокупованих територіях можуть залишатися небезпечні предмети, такі як міни та інші вибухові пристрої, що становлять загрозу для життя та здоров'я. Крім того, координація дій між різними підрозділами органами правопорядку, а також взаємодія з громадськістю, іншими державними та недержавними структурами є критично важливою для успішного проведення обшуків, відсутність якої може призвести до неефективності проведення зазначеної процесуальної дії. Відсутність на сьогодні чітких правових норм та регламентів, що регулюють проведення обшуків у специфічних умовах на деокупованих територіях, призводить до неоднакового розуміння цих норм правзастосувачами та порушень прав людини під час їх реалізації і, як наслідок, визнання отриманих доказів недопустимими. Саме тому, на нашу думку, є дуже необхідним розроблення та впровадження спеціалізованих правових актів щодо порядку проведення окремих процесуальних дій, зокрема – обшуків, які будуть враховувати особливості таких територій та умови воєнного стану.

Відповідно до статті 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень. У статті 3 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, яким введено воєнний стан в Україні, визначено, що на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [3; 4]. Обмеження цих прав і свобод має бути здійснено з дотриманням вимог Конституції України та законів України. Зокрема, були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що стосуються порядку проведення обшуку [5]. Зокрема, було введено екстраординарний порядок надання дозволу на проведення обшуку, згідно з яким він може здійснюватися на підставі постанови керівника органу прокуратури, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених ст. 234 КПК України в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 615 КПК України) [6]. Зміни, внесені до зазначеної норми відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 року № 2462-IX, врегульовують механізм реалізації цих повноважень: такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором [7; 8]. Також було змінено час проведення обшуку, дозволяючи його здійснювати у нічний час (з 22:00 до 6:00). Крім того, враховано, що в цей період фізична присутність адвоката може бути унеможливлена, тому передбачено можливість його дистанційної участі через технічні засоби. Зміни в КПК також дозволяють на сьогодні проводити обшук без участі понятих у випадку загрози для їхнього життя чи здоров'я. Проте усі дії та результати обов'язково повинні бути зафіксовані безперервним відеозаписом, протокол обшуку повинен бути складений не пізніше 72 годин.

Щодо окремого процесуального порядку проведення обшуку на деокупованих територіях в умовах воєнного стану, то на сьогодні він відсутній, проте є декілька розроблених алгоритмів дій, зокрема від Головного слідчого управління Національної поліції України про проведення низки процесуальних дій на деокупованих територіях [9 ;10]. Однак порядок проведення обшуку ними наразі не врегульований. Спираючись на вже наявні алгоритми, нами було запропоновано наступний алгоритм дій проведення обшуку на деокупованих територіях в умовах воєнного стану: а) визначення доцільності проведення обшуку та отримання дозволу на його проведення; б) підготовка до проведення обшуку, що містить у собі оцінку ситуації та

ризиків, запобігання витоку інформації а також забезпечення безпеки проведення; в) безпосереднє проведення обшуку; 4) запропоновано нормативно врегулювати питання щодо винятків забезпечення безперервності відеофіксації під час обшуку в умовах воєнного стану, коли це безпосередньо впливає на безпеку учасників СРД.

1. «Попит на судову послугу після деокупації міста Херсона та Херсонської області перевершив очікування» — голова Херсонського апеляційного суду Олександр Коровайко. *Pravo ua*. URL: <https://pravo.ua/popyt-na-sudovu-posluhu-pislia-deokupatsii-mista-khersona-ta-khersonskoi-oblasti-perevershyv-ochikuvannia-holova-khersonskoho-apeliatsiinoho-sudu-oleksandr-korovaiko/>.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.http>.
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45>.
7. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 4-е. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/16123/_Osoblyvyi%20rezhyim%20dosudovoho%20rozsliduvannia_4_2022.pdf?sequence=3&isAllowed=y.
8. Здійснення досудового розслідування слідчими Національної поліції: навчально-практичний посібник / авт. колектив. Дніпро : ДДУВС; Київ : «7БЦ», 2023. 512 с.
9. Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів. *Головне слідче управління Національної поліції України*. URL: <https://drive.google.com/file/d/11Cn7drDDDZDuEmdnPpRKABXnKcIVjDr/view>.
10. Про затвердження Інструкції про поведінку з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерств від 19.08.2019 № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text>.

Альона ГОЛОВКО

здобувач вищої освіти 2 курсу
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Кримінальний процес є невід’ємною частиною правової системи кожної держави, адже саме через нього здійснюється виконання основних принципів правосуддя, таких як законність, справедливість і невідворотність покарання. Кримінальний процесуальний закон, як спеціалізована галузь права, регулює порядок, за яким відбувається розслідування та судовий розгляд кримінальних справ. Усі процесуальні дії органів, що займаються кримінальним провадженням, спрямовані на досягнення мети – забезпечення правосуддя.

Нові реалії сьогодення, в яких знаходиться Україна, у зв’язку зі здобуттям статусу кандидата на вступ до Європейського союзу та подальшого євроінтеграційного курсу зумовлює низку зобов’язань України, основним із яких є перезапуск правової бази для гармонізації з законодавством Європейського союз [1, с.271].

Кримінальний процес має чітко визначену мету, яку можна визначити як прагнення до реалізації норм кримінального права шляхом забезпечення належного судочинства. З цієї

метою проводиться кримінальне провадження, що включає досудове розслідування та судовий розгляд кримінальної справи. Метою кримінального процесу є захист прав і свобод осіб, суспільства і держави. Один із найважливіших аспектів кримінального процесу полягає в тому, щоб забезпечити належний захист прав і свобод усіх учасників кримінального провадження. Це включає захист прав підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків та інших учасників кримінального провадження. Важливо, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому переслідуванню або обмеженню своїх прав [2, с.15].

Основною метою є забезпечення справедливого та неупередженого судового розгляду. Кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, має бути притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. З іншого боку, жодна невинна особа не повинна бути обвинувачена або засуджена без належних доказів.

Кримінальний процес забезпечує, щоб особи, які вчинили кримінальне правопорушення, не могли уникнути відповідальності. Цей аспект є одним із основних, адже без невідворотності покарання не може бути справедливості, що у свою чергу руйнує правову систему.

Завдання кримінального процесу визначаються статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України і спрямовані на досягнення зазначеної мети.

Одним з основних завдань є захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, що здійснюється через ефективне розслідування кримінальних правопорушень, правомірне покарання злочинців та забезпечення того, щоб невинні не стали жертвами кримінального переслідування.

Інше важливе завдання кримінального процесу – охорона прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це включає як захист прав потерпілих, так і захист прав підозрюваних, обвинувачених. Правосуддя повинно бути не лише справедливим, але й належно організованим, щоб кожен учасник мав можливість захистити свої інтереси відповідно до закону.

Також важливою частиною завдання кримінального процесу є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду. Швидкість і ефективність процесуальних дій є запорукою того, що правосуддя буде здійснене в найкоротші терміни, а затягування провадження не призведе до неоправданих наслідків, як для обвинуваченого, так і для потерпілих.

Одним із фундаментальних завдань кримінального процесу є забезпечення невинуватості осіб, не підданих звинуваченню. Кримінальний процес зобов'язаний забезпечити, щоб кожна особа, яка не винна у вчиненні кримінального правопорушення, не була обвинувачена або засуджена. Для цього існують численні гарантії прав і свобод, встановлені на всіх етапах кримінального провадження [3, с.44].

Кримінальний процес має величезне значення для забезпечення правосуддя, оскільки це єдине джерело реалізації кримінальних норм через органи правопорядку, прокуратури, суди. Кримінальний процес дозволяє не лише притягнути злочинця до відповідальності, але й встановити істину, адже кожне кримінальне правопорушення вимагає ретельного з'ясування всіх обставин.

По-перше, кримінальний процес встановлює баланс між правами та обов'язками сторін, надаючи можливість кожному учаснику захищати свої права та інтереси. Зокрема, важливим аспектом є прозорість і публічність судового процесу, що гарантує відкритість правосуддя і дозволяє суспільству контролювати правову діяльність.

По-друге, кримінальний процес регулює питання застосування законних заходів до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Зокрема, це здійснення процесуальних дій та винесення рішень, що мають бути обґрунтованими і справедливими [4].

По-третє, кримінальний процес у свою чергу надає можливість захистити правову систему від порушень та забезпечити права та свободи громадян. Він є основним інструментом, який забезпечує функціонування правосуддя і запобігає безкарності.

Отже, мета та завдання кримінального процесу є невід'ємними елементами правової системи, що сприяють досягненню справедливості, правопорядку в суспільстві та забезпечення національної безпеки. Кримінальний процес є ключем до реалізації принципу невідворотності покарання та захисту прав і свобод учасників кримінального провадження. Завдання забезпечення правосуддя через ефективне, швидке та справедливе розслідування і судовий розгляд кожної кримінальної справи є головним завданням цієї галузі права, і саме через неї можна гарантувати дотримання законності, справедливості та прав людини в Україні.

1. Ісланкін С.М. Відсторонення від посади: Міжнародний досвід. Регламентації. Правова позиція № 4 (37) 2022. С. 271-274.
2. Філін Д. В. Поняття кримінального процесу. Кримінальний процес: за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2019. 104 с.
3. Погорецький М. А. Поняття, зміст і структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. Право України. 2013. № 11. 128 с.
4. Удалова Л. Д., Патюк С. О. Цілі і завдання сучасного кримінального судочинства України. Київ, 2014. 91 с.

Олександра ДЕНИСЕНКО
здобувач вищої освіти 3 курсу
ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Сергій ІСЛАНКІН
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НАЦІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Тероризм, як один із видів кримінальних правопорушень проти громадської безпеки, відноситься до найбільш небезпечних неправомірних суспільно-шкідливих винних діянь проти основ конституційного ладу та безпеки держави. Протягом останніх років це явище набирає обертів через війну в нашій країні та розповсюджується, забираючи життя як цивільного населення, так і військових. Тому через збільшення активності терористичних організацій дане питання потребує детального аналізу та обговорення.

Проаналізувавши Кримінальний кодекс України, можна визначити, що терористичний акт – це застосування різних видів зброї, вчинення вибухів, підпалів та іншого, що створюють небезпеку для життя і здоров'я людей. Окрім Кримінального кодексу України, схоже визначення, що таке тероризм та терористичний акт, нам надає Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [1].

На думку вчених, таких як І. М. Рижова, С. С., Кудінова та О. А. Івахненко, значний поштовх у боротьбі з тероризмом нашій країні надає міжнародний досвід, який є неоцінним та дорожчим ресурсом для України. Чимало міжнародних організацій постійно приймають вирішальні та ефективні заходи у боротьбі з терористичними актами та надають державам рекомендації й інструменти для протидії даному явищу. Крім того, існує велика кількість міжнародних конвенцій та угод, що визначають загальні стандарти для протидії тероризму [2].

Правовою основою у боротьбі з тероризмом в нашій країні є такі нормативно-правові акти: Конституція України, Кримінальний кодекс України, ЗУ «Про боротьбу з тероризмом», міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (наприклад, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, 1999 р.); Укази і розпорядження Президента України; Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.

Поговоримо про принципи, яких дотримується наша країна у роботі над проблемою тероризму. По-перше, важливим аспектом є те, що Україна враховує міжнародні норми та конвенції, які беззаперечно регулюють боротьбу з терористичними актами. Крім того, держава співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями, що регулює обмін важливою інформацією та координацію зусиль. По-друге, розробляє та впроваджує національну стратегію боротьби з тероризмом. Це підтверджується указом Президента України «Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні» та виданим розпорядженням КМУ «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції боротьби з тероризмом в

Україні». І по-третє, забезпечує ефективну співпрацю між правоохоронними органами, судовою системою [3].

Окрім вищезазначених принципів, цікавим та важливим є те, що громадяни України мають право брати участь у міжнародних миротворчих операціях та спільних заходах щодо боротьби з тероризмом та колабораціонізмом. До цього можна віднести військову співпрацю, обмін досвідом та здобуття практичного досвіду в інших країнах. На мою думку, це правильно, адже кожен, хто бажає допомогти країні, отримати досвід, може долучитись до цієї сфери.

Нові реалії, в яких знаходиться Україна у зв'язку із здобуттям статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу та подальшого євроінтеграційного курсу, зумовлює низку зобов'язань України, головним з яких є перезапуск правової бази для гармонізації із законодавством Європейського Союзу [4, с. 271].

Так, не менш важливим етапом у боротьбі з тероризмом стала ратифікація Верховною Радою України Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму в 2006 році [5]. Цим нормативно-правовим актом визначена вимога: кожна держава-учасниця має приймати відповідні заходи для поліпшення та розвитку співробітництва між своїми національними органами з метою запобігання терористичним злочинам і їх наслідками. Такими заходами є обмін інформацією, покращення фізичного захисту осіб і об'єктів, а також поліпшення планів та навчання для координації дій у випадку надзвичайних ситуацій.

З метою належної протидії проявам тероризму в Україні був створений та функціонує Антитерористичний центр при Службі безпеки України. Саме АТЦ координує діяльність усіх суб'єктів боротьби з тероризмом. Зокрема, для протидії терактам, які несуть загрозу життю і здоров'ю людей, а також для запобігання диверсіям на об'єктах критичної інфраструктури тощо. Окрім цього, в 2016 році в державі функціонує Єдина державна система запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків. Однак тенденція невинного поширення тероризму на нашої території залишається на високому рівні [6].

Отже, тероризм – це небезпечне явище для суспільства, з яким бореться як кожна країна окремо, так і міжнародні організації. Тероризм є універсальним явищем, адже притаманний не лише певній групі осіб чи окремому народові, він поширився на весь світ та став однією із головних планетарних проблем. На жаль, в Україні також присутні прояви тероризму, особливо через військові дії, що відбуваються на теренах нашої країни. На мою думку, саме застосування міжнародного досвіду у протидії тероризму в Україні має велике значення для національної безпеки держави та збереження миру. Подолання такої проблеми, її викорінення можливе тільки тоді, коли держава буде використовувати різні способи боротьби (покращувати навички спецслужб, співпрацювати як у самій країні, так і на міжнародній арені, удосконалювати нормативну базу тощо).

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV : станом на 9 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

2. Котляревська Є. Практика застосування міжнародного досвіду з метою протидії тероризму та колабораціонізму в Україні. Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи : матеріали Всеукраїнського круглого столу. конф., м. Кропивницький, 24 листопада 2023 року. Кропивницький, 2023. С. 80 – 82. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/02/zbirnyk-2024-kruglyj-stil.pdf>.

3. Кудінов С. С. Міжнародний досвід протидії тероризму та його значення для України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2019. № 1. С. 117-123. URL: <https://psych.vernadskyjournals.in.ua/archive>.

4. Ісланкін С.М. Відсторонення від посади: Міжнародний досвід. Регламентації. Правова позиція № 4 (37) 2022. С. 271-274.

5. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму : Конвенція Ради Європи від 16.05.2005 : станом на 22 жовт. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text.

6. Офіційний сайт Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/>.

Артем ДОВИДЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри
кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан суттєво вплинув на життя кожного українця, а також на всі сфери суспільного функціонування. Зміни торкнулися і кримінального процесу. Ні суди, ні правоохоронні органи не були готові працювати в умовах війни. Більше того, законодавство не передбачало можливостей для ефективної роботи у воєнних умовах. У зв'язку з цим Верховна Рада України в прискореному порядку ухвалила низку законів, спрямованих на нормативне регулювання питань кримінального провадження, які стосувалися змін процесуальних строків.

За умов воєнного стану, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України, якщо відсутня технічна можливість виконати окремі процесуальні дії (наприклад, ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, розгляд клопотань, подання або розгляд скарг, проголошення судових рішень, оскарження порушення розумних строків, подання апеляційних чи касаційних скарг, використання показань тощо) у встановлені строки, їх треба виконати при першій нагоді, але не пізніше, ніж через 15 днів після завершення або скасування воєнного стану [1].

Часто затримання особи є однією з перших процесуальних дій, з якої починається обмеження права на свободу та особисту недоторканість. Затримання є одним із найсуворіших заходів кримінально-процесуального примусу, що передбачає тимчасове позбавлення волі особи, яка підозрюється у вчиненні правопорушення. Підставою для затримання слугують фактичні дані, які вказують на ймовірність вчинення цією особою кримінального правопорушення. Відповідно до статті 12 КПК України, з метою мінімізації обмежень прав особи уповноважена процесуальна особа зобов'язана в найкоротший термін доставити затриманого до слідчого судді для вирішення питання щодо законності та обґрунтованості затримання, причому цей термін не може перевищувати 72 годин, якщо не ухвалено рішення про тримання під вартою [2].

Важливим аспектом у забезпеченні права особи на свободу та особисту недоторканість, згідно з європейськими стандартами, є право затриманого на захист. Пункт 13 ч. 1 ст. 7 КПК України встановлює право на захист як одну з основних засад кримінального провадження. Це положення узгоджується зі ст. 63 Конституції України та ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, що виділяє ключову роль цього права в системі захисту прав і свобод особи. Зокрема, ч. 4 ст. 213 КПК України зобов'язує уповноважену особу негайно повідомити орган, що надає безоплатну правову допомогу. Щодо строку, протягом якого захисник має прибути до затриманого, стаття містить бланкетну норму, яка відсилає до положень чинного законодавства [3].

В умовах воєнного стану уповноваженим службовим особам дозволено затримувати осіб без рішення слідчого судді, якщо є підстави вважати, що підозрюваний може втекти. Термін утримання затриманих осіб становить 60 годин з моменту затримання, після чого їх мають доставити до суду для визначення запобіжного заходу або звільнення [4].

В умовах воєнного стану процесуальні строки під час кримінального провадження зазнають суттєвих змін, спрямованих на адаптацію правової системи до надзвичайних обставин. Ці зміни включають збільшення строків тримання під вартою без рішення суду,

відтермінування окремих процесуальних дій у разі технічної неможливості їх виконання, а також зобов'язання виконати такі дії у найкоротші строки після завершення воєнного стану. Такі корективи необхідні для забезпечення функціонування правосуддя під час війни, однак важливо дотримуватися балансів між захистом прав особи та вимогами безпеки.

1. Вішевик Н. Воєнні трансформації КПК України. URL: <https://radako.com.ua/news/voennitransformaciyi-kpk-ukrayini> (дата звернення: 21.01.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 21.01.2025).

3. Кулебякін В. О. Процесуальні строки як гарантія захисту права на свободу та особисту недоторканість затриманої особи. Вчена рада Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 14 червня 2023 року № 11). С. 95. (дата звернення: 21.01.2025).

4. Овдієнко Г. Продовження строків тримання під вартою під час воєнного стану за ст. 615 КПК України. URL: <https://khpg.org/1608811156> (дата звернення: 21.01.2025).

Олександр ДУНЯШЕНКО

здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
доктор юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ І РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану в Україні зростає необхідність у вдосконаленні методів і засобів боротьби з кримінальними правопорушеннями, зокрема такими, як грабежі та розбійні напади. Ці злочини не лише завдають матеріальної шкоди громадянам, а й несуть загрозу їхньому життю та здоров'ю, що робить їх одними з найбільш небезпечних для суспільства. У цьому контексті особливої уваги заслуговує застосування слідчих (розшукових) дій, які є важливим інструментом правоохоронних органів для розкриття та попередження злочинів.

Особливо важливе місце у системі засобів доказування під час досудового розслідування у кримінальному провадженні посідають слідчі (розшукові) дії. Тому було запроваджено новий інститут кримінального процесу – це слідчі (розшукові) дії у зв'язку із змінами у Кримінальному процесуальному кодексі України у 2012 році [1].

Вивченням питання щодо проведення слідчих (розшукових) дій, їх правового регулювання, використання результатів, отриманих внаслідок реалізації слідчих (розшукових) дій, присвячені роботи таких авторів, як: С. В. Івашко, О. В. Ковальова, О. М. Мірковець, Ю. М. Мирошніченко, В. М. Плетенець, М. С. Пузирьов, С. Р. Тагієв, Р. Я. Шай, А. В. Шило та інші.

Зауважимо, що для ефективності розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, доцільним є невідкладне проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, а саме: використання сучасних можливостей установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем, можливості візуального спостереження. Стаття 263 КПК України регламентує вид слідчих (розшукових) дій «Зняття інформації з електронних комунікаційних телекомунікаційних мереж», який є різновидом втручання у приватне спілкування, що проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання

інформації [1].

Крім того, можна виділити етапи організації підготовки та проведення зняття інформації з електронних інформаційних мереж під час розслідування розбоїв, яке проводиться за дозволом слідчого судді із застосуванням технічних засобів, а саме: вивчення, аналіз і оцінка ситуації, яка складається в процесі кримінального провадження; складання необхідних документів та отримання дозволу слідчого судді на проведення відповідної дії; складання плану заходів; здійснення взаємодії; підготовка до проведення даної слідчої (розшукової) дії; проведення цієї слідчої (розшукової) дії; контроль за проведенням цієї слідчої (розшукової) дії; фіксування отриманих результатів; аналіз та оцінка ефективності проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем [2].

На початковому етапі розслідування у провадженнях про грабіж чи розбійницький напад можна висунути такі типові версії:

- мав місце грабіж чи розбійницький напад;
- протиправне діяння вчинено підозрюваною чи іншою особою;
- кримінального правопорушення не було, повідомлення неправдиве.

До слідчих (розшукових) дій у справах про грабежі та розбійницькі напади належать: допит потерпілих і свідків, огляд місця події, освідування потерпілих, пред'явлення для впізнання та призначення судових експертиз. Послідовність проведення названих слідчих (розшукових) дій визначається в кожному окремому випадку слідчими ситуаціями. Зокрема, це залежить від того, з якого джерела слідчий отримав інформацію про здійснення нападу, чи затримано злочинця або він зник з місця події, яке викрадено майно (приватне, державне чи колективне), його товарна значущість, спосіб транспортування викраденого [3].

Оскільки проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії пов'язане із обмеженням прав особи, гарантованих статтями 30–32 Конституції України, тому вона здійснюється тільки за ухвалою слідчого судді та у випадках, якщо іншим шляхом отримати інформацію з метою розслідування злочину неможливо. Наприклад, існують такі типові ситуації, коли виникає необхідність зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж: коли планується розмова (змова) між співучасниками – членами злочинної групи; коли підозрюваний телефонує своїй жертві перед вчиненням розбою або після його вчинення; коли особа яка розшукується виходить на зв'язок зі своїми близькими та співучасниками. Відповідно до Інструкції про організацію проведення слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача полягає в одержанні інформації, зокрема із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматичних системах, комп'ютерній мережі (2012) [5].

Наприклад, С. Тагієв зауважує, що відповідно до КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися за достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин (ст. 271). При цьому автором зазначено, що проведення слідчих (розшукових) дій може здійснюватися винятково після реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань інформації про факт вчиненого злочину. Тобто за відсутності реєстрації факту вчиненого злочину (а не факту підготовки до вчинення злочину) формально забороняється проведення слідчих (розшукових) дій [6].

Отже, ефективне використання слідчих (розшукових) дій у розслідуванні грабежів і розбійних нападів сприяє не лише встановленню винних осіб, а й створює умови для попередження подібних протиправних діянь у майбутньому. Слідчі (розшукові) дії дозволяють зібрати доказову базу під час розслідування грабежів і розбійних нападів, визначити їхній вплив на профілактику правопорушень та оцінити роль поліцейських у реалізації цих заходів в умовах воєнного стану.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.01.2025).

2. Марченко О. А. Процесуальні та тактичні аспекти щодо порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/115.pdf (дата звернення: 29.01.2025).

3. Пиріг І. В., Плетенець В. М., Бідняк Г. С. Розслідування злочинів проти власності : конспект лекцій з дисципліни: «Організація розслідування злочинів». URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/082924.1.pdf> (дата звернення: 29.01.2025).

4. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому

розслідуванню: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

5. Інструкція Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : затв. спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16.11.2012 р. Документ v0114900-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 29.01.2025).

6. Тагієв С. Р., Пузирьов М. С., Івашко С. В. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах війни: окремі теоретичні та практичні аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 78–83. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/708/617> (дата звернення: 29.01.2025).

Катерина КАМЕНЕЦЬКА

студентка 2 курсу

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТАТУСІВ ПОТЕРПІЛОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Потерпілий у кримінальному провадженні є однією з ключових фігур, що підкреслюється значною увагою до його правового статусу в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України. У законодавстві потерпілий визначається як сторона кримінального провадження, учасник процесу та судового розгляду. Окремий параграф Кримінального процесуального кодексу України регламентує права та обов'язки потерпілого, надаючи йому широкі процесуальні можливості. Окрім цього, спеціальна норма містить визначення поняття «потерпілий», підкреслюючи його значення у кримінальному процесі. Цікаво, що в законодавстві передбачено значно більше прав, ніж обов'язків цієї сторони, що зумовлено необхідністю забезпечення захисту її інтересів. Також особа, що зазнала шкоди, має можливість укласти угоду про примирення з підозрюваним або обвинуваченим на будь-якому етапі процесу [6, с. 21].

Нові реалії сьогодення, в яких знаходиться Україна у зв'язку із здобуттям статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу та подальшого євроінтеграційного курсу зумовлює низку зобов'язань України, головним з яких є перезапуск правової бази для гармонізації із законодавством Європейського Союзу [1, с. 271].

Розглядаючи сутність правового статусу потерпілого, слід звернути увагу на науковий підхід до його визначення. Потерпілим у кримінальному процесі визнається особа, якій завдано фізичної, моральної або матеріальної шкоди внаслідок злочинних дій іншої особи. У міжнародно-правових документах потерпілим (жертвою) вважають будь-яку особу або групу осіб, що зазнала фізичних ушкоджень, матеріальних втрат чи емоційних страждань унаслідок правопорушення або зловживання владою. Однак у межах кримінального процесуального законодавства України поняття «потерпілий» розглядається передусім у контексті його процесуальних прав та можливостей, які дозволяють цій особі активно брати участь у досудовому розслідуванні та судовому розгляді [5].

Юридична доктрина містить різні підходи до визначення поняття потерпілого. Зокрема, деякі правознавці вважають, що потерпілим може бути як фізична особа, так і юридична особа або навіть держава в цілому. Такий підхід ґрунтується на розумінні того, що кримінальне правопорушення може завдати шкоди не лише окремій людині, а й певному колективу чи суспільству в цілому. Водночас інші дослідники вказують, що потерпілим можна визнавати лише фізичну особу, оскільки саме вона може зазнати безпосередньої моральної, фізичної чи матеріальної шкоди.

У підсумку правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України є складним і багатовимірним явищем, що охоплює його процесуальні права, обов'язки та

можливості щодо захисту власних інтересів. Законодавство визначає потерпілого не лише як учасника кримінального провадження, а й як суб'єкта, що має широкий спектр правових механізмів для реалізації свого права на справедливість. Оновлений Кримінальний процесуальний кодекс України визначає учасників кримінального провадження, розподіляючи їх на різні групи, зокрема на сторони процесу (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України). До обвинувачення належать прокурор, слідчий, дізнавач, керівники відповідних органів, а також потерпілий та його представники [4, с. 173].

Стаття 61 КПК України визначає цивільного позивача як особу, яка зазнала майнової чи моральної шкоди внаслідок кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, за умови, що вона пред'явила відповідний цивільний позов у кримінальному провадженні. Закон наділяє цивільного позивача такими ж правами, як і потерпілого, але лише в межах, що стосуються заявленого позову [5]. З огляду на це логічним є висновок, що цивільний позивач, як і потерпілий, повинен відноситися до сторони обвинувачення, оскільки зацікавлений у встановленні вини обвинуваченого та відшкодуванні завданої шкоди. Аналогічно цивільний відповідач відповідно до статті 62 КПК несе відповідальність за шкоду, завдану протиправними діями обвинуваченого або особи, визнаної неосудною [2, с. 86].

Дослідження процесуального статусу цивільного позивача дозволяє зробити висновок, що ця особа діє у власних інтересах у кримінальному провадженні. Якщо потерпілий подає цивільний позов, він фактично поєднує два статуси – потерпілого та позивача, що ще більше підкреслює його зацікавленість у кримінальній справі. Попри те, що цивільний позивач і цивільний відповідач є зацікавленими учасниками кримінального процесу, законодавець кваліфікує їх як інших учасників кримінального провадження, що формально прирівнює їх до осіб, які виконують допоміжні функції [2, с. 208].

Процесуальні статуси потерпілого та цивільного позивача у кримінальному судочинстві України мають певні спільні риси, але відрізняються за своїм змістом та процесуальним призначенням. Відповідно до ст. 55 КПК України, потерпілим визнається особа, якій кримінальним правопорушенням завдано фізичної, моральної або майнової шкоди. Водночас ст. 61 КПК України визначає цивільного позивача як особу, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової або моральної шкоди та яка пред'явила цивільний позов у межах кримінального провадження.

Водночас, якщо потерпілий подає цивільний позов, він набуває статусу одночасно і потерпілого, і цивільного позивача. Це зумовлює певний парадокс, адже потерпілий є стороною обвинувачення у кримінальному провадженні, а цивільний позивач формально не належить до жодної з процесуальних сторін (обвинувачення чи захисту). Проте його зацікавленість у визнанні особи винною у вчиненні кримінального правопорушення є очевидною, оскільки саме це є підставою для задоволення цивільного позову. Водночас ст. 62 КПК України визначає цивільного відповідача як особу, яка несе цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну кримінально протиправними діями підозрюваного чи обвинуваченого, що свідчить про його процесуальну схожість із останніми [5].

Отже, процесуальні статуси потерпілого та цивільного позивача у кримінальному судочинстві України мають спільні риси, однак суттєво різняться за своїм правовим змістом та функціональним призначенням. Потерпілий є стороною обвинувачення та має широкий спектр процесуальних прав, спрямованих на захист своїх інтересів у кримінальному провадженні. Водночас цивільний позивач, який подає позов про відшкодування шкоди, формально не є стороною процесу, хоча його інтереси безпосередньо пов'язані з результатами кримінального провадження. У разі пред'явлення цивільного позову потерпілий поєднує обидва статуси, що посилює його процесуальні можливості, проте не змінює загальну правову конструкцію розподілу учасників судочинства.

1. Ісланкін С. М. Відсторонення від посади: Міжнародний досвід. Регламентації. *Правова позиція* № 4 (37) 2022. С. 271-274.

2. Гарбовський Л. А., Дідківська Г. В., Топчій В.В. Правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України: Гарбовський Л.А., Дідківська Г. В., Топчій В.В. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 152 с.

3. Сіренко О. В. Проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. О. В. Сіренко, О. О. Мазурець. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 18. С. 204-211.

4. Веселов М., Гайденок В., Приходько К. Правосуб'єктність учасників кримінального провадження: проблеми законодавчого врегулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 6. 2016. С. 171-176.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

6. Гловюк І. В. Право на безоплатну правничу допомогу у кримінальному провадженні: актуальні питання. Слідча та детективна діяльність: виклики і перспективи : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 трав. 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 44.

Вікторія КИРИЧЕНКО

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
доктор юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі забезпечення безпеки держави – одне з головних завдань, яке вирішується не лише на рівні правових механізмів, а й завдяки розвитку науки, зокрема криміналістики. Інноваційні підходи та технології, що впроваджуються у криміналістичну науку, відкривають нові можливості у боротьбі зі злочинністю, забезпеченні верховенства права.

Однією з основних тенденцій сучасної криміналістики є цифровізація процесів. У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій кіберзлочинність стала однією з найбільших загроз для безпеки держави. Основні напрями цифрової криміналістики містять:

- аналіз цифрової інформації, що зберігається в комп'ютерах, мобільних пристроях та хмарних сервісах;
- розробку та використання інструментів для виявлення, збереження та аналізу даних;
- моніторинг мережевого трафіку та виявлення злочинних схем у кіберпросторі;
- використання програмного забезпечення для декодування шифрованих даних або встановлення місцезнаходження злочинців за IP-адресою тощо.

Вагомого значення в практиці уповноважених осіб набувають й чинники, що впливають на результативність інформаційного забезпечення. Зокрема, можливості отримання інформації через офіційний запит з його санкціонуванням відповідними суб'єктами, судом, з баз, що не достатньо автоматизовані, вимагає витрат часу, сил та засобів та зводить нанівець оперативність цього процесу. Зі свого боку, кількість запитів зумовлюють й пропорційність витрат ресурсів щодо необхідності отримання відповідної інформації [1, с. 240].

Окремої уваги заслуговує й штучний інтелект, який відкриває нові перспективи в криміналістиці щодо:

- автоматизованого розпізнавання облич, номерних знаків та голосу;
- аналізу великих обсягів даних для виявлення закономірностей та підозрілої поведінки;
- прогнозування протиправних дій на основі статистичних даних;
- сортування та систематизації доказів, що значно скорочує час розслідувань та підвищує їх точність.

Сучасні системи розпізнавання осіб за відбитками пальців, райдужною оболонкою ока, голосом або ДНК значно підвищують ефективність ідентифікації злочинців. Використання біометрії людини може бути реалізовано шляхом:

- ідентифікації особи за залишками біологічних матеріалів на місці злочину;
- виявлення осіб, які перебувають у розшуку, за допомогою камер спостереження;

– встановити особу, наприклад, після природних катастроф або терористичних актів тощо.

Зазначене в умовах збройної агресії РФ проти України набуває особливого значення у встановленні обставин кримінального правопорушення та причетних до нього осіб.

Окремого значення набувають й можливості використання дронів під час обстеження місць протиправних діянь, зокрема важкодоступних; виявлення незаконних дій, таких як вирубка лісів чи будівництво в охоронних зонах; моніторингу масових зібрань для запобігання злочинам. Ці технології забезпечують точну та оперативну інформацію для правоохоронних органів.

Стаття 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [2]. Отже, забезпечення безпеки громадян, суспільства розглядається як один із пріоритетних напрямів кримінального процесуального законодавства.

Потребує уваги й Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». У ст. 7 Закону наведено заходи забезпечення безпеки:

- особиста охорона, охорона житла та майна;
- видача спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку;
- використання технічних засобів контролю й прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- заміна документів та зміна зовнішності;
- зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання;
- поміщення до шкільної виховної установи або установ органів соціального захисту населення;
- забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- закритий судовий розгляд [3].

Результативність кожного окремого виду з наведеного списку заходів забезпечення безпеки зумовлена потребою визначення правоохоронцями найбільш раціонального способу дій та лінії поведінки, що матиме відповідне значення в діяльності уповноважених осіб [4, с. 283].

Тож сучасний стан та тенденції розвитку криміналістичної науки значно підвищують ефективність боротьби зі злочинністю та забезпечують безпеку держави. Інтеграція новітніх технологій, розвиток цифрової криміналістики, використання штучного інтелекту та співпраця на міжнародному рівні відкривають нові можливості розслідування й попередження кримінальних правопорушень загалом та забезпеченні безпеки держави зокрема.

1. Плетенець В. М. Використання можливостей інформаційного забезпечення в подоланні протидії досудовому розслідуванню. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 239–244.

2. Кондратьєв Я. Ю., Козаченко І. П., Обушевський І. Ф. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність : науково-практ. коментар. Київ : РВВ МВС України, 1993. 120 с.

3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 11. Ст. 51.

4. Плетенець В. М. Деякі аспекти забезпечення безпеки осіб в умовах протидії досудовому розслідуванню. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. 3 (91). С. 278–285.

Аліна КОВАЛЬ

студентка 2 курсу

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЙОГО ІСТОРИЧНІ ФОРМИ

Кримінальний процес – сукупність норм кримінального процесуального законодавства, що регулюють порядок діяльності оперативних підрозділів, органів досудового слідства, дізнання, прокуратури та суду, а також фізичних та юридичних осіб, що залучаються до кримінального судочинства. Він є основною гарантією забезпечення прав і свобод громадян у сфері кримінального права та покликаний забезпечити справедливість, законність і правопорядок у суспільстві.

Кримінальний процес охоплює низку етапів, таких як досудове розслідування, судовий розгляд справи, апеляційне та касаційне оскарження, виконання вироку тощо. Це складний механізм, що включає взаємодію органів досудового розслідування, прокуратури, суду, захисників, а також осіб, які безпосередньо беруть участь у справі. Проте саме через історичні форми і етапи розвитку кримінальний процес набував різноманітних змін і адаптацій під впливом соціальних, політичних та економічних факторів. У межах цього процесу також беруть участь інші фізичні і юридичні особи, наділені відповідними правами та обов'язками.

Основною метою кримінального процесу є проведення повного, всебічного та об'єктивного розслідування кримінальних правопорушень, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до їх вчинення, забезпечення реалізації принципів правосуддя у кримінальному провадженні, а також вирішення всіх інших питань, що виникають у ході кримінального судочинства [1, с. 19].

Історія кримінального процесу може бути поділена на кілька основних етапів, що відображають розвиток юридичних систем і зміну суспільних відносин. В античних суспільствах, таких як стародавній Рим, кримінальний процес був заснований на принципах приватного звинувачення, коли потерпілий або його родичі мали право на ініціювання справи. Проте роль держави у вирішенні конфліктів була обмеженою [2, с. 54]. З розвитком феодалізму в середньовічній Європі з'являється концепція інквізиційного процесу, при якому судді брали активну участь у розслідуванні злочинів, а також допиті обвинувачених і свідків [3, с. 87].

Інквізиційний процес характеризувався сильним втручанням суду в усі етапи кримінальної справи, включаючи збір доказів, допит обвинувачених та свідків. Особливо ця форма була поширена в середньовічній Європі, де суди активно працювали з підозрюваними, інколи застосовуючи катування для здобуття свідчень. Ця система передбачала дуже обмежене право на захист, і рішення суду часто базувались на інтуїції та авторитеті суддів, а не на принципах доказовості.

У період Нового часу відбувається певне послаблення ролі інквізиційного процесу та перехід до наступної форми, де більш важливим стає поділ функцій між слідчими та судовими органами. У цьому випадку звинувачення подається прокурором або постраждалою стороною, а суд лише забезпечує відповідність процедур і видає вирок на основі поданих доказів. Важливою рисою стало забезпечення більшого права на захист для обвинувачених. У кінці XIX – на початку XX століття кримінальний процес зазнає значних змін у зв'язку з розвитком демократичних принципів правосуддя. Змішана форма кримінального процесу поєднує елементи інквізиційного та змагального процесів. Суд, хоча і не займається активним збором доказів, має більш важливу роль у визначенні обґрунтованості звинувачень і встановленні істини. Обвинувачений отримує більше можливостей для захисту, і важливим стає використання адвокатів [4, с. 15].

Сучасний кримінальний процес значно збагачений нормами міжнародного права і правами людини. Права на захист стали основою правового процесу, що забезпечує не лише збір доказів, але й дотримання принципу презумпції невинуватості. Різноманітні форми доказування, застосування новітніх технологій, дотримання прав підозрюваних, обвинувачених, а також принципи справедливості та рівності перед законом стали ключовими характеристиками сучасного кримінального процесу.

Кримінальний процес є невід'ємною частиною правової системи кожної держави, що постійно розвивається і вдосконалюється. Історичний розвиток кримінального процесу свідчить про зміну суспільних установок та потреб у забезпеченні правосуддя.

Тенденції сучасного кримінального процесу спрямовані на забезпечення рівноваги між правами підозрюваного, обвинуваченого та інтересами держави в боротьбі зі злочинністю. Однак ці зміни відображають важливі принципи справедливості, які повинні гарантувати кожному громадянину право на справедливий суд.

1. Колос С. С. Актуальні питання доказової діяльності суду під час судового розгляду у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. С. 154–158.

2. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарева, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Форостяний, О. Ю. Хабло. Київ, 2020. Вид. 5-те, переробл. і доповн. 497 с.

3. Кубарева О. В. Особливості прийняття судових рішень судом присяжних у кримінальному провадженні. *70 років Декларації прав людини: здобутки та перспективи: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 6 грудня 2018 року)*. Київ, 2018. Ч. 1. С. 54–57.

4. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія [В. В. Луцук, В. А. Савченко, В. І. Самарін та ін.] ; за ред. В. В. Луцика та В. І. Самаріна. Харків : Право, 2018. 792 с.

Карина МИРГОРОДСЬКА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Микола ЄФІМОВ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
доктор юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Розслідування торгівлі людьми здебільшого вимагає від уповноважених осіб максимально повного збору та дослідження доказової бази. Однією з першочергових слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях визначеної категорії є огляд, оскільки під час його проведення накопичується матеріальна доказова база.

Як влучно вказує К. С. Кравченко, у процесі проведення огляду дозволяється вилучати лише ті речі та документи, які мають значення для встановлення істини в кримінальному провадженні, а також об'єкти, вилучені з обігу. Зазначена слідча (розшукова) дія є необхідною, оскільки сприяє виявленню фактичних даних, що мають важливе значення для розслідування злочинів, зокрема фактів, пов'язаних із торгівлею людьми [4, с. 101]. Тобто позиція автора повністю відображає нашу думку.

Тактика огляду місця події у розслідуванні фактів торгівлі людьми значною мірою залежить від слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі провадження. Щодо визначеної наукової категорії І. О. Бородін виокремив «...наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: до правоохоронних органів надійшли відомості щодо факту вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів, наявні відомості про потерпілих, обставини події та підозрювані не встановлені; до правоохоронних органів надійшли відомості щодо факту вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів,

наявні відомості про потерпілих, а також про обставини події та підозрюваних; правоохоронні органи встановили факт вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів в зв'язку з проведенням процесуальних дій, з'ясовані обставини події та потерпілі, підозрювані не встановлені; правоохоронні органи встановили факт вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів в зв'язку з проведенням процесуальних дій, з'ясовані обставини події, потерпілі та підозрювані» [1, с. 280]. Як бачимо, слідчі ситуації сформовані досить вдало та детально, що дає змогу уповноваженим особам спланувати порядок проведення окремих процесуальних дій, в тому числі і різних видів огляду.

Зі свого боку, М. М. Єфімов та Т. А. Старова акцентували на тому, що більшість зазначених кримінально-караних діянь характеризується невеликою кількістю матеріальної доказової інформації, виявленою на початковому етапі розслідування. Дослідники це пояснюють тим, що, як правило, під час огляду місця події вона майже не вилучається, а обшуки в більшості випадків проводяться після пред'явлення особі підозри [3, с. 110]. Інакше кажучи, проведення різних видів огляду повинно бути максимально спланованим для найбільш повного збору матеріальної доказової інформації.

Крім того, огляд місця події під час розслідування фактів торгівлі людьми має низку особливостей, зумовлених розгалуженістю об'єктів, що підлягають обстеженню. Як правило, вибір методів і послідовності проведення огляду значною мірою залежить від часу, який минув з моменту отримання повідомлення про протиправне діяння до фактичного початку огляду.

Під час розслідування фактів торгівлі людьми особливе значення має огляд об'єктів, які можуть містити сліди кримінально-караного діяння, докази експлуатації потерпілих, а також інші матеріали, що сприяють встановленню обставин кримінального правопорушення. Одним із ключових етапів розслідування є огляд місць утримання та/або експлуатації потерпілих осіб. Такі приміщення обов'язково підлягають огляду, особливо якщо в них виявлені потерпілі. Під час огляду детально аналізуються характеристики приміщення, зокрема його розміри, кількість ліжок або інших місць для відпочинку, наявність особистих речей потерпілих, а також їхніх документів. Значна увага приділяється виявленню засобів, які могли використовуватися для обмеження свободи пересування, наприклад, наручників, мотузок чи решіток на вікнах. Також досліджуються умови утримання, стан приміщення, зокрема наявність вікон, дверей, замикаючих пристроїв, а також їх розташування та можливість відкриття зсередини. Важливим аспектом є виявлення та аналіз засобів спостереження, таких як відеокамери чи звукозаписувальні пристрої, а також оцінка санітарно-гігієнічних умов проживання.

Зі свого боку, І. В. Гловюк зауважила, що «...ретельний огляд приміщення включає дослідження всіх об'єктів, які можуть містити сліди насильства, наприклад, підлоги, меблів, чи знарядь, які могли бути використані для спричинення фізичної шкоди. Окрему увагу приділяють виявленню і дослідженню записників, комп'ютерів чи інших електронних пристроїв, оскільки вони можуть містити важливу інформацію, зокрема про розрахунки з клієнтами, оплату праці охоронців або водіїв. Важливим є також пошук слідів, які належать підозрюваним особам. У процесі огляду місця експлуатації потерпілих доцільно використовувати технічні засоби фіксації, зокрема фото- чи відеозапис, для документування умов праці» [2, с. 30].

Ще одним об'єктом огляду є транспортні засоби, які зазвичай використовуються злочинцями для переміщення потерпілих осіб. Під час огляду транспортних засобів можливе виявлення різноманітних доказів, таких як документи, що підтверджують право власності на автомобіль, мобільні телефони, особисті речі потерпілих, мікросліди їхнього одягу або біологічні сліди (кров, слина). Також можуть бути виявлені гроші чи інші предмети, які мають значення для встановлення обставин злочину.

А вже О. П. Свінціцька наголошує на тому, що «...окрім фізичних об'єктів, значна увага приділяється аналізу загальнодоступної інформації, особливо тієї, що знаходиться в інтернеті. Якщо є підстави вважати, що така інформація має значення для кримінального провадження, вона підлягає ретельному дослідженню. До прикладу, це можуть бути фотографії потерпілих, розміщені на порнографічних сайтах, фото- та відеоматеріали, створені за їхньої участі, чи оголошення про працевлаштування за кордоном із зазначенням контактних даних» [5, с. 260].

Огляд місця події також передбачає можливість виявлення таких об'єктів, як холодна чи вогнепальна зброя, засоби катування, лікарські препарати, снодійні речовини, наркотичні засоби та інші предмети, що свідчать про спричинення потерпілим фізичного чи

психологічного впливу. Крім того, можуть бути знайдені технічні засоби, які використовувалися для підробки документів, таких як паспорти, проїзні документи чи бланки, а також матеріальні цінності, зокрема грошові кошти в готівковій або безготівковій формі. Усі ці елементи мають вагоме значення для розслідування та формування доказової бази у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи, зазначимо, що огляд під час розслідування торгівлі людьми є слідчою (розшуковою) дією, яка повинна здійснюватися з дотриманням кримінально-процесуальної форми у найкоротші терміни, тобто якомога швидше після виявлення фактів торгівлі людьми. Така оперативність необхідна для збереження максимальної кількості доказів, які у разі зволікань можуть бути втрачені. Особливістю проведення в досліджуваній категорії кримінальних проваджень є велика різноманітність об'єктів, що підлягають дослідженню. До таких об'єктів належать такі як: місця перебування чи утримання потерпілих осіб; місця затримання підозрюваних; транспортні засоби; загальнодоступна інформація. Особливу увагу треба приділяти пошуку та вилученню предметів і документів, які можуть слугувати доказами вчинення торгівлі людьми.

1. Бородін О. І. Наукова полеміка стосовно типових слідчих ситуацій розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвип. № 2. С. 276–281.

2. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні аспекти протидії торгівлі людьми. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми* : матеріали II міжнародного науково-практ. симпозіуму. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 28–31.

3. Єфімов М. М., Старова Т. А. Організаційно-тактичні особливості допиту підозрюваних під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 110–113.

4. Кравченко К. С. Тактика огляду місця події під час розслідування торгівлі людьми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 100–102.

5. Свінціцька О. П. Окремі аспекти проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 256–263.

Олена НОВАК

студентка 2 курсу

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

МІСЦЕ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ЩОДО ГАРАНТІЙ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогодні місце презумпції невинуватості відіграє ключову роль у питанні щодо міжнародної та національної безпеки. Через воєнні дії, які відбуваються на території демократичної України внаслідок агресії країни-терористки – російської федерації, дане явище потребує детального вивчення як і для самої України, так і для її сусідніх держав, оскільки це дотична складова міжнародної та національної безпеки. Презумпція невинуватості (відповідно до ст. 62 Конституції України) – це правовий принцип, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [1].

Аналізуючи відповідну нормативну базу, яка закріплює даний принцип на міжнародному рівні, а саме ч. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, дійдемо висновку, що презумпція невинуватості є одним з основоположних

принципів права, що надає гарантії кожній людині бути невинуватою у вчиненні правопорушення доти, доки її вина не буде доведена державою в законному порядку [2], та включає в себе такий елемент як правило «*Indubiorprogeo*» (що з лат. – «У випадку сумніву на користь звинувачуваного») [3, с. 383].

Слід розуміти, що наявність на сьогодні таких викликів як збройні конфлікти, тероризм, геноцид та ін., що постають перед державою, значно підривають основи національної безпеки України, а також міжнародну безпеку в цілому. В такому випадку країні потрібно застосовувати певні обмеження щодо прав і основоположних свобод людини, включаючи і принцип презумпції невинуватості. Варто підтримати думку О.В. Скрипнюка, який зазначає: «В умовах війни актуалізується проблематика забезпечення прав і свобод людини, при цьому національний і міжнародний механізми їх реалізації та захисту набувають певних особливих ознак» [4, с. 14]. З огляду на наведене, законодавець має враховувати наступне: обмеження прав людини і основоположних свобод, включаючи принцип презумпції невинуватості в умовах воєнного стану мають бути все ж таки з дотриманням норм чинного кримінального законодавства, згідно з ч. 4 ст. 17 КПК України – «Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи» [5] та відповідати міжнародним стандартам прав людини з дотриманням гарантій, закріплених у ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права – «Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності: по-перше, бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення; по-друге, мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним самим ним захисником; по-третє, бути судженим без невинуватості затримки; по-четверте, бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника – бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника» та ін., передбачене даною нормою [6].

Тобто всіх, хто підтримує путінській режим та дії РФ відносно України, бере участь у терористичних актах, залученні до геноциду українського народу, – вважаємо прямими злочинцями. Так, всі ці злочини мають бути належним чином оцінені, а злочинці притягнуті до кримінальної відповідальності, враховуючи вищевикладене стосовно принципу невинуватості. Знову доречно погодитися з думкою О.В. Скрипнюка, адже дійсно, для вирішення даної проблеми Міжнародний кримінальний суд є важливим, дієвим, інституційним елементом механізму притягнення до політичної відповідальності за воєнні злочини, вчинені на території України. Україна, яка потребує допомоги з боку міжнародного співтовариства, використала п. 3 ст. 12 Римського статуту, згідно з яким країна, що не є учасницею Статуту, може через подання відповідної заяви визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Згодом Україною було визнано юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та отримано зобов'язання співпрацювати з ним. Наступним кроком стало прийняття ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» від 3 травня 2022 р., оскільки необхідним елементом є нормативно визначений обсяг та порядок співпраці з Міжнародним кримінальним судом з подальшою метою – сприяти притягненню до кримінальної відповідальності та покаранню осіб, які вчиняли та продовжують вчиняти і по сьогодні злочини, які підпадають під юрисдикцію цього суду. Наша держава та Росія є сторонами основних міжнародних договорів щодо прав людини, тож повинні дотримуватися зазначених обов'язків з приводу даного питання в ситуаціях збройного конфлікту [4, с. 16].

Тож зазначимо: принцип презумпції невинуватості є фундаментальним принципом права, який надає гарантії кожній людині бути невинуватою у вчиненні правопорушення доти, доки її вина не буде доведена державою в законному порядку, забезпечує справедливе ставлення до кожного, хто перебуває під слідством чи судом. Для підтримання належним чином міжнародної та національної безпеки державою можуть вживатися заходи для захисту народу України в умовах воєнного стану. Законодавець має враховувати правильність підбору заходів, щоб вони не призвели до порушення прав людини і основоположних свобод, враховуючи правовий принцип презумпції невинуватості, закріплений на міжнародному та національному рівнях.

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Ухаль М. М. Латинсько-український та українсько-латинський словник юридичної фразеології : словник. Мукачево : «Карпатська Вежа», 2008. 436 с.
4. Скрипнюк О. В. Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни: світовий досвід та Україна. Правова держава. Випуск 33. Київ: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2022. 718 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

Ірина ПЕТРИЧЕНКО

курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Євген ГІДЕНКО

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**ВЗАЄМОДІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
У РОЗСЛІДУВАННІ ТА ЗАПОБІГАННІ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА
ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану питання запобігання та розслідування насильства за ознакою статі набувають особливої актуальності. Військова поліція та правоохоронні органи відіграють ключову роль у захисті постраждалих осіб, розслідуванні правопорушень та запобіганні подальшим правопорушенням. Взаємодія цих структур є необхідною умовою для ефективного функціонування правової системи у кризових ситуаціях.

Взаємодія військової поліції та правоохоронних органів у сфері протидії насильству за ознакою статі регулюється міжнародними та національними актами. До основних міжнародних документів належать Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Стамбульська конвенція, а також резолюції Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки. В Україні важливе значення мають Кримінальний кодекс, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також нормативні акти, що регулюють діяльність військової поліції та інших правоохоронних органів [1, с. 80].

Механізми координації:

- створення єдиної бази даних щодо випадків насильства та залучення військової поліції до оперативного реагування;
- формування спеціалізованих підрозділів для розслідування випадків сексуального насильства у військових конфліктах;
- проведення спільних тренінгів та навчальних заходів для підвищення кваліфікації працівників військової поліції та правоохоронних органів щодо гендерно чутливого підходу.

Військова поліція та правоохоронні органи повинні забезпечити оперативне реагування на випадки насильства, надання допомоги постраждалим та ефективне розслідування. Для цього необхідно:

- організовувати безпечні місця перебування для постраждалих осіб;
- залучати психологів та соціальних працівників до роботи з жертвами насильства.

Впроваджувати чіткі алгоритми документування правопорушень, щоб уникнути безкарності винних [2, с. 16].

Серед основних викликів у взаємодії військової поліції та правоохоронних органів

можна виокремити:

- недостатнє фінансування та кадровий дефіцит у спеціалізованих підрозділах;
- відсутність належної гендерно чутливої підготовки серед військових та правоохоронців;
- низька поінформованість постраждалих щодо механізмів правового захисту [3, с. 18].

Перспективи розвитку включають посилення міжнародної співпраці у сфері боротьби з гендерно зумовленим насильством під час війни. Удосконалення законодавства щодо військових правопорушень на основі гендерного аналізу. Розширення програм підтримки постраждалих осіб та створення спеціалізованих кризових центрів.

Взаємодія військової поліції та правоохоронних органів у розслідуванні та запобіганні насильству за ознакою статі є критично важливим аспектом забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. Ефективна координація, впровадження сучасних методик розслідування, підвищення рівня підготовки персоналу та міжнародна співпраця сприятимуть зменшенню випадків насильства та забезпеченню справедливості для постраждалих [1, с. 25].

Взаємодія військової поліції та правоохоронних органів у запобіганні та розслідуванні насильства за ознакою статі в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим елементом забезпечення безпеки та правопорядку. Комплексний підхід до вирішення цієї проблеми передбачає вдосконалення законодавчої бази, налагодження ефективної координації між органами правопорядку, а також підвищення рівня підготовки правоохоронців щодо реагування на такі правопорушення. Системне впровадження сучасних методів розслідування та запобігання насильству, використання міжнародного досвіду та розширення програм підтримки постраждалих сприятимуть зменшенню рівня таких правопорушень. Подальший розвиток співпраці між військовою поліцією та іншими правоохоронними структурами дозволить підвищити ефективність боротьби з насильством за ознакою статі, забезпечуючи належний захист прав людини навіть у кризових ситуаціях.

1. Кузьменко О. В., Островський С. О. Особливості організації взаємодії Національної гвардії України з правоохоронними органами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція 2017. С. 18–21.

2. Островський С. О. Юридичні засади поняття «взаємодія Національної гвардії України з правоохоронними органами та військовими формуваннями України». *Честь і закон*. 2019. С. 85–90.

3. Чаплинський К. Координація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах військового часу. 2022. С. 65

Ярослав ПОТАПЕНКО

курсант 2 курсу ННІ підготовки
фахівців для підрозділів превентивної
діяльності Національної поліції України

Науковий курівник:

Олександр НЕКЛЕСА

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФІКСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В умовах сьогодення України фіксування кримінального провадження набуває особливої актуальності через підвищену потребу забезпечення правосуддя в умовах війни та нестабільної правової ситуації. Воєнні кримінальні правопорушення, корупційні правопорушення, диверсійна діяльність та інші кримінальні правопорушення вимагають ретельного документування, щоб гарантувати законність розслідувань і судових рішень. Використання аудіо- та відеофіксації, електронного документообігу та цифрових засобів збору доказів не лише сприяє збереженню об'єктивності слідчих (розшукових) дій, а й

унеможливує спотворення фактів або тиск на учасників процесу.

Зокрема, з огляду на євроінтеграційні прагнення України, ефективність фіксування кримінального провадження стає важливим фактором довіри до системи правосуддя як із боку українських громадян, так і міжнародних партнерів. Упровадження сучасних технологій фіксації допомагає вдосконалити кримінальний процес відповідно до європейських стандартів, що особливо важливо в контексті майбутнього вступу до ЄС. У нинішніх умовах викликом залишається забезпечення належного рівня технічного оснащення слідчих органів, захист отриманих матеріалів від несанкціонованого доступу та створення механізмів міжнародного співробітництва у сфері обміну доказами, що робить подальше дослідження цієї теми надзвичайно важливим.

Фіксування кримінального провадження є важливим елементом процесуальної діяльності, що забезпечує закріплення доказової інформації та контроль за дотриманням законності під час слідчих і судових дій. Закріплення доказів у протоколах, на технічних носіях, у журналах судового засідання та інших процесуальних документах дозволяє забезпечити їх належність до кримінального провадження, допустимість та достовірність. Важливим є те, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає чітко визначені форми фіксації, а їх перелік є вичерпним, що унеможливує використання інших методів фіксації як доказів у судовому розгляді.

Кримінальний процесуальний кодекс України у статті 103 встановлює три основні форми фіксації: протоколи, технічні носії інформації та журнали судового засідання. Відповідно до статті 107 КПК України, рішення про застосування технічних засобів фіксації під час досудового розслідування приймає слідчий або інша уповноважена особа, а за клопотанням учасників процесуальних дій їх використання стає обов'язковим [1]. Такий підхід забезпечує рівні права учасників процесу, запобігає можливим зловживанням і сприяє неупередженому розгляду справи в суді.

Збереження оригінальних примірників технічних носіїв інформації та створення резервних копій є ще одним важливим аспектом фіксування кримінального провадження. Це унеможливує втрату чи підробку доказової інформації та гарантує її цілісність у процесі розгляду справи. До того ж, учасники процесу повинні бути заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, що забезпечує їхню обізнаність та можливість реалізації своїх процесуальних прав. Таким чином, фіксування кримінального провадження є не лише способом документування процесуальних дій, а й важливим гарантом справедливого правосуддя.

Фіксування кримінального провадження в Україні стикається з низкою практичних проблем, що впливають на ефективність розслідувань і судових процесів. Однією з основних проблем є недостатнє технічне забезпечення органів досудового розслідування та судів [2, с. 78-81]. Брак сучасних технічних засобів фіксації, таких як якісні відеореєстратори, аудіозаписуючі пристрої та спеціалізоване програмне забезпечення, призводить до ситуацій, коли процесуальні дії не можуть бути належним чином задокументовані. Це, у свою чергу, ускладнює перевірку достовірності доказів та може спричинити їх визнання недопустимими.

Ще однією серйозною проблемою є недотримання процедурних вимог щодо фіксування процесуальних дій. Часто слідчі або прокурори неналежним чином ведуть протоколи або здійснюють запис з порушенням правил, що створює підстави для оскарження таких доказів у суді. Також поширеною проблемою є відсутність чітких стандартів зберігання та архівування технічних носіїв інформації, що може призводити до втрати або пошкодження доказів, їх підміни чи маніпуляцій із записами.

Окремим викликом є питання конфіденційності та захисту персональних даних, зафіксованих у матеріалах кримінального провадження. Неналежний рівень кібербезпеки та можливість несанкціонованого доступу до аудіо- та відеозаписів створюють ризики витоку інформації, що може вплинути на хід розгляду справи. В умовах цифровізації кримінального процесу необхідно забезпечити не лише якісне фіксування доказів, а й їхню належну правову охорону та контроль за використанням. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, включаючи оновлення технічної бази, підвищення кваліфікації слідчих і судів та вдосконалення законодавчого регулювання [3, с. 400-407].

Для вирішення проблем фіксування кримінального провадження в Україні потрібно вжити комплексних заходів, спрямованих на покращення технічного забезпечення, удосконалення законодавчого регулювання та підвищення професійної підготовки працівників правоохоронних органів. Необхідно запровадити державні програми модернізації слідчих органів і судів, що передбачатимуть закупівлю якісного обладнання для аудіо- та відеофіксації,

серверів для зберігання доказової інформації та програмного забезпечення для автоматизованого оброблення даних. Важливо також запровадити централізовану систему збереження доказів із захищеним доступом, що унеможливить їх втрату чи підробку.

Потрібно переглянути норми КПК України, зокрема щодо обов'язковості технічної фіксації важливих процесуальних дій (наприклад, допитів чи обшуків), а також встановити чіткі вимоги до ведення та збереження записів. Запровадження санкцій за порушення правил фіксації допоможе мінімізувати зловживання та випадки неналежного документування доказів. Організація спеціалізованих тренінгів і курсів для слідчих, прокурорів та суддів щодо правильного ведення протоколів, використання технічних засобів та забезпечення кібербезпеки сприятиме зниженню рівня процесуальних порушень. Також слід удосконалити механізми внутрішнього контролю за дотриманням вимог фіксації, що дозволить оперативно виявляти та усувати недоліки [4, с. 600-606]. Упровадження цих заходів сприятиме підвищенню якості кримінальних розслідувань, зміцненню довіри громадян до правосуддя та наближенню судової системи України до міжнародних стандартів.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що фіксування кримінального провадження є важливим процесуальним механізмом, який забезпечує достовірність доказів, контроль за законністю слідчих дій та дотримання прав учасників процесу. Проте на практиці цей інститут стикається з низкою проблем, серед яких недостатнє технічне забезпечення, порушення процедурних вимог, відсутність чітких стандартів зберігання доказової інформації та ризику витоку конфіденційних даних.

Для їх вирішення потрібно модернізувати технічне оснащення слідчих органів та судів, удосконалити законодавче регулювання процесу фіксації, встановити чіткі стандарти зберігання та захисту даних, а також підвищити рівень професійної підготовки працівників правоохоронних органів. Комплексний підхід до усунення цих проблем сприятиме покращенню якості кримінальних розслідувань, зміцненню верховенства права та довіри громадян до судової системи України.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.

2. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент [А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.]; за заг. ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

3. Кримінальний процес: підручник [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 780 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейним коментарем, висновками Верховного Суду : станом на 01.01.2021 [упоряд. С. Г. Туманов]. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 1008 с.

Diana SVETLOVSKA

Cadet of the Faculty of Training
of Specialists for Pre-Trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Research Supervisor:

Mykola YEFIMOV

Professor of the Department of Forensics
and Pre-Medical Training,
Doctor of Law, Professor

*(Dnipro State University of Internal
Affairs, Dnipro, Ukraine)*

FEATURES OF INTERROGATION DURING THE INVESTIGATION OF HUMAN TRAFFICKING COMMITTED IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT

Testimony plays a key role in establishing the circumstances that are subject to proof in any category of criminal proceedings. As an eyewitness and victim of a crime, it is the victim who has detailed information about the important facts and circumstances of the criminal offense. This

testimony can be obtained during interrogation - one of the most important and at the same time complex investigative (detective) actions. Successful interrogation requires thorough preparation from the authorized person (investigator, investigator, detective), since it is comprehensive preparation that is a necessary condition for obtaining complete and reliable testimony.

In light of the above, we believe that the opinion of a separate group of researchers (N. A. Lugina, L. V. Gontsovskaya) is quite correct, who indicated that if at the time of entering information into the ERDR, the composition of such a criminal offense as human trafficking cannot be unambiguously recognized and law enforcement agencies do not have sufficient evidence to confirm that human trafficking has occurred, they may begin an investigation of other criminal offenses that may be related to human trafficking. For example, they may investigate intentional bodily harm, transmission of venereal diseases, kidnapping, sexual violence, coercion to sexual contact, or conducting a fictitious business. Since quite often other criminal offenses can be a system of acts that make up the main composition of human trafficking. In our opinion, this is a feature of the investigation of such a criminal offense. After the initial stage, the investigator proceeds to a new conditional stage of pre-trial investigation, which consists in collecting evidence by conducting investigative (search) actions, which play an important role in the investigation of criminal offenses. However, it is important to note that the investigative (search) actions carried out constitute a significant, but not the only component of the investigation process, as they interact and complement each other in the context of organizational, procedural and investigative activities [1, c. 150]. In view of the above, it is logical to make a decision to conduct a series of interrogations of victims and witnesses, as well as suspects, which will provide the most complete picture of the committed illegal act.

Regarding certain aspects of its conduct, I. O. Shapovalova notes that psychological sensitivity and preparation for working with traumatic events come to the fore, since victims of human trafficking are often subjected to violence, physical torture, sexual exploitation and other terrible experiences, psychological sensitivity is of particular importance during interrogation. Investigators must be prepared to work with persons who have suffered trauma, which requires certain skills in the field of psychology. It is necessary to avoid re-traumatization during interrogation, creating a safe and calm environment; interrogation should be focused on trust, not coercion [4, s. 160].

In turn, a group of researchers (O. V. Pchelina, V. B. Pchelin) indicated that a comprehensive approach is necessary to investigate human trafficking, which includes the following measures: Collecting evidence not only from the victim, but also from other sources (eyewitnesses, photo and video materials, electronic data, etc.). The investigator must carefully record all testimony, since victims may be confused by traumatic memories. Of particular importance are preliminary conversations with psychologists or social workers who can help the victim prepare for interrogation. During interrogation, special attention is paid to the protection of human rights, because victims of human trafficking often face discrimination and stigmatization, therefore, confidentiality of information is critically important, therefore, the investigator must comply with legal norms and international standards for working with victims of human trafficking [2, s. 270].

And D. B. Sanakoev noted that one of the most common means of obtaining information about the event under investigation, in particular, identifying and proving the guilt of members of a criminal group, is interrogation. The complexity of this investigative (detective) action lies in the fact that interrogation is a form of communication strictly regulated by criminal procedural norms, which is always forced in nature and is due to necessity. However, sometimes they also arise during interrogations of victims and witnesses [3, s. 137].

Another feature of the investigated category of criminal proceedings is that different interrogation methods can be used. For example, O. V. Pchelina and V. B. Pchelin state that during the investigation of criminal offenses related to sexual violence, the following methods can be used during interrogation: 1. Stages of interrogation. Initially, it is worth conducting informal conversations to establish contact and trust, gradually moving on to more detailed questions. 2. Specialized techniques to help the victim remember events. 3. Distribution of roles. For example, the participation of a psychologist or social worker during interrogation may be important for moral support of the victim [2, s. 271].

In conclusion, we note that it is necessary to ensure legal protection for victims of human trafficking, providing them with the opportunity to use the help of lawyers and representatives of international organizations. Due to the fact that human trafficking is often a transnational criminal offense, especially in conditions of armed conflicts, effective cooperation with international law

enforcement agencies (Europol, Interpol) and international human rights organizations (Amnesty International, Human Rights Watch, International Federation for Human Rights, Human Rights First) is quite important. After all, information exchange and interaction with international partners can help in the investigation and bringing the perpetrators to justice.

1. Лугіна Н. А., Гонцовська Л. В. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми. *Ірпінський юридичний журнал*. 2024. № 1 (14). С. 146–157.

2. Пчеліна О. В., Пчелін В. Б. Тактика допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 31.1. С. 264–275.

3. Санакоєв Д. Б. Виявлення та розслідування торгівлі людьми підрозділами Національної поліції України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 192 с.

4. Шаповалова І. О. Особливості тактики допиту жінок, які постраждали від насильницьких злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 158–162

Ігор СЕНДІК

курсант 301 навчального взводу

Ірина ФЕДОРЧАК

викладач кафедри кримінального права
та кримінології факультету №1
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану значно впливають на правову систему держави, зокрема на сферу кримінального судочинства. Забезпечення кримінально-процесуальних гарантій стає особливо актуальним, оскільки під час війни існує ризик порушення прав людини, обмеження доступу до правосуддя та спрощення кримінальних процедур. Водночас кримінальне переслідування осіб, винних у воєнних злочинах, та підтримання правопорядку потребують оперативних і ефективних рішень. Кримінально-процесуальні гарантії, як визначені законодавством засоби захисту прав учасників процесу, є невід'ємною складовою забезпечення справедливого правосуддя. Проте воєнний стан передбачає можливість тимчасового відступу від деяких стандартних процедур, що вимагає особливого підходу до їх реалізації.

Для початку потрібно визначити, що таке кримінально-процесуальні гарантії. У своїй праці М.А. Погорєцький визначив, що кримінально-процесуальні гарантії слід визначити як визначені кримінальним процесуальним законом засоби та способи, спрямовані на реалізацію прав та обов'язків усіх суб'єктів кримінального процесу, забезпечення реалізації їх законних інтересів, а також на досягнення мети та виконання завдань кримінального судочинства [1]. У свою чергу Г. Денісова визначила, що кримінально-процесуальні гарантії – це передбачені кримінально-процесуальним законом засоби забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства та охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь, оскільки таке бачення є обґрунтованим і має комплексний характер [2]. Також, на мою думку, зв'язок між кримінально-процесуальними гарантіями проявляється у таких аспектах: захист прав та свобод людини; ефективне кримінально-процесуальне переслідування винних осіб; запобігання зловживанням службовими правами посадовими особами; цілковите і всебічне дотримання міжнародного права. Також потрібно додати, що однією з основних кримінально-процесуальних гарантій виступає 2 Глава «Зasad кримінального провадження» Кримінально-процесуального кодексу України, де закріплено основні принципи кримінально-процесуальної діяльності в Україні [3].

Отже, кримінально-процесуальні гарантії є невід'ємною складовою правової системи, що сприяє забезпеченню як прав людини, так і загальної національної безпеки. Вони дозволяють ефективно здійснювати кримінальне переслідування винних осіб, запобігати зловживанням з боку посадових осіб та дотримуватися міжнародних правових стандартів. Таким чином, баланс між захистом прав громадян і забезпеченням державної безпеки є ключовим чинником у формуванні ефективної кримінально-процесуальної політики.

Відповідно до ст. 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [4]. Відповідно до п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022, в Україні на період воєнного стану можуть обмежуватись такі конституційні права людини:

- Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла;
- Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;
- Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;
- Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування;
- Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;
- Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується;
- Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів;
- Стаття 53. Кожен має право на освіту [5].

У рамках кримінально-процесуального провадження в умовах воєнного стану слідчий отримує право на тимчасовий вимушений відступ від кримінально-процесуальних норм задля забезпечення ефективного досудового розслідування. Також потрібно зазначити, що в умовах повномасштабної війни ускладнюється доступ до правосуддя, особливо на територіях, де ведуться активні бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях України, де правосуддя сьогодні стоїть «на паузі», люди вимушені чекати закінчення бойових дій або зниження їх інтенсивності, що для кримінально-процесуального провадження навіть в умовах воєнного часу неприйнятно.

З початком воєнної агресії російської федерації 20 лютого 2014 року проти України та подальшим повномасштабним вторгненням російських військ на територію України 24 лютого 2022 року українські громадяни та іноземці на території України потерпають від воєнних злочинів. З початком повномасштабного вторгнення Українська Гельсінська спілка з прав людини зафіксувала 45204 епізоди порушень прав та свобод людини на території України, 2344 з них – лише за лютий 2024 року [6].

Якщо звернутись до 41 доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, то можемо побачити, що в період з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2024 року було зафіксовано 27 836 епізодів жертв серед цивільного населення, з них 12 340 епізодів, пов'язаних із загибеллю цивільного населення [7]. Важливо зазначити, що сама місія наголошує на тому, що ці цифри набагато нижчі за реальні втрати цивільного населення в Україні. Вивчивши цей документ детальніше, можна зрозуміти, що моніторингова місія зафіксувала не лише воєнні злочини російської федерації, а й злочини, вчинені з боку України. У співвідношенні це не виглядає критичним, але воєнний злочин – це серйозне кримінальне правопорушення в рамках національного та міжнародного законодавства, а Україна – цивілізована країна, яка зобов'язалась виконувати кожний ратифікований міжнародний документ, до яких входять Женевські статті.

У ході дослідження питання кримінально-процесуальних гарантій в умовах війни було встановлено, що забезпечення прав і свобод людини в цей період є особливо складним завданням. Війна створює виняткові обставини, які вимагають тимчасових обмежень

окремих прав громадян, що передбачено як національним законодавством, так і міжнародними стандартами. Водночас головним залишається дотримання принципів верховенства права, недопущення свавільного переслідування та гарантування справедливого правосуддя. Україна, як держава, що дотримується міжнародних зобов'язань, зобов'язана забезпечити ефективне функціонування кримінальної юстиції, зокрема шляхом дотримання прав підозрюваних, обвинувачених і потерпілих навіть у воєнний час. Важливу роль у цьому відіграють як національні органи правопорядку, так і міжнародні організації, які сприяють документуванню злочинів та контролюють дотримання правових норм.

Потрібно зрозуміти, що баланс між національною безпекою та захистом прав людини має залишатися пріоритетним завданням для держави, особливо в контексті повномасштабної війни. І як би важко це не було – залишатися людьми.

1. Погорецький, М. А. "Поняття кримінально-процесуальних гарантій." *Часопис Національного університету Острозька академія. Сер.: Право* 2, 2014, С. 16.

2. Денісова, Г. "Кримінально-процесуальні гарантії, їх види та місце інституту відводу, самовідводу у їх структурі." *Історико-правовий часопис* 2, 2014. С. 94-98.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 26 груд. 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

4. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

5. Указ Президента України №64/2022. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 27.02.2025).

6. Задокументовані воєнні злочини у лютому 2024 року: огляд. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/zadokumentovani-voenni-zlochyny-u-liutomu-2024-roku-ohliad/> (дата звернення: 27.02.2025).

7. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 вересня - 30 листопада 2024 року. *UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine*. URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/Periodic-Report-on-the-Human-Rights-Situation-in-Ukraine-1-September-to-30-November-2024> (дата звернення: 27.02.2025).

Влада СМОЛЯР

здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
доктор юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ДОПИТ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Умови воєнного стану визначають сукупність соціальних, економічних та інших процесів у нашій державі. Аналіз міжнародного законодавства у контексті захисту прав дітей, постраждалих від військових конфліктів, базується на низці основоположних документів, як:

1. Конвенція ООН про права дитини (1989).

2. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000).

3. Женевські конвенції (1949) та Додаткові протоколи до них (1977).

4. Керівні принципи ООН з правосуддя щодо дітей, які стали жертвами чи свідками злочинів та іншими.

Незважаючи на значну кількість основоположних документів, що мають захищати дітей та дитинство, умови збройної агресії визначають їх як категорію населення, що найбільш часто страждає від вказаних фактів.

Тож на момент 2024 року понад 5000 годин свого життя діти у прифронтових зонах провели у бомбосховищах, а половина дітей шкільного віку втратили доступ до освіти [1].

Вказані обставини знаходять своє відображення як на рівні освіченості, так й емоційного здоров'я дітей. Не меншої уваги заслуговує й те, що станом на 21 серпня 2024 року понад 2092 дитини постраждали в Україні через повномасштабну збройну агресію російської федерації, 570 дітей загинули, а понад 1522 отримали поранення різного ступеня тяжкості [1].

За кожним з вказаних фактів проводяться процесуальні дії, серед яких окремого значення посідає допит дітей, що має враховувати емоційний стан, забезпечувати безпеку та дотримання етичних норм, аби уникнути додаткового психологічного травмування допитуваних.

Особливого значення зазначене набуває в умовах воєнного стану в Україні, коли прояви трагічного, насильницького й сексуального характеру можуть бути пов'язані змістом однієї події [2].

Тому й підготовка до проведення допиту за цими фактами має передбачати готовність суб'єктів розслідування до з'ясування в особи, що не досягла віку повноліття, змісту зазначених, а також ще не виявлених слідством інших протиправних проявів.

Основні особливості допиту неповнолітніх осіб визначено ст. 226 КПК України й передбачають його проведення лише за участю законного представника, якого особа може вибрати самостійно, педагога, психолога, а в разі потреби, за участю лікаря.

Метою залучення таких спеціалістів є забезпечення належного спілкування з дитиною, надання психологічної допомоги, врахуванні її психологічних особливостей. Зокрема, фахівець може допомогти слідчому визначити обставини, які потребують детальнішого розгляду під час проведення інших слідчих (розшукових) дій із цим неповнолітнім [3].

Важливою особливістю допиту неповнолітніх є обмеження тривалості допиту. Згідно із законодавством, допит неповнолітньої особи не може тривати більше ніж одну годину без перерви, а загальна тривалість допиту не повинна перевищувати дві години на день (ст. 226 КПК). Такі обмеження введені для запобігання виснаженню дитини, адекватного сприйняття дій, що з нею проводять та забезпечення гуманного ставлення до неї. Це може забезпечуватися проведенням допиту неповнолітньої особи у спеціально обладнаних для цього приміщеннях, щоб дитина почувалася комфортно і не була травмована обстановкою слідчих кабінетів.

Згідно зі ст. 354 КПК, у разі участі неповнолітньої особи в судовому засіданні може бути забезпечено її допит без прямого контакту з підозрюваним. Наприклад, це може бути реалізовано через відеоконференцію або використання спеціальних приміщень («зелена кімната»).

Згідно з Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей до 2023 року, для вдосконалення досудового розслідування стосовно неповнолітніх треба забезпечити єдиний підхід до допиту дітей незалежно від їхнього процесуального статусу в кримінальному провадженні. Це містить використання спеціальних методик, зокрема «зеленої кімнати» [4].

Головна мета «зеленої кімнати» — це документування фактів протиправних дій, у яких постраждала або брала участь дитина, а також мінімізація ризику повторної психологічної травми під час проведення бесід із нею [5].

Не меншого значення в проведенні допитів неповнолітніх становлять і використання анатомічно деталізованих ляльок у випадках, коли потрібно допомогти дитині описати події, що стосуються насильства або інших травматичних ситуацій, зокрема сексуального характеру.

Реалізувати наведене, як стверджує Н. В. Павлова, можна шляхом використання анатомічних ляльок, оскільки дитина асоціює себе з лялькою і навіть може показати, як їй завдали шкоди [6, с. 216–217].

Анатомічні ляльки являють собою моделі людського тіла, створені з урахуванням фізіологічних особливостей обох статей. Їх використовують для того, щоб дитина могла через гру або демонстрацію показати, що саме сталося, коли їй важко чи незручно висловлюватися словами.

Анатомічні ляльки допомагають не лише отримати правдиву інформацію, але й зберегти психологічне здоров'я дитини, мінімізуючи травматичний вплив на неї під час кримінального провадження.

Не меншого значення в організації й проведенні допиту неповнолітніх набуває й метод Barnahus (Будинок для дітей) спеціалізовані центри, які створені виключно для роботи з дітьми, що стали жертвами чи свідками злочинів. У цих центрах дитина проходить всі етапи взаємодії зі слідством, включно з допитом, медичним обстеженням, психологічною підтримкою та правовою допомогою. Це дозволяє уникнути повторного травмування, адже дитина не контактує з традиційними правоохоронними органами. Допити дітей проводяться спеціально підготовленими професіоналами, які пройшли навчання з дитячої психології.

Все зазначене дозволяє наголосити, що діти, які стали свідками чи жертвами військових дій, часто зазнають серйозної психологічної травми. Будь-яке нагадування про травматичні події під час допиту може викликати емоційний зрив або повторну травматизацію. Діти можуть боятися говорити або бути замкнутими через страх перед можливими наслідками або відновленням пережитих подій. Вирішення цих проблем потребує спеціального підходу, який містить залучення кваліфікованих психологів, створення комфортних умов для дітей і дотримання міжнародних стандартів захисту прав дитини під час допитів.

1. Ювенальні прокурори: 570 дітей загинуло в Україні внаслідок збройної агресії рф. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-570-ditei-zaginulo-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf> (дата звернення: 30.01.2025).

2. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. *Наука і техніка*. 2022. № 13 (13).

3. Плетенець В. М., Балюра А. О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3.

4. про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 18.12.2018 № 1027-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.01.2025).

5. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рек. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 140 с.

6. Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 215–220.

Софія СОЛОМАХА
студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:
Анатолій ШИЯН
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСНОВНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ

На сучасному етапі розвитку суспільства цифровізація охопила всі сфери життєдіяльності, що суттєво впливає на механізми вчинення кримінальних правопорушень, зокрема шахрайства. Стрімкий розвиток інформаційних технологій не лише сприяє зростанню рівня комунікації та спрощенню доступу до послуг, а й створює передумови для реалізації нових схем злочинних посягань, зокрема шляхом використання електронно-обчислювальної техніки. Внаслідок цього перед органами досудового розслідування та оперативними підрозділами Національної поліції України постають нові виклики, що вимагають комплексного перегляду підходів до кримінальної процесуальної протидії шахрайству.

Кримінальне процесуальне право передбачає специфічні механізми викриття, розслідування та доказування шахрайських схем, однак їх ефективність часто знижується через анонімність кіберпростору та складність ідентифікації осіб, які вчинюють такі кримінальні правопорушення. Статистичні дані Офісу Генерального прокурора свідчать про високий рівень шахрайських злочинів у загальній структурі кримінальних правопорушень проти власності, значна частина яких пов'язана з незаконним використанням цифрових технологій. Водночас аналіз судової практики вказує на системні прогалини у розслідуванні таких справ, зокрема через проблеми збору доказової бази, співпраці з міжнародними інституціями та адаптації кримінального процесу до новітніх викликів.

Окремої уваги набуває проблема шахрайства в умовах воєнного стану, коли держава стикається з дестабілізацією правопорядку та зниженням рівня контролю за злочинною діяльністю. Використовуючи соціальну вразливість громадян, зловмисники активно застосовують механізми маніпулювання, маскування під благодійні ініціативи, незаконного отримання фінансової допомоги тощо. Це зумовлює необхідність удосконалення кримінальних процесуальних процедур, спрямованих на оперативне викриття таких злочинів та забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності.

Отже, на цей час ефективна протидія шахрайству можлива лише за умови поєднання основних засад кримінального процесу, новітніх технологічних інструментів та налагодження міжвідомчої взаємодії як на національному, так і на міжнародному рівні.

Повномасштабна збройна агресія росії проти України стала визначальним викликом для функціонування правової системи, зокрема в аспектах кримінального процесуального регулювання. В умовах війни зростання злочинності є закономірним наслідком соціальної дестабілізації, економічного колапсу та психологічного напруження. Кримінологічний аналіз доводить, що такі фактори, як окупація територій, демографічні втрати, руйнування інфраструктури та масові травми населення, формують середовище, сприятливе для криміналізації суспільства. Згідно з принципами кримінального процесуального права, держава зобов'язана забезпечити баланс між ефективністю боротьби із злочинами та дотриманням гарантій прав особистості, навіть у надзвичайних умовах. Це вимагає чіткого дотримання доктрини законності, зокрема під час використання оперативно-розшукових заходів, які не можуть суперечити конституційним нормам.

Протидія злочинності в контексті воєнного стану нерозривно пов'язана із застосуванням інструментів кримінального процесуального права. Наприклад, доктрина «справедливого судового процесу» визначає, що навіть у разі запобігання злочинам, пов'язаним із кібершахрайством або організованою злочинністю, правоохоронці зобов'язані дотримуватися процедурних норм: збору доказів, гарантій прав підозрюваних, судового контролю. Системна протидія має базуватися на міждисциплінарному підході, де кримінологічні прогнози поєднуються із процесуальними механізмами реагування. Так, оперативно-розшукова діяльність Національної поліції, спрямована на виявлення, запобігання та припинення злочинів, має ґрунтуватися не лише на тактичній ефективності, а й на принципах обґрунтованості та пропорційності втручання, що є ключовими для кримінальних процесуальних доктрин.

Важливим аспектом залишається профілактика злочинності, яка в умовах війни набуває нових форм. Згідно з концепцією кримінального процесуального права, профілактика має включати не тільки попередження конкретних правопорушень, а й усунення системних умов, що їх породжують. Наприклад, економічна криза або міграційні процеси можуть стати каталізаторами корупції або мародерства, що вимагає комплексних правових, соціальних та економічних рішень. Водночас процесуальні норми мають чітко регулювати межі втручання правоохоронців у приватну сферу, щоб уникнути свавілля.

Інтеграція доктрин кримінального процесуального права в антикримінальні стратегії особливо актуальна у контексті кіберзлочинності. Злочини, вчинені за допомогою електронних технологій, вимагають не лише технічної експертизи, а й адаптації класичних процесуальних інститутів, таких як доказування чи забезпечення прав обвинуваченого. Правоохоронні органи, реалізуючи повноваження, повинні враховувати динамічність кіберсередовища, де традиційні методи розслідування часто виявляються неефективними без оновлення правової бази.

Отже, ефективна протидія злочинності у воєнний період неможлива без синтезу кримінологічного аналізу та норм кримінального процесуального права. Це передбачає не тільки реакцію на вже вчинені злочини, а й створення превентивних механізмів, що базуються на засадах верховенства права, захисту прав людини та пропорційності

державного втручання. У цьому контексті ключовим завданням залишається адаптація національної правової системи до викликів воєнного часу без порушення фундаментальних правових гарантій.

Сучасний етап розвитку кримінального процесуального права України вимагає глибокого переосмислення підходів до протидії шахрайству, особливо в умовах воєнного стану. Основні засади кримінального провадження, такі як верховенство права, законність, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, стають фундаментом для формування ефективного механізму боротьби зі складними формами злочинності. Важливим аспектом залишається баланс між оперативним реагуванням на злочини та гарантіями прав особи, що особливо актуально в контексті зростання кібершахрайства, де анонімність і транснаціональний характер дій ускладнюють ідентифікацію злочинців.

Воєнна агресія російської федерації суттєво вплинула на криміногенну ситуацію в Україні, створивши ґрунт для появи шахрайства через соціальну дестабілізацію, міграцію населення та експлуатацію вразливостей цифрової інфраструктури. Згідно з даними Генпрокуратури, різкий стрибок злочинів у 2023 році (до 82 609 випадків), тоді як у 2022 році – (32 086 випадки) свідчить не лише про активізацію злочинних угруповань, але й про системні прогалини в механізмах запобігання. У таких умовах кримінальне процесуальне право зобов'язане адаптуватися до нових реалій, інтегруючи інструменти швидкого реагування та міжнародного співробітництва, що відповідає доктрині ефективності судового захисту [4].

Ключовою проблемою залишається низька ефективність розкриття злочинів, що підтверджується високим відсотком нерозкритих справ (наприклад, 66 594 у 2023 р.) [4]. Це вимагає перегляду процесуальних процедур збору та аналізу доказів, особливо в цифровому середовищі. Принцип змагальності сторін, закріплений в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), який встановлює, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом, міг би посилюватися через запровадження спеціалізованих ІТ-експертиз та автоматизацію обміну даними між правоохоронними органами [3]. Наприклад, обов'язкова ідентифікація абонентів мобільного зв'язку створює передумови для більш точного відстеження шахраїв, але потребує суворого дотримання норм про захист персональних даних, щоб уникнути порушення прав громадян.

Важливим моментом є інтеграція міжнародного досвіду у вітчизняну практику. Зокрема, використання європейських стандартів щодо кібербезпеки та міжнародних ордерів на доступ до цифрових доказів могло б посилити боротьбу з транснаціональним шахрайством. При цьому необхідно зберігати національний суверенітет у сфері правосуддя, що відповідає доктрині пропорційності впливу. Зважаючи на вищенаведене, можна зробити висновок, що ця проблема досягає глобального масштабу та для її подолання треба звертатись до європейських партнерів [2, с. 319].

Не менш вагомим чинником є відновлення довіри суспільства до правоохоронної системи. Втрата цієї довіри, спричинена історичними проблемами корупції та неефективністю, прямо впливає на готовність громадян співпрацювати з органами. Тут на допомогу приходить доктрина прозорості: публікація звітів про розкриття злочинів, відкритість судових процесів та створення платформ для зворотного зв'язку могли б стати кроком до відновлення соціального діалогу.

У перспективі протидія шахрайству має ґрунтуватися на синтезі класичних процесуальних інститутів й інноваційних підходів. Наприклад, запровадження «електронного правосуддя» для розгляду справ про кіберзлочини, розширення повноважень слідчих, а також створення мобільних груп реагування на шахрайство в умовах воєнного часу. Це вимагатиме внесення змін до КПК України, але саме таке поєднання традицій і прогресу може забезпечити стійкість правової системи в умовах глобальних викликів.

Отже, трансформація кримінального процесуального права у відповідь на виклики шахрайства повинна бути комплексною, враховуючи як національний досвід, так і міжнародні стандарти. Постіндустріальна стадія розвитку людства вимагає переосмислення й уточнення багатьох положень кримінологічної теорії, перегляду традиційних підходів до боротьби зі злочинністю [1, с. 63]. Лише через діалог між законодавцями, правозастосовцями та суспільством можна досягти системного ефекту, де право не лише карає, але й попереджає, створюючи середовище, в якому шахрайству немає місця.

1. Біленко А. О. Заходи запобігання кіберзлочинності. *Злочинці і жертви злочинів* : матеріали XX всеукр. наукової конф. з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Харків, 16 листоп. 2020 р. Харків, 2020. С. 62–66.
2. Касич Є. Ю. Поширення кіберзлочинності в сучасній Україні, проблематика та шляхи вирішення. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 4 листоп. 2021 р. Дніпро, 2021. С. 317–319.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.02.2025).
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 17.02.2025).

Віталіна СТЕПАНЕНКО

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ігор ПИРІГ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
доктор юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ВПЛИВ ВІКУ ТА СТАТІ НА ФОРМУВАННЯ ПОЧЕРКУ І ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Почерк є унікальним індивідуальним проявом моторики людини, що відображає її фізіологічні, психологічні, а також соціокультурні особливості. Він формується під впливом багатьох чинників, зокрема вікових, статевих та психофізіологічних. Вивченням почерку займається графологія та почеркознавство, але зокрема в криміналістиці важливе місце посідає судово-почеркознавча експертиза, що аналізує почерк для ідентифікації автора письмових текстів або встановлення інших обставин, пов'язаних із документами.

Особливості почерку людини змінюються протягом життя. Вік, статеві належності, рівень освіти, професійна діяльність та навіть культурне середовище відіграють значну роль у його формуванні. У цій роботі ми розглянемо вплив віку та статі на розвиток і характеристики почерку, а також значення цих аспектів для проведення судово-почеркознавчої експертизи.

Стійкість та індивідуальність почерку, на думку О. Д. Калаянної, виходять з особливостей фізичної анатомії, а також з психологічних особливостей індивіда. Авторка стверджує, що «почерк відбиває особливості характеру думок, звичок, тенденцій у поведінці, пристрастей і бажань, що є важливим для криміналістичних розробок. Індивідуалізуючим фактором є також духовний аспект, обов'язково комплементарний до її фізичної та психологічної складової» [1, с. 164]. Загалом можемо сказати, що почерк людини розвивається в декілька етапів, починаючи з раннього дитинства, і зазнає змін протягом життя. Саме у зв'язку з цим цей різновид криміналістичних видів експертиз і на сьогодні залишається одним із найскладніших [2, с. 105]. Кожний віковий період характеризується певними особливостями, що відображаються у письмі.

Формування почерку починається ще в дитинстві, коли дитина засвоює основи письма. Цей процес зазвичай починається у віці 5–7 років, коли діти навчаються писати букви і слова за шаблонами. У цей період: почерк є нестабільним, з великою кількістю неточностей; письмо характеризується нерівністю ліній, змінною висотою букв і невпевненістю у рухах; домінує вплив навчальної програми, що зумовлює схожість почерків у дітей одного класу. На цьому етапі важливими факторами є розвиток дрібної моторики, координації рухів і

візуального сприйняття. Почерк ще не індивідуалізується, оскільки переважає вплив стандартів, запропонованих у навчальному процесі.

У підлітковому віці (10–17 років) почерк починає набувати індивідуальних рис. Цей період характеризується: відходом від суворих стандартів письма, засвоєних у початковій школі; появою унікальних особливостей: нахилу літер, розміру букв, інтервалів між словами тощо; впливом особистісних рис, таких як темперамент, рівень емоційності, індивідуальна моторика. Активно у підлітковому віці починає розвиватися творче креативне мислення, реалізується обдарованість особистості, чітко окреслюються її основні контури розвитку [3, с. 86].

У підлітковому віці також спостерігаються значні зміни у почерку під впливом психофізіологічного розвитку, зокрема формування особистості та стресових факторів, які можуть впливати на стиль письма. Після 18–20 років почерк зазвичай стабілізується. У дорослому віці: письмо є максимально індивідуалізованим; почерк стає автоматизованим, а письмові рухи – більш впевненими; фізичні та психологічні особливості дорослої людини відображаються у письмі. Наприклад, у стресових ситуаціях почерк може змінюватися, але базові індивідуальні риси залишаються сталими.

Дорослий сформований почерк (частіше за все є наявним у особи 25-річного віку) найчастіше є об'єктом дослідження у судово-почеркознавчій експертизі, оскільки саме в цей період його особливості найбільш виражені [4, с. 1006]. Далі маємо зауважити, що з віком у людей можуть виникати зміни у почерку, спричинені фізіологічними змінами та станом здоров'я: сповільнення моторики, тремор рук; зменшення сили м'язів, що впливає на натиск при письмі; можливі ознаки когнітивного спаду, що можуть відображатися у нестабільності почерку. Незважаючи на це, основні риси почерку залишаються сталими, що дозволяє використовувати його для ідентифікації навіть у літньому віці.

Перейдемо до наступного питання – вплив статі на формування почерку. Дослідження показують, що чоловіки і жінки мають різні стилі письма. Жінки зазвичай пишуть більш округлими буквами і використовують менший нахил, тоді як чоловіки часто пишуть більш кутувими і великими буквами. Стать також впливає на психологічні аспекти письма. Жінки часто виявляють більше емоцій у своєму письмі, що може проявлятися у використанні певних стилістичних елементів, таких як закругленість букв і більші інтервали між словами. Соціальні ролі та стереотипи також можуть впливати на почерк. Наприклад, жінки можуть прагнути до більш акуратного та красивого письма через соціальний тиск, тоді як чоловіки можуть бути менш уважними до деталей [5, с. 46].

Судове почеркознавство є однією з важливих галузей криміналістики, що допомагає вирішувати завдання, пов'язані з аналізом письмових документів. Судова почеркознавча експертиза – це дослідження, що має встановлену законом процесуальну форму, проводиться експертом на базі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства відповідно до норм процесуального законодавства, що визначають її призначення та проведення, з метою встановлення фактів (фактичних даних), що мають доказове значення [6].

У судово-почеркознавчій експертизі існує три класи завдань: ідентифікаційні (встановлення тотожності виконавця почеркового об'єкта), діагностичні (вирішення питань про умови виконання рукописного тексту, запису або підпису), класифікаційні (пов'язані із віднесенням виконавця рукопису до певної групи, зокрема за статтю і за віком) [7, с. 341]. Загалом використання судово-почеркознавчої експертизи з урахуванням віку та статі допомагає вирішувати широкий спектр завдань, а саме: ідентифікація підозрюваних; перевірка автентичності документів; встановлення фактів підробки підписів або текстів. Також ця методика використовується в цивільних справах, зокрема для вирішення майнових суперечок або встановлення авторства заповітів.

Вік і стать є важливими факторами, що впливають на формування почерку. Розуміння цих особливостей має важливе значення не лише для графології, а й для судово-почеркознавчої експертизи. Завдяки врахуванню вікових і статевих характеристик експерти мають можливість точніше ідентифікувати авторів документів та вирішувати складні криміналістичні завдання. Це підтверджує значущість комплексного підходу до вивчення почерку в різних контекстах, включно з правоохоронною діяльністю.

1. Калаянова О. Д., Криміналістична інформація в графологічних об'єктах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015 р. № 2. С. 162–166.

2. Кожевніков В. В., Кононенко В. М., виявлення факторів, що впливають на зміну підписів у часі при проведенні почеркознавчої експертизи. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 105–106.

3. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія. Кривий Ріг, 2014. 312 с.
4. Денисовський М. Д., Кладько В. Ю. Криміналістичне почеркознавство та авторознавство. *Modern research in world science*. Львів, 2023. С. 1006–1011.
5. Кравець Н. Вплив статі на особливості письма: дослідження графологічних характеристик. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Психологія*. 2016. № 1 (1). С. 45–50.
6. Судова почеркознавча експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/pocherkoznavcha/> (дата звернення: 14.11.2024).
7. Ус Д. О., Здор В. М. Особливості судово-почеркознавчої експертизи підписів, виконаних особами різного віку під впливом збиваючих факторів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. С. 338–347.

Ксенія СТЕПАНЮК

студентка 2 курсу

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Досудове розслідування є першою стадією кримінального провадження, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і завершується одним із передбачених законом рішень: закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності та клопотання про закриття кримінального провадження.

Правові засади досудового розслідування регулюються Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), зокрема пунктом 5 частини першої статті 3. Одним із головних суб'єктів досудового розслідування є слідчий – посадова особа, яка здійснює розслідування кримінальних правопорушень у межах компетенції, передбаченої КПК України. Відповідно до пункту 17 частини першої статті 3 КПК України, слідчими можуть бути службові особи органів Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, підрозділів детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (НАБУ).

Іншим важливим учасником розслідування є прокурор, який згідно з пунктом 15 частини першої статті 3 КПК України здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, забезпечуючи законність і обґрунтованість дій слідчого [1, с. 15]. Відповідно до частини першої статті 215 КПК України, досудове розслідування поділяється на дві форми:

- досудове слідство, в якій здійснюється розслідування злочинів;
- дізнання, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків.

Обидві форми здійснюються згідно з установленими процесуальними нормами, що забезпечують ефективність розслідування та дотримання прав учасників кримінального провадження. КПК України передбачає низку процесуальних умов і правил, що регулюють досудове розслідування, зокрема:

- початок розслідування та внесення відомостей до ЄРДР;
- визначення підслідності та компетенції органів розслідування;
- об'єднання чи виділення матеріалів кримінального провадження;
- визначення місця проведення слідчих дій;
- дотримання строків розслідування;
- процедури розгляду клопотань сторін;

- ознайомлення з матеріалами кримінального провадження перед його завершенням;

- заборона розголошення інформації, отриманої в ході слідства [2, с. 46].

Дотримання вищезазначених вимог є запорукою належного виконання завдань кримінального судочинства та гарантією захисту прав усіх учасників кримінального провадження. Досудове розслідування є фундаментальною стадією кримінального процесу, яка забезпечує ефективне виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень. Законодавчі норми, що регулюють цю стадію, спрямовані на досягнення балансу між державним інтересом у боротьбі зі злочинністю та дотриманням прав і свобод осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні [3, с. 82].

Для підвищення ефективності досудового розслідування в Україні необхідно вжити таких заходів:

- чітке законодавче розмежування кримінальних проступків та злочинів із внесенням змін до КПК України для усунення суперечностей у кваліфікації діянь;

- оптимізація строків досудового розслідування, особливо щодо кримінальних проступків, із можливістю продовження строків у разі необхідності;

- розширення використання альтернативних процедур (наприклад, медіації або адміністративного врегулювання) для зменшення навантаження на органи дізнання та слідства;

- підвищення кваліфікації слідчих і дізнавачів шляхом систематичного проведення навчальних програм із застосування сучасних методик розслідування;

- забезпечення належного технічного оснащення органів досудового розслідування та впровадження цифрових технологій для обробки доказової інформації [4, с. 13].

Отже, форми досудового розслідування відіграють ключову роль у кримінальному процесі, забезпечуючи оперативне та ефективне розслідування кримінальних правопорушень. Однак сучасні проблеми правозастосування свідчать про необхідність подальшого реформування системи, зокрема вдосконалення механізмів розмежування дізнання та слідства, оптимізації строків розслідування та покращення матеріально-технічного забезпечення органів досудового розслідування. Запровадження новітніх підходів до організації досудового розслідування дозволить підвищити рівень правосуддя та забезпечити баланс між правами особи та суспільними інтересами.

1. Бойко В.А. Деякі особливості дізнання як форми досудового розслідування. 2021. С. 65-90.

2. Дізнання в поліції та митних органах : навч. посіб. Е. І. Макаренко, Л. М. Лобойко, В. М. Тертишник та ін. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2019. 452 с.

3. Сачко О. В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 81 редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2018. С. 127-133.

4. Чорний А. М. Дізнання як форма досудового розслідування кримінального проступку. Південноукраїнський правничий часопис 1 2023. С. 124-129.

Ксенія ТЕРЕЩЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Важливість теми в межах України є надзвичайно високою через постійні загрози національній безпеці з боку російської федерації, які тривають впродовж останнього десятиліття у вигляді гібридної війни, терористичних актів, збройних конфліктів, а з 24

лютого 2022 року – широкомасштабної зовнішньої збройної агресії. Через це в Україні є потреба в удосконаленні механізмів кримінального процесу для ефективного виявлення та нейтралізації загроз цілісності держави, її суверенітету та правопорядку, інтеграції правових інструментів для боротьби зі злочинами, що негативно впливають на національну безпеку, а також забезпечення правового захисту прав громадян під час реалізації таких заходів.

Забезпечення національної безпеки засобами кримінального процесу в Україні – це комплекс правових і організаційних заходів, спрямованих на ефективну протидію злочинам та загрозам, що можуть негативно вплинути на державну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність країни. Це передбачає використання кримінального процесу для виявлення, розслідування та припинення терористичних актів, організованої злочинності, кіберзлочинів, а також захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз, які можуть порушити стабільність і правопорядок у державі. Важливим аспектом при цьому є дотримання прав і свобод людини під час реалізації заходів, передбачених кримінальним процесом, а також ефективне співробітництво правоохоронних органів з іншими державними інституціями та міжнародними партнерами для досягнення цієї мети.

Під гарантіями забезпечення національної безпеки необхідно розуміти передбачену Конституцією та законами України систему правових норм, організаційних засобів і способів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюється охорона і захист прав, свобод та законних інтересів людини й громадянина [1, с. 227]. При цьому надзвичайно важливим є те, щоб зазначений правовий механізм враховував не лише інтереси держави, а й права людини, забезпечуючи баланс між безпекою та свободою особи. У контексті кримінального процесу це означає необхідність чіткого дотримання органами досудового розслідування, прокурором судом засад верховенства права, законності, пропорційності та гуманізму під час застосування засобів, що використовуються для протидії загрозам національній безпеці. Тільки в межах правової держави можна забезпечити ефективну охорону національної безпеки без порушення прав громадян.

Забезпечення національної безпеки є основною функцією держави, оскільки від цього залежить стабільність і незалежність країни. Використання ефективних засобів кримінального процесу дозволяє швидко реагувати на загрози з боку різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів, захищати державний устрій, політичну та економічну системи, зміцнити довіру громадян до влади. Збалансоване застосування кримінального процесу у сфері національної безпеки також важливе і для кожного громадянина, оскільки забезпечує охорону особистих прав і свобод, необґрунтоване втручання у приватне життя тощо. Гарантуючи справедливість та прозорість процесу, можна створити безпечне середовище для розвитку суспільства.

Проблематика забезпечення національної безпеки засобами кримінального процесу в Україні є однією з ключових тем у сфері кримінального права та державної безпеки.

З одного боку, це питання охоплює використання механізмів кримінального судочинства для захисту держави від різноманітних загроз, зокрема з боку тероризму, організованої злочинності, корупції, економічної і соціальної дестабілізації та інших небезпек, що можуть вплинути на стабільність і розвиток держави. Тут кримінальний процес є важливим інструментом у боротьбі з правопорушеннями, що загрожують національній безпеці. Він містить у собі розслідування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до терористичних актів, шпигунства, державної зради, корупції в органах влади тощо.

З іншого боку, важливо забезпечити дотримання прав людини та основних свобод, щоб уникнути зловживань та порушень основних засад правосуддя (особливо в період дії воєнного стану). Встановлення правильного балансу між цими двома аспектами є основною проблемою.

Оскільки наша держава є учасником багатьох міжнародних конвенцій та угод у сфері безпеки, зокрема в контексті боротьби з тероризмом, організованою злочинністю й іншими загрозами національній безпеці, то кримінальний процес в Україні має враховувати міжнародні стандарти і співпрацювати з міжнародними організаціями, щоб забезпечити ефективність правосуддя. Тому треба зазначити, що кримінальне процесуальне законодавство не встигає за сучасними викликами в суспільстві, не забезпечує своєчасну імплементацію міжнародних правових норм у сфері національної безпеки. Це стосується як боротьби з новими загрозами (наприклад, кіберзлочинністю, інформаційною війною тощо), так і з неузгодженістю між різними нормативними актами, що регулюють ці питання.

Отже, проблема забезпечення національної безпеки через кримінальний процес в Україні є складною та багатогранною. Вона вимагає постійного вдосконалення

законодавства, а також ефективного застосування кримінального процесу для боротьби з різноманітними загрозами, які можуть дестабілізувати державу.

На нашу думку, для ефективного вирішення проблем забезпечення національної безпеки через кримінальний процес в Україні необхідно:

1) вдосконалити законодавство шляхом ухвалення нових або уточнення наявних нормативних актів, що регулюють застосування спеціальних процесуальних заходів у випадках, коли це стосується загроз національній безпеці. Важливо забезпечити чіткі механізми контролю за використанням цих засобів, щоб уникнути зловживань та порушень прав людини, при цьому зберігаючи високий рівень захисту державних інтересів;

2) посилити співпрацю між національними правоохоронними органами та міжнародними структурами, такими як Інтерпол, Європейський Союз, ООН, для ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю, тероризмом та кіберзлочинністю. Створення спільних міжвідомчих та міжнародних органів для розслідування злочинів, які загрожують національній безпеці, дозволить оперативно реагувати на нові виклики та підтримувати обмін важливою інформацією, що забезпечить високий рівень реагування на міжнародні загрози. Тільки завдяки інтеграції сучасних механізмів, координації на національному та міжнародному рівнях можна створити ефективну систему забезпечення національної безпеки через кримінальний процес;

3) з метою мінімізації ймовірності зловживань під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, забезпечення правової захищеності громадян запровадити ефективні механізми контролю за діяльністю правоохоронних органів. Це може включати створення незалежних наглядових органів, посилення прозорості в роботі правоохоронців, проведення з ними навчань та тренінгів з питань балансу між безпекою та правами людини, тощо.

Отже, забезпечення національної безпеки засобами кримінального процесу в Україні є важливою складовою стабільності держави, захисту прав громадян і виконання міжнародних зобов'язань. Вирішення проблем у цій сфері потребує вдосконалення законодавства, посилення співпраці з міжнародними партнерами та створення механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів. Лише за умови збалансованого підходу, що враховує як потреби безпеки, так і права людини, можна створити ефективну систему для захисту країни від сучасних загроз, забезпечуючи при цьому справедливість і прозорість.

1. Батюк О. В. Забезпечення національної безпеки засобами кримінального процесу та криміналістики в період воєнного стану. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.)*; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 227–230.

Ivan TYSOVSKYY

3rd-year student at the Faculty of Training
Specialists for Pre-trial Investigation
Bodies of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer at the Department
of Language Studies
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

THE LEGAL STATUS OF THE INVESTIGATOR IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Criminal proceedings are a complex and multifaceted activity aimed at ensuring law and order, protecting the rights and interests of individuals, society and the state from criminal attacks. In this process, the investigator plays a key role, as he or she is tasked with investigating criminal offenses, establishing the circumstances of the case and collecting evidence.

According to clause 17, part 1, Article 3 of the CPC of Ukraine, an investigator is an official of the National Police, a security body, a body exercising control over compliance with tax

legislation, a body of the State Bureau of Investigation, the Main Detective Unit, a detective unit, a detective department, an internal control unit of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine authorized to conduct pre-trial investigation of criminal offenses within the competence provided for by the CPC of Ukraine [3].

The relevance of the study of the legal status of an investigator in criminal proceedings is due to several factors. First, the effectiveness of criminal proceedings largely depends on the professionalism, competence and independence of the investigator. Secondly, constant changes in criminal procedural legislation, as well as the practice of its application, require constant analysis and improvement of the legal regulation of the investigator's activities. Thirdly, there is the issue of ensuring guarantees of the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings, including suspects and accused persons [2].

The legal position of an investigator in criminal proceedings is one of the key issues of modern criminal procedure. The effectiveness of the investigator's activities determines the success of the investigation of criminal offenses, the establishment of the truth in the case and the enforcement of the rule of law. Problems of the legal status of the investigator:

1. Independence of the investigator: Despite the fact that the investigator is a procedurally independent figure, in practice he or she is often subject to pressure from management, law enforcement agencies, and other interested parties.

2. Limited powers: The investigator has fairly broad powers, but they may be limited by law or departmental instructions.

3. Provision of resources: The effective work of an investigator requires adequate logistical support, modern forensic tools and sufficient funding.

4. Professional training: Investigators should have high professional training, knowledge of the law, and up-to-date methods of crime investigation.

5. Social protection: The activities of an investigator are often associated with risk, so they need proper social protection.

According to the position of Y.P. Alenin, the main function of an investigator in criminal proceedings is a pre-trial investigation, which includes:

1. comprehensive, complete and objective investigation of the circumstances of the criminal offense.

2. Identification of evidence supporting both the accusation and the acquittal of a person.

3. Establishment of circumstances aggravating or mitigating the punishment.

4. Clarification of all circumstances to be proved in criminal proceedings [1].

In other words, the investigator is obliged to impartially collect and analyze all evidence in order to establish the truth in the case and ensure fair justice.

In view of the above, it is necessary to legislate the status of an investigator in a separate regulatory act, clearly defining his or her procedural powers. In particular, the investigator should: have procedural autonomy and independence during the pre-trial investigation; not belong to either the prosecution or the defense. This will ensure: prompt, complete and impartial investigation of criminal offenses.

1. Алєнін Ю.П. Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 160–164.

2. Короленко В.С. Процесуальний статус слідчого в кримінальному провадженні. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3ff4d5f0-0552-4e59-9c08-e13583d20967/content> (дата звернення 26.02.2025).

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2000 р. № 2341 ІІІ. Дата оновлення: 28 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n89> (дата звернення: 26.02.2025).

Владислава ТІЩЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри
кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Слідчий експеримент є важливою слідчою (розшуковою) дією, що має на меті перевірку й уточнення обставин кримінального правопорушення, а також отримання нових доказів. У сучасних умовах воєнного стану в Україні це питання набуває особливого значення, оскільки виникають специфічні проблеми, що ускладнюють його проведення. Обмеження в правовому полі та виклики, з якими стикаються слідчі під час війни, вимагають адаптації норм Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) до нових умов. У цьому контексті важливо розглянути як загальні теоретичні підходи до слідчого експерименту, так і його застосування на практиці під час воєнного стану, що вимагає більшого узгодження між слідчими органами та прокуратурою.

Т. М. Балицький визначає слідчий експеримент як слідчу дію, що полягає у виконанні спеціальних дослідних заходів з метою перевірки відомостей, важливих для встановлення обставин кримінального правопорушення, а також для перевірки висунутих версій та отримання нових доказів [1, с. 29]. Ю. А. Чаплинська вважає слідчий експеримент окремою слідчою дією, яка проводиться для перевірки можливості та способу вчинення дій за певних умов [2, с. 44]. Підтримуємо В. М. Стратонова, Ю. А. Комісарчук та О. В. Ряшко, які вказують, що слідчий експеримент відповідно до ст. 240 КПК України призначений для перевірки версій та фактичних даних, отриманих під час допитів та інших слідчих дій [3, с. 248–249].

Слідчий експеримент може виявитися індикатором викриття неправдивих свідчень або неточностей, які стали відомими внаслідок інших слідчих дій [4, с. 140]. Мета його проведення полягає у перевірці та уточненні відомостей, важливих для встановлення обставин кримінального правопорушення. Основою слідчого експерименту є реконструкція подій та дій, а також проведення необхідних дослідів для підтвердження фактів, що були встановлені в ході інших слідчих дій [5, с. 249]. Для участі у слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник або представник [6]. Окрім того, у передбачених кримінальним процесуальним законодавством випадках слідчий може залучити спеціаліста для допомоги у проведенні експериментальних дій, зокрема для визначення розташування учасників експерименту або фіксації його результатів, таких як фотографування, складання схем, планів, креслень, або відбору зразків для проведення експертизи [5, с. 251]. На місці проведення слідчої дії слідчий чи прокурор зобов'язаний роз'яснити учасникам мету та порядок виконання експериментальних дій, а також їхні права та обов'язки; запитати особу, чиї показання будуть перевірятися, або підозрюваного, чи згодні вони взяти участь у слідчій дії; роз'яснити їхнє конституційне право не свідчити проти себе та своїх близьких родичів (ст. 63 Конституції України, ст. 18 КПК України). Свідок і потерпілий, які досягли віку кримінальної відповідальності, попереджаються про відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а свідок – також за відмову від дачі показань. Слідчий повинен перешкоджати спробам знищити сліди або об'єкти, приховати будь-які обставини тощо. Для уточнення окремих важливих деталей, усунення суперечностей чи заповнення прогалин після вільної розповіді й демонстрації слідчий має право ставити запитання особі, яка дає показання про обставини події [7]. Про проведення слідчого експерименту слідчий або прокурор складає протокол, в якому детально викладаються умови і результати експерименту [6]. Результати слідчого експерименту мають практичне значення для доказування. Негативний результат свідчить про відсутність зв'язку

між відтвореною обстановкою і подією, що перевіряється [8, с. 389].

У сучасних умовах, пов'язаних зі збройною агресією російської федерації, проведення слідчого експерименту може бути суттєво ускладненим. Згідно з положеннями КПК України, проведення слідчого експерименту допускається лише за умови, що це не створює загрози для життя і здоров'я учасників або оточення, не принижує їхню честь і гідність, та не завдає шкоди. Проте відтворення обставин події, особливо на місці її виникнення, є складним у воєнний час. У ситуації, коли неможливо забезпечити повну безпеку учасників кримінального провадження, зокрема їхнього життя та здоров'я, під час проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану слідчий і прокурор повинні враховувати доцільність та відповідність ступеню ризику. Згідно зі ст. 3 Конституції України, життя і здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, тому цей аспект повинен бути основним під час ухвалення рішення про проведення слідчого експерименту [9].

Отже, з вищевикладеного випливає, що проведення слідчого експерименту може бути значно ускладнене або навіть неможливе внаслідок розташування місця події на тимчасово окупованих або непідконтрольних Україні територіях. У таких випадках виникає потреба в адаптації методів криміналістичного дослідження шляхом застосування альтернативних підходів, зокрема модельного експерименту.

Згідно з правовою позицією В. М. Стратонова та В. Г. Лукашевича, моделювання дає змогу досліджувати закономірності об'єкта за допомогою різних моделей: графічних, предметних, математичних або фізичних. Це дозволяє багаторазово повторювати досліди, змінювати умови та досягати високої точності в отриманих даних, а також економити матеріальні ресурси та час. Модельний експеримент є особливо доцільним в умовах воєнного стану, коли традиційний експеримент неможливий [10, с. 78–79].

Ми погоджуємося з вищезазначеною думкою вчених, адже згідно з положеннями кримінально-процесуального законодавства, слідчий експеримент є важливим етапом збору доказів, основна мета якого – перевірка та уточнення фактичних обставин справи, однак в сучасних умовах виникають ситуації, коли проведення такого експерименту на місці події є неможливим, наприклад, через воєнні дії або окупацію території слідчий насамперед зобов'язаний забезпечити дотримання принципів об'єктивності та достовірності доказів за допомогою інших прийнятих засобів, що не суперечать процесуальним нормам. Модельний експеримент у цьому контексті є процесуальною альтернативою, яка дозволяє відтворити подію, змодельовавши її ключові характеристики. Це моделювання може здійснюватися за допомогою графічних, предметних, математичних або фізичних моделей, що дає можливість проводити експерименти в умовах, які максимально наближені до реальних. Важливим процесуальним аспектом є те, що модельний експеримент, як і традиційний слідчий експеримент, повинен відповідати вимогам повторюваності, наукової достовірності та відтворюваності результатів.

Науково обгрунтоване моделювання дає змогу проводити багаторазові досліди, варіювати умови експерименту та досягати високого ступеня точності у здобутих результатах. Це особливо важливо в умовах обмежених ресурсів, коли можливість проведення реальних експериментів на місці події ускладнена або виключена. Окрім того, модельний експеримент дозволяє оптимізувати використання матеріальних ресурсів і часу, що є ключовим чинником під час слідчих дій у рамках воєнного стану. Отже, модельний експеримент стає важливим інструментом у забезпеченні повноти та об'єктивності криміналістичного дослідження в екстремальних умовах. Його застосування не тільки сприяє ефективному розслідуванню, але й дозволяє зберегти баланс між необхідністю дотримання процесуальних норм і реаліями, що виникають внаслідок воєнних дій або окупації.

Отже, правові засади проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану в Україні потребують врахування специфічних ризиків і обмежень. Основною проблемою є забезпечення безпеки учасників експерименту, що стає практично неможливим у зонах бойових дій. До того ж окупація частини території України значно ускладнює доступ до місць подій, які потребують проведення слідчих дій. У таких умовах модельний експеримент є альтернативним рішенням, що дозволяє відтворити події або обставини, зберігаючи достовірність і точність отриманих даних, не наражаючи учасників на небезпеку для життя та здоров'я. З огляду на це, пропонуємо доповнити статтю 240 КПК України новим пунктом, який передбачатиме можливість проведення слідчого експерименту шляхом моделювання: «Модельний експеримент може бути призначений слідчим або прокурором у випадках, коли слідчий експеримент є неможливим через загрозу для життя та здоров'я учасників або у разі недоступності місця події (окуповані території, зони бойових дій, стихійні лиха); рішення має

бути належним чином обґрунтоване в постанові або ухвалі суду, з урахуванням наукових та технічних можливостей для проведення такого експерименту». Ми вважаємо, що це стане альтернативним правовим інструментом для відтворення подій у тих випадках, коли фізичний доступ до місця події неможливий або становить загрозу для безпеки через збройний конфлікт, окупацію або інші форс-мажорні обставини.

1. Балицький Т. М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Ірпінь, 2015. 219 с.
2. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1. С. 43–48.
3. Комісарчук Ю. А. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. Вип. 3. С. 248–260.
4. Стратонов В. М., Чесакова М. С. Тактика проведення слідчого експерименту в умовах протидії розслідуванню злочинів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія : Право. 2018. № 5 (17). С. 139–144.
5. Комісарчук Ю. А., Ряшко О. В. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2014. № 3. С. 248–260.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.01.2025).
7. Порядок проведення слідчого експерименту. URL: <http://surl.li/hadiz> (дата звернення: 20.10.2024).
8. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.01.2025).
10. Лукашевич В. Г., Стратонов В. М. Відтворення обстановки і обставин події як метод пізнання під час розслідування злочинів : навч. посіб. Херсон : ХЮІ НУВС, 2002. 192 с.

Марія ХЛІВНА

курсант 3 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
<https://orcid.org/0009-0007-6700-8479>

Науковий керівник:

Вікторія РОГАЛЬСЬКА

професор кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна) кандидат
юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-6265-0469>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА МЕТОДИКОЮ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю ПО МОДЕЛІ «Р.Е.А.С.Е.»

У 1992 році професор Джон Болдвін (провідний дослідник слідчих інтерв'ю) брав участь у цих спільних зусиллях і опублікував звіт, заснований на поліцейських інтерв'ю, в якому зазначив: "Основними виявленими недоліками були: недостатня підготовка, загальна некомпетентність, погана техніка, припущення про вину, надмірно повторювані, наполегливі або напружені запитання, нездатність встановити відповідні факти та надмірний тиск. "Ці коментарі відображали поліцейські інтерв'ю, які часто прямо чи опосередковано призводили до програшу справ у суді, що підкреслювало необхідність навчання слідчих проводити інтерв'ю з професіоналізмом та доброчесністю в будь-який час.

Модель слідчих інтерв'ю професора Болдвіна вирішила ці проблеми і зараз є міжнародновизнаним методом проведення слідчих інтерв'ю, відомим як модель Р.Е.А.С.Е.

Ця система, відома як модель Р.Е.А.С.Е., отримала широке визнання та була

прийнята багатьма правоохоронними, регуляторними органами, а також приватним та державним секторами по всьому світу для проведення слідчих інтерв'ю.

Акронім - Р.Е.А.С.Е. - узагальнює та допомагає запам'ятати п'ять етапів управління процесом інтерв'ю:

1. Підготовка та планування (Preparation and Planning)
2. Встановлення контакту та роз'яснення процедури (Engage and Explain)
3. Виклад обставин (Account, Clarification, Challenge)
4. Завершення (Closure)
5. Оцінка (Evaluation).

Впровадження цього методу, відомого як Р.Е.А.С.Е., хоча й значно підвищило ефективність слідчих інтерв'ю, проте потребує моніторингу для забезпечення постійного розвитку.

Дана модель вважається найкращою практикою та підходить для будь-якого типу допитуваного, потерпілого, свідка, підозрюваного.

У цій моделі інтерв'юєрів заохочують бути чесними та справедливими бути відкритими та шукати надійну, правдиву й точну інформацію. Р.Е.А.С.Е. еволюціонував і з тих пір прийняті численними поліцейськими силами та агентствами у всьому світі.

Таке отримання інформації має здійснюватися без психологічного травмування, з урахуванням особливостей її фізичного та психічного стану, психологічного розвитку [3, с. 55].

Опитування є основою будь-якого розслідування. Інтерв'ювання потерпілих, свідків і підозрюваних має важливе значення для встановлення фактів, на основі яких пізніше приймаються рішення. Був створений набір принципів, щоб надати користувачам дієві посібники з проведення етичних співбесід.

Ці принципи були переглянуті в 2007 році та опубліковані в Національній стратегії розслідувальних інтерв'ю 2009. Слідчий/дознавач повинні підходити до кожної співбесіди з цими принципами пам'ятати та використовувати їх для активного вивчення власного ставлення та поведінки.

Метою проведення процесуального інтерв'ю є отримання точної та достовірної інформації від потерпілого, свідка або підозрюваного в розслідуванні з ціллю виявлення правдивої інформації при розслідуванні справи. Інформація повинна бути максимально повною без будь-яких пропусків або спотворень. Бути достовірною, інформація повинна бути надана правдивою і мати можливість витримати подальшу перевірку, наприклад, у суді. Точні та надійні облікові записи гарантують, що розслідування можна продовжити, відкривши інші лінії розслідування та діють як основа для допиту.

Національна практика проведення допитів органами досудового розслідування в Україні не повною мірою відповідає стандартам процесуального інтерв'ю та має риси, більш притаманні обвинувальному підходу до отримання інформації від підозрюваної особи, орієнтованому на отримання її зізнання у вчиненому злочині та повідомлення підозрюваним усіх обставин його вчинення. [2, с. 12-13].

Слідчі повинні діяти законно під час допиту потерпілих, свідків або підозрюваних. Вони повинні гарантувати дотримання всіх вимог положення та обов'язки відповідно до Конституції України та законодавчих актів стосовно прав людини. Діяти справедливо означає, що слідчий не повинен підходити до будь-якої співбесіди з упередженням.

Основною метою отримання інформації від інтерв'ю є в подальшому розслідуванні шляхом встановлення фактів. Цей момент підкреслює важливість ефективного планування відповідно до всього розслідування. Інтерв'юєри повинні думати про те, чого вони хочуть досягтися шляхом опитування потерпілого, свідка або підозрюваного, і встановити цілі, які допоможуть підтвердити або спростувати вже відому інформацію. Слідчі повинні спробувати заповнити прогалини в розслідуванні шляхом перевірки та підтвердження інформації іншими способами, де це можливо.

Слідчі можуть вільно задавати широкий спектр питань в інтерв'ю з метою отримання матеріалу, який може допомогти розслідуванню та надати достатні докази або інформації. Інтерв'юєр повинен діяти відповідно до законів держави.

Слідчі не зобов'язані приймати першу відповідь, яку було надано. Розпитування не є несправедливим лише тому, що воно є стійким. Слідчий має обов'язок отримати точні і достовірні інформації. Повний і надійний опис подій від свідків, потерпілих і підозрюваних, який не завжди легко отримати.

Можуть бути різні причини, чому слідчому потрібно бути наполегливим:

- 1) вони можуть обґрунтовано вважати, що опитуваний не говорить правду;

2) вони можуть вважати, що може бути додаткова інформація, яка не надається.

Для інтерв'юерів прийнято бути наполегливими стільки часу скільки вони також обережні та послідовні, але не несправедливі або гнітючі.

Навіть якщо підозрюваний використовує право мовчати, слідчі зобов'язані ставити запитання.

Спосіб проведення інтерв'ювання може серйозно вплинути на результати, справедливості, ефективності і надійності усього подальшого кримінального розслідування. З цією метою правоохоронні органи зобов'язані поважати і захищати невід'ємну гідність, фізичну і психологічну недоторканність будь-якої особи під час проведення інтерв'ю, включаючи потерпілих, свідків і підозрюваних [1, с. 316].

1. Луцик В.В., Гавгун С.Р. Сучасні моделі процесуального інтерв'ю. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/309/294/>.

2. Белоусов Ю., Броневицька О., Деркач С., Луцик В., Орлеан А., Рогальська В., Філоненко Т., Яворська В. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. Київ: Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.

3. Броневицька О.М. Застосування протоколу NICHD при проведенні процесуального інтерв'ю дитини. Збірник матеріалів першої міжнародної конференції «Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів». Львів (жовтень 2020 року), 2020.

4. Новожилов В. С. Попередження вторинної віктимізації як завдання кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. Вип. 41. С. 165-181.

5. Навчальні матеріали СТІ 1/2017: Процесуальне інтерв'ю у кримінальних справах https://cti2024.org/wp-content/uploads/2021/01/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf

6. Українські прокурори пройшли навчальну програму «Процесуальне інтерв'ю для справедливого та ефективного правосуддя». *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ukrayinski-prokurori-proisli-navcalnu-programu-procesualne-intervyu-dlya-spravedlivogo-ta-efektivnogo-pravosuddya>.

Богдан ШЕВЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Олена СОЛДАТЕНКО

професор кафедри
кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, професор

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Проблематика оцінки доказів посідає центральне місце в кримінальному провадженні, оскільки від цього залежить встановлення їх допустимості та ухвалення справедливого рішення. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу наголошують на необхідності удосконалення методів та процедур оцінки доказів. Особливу увагу треба звертати на дотримання принципу законності під час оцінки доказів. Використання науково-технічних засобів і експертних досліджень значно підвищує якість доказів, але водночас викликає нові питання щодо їх достовірності та допустимості. Окремо треба розглядати проблеми забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження під час оцінки доказів. Вивчення цих питань має важливе значення для підвищення ефективності кримінального судочинства та зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України визначає аспекти дослідження змісту положень ст. 94 КПК України, які стосуються правового регулювання оцінки доказів. Відповідно до закону, оцінка доказів полягає в такому: «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, керуючись законом і своїм внутрішнім переконанням, яке базується на всебічному, повному та

неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, оцінюють кожен доказ з погляду належності, допустимості та достовірності, а сукупність зібраних доказів – з погляду їх достатності та взаємозв'язку для ухвалення відповідного процесуального рішення. <...> Жоден доказ не має заздалегідь встановленої сили» [1].

Внутрішнє переконання слідчого або прокурора під час оцінки доказів складається з п'яти основних елементів: а) правосвідомість; б) професійні знання; в) моральне обґрунтування; г) внутрішня воля; д) впевненість у правильності зроблених висновків. Формування цього переконання також залежить від моменту, з якого слідчий або прокурор починають брати участь у кримінальному провадженні, з'являючись на певному етапі досудового розслідування [2, с. 206–210].

Рішення слідчого вважається законним за умови дотримання таких вимог: а) слідчий має законодавче право ухвалювати таке рішення; б) ухвалення цього рішення передбачене законом; в) рішення ухвалено за наявності законних підстав і з дотриманням необхідних умов; г) рішення достатньо обґрунтоване і мотивоване; д) документ, складений на основі ухваленого рішення, містить всі необхідні законні реквізити. Вимога обґрунтованості як елемент правових властивостей процесуальних рішень слідчого та прокурора є характерною для більшості рішень незалежно від їхньої тематики. До таких елементів належать: 1) обставини, щодо яких ухвалюється рішення, встановлені з достатньою повнотою; 2) враховано достатню кількість процесуальних джерел доказів щодо зазначених обставин; 3) докази, на яких базується рішення, відповідають вимогам допустимості, належності, достовірності та достатності; 4) висновки в мотивувальній та резолютивній частинах рішення враховують наведені докази [3, с. 181–185].

Існує два аспекти взаємозв'язку доказів. Процесуальний аспект – полягає в оцінці декількох доказів з точки зору дотримання логічного, послідовного взаємозв'язку таких властивостей доказів, як належність, допустимість, достовірність і достатність. Матеріальний аспект – полягає у послідовному взаємозв'язку отриманих фактів (доказів) щодо об'єктивної дійсності, які встановлюють визначені законом обставини, що підлягають доказуванню і мають значення для досудового розслідування [4, с. 309–312].

Слідчий, прокурор оцінює свої дії та рішення від власного імені, керуючись особистими уявленнями про справедливість, обов'язок, коректність, доцільність тощо. З огляду на зазначене вище ми вважаємо, що головний недолік внутрішнього переконання – це вплив суб'єктивних факторів на прийняття рішень у кримінальному провадженні. Беручи до уваги те, що внутрішнє переконання належить до категорії, що відображає суб'єктивне ставлення до об'єктивної реальності, ми вважаємо, що особиста думка і особиста впевненість однієї особи щодо достовірності та достатності доказів, що підтверджують або спростовують винність того чи іншого підозрюваного (обвинуваченого), не можуть бути мірилом об'єктивності. Треба брати до уваги таке явище, як професійна деформація, коли з роками у значної частини працівників правоохоронних органів виробляється певний стійкий обвинувальний стереотип до оцінки доказової інформації. Це призводить до того, що більшість підозрюваних, обвинувачених розглядається такими працівниками як особи апіорі винні у вчиненні кримінальних правопорушень [5].

Отже, оцінка доказів є ключовим елементом кримінального процесу, від якого залежить справедливість судового рішення. Сучасні виклики вимагають постійного вдосконалення методології та практики оцінки доказів, зокрема з урахуванням науково-технічного прогресу. Забезпечення об'єктивності, всебічності та неупередженості в оцінці доказів є необхідною умовою для дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. Вивчення та вирішення актуальних питань оцінки доказів сприятиме підвищенню ефективності кримінального судочинства та зміцненню довіри суспільства до системи правосуддя. Тож належна увага до цих питань є запорукою справедливості та законності в кримінальному провадженні.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/#Text> (дата звернення: 21.01.2025).

2. Шульгін С. О. Поняття процесуального рішення слідчого, прокурора на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 206–210.

3. Мирошніченко Т. М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. №. 29 (2). С. 181–185.

4. Торбас О. Роль слідчого судді в процесі оцінки доказів у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 309–312.

5. Каліновська А. Оцінка доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Кримінальний процес*. 2019. № 11. URL: <http://www.pgpr-journal.kiev.ua/archive/2019/11/56.pdf> (дата звернення: 21.01.2025).

**ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ
(частина I)**

Ададуров Андрій Володимирович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Акімов Михайло Олександрович – доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Алакбаров Турал Тахір (Tural Tahir Alakbarov) – аспірант Гянджинського державного університету (м. Гянджа, Азербайджан)

Амельченко Артем Сергійович – аспірант кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Аніщенко Ігор Григорович – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Астаф'єва Ірина Павлівна – студентка 3-го курсу ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бабанін Сергій Володимирович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Бабенко Владислав Вікторович – ад'юнкт кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Базаров Дмитро Сергійович – аспірант Класичного приватного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Байбарза Дар'я Віталіївна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Балабан Сергій Миколайович – декан факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Балтакса Ірина Вячеславівна – аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бандурін Владислав Віталійович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Баско Андрій Валентинович – докторант Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор філософії в галузі права

Бачинська Дар'я Олександрівна – курсант 3-го курсу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Бачинська Наталія Вероніка Василівна – професор кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Береда Марія Валеріївна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Березняк Василь Сергійович – завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Березюк Віктор Петрович – професор кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, кандидат педагогічних наук (м. Хмельницький, Україна)

Бизов Сергій Сергійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бідков В'ячеслав Олексійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бідняк Ганна Сергіївна – завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Біла Вікторія Русланівна – (Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Блохіна Олена Андріївна – ад'юнкт кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бобрішова Лілія Володимирівна – т.в.о. начальника відділу забезпечення якості освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Богоніс Володимир Романович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Богуславський Віктор Володимирович – завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Богуславський Максим Григорович – заступник декана факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з освітньої та науково-дослідної діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Болгаренко Вадим Миколайович – курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бондарчук Віталій Вікторович – професор кафедри фінансово-економічної безпеки Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Боняк Валентина Олексіївна – завідувач кафедри теорії держави та права, конституційного права та прав людини Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Борисенко Тетяна Володимирівна – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бородін Олександр Іванович – ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Брага Ярослав Вадимович – курсант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бровченко Руслан Євгенійович – курсант 1-го курсу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Бучунас Гедимінас (Gediminas Bucinas) – доцент юридичного факультету Університету Вітаутаса Великого (м. Каунас, Литва), професор Академії публічної безпеки Університету Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва)

Буякова Ілона Олексіївна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Валєєв Руслан Гельманович – доцент кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат педагогічних наук

Василенко Максим Миколайович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ващілін Роман Володимирович – ад'юнкт кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ведмеденко Максим Павлович – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Верхогляд Олена Василівна – студентка 1-го курсу магістратури спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Вигівський Іван Михайлович – Голова Національної поліції України, кандидат юридичних наук

Висоцький Олександр Юрійович – професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна), доктор політичних наук, професор

Вітюк Олександр Олегович – заступник начальника Управління – начальник відділу інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з територіальними органами Управління інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з територіальними органами Департаменту організаційного забезпечення, кандидат історичних наук (Державна міграційна служба України, м. Київ)

Владикін Денис Віталійович – здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Войтушенко Ігор Олегович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Войтюк Марина Петрівна – викладач кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Воліков Тарас Анатолійович – старший оперуповноважений ГУПН в Дніпропетровській області, кандидат юридичних наук

Волобуєв Анатолій Федотович – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Волобуєв Ілля Романович – студент факультету прокуратури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Волох Данило Олександрович – аспірант кафедри поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Ворона Олександр Вікторович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гайванюк Іветта Ігорівна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Галенко Юлія Петрівна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Галуза Аня Олександрівна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ганжа Олександр Олександрович – начальник Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, доктор юридичних наук

Гаркуша Аліна Григорівна – доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Гаркуша Юрій Сергійович – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гармаш Сергій Павлович – студент 2-го курсу юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Гетьман Костянтин Сергійович – аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Гіда Ольга Сергіївна – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гіденко Євген Сергійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Глівінська Ліна Олегівна – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Голик Юрій Юрійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Голобородько Вікторія Вікторівна – аспірант кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Голобородько Діана Владиславівна – курсант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Головко Альона Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Горбалінський Володимир Володимирович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Горбульов Дмитро Валерійович – аспірант Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро, Україна)

Горланов Дмитро Віталійович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Готін Олександр Миколайович – кандидат юридичних наук (м. Київ, Україна)

Гребененко Ірина Олександрівна – викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гритенко Оксана Анатоліївна – професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Грицай Ірина Олегівна – професор кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Гришко Ілона – адвокат, Університет Салерно (м. Монтефорте-Ірпіно, Італія)

Громико Олександра Євгенівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Грохольський Вадим Петрович – провідний науковий співробітник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент,

Губа Назарій Олександрович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гуденєць Дар'я Олегівна – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Гула Віталій Вікторович – старший викладач кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Гусева Інна Максимівна – ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Давиденко Вікторія Леонідівна – професор кафедри кримінального права та кримінології ННІ наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Данилюк Дар'я Геннадіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Декусар Ганна Геннадіївна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Денисенко Олександра Юрївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дерев'яга Дар'я Юрївна – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Джошкун Таштан (Taştan Coşkun) – професор Інституту криміналістики Національної академії поліції Турецької Республіки (м. Анкара, Туреччина), доктор права, професор

Дзюба Ірина Вікторівна – завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Дзяворук Аркадій Дмитрович – старший викладач кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Дишльова Аліна Олександрівна – ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дімітров Іван (Іван Димитров) – декан університету “Проф. д-р Асен Златаров” (м. Бургас, Болгарія), доктор економічних наук, професор

Дмитренко Емілія Станіславівна – професор кафедри публічного та міжнародного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Дмитренко Юрій Павлович – професор кафедри управління та інформаційно-аналітичного забезпечення Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Дніпров Олексій Сергійович – ректор Київського національного університету будівництва та архітектури (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, старший дослідник

Добробог Людмила Миколаївна – професор кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Довиденко Артем Геннадійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Доценко Максим Ігорович – аспірант кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)

Драгоненко Анна Олександрівна – доцент кафедри кримінального права та кримінології Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), кандидат

юридичних наук, доцент

Дрига Єлизавета Вадимівна – здобувач кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

Дрозд Валентина Георгіївна – начальник консультативно-контрольного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Дрок Ірина Сергіївна – завідувач науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Дуліна Оксана Василівна – доцент кафедри публічного управління та регіоналістики ННІ публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук

Дунайний Дмитро Валерійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дуняшенко Олександр Олександрович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Єласв Юрій Леонідович – адвокат (м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл., Україна)

Єремєєва Ірина Анатоліївна – завідувач кафедри міжнародних відносин Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент

Єфімов Микола Миколайович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Жалімас Дайнюс (Dainius Žalimas) – депутат Європейського парламенту від Литовської Республіки, Голова Конституційного Суду Литовської Республіки (2014-2021), суддя Конституційного Суду Литовської Республіки у відставці, доктор суспільних наук (право)

Жеглінська Тетяна Олегівна – викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Жеребцов Денис Євгенійович – докторант Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор філософії

Журавльов Дмитро Володимирович – заступник Керівника Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород – керівник управління з питань помилування Офісу Президента України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Журко Данііл Олександрович – аспірант кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Завістовський Олег Дмитрович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Захарко Андрій Володимирович – доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Захожа Кіра Олексіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Зацарний Андрій Ігорович – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Звагольський Андрій Сергійович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Іванюк Владислав Васильович – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Ігнатченко Єлизавета Сергіївна – курсант ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ігнатсьв Денис Павлович – аспірант кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ільчишин Ігор Юрійович – аспірант Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна)

Іняхін Володимир Євгенович – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук

Іонушас Сергій Костянтинович – народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук

Ісаєва Наталія Сергіївна – адвокат, здобувач факультету права Карлового Університету (м. Прага), співзасновниця Чесько-українського наукового товариства (Чехія), доктор філософії в галузі права

Ісланкін Сергій Миколайович – старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Іщенко Тетяна Валеріївна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Казначесв Дмитро Георгійович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Калашник Андрій Сергійович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Калинчук Андрій В'ячеславович – студент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Каліман Максим Романович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кальчук Олексій Миколайович – докторант Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

Каменецька Катерина Валентинівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Капітан Ольга Ігорівна – доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), доктор філософії в галузі права, доцент

Карпова Оксана Сергіївна – здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Каспрук Олександр Вікторович – аспірант Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)

Катеринчук Катерина Володимирівна – професор кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка» (м. Житомир, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Каторкін Роман Анатолійович – начальник відділу аналітичної роботи та організації управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії з права

Кириченко Вікторія Максимівна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кисько Артем Іванович – начальник Головного управління Національної поліції в Запорізькій області, кандидат юридичних наук, доцент

Кікінежді Оксана Михайлівна – професор кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, Україна), доктор психологічних наук, професор

Кінаш Ярослав Андрійович – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Клименко Анна Андріївна – студентка національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна)

Клімова Світлана Миколаївна – доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Коба Марія Миколаївна – доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна), доктор філософії в галузі права, доцент

Коба Олександр Васильович – доцент кафедри управління підрозділами Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, старший дослідник

Кобзар Олександр Федорович – начальник факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Кобко Євген Васильович – професор кафедри управління та адміністрування Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Коваль Аліна Сергіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного

університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ковальчук Олег Ігорович – викладач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту факультету пожежної та техногенної безпеки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), доктор філософії

Кожухова Ольга Тарасівна – курсант факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Козубська Анастасія Володимирівна – здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Колесниченко Олександр Володимирович – здобувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

Колобов Владислав Олександрович – здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Коломісць Вадим Юрійович – викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Коломойцев Микола Миколайович – докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук

Кордиш Дмитро Євгенович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Корнієвський Сергій Володимирович – доцент кафедри публічного правління та права ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро, Україна), доктор наук з державного управління, доцент

Коротасв Володимир Миколайович – директор Дніпропетровського державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент, Заслужений юрист України

Кравець Володимир Петрович – професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, Україна), доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України

Кравчук Віталій Сергійович – курсант Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Кравчук Тарас Ігорович – старший викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

Красюк Родіон Петрович – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Кривик Аліна Володимирівна – судовий експерт відділу судової експертизи Запорізького НДЕКЦ МВС (м. Запоріжжя, Україна)

Кривонуск Олександр Григорович – викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Кубасова Олена Андріївна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кувакін Сергій В'ячеславович – доцент кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Кузь Юрій Миколайович – професор кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук

Кузьмич Вікторія Миколаївна – студентка 3-го курсу ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кулініч Ольга Олександрівна – завідувач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Куліш Артем Васильович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Куліш Вікторія Олександрівна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Куньо Руслан Вікторович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Купріянова Анастасія Олександрівна – директор Дніпропетровського НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Курінний Євген Володимирович – професор кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор юридичних наук, професор

Кучеровський Олександр Олександрович – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кучерявий Петро Йосипович – аспірант Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Кучук Андрій Миколайович – професор кафедри права та публічного управління Сумського державного педагогічного університету ім. А. С.Макаренка (м. Суми, Україна), доктор юридичних наук, професор

Лавренко Дар'я Олександрівна – викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лазарєв Владислав Олександрович – декан факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Лебедєва Юлія Владиславівна – старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Левін Олег Леонідович – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент

Лисенко Богдан Олександрович – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Лікарєнко Олександр Олександрович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лобода Аліна Сергіївна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Логвиненко Борис Олексійович – професор кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Лось Богдан Юрійович – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лоцкін Тимофій Іванович – здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Лук'яненко Олена Андріївна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лукомська Аліна Андріївна – магістрант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Людвік Валентин Дмитрович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

М'ячин Валентин Георгійович – професор кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор економічних наук, професор

Магла Марія Геннадіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мадалиць Вікторія Валеріївна – аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Македон Вячеслав Владиславович – професор кафедри міжнародної економіки та світових фінансів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна), доктор економічних наук, доцент

Максакова Руслана Миколаївна – в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна),

доктор юридичних наук, професор

Малюк Василь Васильович – Голова Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

Мамедова Ельміра Алгаламівна – інспектор служби освітньої безпеки Управління патрульної поліції в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Манічев Анатолій Володимирович – ад'юнкт кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Марієнко Антон Олександрович – старший інспектор з особливих доручень відділу контролю за обігом зброї ГУНП в Харківській області, кандидат юридичних наук

Мартинюк Олександр Васильович – старший викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Маруховський Олег Олександрович – науковий співробітник відділу проблем світового політичного розвитку Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (м. Київ, Україна), кандидат політичних наук, доцент

Масюк Леся Ярославівна – аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Матюшенко Олена Іванівна – т. в. о. завідувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат наук з державного управління, доцент

Машир Дар'я Вадимівна – здобувачка вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Медяник В'ячеслав Анатолійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук

Меєршук Хуус (Guus Meershoek) – лектор Поліцейської академії та Університету Твенте (Нідерланди), доктор наук

Межевська Лілія Володимирівна – заступник директора ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Меликов Руслан Гюндуз огли – викладач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна) доктор філософії в галузі права

Мельник Роман Сергійович – директор Наукової школи адміністративного та німецького права Maksut Narikbayev University (Казахстан), доктор юридичних наук, професор

Мердова Ольга Миколаївна – завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Микуленко Микола Вікторович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Миргородська Карина Миколаївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Миронюк Роман Вікторович – професор кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Миронюк Станіслава Анатоліївна – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Мислива Оксана Олегівна – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Михайленко Роман Володимирович – доцент кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат філософських наук, доцент

Мінченко Єгор Вікторович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мітченко Катерина Вікторівна – старший викладач кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна); здобувач ступеня доктора філософії кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл., Україна)

Міхєєв Микола Володимирович – адвокат, експерт Консультативної місії Європейського Союзу

в Україні,

аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (м. Київ, Україна)

Міхєєв Арсенійс (Arsenijs Mihejevs) – старший радник із загальних питань діяльності поліції Консультативної місії Європейського Союзу в Україні

Молчанов Ростислав Юрійович – доцент кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Моргунов Олександр Анатолійович – ректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Москаленко Ярослав – здобувач вищої освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мрочко Роман Миколайович – начальник Херсонської міської військової адміністрації, кандидат юридичних наук (м. Херсон, Україна)

Наливайко Лариса Романівна – помічник ректора Дніпровського державного університету внутрішніх справ з гендерних питань (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Немонова Лола Хуршедівна – курсант тре3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Нестерова Марія – курсант 2-го курсу Національної академії внутрішніх (м. Київ, Україна)

Нікітіна Ірина Петрівна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ніколаснко Карина Романівна – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Новак Олена Євгенівна – студентка 3-го курсу ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Новицький Григорій Володимирович – головний науковий співробітник Науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Оганісян Цагик Вазгенівна – старший науковий співробітник Навчально-наукової лабораторії дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Олійник Юлія Володимирівна – викладач кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Омельчук Іван Сергійович – курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Орел Юлія Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Орлова Тетяна Анатоліївна – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Осадчий Максим Леонідович – аспірант кафедри економіки, права та управління бізнесом Одеського національного економічного університету (м. Одеса, Україна)

Павлова Наталя Валеріївна – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Палій Інна Костянтинівна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Панов Ігор Олексійович – доцент кафедри правоохоронної діяльності Харківського національного Університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Пантюшенко Артур Андрійович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Парчевська Олександра Олексіївна – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ права та психології Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Паталаха Іван Олексійович – аспірант кафедри теорії держави та права, конституційного права та прав людини Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Пашков Віктор Олександрович – доцент кафедри міжнародних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна), кандидат політичних наук
Перегятко Любов Антонівна – доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат економічних наук

Пермяков Дмитро Сергійович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна)

Петриченко Богдан Ігорович – здобувач вищої освіти спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна)

Петриченко Ірина Владиславівна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Петров Володимир Іванович – депутат Світловодської міської ради Кіровоградської області, кандидат юридичних наук

Петрушин Дмитро Владиславович – доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Пиріг Ігор Володимирович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Пищида Володимир Миколайович – докторант кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук,

Піскова Олена Сергіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Пісоцька Каріна Олександрівна – доцент кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Плахотний Артем Павлович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Плахтій Павло Артемович – курсант факультету №1 Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Плетенець Віктор Миколайович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Плісак Станіслав Іванович – викладач кафедри управління підрозділами НГУ факультету службово-бойової діяльності Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна)

Пожидаєв Микола Юрійович – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Покраса Катерина Володимирівна – ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Поливанюк Василь Дмитрович – професор кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Полуніна Лілія Валентинівна – професор кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Полякова Світлана Вікторівна – учений секретар Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз (м. Дніпро, Україна), кандидат філологічних наук, доцент

Помаза-Пономаренко Аліна Леонідівна – завідувач науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України (м. Харків, Україна), доктор наук з державного управління, старший дослідник

Попов Володимир Юрійович – докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук

Попов Микола Петрович – професор кафедри публічного управління та регіоналістики Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат наук з державного управління, професор

Порохнявий Андрій Вікторович – викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Потапенко Ярослав Максимович – курсант 2-го курсу ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рагімов Фаїр Вагіф огли – доцент кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат наук з державного управління

Резворович Кристина Русланівна – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Рибенко Анастасія Андріївна – аспірант освіти кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету (м. Дніпро, Україна)

Різванова Ксенія Євгенівна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ровинська Катерина Ігорівна – доцент кафедри державознавства, права та європейської інтеграції Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат наук з державного управління, доцент

Рогальська Вікторія Вікторівна – професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Романов Максим Юрійович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Рубан Вікторія Валеріївна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рудавін Андрій Євгенович – аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Руденко Юлія Юріївна – провідний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), доктор політичних наук, доцент

Рудь Інеса Геннадіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рукіна Діана Олексіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Савчук Андрій Олегович – здобувач вищої освіти Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Сагайдак Юлія Вікторівна – професор кафедри конституційного права Інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Саламаха Віталій Олександрович – аспірант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (м. Харків, Україна)

Самарський Данііл Сергійович – курсант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Самбор Микола Анатолійович – начальник сектора моніторингу Прилуцького районного відділу поліції ГУПН в Чернігівській області, депутат Прилуцької районної ради (м. Прилуки Чернігівської обл., Україна), член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України, викладач вищої категорії, кандидат юридичних наук

Саміло Андрій Вікторович – начальник кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту факультету пожежної та техногенної безпеки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Самотуга Андрій Валерійович – старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Самофалова Аліна Іванівна – здобувач вищої освіти Інституту післядипломної освіти та заочного навчання Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сатиров Артур Михайлович – викладач кафедри тактичної підготовки навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Светловська Діана Вадимівна – курсант курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Свистун Іван Геннадійович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Семенець Карина Вікторівна – студентка 1 курсу магістратури юридичного факультету Національного університету «Запорізька Політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

Семенюк Артем Леонідович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Сендік Ігор Едуардович – курсант Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Сербин Руслан Андрійович – ректор Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Сердюк Єва Валентинівна – здобувач вищої освіти інституту післядипломної освіти та заочного навчання Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сердюк Ігор Анатолійович – доцент кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Сидоренко Марія Дмитрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сидоров Микита Сергійович – аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Сидоров Олександр Анатолійович – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат економічних наук

Сидорова Ельвіра Олександрівна – заступник декана факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Силка Єлизавета Володимирівна – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Сичевський Юрій Олексійович – заступник начальника кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна) кандидат педагогічних наук, доцент

Сіліна Софія Андріївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сірко Андрій Григорович – ад'юнкт кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сліпенюк Василь Володимирович – доцент кафедри державознавства, права та європейської інтеграції Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), доктор філософії

Слюсар Людмила Петрівна – суддя Індустріального районного суду м. Дніпропетровська (м. Дніпро, Україна)

Смоляр Влада Володимирівна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Собакарь Андрій Олексійович – завідувач кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Содома Руслана Іванівна – доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Сойко Олександр Васильович – старший викладач кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Сокуренок Валерій Васильович – ректор Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України

Солдатенко Аліна Валеріївна – курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Солдатенко Олена Анатоліївна – професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Солодуха Іван Павлович – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Соломаха Софія Олексіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Срібна Анна Сергіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Стахура Андрій Павлович – аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Степаненко Віталіна Віталіївна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Степанченко Олександр Михайлович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Степанюк Ксенія Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Страшко Вікторія Олегівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Стукало Анастасія Юріївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Супронюк Віктор Вікторович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тарадуда Дмитро Віталійович – доцент кафедри ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій інституту післядипломної освіти Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Тарасенко Олег Сергійович – проректор Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Тарасенко Олександр Сергійович – директор Департаменту освіти, науки та спорту МВС України, кандидат юридичних наук

Телевна Вікторія Андріївна – ад'юнкт кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Телятнікова Аліна Романівна – здобувач вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна)

Терещенко Ксенія Олегівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тимофєєв Володимир Павлович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тимошко Павло Володимирович – аспірант Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Тисовський Іван – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тищенко Євген Федорович – провідний науковий співробітник Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук, доцент

Тінін Дмитро Геннадійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тищенко Владислава Віталіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ткаченко Павло Ігорович – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ткачук Юрій Олександрович – здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Торохтіло Євген Олексійович – аспірант Класичного приватного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Трубавіна Ірина Миколаївна – професор кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна), доктор педагогічних наук, професор

Турчанікова Ганна Олександрівна – викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тяжкун Вікторія Володимирівна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ульянов Олексій Іванович – професор кафедри адміністративної діяльності поліції Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Фадєєва Маргарита Олександрівна – студентка 3-го курсу факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл., Україна)

Фаст Дмитро Євгенович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Федорчак Ірина Валентинівна – викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ

Федченко Володимир Михайлович – професор кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Філіпчук Олег – курсант 2-го курсу ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Фролов Михайло Михайлович – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Фурманов Микола Володимирович – заступник начальника тренінгового центру ГУНП в Запорізькій області (м. Запоріжжя, Україна)

Хамініч Світлана Юріївна – професор кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор економічних наук, професор

Харченко Анна Володимирівна – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Харченко Вадим Борисович – професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, професор

Харченко Тетяна Миколаївна – головний спеціаліст відділу моніторингу питань гендерної рівності та недискримінації управління дотримання прав людини Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України, кандидат юридичних наук

Хаустов Віталій Едуардович – старший інспектор управління поліції охорони роти «Титан» ГУНП в Дніпропетровській області

Хашев Вадим Георгійович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Хижняк Ігор Олександрович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Хлівна Марія Анатоліївна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Хмель Марина Віталіївна – курсант 2-го курсу ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ходанович Олексій Леонідович – старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), кандидат історичних наук, доцент

Христова Юлія Вікторівна – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Царенко Ольга Михайлівна – доцент кафедри адміністративної діяльності Національної

академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Цуркан Максим Валерійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Цуцкірідзе Максим Сергійович – перший заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого управління, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Чалик Вадим Романович – викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Чаплинська Юлія Анатоліївна – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Чаплинський Костянтин Олександрович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна – доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Червяков Олександр Іванович – начальник Інституту Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук

Чередниченко Олександр Юрійович – професор спеціальної кафедри № 1 «Досудове розслідування та правове забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України» Інституту СБУ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Черниш Марина Олександрівна – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Чернишева Софія Вікторівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чернобук Валентина Віталіївна – старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чехович Тетяна Валеріївна – науковий співробітник навчально-наукової лабораторії дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Чиж Анатолій – курсант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чирва Вікторія Едуардівна – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чоботько Ігор Ігорович – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чорна Аліна Геннадіївна – старший викладач кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чорна Марина Василівна – доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), доктор філософії в галузі права

Чорний Артур Артемович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чудновський Олександр Вікторович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Шаблистий Володимир Вікторович – директор ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Шаповалова Ольга Ігорівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шаповалова Юлія Миколаївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шатохін Володимир Петрович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Швець Дмитро Володимирович – ректор Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), доктор юридичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України

Шевченко Богдан Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шевченко Олександр Сергійович – здобувач Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шевченко Сергій Іванович – заступник директора Інституту післядипломної освіти та підвищення кваліфікації Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Шевченко Таїсія Віталіївна – старший викладач кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шендрик Юлія Володимирівна – старший викладач кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шинкаренко Інна Олександрівна – доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат психологічних наук, доцент

Шипіло Дмитро Олександрович – аспірант кафедри адміністративного права та процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шишкарєва Олена Геннадіївна – викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Шишкіна Ангеліна Денисівна – курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шиян Анатолій Григорович – старший викладач кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Штефан Катерина Володимирівна – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шумська Наталія Сергіївна – т. в. о. начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Щур Ростислав Ігорович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ювшин Вадим Васильович – здобувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Юнацький Мар'ян Олегович – доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл., Україна)

Юнін Олександр Сергійович – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України

Юрченко Артем Олексійович – магістрант навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Юрченко Дмитро Сергійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ядловська Ольга Степанівна – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент

Яндульський Юрій Олександрович – здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Яременко Максим – курсант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Яровий Олександр Юрійович – курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ярош Віктор Віталійович – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Ярошевська Тамара Василівна – професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук Дніпровського державного технічного університету (м. Кам'янське Дніпропетровської обл., Україна), доктор юридичних наук, доцент

Яцюк Тарас Сергійович – аспірант кафедри права та публічного управління Університету Короля Данила (м. Івано-Франківськ, Україна)

Наукове видання

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА:
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

***Матеріали ІХ Міжнародної
науково-практичної конференції***

(м. Дніпро, 21 березня 2025 року)

У двох частинах

Частина І

Українською та англійською мовами

Редактор, оригінал-макет –
А.В. Самотуга

Редактори:
О. М. Врублевська, Н. В. Леонова, О. Ю. Чижевська

Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 20.03.2025. Формат 70х108/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 63,55. Обл.-вид. арк. 68,33.
Наклад – 35 прим. Зам. № 02/25-зб

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8112 від 13.06.2024